

Juha-Lassi Tast

MUISTELUKSIA

Seurojenpitoyhdistys ry

Julkaisija: Seurojenpitoyhdistys ry Eura

ISBN 978-952-94-8186-6 (Kovakantinen)

ISBN 978-952-94-8187-3 (PDF)

Booksfactory, 2023, Puola

*Minä sanon totuuden Kristuksessa ja en valeh-
tele, niin kuin minun omatuntoni minun kans-
sani Pyhässä Hengessä todistaa, että minulla
on suuri murhe ja alinomainen kipu sydämes-
säni. Minä olen pyytänyt kirottuna olla Kristuk-
selta minun veljieni tähden, jotka lihan puo-
lesta minun lankoni ovat, jotka ovat Israelilai-
set, joiden on lasten oikeus ja kunnia, ja liitot
ja laki, ja jumalanpalvelus ja lupaukset, joiden
myös isät ovat, joista Kristus lihan puolesta
syntynyt on, joka on Jumala ylitse kaikkein ylis-
tetty ijankaikkisesti, amen.*

Room. 9:1–5

ALKUSANAT

Karin Mäkelä (nykyisin Heinonen) ehdotti vuosia sitten, että kirjoittaisin kokemuksistani. Olen ollut hidas täyttämään pyyntöä, mutta kun useimmat näihin muisteluihin liittyvät henkilöt ovat jo siirtyneet yli ajan rajan tai ainakin alkaneet menettää muistiaan, ajattelin, että ehkä kannattaisi kirjoittaa jotakin ylös, niin kauan kuin itse saa olla terve, siinä toivossa, että näistä riveistä olisi jotakin hyötyä jollekin. Vajaan kolmasosan tekstistä kirjoitin alun perin ruotsiksi kesällä 2006 (lapsuudesta syksyyn 1982), toisen vajaan kolmasosan keväällä 2009 (syksystä 1982 talveen 1984). Kun isälläni todettiin vakava sairaus marraskuun lopussa 2011, ryhdyin saattamaan tekstiä valmiiksi. Isän kunto heikkeni kuitenkin niin nopeasti, että hyvin pian kävi selväksi, ettei hän enää jaksa lukea tätä. Rungas kolmasosa tekstiä, täydennyksiä sinne tänne, tuli valmiiksi syksyllä 2012. Joitakin muutoksia olen tehnyt vielä syksyllä 2013 ja tammi-kuussa 2014. Tarkoitukseni on ollut tallettaa tunnollisesti tapahtumien kulku sekä eri henkilöiden esittämät kannanotot ja perustelut. Omat ajatukseni ja kommenttini olen pyrkinyt ilmaisemaan erikseen. Henkilökohittaiset arkaluontoiset asiat olen halunnut rajata pois. Ohjenuoranani on ollut kirjan ”Rauha olkoon teille, Tampereen esikoislestadiolaisuuden vaiheita” esipuheen maininta, että historiankirjoituksessa on tärkeää menneisyyden rehellinen kohtaaminen. Menneisyyden rehellisestä kohtamisesta on aiheellista muistuttaa silloin, kun menneisyyttä ei ole helppo kohdata rehellisesti. Kun ystävien ajatuksena on ollut julkaista teksti vihdoinkin painettuna kirjana, toiveena on, että nämä sivut voisivat edes vähäisessä määrin auttaa tarkastelemaan kristillisyyden vaiheita avoimesti ja rehellisesti. *”Sillä emme voi mitään totuutta vastaan, vaan totuuden puolesta”* (2. Kor. 13:8).

Raumalla 5.9.2023 Juha-Lassi Tast

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT	4
SISÄLLYSLUETTELO.....	5
1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979	7
2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979.....	91
3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980	145
4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981	229
5. TALVI 1982	297
6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN	357
7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982	413
8. TALVI 1982-83 STEENILÄISENÄ	457
9. PÄÄSIÄISESTÄ JUHANNUKSEEN 1983.....	537
10. AMERIKASSA HEINÄKUUSSA 1983	579
11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS.....	631
12. NORJASSA JOULUNA 1983 JA KIIRUNASSA LOPPIAISSENA 84	691
13. VIIMEINEN PAKOPAIKKA.....	735
HENKILÖREKISTERI.....	807

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Amurin ja Raholan kansakouluissa – alkoi itkettää – Kiiruna helluntai 1973 – Lapin lähetys 1974 – lisäksi Mielosen poismeno – Puskamarkussa – tunnon asiat rippisälle – Julkaisukokoelma – rippikoulussa – II Vanhinten kirja – Teuvan, Helsingin ja Hämeenlinnan seuroissa – Lauri Koistisen moniste – vanhoillislestadiolaiset – uudet kengät – Kiiruna helluntaina 1977 - Kalle Nurmisen poismeno – lukiossa - Kekkosen ajasta – Tampereen kanssapuheissa – Lapin lähetys 1978 – Luulajan seurat – Pekka Nygren – Pohjois-Karjalassa – Otto Tastin kirje August Isakssonille

Kun lapset varttuvat ulos lapsuuden viattomuuden tilasta, vihollinen saa usein yliotteen heistä. Näin kävi minullekin. Olin toisella luokalla Amurin kansakoulussa, kun opettaja Pirkko Kirjavainen vei luokkamme Tampereen teatteriin katsomaan näytelmää 'Kolme iloista rosvoa'. En saanut tietenkään kotoa lupaa, mutta päätin mennä sinne joka tapauksessa. Lähdin koulupäivän jälkeen suoraan teatterille, mutta vaikka kuinka odotin, ketään ei näkynyt eikä kuulunut. Viimein ei auttanut muu kuin kävellä kotiin. Asuimme silloin Tampereen keskustassa punaisessa kerrostalossa osoitteessa Mustanlahdenkatu 19 D 98, puolen kilometrin päässä Tammerkosken partaalla sijaitsevasta teatteritalosta. Kun ajoimme illalla autolla teatterin ohi, näin luokkakaverini Arton olevan menossa sinne. Olin siis erehtynyt kellonajasta, mutta isälle en hiiskunutkaan, että olin käynyt paikalla jo päivällä. Koulussa kirjoitettiin aine teatterikäynnistä. Oma aineeni oli kovin lyhyt: *"En ollut teatterissa, koska minun vanhempani eivät hyväksy sitä"*.

Olin mukana luokkakavereiden syntymäpäiväjuhlilla, joissa leikittiin pusausleikkejä (joskaan useimmiten en kelvannut mukaan näihin tilaisuuksiin), ja kävin naapurissa katselemassa televisiota kysymättä kotoa lupaa. Ostin omin luvvin karkkia lähikaupasta tilillemme, kun huomasin sen onnistuvan ongelmitta.

Opittuani lukemaan ahmin kaikenlaista, mitä vain käsiini sain. Minusta tuli Tampereen kaupunginkirjaston lastenosaston ahkera asiakas. Tarzanin viidakkoseikkailut, Viisikko-kirjat ja Narnia-sarja olivat jännää luettavaa. Kirjastossa saattoi myös kuunnella kuulokkeiden avulla Saukin tarinointia ja laulelua Nestori ja Elmeri –nimisten oravien kanssa. Kun olin yhdeksänvuotias, paras ystäväni oli luokkakaverini Jouni.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Kiipeillessämme Näsinkalliolla nykyisen Särkänniemen huvipuiston lähellä minulle tuli pikku vahinko ja housuihin lirahti vähän märkää. Huomatessaan sen Jouni naurahti. Ajattelin, mikä häpeä on, jos hän kertoo asiasta toisille koulussa, joten päätin, että minun pitää ehtiä ensin. Siksi sanoin seuraavana päivänä ensimmäiselle tapaamalleni luokkatoverille: *”Jouni kusi eilen housuihin”*.

Hän lausahti vain välinpitämättömästi: *”Jaa”*. Kun hän ei näyttänyt perustavan asiasta sen enempiä eikä Jounikaan puhunut siitä kenellekään, huomasin helpotuksekseni, että minähän pääsin pälkähästä näin eikä kukaan haukkunut minua.

Kunniallinen luonteeni tuli ilmi myös muulla tavoin. Kun vuotta vanhempi serkkuni Karevaaran Heini oli meillä kesää viettämässä, tokaisin hänelle kerrostalomme rappusissa mennessämme ensi kertaa yhdessä ulos: *”Et leiki sitten mun kanssa”*.

Pelkäsin, että toiset pojat nauravat minulle, jos leikin jonkun likan kanssa. Heini kelpasi kuitenkin vallan mainiosti poikien leikkeihin, ja niin teimme yhdessä hiekkalaatikkoon mutkaisia ja mäkisiä teitä ja tökimme autoja eteenpäin niitä pitkin.

Hämeenlinnassa paras kaverini oli Listenmaan Pekka, joka on vähän minua vanhempi. Kun hän tiesi minun osaavan ruotsia, hän kysyi joitakin sanoja, joita hän halusi käyttää toisten ihmisten nimittämiseen. En tienynyt noita sanoja ruotsiksi, mutta en kehdannut tunnustaa tätä Pekalle. Niinpä sanoin vain joitakin mieleen tulleita sanoja, joihin olin törmännyt Kalle Ankassa [ruotsinkielisessä Aku Ankassa, joka tuli meille]. Pekka otti tietenkin ne täydestä. Pekka meni kaikkien sisarustensa tavoin jo nuorena maailmaan, enkä ole nähnyt häntä vuosikymmeniin.

Ajattelin myös, miten noloa olisi, jos leikki- ja koulukaverit saisivat tietää, että me olemme joitakin lestadiolaisia. Kun lähdimme sunnuntaina rukoushuoneelle, selitin kerrostalomme pihalla toisille lapsille, että me mennään kirkkoon. Ajattelin, että sen he voisivat käsittää ja hyväksyä. Äiti sanoi usein pyhäaamuna: *”Sunnuntai niin suloinen”*.

Minua moinen kiukutti ja olisi tehnyt mieleni sanoa *”sunnuntai niin ränsänen”*, tai jotakin sen tapaista. Monta kertaa harmitti, kun piti lähteä

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

seuroihin. Paljon mieluummin olisin leikkinyt kotona tai kerrostalomme pihalla toisten lasten kanssa, joiden ei tarvinnut lähteä pyhänä minnekään.

Jouluna 1970 muutimme omakotitaloon Raholaan. Se oli tasakattoinen ja tehty punaruskeista tiilistä, ja minusta se oli paljon hienompi kuin harjakattoiset mummulani. Raholan kansakoulussa oli niin paljon oppilaita, että osa joutui käymään koulua iltavuorossa. Niinpä oma kouluni loppui 3. luokalla joko kello 16 tai 17. Talvella oli pimeää, kun kuljin uutta kilometrin mittaista koulutietäni kotiin. Kuvittelin mielessäni, että tämä on kuin kristityn vaellus kohti taivaan kotia, joka häämöttää tien päässä. Oma talomme oli Korvenkadun viimeinen, numero 44 (isä sanoi, että talonnumero sopii hyvin opettajapariskunnalle). Koti tuntui erityisen turvaliselta paikalta, kun vieraassa koulussa ei ollut yhtään tutun näköistä oppilasta. Yhdestä pojasta arvelin, että hän olisi ollut ennen minun laillani Amurin koulussa, ja sekin helpotti vähän oloani seisoskellessani orpona vieraan koulun pihamaalla. Alakuloiset tuntemiseni taisivat hiukan suunnata ajatuksiani taivaallisiin.

Raholan sivukirjasto sijaitsi koulurakennuksen siivessä. Kävin siellä joka kuukausi hakemassa lisää luettavaa. Löysin uusia jännittäviä Tarzan-kirjoja. 'Kauhea Tarzan' oli kylläkin niin kauhea, etten oikein uskaltanut mennä illalla nukkumaan. Pelkäsin, että kirjan roisto Rokoff vaanii sänkyäni jalkopäässä tai väijyy pimeässä vaatehuoneessa, jonne meni ovi sänkyäni vierestä. Edellisenä keväänä isä oli antanut minulle Uuden testamentin ja psalttarin. Se sai olla minun puolestani kaikessa rauhassa hyllyssä, kuten muutkin Jumalan sanan kirjat. Tosin adventistien toimitama lkuisia kertomuksia oli niin mielenkiintoista luettavaa, että lainasimme veljeni Teemun kanssa Raholan kirjastosta kaikki kymmenen osaa ja luimme ne lävitse. Niin eloisesti ja ilmeikkäästi Arthur S. Maxwell osasi kuvailla Raamatun kertomuksia lapsille. Samoin luin kirjan "*Kertomuksia pyhistä marttyyreista*". Oli järkyttävää lukea, miten kristittyjä oli piinattu Rooman kymmenen verisen vainon aikana. Pyhänä isä laittoi usein lukemaan Laestadiuksen saarnan, ennen kuin lähdimme seuroihin, ja antoi

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

siitä hyvästä 20 penniä. Illalla ennen nukkumaan menoa meillä oli tapana veisata yhdessä isän kanssa jokin virsi. Meidän lasten mielivirsi oli

*”Kivistä kalleista sen muurit loistaa, ja kullan säteistä sen kadut pais-
taa, siellä iloitahan ja veisatahan, kädessä palmut aina riemuitahan.
Ah jos se aika autuas jo koittais’ ja Jeesus omansa jo täältä noutais’,
Ja jälkeen vaivan, armosta aivan veis’ meidät iloon iäisehen taivaan.”*

Mikään synti ei silti painanut omaatuntoani. Olin kaiketi yhdentoista, kun minua alkoi vaivata toisenlainen asia: oli vaikeaa olla itkemättä seuroissa. En ymmärtänyt, mikä oli syynä itkuherkkyyteeni. Harmitti kauheasti, kun minun olisi pitänyt olla jo jonkinlainen mies, enkä pystynyt piddättämään kyneleitäni. Kerran Kalle Nurminen oli kylässä meillä. Vieraiden hyvästellessä hän otti vaatenaulakkomme luona minut syleilynsä, kysyi, käynkö jo koulua, ja käski pitää aina kristillisyyden kalliina. Päästyäni irti hänen otteestaan menin itkien suoraa päätä huoneeseeni. Seuraavana päivänä äiti ja isä kysyivät ruokapöydässä, mitä Kalle Nurminen oli sanonut minulle. Vastasin takellelleen pala kurkussa hänen kysyneen, käynkö jo koulua. Vanhemmat toistivat vastaukseni lievästi hämmästyneinä, mutta en pystynyt puhumaan enempää.

Tunsin kuitenkin, että aina silloin tällöin täytyy mennä seuroissa pyytämään anteeksi. Teemun kanssa meillä oli tapana pyytää anteeksi toisiltamme joka ilta, kun olimme sammuttaneet valot. Nukuimme samassa huoneessa, ja jompikumpi meni aina toisen sängyn luo, mutta pidimme visusti huolen siitä, että kukaan muu perheessä ei saanut tietää tätä. Kerran isä sattui avaamaan oven juuri kun meidän piti pyytää toisiltamme anteeksi. Syöksyimme kiireesti kumpikin omaan sänkyymme, ettei isä ehtisi huomata, mitä olimme tekemässä, vaikka eihän siinä olisi pitänyt olla mitään hävettävää. Seuroissa aloin toimia niin, että menin eteen anteeksi pyytämään, kun siellä ei ollut muutoin paljon väkeä, kuten Bertheus Antonsenin saarnatessa Kiirunassa helluntaina 1973. Ajattelin, että siten selviän paremmin itkemättä, mutta eipä asia oikein helpottunut siitä, aina vain pakkasi poru.

Helluntai Kiirunassa 1973 oli ensimmäinen kerta, kun olin ulkomailta seuroissa. Kiiruna oli outo kaupunki meille kaikille, sillä isäkin oli – 37-vuotiaana – ensi kertaa Ruotsin Lapissa seuroissa. Mummuni Ester Savolainen

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

oli myös mukana Kiirunassa. Hän totesi, ettei Jönsson ole vanhentunut ollenkaan. Itselläni oli utuinen muistikuva silmälasipäisestä Gunnar Jönssonista ja kaljusta Evald Larssonista Suomen-lähetykseltä 1969, jolloin olin 8-vuotias. Isällä oli siihen aikaan selkä niin kipeä, että hän väänsi vaivalloisesti itsensä ylös auton etupenkiltä tultuamme Heikinsuolle seuroihin. Se jäi mieleen, kun en muista isällä muutoin olleen erityisiä selkävaivoja.

Hiihdon maailmanmestari ja olympiavoittaja Erik Larsson kertoi Kiirunan seurakuntatalon parvekkeella parannuksen teostaan. Hän oli tehnyt harjoitteluladun kokouspaikan lähistölle, niin että hän saattoi käydä kokousten välillä hiihtolenkillä. Saarnassaan William Eriksson oli kysynyt: *”Kun kas se on, Erkki, jos sie nyt kuolet, oletkos sie taihvaan oma vai helvetin oma”*. Erik Larsson muisteli syvästi liikuttuneena vastaustaan: *”Helvetin oma”*.

Kun Viljami oli puhutellut häntä kokouksen jälkeen ja kääntyi jo pois lähteäkseen, Erik Larssonista oli tuntunut, että jos se nyt lähtee, se lähtee iankaikkisesti. Niinpä hän oli joutunut tarttumaan Viljamiin ja anomaan anteeksi. Seuraavana päivänä lehdessä oli iso otsikko: *”Tähti on sammunut”*.

Juhlittu hiihtosankari oli ilmoittanut lopettavansa kilpauransa. Myöhemmin kuulin tämän kertomuksen varmaan joka kerta, kun olin samoissa seuroissa Erik Larssonin kanssa. Kävelin Kiirunan seurakuntatalolla niin läheltä Erik Larssonia, että hipaisin häntä. Ajattelin, että nyt voin kertoa koulussa koskeneeni olympiavoittajaan.

Melkein kaikki saarnat tulkkasi Johan Pietiläinen. Kerran tulkkina oli Sam Wettainen, joka oli minusta parempi tulkki. Isä totesi, että kyllä Pietiläinen tulkkaa parhaiten. Myöhemmin ymmärsin, että olin kiinnittänyt huomioni tulkkien ääneen: Pietiläisellä oli vähän pehmeä ääni, josta en saanut alkuun niin hyvin selvää. Pietiläinen oli ollut Lapissa tulkkina jo 1920-luvulla.

Saimme kuulla, että Jukkasjärvässä Kiirunan lähellä on vanha kirkko, jonka alttaritaulu esittää Laestadiusta. Meitä oli siellä bussillinen suomalaisia, ja paikallinen pappi esitteli selkeällä suomen kielellä alttaritaulun

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

sanomaa. Kolmiosaisen taulun oikeanpuoleisessa lohossa lapintyttö hyppää liikutuksissa Laestadiuksen ja Raattamaan vierellä kesäyön auringon loistaessa taivaalla. Siitä pappi sai aiheen todeta, että hän ei tiedä, onko teillä siellä Suomessa liikutuksia. Kalle Nurminen vastasi myöntävästi ja lisäsi: *”Ja me toivomme, että ne armonlintujen äänet eivät koskaan lakkaisi kuulumasta meidän seuroissamme”*. Tampereella oli vielä kolme miestäkin, joilla oli tapana olla ääneen liikutuksissa anossaan anteeksi, Vilho Vilén, Pekka Leino ja Yrjö Niemelä.

Kiirunan seurojen jälkeen matkustimme junalla Narvikiin Arne ja Gunhild Ingebrigtsenin vieraiksi. He olivat olleet pari vuotta aiemmin meillä Tampereella, ja nyt olimme menossa vastavierailulle. Jylhät tunturimaisemat olivat uskomattoman upeita. Olin ostanut Kiirunasta kymmenellä kruunulla suuren sarjakuvakirjan, jossa oli monen eri tekijän mestaritöitä, niin että valinta oli vaikea: ihaillako lumihuippuisia tuntureita vai uppoutuako sarjakuvien vauhdikkaisiin käänteisiin. Ingebrigtsenit asuivat Ankenesissa jyrkässä rinteessä, ja heidän taloltaan avautui vaikuttava näköala yli Narvikin kaupungin, Ofotenin vuonon ja mahtavien tunturien. Ajattelin, miten joku voikaan asua näin lumoavan kauniissa maailmassa. Ingebrigtseneillä oli myös vanha norjalainen saarnaaja, muistaakseni Håkon Vik, joka oli käsittääkseni sukua isäntäväelle. Kun talon emäntä hyvästeli liikuttuneena saarnaajan ja pyysi tätä muistamaan rukouksissa, minulla oli taas vaikeuksia pidätellä itseäni seisoessani siinä vieressä.

Kun isä oli kerran käynyt tavallisissa pyhäseuroissa pyytämässä anteeksi, istuin pelokkaana ja jännittyneenä auton takapenkillä. Ajattelin, mahdoiko hänellä olla nyt jotakin puhuttavaa saarnaajille. Sellainenkin asia herkisti minua ja sai aikaan vaikean olon. Minusta tuntui, että jos isä olisi vielä saarnaaja, sitten en pystyisi ollenkaan pidättelemään itseäni seuroissa.

Olimme kylässä Anttosella – he asuivat kerrostalossa Tesomalla lähellä kotiamme – kun tuli puhetta siitä, miten heidän lapsensa, minua pari vuotta vanhemmat kaksoiset Virve ja Raino, olivat puhuneet koulussa tunnilla lestadiolaisuudesta ja vieneet sinne mukanaan postillan. Äiti kysyi minulta, pilkataanko minua koulussa kristillisyyden tähden. Painoin häpeissäni päätäni alas ja sopersin: *”Kyllä ne vähän”*. Taas meinasi tulla

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

poru. Äiti jatkoi: *”Niin, mä luulen, että Juha-Lassi ei taida puhua kristillisyydestä koulussa.”*

Niinhän se oli. Minä vain hulluttelin ruokatunnilla eväspullollani ja leikin olevani *”maitohumalassa”*. Minusta oli vitsikästä piirtää kuvaamataidon vihkoon humalaisia ukkoja, joilla oli viinapullo taskussa ja jotka sanoivat *”hik”*. Kun äiti näki piirrokseni, hän otti minut puhutteluun ja neuvoi kauniisti, ettei viinan juonti ole mikään tuollaisen leikinlaskun asia. Ensimmäisenä vuoteni oppikoulussa olin sen verran villi, että biologian opettaja Matti Seppäsen piti ajaa minut kolme kertaa lukuvuoden aikana ulos luokasta. Luin silti läksyni ja menestyin siksi koulussa, mitä luokkakaverini hieman ihmettelivät, kun en ollut oikein mallioppilas käytökseltäni, toisin kuin Koivulan Kari, joka oli myös *”pinko”*.

Kerran Einari Koponen saarnasi isoissa seuroissa Tampereen rukoushuoneella, ja oli erityisen paljon väkeä liikkeellä anteeksi anomassa. Istuin paikoillani penkissä. Isä huomasi tilanteeni, kutsui minut viereensä istumaan ja kysyi, oliko minulla jotakin omallatunnollani. Vastasin: *”Ei.”* Silloin isä kertoi, että kun hän oli pieni, hänen äitinsä oli kysynyt häneltä samalla tavalla. Isäni oli vastannut äidilleen kuten minä nyt, vaikka hänellä oli ollut yksi asia: hän oli ottanut jonkun toisen lapsen lelun leikki-paikalta. Siksi hänen piti pyytää vielä anteeksi valhetta äidiltään. Toistin, ettei minulla ole mitään. Tämä oli totta, koska mikään tietoinen synti ei vaivannut minua, vaikka oli montakin asiaa, joiden olisi pitänyt vaivata. Isä sanoi sitten: *”Kun sinulla on jotakin, puhu Niemen Topille”*.

Ihmettelin vähän, miksi hän kehotti puhumaan nimenomaan Niemen Topille, mutta ajattelin sen johtuneen ehkä siitä, että Kalle Nurminen oli lähetysmies, ja hänellä oli paljon muutakin tekemistä.

Tampereen lyseon uskonnon tunneilla luettiin Raamattua, ja saimme usein siitä lukuläksyä. Luokkatoverini Juha Kangas ihmetteli minulle Jeesuksen opetusta, että pitää leikata käsi ja jalka irti. Vakuutin hänelle, että kyllä se on aivan oikea opetus. Juha oli silti sitä mieltä, että on tuo kyllä liian ankaraa. En ymmärtänyt raamatunpaikkaa itsekään paremmin, mutta tiesin, ettei Raamattu ole väärässä. Uskonnon opettajamme Erkki Sallinen sanoi, ettei meiltä kysytä taivaan portilta, mikä meillä on ollut

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

uskonnon numero, mutta uskonto on kuitenkin koulussa lukuaine, ja siksi läksyt tulee tehdä kunnolla.

Elokuussa 1974 tulivat Gunnar Jönsson ja Evald Larsson Suomeen lähetysmatkalle. Olin jo kuukausia ennen peloissani, kun ajattelin, miten lainkaan selviän siitä. Ennen lähetystä olimme heinäkuussa seuroissa Sadjemissa lähellä Jällivaaraa. Emme tienneet tarkalleen, missä seurojen piti olla, vain että ne olivat jossakin Leipojärven seudulla. Kioskin myyjä osasi kertoa isälle, että seurat olivat Sadjemissa. Ihmettelimme, miten kaikki voivat tietää Lapissa kristillisyyden, ja aprikoimme, miten mahtaisi käydä, jos joku kysyisi Tampereella kioskin myyjältä seuroista. Vain vanhempi polvi kylässä tunnusti kristillisyyttä, nuori väki näytti menneen maailmaan. Tuntui erikoiselta, että kristillisyyden oli silti Lapissa niin paljon tunnetumpi asia kuin Suomessa, missä kristittyjen lapset olivat paljon lukuisammin jääneet mukaan seurakuntaan. Sadjemista jäi mieleen vanhus, joka kulki liikuttuneena pienellä rukoushuoneella seurojen jälkeen ja pyyteli yleisesti anteeksi, että hän on niin huono pappi. Jönsson mainitsi isälleni, että Paavali moittii filosofiaa. Isä vastasi, ettei hän ole opiskellut filosofiaa. Jönsson opetti hymyillen meille lapsille, miten hyttynen laulaa: *”Ystäväni, ystäväni”*, ja sitten se tulee pistämään. Sadjemin pappi valitti Jönssonille, että lapset eivät anna hänen enää ajaa traktoria. Tytär selitti, mistä on kysymys, ja Jönsson vahvisti lasten ymmärryksen: ei se vain sovi enää ajaa traktoria, kun on tullut liian vanhaksi. Isää hymyilytti, miten vanhus koetti saada Jönssonilta tukea. Muuan vanha vaimo houkutteli kuusivuotiasta pikkusiskoani Elinaa tulemaan heidän tytökseen: *”Tuon piian mie hääyn kyllä ottaa. Mie ostan sille pyörän.”*

Elina ei oikein innostunut tarjouksesta, vaikka sai kuulla sen moneen kertaan. Aamutuimaan Jönsson veisasi huoneessaan jyhkeällä äänellään:

*”Gammal är kyrkan, Herrens hus, står medan mänskovert falla”
 (“Vanha on kirkko, Herran huone, seisoo kun ihmistyöt kaatuu”).*

Onneksi emme olleet Sadjemissa kovin monissa seuroissa vaan jatkoimme matkaa Kilpisjärvelle, missä isä teki myyrätutkimuksiaan. Sellainen oli tilanteeni: oli tavattoman mielenkiintoista nähdä uusia maiseimia, käydä eläintarhoissa ja muissa nähtävyyksissä, mutta oli kauheaa

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

joutua sellaisiin tilanteisiin kristillisyyden vuoksi, missä oli aina vaara, että taas alkaa itkettää.

Viimein koitti pelättyjen Lapin-seurojen aika. Ensimmäiset seurat olivat Oulussa, jonne emme menneet pitkän matkan vuoksi. Seuraava paikkakunta oli Keitele, jonne sitten matkasimme. En ollut koskaan aikaisemmin käynyt Keiteleellä. Ajattelin hermostuneena, miten tulen selviämään edessä olevista viikoista. Päivällä saarnasi Evald Larsson. Sain onneksi olla ulkona vahtimassa vilkasta nelivuotiasta pikkuveljeäni Niilaa. Seurojen lopulla kurkistin kirkkoon nähdäkseni, mikä oli tilanne. Käytävällä näkyi vain muutamia ihmisiä anteeksi anomassa. Illalla saarnasi Jönsson. En muista saarnasta oikein mitään muuta kuin että se oli voimallinen, ja saarnan jälkeen eteen virtasi paljon väkeä. Yhtäkkiä olin siellä itsekin ja hämmästykseni itkin avoimesti ja vapaasti, ilman minäkäänlaista pelkoa ja häpeää. Ihmeellistä oli havaita vieressäni serkkutyttö ja läheinen lapsuuden ystäväni Heini, itkien vuolaasti kuten minäkin.

Elina tyrkkäsi ulkona Jönssonin ja sanoi: *”Jönssonin setä”*. Isä oli pelästynyt ja jännittyneen näköinen, mitä nyt mahtaa seurata. Jönsson kuitenkin vain taputti hyväntuulisesti Elinaa päähän ja kysyi: *”Muistatko sie vain, kun met olimma Sadjassa?”* Opin, että Sadjem on siis suomeksi Sadja.

Sen illan jälkeen pelkoni vaihtui kaipaukseksi seuroihin. Erityisesti Jönssonin saarnat olivat juhlallisia ja vaikuttavia, kun melkein aina oli paljon ihmisiä anteeksi pyytämässä, minä usein muiden mukana. Evald Larssonin saarnojen jälkeen oli vain muutamia yksittäisiä anteeksi anojia. Hän ei jaksanut olla mukana koko lähetystä, vaan Turun jälkeen hänet vaihdettiin Hugo Gustavssoniin. Viimeinen saarna Turussa oli erityisen vaikea, sanat tippuivat yksitellen suusta Larssonin päättäessä puhettaan. Isä ja minä olimme anteeksi pyytämässä, mutta paljon muita ei ollutkaan. Jostakin syystä täydestä rukoushuoneesta jäi mieleeni vakavan näköinen nuorehko pariskunta (vuosia myöhemmin sain tietää heidän nimekseen Tauno ja Tarja Immonen). Larsson oli silloin 57-vuotias, mutta hänen sanottiin sairastuneen. En kuullut, mikä sairaus hänellä oli, enkä sitäkään, miten hän tervehtyi. Evald Larssonilla on ollut epätavallisen

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

rautainen terveys korkeaan ikään asti. Hän kuoli 90-vuotiaana jouluna 2007.

Turun seurojen aikana olimme kylässä Olavi ja Meeri Simolinilla. He asuivat Raisiossa kerrostalossa. Olin ulkona Niilan kanssa, joka ei jaksanut olla kovin pitkää aikaa yhteen menoon paikoillaan. Kun tulimme hetkeksi sisään, olohuoneessa oli aika kiivasta keskustelua. En kuullut siitä kovin paljoa, mutta pari Laukkasen veljestä puolusti soittokoneita vedoten Jönssoniin. Isäntä Olavi kuunteli rauhallisena ja mietteliäänä. Autossa isä ja äiti puhuivat, että oli hyvä, ettei Utta ollut paikalla (äitini isä, joka oli tehnyt parannuksen samana vuonna 70 vuoden iässä), ettei hänen tarvinnut kuulla tuollaista riitelyä.

Kävimme kylässä myös Pekka ja Elma Simolinilla. Lastenhuoneessa oli Tintti-sarjakuvakirja, mutta Petri, joka oli lapsista vanhin, huomautti, että heidän äitinsä ei oikein tykkää sellaisista. Kun kerroin Simolinin pojille sedästäni, jonka hevonen ja koirat ovat voittaneet näyttelyissä palkintoja, Petri kysyi hämmästyneenä, onko hän sitten kristitty. Se oli yllättävä kysymys. En ollut osannut ollenkaan ajatella, ettei kristitty voisi osallistua sellaiseen, olihan setäni kristitty.

Lammilla Pentti ja Kyllikki Forsström järjestivät väliajalla saarnaajille käynnin uimahallissa. Forsströmit olivat uimahallin vahtimestareita, eikä paikalla ollut tavallista yleisöä. Koska isä oli seuroissa tulkkina, hänetkin kutsuttiin sinne, ja Teemu ja minä pääsimme mukaan. Isä vaikutti vähän jännittyneeltä, kun päädyimme näin arvokkaassa seurassa yksityiskäyttöön varattuun kunnan uimahalliin. Olimme sitten samaan aikaan uimassa Gunnar Jönssonin, Evald Larssonin, Eino Nousiaisen ja Kalle Nurmisen kanssa. Kun Nousiaisen kalju pää loisti uima-altaasta, Larsson tokaisi: *”Kuu paistaa”*. Isä muisteli lausahdusta useamman kerran jälkeensä suu hymyssä. Uituamme ja saunottuamme istuimme uimahallin kahviossa nauttimassa virvokkeita. Jönsson mainitsi jonkin asian olevan *”terveetöntä”*. Nurminen oikaisi: *”Me sanomme epäterveellistä”*.

Lapin seuroista jäi mieleeni Jönssonin opetus, että yksi ryyppy on ehdollinen synti ja humalaan juominen on lankeemus armontilasta. Jönsson opasti myös, että kun paikkakunnalla katsotaan, kuka olisi sopiva saarnavirkkaan, ensimmäinen kysymys on, kuinka hän on tehnyt totuutta.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Jönsson mainitsi niin ikään kirkkoisä Augustinuksesta, jonka äiti rukoili kovasti poikansa puolesta tämän ollessa harhateillä. Rukoukset tulivatkin kuulluiksi, niin että Augustinuksesta tuli suuri kristittyjen opettaja. Hugo Gustavsson kertoi saarnassaan ajasta, jolloin jossakin Lapin kylässä ei ollut juuri yhtään uskonsa kieltäjää.

Tampereelta kirjoitettiin lähetyskirje Lappiin. Kun kirjeen alla oli varmaankin parikymmentä nimeä, ihmettelin, miten niin iso saarnaaja-joukko kirjoittaa yhdessä kirjeen. Vasta myöhemmin minulle selvisi, että lähetyskirjeen kirjoitti esimerkiksi Aaro Luoma isänsä Kalle Luoman saanelusta. Tampereella nuori nainen hyppeli liikutuksissa Kalevan kirkon käytävällä. Olin kuullut ennen, että Pohjois-Karjalassa on sellainen ihme, että joku nuori naisihminen on seuroissa liikutuksissa. Muutoin oli kannettu huolta, loppuuko tämä merkki kokonaan kristillisyydestä, kun vanha polvi kuolee.

Jönsson saarnasi paria kertaa lukuun ottamatta suomeksi, vaikka ruotsi oli hänen äidinkieltensä. Kuulin hänen oppineen suomen vasta aikuisena. Sujuvasti hän silti saarnasi ja jokseenkin virheettömästi, vaikka käytti runsaasti tilkesanaa *”vain”*. Osittain se oli tietysti lapin murretta. Tee-mun kanssa naureskelimme, että tulkit jättivät niin paljon tulkkaamatta, kun eivät kääntäneet Jönssonin vain-sanoja. Tulkkasimme leikkilämme Jönssonia ruotsiksi lisäämällä joka toiseen väliin sanan *”bara”* (= vain).

Lähetyksen päätyttyä olin isäni, äitini ja Rautiaisen Paavon kanssa Koukuraahkan suolla poimimassa karpaloita. (Rautiaisen Paavo ja Eila olivat vanhempien läheiset ystävät: joskus Paavo tuli automme kyydissä Lahden juhannuskokouksiin, kun perheiden äidit jäivät pienten kanssa kotiin). Paavo moitiskeli kirkkoherra Karin ehtoollisjumalanpalveluksessa Viinikan kirkossa pitämää saarnaa. Kari oli selittänyt, että yksi kaste (Ef. 4:5) on vesikaste, *”vaikka Hugo Gustavsson oli juuri edellisenä päivänä saarnannut, että se on tulikaste”*.

Isä vetosi Paavalin sanoihin rakkaudesta 1. korinttolaiskirjeen 13. luvussa: *”Kaikki se peittää, kaikki se uskoo, kaikki se toivoo, kaikki se kärsii”* ja lisäsi: *”jopa toisen väärät raamatunymmärrykset”*. *”No joo”*, myönsi Paavo. Paavo kertoi Niemen Toivon havainneen Gustavssonin nöyryyden. Topi oli puhunut tästä kanssapuheissa. Isä ja Paavo totesivat

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

yhteisen mielipiteensä, että jos joku suruton ystävä tulisi kuulemaan, toivoisi hänen kuulevan Larssonin saarnan. Lähetyksen aikana oli tullut puhetta Siltalan Paulin ja Mairen luona siitä, että Jönsson olisi voinut luoda uran politiikassakin. Pauli kertoi pistäytymisestä Jönssonin kotona Hirvijärvellä. Hanna-emäntä oli todennut: *”Se on synti, että Gunnari ei ole kotona”*. Paulia toteamus nauratti, mutta isä selitti Hanna Jönssonin tarkoittaneen todennäköisesti vain, että se oli sääli tai vahinko. Ruotsin kielen sana *”synd”* tarkoittaa sekä syntiä että sääliä.

Pian Lapin-lähetyksen jälkeen Suomen saarnaajat kiersivät lähetyksmatkoillaan, vaikka kuulin osan pitäneen tätä tarpeettomana, kun juuri oli ollut pitkä Lapin-seurojen aika. Isä totesi, että jonkun tätä mieltä olleen oma lapsi teki parannuksen Lapin-lähetystä seuranneiden isojen seurojen aikana. Tampereen seurojen aikana meillä oli kylässä Kalle Luoma, joka osoitti olohuoneessa sanansa meille lapsille, että kristittyjen vanhimpien lapset saavat ajatella, että heillä on maailman paras isä ja maailman paras äiti. Myös serkkuni Heini kuunteli vakavana Luoman sanoja. Syksyn mittaan minulla oli jotenkin tyhjä olo. Ajattelin, että ehkä se johtuu siitä, kun meillä ei ollut enää pientä lasta, kuopus Niilakin oli täyttänyt kesällä jo neljä. Niinpä liitin usein iltarukoukseeni pyynnön, että saisimme vielä yhden lapsen, jos se on Jumalan tahto. Jälkeenpäin selvisi, että samanlainen huokaus oli noussut monesta muustakin vuoteesta kattomme alla.

Aloin miettiä sitä, että minun pitäisi puhua kristillisyydestä toisillekin koulussa. Sanoin varovaisesti kuukausien mittaan muutamalle parhaalle kaverilleni, että sen takia meillä ei ole televisiota, koska me olemme lestadiolaisia, mutta eivät he olleet juurikaan kiinnostuneita moisesta tiedosta. Ehkä he eivät oikein tietäneet, mitä semmoiset lestadiolaiset ovat; vasta pari vuotta myöhemmin tuli kova häly ja isoja lehtiotsikoita vanhoillilestadiolaisista erotetuista henkilöistä. Vähitellen lakkasin lukemasta seikkailukirjoja, kuten Tarzania ja Viisikkoa. En myöskään ostanut enää karkkia ja lopetin sokerin lisäämisen puuroon ja aamumuroihin, vaikka tätä en pitänyt minään omantunnon asiana, ajattelin vain, että se on muutoin tarpeetonta.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Jotkin raamatunkohdat tuntuivat minusta seuroissa erityisen vaikuttavilta. Tuntui juhlalliselta, kun lisäk Mielonen luki jyrkellä äänellään Luomalle saarnatekstiksi Ilmestyskirjan viimeisen luvun:

”Ja hän osoitti minulle puhtaan elämän veden virran, selkiän niin kuin kristallin, vuotavan Jumalan ja Karitsan istuimesta. Keskellä hänen katuansa ja molemmilla puolilla virtaa seiso elämän puu...”

Toinen raamatunpaikka, joka sai sydämenlyöntini kiihtymään, oli Hebrealaiskirjeen 12. luvun kuvaus Siinain ja Siionin vuorista, vaikka en oikein ymmärtänytkään, mitä tuo kaikki tarkoittaa:

”Sillä ette ole käyneet sen vuoren tykö, johon ei ruveta saa ja joka tulesta paloi, ette myös käyneet siihen synkeyteen ja pimeyteen ja sen hirmuisen ilman tykö, sen basuunan kajauksen ja sanain äänen tykö, josta ne, jotka sen kuulivat, rukoilivat, ettei se sana pitänyt heille sanottaman. Sillä ei he voineet kärsiä niitä, mitkä siinä sanottiin, ja jos joku peto siihen vuoreen sattui, niin se piti kivitettämän eli nuolella ammuttaman lävitse. Niin hirmuinen sen näky oli, että Mooseskin sanoi: minä olen hämmästyksissä ja vapisen. Vaan te olette käyneet Siionin vuoren tykö ja elävän Jumalan kaupungin, taivaallisen Jerusalemin ja monen tuhannen enkelitten joukon tykö, yhteisen kokouksen ja esikoisten seurakunnan tykö, jotka taivaissa kirjoitetut ovat, ja Jumalan kaikkein tuomarin tykö ja täydellisten vanhurskasten henkein tykö, ja uuden Testamentin välimiehen tykö, ja priiskoitusveren tykö, joka parempia puhuu kuin Aabelin veri.”

Kun Vainikan Toivo selitti autuuden tuntomerkkejä Matteuksen evanliiumin 5. luvun alusta, ajattelin, että haluaisin kyllä ymmärtää, mitä nuo tarkoittavat, mutta tuntui, etten ymmärrä muuta kuin viimeisen: *”Autuaat ovat, jotka vanhurskauden tähden vainotaan”*. Sen tiesin ja olin luenutkin marttyyrihistoriasta, että kristityitä on vainottu.

Vuonna 1973 alettiin järjestää puhelinkuunteluita Jällivaaran joulukouksista Suomeen. Asia herätti aika paljon keskustelua. Jotkut huomauttivat, että saarnat eivät vaikuta ollenkaan samalla tavalla langan päästä. Tampereen rukoushuoneella ihmiset istuivat paikoillaan penkissä, vaikka puhelimesta kuului joskus kymmenien minuuttien ajan

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

anteeksianomisten ja liikutusten ääni. Puhelinvaihteestakin tiedusteltiin: *”Kuunnellaanko?”*

Siellä ihmeteltiin tietysti, haluaako joku maksaa tuollaisen mölinän kuuntelemisesta. Isä puolusti kuunteluita jollekin kysymällä, mahtoiko Laestadiuksen saarnoilla olla vaikutusta Kaaresuvannon kirkossa (vaikka niiden lukeminen seuroissa ei enää samalla tavalla vaikutakaan). Helvifammun mielestä oli mukavaa, kun Lahden rukoushuoneella saarnaajat istuivat pöydän takana kuunteluiden aikana, niin että tuntui siltä, kuin kyseessä olisivat olleet oikeat seurat. Yksien joulukokouksien jälkeen kansakoululainen pikkusiskoni Elina kysyi, miksi Jönsson saarnaa Jälliväärassa kaksi kertaa. Isä ja äiti vilkaisivat toisiinsa, mutta eivät puhuneet mitään.

Talvella 1975 lisäksi Mielonen oli Eino Nousiaisen kanssa Tampereella lähetysmatkalla. Mielonen piti voimallisen saarnan, joka vaikutti väkivästi kuulijoissa. Heti Tampereen seurojen jälkeen hän sai Valkeakoskella sairaskohtauksen ja kuoli 71-vuotiaana. Tultuaan töistä kotiin ja kuultuaan uutisen isä istui pitkään olohuoneen sohvalla huokaillen syvään kyyneleet silmissä. Isä matkusti Kaltimoon (Enoon) hautajaisiin ja kehui sieltä palattuaan kirkkoherra Pesosen värikästä siunauspuhetta. *”Kuin graniittiin veistetty”*, Pesonen oli kuvaillut Mielosta. *”Sain minäkin joskus siitä paimensauvasta”*, Pesonen oli todennut. Mielonen kuului Enon kirkkovaltuustoon. Kun seurakunnalle oli esitetty anomus avustaa konserttimatkaa, Mielonen oli sanonut: *”Jos jotakin laulattaa, hän laulakaan. Jos joku haluaa matkustaa, hän matkustakaan. Mutta tehköön sen omilla varoilla.”* Tämä tuli valtuuston päätökseksi. Isä muisteli näitä moneen kertaan vieraillemme.

Samana keväänä olin isoisä Oton, isän ja Teemun kanssa Puskamarkussa (Tiukassa) lähellä Kristiinankaupunkia, missä oli (ja on yhä) ruotsinkielisiä (naispuolisia) kristillisyyden tunnustajia. Ehdotettiin, että jompikumpi pojista voisi lukea Laestadiuksen saarnan, ja niin sain lukea sen Boremanin postillasta, jonka isoisä oli ottanut mukaansa. Muistan vielä kirjan kuviolliset kannet. Otto-faari saarnasi muun muassa Turkin Miinasta, joka huusi: *”Hoi, hoi, Aleks, älä jätä Jumalan Poikaa tien viereen; hoj, hoj, Aleks, lämna inte Guds Son vid vägen”*.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

En muista, olinko ollut ennen seuroissa, jossa kaikki käyvät pyytämässä anteeksi (lukuun ottamatta yhtä uskotonta tytärtä). Seurojen jälkeen Manda Helenelund aloitti suomeksi laulun 'Henkensä antoi kaikki ken loi', ja se oli niin liikuttavaa. Kun seuraavina vuosina sain kuulla ikävistä nuorten parissa tapahtuneista asioista, ajattelin, että perustan perheen ja muutan Puskamarkkuun, missä on niin yksinkertainen vanhanaikainen kristillisuus (ja missä puhutaan ruotsia).

Puskamarkusta ei ole pitkää matkaa Teuvalle, jossa oli isot seurat Perälän vanhalla puisella rukoushuoneella. Olin käynyt siellä kuusi vuotta aiemmin Lapin-lähetysten aikaan. Lähetysmiehinä olivat Väinö Kärki Enon Uimaharjusta ja Viljo Oksala Padasjoelta. Viljo Oksala oli pitkä mies, en muistanut häntä entuudestaan mutta olin kuullut jo (kehuja) hänen saarnoistaan. Kun Viljo Oksala oli pitänyt jossakin vaikuttavan saarnan ja ihmiset kiittivät häntä, Paavo Peltonen oli tokaissut: *"Kyllä omavanhurskaus on jo sitä kiittänyt!"*

Teuvalta mieleeni on jäänyt isän katse, joka seurasi minua ollessani sunnuntaina päivällä liikuttuneena anomassa anteeksi Oksalan saarnan jälkeen. [Kun kävimme 5.1.2012 viimeistä kertaa katsomassa isääni Hiekkakujalla Tampereella ennen hänen joutumistaan sairaalaan, hänellä oli samanlainen katse]. Olimme yötä Perälässä Jaatisella rukoushuoneen naapurissa. Teuvan saarnaaja Purtaanen kertoi, että pikkuesikoisilla oli arvoitus: mikä on kaksi miestä ja yksi silmä. Vastaus oli: esikoisten saarnaajat lähetysmatkalla (Teuvalta oli sokea saarnaaja Herman Hyden, ja jollakin toisella saarnaajalla oli tietävästi vain yksi näkevä silmä). Purtaanen kertoi naureskellen pikkuesikoisten saarnaajan saarnanneen, että viimeisinä aikoina Herran Henki lepää Pohjanmaalla, tarkemmin sanottuna Keski-Pohjanmaalla.

Huhtikuun alussa äiti joutui sairaalaan. Yhtenä iltana isä paljasti todellisen syyn: äiti odottaa vauvaa, mutta ongelmana on istukan vajaatoiminta. Hän lisäsi, että jos lapsi syntyisi nyt, eloonjäämisen mahdollisuus olisi 50 prosenttia. Pikkuinen Kukka-tyttö syntyi keisarinleikkauksella 2.5.1975. Ilo oli kotona ylimmillään, kun saimme puhelimesta tiedon onnellisesta lopputuloksesta, vaikka pienokainen painoi vain 1470 grammaa – kuin kolme voipakettia, kuten isä havainnollisesti esitti kaikille.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Ekaluokkalainen Elina hyppi tasajalkaa hihkuen: *”Mulla on sisko, mulla on sisko, mulla on sisko!”*

Minä loikkasin yli orapihlaja-aidan naapurin puolelle ilmoittamaan suurta uutista. Tastin perhe oli saanut vastauksen rukouksiinsa.

Kalle Nurminen kertoi Tampereen rukoushuoneella terveisiä Kiirunan helluntaikokouksista. Hän mainitsi saarnassaan Jönssonin puhuneen Pyhästä Hengestä tavalla, jota hän ei ollut koskaan ennen kuullut. Jönsson oli aloittanut Raamatun alkulehdiltä, miten Herran Henki liikkui vetten päällä. Kuunnellessani Nurmisen Kallen ihastelevaa kuvausta en voinut aavistaa, millaisia kiistoja Jönssonin esityksestä oli seuraava lähivuosina. Juhannuskokouksissa Nurmisen Kalle saarnasi Joutjärven kirkossa punaista tautia sairastavasta naisesta, ja minäkin olin liikuttuneena pyytämässä anteeksi. Kun näin penkissä Porin saarnaajan Matti Vihermiehen vaimonsa Mairen kanssa totisen näköisinä, ihmettelin, kuinka Matti Vihermies voi vain istua penkissä, vaikka saarnataan näin vaikuttavasti.

Muistaakseni näissä Lahden juhannuskokouksissa pyydettiin Luomaa saarnaamaan, mutta Joel Ahonen riensi saarnapaikalle. Hän oli kahdeksan vuotta Luomaa vanhempi mutta vielä niin vikkelä kintuistaan, että Luoma oli vaivoin päässyt ylös penkistä, kun Ahonen oli jo tuolillaan valmiina aloittamaan saarnan. Todettuaan tilanteen Luoma istahti takaisin penkkiin. En muista Ahosen saarnasta muita yksityiskohtia kuin että jotakin julkaistua kirjaa hän moitti ja saarnan jälkeen oli vain muutama anteeksi anoja liikkeellä. Arvi Merikallio selitti, että uudenheräyksen seuroissa oli joskus käynyt samalla tavalla, että saarnaamaan oli mennyt eri mies kuin se, jota pyydettiin.

Ahosen tarkoittama kirja saattoi olla Pekka Raittilan toimittama Raattamaan kirjeet ja kirjoitukset (jossa tekstit on toistettu uskollisesti kirjoitusvirheineen). Ainakin Nurmisen Kalle ilmoitti rukoushuoneella, että kirja on todettu kristityille soveliaaksi, vaikka ensin oli annettu toisenlainen tieto. Nurminen sanoi, että joku voi ihmetellä, kuinka tässä nyt tällä tavalla on päässyt käymään. Hän antoi selityksen, että kun on olemassa sananparsi *”ensin tutkitaan ja sitten vasta hutkitaan”*, niin nyt kävi päinvastoin: ensin hutkittiin ja sitten vasta tutkittiin. Nurmisen esitys herätti vähän hilpeyttä.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Juhannuskokouksissa seurakunnan pappi Airas käytti puheenvuoron. Hän varoitti lestadiolaista kuulijakuntaansa: *”Älkää tulko liian lähelle [kirkkoa], muuten teille käy köpelösti!”*

Airaksen suorasukainen puheenvuoro aiheutti melko vilkasta keskustelua kyläpaikoissa. Luulen, että näiden juhannuskokousten aikana isä kertoi äidille autossa Suomen nuorten saarnaajien nousseen Joel Ahosta vastaan. Sen täytyi kuohuttaa aika lailla hänen mieltään, kun hän ei maltanut olla sanomatta tätä, vaikka me lapset istuimme takapenkillä. Yleensä isä varoi visusti sanomasta mitään tällaista meidän kuullen. Äiti kysyi, onko Veikko Viljanen yksi heistä. Isä sanoi, että ei, mutta esimerkiksi Aaro Hartikka, *”niin sydämellinen kuin hän onkin”*.

Elokuun alussa olin Teemun kanssa Ojajoen tutkimuslaitoksella Lopella pikkunisäkäkurssilla. Isä oli ilmoittanut etukäteen kurssin vetäjälle Asko Kaikusalolle, että täältä tulisi kaksi poikaa, jotka eivät osaa sytyttää tulitikkua. Asko Kaikusalo oli todennut, että täytyy siis ensin pitää tulitikon sytytyskurssi. Lopella oli myös minua kolme vuotta vanhempi Kososen Sauli, joka oli mukana samassa luontokerhossa. Hän mainitsi muutamista nuorista, jotka ovat Eero Halme –faneja. Sanoin, että se ei olekaan mikään ihme. Eero Halme oli ollut talvella Tampereella lähetysmatkalla, ja minusta hänen saarnansa olivat selkeitä ja vaikuttavia. Hän mainitsi olleensa liikutetulla mielellä käydessään Kaaresuvannossa, että Jumala järjesti etsikkoajan alun tänne, mistä kristillisyyks saattoi lähteä leviämään neljällä kielellä. Eero Halme totesi joidenkin ihmettelevän, miten niiden ihmisten käy, jotka elävät siellä, missä ei ole elävää kristillisyyttä, vaikka sieltä menee viattomia lapsia *”yhtenä marssirivistönä”* taivaaseen. Hän vertasi Jumalan sanan valkeutta auringonpaisteeseen: huoneilma voi näyttää aivan puhtaalta, mutta kun auringon kirkkaat säteet pääsevät valaisemaan sitä, ne paljastavat ilman olevan täynnä pölyhiukkasia. Samanlaiseksi kaksiteräinen Jumalan sana osoittaa ihmissydämen. Isäkin puhui puhelimesta Syrjän Reinon kanssa sangen myönteisesti Halmeen saarnoista; isä muistutti Reinolle, että Eero sanoikin saarnaavansa lähinnä itselleen (puhuessaan kristityn arkielämän koettelemuksista). Ihmettelin vain, miksi Eero Halme ei saarnaa juhannuskokouksissa.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Kerran Eero Halme muisteli saarnassaan, että joltakin eriseuran saarnaajalta oli kysytty, sopiiko kristityn pitää koreita vaatteita. Saarnaaja oli vastannut, että ei se mitään merkitse, sillä Jumalan Poika on ollut valkea kirkastamisen vuorella ja punainen yrttitarhan maalla. Eero Halme lainasi vanhaa kristillisyyden opettajaa, joka oli huomauttanut tähän, että jos Vapahtajan piina todella saa särkeä ihmisen sydämen, ei hän silloin halua kaunistella itseään tälle maailmalle.

Tiesin, että kristityn tulee puhua omantunnon asioita. Niinpä ajattelin, etten voi olla oikea kristitty, koska en ollut puhunut asioitani. Pohdin, mistä voisin puhua, että voisin sitten pitää itseäni oikeana kristittyinä. Sarjakuvia olin ainakin lukenut, mietin itsekseni, mutta en ollut oikein varma, oliko se sellainen asia, josta piti puhua rippi-isälle.

Syyslukukauden 1975 lopulla meillä oli biologian tunti Tampereen lyseossa. Opettaja Matti Seppänen oli antanut tehtäväksi tehdä näytteitä soluista ja piirtää niistä mikroskoopin avulla kuva työkirjaan. Kun opettaja poistui luokasta jollekin asialle, joku oppilaista huomasi, että opettajan kirjassa oli valmis kuva. Minäkin menin opettajan pöydän luo ja jäljensin kuvan työkirjaani. Myöhemmin tunsin, että tämä oli vilppiä, ja se oli ensimmäinen asia, jonka puhuin (itkien) Niemen Toivolle Tampereen rukoushuoneen etupenkillä. Muistan elävästi tunteeni, kun yritin itkultani sopertaa asiaani joidenkin vanhojen tamperelaisten seuratussa sivusta ja kun Toivo saarnasi kaikki synnit anteeksi. Seisoessani rukoushuoneen pihalla ajattelin, että nyt olen tehnyt tämän, mikä jokaisen oikean kristityn tulee tehdä.

Oppikoulun uskonnonopetuksen neljännen luokan – vastaa peruskoulun kahdeksatta luokkaa – opetussuunnitelmaan kuuluivat herätysliikkeet. Ajattelin, että silloin saan tilaisuuden tunnustaa kristillisyyteni koko luokalle. Pyysin Jumalalta voimaa ja rohkeutta siihen. Kun sitten tuli tunti, jonka aiheena oli lestadiolaisuus, viittasin ja sanoin olevani lestadiolainen. Opettaja, rovasti Juhani Kalmanlehto kysyi, kuulunko vanhoillis- vai esikoislestadiolaisiin. Vastasin kuuluvani esikoislestadiolaisiin. Opettaja selitti luokalle, että Tampereella on kaksi vahvaa lestadiolaisuuden suuntaa. Hän kertoi kastaneensa kerran Pohjois-Suomessa lestadiolaisen suurperheen lapsen ja moittineensa miehiä siitä, että he kiusaavat

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

vaimojaan, joiden täytyy synnyttää niin paljon lapsia. Silloin vaimot tulivat puolustamaan miehiään selittäen, että he rakastavat lapsia, Kalmanlehto selitti hymyillen.

Luokkatovereiden reaktio oli laimeampi kuin olin odottanut. Jukka Lieslehto, joka kuoli vatsa-aortan repeämään 41-vuotiaana ollessaan Teknillisen korkeakoulun yliassistentti, sanoi minulle ruokalajonossa: *"Päivää, Laestadius!"*

Kerran joku luokkatovereista teeskenteli nukkuvansa pulpetin kannella. Ravistelin häntä leikilläni hereille ja huusin: *"Herätys!"* Tero Nieminen, joka kuoli pahoihin palovammoihin vähän yli 20-vuotiaana opiskellessaan Teknillisessä korkeakoulussa, tokaisi siihen, että Tasti kuuluu herätysliikkeeseen. Tätä oivallustaan hän toisteli moneen kertaan.

Kerran juttelin tunnilla Timo Valkosen kanssa, joka istui edessäni. Englannin ja ruotsin opettajamme Marja-Leena Vähöja huomautti siitä meille. Sanoin, että me puhuttiin juuri läksystä (mikä ei ollut totta). Opettaja totesi melkein anteeksi pyydellen: *"Jaha."* Myöhemmin Timo sanoi minulle, että hyvä, että sinäkin osaat valehdella. Jäin asiasta vaivatuksi, ja Timon kehu teki oloni vain pahemmaksi.

Uskonnon opettajallamme Juhani Kalmanlehdolla oli tapana puhua Jumalan käskyistä aamuhartauksissa. Puhuessaan valheesta hän sanoi, että valheita on viittä astetta: hätävale, vale, emävale, kalavale ja tilasto. Hänellä oli nimittäin tapana ryydittää aamuhartauksiaan huumorilla. Niin hän sai Tampereen lyseon vilkkaat pojat kuuntelemaan. Hän opetti samalla, että hätävaleen voi tunnustaa kahden kesken Jumalalle, mutta tahallinen valhe täytyy tunnustaa rippi-isälle. Ajattelin, ettei minunkaan kai tarvitse pyytää valettani anteeksi opettajalta, sehän oli selvä hätävale, jota en ollut suunnitellut etukäteen.

Jonkin aikaa tämän jälkeen Toivo Niemi saarnasi rukoushuoneella, että hätävalekin täytyy tunnustaa rippi-isälle. Niinpä odotin koulun käytävällä tunnin jälkeen lehtori Vähöjaa. Kun hän saapui paikalle, pyysin anteeksi, että sanoin puhuneeni Timon kanssa läksyistä hänen nuhdeltuaan meitä, vaikka tämä ei ollut totta. Opettaja näytti vähän

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

hämmästyneeltä ja kysyi, millainen tilanne se oikein oli. Kun aloin selittää asiaa, hän hymyili ja totesi siihen tapaan, että ei se mitään.

Opin mielestäni sellaisen läksyn, että väärän opetuksen nielaisee sitä herkemmin, mitä enemmän siinä on totuutta mukana. Kalmanlehtohan puhui hämmästyttävän oikein (ollakseen rovasti ja uskonnonopettaja) sanoessaan, että on asioita, jotka pitää tunnustaa rippi-isälle.

Muutoin ajattelin niin, että riittää, jos pyydän anteeksi joko Niemen Toivolta tai siltä henkilöltä, jota vastaan olen rikkonut tai jolle olen näyttänyt huonoa esikuvaa, vaikka hän olisi epäuskoinen. Osittain tämä johtui siitä, ettei Toivo antanut neuvoja, miten asiat täytyy korjata suruttomien keskuudessa. Kerran sain Topilta - niin Niemen Toivoa tavallisesti kutsuttiin - tehtäväksi opastaa muutamia Itä-Norjan Porsangista tulleita vieraita Särkänniemen planetarioon. *”Ja on kristitty poika”*, hän totesi minusta heille. Topi vihjasi, että voin samalla neuvoa norjalaisia vähän liikennesäännöistä, *”kyllä sää ne osaat”*. Kuskina toiminut saarnaajan emäntä ajeli tosiaan aika omintakeisesti, mutta selvisimme kolhuitta, vaikka kaistanvaihdot ja ryhmittymiset eivät aivan ohjekirjan mukaan sujuneetkaan. Ihmettelin, kun Porsangin mies osti arpoja näkötornilta. Niemellä Norjan Anders selitti laveasti paikkakuntansa riitoja ja kokemiaan vastuksia. Topi sanoi siihen, että kyllä hänkin on saanut niitä osakseen. Topin vastauksen sävy oli sellainen, että oletin hänen tarkoittaneen leeviläisiä.

Meillä oli tapana käydä Vammalassa hakemassa Erkki ja Olga Liuksialalta omassa savusaunassa tehtyä talkkunaa. Se maistui paljon paremmalta kuin kaupasta ostettu. Erkki ja Olga olivat sydämellisiä vanhanaikaisia ihmisiä, joilla ei ollut omia lapsia. Sotaveteraani Erkillä oli iso kokoelma lentolehtisiä, joita venäläiset olivat pudottaneet suomalaisten puolelle. Niissä oli julmia kuvia Mannerheimin ja Rytin verenhimoisuudesta sekä ylistystä neuvostojärjestelmän autuudesta. Monessa luki, että tämä on lupalappu, jonka turvin saa siirtyä turvallisesti yli rintamalinjan nauttimaan työmiehen paratiisiin ihanuudesta. Äiti totesi, että harva viitsi säilyttää tuollaisia, useimmat pistivät ne saman tien pesään. Minusta oli mielenkiintoista tutkia lappusia, joille innokas isänmaan ystävä Erkki naureskeli. En ollut muistaakseni sillä kertaa mukana, kun Erkki kertoi,

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

että tänne (Karkkuun) on muuttanut *”isakssonilaisia”*, vaan kuulin tästä Teemulta. Isä ja äiti puhelivat, että olisi mielenkiintoista mennä joskus Vammalaan pyhäseuroihin, kun Erkki Liuksialalla on saarnavuoro. En koskaan kuullut hänen saarnaansa. [Hänen veljenpoikansa Pekka on nykyään Esikoislestadiolaiset r.y:n johtava saarnaaja].

Juhannuksena 1976 olin mukana Lahdessa VLKY:n eli Vanhan-Laestadiolais-Kristillisen-Yhdistyksen vuosikokouksessa. Istuin parvekkeella ensimmäisessä penkkirivissä, kun äänestettiin siitä, jatkaako Joel Ahonen hallituksessa vai valitaanko Eero Halme hänen tilalleen. Puheenjohtaja Aulis Ihalainen ilmoitti, että järjestetään koeäänestys: ensin nousevat ylös ne, jotka äänestävät Joel Ahosta, sitten ne, jotka äänestävät Eero Halmetta. Selvä enemmistö kannatti Eero Halmetta. Minäkin ponkaisin ylös, kun vieressäni seisova mies lausahti: *”Nyt kaikki ylös yhtenä miehenä!”*

Kun koeäänestyksen tulos oli päivän selvä, kokouksen puheenjohtaja ilmoitti, ettei varsinaista äänestystä äänenlaskemisineen tarvitse järjestää. Äänestyksen jälkeen Helsingin saarnaaja Aaro Ihalainen, kokouksen puheenjohtajan isä, meni mikrofonin ääreen ja lausui: *”Kaikkihan me ymmärrämme, ettei tämä ole mikään epäluottamuksen osoitus Joel Ahosta kohtaan, vaan me muistamme kiitollisuudella hänen suurta merkitystään kristillisyyden työssä vuosikymmenien aikana”*.

Se taisi olla viimeinen kuulemani Aaro Ihalaisen puhe, hän kuoli joulun alla työpöytänsä ääreen 80-vuotiaana. Ahonen täytti sinä kesänä 90 vuotta. Hän oli päivälleen 75 vuotta minua vanhempi, syntynyt 13.7.1886.

Seuroissa oli mukana vanhempieni vanha tuttava Harald nuorikkoineen Norjasta. Hänen asuntovaunussaan oli matkaradio. Isä selitti minulle, että kun Norjassa on annettu lupa kalastajille radioon, jotta he voivat kuulla siitä säätiedotuksen, niin näiden kalastajaperheiden lapsillakin on ollut radio, vaikka he eivät olisikaan ammatiltaan kalastajia, koska ovat tottuneet siihen jo lapsuudenkodissaan.

Samana kesänä aloin lukea VLKY:n Julkaisukokoelmaa. Erityisesti pidin Isak Poromaan väkevästä kirjeestä, jossa hän kuvaili värikkäästi

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Vapahtajan veristä piinaa ja ruoski ankarasti maailman koreutta ja turhuutta, sekä Frans Parakan, Ville Niemisen ja Joel Ahosen kirjoituksesta *"Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä, vastalauseita Väinö Havaksen teokseen 'Lestadiolaisuuden historia'"*. Sydäntä riipaisevan liikuttavaa oli lukea Raattamaan muistokirjoitusta 9-vuotiaana kuolleesta Johannes Teofiluksenpojasta, joka oli rukoillut kuolinvuoteellaan anteeksi kaikilta häntä katsomaan tulleilta kyläläisiltä. Kun joku nainen oli huomauttanut pojalle, ettei tämä ollut tehnyt mitään häntä vastaan, Johannes Teofiluksenpoika oli vastannut: *"Vähäuskoinen olen kuitenkin ollut"*. Kirjan lopussa oli lähetyskirjeitä. Jällivaarasta vuonna 1964 kirjoitetun kirjeen jälkilause oli outo: *"August Isaksson makaa sairaana kotonansa Vittangissa omissa mielipiteissään"*.

Mieleni valtasi epämiellyttävä, kuristava ja ahdistava tunne: mitä tämä voi tarkoittaa? En tiennyt lainkaan, mistä oli kysymys. Pelkäsin, että nyt on jotakin vinossa, koska en ollut lukenut tuollaista aikaisemmin mistään vanhinten kirjeistä. Ihmettelin myös asiaa, koska juuri August Isakssonin nimi oli ollut tavallisesti ensimmäisenä kirjeiden allekirjoittajien joukossa.

Elokuussa menin rippikouluun. Siellä meillä oli iltaisin erilaisia pelejä ja leikkejä. Yhtenä iltana oli piirileikki, jossa pojat ja tytöt liikkuvat kahdessa sisäkkäisessä piirissä vastakkaisiin suuntiin. Samalla laulettiin laulua *"Iso musta kissa istuu ikkunalaudalla, iso musta kissa istuu ikkunalaudalla, iso musta kissa istuu ikkunalaudalla, ja Bingo oli sen nimi, B-I-N-G-O"*.

Sitten piti halata sitä tyttöä, joka osui kohdalle laulun loppuessa. En tohtinut sanoa, että tuollainen leikki on synty, ja niin menin siihen mukaan, vaikka tunsin, että nyt omatuntoni tuli haavoitetuksi.

Meiltä rippikoululaisilta kysyttiin, kuka voisi toimia seuraavana vuonna *"isosena"*, siis eräänlaisena rippikoulun apuopettajana. Puhuin tästä isälle. Hän ei tyrmännyt asiaa suoralta kädeltä vaan johdatteli keskustelua niin, että totesimme yhdessä, että on parempi olla menemättä mukaan tuollaiseen. Samalla tavalla isä toimi, kun otin vuotta myöhemmin

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

esiin kysymyksen mennä vuodeksi vaihto-oppilaaksi ulkomaille. Sain todeta, miten taitava isä minulla on.

Rippikoulupappini Olli Lehtipuu ja Osmo Tahvanainen kävivät meillä kylässä parin isosen kanssa. Isä kertoi heille, että konfirmaatiopäiväni aamuna olimme pyytäneet toisiltamme anteeksi syntejämme ja todistaaneet ne anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä. Osmo Tahvanainen haukkoi henkeään ja lausahti: *”Mutta tuohan kuulostaa ihan raamatulliselta!”*

Isästä tuo oli hieman erikoista, kun papit olivat juuri pitäneet rippikoulua. Olli Lehtipuu kirjoitti vieraskirjaamme elämänohjeeksi kolme r:ää: Raamattu – rukous – rippi. Hän oli rippikoulussakin pitänyt oppitunnin ripistä katekismuksen mukaan. Vieraamme lauloivat kitaran säestyksellä jonkin rippikoululaulun. Isä sanoi, että me voimme vuorostaan laulaa omia laulujamme. Vieraat pyysivät, saavatko hekin laulaa mukana. Sai-vathan he toki. Lauloimme ’Henkensä antoi, kaikki kun loi’ sekä ’Ah, Jeesus, pysy tykönämm’, siis näytteet Siionin lauluista ja vanhoista virsistä.

Paras rippilahjani oli II Vanhinten kirja. Sain sen Toivo ja Hilikka Niemeltä, jotka tulivat meille seurojen jälkeen kylään. Toivo meni isän työhuoneeseen kirjoittamaan omistuskirjoitusta. Odotin jännityksellä, mitä siinä mahtaa lukea. Kun hän ojensi minulle kirjan, kansilehdellä luki: *”Ole uskollinen kuolemaan asti, niin minä annan sinulle elämän kruunun”*. [Niemmen Toivon mainen matka päättyi päivälleen 34 vuotta tämän jälkeen, 12.9.2010]. Aloin heti lukea kirjaa. Esipuhe oli päivätty Padasjoella maaliskuun 2. p:nä 1939, ja sen olivat allekirjoittaneet Ville Nieminen ja Joel Ahonen. Siinä oli vakava varoitus:

”Ja tahtoisimme kehottaa nuoriakin kansoja painamaan mieleensä, että jos tähän kristillisyyteen tulee jotakin uutta opia, elämän tai esikuvan puolesta, niin se turmelee ja sammuttaa elävän hengen, joka tulee näköksälle kaikista niistä joukkioista ja yksityisistä, jotka ovat lähteneet parantamaan tätä kristillisyyttä, niin ne ovat eksyneet siltä kaitaiselta elämän tieltä.”

Olen piirtänyt kirjaani ison huutomerkin näiden rivien rinnalle.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Kirja vangitsi minut täysin. Kristillisyyden vanhat vanhimmat, Meri-Pietari Fjell Dahl, Samuel Wettasjärvi, Isak Kuoksu, Isak Niku, Frans Parakka ja Viktor Björkman, jotka olivat kuolleet vuosikymmeniä ennen syntymääni ja jotka tunsin entuudestaan miltei vain nimeltä, tulivat nyt eläviksi hahmoiksi minulle. Erityisen liikuttavia olivat kirjeet keväältä 1935, kun Frans Parakka ja Isak Kuoksu kuolivat muutaman viikon välein. Olin yksin kotona ja vollotin ääneen kirjeitä lukiessani, niin koskettavalta tuntui jäljelle jääneiden saarnaajien syvä kaipaus poisnukkuneiden opettajien perään ja sydämellinen huoli siitä, että Herran viinämäki säilyisi edelleen puhtaana ja viinämäen aita tiiviinä.

Il Vanhinten kirja sytytti minussa palavan ikävän sitä kristillisyyttä kohtaan, joka loisti niin kirkkaana noista kirjeistä. Minusta tuntui, ettei se kristillisyyden, jonka näin ympärilläni, ollut juuri sellainen kuin vanhinten kirjeissä. Ihmettelin, että meilläkin oli kukkia maljakossa ja kuvia seinillä, vaikka oma kotini oli ilman muuta yksinkertaisimmasta päästä kristillisyyden piirissä.

Syksyllä 1976 olin joutsenretkellä Hangossa. Siihen aikaan laulujoutsen oli Etelä-Suomessa sen verran harvinainen näky, että kannatti lähteä muuttoaikana niitä katsomaan Suomen eteläisimpään niemenkärkeen. Kirjoitin retkestä kuvauksen koulumme luontokerhon Vuokon lehteen. Olin omasta mielestäni hauska, kun laskin tekstissäni vähän väliä leikkiä erään 12-vuotiaan vilkkaan Jussi-pojan kustannuksella. Isä tutki kotona vastailmestynyttä Vuokko-lehteä ja huomautti minulle, miksi olen kirjoittanut tuolla tavalla Jussista. Vasta isän nuhdesana sai minut nolostumaan.

Aina silloin tällöin olin kuullut jotakin leeviläisistä, mutta en saanut koskaan oikein kunnollista käsitystä heistä, muuta kuin että he ovat jokin kauhea eriseura. Kuulin mainittavan jostakin Boremanista, mutta en päässyt selville, mikä hän oikein oli miehiään (ilmeisesti ei kuitenkaan erityisen hyvä mies). Kun Tampereella oli isot seurat ja Martti Konttori oli meillä yötä, lehdessä oli ilmoitus, että alkuperäisillä lestadiolaisilla on kokoukset Aitoniemessä. Sille pudisteltiin päätä ja voivoteltiin niitä raukoja. Kun ajoimme pyhäpäivinä seuroihin rukoushuoneelle, ajattelin

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

usein silmätessäni Pispalanharjulta pohjoiseen aukeavaa Näsijärven ulappaa, että tuolla se Koljosten Aitoniemi on.

Kuulin isän kertovan vieraille jonkun miehen – myöhemmin sain tietää, että se oli rovasti Arvi Merikallio – käyneen leeviläisten luona, mutta siellä olivat nuoret polttaneet tupakkaa ja muutenkin käyttäytyneet röyhkeästi. Kuvittelin mielessäni, miten he olivat röhnöttäneet sohvilla takki levällään ja antaneet ylimielisiä vastauksia. Mies oli sanonut menevänsä sinne, missä nuoristakin näkee oikean esikuvan (tai jotakin siihen tapaan). Saarisalon Sakari oli lähtenyt hänen peräänsä. Kuulin puhuttavan Lauri Koistisesta, joka oli kirjoittanut jotakin. Niinpä koetin katsella rukoushuoneella, kuka olisi sen näköinen, että hän voisi olla se Lauri Koistinen. Pari vaihtoehtoa minulla olikin mielessäni [toinen heistä oli Ossi Savo ja toinen mies Lempäälästä, jonka nimen olen unohtanut]. Koivistonkylän kaupunginosa ja Lasi-Koison liike saivat minut ajattelemaan Lauri Koistista. Joku mies sanoi meillä, että hän oli kirjoittanut Laurilta saamansa kirjekuoren päälle tekstin: *”takaisin lähettäjäille”*. Isä mainitsi joskus vieraillemme leeviläisten olevan sitä mieltä, että ei hiuskarvan vertaa saa muuttaa. Minusta hänen lausahduksensa kuulosti siltä, että kaikenlaisista sitä saivarrellaan. Toisaalta ajattelin jälkepäin, olikohan isäni kuitenkin vähän vaivattu asiasta.

Eräänä helluntaina nuorin tätini Leena, joka kuoli 57-vuotiaana joulukuussa 2006, kävi Kiirunassa seuroissa. Siellä häneltä oli kysytty, onko Suomessa leeviläisiä, mutta hän ei ollut tiennyt lainkaan, mitä ne sellaiset ovat. Isä vastasi Leenalle: *”On niitä kourallinen.”*

Isä sanoi tämän sellaiseen sävyyn, että he ovat niin vähäpätöinen joukko, ettei heistä tarvitse välittää (vaikka taas olen myöhemmin mietiskellyt, vakuutteliko hän sitä samalla itselleen).

Isä kertoi vieraillemme jonkun kysyneen Aaro Ihalaiselta, onko hän kuulut, mitä hänestä on puhuttu. Ihalainen oli vastannut, ettei hän välitä tietää sitä, vaan miten kertoja oli puolustanut häntä. *”Kristityn velvollisuus on aina puolustaa saarnaajaansa”*, Ihalainen oli opastanut. Isä kertoi menneensä siitä paikasta Kalle Nurmisen puheille ja pyytäneensä anteeksi, että hän ei ole aina saattanut puolustaa tätä.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Uutena vuotena 1977 Kalle Nurminen saarnasi Tampereen rukoushuoneella. Se oli lyhyt ja aika voimaton saarna, varsinkin jos vertasi sitä siihen, millaisia hänen saarnansa tavallisesti olivat. Tampereen rukoushuoneen piha ja kadun vierusta oli täynnä autoja sellaisena pyhänä, kun tiedettiin Nurmisen olevan kotona (eikä lähetysmatkalla). Myöhemmin kuulin isän puhuvan puhelimesta jonkun kanssa, taisi olla Syrjän Reino, että ehkä emme ymmärtäneet pyytää, että meille annettaisiin. Nurminen mainitsi saarnassaan, että valokuvat ovat kristillisyyden ja maailman rajamailla. Se kuulosti minusta hiukan kummalliselta.

Loppiaiskokoukset olivat vuonna 1977 Teuvalla, jonne oli juuri rakennettu kirkonkylään uusi rukoushuone punaruskeista tiilistä. Matkasimme sinne isän ja Teemun kanssa ja yövyimme Sevolalla. Isä oli kertonut jo aiemmin, että Vilho Sevola oli saanut kristillisyyden Otto-faarin kautta. Sevolalla oli paljon yövieraita, ja oli mielenkiintoista (ja hauskaa) keskustelua kristillisyyden vaiheista. Joku kertoi, että vanha Valkama oli lukenut Laestadiuksen saarnaa (muistaakseni) Porin rukoushuoneella. Hän ei oikein nähnyt enää, niin että hän luki suureksi osaksi ulkomuistista. Oli tullut sähkökatkos, ja valot sammuiivat. Valkama kysyi: *”Voisiko joku nuoremista tulla lukemaan, kun minä en oikein näe?”*

Sevolalla oli Kaltimon saarnaaja Antti Laukkanen emäntänsä Lainan kera. He olivat minulle uusi tuttavuus. Meitä nauratti Teemun kanssa, kun Antti Laukkanen kuvaili jonkin papin saarnanneen niin harvakseltaan, että *”se oli kun kana nokkis”*. Laukkasen emäntä kertoi, että Tampereella asuu heidän poikansa, joka on lankeemuksessa, ja Nurmisen Kalle tietää kyllä hänet. Sevolan emännältä kuulumme Lauri Koistisen olleen äskettäin paikkakunnalla ja laittaneen toiset kokoukset. Kalle Nurminen saarnasi Teuvan rukoushuoneella, miten käy, kun lapset tulevat korva korvan tasalle vanhempiensa kanssa. Joku oli kiinnittänyt huomiota Kalle Nurmisen käsiin, ettei hän vaikuttanut oikein terveeltä. Pian hän joutui sairaalaan ja kuoli elokuussa, runsaan puolen vuoden kuluttua, 68-vuotiaana.

Olin kamppaillut yhden asian kanssa edellisestä kesästä lähtien ja ajatellut, että jos siitä saarnattaisiin, niin saisin varmuuden, että se on synti. Helmikuun alussa Toivo Niemi mainitsi asiasta saarnassaan, ja puhuin

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

sen heti hänelle saarnan jälkeen. Silloin sain voiman hylätä paheeni, vaikka haavoitin omatuntoni muutaman kerran myöhemminkin.

Helmikuussa matkasimme Teemun ja Lahtisen Jukan kanssa Helsinkiin isoihin seuroihin. Se oli ensimmäinen seuramatkamme ilman isää ja äitiä. Junassa sukeutui keskustelua vanhemman pariskunnan kanssa. Rouva kysyi, olemmeko venemessuille menossa. Vastasimme kieltävästi. Rouva uudisti kysymyksensä hetken kuluttua, mutta me vain pudistimme päätämme. Emme kehdanneet ilmoittaa, mihin meillä oli matka. Helsingissä olivat lähetysmiehinä Eino Nousiainen ja Benhard Niemeläinen. Nousiainen saarnasi lauantaina päivällä Jääkärinkadun rukoushuoneella. Olin liikutettuna anteeksi pyytämässä ylläni äidin kutoma vaalea villapaita, jossa oli leveät kaulukset.

Väliajalla olimme kylässä Simo ja Riitta Lahtisella, missä olimme myösyötä, sillä Simo on Jukan setä. Selvisi, että tilaisuus oli samalla Jukan nuorimman sedän Antin ja Iiris Heiliön kihlajaistilaisuus. [Antti on nykyisin Hollolan kirkkoherra ja etääntynyt lestadiolaisuudesta.]

Simo pyysi Antti Ihalaista lukemaan amerikkalaisen Elmer Yliniemen kirjeen Nigeriasta, missä hän oli lähetystyössä. Yliniemet olivat pikkuesikoisia. Antti aloitti leikillään: *”Tykö rakkaille veljille...”*

Simo sanoi kirjeen päätteeksi, että siinä on ajattelemista, kun täällä saarnaajat kulkevat kahvipöydästä kahvipöytään (ja joku muu on valmis menemään lähetystyöhön Afrikkaan aika ankeisiin oloihin). Ennen ruokailua Simo luki ääneen pöydän päässä ruokarukouksen ja muu perhe odotti hiljaa kädet ristissä. Ajattelin, että noin minäkin alan tehdä, sitten kun minulla on perhe.

Illalla oli ehtoolliskirkko. Olin ensi kertaa ehtoollisella sen jälkeen, kun olin päässyt ripille viisi kuukautta aiemmin. Ehtoollisen jälkeen oli kahvit rukoushuoneella, ja Eero Halme puhui lyhyesti. Hän kertoi selkeään tapansa vuosisadan vaihteen hajaannuksesta, jossa syntyi omanvanhurskauden eriseura uusisheräys ja lihallisen vapauden eriseura vanhoillisuus [pikkuesikoisuus lohkesi myöhemmin vanhoillisuudesta]. Kortteeri-isäntämme Simo Lahtinen ja Antti Ihalainen pahoittelivat Eero Halmeen jyrkkää lausuntoa toisista lestadiolaisista, *”jotka kuitenkin niin lähellä meitä*

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

ovat”, kuten Simo virkkoi. Antti ja Simo totesivat silti yksissä tuumin, että eivät he muutoin halua arvostella Eeroa, *”sellainen on ikävää”*.

Sunnuntaina päivällä seurat olivat Johanneksen kirkossa, vuosikymmeniä palvellut Jääkärikadun rukoushuone olemattomine pysäköintimahdollisuuksineen oli käynyt jo aika ahtaaksi. Niemeläinen mainitsi saarnansa aluksi, että jos joku on aikonut nauhoittaa saarnan, niin emme ole antaneet siihen lupaa. Hän saarnasi aika lyhyesti. Olin kuullut, että hän ei aina oikein vapautunut saarnaamaan, kun oli isoja tilaisuuksia. Näin oli tietävästi käynyt Jällivaarassa. Muutoin pidin kovasti Niemeläisen saarnoista ja hänen sanavalmiudestaan. Kerran Lahden juhannusseuroissa hän aloitti: *”Veljet ja sisaret ovatkin jo täällä saarnanneet”*.

Tekstinluvun aikana Luoma köpötteli saarnapöydän luo ja kuiskasi jotakin Niemeläiselle. Niinpä Niemeläinen korjasi: *”Joo, minä sanoin äsken väärin. Minun piti sanoa, että sisaret ja veljet on täällä jo saarnanneet”*.

Isoisäni Otto ja Niemeläinen olivat olleet samassa kyläpaikassa. Niemeläinen oli laukaissut: *”Sylkäses nyt Otto välillä, että minäkin saan suunvuoron!”*. Jälkeen Niemeläinen pyysi sanomistaan anteeksi, mutta Ottofaari sanoi, että synnit hän kyllä voi saarnata anteeksi, mutta ei tuomoista. Niemeläinen pahoitteli suulauttaan saarnoissaankin, *”kun hänellä on kieli toisesta päästä irti”*. Hän oli viitannut jonkun kristityn hevoseen, että siinä on nelijalkainen kauramoottori, mutta asianomainen oli pahoittanut mielensä, *”kun ei kaikilla ole varaa autoon”*. Niemeläinen valitteli taitamattomuuttaan. Kerran hän kertoi pysähtyneensä Joensuuissa juttelemaan vanhoillisten saarnaajan kanssa. Saarnaaja oli tokaisut: *”Sinä olet hyvä mies, Niemeläinen, mutta väärällä puolella aittaa”*. Niemeläinen oli vastannut: *”Samat sanat minä voisoin sanoa sinulle”*. Niemeläisen puheen hieman surumielinen sävy sai minutkin ajattelemaan, miten ikävää on, että lestadiolainen kristillisyyks on hajaantunut tällä tavalla.

Helmikuussa oli isot seurat myös Hämeenlinnassa. Teemu-veljen kanssa olimme edellisen viikon Harjukadulla Otto-faarin ja Helvi-fammun luona, kun meillä oli koulusta hiihtoloma. Lauantaiaamuna kävin ennen seuroja hiihtolenkillä Aulangolla. Aurinko paistoi häikäisevän kirkkaasti helmikuusille hangille, ja Aulangon lumiset maisemat näyttivät poikkeuksellisen

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

lumoavilta. Päivällä saarnasi Veikko Viljanen avioliitosta ja avioliiton solmimisesta. Hän mainitsi Lutherin opettaneen, että jos 7-vuotias lapsi ymmärtäisi asian, hän rukoilisi itselleen kristittyä puolisoa. Äiti ihasteli hienoa avioliittoetiikan opetusta, jota muidenkin ihmisten olisi kannattanut olla kuulemassa. Iltaseurojen aikana olin Pihlajakadun mummulassa vahtimassa vajaa kaksivuotiasta pikkusiskoani Kukkaa, joka oli unten mailla. Olisin kyllä mielelläni istunut rukoushuoneella, kun isoihin seuroihin oli tullut tyttö, johon olin sinä talvena ihastunut kovasti, mutta tyydyin osaani, koska ajattelin pääseväni näkemään hänet kuitenkin seuraavana päivänä. Pikku Kukka nukkui niin sikeästi, että aloin lukea I Vanhinten kirjasta etsikkoajan ensimmäisten kristittyjen muistikirjoituksia. Isoisäni Pekka Savolainen oli kuollut kuukautta aiemmin, joten olin herkillä mielellä, ja Laestadiuksen lohdulliset lauseet herkistivät sitä lisää. Oli jotenkin ihmeellinen tunnelma, kun istuin hiljaisessa mummulassani lukemistoni äärellä. (- Ihastukseni kaatui syksyllä, kun näin ihastukseni kohteen tupakalla yhden seurakuntatalon nurkan takana.)

Seuraava yhteinen reissumme Teemun kanssa oli maaliskuussa Turun seuroihin. Kevät oli niin pitkällä, että näimme junan ikkunasta uuttukyyhkyjä. Lähetysmiehinä olivat Paavo Peltonen ja Eero Halme. Lauantaina päivällä Halmeen Eero kertoi saarnansa aluksi (tekstinä oli Joh. 15), että he olivat olleet kutsusta vanhoillisten seuroissa. Eero päivitteli väen olleen aivan samannäköistä kuin maailmassa, naiset olivat avopäin kiha-roituine lyhyine hiuksineen. Väliajalla kyläpaikassa Toivo Vesterinen kertoi Jönssonin kysyneen joltakin mieheltä, mitä on herraskristillisuus. Vastauksen saatuaan Jönsson oli virkkonut, että häntä on sanottu herraskristityksi, kun hän käyttää hiusvettä. Paavo Peltonen saarnasi lauantaina illalla ja sunnuntaina päivällä Luukkaan evankeliumin 8. ja 10. luvusta. Vuosia myöhemmin kuulin, että Peltosen ja Halmeen sukset olivat menneet matkalla niin pahasti ristiin, että lähetysmatka oli vähällä keskeytyä.

Yhtenä iltana ennen nukkumaan menoa kysyin isältä, miten leeviläiset voivat väittää olevansa oikeassa, kun heillä ei ole Lapin vanhimpia. Isä sanoi, että eiköhän siellä vielä elä sellainen kuin Levi Älvgren. Ajattelin,

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

että siinä suhteessa heillä on siis kuitenkin pohjaa väitteelleen. Olin luullut, että nimi *”leeviläisyys”* juontui Lars Levi Laestadiuksesta.

Lauantaina 27.3.1977 etsin konekirjoituspaperia isäni työpöydän laatikoista. Isä oli itse jossakin Niemen Toivon kanssa. Odottamatta törmäsin monisteeseen, jonka otsikkona oli: *”Hajaannus elävässä kristillisyydessä. Pyhäin yhteys ja yksi pyhä seurakunta.”*

Aloin lukea vihkoa suurella mielenkiinnolla. Pian ymmärsin, että minulla oli nyt käsissäni niiden salaperäisten leeviläisten julkaisu, joista lasten ei ollut syytä tietää mitään (sellaisen käsityksen olin saanut). Uteliaisuuteni vaihtui pian peloksi ja kauhuksi: näitkö ne August Isakssonin omat mielipiteet olivatkin, joista olin lukenut edellisenä kesänä Julkaisukokouksesta, että ei saa muuttaa Laestadiuksen saarnoja eikä hyväksyä synnin luvallisuuksia kristillisyyteen! Mitä pidemmälle ehdin lukea, sitä syvemmälle vajosin epätoivoon. Tuntui aivan hämmästyttävältä löytää monisteesta oman Otto-faarini kirje August Isakssonille, enkä minä ollut kuulunut enkä tiennyt tästä kaikesta mitään. Muistiinpanoissani lukee:

”Valtava epätoivo, kun elämän perusta mureni, purkautui itkun kautta. Koko maailma näytti erilaiselta, oma kotini ja perheeni muun muassa. Tuntui siltä, että minusta taitaa tulla leeviläinen.”

Samana päivänä ravistelin mattoja ulkona ja katselin, kun äiti hääräsi keittiössä. Ajattelin, että tuossa äitini touhuu eikä voi aavistaakaan, millainen myllerrys sisälläni kuohuu. Monisteesta lukemani oli kääntänyt 15-vuotiaan pojan maailman nurin niskoin. Ajattelin, että jos tällaista on tapahtunut kristillisyydessä, niin se on ainakin selvää, että vanhoilliset eivät ole oikeassa.

Tultuaan kotiin isä näki, mitä luin, koska en yrittänyt peittää sitä. Hän ei sanonut heti mitään, mutta illalla keskustelimme asiasta. Isä sai tyyntettyä minua kertomalla, *”millainen asian toinen puoli on”*. Hän mainitsi ajatelleensa joskus vastata Laurin kirjoituksiin, mutta sitten hän on ajatellut, ettei se taida kannattaa. Isä kertoi Simo Vartiaisen vastanneen Laurille, mutta hän oli erehtynyt kirjoittamaan sellaista, mikä ei pitänyt paikkaansa. Sanoin isälle, että olisi oikein hyvä, jos hän kirjoittaisi. Ajattelin nimittäin, että jos vain joku voisi kumota tuon, minkä olin Lauri

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Koistisen monisteesta lukenut, niin saisin takaisin rauhan ja levon, jonka niin sydämestäni, niin sydämestäni halusin säilyttää. Illalla kerroin Tee-mulle laveasti lukemastani mutta en tuntemisistani. Niitä en uskaltanut paljastaa edes veljelleni, jonka kanssa olimme muutoin tavattoman läheiset.

Seuraavana päivänä ennen rukoushuoneelle lähtöä isä otti minut heidän makuuhuoneeseensa. Isä sanoi päättäneensä ottaa kirjoituksen pois minulta, enkä olekaan sitä sen koommin nähnyt. Hän lisäsi puhuneensa juuri edellisenä päivänä Niemen Toivon kanssa siitä, että hänelläkin on niitä Laurin monisteita mutta hänen pitäisi piilottaa ne, ennen kuin joku lapsista löytää. Tämä oli siis tapahtunut samaan aikaan, kun minä luin kirjoitusta. Isä kertoi Mauri Niemen – joka ei ole sukua Toivolle - joutuneen Lauri Koistisen kuulusteltavaksi. Lauri oli kysynyt ensin, oliko Mauri lapsuuden kristitty, sitten oliko hän käynyt Lapinmaalla ja lopuksi, mitä hän ajattelee Laestadiuksen saarnojen muuttamisesta. Mauri oli vastannut: *”Kuule, veljeni, jos sinä ajattelet sanaa perse ja minä sanaa takapuoli, niin kyllä me ajatellaan ihan samaa asiaa.”*

Isä vertasi August Isakssonin tapausta Pietariin ja vaatimukseen ympärileikata pakanuudesta tulleet kristityt. Edelleen hän selitti Lutherin kirjoituksen pohjalta, että vanhakin saarnaaja voi erehtyä. Isä mainitsi Isakssonin sanoneen Stöckelistä, että mikään ei ole niin vaikeaa hoitaa kristillisyydessä kuin vanheneva saarnaaja, mutta hän ei tiennyt, että se tulisi ennen kaikkea koskemaan häntä itseään. Isän kertoman mukaan August Isaksson oli sanonut Norjan saarnaajalle Hans Karlsenille, ettei hän ymmärrä sellaisia, jotka sanovat tulevansa pahemmiksi ajan mittaan, kun hän tulee mielestään koko ajan paremmaksi. *”Se on huono merkki”*, oli Hans Karlsen vastannut. Isä kertoi vielä, että Suomessa oli sellaisia, joiden mielestä Ville Nieminen oli viimeinen oikea saarnaaja ja että nämä ovat nyt mukana leeviläisyydessä (toisin sanoen eriseura kerää yhteen kaikenlaiset tyytymättömät).

Muistin Laurin monisteessa mainitun erityisesti kolme vääryyttä: postilan väärentäminen, syntymäpäivät ja komeat rukoushuoneet. Isä kertoi, miten Reino Syrjä vietti syntymäpäiväänsä: hän kutsui heille kotiin työmiehensä sekä Eino Nousiaisen puhumaan näille kristillisyydestä.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

”Kellään ei varmasti ole huomauttamista, jos toimii näin”, isä totesi. Hän mainitsi myös Lapissa olleen keskustelua syntymäpäivistä. Stöckel oli sanonut, ettei kristittyjen sovi viettää syntymäpäiviä. Silloin Jönsson oli kysynyt: ”Tarkoitatko sinä, että jos sinulle tulee vieraita syntymäpäivänäsi, niin sinä sanot heille: ’Et saa tulla tänään kylään, minulla on nyt syntymäpäivä, voit tulla vasta huomenna?’”

Meillä vietettiin syntymäpäiviä niin, että pöydällä oli täytekakku, ja koko perhe seiso i pöydän ääressä laulamassa päiväsankarille:

”Onnen kyyhky lentää, kaukomailta entää, onnen kirjettä kuljettaa, kirjeen kelle kantaa, onnen hälle antaa, kuka tänä päivänä onnen saa, (Juha-Lassi) tänä päivänä onnen saa! Siunausta taivaan arkityöhön, vaivaan, näin nyt tahdomme toivottaa, monta, monta kertaa, ei sen onnen vertaa, kuka tänä päivänä onnen saa, (Juha-Lassi) tänä päivänä onnen saa!”

Erityisesti muistan päivän, jolloin täytin kuusi vuotta ja kaikki neljä isovanhempani tulivat uudelle kesämökillemme Ikaalisiin. Matkalla Hämeenlinnasta auto meni rikki, ja niin reissua piti jatkaa taksilla. Oli se pitkä päivä pienen pojan odotella valtatie n varressa, kunnes kaivatut vieraat vihdoin ja viimein saapuivat.

Näin monisteesta, että leeviläisten johtavia henkilöitä olivat Yrjö ja Severi Mäkelä. Yrjö Mäkelä oli esittänyt kysymyksen Reino Syrjällä Tampereella, niin että Leevi oli saanut tilaisuuden selittää, miten hajaannus Lapissa oli tapahtunut. (*”Mieshän on esittänyt selvän kysymyksen, ja me pidämme antaa selvän vastauksen!”*) Kun löysin Tampereen puhelinluettelosta sekä Yrjö että Severi Mäkelän nimet, tein siitä johtopäätöksen, että he asuivat kotikaupungissani. Totesin leeviläisten hyväksyvän puhelimet, koskapa heidän nimensä löytyivät luettelosta. Severi Mäkelä asui itse asiassa Nokialla, muistaakseni Kankaantaankadulla. Isä arveli, että Lauri Koistinen olisi saman ikäisen kuin hän. [Lauri on yli 11 vuotta nuorempi.] Päättelin siitä, että Mäkelän ja Koistisen veljekset olisivat suunnilleen 40-vuotiaita.

Monisteessa oli lähetyskirje Lapista Suomeen, josta jäivät mieleeni Yleisuuden Martin (viimeinen vastaanottajien luettelossa) ja jonkin

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Stålnacken nimet. Kysyin isältä, olisiko hän sukua Isak Stålnackelle (joka oli yksi 1930-luvulla kuolleista Lapin vanhimmista). Isä ei oikein uskonut sitä. Monisteen liitteenä oli sanomalehtijuttu, jossa oli kuva Gunnar Jönssonista, Evald Larssonista, Hugo Gustavssonista ja David Björkistä istumassa pöydän takana. Kuvatekstistä opin, että Evald Larsson asuu Vettasjärvellä ja Hugo Gustavsson Yrttivaarassa, siis samoissa kylissä kuin vanhat saarnaajat Samuel Wettasjärvi ja Nils Yrttivaara eli Yrtti-Nilssi, saatoin tyytyväisenä todeta itsekseni. Ajattelin silti, että se ei vielä oikein riitä todisteeksi kristillisyyden oikeellisuudesta, jos nykyiset saarnaajat asuvat samoissa kylissä kuin entiset vanhimmat. Koska minulla oli vakainen luottamus isän ymmärrykseen, hänen puheensa rauhoitti joltisesti mieltäni. En päässyt kuitenkaan koskaan enää täysin vapaaksi ajatuksesta, että noilla leeviläisillä on se vanha kristillisuus, josta vanhinten kirjat todistivat.

Minua ihmetytti vähän, miksi en saanut lukea Laurin monistetta, kun isä ei kieltänyt lukemasta vanhoillislestadiolaisten saarnaajan Heikki Jussilan kirjaa 'Kutsujan armo', joka oli isän työhuoneen kirjahyllyssä. Kirjan johdannossa Jussila toteaa, että tämä on ensimmäinen luotettava historia lestadiolaisesta kristillisyydestä, kaikki muut ovat olleet valhetta ja vääristelyä. Jussila kuvasi vanhoillisuutta lestadiolaisuuden valtaväyläksi, josta on poikennut pieniä puroja sivuun. Esikoisista hän kirjoitti pari sivua. Hänen mielestään esikoisilla on samanlainen ylpeä henki kuin muillakin esikoisilla, kuten Kainilla ja Eesaulla. Jussila oli ollut vuosisadan vaihteessa Vilhelmi Markkasen kanssa pitämässä seuroja Tampereella. Nuohooja Halonen vaimoineen oli hyvästellyt heidät kyynelissä rautatieasemalla, mutta seuraavalla kerralla nämä olivatkin haukkuneet heitä esikoisten tapaan. Syynä oli se, että Lapin lähetysmiehet olivat käyneet tällä välin Tampereella. Leppävirralla oli ensin otettu vastaan esikoisten saarnaajat, mutta sitten seurakunta oli anonut anteeksi, että olivat olleet vierailulla tulilla. Isä totesi, ettei hän ollut kuullut tuollaisesta tapauksesta muualta.

Jussila kertoi, että oli pohdittu, kuka oli väärentänyt esikoisten julkaisemat Raattamaan kirjeet [joissa puhutaan esikoisten seurakunnasta ja puolustetaan Takkista]. Ensin arveltiin syylliseksi Raattamaan

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

jälkimmäistä vaimoa Karoliinaa, mutta sitten amerikkalainen Rautio oli tunnustanut olleensa mukana väärentämässä niitä. Jussila tiesi myös, että Takkinen kääntyi kuolinvuoteellaan päin seinää eikä halunnut puhua kenenkään kanssa.

[Raattamaa kirjoittaa 24.2.1892, että Takkinen

”väsymättä saarnasi sairastuksensa aikanakin viimeiseen minuuttiin asti taivaallista totuutta, johon olen todistaja, Olof Matoniemi ynnä muut kristityt”. (I VK, s.192).

Vanhoillisten nykyinen johtava historioitsija rovasti Seppo Lohi huomauttaa kirjassaan 'Lestadiolaisuuden suuri hajaannus ja sen taustat' (2007), että suurin osa Raattamaan kirjeistä julkaistiin jo hänen eläessään eikä todisteita niiden epäaitoudesta ole kyetty esittämään. – Pekka Raittila kirjoittaa Jussilan itsensä poistaneen järjestelmällisesti Raattamaan kirjeistä sanat 'esikoisten seurakunta'.]

Minulla oli sellainen mieli, että halusin ottaa vakavasti asiat, joista kristillisyydessä oli varoitettu. En voinut kuitenkaan käsittää, että olisi synty lukea, millainen uskonkäsitys jollakin muulla on, vielä vähemmän, että Lauri Koistisen julkaisema Lapin saarnaajien kirjeenvaihto 1960-luvulta voisi olla kiellettyä lukemista. Monisteessa olivat myös William Erikssonin ja Gunnar Jönssonin kirjeet Levi Älvgrenille ja Viktor Wettaiselle. Siitä olisi siis voinut lukea, mitä Lapin vanhimmat ovat vastanneet eriseuraisille. Asia muuttui vielä merkillisemmäksi, kun isä antoi minulle luettavaksi kirjeet, joita hän oli kirjoitellut vanhoillislestadiolaisen Kalevi Koivun kanssa 1960-luvulla. Niissä Koivu kertoi muun muassa Heidemanin sanoneen, että se oli hänen elämänsä mustin päivä, kun hän kirjoitti nimensä Joonas Purnun sovintokirjaan [Amerikassa 1893]. Kalevi Koivun mielestä solmiota lukuun ottamatta miehet olivat vanhoillisilla yksinkertaisemmin puettuja kuin esikoisilla. Aprikoin, mahtoiko olla niin, että vanhoillisten kirjoitukset paljastavat, mihin metsään he ovat menneet, mutta leeviläisten suhteen täytyy päinvastoin pelätä totuuden paljastumista. Jos on varma siitä, että on itse oikeassa ja vastapuoli on väärässä, ei olisi niin vaarallista, jos joku saa kuulla toisen osapuolen näkemyksen, pohdiskelin mielessäni.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Isä kertoi, että Koistisen veljekset olivat olleet sukeltajia ja että he olivat saaneet herätyksen nostettuaan ruumiita Rauman lähellä uponneesta laivasta. Menehtyneillä nuorilla naisilla oli ollut kädet ristissä. Sain tietää, että leeviläisiä olivat Tampereella Yleniukset ja Koljoset sekä Olga Syrjä, joka oli Koistisen Laurin anoppi. Muistin, että Yleniuksen Martti oli ollut seuroissa Lapin-lähetyksen aikaan 1974, myös pyytämässä anteeksi. Alvar Koljosesta opin, että hän oli pahentunut Antti Vainikkaan ostamansa Aitoniemen tilan kauppasopimuksen vuoksi, ja siksi hän oli myöhemmin mennyt eriseuraan. Isä tiesi Olga Syrjän sanoneen aluksi, että hän käy molemmissa, mutta isä lisäsi, että rukoushuoneella käyminen näyttää kyllä jääneen kokonaan pois.

Kuulin niin ikään, että Rautiaisen Alvarin kaksi nuorinta lasta, poika ja tytär, jotka Tauno ja Lea Viljakainen olivat adoptoineet näiden äidin Ainnon kuoltua, ovat leeviläisyydessä. Isä kertoi tämän pojan pyytäneen anteeksi veljeltään Paavolta joulukorttien lähettämistä. Isän mielestä sellainen parannus ei lähde varmasti katumuksesta vaan pelkästään halusta näyttää toiselle tämän olevan väärässä. Kerran Paavo Rautiainen kertoi rukoushuoneella kanssapuheissa yhden veljen käyneen heillä, ja kun hän ei mitään muuta löytänyt, *”kun minä olen niin köyhä”*, hän oli huomauttanut kirjahyllyssä näkemistään Valituista Paloista. Paavo oli vastannut, että Turun Sanomissa on varmaan enemmän pornokuvia kuin Valituissa Paloissa.

Rukoushuoneen parvekkeella mainitsin hyvälle ystävälleni Lahtisen Jukalle jotakin leeviläisistä ja lukemastani monisteesta. Jukka oli kuullut, että leeviläisyydessä on tapahtunut hajaannus, mutta ajattelin, että hänen täytyi tarkoittaa sitä, että leeviläiset ovat eronneet meistä.

Isä selitti, että kun Jönsson oli saarnannut ensimmäistä kertaa Jällivaaran joulukokouksissa, Kuoksu tuli kiittämään saarnasta, mutta Jönsson ajatteli itse, että se meni niin huonosti. Kun Ossi ja Raili Savo olivat seuroissa Lapissa (varmaankin 1950-luvulla), Raililla oli ollut nailonsukkahousut. Jönsson osti hänelle kunnolliset sukkahousut. Isä oli ollut Itä-Norjassa [1966] kyläpaikassa, jossa oli radio pöydällä. Jönsson oli sanonut: *”Heittäkää tuo vuonoon”*.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Ymmärsin isän haluavan osoittaa minulle, että toisin kuin Lauri väitti monisteessaan, Jönsson työkumppaneineen pitää kiinni juuri samasta kristillisyydestä kuin Kuoksu ja muut vanhat kristillisyyden vanhimmat.

Eräänä päivänä huomasin isän kirjahyllyssä harmaan vihkosen. Se oli Sten Johanssonin kirjoittama ruotsinkielinen muistokirjoitus August Isakssonista. Siitä näin, että tämän varsinainen nimensä oli August Isaksson Vanhainen, Isaksson oli siis nähtävästi isännimi. Luettuani kirjoituksen ihmettelin isälle, että tähän on kuin meidän saarnaajien kirjoittama. Isä vastasi, että se oli ennen kuin he tulivat Suomeen lähetysmatkalle. Muutoinkin isän mielestä tämä oli ratkaiseva käänne Leevissä ja Stenissä, sillä *”August Isaksson ei olisi koskaan hyväksynyt sitä, että hänen manttelinsa alla ruvetaan tekemään Suomeen lähetysmatkoja”*.

Isä kertoi Leevin istuneen Tampereen rukoushuoneen etupenkissä ja vahvistaneen Urho Toivosen saarnaa *”Joo, joo”*, mutta pari vuotta myöhemmin *”koko Suomen kristillisyyks oli mennyt metsään”*. Ilmeisesti koska Isakssonin muistokirjoitus oli painettu ennen tätä käännettä, se sai olla näkyvillä kirjahyllyssä eikä piilossa utelialta silmäpareilta.

Luokkatoverini Timo Parkusjärvi kertoi minulle, että hän oli aiemmin samalla luokalla Timo Koivulan kanssa, joka on myös lestadiolainen. Arvasin, että hänen täytyy siis olla vanhoillisia. Koska olimme samassa kuvamataidon ryhmässä, rupesin kerran juttelemaan Koivulan Timon kanssa. Timo – lempinimeltään Jönni – näytti ensin vähän vaivautuneelta. Hän halusi tietää, miten tällainen asia oli paljastunut. Kerroin kuulleen Parkusjärveltä. Mainitsin Jönnille ymmärtäneeni, että vanhoilliset hyväksyvät radion mutta eivät televisiota. Hän vahvisti asian mutta lisäsi, että ei radio mikään hyvä kapistus ole. Ehdotin Jönnille sopimusta, että minä voisin tulla käymään heidän seuroissaan ja hän meidän seuroissa. Ajattelin, että tällä järjestelyllä pääsisin luvallisesti näkemään, millaisia vanhoillisten seurat ovat. Jönni ei tuollaista ottanut kuuleviin korviin, hän sanoi, että armeijassa hän tekee kyllä sotilasvalan mutta ei hän mitään muita sopimuksia tee. Käsitin, että heille oli ehdottomasti synti mennä kuulemaan eriseuraisia.

Selitin Jönnille, että meidän seurakunnasta on eronnut pieni joukko siitä syystä, että Laestadiuksen saarnoissa muutettiin paska sonnaksi. Jönni

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

sanoi Rauhanyhdistyksestäkin eronneen pienen ryhmän, ”*ja ne on kaikki jo varmaan kuollutkin*”. Selostin Teemulle keskusteluamme Jönnin kanssa, meillä kun oli tapana jakaa kokemuksemme. Teemu oli kuullut Timon huomauttaneen ruokalajonossa kiroileville pojille: ”*Eipäs puhuta sopimattomia!*”

[Myöhemmin ymmärsin Jönnin tarkoittaneen ”*pappiseriseuraa*”, joka syntyi vuonna 1960, kun vanhoillisuudesta erotettiin suurin osa pappeista. Yksi heistä oli Kalevan kirkkoherra Paavo Viljanen, joka oli myös Tampereen rauhanyhdistyksen puheenjohtaja ja Siionin Lähetyslehden päätoimittaja. Viljaselle oli epäilemättä tavattoman kipeä kokemus, että hänestä, joka oli ollut liikkeen johtohahmoja ja suurten kansanjoukkojen saarnamies, tuli yhtäkkiä eriseurainen, jota entiset uskonystävät eivät tulleet enää kuulemaan eivätkä tervehtineet Jumalan terveellä. Ehkä Viljanen sai vähän hyvitystä siitä, että hänen seurakuntaansa rakennettiin uusi mahtava temppeli. Betoninen Kalevan kirkko sai tamperelaisten suussa nimen ’Viljasen siilo’. Paavo Viljanen oli ollut joskus esikoistenkin tilaisuuksissa. Jollakin naisella oli näkynyt hameen reunan alta pitsinen alushame, ja Viljanen oli huomauttanut tästä. Nainen koetti vetää hameitaan alaspäin, mutta Viljanen totesi: ”*Kyllä minä näin sen jo*”. Tyyne Kovanen oli sanonut Viljaselle: ”*Ota sinäkin noi simpsetit kaulasta ja tee parannus! Parempi on sinunkin sitten siellä taivaassa olla*”. Isä kertoi Viljasen ottaneen nitron ja lähteneen. Hän kuoli 68-vuotiaana vuonna 1972.]

Ajaessamme kotiin seuroista reittimme kulki Rauhanyhdistyksen rukoushuoneen kautta, joka oli siihen aikaan Hämeenpuistossa kerrostalon alakerrassa. [Nyt siinä on Kansanlähetyksen Lähetyskoti]. Minusta nuorisorukoushuoneen edustalla oli samannäköistä kuin suruttomat maailman ihmiset. Mieleen jäi nuorehko nainen, joka riensi niskaan ulottuva tassaiseksi leikattu tukka valtoimenaan ja onnellinen hymy kasvoillaan kohti Rauhanyhdistystä, Jumalan valtakunnan linnaketta maan päällä.

Isä kertoi, että Hämeenlinnan rukoushuoneelle oli tullut varusmiespalvelusta suorittava nuorimies. Saarnaajille oli pian selvinnyt, että poika oli vanhoillisia. He olivat päättäneet keskenään, että he eivät puhu mitään sellaista, mikä paljastaisi nuorelle miehelle tämän erehdyksen. Hän oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kirjoittanut kotipaikkakunnalleen, että täällä Hämeenlinnassa on yksinkertaisempi kristillisyyys kuin siellä kotiseudulla. Käytyään lomalla kotona hänelle oli selvinnyt, missä hän olikaan ollut. Sen jälkeen hän kävi vain kerran Hämeenlinnan rukoushuoneella, pyytämässä anteeksi, että oli ollut eriseuraisten seuroissa. (Samanlainen on tainnut olla monen muunkin tila lestadiolaisessa kristillisyydessä: ihminen on niin kiinni siinä, mihin on kasvanut, että ei voi ottaa tutkittavaksi perustuksensa pitävyyttä, vaikka olisi tämän varusmiehen tavoin silmät erottaa hedelmiä. Seurakunnan todistaa oikeaksi se, että minä olen syntynyt tähän ja perheenjäseneni, sukulaiseni sekä ystäväni ovat tässä. Tämä todistus merkitsee samalla, että muut, jotka ajattelevat näin omasta joukostaan, ovat silti eriseuraisia.)

Helluntaina 1977 matkasin isoisäni kanssa hämeenlinnalaisten bussilla Kiirunaan kokouksiin. En kehdannut pyytää itse vapaata luokanvalvojalteni Matti Seppäseltä vaan pyysin isää tekemään sen puolestani. Menin ensin junalla Hämeenlinnaan. Otto ja Helvi Tastilla oli Arvi Jalo Helsingistä, hänkin oli lähdössä Lappiin. Fammu kertoi Jalon olevan Otto-faarin ystäviä. Kiirunassa istuin seurakuntasalin sivuhuoneessa, kun Lapin vanhimmat marssivat sisään Jönssonin johdolla. *”Meillä on täällä keskustelu”*, Jönsson ilmoitti arvokkaaseen tapaansa. *”Ajatella, että olen epäillyt näitä Lapin vanhimpia”*, tuumin vähän vapisten väistyessäni huoneesta. Yövyimme Gunnar ja Lea Bäckmanilla. Kysyin saunassa isoisältäni 1960-luvulla tapahtuneesta hajaannuksesta. Otto-faari sanoi selitykseksi August Isakssonin halunneen, että hänet olisi lähetetty Amerikkaan. Arvi Jalo kertoili isoisälle paikkakuntansa vaikeuksista ja valitti, ettei poika [Aulis] Ihalainen ole samanlainen kuin isänsä [saarnaaja Aaro Ihalainen]. Arnold ja Edith Spettillä isoisä muisteli parannuksensa tekoa – siitä hän kertoi sangen usein kyläpaikoissa – kuinka joku työtoveri oli sanonut hänelle: *”Et sinä siinä kauan pysy”*. Otto-faari totesi, että *”olen minä pysynyt kohta 45 vuotta”*.

Olimme Otto-faarin kanssa kylässä William Erikssonin pojan Frans Erkstamin luona. Paikalla oli myös vanha saarnaaja Kristian Landsem Malmista Keski-Norjasta sekä tämän poika Arne Landsem. Erkstamien poika Ingemar oli naimisissa Arne Landsemin tyttären kanssa. Hyllyn päällä oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kehyksissä suurennetut lasten hääkuvat. Minusta oli vähän erikoista, että täällä Ruotsin Lapin äitiseurakunnassa näytti olevan enemmän maailmallisuutta kuin kotona Suomessa. Olin oppinut, että kristityt eivät ota hääkuvia, niin tekevät vain suruttomat, puhumattakaan siitä, että ne laitettaisiin hyllyn päälle näytteille.

Norjan saarnaaja Ingvald Fagerjord sanoi saarnassaan, että koska Jeesus on siinnyt naisen kohdussa, hän on myös syntymättömien lasten Vapah-taja. Kun tervehdin toista Norjan saarnaajaa Jonn Olai Elvebakk, hän sanoi jotakin, jota en ymmärtänyt lainkaan. Vasta muutaman toiston jäl-keen käsitin, mitä hän sanoi: *"Hilsen fra Norge"* ('terveisiä Norjasta'). Elvebakkien käheästä puheesta oli minun – ja isän – aika vaikeaa saada sel-vää. Suomesta oli vain muutama saarnaaja. Niinpä ainoa seuroissa saar-nannut suomalainen oli Martti Konttori Imatralta, jonka tekstinä oli Gal. 6. Hän luki edellisestä luvusta, millaisia lihan töitä ja hengen hedelmiä Paavali mainitsee. Evald Larsson saarnasi tuhlaajapojan vertauksesta, ja nyt anteeksi anojia oli runsaasti liikkeellä, mitä en ollut nähnyt kertaa-kaan aiemmin hänen saarnansa jälkeen.

Jönssonin tekstinä oli Ilmestyskirjan 14.luku, jossa puhutaan neljästä eläimestä. Jönsson mainitsi, että on selitetty niiden tarkoittavan neljää evankelistaa. *"Me annamme sen selityksen olla paikallaan"*, hän totesi mutta jatkoi, että ne tarkoittavat ennen kaikkea neljää Uuden testamen-tin etsikkoaikaa. Yksi oli apostolien aikana, toinen Husin aikana, kolmas Lutherin aikana ja neljäs alkoi Laestadiuksesta. Hän nuhteli sitä, että hei-tetään pois hyvä sohvakalusto ja hankitaan tilalle uusi. Tästä asiasta kuu-lin hänen saarnaavan muulloinkin. Saarnan lopussa hän julisti jyhkeällä äänellään: *"Me katselemme teitä nuoria kuin iankaikkisuuden kukkasia, jotka pian siirretään iankaikkisuuden ihanalle rannalle"*.

Hämeenlinnan saarnaaja Allan Ansaharju sairastui seurojen aikana ja joutui jäämään Kiirunaan. Emäntä Aino vilkutti seurakuntatalon edus-talla, kun bussimme lähti kohti Suomea. Ansaharjujen nuorimmalta tyt-täreltä Johannalta, joka lähti bussin mukana Suomeen, pääsi itku. Bussin takaosassa joukko tyttöjä vaihtoi heti pitkät housut jalkaansa. Hyttisen emäntä Lahdesta lausui toivomuksensa, että kristillisyyks tuli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

myöhemmin kalliimmaksi. Nuoriso lauleli matkan aikana ahkerasti kaikenlaisia hengellisiä lauluja, esimerkiksi *”Oi Jeesus mestari, kultaiset vuoteni...”*

Toisen Vanhinten kirjan jälkeen luin kirjan Isän Ääni 1960–69. Siinä oli Hugo Gustavssonin saarna, jossa todettiin, että uudensyntymisen ahtaan portin läpi tullut sielu ei epäile opin totuudesta. Se oli minulle kova paikka. Ajattelin, että en siis ole tullut uudensyntymisen ahtaan portin läpi, koska minulla on ollut näin raskaita epäilyksiä Lapissa 1960-luvulla tapahtuneiden asioiden vuoksi. Tarkastin kirjassa olleita raamatunlainauksia voidakseni tilaisuuden tullen vakuuttaa leeviläisille – jos joskus tapaan heitä – että niitä ei ollut muutettu.

Kerran isä mainitsi autossa Lauri Koistisen saarnanneen: *”Kun minä nuorena ylioppilaana menin Ruotsiin, päätin ottaa asioista selvää juurta jaksain. Uppsalasta en löytänyt yhtään kristittyä.”* Ymmärsin, että isä ei ollut itse kuullut Lauria, jota hän ei näyttänyt varsinaisesti tuntevankaan. Hän esitti lainauksen vähän mahtailevaan tyyliin, niin että kuvittelin mielessäni Laurin tiukaksi, vakavaimiseksi ja terävänäiseksi saarnamieheksi, jolta tulee ankaraa puhetta tiuhaan tahtiin. Isä oli ollut vain kerran leeviläisten kokouksissa. Päästäkseen sisään Kalevan kirkkoon hän oli kiertänyt sivuovesta, koska pääovea oli vartioimassa tomera Nikkilän Fanni, joka oli päättänyt pitää huolen siitä, etteivät kristityt mene kuulemaan eriseuraisia. Leevi oli saarnannut, mutta isälle riitti viisi minuuttia. Leevillä oli nimittäin tekstinä *”Autuaita ovat hengellisesti vaivaiset”*, ja hän puhui kuitenkin joulukorttien lähettämisestä. Isä ei ollut ennen kuullut tällaista selitystä, ja August Isakssonkin oli lähettänyt joulukortin Otto ja Helvi Tastille. Muistin tuon illan 1970-luvun alusta, kun isä soitti jälkeenpäin Niemisen Pentille, jonka leveät hartiat hän oli nähnyt takapäin samassa tilaisuudessa *”eriseuraisia kuulemassa”*.

Kuulin isältä ja äidiltä, että leeviläiset ovat rekisteröineet nimen *”Esikoislaestadiolaiset”*, koska meidän virallisena nimenä on *”Vanha-laestadiolais-kristillinen-yhdistys”*. Sain myös tietää, että Yrjö ja Severi Mäkelällä oli veli Väinö, joka ei mennyt mukaan leeviläisyyteen.

Isä kertoi pyytäneensä jotakin henkilöä kysymään Saarisalon Sakarilta, tuleeko hänen mielestään kristillisyydessä vielä autuaaksi. Isä oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kehottanut jatkamaan kysymällä, tultiinko autuaaksi vielä vuonna 1974, 1973, 1972 jne. taaksepäin, jotta löytyisi vuosiluku, jonka jälkeen Sakarin mielestä kristillisyydessä ei enää tultu autuaiksi. Asia oli ratkennut sillä, kun Sakari oli sanonut uskovansa, että siinä on yhä autuaaksi tulevia. Isä katsoi, että pitäisi tulla takaisin kristillisyyteen, missä tullaan yhä autuaaksi. Myöhemmin ajattelin, että samalla tavalla olisi voinut kysyä vuosisadan vaihteessa. Suuret joukot Pohjois-Suomen kymmentuhatpäisessä kristillisyydessä eivät tienneet mitään tapahtuneesta hajaannuksesta, monet eivät ehkä koskaan kuulleet siitä.

Kun kuulin erilaisista asioista, joista kristillisyydessä oli ennen saarnattu, tunsin, että noita vanhoja neuvoja haluan seurata. Joskus oli niin, että tunsin omassatunnossani, ettei jokin asia ole oikein. Siksi lakkasin pitämästä lyhythihaisia paitoja koulussa. Luokkakaverini huomasivat tämän, ja Peltosen Petri moitti minua keskiaikaisista mielipiteistä, vaikken ollut sanonut heille mitään lyhythihaisista paidoista. En ostanut enää luokkakuvia, vanhat minulla olivat kyllä tallella kirjassa 'Kulta-aika lapsuuden', jonka olin saanut vanhemmiltani rippilahjaksi ja johon he olivat myös kirjoittaneet muistoja lapsuudestani.

Kerran olin äidin kanssa kaupungilla, kun minulle piti ostaa uudet kengät. Kokeilin yhtä paria, jossa oli mielestäni vähän liian korkeat korot – siihen aikaan oli sellainen muoti – mutta äidin mielestä ne olivat ihan hyvät, ja niin ne ostettiin. Autossa katselin kenkiä eri puolilta ja yritin ajatella, että eivät kai nämä korot nyt niin mahdottoman korkeat olekaan. Kerran menin ne jalassa kouluun. Koetin istua tuolillani niin, että kengät olisivat mahdollisimman keskellä tuolin alla, ettei kukaan huomaisi niitä. Yhtäkkiä vieressäni istunut Pohjan Kalle alkoi tuijottaa tuolini alle. Kesti tovin, ennen kuin hän puuskahti: *"Tasti, sulla on korkokengät!"* Äänestä huokui syvä ihmetys, miten tämä on ollenkaan mahdollista. Olisin halunnut vajota maan alle. Tunnin jälkeen häivyin luokasta niin nopeasti kuin suinkin. Yritin kuljeskella välituntisin yksin pitkin katuja koulun liepeillä ja tulla luokkaan juuri ennen tunnin alkua, ettei kukaan vain ehtisi huomata kenkiäni. Ajattelin, että kun selviän joskus täältä kotiin, en kyllä ikinä enää tule tänne nämä jalassani. Loppuvuoden käytin lenkkitosuja koulussa, mutta rukoushuoneella olin pari kertaa korkokengissäni. Tuntuu

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

vähän kummalliselta, että sinne pystyin menemään ne jalassani herättämättä sen kummempaa huomiota, mutta en kouluun. Kerran myöhemmin luokkakaverini Nupposen Pertti kysyi minulta, onko se totta, että minullakin oli ollut joskus korkokengät. Koetin puolustautua sanomalla, että siihen aikaan oli sellainen muoti, että kaupasta oli vaikeaa löytää muunlaisia kenkiä. Pertti ei oikein niellyt selitystäni vaan totesi, että kyllä aina on muunkinlaisia kenkiä saanut. Minua asia mietitytti: luokkakaverini, jotka eivät muutoin välittäneet kristillisyydestä, tiesivät silti niin hyvin, mikä kristitylle sopii. Kun Pekka M. puhui vähän kaksimielisiä jostakin opettajasta ja minäkin nauroin siihen – en ymmärtänyt hänen käyttämänsä slangisanan merkitystä – hän huomautti heti, ettei sinun sovi nauraa tällaiseen.

Isä ja äiti huomasivat varmasti, että kengät saivat enimmäkseen olla hyllyssä, koskapa seuraavana keväänä lähdimme taas äidin kanssa kenkäkauppaan ostamaan kävelykenkiä. Kotona isä kysyi, olivatko ne nyt sellaiset kuin olin halunnut, ja oli tyytyväinen saatuaan minulta myöntävän vastauksen.

Jätin aina enemmän pois lukemisia, joita pidin sopimattomina. Ajattelin, että sarjakuvatkaan eivät ole oikein kristillisiä lukemistoja. Kalle Anka – ruotsinkielinen Aku Ankka – oli tullut meille siitä asti, kun olin pieni, ja se olikin hyvää ruotsin arkikielen treenausta, kun muutoin saattoi mennä pitkiä aikoja, että kotona puhuttiin vain suomea. Kun olimme lähdessä Ruotsiin tai tiesimme Ruotsista tai Norjasta tulevan vieraita, päätimme, että nyt kaikki puhuvat kotona ruotsia, mutta päätös ei oikein tahtonut pitää.

Ajattelin silti, että kielen harjoittelu ei ole niin tärkeää, että sen perusteella on luvallista lukea sellaista, mikä on muuten synti. Yritin sellaista kompromissia, että jätän Kalle Ankasta lukematta ensimmäisen sarjakuvakertomuksen, koska siinä oli eniten riitaa ja tappelua sekä kuhertelua Kallen ja Kajsan (Akun ja lineksen) kesken, ja luen vain siivompia kertomuksia Pikku Hukasta (Lilla Vargen) tai vekkuleista oravista Tikusta ja Takusta (Piff ja Puff). Totesin kuitenkin, ettei tämä toimi, Kalle Anka pitää jättää kokonaan. Vielä vuosia myöhemmin näin unta, että luin Kalle

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Ankaa, ja aamulla tunsin suurta helpotusta, että onneksi se oli vain unta eikä tarvitsekaan tehdä rippiä siitä.

Lopetin myös sarjakuvien ja urheilusivujen lukemisen sanomalehdestä. Rupesin aloittamaan lehden lukemisen etusivulta; ennen olin lukenut sanomalehteä nurin päin, niin että sain ensimmäisenä päivän tärkeimmän annin, sarjakuvat ja urheilusivut. Urheilu-uutiset olivat olleet minulle kaikki kaikessa. Varsinkin isojen urheilukilpailujen aikana halusin lukea jokaisen palstamillimetrin. Hiihdon maailmanmestaruuskilpailujen aikaan valvoin aamuyöllä ja odotin jännittyneenä, koska sanomalehti kolahtaa postiluukusta. Kädet täristen riensin avaamaan etusivun. Pettymykseni oli karvas, kun Ruotsin Thomas Magnusson oli voittanut sekunnin sadasosalla oman sankarimme Juha Miedon. Yhteen aikaan rukoilin joka ilta, että Tampereen jääkiekkoseura Tappara voittaisi. Kerran päätin lopettaa moiset rukoilemiset, mutta heti sen jälkeen Tappara hävisi 6–7 Vaasan Sportille, joka oli mestaruussarjan häntäpäähän joukkueita. Niinpä totesin, että kyllä minun nyt täytyy vain rukoilla suosikkijoukkueeni puolesta. Kun Tappara voitti juuri sinä vuonna Suomen mestaruuden, ajattelin, että Jumala oli siis kuullut rukoukseni.

Olin myös rukoillut Ranskan presidentinvaalien edellä 1975, että oikeistolainen Valéry Giscard d'Estaing voittaisi vasemmiston ehdokkaan Francois Mitterrandin. Kun Giscard voitti niukasti, ajattelin taas rukousteni auttaneen. Olin tyytyväinen, jos länsieurooppalaiset tai amerikkalaiset voittivat urheilukilpailuissa kommunistisen Neuvostoliiton ja Itä-Saksan edustajat.

Kaksi minulle hyvin tuttua ystävätärtä jutteli keskenään, että Leevi olisi kiva nimi, mutta kun nykyään ei voi antaa lapselle sitä. Paikalla ollut iso-isäni lausui: Pikku-Leevi. *"Sinäkin ymmärsit"*, totesi toinen ystävyksistä. Teemu kertoi arvuutelleensa serkkumme Timo-Antin kanssa lintujen nimiä isovanhempien kesämökillä Kuikkarissa. Kun mukana oli ollut sellaisia kuin pikkutikka, pikkutylli ja pikkulokki, Otto-faari lisäsi joukkoon: *"Pikku-Leevi"*.

Heinäkuun alussa 1977 matkasimme isän ja Teemun kanssa Kilpisjärvelle, missä isä teki myyrätutkimuksiaan. Menomatalla olimme Oulun rukoushuoneella seuroissa. Pihalla oli ystävällisen näköinen mies, jonka

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

pää tutisi hieman. [Opin 12 vuotta myöhemmin, että hänen nimensä oli Viljo Heiman.] Kalle Pyykkönen saarnasi Matteuksen evankeliumin 11. luvusta. Kaaresuvannossa poikkesimme Laestadiuksen pirtissä. Pöydällä oli ruotsinkielinen kirjanen, jossa oli tekijän omistuskirjoitus: *”Till käre lärofadern, prosten Lars Levi Laestadius, Lauri Koistinen”* (”Rakkaalle oppi-isälle, rovasti LLL:lle, LK). En ehtinyt tutustua teokseen lähemmin, sillä kiiruhdimme jatkamaan matkaamme.

Heinäkuussa olimme myös Heikinsuolla isoissa seuroissa. Väliajalla kävimme Joel ja Liisa Ahosella kylässä. Joel Ahonen puhui siitä, miten hänet on hylätty, mutta kaikki eivät kuitenkaan ole häntä hylänneet, kuten ei Otto Tast *”etkä sinä, hänen poikansa Otto Juhani Tast”*, osoittaen sanat isälleni. Liisa sanoi, että olisivat he voineet antaa papan olla mukana hallituksessa, niin kauan kuin hän elää. Illalla saarnasi Veikko Viljanen. Hän kertoi sanoneensa tyttärelleen, joka oli ostanut korkeakorkoiset kengät, että noilla kengillä sinä kävelet helvettiin. Veikko Viljanen pahoitteli taitamattomuuttaan, *”kun hän on vieläkin seuraamassa kristillisyyttä”*. Saarnan jälkeen oli paljon väkeä edessä pyytämässä anteeksi.

Kun hyvä ystäväni Lahtisen Jukka pääsi ripille, olin Lahtisilla kylässä. Siellä oli myös Kuoppalan Raakel, Kalle Nurmisen sisar. Hän muisteli nuoruuttaan, miten kadulla huudettiin perään ’hihhuli!’, kun siellä kulki huivi päässä. Kun Raakel oli valittanut asiasta kotona äidilleen, tämä oli lohduttanut tytärtään puhumalla Vapahtajan viattomasta piinasta ja kuolemasta, jonka hän on saanut kärsiä meidän tähtemme. Äidin näitä muistutella he olivat itkeneet yhdessä. Raakelin isä oli Tampereen saarnaaja Kalle Nurminen. Sekä isä että poika Kalle Nurminen olivat siis saarnaajia. Kristillisyyden tunnustajien esikuvassa tapahtui suuri muutos minun varttuessani. Pikkusiskoni Elina halusi välttämättä laittaa aina hameen päälle kansakoulun alaluokilla. Ollessani koulupoika pitkät housut olivat tytöille sopivia vain koulun liikuntatunneilla. Muistan, kun isä mainitsi nähneensä kaupungilla housut jollakin kristityllä naisihmisellä – nimeä hän ei maininnut. Se oli siihen aikaan niin suuri ihme.

Nurmisen Kallen kuoltua olimme kylässä Kangasalla Tuure ja Anni Kytöläillä (Anni Kytölä ja Sylvi Nurminen olivat sisaruksia, omaa sukua Lehtola ja kotoisin Teuvalta). Laulettiin jokin kaunis hengellinen laulu, olisiko

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

ollut *"Henkensä antoi, kaikki kun loi"*. Viljo Oksala syleili itkevää Nurmisen Sylviä lohdutukseksi. Saunassa Erkki Haimilahti muisteli Kalle Nurmisen sanoneen, että jos Laestadius heräisi ja tulisi tänne, hän ottaisi tätä ympäri kaulan ja kysyisi: *"Sano Lassi, mitä sinä tällä (vertauksella tai kielikuvalla) oikein tarkoittit?"*

Aprikoin mielessäni, entäpä jos Laestadius olisikin samaa mieltä kuin leeviläiset, ettei hänen saarnojensa karkeitakaan sanoja olisi saanut muuttaa.

Olimme olleet kuusi vuotta aiemmin kylässä Kytöläällä, kun Ingebrigtsenin Narvikista olivat meillä. Kalle ja Sylvi Nurminenkin olivat paikalla. Laulettiin Topeliuksen laulu 'Kesäpäivä Kangasalla' (Mä oksalla ylimmällä oon Harjulan seljanteen). Nurminen huomautti, että laulussa on hengellinen sisältö, sillä viimeisessä säkeistössä sanotaan:

"Mä olen vain lintu pieni ja siipeni heikot on, vaan oisinpa uljas kotka, niin nousisin lentohon, ja lentäisin taivoon asti luo Jumalan istuimen ja nöyryin hartahin mielin ain' laulaisin rukoellen: Oi taivahan pyhä Herra, oi Isämme armoinen, kuin onkaan sun maasi kaunis, kuin ihanat järvet sen..."

Isä tulkkasi Nurmisen sanat norjalaisille vieraille.

Kalle Nurminen haudattiin 27.8.1977, ja Kalevan suuri kirkko oli täynnä saattoväkeä. Gunnar Jönssonkin oli saapunut Tampereelle mukanaan Edvard Johansson Leipojärveltä. Seuraavana päivänä hautajaisten jälkeen Kalevan kirkossa oli seurat, ja Jönsson saarnasi heprealaiskirjeen 12. luvusta. En ollut enää niin vaikuttunut hänen saarnoistaan kuin kolme vuotta aiemmin. Olin alkanut pitää enemmän Evald Larssonista ja David Björkistä, jotka puhuivat ja esiintyivät nöyremmin (minun silmissäni).

Yhtenä pyhänä Toivo Vainikka saarnasi Tampereella, että voi käydä niin, että alkaa kantaa koko kristillisyyttä (tai kristillisyyden syntejä) selässään. Sitten voi käydä niin, että Amerikan kristillisyyden putoaa selästä, sitten Norjan ja Ruotsinkin, niin että selässä on vain Suomen kristillisyyden. Edelleen voi käydä niin, ettei selässä ole muuta kuin oman paikkakunnan kristillisyyden, ja viimein voi ymmärtää, että tuleekin olla huolissaan vain omasta kristillisyydestään ja omista synneistään. Menin saarnan

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

päätteeksi pyytämään anteeksi, kun ajattelin, että noin on kai minunkin laitani. Myöhemmin ymmärsin Toivon puhuneen omista kokemuksistaan. – Yleensä pyhäseuroissa oli vain muutamia anteeksipyytäjiä, tavallisesti samat mummot. Minäkin kävin enimmäkseen anteeksi pyytämässä vain isoissa seuroissa. Pienet lapset kävivät kyllä ahkerasti anteeksi pyytämässä. Joskus kyläpaikassa tuli keskustelua siitä, miten lapset voivat kysyä vanhemmiltaan, miksi te ette käy anteeksi pyytämässä. Esimerkiksi Pitkäniemen Juhani ja Leila mainitsivat heidän lastensa (Timon ja Hannan) ihmetelleen tätä.

Syksyllä 1977 aloitin lukion, koulurakennus oli tosin sama tuttu Tampereen lyseo. Keskikoulun ajan luokallamme oli ollut vain poikia – olin nuorinta ikäluokkaa, joka kävi poikakoulua – mutta nyt joukkoon tuli myös tyttöjä. Yksi tytöistä oli ollut vuotta aiemmin samassa rippikoulussa kuin minä. Kerran välitunnilla rohkaisin mieleni ja sain tilaisuuden pyytää häneltä anteeksi, että olin ollut mukana piirileikissä. Hän sanoi kunnioittavansa sitä, että uskallan avoimesti näyttää vakaumukseni, ja kehotti minua pitämään vain päivänavauksiani, ”*ne on hurjan hyviä*”. Hän ihmetteli vähän, että kaksi rinnakkaisluokan tyttöä – jotka olivat minulle hyvin tuttuja rukoushuoneelta – eivät osallistuneet luokkabileisiin mutta kielsivät kuitenkin, että se johtuisi jostakin periaatteesta. Toinen heistä oli ollut samassa rippikoulussa kanssamme. Koulussamme oli kolmaskin samassa rippikoulussa ollut tyttö, mutta en pyytänyt häneltä anteeksi, kun hän ei ollut niin tuttu minulle. Mutta ehkä tieto kulki, kun nämä kaksi tyttöä olivat hyviä ystävyksiä.

Jos isän koulu alkoi samaan aikaan kuin minun, menin usein samassa kyydissä. Jäin pois Tampereen lyseon luona, ja isä jatkoi matkaa omaan kouluunsa Sammon yhteislyseoon. Aamuisilla koulumatkoilla oli hyvä tilaisuus kysellä minua askarruttavista asioista, kuten miksi kristillisyydessä miehet eivät pidä vihkisormusta tai miksi Vanhan testamentin patriarkeilla saattoi olla monta vaimoa. Sormusasiaan isä antoi selitykseksi, että Raamatussa sanotaan yljän kihlaavan morsiamen eikä päinvastoin. Hän lisäsi, että Englannin kuninkaallisetkaan eivät pidä miesten vihkisormusta, he ovat tarkkoja perinteistä ja noudattavat tässä alkuperäistä

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

käytäntöä. Moniavioisuuteenkin hän antoi jonkinlaisen selityksen, mutta se ei ole jäänyt mieleeni.

Yhtenä sunnuntaina rukoushuoneella oli totisen näköinen mies. Sain tietää, että hän on leeviläisistä ja nimeltään Jouni. Kysyin isältä, onko toi Koistisen Jouni. Isä oikaisi: ei vaan Nevalan Jouni. Olin hienoisesti pettynyt, kun en päässytäkään näkemään oikeaa Koistista. Illalla olimme kylässä Lampitiellä Niemen Toivolla ja Hilkalla. Topi kertoi Jouni Nevalan soittaneen Leeville, joka oli saarnannut hänelle puhelimesta synnit anteeksi, *”mutta ei ole saanut rauhaa”*. Niinpä hän oli tullut rukoushuoneelle. Jounin rukoushuoneella käyminen jäi kuitenkin silloin tähän kertaan.

Mikonpäiväkokoukset 1977 olivat Hämeenlinnassa. Paavo Peltonen saarnasi, että opetuslapset uudestisyntyivät lukittujen ovien takana eikä isäntä anna talonsa avaimia syntymättömille lapsille. Hän sanoi myös ruukkukukkien tulevan epäjumaliksi ja nuhteli valokuvista, joita laitetaan piironkien päälle ja ripustetaan seinille.

Jouluna 1977 olin isän, äidin ja Otto-faarin kanssa Jällivaarassa joulukokouksissa. David Björk päätti saarnansa sanoihin: *”Morsiuspiian tehtävänä on kaunistaa morsianta”*.

Nämä sanat Toivo Vesterinen toisti kyläpaikassa, se oli hänestä erityisen kauniisti sanottu. Einari Koponen muisteli saarnansa lopussa kristittyä, joka oli huudahtanut vähän ennen kuolemaansa: *”Näinkö paljon, näinkö paljon?”* Koponen jatkoi: *”Näinkö paljon olen minä sen heikon uskon kautta voittanut!”* Kopsen saarnat päättyivät usein tähän muisteluun. Lapsena ajattelin, että tuo kristitty oli ihmetellyt sitä, onko täällä taivaassa näin paljon ihmisiä. Kopsen saarnan jälkeen oli aika paljon anteeksiantoja, eteen riensi muun muassa pitkä, tumma suomalainen nuorimies. Myöhemmin opin, että hän oli Heikki Niemeläinen Joensuusta.

Joulukokousten aikana Eino Nousiainen täytti 80 vuotta, ja seuravieraiden keskuudessa kerättiin lahja hänelle. Sain kuulla, että Paavo Peltonen täytti melkein samaan aikaan 67 vuotta. Syntymäpäivänään Nousiainen piti eräässä kodissa kiitospuheen, missä hän valitti liikuttuneena syntisyyttään ja anoi anteeksi kaikilta kristityiltä. Toisessa kyläpaikassa Johan

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Pietiläinen pyysi isoisäni Oton kamariin keskustelua varten. Huokasin mielessäni, että jospa olisin päässyt mukaan, koska aavistelin keskustelun koskevan juuri niitä kysymyksiä, jotka pelästyttivät minut lukiessani Laurin monistetta isän työhuoneessa. Jotenkin minulle tuli tällainen tunne. Mutta ymmärsin, ettei koulupoikaa tietenkään kutsuta mukaan sellaiseen keskusteluun.

Yhdessä kyläpaikassa oli paljon suomalaisia, muun muassa Lahden saarnaaja Pauli Väänänen vaimoineen. Siellä laulettiin hengellinen laulu *”Näin syntisenä, Herra, mun täytyy vaeltaa, en paremmaks’ voi tulla, en hyväks’ ollenkaan”*.

Vieroksuin jotenkin laulua, vaikka sitä laulettiin antaumuksellisesti. Minusta se kuvasti keveää kristillisyyttä, jossa ei tarvitse sotia syntiä vastaan. Vaikea olisi ollut ajatella, että Kuoksu ja Parakka, joiden kirjeitä olin lukenut II Vanhinten kirjasta, olisivat laulaneet tuollaisia lauluja.

Olimme yötä William Persäterin luona, joka on Johan Pietiläisen poika. William perusteli isälle nimenvaihtoa: yhtenä vuonna he olivat laskeneet (muistaakseni) 26 eri tapaa, miten sukunimi Pietiläinen oli kirjoitettu. Siellä oli myös muutamia norjalaisia poikia, jotka olivat minusta vakavan kristityn näköisiä. He olivat sen verran minua vanhempia, että ajoivat jo aamuisin partansa. Toiset norjalaiset – mahtoivatko olla Nordvågenista Itä-Norjasta – ottivat ihmeekseni valokuvia toisistaan pihalla. Tosin opin, että vaikka Norjassa on valokuvaaminen tavallista, siellä ollaan toisaalta tarkkoja, ettei sovi hiihtää pyhäpäivänä eikä viheltää.

Kuunnellessani saarnoja minusta tuntui, että ne eivät oikein sisällä sitä, mitä kaipaam. Aina kun tuli joku uusi saarnaaja, esimerkiksi Amerikasta, ajattelin, että ehkä nyt saan kuulla sitä, mitä halajan. En kuitenkaan tiennyt itsekään, mitä oikein kaipaam. Ajattelin, että ehkä vaadin sellaista, mitä ei olekaan täällä maan päällä. Vaikka pidin muun muassa Benhard Niemeläisen, Eino Nousiaisen ja Paavo Peltosen saarnoista, minulla oli silti ontto tunne, että jotakin puuttuu.

En tiedä, osasiko isä lukea ajatukseni, kun hän sanoi minulle jonkun todenneen, että suurissa kokouksissa voidaan puhua yleisluontoisemmin kristillisyyden asioista ja paikallisissa pyhäseuroissa sitten

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

yksityiskohtaisemmin pikkuasioista. Kun jossakin saarnassa viitattiin nieltä mainitsematta jonkin kristillisyyden vanhimman opetukseen, kysyin isältä, tarkoittiko tuo nyt August Isakssonia. Isä oli sitä mieltä, ettei se sitä tarkoita, ei muutoinkaan aina mainita nimeä.

Viimeisten iltaseurojen päätteeksi Jönsson piti kiitospuheen. Muutoinkin hän piti aina ensimmäisen ja viimeisen saarnan joulukokouksissa. Kun Jönsson sanoi *"psalmisten säger"*, Sam Wettainen tulkki *"virrenkirjoittaja sanoo"*. Jönsson ärähti: *"Psalmisti!"*, ja Sam Wettainen korjasi kiltisti. Seurojen jälkeen jotkut ruotsalaiset naureskelivat Sam Wettaiselle: *"Mitä psalmistinen"*. Isä totesi lievästi huvittuneena, että täällä voidaan näköjään laskea leikkiä Jönssonin tokaisusta. Jönssonilla oli tapana oikaista aika terävästi tulkkia, joskus aiheesta. Tässä tapauksessa ruotsin sanalla oli molemmat merkitykset (psalmisti ja virrenkirjoittaja). Tulkki ei ollut kyennyt lukemaan puhujan ajatuksia. Jällivaarassa oli niin paljon suomalaisia, että Jönsson oli kysynyt: *"Onko Kekkonenkin täällä?"*, kuten tamperelaiset nuoret muistelivat hilpeinä.

Evald Larsson ja David Björk sekä Amerikan saarnaajat Nestor Lindberg ja Wilbur Koistinen tulivat joulun jälkeen Suomeen. Menimme isän ja Teemun kanssa Turkuun seuroihin, sillä vierailivat saarnaajat olivat siellä. Olimme yötä Olavi ja Meeri Simolinilla. Heidän vastikään kortin saanut poikansa Kari pyysi illalla minua lähtemään ajelulle kaupungille. Wilbur Koistinen saarnasi 'huimausaineista' (vai oliko se Jällivaarassa). Ulkomaiset saarnaajat kävivät Joel Ahosen luona, ja mekin olimme siellä Amerikan tulkin Edward Leväsen kanssa. Björk puhui kauniisti Ahosen pitkästä työpäivästä kristillisyydessä. Ahonen oli jo hyvin heikko, mutta hän mainitsi jotakin kauniista kaupungista. Leo Toivonen *"tulkki"* meille muille Ahosen sanoja, joista ei enää tahtonut saada selvää. Hän kuoli ehkä viikkoa myöhemmin 91 vuoden iässä. Paavo Peltonen kuoli muutama viikko Ahosen jälkeen saatuaan Virroilla halvauksen vähän ennen Tampereen seuroja, joissa hänen piti olla lähetysmiehenä Eino Nousiaisen kera. Ahonen oli yli 24 vuotta Peltosta vanhempi.

Talvella 1978 kävelimme yhtenä iltana isän ja äidin kanssa rautatien yli Tesomalle kylään Pauli ja Hildur Niemelälle. Siellä tuli keskustelua Levi Älvgrenin ja Sten Johanssonin välillä tapahtuneesta hajaannuksesta. Nyt

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

minulle selvisi, että Lahtisen Jukalla oli siis ollut edellisenä keväänä aivan oikea tieto leeviläisten jakaantumisesta. Isä tiesi syynä olleen, että Sten oli sanonut jostakin Lauri Koistisen julkaisusta, että kyllä sen pitää painokelpoista olla. Mainittiin myös, että Alvar Koljonen on yksinään. Niemen Toivo muisteli, miten Alvar oli leikkinyt heidän lastensa kanssa Aitoniemessä, mutta lisäsi painokkaasti: *”Jolla ei ole seurakunta äitinä maan päällä, sillä ei ole Jumala isänä taivaassa”*.

Ajattelin, että ei kai se auta, vaikka olisi jokin seurakunta äitinä, jollei se ole oikea seurakunta.

Olimme samoihin aikoihin kylässä Reino ja Aune Syrjällä, ja Aune kertoi Kalle Koistisen käyneen heillä ja puhuneen Stenistä. Isä sanoi useaan kertaan: *”Minusta se [hajaannus Leevin ja Stenin välillä] on hyvä, minusta se on oikein hyvä”*.

Ymmärsin hänen tarkoittavan, että niin kaiken sellaisen työnteon pitää hajaantua, mikä ei ole Jumalasta. Kuulin sanottavan, että Leevin ja Stenin välinen hajaannus todistaa, että he ovat molemmat olleet väärässä ja vain etsineet omaa kunniaansa, mutta en voinut oikein hyväksyä tällaista päättelyä. Mietiskelin, että hajaannuksen syntymiseksi riittää, että joku, jota jonakin pidetään, turmeltu. Muutenhan olisi voinut tehdä vuosisadan vaihteen suuresta hajaannuksesta johtopäätöksen, että koko lestadiolainen kristillisyyks oli ollut väärä, koska se jakautui moneen osaan. Ajattelin, että jos leeviläiset ovat alusta olleet totuudessa, kysymys on siitä, kumpi puoli nyt on oikeassa. Arvelin, että ne, joiden mielestä Leevin ja Stenin erkaantuminen toisistaan todistaa molempien olleen väärässä, eivät ehkä ole todellisuudessa huolissaan siitä, missä alkuperäinen kristillisyyks on, vaan he haluavat vain saada vakuutuksen siitä, että voivat olla kaikessa rauhassa siellä missä ovat. Kuulin myös sanottavan, että Laestadiuksen postillojen muuttamattomuutta ei voi perustella Ilmestyskirjan lopussa olevalla varoituksella, että sanaakaan ei saa lisätä eikä jättää pois, koska tämä koskee vain Ilmestyskirjaa. Ihmettelin, saako muita Jumalan sanan kirjoja muuttaa, jos niissä ei ole tällaista nimenomaista kieltoa. Kerran kun meillä oli vieraita, tuli puhetta tupakanpoltosta. Syrjän Timo, joka poltti siihen aikaan, sanoi ikään kuin puolustukseksi, että leeviläisyydessä oikein suositaan sitä. Minusta

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

hänen lauseensa vaikutti siltä, että hän ei ole sentään niin tyhmä. Esitin isälle ja äidille ajatukseni mennä joskus käymään leeviläisten kokouksissa, vain uteliaisuudesta ja tiedonhalusta. Vanhempani opastivat, että sitäkään ei pidä tehdä, jottei anna pontta heidän toiminnalleen.

Kun olimme Rautiaisen Paavon ja Eilan luona kylässä *”vanhalla rukoushuoneella”* – he olivat ostaneet Nekalantieltä puutalon, joka oli toiminut rukoushuoneena ennen Viinikankadun rukoushuoneen rakentamista – näin hyllyllä lähetyskirjeen Lapista Amerikkaan. Siinä mainittiin jotakin Melvin Niskasta ja Viktor Wettaisesta, joiden ymmärsin olevan leeviläisiä, Niska oli kaiketi Amerikan saarnaaja. Paavo sanoi leeviläisten olevan kristillisyyden perustuslaillisia. - Perustuslaillinen oikeistopuolue oli syntynyt protestina sille, että poikkeuslailla jatkettiin vuonna 1974 presidentti Urho Kekkosen kolmatta presidenttikautta neljällä vuodella. Kekkonen junaili melkein kaikkien puolueiden edustajat lähetystöksi, joka kävi presidentinlinnassa pyytämässä häntä suostumaan jatkokauteen. Hän oli saanut koko valtakunnan politiikan sillä tavalla hypypysiinsä. Perustuslaillisen puolueen perustajien mielestä tuo oli karkea rikos perustuslakia kohtaan, jonka mukaan presidentinvaalin suorittivat yleisillä vaaleilla valitut valitsijamiehet joka kuudes vuosi. Silti vain vähemmistö Kekkosen toimintaan tyytymättömistä liittyi uuteen puolueeseen. Moni taisi katsoa sirpalepuolueeseen liittymisen vaarantavan oman poliittisen uran. Kekkonen kohteli nimittäin sangen kovakouraisesti niitä, jotka yrittivät asettua hänen tielleen. Suomen Kuvalehden ilmaisun mukaan hänelle ei riittänyt vastustajien nujertaminen, vaan heidät piti vielä vetää seinän ja patterin välistä.

Vuonna 1978 Kekkonen valittiin 77-vuotiaana vielä neljännelle kaudelle, joka jäi tosin kesken presidentin sairastuttua kauden puolivälissä. Kristillisen liiton ehdokas Raino Westerholm sai 24 valitsijamiestä 300:sta. Ääniä tuli moninkertaisesti puolueen kannatusta enemmän. Moni äänesti epäilemättä Westerholmia protestiksi Kekkosta vastaan. Kristillisyyden tunnustajien keskuudessakin oli tällaista mielialaa, mutta saarnaajien kokous päätti mikonpäivänä, että äänestetään kuten ennen, siis kokoomusta, joka tuki muiden puolueiden mukana Kekkosta. Kun meillä oli vieraita, jotka moittivat Kekkosen olevan kallellaan vasemmalle, isä

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

puolusti presidenttiämme toteamalla, että hänen puolueensahan oli vanha maalaisliitto. Olin Anttosella kylässä, kun yhdessä todettiin, että täytyy sitten noudattaa päätöstä ja (vähän pitkin hampain) äänestää Kekosta. Talon isäntä Aulis olisi halunnut äänestää Vennamoaa, *”kun se on niin hyvä puhumaan”*. Rautiaisen Paavo oli ilmaissut juhannuskokousmatkalla autossamme tuntevansa enemmän vetoa Perustuslaillista puoluetta kuin Kristillistä liittoa kohtaan. Isä tiesi Joel Ahosen sanoneen Kristillisestä liitosta, että pitää ensin koetella muutamissa eduskuntavaleissa, tuleeko puolueesta pysyvä.

Perustuslaillinen oikeistopuolue sai vahvaa kannatusta myös muutamilta luokkatovereiltani, sillä emme pitäneet lainkaan Kekkosesta ja suومتumisesta (= Neuvostoliiton mielistelystä). Kun ehdotin Tampereen suojeluskunnan perustamista, kaikki ikkunarivimme pojat ilmoittivat oitis liittyvänsä siihen. Useamman kerran juuri vaalien edellä näin lehdessä ilmoituksen, jossa varoitettiin äänestämästä perustuslaillisia, koska ottamalla päävastustajakseen [Kekkosta hännystelemään ruvenneen] Kokoomuksen nämä hajottavat oikeiston rintamaa ja hyödyttävät siis toiminnallaan vasemmistoa. Vetoamuksen olivat allekirjoittaneet perustuslaillisten ensimmäinen puheenjohtaja Ilpo Järvinen ja kansanedustaja Salme Katajavuori, joka oli ensin loikannut Kokoomuksesta uuteen puolueeseen. [Satavuotias Salme Katajavuori on vanhin elossa oleva kansanedustaja. Perustuslaillisen puolueen voimahahmo Georg C. Ehrnrooth kuoli 84-vuotiaana vuonna 2010. Ehrnrooth oli palannut jo vuosia aiemmin vanhaan puolueeseensa Ruotsalaiseen kansanpuolueeseen, sen jälkeen kun puolue oli pyytänyt anteeksi hänen kohteluun ja antanut tunnustusta hänen suorasekäisydelleen.]

Kun olin peruskoulun yhdeksännellä luokalla – peruskoulu-uudistus toteutettiin niin, että ehdin käydä yhden vuoden peruskoulua - luokkahuoneeseemme oli tuotu pino Aamulehtiä, Kansan lehtiä ja Hämeen Yhteistyötä tutkittavaksi yhteiskuntaopin tunnilla. Aarni Pystysen – jonka isä oli myöhemmin eduskunnan puhemies - johdolla vasemmistolehdet rivittiin silpuksi luokan lattialle, vain Aamulehdet säästettiin. Seurasin riehumista sivusta. Minusta tuo muistutti Lapuan-liikkeen touhua 1930-luvulla, josta kerrottiin historian tunneilla, kun intomieliset valkoisen

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Suomen kannattajat ottivat lain omiin käsiinsä, repivät punaisia paitoja ihmisten päältä ja muiluttivat kommunisteina pitämiään itärajalalle. Lehtien repimisestä seurasi ankara puhuttelu. Vaikutti siltä, että useimmat mellastajat häpesivät käytöstään. Tuskinpa Aarnikaan oli saanut kotoaan tuollaista opetusta.

Ensimmäinen muistikuvani puoluepolitiikasta on keväältä 1968, kun oli presidentinvaalit. Suomen Kuvalehden kannessa oli kolmen miehen päät. Isä ja äiti selittivät, että keskimäinen (kalju ja silmälasipäinen) mies tulee voittamaan vaalit, mutta he äänestävät vasemmanpuoleista miestä [Kokoomuksen Matti Virkkunen], joka saa toiseksi eniten ääniä. Oikeanpuoleinen mies [Suomen Maaseudun Puolueen Veikko Vennamo] saa ääniä vähiten, tiesivät vanhempani kertoa jo etukäteen. Muuten ei meillä puhuttu politiikkaa, kun olin pieni, mutta isää ja äitiä taisi harmittaa Kekkosen asema siinä määrin, että he eivät malttaneet olla valistamasta 6-vuotiasta poikaansa. [Kekkonen ei koskaan antanut Kokoomukselle anteeksi sitä, että puolue asetti hänelle vastaehdokkaan vielä 1968. Niinpä kokoomus jäi vaalivoitoista riippumatta oppositioon koko Kekkosen valtakauden ajaksi.]

Siitä jäin tyystin tietämättömäksi, miten ratkaisevia vaiheita Tampereen kristillisyydessä samaan aikaan elettiin, kun Pikku-Leevi oli Syrjän Reinon vieraana ja tapasi siellä Yrjö Mäkelän.

Kävin aika ahkerasti rukoushuoneella kanssapuheissa, jos vain ehdin koulutöiltäni. Kanssapuheet olivat aina torstai-iltana seitsemältä. Niissä oli yleensä pari-kolmekymmentä henkeä. Luettiin Laestadiuksen saarna, ja sitten Niemen Toivo kysyi, onko kellään mitään psalmia. Usein hän kysyi, mitä Toijalan kaima sanoo. Toivo Kato tuli Toijalasta junalla, ja aina hänellä oli jotakin kerrottavaa. Kerran bussissa oli ollut etupenkillä syntymäpäiväkakku, johon oli pursotettu luku 50. Katon Topi oli maininnut kuskille: *”Joku on täyttänyt viiskymppiä. Kyllä siinä ajassakin ehtii paljon syntiä tehdä.”*

Toisen kerran hän oli ollut junassa, jossa oli ollut aika levoton meno: joku oli soittanut haitaria ja joku toinen oli *”nauttinut muutakin kuin kansalaisluottamusta”*. Topi oli ajatellut, että kyllä hänenkin täytyy jotakin ohjelmaa järjestää. Niinpä hän oli ottanut esiin Laestadiuksen

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

markkinasaarnan ja alkanut lukea sitä. Hetken päästä se, joka oli nauttanut muuta kuin kansalaisluottamusta, tuli hänen luokseen ja sanoi: *”Lopeta! Lopeta! Tää vaunu tyhjenee!”* Myöhemmin Katon Topi luki markkinasaarnan nauhalle, niin että hänen ei tarvinnut lukea sitä aina itse.

Kanssapuheissa tutkittiin yleensä jotakin raamatunpaikkaa ja kyseltiin ympäri kaikilta. Tämän vuoksi jotkut eivät halunneet tulla kanssapuheisiin. Jollei muilla ollut mitään paikkaa mielessä, Koskisen Taunolla oli aina jokin kysymys varastossa. Kerran tuli puhetta lasten kasvatuksesta. Lahtisen Veikko puhui liikuttuneena siitä, miten peräti kelvottomaksi hän tuntee itsensä siinä asiassa. Hän alkoi itkeä niin, että hän oikein tärisi, ja lähti kesken kaiken saarnaajien pöydän luo pyytämään anteeksi. Isäni sanoi vastausvuoronsa päätteeksi, ettei hänelläkään ole muuta mahdollisuutta kuin anoa anteeksi ja lähti hänkin saarnaajien tykö. Kerran veisattiin virsi *”Tulkaa nyt sisälle valtakuntaan minun isäni siunatut kaikki, joiden edest’ sanoo hän: mä itsen annoin, sen ansaitsin kalliist’ teill’ ratki.”*

Isä esitti toivomuksensa, että se veisattaisiin myös hänen hautajaissaan. Siihen aikaan virsikirja koostui yhä suuremmaksi osaksi vanhoista virsistä. Joskus kysymyskierroksen päätteeksi Veikko Pitkänen totesi, että on niin helppo vastata sen jälkeen, kun on saanut kuulla ensin toisten selitykset. Niemen Toivo lausui: *”Sinä olet rehellinen!”* Muita saarnaajia Tampereella ei ollutkaan Kalle Nurmisen kuoltua syyskesällä 1977 ja Toivo Vainikan muutettua pian sen jälkeen Amerikkaan.

Isä vei Niemelän Paulin autolla kanssapuheista kotiin – hehän asuivat lähellä meitä – kun Pauli kääntyi isän puoleen virkkoen: *”Rukoillaan, että saataisiin Tampereelle saarnaaja.”* Isä sanoi, että hänestä sen ei pitäisi olla ainakaan kouluja käynyt. Isä ehdotti yhtä nimeä, mutta Pauli vastasi: *”Hyvä kristitty, mutta ei sovi saarnaajaksi”.*

Isä vain nyökkäsi. Itse ajattelin, että kukaan muu Tampereella ei sopisi saarnaajan tehtävään yhtä hyvin kuin oma isäni. Minusta hän oli niin ymmärtäväinen ja esimerkillinen vaellukseltaan. Kerrankin pihallemme oli ilmestynyt pari Jehovan todistaja –tätiä, kun isä teki puutarhatöitä. Isä oli kysynyt heiltä, mitä he sanoisivat heränneelle ihmiselle. Tädit vastasivat, että he kehottaisivat rukoilemaan ja lukemaan Raamattua. Isä oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

huomauttanut, että sitä herännyt ihminen juuri tekee, rukoilee ja lukee Raamattua. Tädit eivät osanneet silti sanoa muuta neuvoa. Eräässä kyläpaikassa Hämeenlinnassa isä nuhteli isäntää romaaneista, joita kirjajuhlissa oli runsaasti. Meillä kotona ei tuollaisia painotuotteita ollut. Isäntä vastasi, että Jumalan sanan kirjatkin maistuvat paremmin, kun lukee välillä muunlaista kirjallisuutta. Isä arveli, millaisia kirjoja ne olivat, joita efesolaiset polttivat. Isäntä tuumi, niin, millaisia ne mahtoivat olla. Tee-mun kanssa naureskelimme sen johdosta, mitä isä oli sanonut Niemelän Paulille: paitsi että saarnaaja ei saisi olla kouluja käynyt, ei hän varmaan-kaan saisi osata ruotsia eikä asua tiilitalossa.

Tampereen lyseon lukion 1A-luokalla oli menossa englannin tunti, kun luokassa kiersi lappu. Sellaisia joku luokkakaveri piirteli tai kirjoitteli aikansa kuluksi ja lähetti kiertämään toisten huvitukseksi. Kun piirros tuli kohdalleni, purskahdin nauruun, siinä oli niin osuva kuva opettajastamme Esko Huttusesta tonttulakki päässä. Lähetin kuvan eteenpäin. Jonkin ajan kuluttua tuli lappu toista riviä pitkin eteen. Opettaja, joka oli epäilemättä seurailut tilannetta jo jonkin aikaa, käski antaa lapun hänelle. Olin jännittynyt, mitä nyt mahtaa tapahtua, mutta hän työnsi vain lapun taskuunsa ja jatkoi oppituntia. Seuraavan englannin tunnin alussa Esko Huttunen kertoi, että hän katsoi kotona sitä lappua, ja nyt hän haluaisi tietää, kuka sen oli piirtänyt. Kukaan ei ilmoittautunut. Huttunen lausui viileästi: *”Tätä minä vähän arvelinkin. Olin suuresti hämmästynyt, että Juha-Lassiakin näytti se huvittavan suuresti. En tiennytkään, että Juha-Lassilla on sellainen huumorintaju, en todellakaan tietänyt.”*

Olin kuin tulisilla hiilillä; punotin etupenkissä ja tuijotin koko tunnin vai-vautuneena pulpetinkantta. Tunnin päätyttyä kiiruhdin käytävään, ja kun Huttunen tuli ulos luokasta, pyysin anteeksi epäasiallista käytöstä. Opettajani ojensi hymyillen kätensä sovinnon merkiksi. Luokkatoverit kerääntyivät ympärilleni ja selittivät, että se Huttusen ottama paperi oli eri kuin se, jolle olin nauranut. Toisessa lapussa oli ollut oikein härski kuva Huttusesta ja jostakin naikkosesta. Piirroksessa Huttusella, joka on-tui toista jalkaansa, oli puujalka. Kuvan piirtäjä sanoi minulle anteeksi pyydellen, että kyllähän minä ymmärrän, että ei hän voinut sanoa tun-nilla mitään. Pohjan Kalle – samainen poika, joka oli hämmästellyt

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

korkokenkiäni – meni välitunnilla opettajain huoneen luo ilmoittamaan Esko Huttuselle, että se oli eri kuva, jolle Juha-Lassi oli nauranut. Kiitin häntä tästä, mutta Kalle sanoi vain, että täytyihän hänen se tehdä, kun toinen joutuu syyttömästi kärsimään. Linnamäen Leena sanoi, että hänestä erään toisen olisi pitänyt mennä selittämään asia. Ajattelin, että tuollainen oikeudentunto on tavallisilla maailman ihmisillä. Hehän olisivat voineet nauraa minulle vahingoniloisina. Tosin minulla oli erityisen mukavat luokkakaverit.

Kun biologian opettajamme Tauno Havu kuvaili alkionkehityksen yksityiskohtia, kysyin vierustoveriltani Vesa Kanteelta, mistä tuo alkio tietää, mitä sen pitää seuraavaksi tehdä. Vesa ei sanonut mitään mutta osoitti sormellaan kohti kattoa.

Historiaa luokallemme opetti Seppo Muroma. Hänellä oli ollut lapsena polio, ja toinen puoli kehoa oli halvaantunut. Hän ontui aika vaivalloisesti, mutta käveli silti joka aamu toista kilometriä Tammerkosken toiselta puolelta Tampereen lyseolle. Oikea puoli kehosta toimi, niin että hän pystyi kirjoittamaan joka tunti taulun täyteen muisttinpanoja. Muroma oli uskovainen mies ja mukana Kansanlähetyksessä. Hän neuvoi meitä: *”Jotkut sanovat, että tulee ottaa ilo irti elämästä, mutta ei iloa pidä ottaa irti elämästä, sillä silloin elämästä tulee ilotonnnnn” (loppu-n venyi kovin pitkäksi).* Kun joku oppilas ei malttanut lopettaa kirjoittamista kokeessa ajan jo loputtua, opettajamme lausui kättään heilauttaen suu virneessä: *”Minkä kirjoitin, sen kirjoitin!”*

Kerran hän totesi vakavana: *”Tahtoisin jättää teille yhden kysymyksen pohdittavaksi: miten kehitysoppi sopii yhteen syntiinlankeemuksen kanssa. Tahtoisin vain jättää tämän teille pohdittavaksi.”* Syntyvyyden säännöstelystä Seppo Muroma tokaisi: *”Ihmiselle on annettu järki, että hän sitä käyttäisi”.*

Seppo Muroman isä Urho oli ollut kuuluisa herätysaarnaaja, jonka toiminta synnytti Suomen ns. viidennen herätysliikkeen (neljä vanhempaa ovat rukoilevaisuus, herännäisyys eli körttiläisyys, evankelisuus ja lesta-diolaisuus). Isoisäni Otto oli ollut nuorena – monen muun tavoin – kuuntelemassa Muromaa, joka kuulemma saarnasi samalla tavalla kuin kristillisyydessä. Otto-faari kertoi, että silloin oli käytetty esimerkkiä, että ei

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

se auta, vaikka rakentaisi aivan samanlaisen talon, jos siihen ei tule sähkö (sähkö = Pyhä Henki).

Joskus poikkesin Koskisen Irjan pienessä kaupassa. 'Pyynikintorin kukka ja vihannes' sijaitsi vanhan puutalon kivijalassa lähellä kouluani. Irjan poika Henri, joka kävi ammattikoulua, tuli usein koulupäivän päätyttyä äitinsä kauppaan. Kerran Henri alkoi puhua asiasta, josta hän sanoi, että älkää ottako tätä nyt muuksi kuin hänen puheekseen. Hän sanoi ajatelleensa tuota, miten nuoret pyytävät rukoushuoneella anteeksi toisiltaan, että pitäisi tehdä näin kuin Rautiaisen Alvar. Henri matki Alvarin vähän kumaraa asentoa, kun hän kurotti kättään toisen olkapäälle. Minusta Henrin huomautus oli aiheellinen: pojat ja tytöt rutistelivat ja lääpivät itkuisina toisiaan isoissa seuroissa tavalla, joka antoi aihetta pohtia, tuntevatko he nyt ihan oikein kaikki vaikuttimet.

Kesällä 1978 tuli taas lähetys Lapista. Tällä kertaa Gunnar Jönsson, Evald Larsson ja Hugo Gustavsson olivat kaikki kolme mukana koko matkan. Tosin seuroja oli vain neljässä paikassa, Lahdessa, Tampereella, Helsingissä ja Joensuussa. Olin mukana muissa paikoissa paitsi Joensuussa. Se tuntui vielä siihen aikaan olevan liian kaukana. Ihmettelin, mikä minussa on oikein vikana, kun en pääse sisälle saarnoihin vaan ne tuntuvat pyöreiltä kuin kananmuna.

Jönsson saarnasi Lahdessa Joutjärven kirkossa, että hän on kuullut, että teitä kutsutaan täällä Suomessa esikoislestadiolaisiksi, mutta se on ihan väärä nimitys. *"Se on toinen asia, että olemme tulleet esikoisten seurakunnan tykö"*, hän opasti kuulijoitaan.

Evald Larsson sanoi saarnassaan, että kun on ollut keskustelua opetuslasten uudestisyntymisestä, niin siitä on turha kiistellä, kun he vielä taivaaseenastumisen vuorella kysyivät: *"Herra, tällä ajallakos sinä Israelille valtakunnan jälleen rakennat?"*

Muistan, että olin silti iloinen ja vapautunut seurojen jälkeen Joutjärven kirkon pihamaalla. Illalla tuli keskustelua Ulla ja Mauri Karevaaran luona Kukkilassa, missä olimme yötä (Ulla on tätini, ja heidän puolitoistavuotias kuopuksensa Hanna oli ensimmäinen kummilapseni). Silloin tunteiseni vaihtuivat. Oli nimittäin selvästi nähtävissä, miten tyytymättömiä

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

sekä Helvi että Otto Tast olivat äsken kuultuun saarnaan. Muistutin jos-takin William Erikssonin kirjoituksesta Isän Äänessä, jossa lukee, että opetuslapset uudestisyntyivät lukittujen ovien takana. Helvi-fammu to-tesi painokkaasti, että siellähän on niin monta semmoista paikkaa.

Seuraavana päivänä lähdin kulkemaan yksinäni Kukkilan kylätielle. Isäni huomasi tämän ja lähti perääni. Ymmärsin hänen aavistavan, mitä mie-lessäni liikkui, mutta hän ei kosketellut asiaa suoraan vaan koetti tapansa mukaan muutoin puhella rauhoittelevasti. Ei hän ollut ottanut kantaa edellisenä iltanakaan keskusteluun opetuslasten uudestisyntymisestä.

Karevaaroilla oli puhetta siitä, miten Otto-faari oli nähnyt kymmenen vuotta ennen parannuksen tekoaan unen, missä hän oli viimeisellä tuo-miolla. Kun hänet ohjattiin oikealle puolelle, hän oli kumartanut ja sano-nut: ”*Tack*” (= kiitos). Tämän johdosta hän oli osannut vastata Karevaa-ran Leeville, joka oli tentannut häneltä, olisiko hän valmis kuolemaan, että hän uskoo olevansa silloin valmis, kun hän kuolee. Leevi oli toistanut kysymyksensä useampaan kertaan, ja isoisäni oli vastannut joka kerta samalla tavalla. Viimein paikalla ollut toinen kristitty oli sanonut Leeville, että usko nyt, että tämä mies uskoo olevansa silloin valmis, kun hänen lähtöhetkensä koittaa.

Odottelin rukoushuoneella saarnaajien kokouksen loppumista ja kysyin sitten Heinolan nuorelta saarnaajalta Haimilahden Raimolta, mitä ko-kouksessa oli päätetty. Raimo vastasi, että Tampereelle asetettiin kaksi saarnaajaa ja sovittiin, että Luoma julkistaa asian Tampereella.

Norjasta oli tullut aika paljon vieraita Lapin seuroihin, muun muassa Länsi-Norjan johtava saarnaaja Bertheus Antonsen. Etelä-Norjan saar-naajat Finn Krydsby, Fridtjof Apelthun ja Åge Østrem olivat minulle en-tuudestaan tuttuja vain nimeltä. Bertheus Antonsen saarnasi Kalevan kirkossa tekstinään Jes. 40: ”*Lohduttakaa, lohduttakaa minun kansaani, sanoo Herra*”.

Tekstin luki Finn Krydsby, joten sain kuulla, millainen on kuuluisa ber-geniläinen r-äänne. Oslon saarnaaja Åge Østremillä oli paksu kihara tukka. Tiesin jo, että hän oli tehnyt parannuksen nuorena merimiehenä ja tullut ummikkona Suomeen seuroihin vuonna 1947. Silloin hän oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

tutustunut ruotsin taitoiisiin Kauko Panulaan ja Otto Tastiin, joista hän sai keskustelukumppaneita. En ollut kotona, kun meillä oli norjalaisia vieraita. Teemu kertoi minulle, että Simon Iversen, tummanpuhuva saamelaisen näköinen saarnaaja Itä-Norjan Vesisaaresta, oli melkein kärsimätön, niin painokkaasti hän oli puolustanut opetuslasten uuttasyntymistä pääsiäisenä.

Tampereella oli nuorten ilta rukoushuoneella. Sirkka-Liisa Friman lausui tervetuliaissanat, ja muun muassa Eero Halme piti puheen. Nuorten illan päätyttyä panin merkille, että pihalla oli aika kiivasta sanailua. Erkki ja Raissa Koljonen olivat kysyneet Toivo Vesteriseltä, turkulaiselta lähetysmieheltä, eikö naisilla pitäisi olla huivi nuorten illassa. Kuulin Raissan mainitsevan vähän tohkeissaan, että hän on tehnyt 17-vuotiaana parannuksen maailmasta, ja millaista silloin on ollut. Toivo esitti, että emme voi alkaa tuomita. Erkki totesi lopuksi rauhallisesti, että he halusivat vain kysyä. Koljosten mentyä joku kysyi Vesteriseltä, mistä täällä oli kysymys. *”Ei paljon mistään”*, hän vastasi aika välinpitämättömästi hymähtäen. Ihmettelin vastausta, kun kysymyshän oli asiasta, josta itse apostoli Paavali opettaa, että naisten tulee peittää päänsä Jumalan Sanan kuulossa.

Tampereella ilmoitettiin asia, josta Raimo Haimilahti oli antanut ennakkotiedon. Olin perin juurin yllättynyt, kun selvisi, että uudet saarnaajat olivat Kauko Viljanen ja Seppo Parviainen. Olin mielessäni käynyt läpi Tampereen miesväkeä, mutta nämä henkilöt eivät olleet tulleet lainkaan mieleeni. En esimerkiksi muistanut nähneeni heitä kanssapuheissa. Tämän jälkeen he kyllä alkoivat käydä niissä. Teemu kertoi, että Viljasen Kauko sanoi rukoushuoneella hämillään isälleni: *”Tässä on täytynyt tapahtua jokin väärinkäsitys”*.

Matkasimme Teemun kanssa kahden yhdeksi päiväksi seuroihin Helsinkiin. Oli ihana kesäpäivä, kun Tastin veljekset marssivat Jääkärinkadun rukoushuoneelle tervehtelemään seuravieraita. Aurinko paistoi täydeltä terältä aterioidessamme rukoushuoneen katetulla pihamaalla ja odotellessamme valoisin mielin Lapin vanhinten saarvoja. Seurat olivat avassa Johanneksen kirkossa. Seisoimme kirkon edustalla isoisämme Oton kanssa, kun Koljosen Erkki tuli pyytämään, suorastaan vaatimaan isoisäämme yövieraksi. Se olikin viimeinen kesä, kun hän kulki

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kauempana kokouksissa. Saimme Teemun kanssa seurata sivusta, miten pidetty Otto-faarimme oli. Illalla saarnasi Gunnar Jönsson efesolaiskirjeen 4. luvusta. Hän selitti, että jos meidän pitäisi olla kuin 30, 40 tai 50 vuotta sitten, meillä pitäisi olla omat suutarit ja räätälit. Se särähti ikävästi korvissani. Askaroin mielessäni: mitä noiden sanojen takana piilee? Lapin lähetysmiehet puhuivat monissa saarnoissa siitä, että puhelimellakin voi tehdä syntiä, esimerkiksi juoruamalla muista. Minusta tuo kuulosti melkein siltä, että niin kuin kristityllä voi olla puhelin, vaikka sillä voi tehdä syntiä, yhtä lailla voi olla muitakin esineitä, joilla on myös mahdollista tehdä syntiä. Junassa matkalla kotiin mietiskelin, ettei tämä seuraapäivä ollutkaan ihan sellainen kuin olin toivonut.

Niemelän Pauli selitti minulle, mitä oli tapahtunut. Tampereella oli tehty päätös – josta minä en tiennyt mitään - että saarnaajiksi asetetaan Johan Tast ja Urpo Syrjä, mahdollisesti myös Pekka Niemi (Toivon poika). Kun Niemen Toivon piti tehdä esitys Lahden saarnaajien kokouksessa, Veikko Pitkänen oli ehittänyt ensin ja ehdottanut Kauko Viljasta ja Seppo Parviasta. Tämä veto oli tietävästi yllättänyt täydellisesti Topin. Pauli sanoi, että oli epäilty, että isäni ei luota Lappiin, joidenkin mielestä niin lukenut mies ei myöskään sopinut saarnaajaksi. Isä ei puhunut asiasta mitään kotonan eikä hän näyttänyt sen vaikuttaneen millään lailla häneen, mutta oli varmasti kova isku kuulla, että hänestä on sellainen käsitys, ettei hänellä ole luottamusta Lappiin.

Lapin-lähetysten jälkeen oli Tampereen rukoushuoneella kanssapuheet. Veikko Pitkänen, iältään vanhempi Tampereen kahdesta saarnaajasta, sanoi aika kiivaaseen sävyyn, että jos joku sanoo, että Lapin vanhimmat eivät ole saarnanneet parannusta synnistä, niin korvat tukossa on kuunnellut! Vai niin, en olekaan siis ollut yksin ajatuksineni, mietin itsekseni. Kun muuan naisihminen vetosi Tampereella Lapin vanhimpien saarnoihin, että puhelimellakin voi tehdä syntiä, minusta tuntui toistenkin kuulleen niin, että opetuksen varsinaisena tarkoituksena oli avata ovia myös muille kapistuksille kristittyjen koteihin. Erona oli se, että uudistusmieliset olivat tähän tyytyväisiä, minä taas jouduin levottomaksi.

Kerran kanssapuheiden jälkeen Jukka-Pekka Nurminen - Kalle Nurmisen ainoa terve poika, useimmilla lapsista oli äidiltä peritty vakava

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

perinnöllinen sairaus – sanoi opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina ja vetosi asiassa Jönssoniin. Niemen Toivo käski mennä uudelleen kotiin kuuntelemaan se saarna. Jukka-Pekka sanoi, että hänellä on saarna kotona nauhalla. Topi vastasi, että sitä hän juuri tarkoitti, mene kuuntelemaan se uudelleen tarkemmin. Topi oli siihen aikaan tiukasti saarnojen nauhoittamista vastaan. Hän sanoi, että Jumalan Poika olisi voinut järjestää jo aikanaan nauhurit, jos olisi nähnyt ne tarpeellisiksi.

Olimme heinäkuussa Teemun kanssa viikon Kuikkarissa, Otto ja Helvi Tastin kesämökillä Kalvolan Kotkajärvellä, kuten meillä oli tapana joka kesä. Kahtena päivänä teimme aika pitkän luontoretken 9-vuotiaan serkkumme Timo-Antti Karevaaran kanssa. Keksimme leikillämme itsellemme samantapaisia nimiä kuin vanhinten kirjan kirjeissä, kun yhdellä henkilöllä saattoi olla etunimi, isännimi, sukunimi ja kylän nimi: Isak Olsson Forss Kuoksu, Frans Larsson Wettainen Parakka, Erik Samuel Johansson Wettasjärvi. Esitin, että oma nimeni voisi olla Juha-Lassi Johansson Tast Rahola Vilpoinen. Lähdimme nimittäin retkellemme niin varhain aamulla, että sää oli yön jäljiltä viileä. Mielessäni oli Sten Johanssonin kirjoittama August Isaksson Vanhaisen muistikirjoitus.

Elokuussa matkustimme perheemme kanssa Luulajaan, missä kukaan meistä ei ollut aiemmin käynyt seuroissa. Yövyimme paikkakunnan johtavan saarnaajan Lars Larssonin luona. Hänen isänsä oli kuuluisa hiihtäjä Erik Larsson, joka oli voittanut kultamitalin talviolympialaisissa. Kun astuimme sisään Larssoneille, en ollut uskoa silmiäni, kun minusta näytti siltä, että seinällä oli ryijy. Sitten havaitsin, että talossa oli myös radio, urkuharmoni ja kukkaruokkuja. En voinut mitenkään ymmärtää, mitä sellainen, jolla on itsellä radio, voi saarnata toisille.

Seuraavina päivinä kävimme muissakin kodeissa, ja Lapin vanhimmat olivat mukana. Melkein kaikkialla oli samanlaista, jossakin kodissa oli jopa TV ja toisessa suuria tauluja komeissa kehyksissä. Olin tyrmistynyt. Olemme tulleet kokouksiin tänne, missä kristillisyyden kirkkaimman valkeuden piti olla, ja seurakunta näyttää olevan keskellä maailmaa. Kaikkein suurin ihmetuksen aihe minulle oli kuitenkin se, että vaikka seuroissa olivat kaikki johtavat Lapin vanhimmat, Gunnar Jönsson, Evald Larsson, Hugo Gustavsson, David Björk ja Helge Karlsson, en kuullut

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

saarnoissa enkä kanssapuheissa sanaakaan siitä, että seurakuntaan olisi tullut jotakin maailmallisuutta. Kuulimme viisi saarnaa, kaksi Jönssonin sekä yhden Larssonin, Gustavssonin ja Björkin saarnan. En voinut olla vertaamatta tilannetta Jönssonin omalla kotikentällä hänen sanoihinsa, ettemme voi olla enää kuin 30, 40 tai 50 vuotta sitten, jotka olin kuullut runsas kuukausi aikaisemmin Johanneksen kirkossa Helsingissä.

Sunnuntain jumalanpalveluksessa saarnasi Jönsson (saarnastuolista, kuten papeilla on tapana). Lisäksi hän saarnasi kerran tavallisissa seuroissa. Hän puhui Jeesuksen sanoista, että teidän puheenne olkoon on, on, ja ei, ei, ja mitä siihen lisätään, on pahasta. Äiti muisteli jälkeensä, miten tarkoin Jönsson opetti, millaisia sanoja kristityn sopii käyttää.

Luulajaan ilmaantui Norjan saarnaaja Bertheus Antonsen. Hänhän oli ollut Suomessakin Lapin lähetyksen aikana. Kun hän oli kertonut, milloin hän oli lähtenyt kotoaan, ihmeteltiin, miten hän voi olla jo täällä. Hän selitti, että kun tien molemmilla puolilla luki liikennemerkkeissä 80, hän oli laskenut luvut yhteen. Luulajassa oli iloinen nuori mies Suomesta nimeltä Markku Ihonen, jonka olin varmaan nähnyt aiemminkin mutta jonka kanssa en ollut ennen keskustellut.

Sunnuntai-iltana saarnasi David Björk. Hän muisteli luulajalaisen naisen sanoja, että täytyykö hänen vielä joutua maailman kylmälle lattialle. Hän oli saanut kokea niin korkeita armontuntemisiä tehtyään parannuksen. Seurojen jälkeen Hugo Gustavsson totesi kyläpaikassa Björkille, että tämä saarnaa aina voimallisesti, mutta tänä iltana aivan erityisellä voimalla. Nämä sanat jäivät Teemulle mieleen.

Kotimatalla poikkesimme Pihtiputaalla saarnaaja Heikki Kemppaisen luona. Kun jatkoimme matkaa, tunsin, että nyt minun täytyy avata suuni. Tuntui aivan kauhealta sanoa ajatukseni, mutta toisaalta sisälläni oli sellainen paine, että on pakko puhua. Monta kilometriä kamppailin mielessäni, että tuon sillan tai tuon risteuksen tai sadan lyhtypylvään jälkeen sanon asiani. Viimein rohkaisin mieleni ja sain sanotuksi itku kurkussa: *”Kyllä on erilainen esikuva Suomen ja Ruotsin saarnaajilla.”*

Minusta tuntui, että nyt olen tehnyt jotakin aivan kauheaa. Sen parempaa ei kristitty voisi tehdä kuin ilmaista epäluottamusta Lapin

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

vanhimpiin. Tunsin kuitenkin, että vielä pahempaa olisi ollut vaieta. Ensin autossa tuli aivan hiljaista. Sitten isä sanoi, että Jönsson on sanonut, että maiden rajalla on tulli, eikä siitä saa viedä ylitse mitään luvallisuuksia. Äiti sanoi, että siinä on kylliksi, kun valvoo omissa vioissaan. Kun tulimme kotiin, luikahdin hämilläni sisään miettien mielessäni, mitä olenkaan mennyt sanomaan.

Toivo ja Hilikka Niemikin olivat Luulajan seuroissa. Topi puhui siellä lauantaina nuorten illassa Bertheus Antonsenin kera. Minulla oli mielessäni jokin omantunnon asia, ja mietin, tulisiko minun puhua siitä täällä Topille vai ehkä Evald Larssonille. Asia jäi kuitenkin matkalla tekemättä, ehkä se johtui osaksi ristiriitaisista tuntemisistani. Luulajasta palattuamme olimme kylässä Toivolla ja Hilikalla Lampitiellä. Topi kertoi toisille tamperelaisille matkastamme ja Jönssonin saarnasta jumalanpalveluksessa, missä piispa Olaus Brännströmkin kuunteli niin vakavana. Topi oikein näytti, kuinka vakavasti piispa kuunteli ja miten hän oli pitänyt leukaansa. Olin hämmennyksissä: onhan rippi-isäni täytynyt nähdä Luulajassa saman kuin minäkin? Kiinnittääkö hän seurakuntalaisensa opettajiin Lapinmaalla, jotka eivät tiivistä viinamäen aitaa? Tuleeko tamperealaiset pitää pimennossa siitä, miten on todellisuudessa asioiden laita siellä, mihin meitä on aina kehoitettu luottamaan?

Tampereellahan oli vain kaksi saarnaajaa, Toivo Niemi ja Veikko Pitkänen. Vuotta aiemmin Kalle Nurminen oli kuollut ja Toivo Vainikka muuttanut Amerikkaan. Antti Vainikka ja Aleksanteri Parviainen olivat kuolleet useita vuosia sitten ja Lasse Salin muuttanut Joensuuhun. Kauko Viljanen ja Seppo Parviainen oli vasta asetettu lukijoiksi. Niinpä olin kuullut Tampereen rukoushuoneella kristillisyyden opetuksia juuri Niemen Toivon saarnoista. Usein hän muistutti, että on synty kristityn hankkia *”radioita ja televisioita ja tereoitaa”*.

Kun olin lapsi, mainittiin nimenomaisena erona vanhoillisiin nähden, että he hyväksyvät radion mutta eivät televisiota. He ovat siis jossakin kristillisyyden ja tavallisen suruttoman maailman välimailla. Jouduin ajattelemaan, miltä Toivosta tuntuu, kun hän on nähnyt, että Lapissa voi saarnaajalla olla radio eikä Lapin vanhimmilla näytä olevan mitään huomautettavaa siinä. Onko hän pakotettu puhumaan tuntoaan vastaan?

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Isä oli kertonut opettajatoverinsa uskonnon lehtori Ulla-Maija Voipion sanoneen hänelle: *”Kyllä sinä niille teidän pojille voisit sellaiset pienet transistoriradiot ostaa”*.

Isällä oli veikeä hymy kasvoillaan, kun hän selosti vieraillemme, millaisista asioista jumalisetkin ihmiset voivat olla huolestuneita. Oliko uskonnon opettajan huoli lestadiolaisperheiden lapsista nyt tulossa aiheettomaksi?

Tämä matka oli minulle eräänlainen käännekohta, melkein täsmälleen neljä vuotta niiden Keiteleen seurojen jälkeen, joissa olin saanut tuntea iloa ja rauhaa Jönssonin saarnan jälkeen. En voinut ymmärtää, että jos on huoli omista synneistä, voisi olla tyystin huoleton, jos tilanne kristillisyyden päämajassa on sellainen, kuin me näimme Luulajassa. Julkaisukokoelmasta olin lukenut Joel Ahosen kirjoituksen ’Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä’, kuinka Antti Kolehmainen ja Juho Simolin menivät Lappiin noutamaan lähetysmiehiä Samuel Wettasjärveä ja Viktor Appelqvistia Suomeen lähetysmatkalle. Ahonen mainitsee Joonas Purnun vaatineen noutomiehiä viipymään Lapissa, että he saavat nähdä sitä työalaa ja millaisia hedelmiä heidän työnsä on kantanut, niin he sitten tietävät saavansa lähetysmiehet, joihin he voivat luottaa. Ajattelin, että puhe maiden rajoilla olevasta tullista ei sopinut laisinkaan yhteen Purnun sanojen kanssa. Eihän minulla ollut aikomusta salakuljettaa luvallisuuksia kotimaahani, koska olin vakuuttunut siitä, että oikeassa kristillisyydessä kaikki tuommoinen saarnataan synniksi.

[Kesän 2011 Lapin lähetyksen aikana menin Turun rukoushuoneella Lars Larssonin puheille hänen saarnansa jälkeen. Muistelin olleeni 17-vuotiaana elokuussa 1978 heillä seuroissa Luulajassa ja kysyin, osaako hän arvata, miksi matka oli minulle tavaton järkytys. Ei hän osannut. Kerroin olleeni aivan hämmästyneenä nähdessäni radiot, televisiot, harmonit, taulut, kukkaruukut ja ryijyt kristittyjen kodeissa, kun olin oppinut, että elävässä kristillisyydessä tuollainen saarnataan synniksi. Lars Larsson sanoi, että kyllähän minä kuitenkin uskon, että kristillisuus on oikea. Vastasin, että olen täysin vakuuttunut siitä, että se on oikea kristillisuus, mitä Laestadius, Raattamaa, Purnu ja toiset vanhat kristillisyyden vanhimmat ovat saarnanneet, mutta miten siinä käy, jos synti tulee luvalliseksi. Lars

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Larsson sanoi, että meidän tulee pysyä askeleen päässä maailmasta. Arvelin, että silloinhan maailman muuttuessa kristillisyydskin voi muuttua aina saman verran. Lars Larsson lähti kahville, Gunnar Persäter ja Odd Minde olivatkin menneet heti, kun tulin heitä tervehtimään.]

Pikkuveljessäni Teemussa minulla oli ystävä, jonka kanssa jaoimme paitsi huoneen myös huolestamme siitä, miten kristillisyyden laita nyt on. Puheelimme usein pitkään sammutettuaamme valot. Meillä oli yhteinen huone suunnilleen 13 vuoden ajan. Jaoimme keskenämme myös kokemukset, joita jommallakummalla meistä oli ollut. Teemulta sain ensin kuulla, että Kalle Nurminen oli sanonut 1960-luvun hajaannuksen aikaan, että nyt tilannetta ei enää pelasta mikään muu kuin Jönssonin kuolema. Meillä oli huoneessamme täytetty kanahaukka, joka oli kuollut lennettyään päin autotallin ikkunaa. Halusimme Teemun kanssa saada sen pois huoneestamme, mutta isä sanoi, että se saa olla siellä. Minulla oli ollut hevosjulisteita sänkyäni yläpuolella, ja ne otin pois. Jossakin asiassa Teemu oli vielä ankarampi kuin minä: koska lisä Poromaa moitti kirjeessään kirjavia ja raitaisia sänkyvaatteita, Teemu otti vaatekaapista yksiväriset lakanat kukallisten tilalle.

Teemu oli isän ja äidin mukana Uppsalassa seuroissa, minä olin kotona. Sieltä tultuaan Teemu kertoi, että seuroissa oli ollut myös Hanna Jokipalon sisar, joka asui Södertäljessä. Hän oli jutellut Otto-faarin kanssa Hämeenlinnan asioista (Hannan mies Suune Jokipalo oli Hämeenlinnan saarnaaja). Vaari oli vastannut: *”Me muut [paitsi Suune] olemme yksimielisiä”*.

Lapin vanhimmat olivat ihmetelleet Uppsalassa, että Suomessa puhutaan, että Jönssonilla (ja Gustavssonilla) on eri mieli kuin toisilla vanhimilla, kuten Evald Larssonilla ja David Björkillä. Kun Teemu oli ollut Teuvalla isän ja äidin mukana, Paavo Peltonen oli muistuttanut saarnassaan, että seurojen jälkeen ei tulisi olla kiire vetää huivia niskaan. Olavi Savo oli saarnannut, että Turku on sellainen turmeluksen kaupunki.

Teuvan mikonpäiväkokouksiin menin tamperelaisten bussissa. Teuvalla kerrottiin päätöksestä alkaa julkaista omaa lehteä, jonka nimeksi tulisi Rauhan Side. Kuulin ensin nimen väärin ja ihmettelin, että pikkuesikoisilahan on jo käytössä nimi Rauhan Sana. Aaro Hartikka selitti hymyssä

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

suin jonkun esittäneen, miksei lehden nimeksi pantu suoraan *”Rakkaus”*. Paavali kehottaa näet efesolaisia ahkeroimaan pitää Hengen yhteyttä rauhan siteen kautta, ja kristillisyydessä on ollut tapana selittää, että rauhan side on Kristuksen rakkaus. Mietin, että minusta Veikko Viljanen olisi sopiva henkilö lehden päätoimittajaksi. Joku pahoitteli minulle päätöstä, että lehteen ei tule yleisönosastoa, mutta suhtauduin linjaukseen ymmärtäväisesti. Arvi Merikallio oli innostunut: hän sanoi ollessaan meillä, että hän on ajatellut, että tämä puuttuu vielä, oma lehti. Aaro Hartikka puheli minulle Teuvan rukoushuoneella, että me kristityt emme ajattele niin, että minä en saa tehdä sitä ja sitä, vaan minä en halua tehdä sellaista, mikä haavoittaa Taivaallisen Vanhimman sydäntä.

Syksyllä Tampereella oli nuorten ilta. Sellaisia oli alettu pitää, vaikka ennen opetettiin, että elävässä kristillisyydessä vanhat ja nuoret ovat yhdessä, ja siksi ei tarvita erityisiä työmuotoja eri-ikäisille. Kun kaikki tytöt olivat rukoushuoneella ilman huivia, sanoin Laukkasen Lasselle, yhdelle nuorten illan järjestäjistä, eikö naisväellä pitäisi Paavalin neuvon mukaan olla huivi tällaisessa tilaisuudessa. Lasse sanoi, että jos minulla on tuollaisia ajatuksia, eikö minun pitäisi puhua saarnaajien kanssa. Tein työtä käskettyä, menin alakerran ruokasaliin, jossa tilaisuus pidettiin, astuin saarnaajien pöydän eteen ja kysyin: *”Eikö naisilla pitäisi olla tällaisessa tilaisuudessa Paavalin neuvon mukaan huivi?”* Niemen Toivo, saarnaajista vanhin, vastasi, että tämä on vastaava asia kuin jos oltaisiin kylässä kristittyjen luona, se on sitten eri asia seuroissa ja kanssapuheissa. Sanoin isäni kertoneen, että kun heillä oli vieraita hänen ollessaan lapsi, vaimoväki laitto huivin päähän, kun tuli puhe kristillisyydestä. Lukkarina toiminut Pentti Vainikka lausahti: *”Mutta jos se noin on, silloin se on niin kuin leeviläisillä!”*

En osannut sanoa mitään. Olin kuin puulla päähän lyöty ja vetäydyin vaieten paikalleni. Koko sen illan ja monta kertaa jälkeenpäin ajattelin, miten tämä oikein on: jos haluaa tehdä, niin kuin kristillisyydessä on ennen opetettu, siinä on se vika, että silloin ollaan niin kuin leeviläiset. Pohdiskelin Niemen Toivon vastauksen johdosta, onko niin, että kun kristillisyyteen omaksutaan uusia työmuotoja, ei niissä voi myöskään noudattaa entistä esikuvaa.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Samaan aikaan kun kamppailin tällaisten kysymysten kanssa, puhelin usein koulussa minua toista vuotta vanhemman Pekka Nygrenin kanssa, joka oli heränneellä omallatunnolla ja toimi Harjun seurakunnan nuorissa. Hän oli kerran Tampereen rukoushuoneella isoissa seuroissa, mukanaan nuorisopastori Osmo Tahvanainen ja useita muita kirkon seurakuntanuoria. Viljo Oksala saarnasi lempitekstistään Jesajan kirjan 35. luvusta, ja oli paljon väkeä liikkeellä anomassa anteeksi. Pekka kertoi minulle myöhemmin, että joku muista oli arvellut, onko tuo [anteeksi saarnaaminen] vähän kuin automaatti. Kerran Pekka oli mukana rukoushuoneella kanssapuheissa. Toivo Vainikka kehui myöhemmin minulle Pekan antamaa vastausta kysymykseen pistimestä Paavalin lihassa.

Minä olin vuorostani kaksi kertaa Pekan mukana kirkon nuorten illassa, kerran heidän kotonaan Kaarilassa ja toisen kerran Pispalan kirkossa, missä vieläpä pidin Pekan pyynnöstä lyhyen puheen aiheesta: *”Miten Jumala puhuu luonnossa”*. Puhuin siitä, että kun minulla on koulussa aamuhartausvuoro, menen usein metsän rauhaan mietiskelemään sopivaa aihetta. Jälkeenpäin Pekka kiitti puhettani. Hän näytti nuortenillassa diakuviaan luonnosta. Olimme yhdessä miettineet, millaisia hengellisiä merkityksiä eri kuville voi antaa. Yhdessä kuvassa oli kaatunut kuusen juurakko. Juurakon mukana oli kappale polkua noussut pystyyn, niin että polku näytti päättyvän noustuaan vähän matkaa kohti taivasta. Ajattelimme Pekan kanssa, että samalla tavalla ei ole olemassa suoraa tietä taivaaseen.

Muutama yö tämän nuorten illan jälkeen näin unta, että tulin Hämeenlinnan rukoushuoneesta. Metsikössä Tuomelankadun vierellä oli kaksi bussia, toinen keltainen ja toinen sininen. Menin ensin keltaiseen bussiin, koska ajattelin tulleeni sillä. Ovella seisoj joku, ja kysyin häneltä, mikä tämän bussin nimi on. Vastaus kuului: *”Omena”*. Sisällä bussissa ei ollut kovin paljon väkeä, mutta sielläkin istui joku omenaa syöden. Minusta bussi näytti oikealta, mutta mentyäni perälle asti huomasin, ettei bussi ollutkaan oikea: siinä ei ollut penkkejä taakse asti vaan siellä oli seisoskelutila (Tampereen kaupungin liikennelaitoksella oli näitä kahta perustyyppiä busseja). Siksi poistuin keltaisesta bussista ja menin siniseen. Siinä oli penkkejä takaikkunalle saakka, ja siitä päätin, että tämä oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

sama bussi, jolla olin tullut seuroihin. Tässä bussissa oli vähän enemmän ihmisiä kuin keltaisessa. Istuuduin penkkiin hieman keskioven etupuolelle, takaa katsottuna oikealle puolelle. Hetken kuluttua huomasin, että isä ja äiti istuivat edessäni. Sitten huomasin Jumalan Pojankin olevan bussissa, toisella puolella käytävää vähän matkaa edessämme. Herätyäni ajattelin, että uni oli varoitus minulle houkuttelevasta yhteistyöstä kirkon nuorten kanssa. Muutaman päivän kuluttua kerroin unesta ruokapöydässä toisille perheenjäsenille.

Keskustelimme Pekan kanssa aina, kun siihen vain oli tilaisuus, välituntisin ja kotimatalla bussissa. Asuimme nimittäin saman bussilinjan varrella. Kerroin Pekalle, miten lestadiolaisessa kristillisyydessä ymmärrettään eri asiat, ja huomasin Pekan vähitellen omaksuvan selitykseni, esimerkiksi että tuhatvuotinen valtakunta on nyt eikä vasta joskus tämän maailmanjärjestyksen päätyttyä. Kerroin myös, miten Laestadius sovittaa yhteen Paavalin ja Jaakobin sanat, kun Paavali sanoo Aabrahamin tulleen vanhurskaaksi yksin uskosta ja Jaakobin mukaan se tapahtui uskosta ja töistä. Pekka kiiti minua avusta, hän sanoi asian askarruttaneen häntäkin. Vastasin, että silloin saamme kiittää Laestadiusta.

Annoin Pekalle rovasti Pekka Lappalaisen toimittaman kirjan 'Katso, Jumalan karitsa', johon oli otettu katkelmia Laestadiuksen saarnoista. (Pekka Lappalainen oli yksi 1960-luvun alussa Rauhanyhdistyksestä erotetuista papeista. Kirjasensa esipuheessa hän ihastelee Laestadiuksen sielunhoidollisia, teräviä ja mykistävän kauniita saarnoja.) Nygrenin Pekka kehui, että hänestä Laestadius kuvaa saarnassaan lammaskoirista juuri oikein, millainen saarnaajan virka on.

Koulun pihalla tuli puhetta Harjun seurakunnan nuorten päivästä, jossa oli käsitelty Jeesuksen vertauksia. Laskin, kuinka paljon oli keskimäärin käytetty aikaa kuhunkin vertaukseen. Pekka totesi hymähtäen, että kaikki eivät käsittele Raamattua niin perusteellisesti kuin teillä on tapana. Toisen kerran Antti Pirhonen, yksi seurakuntanuorista, kertoi välitunnilla, että radiossa oli luettu katkelma Laestadiuksen saarnasta, ja millaista kieltä se oli! Ohjelmaan oli varmaankin etsitty mahdollisimman karkeaa tekstiä. Sanoin Antille, että Laestadiuksen täytyi saarnata parannusta ihmisille. Antti puuskahti, että ei semmoisilla sanoilla saarnata

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

parannusta. Totesin, että Laestadiuksen piti asettaa ihmisten elämä heidän silmiensä eteen sellaisena kuin se oli. Tähän Antti ei vastannut. Tuskin hän oli tietoinen siitä, että melkein kaikki lestadiolaiset olivat hänen kanssaan samaa mieltä.

Kerran tullessamme koulusta kotiin kerroin Pekalle busseista näkemäni unen. Ehdin kertoa sen valmiiksi juuri parahiksi ennen hänen pysäkkiään, ja hänen kasvoillaan oli pelästynyt ja ahdistunut ilme, kun hän nousi penkistä lähteäkseen bussista. Ennen joulua Pekka sanoi minulle vähän alakuloisena, ettei hän oikein viihdy seurakuntanuorissa mutta että se joutuu varmaankin siitä, että hän ajattelee liikaa. Silloin havaitsin, että hänen tilanteensa onkin vakava. Myöhemmin hän kertoi olleensa kotona niin allapäin, että hänen äitinsä oli viimein kysynyt, eikö se Tastin poikien usko mahtaisi auttaa. Hän tunnusti myös pelästyneensä toden teolla kerrottuaani unestani.

Joulukuun alussa olin Laukkasen Lassen ja Seppäsen Pekan kanssa Padasjoella seuroissa. Matkalla kuulin Anttosen Virveltä, että Padasjoella oli käynyt jokin aika sitten *”pikkuesikoisia”*, joilla oli ollut ihan hirveät vaatteet. He olivat käyneet muun muassa Niemisen Reinolla mutta eivät olleet saaneet ketään puolelleen. Myöhemmin ymmärsin, että *”pikkuesikoisilla”* tarkoitettiin (pikku)leeviläisiä. Kuulin myös joltakin muulta, että leeviläisillä on lököttävät puvut.

Enimmäkseen kristillisyyden tunnustajilla, varsinkin nuoremmilla, oli hyvin hämärä kuva muista lestadiolaisista. Kerran joukko Tampereen nuoria oli kuitenkin käynyt Hämeenpuistossa Rauhanyhdistyksen rukoushuoneella. Kun siellä oli pidetty arpajaiset, Kuoppalan Reino oli mennyt huomauttamaan saarnaajalle, että Jeesus ajoi rahan vaihtajat ja kaupustelijat ulos temppeleistä ja kaatoi heidän pöytänsä. Saarnaaja oli todennut, että itse te tulette tänne häiritsemään, ja nuhdellut vuorostaan Reinoa punaisesta verryttelypuvusta.

Vanha Leinon Olga oli ollut nuorena vanhoillisia. Kun Kuoksu ja Niku tulivat Tampereelle lähetysmatkalle, Olga oli ollut toisen tytön kanssa kokouksissa. *”Ja me itkettiin niin”*, Olga selitti huokaisten ja jatkoi: *”Ei me siellä vanhoillisten seuroissa koskaan mitään”*. Taisi olla Niku, joka oli tullut tyttöjen luo kysymään, haluavatko he saada syntinsä anteeksi. Totta

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kai he halusivat, ja niin Niku oli saarnannut heille kaikki synnit anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä, ja se oli tuntunut niin ihanalta. Olga oli auttanut innokkaasti silloisen rukoushuoneen talkoissa, *”me raavittiin niitä paskasia seiniä”*. Pentti Parhiala oli ensin tehnyt parannuksen vanhoillisiin, mutta tutkittuaan asioita hän oli todennut siellä saarnaajille, että esikoiset ovat oikeassa. Nämä eivät olleet pitäneet ollenkaan hänen päätelmistään, sillä esikoiset olivat heistä täysiä eriseuraisia, joita ei saanut mennä kuulemaankaan. Vastakkaiseen suuntaan liikkuvat Tomperit, jotka olivat ensin esikoisuudessa mutta menivät sitten vanhoillisuuteen. Tuumin, että voisi olla mielenkiintoista mennä joskus heitä jututtamaan ja kysymään heidän perusteistaan, mutta tämä jäi aikeeksi.

Joulun alla Mirja Ihonen – Markun sisar, joka kuoli liikennetapaturmassa 38-vuotiaana syksyllä 1994 – järjesti Tampereella sellaista diakoniaa, että hän jakoi nuorille vierailukohteita vanhusten luo. Hän oli kysellyt Niemen Toivolta listan vanhuksista ja heidän osoitteistaan. Olimme Teemun kanssa muun muassa Anna Pohjoismäen luona, joka oli varmaankin jo yli 80-vuotias. Anna Pohjoismäellä oli kaikenlaista koreutta pienessä vanhustentalon asunnossaan, mutta hän selitti lasten tuoneen ne. Luulen, ettei kukaan hänen lapsistaan ollut seuraamassa kristillisyyttä. Hän näytti meille valokuvaa isästään vanhasta Forsströmistä lisäten, että isä ei olisi itse ollenkaan hyväksynyt, että hänestä otetaan valokuva. Kuva olikin otettu sivusta ja aika etäältä. Kuin puolustukseksi Anna Pohjoismäki huomautti, että nythän valokuva-albumeja on saarnaajillakin. Kotimatalla bussissa minulla oli raskas mieli: miten tämä nyt oikein on, ennen kristillisyydessä opetettiin niin, mutta nyt voi olla näin, kun saarnaajillakin on.

Jouluna olimme Teemun kanssa Seinäjoella Luonto-Liiton talvipäivillä. Ilmoittautuessamme yhteiskoululla, jossa talvipäivät pidettiin, kuopiolainen Patrik Hublin saapasteli paikalle ja tervehti reippaasti isäntäkerhon Vesa Luhtaa: *”Jumalan terve”*. Vesa vastasi (ehkä hieman häkeltyneenä): *”Sitä samaa”*. Olimme Teemun kanssa vähän kiusaantuneita pilanteosta. Luontokerhomme Vuokko voitti sinä vuonna kerhojen välisen toimintapistekilpailun, joten saimme tuoda palkinnon mukanamme talvipäiviltä.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Marssimme muiden mukana mielenosoituksessa Seinäjoen kaduilla huutaen iskulauseita:

”Vesivallesmannit merten taa, Pyhäjoen huijarit lähteä saa! Tiistenjoki huijausta, viljelijät vastustusta! Törnäväkosket, uimarannat, insinöörinkö tuhota annat!”

Yhtenä iltana oli luokkahuoneessa keskustelua ydinvoimasta. Huoneeseen tuli mies, joka kysäisi ovella: *”Mikäs hihhulikokous täällä on?”* Hän taisi olla Oulusta. Tokaisu herätti naureskelua. Palautetilaisuudessa olin kahden vaiheilla, pitäisikö nousta seisomaan ja sanoa, että monille voi tietysti olla outoa, että joillekin ihmisille jotkut arvot ovat pyhiä, mutta en ole pitänyt sellaisesta pilkanteosta, jota päivien aikana on esiintynyt (enkä tarkoittanut mielenosoituksessa huutamiamme iskulauseita). Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että taitaa olla parempi jättää tämä sanomatta. Oman kerhomme Vuokon väki – joista useimmilla ei ollut minäkäänlaista uskonnollista vakaumusta – nimitti talvipäiviä *”ryyppyjuhliksi”*, eikä suinkaan aiheetta.

Loppiaisena olimme Teemun kanssa Turussa seuroissa. Mikaelin kirkossa luettiin lähetykskirje Jällivaarasta Norjaan. Kirjeessä ihmeteltiin, että Lapinmaan seurakunnan ymmärrys asetetaan kyseenalaiseksi, että pitäisi olla helppo ymmärtää niin kuin Laestadius, Raattamaa ja kaikki kristillisyyden vanhimmat, jotka ovat rakennetut Raamatun ja Lutherin opissa, että opetuslapset saivat asuvaisen Pyhän Hengen helluntaina. Katsoimme Teemun kanssa ihmeissämme toisiimme: miten Lapin vanhimmat saattavat kirjoittaa noin? Tuli mieleeni, että Jukka-Pekka Nurminen oli siis kuitenkin oikeassa sanaillessaan kesällä kanssapuheissa Niemen Toivon kanssa. [Jukka-Pekka kuoli 33-vuotiaana sairaskohtaukseen haikiessaan lapsia leikkipaikalta, kun olin armeijassa].

Olimme yötä Pekka ja Elma Simolinilla Pupupolulla Hirvensalon saarella. Tein illalla olohuoneessa kysymyksen Vammalan saarnaajalle Erkki Liuksialalle: *”Koska seurakunta on perustettu?”* Tiesin nimittäin, että nekin, jotka katsoivat opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina, olivat sitä mieltä, että seurakunta perustettiin jo pääsiäisenä. Erkki Liuksiala ei luultavasti ymmärtänyt kysymystäni, koska hän alkoi puhua jotakin apostolisesta ajasta Jerusalemissa. Erkki Liuksiala pahoitteli kylläkin kovasti,

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

että *”hyvin tunnetut miehet”* Yrjö Ristkari ja Aulis Ihalainen olivat menneet [uusheränneiden, pikkuesikoisten ja laestadiusseuralaisten pappien kanssa] mukaan hankkeeseen toimittaa yhteislestadiolainen virsi- ja laulukirja.

Mentyämme yöpuulle sain vastauksen Lappeenrannan saarnaajalta Hannu Salolta, joka nukkui samassa huoneessa kuin me ja joka oli hyvin ymmärtänyt tarkoitukseni. Hän sanoi, että se riippuu siitä, kumpaa puolta - pääsiäistä vai helluntaita - painotetaan. Sanoin Teemulle, että se oli hyvä vastaus ja että siitä kyllä huomasi hänen olevan saarnaajan. Myöhemmin aprikoin, voiko järjestys muuttua sen mukaan, mitä puolta kulloinkin painotetaan.

Kun selailin Simolinien vieraskirjaa, panin merkille, että Yrjö Mäkelä oli käynyt hiljattain heillä. Petri kertoi, että Yrjö on hänen äitinsä isä. Nyt ymmärsin, että Simolinien toinen poika Yrjö oli siis saanut isoisänsä nimen. Kun vieraskirjassa oli myös Lea Viljakaisen nimi, Petri totesi, että Lea kasvattilapsiansa Hannun ja Ritvan kera on leeviläisiä, mutta Leo-niminen kasvattipoika on taas samaa mieltä meidän kanssamme.

Eräänä iltana kysyin isältä, milloin seurakunta on perustettu. Kun isä ei antanut oikein suoraa vastausta, Teemu tuli paikalle ja sanoi ehkä hie- man kiihtyneenä: *”Mää tiädän kyllä, mitä Juha-Lassi tarkottaa!”* Isä totesi rauhallisesti: *”Niin määkin tiädän”*.

Sunnuntaina 21.1.1979 Pekka Nygren ilmestyi yllättäen rukoushuoneelle. Hänen kasvoillaan oli samanlainen kaipausta ja ahdistusta huokuva ilme, jonka näin ensi kerran bussissa kerrottuani unestani. Veikko Pitkänen saarnasi. Kun tapasimme seuraavan kerran koulussa, kysyin Pekalta, mitä hän piti saarnasta. Hän vastasi, että se oli stereotyyppinen [= kaavamainen, mustavalkoinen]. Pitkänen taisi Pekan mielestä kuvata liian yksiviivaisesti, millaisia suruttomat ovat. Mietin koko päivän oppituntien aikana, mitä tuohon pitäisi vastata. Yhdellä välitunnilla sanoin Pekalle: *”Ilmestyskirjassa lukee, että ulkona ovat koirat ja velhot”*. Siihen aikaan hänen katseestaan heijastui aina sama kaipausta ja ahdistus, kun näin hänet koulussa.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Lauantaina 27.1. oli Mikko Pyykkösen hautajaiset ja muistotilaisuus rukoushuoneella. Toivo Heimonen, joka meni aika pian naimisiin Pyykkösen lesken Bertan kanssa, luki adressit karhealla äänellään: *”Mikko Pyykkösen muistoa kunnioittaen se ja se...”* Silloin kun olin pieni, ei tuollaista tapaa vielä ollut kristillisyydessä. Hilikka Niemikin ihmetteli kerran: *”Ei tommostakaan ennen ollut”*.

Pyhänä Pekka tuli taas rukoushuoneelle. Hän istui vieressäni, kun Toivo Niemi saarnasi Luukkaan evankeliumin 15. luvusta. Seurojen jälkeen Pekka kysyi minulta: *”Olisko sulla aikaa kuunnella, mulla olis paljon tunnustettavaa?”* En tohtinut ruveta rippi-isäksi vaan sanoin: *”Odota hetki, mä haen saarnaajan”*. Menin Niemen Toivon luo eteiseen ja osoitin hänelle, että tuolla pojalla olisi asiaa. Pekan puhuttua asiansa Toivo ilmoitti toisillekin rukoushuoneella, että tämä poika on tehnyt parannuksen. Seuraavana päivänä tervehdin Pekkaa koulussa sanomalla Jumalan tervettä. Pekka totesi naurahtaen, ettei hän ole oppinut vielä tavoille.

Isä ja äiti ehdottivat, että kutsutaan Pekka heti kylään. Hän tulikin meille ensi kerran jo seuraavana pyhänä. Myöhemmin samana keväänä Pekka oli meillä samaan aikaan kuin Teemun rippikoulupappi ja vanha uskonnonopettajani Juhani Kalmanlehto. Pekka huomautti Kalmanlehdolle, ettei se riitä, että ihminen on herännyt. Kalmanlehto, jonka oma hengellinen koti oli körttiläisyydessä, istui mietteliään näköisenä nojatuolissa. Pekka oli itsekin jossakin vaiheessa ollut kallellaan körttiläisyyden suuntaan ja osallistunut herättäjäjuhlille. Osin tämä oli varmasti ollut juuri Kalmanlehdon vaikutusta. Äiti muisteli monille Pekan vanhalle opettajalleen lausumia vakavia ja puhuttelevia sanoja. Einari Koponen kuvasi körttiläisten oppia lainaamalla hiippakuntansa piispaa Osmo Alajaa. Alaja ei ollut pitänyt kielikuvasta, että evankeliumi on kuin pelastusrenkas hukkuvalle, vaan *”hukkuvan pitää antaa hukkuakseen Jeesuksessa Kristuksessa”*.

Pekka oli koulussa vuotta minua edellä, ja hänen koulunsa kesti vain pari viikkoa tämän jälkeen. Hän ehti kuitenkin vielä pitää yhden aamuhartauden. Kerran viikossa oli nimittäin oppilaiden aamuhartausvuoro, ja meillä kummallakin oli tapana pitää niitä. Viimeisessä aamuhartauksaan Pekka puhui lampaista ja lammashuoneesta, miten hänkin oli

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

luullut löytäneensä jo lammashuoneen mutta että vasta nyt hän on sen löytänyt. Viereisessä pulpetissa istunut Minna Djupsjöbacka, joka oli Pekan tavoin Harjun seurakunnan nuorissa, kysyi minulta: *”Teidän seurakuntaanneko Pekka tossa aamuhartaudessa tarkotti?”* Kun näin bussissa Lehtosen Lahjan, kerroin hänelle Pekan aamuhartaudesta. Lahja kuunteli ihmeissään vedet silmissä.

Pekan ja muiden abiturienttien koulun päätyttyä helmikuussa meistä toisen luokan oppilaista tuli niin sanottuja vanhoja. Tulin vanhojen päivänä normaalisti aamulla kouluun ja ihmettelin, missä kaikki muut ovat. Minulla oli pulpetissa isän lahjoittama Uusi testamentti ja psalttari, ja luokatovereita odotellessa ehdin lukea Ilmestyskirjan. He tulivat vasta kymmeneksi hienoissa juhlaaatteissaan. Lähdin koulusta ruokailun jälkeen, ennen kuin vanhojen päivän tanssiaiset alkoivat. Ajattelin käydä kaupungilla, kun nyt oli hyvin aikaa. Aleksanterin kirkkopuistossa vastaani tuli Sirkka-Liisa Friman, jota kutsuttiin tavallisesti vain Sirkkikseksi. Sirkkis sanoi olevansa menossa Syrjän Timolle ja Arjalle, jotka asuivat aivan koulumme lähellä, ja kysyi, halusinko tulla mukaan. Ajattelin, että miksikäs ei, eihän minulla ollut mitään erikoisempaa tekemistä.

Syrjällä sain kuulla Aulis Paloniityn kirjoittaneen Lapin vanhimmille pitkän kirjeen, jossa hän painotti opetuslasten uudestisyntyneen pääsiäisiltana lukittujen ovien takana. Sanoin ajattelevani siitä asiasta täsmälleen samalla tavalla kuin Aulis. Nyt kaikki minua askarruttaneet asiat nousivat ylös, Lapista Norjaan kirjoitettu lähetyskirje, mietteeni Lapin vanhinten saarnoista edellisenä kesänä ja käyntimme Luulajassa. Ensimmäistä kertaa kuulin, että joku oli uskaltanut ottaa näitä asioita esiin Lapin vanhimpien kanssa, ja olin heti yhtä mieltä. Tuntui ihmeelliseltä kuulla, että Aulis Paloniitty Hämeenlinnasta oli kirjeen kirjoittaja. Olinhan tuntenut hänet lapsuudesta asti. Kävimme usein Hämeenlinnassa, koska molemmat mummulani olivat siellä. Opittuani puhumaan olin nimittänyt palopostia *”paloniityksi”*. Palokärki, iso musta tikka, jolla on punainen päälaki, oli minulle *”jokipalo”* (Suune Jokipalo oli Hämeenlinnan saarnaaja).

Sirkkiksen ja Syrjän Timon kanssa tuli puhetta myös leeviläisistä ja steeniläisistä. Sain tietää, että Sirkkis oli saanut samalla viikolla kirjeen Koistisen Kallelta ja että Yleniuksen Salme lukeutui steeniläisiin. Juuri Kalle

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

oli lähettänyt Auliksenkin kirjeen. Ihmettelimme, miten leeviläiset olivat saaneet Auliksen kirjeen käsiinsä. Ehdotin – joskaan en aivan tosissani – että ehkäpä he väijyvät Lapin vanhimpien postilaatikoiden vieressä, mutta Timo epäili Auliksen antaneen itse kirjeen heille.

Pekka Nygren istui rukoushuoneella vieressäni, kun luettiin Lapin lähetyskirjeitä. Hän kääntyi puoleeni ja kysyi, onko niitä vanhimpia kaksitoista. Vastasin, että ei ole. Heitä oli silloin kuusi (Gunnar Jönsson, Hugo Gustavsson, Evald Larsson, David Björk, Hubert Jönsson ja Helge Karlsson), ja monet olivat huolissaan heidän suhteellisen korkeasta iästään (neljä oli yli 70-vuotiaita). Isä sanoi minulle, että joskus oli Lapissa sellainen aika, että pelättiin saarnaajien loppuvan kokonaan. Ajattelin hänen tarkoittaneen 1930-lukua, jolloin vanhin saarnaajapolvi kuoli muutaman vuoden kuluessa.

Sinä keväänä tein lähempää tuttavuutta Ihosen Markun kanssa, joka oli kotoisin Ristiinasta läheltä Mikkeliä ja jonka olin tavannut elokuussa Luulajassa. Markku oli käymässä Tampereella, missä hänen isosiskonsa Mirja opiskeli. Vähän sen jälkeen sain häneltä kirjeen, ja siitä alkoi monivuotinen kirjeenvaihtomme. Markku kehotti tulemaan Pohjois-Karjalaan seuroihin pääsiäisenä. Niin päätimme Teemun kanssa lähteä sinne. Minun oli jo pidemmän aikaa tehnyt mieli käydä siellä, tykkäsin kovasti Bernhard Niemeläisen saarnoista ja olin äskettäin sanonut Salinin Lasselle, joka oli ollut saarnaajana Tampereella mutta muuttanut sitten Joensuuhun, että haluaisin mielelläni tulla katsomaan, millaista on *”itäsyryssä tätä viinamäkeä”*. Olin saanut sellaisen käsityksen, että siellä on yksinkertainen kristillisyyks.

Matkasimme Teemun kanssa junalla Joensuuhun. Saapuessamme rukoushuoneelle iltakokoukset olivat jo alkaneet. Oli riemastuttavaa tervehtiä Markkua ja sanoa, että tulimme tänne virvoittavan keitaan ääreen, niin kuin hän oli kutsunut kirjeessään. Olimme seuroissa sekä Joensuussa että Kaltimossa. Yötä olimme Lasse ja Eeva Salinilla. Saarelaisen Kauko, joka oli varsin omaperäinen mies, totesi, että nyt Jumalan valtakunta on siirtynyt Joensuusta Kaltimoon. Lasse Salin kysyi, eikö se enää ole ollenkaan Joensuussa. Kauko levitti kätensä ja sanoi, että itse asiassahan Jumalan valtakunnan vaikutuspiiri on mittaamaton. Lasse

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

myönsi nauraen. Tapasin monia muitakin vanhoja, sydämellisiä ja yksinkertaisia ihmisiä, jotka muistivat hyvin Otto Tastin. Opin tuntemaan myös nuoria, jotka olivat tehneet maailmasta parannuksen, kuten Antti Simosen, Kari Parvisen, Maria Eskelisen ja Salla Roosin. Saatoin kertoa, että Tampereellakin on kaksi nuorta tehnyt parannuksen maailmasta, toinenhan heistä oli koulutoverini Nygrenin Pekka.

Lähetysmiehinä olivat Eino Nousiainen, Martti Konttori, Toivo Lamminen ja Viljo Oksala. Siihen aikaan Pohjois-Karjalassa oli neljä lähetysmiestä, koska he jakautuivat sitten kahdeksi pariksi kiertämään maakunnan lukuisia pikkukyliä. Viljo Oksala mainitsi saarnassaan keskustelleensa erään vanhan kristityn veljen kanssa siitä, miten omavanhurskaus tahtoo lannistaa ja painaa maahan. Viljo oli sanonut siihen, että eiköhän me kuitenkin yritetä, ja toinen oli vastannut siihen, että yritetään. Vaikuttavin puhe oli Väinö Kärjen kiitossanat Kaltimon hirsiseinäisessä rukoushuoneessa, että tämä on ainoa kristillisyyden maailmassa, jossa toteutuvat Vapahtajan sanat: *”Minä olin alaston, ja te vaatetitte minut, minä isosin ja te ruokitte minut, minä janosin, ja te annoitte minulle juoda jne.”* Silti seuroissa tuntui jotenkin tyhjältä.

Yhtenä päivänä olimme väliajalla kylässä Pentti Seppäsellä. Siellä kerrottiin leeviläisten pitäneen hiljattain kokouksia Joensuussa. Mainittiin, että he eivät hyväksy edes kukkia. Sanoin, että siitä asiasta ajattelen samalla tavalla kuin he. Minulle vastattiin, että silloinhan kaikki on synty ja Lutheristakin on olemassa kuva, jossa hänellä on kukkanen kädessään. Yksi mies tiesi leeviläisten sanovan, ettei maljakko ole synty mutta jos siihen laittaa kukan, silloin se on synty. Oli apeaa jäädä keskustelussa yksin. Kun kerroin tapauksesta Markulle, sain suureksi ilokseni kuulla, että hän ajatteli samoin kuin minä. Väinäsen Juha kertoi minulle, että leeviläiset olivat yrittäneet laittaa Saarisalon Sakarin saarnaajaksi, mutta siitä ei ollut tullut mitään.

Pohjois-Karjalan matkan mieluisimpia kokemuksia oli Väinö Kärjen muistelu parannuksenteostaan. Uimaharjussa asuneet Kärjen veljekset olivat olleet aikamoisia juopottelijoita ja tappelupukareita. Väinön setä saarnaaja Jaakko Kärki Lieksasta oli kysynyt, voisiko Väinön luo tulla pitämään kokouksia. Emäntä Hilja oli lausunut, että kun heillä on jo ollut

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kaikki muu elämä, kyllä kai ne kokouksetkin voi ottaa vastaan. Jaakko Kärki oli laittanut Väinön lukemaan. Se oli Väinölle mieluinen tehtävä, koska hänellä oli ollut koulussa 10 lukemisessa. Nyt ei lukemisesta kuitenkaan tahtonut tulla mitään, kun pala nousi väkisin kurkkuun. Kokousten aikana Väinö joutui vähän väliä käymään vessassa itkemässä. Peilistä hän katsoi, näkykö kasvoista itkemisen jälkiä, ennen kuin hän meni takaisin kuulemaan. Yöllä Väinön korvissa soivat jatkuvasti sanat: *”Tänä päivänä, jos sinä kuulet Herran äänen, älä paaduta sydäntäsi”* ja *”joka parannuksen huomiseen jättää, se vuoteensa helvettiin rakentaa”*.

Niin hänellä ei ollut seuraavana päivänä muuta mahdollisuutta kuin tehdä parannus. Väinö muisteli myös Heidemania, joka meni vankilassa tapaamaan vaarallista kahleisiin sidottua murhamiestä. Heidemania oli varoitettu miehestä, mutta kun hän puhutteli tätä *”rakkaaksi veljeksi”*, pelätty rikollinen olikin alkanut itkeä ja tehnyt parannuksen. Tultuani kotiin Pohjois-Karjalan matkalta olin vähän pettynyt tuloksiin, vaikka pidinkin kovasti Benhard Niemeläisestä ja Väinö Kärjestä.

Etäisyyteni Pekkaan kasvoi, kun sain huomata, että hän omaksui seurakunnassa vallitsevan hengen. Hän jatkoi valokuvaamista, ja hänestä säännöt vihkisormuksista, vaatteista ynnä muista olivat turhia. Kun Tampereen nuorten kesken tuli puhetta seurustelusta, sanoin mielipiteeni, ettei edes käsi kädessä sovi kulkea ennen vihkimistä. Toisten nuorten mielestä tuollainen kanta oli aivan typerä. He keskustelivatkin siitä, millaiset asennot ovat seurusteltaessa vaarallisia. Mutta Markku oli tästäkin samaa mieltä kanssani. Olin niin iloinen, että olin löytänyt sellaisen ystävän.

Ollessani toisten nuorten kanssa hölkkälenkillä metsässä mainitsin, että ennen kristillisyydessä on saarnattu viheltäminenkin synniksi. Yksi poika kääntyi ympäri ja puuskahti: *”No joko sekin on synti!”*

Vastasin, että minusta ei pitäisi kysyä, onko se jo synti vaan onko se vielä synti. Toisen kerran ehdotin nuorten kokoontumisessa vanhaa virttä *”Jesu, sanallas sä sielun ruokit ja sen täytät halun”*. Samainen ystävä tiuskaisi: *”Ei me semmosia ruveta täällä veisaamaan!”* Eivät vanhat virret oikein sopineetkaan illanistujaisten tunnelmaan. Ne olivat jääneet jonkinlaiseksi kummajaiseksi uudistetussa kristillisyydessä. Frans ja

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Tyynne Kovanen ihmettelivät kerran meillä kylässä, että kristittyjen virsikirjassa on virsi: *”O iäisyys, pelkään pituuttas’ muistaiss’, alku sull’ on, ei loppuu kuulu kustaan”*. Kovaset toistelivat hämmästyneinä, että kristittyjen virsikirjassa on tällainen virsi. Olisi kai pitänyt tehdä erikseen suruttomien virsikirja, jossa ovat kaikki kovat sanat. Uudet virsikirjat ilmestyivät vielä samana vuonna.

Yhtenä pyhänä Sirkkis antoi minulle Tampereen rukoushuoneella Lauri Koistisen kirjoittaman vihreäkantisen historiankirjan ’Hengellisen hallituksen vaiheet ensinsyntyneessä seurakunnassa Ruotsin Lapinmaalla’, jonka Kalle Koistinen oli lähettänyt hänelle. Luin kirjan salaa kotona ja ajattelin, että tämä vahvistaa epäilykseni. Jos on totta, mitä tässä kirjassa lukee, että Lapinmaalla on hylätty ne, jotka ovat saarnanneet synnin luvallisuuksia vastaan, voi hyvin ymmärtää, että kaikki ympärilläni näkemäni ja kuulemani on tullut sisälle kristillisyyteen. Tämä kirja selittää, miksi Luulajassa näytti siltä kuin siellä näytti. Lauri kirjoitti, että Boremanin postillan 84 saarnasta puuttuu keskimäärin 532 sanaa, yhteensä yli 45 000 sanaa. Hän oli tehnyt perusteellisen taulukon, josta kävi ilmi, montako riviä kustakin saarnasta puuttuu ja montako sanavirhettä niissä on. Ihmettelin, että jos Boremanin postilla on hyväksytty kristillisyydessä pöytäkirjaksi, miksi ei missään kerrota avoimesti, mitä Boreman saarnoille teki? Laurin kirjasta jäin kaipaamaan tietoa siitä, millaisia kohtia Boreman oli jättänyt pois saarnoista. Halusin siis nähdä määrällisen lisäksi laadullisen selonteon. Isältä kuulin, että Boreman oli jättänyt pois esimerkiksi sellaisia kohtia, joissa Laestadius moittii pappiskuntaa.

Kirjassa oli liitteenä Frans Parakan kirjoittama Havaksen historian oikaisu. Ville Niemisen ja Joel Ahosen osuus oli jätetty pois syytä ilmoittamatta. (Isä arveli myöhemmin tämän johtuneen siitä, että leeviläiset eivät halua julkaista kirjoitusta, jossa on sekä Niemisen että Ahosen nimet, koska se osoittaisi heidän olleen yksimielisiä. Huomautin isälle, että kirjasta ilmenee Niemisen ja Ahosen kirjoittaneen yhdessä, koska siinä kerrotaan, että heidän osuutensa puuttuu.) Huomasin, että Julkaisukokouksesta oli jätetty pois Frans Parakan erheellinen lause, jossa hän ihmetteli Havaksen kirjoitusta, vaikka tämä oli ollut muutama vuosi aiemmin Jällivaarassa. Vihreässä historiassa lause oli mukana ja alaviitteessä

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

selitettiin Parakan erehtyneen tässä asiassa, Havas ei ollut nimittäin käynyt koskaan Jällivaarassa. Toinen liite oli Johan Lanton tornionlaakson murteella kirjoittama Tärännön kristillisyyden historia, jossa kuvailtiin, miten vuosisadan vaihteessa vain muutama harva Tärännön kylän kristityistä jäi totuuteen. Tarkoitus oli ilmeinen: 1960-luvulla on taas käynyt samalla tavalla.

Aprikoin, olisiko näin: jos tämä suuri joukko on mennyt synnin luvallisuuteen ja maailmallisuuteen, niin Leevi ja Koistisen pojat ovat taas menneet toiseen äärimmäisyyteen, omaanvanhurskauteen ja vääriin kiivailuun. Sen sijaan Sten Johansson ei ole mennyt oikealle eikä vasemmalle vaan kulkee kultaisella keskitiellä. Arveluihini vaikutti Stenin kirjoittama August Isakssonin muistokirjoitus, jossa ei haukuttu muita. Ihmettelin kyllä, miten hyvin Laurin vihreä historia oli kirjoitettu, ja luin sen moneen kertaan lävitse. Ajattelin, olisiko kukaan tuntemistani saarnaajista pystynyt samaan. Epäilin kuitenkin, että kirjasta oli otettu pois sopimattomuuksia. Kirjan lopussa oli Stenin kirje, josta saattoi lukea, että hän oli oikaissut sanoja, jotka piti poistaa. Muistin isäni sanat, että Sten oli vaahtanut tekstin olevan painokelpoista. Kirjan esipuheen alla oli 29 nimeä, mutta Stenin nimi puuttui.

Ajattelin, että Laurin selitys, että esipuheen allekirjoittamisesta oli tullut riita, ei voinut olla totta. Niin mitättömästä yksityiskohdasta ei sentään voi tulla hajaannusta, vaan Lauri haluaa vain peittää sen, mistä Sten on todellisuudessa nuhdellut. Samalla tavalla ajattelin Laurin selvityksestä, miten kristillisyyks oli hajaantunut Lapinmaalla 1976–77, että eihän tässä mainita mitään todellisia asioita, mutta jos minä olisin ollut silloin Lapissa, olisin kyllä puolustanut Steniä.

Ostin itselleni vanhanmallisen lippalakin. Se oli eräänlaista säkkikangasta ja kellanruskea väriltään. Teemulla oli ollut samanmallinen lippalakki jo aiemmin. Hänen tummanruskeassa lakissaan oli takana aika kirkkaan keltainen kapea vaakasuora raita, niin että Kososen Sauli sai aiheen huomauttaa rukoushuoneen pihalla, että toi raita on kyllä vähän synnillinen. Niihin aikoihin olin yhtenä iltana käymässä erään perheen luona. Sain kuulla heidän saaneen hiljattain Koistisen Kallelta kirjeen, jossa oli liitteenä Otto Tastin kirje August Isakssonille. Pyysin, enkö voisi saada

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

nähdä kirjettä, mutta emäntä ei olisi millään antanut sitä, *”kun ne ovat jo korjattuja asioita”*. Pyysin moneen kertaan, enkö voisi kuitenkin saada nähdä oman isoisäni kirjettä. Viimein hän näytti sen yhdellä ehdolla, etten vain missään kerro, missä olen sen nähnyt. Tämän lupauksen olen pitänyt.

Saman kirjeen olin nähnyt ensi kerran Laurin monisteessa kaksi vuotta aiemmin, mutta en ehtinyt lukea sitä silloin kunnolla, kun isä otti monisteen minulta pois. Kun nyt sain kirjeen jälleen käsiini, ajattelin ihmeissäni, että tässä on sama henki kuin niissä vanhoissa vanhinten kirjan kirjeissä. En nytkään ehtinyt lukea kirjettä aivan kokonaan, kun emännällä oli kiire saada se takaisin. Ehkä hän pelkäsi tehneensä väärin tai jonkun saavan tietää hänen näyttäneen sitä.

Seuraavan kerran kun olimme Hämeenlinnassa (26.5.), pyysin isoisä Ottoa istumaan viereeni Hämeenlinnan rukoushuoneen penkkiin. Kysyin häneltä (ruotsiksi):

”Miten oli sen kirjeen laita, jonka kirjoitit August Isakssonille vuonna 1963?”

Otto Tast vastasi:

”Se oli silloin, kun ne eivät vielä eronneet.” (”Det var då de inte ännu hade skiljt sig”).

Kysyin sitten:

”Mutta miten se oli, kun kirjoitit, etteivät ne teidän lähettämät miehet saaneet mitään rakoa meidän saarnaajiemme väliin vaan miekat tulivat vain terävämmiksi maailmaa vastaan?”

Ymmärsin lauseen viitanneen William Erikssoniin ja Gunnar Jönssoniin, jotka olivat olleet edellisenä vuonna (1962) Suomessa lähetysmatkalla. Isoisäni koetti vastata jotakin, mutta hän ei saanut oikein lausetta kokoon. Hänellä oli hiljattain ollut halvaus, joka oli jättänyt jälkensä – seuraavasta halvauksesta kahdeksan kuukautta myöhemmin hän ei enää selvinnytkään – mutta arvelin suurimman syyn olleen siinä, ettei kysymykseen oikein ollut vastausta. Ihmettelin itsekseni: isoisäni ei siis vielä sano, että hänellä itsellään olisi ollut väärä mieli 15 vuotta sitten,

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

kun hän on puolustanut Lapin eriseuraisia ja moittinut ankarasti Boremanin postillaa, tai että hän on tehnyt parannuksen asiasta.

Seuraavana päivänä olimme seuroissa Loviisassa, ja Pekka Liuksiala saarnasi [viimeksi kuulin hänen saarnaavan Eurajoella 31.7.2010 – nyt hänestä oli tullut jo vanha mies]. Minusta vain tuntui Loviisan seurakuntakodilla siltä, kuin olisin istunut lasiseinän takana, eristettynä muista seuravieraista ja kaivaten sitä vanhaa kristillisyyttä, josta olin lukenut vanhinten kirjoista.

Loviisassa puheltiin Kalevi ja Anna-Liisa Ansaharjun pihalla myös leeviläisistä. Joku oli tuntenut lähemmin Armas Mäkelän, ja Martti Laukkanen kertoi Lauri Koistisen saarnanneen Lahdessa sellaisista, jotka tulevat kuin kärpäset Jumalan Sanan kirkkaan valkean ympärille etsimään jotakin vitsinjuurta, mutta putoavat selälleen ja potkivat siinä. *”No kävikö teille niin?”* kysyi joku naurahtaen.

Illalla olimme kylässä Simo Härkösellä. Opin, että Simon sisar Helmi on naimisissa Sakari Saarison kanssa. Isä tiedusteli Simolta, onko hänen lankonsa sitä mieltä, että kristillisuus on kokonaan tai osittain mennyt vikaan. Simo arveli, että ainakin osittain. Seinällä oli Simon isän taiteilija Härkösen maalaus ristiinnaulitusta Kristuksesta.

Minussa oli vähitellen kypsynyt päätös mennä tapaamaan Sten Johanssonia. Ensin olin luullut hänen asuvan Jällivaarassa, mutta sitten selvisi, että hänen kotipaikkansa onkin Kiiruna. Kysyin *”fammulilan”* olohuoneessa Otto-faarilta Sten Johanssonista. Hän kertoi fammun ajatelleen Stenistä, miten hän tulee saarnaamaan, kun hän oli suoraselkäinen kuin urheilija, ja miten voimallisen saarnan hän olikaan sitten pitänyt. (Helvi-fammu ei ollut juuri koskaan miehensä mukana seuramatkoilla, mutta helluntaina 1960 hän oli ollut Kiirunassa ja sen jälkeen Lapinmaan kylissä. Stenin saarna oli tehnyt siellä häneen valtavan vaikutuksen.) Isoisäni sanoi, että sitä ihmeteltiin, että Sten rupesi yhteistyöhön Levin kanssa, joka oli niin kiivas.

Olin kuullut kerrottavan, että Erkki Koljonen olisi sanonut äitinsä Ainon hautajaisissa Leeville ja Stenille, että te olette johtaneet hänen äitinsä sielun helvettiin ja te saatte vastata siitä viimeisellä tuomiolla. Tämä olisi

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

sitten vaikuttanut Steniin niin paljon, että hän matkusti saman tien kotiin. Siksi ajattelin, että jos Sten osoittautuisi vain istuvan alakuloisena kotona, niin minäkin voisin vapautua raskaasta taakastani. Toisaalta ajattelin, miten hienoa olisi, jos voisin auttaa häntä tulemaan takaisin. Käymällä hänen luonaan saisin joka tapauksessa selvyuden siitä, millainen hänen tilanteensa nyt oli, arvelin itsekseni.

Ongelmana oli vain, miten pääsisin Kiirunaan. Kun istuin kotona omissa huoneessani näissä mietteissä, puhelin soi. Siellä oli Markku Ihonen, joka kertoi, että (Heinolan saarnaaja) Raimo Haimilahti oli pyytänyt häntä mukaan Kiirunan helluntaikokouksiin ja lisännyt, että autossa olisi tilaa yhdelle Markun ystävällekin. Minusta tuntui aivan uskomattomalta; ajattelin, että nyt on Jumalan sormi mukana tässä, ja vastasin heti myöntävästi Markulle.

Ennen koulun päättymistä kävelin yhtenä päivänä hyppytunnilla Näsinpuistoon, jossa olin lapsena leikkinyt kaverini Jounin kanssa ja ihmetelty kesyjä oravia. Oli lämmin ja aurinkoinen loppukevään päivä. Istuin puiston penkillä seuraillen lintujen puuhia ja muistellen mielessäni vuosikymmenen takaisia lapsuuden aikoja. Aprikoin jännittyneenä ja toiveikkaana edessä olevaa Kiirunan-matkaa ja mahdollista käyntiä Sten Johanssonilla.

Sinä vuonna helluntai oli niin myöhään, että koulu ehti loppua ennen sitä. Tampereen lyseon luontokerho Vuokolla oli tapana järjestää keväisin viimeisellä kouluviikolla retki, ja rehtori antoi meille muutamia päiviä vapaaksi. Tällä kertaa olimme Kauvatsan Puurijärvellä. Leirillä oli mukana Petri Laurikka, joka oli kerran ehdottanut minulle koulussa, että voisin mennä televisioon ohjelmaan *"Hän on erilainen nuori"*. Puurijärvellä Petri kysyi, miten tavallista on, että lestadiolaisuuteen tulee joku, joka ei ole itse kasvanut lestadiolaisuudessa. Hänellä oli epäilemättä mielessään Nygrenin Pekan parannuksenteko. Sain, että sellaista tapahtuu silloin tällöin, Joensuussa oli puolen kymmentä lukiolaista tehnyt hiljattain parannuksen maailmasta. Minua askarrutti tuleva Kiirunan-matka. Ajattelin, että jos niin on, että Sten Johansson on totuudessa, se tulee merkitsemään näiden luontoretkien loppua.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

Muutoin olin ajatellut, että luonnonsuojelussa ja kristillisyydessä on yhtäläisyyttä. Kumpikin kannustaa elämään yksinkertaisesti ja vaatimattomasti sekä välttämään turhaa tuhlailua ja pröystäilyä. Suomen Luonnonsuojeluliiton kasvijulisteen otsikko 'Kauneimmillaan kasvavina' opasti jättämään kasvit kasvamaan luonnon helmaan eikä kantamaan niitä kotiinsa. Luomiskertomuksessakin ihmisen käskettiin *"viljellä ja varjella paratiisia"*.

1. LAPSUUDESTA HELLUNTAIHIN 1979

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Kiirunan helluntai 1979 – Sten Johansson – veljeni Teemu – Itä-Norjassa – Mikkelissä – Kalle Luoma – vihreä historian kirja – Yleniuksella – Yrjö Mäkelä ja Sakari Saarisalo – Alvar Koljonen – Kalle Koistinen soittaa

Matkustin junalla Mikkeliin jatkaakseni sieltä matkaa Raimon, Markun sekä Raimon vanhimpien lasten Arin ja Antin kanssa. Samassa junassa oli Kaija Kosonen, joka oli lähdössä Mikkelistä Kiirunaan toisessa autossa. Meillä sukeutui keskustelua leeviläisistä. Kun paljastin mietteitäni, Kaija sanoi: *”Kyllä sun pitäis varoa, ettet sää sinne joudu, jos sulla on tommosia mielipiteitä”*. En sanonut mitään, mutta suupieleni vetäytyivät vinoon hymyyn. Kaija oli kuullut, että leeviläisillä saarnaajatkin ryyppäävät, mutta suhtauduin vähän epäillen sellaiseen tietoon.

Päästyämme Ihosille Ristiinaan Markku esitteli minulle *”maailman parhaat vanhempansa”* ja muun perheväkensä sekä vei katsomaan vanhoja taistelupaikkoja. Hän oli ripustanut huoneensa seinälle piirtämänsä kuvan, jonka alla oli teksti Jesajan kirjan 40. luvun lopusta:

”Nuorukaiset väsyvät ja nääntyvät, ja nuoret miehet peräti lankeavat, mutta jotka Herraa odottavat, ne saavat uuden voiman, niin että he menevät siivillä ylös kuin kotkat, että he juoksevat ja ei näänny, he vaeltavat ja ei väsy”.

Kerroin Markulle, että olin suunnitellut meneväni tapaamaan Sten Johanssonia ja jos Markku halusi, hän voisi tulla mukaan. Kyllä vain, hän oli suoralta kädeltä valmis. Ajattelin, millaista olisikaan, jos saisimme Stenin tulemaan kanssamme helluntaikokouksiin.

Matkalla Lappiin ihmettelin ääneen, miten sopii yhteen opetus, että seurakunta on perustettu pääsiäisenä mutta opetuslapset ovat uudestisyntyneet vasta helluntaina. Raimo selitti Jönssonin käyttäneen ilmaisua, että seurakunnan peruskivet laskettiin pääsiäisenä. Kun ajoimme Svappavaaran ohi, Raimo totesi jonkun nimittäneen leeviläisiä *”Svappavaaran svappattajiksi”*. Raimo kertoi olleensa Jällivaarassa jouluna 1963, kun August Isaksson, Levi Älvgren ja Sten Johansson *”marssivat ulos”*. Mietin, miten tuo oli tapahtunut. Laurin kirjassa kerrottiin Jönssonin läheneen pois sovintokokouksesta, kun Sten Johansson oli *”muiden*

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

vähemmistön edustajien tukemana” torjunut kaikki Jumalan Sanan muutokset. Kirjan mukaan Jönsson oli sanonut: ”Siinä te kuulette, mitä heidän sananpitäjänsä sanoo. Ei tämä kannata, lähdetään pois!”

Kiirunassa yövyin Markun kanssa vanhassa majapaikassani Bäckmanneilla. Bäckmanilla oli muitakin nuoria yötä, esimerkiksi Heikinsuon saarnaajan Pekka Toivosen poika Jalo. Tutkin puhelinluetteloa ja löysin Kiirunan kohdalta kaksi Sten Johanssonia. Kirjoitin molemmat osoitteet ylös ja ehdotin Markulle, että menemme ensin sen Sten Johanssonin luo, joka asuu lähempänä kirkkoa. Kirjoitin ylös myös sekatyömies Levi Älvgrenin puhelinnumeron.

Seuraavana päivänä kävelimme päiväseurojen jälkeen osoitteeseen Växlaregatan 8. Keltaisen talon seinällä oli kyltti, jossa luki: *”Här finns Royaldörren, S. Johanssons snickeri” [Täältä saa Royal-ovea, S. Johanssonin puusepänerversta]*.

Kävimme ovella, mutta ketään ei ollut kotona. Poptiessamme, mitä tehdä, naapuritalosta tuli ihmisiä ulos. Kysyimme, asuuko saarnaaja Sten Johansson täällä. *”Kyllä, mutta he ovat nyt kokouksissa Parkalompolossa”*, saimme vastaukseksi. *”Oletteko te...”* aloitti naapurin nainen. Kun hän näytti epäröivän, miten pitäisi jatkaa, sanoimme: *”Kyllä, olemme täällä kokouksissa”*. Saimme kuulla, että pyhien jälkeen Sten olisi varmasti kotona. Ajattelin, että tämä oli nyt reipas askel eteenpäin, nyt tiedämme, missä hän asuu ja että heillä on edelleen kokoustoimintaa.

Markku ehdotti, että menisimme ensin kysymään lupaa David Björkiltä. Niin menimme Kiirunan kirkossa iltaseurojen jälkeen kysymään David Björkiltä, sopisiko meidän mennä käymään Sten Johanssonilla. David Björk vastasi: *”Minä en sano siihen kyllä enkä ei, te saatte tehdä, kuten itse tahdotte”*.

Markku kysyi vielä, antaisiko Björk siunauksen sellaiselle käynnille. *”En sano kyllä enkä ei”*, David Björk toisti, *”te saatte tehdä, niin kuin tahdotte. Emme ole Sten Johanssonin kanssa ystäviä emmekä vihamiehiä. Jos tapaamme kadulla, tervehdimme ja vaihdamme muutaman sanan, mutta emme kristillisyydestä.”* Olimme iloisia, että nyt emme olisi

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

pahantekijöitä, vaikka kävisimmekin Stenillä, koska David Björk ei kiel-
tänyt sitä.

Markku oli ottanut tavakseen lukea seuroissa Isä meidän –rukouksen ää-
neen saarnaajan mukana. Otin hänestä mallia. Kun luimme rukousta Kii-
runan seuroissa, ihmiset lähellä yhtyivät rukoukseen, yksi heistä oli Ar-
nold Spett. Tapa alkoi levitä, ja muutaman ajan perästä saarnaajien ko-
kouksessa Suomessa tehtiin päätös lukea Isä meidän –rukous yhteisesti.
Niemen Toivokin sanoi rukousta lukiessaan painokkaasti: *”Ja yhteisesti”*,
kun tuli Isä meidän –rukouksen vuoro. Minusta se kuulosti siltä, että esi-
lukija halusi oikein korostaa, että hän toimii juuri yhteisen päätöksen
mukaan. Markku naurahti minulle, että se asiahan alkoi siitä, kun me
luimme rukousta ääneen Kiirunassa.

Yhtenä päivänä Norjan saamelaisaarnaaja Jonn Olai Elvebakkilla oli räi-
keän kirkas kanarialinnun keltainen paita. Se oli niin silmiinpistävä saar-
naajien penkissä, että Markku sanoi minulle: *”Katsopas tuota”*. Seuraa-
vana päivänä Elvebakkilla oli toinen paita. Kerran saarnaajat olivat väli-
ajalla Bäckmanilla. Jönsson piti kansapuhetta. Hän kertoi, että Ameri-
kan kristillisyyden alkuaikoina joku englanninkielinen oli tehtyään paran-
nuksen tullut pitkän matkan päästä kokouksiin, istunut useita päiviä kuu-
lemassa ja lähtenyt sitten iloisena kotiinsa, kun oli saanut olla mukana
kristittyjen tapaamisessa. Kuitenkaan hän ei ollut ymmärtänyt kielestä
mitään, koska kaikki toiminta oli suomeksi. Jönsson jatkoi, että Joonas
Purnu oli antanut Amerikassa neuvon, että aina täytyy tulkata, jos on yk-
sikin sellainen, joka ei ymmärrä. Yhtenä iltana olimme seurojen jälkeen
kylässä Ulf ja Torgun Bolsöyllä, jotka asuivat siihen aikaan Kiirunassa
(myöhemmin he muuttivat Jällivaaraan). Heillä oli rivi lapsia, joita ei ollut
vaikea tunnistaa Bolsöyn jälkikasvuksi. Lähtiessämme Torgun totesi Mar-
kusta ja minusta: *”Mukavia poikia”*.

Tiistaina 5.6.1979 saarnasi William Homola (Huumola) Amerikasta. Hän
saarnasi suomeksi puhuen yksinkertaisesti ja lyhyesti siitä, miten vihollin-
nen kiusaa häntä yksinäisyydessä (ymmärsin, että hän oli leski) ja kuinka
vihollinen ravistelee eniten niitä oksia, jotka ovat kauimpana puun run-
gosta, so. Lapin äitiseurakunnasta. Mekin pyysimme Markun kanssa

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

itkien toisiltamme anteeksi. Seurat olivat niin lyhyet, että ajattelimme ehtivämme nyt hyvin Stenille.

Kun tulimme Växlaregatan 8 keltaisen talon luokse, näimme pihalla miehen, jolla oli ruskea samettinen lippalakki, musta villapaita ja sininen kauluspaita, sarkahousut ja mustat, melko pitkävartiset nyörikengät (sellaiset, joita myydään armeijan ylijäämävarastossa, kuten Markku huomautti). Hänellä oli leveähköt kasvot, jotka kapenivat alaspäin, pisamia, kaareva nenä, ystävälliset, tuikkivat silmät ja keltainen, vähän punertava tukka, joka oli aika pitkä, vaikka se oli kammattu korvan taakse. Tukka ulottui silmälasin sankojen alapuolelle pitkin korvan vierustaa eräänlaisina pulisonkeina pidemmän matkan, kuin olin pitänyt sopivana.

Kysyimme, oliko hän Sten Johansson. *"Kyllä"*, hän vastasi. Sanoimme kuullemme paljon hänestä. *"Mitäs hauskaa te olette kuulleet"*, Sten kysyi, *"ovatko saarnaajat laittaneet teidät lähetykselle?"* Vastasimme, että eivät ole, halusimme vain itse tietää, miten hänen laitansa on.

Kysyimme, oliko hän halukas keskustelemaan kanssamme ja tervehdimme häntä Jumalan rauhalla. Ensin näytti siltä, ettei hän ollut oikein halukas puhelemaan. Hän kysyi, emmekö ole tyytyväisiä sieluntilaamme. Vastasimme, että siitä olemme varmoja mutta halusimme tietää, onko hän tyytyväinen omaan sieluntilaansa, onko hän valmis kuolemaan. *"Kyllä, kristityn pitää olla valmis siihen"*, Sten vakuutti.

Sanoin olevani Otto Tastin pojanpoika. Sten näytti hyvin yllättyneeltä ja kysyi:

"Vieläkö isoisäsi on samalla tavalla uskomassa kuin 20 vuotta sitten? Silloin hänellä oli aivan oikea usko, ja hän puolusti August Isakssonia."

Vastasin: *"Luulen/uskon niin."* [Ruotsin sana *"tro"* tarkoittaa sekä uskosta että luulemistä]. *"Vai niin, sinä uskot niin?"* Sten ihmetteli. Sanoin:

"Niin, enhän voi tietää, miten hän uskoi silloin, kun minua ei ollut vielä olemassakaan".

Sten nyökkäsi, joten käsitin hänen hyväksyvän vastaukseni.

Kysyin, mikä hänen mielestään on mennyt vikaan meidän kristillisyydes-sämme.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

”On tullut niin paljon uutta kristillisyyteen, että alkuperäinen totuus on hämärtynyt”, Sten vastasi.

Minä: *”Mitä asioita kristillisyyteen tuli?”*

Sten toisti: *”Niitä oli niin paljon”.*

Minä: *”Voisitko mainita joitakin esimerkkejä?”*

Silloin Sten sanoi kolme asiaa:

”Alettiin viettää syntymäpäiviä, vaikka vanhimmat olivat olleet ankarasti sellaista vastaan, saarnaajat alkoivat pitää tiivistä kanssakäymistä papiston kanssa ja osallistua heidän juhliinsa, kun he luopuivat virastaan, ja radio tuli luvalliseksi, vaikka Isak Niku kirjoitti Suomeen, ettei se sovi kristityille”.

Keskeytin hänet sanoen: *”Eivät ne ole luvallisia”.*

”Odotapa, niin selitän”, Sten virkkoi ystävällisesti hymyillen, ”ensin lakattiin saarnaamasta radiosta, mutta kun vanhat kristityt rupesivat ihmettelemään, miksei niistä enää saarnata, niin sitten he alkoivat yksi toisensa perästä taas saarnata radiosta. Näin siinä kävi, kun omavanhurskaus voitti saarnaajat.”

Sanoin kuulleen kyllä saarnattavan syntymäpäivistä. Sten sanoi, ettei hän tiedä, miten asia on Suomessa mutta täällä Ruotsissa niitä vietetään. Hän lisäsi, että nämä ovat joitakin pikkuasioita [vastauksena kysymykseeni, mitä väärää kristillisyyteen on tullut].

Markku pyysi Steniä tulemaan seuroihin, mutta Sten sanoi, että sitä hän ei voi tehdä, koska silloin hänen pitäisi pyytää anteeksi kaikkea sitä, missä hänen katsotaan tehneen väärin, ja korjata kaikki asiat, joissa on tullut erimielisyyttä saarnaajien kesken. Sten sanoi, ettei hän aio tehdä sitä, koska hän ei näe mitään aihetta siihen. Hänen mielestään pitäisi päinvastoin kaikkien vääryyden opettajien tehdä parannus vääryydestä, jota he olivat tehneet, ja kulkea takaperin kaikki askeleet, jotka he olivat menneet sivuun. Sten katsoi, ettei asia tule korjatuksi, jos aletaan saarnata jotakin syntiä vastaan, jolle on aikaisemmin annettu lupa, vaan ensin pitää pyytää anteeksi. Sten sanoi, että se riitti, kun hän sai 10–15 vuoden aikana nähdä, miten maailmanrakkaus voitti saarnaajat.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Markku sanoi, että ottaisimme Stenin rakkaudella takaisin seurakuntaan. Hän kysyi myös, tuntuiko Stenistä, että hän itse erosi vai erotettiin hänet seurakunnasta. Sten vastasi Paavalin sanovan, että tulee erottaa itsensä vääristä veljistä.

Stenin vaimokin tuli tervehtimään meitä. Hänellä oli hyvin yksinkertaiset siniset vaatteet, huivi ja pitkä hame. Sten kertoi emännälleen minun olevan Otto Tastin pojanpoika. Emäntä kysyi, olemmeko täällä kokouksissa, onko isänikin täällä - Sten korjasi: isoisä – ja milloin lähdemme kotiin. Sitten hän jatkoi matkaansa ostoksille.

Markku kysyi, uskoiko Sten meidän olevan matkalla helvettiin. Sten vastasi, että sitä hän ei osaa sanoa, koska hän ei tunne meitä. *”Minähän tunnen teidät kasvoista mutta en sydämestä”*, Sten huomautti. Markku kysyi niin ikään, uskoiko Sten, että meidän joukossamme on eläviä kristittyitä. Sten vastasi, että on olemassa sellaisia, joita kutsutaan jälkeenjääneiksi, hehän ovat tietysti täysin syyttömiä. Sten muistutti Lutherin sanovan, että taivaassa on monia sellaisia, joiden emme olisi odottaneet olevan siellä, ja sieltä puuttuu monia, jotka luulimme tapaavamme siellä. Lisäsin Lutherin sanovan, että suurin ihme on se, että me viheliäiset olemme autuaita Jumalan armosta. Sten nyökkäsi.

Sanoin, että sitä toivoisi, että herätykset tulisivat vielä yhteen. Sten sanoi sen olevan aivan mahdotonta: *”Lutherin aikana Saksassa oli suuri kristillisyyys, mutta nyt siellä ei ole enää mitään jäljellä. Itälestadiolaistenkin alueilla maa on täysin palanutta.”* Kerroin yhden itälestadiolaisen tehneen parannuksen näiden seurojen aikana [Marjukka Knuuti, nykyisin Tuomi ja asuu Oulussa]. Sten vastasi, että voi olla joitakin yksittäisiä sieluja, joilla on edelleen herkkä omatunto.

Kysyin, mistä syistä viimeksi oli tullut hajaannus heidän joukossaan. *”Se asia ei kuulu ollenkaan teille”*, Sten vastasi edelleen ystävällisesti hymyillen. Ajattelin, että juuri noin olikin oikein vastata, ettei hän tahdo puhua pahaa entisistä työkumppaneistaan meille, jotka emme tosiaankaan olleet mitenkään mukana siinä asiassa.

Kerroin kysyneemme edellisenä päivänä David Björkiltä, sopsisiko meidän käydä Sten Johanssonilla. Totesin Björkin vastanneen, ettei hän sano

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

siihen kyllä eikä ei vaan se riippuu meistä itsestämme. Mainitsin David Björkin lisänneen, että he eivät ole Sten Johanssonin kanssa ystäviä eivätkä vihamiehiä. Sten myönsi tämän pitävän paikkansa, *”jos satumme tapaamaan, tervehdimme ja juttelemme tovin, mutta emme kristillisyydestä”*.

Markku sanoi Luoman olevan täällä seuroissa, ja Sten pyysi kertomaan terveisiä hänelle. Miettiessämme, mitä vielä voisimme sanoa, saimme tietää Stenin osaavan myös suomea, koska hän sanoi selvällä suomen kielellä: *”Kyllä, näin on, pojat”*. Meitä Stenin tokaisu hymyilytti. Muuten keskustelu käytiin ruotsiksi, jota Markku puhui erinomaisesti. Ehdoitimme, että voisimme pistäytyä sisällä, mutta Sten huomautti emännän menneen asioille ja lukinnee oven mennessään. *”Mutta ei meillä ole kukkia eikä tauluja”*, Sten selitti aavistaen, mistä olimme eniten kiinnostuneita. Sanoin, että meidänkin mielestämme ne ovat maailman koreutta. Panimme kylläkin merkille, että pyykkiliinalla roikkui kukallisia lakanoita ja autotallissa oli uusi Saab 900 (Markku tunsu merkin).

Markku kysyi, voisiko Sten kirjoittaa osoitteensa hänen osoitekirjaansa. Sten sanoi, että hänellä on niin ruma käsiala, että hän sanoo vain sen, *”niin sinä saat kirjoittaa sen ylös”*. Osoite oli 'box 2026, 49102 Kiruna'. Sten pyysi myös meiltä osoitteemme, *”niin että voin ilmoittaa, jos Suomessa on kokoukset. Olin siellä viime vuonna, ja luulen, ettei lähivuosina tule lähetystä”*. Hän kehotti myös minua pyytämään Otto Tastia kirjoittamaan hänelle muutaman rivin.

Lopuksi sanoimme, että oli mukava puhella. Sten sanoi, että on mukava puhella, kun ei suututa. Stenin mielestä kristillisyyden asiasta piti aina puhua rauhallisesti; riitelemisestä ja huutamisesta ei ole mitään hyötyä. Vahvistimme, että asia on juuri niin. Sitten sanoimme Jumalan rauhaa, ja Sten toivotti meille onnea.

Lähdettyämme Stenin pihalta Markku risti kätensä leveä hymy kasvoiltaan. Keltaisen talon isäntä jäi jatkamaan lapiotöitään. Illalla kerroimme Luomalle terveisiä Sten Johanssonilta. Hän sanoi ajatelleensa useita kertoja, että hänen pitäisi soittaa Stenille. Samana iltana olimme Markun kanssa Odd ja Barbro Minden luona, missä oli paljon muitakin nuoria. Mindet olivat nuori pari, eikä heillä ollut vielä lapsia. He asuivat

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

korkeassa kerrostalossa aika lähellä kirkkoa. Koti oli yksinkertainen vailla mitään koristuksia. Isäntä oli hiljainen, mutta Markku johdatteli puhetta, ja minä tulkasin ruotsiksi. Hän puhui kyyhkösestä, joka toi tuoreen öljy-puun oksan Nooalle ja hänen perheelleen, jotka odottivat arkissa synnin tulvan päättymistä. Markku totesi, että samalla tavalla kristitty voi saada terveisiä uudesta maasta, joka on toisella puolella hautaa.

Huomasin hyllyssä ruotsinkielisen Hellmanin kirkkopostillan vuodelta 1963 ja luin siitä esipuheen, jonka oli allekirjoittanut vanha lestadiolais-kristillinen seurakunta. Esipuheessa sanottiin, että kristityt ovat tahtoneet painaa uudelleen suuren Jumalan miehen työn väärentämättömänä ja että suokoon Jumala armonsa, että saarnat saisivat kaikua sielussa ja sydämessä sekä johtaa ikuiseen onneen ja autuuteen, tänä raskaana koettelemuksen ja eksytyksen aikana. Esipuhe oli niin lyhyt, että ehdin kirjoittaa sen muistiinpanoihini, eikä kukaan kysynyt, mitä teen. Ajattelin, että esipuheen täytyi olla Stenin kirjoittama, ja aprikoin, mitä ympärillä olevat nuoret mahtaisivat sanoa, jos he tietäisivät kahden meistä käyneen juuri hänen luonaan. Varsinkin esipuheen viimeiset sanat, *tänä raskaana koettelemuksen ja eksytyksen aikana*, jäivät kaikumaan sieluuni ja sydämeeni.

Seuraava päivä oli viimeinen kokouspäivä. Päivällä saarnasi Luoma. Hän aloitti puheensa näin: *”Minä olen tänään soittanut yhdelle miehelle, jolla on koko kristillisyyden synnit omallatunnollaan, mutta ei siihen näytä olevan mitään korjausta tulossa.”* Katsoimme Markun kanssa toisiimme. [Luoman saarna on julkaistu Rauhan Siteessä muutama vuosi sitten, mutta aloitussanat puuttuvat].

Välillä vetäydyimme Markun kanssa huoneeseemme Bäckmanien kellarin kirjoittamaan ylös muistiinpanot käynnistämme Stenillä. Lyhyt keskustelu Växlaregatan keltaisen talon pihalla oli tehnyt minuun valtavan vaikutuksen. Ajattelin, että juuri tuollainen tulee oikean kristityn olla, suora *”alkuperäisen totuuden”* puolesta (Sten käytti juuri tuota ilmaisuja), ystävällinen ja lempeä käytökseltään (Stenillä oli koko ajan ystävällinen pilke silmissään) eikä mitään takapuheita entisistä matkakumppaneistaan (Sten ei maininnut mitään nimiä, kuten olin oppinut, ettei niin

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

saa tehdä). Markku vetosi minuun, ettemme kertoisi kenellekään käyneemme Stenillä.

Olin halunnut mennä heti uudelleen Stenille, mutta enhän minä tohtinut tehdä sitä. Oli merkittävää, että käytyäni Stenillä minulle tuli nyt voimakas halu päästä tapaamaan myös Leeviä. Ennen Kiirunan-matkaa tuollainen ei ollut tullut mieleenikään, ajattelin vain Stenin tapaamista.

Yhtenä päivänä Lars Kitti luki Laestadiuksen saarnan, ja hänen lukemisenä oli tosiaan niin elävää kuin olin kuullut esimerkiksi Niemen Hilkan kehuvaan. Hän katsoi yleisöön melkein yhtä paljon kuin kirjaan, ja saarnan runollisen lopun hän luki korkealla ja liikuttuneella äänellä. Viimeisenä iltana huomasin Lars Kitin istuvan seurakuntatalon lehterillä. Ajattelin käyttää tilannetta hyväkseni ja mennä jututtamaan häntä. Sain tietää, että hän oli 62-vuotias ja asui Parkalompolossa. Kysyin, onko siellä eriseuraisia, ja hän vastasi, että on siellä niitä, jotka ovat eronneet viime hajaannuksessa, yksi mies ja neljä vaimoihmistä. *"Leeviläisiä"*, sanoin. *"Niin, nyt he ovat steeniläisiä"*, hän täsmensi. Kysyin, millaisia he ovat. Lars Kitti vastasi, että he panevat niin paljon painoa ulkonaiseen. Hän totesi William Erikssonin sanoneen, että ei saa mennä nypsimään ohdakkeita pellostaan vaan niiden täytyy antaa kasvaa yhdessä nisujen kanssa elonaikaan asti. Lars Kitti kertoi Leevin olevan nyt sairaalassa täällä Kiirunassa. Voi, huokasin itsekseni. Miksi en saanut tietää tuota yhtä päivää aikaisemmin, niin olisin ehtinyt tavata hänet. Nyt lähdemme aikaisin seuraavana aamuna kotiin, enkä tietenkään voi pyytää Raimoa odottamaan, että ehdin mennä katsomaan Levi Älvgreniä. Keskustelun lopuksi Lars Kitti otti minua kaulasta kiinni ja anoi anteeksi viallisuuttaan.

Menin kirkolta Bäckmanille Gunnarin kyydissä. Tuli puhetta siitä, miten kylmiä ilmat ovat olleet. Sanoin, että sitä lämpimämmältä tuntuvat seurat. Aune Kortelainen eli *"kättilö-Aune"* Tampereelta, joka oli samassa autossa ja ymmärsi kylliksi ruotsia, sanoi Juha-Lassin lausuneen ihan hänen ajatuksensa. Illalla Bäckmanilla syntyi vähän kireää keskustelua tupakanpoltosta. Salmisen veljekset olivat närkästyneet Markun puheista. Olimme keskustelleet illalla myöhään huoneessamme saksalaissyntyisen Bernhard Beckerin kanssa, ja Vuohijoen Esko oli kaiketi kehunut puheitamme Salmisen poikien kuullen, muun muassa Markun taitavaa esitystä

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

tupakasta. Esko oli lisännyt, että niistä pojista kuullaan vielä, *”jollei hyvää niin sitten pahaa”*.

Kun ajoimme kauniina alkukesän aamuna halki Lapin karujen maisemien, ajattelin, että nyt menetän mahdollisuuteni tavata Leevin, eikä uutta tilaisuutta kenties enää tule, kun hän on jo vanha ja sairas mies. Miksi en voinut saada tietää päivää ennen hänen olevan Kiirunan sairaalassa, ajattelin yhä uudelleen. Toisaalta olin ihmeissäni, mistä minulle nyt tuli tällainen hätä päästä kohtaamaan Leeviä, kun ennen matkaa minulla oli vain tarve tavata Sten. Kun poikkesimme Ingemar Erkstamilla Svappavaarassa, mietin, että tässä kylässä se Pikku-Leevi asuu, joka nyt makaa Kiirunan sairaalassa.

Kotona kerroin isälle käynnistäni Sten Johanssonilla ja jotakin keskustelustamme. Isä ihmetteli, ettei Sten ollut puhunut mitään Boremanin postillasta, *”joka on kuitenkin ollut heille pääasia”*. Huomautin Stenin sanoneen, että nämä ovat joitakin pikkuasioita. Siitä isä ei pitänyt ollenkaan, että olin sanonut Stenille uskovani, että isoisälläni on sama usko kuin ennen, minun olisi pitänyt sanoa tietäväni, että hänellä on sama usko. Toistin isälle, mitä olin vastannut Stenille, etten voi tietää, millainen usko isoisälläni on ollut ennen kuin minua oli olemassakaan. Mutta isä ei ollut silti tyytyväinen lausumaani.

Käyntini Stenillä merkitsi yksimielisyyden loppua Teemun kanssa. Vasta yli kolme vuosikymmentä myöhemmin minulle on selvinnyt, että hän oli puhunut konfirmaationsa yhteydessä ensi kertaa omantunnon asiansa, ja se merkitsi kaiketi käännettä hänessä. Moni on näyttänyt ajattelevan, että kristillisyyden on oikea, koska he ovat löytäneet siitä turvan. Kesällä 1979 ajattelin vain, että Teemu pelästyi nähdessään, että tuo tie vie eriseuraan. Yritin keskustella sinä kesänä hänen kanssaan moneen kertaan, mutta siitä ei tullut enää mitään. Minusta meillä olisi ollut entistä vakavampia puheenaiheita siinä, mitä vihreässä historiankirjassa kerrottiin, miten August Isaksson oli tuomittu jouluna 1964, miten Laestadiuksen saarnoja oli muutettu ja miten oma isoisämme puolusti sekä Isakssonia että Laestadiuksen saarnojen muuttamattomuutta kirjeessään syksyllä 1963. Nyt meillä olisi ollut myös aineistoa käsitellä Kalle Nurmisen lausuntoa 1960-luvun alussa – mistä olin kuullut juuri Teemulta - että

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

tilanteen pelastaa enää vain Jönssonin kuolema. Tuntui kuitenkin siltä, että vastassa oli aivan pysty seinä. Teemu oli tiukasti sitä mieltä, että tämä on oikea seurakunta ja eriseuraiset ovat täysin väärässä, eikä hän halunnut kuulla mitään keskusteluistani. Muutos veljessäni oli niin hätkähdyttävä, kun aiemmin olimme voineet puhella kaikista huolenaiheistamme. Vähän myöhemmin Teemu kertoi minulle sanoneensa muillekin olleensa jo samalla vaarallisella tiellä kuin Juha-Lassi, mutta sitten hänelle oli käynyt niin onnellisesti kuin Nainin lesken pojalle, jonka Jeesus pelasti koskemalla paareihin, vaikka kuolleen kantajat olivat jo kanta-massa häntä kuolleen uskon hautaan. Aprikoin, olikohan oman veljeni käänöksessä jotakin yhtäläisyyttä Suomen saarnaajien mielenmuutokseen. Otto isoisämme vakuutti kirjeessään Isakssonille 5.10.1963, että Suomen kristillisyyks seiso samalla pohjalla kuin Augustin usko, *”niin sanoivat kaikki saarnaajat, joitten kanssa olin puheessa”* [mikonpäiväkokouksissa].

Näin kahden läheisen veljeksien tiet haarautuivat. Minä tulin ajan mittaan yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että kristillisyyttä on kohdannut varhaislapsuudessamme samanlainen onnettomuus kuin vuosisadan vaihteessa. Teemun kanta taas näytti olevan, että tällainen mahdollisuus on jo ennakkoon poissuljettu. Niinpä meille ei jäänyt keskustelupintaa käsitellä sitäkään kysymystä, mikä isoisämme kirjeessä Isakssonille on oikein ja mikä väärin. Minusta oli aivan vavahduttavaa, että oma isoisämme todistaa saarnaajien panssariarmeijan olleen meidän pienuudessamme samassa mielessä kuin eriseuraiset olivat edelleen. Vaan en saanut veljeäni vilkaisuakaan toivomaani suuntaan.

Toki oli edelleen asioita, joista olimme Teemun kanssa yhä yhtä mieltä, esimerkiksi että nauhurit eivät sovi kristillisyyteen (mutta se olikin yhä suuren joukon ymmärrys, ainakin meidän tietääksemme). Veikko Pitkänen oli painottanut Tampereen rukoushuoneella, että Jönsson on antanut vain yhdelle miehelle luvan ottaa saarnoja nauhalle, nimittäin Sam Wettaiselle, jotta hän voi julkaista niitä Fadersrösten-lehdessään. Kirjoitin paperille yhteisen näkemyksemme, ja Teemu hyväksyi tekstin. Halusin kirjata lauseemme, koska olin iloinen, että olemme ainakin jostakin asiasta edelleen samaa mieltä.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Kun olin Kiirunan-matkan jälkeen Tampereella pyhäseuroissa, minusta näytti siltä, ettei rukoushuonekaan ollut enää samanlainen kuin ennen, värit ja kaikki muu oli haalistunut, kun vertasin tuntemisiini käytyäni Stenillä. Kerroin rukoushuoneen luona Syrjän Reinolle käyneeni Sten Johanssonin luona Kiirunan helluntaikokousten aikana. Tiesin nimittäin Reinon olleen paljon tekemisissä leeviläisten kanssa 1960-luvulla. *”Steeni valehteli minulle niin törkeesti”*, Reino sanoi painokkaaseen taapaansa. Kysyin vähän ihmeissäni, eikö se ollut Leevi, joka valehteli. *”Ei kun Steeni, Steeni valehteli niin törkeesti. Leeviä minä paremmin ymmäränkin, mutta Steeni valehteli minulle niin törkeesti.”*

Olin aiemmin kuullut – tai käsittänyt kuulemani väärin – että Leevi olisi tullut joskus Reinolle ja että Reino oli kysynyt, missä Sten on. Leevi oli vastannut Stenin olevan sairas. Reino oli soittanut Stenille, joka oli ker-tonut, ettei hän ole sairas. Sitten Reino olisi sanonut Leeville, ettei hän tahdo olla tekemisissä valehtelijoiden kanssa. Nyt käsitin Reinon pu-heesta, ettei asia ollutkaan näin.

Reinon mentyä minulla oli melkein armontuntemiset seisoessani lapsuu-teni rukoushuoneen pihamaalla. Ajattelin, että jos he rakentavat val-heelle, saankin olla kaikessa rauhassa täällä omien vanhempieni, sisarus-teni ja kaikkien hyvien ystäväieni kanssa. Mutta tämä tunteminen ei kes-tänyt monta minuuttia. Putosin takaisin maan pinnalle ja jouduin sen ka-run tosiasian eteen, että eihän August Isakssonin tuomitseminen ja Laes-tadiuksen saarnojen muuttaminen tule sillä hyvitettyksi, vaikka Sten oli-sikin valehdellut Syrjän Reinolle.

Olin sinä kesänä töissä keskusmetsälautakunta Tapiolla. Kuljeskellessani kesäkuun kuumina päivinä metsässä vesuri olalla minulla oli merkillinen tunteminen, ikään kuin olisin leeviläisten kokouksissa ja virsi ‘Ah autuain olento, ah autuain kuolento’ soi alinomaa korvissani. Olin sellaisissa ko-kouksissa monena päivänä. Tunne oli ihmeellisen voimakas. Kummaste-lin sitä, miten voin nyt olla täällä metsässä leeviläisten kokouksissa, kun Stenin luonahan minä kävin Kiirunassa.

Lahden juhannuskokouksissa kerroin Ulla ja Mauri Karevaaran pihalla isoisälleni, että kävin Sten Johanssonilla Kiirunassa. Hän näytti yllätty-neeltä ja mielestäni suorastaan iloiselta sanoessaan, että sehän oli hyvä.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Muutama vuosi myöhemmin, kun isoisä oli jo kuollut, isoäitini kertoi hänen sanoneen kuitenkin, ettei minun olisi tarvinnut mennä sinne. Ottofaari mainitsi samalla Johan Pietiläisen sanoneen hänelle, että olisivat Leevi ja Sten vain pysyneet mukana ja saarnanneet niistä asioista, joista heidän mielestään ei saarnattu tarpeeksi, eivätkä olisi eronneet. Ajattelin, että tästä siis Pietiläinen ja isoisäni varmaankin keskustelivat Jälliväärassa jouluna 1977, kun olisin niin mielelläni mennyt mukaan kamariin aavistaessani keskustelun koskevan juuri näitä kysymyksiä.

Juhannusseurojen jälkeen kirjoitin mietteitäni paperille:

”Joka päivä muistan teitä, Sten Johansson. Se lyhyt hetki, jolloin sain puhua kanssanne, on lähtemättömästi syöpynyt mieleeni. Minulla on valtavan voimakas tunne, että te olette aivan oikeassa – en voi osoittaa yhtäkään asiaa, missä olette väärässä. Ajattelen aivan eri lailla kuin Kalle Luoma, joka sanoi, että ’teillä on koko kristillisyyden synnit omallatunnollanne’. Te ette puhunut mitään pahaakaan kenestäkään kristitystä, vaan puheenne osoitti koko ajan, että tie suureen päämaaliin on selvä [näin Sten kirjoitti August Isakssonista muistokirjoituksessa] ... vai oliko se kaikki vain harhakuvaa? Peitättökö sisäpuolen muilta ihmisiltä? Mitä se todistaa, jos olette ystävällinen ja taitava sanoissa? Petättökö sitä pientä joukkoa, joka luottaa uskollisesti teihin? Jos Markku ei olisi ollut mukana ja jos en olisi puhunut hänen kanssaan käynnistä, voisin mahdollisesti ajatella, että se oli vain unta.

Mutta... mistä se johtuu, että kristillisyydessä yritetään niin paljon kuin mahdollista salata, mitä Lapissa tapahtui 1964–65? Muista ’eriseuroista’ voidaan puhua hyvin vapaasti, mutta pikku joukot, joita kutsutaan ’leeviläisiksi’ ja ’steeniläisiksi’, yritetään haudata maan mustan mullan alle, niin ettei kukaan jälkeentulevista ottaisi selvälle, mitä todellisuudessa on tapahtunut, vaan kauhulla käännettäisiin kasvat pois päin. Miksi isä halusi, etten olisi kertonut Pekka Nygrenille, mikä on ’esikoislestadiolaiskristillinen seurakunta’ vaan tulee sanoa ainoastaan, että he ovat vain ’muutama harva kristillisyyteen tyytymätön’? 27/6 1979 Juha-Lassi Tast, jolle tärkein asia on, että voitaisin iankaikkisen onnen ja autuuden. Siihen auta, oi Jumala, minua viheliäistä ja kelvotonta.”

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Pekka Nygren oli nimittäin kysynyt Lahdessa minulta, mikä on 'esikois-lestadiolaiskristillinen seurakunta'. Aamulehdessä oli ollut ilmoitus tällaisen ryhmän juhannuskokouksista Karkussa. Kerroin hänelle, että se on 1960-luvulla syntynyt pieni joukko, joka ei hyväksynyt Laestadiuksen karkeiden sanojen muuttamista. Mitään en puhunut omista kamppailuitani saati käynnistäni Sten Johanssonilta. Tähän vaikutti myös Markun vetoamus, ettemme kertoisi asiasta muille.

Heti juhannuksen jälkeen perheemme matkusti Itä-Norjaan, jossa oli Lapin-lähetys. En ollut koskaan aikaisemmin ollut Norjassa seuroissa. Kun ajoimme Rovaniemen ohi, havaitsimme, että vanhoillisilla oli siellä samaan aikaan suviseuraturat. Ehdotin, että kävisimme katsomassa, millaista siellä on, mutta isä torjui ehdotuksen jyrkästi. Sen sijaan poikkesimme Inarin saamelaimuseossa.

Itä-Norjassa olivat lähetysmiehinä Gunnar Jönsson ja Hugo Gustavsson sekä Bertheus Antonsen ja Jonn Olai Elvebakk Länsi-Norjasta. Olimme seuroissa Vesisaarella (Vadsø), Annijoella (Vestre Jakobselv) ja Tanassa. Näillä seuduilla puhutaan edelleen Ruijan vanhaa suomea. Yötä olimme Isak ja Alethe Mathisenilla Uuniemessä. Isäntäväki puhui keskenään saamea, mikä tuntui meistä veikeältä. Meille he puhuivat norjaa. Tutustuimme läheisemmin lappeenrantalaisiin Osmo ja Maire Heinoseen, joiden tytär Erja oli lääkärinä Norjassa ja oli avioitumassa vesisaarelaisen Karl Hilmar Aleksandersenin kanssa. Osmo selitti, että kun viimeksi oli yhdistetty kunnat Lappeenranta, Lappee ja Lauritsala, niin seuraavaksi ovat vuorossa Lemi, Luumäki ja Leningrad.

Itä-Norjassa oli jotakin rettelöä, ja seudun vanhin saarnaaja Nils Guttormsen kuulutti useita kertoja julkisesti seurojen jälkeen kovalla ja selkeällä äänellä: *"Minä pyydän anteeksi"*.

Kun Jonn Olai Elvebakk käytti saarnassaan ilmaisua *"Basans oxer"*, Hugo Gustavsson ei osannut tulkita tätä. Viimein Nils Guttormsen huusi penkistä: *"Baassanin härjät!"* Hän taisi Norjan vanhojen saamelaisten tavoin kolmea kieltä: saamea, suomea ja norjaa. Magnus Johansen Pykeijasta tulkki hausalla suomellaan: *"Ei saa paiskata roskia laattian päälle"*.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Kodeissa oli paljon koreutta, kuten suuria tauluja. Yhdessä kyläpaikassa isäntä Emanuel Johnsen valitti kyönelet silmissä, miten huono kristitty hän on kotona ja miten paljon hänen vaimollaan on hänessä kärsimistä. Tauno Koskinen Tampereelta ihmetteli, että hän puhuu tuolla tavalla, ja koti on täynnä maailmallisuutta. Isä, joka oli ollut ennenkin Itä-Norjassa, katsoi aiheelliseksi puhua kanssani; hän kertoi, että täällä Itä-Norjassa on erilaisia paikkoja, Porsangissa kodit olivat samanlaisia kuin täällä Tanassa, mutta Honningsvågissa seinät olivat sellaisia kuin meillä Suomessa.

Jonh Olai Elvebakk saarnasi 2.7.1979 Annijoessa käheällä äänellään:

”Jos epäuskoiset tulevat kylään kristittyjen luo ja näkevät, että siellä on samanlainen koreus kuin heillä itsellään, kukkaset ja kuvat, millaisen valkeuden he silloin näkevät”.

Oli kuin aurinko olisi paistanut pilvien keskeltä suoraan sydämeeni. Ajattelin, että saan sittenkin olla samassa kristillisyydessä isäni ja äitini kanssa, kun täällä saarnataan maailmallisuutta vastaan niin kuin ennen. Mutta se oli vain lyhyt hetki. Putosin taas samaan kuoppaan, jossa makasin: eivät August Isakssonin tuomitseminen ja Laestadiuksen postillan muutokset tule sillä korjatuiksi, vaikka Jonh Olai Elvebakk saarnaisi kuinka oikein ja hyvin tahansa. Ennen seurojen alkua Annijoessa ilmoitettiin (norjaksi ja suomeksi), että *”vanha Kristian Landsem”* on kuollut.

Yhtenä iltana Elvebakk otti tutkittavaksi raamatunpaikan, mutta Jönsson katkaisi tutkinnon heti alkuunsa lausumalla terävästi, että on sellaisia paikkoja, joista Luther sanoo, että pitää vain nostaa hattua ja mennä ohitse. Autossa isä sanoi, että siihen oli kenenkään vaikea sanoa enää mitään, kun Jönsson sanoi noin. Ihmettelin minäkin Jönssonin menettelyä. Ajattelin, että tuo sopi hyvin yksin sen kanssa, mitä Lauri Koistinen kirjoittaa vihreässä historiassaan hajaannuksen ajasta.

Jönsson moitti saarnassaan sitä, että nuoret pitävät kokoontumisiaan myöhään illalla ja nukkuvat sitten aamulla niin pitkään, etteivät jaksaa tulla päiväseuroihin. Iltaseuroissa odotetaan sitten vain omaa illanviettoa. Minusta isä näki taas tilanteeni, kun kuljin Norjassa tiellä mietteisäni ja epäilyksissäni, vaikka hän ei sanonutkaan mitään. Kerran kun

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Jönsson käveli vastaan, ajattelin hänen harmistuneesta ilmeestään, mahtoiko hän tietää minun käyneen Sten Johanssonilla helluntaina?

Niillä Itä-Norjan paikkakunnilla, joissa kävimme seuroissa, ei näyttäneen olevan montakaan nuorta kristillisyyden tunnustajaa. Kuulin, että Kjöllefjordissa ja Nordvågenissa on sitä vastoin paljon nuoria. Kristillisyyden menestys siis paremmin Itä-Norjan norjankielisissä seurakunnissa. Tapausin seuroissa ihmisiä, jotka olivat kotoisin Kjöllefjordista. Olin oppinut kirjasta 'Hengellisen hallituksen vaiheet', että Kjöllefjordin seurakunta oli jakautunut 1970 ja Thoralf Jensenin johtama vähemmistö oli liittynyt yksin Leevin ja Stenin kanssa. Siksi kysyin Vesisaarella varovaisesti eräältä kjöllefjordilaiselta mieheltä, eikö Thoralf Jensen asu siellä. *"Kyllä, mutta hänen kanssaan ei ole kuin muutama henkilö"*, Kjöllefjordin mies vastasi, *"kun he ovat hajaantuneet keskenään"*.

Ajattelin itsekseni, että Thoralf on varmaankin Leevin puolella ja suurempi joukko Stenin puolella. Minusta Thoralfin kirjeiden kärkevä sävy Laurin kirjassa sopi paremmin leeviläisille kuin steeniläisille. Itsekseni ounnastelin, että Amerikan saarnaaja Melvin Niska sopisi pikemmin Stenin puolelle. Kun Laurin kirjassa oli Thoralfin kirje, jossa mainittiin 40 kristityn joutuneen kerralla mustalle listalle, arvelin, että Stenin puolella voisi olla Kjöllefjordissa kolmisen kymmentä henkeä. Hyvästellessämme Tannassa kortteeritalomme isäntä Isak Mathisen kehotti sydämellisesti kilvoittelemaan kallista uskon kilvoitusta.

Aloin liittää iltarukoukseeni pyynnön, että saisin vielä tilaisuuden tavata Pikku-Leevin, jos se on Jumalan tahto. Heinäkuussa olin Virroilla seuroissa Nygrenin Pekan kyydissä. Siellä tuli puhetta Leevin kuolemasta. Jähmetyin ajatellessani, että niin siinä sitten kävi enkä ehtinytkään tavata häntä. Helpotukseni oli suunnaton, kun selvisi, että puhuttiinkin Hämeenlinnan saarnaajasta Karevaaran Leevistä, joka oli kuollut 1964 ja josta minulla on hyvin himmeä muistikuva. Marjukka Knuuti oli Virroilla sinisissä vaatteissa. Hänen ystävättärensä Sirkkis sanoi vähän leikillään, että sinä olet nyt kuin leeviläiset. Olin saanut tietää leeviläisten pitävän sinistä väriä sopivana kristityille.

Tullessamme takaisin Virroilta veisasimme Teemun kanssa läpi koko virren 'Ihminen jonk' Jumal' loi, kuoleman itse päälles' toit', kaikki 42

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

säkeistöä. Marjukkakin rupesi hyräilemään virttä, nuotti kuulosti selvästi hänestä mukavalta. Tämä virsi juuri kaikui korvissani metsässä, kun minulla oli tunne siitä, että olen leeviläisten kokouksissa. Sitä en tietenkään kertonut toisille.

Kesällä Ihosen Markku tuli Tampereelle osallistuakseen Tampereen yliopiston pääsykokeisiin, hänellä oli suunnitelmana lähteä opiskelemaan suomea. Hän ilmoitti minulle olevansa Kososilla, niinpä pyöräilin sinne työpäiväni jälkeen. Markku kertoi olleensa Lappeenrannassa – missä hän oli juuri aloittanut asepalveluksensa – kylässä tätinsä Maila Surakan luona, joka kuului steeniläisiin. Siellä oli ollut myös 88-vuotias Vilhelm Orrmalm Lapista, joka oli kysynyt Markulta, onko hän kristitty. Kun Markku oli vastannut myöntävästi, Vilhelm Orrmalm oli liikuttunut ja sanonut, ettei ole Lapinmaalla paljon nuoria kristittyjä. Markku kertoi myös, että Lappeenrannassa asuu steeniläisiin lukeutuva Seppo Laine, joka ei osannut sanoa muuta väärää isossa puolesta kuin Laestadiuksen saarnojen muuttamisen.

Markku totesi tyytyväisenä, että steeniläiset puhuvat *”isosta puolesta”* ja *”pienestä puolesta”* (eivätkä *”boremannilaisista”*) Markku ehdotti, että kirjoittaisimme kirjeen Stenille. Hän lisäsi arvoituksellisesti hymyillen: *”Kumpi menee ensin?”* Pyöräillessäni kotiin olin niin iloinen, niin iloinen: minun ei tarvitsekaan kulkea yksin sitä raskasta tietä, jonka uumoi-
lin olevan edessäni, vaan minulla on niin kallis ystävä kuin Markku, jolla on sama mieli. Näin jo sieluni silmillä, että pyydämme Stenin Suomeen lähetysmatkalle ja me olemme Markun kanssa mukana laittamassa kokouksia, samoin Salme Ylenius ja Maila Surakka (enhän tiennyt vielä muita Suomesta, jotka kuuluisivat Stenin joukkoon).

Elokuun alussa olin Mikkelissä seuroissa Ilkka Mäkitalon ja Eero Heiliön kanssa. Eero oli kotoisin Heikinsuolta, mutta hän viihtyi paremmin Tampereella, koska hänen mielestään Tampereen nuoret olivat vakavampia ja puhelivat kristillisyydestä. Olin kuullut jonkun ihmettelevän, että Heikinsuolla pojat ja tytöt käyvät uimapuvuissa keskenään saunassa. Koska tiesin, että Heikinsuolla on leeviläisiä, johdattelin keskustelua siihen suuntaan. Sain kuulla Eerolta, että he ovat lähinnä Armas Mäkelän lapsia, ja Armas on Yrjön poika. Eero kertoi myös, minkä nimisiä Armaksen

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

lapset ovat, mutta nimet eivät jääneet mieleeni. Eero kertoi niin ikään, että Armaksen emännällä Esterillä oli huivi, vaikka oli niin kuuma, että hiki valui virtanaan. Pakko oli kuitenkin pitää huivia. Eero mainitsi myös Viljakaisen Ritvasta, joka oli istuskellut yksinään ulkona leeviläisten kokousten aikana. Hajaannus ei tehnyt Heikinsuolla isoa halkeamaa, Eero totesi. Hän lisäsi, että hänen lapsuudessaan Heikinsuolla oli aivan tavallista, että ihmiset sanoivat menevänsä *"kusell' ja paskall'"*.

Eeron mielestä vanhan virsikirjan virret olivat aika kömpelöitä, kun niihin on pitänyt sijoittaa sellaisia tilkesanoja kuin *"juur"* ja *"vissist"*. Karin Aki (August), kirkkoherra Veikko Leonardin poika, huomautti virrestä, jossa sanotaan: *"ijäisen suo hyödytyksen, ett' mä kauniist' kartutan"*. Akin mielestä tässä ei oikein käynyt ilmi, mitä siinä kartutetaan, säästötiliäkö? Nuorta kansaa naurattivat myös säkeet *'riisun nyt vaatteet ja kenkän', menen niin alast' sänkyyn'* sekä *'mihin jää sinult' koreus, maailman häijy haureus, kosk' mato silmääs' kaivaa ja perkele sieluus' vaivaa?"* Karin Akin mielestä vanha raamatunkäännöskin aiheutti ongelmia. Filippiiläiskirjeen 3. luvun alussa Paavali kehottaa iloitsemaan siitä, että hän yhdellä tavalla kirjoittaa, *"en minä siitä suutu, sillä se tekee teidät vahvemiksi"*. Aki oli kuullut jonkun saarnaajan selittäneen, että Paavali ei vihastunut, vaikka Akin mielestä teksti tarkoittaa, ettei Paavali väsy tai kylästy: Paavalin ämpäri ei *"suutu"* eli vesi ei nouse yli ämpärin suun.

Olin taas yötä hyvän ystäväni Markun Luona Ristiinassa. Ruotsista oli tullut nuoria, muun muassa Hans-Olof Wettainen [yksi nykyisistä Lapin vanhimmista]. Raimo Haimilahti tulkki lauantai-iltana. Koska hän ei voinut jäädä sunnuntaiksi, Raimon isä Erkki Haimilahti pyysi minua tulkkamaan silloin. Sitä en ollut aiemmin tehnyt pöydän takaa, vain kerran Hämeenlinnan rukoushuoneen parvekkeella Nils Liljeströmin seurattessa vieressä. Erkki ojensi minulle vanhan ruotsalaisen Raamatun ja kertoi Pietiläisen jättäneen sen rukoushuoneelle painottaen, että tätä käännöstä Ruotsissa käytetään. Kalle Luoma saarnasi, ja ihmeekseni totesin, ettei tulkkaminen ollutkaan vaikeaa. Otin varmuuden vuoksi saarnatuoliin myös uudemman ruotsalaisen Raamatun, mutta vanha käännös toimi ihan hyvin, vaikka sanojen muodot olivatkin monessa kohtaa vanhentuneita. Luoma käytti moneen kertaan sanaa *"vedota"*, enkä tiennyt,

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

mitä se on ruotsiksi. Okkolan Vesa, joka oli Mikkelistä ja Markun tavoin minua vuotta vanhempi, huomautti minulle seurojen jälkeen, että ”*vedota*” on ruotsiksi ”*vädja*”. Joku muukin nuorista oli huomannut, etten tiennyt sitä sanaa.

Luoma saarnasi radiosta, lyhythihaisista paidoista ja syntymäpäivistä. Hän kertoi, että kun hänelle oli lähetetty syntymäpäiväksi kukkia, hän oli käskenyt viemään ne takaisin, koska hän ei ollut tilannut mitään kukkia. Saarnan jälkeen ihmiset kehuivat tulkkaustani. Joku nuorista sanoi, että siinä on kysymys, etten nouse, kun kaikki kehuvat noin. Markkukin sanoi minun tulkanteen paljon tarkemmin kuin Raimo ja lisäsi, että hänen täytyy tunnustaa tunteneensa kateuden vaikutuksia. Ruotsalaiset vieraat lähtivät väliajalla, joten illalla ei tarvittu tulkkausta. Muuan tyttö kysyi, harmittiko minua, kun en saanut tulkata enää illalla, mutta jatkoi sitten olevansa paha ihminen.

Mikkelissä oli sangen vilkas alle kouluikäinen poika. Sain tietää, että hänen nimensä on Ossi Jantunen. Otto Kantola kertoi, että hän on loukannut päänsä liikenneonnettomuudessa. Otto Kantola oli vanha mies, joka oli tehnyt hiljattain parannuksen lankeemuksesta oltuaan vuosikymmenet maailmassa. Jantusen Ossi kysyi, olenko minä saarnaaja. Rautiaisen Juhani vastasi, että se saarnaa joka paikassa esikuvallaan. Myöhemmin Ossi muisti aina mainita, että minä saarnasin Mikkelissä.

Illalla oli Toivo Vesterisen saarnavuoro. Hänestä joku nuori sanoi, että hänellä on itku ja nauru yhtä lähellä. Kun havaitsin Luoman istuvan ilta-seurojen jälkeen yksinään sivupenkissä saarnatuolin vieressä, ajattelin, että nyt on hyvä tilaisuus mennä juttelemaan hänen kanssaan. Kysyin, oliko hän soittanut Sten Johanssonille helluntaikokousten aikana. Oli hän, ja hän kertoi sanoneensa Stenille, että joku parikymmenvuotinen tyttö Karinaisista – joka kuului leeviläisiin – oli sanonut, että Suomen, Ruotsin, Norjan ja Amerikan kristillisyyks on saatanan joukko. Sten oli vastannut Luomalle, ettei se ole hänen oppinsa. Luoma toisti minulle ihmettelynsä, että joku vain parikymmenvuotinen tyttö voi sanoa niin. Hän kertoi myös, että kerran muuan Mäkelä ja muuan Koistinen olivat olleet hänen luonaan. Luoma oli selittänyt heille pirunpaskan olevan apteekki-termi. Siihen Mäkelä oli sanonut, että sillä on hengellinen merkitys.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Luoma oli jo väsynyt pitkään keskusteluun, ja niin hän oli käskenyt heidän lähteä ulos. Luoma lisäsi naurahtaen, että sitten he laittoivat liikkeelle puheen, että hän oli heittänyt heidät ulos.

Luoma selitti minulle, miten hän oli oppinut ruotsia. Tiesin entuudestaan hänenkin toimineen tulkkina. Luoma oli saanut Raamatun, jossa oli rinnakkain suomen- ja ruotsinkieliset palstat, ja siitä hän opetteli kielen. Minusta oli niin mukavaa, että vanha saarnaaja juttelee näin ystävällisesti nuoren pojan kanssa. En ollut aikaisemmin puhunut kahden kesken kenenkään muun saarnaajan kuin oman isoisäni kanssa (ja tunnonasioita Niemen Toivolle).

Menin Luoman tyköä suoraa päätä Teemun luo ja sanoin, että kyllä sinä olet ollut koko ajan oikeassa. Teemu kertoi myöhemmin, että kasvoillani oli leveä hymy. Se minun on helppo uskoa, niin tavattoman iloinen olin ja sanomattoman huojentunut, että asiat ovat kuitenkin hyvin tässä isossa joukossa. Iloni ei haihtunut edes siitä, kun nuoret lauloivat rukoushuoneen pihalla Peppi Pitkätossun jäähyväislaulun (*”On laiva valmiina lähtöön, se kaukomaille vie”*) Laukkasen Heikille, jonka oli määrä tulla Tampereelle opiskelemaan.

Tunsin oloni keveäksi vielä kotonakin monen päivän ajan, mutta vähitellen samat synkät ajatukset hiipivät takaisin. August Isaksson saama tuomio joulukokouksissa 1964 oli ylläni yhtä musta pilvi kuin ennenkin. Totesin myös, etten pääse mitenkään yli siitä, että olisi ollut oikein muuttaa Laestadiuksen saarnoja. Yritin kylläkin ajatella, ettei se muuta asiaa, jos jokin sana vaihdetaan toiseen samaa tarkoittavaan sanaan, kuten paska sonnaksi. Mutta myöhemmin jouduin toteamaan, että sekin on tehty väärän siveyden vuoksi, josta Joonas Purnu nuhtelee I Vanhinten kirjassa (s. 209).

Viikko Mikkelin seurojen jälkeen oli Tampereella isot seurat. Olin kuorimassa rukoushuoneella perunoita Mäkitalon Ilkan ja Syrjän Lassen kanssa. Kerroin pojille keskustelustani Luoman kanssa. Tuli puhetta siitäkin, että Luoma saarnasi lyhythihaisista paidoista. Ilkan ja Lassen mielestä tuo oli aiheetonta, sen sijaan hihattomat paidat olivat heidänkin mielestään sopimattomia. Isältä olin kuullut, että ennen maaseudulla naiset vaihtoivat pitkähihaiset vaatteet ylleen, jos taloon tuli vieraita.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Teemu oli koko viikon Mikkelissä, ja hän oli odottanut jännittyneenä ja mielenkiinnolla, että hän saisi kotiin tultuaan kuulla minulta lisää keskustelustani Luoman kanssa. Hänen suureksi pettymyksekseen ei siitä ilosta ollutkaan enää mitään jäljellä, mikä minulla oli ollut Mikkelissä, vaan *”kaikki oli kuten ennenkin”*, niin kuin Teemu kirjoitti paljon myöhemmin minulle.

Ajattelin monta kertaa jälkepäin, että Mikkelin tapahtumat olivat minulle opettavainen ja hyödyllinen kokemus. Opin, miten vaarallisia aineita ihmiskunnia, kehu ja kiitos ovat itserakkaalle ihmislapselle, mikä voima suuren joukon ystävällisyydessä ja rakkaudessa on ja miten hyvä saarna voi saada unohtamaan, että vanhurskaan Jumalan edessä ei auta, vaikka kuinka hyvin saarnattaisiin, jollei vääryyksiä ensin korjata. Kun ajattelin asiaa, mitä Luoma itse asiassa sanoi minulle? Jos pirunpaska on myös apteekkitermi, antaako se luvan muuttaa Laestadiuksen saarnoja? Tuo kokemus auttoi ymmärtämään myöhemmin, miten saattoi olla mahdollista, että ihmiset, jotka olivat aikaisemmin vastustaneet jotakin vääryyttä, voivat myöhemmin alkaa ihailla samaa vääryyttä ja kuitenkin ajatella, että he itse eivät olleet muuttuneet, vaan asiat olivat todella tulleet korjatuiksi.

Sinä kesänä, jolloin täytin 18 vuotta eli minusta tuli niin sanottu täysi-ikäinen, minulla oli siis kolme kertaa iloinen helpotuksen tunne, että suuri joukko on sittenkin oikeassa. Ensimmäinen kerta oli, kun Reino Syrjä kertoi Tampereen rukoushuoneen luona Stenin valehdelleen hänelle, toinen kerta, kun Jonn Olai Elvebakk saarnasi Annijoella kukista ja kuvista, sekä kolmas kerta, kun keskustelin Kalle Luoman kanssa Mikkelin rukoushuoneella. Viimeinen kerta kesti pisimpään, useamman päivän, mutta se olikin sitten viimeinen kerta.

Ajattelin kyllä monta kertaa sen kesän ja syksyn aikana, enkö sittenkin voisi olla samassa seurakunnassa isäni ja äitini, veljeni ja siskojeni, muiden sukulaisten ja niin monien hyvien ystävien kanssa. Silloin tuli kuitenkin aina mieleeni, että juuri näin on kukaties käynyt jonkun nuorukaisen vuosisadan vaihteessa, kun melkein koko lestadiolainen kristillisyyttä jäi eriseuran alle. Hän on nähnyt vääryyden, kuten Tärännön kristityt, joista Johan Lantto kertoo vihreässä historiankirjassa, ja sitten kuitenkin

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

taipunut ja pyytänyt vastustustaan anteeksi, niin kuin Lantto kirjoittaa. Tunsin, etten voi mitenkään puolustaa itseäni tuomiopäivänä, jos oman mukavuuden, ihmiskunnian, sukulaisteni ja ystäväni tähden taivun siihen, minkä aivan varmasti tiedän väärydeksi.

Yhtenä pyhänä Nygrenin Pekka kutsui nuoria heille. Pekan vanhemmat olivat poissa kotoa, ja avara lasiseinäinen olohuone oli täynnä nuorta väkeä. Pekka pyysi minua johtamaan puhetta, mutta en osannut oikein puhua mitään. Olin niin ristiriitaisten tunteiden vallassa, enkä voinut puhua niistä kenellekään.

Kerran Mäkitalon Ilkka ja Syrjän Lasse keskustelivat Mäkitaloilla, mitä eroa leeviläisten ja steeniläisten välillä on. Leeviläisten he tiesivät pitävän esiliinaa. Muutoin heillä kummallakin oli käsitys, että steeniläiset ovat lempeämpiä ja ystävällisempiä. En sanonut mitään, kuuntelin vain. Huomasin, etten ollut ainoa, joka oli päättellyt steeniläisten olevan lempeitä ja kilttejä mutta leeviläisten kiihkoilevia ja ankaria.

Kun olin Syrjän Heikillä Lamminpäässä saunassa toisten poikien kanssa, ajattelin, että voi jospa pääsisin joskus saunomaan Stenin ja toisten Lapin alkuperäisten kristittyjen kanssa. Toisaalta minulla oli sinä vuonna monta kertaa sieluni silmien edessä kuva, että Lauri ja Eero ovat täällä Suomessa lähetysmatkalla, he istuvat olohuoneessa ja emäntä - joku vanhempi täti - pyytää heitä tulemaan kahvipöytään. Olin ymmärtänyt, että Lauri ja Eero olivat menneet Lappiin kaivostyöhön. Haaveilin myös, että joskus vaellan reppu selässä halki Lapinmaan jänkien ja kivieliöiden kylästä toiseen kokouksien mukana.

Kesätyöni vuoksi olin monesti yksin kotona työpäivän jälkeen, kun muut olivat kesämökillä tai jossakin muualla. Olin iloinen, että sain lukea kaikessa rauhassa vanhinten kirjoja ja mietiskellä kenenkään häiritsemättä. Luin myös lävitse vanhat vieraskirjamme ja havaitsin August Isakssonin olleen meillä kahdesti vuonna 1964. Täytin sinä vuonna kolme, eikä minulla ollut luonnollisesti mitään muistikuvia vierailuista. Tämä kirjoitus täytti vieraskirjasta kokonaisen sivun:

”Oi kuinka kaunis ja puhtas koti on kahtella opettajalla, oi kun olis minunki lapsilla. Jumala varjelkoon teitä tämän maailman

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

pahenuksista ja pahentavaisista tulista. Se oli nyt hauska hetki kun saimme pysähtyä tässä niin vierasvaraisessa kotissa. Jumala suokoon teille onnea ja menestystä, rauhaa ja rakkautta. Hedda ja August Isaksson.”

Kirjoitin tekstin koneella ja annoin sen Sten Johanssonin kirjoittaman August Isakssonin muistokirjoituksen kera joillekin ystäville, muun muassa Markulle.

Käänsin Isakssonin muistokirjoituksen suomeksi. Havaitsin siinä neljä kohtaa, jotka viittasivat mielestäni Lapin hajaannukseen:

(1) *Isaksson sai tuntea paitsi lämpimän hartauden ajan myös sen ajan, ”jolloin maailman kylmä tuuli on jäähdyttänyt sydämen ja tahtonut sammuttaa sen rakkauden tulen, joka oli tullut ylhäältä”.*

(2) *”Kaikkien koettelemusten aikana, jotka ovat kohdanneet tätä kristillisyyttä hänen aikanaan, samoin kuin sen, joka on kohdannut häntä itseään, hänen vaelluksensa ja puheensa ovat osoittaneet, että tie suurta maalia kohden on ollut hänelle selvä”.*

(3) *”Jos miekka ruostuu, jos terä vahingoittuu, mikä tapahtuu silloin, kun sotamies elää toisin kuin Jumalan sana ja kristillisyyys opettavat, jos sotamies antaa itselleen helpotuksia tai ottaa itselleen niitä, silloin miekka on tylsistynyt, silloin vihollinen tekee vahinkoa ja hajottaa lauman.”*

(4) *”Sillä Jumalan sana ei ole aikaan sidottua, että sen pitäisi muuttua ajan mukaan.”*

Tutkin saarnaajien nimiluetteloita II Vanhinten kirjan ja Julkaisukokoelman kirjeissä. August Isaksson ilmaantui niihin vuonna 1923, Sten Johansson 1958 ja Levi Älvgren vasta 1960. [En tiennyt vielä, että Levin sukunimi oli alun perin Pudas; Leevi Pudaksen nimi oli ensimmäisen kerran vuonna 1941 kirjeessä Suomen rintamamiehille]. Gunnar Jönsson tuli mukaan 1928 (23-vuotiaana), Evald Larsson ja Hugo Gustavsson 1949 ja David Björk 1958, siis samana vuonna kuin Sten. Viimeisen kerran August, Levi ja Sten ovat mukana juhannuksena 1965 Lahdesta kirjoitetun lähetykskirjeen vastaanottajien joukossa, vaikka Lapissa oli tullut jo julkinen ero. Isakssonin kuoltua saman vuoden elokuussa suomalaiset

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

jättivät pois myös Leevin ja Stenin nimet. Kjöllefjordin saarnaajan Thoralf Jensenin nimi oli ensi kerran 1932 Itä-Norjasta kirjoitetussa kirjeessä.

Luin moneen kertaan Laurin vihreän historian, kuten olen jo maininnut. Kopioin erityisen hyviä kohtia kristillisyyden kirjoituksista kansioon ja otin siihen lainauksia myös Laurin kirjasta, muun muassa nämä Levi Älvgrenin kesäkuussa 1978 – siis vain vuotta aiemmin – kirjoittamat sanat:

”Jumalan armon ja avun kautta tahdon sitä oppia seurata, josta olen hengen ja elämän saanut. Tämä olkoon kaikkien totisten sydänten puheenparsi sen lyhyen kilvoituksen ajan, mikä vielä jäljellä on. Jumala, rakas Isä omat heikot palvelijansa vahvistakoon loppuun asti vahvana pysymään, amen.”

Sydämeni täytti kaihoisa tunne lukiessani näitä sanoja. Jotenkin Leevi tuntui minusta enemmän kristillisyyden oikealta (viimeiseltä) vanhimmalta kuin Sten.

Nämä Laurin sanat jälkipuheesta huhtikuulta 1978 kirjasin myös kansioon:

”... niin kauan kuin Lapinmaan vanhat kristityt ovat vielä elämässä. Heidän poislähtönsä oli silmieni edessä kuin nouseva myrskypilvi, jonka varjo pian peittää meitä nuoria, jolloin olemme jäävä heidän hautainsa päälle. Pelastaakseni jonkun päiväsäteen näitten vanhain kristittyin loisteesta tulevalle polvelle myös Ruotsin Lapissa, tein lahjoni jälkeen yrityksen siihen. Olkoonpa kirjoitus kuinka puutteellinen hyvänsä historialliselta kokonaisuudeltaan, on siinä kuitenkin viitotettu tietä tämän kristillisyyden alkulähteille, nimittäin ikuisesti kestäväälle Jumalan Sanan perustukselle. Henkilöillä on vähempi merkitystä, sillä ihmiset horjuvat ja lankeavat, eikä ketään kruunata ennen kuolemaansa. Vaan opin asiat eivät muutu ajan laineissa”.

Ajattelin, miten kallisarvoista olisi, jos tulisi vielä sovinto Leevin ja Stenin välille. Kuvittelin mielessäni, millaisia olisivat kokoukset Kiirunassa, joissa saarnaisivat Leevi ja Sten ja kaikki toiset saarnaajat Ruotsista, Suomesta, Norjasta ja Amerikasta, jotka nyt olivat joutuneet vastakkaisille puolille. Minusta tuntui siltä, että mikään ei olisi voinut jakaa tätä pikku

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

joukkoa kahteen leiriin niin kohtalokkaalla tavalla kuin eripura Leevin ja Stenin välillä, ja tämän piti vielä tapahtua melkein heti sen jälkeen, kun he olivat saaneet yhteyden Amerikkaankin. Ajattelin, että kaikkein parasta olisi tietenkin, jos ei olisi tapahtunut mitään hajaannusta ja Leevi ja Sten saarnaisivat edelleen Kiirunan helluntaikokouksissa (ja kaikki saarnaajat olisivat yksimielisesti Jumalan Sanan väärentämistä ja synnin luvallisuuksia vastaan).

Vähän ennen koulun alkua olin Ruovedellä Isonsilmän kämpällä, jossa me Tampereen lyseon luontokerholaiset usein vietimme lomiamme. Olimme siellä kahdestaan Nygrenin Pekan kanssa, niin että sain tilaisuuden ottaa hänen kanssaan puheeksi kysymyksen opetuslasten uudestisyntymisestä. Pekka sanoi, että hänestä se on tapahtunut siellä suljettujen ovien takana. Muuten en paljastanut Pekalle sisäistä sotaani. Mietiskelin vain asioita mielessäni samoillessani tuttuja pitkospuureittejä Siikanevan suolla.

Kun Tampereella oli isot seurat, kävin luokkatoverini Lassi Holmin oven takana pyytääkseni häntä seuroihin. Kun hän ei ollut kotona, ajattelin itseni, oliko ehkä parempi niin. Antti Pirhonen, joka kuului kirkon seurakuntanuoriin ja joka oli paheksunut minulle Laestadiuksen karkeaa kieltä, tuli Nygrenin Pekan parannuksenteon jälkeen kerran Viinikan rukoushuoneelle. En muista hänen kommentoineen muuta kuin että lesta-diolaiset veisaavat rumasti.

Olimme Vammalassa seuroissa 19.8. Kuulin saarnaajien puhuvan seurakuntatalon sohvanurkkauksessa Leevin ja Stenin välillä tapahtuneesta hajaannuksesta. Einari Koponen mainitsi, että veljekset Yrjö ja Severi Mäkelä ovat nyt eri puolilla, Yrjö on steeniläinen ja Severi leeviläinen. Sain myös tietää, että Severi asuu Honkilahdessa, hänellä on suuri perhe ja melkein kaikki lapset ovat leeviläisiä. Millaisia he sitten mahtavat olla, pohdin itseni. Leo Toivonen kertoi melkein tyytyväisenä, että Amerikassa sitä vastoin kaikki ovat steeniläisiä. [Vuosia myöhemmin opin, että Severi Mäkelän ja Leo Toivosen vaimot olivat sisaruksia, omaa sukua Tammisto]. Leo mainitsi myös, että Ralph Niska vie vaimonsa rukoushuoneelle seuroihin, vaikkei hän itse käykään siellä. Einari Koponen lausui merkilliset sanat leeviläisistä/steeniläisistä: *”Siinä meillä kaikilla on suuri*

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

vaara, ettemme siihen joukkoon mene". Hän lisäsi, että Jumala on kaikkien isä, mutta seurakunta, oikea äiti, yhdistää kristityt. Kuulin myös Vammalassa, että Leevi ei voinut lentää Amerikkaan lähetysmatkalle, koska hän ei saanut viisumia oltuaan nuorena kommunistisessa puolueessa. Pihalla Salon Raili huudahti: *"Toi Juha-Lassi on tossa lippalakissaan kun Mäkelän veljekset! Hankitaan mekin lippalaki."*

Olimme Vammalassa tavallisissa pyhäseuroissa 9.9. Mehän asuimme Tampereen länsireunalla, mistä Vammalaan ajoi runsaassa puolessa tunnissa. Erkki Kulju saarnasi roomalaiskirjeen 10. luvusta. Se oli ainoa kerta, kun kuulin hänen saarnaavan. Muutama vuosi myöhemmin hän menetti muistinsa, vaikka oli ruumiillisesti vielä hyvässä kunnossa. Erkki Kulju saarnasi maailman lopun tulevan vuonna 2000. Seurojen jälkeen isä huomautti minulle, että hän on ennenkin saarnannut noin, mutta Raamattu ei sitä vahvista, koska päivää ja hetkeä ei tiedä Poikakaan, vaan Isä yksin. Eräänä päivänä sain kirjeen Markulta Ristiinasta. Menin vaatehuoneeseen – samaan, jota olin pelännyt niin kovasti luettuani 'Kauheaa Tarzania' kahdeksan vuotta aiemmin – ja avasin sydän pamppaillen kirjeen. Se, mitä kirjeessä luki, oli kuin jääkylmää vettä niskaan. Tuntui kuin sydän pysähtyisi. Markku kirjoitti olleensa Riihimäellä seuroissa, missä Luoma oli saarnannut sellaisista, jotka sortuvat kuulemaan omavanhurskaita eriseuraisia ja painuvat viimein heidän mukaansa. Teemukin oli ollut Riihimäellä, ja hän kertoi Luoman saarnanneen: *"Tosin ne ovat harvat, jotka ovat menneet leeviläisiin, tai steeniläisiin, mutta ne ovat sen itsellensä vahingoksi tehneet"*. Teemu matki Luoman puheen nuottia, miten vakavasti hän oli lausunut tämän painavan totuuden.

Tunsin kuitenkin, että allekirjoitan oman kuolemantuomioni, jos menen samaa tietä kuin ystäväni Markku ja veljeni Teemu. Minusta näytti siltä, että nyt he uskovat vanhaa saarnaajaa hänen ulkonaisen asemansa, korkean ikänsä (85 v.) ja pitkän kokemuksensa nojalla, ilman että hän asettaisi yhtään Jumalan sanaa perusteeksi, miksi on ollut oikein tuomita August Isaksson ja väärentää kristillisyyden pöytäkirjat.

Minusta asia oli päivänselvä, mutta tuntui niin raskaalta, niin sanomattoman raskaalta olla yksin, aivan yksin koko suuressa maailmassa ilman ainoatakaan ystävää, jolla olisi sama mieli ja kaipausta. Isälle en voinut

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

puhua mitään, enkä tiennyt ketään muutakaan, jonka puoleen olisin voinut kääntyä ahdistuksessani. Mietin vähän, voisinko käydä sen Yleniuksen Salmen luona, joka oli tiettävästi steeniläinen ja asui Tampereella, mutta en rohjennut ottaa häneenkään yhteyttä. Toivoin, että jospa joku niistä leeviläisistä tulisi tänne seuroihin, niin se voisi olla minulle avuksi. Harkitsin myös, menisinkö Heikinsuolle seuroihin ja samalla tapaamaan Yrjö Mäkelää. Aloin pitää kelloani taskussa, koska tiesin, että ennen kristillisyydessä saarnattiin rannekellot synniksi. Sidoin kelloon villalangan ja kiinnitin langan hakaneulalla housujeni vyölenkkiin.

Toisaalta ajattelin, voiko tämä kristillisyyden sittenkään olla aivan kuollut. Muistin erityisesti yhden kerran Lahden juhannuskokouksista, se oli varmaan kesällä 1976, kun Eino Nousiainen saarnasi. Olin valtavan liikuttunut anteeksi pyytäessäni, ja liikkeellä oli myös Hongiston pariskunta Lappeenrannasta. He olivat nimittäin aina yhdessä anteeksi pyytämässä, koska mies oli sokea. Lahdessa emäntä kiitti kirkkaalla äänellä Jumalaa, ja seisossani siinä vieressä tuntui aivan kuin olisin ollut taivaassa. Niin korkeaa armontuntemista minulla ei ollut koskaan ollut.

Ihmettelin myös, miten koulukaverini Nygrenin Pekka oli voinut löytää täältä levon ja rauhan sydämelleen, jos tämä ei enää olekaan oikea kristillisyyden. Toinen Pekka, jota ajattelin, oli äidinisäni Pekka Savolainen, josta me lapsenlapset käytimme nimeä Utta. Hän oli avioton lapsi ja viettänyt suuren osan lapsuudestaan Kuopion kaduilla. Muutettuaan Hämeenlinnaan hän avioitui niin ikään Savosta (Tuusniemeltä) kotoisin olleen Ester Holopaisen kanssa. He asuivat lähellä Hämeenlinnan vanhaa rukoushuonetta, ja heidän vanhimmat lapsensa Anja ja Anneli (jälkimmäinen on äitini) menivät naapurin Rantasen lasten kanssa rukoushuoneelle ja kävivät siellä myös pyytämässä anteeksi. Kotona he olivat sitten saarnanneet parannusta äidilleen, että jollei hän tee parannusta, hän joutuu tulijärveen. Lasten saarna vaikutti niin paljon, että isoäitini joutui kuulemaan tyttärensä ääntä. Isoisäni ei välittänyt mitään kristillisyydestä, kun olin pieni, hän saattoi jopa kirotta, jos häntä muistutti. Vuosien mittaan hän kuitenkin muuttui ja alkoi viimein käydä rukoushuoneella. Parannuksen hän teki talvella 1974, kolme vuotta ennen kuolemaansa.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Äitini tunsu, että rukoukset, joita hän oli vuosikymmenien ajan lähettänyt isänsä puolesta, olivat vihdoinkin tulleet kuulluiksi.

Ajattelin syksyllä 1979, että Uttakin sai rauhan täällä, kymmenen vuotta Lapinmaan hajaannuksen jälkeen. Toisaalta tuntui siltä, että Pekka Nygrenin tavoin Pekka Savolainenkin omaksui uudenaikaisen kristillisyyden. Panin ihmeekseni merkille, että hänellä oli lukemistona Alistair McLeanin romaani, ja maatessaan viimeisiä kuukausiaan sairaalassa - hänellä oli eturauhassyöpä - hän ihastui erityisesti lauluun 'Kristallinkirkkaan virran rantaa valkeat joukot riemuin käy, palmuja voiton lauluin kantavat he, kyyneltä yhtään siellä ei näy', jonka helluntaiseurakunnan kitarakuoro oli laulanut sairaalan potilaille. Me – lapset ja lapsenlapset perheineen – opettelimme laulun ja lauloimme sen äidinisäni arkun äärellä talvella 1977.

Myös busseista näkemäni uni askarrutti minua.

Lappeenrannan mikonpäiväseuroihin menimme Teemun kanssa tamperelaisten linja-autossa. Istuin Rautiaisen Alvarin vieressä, joka selosti seikkaperäiseen tapaansa, millaisia lämmitysongelmia heillä oli ollut pannun kanssa. Olin ensimmäistä kertaa Lappeenrannan rukoushuoneella. Se oli ensimmäinen uudenaikaisista rukoushuoneista, joita ruvettiin rakentamaan 1960-luvun puolivälin jälkeen. Yövyimme Teemun kanssa paikkakunnan nuoren saarnaajan Hannu Salon luona. Satuini näkemään pöydällä hengellisen lehden – taisi olla Sana - jossa oli Kaarina Ahosen haastattelu. Hän kertoi eläneensä tähän asti syntilistä taskussa. Nyt tyttöjen hiukset oli leikattu lyhyiksi ja kotiin oli tuotu televisio. Sain tietää, että Kaarina – Salon Hannun sisar – oli mennyt miehensä Hannu Ahosen kanssa mukaan karismaattiseen liikkeeseen, joka herätti Tamperellakin huomiota rukous- ja parantumiskokouksineen. Liikehdintä oli saanut alkunsa helluntailaisaarnaaja Niilo Yli-Vainion toiminnasta mutta levinnyt myös luterilaiseen kirkkoon. Hannu ja Kaarina tulivat mikonpäiväseuroihin, mutta olivat minusta rukoushuoneella vähän jännittyneen näköisiä. Hannulla oli maastopuvun takki, ja lyhyttukkainen Kaarina oli avopäin. Teemu oli kuullut Hannun kiittäneen Luoman saarnaa oikeaksi, *”mutta samalla tavalla heilläkin [karismaattisessa liikkeessä]*

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

saarnataan". Syrjän Lasse kertoi Ahosen Hannun isän sanoneen, että hän pitää yhtä vähän hengellisestä kuin lihallisesta huoruudesta.

Kotona kirjoittelin isän pöytäkalenterin vanhoille lehdille mietteitäni:

"Millä tässä maailmassa on merkitystä? Millä muulla on merkitystä kuin sillä, että saisin varmuuden sielulleni?"

Olin joskus kirjoittanut lapulle murhatun papin ja kansalaisoikeustaisteijan Martin Luther Kingin hautakiveen kaiverretut sanat:

"Vihdoinkin vapaa, vihdoinkin vapaa, kiitos Herra Kaikkivaltias, olen vihdoinkin vapaa".

Nyt jatkoin tekstiä: *"Vai olenko?"* Piirsin *"sukupuun"* Julkaisukokoelmaan kirjoittaneista saarnaajista. Lisä Poromaa meni vuosisadan vaihteessa vanhoillisuuteen, Joel Ahosen merkitsin katkoviivalla kulkeneen sivuun. Isä näki lappuni ja moitti sitä, miten olin sijoittanut Ahosen puuhuni.

Kun juuri oli ilmestynyt uusi virsikirja, johon otettiin vain 50 vanhaa virttä ja niistäkin monista vain joitakin värssyjä, laskin, montako prosenttia vuosien 1946, 1955 ja 1979 virsikirjoissa oli vanhoja virsiä. Minusta vanhojen virsien osuuden lasku kuvasti koko kristillisyyden kehitystä. Vielä vuoden 1955 kirjassa, josta otettiin viimeinen painos 1976, olivat vanhat virret selvänä enemmistönä ja ne olivat kirjan alussa. Uusin kirja alkoi kirkon virsikirjalla, vanhojen virsien osio oli jonkinlainen muisto menneestä. Meillä oli Teemun kanssa yhteinen pitkä työpöytä, jonka toinen puolisko kuului minulle, toinen Teemulle. Istuin pöytäni ääressä tekemässä vertailujani, mutta enää en voinut jakaa huomioitani hänen kanssaan.

[Uusimmassa Esikoislestadiolaiset r.y:n kirjassa vuodelta 1992 on vanhoja virsiä 12 ja niiden säkeistöistä noin puolet on jäljellä. Esikoislestadiolaiset r.y. on suhtautunut vanhoihin virsiin samaan tapaan kuin Tampereen kaupunki lapsuuteni Amurin puutaloalueeseen, josta on jätetty yksi perinnekortteli museoksi].

Sinä vuonna sain tietää Laestadiuksen kirjoittavan Hulluinhuonelaisessa, että opetuslapset uudestisyntyivät vasta helluntaina, kun heidän sydämensä irtautuivat maailmasta. Pääsiäisillan tapahtumat olivat kyllä armonmerkki, *"mutta ensimmäiset armonmerkit ovat pettäneet monen*

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

luulemaan niitä todisteiksi uudestisyntymisestä". Muistin, että lapsuudestaani saakka oli aina saarnattu heidän uudestisyntyneen pääsiäisiltana lukittujen ovien takana. Peltosen Paavokin saarnasi, ettei isäntä anna talonsa avaimia syntymättömille lapsille. Mutta ajattelin, että jos Laestadius sanoo noin, täytyy koko kysymys jättää ratkaisemattomana syrjään. Kun olimme Otto ja Helvi Tastilla tänä isoisäni viimeisenä syksynä, heillä oli kukkanen (olisiko ollut hyasintti) ruukussa olohuoneen pöydällä. En muistanut nähneeni heillä ennen ruukkukukkia. Muistutin, eikö kristillisyydessä ole saarnattu ennen nuo synniksi. *"Ne ovat sellaisia pikkuasi-oita"*, totesi isoisäni Otto. Samana päivänä soitettiin Alavetelistä ja ilmoitettiin, että isoisän nuorempi veli Axel oli kuollut (73-vuotiaana). *"Veljeni on kuollut"*, Otto-faari totesi lyhyesti ja vakavasti laskiessaan puhelimen kuulokkeen alas.

Hämeenlinnan sukulaisilta tihkui korviini sellaisia tietoja, että Margit Ojala on mennyt leeviläisiin, vaikkei siitä ollut aivan avointa puhetta. Sekä Margitin isä että äiti olivat Otto Tastin serkkuja, hän oli siis isäni kaksinkertainen pikkuserkku (ja Margit itsensä pikkuserkku). Margit ja Otto olivat töissä Hämeenlinnan turkistehtaalla. Kun Otto teki parannuksen ja puhui kaikille kristillisyydestä, Margit ainoana sukulaisista tunsii, että hänenkin täytyy tehdä parannus. Muistin Margitin Lahden juhannuskokouksista, missä hän oli ollut miehensä Kallen kanssa, jolla oli musta huopahattu mutta vain yksi käsivarsi, ja koirakin heillä oli mukana. Kallea joku arveli herraskristityksi. En ollut koskaan keskustellut Margitin kanssa. Nyt hänestä puhuttiin kielteiseen sävyyn, että hän oli ollut aina niin hieno ja pitänyt turkkia.

Luontokerhomme Vuokko järjesti maksullisen luontokuvaillan kerätäkseen rahaa toimintaansa varten. Sinne tuli mies, joka oli mielestäni kovasti Stenin näköinen, vaikka vähän tukevampi. Hänellä oli samanlaiset silmälasit ja pisamia, tukkakin oli samanvärinen. Isä ei näyttänyt järin ilahtuneelta, kun kerroin nähneeni luontokuvaillassa Stenin näköisen miehen. Teemu huomautti minulle ja isällekin Raamatussa lukevan, että leeviläinen ei pystynyt auttamaan ryöväriltä haavoitettua, mutta isä ei oikein innostunut tällaisesta teologiasta.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Rupesin kirjoittamaan mietteitäni sinikantiseen irtolehtikansioon otsikolla *”Joitakin ajatuksia matkaltani iankaikkisuuteen”* (käännös ruotsista):

”Niin, tuntuu siltä, että minulla ei ole juuri lainkaan halua käydä kansapuheissa tai mennä seuroihin. Siteeni kristittyihin ovat myös hyvin heikkoja – kummallista, että ei ole halua puhua heidän kanssaan muusta kuin leeviläisistä ja steeniläisistä.

Toisinaan minulla on ollut sellaisiakin tuntemisia, että millään ei ole minulle mitään väliä. Itsensä tuntee niin penseäksi. Toisaalta olen ajatellut, että kuvittelen vain, että en ole kiinnostunut seuroissa käymisestä.

Se on kuitenkin selvä asia, että Jumalan Sanaa ei saa koskaan muuttaa, sillä se on iankaikkisesti pysyvää. On myös tullut näköksälle, että meidän puolella on hyväksytty uusia muotoja esikuvaan (ei huiveja, kukat kodeissa, valokuva-albumit). Yhtä lailla on selvää, että valehtelu on suuri synti. En ole kuitenkaan ollenkaan ihastunut Martti Yleniuksen tiestä: meidän puolemmme on maailmallinen ja leeviläiset valehtelevat [tästä oli kertonut Ihosen Markku; Martti Ylenius oli käynyt hänen vanhempiansa luona Ristiinassa].

Sen tähden ainoa mahdollisuuteni on huoata Jumalan, rakkaan taivaallisen Isän puoleen, että Hän johtaisi minua tiellään eteenkin käsin; en tiedä, missä oikea esikoisten seurakunta on, mutta luotan siihen, että saan varmuuden siitä, ennen kuin armonaikani kuluu umpeen.

Voi kuinka paljon helpompaa olisi minulle, jos minulla olisi kumppani, johon voisin nojata – sellainen kumppani kuin Markku – yksin tuntee itsensä niin epävarmaksi ja heikoksi. Mutta Jumalalle olkoon kiitos, että sain kuitenkin tavata Markun, kun hänellä oli samanlainen mieli kuin minulla nyt, nimittäin Kososella, ne hetket pysyvät varmasti mielessäni, koska en unohda esimerkiksi sitä, kun hän sanoi: ”Kumpi meistä menee ensin” (steeniläiseksi).

On tapahtunut niin monta ihmeellistä asiaa, että on mahdotonta selittää, että ne olisivat tapahtuneet sattumalta. Miksi Sirkkis sai kirjeen

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Kalervo Koistiselta vain muutamia päiviä ennen kuin tapasimme 'vanhojen päivänä'? Koskaan aikaisemmin tai myöhemmin en ole tavannut häntä Aleksanterin kirkkopuistossa. Ja hyvin harvoin olen kokenut sellaista keskustelua kuin se nelituntinen Timo Syrjän luona. Silloin syttyi halu tavata Sten Johansson, mikä oli kypsynyt jo pidemmän aikaa mielessäni. – Miksi Markku soitti ja kysyi, halusinko lähteä Kiirunaan helluntaikokouksiin juuri silloin, kun mietiskelin, miten pääsisin Kiirunaan tapaamaan Steniä. Olen melko varma, että ei ollut parempaa kumppania sellaiselle käynnille kuin Markku. – Miksi minun syntymäpäiväni on merkitty (vieraskirjaan) virheellisesti vuonna 1965 – niin että se on sama kuin August Isakssonin kuolinpäivä – 13.8.1965? Onkohan Jumala viisautessaan järjestänyt kaiken tämän osoittaakseen minulle oikeaa tietä päämaaliin, jonne jo niin monet vanhurskaat ovat päässeet, jotka nyt veisaavat iankaikkista kiitosvirttä tapanneen Karitsan häissä, joka heidät lunastanut on?

Niin, jos se on Jumalan tahto, haluaisin matkustaa Ruotsin Lappiin ylioppilaskirjoitusten jälkeen, sillä tunnen, että minun täytyy saada selko näistä asioista, sillä kysymyshän on sieluni autuudesta, ja sen asian pitäisi aina olla tärkeimpänä minulle. En voi vain lykätä sitä eteenpäin, koska en voi lainkaan tietää, milloin elämäni lanka katkaistaan. Uskon kuitenkin niin paljon hyvää Jumalasta, että olen valmis jättämään tämän murheen laakson ja kyynelten korven, kun kuoleman enkeli tulee leikkaamaan viljaa.

Johdata minua viheliäistä ja heikko totuudessasi, rakas taivaallinen Vanhin, aina elämäni ehtooseen asti. Amen. 30/10 1979 heikko matkamies iankaikkisuuteen Juha-Lassi Tast”

Pyhäinpäivänä 3.11. luin aamulla tapani mukaan Aamulehteä. Lehden alkuosan sivu, jolla olivat hengelliset ilmoitukset, näytti minusta tällä kertaa aivan siltä, että tässä pitäisi olla leeviläisten kokousilmoitus. Tunne oli niin voimakas, että luin sivun moneen kertaan alusta loppuun ja lopusta alkuun, mutta ilmoitusta ei vain löytynyt. Tämä kokemus, jota minulla ei ole ollut toiste, oli niin erikoinen, että otin myöhemmin sivun talteen.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Olen kirjoittanut päivän tapahtumista näin (käännös ruotsista):

"Niin, tänään Teemu, äiti, isä ja minä olimme ruotsinkielisessä jumalanpalveluksessa Vanhassa kirkossa. Jostakin syystä minulla oli oikein kova ikävä Sten Johanssonia. Ajattelin, miten hauskaa olisi olla hänen kanssaan jumalanpalveluksessa. Minulla oli hyvin elävänä ajatuksisani, mitä Lauri kirjoittaa kirjassaan, 'kun kristityt olivat Herran pyhällä ehtoollisella Svappavaarassa 1975' ja muutamat amerikkalaiset nuorukaiset itkivät kaikessa hiljaisuudessa kysyen: 'Miksi elävien kristittyjen Euroopassa täytyy olla tällaisessa kirkossa?'

Istuessamme autossa kotipihalla ennen seuroja odottaen naisväkeä isä kertoi, että Kalevan kirkossa on kello 14 'esikoislestadiolaisten seurat' ja Yrjö Mäkelä saarnaa siellä." (Myöhemmin näin, että ilmoitus oli ollut lehden takaosassa seurakunnallisten tietojen yhteydessä. Siksi en ollut löytänyt sitä.)

"Päätin heti mennä sinne. Ajattelin, että olen jo nähnyt, minkä tien tämä suuri joukko on valinnut. Sydämeni alkoi jyskyttää kovasti, ajattelin, että mahdollisesti on Jumalan tahto, että on jo aika tehdä ratkaisu. Aloin jo ajatella tulevaisuuttani sen jälkeen, kun minusta on tullut steeniläinen, mitä sanoisin koulussa ja rukoushuoneella. Seurat menivät sitten vähän ohi korvieni, olin ajatellut mennä seurojen jälkeen joko Kalevan kirkkoon tai Yleniukselle, ja ajattelin vain sitä." [päiväkirja 3.11.1979]

Saarnan piti Kauko Viljanen, joka oli laitettu sinä syksynä saarnaamaan, ja seurat kestivät alle puolitoista tuntia. Seurojen päätyttyä menin isän luo ja sanoin lähteväni Kalevan kirkkoon. Isä sanoi päättäväisesti: *"Sitä sinä et tee"*.

Sanoin isälleni:

"Oletko ajatellut, olisiko sinun tarvinnut valvoa öitä, jos olisi käynyt niin, että Suomen saarnaajat olisivat olleet sillä puolella, joka halusi säilyttää postillan muuttamattomana?"

Isä oli nimittäin kertonut joutuneensa valvomaan öitä hajaannuksen aikaan. Minusta oli ihan selvää, että asiassa ei olisi ollut mitään päänvaivaa, jos enemmistö olisi halunnut pitää Jumalan sanan kirjat ennallaan

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

ja vähemmistö olisi halunnut muuttaa ne. Isä vastasi, että siinä on kyl-
liksi, kun valvoo omissa synneissään eikä ota kuormaa toisten virheistä.
Sanoin siihen: *"Niin, se on niin"*. Tullessaan ylös ruokasalista kahvilta isä
kysyi minulta, tuntuiko se alkuperäisen esikuvan mukaiselta, kun Elina
oli käyttänyt viikolla sanaa 'perse'? *"No, ei"*, vastasin siihen. Huomasin
myös isän kertovan jotakin äidille (epäilemättä aikeestani), ja äiti näytti
aika miettelialtää.

Menimme kylään Juho ja Eeva Kososelle, missä olin kesällä saanut kokea
(lyhytaikaisen) ilon siitä, että Markulla oli sama mieli kanssani. Muistiin-
panoissani lukee:

*"Meidät kutsuttiin Kososelle, ja horjuin Yleniusten ja Kososten välillä.
Tulin sitten kuitenkin Kososelle, mutta hyvin raskaalla mielellä, minä-
hän ajattelin, että nyt kestää kauan, ennen kuin saan tällaisen tilai-
suuden, joka on nyt liukumassa käsistäni. Olin hyvin hermostunut Ko-
sosella, ja vilkuilin alinomaa kelloa, kun minulla oli jopa sellainen
suunnitelma, että kävisin Yleniuksella vielä Kososten jälkeen. Minun
oli vaikea istua paikoillani, menin toiseen huoneeseen ja rukoilin, että
Jumala auttaisi eteenkinpäin ja että jos mahdollista saisin vielä tilai-
suuden tavata heitä. Sitten Sirkkis tuli Raakel Kuoppalan kanssa, ja
sain tilaisuuden puhua S:n kanssa (melkein) kahden kesken. Sirkkis sa-
noi, että heillä (steeniläisillä) on seurat vielä huomenna [sunnun-
taina] klo 12 salissa 9. Puhuimme Levi Älvgrenin ym. kirjeestä tammi-
kuulta 1979 ja monesta muusta. Sirkkis kertoi myös, että August
Isaksson oli pyytänyt Ville Niemistä auttamaan häntä saamaan vallan
Lapinmaalla.*

*Minulla oli hyvin suuri helpotuksen tunne, kun minulla oli sittenkin ti-
laisuus käydä steeniläisten seuroissa. Mutta Sinun tahtosi tapahtu-
koon, jos olet nähnyt sen hyväksi, että menen huomenna kuulemaan
Yrjö Mäkelää, että kaikki menisi oikein ja kauniisti. En ole nyt niin hor-
juva kuin aamulla (ehkä siitä syystä, mitä Sirkkis kertoi A.I:sta), mutta
uskon, että Jumala tulee johtamaan minua oikealla tiellä. Huomenna
tulen kuitenkin mahdollisesti ottamaan tärkeän askeleen – en tiedä
silti, minne päin. Siksi minulla ei ole muuta mahdollisuutta kuin jättää*

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

*itseni Jumalan käsiin. Auta minua, oi rakas Taivaallinen Isä, Amen.
3/11 1979, Juha-Lassi Tast”.*

Seuraavana aamuna ilmoitin aamupalan jälkeen meneväni nyt Kalevan kirkkoon. Isä nousi ylös, asettui ulko-oven eteen ja sanoi lujasti: *”Etkä mene!”* Tuumin hetken ja totesin, etten voi alkaa painia isäni kanssa. Olin jo pukenut päällystakin ylleni, mutta riisuin sen ja menin huoneeseeni. Purin tuntojani päiväkirjaani:

”Niin, ei käynnistäni steeniläisten seuroissa sitten tullut mitään, kun isä ja äiti kielsivät sen jyrkästi enkä halua tappelua kotiin – en tohtinut sanoa, että enemmän tulee kuulla Jumalaa kuin ihmisiä, koska en ole aivan varma, johtaako Jumala sitä pientä laumaa, jota kutsutaan steeniläisiksi. Onhan selvää, että vanhempieni näkökulmasta pitää ehdottomasti estää minua saamasta yhteyttä heihin – äiti sanoi, että minun on hyvin vaarallista mennä heidän seuroihinsa, koska pohdin niin paljon sellaisia asioita, joita ei tarvitse ymmärtää.

Kello on nyt kaksikymmentä yli yksi: Yrjö Mäkelä on luultavasti saarnannut jonkin aikaa. No niin, luotan siihen, että Jumala auttaa minua aikanaan – minun pitää vain ajatella sitä nuorta tyttöä Padasjoella, jonka oli pakko olla vuosikausia menemättä seuroihin, koska hänen äitinsä olisi muuten antanut piiskaa. [Olin kuullut tämän tytön käyneen kirjeenvaihtoa saarnaajien kanssa siten, että hänen kristitty ystävättärensä toi kirjeet onttoon puuhun, mistä hän kävi hakemassa ne. Kalle Nurminen kertoi saarnassaan, että äiti tuli viimein synnintuntoon. Hän oli kutsunut saarnaajat kotiin ja valmistanut parhaita herkkuja pöytään, kun hän ajatteli, että jos ne saarnaajat sitten voisivat antaa hänelle anteeksi hänen kauhean syntinsä, kun hän oli estänyt tyttärtään kristillisyyden asiassa.]

Minun täytyy kyllä tunnustaa – ja sen teen mielelläni – että minulla on ollut hyvä koti, jossa rakkaat vanhempani ovat opettaneet minulle jumalanpelkoa ja olen saanut elää suojassa pauhaavalta maailmalta. Ei ole kysymys siitä, että minulla olisi paljon ymmärrystä kristillisyyden asiassa – mutta kysymys on seurata sitä oppia, esikuvaa ja

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

*elämää, jota ensimmäiset vanhimmat ovat osoittaneet tälläkin etsik-
koajalla.*

*'Sillä Jumalan sana ei ole aikaan sidottua, että sen pitäisi muuttua
ajan mukana...'* [lainaus Sten Johanssonin kirjoittamasta August
Isakssonin muistokirjoituksesta].

*Rakas taivaallinen Vanhin, johdata minua heikkoa ja viheliäistä tiel-
läsi iankaikkisuuden ihanalle rannalle asti, amen. Tätä toivottaa 4.11.
Juha-Lassi Tast"*

Seuraava merkintäni on tällainen:

*"Jumalalle rakkaalle taivaalliselle Isälle tuhatkertainen kiitos, että
Hän käsittämättömässä viisauudessaan ja ylitsevuotavassa lau-
peudessaan antoi minun saada tilaisuuden käydä Yleniuksella viime
pyhänä seurojen jälkeen.*

*Tulee yhä selvemmin näköksälle, millainen yliluonnollinen johdatus mi-
nulla on ollut elämässäni vasinkin tänä vuonna. Olin ajatellut, että
kävisin Yrjö Mäkelän luona Heikinsuolla, kun siellä on isot seurat.
Mutta kun sitten luin Rauhan Siteestä, että seurat ovat samaan ai-
kaan Tampereella ja Heikinsuolla, ajattelin, että vaikuttaa siltä, kuin
tarkoitus olisi, että en tapaisi Y.M:ää – kerroin myös Teemulle ajatuk-
sistani.*

*En saanut tilaisuutta mennä steeniläisten seuroihin, kuten olen jo kir-
joittanut tänne aiemmin. Mutta ennen seuroja äiti sanoi täällä ko-
tona, että jos Teemu ja minä haluamme mennä kylään illalla, niin voi-
simme tehdä niin. Seurojen jälkeen Teemu ja minä päätimme, että
jäämme toistaiseksi sinne, ja toiset ajoivat kotiin ottamaan vastaan
vieraita. Silloin näin Sirkkisen ruokasaliin vievässä oviaukossa. Hän
kertoi lyhyesti jotakin seuroista Kalevan kirkossa, mutta hän ei ehtinyt
sanoa paljontaan, ennen kuin Pekka ja Teemu tulivat paikalle. Hetken
kuluttua hän pyysi minua sivuun sanoen, että hän haluaisi sanoa yh-
den asian minulle. Menimme isoon saliin, ja hän kertoi, että Salme
Ylenius oli pyytänyt häntä tulemaan heille Viinikan seurojen jälkeen.
Sirkkis huomautti, että hän ei halua houkutella minua, mutta jos vain
haluaisin, voisin tulla sinne. No, sehän on selvä, että olin valmis*

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

lähtemään – Jumalahan oli valmistanut minua kuukausien ajan.” (lainaus päättyy)

Sanoin Sirkkikselle, että hän voi lähteä edellä, tulen sitten perässä. Onnistuin pääsemään ulos rukoushuoneelta kenenkään kysymättä, mihin olin menossa. Kävelimme Väinämöisenkadulle Kalevaan, missä Yleniukset asuivat. Olin koko ajan peloissani, että automme ilmestyy milloin hyvänsä paikalle ja isä katkaisee matkani.

Matkalla Sirkkis kertoi, ettei hän tiedä, kuka seuroissa oli saarnannut, mutta Yrjö Mäkelä se ei kuitenkaan ollut. Kun kysyin, mitä hän oli saarnannut, Sirkkis sanoi, että hän oli ainakin käyttänyt paljon aikaa sen selittämiseksi, että heräys on Jumalan työ. Puhuin siitä, millaisia vaiheita minulla oli ollut. Sirkkis esitti arvelunsa, että järjestely työalueista Lapissa – joista Lauri kirjoitti historiassaan – oli saattanut olla yhtenä syynä hajaannukseen, kun eri saarnaajat tekivät työtään omilla tahoillaan.

Kun tulimme Yleniukselle, Salme tuli eteiseen vieraita vastaan. Hän sanoi, että hänen täytyy oikein kysyä, kuka tämä nuori herra on. Sanoin olevani Tastin Juha-Lassi, Johanin poika. Yleniukset olivat kovasti yllättyneitä. Muistin hyvin heidät, olin ollut lapsena samassa paikassa kylässä ja leikkinyt minua vuotta vanhemman Pertti-pojan kanssa, jolla oli hieno sähköjunarata. Asunto näytti samanlaiselta kuin ennen, mutta junarataa en nähnyt (enkä Perttiä).

Olohuoneen sohvalla istui vanha, kurttuinen mies, joka poltti tupakkaa holkista. Ymmärsin, että hänen täytyi olla Yrjö Mäkelä. Istuin sohvalle hänen viereensä. Hän osoitti Sirkkistä ja kysyi, onko tämä morsiameni. *”Ei, sisar vain”*, vastasin. Salme sanoi, että tarkoittaa varmaan uskon sirtarta. Yrjö muisteli huvittuneena vedet silmissä, miten isoäitini Tastin Helvi oli ollut liikutuksissa Lahden juhannuskokouksissa, niin että huivi oli valahtanut niskaan ja tukka hapsotti sinne tänne. Yrjö kertoili liikuttuneena Ville Niemisen ajasta ja miten sitten tuli toinen mies, joka otti johdon käsiinsä. Huomautin, että se mieshän on allekirjoittanut yhdessä Ville Niemisen kanssa muun muassa II Vanhinten kirjan esipuheen. *”Ahonen”* sanoi Yrjö. Ville Nieminen suhtautui Yrjön mukaan varauksellisesti kovaäänisiin. Hän oli sanonut, että se täytyisi tuonne mäellekin vetää,

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

”niitä näkyy sielläkin olevan”. [Isä kertoi Hirvosen sanoneen, että joka tulee syntiseksi kovaäänisistä, saa tulla syntiseksi silmälaseistakin.] Yrjö mainitsi kannattaneensa aikanaan sellaista tyhmyyttä kuin suur-Suomi.

Yrjö kertoi keskustelleensa vuoden 1969 Lapin lähetyksen aikana Jönssonin kanssa Heikinsuon rukoushuoneella saarnaajien huoneessa. Ahonenkin oli *”korjannut luunsa”* paikalle. Yrjö selitti Jumalan johtaneen puhetta niin, että viimein Jönssonilla ei ollut muuta asetta kuin vedota Raattamaan sanoihin, että tulee olla yksimielinen seurakunnan enemmistön kanssa. Silloin Yrjö oli huomauttanut, miten vuosisadan vaihteessa kävi. Ahonen oli nuhdellut Yrjöä, että hän moittii Lapin vanhimpia, mutta Yrjö oli torjunut nuhteen toteamalla, että Ahonen oli itsekin ollut lähetystä vastaan. [Isä kertoi Ahosen sanoneen, että on tärkeää, että lähetys tulee vielä hänen eläessään, muuten aletaan puhua, että hänkin on ollut sitä vastaan].

Olohuoneeseen tuli vähän päälle 50-vuotias, lyhyenlainen ja harvahiuksinen mies poikansa ja tyttärensä kera. Yrjö osoitti häntä ja sanoi, että tuo mies on saarnannut tänään. Sain tietää, että hän oli Sakari Saarisalo, professori Aapeli Saarisalon poika. Ajattelin, että vai niin, Sakarikin kuuluu siis steeniläisiin. Istuin kahvipöydässä Sakarin vieressä. Sakari mainitsi Lutherin sanoista, että kristillisyys ei pysy puhtaana tavallista miehen ikää pidempään. Nämä sanat olivat jo minulle tuttuja Laurin histori-ankirjan alkusivuilta. Sakari totesi, että etsikkoajan alusta vuosisadan vaihteen hajaannukseen meni 56 vuotta, ja sitten kului 64 vuotta seuraavaan hajaannukseen. Huomautin, että nyt teidän joukossanne on taas tullut hajaannus. Sakari sanoi, että molemmat puolet elämän tiestä pitää tulla koetelluiksi. Tämä sopi aatoksiini, joita minulla oli ollut jo ennen käyntiäni Stenillä. Sakari mainitsi, että heränneellä ihmisellä on oma käsityksensä, millainen oikean kristillisyyden tulee olla, mutta vasta löydettyään sen hän havaitsee, että nyt kaikki palapelin palat sopivat yhteen.

Yleniuksella oli myös Maila Surakka Lappeenrannasta. Hän muistutti aika tavalla vanhempaa sisartaan Salli Ihosta, Markun äitiä. Molemmat olivat hentoisia ja valkotukkaisia. Maila itki tai kirkaisi kovaan ääneen sanoessaan hyvästiä ja pyytäessään anteeksi Koljosen Alvarilta. Sanoin hänelle

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

kuulleeni hänestä Markulta, ja Maila totesi, että on hyvä, että on sellaisia nuoria, jotka eivät vain usko suoraa päätä, mitä saarnaajat sanovat.

Alvar Koljosen muistin lapsuudestani, kun he asuivat Aitoniemessä parikymmentä kilometriä Tampereen keskustasta pohjoiseen. Heillä oli ranta sauna, ja me leikimme Niemen Ilmarin kanssa laiturin vieressä, johon oli rakennettu eräänlainen kivinen aitaus lapsille, jotka eivät osanneet vielä uida. Alvar sanoi minusta ja Teemusta, että olemme kuin *"kaks marjoo"*. Meillä oli kai samanlaiset vaatteet. Olin kuullut, että ensimmäisen emäntänsä Aion kuoltua Alvar oli hankkinut uuden lehti-ilmoituksella ja että tällä oli ollut televisio mukanaan. Isä huomautti, että niin siinä käy, kun valvoo siinä, mitä vikoja kristillisyydessä on, mutta unohtaa valvoa itseään. Olin nähnyt kerran Alvarin emäntineen Tampereen rukoushuoneella. Silloin Alvar oli minusta näyttänyt hieman kireältä tai kylmältä, vaikka hän oli syleillyt Rautiaisen Alvaria ja kutsunut tätä kaimaksi. Alvarilla oli ollut liivipuku, ja minusta sellainen näytti vähän heraskaiselta. Emännällä oli ollut huivi ja hame, niin kuin kristityillä on tapana. Olin tervehtinytkin häntä, ja hän oli katsahtanut lievästi hämmästyneenä minuun mutta vastannut Jumalan terveellä. Nyt he olivat mollemmat Yleniuksella.

Olin kuullut, että Yleniuksen Martti ei olisi kunnolla mukana steeniläisyydessä, mutta päättelin, ettei se tainnutkaan olla totta, koska Martti oli mukana keskustelussa. *"Lentäkää hiljaa ja matalalla"*, hän toivotti lähteville vieraille nauraen niin, että hänen iso mahansa hytkyi. Hän kertoi Syrjän Reinon kysyneen Leeviltä: *"Sano minulle, Leevi, oletko sinä ollut kommunisti?"* Leevi oli vastannut: *"Mie piän sanoa sulle, mie olen ollu kommunisti, mutta mie olen tehny siitä parannuksen"*. *"Kyllä minä tiedän, että sinä olet tehnyt siitä parannuksen, joo, mutta minä halusin vain tietää, oletko sinä ollut kommunisti"*, oli Reino sanonut siihen. Martti matki Reinon möreää ja Leevin kimeää ääntä, niin että Salme torui miestään: *"Älä matki"*.

Paikalla olivat myös Jouni ja Tuula Nevala. Jouni oli minulle ulkonäöstä tuttu, koska olin nähnyt hänet rukoushuoneella pari vuotta aiemmin. Jouni puheli monenlaista, muun muassa että helvetin peräseinä on tehty

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

pappien pääkalloista. Salme koetti vähän pehmentää Jounin lausumia, arvatenkin pelosta, että voisin saada niistä väärän käsityksen.

Vilho Riitamo tuli vaimonsa Kaarinan ja nuorimpien lastensa kera [Arja ja Anneli] noutamaan appivanhempiaan Yrjö ja Veera Mäkelää ja katsoi silmät ympyriäisinä nähdessään minut. Kun jäljelle olivat jääneet vain tamperelaiset, kysyin, onko siis niin, että te kuusi kuulutte täällä Tampereella steeniläisiin, nimittäin Yleniuksen, Koljosen ja Nevalan pariskunnat. Salme viittasi nuorimpiin lapsiinsa [Harriin ja Kirstiin] ja sanoi: *"Minkä verran näillä sitten on [kristillisyyttä]"*. Pertti tuli illansuussa kotiin, mutta hän ei näyttänyt olevan hiukkaakaan kiinnostunut olohuoneen tapahtumista. Ennen kuin Koljoset lähtivät, Alvar pyysi sydämellisesti tulemaan heitä katsomaan, *"koska meillä on vain toistemme viat katsottavana"*. Yleniuksella oli myös vanha, käheä-ääninen, tumma, pienikokoinen nainen, jonka henkilöllisyys ei selvinnyt minulle.

Ostin Yleniukselta Kirkkopostillan ja matkustin bussilla kotiin. Hyppelin ilosta matkalla bussipysäkiltä kotia kohti, arvokas Kirkkopostillani pussissa heiluen. Ajattelin, että nyt olen löytänyt tällaisia ystäviä kotikaupungistani. Minusta tuntui jo, ettei minulla ole juuri ketään noin rakkaita ystäviä 'isolla puolella'. Kotona isä ja äiti kysyivät tietysti, missä olin ollut. Vastasin olleeni Yleniuksella. Siitä seurasi vakava mutta rauhallinen keskustelu, ja kerroin, miksi olin mennyt Yleniukselle. Äiti kysyi, enkö lue enää muuta postillaa kuin Kirkkopostillaa.

Teemu kertoi minulle, että Hilja Vilén (Hannun ja Ritvan isoäiti) oli ollut meillä kylässä ja kysynyt Koljosen Teuvolta, kuinka kauan hänen isänsä vielä on siellä eriseurassa. Teuvo oli huokaissut ja todennut, että hän ei voi sitä tietää. Vilénin Hilja muisteli, kuinka Alvar oli lyönyt rukoushuoneella isoja kämmeniään yhteen ja sanonut: *"Herra Jeesus ole kiitetty!"* Hilja oli lisännyt, että kun siellä eriseurassa ei tule autuaaksi. Teuvo oli kertonut, että isä Alvarin mielestä merkitys on muuttunut, kun paskan tilalla kirjassa on sonta, koska sonnassa olkia. Vilénin Hilja oli yksinkertainen kristitty. Rukoushuoneella hän osoitti saarnastuolia ja sanoi: *"Tuolla se on armoistuin"*. Isäkin vetosi minuun, voinko ajatella, että sellainen vakava kristitty kuin Hilja Vilén on väärässä. Hän eli hyvän matkaa yli 90-vuotiaaksi.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Kaksi viikkoa myöhemmin menimme taas Mikkeliin seuroihin. Eino Nousiainen oli siellä lähetysmiehenä. Pyysin hänet sivuun ja sanoin, että minusta on tuntunut siltä, että Sten Johansson on aivan oikeassa ja että olen epäillyt kovasti sitä, missä oikea esikoisten seurakunta on. Nousiainen kysyi: *”Onko siellä teidän koulussa niitä?”* Vastasin, että ei, mutta kävin Sten Johanssonilla Kiirunan helluntaikokousten aikana. Nousiainen kysyi, selittikö hän toista puolta asiasta. Sanoin Stenin kertoneen, että kristillisyyteen tuli sellaisia uusia asioita kuin syntymäpäivät ja pappien kanssa seurustelu. *”Niin”*, sanoi Nousiainen. Lisäsin, että Boremanin postilla oli myös yksi asia, jota he eivät voineet hyväksyä. *”Mutta meillä on hyvät kirjat”*, Nousiainen sanoi osoittaen saarnapöytää, *”Panula oli sellainen tarkka mies”*. Sanoin, että August Isakssonkin jäi heidän puolelleen. *”Niin hän jäi, ja kuoli myös siinä uskossa”*, Nousiainen vahvisti. Hän kehotti minua olemaan vain hyvässä turvassa ja käymään vain seuroissa, *”niin kuin se on suuri ilo meille vanhoille, kun nuoret käyvät seuroissa”*. Sanoin, että kyllä Jumala pitää omistaan huolen. Nousiainen kehotti vielä uudelleen olemaan vain hyvässä turvassa.

Kerroin Markulle keskustelustamme, millainen pettymys minulle oli, ettei Nousiaisella ollut tuon kummempaa sanottavaa. Markku sanoi, että hän saattoi arvata, että siinä käy noin, jos menen puhumaan Nousiaisen kanssa. Muistutin Markulle, mitä hän oli puhunut minulle kesällä Kososella, kun hän suorastaan ehdotti, että voisimme kirjoittaa kirjeen Stenille. Markku sanoi vain, että koska hänellä ei ole enää myöhemmin ollut sellaista tunnetta, ei asia ole enää askarruttanut häntä. Markku sanoi myös, että pitää olla nöyrä Jumalan tahdolle mutta että hän ei tiedä, mikä on Jumalan tahto. Muistiinpanoihini olen kirjoittanut, etten minäkään tiedä sitä. Markku muisteli kesäistä käyntiään tätinsä Maila Surakan luona Lappeenrannassa ja esitti arvionsa, että hänen äitinsä pukeutuu yksinkertaisemmin kuin Maila, jolla oli ollut kotonaan melkein maahan asti ulottuva kirjava hame. Toisaalta Markku totesi Mailan olleen yhden Lappeenrannan seurakunnan *”pylväistä”*. Maila oli ihmetelleyt, että sellainen mies kuin Pikku-Leevi on ylipäättään asetettu saarnaajaksi. Markun veli Saku kertoi jonkun kysyneen Karjalassa Markulta, kuuluuko hän

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

leeviläisiin. Sanoin siihen, ettei hän tiennyt, miten lähelle hän osui. Saku ei vastannut, hymyili vain vähän vinosti.

Seisoin Mikkelin rukoushuoneen pihalla ja katselin, kun Nousiainen, kiltti vanha setä, joka oli melkein 82-vuotias ja jonka ei olisi voinut kuvitella tekevän pahaa karpäsellekään, kömpi autoon, joka kuljetti saarnaajat pois. Tunsin itseni valtavan yksinäiseksi ja vieraaksi seisuessani siinä koleassa syksyisessä säässä. Muistelin kesäpäivää Stenin pihamaalla ja tunsin palavaa kaipuuta päästä taas Kiirunaan osoitteeseen Växlaregatan 8. Kun isä leikkasi hiuksiani autotallissamme, sain hyvän tilaisuuden kertoa hänelle, mitä Nousiainen oli sanonut minulle August Isakssonista. Näin heti isän päältä, että hän ei pitänyt laisinkaan kertomastani. Isä oli nimitäin sitä mieltä, että hän oli todellinen August Isakssonin seuraaja, ja hän vetosi Isakssonin kauniiseen todistukseen vieraskirjassamme. Ihmettelin itsekseni, että isän mielestä minun tuli luottaa Suomen vanhoihin saarnaajiin mutta ei siihen, mitä he sanovat.

Kirjoitin päiväkirjaan:

”Keskiviikko, 28/11 1979 klo 19.55. Joo, se tuntuu peräti orvolta ja yksinäiseltä. Olisi minulla ollut se halu, että päästä Lapinmaalle nyt jouluna, vaan se mennee nyt ylioppilaskirjoituksiin valmistautumiseen. Tapahtukoon kuitenkin, niin kuin Herra on parhaaksi nähnyt... [kuvaus keskustelusta Nousiaisen kanssa]. No niin, tuntuu siltä, etten saanut seuroista sitä ruokaa, mitä olisin kaivannut. Vaan kaipaanko minä hiiriä ravinnokseni? Sen kuitenkin tahtoisin, että Jumala kirkastaisi omat heikkoudet ja virheet päällimmäiseksi.

’Me heikot poloiset kuljemme täältä eteenkäsän kuolemaa ja iankaikisuutta kohden, emmekä tiedä, mikä elämämme päämäärä on’, sanoi vanhin Frans Parakka paria kuukautta ennen kuolemaansa, ja kyllä se vastaa minunkin tuntemisiini. Vaikka olen vielä näin nuori ja toistaiseksi aivan terve, en kuitenkaan voi tietää, koska kuoleman enkeli katkaisee elämänlangan. Valmista minua, o rakas Taivaallinen Vanhin, että olisin valmis siirtymään poikki sillattoman virran iankaikisiin majoihin, kun kuoleman kello lyöpi kaksitoista.

Auta minua eteenpäin, rakas Jumala, amenJuha-Lassi Tast”

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Yhtenä sunnuntaina sain Sirkkikseltä rukoushuoneella kirjeen, jonka Kalle Koistinen oli kirjoittanut hänelle – hän ei välittänyt säilyttää sitä – sekä lähetyskirjeen tammikuulta 1979. Kirjeen olivat allekirjoittaneet Levi Älvgren, Eero Mäkelä ja Lauri Koistinen, ja se oli osoitettu Severi Mäkelälle, Kalle Koistiselle, Heimo Mäkelälle ja Toivo Mäkelälle sekä muille veljille ja sisarille ”*Etelä-Suomen rannoilla*”. Olin yksin kotona, kun luin kirjeen ruokasalin pöydän ääressä. Ihmeen lämmin tunne täytti minut ja ajattelin, olisivatko leeviläiset kuitenkin oikeassa. Minusta tuntui ihmeelliseltä, että yhä vuonna 1979 kirjoitetaan leeviläisten lähetyskirjeitä. Laurin moniste, jota olin lukenut kaksi ja puoli vuotta aiemmin, oli kirjoitettu jo seitsemän vuotta sitten. Kirjeessä kehoitettiin saarnaavaisia veljiä aina muistamaan Vapahtajan sanaa, että joka kätensä auran laskee ja taakseen katsoo, ei ole minulle sovelias. En muistanut tuota paikkaa Raamatusta [Luuk. 9:62]. Kirjeessä puhuttiin myös tulevasta lähetysmatkasta ja todettiin, että Leevi ei jaksakaan enää lähteä eikä Lapinmaalla ole muita lähettäjiä kuin Eero Mäkelä ja Lauri Koistinen. Heimo ja Toivo Mäkelästä kuvittelin, että he olisivat aika nuoria, keskimittaisia, suoraselkäisiä ja hoikkia.

Koljoset olivat asuneet jo muutamia vuosia Tampereen keskustassa Hallituskadulla, alle kilometrin päässä koulustani Tampereen lyseosta. Minulla oli joka toinen viikko lukujärjestyksessä hyppytunti. Kun juoksin välitunnilla Hallituskadulle ja seuraavalla välitunnilla takaisin kouluun, ehdin olla Koljosella melkein tunnin. Alvar ilahtui kovasti ilmestyessäni heidän ovelleen. Hän kertoi, miten hän oli tehnyt parannuksen. Hän oli asunut silloin Tutjun kylässä Pitkäsärannassa Laatokan rannalla, siis sodissa menetetyssä Karjalassa. Alvar oli tuntenut, ettei hän voi ottaa vastaan syntien anteeksiantamista, mutta kun kristityt olivat kysyneet, saavatko he siunata hänet, hän oli myöntynyt. Niin he olivat saarnanneet hänelle kaikki synnit anteeksi. Kun hän sitten oli puhunut omantunnon asiansa opettaja Hirvoselle, ”*omantunnon kirja läsähti auki*”.

Alvar toisti minulle moneen kertaan apostoli Paavalin sanat:

”Mutta Jumalan vahva perustus kuitenkin pysyy, joka tällä kiinnitetty on: Herra tuntee omansa, ja lakatkoon jokainen vääryydestä, joka Kristuksen nimeä mainitsee” (2. Tim. 2:19).

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Itseään Alvar vähätteli, että hän on vain *”suon kuokkija Tutjusta”*. Hän kysyi myös minulta, muistanko Erkkilää. Enhän minä muistanut, kun hän on kuollut toista kymmentä vuotta ennen syntymääni. Erkkilä oli syntynyt Pitkätärannasta, ja evakkotie vei hänet Mikkeliin, missä hän toimi saarnaajana ja vaatekauppiana.

Ehdin käydä toistamiseen Koljosella ennen joulua, ja Alvar heilautti taas kättään tervehdykseksi, kun *”pyhä mies”* tuli kylään. Ihmettelin, kuinka hän saattoi kutsua minua noin, kun olin eksytyksessä, joka oli peittänyt kristillisyyden enkä ollut tehnyt siitä minkäänlaista parannusta. Kerran meillä oli poikkeuksellisen lyhyt koulupäivä, ja silloin menin käymään Yleniuksella. Ihmettelin sielläkin itsekseni, että he eivät kehota minua tekemään parannusta mistään vaan tuntuvat hyväksyvän minut suoralta kädeltä uskonveljekseen.

Alvar puhui myös jotakin leeviläisistä. Koistisen Kallesta hän sanoi, että se oli herännyt. Alvar oli sitä mieltä, ettei sellaista kirjoitustointa tarvittu, mitä Lauri Koistinen oli tehnyt, koska meillä on Raamattu sekä Lutherin, Laestadiuksen ja vanhinten kirjoitukset. Pohdiskelin, onko siis jokin ajankohta kristillisyyden historiassa, jonka jälkeen ei sovi enää kirjoittaa. Aikaisemmista kirjoituksistahan ei saa tietää, mitä myöhemmin on tapahtunut. Minusta oli ollut tavattoman hyödyllistä lukea Laurin kirjasta, mitä Lapissa oli tapahtunut hajaannuksen aikaan, kun *”isolla puolella”* ei saanut oikeastaan mitään varsinaista tietoa asiasta. Mutta en puhunut ajatuksistani Alvarille.

Alvar kertoi Laurin saarnanneen Aitoniemessä, että evankelistat ovat kirjoittaneet näistä tapahtumista eikä Jumalan Poika itse, *”ja mahtoiko se osatakaan kirjoittaa”*. Silloin Alvar oli huudahtanut väliin: *”Kirjoittihan se hiekkiaan!”* Ajattelin, että voihan tuollainen erehdys puheessa sattua. Salme selitti myöhemmin Laurin vihjanneen lauseella omaan kirjoitustaitoonsa.

Kysyin Alvarilta, miksi Honkilahden ja Heikinsuon nuoret olivat menneet Leevin puolelle. Alvar sanoi, että se olikin ihme, kun he olivat niin yksimielisiä Yrjön kanssa. Opin Koljosilta, että Honkilahdessa asuu myös Pentti Mäkelä. Arvasin hänen olevan Eeron, Heimon ja Toivon tavoin Severin poika.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Koljokset kertoivat, että edellisenä vuonna Amerikasta oli ollut useita vieraita Kiirunassa kokouksissa: Melvin ja Linda Niska, Ralph Niska, Sivert Hendrickson tyttäriensä Ruthin ja Joanin kera sekä Melvinin pojat nuorempi Melvin ja Victor vaimoineen. Edith muisti, että Victorin vaimo oli Viktoria [todellisuudessa Pamela]. Häntä Edith kehui kauniiksi.

Luulenpa, että joka kerta ollessani Koljosella Alvar puhui suurimmasta tuntemastaan vääryydestä, *”katjiskimuksen väärentämisestä”*. Vanhassa katekismuksessa luki:

”Mitä Jumala sitten meiltä vaatii, kun me olemme tehneet parannuksen ja saaneet syntimme anteeksi?”

Uudessa sanotaan:

”Mitä Jumala meiltä vaatii, kun me olemme mieleemme muuttaneet ja saaneet syntimme anteeksi?”

Muissakin paikoissa katekismuksessa parannus oli korvattu mielenmuutoksella. Alvar painotti erityisesti sanoja *”kun me olemme mieleemme muuttaneet”* ja muistutti, että me emme omasta voimastamme voi tehdä mitään. Minusta hän ei huomannut, että aivan samalla tavalla voisi todeta sanoista *”kun me olemme tehneet parannuksen”*, mutta en sanonut sitä hänelle. (Kerran kuulin Niemen Hilkan ihmettelevän, mikä siinä on pitänyt olla, että se katekismuksen menttiin muuttamaan. Hän tiesi varmaan Alvarin tiukan kannan.)

Alvar oli lukenut kirkkohistoriasta pelagiolaisista, jotka opettivat, että ihmiset voivat omilla töillään ansaita autuuden. Oli myös puolipelagiolaisia, joiden mielestä ihmisellä itsellään oli jokin osuus asiassa. Alvar ajatteli selvästikin, että katekismuksen uudistus oli tehty vähintään puolipelagiolaisessa hengessä. Alvar totesi myös, että Daavidin seitsemän katumuspsalmia on jätetty pois katekismuksen uudesta laitoksesta. Alvar te roitti haluavansa seurata *”pientä puolta”*, missä Jumalan Sana saa olla oikeassa majasteetissaan, kuten Luther sanoo.

Sen sijaan kysyin Alvarilta hänen toisesta avioliitostaan, koska olin kuulut hänen löytäneen Edithin (Alvarilla oli myös samanniminen tytär) lehti-ilmoituksen kautta. Sain kuulla, että asia oli todellakin näin, mutta Alvar oli aika vaisu ja haluton puhumaan siitä sen enempää. Tätä vähän

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

ihmettelin ja ajattelin, eikö hän voisi mainita, jos hän on tehnyt siitä parannuksen.

Alvar muisteli Paavo Peltosen saarnaa Tampereen rukoushuoneella, kun kuulemassa oli ollut vieraita Lapin *"pieneltä puolelta"*. Peltonen oli saarnannut, että hän pitää tästä kiinni, vaikka hän yksin jäisi. *"Se oli hänen joutsenlaulunsa"*, sanoi Alvar. En ollut kuullut ennen tuollaista ilmaisua, mutta myöhemmin opin, että joutsen laulaa kauniin laulun ennen kuin heittää henkensä. Saarnan jälkeen Antti Vainikka oli kysynyt pilkallisesti Viktor Wettaiselta: *"Oletteko te nyt tienanneet matkarahat?"* Viktor Wettainen oli vastannut siihen: *"Me olemme kuulleet tänään elävän ja puhtaan Jumalan sanan"*. Tiesin jo, että Frans Parakan poika Viktor Wettainen oli kuollut aika nuorena (67-vuotiaana v. 1969). Laskin, ettei hän olisi vielä 80-vuotiaakaan, ja ajattelin, että jospa hän olisi saanut elää, niin hän olisi voinut kenties estää *"pienen puolen"* hajaantumisenkin. Alvar kertoi Niemen Topin sanoneen, että Ihalaisen vävy pilasi [Panulan] postillan.

Alvar kertoi sanoneensa Aitoniemessä Ainolle, että emmekös me lyö maahan nuo ruusupensaat ikkunan alta, kun ei Luojan aurinkokaan pääse paistamaan tänne sisälle. He olivat kahdestaan hakanneet pensaat pois ja tehneet sitten keskenään parannusta. Ihmettelin vähän, eivätkö ruusut olleet Luojan ruusuja, niin kuin aurinkokin on Luojan. En osannut ajatella, että kukissa on mitään pahaa, jos ne ovat pihalla. Jeesushan käski vuorisaarnassa katsoa kukkasia kedolla (Matt. 6:28).

Kerran Alvar selitti minulle, miten Vainikka oli pettänyt häntä, kun hän oli ostanut Vainikalta Aitoniemen tilan. Alvarinhan väitettiin menneen eriseuraan juuri tästä syystä, että hän oli pahentunut Vainikkaan. Alvar mainitsi myös, että Tampereen rukoushuoneella on vihitty sellainen morsian, joka on ollut jo pitkällä raskaana. Hänestä se kuvasi hyvin, mihin tilaan kristillisyyks oli mennyt. Samoin hän kertoi Vaito Ahopellon auto-onnettomuudessa kuolleesta pienestä tyttärestä Annukasta, jonka valokuva oli ollut hautajaisissa arkun päällä. Alvar kertoi, että kun joku omavanhurskas ihminen oli hyvästellyt Jumalan rauhalla, Yrjö oli vastannut huikkaamalla: *"Hei, hei!"* Alvarin mielestä Yrjön käytös oli ollut niin tilanteeseen sopivaa, että se nauratti vieläkin häntä kovasti.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Opin, ettei tilanne steeniläisten keskuudessa ollutkaan niin avoin kuin minusta oli näyttänyt käydessäni ensimmäistä kertaa Yleniuksella pyhäinpäivän aikaan. Alvar kertoi Salmen käyvän heillä yksin, *”Martti ei tule meille”*. Yleniukset kertoivat, että Lapissa vallitsee yksimielisyyttä, mutta Suomessa on *”niin monta mieltä kuin miestäkin”*. Yrjön näkemys oli, että Ville Nieminen oli viimeinen oikea saarnaaja Suomessa. Kuokkanen ja Sirén Lahdesta (joita en ollut vielä tavannutkaan) eivät voineet ollenkaan hyväksyä tätä Yrjön näkemystä mutta luottivat kylläkin Steeniin. Salme tasapainoili näiden näkemysten välillä sanomalla, että Nieminen on niin rakas Yrjölle, kun juuri hän oli Yrjön johdattaja kristillisyyteen.

Martti mainitsi, että Lapissa on etevä tulkki nimeltä Frans Nordanfjäll. Hän lisäsi, että Nordanfjäll tulkkaa myös isolla puolella, mutta tulee pyydettyessä pienen puolenkin kokouksiin. Yleniuksilta kuulin, että Thoralf Jensen (ja poikansa Aksel) eivät enää olleet heidän kanssaan. Salme sanoi, että se osoittaa kristillisyyden oikeaksi, kun siitä lohkeaa joukkoja sivuun. Ajattelin aavistaneeni siis kesällä oikein, että Thoralf on Leevin puolella. Salme muisteli Melvin Niskan emännän Lindan kertoneen, että Amerikkaan oli tullut Suomesta nuoria seuroihin, ja he olivat pyytäneet Lindaa tulkiksi Hollywoodiin, mutta eihän Linda voinut sellaiselle reisulle lähteä. Muistelin, miten yksinkertaisesti ja vaatimattomasti Stenin emäntä oli pukeutunut, kun näin hänet helluntaina pihamaallaan. Salme totesi, että hän – nimeltään Aina - onkin kovin erilainen kuin Suomen saarnaajien emännät. Salme lisäsi, että Tampereen saarnaajan Veikko Pitkäsän emäntä – hänkin nimeltään Salme – on kyllä vaatimaton ja alhainen käytökseltään.

Martti kertoi, että *”suuri profeetta Eero Mäkelä”* (Martti lausui sanat vallan painokkaasti ja aika ivallisesti) oli tullut jonnekin ja sanonut, että on tullut näköksälle, ettei puvun takissa sovi olla takana halkiota. Siihen Leevi oli huudahtanut: *”Kuulkaa, siitä pojasta tulee vielä profeetta, kun se voi minuakin neuvoa”*. Siinä samassa Leevi oli ottanut puvun takin päältänsä, heittänyt sen Mäkelän Sinikalle ja käskenyt ommella heti halkion kiinni.

Martti viittasi hyllyssä olleeseen vanhimman suomalaisen Raamatun (vuodelta 1642) näköispainokseen ja kertoi Mäkelän Armaksen

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

sanoneen, että se on ”*pilallisia kirjoja*”. Martti ihmetteli myös, että Jönsson on ruvennut opettamaan opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina. Näytin hänelle, mitä Laestadius sanoo Hulluinhuonelaisessa, että opetuslapset irrotettiin vasta helluntaina maailmasta ja että vasta silloin ihminen voi sanoa olevansa uudestisyntynyt (§ 1556). Martti tutki hetken tekstiä ja totesi sitten, että Jönssonilla onkin puhdas Laestadiusken oppi. Salme sanoi, ettei hän tiedä, onko Laestadius tuollaista kirjoittanutkaan. Martti mainitsi, että Laestadius sanoo niinkin yhdessä saarnassa, että suruttomalla papilla ei ole taivaan valtakunnan avaimia muutoin kuin virantoimituksessa. Hän tarkoitti mitä ilmeisimmin, että Laestadius on voinut kirjoittaa sellaista, mikä voi antaa aiheen väärinkäsityksiin.

Muistelin Einari Koposen kertomaa tapausta, kun he olivat menneet ”*Karhun Joonaksen*” (Joonas Rustholkarhun) kanssa antikvariaattiin. Karhu oli kysynyt, olisiko heillä vanhaa Raamattua. Antikvariaatin pitäjä oli hakenut vanhan kirjan, pyyhkinyt siitä pölyjä ja ojentanut hellävaroen tutkittavaksi. Karhu oli hakenut heti hebrealaiskirjeen 12. luvun 1. jakkeen, jossa oli lukenut: ”*Sentähden, kun meillä on näin suuri pilvi todistajia ympärillämme...*” Karhu oli huudahtanut: ”*Pilvi! Mikä pilvi! Joukko sen olla pitää!*”, työntänyt kirjan takaisin ja lähtenyt ulos. Antikvariaatin omistaja jäi katselemaan hölmistyneenä. Koponen muisteli huvittuneena tapausta, hän piti erityisen suuressa arvossa Karhua. Yleniuksen Martti huomautti, että suomen kielessä voidaan sanoa, että niitä tuli yhtenä pilvenä, jos kyseessä on ollut suuri joukko. Ajattelin, että raamatunpaikkaa voi joka tapauksessa käyttää testinä, onko käännös vanha vai uusi.

Ollessani Yleniuksella joku soitti Salmelle. Salme tervehti puhelimesta ”*Jumalan rauhaa*”, joten ymmärsin, että soittaja oli steeniläinen. Olin jo oppinut heidän tervehtivän näin. Puhelun päätyttyä Salme kertoi, että se oli Hynysen Maija Lieksasta. Näin sain tietää, että Lieksassakin on steeniläisiä. Laurin historiasta olin lukenut, että vuoden 1975 lähetysten aikana viimeiset kokoukset olivat Lieksassa. Salme kertoi Laurin ja Eeron olleen sinä syksynä (1979) Amerikassa ja saaneen siellä jonkun puolelleen. Kuvittelin mielessäni, että siellä on ehkä pari perhettä siirtynyt

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Leevin puolelle. Vasta myöhemmin sain tietää, että Salmen mainitsema ”joku” oli vain vanha Sophia Hill.

Sekä Salme että Alvar arvostelivat esiliinaa ja nimittivät sitä tekojen opiksi. Alvar moitti myös Heimo Mäkelää, joka oli sanonut esiliinan kuuluvan pyhitykseen. Ihmettelin hieman asiaa, koska olin ymmärtänyt, että Stenin seuraajillakin oli ollut esiliina ennen Leevin kanssa tapahtunutta hajaannusta. Ajattelin sitäkin, että kun kristillisyydessä on opetettu ulkonaisesta vaateparresta, miksi se muuttuu tekojen opiksi juuri siinä kohtaa, jos mainitaan esiliina.

Päätin, että ainoa neuvo tässä tilanteessa on matkustaa taas Stenin luo, häneltä saan varmasti oikean johdatuksen. Ajattelin lähteä Kiirunaan heti joululomalla, ja siitä syystä otin selvää juna-aikatauluista. Olinhan ansainnut rahaa kesällä, niin että minulla oli varaa maksaa matkani, vaikka totesin junalippujen olevan Ruotsissa paljon kalliimpia kuin Suomessa. Mainittuani matkasuunnitelmistani Koljokset ja Yleniukset pyysivät minua kertomaan terveisiä. Alvar sanoi, ettei siellä ole niin suurta laumaa, mutta kun yksi selittää, toiset vastaavat aamen.

Luokkamme vietti viimeistä pikkujouluaan Tampereen lyseossa himmeässä kynttilänvalossa ja punaiset rusetit hiuksissa. Minulla ei ollut kynttilää pulpetilla eikä rusettia hiuksissa (silloin olisin vielä saanut rusetin tukkaani). Joku tytöistä kehui Tammisen Jukkaa – joka kuoli 50-vuotiaana syyskuussa 2011 – söpöksi rusetissaan. Juha Luotonen kysyi minulta: *”Juha-Lassi, onko kynttilät synti?”* Vastasin hänelle: *”Miten ne voisivat olla synti? Ajattele nyt, miten ennen vanhaan olisi voitu valaista taloja, kun ei ollut sähköä, jos ei olisi ollut kynttilöitä?”* *”Niin, en tullutkaan ajatelleeksi sitä”*, sanoi Juha. Minua kysymys jäi askarruttamaan: miksi Juha olisi kysynyt noin, jos hän ei olisi tuntenut, että hämärä pikkujoulu-tunnelma ei sovi yhteen tosi kristillisyyden kanssa?

Olin 1.12. erään ystävän kanssa kylässä Jouni ja Tuula Nevalalla, jotka asuivat silloin vanhassa puutalossa Pohjanmaantiellä Pispalan kaupunginosassa. Jouni ei ollut kotona, hän oli mennyt Karkkuun Kinnusille leeviläisten kokouksiin. Tuula oli aika arka puhumaan kristillisyydestä, hän vilkuili vähän väliä kelloa ja sanoi, että Jouni tulee kohta. Viimein Jouni tulikin. Kysyin häneltä, saarnattiinko Karkussa puhdasta Jumalan sanaa.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

"Onkos sitä muutakin?" Jouni kysyi. Jäin sanattomaksi. Jounin äiti Olga oli ollut sisarensa kanssa Karkussa. Olin ensin vähän hämmästynyt ja huolestunut, koska olin kuullut, että Olgan sisar Elli Stång oli Stenin puolella. Nyt sain tietää, että Olgalla oli toinenkin sisar, Hilma Laaksonen, ja hän oli leeviläisiä. Toisessa tilanteessa Jouni mainitsi piispa Olaus Brännströmin todenneen Boremanin postillasta, että siinä on toteutettu järjestelmällinen opin muutos. Kuulin (Laurin vaimon) Sirkka Koistisen moittineen, että steeniläisillä ei ole enää kristillisyyden tapojakaan. Kuvittelin tämän johdosta, että Sirkka olisi vakava (ja isokokoinen) ihminen, joka on tarkkana siinä, että kristillisyyden pysyy ennallaan. Isokokoisena ja totisen Tuula Nevalan olemus sekoittui mielikuvaani Sirkka Koistisesta.

Seuraavana iltana (2.12.) meillä soi puhelin, ja isä vastasi. Siellä oli Kalle Koistinen, joka oli saanut kuulla minusta, kaiketi Nevaloilta. Tiesin jo, että Tuula piti tiiviisti yhteyttä anoppiinsa Olgaan (uimahallissa hän kävi Salmen kanssa). Kalle pyysi, saisiko hän puhua nuoren Tastin kanssa, mutta isä ei sallinut sitä. Isä puhui kuitenkin aika pitkään Kallen kanssa ja kysyi, hyväksyykö Kalle saunomisen pyhäpäivänä (Ville Nieminen oli soutanut saunalle pyhäiltana) tai kirjoittamisen vieraskirjaan (August Isaksson oli kirjoittanut vieraskirjaamme) tai hajuveden laittamisen hiuksiin (August Isaksson halusi saada parasta laatua ollessaan parturissa William Erikssonin ja Otto Tastin kanssa). Jos muistan oikein, isä kertoi myös Kallelle, ettei August Isakssonilla ollut mitään Boremanin postillaa vastaan, koskapa tämä ei moittinut isää, vaikka isä oli sanonut hänelle, että hänellä on sekä Boremanin että Hellmanin postilla mutta hän lukee mieluummin Boremanin postillaa.

Kalle huomautti Laestadiusen kirjoittavan Huutavan äänessä, että hänen saarnansa saivat räikeämmän värityksen hänen tavattuaan Lapin Marian. Isä sanoi, että ruotsinkielisessä alkutekstissä Laestadius käyttää ilmaisua 'högre färg', siis korkeampi väri. Isä ei hyväksynyt Kallen selitystä, että Laestadius alkoi käyttää karkeita ilmaisuja vasta saatuaan Pyhän Hengen, vaan korkea väri tarkoitti evankeliumia kristityille, mitä hän ei ollut voinut aiemmin kirkastaa.

Olin kuullut isän perustelut jo moneen kertaan enkä voinut olla ihmettelemättä hänen asennettaan. Ne saarnaajat, joita hän seurasi, olivat

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

tuominneet täysin August Isakssonin, kuten jokainen voi lukea vuoden 1964 joulukokouskirjeestä. Olisi pitänyt olla täysin selvää, kummalle puolelle Isaksson jäi hajaannuksessa, kuten Nousiainen sanoi minulle Mikkeliissä, tai mikä hänen asenteensa oli Boremanin postillaan. Mitä August Isaksson tarkoitti mainitessaan Boremanin hapatuksesta Jälliväärassa ja mitä hänen *”omat mielipiteensä”* olivat, jos ne eivät liittyneet Boremanin postillaan eivätkä ulkonaiseen esikuvaan, ajattelin täynnä ihmetystä. Kun tivasin isältä, mitä nämä Isakssonin omat mielipiteet hänen käsityksensä mukaan olivat, hän vastasi, ettei sillä ole mitään tekemistä minun kristillisyyteni kanssa. Silti isä kertoi mielellään muistojaan August Isakssonista. Niiden kuulemista hän piti siis tarpeellisena minun kristillisyydelleni. Kun Isakssonit olivat tulleet meille kylään, August antoi isälle tuliaisiksi poronluisen paperiveitsen (joka oli isän mielestä lähinnä koriste-esine; se oli hänen työpöydällään) ja Hedda antoi äidille kirjavan lapinvyön. Kirjahyllymme päällä oli täytetty riekko, ja August Isaksson matki sen ääntä. Isä muisteli ihailen Isakssonin raamatunselityksiä, kuten heprealaiskirjeen 12. luvun sanoista *”vielä kerran tahdon minä järjistää, en ainoastaan maata, mutta myös taivasta”*. Maa tarkoittaa suruttomia ja taivas kristityitä. Ihmisen täytyy koetella Siinain vuoren jyrinää, mutta Vapahtajan piinan täytyy särkeä sydämet, ja vasta sitten koettuun nämä molemmat järinät voi tulla järisemättömäksi.

Olisin mielelläni puhellut Kallen kanssa, mutta se ei siis käynyt päinsä. Puhelinkeskustelun alussa sanoin äidille, että siellä on luultavasti joku leeviläinen, mutta äiti ei ottanut sitä uskoakseen. Kalle puhui aika kovalla äänellä, ja isä nosti luuria, niin että kuulin, mitä hän puhui. Kuulin muun muassa hänen sanovan, että jos on aivan paskainen, voi saunaan mennä pyhänäkin. Kalle käytti sanaa *”mie”*, niin että saatoin päätellä sen olevan totta, että leeviläisten tulee puhua lapin murretta, koska se kuuluu oikeaan esikuvaan. En tiennyt, että Kalle oli kotoisin Lappeenrannasta, ja hän puhui siis vain omaa äidinkieltään.

Päiväkirja [käännös ruotsista]:

”Sunnuntai 9/12 1979 a.D.

Rakas Taivaallinen Isä, anna minulle voimaa ja halua työskennellä ja lukea ahkerasti vielä nämä viimeiset kuukaudet. Anna minun saada

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

täysi varmuus sieluni autuudesta, että uskoni jaksaisi kantaa minut myös kuoleman sillattoman virran ylitse. Millään muulla ei ole täällä mitään merkitystä siihen verrattuna. Tapahtukoon ennen kaikkea Sinun tahtosi niin taivaassa kuin maan päällä. Jumala siihen armonsa antakoon, Amen. Juha-Lassi Tast”

Yhtenä iltana olimme Teemun kanssa käymässä Eero ja Maija-Liisa Surolla. Se oli osa nuorten jouluvierailuja. Surot eivät olleet kovin vanhoja mutta hyvin sairaita. He olivat tehneet parannuksen 1960-luvun alussa koluttuaan ensin kaikki mahdolliset uskonsuunnat. Joskus heillä oli ollut ohjelmassa useita tilaisuuksia samana pyhänä. Tultuaan rukoushuoneelle he olivat sanoneet toisilleen: *”Tämä on se paikka”*.

Olin tukalassa tilanteessa, kun Eero Suro kysyi minulta, miten olen jaksanut uskoa. Viimein vastasin: *”Olen epäillyt sitä, mikä on oikein.”* Sekä Eero että Maija-Liisa vakuuttivat, että siitä ei tarvitse epäillä ollenkaan, he ovat käyneet läpi kaikki joukot ja he tietävät aivan varmasti, että tämä on oikea kristillisuus. En pystynyt avaamaan suutani sanoakseni, että se juuri onkin huoleni, että kristillisuus säilyisi samanlaisena. Eero Suro puhui joulunvietosta ja sanoi, että epäuskoiset ihmiset eivät ymmärrä, mitä ne lahjat merkitsevät, joita itämaan tietäjät antoivat Jeesus-lapselle. Hän kysyi meiltä, muistammeko, mitä Laestadius selittää niistä, ja vastasi siten itse, että ne ovat kiitos, kunnia ja ylistys.

Kävimme Teemun kanssa myös vanhalla Tuomisen tädillä. Olin kuullut, että hän olisi niin sanottuja *”toivoslaisia”*. Nimitys juonsi Kalle Toivosesta, joka oli opettanut, että vaimoväen tuli pitää esiliinaa. Hän kuoli Amerikassa vuonna 1932, kuten olin lukenut II Vanhinten kirjasta. Luoma kertoi, että Kalle Toivosella oli mustakantinen vihko, johon hän oli kirjoittanut Lapin vanhinten ymmärrykset. Kun joku koetti kyläpaikassa kurkistaa vihkoon, Toivonen sieppasi sen kiireesti itselleen. Huomasin Tuomisen tädin huushollista, ettei hän varmasti ainakaan enää kuulunut toivoslaisiin. Hän sanoikin vanhemmistaan, että he olivat liian ankaria. Muuten hän oli herttainen, vanha täti, joka ilahtui käynnistämme ja puheli mielellään kanssamme. Rukoushuoneella hän oli vaikuttanut minusta vähän aralta ja sisäänpäin kääntyneeltä.

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

Isä kertoi minulle Kalle Toivosen ajasta. Nurmisen Kalle oli pikkupoikana piiloutunut vaatekaappiin, kun Lapin vanhimmat ottivat Kalle Toivosen puhutteluun. Nurmisen Kalle oli kuullut heidän sanovan, että *”nyt me otamme sen koiran kiinni”*. Kalle Toivoselle he olivat sanoneet useaan kertaan: *”Sie Kalle Toivonen et luota meihin”*. Kalle Toivonen oli joka kerran vakuuttanut, että aivan varmasti hän luottaa. Viimein vanhimmat, siis Iisak Kuoksu ja Iisak Niku, olivat sanoneet: *”Sie Kalle Toivonen et luota meihin, kun sie et luota näihin Suomen veljiin”*. Isä viittasi kirjeeseen, jossa sanottiin, että Lapin lähetysmiehet tulivat *”kulovalkeaa”* sammuttamaan. Nimi johtui siitä, että Maria Kulonen Tampereelta oli keskeisiä *”toivoslaisuuden”* henkilöitä. Isän mielestä liikkeellä oli ilmeinen yhtäläisyys leeviläisyyteen, sillä *”toivoslaisetkin”* olivat *”förrkelikristityitä”* (förrkeli = esiliina, ruotsiksi ’förrkläde’).

2. HELLUNTAISTA JOULUUN 1979

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Jällivaaraan jouluna 1979 – David Björk – Sten ja Aina Johanssonilla – Vingbäckillä Vittangissa – loppiainen Tampereella – Otto Tastin poismeno – Koljosella – Yle- niuksella – Levi Älvgrenin kuolinpäivä – Olga Syrjä – Reino Syrjä – Aulis Paloniitty – Roger Pedersen – toisen kerran Pohjois-Karjalassa – Ruth Hendricksonin kirje – Pauli Laurell – Turussa pääsykokeissa

Markku ratkaisi taas ongelmani, miten päästä Lappiin, kun hän soitti ja ilmoitti, että hänen veljensä Sakun autossa olisi tilaa lähteä Jällivaaran joulukokouksiin. Niin päätimme, että me kaksi veljesparia, Saku ja Markku Ihonen sekä Juha-Lassi ja Teemu Tast, lähdemme yhdessä. Suunnitelmassani oli kylläkin jatkaa matkaa Jällivaarasta Kiirunaan, ja siksi soitin yhtenä lauuantaina Stenille ja kysyin, missä heillä on kokoukset. Kuulin hänen sanoneen *”Sangis”*, mutta se olikin Vittangi. Punnitsin mielessäni, pitäisikö minun kertoa aikeistani kotona, ja tulin siihen tulokseen, että on parempi mainita asiasta jo etukäteen eikä vasta palattuani. Mutta tuntui siltä, etten uskalla ottaa asiaa puheeksi. Meidän piti mennä taas ensin junalla Mikkeliin, ja niin siinä sitten kävi, että sanoin vasta Tampereen rautatieaseman edessä isälle, että olin ajatellut käydä Sten Johanssonilla Kiirunassa. *”Siinä tapauksessa annat rahat takaisin”*, isä huudahti. En kuitenkaan antanut rahoja, kun isä ei vaatinut niitä toistamiseen. Tärisin vielä sisällä asemarakennuksessa.

Lähestyessämme Jällivaaraa olimme vähällä joutua hirvikolariin. Hirvi hyppäsi tielle aivan automme eteen, mutta Saku, joka on poikkeuksellisen taitava kuski, teki liukkaalla tiellä loivan kaartein hirven kuonon editse. Hirven ja auton väliin ei jäänyt monta senttimetriä, mutta Saku onnistui, vaikka hänen piti ohittaa hirvi etupuolelta.

Oli pimeä ilta, kun saavuimme yökortteeriimme Alvar ja Greta Malmelöville. Teiden reunoilla oli valtavat lumikinokset. Puhuin Markulle aikeistani mennä Stenille. Markku ehdotti, että ensin meidän pitää puhua David Björkin kanssa. No, sehän sopi minulle. Ensimmäisenä kokouspäivänä menimme Jällivaaran rukoushuoneella tapaamaan David Björkiä saarnaajien aitioon, joka oli korokkeella saarnapöydän takana. Sanoin

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

samalla tavalla kuin Eino Nousiaiselle, että minusta tuntuu, että Sten Johansson on aivan oikeassa. David Björk mielti hetken ja sanoi sitten:

”Mutta hehän ovat eronneet meistä, ja te tiedätte ehkä, että Leevi ja Sten ovat myös erkaantuneet toisistaan, eikä Leevi löydä mitään hyvää Stenistä”.

Vastasin:

”Jos joku olisi seurannut sivusta tapahtumia vuosisadan vaihteessa, hänestä olisi näyttänyt, että esikoiset erosivat, kun vanhoilliset olivat paljon suurempi joukko, ja heille jäivät rukoushuoneet”.

”Mutta teillä on siellä Suomessa vanhoja saarnaajia, kuten Luoma”, Björk sanoi osoittaen lähellä istunutta Luomaa, *”luottakaa vain heihin”.*

Markku sanoi:

”Sitä ihmettelee vain, jos joitakin kutsutaan eriseuraisiksi eikä kuitenkaan voida osoittaa, missä he ovat sitä”.

Tähän ei David Björk vastannut mitään.

Minusta tuntui aivan kauhealta ja täysin käsittämättömältä, että tällainen petos on voinut mennä läpi kristillisyydessä, että tuhannet ihmiset ovat tulleet petetyiksi ja kansanjoukkojen johdattajilla on niin ontto perustus kuin David Björkin sanat osoittivat. Saarnaajat lohdutautuvat sillä, että toisetkin saarnaajat ovat tässä. Markku sanoi myöhemmin minulle, että vaikka hän sanoi niin David Björkille, ei hän ole ollut sen enempiä vaivattu asiasta. Tätä ihmettelin kaikkein eniten: miten joku, joka näkee, miten asiat ovat, voi olla täysin välinpitämätön?

Kun kävelimme Jällivaarassa, Markku sanoi, että hän uskoo leeviläisten/steeniläisten olevan ahkeria tutkimaan Jumalan Sanaa. Hän totesi ajattelevansa toisinaan, mitä Jumalalla on tekemistä näin tyhjänpäiväisen seurakunnan kanssa. Markun käsitys oli, että steeniläisyydellä on tulevaisuus, mutta leeviläisyys tulee kuihtumaan pois.

Markku sanoi ensin, että hän voisi tulla mukanani Kiirunaan. Kun kävi ilmi, ettei takaisin ehtisi samana päivänä, hän totesi, että siinä tapauksessa hän ei lähde. Yleniukset olivat neuvoneet minua soittamaan Uno Martinssonille, joka asui Tjautjasjärvässä lähellä Jällivaaraa. Soitinkin

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

hänelle puhelinkioskista, mutta Uno sanoi, ettei hänen autossaan ole tilaa, koska hän ottaa mukaansa Vittankiin Albertin ja Fian sekä Hildan Malmivaarasta. Siksi päätin, että minun täytyy mennä junalla Kiirunaan Stenin luo. Soitin kioskista Stenille, nostin rahaa Jällivaaran postipankista ja työnsin isältä saamani rahat Malmelövilla Teemun housuntaskuihin.

Markku ilmoitti minulle, että hänen pitää soittaa isälle. Odottelin ulkona vähän matkan päässä puhelinkioskista. Sitten seisoiimme vastakkaisilla puolilla tietä. Markku sanoi, että minun pitää jäädä Jällivaaraan, ja minä vastasin aikovani lähteä Kiirunaan, jos Jumala suo. Markku lausui kuumaisin silmin, että minun pitäisi sanoa, jos perkele suo. Norjan saarnaaja Bjarne Olsen Nordvågenista kulki ohitse ja katsoi ihmeissään, mitä me siinä seisoskelimme. Kun huomasin kellon olevan niin paljon, että minun täytyy kiiruhtaa ehtiäkseni junalle, sanoin hyvästit ja lähdin juoksemaan rautatieasemalle. Minusta tuntui, että se oli lopullinen hyvästijättö.

Lähellä asemaa tulivat vastaanisi sisarukset Elvi ja Terttu Ihalainen Tampereelta. He olivat juuri saapuneet junalla ja näyttivät ihmettelevän, minne oikein olin matkalla. Hypättyäni junaan, istahdettuani penkkiin ja junan nytkähdettyä liikkeelle huokasin, että nyt olen päässyt näin pitkälle, eikä kukaan kai enää voi estää minua. Katselin ulos ikkunasta kaamoksen pimeyteen. Olin vähän jännittynyt mutta kuitenkin levollinen ajatellessani, mitä tämä matka tulisi tuomaan tullessaan. Rukoilin, että Jumala vain johtaisi kaikki hyvin ja onnellisesti. Juna pysähtyi matkalla ainoastaan Fjällåsenin seisakkeella. Viimein pimeydestä alkoivat loistaa Kiirunan valot.

Kiirunan asemalla tervehdin kirkkoherra Aronssonia. Tunsin hänet, koska olin nähnyt hänet useamman kerran helluntaiseuroissa. Ajattelin, ettei hän tainnutkaan olla kovin vakainen Jönssonin kannattaja, koska hän ei ollut Jällivaarassa. Tultuani Johanssonien talolle emäntä nyökkäsi minulle ikkunasta. Tiesin jo, että hänen nimensä oli Aina. Astuessani sisään Sten oli puhelimesta. Nyt hänellä ei ollut yhtä pitkää tukkaa kuin helluntaina. Päätettyään puhelun hän kysyi hyväntahtoisesti hymyillen (suomeksi): *”Sinun ei tarvitse olla orjaliinen, mutta sano nyt, mikä sinua tänne ajaa?”* Olin niin hämilläni, etten osannut vastata mitään. Viimein sanoin, että Markun mielestä se on nöyryyden puute. Aina ei

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

ymmärtänyt suomenkielistä ilmaisua, joten Sten tulkki sen ruotsiksi. Sten alkoi puhua silmät kostuen siitä, millainen meidän tilamme on, että jos Jumala ei valaise meitä, me emme tiedä mitään, emme ymmärrä mitään vaan olemme aivan pimeitä ja tyhjiä. Olin yhtä mieltä, ja Stenin puhe tuntui niin rauhoittavalta.

Kerroin terveisiä Koljosilta ja Yleniuksilta. Aina kehui Alvaria ja Salmea, jotka ovat niin kristityitä ja niin ymmärtäväisiä. Olin jo aiemmin tullut siihen päätökseen, että oikeastaan vain he kaksi olivat Tampereella sydämeistään mukana Stenin joukossa. Sten arvioi, että olisin noin 20-vuotias. Sanoin olevani kahdeksantoista. Sten arveli, että Markku on vanhempi. Vastasin, että runsaan vuoden verran.

Mainitsin, että Luoma oli kaiketi soittanut Stenille helluntaina. Niin, olihan hän. Sanoin, että Luoma kertoi sanoneensa Stenille, että joku parikymmenvuotinen tyttö Karinaisista oli sanonut, että Suomen, Ruotsin, Norjan ja Amerikan kristillisyyks on saatanan joukko ja että Sten olisi vastannut, ettei se ole hänen oppinsa. Sten vahvisti tämän ja viittasi August Isakssonin sanoihin, että pitää olla hidas käyttämään sanaa eriseurainen. Luoma oli vedonnut puhelimesta siihen, että hän on ollut yli 60 vuotta saarnaajana. Sten ja Aina totesivat minulle, että August Isaksson oli yli 60 vuotta saarnaajana mutta ei hän koskaan kerskunut sillä. Johanssonien talo oli ollut Luoman kortteeripaikka. Sten kertoi Ihalaisen sanoneen hänelle Helsingissä niin ikävät sanat, että *”nuoren kansan tähden meidän täytyy muuttaa Laestadiuksen saarnat”*.

Tunsin, että minun täytyy nyt ottaa puheeksi sekin, minkä Syrjän Reino sanoi minulle kesällä. Niinpä kysyin, mitä Reino Syrjä mahtoi tarkoittaa sanoessaan, että Sten oli valehdellut hänelle. Minusta Sten vajosi hiekkakasaan tuolillaan ja painoi päätään alas sanoessaan, että hän ajatteli jälkepäin Syrjän kaiketi sekoittaneen ensimmäisen lähetyksen ja sitä edeltäneen kyläilykänynnin. Kysyin, mitä nyt voisi tehdä asian korjaamiseksi, mutta Sten ei vastannut. Aina sanoi, että Syrjä on niin rikas ja rikkaiden on niin vaikea tulla sisälle taivaan valtakuntaan. Ajattelin, että jos Sten näkee Reinon käsittäneen asian väärin, eikö olisi ensiarvoisen tärkeää puhua asiasta Reinolle itselleen, jos vielä Reino tämän vuoksi pahentuu ja hylkää koko joukon. Siksi asia jäi vaivaamaan minua.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Aina lausahti myös, miksi historialla pitäisi olla nimeltä mainittuja todistajia, historiahan ei tarvitse mitään todistajia. Ajattelin ihmeissäni, että kysymys vihreän kirjan esipuheen allekirjoittamisesta oli siis sittenkin tärkeä asia, juuri niin kuin Lauri kirjoittaa.

Kaikesta huolimatta tunsin syvää lepoa ja rauhaa pannessani maata Sten ja Aina Johanssonin olohuoneen sohvalle. Tällainen on siis Sten ja Aina Johanssonin yksinkertainen koti, jossa ei ole kukkia eikä kuvia, kuten Sten vakuutti Markulle ja minulle kesäkuussa. Näin levollista oloa ei minulla ollut pitkään aikaan. Oli joulupäivän ehto, ja minusta tuntui, että olin saapunut perille turvalliseen Betlehemin kotiin.

Aamulla Stenille alkoi kerääntyä väkeä Vittankiin lähtöä varten. Kysyin Steniltä, kenen luona rukoukset ovat. Sten vastasi, että Johannes Vingbäckin. Kysyin hämmästyneenä, onko myös Vingbäck yhtä heidän kanssaan. Sten näytti tyytyväiseltä ja ehkä vähän ylpeältäkin voidessaan vastata myöntävästi. Ajatella, että niin tärkeä henkilö on Stenin puolella, tuomasin. Laurin historiasta olin lukenut, että hän oli ollut mukana Jällivaaran viimeisessä sovintokokouksessa.

Matkasimme kahdella autolla. Johanssonin autossa olivat Sten, Aina, Arvid Stålnacke Kaalaluspasta, Maria Gunillasson Parkalompolasta ja minä. Elisabet Jannokin pienemmässä autossa lähtivät hänen poikansa Daniel sekä Anna-Lea Gunnelbrand ja Hilja Vitblom Parkalompolosta. Sten sanoi Daniel Jannokista, joka oli vähän yli kymmenvuotias, lyhyt mutta vanterra saamelaispoika, että tässä on meidän nuorin kristitty. Pannin merkille, että Aina laittoi päälleen esiliinan, ja esiliina oli kaikilla toisillakin naisilla. Stenillä ja Arvidilla oli veneen mallinen karvalakki. Ajattelin, että tuommoinen ei ole kovin tarkoituksenmukainen Lapin talvessa, kun lakki ei peitä korvia.

Jonkin matkaa Kiirunan jälkeen tien vasemmalla puolella oli suuri keltainen talo. Sain tietää, että siinä asuu Eero Mäkelä. Taisi olla Maria Gunillasson, joka sanoi, että on hyvä, kun lapsilla on ulkona tilaa leikkiä. Näinkin pihalla pari lämpimästi puettua lasta. Kun maantiellä tuli muutamia ihmisiä vastaan, Arvid Stålnacke sanoi (ruotsiksi): *”He sulattelevat joulu-ruokaa”*. Hihittelin itsekseni tokaisulle. Kysyin Steniltä amerikkalaisista.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Sten vastasi, että heitä on suunnilleen 80 henkeä, ja 64-vuotias Melvin on heistä vanhin. Ajattelin, että niin paljon ja enimmäkseen nuoria!

Saapuessamme Vingbäckille muut rukousvieraat olivat jo paikalla. Meitä oli parikymmentä: Sten ja Aina Johansson, Uno ja Linnea Martinsson, Arvid Stålnacke, Johannes ja Mari Vingbäck, Albert ja Fia Jänkänpää, Frans ja Hilma Pekkari, Isak ja Hilja Vitblom, Elisabet ja Daniel Jannok, Hulda Wettainen, Anna-Lea Gunnelbrand, Maria Gunillasson, Hilda Olsson ja minä. Vingbäckin ohella muutama muukin nimi oli tuttu Laurin historiasta: Albert Jänkänpää Markitasta oli kertonut Samuel Wettasjärven sanoneen hänen rukoustenpitäjänä toimineelle isälleen: *”Sano pojillesi, että pitävät August Isakssonista kiinni”*.

Selvityksessään, miten kristillisyyks oli hajaantunut Lapissa 1976–77, Lauri kirjoitti Frans Pekkariin estäneen Levi Älvgreniä saarnaamasta Parakan kokouksissa, ja Arvid Stålnacke ei kutsunut Leeviä Kaalasluspan juhannuskokouksiin. Mutta minähän ajattelin Laurin kertovan asioista vain toisen puolen.

Johannes Vingbäck sanoi olevansa Luoman kanssa yhtä vanha. Hän mainitsi jotakin Korpelasta, joka oli niin kutsutun korpelalaisuuden alkuunpanija. [Korpelalaisuus oli itälestadiolaisuudesta haarautunut hurmosliike, jossa odotettiin pikaista maailmanloppua ja joka viimein ajautui täyteen lihallisuuteen.] Kysyin yllättyneenä, onko hän nähnyt Korpelan. *”Olen minä kummempiakin nähnyt kuin Korpela”*, tokaisi Vingbäck aika topakasti. Sten kuvaili hymyillen, millainen kristillisyyks Itä-Norjassa on ollut: joku saarnaaja on tullut reppu selässään, pitänyt kokoukset ja mennyt matkoihinsa, sitten on tullut taas joku toinen, ja kaikki he ovat olleet lestadiolaisia.

Pöydällä oli kirja Juntin talo ja lestadiolainen heräys Tärännössä. Havaittiin, että tästä kirjasta Lauri oli ottanut Tärännön lestadiolaisuutta ja vuosisadan vaihteen hajaannusta kuvanneen osion historiaansa. Kirja oli julkaistu Tornedalica-sarjassa ja se oli ilmestynyt vuonna 1973. Sisäkkänessä oli kirjoittaja Johan Lanton pieni valokuva ja alla elinvuodet 1885–1960. Totesin, että hän oli siis syntynyt samana vuonna kuin August Isaksson mutta kuollut viisi vuotta nuorempana 75-vuotiaana.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Kun tilaisuus alkoi, Sten sanoi: *”Met rukkoilemma”*. Sitten hän, Uno ja Arvid asettivat hetkeksi kämmensyrjänsä otsalle. Tällaista tapaa en ollut Suomessa nähnyt saarnaajilla. Uno Martinsson, hoikka, vaaleahiuksinen, suunnilleen Stenin ikäinen mies, ilmoitti virret 'Lahden kirjasta', siis Lahdessa vuonna 1946 painetusta virsikirjasta. Uno luki myös Laestadiuksen saarnan suomeksi. Sten saarnasi ruotsiksi, ja Arvid Stålnacke tulkki suomeksi. Kokousväestä ruotsinkielisiä olivat Stenin ja Ainan lisäksi Elisabet ja Daniel Jannok. Äiti ja poika Jannok eivät tainneet suomea osatakaan. Toisaalta kaikki vanhat eivät varmaan ymmärtäneet kovin hyvin ruotsia, joten tulkkaus oli tarpeen. Se olikin ainoa kerta, kun kuulin Arvid Stålnacken tulkkaavan. Sten totesi myöhemmin minulle, että Arvidin Uusi testamentti oli kulunut aivan mustaksi yleisemmin käytetyistä tekstikohdista, koska hänellä oli tapana hieroa tulkatessa kirjan sivua vanhalla peukalollaan.

Teksti oli 2. Piet.1. Hetkittäin sydämeni tuntui lämpenevän puheesta, välistä taas tuntui, että pitäisi rynnätä ulos ja kysyä, keitä nuo oikein ovat, joilla on kokous tuossa talossa. Sten mainitsi, mitä vääriä hedelmiä hajaannuksen aikaan oli tullut, saarnaajat olivat alkaneet puhua kirkkojen saarnastuoleista ja vaimoväki heitti pois esiliinat. Hän mainitsi saarnasaan minutkin: *”Sinä nuori veli Suomesta saat myös uskoa, että se on annettu meille”*. Frans Pekkari kävi kerran keinuvin askelin ulkona saarnan aikana.

Saarnan lopussa Sten puhui siitä, että kristillisyyden vanhimmat ovat enustaneet, että vielä kerran puhaltavat herätyksen tuulet Lapinmaan kyljen läpi, mutta se tapahtuu verisen vainon aikana. Hän mainitsi myös, miten August Isaksson oli tullut yhtenä päivänä heille hajaannuksen aikoihin, kuivannut kyyneleitä silmäkulmastaan ja valittanut, miten ikävää on, että näin on käynyt.

Kun Sten alkoi saarnata syntejä anteeksi, minusta näytti siltä, että kaikki muut paitsi minä lähtivät yhdellä kertaa saarnapöydän luo. Nuori Daniel ja äiti Elisabet pyysivät ensin penkissä toisiltaan anteeksi. Sten käveli luokseni ja todisti minulle synnit anteeksi, mutta en sanonut mitään. Olin vähän ihmeissäni, kun anteeksipyyntöjen laannuttua ihmiset vain istuivat paikoillaan. Olin tottunut siihen, että pyhäseurojen lopuksi veisataan

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

virsi, luetaan rukous ja veisataan vielä yksi virsi, mutta nämä rukoukset loppuivatkin tähän.

[Jäätyään leskeksi Johan Pietiläinen oli ollut vuoden 1975 aikoihin Tampereella. Hän oli parantolassa terveyttään hoitamassa. Rukoushuoneella hän piti lyhyen mutta vaikuttavan tervehdyspuheen, ja illalla hän oli kylässä Niemellä. Olohuone oli täynnä vieraita, ja Pentti Nieminen kyseli kaikenlaista. Pietiläinen kertoili, ketkä ovat olleet viimeisiä saamelais-saarnaajia Lapissa (Paava Pitsa ja Erik Kuoljok) ja millainen pyhärukousten järjestys alun perin on ollut. Olin jo unohtanut kuulleen tuolloin, että aiemmin (päivä)rukoukset päättyivät saarnaan.]

Rukousten jälkeen seisoin Uno Martinssonin kanssa ulkona rappusilla. Hän kysyi, mitä ajattelin saarnasta. Sanoin ajatelleeni vain sitä, että Raattamaakin oli saarnannut kirkossa saarnastuolista. Uno sanoi, että se pitäisi siinä tapauksessa olla jossakin kirjoitettuna. Minusta tuntui, että juuri se, että Sten moitti saarnaajien esiintymistä kirkkojen saarnastuoleissa, sai minut suhtautumaan vähän varauksellisesti saarnaan. (Isäni oli maininnut Raattamaan kirjoittaneen jossakin kirjeessä, että hän oli saarnannut Alatornion kirkossa. Myöhemmin havaitsin, ettei Raattamaa puhunut mitään siitä, että hän olisi puhunut saarnastuolista, mutta isän tapana oli käyttää lähteitä hyväkseen niin, että se tuli ison joukon vahvistukseksi). Olin niin ikään ajatellut - tässä Markku oli vaikuttanut osaltaan minuun - ettei saarnaaja saa vaikuttaa äänenkäytöllään ihmisten luonnollisiin tunteisiin, ja minusta Sten teki juuri niin. Olimme ajatelleet Markun kanssa, että vain puheen sisältö saa vaikuttaa.

Hilda Olsson eli Malmivaaran Hilda tuli myös luokseni, työnsi päänsä aivan eteeni ja totesi, että eikö se ollutkin hyvä saarna. Hän ei tainnut oikein nähdä toisella silmällään, niin että hänen täytyi kiertää päätänsä katsoessaan minuun. En väittänyt vastaan, mutten vahvistanutkaan hänen sanojaan. Niinpä hän toisti sanansa, että kyllä se oli hyvä ja oikea saarna.

Arvid Stålnacke kertoi valittaneensa ahneutta Leeville. Leevi oli vastannut, että aina sinulla on kuitenkin käsi näin. Arvid näytti, miten Leevi oli pitänyt kättään kämmenpuoli ylöspäin. Arvid oli ajatellut, että tuommoisen pikkuinen käsi ja pikkuiset sormet. Ihmettelin vähän Arvidin sanoja

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

ja esitystapaa, mutta hän oli ymmärtänyt Leevin tarkoittaneen, että silti Arvid halusi aina saada lisää kouraansa.

Minusta hauskimman näköinen henkilö oli Albert Jänkänpää Markitasta. Uneliaine ilmيين ja sinne tänne harottavine harvoine hapsineen hän näytti minusta juuri talviunesta heränneeltä kiltiltä ja laihalta nallekarhulta. Puheliain tuttavuus Vingbäckillä oli Hilma Pekkari Parakasta, jolla oli vilkkaat silmät ja terävä nenä. Hän kysyi minulta, tunnenko *”Vaskivuoren Leeviä”*. Enhän minä tuntenut. Hän puhui sitten kaikenlaista ja huudahti väliin *”Herra Jumala!”* Olin peräti ihmeissäni: onko steeniläisille tosiaan luvallista lausua Jumalan nimeä turhaan tuolla lailla. Hilman rupattellessa Sten kulki aivan läheltä ohitsemme.

Aina kertoi toisille, että olin soittanut Stenille ja kysynyt kokouksista sekä tullut Kiirunaan junalla Jällivaarasta. Hän kertoi myös minun käyneen Yleniuksella ja Koljosella. Ainalla oli ruskeat pitkävartiset saappaat, joissa oli vähän korkoa. Vingbäckillä oli hyvää ruokaa ja monia ruokalajeja. Ihmettelin, miten Vingbäckin vanha emäntä oli jaksanut tehdä kaiken (ehkä hänellä oli kuitenkin ollut apulaisia). Ruuan jälkeen kaikki kiittivät toisiaan kädestä. Tätäkään tapaa en ollut ennen nähnyt. Lähtiessämme Vingbäckin emäntä ojensi minulle 50 kruunun setelin ja sanoi, että on niin hauska, että on nuoria, jotka tahtovat seurata sitä pilkattua ja ylönskatsottua Jumalan Poikaa.

Lyhyen kaamospäivän hämärä oli vaihtunut pimeydeksi, kun ajelimme takaisin kohti Kiirunaa. Kysyin autossa, kuinka paljon heitä on Lapissa. Sten sanoi, ettei hän ole koskaan laskenut. Kysyin, ovatko Vilhelm ja Fredrika Stålnacke sekä Lydia Fjällborg heidän joukossaan. Aina vastasi, että ovat kyllä. Kysyin siksi, että heidän nimensä olivat Laurin historian esipuheen alla, mutta heitä ei mainittu kirjan lopussa toisessa luettelossa, jonka Lauri oli laatinut Leevin ja Stenin välisen hajaannuksen jälkeen.

Tultuamme perille Växlaregatan keltaiselle talolle Sten kysyi, mitä ajattelin saarnasta. Sanoin, että välillä se tuntui lämmittävän sydäntäni mutta että jokin asia jäi askarruttamaan minua. Sten ei näyttänyt pitävän pahana vastaustani. Hän kysyi hymyillen, mitä Hilma oli puhunut minulle. Ymmärsin myöhemmin hänen olleen varmaan hieman huolissaan

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

siitä, ettei Hilma vain olisi sanonut mitään sellaista, mikä olisi vahingoksi etsivälle sielulle.

Seuraavana aamuna olin kahden vaiheilla, mitä minun pitäisi tehdä. Kun minulla ei ollut erikoisempaa halua lähteä takaisin Jällivaaraan – totta puhuen olin tavattoman peloissani ajatellessani, että minun täytyy vielä palata sinne – Sten ja Aina ehdottivat, että voisin viipyä heillä pari päivää ja mennä Jällivaaraan, ennen kuin joulukokoukset loppuvat. Se oli miehuinen ehdotus. He kysyivät vain, tiedettiinkö Jällivaarassa, että olin lähtenyt Kiirunaan. Kun sanoin Markun tietävän tästä, Johanssonit totesivat asian olevan sitten kunnossa.

Niiden päivien aikana Sten kertoi paljon vanhoista ajoista. Suurimmaksi osaksi istuimme keittiön pöydän ääressä ja ehdimme juoda monta kupillista kamomillateetä. Sten sanoi, että se on hyvää vatsalle. Hän oli tehnyt parannuksen 25-vuotiaana ennen joulua 1938, ja Aina vähän hänen jälkeensä. Viktor Björkman oli kuollut puoli vuotta aiemmin, niin että Sten ei ehtinyt oppia tuntemaan kristillisyyden vanhoja vanhimpia. Varsinkin August Isakssonista tuli hänen opettajansa. Sten kertoi menneensä nuorena kristittyinä usein käymään Nils Björkillä, joka asui aivan lähellä. Hän oli David Björkin isä. Sten kertoi, että vanhalla Björkillä oli aina niin rakentavaa kristillisyyden puhetta. Stenin mielestä nuorten ja vanhojen tulee olla kristillisyydessä yhdessä, sillä nuorten on hyödyllistä oppia vanhoilta. Stenistä oli varmasti senkin vuoksi mieluisaa käydä Björkillä, koska äidinkieli oli sama.

Nuorena kristittyinä Sten joutui asepalvelukseen. Kasarmille tuli uusi mies, joka kertoi kuuluvansa Pelastusarmeijaan. Sten ei ollut puhunut mitään, hän oli kyllä muutoin jo tunnustanut uskonsa tuvassa. Hän halusi seurata, mitä tapahtuman pitää. Ei kestänyt kauankaan, ennen kuin mies oli mukana korttipelissä ja muussa maailmallisuudessa. Sellainen on kuollut usko, totesi Sten.

Karl Niemestä eli Niemen Kallesta, joka asui Tuolluvaarassa, tuli Stenin rippi-isä. Ennen kuolemaansa (1951) hän oli kysynyt Steniltä, onko hän kuullut, mitä saarnaajien välillä on. Sten oli myöntänyt, että jotakin hän on kuullut. Silloin Niemen Kalle oli kehottanut pitämään kiinni August

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Isakssonista. Sten kertoi, että Luulajan vanhalla saarnaajalla Erlandssonilla oli parta loppuun asti.

Sten oli puhunut jonkin omantunnon asian eräälle saarnaajalle, mutta Stenistä tuntui, ettei hän pääse saamallaan neuvolla vapaaksi. Kiirunassa oli kokoukset, ja Leevi kulki heidän talonsa ohitse. Sten oli lyöttäytynyt Leevin seuraan ja kysynyt, millainen neuvo pitäisi antaa, jos jollekin olisi käynyt näin ja näin. *”Onkos sulle käyny niin?”* kysyi Leevi. *”En minä sano niin, mutta jos jollekin kävisi näin, millainen neuvo silloin pitäisi antaa?”*, Sten sanoi. Leevi kysyi uudelleen: *”No, onkos sulle käyny niin?”* Näin puhellen he saapuivat rukoushuoneelle. Pihalla seisoivat August Isaksson, ja Leevi huusi hänelle: *”Kuule, Aukusti, tällä miehellä on sulle asiaa.”* Niin Sten sai selittää asian August Isakssonille, joka vastasi: *”Se on heikkouesta antanu sulle semmosen neuvon. Näin sie piät tehdä”*. Silloin Sten tunsu saaneensa oikean neuvon. Kysyin Steniltä, kuka ensimmäisen neuvon antaja oli. Sten vastasi, että sitä hän ei sano [Eero Mäkelä tiesi kertoa, että se oli Stöckel].

Sten kehui, millaiset lahjat August Isakssonilla oli selittää Raamattua. Aina totesi miehelleen, että sinulla ei ole sellaisia lahjoja, ja Sten myönsi. Kerran kun August Isaksson oli saarnaamassa, Sten oli ajatellut, että nyt hän kuuntelee tarkoin, kuinka Isaksson selittää tietyn jakeen. Ajatukset olivat kuitenkin lentäneet omille teilleen, ja kun Sten jälleen havahtui, August oli ohittanut tuon kohdan. Kokousten jälkeen Sten oli seisonut allapäin ulkona seinustalla ja ajatellut, että tällaisen ihmisen on aivan turha käydä kokouksissa. Huomattuaan Stenin August Isaksson oli tullut kysymään, mikä nyt on. Sten oli vastannut, että hänen ei kannata lainkaan käydä kokouksissa, kun hän on tällainen kuulija. *”Jää sulle kuitenkin opin muoto ymmärrykseen”*, August Isaksson oli lohduttanut.

Kerran oli kokouksissa ollut raamatunkysymys kuorman ikeestä, jonka Jumala on särkenyt, niin kuin Midianin aikana (Jes. 9:4). Melkein kaikki vastasivat, että se on synnin rakkaus. Kun tuli Stenin vuoro, hän oli sanonut, ettei hän osaa vastata siihen, mutta hänestä se ei pysy koossa, että se olisi synnin rakkaus. Luoma oli kiljaissut, että tuletko sinä yksin meitä kaikkia muita vastaan. Silloin kuului ulkopuolelta askeleita, ja sisään astui August Isaksson. Hän kysyi, mitä paikkaa oli tutkittu. Sitten hän kysyi,

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

mitä on vastattu. Kuultuaan, mihin päätökseen oli tultu, Isaksson kysyi: *”Oliko Midianin aikana synnin rakkaus, kun kuolema oli heidän silmiensä edessä?”*

Sten oli vasta asetettu saarnaajaksi, kun August Isaksson pyysi häntä saarnaamaan. Stenistä tuntui aivan mahdolltomalta mennä nyt puhumaan, kun uskottomiakin oli runsaasti paikalla. Hän vastasi vain, ettei hän nyt saata. Käskettyään useita kertoja turhaan August Isaksson meni Stenin luo, tarttui häntä niskasta (Sten havainnollisti minulle, miten tämä tapahtui) ja vei pöydän taakse. Siellä Sten oli sitten punottanut saamatta sanaakaan suustaan. Silloin August Isaksson oli lausunut: *”Siinä te näette, uskottomat, ettei saarnaajan virka ole niin helppo kuin te luulette!”*

Kerran Jällivaarassa oli ollut amerikkalainen saarnaaja, joka kirjoitti saarnat ylös pikakirjoituksella. August Isaksson kysyi saarnassaan raamatunpaikkaa joltakulta, joka ei osannut vastata. Isaksson kysyi: *”Mikset sinä ole sitten kirjoittanut ylös, mitä vanhimmat ovat saarnanneet?”* Mies ei osannut vastata. Isaksson jatkoi: *”Johtuisiko se siitä, että he eivät ole opettaneet tekemään niin?”* Amerikan saarnaaja oli pistänyt kiireesti pois kirjoitusvälineensä.

Kerroin, mitä isäni oli puhunut August Isakssonista, kuten että hän oli sanonut parturille: *”Parasta laatua”*, kun häneltä oli kysytty, haluaako hän hiusvettä. Isä oli kertonut, että Isaksson oli vilkaissut samalla peilistä William Erikssonia ja Otto Tastia ja iskenyt heille silmää. Sten ja Aina selittivät, että August Isakssonin päänahka hilseili pahasti, ja hän tarvitsi hoitoainetta hiuspohjaansa. Mainitsin myös August ja Hedda Isakssonin kirjoittaneen kauniisti vieraskirjaamme. Tätä Sten ei kommentoinut.

Sten kertoi, miten ihanaa oli olla kokouksissa tunturilappalaisten luona, istuskella kodan ulkopuolella ja kuunnella, kuinka he lauloivat kiitosta Jumalalle. Sten valitti, että suurin osa heistä jäi Jönssonin puolelle.

Sten ja Aina muistelivat aikaa, kun saarnaajien kesken tuli erimielisyyksiä. Gunnar Jönsson oli puolustanut syntymäpäivien viettoa: *”Mikä syntymäpäivissä on syntiä, kakkuko on synti?”* Tämä sana oli jäänyt sekä Stenin että Ainan mieleen. Norjalaisella saarnaajalla oli Jällivaarassa mukanaan pieni radio, jonka hän asetti korvalleen kuullakseen uutiset.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Stenin pieni poika Gunnar oli sanonut, että se on synti. Saarnaaja oli puolustautunut sanomalla, että hänen radionsa on näin pieni. Gunnar oli vastannut, että pieni radio on yhtä suuri synti. Valokuvista Sten sanoi, että hänellä on aivan elävä kuva isästään silmiensä edessä, vaikkei hänellä ole yhtään valokuvaa isästä.

Johanssoneilla ei ollut minkäänlaisia joulukoristeita. Ajattelin, että juuri tällainen pitää kristityn joulun olla, ilman mitään ulkonaista, vain seimen lapsi sydämessä. Suuri oli ero Malmelövien kotiin verrattuna, jossa olin ollut yötä Jällivaarassa. Olin oppinut jo pienenä, että joulukuusi ja joulupukki ovat synti. Kalle Nurminen mainitsi saarnassaan, miten pukki on vielä huoruuden symboli maailmassa. Sen sijaan meillä oli kotona äidin tekemä joulukalenteri (jonka taskuihin äiti laittoi joka päiväksi pikku lahjat lapsille), kynttilänjalat ikkunalaudoilla, tonttunkuvia seinillä, tonttulaakkeja ja juhlallisesti katettu joulupöytä, jonka herkut syötiin kynttilöiden himmeässä loisteessa. Kaikkein parasta oli kuitenkin iso röykkiö joululahjoja, jotka saimme avata jouluaattoiltana. Jouluaatto oli tavattoman pitkä päivä odottaa iltaa ja lahjojen jakoa. Aika kului paremmin, kun kävelin aamulla Ikuriin Vainikan Toivon ja Marjatan luo viemään joululahjan isän ja äidin kummitytölle Katrille. Sekin lyhensi vähän päivää, kun iltapäivällä käytiin joulusaunassa ennen jouluevankeliumin lukua ja jouluateriaa. Melkein joka joulu itkettiin ennen nukkumaan menoa, kun joku lapsista oli saanut paremman lahjan kuin toinen, tai uusi lelu meni heti rikki.

Boremanin postillan ilmestyttyä Sten oli tilannut kirjaa kymmenen kappaletta, yhden kullekin lapselle. Kirjoja välitti Kiirunassa David Björk, jolla sattui sillä kertaa olemaan vain yksi kirja jäljellä. Sten lupasi ottaa ensin sen ja loput sitten, kun David Björk saisi uuden erän. Kotona Sten oli katsonut kirjaa ja havainnut, ettei se ollut sellainen, kuin sen olisi pitänyt olla. Saarnoja oli lyhennetty, ja lopussa Boreman kirjoitti aivan väärin Laestadiuksen kääntymisestä. Kun Sten oli nähnyt Björkin seuraavan keran, hän oli sanonut:

”Olen katsonut kirjaa, eikä se ole oikein, joten en halua niitä enempää”.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

David Björk oli vastannut:

”Niin, me tiedämme sen, mutta emme tohdi puhua siitä mitään”.

Sten totesi sanoneensa David Björkille hajaannuksen ollessa käsillä, että ei hänen isänsä olisi hyväksynyt tätä. [Nils Björk kuoli 76-vuotiaana vuonna 1949]. Sten kertoi myös, että Sam Wettainen, joka oli nähnyt Boremanin postillan käsikirjoituksen, oli huomauttanut Boremanille muutoksista. Nähtävästi Boreman ei huomautuksista välittänyt. Sten korosti, että itälestadiolaiset eivät ole hyväksyneet Boremanin postillaa. Ymmärsin hänen tarkoittavan, että jos on hiukankaan tuntoa, näkee tuollaisen työn vääräksi.

Sten muisteli murheellisen näköisenä, miten ikäviä viimeiset ajat ennen hajaannusta olivat, *”kun oli vain yksi maali, johon tähdättiin: August Isaksson”*. Sten oli seisonut Jällivaarassa ruokajonossa, kun joku mies oli tullut hänen luokseen ja sanonut suomeksi: *”Ennen te olette olleet Jumalan apostolit, mutta nyt teistä on tullut perkeleen apostolit!”*

Jouluna 1963 Gunnar Jönsson, David Björk, Levi Älvgren ja Sten Johansson olivat keskustelleet Jällivaaran rukoushuoneen pikkuhuoneessa mahdollisuudesta pitää vielä sovintokokous. Jönssonin ehdoton kanta oli, että ulkomaiden lähetysmiehet eivät saa olla mukana. Sten toivoi, ettei Leevi nyt vain sano mitään, ettei käy niin, että ei tule mitään kokousta. Leevi ei ollut puhunutkaan mitään.

Sitten pidettiin sovintokokous, johon Jönsson oli sallinut vain Ruotsin saarnaajien osallistuvan. Kun paikalla olivat myös Vilhelm Hedlin ja Johannes Vingbäck, jotka eivät olleet saarnaajia, Jönsson oli käskenyt heidän lähteä ensin ulos. Sten oli sanonut, että he saavat olla tässä, he ovat olleet koko ajan mukana ja tietävät hyvin asiat. Jönsson oli antanut periksi. Kokous alkoi Jönssonin pitkällä puheella. August Isaksson käsitti Stenin mukaan Jönssonin puheen kokonaan väärin ja sanoi:

”Jos vähän muutettaisiin”.

Sten oli odottanut vaiti omaa vuoroaan ja sanonut sitten:

”Kun tulee kysymykseen Jumalan Sana, sitä ei saa muuttaa sanaakaan”.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Silloin Jönsson oli noussut ylös ja sanonut:

"Siinä te kuulette, mitä heidän sananpitäjänsä sanoo, ei tämä kannata, lähdetään pois!"

Sitten hän oli mennyt, ja tähän päättyi viimeinen sovintoyritys.

Seuraavana helluntaina Sten oli kysynyt David Björkiltä, mitä hän ajattelee siitä, jos August ja Leevi saarnaisivat kokouksissa. David oli vastannut:

"Heidän täytyy ensin tehdä parannus, ja sinulta Kiirunan kristityt vaativat parannusta eriseuraisesta työstäsi".

Sten oli ajatellut asiaa: vai niin, olenko minä tehnyt eriseuraista työtä. Seuraavana päivänä Sten oli sanonut Davidille:

"Olen ajatellut sitä, mitä sanoit eilen, ja jos on niin, että olen tehnyt sellaista työtä, tahdon sen myös korjata, ja siksi haluan sanoa muutamana sanan ennen kokousta".

Sten oli puhunut saarnapöydän takana Leevin tulkatessa:

"Pyydän Kiirunan kristityitä olemaan niin suorina, että te sanotte, missä minä olen tehnyt eriseuraista työtä, että saan sen korjata".

David Björk oli kuiskannut:

"Ei tässä, vaan saarnaajien kesken".

Sten sanoi:

"Jos on niin, että olen tehnyt eriseuraista työtä, se on tullut julkisesti tunnetuksi, ja siksi tahdon sen myös julkisesti korjata".

Sten oli pannut merkille, että sivustalla istunut Jönsson selaili hermostuneesti virsikirjaa ja kiiruhti sitten paikalle sanoen:

"Heitä houraamasta!"

Sten kysyi:

"Onko se houraamista, jos tahdon tehdä vioista parannusta?"

Tässä yhteydessä Sten nimitti Gunnar Jönssonia *"ukoksi"* (gubben), ja se särähti vähän korvaani.

Tämän jälkeen Sten lakkasi käymästä pyhärukouksissa Kiirunassa. Eräs mies oli kehottanut Steniä aloittamaan jo omien rukousten pidon, mutta

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Stenin mielestä asialla ei ollut mitään kiirettä. Syksyllä, kun David Björk oli tullut matkoiltaan, Sten oli soittanut hänelle ja kysynyt, ovatko he aikoneet laittaa pois Boremanin postillan. *”Ei, meillä ei ole mitään syytä siihen”*, oli Björk vastannut. Sten oli todennut, että siinä tapauksessa he eivät voi tehdä enää yhteistyötä. David Björk oli ehdottanut, että Sten lukisi Hellmanin postillasta ja he toiset Boremanin postillasta. Sten oli sanonut, että se ei käy päinsä, vaan Boremanin postilla pitää laittaa kokonaan pois käytöstä.

Hajaannuksen jälkeen Evald Larsson ja David Björk olivat tulleet käymään Stenin luona. He olivat sanoneet, että he eivät ole hyväksyneet Boremanin postillaa. Sten oli ihmetellyt, kuinka he sitten voivat tehdä yhteistyötä Gunnarin ja Williamin kanssa. Sten oli pyytänyt kertomaan terveisiä Gunnarille ja Williamille, että he ovat valmiita sopimaan, mutta tämän jälkeen ei kuulunut mitään.

Hajaannus kiinnosti myös sanomalehtiä. Svenska Dagbladet –lehden toimittaja ja valokuvaaja olivat tulleet yhtenä päivänä Stenin luo ja halusivat tehdä haastattelun. Valokuvaajalla oli roikkunut suuri kamera kaulassaan. Sten oli vastannut, että hän ei sano mitään. Toimittaja oli yrittänyt useaan kertaan, mutta Sten oli toistanut kantansa, että hän ei sano mitään. Niinpä vieraat joutuivat poistumaan tyhjin käsin. Stenin mukaan Levi oli sanonut, että hän olisi kyllä kertonut.

Ulf Bolsöy oli jäänyt Stenille ja Ainalle erityisesti muistoon. [Myöhemmin olen kuullut, miten kovasti Ulf oli kiinni Stenissä. Ulf itse sanoi minulle, että hajaannus oli hänelle järkytys, sillä Sten oli hänen rippi-isänsä. Kiirunan toinen saarnaaja David Björk oli Ulfin eno.]

Kysyin Steniltä, onko hän ollut kertaakaan Jönssonin puolen seuroissa hajaannuksen jälkeen. Hän vastasi, että Lauri oli ollut kerran Jällivaaran joulukokouksissa ja todennut, että hänestä yhdellä Amerikan saarnaajalla oli vähän eri henki kuin toisilla. Amerikkalaiset olivat sitten tulleet Kiirunaan, ja Sten oli mennyt kirkkoon kuulemaan. Hänestä oli kuitenkin tuntunut, että siellä saarnasi varmaankin toinen amerikkalainen. Sten meni vielä uudelleen kuulemaan, mutta sillä kertaa saarnasi Jönsson. Sten huomautti, että vääryydessäkin voidaan saarnata oikein. Jönsson

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

kykenee pitämään aivan oikean saarnan, mutta pitää katsoa hedelmiä. Jos muistan oikein, Sten sanoi August Isakssonin opettaneen niin.

Sten mainitsi, että jollakin Suomen saarnaajalla oli vaimo hienoksi laitettu kuin jokin mallinukke. Sten kertoi kuulleensa, miten komeita rukoushuoneita Suomessa on rakennettu. Sten kysyi myös, pidetäänkö Suomessa ompeluseuroja. En osannut sanoa, kun en tiennyt varmasti, millaisia ne ovat. Sten selitti, että Ruotsissa tuli sellainen uusi tapa kristillisyyteen ennen eroja.

Kysyin Steniltä, mitä hän ajatteli siitä, että Laurista ja Eerosta tuli Lapin vanhimpia. Sten meni hakemaan I Vanhinten kirjan ja näytti siitä, mitä Raattamaa kirjoitti 18.2.1890 Amerikkaan Heidemanista:

”Heidemannin on kyllä kristitty, mutta nuorukainen ja äsken kristitty. Mielipiteemme on, että emme tohdi häntä vielä panna Amerikkaan ojentamaan vanhoja kristityitä. Meillä on sama pelko kuin Paavalilla, ettei hän paisuneena lankeaisi laittajan tuomion alle. Raakan ja suruttoman kansan keskelle kyllä kelpaavat äsken kristitytkin saarnaamaan, mutta vanhoja kristityitä ojentamaan, siihen tarvitaan harjoitettua mieltä pimeyttä ja valkeutta näkemään ja eroittamaan.”

”Näin on Laurille käynyt”, Sten sanoi painokkaasti.

Sten mainitsi Amerikan-lähetyksestä 1976, että *”seurakunta lähetti minut ja Eeron”,* mutta Laurikin lähti mukaan. Eero oli kirjoittanut kirjeen Amerikkaan, ja Sten oli varoittanut: *”Älä kirjoita, että Lauri on lähetysmies, Lauri ei ole lähetysmies”.* Ei Eero ollut niin kirjoittanutkaan.

Sten kertoi Laurin valehdelleen hänelle, että Vingbäck haluaa nimensä historiankirjan esipuheen alle. *”Vai niin, haluaako Vingbäck tosiaan nimensä siihen”,* Sten oli ihmetellyt itseksensä. Kun Sten oli sitten kysynyt asiaa Vingbäckiltä itseltään, tämä oli vastannut lujasti: *”En minä ole koskaan halunnut semmoista!”* Vingbäck oli ollut melkein vihainen Stenille, niin että Stenin oli pitänyt selittää, että Lauri niin sanoi. Sten kertoi kokouksesta, jossa oli päätetty, että kirjan esipuheen alle ei laiteta nimiä eikä Lapinmaan seurakunta ole kirjan julkaisija. Lisäksi päätettiin, että Laurin pitää hävittää tekemänsä mainoskilvet. Lauri oli nimittäin tehnyt jo suuret mainoskilvet, Sten huomautti. Edvin Abrahamsson oli ollut

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

mukana kokouksessa, mutta muutaman tunnin kuluttua hän oli ollut taas aivan toista mieltä.

Ajan oloon minua alkoi mietityttää, miksi oli niin väärin kirjoittaa nimiä esipuheeseen, kun Sten oli itse tarkastanut kirjan, kuten kirjaan painetussa Stenin kirjeessä lukee. Julkaisukokoelmasta olin lukenut William Erikssonin kirjoituksen 'Elävä kristillisyys aikakaudessamme', jonka loppulause kuuluu:

"Ylläolevan kirjoituksen vahvistamme todeksi, monet vielä elävät, jotka muistavat niitä aikoja. Sen päälle tahdomme me työtä tehdä, niinkuin alussa on tehty ja saarnata sovintoa sovintoveren voiman kautta ja pitää kiinni alkuperäisestä opin totuudesta. Gellivaarassa jouluna 1950. Omakätisesti: Aug. Isaksson, J. P. Stöckel, Frans Björkman, Gunnar Jönsson, Levi Pudas, J. H. Olsson Puoltikasvaara ym."

Amerikassa oli ollut raamatuntutkinto. Lauri oli istunut keinutuoliin, riisunut kengät jalastaan ja nukahtanut. Herättyään hän oli kysynyt, miten sen raamatunpaikan kanssa kävi. Ralph Niska oli vastannut: *"Jotka nukkuvat, eivät tarvitse tietää mitään!"* Minua vähän ihmetytti, kun Sten tuntui muistelevan tapausta mielihyvällä. Voi kai niin joskus käydä, että nukahtaa, ajattelin. Aika lailla ärtyneiltä Sten ja Ralph tuntuivat joka tapauksessa olleen Lauriin.

Ihmettelin Stenille, että Lauri oli väittänyt historiassaan Stöckelin ja Jönssonin asettaneen vuonna 1946 Amerikkaan uuden hengellisen hallituksen Arthur Niskan tilalle. *"Sen he kyllä olivat tehneet"*, Sten vahvisti.

Sten kehui Laurin kielitaitoa, kun hän oli pystynyt puhumaan englantia amerikkalaisten kanssa. Sten näytti minulle englannin kielen oppikirjaa, jota hän oli yrittänyt lukea, mutta hän valitti, ettei opiskelusta tahdo tulla mitään. Eerosta Sten ja Aina eivät puhuneet paljontaan, mutta heidän asenteensa vaikutti pikemmin myönteiseltä (Sten oli pidättyväisempi). Aprikoin, johtuiko se mahdollisesti siitä, että Eero oli pikemmin höyhen-sarjalainen, johon ei kannattanut haaskata ruutia. Yleniuksen Martin puhe *"suuresta profeetasta"* Eero Mäkelästä, joka oli huomauttanut taikin halkioista, oli saanut minut otaksumaan hänet vähän lapselliseksi. Aina mainitsi nimeltä Tuulan ja Tertun, jotka näyttivät jääneen

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

rakkaaseen muistoon. Aina valitteli myös, että Laurin ja Eeron oli onnistunut saada puolelleen myös Unon ja Linnean tytär Gun-Marie. Sten ei kommentoinut.

Sain tietää, että Lapin saarnaajat Frans Martinsson ja Isak Gunnelbrand olivat jääneet Leevin kanssa tapahtuneessa erossa Stenin puolelle, mutta he olivat jo kuolleet, Frans Martinsson – Unon isovelji - sen vuoden (1979) alussa. Nyt Daniel Jannok pelkäsi, että Stenkin kuolee. Vittanginkäynnin jälkeen sain tietää, että Viktor Wettaisen leski Hulda on Stenin puolella. Ajattelin, että tuokin vahvistaa Stenin olevan oikeassa.

Kerroin tavanneeni Sakari Saarisalon Yleniuksella, mutta havaitsin, että hänen nimensä mainitseminen ei ilahduttanut erityisesti Johanssoneja. Ihmettelin vain, mistä se saattoi johtua. Yrjöstä Sten lausui – taas hymyillen – että hänellä on aina puhe omista vioistaan ja syntisyydestään.

Kerroin Einari Koposen sanoneen kesällä leeviläisistä, että siinä meillä kaikilla on suuri vaara, ettemme mene siihen joukkoon. *”Mitä hän sillä tarkoitti?”* Sten ihmetteli. Mainitsin, että samalla kerralla Koponen oli sanonut, että Jumala on kaikkien isä, mutta äiti, seurakunta, yhdistää meidät. Sten lausahti, että silloinhan Jumalalla on monta vaimoa, yksi vaimo siellä ja toinen täällä, eikö totta. *”Voi hyvänen aika”*, Sten tokaisi suomeksi, vaikka muuten puhuimme melkein koko ajan ruotsia. Olin kuullut Salmen ja Yrjön käyttävän samaa sanontaa, ja se oli mielestäni kirouksen korvike. Sten käytti tätä ilmaisua niiden päivien aikana moneen kertaan, vaikka hän muutoin puhui ruotsia, ilmankin se kuulosti hänestä hauskalta. Ajattelin, että eihän se voikaan olla väärin, kun Stenkin käyttää tuota puheenpartta, ja rupesin itsekin sanomaan *”voi hyvänen aika”*.

Sten totesi, että heillä oli se käsitys, että koko Norja on Jönssonin puolella. [Suomessahan tilanne oli toinen: Otto Tast vakuutti kirjeessään syksyllä 1963, että Suomen kristillisyyks seisoo samalla pohjalla kuin Augustin usko, *”niin sanovat kaikki Suomen saarnaajat, joiden kanssa olin puheessa”*.] Koistisen pojilta saatiin sitten kuulla, että Kjöllefjordissa on jotakin kärhämää. Sten ja Leevi olivat menneet Kiirunan puhelinlaitokselle, ja Sten oli soittanut saarnaaja Thoralf Jensenille. Hän oli kysynyt, onko kristillisyydessä jotakin vialla siellä. *”Ei, kristillisyyks on täällä kuten aina*

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

ennenkin”, Thoralf oli vastannut. Silloin Sten oli ihmetelty, mitä hänen nyt pitäisi sanoa. Leevi oli kehottanut kysymään, onko siellä ollut jotakin, kun Gunnar Jönsson on ollut siellä. *”Se pitää kyllä paikkansa”*, Thoralf oli vastannut hyvin päättäväisesti. He olivat sopineet, että norjalaiset matkustavat Kiirunaan, niin voidaan keskustella enemmän. Leevi ja Sten odottivat asemalla, kun Thoralf Jensen ja Jakob Akselsen saapuivat. Sten oli tunnistanut Thoralfin, koska muisti hänet Jällivaaran joulukokouksista. Thoralf oli jäänyt erityisesti Stenille mieleen, koska hän oli kiertänyt ympäri rukoushuoneella ja hyvästellyt kaikki henkilökohtaisesti. Asemalla Sten oli näyttänyt Leeville, kuka Thoralf on, ja juossut sitten hänen luokseen. Kun he tervehtelivät, Thoralf oli purskahtanut itkuun ilosta.

Sten kertoi Thoralfin maininneen, miltä boremanilaiset näyttävät tullessaan kadulla vastaan: *”Heillä on suuret silmät kuin pöllöllä”*. Koska olin kuullut Yleniuksilta, että Thoralf ja Aksel Jensen eivät ole enää Stenin kanssa, kysyin, onko Thoralf yhtä Leevin kanssa. Sten vastasi kieltävästi mutta kertoi, että Norjassa on Atle Akselsen, joka on Leevin ja Laurin kanssa. Ihmettelin, mikä Thoralf oikein on miehiään, jos hän ei ole Leevin eikä Stenin kanssa mutta Sten kertoo vain myönteisiä muistoja hänestä. Kuulin Steniltä, että Amerikassa on viisi saarnaajaa: Melvin Niska, Ralph Niska, Sivert Hendrickson, David Wilen - joka on Melvinin vävy - sekä Melvin Niska jr. David Wilen asuu länsirannikolla, niin että Melvinin on parasta mennä sinne lentämällä. [Tämä oli kaiketi väärinkäsitykseni, sillä Dave Wilen asui Etelä-Dakotassa].

Koska Johan Lanton kirjoittamassa Tärännön kristillisyyden historiassa moitittiin sitä, että Tornionlaaksossa oli alettu kutsua kristittyjen koontumisia seuroiksi, kysyin Steniltä asiasta. Sten vahvisti Lanton sanat, Lapissa on puhuttu vain kokouksista ja pyhärukouksista. Aina ihmetteli sanaa *”seurat”*, mitä se voisi olla ruotsiksi, ikään kuin jokin seuraa jokin. Kysyin, muistaako Sten Johan Lanttoa. Hän totesi nähneensä tämän kokouksissa. Koska Lantto kuoli jo 1960, ei ehkä ollut selvää, mikä hänen kantansa olisi ollut uuden hajaannuksen kysymyksiin.

Esiliinasta en kysynyt Steniltä, vaikka oli kieltämättä aika erikoista nähdä Vittangissa kaikilla naisilla esiliina, jota Koljosen Alvar ja Yleniuksen Salme olivat kutsuneet töiden opiksi. Sten vieläpä mainitsi saarnassaan

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

nimenomaisena merkkinä vääryydestä sen, että naisväki heitti pois esiin, mutta hänen kannattajilleen Suomessa tuo vaatekappale oli erityisen moitiskelun kohde.

Ajattelin, että on hyvä saada vähän mietiskellä itsekseen ja haukata raitista ilmaa, kun on istunut koko päivän sisällä. Niinpä sanoin Stenille ja Ainalle meneväni vähäksi aikaa ulos kävelemään. Oli aika myöhäinen ilta, eikä Kiirunan autiossa keskustassa ollut juuri ketään liikkeellä. Seisoin pitkän tovin kirkon pihalla pilvien peittämän pimeän taivaan alla. Oli hii-ren hiljaista, korkeat nietoksetkin nököttivät ääneti kirkon ympärillä. Yritin saada selvää kattoa reunustavien kultaisten patsaiden nimistä. Mielitäni askarrutti, mitä minulla mahtaa olla odotettavana, kun palaan Jällivaaraan ja Suomeen. Tulevaisuus näytti toisaalta epävarmalta ja pelottavalta, mutta toisaalta tuntui, että voin olla turvallisin ja luottavaisin mielin, että Taivaan Jumala pitää minusta huolen, jos vain olen vilpittömällä mielellä. Palattuani Johanssoneille Sten sanoi, että he olivat jo alkaneet ihmetellä, mihin olin hävinnyt.

Kolmantena päivänä Sten ehdotti, että menisimme Kaalasluspaan tervehtimään Arvid Stålnackea. Kysyin, onko Kiirunassa Stenin kanssa yksimielisiä. Olin nimittäin utelias tapaamaan muita Stenin joukkoon kuuluvia, joita en ollut vielä nähnyt. Sten sanoi, että täällä on vain muutamia leskivaimoja, eikä hän vaikuttanut erityisen innokkaalta esittelemään heitä minulle. Matkalla Vittankiin olin kuullut, että yksi heistä oli Frans Martinssonin leski Esther, joka oli ollut liian väsynyt lähteäkseen rukouksiin. Eräs toinen oli oletettavasti Ellen Karin Poidnack, jonka nimen olin nähnyt puhelinluettelossa ja esipuheen allekirjoittajien joukossa Laurin historiankirjassa mutta en kirjan lopussa olleessa vuoden 1978 nimilistassa. Olisin halunnut nähdä Stenin puolella olevia saamelaisia, mutta menimme Kaalasluspaan.

Arvid Stålnacke asui lähellä Kaalasjärven rantaa poikansa Östenin kanssa, joka asuu siellä yhä. Arvid oli vanha, lyhyt ja leveä mies, jolla oli ehkä Parkinsonin tauti, koska hänen päänsä tutisi jatkuvasti. Hän kertoi muistavansa ajan, jolloin kokouksia kutsuttiin kouluksi. Lähtiessämme pyysin häntä muistamaan minua rukouksissaan. Se oli viimeinen kerta, kun näin hänet. Pihalta katselin väylän toisella puolella loistavia valoja.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Sten kertoi, että kylän nimi on Fjällnäs. Kysyin, onko siellä rautatie. Ei siellä ole rautatietä, vastasi Sten. Sekoitin kylien nimet, koska Jällivaaran ja Kiirunan välinen seisake oli Fjällåsen. Kysyin myös, asuvatko Vilhelm ja Fredrika Stålnacke siellä. Kyllä, Sten vastasi. Ajaessamme takaisin kaupunkiin Sten kertoi, että kun hän oli ollut Urho Toivosella, tämä oli pyytänyt Stenin kamariin ja sanonut siellä, ettei hän välitä Gunnar Jönssonista. Silloin Sten oli ihmetellyt, miten on mahdollista, että he käyvät silti Jällivaaran joulukokouksissa ja pyytävät sieltä lähetykset. Kysyin, mitä Urho Toivonen sanoi siihen. Sten totesi, että mitä hän siihen olisi voinut vastata.

[Urho Toivonen kuoli 65-vuotiaana pari kuukautta tämän keskustelun jälkeen uudenvuodenaattona 1970 palattuaan juuri kotiin joulukokouksista. Isä tiesi, että Jällivaarassa oli pantu merkille, miten Urho Toivonen oli tärisnyt kovasti. Hänen epäiltiin vilustuneen.]

Kävimme Stenin kanssa hänen verstaallaan, jonka nimi oli Snickar-Johan ja joka oli jo silloin (ja kauan sen jälkeen) hänen poikiensa Bengtin ja Gunnarin käsissä. Paikalla oli kolmaskin mies, jonka isä oli Stenin mukaan ollut totinen kristitty. Minusta tuntui merkilliseltä, että Lapissa melkein kaikkien lapset olivat menneet maailmaan, niin että Vittangin rukouksissa ei ollut juuri muita kuin vanhoja ihmisiä. Gunnar tuli yhtenä päivänä vanhempiensa luokse syömään. En puhunut mitään hänen kanssaan. Gunnarkin söi ääneti ruokansa ja lähti sitten takaisin töihin. Aina kertoi Gunnarin olleen hyvä ystävä Hannu Viljakaisen kanssa, joka oli jäänyt Leevin puolelle. Gunnar oli ihmetellyt, että Hannu, joka oli kuitenkin kristitty, alkoi valehdella. Aina ei tehnyt tarkemmin selkoa Hannun valheista. Ajattelin hänen ehkä tarkoittaneen vain, että Hannu oli alkanut puolustaa väärää puolta.

Johanssonien vanhin poika Kurt oli kuollut kurkkusyöpään, mutta hän oli tehnyt parannuksen ennen kuolemaansa. Lopuksi hän oli menettänyt puhekykynsä, mutta kun Sten oli käynyt katsomassa poikaansa sairaalassa, polvistunut vuoteen äärelle ja kysynyt vointia, oli tapahtunut pie-noinen ihme, kun Kurt oli pystynyt vastaamaan: *”Tuntuu niin paljon paremmalta”*. Sten huomautti, miten tärkeää Laestadiuksellekin oli päästä näkemään, miten kristittyjen usko kestää kuolemassa. Toiseksi vanhin

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

heidän lapsistaan oli nimeltään Gunilla, hän asui etelässä ja oli hänkin välistä anonut anteeksi mutta ei ollut oikein jaksanut seurata kristillisyyttä.

Sanoin Stenille ajatelleeni monta kertaa syksyn aikana, miten minun kävisi, jos kuolema tulisi. Tämän sanottuani purskahdin itkuun, kun saatoin nyt tyhjentää koko minua painaneen kuorman. Sten lohdutti: *”Kyllä me uskomme, että sinä olet kristitty, niin kuin on lapsuudenkristittyjen laita”*.

Kerroin Keiteleen seuroista, kun Jönsson saarnasi ja sain tuntee iloa ja rauhaa, sekä Lahden juhannuskokouksista, kun Nousiainen saarnasi ja tunsin olevani taivaassa. Sten vastasi, että on selvää, että se on ollut Jumalan työtä minussa mutta että Jönsson on langennut armon tilasta hyväksyessään Boremanin postillan. Stenin sanat rauhoittivat minua, ja ajattelin, että noin sen täytyy olla, kun Sten noin sanoo. Vähän minua kylläkin ihmetyttivät hänen sanansa lapsuudenkristillisyydestäni, kun olin kuitenkin varttunut vääryyden alla.

Sten kysyi, onko isänikin kristitty ja eikö hän ajattele samalla lailla kuin minä. Vastasin hänen pitävän lujasti kiinni Jönssonin puolesta. Sten tuntui ihmettelevän, että minulla 18-vuotiaalla nuorukaisella on tällainen huoli, mutta isäni on toista mieltä. Kerroin Stenille unestani, jossa oli kaksi bussia. Stenin mielestä tuo viittaisi siihen, että vanhempani tulevat samalle tielle. Ajattelin, että unessa he olivat kaiketi oikeassa bussissa, kun tulin sinne, minä taas menin ensin väärään.

Otto Tastin Sten oli oppinut tuntemaan hänen käydessään Lapissa. Kerran he olivat päättäneet juosta erään vaaran laelle ennen kokouksia. Mutta sinne olikin ollut pidempi matka kuin he olivat arvelleet, niin että heillä oli vaikeuksia ehtiä ajoissa takaisin, ennen kuin kokoukset alkavat. Otto oli ollut jo silloin aika paksu, ja kiivetessä hiki oli virrannut hänen otsallaan. Sten arveli olevansa kymmenkunta vuotta isoisääni nuorempi. Se oli sangen tarkka arvio.

Sten ihmetteli, että Jönsson oli alkanut opettaa opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina. Ei ennen näin opetettu, Sten painotti. Sanoin, mitä Laestadius mainitsee Hulluinhuonelaisessa. Sten kehotti minua

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

odottamaan hetken. Pian hän palasi keittiöön (jonka pöydän ääressä enimmäkseen keskustelimme) mukanaan kopio Raattamaan kirjeestä Emanuel Törmälälle 11.10.1881. Se oli kirje nro 142 teoksesta 'Raattamaan kirjeet ja kirjoitukset', ja siinä luki:

"Jospa kirkon pylvät katselisit kuinka alkuperäinen seurakunda syntyi kivula Jerusalemisa. Murhe täytti sytämät Getsemanesa ja sytämät säryt Golkathan verisellä kentälä, vieläpä uutet ihmiset syntyivät lukittuin ovein takana ja Heluntaina puetettin seurakunda voimala korkeutesta. Onkos nykyiset nimi christityt tätä tietä vaeltannet?"

Sten huomautti, että ei ole Raattamaalla ja Laestadiuksella ollut eri ymmärrystä. Ajattelin, että näin sen täytyy olla! Jolleivat Laestadius ja Raattamaa olisi tulleet tähän yhteiseen päätökseen, ei kristillisyydessä olisi voitu opettaa yhdellä äänellä minun lapsuuteeni saakka, että opetuslapset uudestisyntyivät pääsiäisiltana lukittujen ovien takana.

Sten oli saanut kopion Raattamaan kirjeestä Myllymäki-nimiseltä mieheltä. Olin kuullut saman nimen Uno Martinssonilta puhelimesta. Nyt sain tietää hänen asuvan Hämeenlinnassa. Minulla välähti, että sen täytyy siis olla hyvin tuntemani Myllymäen Ossi, jolla oli kolme suunnilleen minun ikäistäni poikaa, Ilpo, Iiro ja Ismo. Tuntui aivan uskomattomalta, että hänkin on käynyt täällä! En ollut kuullut aikaisemmin asiasta mitään.

Sten kertoi, että Hämeenlinnassa on viisi kuusi samanmielistä miestä, mutta Sten oli selvästikin vähän tyytymätön siihen, että he ovat edelleen isossa joukossa. Aloin käydä mielessäni läpi tuntemiani hämeenlinalaisia, keitä he sitten voisivat olla. Yksi oli varmasti Aulis Paloniitty, joka oli kirjoittanut kirjeen Lapin vanhimmille opetuslasten uudestisyntymisestä.

Sten luetteli paikkakuntia Suomesta, joissa asui heidän kanssaan yksimielisiä kristityitä: Heikinsuo, Tampere, Lahti, Lappeenranta, Kuopio, Lieksa. Hän kertoi myös miehestä, joka asui jossakin kaupungissa Itä-Suomessa. Sten ei muistanut miehen eikä kaupungin nimeä, mutta hän tuntui olevan kovasti Stenille mieleen.

Nimitys *"steeniläiset"* oli Stenille ja Ainalle outo. He olivat todella yllättyneitä, suorastaan ilahtuneita kuullessaan nyt, että Suomessa

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

käytetään sellaista nimeä. *”Leeviläiset”* oli kylläkin tuttu ilmaus Stenille. Aina sanoi miehelleen, että sinua pidetään vaarallisena, mutta et sinä minun mielestäni ole lainkaan vaarallinen.

Sten muistutti vakavana Markuksen evankeliumin lopussa olevista sanoista: *”Jos he jotakin myrkyä juovat, niin ei (se) heille mitään vahingoita”* (Mark. 16:18). Sten selitti tämän tarkoittavan, että voi olla yksinkertaisia kristityitä, jotka ovat joutuneet hajaannuksessa vääryyden puolelle, mutta se ei vahingoita heitä, kun heillä on kuitenkin oikea mieli.

Viimeisenä iltana Uno Martinsson soitti Stenille. Sten kertoi minun olevan yhä heillä ja että meillä on sama usko. Puhelun jälkeen Sten kertoi Unon ilahtuneen tästä kovasti. Kysyin Steniltä, saarnaako Uno. Sten totesi, ettei hän ole ruvennut, vaikka Sten oli yrittänyt. Viimein koitti aamu, jolloin minun piti pakata laukkuni ja palata pelottavaan Jällivaaraan. Sten pyysi kovasti tulemaan kokouksiin pääsiäisenä, kun Norjastakin tulee vieraita. Hyvästelin Jumalan rauhalla, anoin anteeksi Steniltä ja Ainalta ja pyysin heitä muistamaan minua rukouksissaan.

Tullessani Jällivaaran rukoushuoneelle vapisin kuin haavanlehti ajattellessani, että kaikki näkevät lävitseni, kaikki tietävät, missä olen ollut ja nyt he tulevat nuhtelemaan minua. Juuri kukaan ei kuitenkaan sanonut minulle mitään. Mikael Abrahamsson oli sangen huolestuneen näköinen tervehtiessään minua, ja lhalaisen sisarukset kysyivät, olinko ollut jossakin muualla. Hehän olivat nähneet minun juoksevan rautatieasemalle. Viimeisissä iltaseuroissa saarnasi Jönsson, hän kun piti aina joulukokouksissa sekä ensimmäisen että viimeisen saarnan. Huomasin rukoushuoneella pappi Sölve Anderzénin. Salme oli kertonut Sölven käyneen myös steeniläisten kokouksissa, mutta arvelin nyt, että kyllä hän taitaa olla vahvasti Jönssonin puolta.

Sam Wettainen kertoi rukoushuoneella, että Hellmanin suomeksi kääntämä Huutavan ääni korvessa on väärennös. Laestadius kirjoittaa nimitäin lukijaissaarnaaja Kalénista, joka oli opettanut, että opetuslapset eivät olleet uudestisyntyneitä ennen helluntaipäivää. Tämä lause oli herättänyt kovasti pahennusta Ruotsin papistossa, jonka mielestä se loukasi Jumalan ja Jeesuksen Kristuksen nimeä. Hellman on vaihtanut

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

käännöksessään helluntain pääsiäiseksi, ja tätä Wettainen tarkoitti kutuessaan kirjaa väärennökseksi. Laestadius puolustaa Kalénia:

”Sen, joka väittää opetuslasten uudestisyntyneen paljon ennen helluntaipäivää, pitäisi ainakin osoittaa aika ja olosuhteet, milloin tämä olisi tapahtunut”.

(Jälkeenpäin ajattelin, että Laestadius ei niinkään ota kantaa pääsiäiseen ja helluntaihin, hän vain puolustaa Kalénia pappeja vastaan, joiden mielestä opetuslapset olivat valmiita kristittyjä jo silloin, kun Jeesus otti heidät mukaansa. Laestadius pikemminkin lieventää Kalénin ilmaisua puhumalla ajasta *”paljon ennen helluntaipäivää”*, siis viittaamalla vain aikaan, jolloin opetuslapset seurasivat Jeesusta. – Siinä Sam Wettainen oli tietenkin oikeassa, ettei Hellmanilla ollut mitään oikeutta muuttaa käännettävää tekstiä mielensä mukaan. Hellman toimitti myös kirjan ruotsinkielisen laitoksen, ja siinä tekstiä ei ole muutettu.)

Sam Wettainen sanoi samalla kertaa Lapin suomesta, että *”ei se ole mikään pyhä kieli”*, siis enemmän kristillisyyden kieli kuin jokin muu puheenparsa. Ajattelin myöhemmin, oliko se sitten paha kieli, kun sitä ei voinut enää lapsillekaan opettaa. Ruotsista tuli kansallismielisessä Ruotsissa niin pyhä kieli, että koululaiset eivät saaneet muuta puhuaakaan. Sam Wettainen itse taisi erinomaisesti suomen, sehän oli hänen äidinkielensä, ja hän toimi usein seuroissa tulkkina. Hänen isänsä oli Frans Parakka, kuten hän mainitsi meille ympärillä oleville.

Seurojen jälkeen olimme Bror Erkstamalla, missä oli paljon nuoria. Otin hyllystä Hellmanin postillan. Esipuhe, jonka olin lukenut keväällä Mindellä ja jossa puhuttiin *”tästä raskaasta koettelemuksen ja eksytyksen ajasta”*, oli leikattu pois, mutta niin taitavasti, ettei sitä voinut havaita kirjassa olleenkaan. Muistin Laurin kirjoittaneen joidenkin menetelleen esipuheen kanssa näin, *”äärimmäisen lapsellisesti”*, kuten Lauri lausuu. Isäntä Bror Erkstam piti jäähyväispuheen, ja minua pyydettiin tulkkamaan. En ymmärtänyt yhtä virkettä – vai olinko ehkä niin hämmennyksissä – niin että lopulta Markun piti tulkata se oikein. Jälkeenpäin Teemu kysyi, yhdyinkö itse siihen, mitä tulkkasin. Bror puhui nimittäin siitä, miten kalliita päiviä olemme saaneet viettää. Malmelövilla emäntä Greta

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

vihjasi kahvipöydässä, että joku vieraista oli ollut jonkin aikaa poissa. En sanonut mitään, eikä kukaan alkanut onneksi tentata minua.

Ajaessamme kotiin seuraavana aamuna maisema näytti pimeältä ja synkältä, mutta vielä pimeämmältä ja synkemmältä tuntui sisälläni. Tunsin itseni aivan heikoksi ja voimattomaksi, täysin yksinäiseksi ja orvoksi vailla minkäänlaista tukea ympärilläni. Marjukka Knuuti, joka oli tehnyt edellisenä helluntaina Kiirunassa parannuksen, tuli mukanaamme Pelloon, josta hän oli kotoisin. Hän kääntyi taaksepäin puoleeni ja kysyi, olinko ollut Sten Johanssonilla. Minun oli pakko myöntää, ja Marjukka sanoi, ettei hän voi ymmärtää sellaista. Ei minulla ollut voimaa sanoa enempää. (Syksyllä olin saanut tietää Marjukan kuulleen Lapissa Sten Johanssonin puheen ja ihmetelleen sitä, että hän saarnasi sellaisesta asiasta kuin pitkät verhot. Hänen ystävättärensä Sirkkis oli kommentoinut, eikä ole hyvä, jos antaa tarvitseville sen, mikä verhokankaassa säästyy.) Marjukka kysyi, mitä mieltä olemme naisten pitkistä housuista. Markku sanoi, että hänestä ne ovat huoramainen vaatekappale naisten päällä. Samaa mieltä olin tietysti minäkin, vaikken sanonutkaan mitään.

Kun tulimme Ristiinaan, olin peloissani, mitä Elias Ihonen nyt sanoo. Markkuhan oli soittanut Jällivaarasta isälle. Näytti kuitenkin siltä, että Eliaksen onnistui teeskennellä, ettei hän tiedä asiasta mitään. Hän kerthoili vain iloisena, miten makeasti hän on nukkunut, kun on voinut vapaasti ottaa nokosia joululoman aikana. (Myöhemmin Markku paljasti tarkoittaneensa minun isää).

Matkustimme Teemun kanssa junalla Mikkelistä Hämeenlinnaan, mutta ei meillä ollut paljon puheltavaa keskenämme. Fammulilassa kerroin isälleni terveisiä Sten Johanssonilta. *”Oliko Sten Jällivaarassa?”* vaari kysyi. *”Ei, hän oli Vittangissa”*, vastasin. *”No mitä se sitten on, kun ei ole Jällivaarassa”*, lausahti isoisäni eikä näyttänyt ollenkaan iloiselta. Fammu ja tätini Elisa sekä heillä asunut jämsäläinen tyttö huudahtivat, että tämä on jotakin aivan kauheaa. Ja minusta tuntui, että olen pimeässä tunnelissa, jonne pieninkään valon tuikahdus ei pääse pilkkottamaan.

Yövyimme Teemun kanssa isovanhempien luona, ja sain Otto-faarilta kaksi kallisarvoista kirjaa lahjaksi, Kaarle XII:n Raamatun sekä Uuden

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

testamentin ja psalmit. Otto-faari painotti, että tämä on vanha käännös. Kesällä olin käyttänyt samaa käännöstä tulkatessani Luomaa Mikkelin rukoushuoneella. Erkki Haimilahtihan sanoi minulle Mikkelissä Pietiläisen maininnee jättäessään kirjan rukoushuoneelle, että tätä käännöstä Lapissa käytetään. Steniltä kuulin jouluna, että Jönsson käyttää uudemmaa (v. 1886) käännöstä, jossa lukee kohdassa Ef. 4:8, että hän otti vankeja, kun taas vanhassa käännöksessä sanotaan – kuten suomalaisessakin vanhassa – että hän on vankeuden vangiksi vienyt. [Uusinta ruotsalaista raamatunkäännöstä vuodelta 1917 eivät ketkään Ruotsin lestadiolaiset hyväksyneet].

Tämä oli minusta vähän kummallista: saarnaaja, jota isoisäni pitää oikeana, käyttää (väärää) uutta raamatunkäännöstä, mutta saarnaaja, jota isoisä pitää eriseuraisena, käyttää (oikeaa) vanhaa raamatunkäännöstä. Selitys oli kaiketi, että ratkaisevaa on olla oikeassa seurakunnassa. Isoisähän oli keväällä perustellut Isakssonille kirjoittamaansa kirjettä sillä, että *”he eivät olleet vielä eronneet”*.

Saimme kuulla, että isoisä Otto ei ollut enää täysissä voimissa. Hän oli kirjoittanut yhden joululahjapaketin päälle ruotsiksi: *”Margaretalle”*. Helvi-fammu oli ihmetelty, kenelle Margaretalle paketti oli tarkoitettu. Isoisä oli vastannut: *”No, sille meidän nuorimmalle tyttärellemme”*. Heidän kuopuksensa oli kuitenkin nimeltään Helvi Elisabeth (Elisa) . Margit Ojala, jonka varsinainen nimi oli Margareta, oli tavallaan Otto-faarin tytär, koska hän oli saanut Oton kautta kristillisyden.

Muu perheväkemme oli saapunut Tampereelta. Kun lähdin kävellen rukoushuoneelle, äiti halusi tulla mukaani. Hän kertoi, että Koljosen Aino olisi halunnut käydä yhä rukoushuoneella seuroissa, mutta Alvar ei häntä päästänyt. Ajattelin, että olemme siis yhtä mieltä siitä, että kristillisyyden asioissa tulee sallia omantunnon vapaus. Mainitsin äidille, miten Laestadius puhuu saarnassaan itämaan tietäjistä, jotka joutuivat lausumaan hyvästit ystävilleen ja sukulaisilleen, kun nämä eivät tahtoneet lähteä mukaan etsimään äskensyntynyttä maailman Vapahtajaa, joka makaa tallin seimessä luontokappalten keskellä.

Hämeenlinnan rukoushuoneella tapasin Myllymäen Ossin. Hän ilahtui tavattomasti, kun kerroin terveisiä Sten Johanssonilta. Tuntui kuin

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

päivänsäde olisi paistanut sydämeeni. Samassa paikalle tuli isäni. Hän sanoi lisä Mielosen maininneen, että se osoittaa kristillisyyden oikeaksi, kun siitä irtaantuu lohkoja oikealle ja vasemmalle, mutta Leevin ja Stenin joukot ovat niin kaukana oikealla, ettei niistä enää voi mennä oikealle. *”Niin, leeviläiset ovatkin ihan mahdottomia”*, Ossi sanoi siihen.

Suune Jokipalo saarnasi, tekstinä oli jokin psalmi. Hän kertoi, että kirja oli auennut kaksi kertaa samasta kohtaa, joten hän uskoo, että se oli Jumalan johdatus puhua juuri tästä paikasta. Isä kysyi minulta seurojen jälkeen, uskoinko Jumalan johdatukseen, kun ei ole aivan tavallista, että kirja aukeaa uudelleen samasta kohdasta. Seisoskellessani ulkona ajattelin, että jos vain isä ja äiti olisivat samaa mieltä, kaikki olisi lasten leikkiä, ainakin tähän verrattuna. Fammun ja faarin luona kerroin Kurt Johanssonista, joka oli tehnyt parannuksen ja pystynyt sanomaan isälleen kurkkusyövästä huolimatta, että tuntuu niin paljon paremmalta. Olohuoneessa kukaan ei kommentoinut tätä, mutta pihalla isä torui minua aika ankarasti, että rupean puhumaan tuommoista, kun isoäitinikin ovat paikalla.

Kun tulimme kotiin Tampereelle, tuntui niin kolkolta, synkältä ja yksinäiseltä, kun en voinut avata sydäntäni kenellekään. Sain kuulla Teemulta Mikael Abrahamssonin kertoneen Jällivaarassa, että sinne tulevat uutena vuotena leeviläiset pitämään kokouksia ja että hänen setänsä Edvin on siinä joukossa. Mikael oli todennut, miten raskas on edesvastuu Jumalan tuomioistuimen edessä väärästä työstä. Muistin Mikaelin levottoman ilmeen, kun hän oli tervehtinyt minua Jällivaarassa. Olin ajatellut, että koulun alettua minun täytyy kertoa koko luokalle löytäneeni nyt oikean kristillisyyden, mutta eihän minulla ollut lainkaan voimaa, ja sitä paitsi tunsin olevani vähän pyörällä päästäni.

Uuden vuoden aattona nuoret kokoontuivat Martti ja Aino Koljoselle Aitoniemeen, missä Martin vanhemmat Alvar ja Aino olivat asuneet aiemmin. Minäkin menin sinne, mutta en jaksanut olla toisten nuorten seurassa vaan lähdin kävelemään yksinäni Näsijärven jälle. Kuljin kauas pimeälle ulapalle ja katselin etelässä hohtavia kotikaupunkini valojoja. Ajattelin, että jonkin noista valaistuista ikkunoista takana asuu Alvar, joka oli isäntänä täällä Aitoniemessä, kun ei ollut vielä mitään hajaannusta ja

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

minä olin viaton ja huoleton lapsukainen. Seisoskellessani siinä yksin minulle tuli äkkiä valtavan voimakas armon tunteminen. Heittäydyin polvilteni jälle ja itkin ja itkin. Se hetki tuntui sanomattoman lohdulliselta kaiken kurjuuden keskellä. Ajattelin, että näin Jumala tahtoi vahvistaa minua, että kaikki kääntyy vielä parhain päin.

Kun palasin rantaan, tunsin vieläkin sellaista rauhaa, että jaksan taas taivaltaa eteenpäin. Ajattelin Aitoniemessä ja monta kertaa myöhemminkin sen talven aikana, miten raskaalta Suomen saarnaajista onkaan tuntunut, kun tämä tuntuu näin raskaalta tavallisesta koulupojasta. Mielissäni oli erityisesti Paavo Peltonen, jonka tiesin olleen aluksi Augustin, Leevin ja Stenin puolella.

Jonakin aamuna isä kertoi, ettei hän ollut nukkunut lainkaan yöllä. Ymmärsin hyvin, mikä siihen oli syynä ja miksi isä halusi mainita asiasta minulle. Itse sain raskaimpinakin aikoina aina illalla helposti unen. Kerran keskustelin isäni kanssa hänen työhuoneessaan. Hän pyysi minua lupamaan, etten menisi käymään Stenillä, ennen kuin hänkin voi tulla mukaan. No, lupasin tämän isälle. Isä lisäsi: *”Kun ihmiset puhuvat muutoinkin meistä, että me emme luota Lappiin”*.

Vai niin, ajattelin, mahtoiko isä nyt ehtiä ajatella, mitä hän sanoi. Minusta hän tuli vahingossa paljastaneeksi, millaisessa ahdingossa hän yhä joutui olemaan. Oliko Otto Tastin August Isakssonille kirjoittaman kirjeen pitkä varjo yhä rasitteena sukumme yllä? On vähän vaikea samaan aikaan kantaa huolta Jumalan Sanan totuudesta ja siitä, mitä muut meistä ajattelevat. Nyt minun touhuni uhkasivat saattaa taas kaikki Tastit epäilyttävään valoon. Isä sanoi, että menisimme yhdessä Koljoselle.

Muutoin isä vakuutteli minulle aina, että kristillisyydessä ei ole tapahtunut minkäänlaista muutosta, vaan saarnataan aivan samalla tavalla kuin hänen lapsuudessaan. Kun viittasin sanoihin, että tulee koota muruja ensimmäisestä kristillisyydestä, isä sanoi sen tarkoittavan sitä, että tulee muistaa, millainen mieli on silloin ollut, kun on itse saanut kristillisyyden, eikä sitä, että tutkii, onko jokainen kirjain kirjoissa paikallaan. Kun mainitsin kehotuksesta, että tulee pitää kiinni siitä opista, josta on hengen ja elämän saanut, isä oikaisi: *”Ei kun uskosta!”*

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Isä kertoi Joel Ahosen viitanneen 1960-luvun asioihin: *”Nämä tapahtumat järkyttivät täällä Suomessakin muutampia opissa rakentumattomia sieluja”*. Isä ei voinut uskoa Laurin historian kuvausta, että Joel Ahonen oli vaiennut ja poistunut pää painoksissa Levi Älvgrenin muistutettua siitä, mitä tämä oli kirjoittanut Havaksen historian oikaisussa. Isä lausui painokkaasti: *”Ei varmasti ole Joel Ahonen tehnyt niin!”*

Isä tiesi Ahosen päinvastoin sanoneen: *”Siinähan teillä on miehet, korjatkaa!”*, kun Leevi ja Sten olivat pyytäneet apua Lapin asioiden korjaamiseksi. Ajattelin vain, että Laurin historiassa kerrotaan – ja Sten selitti jouluna samalla tavalla – että Lapin vähemmistö oli yrittänyt saada Suomen ja Norjan saarnaajia avuksi keskusteluihin, mutta Jönsson esti tämän. Mietin itseni, miten Ahosen mielestä Augustin, Leevin ja Stenin olisi pitänyt korjata asiat.

Joel Ahonen oli isäni korkeimmalle arvostama saarnaaja. Isä ja äiti kertoivat esimerkin Ahosen vakavuudesta. Amerikkalainen mies oli selittänyt, miten joku oli sanonut jollekin naiselle: *”Miss, miss, kiss, kiss”*. Ahosen ilmekään ei värähtänyt. Mies selitti: *”Pusu, nääs”*, kun hän päätteli, ettei Ahonen ymmärtänyt sanontaa. Ahonen jatkoi puhettaan vakavana piittaamatta joutavuuksista.

Isä mainitsi Paavo Peltosen sanoneen, että jos tämän kristillisyyden jättää, se on kuin laivasta mereen hyppäisi. Toisen kerran Peltonen oli sanonut, että kyllä silloin itku maittaisi, jos tämä kristillisyyttä pitäisi jättää.

Loppiais seurat 1980 olivat Tampereella. Isoisä Otto yöpyi meillä, kuten aina ennenkin. Hän nukkui samassa huoneessa Lahden saarnaajan Usko Hiltusen kanssa. He olivat jutelleet myöhään illalla ja arvatenkin melko kovaan ääneen, koska Arvi Merikallion oli pitänyt mennä heidän huoneeseensa pyytämään heitä olemaan jo hiljaa. Aamulla Merikallio oli pyytänyt anteeksi, että hänessä on tällaista rovestihenkeä. Istuessamme olohuoneessamme Merikallio kertoi oppineensa evankelisilta, että kas-teessa pienessä lapsessa tapahtuu jotakin, vaikka tätä on ihmisjärjelle mahdoton käsittää.

Pyhäaamuna oli Kalevan kirkossa ehtoolliskirkko. Olin toisten nuorten mukana keräämässä kolehtia. Isoisä hymyili hyväntahtoisesti

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

sujauttaessaan rahansa haaviini. Ehtoollispöytään mennessään hän laahasi vähän toista jalkaansa perässään, keväinen halvaus oli jättänyt jälkensä.

Seuroissa oli Mauno Vainiola, jonka tiesin olleen leeviläisyydessä. Hän riensi joissakin seuroissa ensimmäisenä pyytämään anteeksi. Rukoushuoneen portailla kysyin häneltä, miltä hänestä nyt tuntuu. Hän vastasi vain, että hänellä on ollut vaivoja sydämensä kanssa. Myös Yleniuksen Martti oli Kalevan kirkossa. Martin veljen Heimom emäntä pyysi sanomaan terveisiä Salmelle, että häntäkin odotetaan täällä.

Meillä yöpyi myös Martti Konttori, joka oli lähetysmies Imatralta. Hänestä oli tullut perheemme läheinen ystävä sen jälkeen, kun äidinisäni Pekka Savolainen oli tehnyt hänelle parannuksen kuusi vuotta aiemmin. Äitini, joka tunsu, että hänen täytyy nyt rukoilla oman poikansa puolesta samalla tavalla kuin hän oli rukoillut vuosikymmenien ajan isänsä puolesta, pyysi Martti Konttoria puhuttelemaan minua. Kerroin hänelle, mitkä asiat olivat ruvenneet vaivaamaan minua, niin että olin mennyt Sten Johanssonille. Martti Konttori sanoi Yrjö Mäkelän muistelleen entisiä aikoja kristillisyydessä ja sanoneen, että ne olivat ihania aikoja. Tästä Konttori oli päättänyt, että Yrjöllä on edelleen kaipaus oikeaan kristillisyyteen. Mainitsin, että minulla olisi yhä halu käydä Yleniuksella ja Koljosella, mutta Konttori sanoi, että eikö tulisi käydä kristittyjen tykönä. Olin sellaisen heikkouden tunteen alla, että pyysin lopulta anteeksi. En kuitenkaan sanonut, mitä pyysin anteeksi, enkä tainnut oikein tietää sitä itseään. Toivoin vain saavani vähän helpotusta tukalaan olooni. Äidille Konttori oli sanonut, että hän luulee sen olevan nyt ohi (kerto i Teemu).

Kirjoitin päiväkirjaani:

”Keskiviikko, 9/1 1980 a.D. Kiitos, rakas Taivaallinen Isä, että sain tilaisuuden käydä Sten ja Aina Johanssonilla Kiirunassa nyt joulun aikaan ja Arvid Stålnackella Kaalasluspassa ja myös pyhärukouksissa Vittangissa joulupäivänä. Oli niin kalliita hetkiä, kun puhuimme aamulla teekupin äärellä ja keskustelimme Arvidin kanssa Kaalasluspassa. Minulla on monia sellaisia rakkaita ystäviä – vaikk en ole tuntenut heitä kovin pitkää aikaa – jotka vielä haluaisin tavata täällä vaelluksen aikana”.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Samana päivänä Otto-faari oli kanssapuheissa Peltoniemellä Hattulassa. Hän oli puhunut ihmeellisen selkeästi 1. Pietarin kirjeen 2. luvun sanoista: *”Halaitkaat sitä terveellistä sanan rieskaa niin kuin äsken syntyneet lapsukaiset, että te sen kautta kasvaisitte.”*

Kun he olivat tulleet autolla kotiin, vaari ei ollut löytänyt oven kädensijaa vaan etsinyt sitä hansikaslokerosta. Päästyään sisälle isoisä oli saanut halvauksen, ja hänet oli viety ambulanssilla Kanta-Hämeen keskussairaalaan. Olin jo vuoteessa, kun puhelin soi ja saimme kuulla, miten vakava Otto-faarin tila on. Isä, minä ja Teemu lähdimme heti Hämeenlinnaan. Isoisä oli tajuton ja hengitti hyvin raskaasti, mutta näytti siltä kuin hän olisi reagoinut jotenkin ja raottanut hiukan silmiään, kun isä puheli hänelle, että pian hän saa muuttaa parempaan maahan. Tämä oli viimeinen kerta, kun näin isoisäni Otto Alexander Tastin, joka kirjoitti urhoollisen kirjeen August Isakssonille 5.10.1963 minun ollessa pikkuinen poika.

Seuraavana päivänä jatkoin päiväkirjaani:

”Kuitenkin tuntuu siltä, etten saanut [Stenin luona] kaikkea sitä, mitä odotin. Mutta minulla on palava halu tavata ne harvat vanhat vielä – ehkä Kiirunassa helluntaina, jos se on Jumalan tahto. Olen ajatellut, johtuiko se nuorten puuttumisesta, että tunsin itseni vähän yksinäiseksi.”

Ajattelin taas, että ehkä etsin sellaista, mitä ei olekaan (enää) maan päällä. Tiesin isoisäni ajatelleen heränneellä omallatunnolla, että hän on syntynyt kaksi tuhatta vuotta liian myöhään, kun apostolista kristillisyyttä ei ole enää olemassa. Tätä isä selosti usein vieraillemme. Yksi asia, mikä rupesi minua askarruttamaan ajan mittaan, oli se, että Sten selvitti varsin seikkaperäisesti, miten ja mistä syystä hajaannus Jönssonin kanssa tapahtui. Tosin hän ei kertonut ratkaisevasta joulun ja uuden vuoden ajasta 1964–65, jolloin hajaannus Lapissa sinetöitiin. Lauri selittää historiassaan Leevin olleen tuona jouluna Jällivaarassa, mutta hän ei mainitse, missä Sten oli. Leevin kanssa tapahtuneesta hajaannuksesta en saanut Stenin luona tietää oikeastaan mitään, jollei sitä lasketa, että Sten vertasi Lauria Heidemaniin, että Lauri oli valehdellut Vingbäckin haluan nimensä historiankirjan esipuheeseen ja että ylipäättään oli väärin laittaa nimiä esipuheen alle.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Jatkoa päiväkirjasta:

"Oli myös oikein hyödyllistä puhua Martti Konttorin kanssa, ja haluni ja pyyntöni Jumalan puoleen on, että voisin vaeltaa avoimella ja rohkealla mielellä, että jaksaisin sotia kaikkia synnin vaikutuksia vastaan, mutta siinä minun täytyy jättää itseni Jumalan huomaan, että Hän joka on aloittanut hyvän työnsä minussa, valaisisi Pyhällä Hengellään minua kurjaa ja viheliäistä, että näkisin sen kaitaisen tien, joka vie iankaikkiseen kotimaahan, jonka niin monet vanhurskaat ovat jo saavuttaneet.

On vissimmästi totta, että monien vaivojen ja vastusten kautta täytyy syntisen ihmislapsen kulkea pysyäkseen kaidalla tiellä. Olkoon minulle aina tärkeintä, että lamppuni olisi valmiina, kun ylkä tulee noustamaan köyhän morsiamensa täältä surun laaksosta.

Niin, rakas isoisäni Otto on nyt sen virran rannalla, jonka yli meidän kaikkien täytyy kerran mennä. Voi jos saisin vielä tavata hänet iankaikkisuuden ihanassa maassa, vaikka tuntee oman heikkoutensa ja perkele nostaa usein epäilyksen ajatuksia, että 'tuskin sinä pääset koskaan perille, sinä joka olet niin hidas vaeltamaan eteenpäin.'

Rakas Isä, kokoa kaikki Sinun lampaasi siihen lammashuoneeseen, joka seisoo ainoalla vahvalla perustuksella, iankaikkisesti pysyvän Jumalan sanan päällä. Ennen kaikkea rukoilen, että sinä johtaisit minua oikeaan ratkaisuun tässä suuressa ongelmassa, joka minulla on oman sieluni autuudesta.

Jos se vain on Sinun tahtosi, suo että isä ja minä kävisimme huomenna Alvar ja Edith Koljosella ja että se olisi siunaukseksi meille kaikille matkallamme iankaikkisuuteen. Voihan olla, että me menemme Hämeenlinnaan, mutta tapahtukoon kaikki hyvän ja kaikkiviisaan neuvosi mukaan. Siihen tahdon luottaa. Amen, Jeesuksen nimeen, amen. Juha-Lassi Tast"

"Perjantaina, 11/1 1980 a.D. Joo, faari se vain on päässyt muuttamaan tästä katoavaisuuden maasta siihen maahan, jonne meidän katseemme on kiinnitetty ja jonne me heikot poloiset täydymme ahkeroida kilvoitella parannuksen tekijöinä ja synnin pois panijona.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Varsinkin autossa tullessani isin kanssa kotiin vähän jälkeen kolmen leijui ilmassa kuoleman tunnelma, ja kotipihaan tultuamme tuli Niila ilmoittamaan, että faari on kuollut. Se kävi vain ajatus heti, että yksi matkamies on päässyt ajan vaivoista.

Kuitenkin sen tuntee itsessään sellaisen tyhjyyden, kun ei ole aivan varma kaikesta. Vaan olkoon faarinkin muisto hopittamassa minua ja vieläpä kaikkia muitakin ikuisuuteen matkustavaisia, että kiiruhtaisimme matkantekoamme, ettei aurinko laskisi, ennen kuin olemme perillä ja että valvoisimme ja olisimme tarkat, ettemme suistuisi siltä kaidalta tieltä, jolla kuitenkin on vain yhden miehen jalanjäljet.

Kirkasta Taivaallinen Vanhin verinen muotosi yrttitarhanmaalla ja Golgatan mäellä kirkkaana silmäini edessä, että kaikki maailmanrakkaus ja omahyväisyys ja kaikki kuona ja törky, joka aina tahtoo tarttua, voisi palaa siinä tulessa Siionin vuorella, joka voimallinen on polttamaan kaiken saastan, joka tarttuu ja hitaaksi tekee. Vahvista minua heikkoa. Amen. Juha-Lassi Tast”

Helvi-fammu oli sairaalassa miehensä puhaltaessa viimeisen henkäyksensä. Tultuaan kotiin hän huomasi ällistyksekseen, että keittiön seinäkello, joka oli toiminut vuosikaudet moitteettomasti, oli pysähtynyt näyttämään aikaa 14.43, jolloin talon isäntä oli jättänyt tämän maailman. Viisarit jäivät siihen asentoon, sillä fammu sanoi, että aika talossa on pysähtynyt. Isoisä oli aavistanut lähtönsä olevan lähellä. Päivää aiemmin hän oli käynyt ostoksilla. Tultuaan ulos kaupasta hän oli lausahtanut vastaan tulleelle Karevaaran Kaarinalle: ”Kävin vielä viimeisen kerran ostamassa silakoita”. Se oli hänen lempiruokaansa, hyvää, terveellistä ja halpaa.

Päiväkirja:

”Voi rakas taivaallinen Isä, kiitos kiitoksen päälle, että tähän asti olet niin ihmeellisesti johdattanut ja varjellut. Varsinkin nyt viime päivien aikana olen ajoittain saanut tuntea ilon tuntemisia.

Siunaa meidän käyntimme Koljosella nyt ensi maanantaina, jos se on Sinun tahtosi, että käymme siellä. Joo, että isi ja minä tulisimme vahvistetuiksi alkuperäisen opin totuudessa ja että meidän perheemme

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

voisi yksimielisyydessä ja Hengen voimassa olla niin kuin linnoitus perkeleen hyökkäyksiä vastaan. Se tosin tuntuu tällä kerralla tuka-lalta uskoa, mutta Sinä taivaan ja maan Luoja saatat sen tehdä.

Lauantaina on sitten faarin hautajaiset. Voi että sekin tilaisuus saataisi olla niin kuin yksi tienviitta minulle heikolle iankaikkisuuteen matkustavalle.

Johda minua heikkoa ja niin monessa puuttuvaista aina voitolliseen loppuun asti. Joo, ja vielä se olisi niin tärkeä, että minulla olisi elävä synnintunto ja sen tähden paina Herra aina minua alas kun omavanhurskaus pyytää nostaa temppelinharjalle ja nosta vielä kun tahtoo hukkaa epäilysten aalloissa ja rietasäijä on painamassa helvettiin.

Opetä meitä ajattelemaan, että ilman Sinua emme mitään voi. Amen, Jeesuksen pyhässä ja ylistetyssä nimessä, amen. Keskiiviikkona, 23/1 1980 Juha-Lassi Tast”

Hautajaisia suunniteltaessa ehdotettiin, että minä lapsenlapsista vanhimpana puhuisin lastenlasten puolesta. Minusta tuntui kuitenkin, etten pystyisi puhumaan mitään sellaisessa tilaisuudessa. Niinpä vanhin poika Johan oli ainoa hautajaisissa puhunut sukulainen. Pauli Laurell puheli rukoushuoneella minulle kauniisti siitä, että isoisäni on saanut siirtyä pois kaikista matkan vaivoista. Bengt Johansson Pietarsaaresta keskusteli kahvipöydässä ruotsiksi jonkun minulle tuntemattoman pienikokoisen ja kaljupäisen vanhemman miehen kanssa. Ihmettelin, kuka kumma tuo mies on, kun nuotti paljasti hänet suomenruotsalaiseksi, mutta kukaan sukulainen hän ei kuitenkaan mielestäni voinut olla. Sukulaisiakin paikalla oli, esimerkiksi isoisän nuorin veli Fredrik. Veljekset olivat niin samannäköisiä, vaikka heillä oli kymmenen vuotta ikäeroa, että tätini Ulla oli säpsähtänyt nähdessään Fredrikin hahmon ovella. Lapsuudenkodusaan isäni muisteli liikuttuneena oman isänsä toivomusta, että hänestä jäisi sellainen muisto, että oli Otto, joka halusi lähteä kaikkien sydämeltä. Tätini Elisa purskahti itkuun.

Isä totesi, että ensimmäinen saarnaaja, jonka saarnan hänen isänsä kuuli, oli Kalle Luoma, ja viimeinen saarnaaja, jonka hän kuuli, oli Kalle Luoma. Kun isoisä Otto kuuli ensimmäisen kerran Kalle Luoman

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

saarnaavan Hämeenlinnan vanhalla rukoushuoneella, hän oli ajatellut, että tuo mies on ensimmäinen mies Jumalasta. Kuultuaan illalla Vesikon saarnan hän oli ajatellut, että se oli toinen mies Jumalasta. Aprikoin mielessäni, että juuri tuota kristillisyyttä, minkä isoisäni nuorena sai, hän halusi puolustaa kirjeessään August Isakssonille, ja siitä häneltä vaadittiin parannusta.

Yhtenä lauantaina isä pyysi minua lukemaan Julkaisukokoelmasta August Isakssonin, William Erikssonin, Gunnar Jönssonin ja J. P. Stöckelin kirjeet vuosilta 1953–54. Olin niin herkällä tilalla, etten tahtonut saada kirjeitä luetuksi vaan jouduin keskeyttämään lukemisen moneen kertaan. Isä kehotti lempeästi jatkamaan. Epäilemättä hänen hyvä tarkoituksensa oli vakuuttaa minut siitä, että kaikilla näillä saarnaajilla oli sama kristillisuus, joka on yhä jäljellä Jällivaarassa. Tunsin kuitenkin, että saarnaajien kauniit ja kalliit kirjeet eivät muuta muuksi sitä, että kymmenen vuotta myöhemmin tuli hajaannus ja August Isaksson joutui siinä eri puolelle kuin Gunnar Jönsson ja William Eriksson, jotka tuomitsivat vanhan saarnakumppaninsa julkisesti hänen viimeisenä joulunaan. En voinut ymmärtää, miten on mahdollista puhua ja toimia, ikään kuin tällaista ei olisi koskaan tapahtunut, vaikka juuri samassa Julkaisukokoelmassa oli asiasta mustaa valkoisella.

Heti Steniltä tultuani menin Tampereen rukoushuoneella puhumaan Niemen Toivon kanssa. Isä tuli myös paikalle kehumaan jotakin jouluna puhelimen kautta kuultua saarnaa, ja Topi yhtyi isän sanoihin. Tarkoitus oli siis vakuuttaa minulle, että täällä saarnataan yhä sama totuus kuin aina ennenkin. Kysyin Topilta, voinko tulla käymään heillä. Kyllä se vain Topille sopi. Kun sitten menin yhtenä iltapäivänä minulle niin tuttuun Lampitie 25:n taloon, ihmettelin, miksi Topille tuntui olevan kovin vaikeaa puhua mitään kanssani, kun istuimme kahdestaan Hilkan kattamassa kahvipöydässä. Niinpä lähdin jonkin ajan kuluttua kotiin. Ajattelin, että tästä käynnistä en paljon kostunut.

Yhtenä pyhänä tammikuussa kuulin Antti Myllymäeltä, että Levi Älvgrenin emäntä Julia on kuollut. Juttelin usein Myllymäen veljesten Antin ja Maunon kanssa. He olivat vanhojapoikia, ja asuivat kolmannen veljen Pentin kanssa – joka ei käynyt seuroissa – Lapin kaupunginosassa. Siksi

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

heitä kutsuttiin leikkilisesti 'Lapin vanhimmiksi'. Joskus kävelimme kolmestaan heille kylään *"Helletie tusinaan"* seurojen jälkeen. Antti oli lukenut paljon historiaa, niin että hänen kanssaan saattoi keskustella monenlaisista yhteiskunnallisistakin asioista. Kerran hän lainasi minulle kirjan, jossa kuvattiin presidentti Kennedyn taitavaa ja päättäväistä toimintaa Kuuban ohjuskriisin aikaan. Mauno oli sairastanut lapsena aivokalvontulehduksen ja jäänyt noin 5–6 –vuotiaan lapsen tasolle. Hän sanoi minulle: *"Mää en tykkää yhtään tosta uudesta virsikirjasta"*. Lapsen lailla hän toisti uskollisesti, mitä Antti ja muut vanhanaikaiset tamperelaiset sanoivat. Hän oli kuitenkin veljeksistä se, joka piti eniten huolta huusholistista. Olin kovin pieni poika, kun isä kyyditsi Myllymäen Maunon rukoushuoneelta kotiinsa. Muistan ajatelleeni, onkohan tuo se Mielonen, josta olin kuullut puhuttavan. Minusta Maunon suupielet näyttivät siltä, että hänen nimekseen olisi sopinut Mielonen. Ossi oli Antin ja Maunon perheellinen veli, mutta hän asui Hämeenlinnassa eikä siis kuulunut 'Lapin vanhimpiin'.

Hugo Kulju havainnollisti vanhojen ja uusien virsien eroa. Hän luki antaumuksellisesti ulkomuistista vanhan virren värssyä: *"Hekumass' jos hehkuu pyytää liha veri syntinen"*. Hugon mielestä se ei ollut enää mitään, kun uudessa virressä sanotaan: *"Kiusaukseen jos mun saattaa..."*

Myöhemmin joku ilmaisi minulle tyytyväisyytensä siitä, että virsikirjassa on edelleen myös vanhoja virsiä. Mietin, tulisiko II Vanhinten kirjan esipuheen varoitus muotoilla uudelleen:

"Tahtoisimme kehottaa nuoria kansoja painamaan mieleensä, että niin kauan kuin tässä kristillisyydessä on jotakin vanhaa jäljellä, ei ole vaaraa, että eksyttäisiin siltä kaitaiselta elämän tieltä..."

Vierailimme Koljoselle lykkääntyi isoisän kuoleman ja hautajaisten takia. Menimme sinne vasta 13.2., ja Salmekin oli paikalla. Isä – joka täytti samana päivänä 44 vuotta - kertoi vaarin poismenosta ja viimeisestä käynnistämme sairaalassa, kun isän sanat vaaria odottavasta autuudesta saivat hänet räpäyttämään silmiään. Kyyneleet kihosivat Salmen silmiin. Alvar kertoi muistojaan Otto Tastista. Alvar oli etsinyt sotien jälkeen uutta maapaikkaa vanhan jäätyä menetettyyn Karjalaan. Otto oli näyttänyt hänelle tienoita Hämeenlinnan lähistöllä. Kun he olivat kiivenneet

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

korkealle mäelle, isoisäni oli viitannut kädellä ympärilleen ja lausahtanut: *"Tämän kaiken minä annan sinulle, jos sinä lankeat maahan ja kumarrat minua!"* Alvarista oli peräti huvittavaa, että leikinlaskija Otto keksi lainata kiusaajan sanoja Vapahtajalle. Isääkin muistelus hymyilytti.

Alvar otti taas puheeksi katkismuksen väärentämisen ja sanoi: *"Jos vain saisin niskavilloista kiinni sen, joka tämän on tehnyt!"* Silloin isä käänsi vähän päätään ja sanoi: *"Tässä ovat villat."* Isä oli kaiketi ollut jotenkin mukana katekismustyössä. Alvaria isän tokaisu vain nauratti. Lähtiesämme Edith Koljonen sanoi: *"Minä ainakin nautin tästä illasta"*.

Kotona isä ihmetteli, että olin tervehtinyt Salmea ja Koljosia sanomalla *"Jumalan rauhaa"*. Olin omaksunut tämän steeniläisten tavan tervehtää. Isä katsoi, että täytyy siis ottaa uusia tapoja käyttöön. Hän huomautti myös, että Edith ja Salme olivat avopäin, vaikka puhuimme kristillisyydestä.

Seuraavana lauantaina sanoin isälle ja äidille meneväni kirjastoon. Kuljin tarkoituksella Hallituskadun kautta, ja silloin näin Alvarin kasvot ikkunassa. Ajattelin, että se oli merkki Jumalalta, ja siksi kävin ensin kirjastossa ja menin sitten Koljoselle. Alvar oli taas iloissaan, kun saavuin. Hän sanoi, ettei hän ole kyllä kantanut noin suurta huolta omista lapsistaan kuin isäni, joka tuli mukanaani heille poikaansa suojellakseen. Otto-isoisästäni Alvar sanoi, että kaikkihan me uskomme, että hän on tullut autuaaksi. Alvar lainasi profeetta Jesajaa: *"Pyhät miehet temmataan pois, ja vanhurskaat otetaan pois onnettomuudesta"* (Jes. 57:1).

Alvar pyysi minua lähtemään heidän ja Yleniusten kanssa seuraavana päivänä Yrjön luo Heikinsuolle. Lupasin tulla. Alvar vertasi Yrjöä Paavaliin, josta oli sanottu, että kirjatukset ovat väkevät mutta ruumiillinen läsnäolemus heikko ja puhe ylönkatsottu (2. Kor. 10:10). Istuimme olohuoneessa, ja alkoi hämärtää. Huone pimeni samalla, kun valot eivät olleet päällä. Alvar oli hiljattain saanut tietää, että Amerikassa oli tullut ero Melvin ja Ralph Niskan välille. Alvar oli aika lailla allapäin, ja hänen alukulonsa tarttui minuunkin. Kun istuin bussissa matkalla kotiin, minusta tuntui niin synkältä ja ikävältä, että ajattelin olevan parasta riistää itseltään henki, kun kaikkialla on vain näin raskasta. Tämä oli kuitenkin vain

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

pikainen ohi lentävä ajatus, eikä se jäänyt minua enempää vaivaamaan. Muistan silti yhä, missä kohtaa bussissa istuin raskaissa mietteissäni.

Kotona vanhemmat ihmettelivät, missä oikein olin viipynyt näin kauan. Kerrottuani, missä olin käynyt, he soimasivat minua vilpillisyydestä, kun sanon meneväni kirjastoon ja menenkin Koljoselle. Äiti sanoi perkeleen järjestäneen sen, että näin Alvarin ikkunassa. Kerroin luvanneeni lähteä seuraavana päivänä Koljosten ja Yleniusten kanssa Mäkelän Yrjölle. Isä sanoi, että se ei käy päinsä. Hän soitti Koljoselle ja ilmoitti meidän sopineen, että minä en lähde heidän mukaansa. Isä ja äiti päättivät, että lähdemme sen sijaan Lammille isoihin seuroihin. Eelis Ahonen ja Olavi Savo olivat siellä lähetysmiehinä. Olavi Savo saarnasi, että meitä on opetettu kristillisyydessä asettamaan jalkamme Vapahtajan askeleisiin. Ajattelin, että se on kyllä oikein.

Äiti sanoi, että hänestä tuntuu aivan samalta kuin jos menisin elokuvaan, kun menen Koljoselle tai Yleniukselle. Hän sanoi myös pitäneensä aina minua parempana kristittyinä kuin hän itse on ja odottaneensa, että minä voisin mennä lähetystyöhön. *”Siksi tämä on ollut erityisen suuri pettymys”*, äitini sanoi vakavana.

Kouluni loputtua helmikuussa meillä oli runsas kuukausi aikaa lukea tentteihin ja ylioppilaskirjoituksiin. Olimme Reino ja Aune Syrjällä kylässä 1.3., ja kerroin siellä käyneeni jouluna Sten Johanssonilla. Reino alkoi puhua siitä, kuinka Sten ja Martinsson valehtelivat hänelle. Aune ihasteli, miten kauniisti August Isaksson kirjoittaa siitä, että vaikka häntä on paljon kiusattu loppuiällä, se on vain pieni osa Jeesuksen rististä ja kärsimisestä (III VK, s. 687). Aune kertoi myös August Isakssonin viimeisestä juhannuksesta Lahdessa (1965). Leskivaimo nimeltä Ahonen oli tervehtinyt häntä rappusilla levitetyin käsivarsin ja huudahtanut: *”Isaksson!”*, mutta hän oli ainoa, muutoin Isaksson oli saanut istua yksikseen. Urho Toivonenkin oli vilkuillut eri suuntiin Isakssonin saapuessa. Reino sanoi taas, että August Isaksson tuli lapseksi jälleen, hän oli availut heillä piirongin laatikoita ja kurkistanut niihin. Nurmisen Kalle oli kysynyt Isakssonilta, mitä Laestadius tarkoittaa sanoessaan saarnassaan, että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Isaksson oli ihmetellyt Reinolle, mistä Kalle *”ton helluntai-uudensyntymisen opin”* on saanut. Tämäkin oli

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Reinon mielestä merkki vanhenemisesta. Nurminen oli arvattavasti ajatellut, että raamatunselittäjä August Isaksson osaisi ratkaista tämänkin kysymyksen.

Reino kertoi panneensa merkille, että August Isaksson ei lukenut jumalanpalveluksessa uskontunnustusta ääneen. Reinon tiedusteltua syytä tähän Isaksson oli selittänyt, että uskontunnustusta on muutettu: ennen sanottiin 'kuoletettiin (ja haudattiin)', uusi teksti kuuluu 'kuoli (ja haudattiin)'. Aprikoin, tarkoittiko Isaksson, että uuden version mukaan Jeesus vain kuoli omia aikojaan eikä siitä enää ilmene, että hänet otettiin hengiltä. Reinon mielestä Leevin poika Folke oli aivan oikeassa puolustessaan Jönssonia ja käskiessään isä-Leeviä olemaan vain hänen kanssaan yhdessä mielessä.

Kotona isä katsoi aiheellisesti oikaista minulle Aunen kertomusta: hän muisti eri saarnaajien keskustelleen Lahdessa August Isakssonin kanssa. Minusta vain tuntui siltä, ettei Aunella ollut mitään syytä liioitella sitä, miten August Isakssoniin suhtauduttiin. Stenin kertomukset, Otto-faarin kirje Isakssonille, Jällivaaran joulukokouskirje 1964 ja August Isakssonin omaelämäkerta sopivat mielestäni täysin yksiin Aune Syrjän kuvauksen kanssa. Päätin, että isälläni on rakennelmansa, jonka turvin hän voi olla levollisin mielin isossa joukossa. Nyt hänellä oli vielä erityinen velvollisuus vakuuttaa oma poikansa siitä, ettei levottomuuteni ollut mitään osin perusteltua.

(Päiväkirja 1/3 1980):

"No, tässä on nyt mennyt yli kuukausi kirjoittamatta. Minun pitää sanoa, että jos hautajaisista on minulle jäänyt vähän synkkä kuva tässä puolen vuoden ajalla, niin sitä ei voi lainkaan sanoa faarini Otto Alexander Tastin hautajaisista, mikä tulee vielä näkösälle muidenkin kristityiden kommentaareista, niin kuin Kuljun Huugonkin viikko sitten Vammalassa lausuma, että se oli kyllä erikoisen ihmeellinen tapahtuma ja että jospa hänkin pääsisi sellaisten todistusten saattelemana lähtemään täältä. Ja se on minunkin poloisen huokaus Jumalan tykö. Monta kertaa tuntuu tykönäni sellainen turtumus ja kyllästyminen kaikkeen. Eilen Syrjän Reino...

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

(2/3 1980 klo 20.49) ... kertoi Stenin ja Martinssonin valeesta. Suokoon Jumala, että minulle – joka tunnen olevani niin kuin yksinäinen lintu oksalla – tulisi selkiästi kirkastettua, mikä on totuus.

Tuntuu siltä, että voisi olla hyödyllistä käydä Reinolla ja Aunella vielä puhumassa – välillä tuntuu siltä, että voisin puhua siellä juurta jakaisin näistä asioista, mutta nyt on minulla pidättyväisempi ja varovaisempi asenne. Vieläpä tekisi mieleni mennä käymään Koljosilla ja Yleniuksilla, mutta tapahtukoon kaikessa Jumalan tahto. Sen tuntee, kuinka omalta puolelta tahtoo puuttua rohkeus sanoa menevänsä sinne – tosin isi ja äiti ovat aina kieltäneet jyrkästi (kun minun piti mennä pyhäinpäivänä Kalevan kirkkoon, jouluna Lappiin lähteissäni ja nyt helmikuussa, kun olin lähdessä Yrjölle Heikinsuolle) heidän kanssaan yhteyden pidon. Niinpä on monta kertaa ristiriitainen mieli, mitä pitäisi tehdä. Vaan auta vielä rakas Taivaallinen Isä, että jaksaisin kuitenkin puhua asioista, vaikka 'isolla puolella' monesti tunteekin itsensä peräti orvoksi.

Kuitenkin haluaisin, että minulla pysyisi pääasiana, että voittaisin sie-lulleni sen ijankaikkisen onnen ja autuuden, joka kaikille niille on valmistettu, jotka loppuun asti vahvana pysyvät. Niin muodoin haluaisin vielä saada selvää siitä piskuisesta joukosta, jota steeniläisiksi kutsutaan, ja sen tähden, jos se on Isän tahto, niin auta, että pääsisin Kiirunan pääsiäiskokouksiin. Amen

klo 21.15 Juha-Lassi Johansson Tast, armonkerjäläinen

2.3. klo 21.37. Niin, unohdin kirjoittaa, mitä Markku sanoi tänään rukoushuoneella (hän oli meillä perjantaista sunnuntaihin). Kun mainitsin, että en ole puhunut näistä asioista [Nygrenin] Pekalle kuin sen verran, että hän tietää Lapin-matkasta, M. vastasi, että minä olen kyllä vaikuttanut P:aan. 'Sinähän olet kylmä kuin kala', hän sanoi.

Niin, se on varmastikin tosi asia. Olen kyllä varmasti ollut jönssonilaisen joukossa 'kylmä kuin kala'. Minä viheliäinen, syntinen ihminen, auta minua, hyvä Jumala. Amen, Jeesuksen nimeen, amen. klo 21.42 Juha-Lassi Johansson Tast, yksinäinen matkamies iankaikkisuuteen”

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Kerran mentyäni nukkumaan isä tuli pimeään huoneeseen vuoteeni äärelle, taputti minua poskelle ja sanoi: *"Jag älskar dig"* (= Minä rakastan sinua). Isän lähdettyä pillahdin itkuun mutta koetin itkeä tihrustaa niin hiljaa, ettei Teemu toisella puolella huonetta kuule mitään. Mietin jälkeinpäin, halusiko isä samalla lohduttaa, että hän ymmärtää hyvin minua, miksi olen joutunut näin tekemään, vaikka hän ei voi sitä sanoa ääneen ollessaan sidottu puolustusasianajajan tehtäväänsä.

Päiväkirja 8/3 1980 klo 19.54:

"Niin, nyt olen yksin kotona. Teemu lähti juuri Laken [Lasse Syrjän] kanssa Sirkkikselle, ja toiset ovat Ahopelloilla. Puhuimme taas Teemun kanssa, enimmäkseen Boremanin postillasta ja myös suomalaisista postilloista. Lopuksi Teemu sanoi: 'Ajattelen kyllä, kuten Markku, että ei olisi hauskaa, jos sinä kuolisit tuossa tilassa'... minusta ei jäisi mitään varmaa todistusta (seurakunnalle). Sen olen saanut huomata jo usein, ettei minulla ole täällä kotona sellaista ystävää, jolla olisi samanlainen mieli kuin minulla – ehkä kuitenkin eniten Elina!

Minulla on kaipaus saada tavata Yleniuksia ja Koljosia. Anna minulle rakas taivaallinen Isä voimaa puhumaan siitä äidille ja isälle ja myös mahdollisuus käydä heillä, jos se vain on sinun tahtosi. Yhtäkkiä minulle tuli halu soittaa Levi Älvgrenille Svappavaaraan. Jos se on Sinun tahtosi, että saisin yhteyden häneen, tapahtukoon niin. Olen kuullut niin paljon hänestä ja tunnen, että haluaisin saada selville, mitä hänen rauhaansa sopii.

Johdata minua poloista totuudessasi elämäni ehtooseen asti. Amen, Jeesuksen nimeen, amen.

klo 20.54 utelias matkamies iankaikkisuuteen Juha-Lassi Johansson Tast"

Olin kirjoittanut edellisenä helluntaina sekatyömies Levi Älvgrenin puhelinnumeron muistiin ollessani Bäckmanilla. Näppäilin numeron, mutta linjoilla oli jotakin hämminkiä, enkä onnistunut lukuisista yrityksistäni huolimatta. Joka kerta kuului vain vaimeaa ruotsinkielistä keskustelua.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Sunnuntaina 9.3. olin seurojen jälkeen kylässä Raili Salolla. Hänen sisaruksistaan ja muista sukulaisista oli tullut Tampereen seurakunnassa läheisimpiä ystäviäni, koska he suhtautuivat kristillisyyteen vakavammin kuin useimmat muut, ja heillä oli myös samanlaista levottomuutta kuin minulla kristillisyyden tilanteesta. Teemussa edellisenä helluntaina tapahtuneen muutoksen jälkeen Railin sisarenpoika Henri Koskinen oli Tampereen nuorista eniten samalla aaltopituudella kanssani. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun puhuin aika lailla avoimesti *"pienen puolen"* asioista *"isolla puolella"* oleville (Suomen steeniläiset käyttivät näitä nimityksiä). Koskisen väeltä kuulin asiasta, joka sai minut jähmettymään. Tampereen loppiaiskokouksissa – siis pari kuukautta sitten – Niemen Toivo oli esittänyt saarnaajienkokouksessa minua saarnaajaksi Tampereelle. Toiset saarnaajat olivat todenneet, ettei se sovi, koska hän on ollut jouluna Sten Johanssonilla. Olin ällikällä lyöty: nyt tässä on Jumalan sormi, että ehdin käydä Stenillä juuri ennen tuota saarnaajienkokousta. Ajattelin, etten mitenkään olisi jaksanut kantaa sellaista kuormaa niin suuren heikkouden alla, jossa olin. Nyt ymmärsin, miksi Topilla oli vaikeuksia puhua kanssani Niemellä käydessäni.

Myöhemmin Niemen Topi kertoi minulle tarkemmin tapahtuneesta. Topi ja Syrjän Reino olivat pohjustaneet asiaa puhumalla Luoman ja Nousiaisen kanssa, ja näiden asenne oli ollut myönteinen. Aprikoin, mahtoivatko he muistaa, mitä olin sanonut heille edellisenä vuonna. Topi kertoi minulle, että oli kuin kylmää vettä olisi heitetty hänen niskaansa, kun hän sai kuulla minun käyneeni Stenillä, eikä hänellä ollut aavistustakaan asiasta. Nyt hänkin joutui epäluulojen kohteeksi.

Kirjoitin päiväkirjaani 9/3 1980 klo 23.23:

"No, tänään olen melkein ensimmäistä kertaa puhunut avoimesti ja julkisesti pienen puolen asioista Hakatiellä. Kaiken kaikkiaan läsnä olivat: Markku, Leila, Jouni, Brita, Maija ja Markus Gustafsson, Tauno, Anja, Anne ja Soile Koskinen, Antti ja Mauno Myllymäki, Anneli Parviainen, Henry Koskinen, Raili Salo ja minä.

Tällä hetkellä olen osalta hyvin epävarmana, olenko toiminut oikein vai väärin. Mutta voi rakas taivaallinen Isä, johdata meitä ja kirkasta vielä meille kaikille, jotka nyt illalla olivat koossa, missä alkuperäisen

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

opin totuus vielä on kirkkaana seisomassa. Jos se on Sinun tahtosi, että voisin huomenna päästä keskustelemaan Salmen kanssa, niin o, että se kävisi niin.

Auta ja vahvista meitä kaikkia horjuvia ja heikkoja sieluja, jotka kuitenkin olemme kaipaamassa alkuperäisen opin totuuden perään, että pysyisimme vieläpä kaikesta pahasta varjeltuina tänä raskaana koetelemuksen ja eksytyksen aikana.

Ja kirkasta minullekin vielä selvempänä, että ilman sinua emme mitään voi emmekä mitään ymmärrä. Amen, Jeesuksen nimeen, amen.

klo 23.34 nuori ja kokematon kristitty Juha-Lassi Johansson Tast”

Seuraavana aamuna 10.3. menin isän ja äidin kyydissä kaupungille, heilähän oli tavallinen koulupäivä. Jäin pois keskustassa ja kävelin Yleniukselle Kalevaan. Reittini kulki niin läheltä isän koulua Sammon yhteislyseota, että pelkäsin hänen huomaavan minut ikkunasta. Martin ja Salmen lisäksi Yleniuksella oli heidän Libyassa asunut tyttärensä Hilikka. Minusta tuntui, etten voikaan puhua nyt mieltäni painavista asioista. Ajattelin, miten kallisarvoista on, että Salme, joka on noin ymmärtäväinen ja vakainen kristillisyyden asioissa, on vasta vähän yli 50-vuotias, niin että hänellä lienee vielä monta vuosikymmentä elinaikaa (vaikka hänellä alkoi jo olla harmaata hiuksissaan).

Martti kertoi olleensa Lapissa, kun Suomesta oli tullut lähetyskirje, jolla Yrjö ja Severi pyysivät lähetystä. Vilhelm Orrmalm oli ollut oikein iloinen, että vihdoinkin Suomesta kuuluu tuollaista. Leevi oli sanonut Martille: *”Sie piät sanoa Suomessa, että Lapinmaan seurakunnan yksimielinen päätös on, että Suomeen tulee lähetys”*. Martti oli sanonut, että eihän hän voi sellaista kertoa, ennen kuin toisetkin kuulevat asiasta ja te olette tehneet päätöksen. Leevi oli toistanut sanansa: *”Sie piät sanoa Suomessa, että Lapinmaan seurakunnan yksimielinen päätös on, että Suomeen tulee lähetys”*.

Martti oli puhunut asiasta Stenille, joka oli naurahtanut, että eihän Leevi voi yksin päättää sellaista. Myöhemmin Martti sai Steniltä kirjeen, jossa hän pyysi anteeksi, että hän oli puhunut niin, ikään kuin Lapissa ei olisi yksimielisyyttä. Martti huomautti, että anteeksi pyysi Sten, jolla ei olisi

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

ollut mitään syytä pyytää anteeksi. Salme totesi, että Leevi kyllä puhuu pahaa Stenistä, mutta Sten ei puhu pahaa Leevistä. Ensimmäisen lähetysten sotku oli vaikuttanut sen, että Yleniukset jäivät isolle puolelle vuoteen 1972 asti. Siksi he eivät olleet oikein perillä siitä, mitä pienen puolen lähetystoimen alkuvaiheissa Suomessa oli tapahtunut. Salmelle oli jäänyt kuva, että Sten oli Suomessa lähetysmatkoilla jo ensimmäisillä kerroilla.

Martti kertoi Svenska Dagbladet –sanomalehden suuresta reportaasista, joka käsitteli länsilestadiolaisuuden hajaannusta. Jutussa oli isoja valokuvia mm. pöydän takana istuvista saarnaajista. Olin nähnyt kopion tuosta lehdestä Laurin monisteessa, jonka isä piilotti minulta. Kun kuvia oli väitetty salaa otetuiksi, Lauri Koistinen oli tiedustellut asiaa toimituksesta. Martti näytti minulle toimittaja Josef Lundahlin allekirjoittamaa kirjettä, jossa hän kertoi artikkelin julkaisemisen olleen mahdollista suopean myötämielisyyden ansiosta.

Martti sanoi Leevin lausuneen hajaannuksen jälkeen, että koko Gunnarin puoli on mennyt vääryyteen. Leeviltä oli kysytty, että joku kunnalliskodin mummo, joka ei tiedäkään asioista mitään. Siihen Leevi oli Martin mukaan vastannut: *”Jos nyt joku kunnalliskodin mummo, mutta ei kukaan muu”*.

Vanhoillisten saarnaaja Reijo Niinimäki oli Martin tuttavina (hän tunsi ihmisiä kaikenlaisista hengellisistä piireistä). Niinimäet asuivat lähellä kotiani Killerinkujalla Raholan kaupunginosassa, ja heidän poikansa – lempinimeltään *”Niinari”* - oli ollut kansakoulussa rinnakkaisluokalla. Reijo Niinimäki oli sanonut Martille sen olevan lihallisuutta, kun esikoiset pyytävät kaulasta pitäen anteeksi. Vanhoilliset nostavat kättä penkissä istuen. Martti oli sanonut, että otapa selvää, niin teidänkin joukossa on ennen ollut. Reijo ei ollut tätä uskonut, mutta seuraavalla kerralla tavatessa Reijo oli tunnustanut Martin olleen oikeassa. Samoin Reijo oli moitinnut Laestadiuksen saarnojen lukemista seuroissa, että joku ihminen nostetaan sellaiseen asemaan. Martti oli pyytänyt jälleen Reijoa ottamaan selkoa, että niin vanhoillisetkin ovat ennen tehneet. Reijo oli joutunut myöhemmin myöntämään asian todeksi.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Sain kuulla Yleniusten olleen hiljattain Saarisaloilla pyhärukouksissa Kuopiossa. Siellä oli ollut autokuorma Lappeenrannasta, mutta Lahdesta vain Stångin Elli. Ymmärsin, että Kuokkanen ja Sirén eivät olleet halukkaita tulemaan tilaisuuksiin, joissa Yrjö saarnaa. Kysyin, oliko Stångin Elli se pieni, tumma nainen, jonka näin heillä pyhäinpäivänä. Salme selitti, että se oli hänen äitinsä. Olin oppinut, että steeniläisiä olivat Suomessa Eino ja Maija Hynynen Lieksassa, Saarisalot Kuopiossa, Maila Surakka, Seppo Laine ja Uuno Turunen Lappeenrannassa, Kuokkanen ja Sirén Lahdessa, Yrjö ja Veera Mäkelä Heikinsuolla sekä Yleniukset ja Koljoset Tampereella. Salme kertoi, että Yrjön veli Alvar oli myös ollut ensin heidän kanssaan, mutta hän ei osannut sanoa varmasti, miten Alvarin laita oli nyt.

Yleniuksilta sain tietää, että Kaltimossakin on leeviläisiä, ainakin Kuronen sekä Aili-niminen nainen. Sen tiesin jo, että eniten leeviläisiä on Honkilahtella ja Heikinsuolla. Olin arvioinut, että heitä voisi olla Suomessa suunnilleen sata henkeä. Amerikassa oli vain vanha Sophia, jonka Salme arveli hymähtäen olevan varmaan 100-vuotias. Martti kertoi, että Kuopalan Janne – joka oli Leevin puolta - oli lopulta tullut höperöksi, niin että hän oli melkein ajanut Leevin pois.

Kerroin käynnistäni Stenillä ja Vingbäckillä joulun aikaan, ja mainitsin Vingbäckin tavanneen aikoinaan Korpelan. Martti sanoi, että Thynin Alva Vittangissa oli näyttänyt hänelle ikkunasta talon ja sanonut, että tuolla asuu korpelalaisia. Näin Martti oli saanut tietää, että korpelalaisia on edelleen olemassa. Alvasta Martti puhui aivan myönteisessä sävyssä, toisin kuin yleensä leeviläisistä.

Martti kertoi käynnistään Väänäsen Laurilla Kaltimossa. Lauri oli ollut aika harmistuneen oloinen, ja viimein hän oli sanonut: *”Minä en tykkää yhtään niistä (Koistisen) Laurin monisteista”*. Silloin Martti oli päässyt sanomaan, että siitä asiasta hän on aivan samaa mieltä. Väänäsen Laurikin oli muuttanut kokonaan, kun ilmeni, että he ajattelevat Martin kanssa samalla tavalla. Martti kutsui monisteita *”Laurin kootuiksi saduiksi ja tarinoiksi”*. Tosin Martti kertoi Laurin saaneen häneltä Lapin saarnaajien kirjeet, jotka hän oli liittänyt monisteeseensa. Laurin omista

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

huomautuksista Martti ei sen sijaan pitänyt. Kun Lauri kommentoi Otto Tastin kirjettä Isakssonille, Martti oli kirjoittanut perään: *"On parempi ilman"*.

Kysyin siitä tapauksesta, kun nuorten tupakanpoltto ja röyhkeä käytös oli saanut Merikallion lähtemään leeviläisten kokoontumisesta, ja Saarisalon Sakari oli lähtenyt hänen peräänsä. Sain kuulla, että tämä oli tapahtunut Yleniuksella. Martti ei ollut paikalla, mutta hän oli kuullut Viljakaisen Hannulta, että *"tytöt puhalsivat savun Merikallion silmille"*. Salmen mielestä asia ei tainnut olla sentään ihan noin, mutta Martti vakuutti Hannun kertoneen juuri näin. Salme huomautti minulle, että Sakari tuli takaisin, hän oli mennyt vain saattamaan Merikalliota.

Yleniukset pyysivät minua tulemaan heidän kyädissään Kiirunaan pääsiäiskokouksiin. Lupasin lähteä. Ajattelin, että mielelläni tapaisin taas Steenin ja Vittangissa olleet vanhat, mutta samalla haluaisin saada tilaisuuden kysyä mieltäni askarruttavista asioista.

Minusta tuntui, että minun täytyy ehtiä kotiin, ennen kuin toiset tulevat koulusta. Silti isä tiesi kysyä, missä olin ollut. Tunnustin olleeni Yleniuksella. Isä sanoi naamastani näkyneen, että minulla oli joitakin erityisiä suunnitelmia. Äitikin oli kysynyt, mihin Juha-Lassi mahtoi olla menossa. Isä totesi, etten pysty peittämään mitään, vaan minusta näkee aina, mitä ajattelen. (Samaa sanoi fammu kerran minulle isästäni, mutta poikahan voi muistuttaa isäänsä monessa muussakin suhteessa).

Meillä oli sillä viikolla jotakin remonttia. Torstaina 13.3. olin jälleen yksin kotona, kun toiset olivat lähteneet kouluun ja kuopus Kukka viety lastentarhaan. Yhtäkkiä minulle tuli voimakas tunteminen, että juuri nyt minun pitää soittaa Leeville. Tällä kertaa onnistuin ensi yrittämällä. Vanhempi miesääni vastasi: *"Haloo"*. Kysyin, onko hän Levi Älvgren. *"Kyllä"*, mies vastasi. Hän kysyi moneen kertaan, kuka minä olin. Yritin sanoa nimeni niin selvästi kuin osasin, mutta Leevi toisteli vain: *"Kuka? Kuka?"* Viimein hän kysyi, mitä asiaa minulla oli. Sanoin, että minulla oli sellaista asiaa,

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

että halusin tietää, miten hänellä on uskomisen asian laita. Leevi vastasi näin:

"Uskomisen asian laita on sillä lailla, että jos kuolema tulee, niin pääsee Paratiissiin. Oma ansiota ei ole, mutta Kristukseen täytyy turvata."

Leevi kehotti minua tulemaan pääsiäisenä Jukkasjärveen Eeron pitämiin kokouksiin. Sanoin, että olin ajatellut tulla Stenin kokouksiin. Silloin Leevi sanoi:

"Siitä miehestä ei kannata välittää yhtään mittään, se on vain valehtelija ja samaa kuin boremannilaiset eikä se ymmärrä oppia sovinnosta ja esikoisten seurakunnasta. Mutta Lauri ja Eero on puhtaat miehet, jotka on lähetetty kerran Suomeen ja kaks kertaa Amerikkaan, ja niillä on puhas oppi."

Sitten hän käski kertomaan terveisiä Kallelle ja Heimolle ja Toivolle, joilla myös on puhdas oppi. Sanoin, etten tunne heitä, mutta lupasin viedä terveiset, jos menen heitä tapaamaan. *"Kyllä kannattaa mennä, koska niillä on puhas oppi"*, Leevi vakuutti.

Seuraavaksi Leevi kysyi, tunnenko Mäkelän Yrjön. Vastattuani myöntävästi Leevi jatkoi:

"Sille miehelle ei kannata vi(ed)ä mittään terveisiä, se on sotkenut kaikki asiat siellä Suomessa eikä ole tehnyt niin kun mie olen vuosikymmeniä käskenyt, mutta sille toiselle Mäkelälle, mikäs sen nimi nyt onkaan..."

"Severi", autoin häntä.

"Niin, Severille paljon terveisiä ja Kallelle ja Heimolle ja Toivolle, jolla on sikafarmi".

Leevi sanoi, että jos haluaa mennä Steniä kuuntelemaan, voi niin tehdä, *"mutta ei se kannata, kun se on vain valehtelija"*. Leevi lisäsi, että Sten on yksin ilman saarnakumppaneita. Kysyin vielä varmuuden vuoksi, missä heillä on pääsiäisenä kokoukset, ja Leevi toisti, että Eerolla Jukkasjärvessä.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Leevi sanoi, että olisihan näistä asioista paljon puhumista, mutta hän halusi tietää, oliko minulla vielä jotakin kysymistä. Kysyin sitten 1960-luvun hajaannuksesta ja Jönssonin puolesta. Leevi selitti:

”Sillon tuli se Laestadiuksen ja Boremannin opin sotku, vaikka Jumalan Sannaa ei saa yhtään sannaa muuttaa, niin kun mie olen tehny toista kymmentä merkintää Raamattuun, ettei Jumalan Sannaa saa yhtään sannaa muuttaa, eikä vanhimmat ole hyväksyneet, että Jumalan Sannaa sais muuttaa yhtään sannaa.”

Olin aivan samaa mieltä, ettei Jumalan Sanaa saa muuttaa lainkaan.

Leevi jatkoi:

”Onko se Luukkaan vai Johanneksen 20. luvussa, missä lukee, kunka Jumalan Poika on perustannu seurakuntansa, eikä se ole perustannu kahta seurakuntaa mutta yhen seurakunnan, ja siihen se on antanu si(d)e- ja päästävaimet, eikä se ole toista seurakuntaa perustannu”.

Tästäkin olin Leevin kanssa yhtä mieltä.

Kysyin Leeviltä, kuinka paljon Lapissa on hänen kanssaan yksimielisiä. Leevi vastasi:

”Ei piä räknätä kansaa, niin kun se tuli Daavidille synniksi räknätä kansaa. Laestadiuksen aikana kristillisyyys kasvo suureksi, kun se pienestä alko, ja kumminkin piru sai sen hajottaa.”

Leevi lisäsi, että hän ei valehtele vaan se on tosi, mitä hän puhuu. Hän pyysi vielä kerran sanomaan paljon terveisiä Pikku-Leeviltä Severille ja Kallelle ja Heimolle ja Toivolle, ja niin sanoimme Jumalan rauhaa.

Tein heti muistiinpanot keskustelustamme (klo 9.41 Suomen aikaa). Muistiinpanoni alkoivat näin: *”Soitin äsken Levi Älvgrenille. Joo, vähän vaikea on saada jotakin tolkkua siitä miehestä.”* Ajattelin nimittäin, että oli aivan sopimatonta haukkua tuolla tavalla vanha työkumppaninsa sel-laiselle, jota ei edes tunne. Ihmettelin myös sitä, ettei hän halunnut lainkaan lähettää terveisiä Mäkelän Yrjölle. Minusta sanat *”niin kun mie olen vuosikymmeniä käskeny”* osoittivat Leevin korottaneen itsensä. Toisaalta ajattelin, että Leevissä oli varmaan vanhuuden heikkoutta, kun hän ei muistanut Severi Mäkelän nimeä, joka oli sentään leeviläisten vanhin saarnaaja Suomessa.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Runsaan viikon kuluttua kuulin rukoushuoneella, että Leevi on kuollut. Olin aivan ällistynyt: juuri äskenhän olin puhunut Leevin kanssa pitkään puhelimesta, ja hän oli hyvin jaksanut keskustella kanssani. Ajattelin jännittyneenä, koska tarkalleen hän oli mahtanut kuolla. Tuumin, että saan parhaiten selvyuden asiaan soittamalla Lauri Koistisen anopille Olga Syrjälle, jonka muistin hyvin lapsuudestani ja joka asui Tampereella. Sain tilaisuuden ollessani yksin kotona illalla 23.3.

Tuttu, vapiseva ääni vastasi puhelimeen: *"Syrjä"*. Kerroin, kuka olin, ja Olga kysyi, olinko se poika, joka oli mennyt pienenä seuroissa tungokseen pyytämään anteeksi ja palannut pitkän ajan kuluttua huutaen innokkaasti: *"Onnistuin! Jönssonilta!"* Olga nauratti yhä tämä hauska tapaus, mutta kerroin, etten se ollut minä vaan veljeni Teemu.

Olga kertoi Ville Niemisestä, joka teki pärekoreja ja sanoi, että jos kristillisyyteen tulee erimielisyyksiä, niin ne alkavat Lapista. Olgan (toinen) mies Vilho Syrjä oli kertonut tämän. Turpeinen, yksi Tampereen vanhoista kristityistä, oli sanonut, että nyt on seulomisen aika. Olga muisteli myös Hammarin Sallia, jolla oli ollut oikea mieli ja jonka Olga uskoi tulleen autuaaksi. (Kysyin nimittäin tätä Olgalta, muistinhan minäkin Sallin hyvin). Muistaakseni sekin oli Niemisen sana, että eriseura ei tule niin kuin puuhevonen vaan se tulee hiipimällä. Olga kertoi myös vanhoista kristityistä vaimoista, kuten Niemisen emännästä, joilla oli 'löysä röijy ja esiliina', ja että Isak Kuoksu oli sanonut, että vaimo ilman esiliinaa on kuin hännätön koira.

Olga mainitsi Pikku-Leevin kuolleen. Kun hän kertoi tämän tapahtuneen 13.3., kylmät väreet kulkivat pitkin selkäpiitäni [niin kuin nyt tätä kirjoittaessani, kun elän uudelleen lähes kolmenkymmenen vuoden takaiset tapahtumat]. Olga jatkoi, että joku Suomesta oli soittanut Leeville samana päivänä, mutta heidän ei ole onnistunut saada selville, kuka se oli. Kerroin Olgalle keskustelustamme Leevin kanssa. Sain kuulla Olgalta, että Leevin luona oli ollut kodinhoitaja, joka oli kertonut, että Leevin täytyi sanoa oikein lujasti vastaan sille soittajalle. Puhelun päätyttyä Leevi oli sanonut: *"Voi, millaisia ne ovat"*. Siksi Olga halusi tietää, mitä me olimme oikein keskustelleet. Iltapäivällä Leevi oli mennyt lepäämään ja nukkunut pois tästä pahasta maailmasta, siis muutamia tunteja

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

puhelinkeskustelumme jälkeen. Ajattelin, että niin Jumala siis vastasi ruokukseeni saada tavata Leevi, yhdennellätoista hetkellä.

Ollessaan muutama viikko sitten Lapissa Olga oli nähnyt Leevin viimeisen kerran. Hän oli näyttänyt niin siistiltä puhtaassa paidassaan. Olga kertoi Mikosta ja Anna-Liisasta sekä Viktorista ja Loviisasta, jotka asuvat Jällivaarassa. Muistin heidän nimensä (Nilssonit ja Pålssonit) Laurin historiasta. Leevin ja Stenin välisen eron Olga selitti johtuneen siitä, että Stenillä oli ylenkatse ja kateus Suomen poikasia kohtaan. Olgan lämmin ja ystävällinen puhe vaikutti niin, että nyt minun pitäisi päästä pääsiäisenä käymään sekä Stenin kokouksissa Kiirunassa että Eeron kokouksissa Jukkasjärvellä. Minulle tuli taas samanlainen olo kuin lukiessani ennen joulua ruokapöytämme ääressä leeviläisten lähetyskirjettä, ettei vain olisi niin, että he ovat sittenkin oikeassa.

Kirjoitin päiväkirjaan 23.3.1980 klo 19.45:

*”Levi Älvgrenk. 13.3.1980 (muutamaa tuntia puhelinsoittoni jälkeen)
Kyllä ainakin hätkähdin, kun kuulin Sirkkikseltä Pikku-Leevin kuolemasta, ja myös Syrjän Olgalta sain vahvistusta, että hän kuoli samana päivänä kuin minä soitin hänelle.*

En suita muuta sanoa kuin että ihmeelliset ovat Jumalan tiet. Ja niin tahdon tällä pyhällä hetkellä vielä huoata Jumalan rakkaan taivaallisen Isän puoleen, että Hän, joka tuntee meidän salaisimmatkin aivoituksemme, vielä minua poloista johdattaisi oikeaa tietä ja vahvistaisi minua monta kertaa niin huikentelevaista, että jaksaisin seurata sitä pilkkattua ja ylönkatsottua Herraa Jeesusta vieläpä läpi turmeluksen pilkkakaupunkia.

Ja vaikka niinkin kävisi, että joutuisin nousemaan niitä vastaan, jotka kaikkein läheisimmät minulle ovat, niin anna kuitenkin voimaa sotiin totuuden puolesta aina voitolliseen loppuun asti.

Anna myös voimaa painamaan oma kunnia alas, sillä ei luonnollisen ihmisen puolesta millään haluaisi näyttää muille olevansa horjuva ja hapuileva, vaan aina tahtoisi esittää väkevää uskonsankaria. Nöyryyden ja alennuksen tie on kuitenkin oikea tie, ja siinä auta ja vahvista vielä minuakin monessa puuttuvaista.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Niin lopetan tällä kerralla tämän lyhykäisen kirjoituksen ja vielä sillä rukouksella Jumalan puoleen, että hän sen verran soisi minulle etsikonaikaa, että pääsisin Lapinmaalle ja saisin nähdä, missä alkuperäisen opin totuus on voimassaan.

Johdata minua kaikissa teissäni totuuteen aina elämäni iltaan asti, O rakas taivaallinen Vanhin. Amen, Jeesuksen pyhään ja korkeaan nimeen, amen.

klo 20.23 yksi heikko matkamies Paratiisiin (jos Jumala suo) Juha-Lassi Johansson Tast

20.56 PS. Vielä tahdon lisätä, että Leevi oli kuulemma sanonut kotiavustajalle soittoni jälkeen: "Voi millaisia ne ovat". Kotiavustaja oli sanonut, että Leevin täytyi aivan lujasti sanoa vastaan soittajalle. Päivällä Leevi oli sitten mennyt nukkumaan, ja oli sitten saanut kokonaan nukahtaa tästä pahasta maailmasta, jossa me muutamat heikot vielä olemme kilvoittelemassa kohti sitä suurta päämaalia, joka kaikille niille on luvattu, jotka loppuun asti vahvana pysyvät.

Niin se vain on. Mutta minulla on kuitenkin vielä palava halu niiden Lapinmaan vanhojen kristittyjen luo, myös Anna-Liisan ja Mikon sekä Viktorin ja Loviisan, joista Olga Syrjä mainitsi.

Jos se on Jumalan tahto, niin anna sen tapahtua.

Amen, heikko matkamies ijankaikkisuuteen

Jumalaan turvaten, Juha-Lassi Johansson Tast (klo 21.05)"

Tuumasin, että olisi parasta mennä uudelleen yksin Reino ja Aune Syrjälle saadakseni keskustella kunnolla Reinon kanssa. Siksi soitin yhtenä päivänä hänelle ja kysyin, voinko tulla käymään. Joo, se sopi hyvin Reinolle, eikä vanhemmillankaan ollut mitään aiettani vastaan.

Reino ja isäni olivat ylimmät ystävykset. Luulenpa Reinon soittaneen isälle joka viikko. Sen kuuli aina, kun Reino soitti, koska isällä oli erityinen sävy puhuessaan Reinon kanssa. Reinon soiton tunnisti myös siitä, että hän oli yksi harvoista, joilla oli tapana tervehtiä aina puhelimesta Jumalan terveellä. Jos sattui vastaamaan, kun Reino soitti, oli parasta tietää, kuka viimeksi oli saarnannut ja mikä hänellä oli ollut tekstinä. Reino ei

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

oikein voinut ymmärtää, että joku oli ollut seuroissa eikä tiennyt, mistä tekstistä oli saarnattu.

Olimme ensin Reinon kanssa saunassa. Istuessamme lauteilla Reino kertoi isoäitinsä opettaneen, että se on ero elävän ja kuolleen kristillisyyden välillä, että elävässä kristillisyydessä opetetaan opetuslasten uudestisyntyneen pääsiäisenä, kun taas kaikki väärä jumalisuus, vanhoilliset mukaan lukien, opettaa heidän uudestisyntyneen helluntaina. *”Näin opetti minun mummini”* Reino painotti.

Reino kertoi ajatelleensa lapsena, miten suurta tuhlausta hänen köyhille isovanhemmilleen (jotka kasvattivat hänet) oli pitää joka vuosi seurat Pälkäneellä. (Reino oli näet avioton lapsi, hänen isänsä oli kansanedustaja Sulo Wuolijoki, nykyisen ulkoministeri Erkki Tuomiojan isoisä). Niin hän oli alkanut puhua kautta rantain isoäidilleen, että jos me emme nyt tänä vuonna pitäisi seuroja. Silloin mamma oli tullut liikutuksiin, alkanut kiittää Jumalaa ja sanonut: *”Älä sinä, lapseni, ala saarnata minulle epäuskoa!”* Sekin aika tuli, että Reino sai omat syntinsä tunnolleen, ja hän muisteli liikutettuna, kuinka juhlallista oli, kun Kaakinen oli saarnannut hänelle kaikki synnit anteeksi.

Reino kertoi, että kun Jönsson oli ollut heillä, hän oli saanut tilaisuuden selittää, miten hän ajattelee opetuslasten saaneen Pyhän Hengen. Hän oli puhunut suunnilleen näin:

”Kaikkihan me tiedämme, että Jumalan Pojalla oli Pyhä Henki, kun hän oli täydellinen Jumala ja siinnyt Pyhästä Hengestä. Kuitenkin kun hän aloitti julkisen saarnavirkansa, Pyhä Henki laskeutui näkyväisessä muodossa kyyhkysen lailla hänen päälleen, kun Johannes Kastaja oli kastanut hänet Jordanissa. Samalla tavalla oli opetuslasten laita. Jeesus puhalsi heidän päällensä lukittujen ovien takana ja sanoi: ’Ottakaa Pyhä Henki’. Silloin heidän murheensa muuttui iloksi. Mutta kun he aloittivat julkisen saarnavirkansa, Pyhä Henki laskeutui heidän päälleen helluntaina näkyväisessä muodossa kuin tuliset kielet.”

Reino ei ehtinyt selittää asiaansa valmiiksi, *”kun Luoma rupesi poraamaan ja sanomaan, että Suomessa on aina opetettu, että opetuslapset saivat Pyhän Hengen helluntaina.”* Reino oli vieläkin silmin nähden

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

harmistunut siitä, että Luoma keskeytti hänet *”ja rupesi poraamaan”*, eikä hän saanut tilaisuutta kuulla, mitä Jönsson olisi vastannut. Arvattavasti Luoma oli puuttunut asiaan, ettei Jönsson joutuisi noloon tilanteeseen Reinon taitavan esityksen vuoksi.

Viittasin Jeesuksen sanoihin jäähyväispuheessa opetuslapsille:

”Kun vaimo synnyttää, niin hänellä on kipu, sillä hänen hetkensä tuli, mutta kun hän on lapsen synnyttänyt, niin ei hän enään muista vaivansa ilon tähden, että ihminen on syntynyt maailmaan. Niin teillä on nyt myös murhe, mutta minä tahdon teitä jällensä nähdä, ja teidän sydämenne on iloitseva, ja ei kenenkään pidä teidän iloanne teiltä ottaman pois.” (Joh. 16:21–22).

Olin löytänyt tämän paikan talvella Uudesta testamentistani ja ajatellut, että tässähän se sanotaan aivan selvästi, koska opetuslapset ovat uudetsyntyneet. Kun lainasin näitä sanoja, Reino sanoi kunnioittavaan sävyyn: *”Sinä olet lukenut”*. Reino osoitti aika selvästi, missä arvossa hän piti sellaisia kristillisyyden tunnustajia, joiden ei tarvinnut itse lukea Jumalan Sanaa.

(Reino oli osoittanut aiemminkin kriittisyyttä Lapin vanhimpia kohtaan. Olimme kylässä Syrjällä pyhäseurojen jälkeen, kun Lapista oli juuri saatu neuvot, ettei kristittyjen tule osallistua jumalanpalvelukseen, kun naispappi saarnaa, mutta lapset voivat osallistua ehtoolliselle vanhempiensa kanssa. Kirkossa oli juuri hyväksytty tällainen käytäntö. Reino oli aika nyreissään: hänestä ohjeistus meni nurin päin. Luther sanoi aasinkin kelpaavan ehtoollista jakamaan, mutta rippikoulun olisi pitänyt pysyä ehtoolliselle pääsyn edellytyksenä. Isä ja äiti suhtautuivat Reinon suorakaiseen esitykseen tahdikkaasti, eivät kumonneet hänen mielipidettään eivätkä tuominneet Lapista saatua neuvoa.)

Halusin kuulla, mitä Reino oli tarkoittanut puhuessaan Stenin valheesta. Tämän takiahan olin ennen kaikkea Reinon luo tullut. Reino selitti, että hän – ja muun muassa Toivo Niemi ja Paavo Peltonen – olivat vuonna 1968 vastaan lähetystä, koska vielä ei ollut Jumalan aika. Mäkelän veljekset Yrjö ja Severi olivat silti pyytäneet lähetysten. Syksyllä Leevi tuli Suomeen, mutta Sten ei. Reino oli soittanut Stenille, joka oli selittänyt,

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

ettei hän tiedä, ketkä ovat Suomessa, ja että hän ei ole ollut asiassa mukanaakaan. Frans Martinsson oli ollut samalla kertaa Stenillä ja sanonut puhelimesta Reinolle samaa kuin Stenkin. Reino oli soittanut myös Vingbäckille, joka oli sitä vastoin todennut: *"Lapinmaalla on aina kuultu hätäisten avunhuuto"*.

Kun Sten oli myöhemmin Suomessa ja Reinon luona, Reino oli ottanut esille, mitä Sten oli sanonut hänelle puhelimesta ensimmäisen lähetyksen aikaan. Sten oli jyrkästi kieltänyt sanoneensa mitään sellaista. *"Minähän sanoin sinulle, keitä siellä on, Leevi, Kalle Blombacke, Vilhelm Orrmalm ym."*, Sten oli huutanut. Erityisen tuotunut Reino oli Stenin sanoista: *"Vaikka oletkin iso mies, niin valehtelet!"* Reinon mielestä se oli röyhkeyden huippu, että Sten kehtasi nimittää häntä valehtelijaksi, kun hän otti Steniä valheesta kiinni. [IV Vanhinten kirja: kirje nro 160]

Reinon emäntä Aune oli vahvistanut, että Sten oli todellakin sanonut puhelimesta, niin kuin Reino kertoi. *"Olitko sinäkin puhelimesta?"* Sten oli kysynyt. Reinon mielestä Sten yritti vielä kiemurrella tuolla tavalla. Aune ihmetteli minulle, että olisi luullut olevan Stenille helppoa korjata noin pieni asia. *"Martinsson sai joltisesti tunnon"*, Reino lausahti päättävään tapaansa. Frans Martinsson oli nimittäin tullut Leevin kanssa Syrjälle ja ottanut Reinon kahden kesken kamariin. Siellä hän oli sanonut: *"Minä rukoilen anteeksi"*. Kysyin: *"Eikö hän sanonut, mitä hän pyytää anteeksi?"* *"No, sitä hän minäkin, kun synnillä on nimi"*, Reino lausui painavasti.

Kerroin kysyneeni Steniltä jouluna asiasta ja että Sten oli vastannut tulleen myöhemmin ajatelleeksi, että Syrjä oli ehkä sekoittanut ensimmäisen lähetyksen ja sitä edeltäneen kyläilykäynnin. *"Jaa, se yrittää vieläkin jotakin"*, Reino tuhahti ja jatkoi: *"Se oli hyvä, että se valehteli. En minä olisi muuten ikinä päässyt irti siitä."* Reino totesi myös, että tämä asia vaikutti eron Leevin ja Stenin välillä.

Minusta tuo oli vähän erikoista, kun Reino kuitenkin samalla kertaa ilmaisi nähneensä työnteon vääräksi jo jouluna 1964, kun hänelle oli näytetty Lapissa lehti-ilmoitus Tjautjasjärven uuden vuoden kokouksista, jotka ilmoitettiin alkaviksi samaan aikaan, kun Jällivaarassa oli viimeinen iltakokous. Leevi oli puolustanut asiaa sanomalla, että emme me

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

pitäneet kokouksia vaan ainoastaan kokoonnuimme [IV VK, s. 403]. Reino ihmetteli, mitä tuommoinen puhe oikein on, emme pitäneet kokouksia mutta kokoonnuimme. Samoin Reino ihmetteli Leevin sanoja: *”Emme ole eronneet”*. Reinon mielestä oli selvää, että juuri sen Leevi kumppaneineen olivat tehneet.

Kuitenkin tuli selkeästi ilmi, että Reinolla oli yhä kunnioitus Leeviä ja hänen suoraselkäisyyttään kohtaan. Reino kehui myös Leevin raamatunselityksen lahjoja. Ajattelin, mitä Reino mahtaisi sanoa, jos tietäisi minun puhuneen Leevin kanssa muutama tunti ennen hänen poismenoaan, mutta en tohtinut kertoa (koskaan) tästä.

Lapissa oli Reinolle kehuttu, millaiset lahjat Stenillä on, mutta Reinon mielestä niissä ei ollut mitään erikoista. Reino kertoi tehneensä kymmenen vuoden ajan matkoja Lappiin [suunnilleen vuosina 1959–69]. *”Niin paljon rahaakin meni, ja ihan hukkaan”*, Reino puuskahti. Aune muistutti, että olivathan he käyttäneet kerran sovintoverta, kun August Isaksen oli saarnannut. *”Ja silloin kun Nurmisen Kalle saarnasi Rautaksessa, se sai kaikki liikkeelle”*, Reino lisäsi. Olin varmaan kuullut jo ennen tästä saarnasta, jossa Nurminen oli lausunut, että jos hän menee tästä yhtään sivuun, hänellä on edessä maailma ja viina. Reino oli kuullut kehuttavan Lapin kristittyjen ymmärryksiä, mutta Reinon oma kokemus esimerkiksi Rautaksen kokouksista oli, että eiväthän he osanneet vastata juuri mitään raamatuntutkinnossa.

Kerran kun Lapista oli ollut vieraita Tampereen rukoushuoneella ja Reinon luona, Vainikka oli kertonut jälkeinpäin Reinolle, että siinä oli yksi musta lammas joukossa. Kuoksun Erkki oli nimittäin paljastanut kahden kesken Vainikalle, että hän ei ole todellisuudessa yhtä näiden muiden kanssa, vaikka hän onkin nyt täällä heidän mukanaan.

Reino halusi tietää, ketkä ovat nyt Leevin ja ketkä Stenin puolella. Tiesin tämän aika hyvin, koska olin juuri ollut Stenin rukouksissa Vittangissa ja Laurin kirjassa oli luettelo Leevin kannattajista. Kun mainitsin, ketkä ovat tai olivat Leevin puolella, Reino sanoi, että hän olikin sellainen totuuden mies/vaimo. Kun kerroin, ketkä ovat Stenin puolella, hän sanoi, että sen nyt saattoi siitä ihmisestä odottaakin. Oli pari poikkeusta: Reino oli yllätynyt siitä, että Isak Gunnelbrand, Pikku-lisakki, oli mennyt Stenin

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

puolelle, ja kaikkein suurin ihme oli, että Vingbäck, joka oli niin suora syksyllä 1968, oli Stenin puolella.

Kerroin Reinolle, että Vittangissa kaikki olivat nousseet saarnan lopussa yhdellä kertaa ylös ja lähteneet anomaan anteeksi. Reino sanoi, ettei hän usko semmoisenkaan olevan Jumalan hengen vaikuttamaa.

Reino puhui siitäkin, miten maailmallisia kodit olivat olleet Lapissa. Frans Pekkarilla oli radio ja tauluja, *”ja puhui niin mahdottomasti”*. *”Näitkös sinä ne hevosenkuvat Vingbäckillä?”* Reino kysyi minulta. En ollut nähnyt moisia. *”Mutta minä näin”*, painotti Reino. Hän sanoi, että kyllä kai Stenilläkin on radio. Sanoin, etten nähnyt heillä radiota enkä mitään muutakaan maailmallista. Ihmettelin hiukan Reinon puhetta, kun hänen oma kotinsa oli kaikkea muuta kuin yksinkertainen. Kysyin, eivätkö Lapin kristityt olleet nuhdelleet häntä kotikoreudesta, mutta Reino sanoi, että eivät.

Reino oli moittinut joskus leeviläisille tilannetta Lapissa ja verrannut sitä Suomeen, missä asiat olivat paremmin, esimerkiksi Suomessa ei tarvitse laittaa kristillisyyden rakennukseen keiturinkarvoja (siis avustusta kirkolta). Syrjän Reinon päätettyä puheensa Koistisen Reino oli lausahdannut: *”Multaa päälle”*. Reinoa tämä nauratti vieläkin: *”Se meinasi, että minä hautasin koko Lapin kristillisyyden”*. Aunekin kehui Koistisen poikien terävää oivalluskykyä.

Kirjoitin kotona mietteitäni 27/6 1979 päiväämäni paperin loppuun, jonne oli jäänyt tyhjää tilaa:

”Niin, minun täytyy sanoa ajattelevani nyt melkein samalla tavalla kuin yllä lukee. Silti varsinkin Reinon puhe on vaikuttanut minuun. Onko Sten Johansson vain valehtelija, niin kuin Pikku-Leevikin sanoi? Minulla on kuitenkin halu seurata orjantappuroilla kruunattua kuningasta verisellä kirkkotiellä, jonka hän on raivannut meille syntisille lapsille, vaikka se tie ei ole helppo syntiturmeluksemme tähden, ja siksi minun täytyy rukoilla Taivaallista Isää, että Hän tukisi ja vahvistaisi ylitsevuotavassa armossaan minua heikkoa kulkijaa.

Avaa myös silmäni näkemään, missä oppi sovinnosta ja esikoisten seurakunnasta saarnataan puhtaana.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Auta, rakas Jumala, aina eteenpäin onnelliseen loppuun asti.

Aamen, Jeesuksen nimeen, aamen. 18/3 1980 toivorikas matkalainen iankaikkisuuden ihanaa rantaa kohti Juha-Lassi Johansson Tast”

Olin keväällä käymässä Koljoson Martilla Aitoniemessä. Lahtisen Jukka puheli Martin kanssa isä-Alvarista, että heidän kokoustoimintansa on tainnut aika lailla laantua (leeviläisyyden) hajaannuksen jälkeen. Seurasin keskustelua sivusta eikä minulla ollut rohkeutta mainita mitään yhteydenpidostani steeniläisiin.

Yhtenä lauantaina olin tamperelaisten mukana talkoissa Heinolan rukoushuoneyömaalla. Istuin bussissa Rautiaisen Paavon vieressä. Paavo kertoi sisarensa Ritvan menneen hiljattain naimisiin, mies on joku Tammiston Honkilahdelta. Kysyin, millä tavalla heillä, siis leeviläisillä, on tapana mennä naimisiin. Paavo vastasi, ettei hän tiedä, miten kirjaimellisesti he noudattavat kaikkia Laestadiuksen aikaisia tapoja.

Sinä keväänä opin tuntemaan Hämeenlinnan miehet, joista Sten oli mainittu. Tosin he eivät olleet uusia tuttavuuksia minulle, koska meillä oli tapana olla Teemun kanssa aina kesä- ja hiihtolomalla viikko isovanhempiemme Otto ja Helvi Tastin luona. Muutoinkin olimme melkein aina Hämeenlinnassa isoissa seuroissa ja välistä myös tavallisena pyhänä. En ollut suuresti yllättynyt saatuani tietää, keitä nämä ”*purnarikristityt*” olivat (olin kuullut isoisä Oton käyttäneen tätä nimitystä). He olivat juuri niitä, joilla oli tapana käydä rukoushuoneella keskiviikkoillan kanssapuheissa ja jotka muutenkin olin oppinut tuntemaan vakavina kristittyinä. Oli jokin poikkeus: olin odottanut, että Virtasen Veksi (Veikko) olisi yhtä mieltä Laurellin veljesten, Myllymäen Ossin ja Paloniityn Auliksen kanssa. Kun ihmettelin tätä myöhemmin Aulikselle, hän selitti Veksin olleen yhtä heidän kanssaan, mutta sitten hän oli tehnyt julkisen parannuksen rukoushuoneella samalla kun hän lukkarina toimiessaan oli ilmoittanut virren.

Kerran muistan olleeni lapsena Hämeenlinnassa kanssapuheissa, kun isäkin oli mukana. Kun kysyttiin tamperelaisilta, isä viittasi Koskisen Kaukoon, joka oli kotoisin Tampereelta. Kun isän oli vaikea alkaa vastata,

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Laurellin Pauli rohkaisi lempeällä äänellä: *”Kyllä sinä ennen olet kuitenkin osannut vastata”*.

Isä muisteli aikaa, kun hän oli ollut nuorena miehenä kesän Kilpisjärvellä tekemässä myyrätutkimuksia [professori Olavi Kalelan apulaisena]. Hänellä oli ollut tunturissa vaeltaessaan alakuloinen ja yksinäinen olo, ja hän oli istahtanut kivelle mietiskelemään. Silloin hän oli saanut tuntea lämpimän lohdutuksen tuulahduksen. Parin päivän kuluttua hän sai kirjeen: saarnaajat olivat kirjoittaneet hänelle juuri silloin, kun hän oli tuntenut lohdutusta sydämessään. Muistaakseni kirje tuli Nousiaiselta, joka muutoinkin huomasi ja muisti nuoret kristityt.

Liisa Myllymäki, Ossin emäntä, kertoi minulle Hämeenlinnan rukoushuoneella kokemuksistaan Sten Johanssonista. Hän oli ollut nuorena Kiirunassa helluntaikokouksissa. Sten oli kerännyt kokoon nuoret, jotka unohdettiin muuten niin helposti, ja kutsunut heidät kylään. Hän toimi siis samalla tavalla kuin Odd Minde muutama vuosikymmen myöhemmin. Seuraavana jouluna Liisa oli saanut vielä joulukortin Johanssoneilta, ja se tuntui niin huomaavaiselta.

Aulis Paloniittyä en tavannut heti joulun jälkeen, koska hänellä oli selkävaivoja. Kuultuaan minusta Myllymäen Ossilta hän tuli tervehtimään lämpimästi sylillä Hämeenlinnan rukoushuoneella. Samassa hän kysyi, jaksanko pitää häntä kristittynä ja rukoili viallisuuttaan anteeksi. Aulis kutsui kylään heille. Isä tuli myös, mutta äiti ei, hän sanoi sen olevan liian raskasta. Äiti istui autossa kutomassa, kun Aulis kulki ohitse. *”Sinä oletkin, Anneli, ahkera! Oletko sinä aina noin ahkera?”* Aulis huikkasi äidileni, jonka suupielet vetäytyivät hymyyn.

Paloniityillä Aulis otti pari kirjaa, istuutui etunojaan olohuoneen tuolille, pahoitteli sitä, että hänen täytyy kipeän selkensä takia istua näin vähän rumassa asennossa, ja kehotti tyttöjä hakemaan huivin päähän, *”kun meillä on kallis tilaisuus ja luemme Jumalan Sanaa”*. Tytöt tottelivat kiltisti. Aulis muisteli aikoja, jolloin Tastin Helvi oli ollut liikutuksissa kokouksissa, ja Otto sanoi: *”Kiittäkää kaikki”*. Aulis toisti isoisäni sanat: *”Kiittäkää kaikki”*, ne olivat niin jääneet hänen mieleensä. Aulis avasi Julkaisukokoelman ja luki kansilehdelle kirjoittamansa sanat, että tämä on

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

kristityn kompassi ja tienviitta. Muistaakseni hän luki tämän kohdan Parakan kirjoituksesta Havaksen historiaa vastaan:

”Kun rupesivat monenlaiset äänet kuulumaan niissä herätysliikkeissä Suomessa ja erittäinkin Kittilässä, Itä-Norjassa ja Amerikassa, niin J. Raattama herätti kysymyksen: ‘Mikä on oikea seurakunta?’ Ja sitten kun tutkistelu lopullisesti päättyi, rupesi hän väsymättömällä tarmolla seurakunnan kanssa ja puolesta kirjoittamaan lähetykskirjeitä, joissa hän eritoten osoittaa sen aikakaudellamme ensiksi syntyneen seurakunnan, jonka hän aina asettaa sen seurakunnan rinnalle, joka syntyi Jerusalemissa lukittuin ovien takana ja jatkuvasti huomauttaa, että jälkeentulevaiset heräykset tulisivat siihen liitetyksi yhden hengellisen hallituksen alle, että Herran lauma koossa pysyisi. Näitä Raattaman ymmärryksiä eivät ole lännen saarnaajat koskaan vastustelleet.”

Sitten Aulis luki Raamatusta kuvauksen Kooran kapinasta (4. Moos. 16). Syynä tähän oli Jällivaaran joulukokousten kirje, jossa oli moitittu Kooran kapinallisia. Aulis halusi valaista käsitteen taustaa ja johdatella kanssapuhetta siihen, ketkä ovat todellisuudessa Kooran kapinallisia, mutta hän ei ehtinyt pitkälle, ennen kuin oli aika lähteä iltaseuroihin.

Seuraavana päivänä Aulis pyysi minut mukaansa. Ajoimme Katumajärven rannalle voidaksemme keskustella rauhassa. Aulis puhui ajatuksistaan, ja minä kerroin soittaneeni Pikku-Leeville hänen kuolinpäivänään. Aulis halusi tietää, millaisen käsityksen sain kuolevasta Leevistä. Sanoin, että minusta hänellä oli katkeruus (entisiä työkumppaneitaan kohtaan). Kun Aulis kuuli minun soittaneen pitkän puhelun Ruotsiin, hän kehotti minua kertomaan asiasta isälle ja tarjoamaan korvausta. Teinkin työtä käskettyä, mutta isän mielestä ei siitä tarvinnut maksaa mitään. Tunsin löytäneeni Auliksessa ystävän, jolle voin avata sydämeni ja puhua kaikesta murheistani.

Yhtenä iltana ajoimme isän kanssa Tampereelta Hämeenlinnaan Paloniihtyille. Isä viittasi Laestadiusuksen sanoihin, että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Keskustelun tuoksinassa Aulis sanoi niinkin, että Laestadius ei vielä ymmärtänyt. Näistä sanoista Teemu muistutti minua tämän tästä vuosien mittaan, sillä isä kertoi keskustelusta Teemulle. Aulis

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

vetosi itsekin Laestadiukseen, esimerkiksi saarnaan numero 97 Panulan postillassa:

”Millainen usko on Jeesuksen opetuslapsilla ylösnousemisen jälkeen? Heillä on elävä usko ja vakuutus Jumalan armosta ja syntien anteeksi saamisesta. Ei tämä usko ole kuitenkaan niin vahva kuin tuo entinen kuollut usko, jolla he luulivat Vapahtajan kautta voittavansa maailman tavaraa ja kunniaa, vaan se on usein heikko ja suuren sodan kanssa yhdistetty.”

Lopuksi Aulis sanoi, että jos voidaan todistaa, että Laestadius on kuollut tässä uskossa (että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina), hän lakkaa olemasta lestadiolainen ja on vain *”Raamatun esikoinen”*. Paloniityjen poika Jouni, joka opiskeli Tampereella, oli paluumatkalla kyydisämme. Jouni puolusti isäänsä sanoen, että vaikka hän esittää asiansa kärkevästi, hänelle on vain tärkeää pitää kiinni siitä kristillisyydestä, minkä hän tuntee oikeaksi.

Tätini Anja Karevaaran luona vietettiin isoäitini Ester Savolaisen eli Estemummun 70-vuotispäivää. (Anja ja Kalervo Karevaara ovat kummejani, Kalervolta eli Kajelta sain lapsena hänen tekemänsä ison puisen auton.) Minäkin olin paikalla, vaikka koko ajan oli ikävä olla ja kaipasin vain niitä hämeenlinalaisia, joilla tunsin olevan sama mieli kuin minulla. Heitä ei kuitenkaan näkynyt, vaikka olohuone oli täynnä vieraita. Siihen oli kaikei kaksi syytä: heitä ei ollut kutsuttu eivätkä he halunneet tulla. Aulikelta kuulin myöhemmin, että vielä Hämeenlinnan uudella rukoushuoneella [valmistunut 1969] Nousiainen oli saarnannut, että kristityt eivät vietä muita kuin Jumalan Pojan syntymäpäiviä. Hyötylänmäen Jaska kertoi Karevaaralla Paloniityn Auloksen maininneen, että jossakin järvessä ei ole kaloja. Jaska oli sanonut, että jos ihmisellä on vain uskoa, niin kyllä saa kalaa, ja Aulis oli ollut aivan totinen. Serkkuni mies sanoi siihen, että ainahan se on semmoinen. Tällainen puhe sattui minuun, niin läheiseksi Aulis oli minulle tullut, mutta en puhunut mitään. En sanonut sitäkään, mitä syntymäpäivien vietosta ajattelen. Olivathan ne tulleet minulle tuetuiksi, kun olin ollut Otto Tastin 70- ja 75-vuotispäivillä ja kuollut setäni Ollen sekä isäni onnittelurunot. Laurellin Pauli totesi kerran minulle, että

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

kristityn on pakko viettää syntymäpäivää, koska se on aina kerran vuodessa, mutta kysymys on siitä, miten hän sen viettää.

Hämeenlinnan rukoushuoneella sai tottua aika myrkyllisiin ja happamiin ilmeisiin, kun ihmisille selvisi, että tunsin yhteenkuuluvuutta *”Laurellin veljesten joukon”* kanssa. Moni oli sen näköinen kuin olisi sitruunan niellyt.

Kävin Paloniityillä myös omin päin. Auliksen ja Taimin poika Hannu suomi isäänsä siitä, että hänen kirjeensä Lapin vanhimmille oli päätynyt leeviläisten käsiin, kun Hannun mielestä kristillisyyden vastustajille ei pitäisi antaa vahvistusta. Toisen kerran Paloniityillä oli muiden vieraiden mukana saarnaaja Heikki Lahtinen. Hän oli vähän pidättyväisen oloinen, ja kun Aulis otti esiin edelliset virsikirjat virttä varten, hän virkkoi: *”Ai, teillä on nämä”*. Myöhemmin Laurellin Erkki kertoi veljensä Paulin soitaneen Lahtiselle ja kiittäneen, ettei hän ole esikoisuuttaan myynyt. Pauli oli kuullut Heikki Lahtisen puolustaneen jossakin tilanteessa totuutta.

[Heikki Lahtinen eli vielä kymmenisen vuotta; ennen kuolemaansa hän oli tiettävästi sanonut kuolevansa August Isakssonin uskossa. Tästä oli kertonut hänen vävynsä Martti Viitanen, joka ei itsekään elänyt pitkään tämän jälkeen. Martti kertoi appensa huomauttaneen, että jos kuulet kerrottavan, että hän olisi muuttanut mielensä kuolinvuoteellaan, niin se ei ole tosi. Heikki Lahtisen pojat, joista kolme oli saarnaajia, olivat nimittäin odottaneet isältään parannusta, ja vanhin poika Sakari oli kertonut rukoushuoneella isänsä tehneen nyt parannuksen.]

Kaksi vuotta aiemmin Tapani Lahti, joka toimi aktiivisesti luontokerhosamme Vuokossa, oli käynyt pyytämässä Tampereen lyseon rehtorilta vapautuksen ylioppilaiden lakkiaisjuhlasta. Minkäänlaista uskonnollista vakaumusta hänellä ei ollut, hänen mielestään vain moiset seremoniat olivat tarpeettomia. Päätin noudattaa Tapanin esimerkkiä. Rehtori Tuomo Koukkula antoi luvan jäädä pois juhlista, mutta koulun kanslisti Toini Kankaansydän vetosi minuun: *”Ajattele, jos kaikki tekisivät noin!”* Katsoin aiheelliseksi selventää ihmisille, ettei tässä ole kysymys kristillisyydestä, olen vain muuten sitä mieltä, että tuollaiset menot valkoisine lakkeineen ovat turhia.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Mitä lähemmäksi pääsiäinen tuli, sitä vahvemmin tunsin, etten millään muotoa uskalla lähteä Yleniusten kanssa Kiirunaan. Tamperelaiset huomaavat varmasti minun olleen poissa, ja he kysyvät, missä olen ollut. Muistin, miten hirveältä joulu Jällivaarassa oli tuntunut. Toinen ongelma oli, että vanhempani eivät varmasti hyväksyisi matkaani, ja asuin yhä kotona. Sirkkis sanoi, että häntä kiinnostaisi käydä steeniläisten kokouksissa, ja niin päätimme, että hän lähtee Yleniusten kanssa minun tilallani.

Soitin Salmelle ja ilmoitin sopineeni Sirkkiksen kanssa, että hän voi lähteä Kiirunaan minun sijastani. Salmen äänestä huokui syvä pettymys. Sainoin myös, että minusta parannus ja mielenmuutos ovat sama asia. Koljosen Alvarhan puhui usein katkismuksen väärennyksestä, missä nämä sanat oli vaihdettu. Salme sanoi, että silloin siinä pitäisi lukea 'sydämen- ja mielenmuutos'. Sanoimme sitten Jumalan rauhaa. Laskettuani kuulokeen minusta tuntui aivan kauhealta. Pelkäsin, miten minun käy, jos peräännyksen pelkuruuden vuoksi, kuten isoisäni oli tehnyt. Jos painun nyt tähän suureen joukkoon, voinko enää koskaan nousta ylös. Eihän ihminen huomaa nukahtamistaan, ja nukkuva ihminen ei havaitse nukkuvansa. Siksi soitin heti perään Paloniityille. Taimi vastasi ja kertoi Auliksen lähteneen pääsiäiseksi Karjalaan, missä asui kaksi heidän lapsistaan. Päätin, että sinne lähden siis minäkin.

Mutta ensin Tampereella oli isot seurat (28.–30.3.). Menin saarnastuoliin pyytämään anteeksi ensimmäistä kertaa sinä vuonna (paitsi muistaakseni yhtä kertaa isoisäni Oton hautajaisissa). Ihosen Markku oli meillä yötyä, ja hän oli iloinen minussa tapahtuneesta muutoksesta. Saunassa hän kysyi, mikä on muuttunut joulun jälkeen. Vastasin siihen tapaan, että painotus voi muuttua, vaikka olisi koko ajan samalla perustalla. (Perusta on siis kaiketi niin leveä ja vahva, ettei siltä putoa, vaikka nojailisikin vähän eri suuntiin). Isä sanoi tehneensä sellaisen diagnoosin, etten voi enää saada takaisin lapsellista luottamustani kristillisyyteen, mikä minulla ennen on ollut. En sanonut siihen mitään, mutta olin varmaan vähän vaikean näköinen. Isän arvio oli, että minulla on taipumus tuijottaa yhteen pisteeseen enkä näe sitten enää mitään muuta. Isä ja äiti huomauttivat olleeni jo lapsena kovin kirjaimellinen. Olimme saaneet jostakin saunomisohjeet, joissa neuvottiin, miten saunotaan

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

oikeaoppisesti: alkulöyly, vilvoittelu, vihtominen ja löylynheitto, peseytyminen, käväisy vedessä, loppulöyly. Muistin itsekin, että koetin tunnollisesti noudattaa vihkosen ohjeita. Vanhempani totesivat luonteenpiirteeni näkyvän siinä, että suhtaudun kristillisyyteen samanlaisella kirjaimellisuudella (vaikka on asioita, joissa se on yhtä tarpeetonta kuin oikea saunomisjärjestys). Isä sanoi tosin katsovansa minussa omaa kuvaansa: hän oli ollut nuorena hyvin ehdoton, niin että he olivat pohtineet Taipaleen Riston kanssa, onko kahvin juominen hyväksyttävää.

Meillä oli yövieraana myös Roger Pedersen Narvikista. Olin nähnyt hänet Jällivaarassa, mutta en ollut ihan varma hänen kansallisuudestaan, koska hän puhui sujuvaa englantia amerikkalaisten kanssa. Meillä riitti Rogerin kanssa juttua vaikka millä mitalla, sillä häntäkin kiinnosti kovasti kristillisyyden historia (mikä oli epätavallista nuorten keskuudessa). Tuntui, ettei minulla ollut vielä koskaan ollut tällaista keskustelukumppania. Roger puhui norjaa ja minä ruotsia, ja vaivatta sujui tuntikausia jatkunut keskustelumme. Tuli puhetta myös leeviläisistä (jo autossa matkalla rukoushuoneelta meille), ja muistaakseni Roger teki aloitteen. Hän halusi tietää, mitä minä tiedän heistä, koska hän oli utelias kuulemaan ilmiöstä, jota ei esiintynyt ensinkään hänen kotiseudullaan Länsi-Norjassa. No, tiesinhän minä toki heistä. Lopuksi paljastin, miksi tiesin heistä niin paljon, ja Roger sanoi arvanneensa jo, että minun oli täytynyt olla heidän kanssaan tekemisissä, muuten en olisi voinut tietää noin paljon.

Roger oli ollut pitkiä aikoja Amerikassa ja seurannut saarnaajien mukana lähetysmatkoilla. Hän kertoi, että Lauri Koistinen oli soittanut Amerikassa ollessaan Wilbur Koistiselle ja kysynyt, voisiko hän tulla käymään, kun olisi mielenkiintoista tietää, ovatko he sukulaisia, kun heillä on sama sukunimi. Wilbur Koistinen oli sanonut, että Lauri on tervetullut, mutta kristillisyydestä tai hajaannuksista hän ei keskustele. Kun Lauri ei ollut tullutkaan, kävi ilmi, mikä hänen todellinen aikomuksensa oli ollut.

Amerikan saarnaajat olivat valistaneet Rogeria, millaista pahaa työtä Arthur Niska oli tehnyt ja kylvänyt epäluottamuksen siemenet myös poikiensa sydämeen. Ennen kuolemaansa Arthur oli pyytänyt Melviniltä anteeksi, mutta Melvin ei muista mitään sellaista, Roger totesi naurahtaen.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

(Isä vetosi Arthur Niskan muistokirjoitukseen 'Amerikan elävän kristillisyyden historiassa'. Siinä lukee:

"Tässä uskossa hän saattoi vaeltaa [tehtyään Matoniemen aikana parannuksen] loppuelämänsä, kunnes rauhallinen kuolema otti hänet ikuiseen kotiin 72 vuoden iässä syyskuun 8. päivänä vuonna 1963... Elävään kristillisyyteen on jäänyt suuri kaipaus tämän opettajan perään, sillä Jumala oli antanut hänelle suuren lahjan selittää ja kirkastaa monia salaisuuksilta näyttäviä kohtia Evankeliumissa."

Tekstissä ei lue sanaakaan, että Niskalla olisi ollut jotenkin väärä mieli. Kirja ilmestyi 1974, siis vuotta ennen kuin Arthur Niskan vanhin poika Melvin sai Lauri Koistisen lähettämän kirjeen ja lähti sen johdosta käymään Svappavaarassa. Isä suhtautui Arthur Niskaan samalla tavalla kuin August Isaksoniin: erimieliset vain käyttivät vanhojen saarnaajien nimiä hyväkseen.)

Kysyin Rogerilta, ovatko 'Amerikan elävän kristillisyyden historiassa' mainitut Kingstonissa Minnesotan osavaltiossa asuvat Hendricksonin veljekset yhdessä Melvin Niskan kanssa. Laurin historiasta olin nimittäin lukenut Sivert Hendricksonin nimen. Roger totesi vähän hymähtäen, että eivät he toki ole. Vain Sivert – joka oli kaiketi eri sukua – oli Niskan joukkoa. Muistaakseni kuulin jo Rogerilta, että syynä Sivertin menettelyyn oli pettymys, että häntä ei asetettu saarnaajaksi (Melvinin tilalle). Tämä oli minulle tuttu selitys, miksi joku menee eriseuraan.

Kysyin Rogerilta, mitä hän tiesi Henry Kollerista ja Johan Kieristä, jotka olivat aikanaan tulisieluisia oikean kristillisyyden puolustajia mutta häipyvät Vanhinten kirjoissa näkyvistä. Roger kertoi, että Henry Koller – joka puolusti 1890-luvulla kiivaasti Takkista lehdessään 'Siionin sanomat' – pukeutui elämänsä lopulla hienoihin vaatteisiin ja piti solmiota, jos hän sattui tulemaan seuroihin. Ennen kuolemaansa [1935] hän oli kuitenkin tehnyt parannuksen. Ihmettelin, että *"Amerikan elävän kristillisyyden historian"* lyhyissä muistosanoissa ei mainita edes Johan Kierin kuolinvuotta. Roger sanoi, että joku nainen olisi sen tiennyt. (Amerikassa oli vuosikausia riidat Olof Matoniemen ja Johan Kierin välillä, kunnes syntyi sovinto lisä Nikun ja Frans Parakan ollessa lähetysmatkalla 1920. II

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Vanhinten kirjaa lukiessani olin pannut merkille, että seuraavan lähetysmatkan jälkeen 1926 Kierin nimi jää vähitellen pois lähetyskirjeistä.)

Roger kertoi ostaneensa Amerikassa juutalaiselta kauppiaalta läjän iso-ruutuisia pikkutakkeja, jotka maksoivat vain muutaman dollarin. Roger huomautti, että Norjassa vanhat kristityt ovat sitä mieltä, että tulee pitää pukua. Näin siis tuo vaatimus tuli täytetyksi sangen edullisesti.

Roger kysyi minulta, eikö Toivo Vainikka ollut Tampereella asuessaan saarnaaja. Myönsin asian. Roger totesi, että Amerikassa asuessaan häntä ei enää laitettu saarnaamaan. Joku oli kysynyt asiasta Brush Prairiella Nestor Lindbergiltä (joka oli paikkakunnan vanhin saarnaaja), mutta tämä oli vastannut vain lyhyesti: "Ei".

Roger huomautti, että Gunnarilla on vaikea luonne, mutta niin oli Takki-sellakin. Roger puolusti Boremanin postillaa toteamalla, että eihän siinä ole mitään paha, jos kristillisyyden opettajan kirjoituksista julkaistaan tiivistelmä. Ajattelin, olisiko Roger oppinut tämän Länsi-Norjan saarnaajilta. Laurin historiassa oli lainaus Lofoottien saarnaaja Ole Fredriksenin kirjeestä Hans Danielsenille:

"Niin oli postilla, josta Gunnar on sanonut, että siihen on otettu vain parhaat Laestadiuksen saarnoista. Oliko siinä nyt mitään väärää? Meillähän on ydinkirjoituksia Lutherin postillasta ynnä muista."

Ajattelin myöhemmin, että sellaista ei voi mitenkään puolustaa, jos postillassa lukee, että tässä on Laestadiuksen jonakin pyhänä pitämä saarna, ja tekstistä puuttuu kuitenkin iso osa (vieläpä jonkin kuolleen uskon papin maun mukaan karsittuna).

Puhuin Rogerille siitä, miten ristiriitaiselta minusta tuntuu olla seuroissa ja puhella ihmisten kanssa, kun kannan samalla tällaisia ajatuksia sisäläni. Roger sanoi, että hänen tilanteensa on taas sellainen, että hän on toisaalta kiinnostunut kristillisyyden historiasta mutta toisaalta hän on kevytmielinen. Otin puheeksi opetuslasten uudestisyntymisen. Roger kertoi Jonn Olai Elvebakkin sanoneen, että elävän uskon kipinä syttyi heissä pääsiäisiltana. Roger korosti sanaa "kipinä".

Rogerin vanhemmat eivät olleet kristillisyyttä tunnustamassa, isovanhemmat sen sijaan kyllä. Hän olikin viettänyt paljon aikaa näiden luona.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Roger oli syntynyt Narvikista, mutta viime aikoina hän oli toiminut opettajana syrjäisessä Muskenin kylässä saamelaisten asuttaman Tysfjorden-vuonon rannalla. Roger lähti meiltä maanantaiaamuna, kun minulla oli vielä ylioppilaskirjoitusten saksan koe. Hymyillen hän lausui hyvästin saksaksi: *"Da sagen wir auf Wiedersehen!"* Saksan koe oli kirjoitusten viimeinen ponnistus, minkä jälkeen minulla oli loppukevät vapaata.

Seurat alkoivat Joensuussa kaksi päivää myöhemmin, ja menimme Teemun kanssa junalla, kuten vuotta aiemmin. Olimme aika vaitonaisia matkalla. Yöjunamme oli varhain aamulla Joensuussa. Istuskellessani Joensuun rukoushuoneella seurailin vanhoja pohjoiskarjalaisia, jotka saapuivat aamun mittaan kokouspaikalle. Ajattelin, miten samantyyllisiä nämä vanhat ovat kuin Stenin pyhärukouksissa Vittangissa tapaamani. Kerroin havaintoni Ihosen Markulle, joka sanoi, että hän voi hyvin uskoa sen. Väliajalla halusin puhella Paloniityn Auliksen kanssa. Ihmettelin, miksi hän oli niin kauhean varovainen, kun hän sanoi, että tällaisena aikana on parempi, ettei keskustella rukoushuoneella. Auliksen poika Markku oli rukoushuoneen vahtimestarina, ja hänen asunnossaan saatoimme jutella kaikessa rauhassa. Kerroin, että minulla oli ollut aikomus matkustaa Lappiin tänä pääsiäisenä, ja kysyin, haluaisiko Aulis lähteä Stenille. Siihen hän ei ollut halukas, mutta sen sijaan hän olisi mieluusti mennyt käymään Lakselvissa, koska hän oli saanut sieltä lohduttavan kirjeen rukouksenpitäjältä, jonka nimi oli John Aksel Johnsen. Johnsen oli saanut Auliksen Lapin vanhimmille kirjoittaman kirjeen Atle Akselsenilta. Tiesin kertoa Aulikselle, että Atle on leeviläisiä, sillä Sten oli maininnut jouluna hänestä. Aulis vaikutti vähän yllättyneeltä tiedosta. Johnsen oli vahvistanut täysin Auliksen kirjeen. Hän kysyi esimerkiksi, miksi Pietari pystyi pitämään ennen helluntaita pitkän puheen ja lainaamaan Vanhaa testamenttia, kun valittiin Juudakselle seuraaja uudeksi apostoliksi. Johnsenin vastaus oli: siksi että hän oli saanut Pyhän Hengen pääsiäisiltana, kun Jeesus puhalsi sen hänen ja toisten opetuslasten päälle.

Iltaseurojen jälkeen menin Auliksen luo penkin päähän kysymään, mitä mieltä hän on siitä, tulisiko minun pitää kanssakäymistä Yleniusten ja Koljosten kanssa. Näytti siltä, että Aulis oli mielissään, kun halusin kysyä häneltä, mutta ennen kuin hän ehti kunnolla vastata, kuulin yhtäkkiä

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

jonkun huutavan selkäni takana kovalla äänellä: *"Juhanin poika!"* Säikähdin kovasti. Käännyttyäni ympäri näin yhden lähetyismiehistä, Eero Halmeen, seisovan keskikäytävällä. *"Älä usko!"* hän jatkoi kasvoillaan kova ilme. Aulis kysyi, olisinko voinut uskoa, että tämmöistä tapahtuu rukoushuoneella. Huohotin raskaasti vastatessani, että en olisi kyllä voinut sitä uskoa. Olin niin hämmästynyt välikohtauksesta, kun Eero Halme ei varmasti voinut kuulla, mitä me puhuimme. Olimme yötä Eero ja Aili Lahtisella. Nukkumaan mennessämme kysyin Teemulta, olisiko hän voinut uskoa, että tuollaista tapahtuu rukoushuoneella, mutta veljeni ei vastannut oikein juuta eikä jaata. Vaan minä ajattelin, että tällainen on siis nyt tilanne täällä, mikä on ollut hengellinen kotini.

Joensuun seurojen aikana Aulis kävi Kaltimon saarnaajan Antti Laukkasen kanssa katsomassa Ossi Parmaalaa, jonka ymmärsin olevan jollakin tapaa sivussa. Aulis kertoi hänen pyytäneen anteeksi heidän käyntinsä aikana. Myöhemmin ymmärsin, että Ossi Parmaala oli se mies Itä-Suomesta, josta Sten oli puhunut jouluna niin ilahtuneeseen sävyyn muistamatta nimeä.

Suuri yllätys oli nähdä Koljosen Alvarin emäntä Edith Joensuussa. Hän tuli sinne Alvarin tyttären Pirkon kanssa. Tervehdin häntä, mutta hän oli kovin vakavan ja jännittyneen näköinen. Huomasin jonkun kuiskuttelevan penkissä, että tuo on Alvar Koljosen vaimo. Seuroissa Edith meni muiden mukana saarnastuoliin anteeksi pyytämään. Hänellä oli tapana pyytää aina anteeksi silloinkin, kun olin käymässä heillä.

Roger Pedersen oli myös Joensuussa. Tulkkasin kerran hänelle penkissä saarnaajien takana. Aikansa kuunneltuaan Niemeläinen kääntyi taaksepäin ja kysyi: *"Onko teillä jotakin tähdellistä?"* Nuoremmat saarnaajat valistivat häntä, että siellä tulkataan. Niemeläisen ilme muuttui heti ymmärtäväiseksi, ja hän kääntyi taas eteenpäin. Toisen kerran tulkkasin sivuhuoneessa. Roger kysyi seurojen jälkeen, mitä taivaassa on sellaista, mitä täällä maan päälläkin on. Emme tienneet Ihosen Markun kanssa, mitä se voisi olla. Roger paljasti vastauksen kämmeniinsä osoittaen: *"Jeesuksen haavat"*. Katsoimme Markun kanssa ihmeissämme toisiamme.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Kaltimossa Tapio Laukkanen varoitti saarnassaan rakkausromaaneista, jotka saavat nuoret kuvittelemaan, että avioliitto on tuollaisessa ruusu-linnassa elämistä. Kun arki tulee, petytään ja erotaan, kun on tavoiteltu sellaista, mitä ei maan päällä voi ollakaan. Joensuun saarnaaja Lasse Salin sanoi minulle Kaltimon rukoushuoneella, että hän on vieläkin sitä mieltä, ettei niitä Laestadiuksen saarnoja olisi tarvinnut mennä muuttamaan.

Joensuusta menimme ryhmä nuoria junalla Mikkeliin, ja melkein koko matkan juttelin Rogerin kanssa. Roger sanoi ymmärtävänsä hyvin, miten minä ajattelen: kuten esikoiset olivat vuosisadan vaihteessa vain pieni joukko koko lestadiolaisen kristillisyyden laajuutta ajatellen, niin nytkin on taas vain pieni joukko jäänyt totuuteen. Myönsin päätelmän oikeaksi. Roger sanoi ajattelevansa sitä vastoin näin: niin kuin vuosisadan vaihteessa ei tapahtunut hajaannusta Ofofissa ja Lofoteilla Norjassa (vaan kaikki olivat yhtä Lapinmaan kanssa), samalla tavalla he ovat nyt olleet yhtenäisesti Jönssonin puolella.

Niemeläisen Jukka tiesi, että leeviläisten nimi tulee saarnaaja Leevi Puduksesta. (Se oli Levi Älvgrenin alkuperäinen nimi. Olin kysynyt isältä, miksi Leevi oli muuttanut nimensä. Isä arveli sen johtuneen siitä, että uusi aika kaipaa uusia muotoja.) Heinäveden asemalla kerroin Rogerille, että täällä asuu Kalle Koistinen. Junassa tuli puhetta amerikkalaisesta kristitystä nuorukaisesta, joka oli kääntynyt katolisuuteen. Mieleeni tuli, olinko jotenkin syyppä siihen, että tällainen asia mainittiin.

Roger sanoi, että hänen korvissaan saame ja suomi kuulostavat kristillisyyden kieliltä, ja arveli tämän johtuvan siitä, että ne olivat alkukristillisyyden kieliä. Ruotsi ja norja sopivat myös jollakin tavalla kristillisyyden kieliksi, mutta englantia ei lainkaan. Roger tarkoitti kaiketi sitä, että englantia kuulee käytettävän niin maallisissa yhteyksissä, kuten iskelmissä. Minulle taas lapsena ruotsi kuulosti *"kristillisemmältä"* kieleltä kuin suomi, koska suruttomat puhuivat suomea, ja tuntemani ruotsinkieliset olivat kristillisyyden tunnustajia. Sukulaiseni Pohjanmaallakin olivat (kirkko)jumalista väkeä. Roger selitti, että norjalaisten laulut ovat saaneet polveilevan sävelensä, kun ne on tuotu yli korkeiden tunturien ja syvien laaksojen.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Mikkelissä tulkkasin Einari Kopsen saarnan Rogerille, tällä kertaa pöydän takaa. Roger sanoi, että hänestä Norjan saarnaajat saarnaavat ankarammin ja yksityiskohtaisemmin kuin Suomen saarnaajat. Hän mainitsi esimerkiksi Hans Stormon, joka puhuu ikkunalautojen kukkaperkeleistä. Kun kerroin isälle Rogerin arviosta, hän oli kovasti ihmeissään, sillä hän ei ollut huomannut mitään eroa. Mikkelissä oli myös Seppo Laine Lappeenrannasta, ja hän vaihtoi muutaman sanan Einari Kopsen kanssa. Ihosella yritin jututtaa Seppoa. Kysyin, millaisen käsityksen hän sai ajatuksistani, ja hän vastasi hitaasti ja rauhallisesti minun ajattelevan vakavasti kristillisyydestä. Seppo Laine ei näyttänyt olevan kovin luja steeniläinen.

Ihosilla oli talo täynnä nuorta väkeä. Salmisen veljekset alkoivat lukea pitkää Jönssonin tekstiä Isän äänestä. Lukemista ehti jatkua aika kauan, ennen kuin Mirja Ihonen keskeytti sen ja sanoi, että meillä voisi olla muuta keskustelua. Veljekset vetosivat, että tämä on tärkeä paikka. Syntyi pieni sanaharkka, ja Roger halusi saada puheenvuoron. Hän selvitti minä tulkkasin - olleensa kristittyjen kokoontumisissa Norjassa, Ruotsissa, Amerikassa ja Suomessa, mutta tällaista hän ei ole vielä koskaan missään kokenut. Roger kysäisi seuraavana päivänä hieman tuhtuneena, olivatko nuo (veljekset S) leeviläisiä. Vastasin naurahtaen, että he ovat aivan toista laitaa.

Roger ehdotti, että lähtisin hänen mukanaan Länsi-Norjaan. Ajattelin, että se olisikin mielenkiintoista, minullahan oli nyt hyvin aikaa, kun ylioppilaskirjoitukset olivat ohi. En ollut koskaan ollut Länsi-Norjassa seuroissa, vain jättänyt jalanjälkeni Narvikin rukoushuoneen vastamaalattuun lattiaan, kun Ingebrigtsenit esittelivät rakennusta kesäkuussa 1973. Mutta sitten kävi niin, että unohdin Mikkelissä lompakkoni junaan, enkä tietenkään voinut lähteä ulkomaille ilman rahaa ja papereita. Siksi Roger lähti Mikkelistä yksin bussilla. Seuroissa oli pari amerikkalaista neittoa. Ennen linja-auton lähtöä tytöt kävivät antamassa Rogerille suukon suulle jäähyväisiksi. Tuli mieleeni, mitä hän oli sanonut kevytmielisyydestä.

Mikkelistä menin junalla Hämeenlinnaan. Otin yhteyttä Valtion rautateihin, ja sain lompakkoni takaisin rahoineen kaikkineen. Aprikoin mielessäni, halusiko Jumala ehkä tällä tavoin estää matkani Norjaan, ettei

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

minun ollut hyvä lähteä sinne sellaisena kuin olin siihen aikaan. Olin Hämeenlinnassa neljä päivää, ja kävin Urpo ja Toini Mäkisellä, jotka asuivat rukoushuoneen lähellä. 66-vuotias Urpo kuului paikkakunnan *”oppositioon”*. Toini oli yksinkertainen ja sydämellinen ihminen, joka sanoi, ettei hän ymmärrä riita-asioita. Ojalan Margit oli ollut Hämeenlinnassa asuessaan Toinin parhaita ystäviä. Toini kertoi Margitin olleen heillä ja että hän haluaisi niin mielellään tavata jälleen vanhan ystävänsä, *”mutta niistä miehistä [leeviläisistä] minä en välitä”*.

Urpo kertoi olleensa nuori kristitty, kun Lapista tuli lähetys 1948. Hän oli pitänyt August Isakssonin ja William Erikssonin saarnoista, mutta Jönssonin puheessa oli vieras henki. Urpo sanoi myös kehottaneensa Aulista kysymään ensin Laurellin Paulilta, ennen kuin lähettää kirjeensä Lapin vanhimmille.

Urpolla oli teräviä oivalluksia. Kun Aulis ei ollut saanut vastausta kirjeeseensä, hän oli mennyt Jällivaaran joulukokouksiin voidakseen kysyä henkilökohtaisesti Lapin vanhimmilta, ovatko opetuslapset uudestisyntyneet kivulla pääsiäisenä vai helluntaina. Jönsson oli vastannut vain: *”Kyllä olet veli korkheelle noussut”*. Kuultuaan tästä Urpo oli kommentoinut: *”Kuinka niitä muuten olisi päässyt puhuttelemaan?”*

Laestadiuksen sanan, että mykät koirat hirtetään, Urpo selitti näin: kun saarnaajat eivät ole saarnanneet vääryyttä ja synnin luvallisuuksia vastaan, heistä on sammunut elävä henki.

Olin Pintilässä kanssapuheissa Helvi-fammun kanssa. *”Erimieliset”* eivät enää kanssapuheissa käyneet, niin että väki oli vaihtunut lapsuuteni vuosisista. (Aulis Paloniitty sanoi kerran, että oikeastaan heidän olisi pitänyt vain jatkaa kanssapuheissa käymistä ja puolustaa siellä aina oikeaa kristillisyyttä.) Yksi täti alkoi puhua aika tuohtuneena Allan Ansaharjulle, että tämä oli haukkunut joitakin kristittyjen lapsia, niin että nämä olivat pahoittaneet mielensä. Allan puolustautui, että hän oli aivan kauniisti puhunut parannuksen tarpeellisuudesta. Tädin tuohtumus ei kuitenkaan laantunut, vaikka Allan koetti uudelleen vakuuttaa, miten hän oli aivan kauniisti muistuttanut heitä. Talon emäntä ihmetteli joidenkin näkemystä, että Jeesuksen seuraaminen tarkoittaisi vaatetusta, vaikka se on todellisuudessa nöyryyttä ja lempeyttä. Kävellessämme *”fammulilaan”*

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

sanoin isoäidilleni, että eiköpä Jeesuksen seuraaminen tarkoita myös luopumista maailman turhuudesta ja koreudesta. Fammu sanoi, että niinhän se on, mutta nuo naiset nyt vain puhuvat tuolla tavalla.

Sinä keväänä olin vanhempieni kanssa Lappeenrannassa isoissa seuroissa. Kun huomasin puhelinluettelosta, että Seppo Laine asuu aivan rukoushuoneen lähellä, kävin oven takana. Punatukkainen nainen, jolla oli hiukset auki ja joka ei muutoinkaan näyttänyt lestadiolaiselta, tuli avaamaan oven. Hän ilmoitti, ettei Seppo Laine asu täällä. (Myöhemmin kuulin Surakan Mailalta, että Seppo oli saanut pian tietää etsinnästäni ja yrittänyt tavoittaa minua. En ole Seppoa tämän jälkeen nähnyt.) Olimme myös Imatran rukoushuoneella Martti Konttorin ja Martta Lahtisen häissä. Konttori oli hiljattain jäänyt leskeksi, morsian oli saarnaaja Heikki Lahtisen tytär, joka oli miestään kolmisenkymmentä vuotta nuorempi. Heikki Lahtinen sai suunnilleen ikäisensä vävyajan. Martta oli avopäin, ja hänellä oli valkea leninki, kuten tavaksi oli tullut. Imatralla tutustuin lappeenrantalaiseen Jyrki Heinoseen, joka kertoi tehneensä parannuksen. Jyrki totesi olevan helpotus, ettei enää tarvitse kitata kaljaa. Jyrkin vanhemmat Osmo ja Maire olivat edellisenä kesänä Itä-Norjassa samaan aikaan meidän perheemme kanssa.

Olin 20.–21.4. Turussa seuroissa Kososen Saulin ja Syrjän Lassen kanssa. Lähetysmiehinä olivat Eelis Ahonen ja Einari Koponen. Maanantaina Eelis Ahonen tuli ilmoittamaan, että hänellä olisi minulle asiaa. Ihmettelin, mitä se mahtaisi olla. Asetuimme penkille lähelle saarnastuolia, ja Einari Koponen tuli kuuloetäisyydelle. Eelis Ahonen kertoi Jönssonin kehottaneen häntä kysymään minulta, miksi olin mennyt Sten Johanssonille joulukokousten aikana. Selitin olleeni huolissani sellaisista asioista kuin Laestadiuksen saarnojen muuttaminen ja kristillisyyteen tulleet luvallisuudet, kuten syntymäpäivien vietto. Eelis Ahonen puuskahti hämmästyneenä: *”Miten sinä voit olla tuollaisista asioista huolissasi, kun sinä olet noin nuori!”*

Einari Koponen mainitsi, että Leevikin on kuollut. En sanonut, että tiedän sen kyllä jo. Eelis Ahosella ei ollut paljon muuta sanottavaa kuin että ei puhuta tästä tämän enempää. En siis saanut tietää, oliko huoleni hänestä oikea vai väärä. Jotenkin hän oli vähän vaivautunut

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

tehtävänannostaan. Jönssonia en enää tämän jälkeen nähnyt: hän ei käynyt enää Suomessa, ja kun menin seuraavan kerran Lappiin kaksi vuotta myöhemmin käytyäni välissä armeijan, hän oli kuollut samana kevättalvena. En siis päässyt kertomaan Jönssonille, miksi menin Stenille, enkä kuulemaan, mitä mieltä hän olisi ollut huolistani.

Vapunpäivänä sain Sirkkikseltä englanninkielisen kirjeen, jonka Ruth Hendrickson Amerikasta oli lähettänyt minulle vanhan ystävättärensä osoitteella. Tällainen oli ensimmäinen steeniläiseltä saamani kirje:

"20. huhtikuuta 1980. Rakas veli Herrassa Juha-Lassi. Armo ja rauha Jumalalta, rakkaalta taivaalliselta Isältämme olkoon osallisuutenasi Hänen ainoassa Pojassaan, Herrassamme Jeesuksessa Kristuksessa.

Sirkka-Liisa Friman, tuttavani niiltä vuosilta, jolloin asuin Suomessa, on kertonut sisarelleeni Joanille sinusta, kun Joan matkusti Ruotsissa ja Suomessa pääsiäisen aikaan. Hän sanoi, että sinulla ei ole luottamusta 'Gunnarin' suureen kristillisyyteen ja olet etsinyt tietoa ylenkatsotusta kristillisyydestä, jossa yksinkertaiset sielut kulkevat ristin ja itsensäkieltämisen tiellä seuraten pilkattua Mestariaan Herraa Jeesusta taivaalliseen kotiinsa. Sirkka-Liisa sanoi, että saattaisit haluta kuulla jostakin meistä nuoremmista Amerikan kristityistä.

Siispä tervehdin sinua ilo sydämessäni Jumalan rauhalla ja rukouksella Jumalan puoleen, että Hän antaisi sanoja, jotka olisivat ravitsevia sielullesi. Sillä kun Jumala on antanut heräyksen armon ihmiselle ja että ihminen tulee köyhäksi hengessä, katso, Herra Jeesus sanoo, että 'heidän on Jumalan valtakunta' (Matt. 5:3). Meidän täytyy rukoilla, että Jumala jatkaa työtään sinussa ja että paha henki ei vietele sinua pois, niin että Jumalan lupaukset eivät täyty sinussa. Nämä Jesajan sanat tulevat mieleen: 'Eikö minun, joka muut saatan synnyttämään, pitäisi itse myös synnyttämän? sanoo Herra. Pitäisikö minun antaman muiden synnyttää, ja itse hedelmätön oleman? sanoo sinun Jumalasi' (Jes. 66:9). Jumala haluaa kuitenkin itselleen syntyneitä lapsia. Mutta voi, miten hedelmättömältä Hänen kohtunsa näyttääkään näinä pimeinä ja surullisina maailman viimeisinä päivinä! Kun perkeleen apurit puoskaroivat nekin, joille on annettu heräyksen armo, ennen kuin uusi ihminen syntyy. Ja monet, joista on tullut Jumalan

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

lapsia, kääntyvät ja alkavat ristiinnaulita uudelleen Vanhintansa – Häntä, joka kerran synnytti heidät suurella tuskalla ja veren vuodatuksella. Ei ole ihme, että Jeesus kysyi, löytäneekö hän uskoa maan päältä, kun Hän tulee takaisin.

Ei ole niin kuin Gunnar seuraajineen kuvittelevat, että he yllättävät Jeesuksen suurilla laumoilla, jotka he ovat koonneet Hänen helmaansa. Ei, Herra Jeesus tiesi, miten asiat olisivat – Hän, joka on kaikkitietävä Jumala. Eikä Laestadius olisi iloisesti yllättynyt, jos hän tulisi takaisin ja näkisi suuret laumat, jotka kantavat hänen nimeään (kuten kuulin joidenkin arvelevan ollessani heidän suuressa joukossaan), ei, luulen, että hän itkisi kyyneleitä suuresta surusta nähdessään, kuinka he vääristelevät hänen opettamansa opin ja johdattavat laumoittain sieluja helvetin valtakuntaan. Daavid kirjoittaa 12. psalmissa: 'Auta, Herra, sillä pyhät ovat vähentyneet ja uskolliset ovat harvat ihmisten lasten seassa'. Sellainen on ollut valituksemme ja huutomme Jumalan tykö.

Mutta kun avaamme suomme varoittaaksemme siitä onnettomasta tilasta, johon entiset matkakumppanimme ovat langenneet, he pitävät meitä villihenkinä, mielenvikaisina, kansanhäiritsijöinä jne. eivätkä kuuntele rakkauden varoituksiamme. Mutta tässäkin löydämme lohdutuksen Jumalan sanasta, että näin on käynyt myös entisille kristityille. 'Kuka uskoo meidän saarnamme, ja kenelle Herran käsivarsi ilmoitetaan?' (Joh. 12:38).

Olen kulkenut väärän vanhurskauden teitä entisten ystäväieni ja sukulaisten kanssa, jotka ovat edelleen Gunnarin joukossa. Heidän kanssaan nautin mukavista hetkistä, 'viattomista iloista', ystävydestä, lihaa tyydyttävistä nautinnoista ja monista kokemuksista, joita kuvittelin hengellisiksi. Monesti ajattelin, 'Mitä enempi ihminen voisi haluta elämässä?' – kun oli kaikki tämä hauskuus ja sitten taivas olisi kotini tämän elämän perästä. Kun silmäni lopulta aukenivat näkemään, että sekin, mitä olin pitänyt jumalisuutena, ei ollut kuin syntiä, ja siten olin murhannut Kunnian Herran – voi, miten valtava synnin velka makasi silmiäni edessä, ja miten suuri oli sydämeni suru, kun lankesin maahan Vanhimpani eteen ja anoin anteeksiantamusta ja

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

armoa. Tietämättömydessäni olin langennut pahan hengen käsiin, joka vietteli minua niin viekkaasti, että mitä kauemmaksi kuljin siitä yksinkertaisesta kristillisyydestä, jota minulle oli opetettu lapsena, sitä jumalisemmaksi ja viisaammaksi kuvittelin itseni. Ja tuntemieni saarnaajien imartelu ja kehu (Kalle Nurminen, Eero Halme, Eelis Ahonen, Pekka Liuksiala, Aaro Hartikka) vakuutti minua siitä, että varmasti olin otollinen Jumalalle, kun niinkin tärkeät kristityt ylistivät kristillisyyttäni. Voi, kuinka mieluisaa on lihalle, kun on niin paljon ystäviä ja hyvää seuraa. Se oli yksi tempuista, joilla vihollinen kietoi ja piteli minua.

Mutta kun aloin herätä, Jumala siirsi minut kauas noista ystäväistä tuomalla minut Amerikkaan. Ja täällä kotimaassani hän synnytti minut uudesti suurella kivulla. Ehkä kerron jonakin päivänä sinulle enemmän siitä.

Joka tapauksessa kun aloin seurata pilkattua Herraa Jeesusta ja kieleni päästettiin saarnaamaan ystäväilleni Pietarin lailla: 'Elämän pääruchtinaan te tapoitte... Minä tiedän, että te sen tyhmyydestä tehneet olette'. (Apt. 3:15, 17), ja yritin johdattaa heitä autuuden tielle, jonka Jumala oli paljastanut minulle, silloin tulin ylenkatsotuksi heidän silmissään. Eräs ystäväni sanoi, että olin perkeleen riivaama, monet kieltäytyivät vastaamasta kirjeisiini laisinkaan. Niistä, jotka vastasivat kirjeisiini, vain muutamat todistivat syntini anteeksi (ja he väittävät antavansa niin anteeksi). Jotkut sanoivat, etteivät he halunneet kuulla enää sanaakaan, mitä minulla oli sanottavana; eräs vanha ystävä vain käänsi selkensä ja käveli tiehensä. Useimmat olivat, kuin minua ei olisi enää olemassakaan. Ja jollei minulla olisi ollut Hengen lohdutusta ja Jumalan Sanaa kanssani, en olisi voinut kestää surua, että ystävät ja perheenjäsenet, jotka olivat kerran niin läheisiä ja kalliita minulle, hylkäsivät minut. Sillä Jeesuksen sanat kuuluvat: 'Autuaat olette te, kuin ihmiset vihaavat teitä ja eroittavat teidät, ja pilkkaavat teitä, ja hylkäävät teidän nimenne niin kuin kelvottoman, Ihmisen Pojan tähden'. Ja ainoastaan ilon kautta, joka tulee siitä rakaudesta, joka Hänellä on meitä viheliäisiä kohtaan, voimme

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

ymmärtää, miksi Hän sanoo sitten: 'Iloitkaat sinä päivänä ja riemuitkaat, sillä niin tekivät myös heidän isänsä profeetoille'. (Luuk. 6:22–23).

Uuden syntymiseni jälkeen minulle selvisi niin paljon uutta Laestadiuksen kirjoituksista, ja Jumalan sana tuli eläväksi sydämessäni.

Niin, olen kirjoittanut jo näin paljon enkä tiedä, onko siitä mitään hyötyä sinulle. Halusin kuitenkin kertoa sinulle vähän kokemuksistani. Sirkka-Liisa sanoi, että perheesi vastustaa kovasti sitä, että etsit tietoa pienestä kristittyjen joukostamme. Ole rohkea seuraamaan Pyhän Hengen johdatusta; ensimmäinen kuuliaisuutemme tulee olla Jumalalle. Ja ole lohdutettu näillä sanoilla: 'Maailmassa on teillä tuska, mutta olkaat hyvässä turvassa, minä voitin maailman' (Joh. 16:53).

Sielusi on kallis Jumalalle ja meille, Hänen lapsilleen. Rukoilemme edestäsi ja pyydämme sinuakin muistamaan meitä rukouksissasi. Rohkaise sydämesi uskomaan armolliseen Herraan Jeesukseen Kristukseen, joka saattaa jatkaa Jumalan hyvää työtä sinussa.

sisar elävässä uskossa, Ruth

P.S. Olen kirjoittanut englanniksi, koska Sirkka-Liisa sanoi, että pystyt ymmärtämään sitä. Olen kirjoittanut koneella, koska käsialaani on joskus vaikeaa lukea. Ole hyvä ja kirjoita takaisin – joko suomeksi tai englanniksi. Osoitteeni on: Ruth Hendrickson, 4936 Fourth Avenue South, Minneapolis, Minnesota 55409, U.S.A.

Muistan sekä isoisäsi että isäsi siltä ajalta, kun asuin Suomessa. Isäsi tulkki kerran saarnan englanniksi meille muutamille amerikkalaisille tytöille, kun kävimme Tampereella. Kävin usein Tampereella seuroissa.

Toivon, että pystyt seuraamaan ajatuksen juoksuani kirjeessä. Tavallisesti kirjoitan vain osan siitä, mitä ajattelen, niin että ei ole aina helppoa seurata. Ja olisi niin paljon kirjoitettavaa, että tuntuu siltä kuin voisin kirjoittaa viikkoja enkä olisi silti vielä kertonut kaikkea, mitä Jumala on ilmoittanut Sanansa ja niiden koettelemusten kautta, joiden läpi hän on minua kuljettanut.”

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Ajattelin, että tässä oli voimallinen kirje, mutta en näyttänyt sitä kenellekään.

Kirjoitin päiväkirjaan 7.5.1980 klo 10.04:

”Taas pitkästä aikaa olen kirjoittamassa mietteitäni, jotka ovat kyllä olleet minulle monta kertaa lohtuna, kun niitä on jälkeensä lueskellut.

Kyllä monta kertaa saa tuntea, miten on niin turvaton ja lohduton olo, vaikka en saata kyllin olla Jumalalle kiitollinen, että isolta puoleltakin on löytynyt sellaisia rakkaita ystäviä, joiden kanssa on niin suuri yksimielisyys, että tuntee heti olevansa saman hengen lapsia. Vaan tälläkin ajalla saa tuntea, että on niin kuin Isak Poromaa kirjoitti, ettei ’täällä ole monta, joilla olisi sama mieli kuin sinulla on’. Sitä kalliimpi aina se on, kun on sellaisia ystäviä kuin Pauli ja Aino Laurell, Aulis ja Taimi Paloniitty, Urpo ja Toini Mäkinen, Ossi ja Liisa Myllymäki, Tauno ja Anja Koskinen, Raili Salo, Irja ja Henri Koskinen, Jorma ja Ulla Laurell, Pauli ja Hildur Niemelä, ja vielä monet muutkin, niin kuin Antti ja Mauno Myllymäki, Juhani ja emäntä [Helena] Kuusela, Erkki ja emäntä [Sinikka] Laurell, Martti ja Kaija Laurell, ynnä muut, joita kaikkia en saata mainita, vaan Jumala heitä auttakoon ja vahvistakoon. Vieläpä haluaisin tavata PARMAALAT Joensuusta, jos Jumala suo. Heistä olen kuullut sanomia, että he ovat väsyneet käymään kokouksissa, ja niin muodoin haluaisin kuulla heidän mielipiteitään ja syitä, jos niistä löytyisi yhdenkaltaisuutta omiin ymmärryksiini.

Mielelläni kävisin vielä ainakin kerran Koljosilla niin, että Salmekin olisi läsnä, myös haluaisin käydä Stenillä ja Ainalla, joihin on jäänyt sellainen rakkaus, mutta heiltä haluaisin vielä perin pohjin kysellä niistä asioista, joista Reino ja Olga Syrjä ovat maininneet, niin kuin Stenin vale Reinolle ja ylenkatse eli kateellisuus ’Suomen poikasia’ kohtaan, Lauria, Eeroa, Kallea ym. kohtaan. Kuitenkin on niin peräti raskasta puhua siitä kotona, kun sen tietää heti, mitä saa vastaukseksi. Tässä tahtoo kyllä tulla katkeruus, kun minua jyrkästi ja ehdottomasti kielletään menemästä Yleniuksille ja Johanssoneille, ja sitten kun olen mennyt salaa eli ’muiden asioiden varjolla’, minua on syytetty valehtelusta ja petoksesta.”

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Olin Hämeenlinnassa isoissa seuroissa 10.–12.5. Lähetysmiehinä olivat Kalle Luoma ja Toivo Vesterinen. Yhdessä saarnassa Luoma mainitsi kerta toisensa jälkeen, että *”valutetaan omanvanhurskauden räkää paperille ja lähetetään toiseen valtakuntaan”*. Oli aivan ilmeistä, että hän tarkoitti Aulis Paloniityn kirjettä Lapin vanhimmille. Saarnan jälkeen Aulis sanoi tyyneästi, että sitä räkää Luoma itse oli opettanut vuosikymmenien ajan, nimittäin että opetuslapset uudestisyntyivät kivulla lukittujen ovien takana.

Kysyin Luomalta, miten kristillisyydessä on opetettu rannekelloista. Hän sanoi, että on opetettu vain, että rannekkeen pitää olla nahkaa eikä metallia. Sanoin ymmärtäneeni, että aikaisemmin opetettiin, että tulee olla taskukello rannekellon sijasta, mutta Luoma toisti, että on vain opetettu, millainen rannekkeen tulee olla. Mäkisen Urpo huomasi minun puhelleen Luoman kanssa ja halusi tietää, mitä olin kysynyt. Näytti siltä, että hän oli odottanut minun kysyvän jotakin muuta. Hämeenlinnalaisilla itsellään oli rannekellot. Minähän olin ruvennut jo edellisenä syksynä pitämään kelloani taskussa.

Myös Ihosen Markku oli Hämeenlinnassa, muistaakseni ensimmäistä kertaa elämässään. Vein hänet kylään Laurellin Paulille ja Ainolle. Siellä oli joku muukin vieras, eikä ollut puhetta riita-asioista, mutta Markku sai sangen myönteisen kuvan Paulista ja hänen tavastaan puhua kristillisyydestä.

Maanantaina ei ollut paljoa väkeä päiväseuroissa, ja sain tilaisuuden mennä väliajalla Ossi ja Liisa Myllymäelle. Sinne tuli myös Jaakko Raittinen Lammilta, jota tavallisesti kutsuttiin Jaskaksi. Olin oppinut tuntemaan hänet, kun olin ollut lapsena Lammilla seuroissa, mutta vasta nyt selvisi, että hänkin kuului *”tyytymättömiin”* (isä käytti usein tätä sanaa). Paikalla olivat myös Pauli Laurell ja Aulis Paloniitty sekä Ossin lanko Niilo Salo Lahdesta ja Selma Onnela Helsingistä. Selma puhui arkielämän koettelemuksistaan, niin että Salon Niilo tokaisi ihastuneena, että tällaisia herttaisia mummoja on vielä olemassa. Ossi kertoi nähneensä unen, jossa häntä oli kehotettu lukemaan kolossilaiskirjeen 1. luku, ja hän kysyi meiltä muilta, olemmeko lukeneet sen. *”Se on ihmeellinen luku”*, Ossi vakuutti.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Paljon puhetta oli opetuslasten uudestisyntymisestä, sillä se oli pääkysymys hämeenlinnalaisille. Mainitsin, mitä Vapahtaja sanoo Johanneksen evankeliumissa syntymävaivassa olevan vaimon kivusta ja syntymää seuraavasta ilosta. Pauli viittasi muihinkin paikkoihin hyvästijättöpuheessa, joihin en ollut kiinnittänyt huomiota, kuten *”vielä on vähän aikaa, ja ei maailma silleen minua, mutta te näette minut, sillä minä elän, ja te myös elätte”* (Joh. 14:19).

Pauli puhui siitä, miten Raamattu voidaan ymmärtää niin monella eri tavalla, sen mukaan millaisia koettelemuksia kullakin on ollut. Raamattu on kuin tolppa, mutta ihmiset tähtäilevät sen avulla eri suunnista. Mutta kun on toinen tolppa, edesmenneiden kristittyjen koettelemukset, silloin näiden kahden tolpan avulla syntyy linja. *”Silloin tulee linja”*, Aulis vahvisti.

Pauli kertoi näkemästään unesta. Hän oli ollut töissä pannuhuoneessa, kun joka puolelta oli alkanut valua likavettä lattialle niin nopeasti, että hänen oli täytyntä juosta ylös rappusia. Sitten hän oli kuitenkin muistanut, ettei hän saa jättää vartiopaikkaansa, ja palannut takaisin. Hänellä oli ollut pitkävartiset kumisaappaat, mutta vesi lakkasi nousemasta aivan saappaan suulla. Pauli liikkui kertoessaan unestaan, joka vahvisti häntä, että hänen tulee pysyä lujana, eikä likavesi voi häntä vahingoittaa. Pauli oli nimittäin kirjoittanut tutkielmat opetuslasten uudestisyntymisestä sekä kristillisyyteen tulleista maailmallisuuksista, kuten soittokoneista. Niistä hän oli saanut aika kovaa vastustusta ja leiman päälleen.

Pauli oli pitkä mies, lähes 190 cm, mutta minun silmissäni hän oli vielä suurempi uskonsankari. Ajattelin, miten ihmeellistä on, että täällä Suomessa on tuollainen mies, jolla on viisauden ja nöyryyden lisäksi loistava muisti, niin että hän pystyy lainaamaan ulkomuistista pitkiä kappaleita Raamatusta, Lutherista, Laestadiuksesta ja vanhinten kirjoista. Minusta tuntui, että jos Pauli ja nämä muut vain saisivat yhteyden Steniin, niin he tuntisivat varmasti, että heillä on sama henki. Pauli puhui kuitenkin Myllymäellä, että varmasti Lapissa on vielä oikeamielisiä, yksinkertaisia kristittyitä, *”maan hiljaisia”* [Jönssonin puolella]. Raittisen Jaska puuskahti ongelman olevan siinä, että Jönssonista on tullut toinen jumala. Pauli ja

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Aulis huomauttivat, että tulee kantaa anteeksiantavaa sydäntä. He reagoivat ehkä Jaskan närkästyneeseen äänilajiin.

Rukoushuoneella Aino Ansaharju tuli kysymään minulta vähän moittivaan sävyyn, missä olin ollut väliajalla. Hän oli saarnaaja Allan Ansaharjun [IV VK, s. 247] emäntä ja Ville Niemisen tytär. Aino oli ehkä kuullut jotakin Onnelan Selmalta, joka oli hyvin puhelias vanha täti ja joka riensi tämän päivän jälkeen aina tavattoman iloisesti tervehtimään, kun sattui näkemään minut jossakin.

Kun matkasin seuraavana aamuna junalla Tampereelle ja kuljeskelin kaupungilla, ajattelin, että nyt olen löytänyt turvan ja suojan näiden Hämeenlinnan ystävien luona. Tunsin suurta helpotusta, että nyt minulla ei ole hätää tässä isossa joukossa, kun hekin ovat täällä.

Olimme Ihosen Markun kanssa viikon (19.–23.5.) isän apuopettajina, kun hän piti leirikoulua Virtain Liedenpohjassa Sammon yhteislyseon 8-luokkalaisille. Yksi oppilaista oli Tapio Visakorpi, joka toimii nykyään professorina Tampereen yliopistossa ja on Suomen johtavia eturauhassyövän tutkijoita. Sain nähdä, miten taitavasti isäni osasi käsitellä ja pitää järjestyksessä pahimmassa murrosiässä olevia nuoria. Pojat ja tytöt nukkuivat eri huoneissa, mutta pian tulomme jälkeen tyttöjen huoneen ikkunan alle oli kyhätty tikapuut. Isä kysyi, kuka tikapuut oli tehnyt. Kukaan ei ilmoittautunut. Isä päätti sitten nukkua samassa huoneessa poikien kanssa. Hän huomautti Markulle ja minulle, miten lapsellisia tuon ikäiset pojat ovat: tyttöjen huoneeseen olisi voinut mennä vaivatta ovesta. Tikapuiden teko oli vain poikamaista esittämistä. Aamulla isä sanoi, että kun koulupäivä kuuluu aloittaa päivänavauksella, teemme niin myös täällä. Hän otti aiheeksi eiliset tikapuut, joita kukaan ei ollut tehnyt. Isä sanoi, että samalla tavalla monet ajattelevat tästä maailmasta, että kukaan ei ole tätä tehnyt, tämä on vain syntynyt itsestään. Hän jatkoi, että hän ei voi uskoa niin, vaan niin kuin tikapuilla on myös tällä maailmalla tekijänsä. Ellen väärin muista, hän lainasi 8. psalmia:

”Sillä minä näen taivaat, sinun sormiesi teot, kuun ja tähdet, jotka valmistit. Mikä on ihminen, että häntä muistat, ja ihmisen poika, että häntä etsiskelet?”

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Markku ja minä saimme myös pitää vuorollamme päivänavaukset. Muistaakseni aiheenani oli, mitä Jeesus opettaa vuorisaarnassa 5. ja 6. käskystä. Olin samana keväänä yhden viikon isän sijaisena, ja silloin tein päätöksen, että haluan ruveta tekemään samaa työtä kuin isäni. Isä käytti meitä kaikkia viittä lasta vuorollaan sijaisenaan. Kun huomasin, miten hänen oppilaansa arvostivat häntä ja pitivät hänen tunneistaan, menin kerran opiskeluaikanani varta vasten kuuntelemaan hänen opetustaan voidakseni ottaa siitä mallia.

Ylioppilaskirjoitusten tulokset saapuivat ollessamme Virroilla. Äiti vetosi minuun, että meille voisi tulla vieraita, kun olen Helvi-fammun ensimmäinen lapsenlapsi, joka pääsee ylioppilaaksi. Suostuin siihen, vaikka en hän minä muutenkaan siitä päättänyt, keitä vanhempani meille kutsuvat.

Heti leirikoulun jälkeen menimme Markun kanssa Turkuun Åbo Akademin kielikokeeseen 26.5. Sellainen vaadittiin suomenkielisen ylioppilastutkinnon suorittaneilta. Päätimme mennä ensin Kristuksen taivaaseen astumisen päivänä (siis lauantaina) pyhäseuroihin Heikinsuolle. Bussissa Markku sanoi, että me emme sitten mene Yrjö Mäkelälle. Olin niin arka, ettei minulle ollut vaikeaa olla yhtä mieltä. Matkasimme ensin yhdellä bussilla Turkuun ja sieltä toisella bussilla Auraan. Huomasin, että linja-autoaseman yhdessä kilvessä luki muiden paikkakuntien joukossa Honkilahti. Ajattelin, että siellä niitä leeviläisiä asuu. Kun emme tienneet, miten päästä Aurasta Heikinsuolle, löysin puhelinkioskin luettelosta Ilpo Vuohijoen nimen. Ajattelin hänen olevan varmaankin sukua Esko Vuohijoelle, joten soitin hänelle puhelinkioskista. Ilpo vei meidät Eskolle, joka oli hänen isänsä. Markkua huvitti, että tervehdin puhelimesta Jumalan terveellä, vaikka en voinut ollut varma vastaajan henkilöllisyydestä.

Seuroissa saarnasi Kalle Luoma, joka asui Heikinsuolla. Saarnan jälkeen sanoin Esko Vuohijoelle: *”Me olemme kuulleet tänään elävän ja puhtaan Jumalan sanan”* (kuten Alvar Koljonen oli kertonut Viktor Wettaisen sanoneen Paavo Peltosen saarnan jälkeen). Minulla oli ajatus, että voin olla mukana tässä suuressa joukossa ja pyrkiä itse seuraamaan kristillisyyden vanhoja neuvoja ja opetuksia, varsinkin kun minulla on nyt Hämeenlinnan veljien kaltaisia ystäviä.

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Vilho ja Kaarina Riitamo pyysivät meitä yöksi heille. Rukoushuoneella Vilho alkoi kertoa kokemuksistaan Lapissa. Ymmärsin syyksi sen, että hän oli nähnyt minut Yleniuksella marraskuussa. Vilho kertoi olleensa Stenin luona kesällä 1968. Sen jälkeen Leevi oli nuhdellut heitä ja sanonut, että heidän olisi pitänyt tulla hänen luokseen. Vilho oli sitten puhunut, että vaikuttaa siltä kuin Leevi ja Sten eivät olisi yksimielisiä. Kun Leevi oli kuullut tästä, hän oli lyönyt Vilhoa selkään ja syyttänyt häntä valehtelijaksi, kun tämä oli väittänyt, ettei Lapissa ollut yksimielisyyttä. Vilho kysyi minulta, onko nyt tullut näköksälle, oliko Levin ja Stenin välillä yksimielisyys vai ei.

Vilho kertoi myös, että Leevillä on väärä oppi, että Kristus on seurakunta. Kun Sten oli ollut Riitamolla, Vilho oli ihmetellyt tätä ja näyttänyt Raamatusta, että Kristushan on seurakunnan pää. Sten oli käskenyt Vilhon odottaa vähän, pujahtanut Yrjön puolelle ja jäänyt sille tielleen.

Vilho näytti ikkunasta, että tuossa talossa asuu Mäkelän Armas (hänen vaimonsa Kaarinan veli). Vilho virkkoi, että välillä Armas on ryyppäämässä ja välillä taas tulee sanomaan hänelle, että hänenkin pitää tehdä parannus. Aprikoin, tuostako johtuvat puheet leeviläisten ryyppäämisestä.

En osaa sanoa, miksi en oikein käsittänyt luottamusta Vilhoon ja hänen puheisiinsa, vaikka Riitamot olivat vieraanvaraisia ja palvelevia meitä kohtaan. Epäsuorasti kävi ilmi, että hekin olivat olleet *"pienen puolen"* mielisiä vuonna 1968. Heidän poikansa Jouni puolusti päättäväisesti oppia opetuslasten uudestisyntymisestä lukittujen ovien takana. Markku muisteli, että jossakin paikassa Apostolien teoissa lukee, että jotkut olivat saaneet Pyhän Hengen vasta sen jälkeen, kun heistä oli jo tullut kristityitä, mutta hän ei muistanut paikkaa [Apt. 19:1–6].

Sunnuntaina olimme seuroissa Turussa ja kuulimme Olavi Simolinin saarnan 1. psalmista. Markku kehui saarnaa. Olavi mainitsi Juho Hirvosen sellittäneen, että Vanhassa testamentissa laki tarkoittaa kokonaista Jumalan Sanaa. Maanantaina olimme pääsykokeissa Åbo Akademiassa. Kadulla viereemme pysähtyi auto, jossa istunut nuoripari kysyi, olimmeko lauantaina Heikinsuolla seuroissa. He olivat Heikinsuon nykyinen saarnaaja

3. JOULUSTA 1979 KESÄKUUHUN 1980

Pekka Riitamo vaimonsa Seijan kanssa. Siihen aikaan Heikinsuon saarnaajia olivat Luoman lisäksi serkukset Leo ja Pekka Toivonen.

Lakkiaisjuhlan aikana istuin Kauppakadun antikvariaatissa tutkimassa kirjahyllyjä. Ostin englanninkielisen kuningas Jaakon Raamatun, siis vanhan käännöksen, josta otetaan edelleen uusia painoksia. Kun menin koululle hakemaan todistukseni, siellä odotti Aitanga Leimun kukkapuketti. Aitanga Leimu oli isän eläkkeelle jäänyt opettajatoveri, hänen miehensä rakennusmestari (ja vapaamuurari) Luja Perustus Leimu oli jo kuollut. Vein kukat kotiin, ja myöhemmin tuli Hämeenlinnasta vieraita. Minusta näytti siltä, että tästä tuli nyt kuitenkin ylioppilasjuhla.

Olimme Reino ja Aune Syrjän kesäpaikassa Pälkäneen Laitikkalassa, kun Sölve Anderzén Kiirunasta oli siellä. Hänen ehdotuksestaan luettiin Joonas Purnun pitkä kirje I Vanhinten kirjasta. Kirje vaikutti vakavan ja hartaan tunnelman, ja lopuksi alettiin anoa anteeksi, minä muiden mukana.

Elättelin yhä ajatusta lähteä Länsi-Norjaan, jonne Roger oli minua houkutellut. Yritän järjestää asian niin, että pääsisin jonkun mukana Kiirunan helluntaikokouksiin. Kiirunastahan on vain 190 kilometriä Narvikiin, missä oli Norjan kristillisyyden suurin seurakunta. Soitin Väinö Luukkoselle Turkuun, olisiko turkulaisten bussissa tilaa, mutta kaikki paikat oli jo varattu. Mietin, olisiko vielä jokin muu keino, mutta sitten tuli lopullinen este.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Sotaväessä – Benhard Niemeläinen – Ossi Myllymäen kirje – Hämeenlinnan veljien parvekekeskustelu Jönssonin ja Larssonin kanssa – tykistöleiri Rovajärvellä – Väinö Hacklin – pikavierailu Haminaassa – loppiainen Hämeenlinnassa – Eero Halmeen saarna – postilloista – takaisin Haminaan – kolmas pääsiäinen Pohjois-Karjalassa – Juhani Siltalan kirje – Pauli Laurell lohduttaa – Sten käy Tampereella – Arvid Stålnacken poismeno – Lapin-lähetys 1981 – opiskelemaan Turkuun – Olavi Simolin – Raittisilla

Saadakseni armeijan pois alta olin hakenut asepalvelukseen vapaaehtoisena ”siviilikarkurina”. Hakemukseni oli kuitenkin ”toistaiseksi hylätty”. Niinpä soitin sotilaspiirin esikuntaan ja kysyin, tarkoittaako tämä sitä, että myöhemmin voi vielä tulla mahdollisuus. Toukokuun lopussa posti toi palvelukseenastumismääräyksen, jossa käskettiin ilmoittautua Valkealan varuskunnassa kesäkuun 11. päivänä. Niin Jumala muutti suunnitelmani.

Ennen sotaväkeen menoa olin Lahden rukoushuoneella ikätoverini Lasse Syrjän ja Tuula Argillanderin vihkiäisissä. Lasse aloitti heti tämän jälkeen minun tavoin armeijan, vaikkakin eri varuskunnassa. Puhelinluettelosta olin katsonut, että Vilho Kuokkanen asuu Onnelantiellä aivan rukoushuoneen vieressä, joten päätin käyttää tilaisuutta hyväkseni ja käväistä tapaamassa häntä. Pettymyksekseni Kuokkasen olivat hiljattain muuttaneet pois, eikä minulla ollut mahdollisuutta etsiä heitä käsiini.

Ajattelin pistäytyä Koljosilla mennessäni junalle kesäkuun 11. päivänä, koska tunsin vähän huonoa omaatuntoa siitä, että olin ikään kuin hylännyt heidät. En saanut kuitenkaan tilaisuutta siihen, koska isä ja äiti halusivat tulla rautatieasemalle saattamaan armeijaan lähtevää esikoistaan.

Valkealan varuskunta sijaitsee Vekaranjärvellä lähellä Kouvola (nykyisin se kuuluu Kouvolan kaupunkiin). Olin toivonut pääseväni Hämeenlinnaan tai Hämeenlinnan lähelle Parolaan, mutta ajattelin, että pääasia on saada armeija suoritetuksi. Tavallaan oli helpotus päästä armeijan lepoon sivuun taisteluista ja kamppailuista, vaikkei siellä muuten ollut erityisen lystiä, varsinkaan aluksi. Kymmenen päivän kuluttua tuntui, että olen ollut täällä koko ikäni, eikä tämä lopu koskaan. Vähitellen armeijan arkeen kuitenkin sopeutui.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Asetuttuani kasarmin tupaan käytin uutta tilannetta heti hyväkseni ja kirjoitin kirjeen Laurellin Paulille. Nythän saatoin esteettä käydä kirjeenvaihtoa. Sain Paulilta melkein heti vastauksen, jossa hän sanoi, että heistäkin olisi ollut hauskaa, jos olisin päässyt palvelemaan Hämeenlinnaan. Muuten kirje oli mielestäni aika varovainen. Pauli selittikin myöhemmin kirjoittaneensa niin, ettei siitä koidu harmia, jos sen näkee joku toinen. Pauli oli lukenut kirjeeni Hämeenlinnassa toisille saman mielisille, ja niin sain pian kirjeet Paloniityn Aulikselta, Myllymäen Ossilta ja Siltalan Laurilta. Tuvassa ihmeteltiin, miten voin saada koko ajan kirjeitä, kun postia tuli myös kotiväeltä ja Nygrenin Pekalta.

Juhannuksen me alokkaat vietimme kasarmilla. Kirjoitin päiväkirjaani:

"22/6 1980 klo 13.43. Niin, nyt siellä on juhannuskokoukset Lahdessa, mutta minun täytyy kyllä sanoa, ettei minulla ole suurempaa kaipautta sinne, kun siellä on niin harvoja henkilöitä, joiden läsnäolo todella kaipaann. Mutta Sinun tahtosi tapahtukoon kaikessa, että Kristuksen rakkouden tuli voisi palaa niin voimallisesti kuin se paloi ensimmäisen hartauden aikana täällä kylmällä Pohjanmaalla, ja että minäkin kylmä ja kuiva matkamies saisin lämmitellä sen tulen edessä. Tutki minua Jumala ja tunne minun sydämeni, kiusaa minua ja ymmärrä, kuinka minä ajattelen, ja jos minun tieni on vaivaan vievä, saata minua ijankaikkiselle tielle. Auta ja vahvista minua, rakas Taivaallinen Isä, pyhän nimesi tähden. Amen, Jeesuksen nimeen, amen. heikko matkamies Jumalaan luottaen, Juha-Lassi Johansson Tast klo 13.51"

Ensimmäinen lomani oli seuraavalla viikolla, kun minulla oli maantieteen pääsykoe Joensuun yliopistossa. Junassa vanha mies kulki ohitseni. Näin hänet vain selkäpuolelta, mutta ajattelin, että noista korvista ei voi erehtyä. Riensin hänen peräänsä, ja se oli todella Benhard Niemeläinen, kuten olin ounastellut. Hän oli matkalla kotiin Lahden juhannuskokouksista. Olin aina pitänyt erityisesti hänen saarnoistaan. Minusta oli niin mukavaa, kun hän oli ollut kolme kertaa peräkkäin Tampereella lähetysmiehenä. Koulukaverini Jarmo Salmela ja Jukka-Pekka Ahonen olivat keran mukanani rukoushuoneella, kun heidän oli määrä pitää esitelmä

lestadiolaisuudesta uskonnon tunnilla. Olin niin iloinen, että he saivat kuulla juuri Niemeläisen saarnan.

Niemeläinen pyysi minut mukaansa ravintolavaunuun ja lupasi tarjota kahvit (muutoin en koskaan ostanut mitään junasta, koska siellä oli kaikki niin kallista). Sitten menin Niemeläisen mukana hänen vaunuunsa ja istuin hänen viereensä. Ajattelin, että nyt sain hyvän tilaisuuden jutella kahden kesken hänen kanssaan, mitä en ollut ennen tehnytkään. Kysyin, mitä hän ajattelee siitä, milloin opetuslapset ovat saaneet Pyhän Hengen, sehän oli ajankohtainen kiistanaihe. Niemeläinen sanoi pitävänsä kiinni siitä, mitä Jeesus sanoi lukittujen ovien takana: *”Ottakaa Pyhä Henki. Joille te synnit anteeksi annatte, niille ne anteeksi annetaan, ja joille te ne pidätte, niille ne ovat pidetyt”*. Muistutin, että edellisenä vuonna Lapista oli tullut lähetyskirje, jossa sanottiin opetuslasten saaneen Pyhän Hengen vasta helluntaina. Niemeläinen huomautti, että saanoohan Laestadiuskin niin jossakin paikassa.

Niemeläinen kutsui minut kylään pääsykokeeni jälkeen. Teinkin niin, vaikka muuten olin ajatellut käydä niiden Parmaaloiden luona. Tien Niemeläiselle tiesin hyvin, hän asui osoitteessa Louhelankatu 10 aivan lähellä rukoushuonetta. Yritin kysyä varovaisesti leeviläisistä ja Ossi Parmaalasta, mutta Niemeläinen tuntui aika haluttomalta puhumaan aiheesta. Tosin hän kertoi Parmaaloiden tulleen kerran rukoushuoneelle seuroihin ja Ossin todenneen: *”Me tulimme katsomaan, oletteko te heränneet”*.

Mainitsin Alvar Koljosen emännän olleen pääsiäisenä seuroissa. *”Ja vielä pyytämässä anteeksi”*, lisäsi Niemeläinen tyytyväisenä. Aiemmin olin kuullut Karjalassa Niemeläisen sanoneen, ettei se ole paras sotilas, joka seisoo vain pystyssä, mutta sotilaan täytyy myös osata suojautua. Olin liian arka kysymään Niemeläiseltä, miten sodassa käy, jos kaikki sotilaat kyyristelevät juoksuhaudassa eikä laukaustakaan kuulu. Kun uusi virsikirja uusine rukouksineen oli ilmestynyt, Niemeläinen oli sanonut, että hän on niin vanha mies, ettei hän rupea enää opettelemaan uusia rukouksia.

Kun kävelin illalla rautatieasemalle ja matkustin yöjunalla Kouvolaan, ajattelin, että näin on nyt Suomen saarnaajien laita. He eivät he ala sotia

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

vääryyttä vastaan, vaikka he näkevät sen, ei edes Niemeläinen, josta olen pitänyt niin paljon, ei edes Niemeläinen. Hänen saarnojaan oli aina ollut ilo kuunnella, viimeksi pääsiäisenä, kun hän saarnasi kerran isoissa seuroissa, vaikkei ollutkaan lähetysmies. Minusta se oli vuoden paras saarna.

Pekka Nygren kirjoitti minulle oltuaan juhannuskokouksissa Lahdessa:

”Tampere 27.6.1980. Rauha Jumalalta, meidän Isältämme ja Herralta Jeesukselta Kristukselta... Paljon oli matkaystäviä kokoontunut aina Ruotsista, Norjasta, Amerikasta ja jopa Mikkelistä asti. Oli hauska kuulla, että kristillisyyys on samanlainen niin Norjan vuonojen rannalla kuin Atlantin takanakin. Huolestuneena vain panin merkille, että seurojen sosiaalinen puoli, so. ystävien tapaaminen, muodostui saarnattua jumalansanaa tärkeämmäksi. No, omalla tavallaanhan sekin vahvistaa kristillisyyttä ja antaa voimaa tiellä ja matkalla...Sinä veljeni seisot siellä armeijassa aivan etulinjassa sitä suurta ja kavalaa vihollista vastaan. Isä antakoon sinulle voimia sotia siellä yksinäisyydessä. Muista, ettet ainoastaan hauku synnintekijöitä vaan käännät katseet kohti Golgatan keskimmäistä ristiä. Vihollinen kuulisi niin kovin mielellään kristityn suusta vain parannussaarnaa tai vain anteeksiantamuksen saarnaa, koska kumpikin yksinään vie – Lutherin todistuksen mukaan – sanankuulijan helvettiin. Kokonainen, kaksiteräinen saarnattu jumalansana on se ase, jota se kavahtaa, ja joka saattaa näyttää suuntaa taivaan tielle. Vain siellä missä kokonainen jumalansana vielä kuuluu, saattaa joku synninorja kääntyä parannukseen. Sinä olet siellä Vekaranjärvellä täyttämässä lähetyskäskyä ja pitämässä taivaallista valkeutta esillä. Haluan rukoilla, ettet väsyisi. Meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen armo, Isän Jumalan rakkaus ja Pyhän Hengen osallisuus olkoon kansasi nyt ja aina. Vähäinen veljesi Pekka. PS. Postinkulun varmistamiseksi: postitoimipaikkamme on 33270 Tampere 27 (ei siis 23)”

Sain kortin Teemulta, joka oli pikkunisäkäsppyynnissä Lapissa Asko Kaisalon apulaisena:

”30.6.1980. Nyt olen täällä Pallaksella hiirestämässä vaan mäkäräisiä ym. lintusia on enemmän kuin heitä. Maisemat ovat somat; niissä

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

todella näkyy jotain Jumalan mahtavuudesta. Mutta nyt lähden loukkuja virittämään. Taivaan Isä sinua siunatkoon! Jumalan rauhaan! Terv. Teemu”

Meitä riemastutti Asko Kaikusalon eli ”Kiekusen” leikittelevä sanankäyttö, ja hänen tyylinsä vaikutus näkyi Teemun ilmaisussa.

Samana päivänä sain toisen viestin, jossa varoitettiin, millaisia kiusauksia nuori voi kohdata, ja muistutettiin ihmisen raadollisuudesta:

”Hämeenlinna 30.6.1980

Rakkaalle veljelle Herrassa, Juha-Lassi Tast, Jumalan armo ja rauha olkoon sinun kanssasi nyt aina elämän ehtoosen asti. Tällä armon ja rauhan tervehdyksellä tervehtelen Sinua vaimoni kanssa ja kiitän kirjjeestäsi, jonka olemme saaneet ja joka oli lähetetty Paulille ja osoitettu meille kaikille, jotka yhtä armon ilmaa olemme hengittämässä ensin syntyneessä seurakunnassa, joka on lukittujen ovien takana syntynyt Jerusalemissa, josta Frans Parakkakin kirjoittaa.

Olemme silloin tällöin kokoontuneet. Tulee näkyviin, että monenlaiset tuulet ja vaikutukset alkavat niinkuin voimistua tällä viimeisellä ja pahalla lopun ajalla. Mutta enemmän minä pelkään kuitenkin omaa paha sydäntäni ja kun rietas tarjoaa yhtä ja toista houkutinta, niin siinä sodassa joutuu kysymään itseltään, mikä kristitty sinä olet? Taidat olla ulkokullattu ja tekopyhä! Niin se rietas ottaa joskus uskon pois. Mutta sota on aina kovaa. Sille viholliselle pitää panna kovat sanat vastapainoksi. Ja se on vain yksi mies, joka on tässä sodassa ja kilvoituksessa onnistunut, Hän Jumalan ainoa Poika Jeesus Kristus on ollut täydellinen kaikessa ja täyttänyt Taivaallisen Isän tahdon. Siinä tuli Hän kahden penningin hankkijaksi, ja ne penningit saamme me kurjat syntiset ja puuttuvaset matkamiehet omistaa täydellä omistusoikeudella. Toinen on lunastustyö ja toinen on sovitustyö. Hän on lunastanut meidät synnin, kuoleman ja niinmuodoin myös perkeleen vallan alta ja saattanut meidät sisälle Isän Huoneeseen. Niin myös sovitit meidät, niin että Jumala katselee meitä nyt ainoastaan rakkaan Poikansa kautta sovitettuina. Siinä on tapahtunut suuri velan maksu,

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

tuossa sovituksessa, joka tuli täytetyksi Pitkänäperjantaina ristin puun päällä.

Olen huono kirjoittamaan kirjeitä. Olen niin huonomuistinen ja ennakolta ei ole koossa yhtään johdonmukaista ajatusta. Mutta kuitenkin rakkaus se on, joka vaatii, että jotakin on kirjoitettava. Olenhan itsekin ollut kaukana Itä-Karjalassa sodan aikana ja kaivannut kirjeitä, joita en juuri muilta saanut kuin äidiltäni, joka kyllä oli kristitty äiti, joiltakin sain postikortteja, jotka nekin olivat tervetulleita. Taistelin tietenkin myös hengellisellä rintamalla, mutta olin niin paljon vaiti, kun olisi pitänyt jotakin puhua. Sain monia kauniita voittojakin, kerrankin olin Sota Sairaalassa Jyväskylässä, olin eräänä kevätpäivänä aivan kahden, ehkä suunnilleen juuri samanikäisen sairaanhoitajattaren kanssa potilashuoneessamme, kun tuo ruskeasilmäinen Turkulainen neitonen otti tuolin, istui aivan taakseni ja asetti molemmat kätensä lanteilleni ja tarkoitti eleillään sitä, että minä, joka seisoin juuri ikkunan ääressä Jyväsjärvelle katsellen, istuisin hänen syliinsä. Voitin kiusauksen helposti. Mutta rietas on jälkeenpäin saarnannut minulle, että olin hyvin tyhmä, kun tilaisuus oli hyvä ja kaunis ja tyttö myös. Tietenkin, jos olisin ollut taitavampi, olisin voinut sanoa, että nyt en halua, istua, mutta jos suotte, niin voisin teille iltalomallani kertoa elämästäni ja siitä uskosta, joka minulla on. Ja olisin voinut toivoa, että hän olisi tehnyt parannuksen. Mutta se kaikki on kovin monimutkaista siihen nähden, että kristillisyydessä on kyllä paljon tyttöjä, tosin en tiedä, kuinka paljon nyt on olemassa sydämestä kristittyjä tyttöjä, mutta on niitä varmasti, sillä esim. Kiirunassa oli silloin elokuussa ainakin 2 tyttöä Suomesta kokouksissa (1978, vaihdoin toisen kanssa jonkun sanankin). Mutta en minä pääse rintoihini lyömään, että minä olen onnistunut sodan aikanakaan hyvin. On ollut myös joitakin ikäviä tappioita, vaikka naisista selvisin – Jumalalle kiitos – etten joutunut huoruuden syntiin, vaikka siihen olisi joskus ollut suuri vaara joutua naisten sanoisinko viekkauten tähden. Mutta ei se ole oma ansio, vaan Jumalan suuri armo, että jossakin vähän onnistuu sotimaan perkelettä ja sen juonia vastaan, sillä totisesti se käy ympäri kristittyä, kuin kiljuva jalopeura, kuten ap. Pietari kirjoittaa. –

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Olen nyt kertonut vähän vapaaseen tapaan, katsos, se on niin, että Sinä näet, miten suuret kiusaukset voivat kohdata kaikkina aikoina ja varmasti nyt on vielä enemmän houkutusia nuorillakin. Myös se on hyvä tietää, kuinka kavalalla tavalla se voi kiusaus kohdata. Kyllä olisin ollut reilumpi, kun olisin sille hoitajatytlle kertonut, että minä olen uskovainen. Minä uskon, että Jumala antaa Sinulle voimia ja jaksat kilvoitella. Vaikka ympärillä soi ja kiroukset kaikuvat. Me elämme kaiken synnin keskellä ja vain joitakin uskovaisia tai uskovaiseksi itseään sanovia löytyy. Olisi paljon, paljon kirjoittamista. Mutta, veli rakas, en nyt kaikista puhu, se on ehkä joskus vielä aika puhua enempi. Mutta jotkut ajattelevat, että miksi Sten lähti silloin. Olen kysynyt, missä Sten nyt olisi, jos hän olisi teeskennellyt ja yrittänyt olla mukana totuuden saarnaajana. Kiirunan kokouksissa – niin kertoi Sten – kun he olivat viimeksi yhdessä, saarnasi Björk, että ne, jotka eivät taivu yhteisten ymmärrysten alle, ne vain saavat mennä. Sten kertoi minulle, että hän kysyi Björkiltä, mitkä ne yhteiset ymmärrykset ovat. ”Se on se Boremannin postilla”, vastasi Björk. Myös Tjautjasjärvellä oli Frans Martinssonille sanottu, kun hän alkoi lukea vanhaa postillan käännöstä, että mies alas pöntöstä, ellei vaihda Boremanin postillaan. Ja Frans tuli alas lukemasta. Siinä on jo kireät asiat. Mutta emme me juuri paljon niistä tiedä, minä ainakin uskon, että se on ollut Jumalan sallima aika, kun se ero oli tullakseen. Mutta jokainen kantaa omat ajatuksensa, sille taasen emme mahda mitään. [Toisin kuin minä, Ossi oppi tuntemaan Frans Martinssonin tämän ollessa Stenin kanssa lähetysmatkalla Suomessa kesällä 1978 sekä elokuun kokouksissa Kiirunassa. Itse ihmettelin tuona kesänä Jönssonin puhetta Helsingissä omista suutareista ja räätäleistä ja varsinkin sitä, miltä hänen työmaansa Luulajassa näytti / J-LT.]

Nyt Sinä näet, kuinka huono minä olen kirjeitä kirjoittamaan, täytyy sanoa Stenin tavoin, kyllä Sinulla täytyy olla kärsivällisyyttä. Kuitenkin, jos meillä on yksi mieli, on molemminpuolinen ilo, kun saa lukea toisen kirjettä. Kyllä ne kristityt Martti Laurellilla sanoivat – olimme kylässä siellä – että se Sinun kirjeesi on kaunis ja kallis kirje, Aulis Paloniitty luki sen, hän oli saanut sen lainaksi Paulilta.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Kyllähän se sotaväen koulu on kova koulu, mutta omasta puolestani olin tyytyväinen ja hyvillänikin, sitten tuntee sen jälkeen olevansa kuin toinen mies ja minun fysiikkani koheni selvästikin.

Parasta on kuitenkin se, että me saamme olla uskomassa. Saamme puhtain rinnoin olla, kun saamme uskoa kaikki synnit ja viat anteeksi Herramme Jeesuksen Kristuksen kalliissa ja alasuotaneessa sovinto-veressä, nämä sanat lausun vielä Sinullekin, ole vain hyvässä turvassa. Jumala rakas Taivaallinen Isä Sinua vahvistakoon elämän kaidalla tiellä kulkemaan. Kerran loppuu tämä lyhykäinen elämä ja pääsemme nauttimaan sitä, mitä täällä olemme uskoneet. Siellä virran toisella puolella ei ole enää kiusauksia ja viettelyksiä.

Suune Jokipalo kuoli sunnuntaina klo 11. Hän ei käynyt meillä 15 vuoteen. Olimme häntä kyllä kutsuneet. Kävin Jokipalolla viimeksi Joulukuussa, kun hän oli pitänyt jonkun ”ylimääräisen puheen” rukoushuoneella, silloin me rukoilimme toinen toisiltamme anteeksi sydämen kankeutta. Sen enempi ei minulla ollut, mutta se on toinen asia, kuinka itse kukin saattaa uskoa sen kalliin perinnön omakseen, jonka meidän edesmenneet vanhimmat ja työmiehet ovat meille puhtaina jättäneet. Näin Suunesta viime vuosina ainakin 3 unta. Mutta arvaat, että ne ovat olleet vertauskuvallisia ja sopivat koettelemuksiin. Joskus olen aina nähnyt viime vuosina merkittäviä unia. Ne ovat Raamatun mukaan viimeisen ajan merkkejä, kun nuorukaiset näkevät näkyjä ja vanhemmat unia uneksuvat. Joel Ahonen kerran myös puhui lyhyesti näistä asioista.

Sanon nyt Jumalan rauhaan ja rukoile perheeni edestä. Kyllä vain sinä rakas veli olet sydämellisessä muistossa kaikella rakkaudella.

Hyvää onnea toivottaen

heikko elämän tien matkamies

Ossi Myllymäki

Kankaistenkatu 17 13210 Hämeenlinna 21”

Viikonloppulomilla olin enimmäkseen kotona Tampereella. Kerroin isälle saaneeni Myllymäen Ossilta kirjeen. Isä halusi tietää, kirjoittiko hän jotakin Suune Jokipalosta. Sanoin hänen kirjoittaneen, että he olivat

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

rukoilleet toisiltaan anteeksi. Isä sanoi: *"No, sehän oli hyvä"*. Isä lausui hyväntahtoisesti hymyillen, että Ossi on kovin avomielinen (senhän minäkin jo tiesin). Jäätyään nuorena leskeksi ja ollessaan aikeissa avioitua Liisa Koskimaan kanssa Ossi oli lausunut isälleni erinäisistä asioista, joita hän laitteli huushollissaan, että mitähän Liisa tästäkin ajattelee.

Kerran kun Niemen Topi oli saarnavuorossa Viinikankadun rukoushuoneella, menin eteen pyytämään anteeksi. Saarnatessaan syntejä anteeksi Toivo lisäsi, että Jumala sinua siunatkoon siellä asepalveluksessa. (Armeijassa olin nähnyt unta, että menin Tampereen rukoushuoneen saarnastuoliin pyytämään anteeksi, ja Einari Koponen sanoi minulle: *"Taakse poistu"*.)

Usein olin myös Hämeenlinnassa. Ongelmana oli vain, että olisin niin mielelläni käynyt Laurellilla tai Paloniityllä tai muilla samanmielisillä, mutta sukulaiseni tekivät kaikkensa estääkseen minua tästä. Isä kertoi fammun sanoneen: *"Ne samat miehet, jotka kiusasivat Ottoa, käyvät nyt kuin hyeenat sen viattoman pojan kimppuun"*.

Olin aika hämmästynyt. Arvelin, mahtaako isoäitini todellisuudessa nähdä asian noin vai haluaako hän vain ajatella asian itselleen tuolla tavalla. Minähän kaipasin kaikesta sydämestäni *"kiusaajiani"* ja etsimällä etsin tilaisuutta päästä puhelemaan heidän kanssaan, koska missään muualla isossa joukossa minulla ei ollut sellaista turvallisuuden tunnetta. Ajattelin, että juuri tuo, että heitä pidetään noin hirveinä eriseuraisena ja että minua kielletään pitämästä minkäänlaista kanssakäymistä heidän kanssaan, osoittaa kaikkein vakuuttavimmin heidän pitävän totuudesta kiinni. Matkustaessani junalla Tampereen ja Kouvolan väliä yritin Hämeenlinnan kohdalla kurkkia ikkunasta, näkisinkö vilaukselta Laurellin Paulin, joka oli töissä rautatieasemalla. Sellaisen luottamuksen ja rakkauden olin käsittänyt häntä kohtaan.

Armeijan lääkärintarkastuksessa silmälasini todettiin liian heikoiksi, ja niin sain päivän vapaata käydäkseni Kouvolassa optikolla. Sillä välin kun minulle tehtiin uusia silmälaseja, ehdin käymään Viljo Ahosella, jonka perhe oli Kouvolan harvoja kristillisyyden tunnustajia. En uskaltanut puhua todellisista ajatuksistani, oli vain kova ikävä Hämeenlinnaan.

Voivottelin mielessäni, miksi en päässyt sinne palvelukseen, vaikka siellä olisikin ollut hankauksia sukulaisten kanssa.

Hämeenlinnassa joku oli nähnyt kirjeeni Paulin pöydällä. Sanoma kiiri pian sukulaisten korviin, ja sain aika kovaa torumista siitä, millaisessa asemassa Hämeenlinnan erimieliset pitävät minua. Tätini sanoi minulle mummolassa, että puheeni ja eleenikin ovat samanlaisia kuin Paulilla, *”he ovat aivopesseet sinut”*. Kun olen lukenut armeijan aikaisia päiväkirjamerkintöjäni, niiden tyyli muistuttaa kieltämättä kovasti Paulin puheita. Halusinkin ottaa esimerkkiä juuri hänestä.

Itse asiassa kävi niin päin, että Hämeenlinnan veljien vaikutuksesta aloin ajatella, että Joel Ahonen ja Paavo Peltonen olivat totuuden miehiä, koska he olivat opettaneet kuolemaansa asti 1978 opetuslasten uudetsyntyneen pääsiäisenä. Hämeenlinnaisten todistuksen mukaan Ahosen ja Peltosen kuoltua kukaan ei ollut enää rohjennut tehdä tätä julki-sesti. Kirkkoherra Veikko Leonard Karilla, joka oli kuollut kesällä 1979 ja jonka hautajaisissa olin Hämeenlinnassa, oli tosin tapana mennä oikaise-maan saarnaajia, kun he veivät uudensyntymisen helluntaihin. Kari selitti, että alkutekstin mukaan Jumalan Poika puhalsi opetuslasten sisään Pyhän Hengen, mutta helluntaina se tuli heidän päällensä. Kari oli huomauttanut niin ikään, että sana ’ottakaa Pyhä Henki’ tarkoittaa alkukie-lellä ’ottakaa se nyt, kun minä sen teille annan’. Kari oli kertonut Palonii-tyyn Auliksenkin kuulleen sanoneensa helluntaina 1975 Kiirunassa Lapin vanhimmille ja muille, jotka sanoivat opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina: *”Veljet, jos te noin ajattelette, niin te eksytte”*. Lapin vanhimmat olivat nuhdelleet Karia alkukielten harrastamisesta. Tätä Aulis ihmetteli kovasti. Kari oli tietävästi välillä saarnakiellossa Helsingissä.

Karilla oli asunto myös Hämeenlinnassa, niin että olin kuullut hänen saarnojaan Hämeenlinnan rukoushuoneella. Hän saattoi puhua Vietna-min sodasta tai 30-vuotisesta sodasta, niin että hänen (toinen) vaimonsa neuvoi miestänsä kanssapuheissa, että tarinat erikseen ja saarnat erikseen. Kari selitti kanssapuheissa, miten hän oli nuorena sekaantunut teosofiaan. Teosofian *”ylipapitar”* [Annie Besant] oli ollut Suomessa vierai-silla. Hän oli ollut hyvin lihava nainen, ja *”briljantit säkenöivät”* sormissa, kun hän huojui lavalla musiikin tahdissa. Kari kertoi, että sieltä (teosofian

syövereistä) oli pitkä matka nousta ylös. Isä kertoi, että Kari oli jo tehnyt parannuksen, kun häneltä oli kysytty, onko hänellä Pyhä Henki. Kari oli vastannut, että hänellä on niitä kaksikin, toisen hän oli nimittäin saanut papinkoulussa. Jumaluusoppineen matka ”ylös” taisi tosiaan olla pitkä. Isä tiesi Karin niputtaneen kommunistit, vapaamuurarit ja leeviläiset yhteen erityisen vahingollisina ryhminä – ne kaikki tekivät ilmeisesti samanlaista myyräntyötä. Isä kertoi niin ikään, että opiskellessaan Helsingissä hänen opiskelutoverinsa oli arvostellut kristillisyyden seurakuntaoppia. Hän oli ottanut tällaisen esimerkin:

”Ajatellaanpa, että olisi yhä jäljellä ihmisiä, jotka ovat säilyttäneet alkuperäisen hussilaisuuden. Jos sinä tapaisit Helsingin kadulla tällaisen hussilaisen ja teillä tulisi keskustelua kristillisyydestä, te molemmat väittäisitte kivenkovaan, että vain teidän oma kristillisyytenne voi olla oikea, vaikka todellisuudessa molemmilla olisi sama kristillisuus.”

Isä ei ollut osannut vastata tähän mitään, mutta hän kertoi siitä Karille, joka laushti:

”Jos teillä olisi sama kristillisuus, ei teidän tarvitsisi monta sanaa vaihtaa, ennen kuin te huomaisitte sen ja tervehtisitte toisianne Jumalan terveellä”.

Kari itse ei hävennyt tunnustaa kristillisyyttä ihmisten nähden. Hämeenlinnalaiset kertoivat, että nähdessään kristityn hän saattoi huikata kadun yli ”Jumalan terve”. Isältä kuulin Nousiaisen muistelun, kun he olivat matkustaneet junalla yhdessä Karin kanssa. Kari oli todennut kiroilevalle miehelle: ”Te taidatte tuntea hyvin sen vanhan madon”. Kun kiroilu oli jatkunut, Kari oli toistanut lauseensa. Mies oli ihmeteltyt, minkä ihmeen vanhan madon. Viimein Kari oli selittänyt: ”Te taidatte tuntea hyvin sen vanhan madon, jota Ilmestyskirjassa perkeleeksi ja saatanaksi kutsutaan”.

Hämeenlinnalaisilta sain kuulla tapauksista, joista en ollut aiemmin tiennyt mitään. Kun Hämeenlinnassa oli ollut Lapin lähetys syyskesällä 1974, Jönssonin kannattajat olivat käyneet päiväseurojen aikana kuiskaamassa erimielisille, että seurojen jälkeen on kokoontuminen parvekkeella. Näin

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

”tyytymättömät” eivät saaneet tilaisuutta valmistautua ja keskustella keskenään. Parvekkeella olivat olleet Lapin lähetysmiehet Gunnar Jönsson ja Evald Larsson sekä Suomen saarnaajia, kuten Kalle Nurminen ja Suune Jokipalo. Urpo Mäkinen oli ehtinyt pyytämään lisä Mielosen mukaan. Uudenaikaismieliset hämeenlinnalaiset puhemiehenään Sakari Ahonen olivat kysyneet lupaa tenniksen pelaamiseen, ja he saivatkin siihen luvan Lapin vanhimmilta. He olivat myös kertoneet, että Hämeenlinnassa on sellaisia, jotka eivät luota Lapin vanhimpiin. Kun Pauli Laurell oli saanut puheenvuoron, hän oli sanonut:

”Syyt paikkakunnalla vallitseviin ristiriitoihin ovat syvemmillä. Vanhinten kirjassa sanotaan, että vielä elää vanhimpia Lapinmaalla, jotka laumalle esikuvaksi vaeltavat. Minkälaisen esikuvan te nyt näytätte, onko teillä radiot ja soittokoneet?”

Evald Larsson vastasi:

”Minä vastaan vain omasta puolestani. Minulla ei ole kumpaakaan.”

Gunnar Jönsson sanoi:

”Minulla on vanha urkuharmoni, eivätkä vanhimmat ole koskaan nuhdelleet minua siitä. Ei ole kuitenkaan kristillisyydessä annettu lupaa soittokoneille, paitsi yksikieliselle virsikanteleelle, että sitä näppäillä.”

(Paulin huomautus minulle: näin Jönsson antoi ymmärtää, että kristillisyyden neuvot eivät koskeneet häntä itseään.)

Einari Aaltonen kysyi: *”Eikö esikuva mitään merkitse?”*

Aulis Paloniitty sanoi:

”Jos on näin, että Larssonilla ei ole soittokonetta, mutta Jönssonilla on, asiahan on sillä korjattu, että Jönsson tekee siitä parannuksen.”

(Paulin huomautus: Aulis ei itse muistanut tätä jälkeenpäin).

Jönsson tulistui:

”Minä tiedän, kuka täällä Suomessa on levittänyt tietoa minun soittokoneestani. Se on Joel Ahonen.”

Kalle Nurminen oli todennut, että ei kannata jatkaa enää, *”armonaika menee hukkaan”*.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Pauli oli kuullut, että kyläpaikassa tämän jälkeen Jönsson oli ollut niin hermostunut, ettei hän tiennyt, mistä kahvikupista olisi pitänyt juoda. Lisäksi Mielonen oli sitä vastoin todennut, että siellä oli terveellistä puuhetta. Mielonen eli vain puoli vuotta tämän jälkeen. Pauli kertoi Ihalaisen sanoneen, että heillä oli tarkoitus ottaa lähetysmiehet kiinni Tampereella, mutta sitten Ihalainen oli sairastunut eikä asiasta tullutkaan mitään. Ajattelin, miten eri tavoin asiat olisivat voineetkaan mennä, jos Suomen saarnaajat olisivat olleet yhtä urhoollisia kuin Hämeenlinnan veljet. Gunnar Jönsson oli kirjoittanut tämän jälkeen Joel Ahoselle kirjeen ja pyytänyt anteeksi (Joel Ahonen oli Paulin appi), *”mutta ei mitään keneltäkään meiltä täällä Hämeenlinnassa”*, Pauli totesi.

Seuraavana päivänä Paloniityn Aulis oli sanonut Evald Larssonille: *”Eilen laskettiin musiikin ja urheilun perkele sisälle kristillisyyteen”*. *”Ne on niitä teidän suomalaisten asioita, en minä jaksa”*, oli Evald Larssonin vastannut. Tämän kuultuani ajattelin, että nyt ymmärrän, miksi Larssonin oli niin vaikeaa saarnata Turussa ja millainen oli laatuaan hänen sairautensa, joka pakotti hänet keskeyttämään lähetysmatkansa pian Hämeenlinnan seurojen jälkeen.

Suune Jokipalo oli kehunut saarnastuolista eilistä keskustelutilaisuutta vanhinten kanssa. Isäni mukaan hän oli sanonut asioiden tulleen käsitellyiksi eikä niistä tulisi puhua enempää. Auloksen mielestä Suune antoi seurakunnalle täysin harhaanjohtavan kuvan siitä, millainen tilaisuus todellisuudessa oli ollut ja mitä siellä oli puhuttu. Muistan havainneeni käydessäni fammulilassa (Tastilla) noiden Lapin-seurojen aikaan, että sukulaisillani oli ilmeistä tyytymättömyyttä Suune Jokipaloon. En vain tiennyt, mistä oli kysymys.

Einari Aaltonen oli jo kuollut, kun menin käymään Stenillä, joten en opinut tuntemaan häntä lähemmin, vaikka muistinkin hänet hyvin. Aulis kertoi, että rukoushuonetta rakennettaessa esitettiin, että saarnatuolin yläpuolelle seinään muurataan risti. Vastaavana muurarimestarina toiminut Einari ilmoitti, että siinä tapauksessa hän lyö hankat tiskiinkin. Risti jäi muuraamatta.

Elokuussa olin kolme viikkoa ampumaleirillä Rovajärvellä Lapissa. Kirjoitin kotiin kirjeen (käännös ruotsista):

"Rovajärvi, 10/8 1080

Jumalan rauhaa, rakkaat omaiset siellä alhaalla

Nyt on Herran sapatti, meillä on tänään vapaata, mutta illalla lähdemme taas metsään; nyt olemme ensi kertaa yötä siellä, vaikka meidän nukumme teltassa täällä leirilläkin. Täällä on ollut sangen viileää, mutta se on aika hyvä, kun ei vain tuule eikä sada, sillä nyt ei ole hyttysiä eikä metsässä tule hikiseksi, kun ammusse tykkiä ja tykillä sekä kaivamme poteroita.

Täällä leirillä on myös ruotsinkielisiä Uudenmaan Prikaatista Dragsvikistä – jotkut heistä osaavat vain ruotsia. Olen puhunut muutamien heidän kanssaan, mutta tietäkseni täällä ei ole ketään sukulaisia. On hupaisaa kuulla heidän komentojaan, kun ne ovat suomen ja ruotsin sekoitusta. "Tredje eldbatteri – asent. Parijonossa ilman tahtia – följ!"

Eilen minulla oli iltaloma, ja olin yli kolme tuntia Veikko Salkion ja hänen vaimonsa luona Rovaniemellä, kun toiset sotilaat kuluttivat aikaansa viinapullojen äärellä ravintoloissa. Salkiot olivat iloisia tava- tessaan minut. Veikko Salkio itse oli juuri tullut metsästä, hän vaikuttaa olevan hyvin innokas metsämies huolimatta siitä, että on jo eläkkeellä. Hän oli ollut nyt kesällä Huippuvuorilla, ja kertoi seikkailuistaan siellä. Hän näytti myös osan kokoelmistaan, hänellä oli kyllä paljon erikoisia näytteitä, hammassaräkyä potevan metsäkauriin kallo, kettu, jonka alaleuka oli yläleukaa pidempi, poro, jonka hampaat olivat kuluneet melkein loppuun jne. He pyysivät minua sanomaan paljon terveisiä isälleni ja äidilleni ja toivottivat minut sydämellisesti tervetulleeksi, kun minulla olisi enemmän aikaa.

Tämä kurja sää vaikuttaa sen, ettei vapaa-ajalla oikein viitsi tehdä muuta kuin maata teltassa. Kristillisuus tahtoo kuivua tässä häslingissä, uskon asia tahtoo jäädä taka-alalle. Uskon kuitenkin niin paljon hyvää Jumalasta, että Hän johtaa niin, että kaikki menee hyvin. Pitäisi ottaa kaikki Isän kädestä, niin on meille helpointa. Itsensä tuntee niin

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

yksinäiseksi, kun täällä lähistöllä ei ole ketään, joka puhuisi samaa kieltä kanssani. Tykkimies Tulokas on kyllä täällä, mutta minulla ei ole ollut tilaisuutta olla hänen kanssaan tekemisissä enempää kuin vaihtaa muutaman sanan, hän on täällä palvelutehtävissä, jakaa ruokaa jne.

Kaikesta huolimatta olen tuntenut, että ystävät ovat kantaneet minua esirukouksissaan Jumalan tykö, ja Hän on antanut niin paljon voimaa, että olen voinut tunnustaa kalleimman uskoni tämän nurjan ja huoramaisen sukukunnan edessä. Eilen kun olin juoksemassa erillään muista ja tuuli ulvoi ja synkät pilvet peittivät taivaan, tunsin yhtäkkiä jonkin lämpimän tuntemisen; heittäydyin maahan polvilleni, itkin ja kiitin Jumalaa, että kaikki synnit on kuitenkin anteeksi. Se oli niin lämmittävää, vaikka se oli vain lyhyt hetki. Kuitenkin tuntee, miten nopeasti tuntemiset jäähtyvät täällä jumalattomien joukossa. Tulee vain rukoilla Jumalaa, että voisi olla pienenä valona, joka näyttäisi jotakin siitä tulesta, jota Vapahtaja tuli tänne maan päälle sytyttämään.

No, lopetan nyt tällä kertaa, sillä menemme kohta syömään, meillä on parakki, jossa ruoka tarjotaan. Olisi oikein hauska saada joku viesti ja jotakin postia sieltä.

vaeltaja, Juha-Lassi

PS. Saattaa olla, että tämä tulee samaan aikaan kuin lähettämäni kortti, mutta halusin kirjoittaa nyt vielä, kun on hyvä olla jotakin puuhaa, ja sen tuntee, että sitä tarvitsee.

Yrittäkää valmistautua hyvin tulevaan lukuvuoteen, siitähän on kolmesta vuotta, kun viimeksi en mennyt syksyllä kouluun.”

Toisella iltalomalla olin Pyhätunturilla. Tykkimies Tiainen pyysi minua ottamaan hänestä valokuvan. En kehdannut sanoa, että se on synti. Vetoisin vain siihen, etten ole koskaan ottanut valokuvaa. Lopulta suostuin ja näppäsin kuvan hänen istuessaan pölkylä tunturinrinteen metsä taustana. Yritin muistella, mitä kuvaamataidon tunnilla oli opetettu kultaisesta leikkauksesta ja kuvan sommittelusta. Palattuamme Vekaranjärvelle Tiainen kehui tuvassa toisille, miten komea kuva siitä tuli, *”vaikka mies ei ollut koskaan ottanut valokuvaa”*.

Lokakuussa menin taas isoihin seuroihin Pohjois-Karjalaan. Kaltimossa asui Antti Laukkanen, jolle olin jonkun kerran puhunut omantunnon asi-
oitani Stenillä käyntini jälkeen, koska en oikein enää luottanut Niemen
Toivoon. Muistan, miten epäluuloisesti toiset saarnaajat katsoivat meitä
avatessani tuntoani Laukkasen Antille. Antti Laukkanen sanoi olleensa
yhden kerran *”nuorten yökokouksissa”* (siis nuorten illoissa, joita järjes-
tettiin varsinkin isoissa seuroissa iltaseurojen jälkeen), ja toista kertaa
hän ei aikonut enää mennä, *”kun öiseen aikaan ihmisen alhaiset vietit
ovat muutoinkin voimakkaampia kuin päivällä”*.

Kaltimossa yövyin Janne Tannisen luona. Kauko Saarelainen Lieksasta
kertoi Maija Hynyestä, joka oli kiittänyt seuroissa ääneen Jumalaa ja
kuitenkin mennyt eriseuraan. En sanonut siihen mitään. Seurasin vie-
restä, kun Pohjois-Karjalan saarnaajat keskustelivat keskenään, että jos
luottamus menee, sitä on vaikea saada takaisin. Lauri Hassinen mainitsi,
miten turmeltunut ihminen on, kun ajattelee omaa unimaailmaansakin.
Yhden yön olin Väinö Hacklinin luona Joensuussa. Väinön olin oppinut
tuntemaan jo ensimmäisellä Karjalan-matkalla. Hän oli sydämellinen ja
vaatimaton mies, joka oli tullut kristillisyyteen nuorena miehenä naitu-
aan kristityn tyttären. He ehdivät saada yhden pojan, mutta sitten nuori
vaimo sairastui vaikeaan masennukseen ja oli maannut sen jälkeen vuo-
sikymmenet sairaalassa. Väinö kävi ahkerasti katsomassa vaimoaan. Hän
kertoi minulle sanovansa aina tälle: *”Siun pittää uskoa”*.

Luulenpa, etten ole milloinkaan nähnyt yhtä koskettavalla tavalla, mitä
merkitsee rakastaa puolisoaan myötä- ja vastoinkäymisessä. Väinö hoiti
tehtävänsä uskollisesti loppuun asti, jäätyään leskeksi hän avioitui Mik-
kelin saarnaajan Erkki Haimilahden lesken Aunen kanssa. Kun Väinö vuo-
sia myöhemmin sanoi minulle ihailleensa kristillisyyttäni, kun olin varus-
miehenä hänen luotaan yötä, saatoin vastata, miten minä ihailin tapaa,
jolla hän hoiti sairasta vaimoaan. Samalla Väinö sanoi lempeästi, että sel-
lainenkin asia kuin omien vanhempien mieli tulee ottaa huomioon. Vas-
tasin, että minusta silloin, kun tulee kysymykseen Jumalan sanan totuus,
sitä ei saa ottaa lainkaan huomioon, ja juuri siksi Jeesus sanoo:

*”Joka ei vihaa isäänsä, äitiänsä, sisariansa, veljiänsä, emäntäänsä,
lapsiansa ja päälliseksi omaa henkeänsä, ei ole minulle sovelias”*.

Tullessamme maanantaiaamuna Väinön kanssa Kauko Matikaisen luo Hammaslahteen seuroihin, näin saarnaajien (varsinkin Viljasen Veikon) happamasta ilmeestä, mitä he ajattelivat. Mietin, mahtavatko he nyt ruveta epäilemään, että Väinökin on eriseurainen, koska tulin hänen kanssaan. Sitä hän ei ollut ollenkaan, hän sanoi minulle, että täällä Joensuuassa on hyvin asiat kristillisyydessä eikä leeviläisyyteenkään mennyt muita kuin Parmaalat.

Kauko Matikainen oli persoonallinen mies, Lasse Salin kutsuikin häntä korpifilosofiksi. Kun joku oli ihmetelty, ovatko lestadiolaiset todella sitä mieltä, ettei kukaan muu tule autuaaksi kuin he, Kauko oli vastannut: *”Ei kaikki nekään”*. Kun Ossi Parmaala oli alkanut arvostella kaikenlaisia asioita kristillisyydessä, Kauko Matikainen oli sanonut: *”Olen toivonut, että saisin sellaiset silmälasit, joilla näkee vain omat vikansa”*. Tämä lause ei ollut mielestäni yhtä hyvin sanottu. Paavali kirjoittaa galatalaisille, että niiden, jotka ovat hengellisiä, tulee neuvoa siveyden hengessä sitä, joka on joutunut vikaan. Tätä ei voi tehdä, ellei näe tuota vikaa.

Iltaseurojen jälkeen Veikko Viljanen puhui siitä, miten armeijassa pidettiin ennen nukkumaan menoa iltahuuto, jolla tarkistettiin, että kaikki varusmiehet olivat paikalla. Veikko puhui sitten viimeisestä iltahuudosta ja toivotti, että kukaan ei silloin puuttuisi rivistä. Sitten minun oli aika lähteä armeijan harmauteen, ja Kaukon poika kyyditsi minut rautatieasemalle. Ajatukseni olivat sekavia. Yritän käydä sellaisissa paikoissa isossa joukossa, missä kristillisyyden olisi mahdollisimman hyvin säilynyt ennallaan, mutta en oikein löydä sieltäkään turvaa. Siltä tuntui, vaikka Pohjois-Karjalassa voitiin puhua *”etelästä”* vähän varaukselliseen sävyyn.

Pekka Nygren tuli lokakuussa armeijaan Vekaranjärvelle, mutta hän oli Karjalan Prikaatin sissikomppaniassa, minä Karjalan tykistörykmentin aliupseerikoulussa. Sotilaskodissa saatoimme kuitenkin tavata. Kerran hän puhui minulle omantunnon asian (vaikka ensimmäisellä kerralla Tampereen rukoushuoneella olin hakenut Niemen Topin apuun) ja valitti samalla, miten kurjaksi ja yksinäiseksi hän täällä olonsa tuntee.

Armeijassa sai hyvän käsityksen Suomen nuorista miehistä, siellähän oli varsin kattava läpileikkaus koko ikäluokasta. Tulin siihen tulokseen, että yhdeksällä kymmenestä oli kaksi asiaa mielessä lomille lähdetessä,

viina ja huoruus. Ja kuten joku heistä tunnusti, viinaa tarvittiin ennen kaikkea huoruuden perkeleen vapauttamiseksi, joka oli heidän varsinaisen jumalansa. Radio soi tuvassa melkein tauotta. Ehdotin, että kun meitä on kymmenen miestä, eikö olisi demokraattista, jos se olisi kuusi minuuttia tunnissa hiljaa. Tämä ehdotus ei sopinut muille kuin diplomi-insinööri Suomiselle, joka ei halunnut kuunnella *"tuommoista repivää musiikkia"*. Valitettavasti meitä oli kuitenkin vain kaksi. Minulla oli tapana kirjoittaa iltaisin mietteitäni päiväkirjaan. Aliupseerikoulussa oppilas Timberg pyysi saada nähdä päiväkirjaani, mutta koska jouduin kirjoittelemaan kristillisyyteen liittyvistä ristiriidoista, katsoin parhaaksi olla antamatta vihkoani luettavaksi. Tuo vihko on hukunut jonnekin.

Päivän palveluksen päätyttyä varusmiehillä oli tapana kuluttaa aikaansa sotilaskodissa. Toiset kävivät munkkikahvilla, mutta minusta se oli tarpeetonta. Valtion laskuun sai muutoinkin syödä maukasta ruokaa enemmän kuin tarpeeksi, niin että painoni nousi useita kiloja. Viihdyin paremmin sotilaskodin kirjastossa lueskelemassa lehtiä. Sana-lehdessä oli Aulis Ihalaisen koko sivun haastattelu, joka oli otsikoitu: *"Lestadiolainen yritysjohdaja: Anteeksiantamus turvana arjessa"*. Teksti päättyi:

"Omasta puolestani toivoisin suurempaa keskinäistä ymmärtämystä eri lestadiolaisryhmien kesken. Voimat olisi koottava yhteistä vihollista saatanaa vastaan."

[Vuosia myöhemmin muistelin tätä Aulis Ihalaiselle, joka arveli minun ajatelleen, että onpa Aulis mennyt kauas. Myönsin asian. Aulis havainnollisti käsillään kehityskulkujamme: *"Sinun käsityksesi on vain kaventunut ja kaventunut, mutta minun käsitykseni on vain avartunut ja avartunut"*.]

Vanhoillisten johtava saarnaaja everstiluutnantti Erkki Reinikainen lausui sanomalehdessä:

"Oikean tiedon avulla ennakkoluulot vähenevät. Monet sekoittavat yhä vanhoillislestadiolaiset vanhalestadiolaisiin, jotka kieltävät kukat ja verhot."

Kerran kävin Vekaranjärven sotilaskodin tv-huoneessa katsomassa filmiä. Olin lukenut lehdestä, että Hannu Karpo oli tehnyt ohjelman

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

'Syntisin silmin', joka käsitteli vanhoillisten hoitokokouksia ja erottamisia. Aihe oli niin mielenkiintoinen, että halusin nähdä sen. Alussa oli nauha seuroista: saarnaaja kuvasi vaikeroivalla äänellä, miten joka hiki-reiästä on viaton veri vuotanut syntisen maan päälle. Taustalla kuului liikutusten ääni: *"Herra Jeesus ole kiitetty, Herra Jeesus ole kiitetty"*. Armeijan ankeudessa tuo nosti kyyneleet silmiini.

Minulla oli koko ajan huono omatunto siitä, että olin ikään kuin hyljännyt Koljoset ja Yleniukset, kun en ollut käynyt heillä kuukausiin. Loppusyksystä minulla oli pidennetty viikonloppuvapaa, ja silloin menin maanantaina Koljoselle. Alvar oli iloisesti yllättynyt nähdessään minut ovelta. Hän kertoi ihmetelleensä jo, mihin olin kadonnut, ja ajatelleensa sitäkin, olinko sittenkin vain joku vakooja, muttei hän oikein voinut uskoa sitäkään. Salme tuli Hynysen Maijan kanssa kylään ja tervehti Jumalan rauhalla, kuten tapana oli. Lieksan Maijaa en ollut ennen nähnytkään. Hän vaikutti totiselta tädiltä, joka ei turhia hymyillyt. Maija kertoi, että tultuaan isolta puolelta hän oli ollut aivan lamaantuneena saatuaan osakseen niin kovaa vastustusta ja painostusta, että oli melkein vuoteen omana. Pelastava enkeli oli Saarisalon Sakari, jonka käynti antoi taas uusia voimia. Salme kertoi Stenin kysyneen minusta. Salme oli vastannut, että se on kai vähän pelästynyt.

Kysyin, mitä Lapin vanhoille kristityille kuuluu. Olin helpottunut, kun heistä kukaan ei ollut kuollut. Ajattelin, että voisin siis vielä ehtiä tapamaan heitä ja kuulemaan heidän muisteluksiaan. Koljosilla käydessäni kuulin aina silloin tällöin Kinnusen Toinista, jonka tiesin Koistisen veljesten sisareksi. Toini asui Karkussa, ja kaupunkireissuillaan Tampereella hän poikkesi usein Koljosilla Hallituskadulla. Edithin mielestä Toini oli aika hermostunut ja poltti jatkuvasti tupakkaa, mutta Salme sanoi myötätuntoisesti, miten suuri suru hänellä on lapsistaan.

Marraskuun lopussa siirryin Haminaan reserviupseerikurssille numero 165. Sunnuntaina aloin kirjoittaa kirjettä Sten ja Aina Johanssonille (käännös ruotsista):

"Hamina 30/11 1980. Rakkaat ystävät Herrassa! Tervehdin Teitä Jumalan armon ja rauhan tervehdyksellä Haminan kaupungista, jossa olen ollut reserviupseerikoulussa 28/11 alkaen. Niin, on kulunut kohta

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

vuosi siitä, kun sain viettää muutamia niin lyhyitä päiviä Teillä. Niitä hetkiä, kun sain puhella Teidän kanssanne asioista, jotka ovat kaikkein arvokkaimpia maailmassa, olen usein ajatellut. Kun ei ole kysymys vähemmästä kuin sielumme autuudesta, ei meidän pitäisi asettaa mitään sen edelle. Jos vain muistaisimme sen, kaikki maalliset kappaleet menettäisivät merkityksensä. Minun täytyy kuitenkin tunnustaa, etten ole ollut ollenkaan sellainen Kristuksen sotilas, joka tunnustaisi rohkeasti uskonsa tämän nurjan ja huoramaisen sukukunnan edessä. Niin monta kertaa olen painanut pääni alas, kun minun olisi pitänyt tunnustaa iankaikkisesti pysyvä totuus, jonka vanhinten kirjoitukset niin yksimielisesti vahvistavat. Erityisen vaikeaa minulle on ollut puhua kotona siitä, miten haluan uskoa. Ehkä olisi helpompaa, jos saisin vain vainoa ja sortoa, mutta juuri se on saanut minut tuntemaan oloni piinalliseksi, kun äiti tai isä sanovat, että he eivät ole saaneet silmäystäkkään nukutuksi yöllä, kun he ovat olleet niin huolissaan minusta. Olen kuitenkin vain halunnut pitää kanssakäymistä niiden ystävien kanssa, joilla tunnen olevan saman mielen kuin minulla. Joka kerta, kun olen sanonut, että haluaisin mennä Yleniukselle, Koljosille tai Yrjö Mäkelälle, olen saanut ankaran kiellon. Siksi olen sitten käynyt Yleniuksilla ja Koljosilla salaa, mutta silloin olen saanut syytöksiä, että käytän valhetta. Mutta kuitenkin minulla ei ole oikeutta olla katkera, sillä jos vain muistaa, kuinka Vapahtaja on antanut oman oikeutensa kaatua, kun hän on ollut häväistynä ja pilkattuna raastuvan edessä, vain voidakseen ostaa meidät viheliäiset raukat vapaiksi perkeleen vallasta. Voi jos voisin vain seisoa lähempänä niitä valvomapaikkoja Getsemanen yrttitarhassa ja Golgatan mäellä, missä saa uusia voimia sotimaan perkeleen kiusauksia ja niitä kiusauksia vastaan, joita kohtaa arkisessa elämässä.”

Kirjeen kirjoittamiseni tyssäsi tähän, enkä siis koskaan lähettänyt sitä koskaan. Jouduin heti varuskuntasairaalaan, kun oikeassa sääressä todettiin marssimurtuma. Kun sain liikkua vain kainalosauvojen avulla, ajattelin, että sairaalan joutilaisuudessa voin mennä katsomaan televisiota, kunhan en katso muuta kuin asiallisia tieto-ohjelmia. Vähitellen ajattelin, että ei tuollaisessa ja tuollaisessa ohjelmassakaan ole varmaan

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

mitään pahaa. Siksi katsoin eri maiden välisen tietokilpailun, jossa kierosten välillä oli kunkin maan vuorollaan järjestämä viihdenumero. Tshekkoslovakian joukkueen viiksekäs mies seurasi innokkaana, kun suomalainen laulajatar keikisteli vartalonmyötäisessä asussaan hänen edessään. Sain hyödyllisen opetuksen: kun pahalle antaa pikkusormen, se vie koko käden. Syyistä kristillisyydessä oli opetettu, että televisiot ja radiot ovat pahennuksen välikappaleista, joita kristityn ei tule ensinkään ottaa kotiinsa.

Joulun vietin kotona. Isä kertoi, että Aune Syrjällä on syöpä, ja niin lähdimme käymään Nekalassa. Aunessa oli tapahtunut tavaton muutos kevään jälkeen. Reippaasta ja verevästä emännästä oli tullut hauras ja heikko vanhus, painostakin oli lähtenyt varmaan puolet. Arvelin, ettei hänellä voi olla montakaan viikkoa jäljellä. Onnelliselta hän silti näytti maatessaan olohuoneeseen tuodussa sängyssään. Aune liikutui sanoessaan, miten iloisia vanhempamme saavat olla, kun kaikki lapset ovat kristittyjä. Hän halusi myös meidän kaikkien todistavan hänelle synnit anteeksi.

Kotona oli silti yhtä raskasta kuin ennenkin, kun minun ja muun perheväen välillä tuntui olevan syvä juopa. Siksi oli oikeastaan helpotus palata taas Vekaranjärvelle, vaikka minulla olikin rakastavat ja huolehtivat vanhemmat. Kasarmilla kirjoitin kirjeen Paloniityn Aulikselle ja sain saman tien vastauksen:

”H:linna, 5.1.1981

Rakkaalle esirukoilijallemme, veljelle, Jeesuksessa Kristuksessa Juha-Lassi Tastille, joka joudut kansalaisvelvollisuuttasi ollessasi täyttämässä, olemaan niinkuin synnin Somodassa ja Komodassa. Jumalan armo ja – rauha olkoon sydämessäsi ja asuvaisen Pyhän Hengen voima varjelkoon sinun sielusi ja ruumiisi nuhteettomana, meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen Tulemiseen asti. – Amen.

On sydämemme ilosta liikutettuna, etten löydä sanoja kuinka sinua rakas veli kiittäisin tästä kalliista kirjeestä jonka saimme vastaanottaa tänä aamuna.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Sentähden täydyn ottaa apostoli Pietaria avuksi kun hän kirjoittaa valituille muukalaisille, se on, - MEILLE, - (Piet. 1. ep. 1:3) näin: "Kiitetty olkoon Jumala ja meidän Herran Jeesuksen Kristuksen Isä, joka meitä suuresta laupiudestansa on synnyttänyt jälleen elävään toivoon, Jeesuksen Kristuksen ylösnousemisen kautta kuolleista". Apostolilla on elävästi muistossa ne sanat mitä elämän ja kuoleman Herra sanoi heille, kun Hän ylösnousemuksen Pääsiäispäivänä ilmestyi heidän keskelleen lukittujen ovien takana jasanoi: "RAUHA OLKOON TEILLE". Joh. ev. 20:19 ja edelleen värsyssä 22 ja 23, - "Ja kuin hän nämät sanonut oli, puhalsi Hän heidän päällensä ja sanoi heille: Ottakaat Pyhä Henki: Joille te synnit anteeksi annatte, niille ne anteeksi annetaan, ja joille te ne pidätte, niille ne ovat pidetyt". --

Nämä sanathan ovat meitäkin niin monta kertaa lohduttaneet kun olemme pelossa ja murheessa olleet. Näinhän on meidän kaikkien kristittyjen koettelemus, tiedän sanoa, - niin myöskin sinun rakas Lassi veljemme. --Ja niinhän uskomme, että se ääni ei pidä lakkaaman siihen asti kuin tämä synnin erämaa pitää Jumalan Sanalla hävitettämän. Opetuslasten tehtävähän oli, - "saarnata parannusta ja syntien anteeksi antamusta, aina maailman ääriin asti", - Joka julkisesti alkoi uudenliiton aamunkoitossa Helluntaipäivänä, kun he VOIMALLA puettiin korkeudesta, lupauksen jälkeen. Tästä opetuslasten esimerkistä näemme, kuinka tarpeellista se on olla kuuliainen Kolmiyhteisen äänelle, että käsittää myöskin VOIMAN olla valkeutena, ei ainoastaan pimeälle maailmalle vaan myöskin kuolleelle uskolle ja väärälle jumalisuudelle sekä kaiken kirjavalle eriseurana hengelle. Jossa sodassa minä ainakin tunnen olevani huonoin, kaikkia muita. Tuntuu monta kertaa, että olen hengellisen rintaman sotilaskarkuri. Mutta se mieli ja halu minulla on sekä myöskin tahto, että sotia elämän iltaan asti, tuli vastaan mitä tuli.

Tunnen nytkin kuinka suuri on synnin voima jäsenissä kaikkien himojen ja halujen kanssa, suuri pelko ja arkuus käydä hengellistä sotaa, - / siis samat koettelemukset kuin sinulla. - lyhyesti sanottuna, elävän Jumalan sanan peilissä näen itseni koko viaksi, jonka takia tarvitsen

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

vielä sinultakin Lassi veli anteeksi rukoilla. Uskon ne Jumalan edessä anteeksi annetuiksi, sanokoot sielunvihollinen mitä sanoo. -----

Niin vahvistan ja lohdutan,-- niin rakkaalle tunnut sydämessäni että tahtoisin sanoa Juha-Lassi POIKANI -, sinua rakas ja kallis veli, ole sinäkin hyvässä turvassa, kaikki syntisi, vikasi ja vielä arkuutesikin ovat anteeksi annetut, Herramme Jeesuksen Pyhässä Nimessä, viattomassa, kalliissa sovinto veressä TAIVAASEEN asti. Kyllä vain kirjeestäsi kuvastuu niin monella muotoa se, että Betlehemin pieni Poikalapsi se – ” kallis aarre –” on vielä elämässä sydämmelläsi. Kun tuon mielen aina säilytät, veli rakas, niin kyllä Jumala onnellisesti perille kuljettaa, sekä antaa asuvaisen Pyhän Henkensä VOIMAA edelleenkin uskossa sotimaan ja ainoastaan ja vain Hengen Miekalla, niinkuin tähänkin asti. Meidän tulisi aina muistaa se, ettei meillä ole sotaa lihaa ja verta, so. persoonia vastaan, vaan vieraita henkiä vastaan.

No niin, Juha-Lassi veljemme. Monta kertaa olemme sinua rakkauksella muistaneet ja kaivanneet sinun läsnäoloasi, niin ihania ovat ne hetket olleet, joita olemme saaneet yhdessä viettää. Minullakin raukalla on ollut paljon sinusta oppimista. Pyydän nytkin, että pääset meidän ilovieraaksemme, Loppiaiskokouksiimme, siis syd. TERVE TUULOJA. Ja meillekin sitten, ainakin käymään, jos ei enempi. Kyllä ymmärrät. -----

Muistakaamme se, että koettelemukset on Jumalalta sallittu ja tarpeelliset vielä. Ne herättävät suurempaan hartauteen tutkia Jumalan Pyhää sanaa ja edesmenneitten kirjoituksia sekä HÄTÄ pakottaa ainakin huokaamaan, jos ja kun ei jaksaa paljon rukoilla. Muista Loppiaiskokoustamme rukouksella, että Jumala kaikki asiat kääntäisi parhain päin. Muistakaamme myöskin aina se, mitä apostoli Paavali [Pietari] kirjoittaa toisen ep. 2:19. ”Mutta Jumalan vahva perustus kuitenkin pysyy jne. ” ----- Jeesuksen nimeen, Amen. Jää Jumalan rauhaan. Muista ruk. Tätä toivoo: veljesi Herrassa. Terv. myöskin monelta ystävältä täältä Etelä-Hämeestä. Aulis P. perh. kanssa”

Loppiaiskokoukset olivat siis Hämeenlinnassa. Olin yötä ”fammulilassa”, kuten myös Viljo ja Tuovi Lampola Vääksestä. Tuovi oli isoäitini Helvi Tasin serkku, parannuksen he olivat tehneet samalla kertaa mentyään

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Loviisaan seuroihin. Nähtyään nuoret naiset – jotka olivat jo aiemmin käyneet seuroissa – Joel Ahonen oli todennut: *”Nämä tyttäret ovat jääneet Pyhän Hengen verkkoon”*. Tästä oli kulunut jo melkein puoli vuosisataa.

Viljo Lampola ihmetteli loppiaiskokouksissa, miksi opetuslasten uudetsyntymisestä riidellään, kun Jeesus on perustanut seurakuntansa lukitujen ovien takana ja opetuslapset on puuetettu voimalla korkeudesta helluntaina. (En sanonut mitään, mutta neljä vuotta myöhemmin lausuin Viljolle, että minusta siinä jäi auki kysymys, milloin opetuslapset uudetsyntyivät.) Viljo kommentoi samalla kertaa Lauri Koistisen kirjettä. Ehkä hänestä Hämeenlinnan erimielisillä oli sama eriseurauksen henki.

Lauri oli nimittäin julkaissut Väinö Vinkin kirjeen Margit Ojalalle elokuussa 1980 sekä Laurin oman vastauksen Vinkille syyskuussa 1980. Margit oli lähettänyt ensin Vinkille Laurin historian ja Levi Älvgrenin kuolemanmuiston. Vinkin mielestä kirjassa oli kova kannemieli nykyisiä saarnaajia kohtaan: *”Jos ei siinä kirjassa tullu pilkka pyhää henkeä vastaan niin ei sitte missään”*.

Vinkki kirjoitti Leevillä olleen väärän opin, että Kristus on seurakunta. Lauri – jota en vielä tuntenutkaan - osoitti minusta vakuuttavasti vastauskirjeessään, että Pyhän Hengen pilkkaajia ovat ne, jotka ovat lähteneet muuttamaan Laestadiuksen Pyhän Hengen kautta pitämiä saarnoja. Hän huomautti, että vaikka ei hyväksyttäisi suurempaa muutosta kuin yhden sanan vaihtaminen, esimerkiksi *”peräsuolen murheen”* vaihtaminen *”vatsan murheeksi”*, jo siinä on alettu Pyhän Hengen opettajiksi. Olin ollut Pikku-Leevin kanssa puhelimesta samaa mieltä, että Jumalan sanasta ei saa muuttaa sanaakaan. Lauri puolusti oppia 'Kristus on seurakunta' viittaamalla Jeesuksen vertaukseen viinapuusta ja oksista: Jeesus on totinen viinapuu, ja oksat ovat osa tätä viinapuuta. Viljo Lampola muisti Laurin sanoneen Vinkille: *”Senkin sälli”*.

Lauri oli kirjoittanut näin:

”Ei se kallis aine loista jokaisen paatuneen ja tunnottoman sällin silmiin, ei se varmaan loista fariseuksillekaan, vaan ehkä joku itämaan

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

tietäjä ja tähtien tutkija osaa etsiä aika läheltä sitä paikkaa, missä Betlehemin poikalapsi on kätkyessä tallin seimessä.”

Vinkki kysyi Margitilta:

”Missä ovat nyt sinulla lapin vanhimmat? Suomesta menee sinne pari poikasta kulkevat täällä lapin vanhimpana Naurettavaa.”

Lauri vastasi Levi-vanhimman vaatineen sekä hänet että Eero Mäkeläveljen saarnaamaan kristillisyydessä jo kymmenkunta vuotta sitten kuljettaen heitä mukanaan, ja nyt kun Levi on päässyt levolle päivätyöstään, on selvää, että heidän tulee jatkaa samaa työtä. Lauri kirjoitti, ettei heitä usein siinä työssä naurata, sillä eloa on paljon ja uskollisia työmiehiä on vähän. Hän sanoi siirtyneensä Lappiin, koska hänen mielenkiintonsa on aina kohdistunut Lapin kristillisyyteen, *”täällä on jotakin, jota eivät kaikki näe”*. Lauri sanoi viihtyvänsä Lapissa hyvin ja toivovansa, että täällä heräisivät vielä suuremmat hartauden ajat, joista kristillisyyden vanhimmat ovat profeteeranneet.

”Ja jos en itse niitä näkisikään, olen saanut Lapista paljon aarteita sekä sielun että ruumiin puolesta, josta on syy kiittää ylennetyin käsin, vaan ei ole voimaa kiittää niin kuin halu olisi, sillä Jumalan armo on ollut suuri kohdalleni – jota en suinkaan ansainnut. Toivon, että pienet lapsukaiseni saisivat täällä Lapissa tulla temmatuiksi hartauden tuulen mukana irti tästä katoovasta maailmasta, ja näitä aikoja kaipaen hengessä joka päivä.”

En kuullut kenenkään esittävän asiallisia vastaväitteitä Laurin kirjoituksen ja perustelevan, miten ne, jotka eivät ole hyväksyneet Laestadiuksen saarnojen muuttamista, ovat Pyhän Hengen pilkkaajia.

Minulla oli lomaa armeijasta loppiaisseurojen viimeiseen päivään maanantaihin asti. Päivällä saarnasi Luoma, ja hän selitti selvin sanoin opetuslasten uudestisyntyneen lukittujen ovien takana, kun Vapahtaja ilmestyi heille ja puhalsi Pyhän Henkensä heidän päälleen. Se tuntui vähän oudolta, kun Aulis oli puolustanut juuri tätä oppia kirjeessään Lapin vanhimmille, jota Luoma oli keväällä nimittänyt omanvanhurskauden rääksi. Yhtä kaikki me *”purnaritkin”* menimme pyytämään anteeksi. Hämeenlinnalaiset tekivät edelleen niin, mieluiten kuitenkin silloin, kun oli

ollut terveellisempi saarna, ja usein he kaikki samalla kertaa. Panin merkille, miten sydämellisesti Viljasen Veikko saarnasi anteeksi Laurellin Paulille mainiten hänet nimeltä. Auliskin oli anteeksi pyytämässä, kyynelisiin liikuttuneena, kuten hänellä oli tapana.

Illalla Eero Halme julisti loppiaisseurojen päätössaarnassa: *”Jos teillä nuorilla on koreutta, niin meillä vanhoilla on ahneutta.”* Se kuulosti korvissani siltä, että kummallakaan ei ole väliä, koska kaikki olemme syntisiä ja tulemme ainoastaan armosta autuaiksi. Muistaakseni tässä(kin) saarnassa Eero Halme sanoi painokkaasti, että seurakunta tosin perustettiin lukittujen ovien takana mutta eläväksi synnytettiin vasta helluntaipäivänä. Tätä opetusta hämeenlinnalaiset ihmettelivät suuresti: Vapahtaja perusti siis hengettömän seurakunnan.

Halme kysyi saarnassaan:

”Ovatko ne kyyneleet, jotka vuotavat silmistämme anteeksi pyytääsämme, peräisin omasta syntyisyydestä vai siitä, että on saanut tukea omille itsekkäille ajatuksilleen? Muistatko sinä, Paloniitty, kun me olimme pikkukoulussa ja opimme laulun ’Älä silmä pieni katso mihin vain, älä suu pieni puhu mitä vain, sillä Isä taivainen näkee lapsen sydämeen, älä suu pieni puhu mitä vain’.”

Eero Halme lisäsi:

”Ei vanhuus opeta muuta kuin hiljaa kävelemään”.

Oli paljon väkeä liikkeellä anteeksi anomassa. Istuin lähellä Pauli Laurellia ja Erkki Koljosta ja kuulin, kun he puhelivat keskenään, että Luomaa Eero tarkoitti sanoessaan, ettei vanhuus opeta muuta kuin hiljaa kävelemään. Kun otettiin päätösvirsi, Pauli sanoi minulle, ettei hän jaksaa oikein veisatakaan tuollaisen saarnan jälkeen.

Seuraavana viikonloppuna minulla oli taas loma. Kerroin kotona isälle, mitä Hämeenlinnassa oli saarnattu maanantaina. Isä arveli: *”Jos se noin on, niin se ei kuulosta oikein siltä, että se olisi ollut taidon jälkeen”.* Selasta ei hevin sattunut, että isä olisi lausunut varovaistakaan arvostelua siitä, mitä joku saarnaaja oli sanonut saarnassaan.

Helmikuussa oli Aune Syrjän hautajaiset. Hän eli 72 vuoden ikään. Koska olin paikalla varusmiespuvussani, tein arkulle kunniaa, niin kuin

sotaväessä oli opetettu. Minulla oli tapana käyttää lomalla armeijan vaatteita, kun ne kerran sai ilmaiseksi käyttöön. Lea Bäckman kertoi, että hänen isänsä (Reino Kulju), joka oli armeijan palveluksessa, teki samalla tavalla.

Kun Eino Nousiainen oli viimeistä kertaa Tampereella lähetysmatkalla, hän neuvoi saarnassaan vaatetuksesta: *”Ettei se olisi sellainen sininen ja punainen ja valkoinen vaan sellainen yksinkertainen, juu”*. Usein hän muisteli vanhaa kristittyä, joka oli sanonut: *”Minä olen kerjäämällä paljon voittanut, minä olen valtakunnan voittanut”*.

Nousiaisesta jäi muistoksi monenlaisia opetuksia. Nuorta kansaa hän opasti seurustelusta:

”Ensin tehdään pienempi lenkki, sitten tehdään pidempi lenkki, sitten tehdään niin pitkä lenkki, että sen sisään mahtuu monta jänistä. Sitten tullaan saarnaajien tykö sanomaan, että me olemme rakastuneita.”

Kun isäni oli nuori mies, Nousiainen oli kysynyt häneltä: *”Juhani, oletko sinä koskaan rakastunut?”* Isä oli vastannut, että on hän kerran. Nousiainen virkkoi: *”Ei sinun tarvitse nimeä sanoa, mutta onhan se kristitty?”*

Olin joutunut keskeyttämään Reserviupseerikoulun kurssini marssimurtuman vuoksi oltuani Haminassa vain kymmenen päivää. Minulle selvitettiin, että voin tulla seuraavalle kurssilla, joka alkaa maaliskuussa, mutta siinä tapauksessa on sitouduttava olemaan armeijassa kaksi kuukautta ylimääräistä. Kysyin asiasta Viljo Oksalalta Helsingissä ja Olavi Savolta Tampereella. He olivat kumpainenkin sitä mieltä, että ilman muuta on oikein mennä kurssille, jos sellainen tilaisuus kerran tarjoutuu, kristitynhän tulee palvella isänmaataan. Otin kehotuksen mielihyvin vastaan, sillä minua harmitti aika lailla, että Haminan kurssi katkesi heti alkuunsa.

Minulla oli tapana pitää patterissamme iltahartauksia, kun aloksa aikana kysyttiin vapaaehtoisia, eikä yksiköstäni ilmoittautunut muita. Ensimmäisen iltahartauden jälkeen - aiheena oli 'ihmisen elinpäivät ovat kuin ruoho' - alokas Sormunen kysyi: *”Oleks sää joku pappi?”*

Olisihan niissä hartauksissa saanut olla enemmän suolaa. Helmikuussa tulivat uudet alokkaat. Iltahartauteni jälkeen alokas TT Lehtinen sanoi

minulle: *"Herra alikersantti, minulla olisi asiaa"*. Sitten puhuimme pitkään tyhjässä tuvassa. Tuntui siltä, että hänellä oli jonkinlaista heräystä, mutta armeijan ankeuskin vaikutti varmasti siihen, että hän halusi purkaa sydäntään. Hän sanoi pitäneensä itseeni kohdistuneesta huumoristani. Olin todennut iltahartaudessa alikersanttienkin olevan puuttuvaisia, niin että he voivat nukkua, kun heidän pitäisi valvoa (olin ollut valvojana, kun alokkaille näytettiin koulutusfilmiä, ja nukahtanut pimeässä salissa).

Yhtenä viikonloppuna olin Hämeenlinnan erimielisten kokoontumisessa Laura Elorannalla. (He kyläilivät oikeastaan vain keskenään ja olivat kuin seurakunta seurakunnan sisällä. Laura sanoikin, että jo yksi toisin ajatteleva riittää pilaamaan tapaamisen.) Kerroin keskustelustani alokkaan kanssa ja kysyin, mihin minun pitäisi tällaisena aikana johdattaa etsivä sielu. Se oli hauska ilta, ja ulko-ovella sanoin lähtiessäni, että tämä oli taas kallisarvoinen helmi muistojen ketjussa. Aulis kirjoitti minulle armeijaan ja rohkaisi saarnaamaan vapaasti synnit anteeksi pojalle, jos hän sitä pyytää, ja johdattaa hänet kristittyjen tykö.

Kun meillä oli Tampereella vieraita Hämeenlinnasta, tuli puhetta Margit Ojalasta. Ollessaan vielä Margit Gustafsson hän oli asunut Hämeenlinnassa ja ollut töissä samalla turkistehtaalla kuin isoisäni Otto. Siksi Margitin tunteneita kosketti kovasti, että hän oli mennyt eriseuraan. Kummiteni Karevaaran Kalervokin pahoitteli tätä. Asia taisi olla enemmän pinnalla Laurin julkaistua Vinkin kirjeen Margitille ja oman vastauksensa Vinkille. Pulkkisen Greta, Margitin läheinen ystävä, huokasi, että avoimin silmin menee. En puhunut mitään, vaikka vähän nuo puheet kaiversivatkin, kun minusta olisi ollut enemmän aihetta murehtia sitä, mihin tilaan suuri kristillisyyys oli joutunut.

Olin seuroissa Heinolan uudessa rukoushuoneessa, jonka talkoissa olin ollut vuotta aiemmin. Pekka Liuksialalla oli tekstinä Matt. 18, jossa puhutaan vuorelle eksyneestä lampaasta. Liuksiala sanoi, että hänkin on ollut sellaisessa tilassa, että hän on ollut ikään kuin eksyksissä vuorella, kunnes se kirkastui hänelle, että se onkin vain armosta. Ajattelin, että Pekka Liuksialakin on siis ollut *"isakssonilainen"*, toisin sanoen kantanut sydämellään totista ja elävää kristillisyyttä. Siitä on vain tullut hänen

silmissään lakihenkisyyttä ja omaavanhurskautta. ”*Se onkin vain armosta*” tarkoitti minusta todellisuudessa lihallista vapautta ja hengellistä unta. Kun kuulin tällaisia puheita, tunsin ikävöiväni juuri sydämestäni tuota kristillisyyttä, jota mielensä muuttaneet saarnaajat kauhistelevat. Pekka Liuksiala piti selvästi esikuvanaan Eero Halmetta, kuten isänikin huomautti, ja jäljitteli hänen saarnatyylään. Samanlaisen käännöksenkin he olivat kokeneet.

Käydessäni lomalla kotona isä näytti kirjettä, jonka hän oli kirjoittanut Margit Ojalalle Uuteenkaarlepyyhyn. Isä arveli kirjeessään, että Margit ei ollut itse tutkinut postilloja vaan luottanut vain siihen, mitä oli kuullut toisilta. Isä selitti vertailleensa jotakin saarnaa Boremanin ja Hellmanin postillassa ja todenneensa, että Hellman oli muuttanut enemmän. Eri asia oli tietysti se, mitä Boreman oli jättänyt pois. Hellman oli kääntänyt taivaallisen vanhimman taivaalliseksi armahtajaksi, mutta Boremanin tekstissä puhutaan taivaallisesta vanhimmasta. (Hellman perustelee, että ei käy ilmi, mitä persoonaa Laestadius tarkoittaa – isä totesi Hellmanin sanovan, että hän ei ole ymmärtänyt Laestadiusen tarkoitusta). Isän mielestä tästä voisi Lauri Koistista mukailen huomauttaa, että Hellman on tehnyt järjestelmällisen opin muutoksen, kun Jumalan toinen luonto, ankara vanhurskaus, on jätetty pois. Niin ikään Hellman oli kääntänyt tässä saarnassa pirunpaskan lohikäärmeen myrkyksi, kun taas Boreman oli säilyttänyt Laestadiusen sanan (*”djävlaträck”*). Hellman oli myös kääntänyt väärin linnun nimiä, pulmukaisista ja satakielisistä oli tullut rastaita ja punatulkkuja. Isä ja äiti olivat jo ennen ihastelleet Rautiaisen Paavon terävää huomautusta nuoremmalle veljelleen: *”Niin siinä käy, kun valkeista pulmukaisista tulee tuomioherroja”*. (Punatulkku on ruotsiksi *”domherre”* eli *”tuomioherra”*.)

[Hellmanin postillan karkein virhe on Raattamaan kirjoittamassa esipuheessa: sanat *”hän on ensimmäinen ja paras työntekijä Jumalan pellossa Pohjanmaan läänissä”* Hellman kääntää *”hän on yksi etevimmistä työntekijöistä Jumalan pellolla pohjolassa”*. Tällainen virhe ei synny sattumalta; huomasin sen – oikeastaan isä huomasi – vasta Wettaisen postillan ilmestyttyä 1985, kun Sam Wettainen otti esipuheen kirjaansa suoraan Hellmanin postillasta, tämä lause mukaan lukien.]

Isä oli kiinnittänyt huomiota siihen, että englanninkielisessä Uudessa postillassa on Samuel Wettasjärven esipuhe, jossa moititaan yhtä kohtaa Laestadiuksen saarnoissa (laki on ojennusnuora jokapäiväisessä elämässä). Wettasjärvi sanoo, että emme voi uskoa sitä Laestadiuksen sanaksi, vaikka se olisi käsikirjoituksessa. Wettasjärvi ei maininnut muutoin mitään siitä, että lähteenä käytetyssä Uudessa postillassa olisi käsitelty saarnoja sopimattomasti. Isä huomautti myös, että Lauri moittii Uuden postillan sivistämistä mutta hyväksyy ruotsinkielisen Hellmanin postillan, joka on käännetty pääosin Uudesta postillasta. Isän mielestä oli harhaanjohtavaa, että Hellmanin postillan nimenä on *”Kyrkopostilla”*, vaikka vain muutama saarna on käännetty suomenkielisestä Kirkkopostillasta. Laurin historiasta olin lukenut, että Kirkkopostillan ohella on myös muita postilloja, jotka ovat *”käyttökelpoisia kokouksissa (Kolmas Postilla ja Uusi Postilla)”*.

Vaikka isä oli kieltänyt antamasta kirjettä muille, hän sai vastauksen Lauri Koistiselta, kuten oli arvellutkin. Ajattelin myöhemmin, että Margitin toiminta oli ymmärrettävää: isä moitti Margitia siitä, että hän luottaa toisten puheisiin tutkimatta itse asioita, mutta nyt Margitin olisi pitänyt luottaa vain isäni selitykseen saamatta varmistaa asiaa toisilta, jotka ovat häntä paremmin perillä asioista. Lauri totesi kirjeessään isälle, että jos Hellmanin postillassa on virheitä, ne pitää korjata. Minusta kirje oli muutoin aivan asiallinen, mutta yhdessä kappaleessa Lauri kirjoitti jätetystä, jotka seisoskelevat kädet taskussa syljeskelemässä kadun kulmissa. Ihmettelimme yhdessä isän kanssa, pitääkö leeviläisten vain mahduttaa joku karkea esitys jokaiseen kirjeeseensä.

[Vasta paljon myöhemmin selvisi Laurin tarkoitus: moititaan niitä, jotka ovat yrittäneet parhaansa, että olisi puhtaat Jumalan sanan kirjat, mutta itse ei tehdä mitään asian hyväksi.]

Isä myönsi, että Boremanin postillassa on kyllä lyhennetty saarnoja, mutta hän katsoi, että se ei ole muutos, jos jotakin jätetään pois. Siis muutos on vain sitä, kun jokin sana tai virke muutetaan toiseksi. Vastasin, että hänen tekemänsä oppikirjan painosta ei voisi sanoa muuttamattomaksi, jos siitä olisi jätetty kappaleita pois. Ajattelin, että eihän tässä olisi ongelmaa tullutkaan, jos kaikki olisivat olleet yhtä mieltä siitä, että

Laestadiuksen saarnoja ei saa muuttaa. Silloin voitaisiin yhdessä korjata esiin tulleet virheet, tahattomatkin, mutta viimeinen sovintoyritys Jällivaarassa päättyi Jönssonin huudahdukseen, että sellaisten kanssa ei kannata edes keskustella, jotka eivät hyväksy ollenkaan Jumalan sanan muuttamista.

[Kun Johan Pietiläinen kävi meillä ja isä puhui Hellmanin postillasta tekemistään havainnoista, Pietiläinen huomautti, ettei Hellmanin aikaan ruotsin kielessä ole ollut käytössä sellaista ilmaisuakin kuin 'taivaallinen vanhin'. Kun muistutin tästä isälle, hän sanoi, että eihän sitä ole ollut suomessakaan, se oli siis Laestadiuksen keksimä ilmaisu. Joka tapauksessa se on tuottanut kääntäjille päänvaivaa, Ananias Brune käänsi norjalaisessa Kirkkopostillassa sanan milloin isäksi, milloin äidiksi.]

Isä kertoi lisäksi Mielosen sanoneen, että kaikkihan ymmärtävät sen, että mitä Boreman kirjoittaa postillan lopussa olevassa elämäkerrassa Laestadiuksen kääntymisestä, se on Boremanin oma ajatus eikä kristillisyyden ymmärrys. Isä ihmetteli myös Hellmanin postillan uusintapainoksen sanoja, että teosta eivät ole tämän maailman oppineet ja teologit tai kuolleen uskon tunnustajat saaneet kosketella. William Eriksson kirjoitti Levi Älvgrenille, ettei hän tiedä, oliko Hellman paremmin Pyhäältä Hengeltä valaistu kuin Boremankaan.

Joka tapauksessa isä näytti ajattelevan, että hän voisi vakuuttaa sekä Margitin että minut, jos hän löytää virheitä Hellmanin postillasta, siis kirjasta, jonka uusintapainoksen August Isaksson lähetti hänen isälleen ja josta isoisä Otto kiitti sanomalla, että olihan se hauska, että vihdoinkin tuli kunnollinen kirja ruotsin kielellä. Otto-faari pahoitteli kirjeessään vain sitä, ettei se kirja ilmestynyt 20–30 vuotta sitten, niin että *”se kelvoton Boreman”* ei olisi saanut tilaisuutta pilata Laestadiuksen saarnoja postillassaan. Isä kertoi kysyneensä omalta isältään, onko hän vertaillut Hellmanin ja Boremanin postillan saarnoja. Otto-faari oli vastannut, ettei hän ole, hän oli vain pannut merkille, että saarnoja oli lyhennetty. Isoisäni oli todennut, että hänen täytyy puhua Kalle Nurmisen kanssa. August Isaksson perusteli vähän ennen kuolemaansa kirjoittamassaan omaelämäkerrassaan Hellmanin postillan uudelleen painamista, että

lapsillemme ja jälkeemme tulevaisille säilyisi alkuperäinen postilla, *”jonka meidän kristillisyytemme vanhimmat ovat löytäneet oikeaksi”*.

Isä huomautti niin ikään, että Raattamaan kirjeet ja kirjoitukset –kirjan kannessa on kuva Raattamaasta. Isän mielestä hän oli oikein ottanut piipunvarren esille, niin että se näkyy kuvan reunassa. Toisessa valokuvassa Raattamaa seisoo Kaaresuvannon kirkon edustalla vierellään vaimonsa Karoliina. Isä totesi, että Raattamaa ei ole mitenkään yrittänyt vältellä kuvaan joutumista.

[Kysyin myöhemmin apulaisprofessori Pekka Raittilalta, joka oli perehtynyt lestadiolaisuuden historiaan, onko hän törmännyt kysymykseen valokuvista. Hän mainitsi lisäksi Huhtasaaren moittineen niitä. Dagmar Sivertsenillä on kirjassaan *”Laestadianismen i Norge”* tieto, että P. O. Fjell-dahl eli Meri-Pietari ei olisi antanut ottaa valokuvaa itsestään.]

Kerran patterin päivystäjä ilmoitti minulle, että joku mies odottaa minua sotilaskodilla. Hän arveli, että se on varmaankin isäni. Ihmettelin, kuka se voisi olla, kun isä ei ainakaan ollut puhunut mitään tulostaan. Suuri oli yllätykseni, kun näin sotilaskodin eteisessä Saarisalon Sakarin. Hän oli ohikulkumatkalla ja oli kuullut minun suorittavan Vekaranjärvellä asevelvollisuuttani. Kauan hän ei ehtinyt viipyä, mutta tuntui mukavalta armeijan tylsyydessä, kun hän kävi tervehtimässä.

Tampereella kävin Syrjän Reinolla, joka oli juuri jäänyt leskeksi. Hänellä oli vain yksi asia mielessään:

”Minun on niin ikävä. Minun on niin ikävä. Ymmärrätkö sinä ollenkaan, millaista se on, kun on ikävä. Minun on niin ikävä. Et sinä taida ymmärtää ollenkaan, millaista se on, kun on ikävä.”

Olihan minun tietysti vaikeaa ymmärtää sellaista, mitä en ollut itse kokenut, mutta arvelin ymmärtäväni jotakin siitä, miltä tuntuu saattaa jo toista kertaa vaimonsa hautaan, ja Aunehan oli erityisen lempeä ja rakastettava ihminen. Omasta fannustanikin olin nähnyt, miten suuri kaipuu rakkaan poisnukkuneen puolison perään voi olla.

Kerroin Reinolle Saarisalon Sakarin käyneen armeijassa minua tervehtimässä. *”Vai on Sakarikin sen valehtelija-Stenin matkassa”*, kuului Reinon

kommentti. Muuten tuntui, että sillä kertaa ei ollut aiheellista puhua enempiä minua askarruttavista kysymyksistä.

Kun lähdin Vekaranjärveltä Haminaan kurssille (*"jälki-rukkiin"*), pidin patterille lyhyen jäähyväispuheen ja kehotin heitä lukemaan pääsiäisen aikaan Kristuksen kärsimyksen historiaa, *"se on maailman suurin rakkauskertomus"*. Itse ajattelin lähteä pääsiäisenä Lappiin ja siksi pyysin armeijasta yhden päivän ylimääräistä vapaata. Olin kuullut Paloniityn Aulikselta, että Suomessa on aika monella, muun muassa Parmaalain Ossin leskellä, ajatusta lähteä Kiirunaan. Soitin kotiin ilmoittaakseni asiasta. Puhelimeen vastasi Teemu, joka sanoi, ettei hän voi ymmärtää sellaista. Seuraavaksi puhelimeen tuli äiti, joka lausui, että jos kysyn heidän mielihyväänsä, niin vastaus on ei. Samalla hän varoitti vakavasti minua eriseurasta. Isä vetosi taas minuun, etten lähtisi Stenille, ennen kuin hän voi tulla mukaan. Niin siinä sitten kävi, että menimme yhdessä seuroihin Joensuuhun ja Kaltimoon. Yövyimme Juhani ja Maija-Leena Siltalalla. Juhani sanoi toivovansa, että saarnaajat olisivat tukena, kun yrittää opettaa lapsiaan, miten tulee kulkea kristillisyyden tiellä ja erottaa itsensä maailmasta. Vanhempani sanoivat päättäväisesti, että kyllä saarnaajat antavatkin siihen kaiken tukensa.

Isäni ja äitini olivat ensi kertaa Pohjois-Karjalassa seuroissa. Kauko Saarelainen meni kysymään isältäni: *"Ti-tiedättekö te, mikä on ke-kentlemanni?"* Isä vastasi, että hänestä se voi kyllä olla ihan kristittykin. Saarelainen sanoi: *"Mi-minusta se on he-herrasmies. Kun minä näin te-teidät, mi-minä ajattelin, että si-siinä on ke-kentlemanni"*. Isä muisteli tapausta huvittuneena moneen kertaan.

Olimme kylässä Joensuussa Benhard Niemeläisellä. Niemeläinen kertoi, että jotkut pohjoiskarjalaiset olivat kysyneet Jönssonilta lupaa soittokoneisiin, mutta Jönsson oli vastannut, että siellä Pohjois-Karjalassa on Niemeläinen, jolta te voitte kysyä. Niemeläinen tuntui olevan kovasti hyvillä Jönssonin sanoista. Niemeläisen pojantytär Päivi kertoi, että muuan mies Helsingissä oli sanonut Pekka Raittilasta: *"Minusta hän on oikein elävä kristitty"*. Raittila oli ryhdistäytynyt tyytyväisenä. Päivi oli ihmetelty kovasti asiaa, kun hän oli oppinut, että on vain yksi elävä kristillisuus. Raittila oli ollut vanhoillisuudessa, mutta hänet oli erotettu sieltä vuonna

1960, kun syntyi niin sanottu pappissuunta [joka on oikeastaan jo lopettanut toimintansa]. Sanoin, että tiedän, kuka se mies on. Isä sanoi, että niin hänkin tietää [Aulis Ihalainen]. Haminassa jouduin patterin päällikön majuri Helasen puhutteluun, kun minulle oli myönnetty loma Ruotsin-matkaa varten enkä mennytkään Ruotsiin. Onneksi siitä ei koitunut vakavampia seuraamuksia, kun selitin asiaa patterin vääpelille luutnantti Makkoselle, joka oli ymmärtäväinen ja hyväntahtoinen mies.

Ennen kuin lähdimme Pohjois-Karjalasta, Siltalan Juhani antoi minulle jossakin välissä nimelläni varustetun kirjekuoren. Sisällä oli monta pientä ruutupaperiarkkia käsin kirjoitettua tekstiä ajankohtaisesta kysymyksestä:

”Eno 19/4 -81. ’Ilman minua ette mitään voi mitään tehdä’ sanoi Jeesus aikanaan opetuslapsilleen. Tämä totuus mielessäni kirjoitan tässä muutaman rivin asiasta, joka askarruttaa monia vanhoja ja nuoria kristittyjä tänä päivänä, kysymyksestä milloin opetuslapset saivat Pyhän Hengen.

Ensimmäisen kerran kuulin tämän kysymyksen matkustaessamme Eino ja Ida Nousiaisen, vaimoni veljen Henry Kurosen ja Allan Ansaharjun kanssa Kiirunan helluntaikokouksiin vuonna 1975. Tätä ennenkin olen saattanut kuulla siitä ohimennen, mutta nyt se muodostui Allan Ansaharjun esittämänä erityisen mielenkiinnon kohteeksi senkin vuoksi, että Allan vihjaisi sen tulevan esille helluntaikokouksissa. Ja niinhän siellä kävikin. Kirkkoherra Kari saarnasi tästä asiasta Tuoluvaaran kirkossa ja näin jälkeensä muistelen hänen erityisen tärkeänä pitäneen sitä, että kristillisyyden vanha opetus Pyhän Hengen ja Taivaan valtakunnan avainten saamisesta lukittujen ovien takana aina säilyisi selvänä.

Seurojen väliaikana eräässä kyläpaikassa Gunnar Jönsson herätti yleisen keskustelun aiheeksi sen kysymyksen, johon Allan oli jo tullessa vihjannut - milloin opetuslapset saivat asuvaisen Pyhän Hengen. Asiasta vastaajat olivat jo tuolloin kahta mieltä. Toiset sanoivat sen tapahtuneen silloin, kun opetuslapset Jeesus sanallaan uudestisyntytti lukittujen ovien takana, toiset taas sanoivat ajankohdaksi helluntain, jota vanhastaan on vietetty Pyhän Hengen vuodattamisen juhlanä.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Muistelen jo tuolloin Gunnarin kysyneen, kuinka opetuslapset voisivat Pyhän Hengen saatuaan kysyä Vapahtajalta: 'Herra, tällä ajallako Sinä rakennat Israelille valtakunnan.' Tämä kysymyshän heijasteli vielä maallisen suuruuden toivoa opetuslapsessa, joka esitti kysymyksen. Samoin hän vetosi siihen, että opetuslapset lähtivät vielä pyytämään luonnollisia kaloja sen sijaan että olisivat kalastaneet ihmisten sieluja. Vapahtaja sanoi myös: 'Ellen minä mene pois, ei Lohduttaja Pyhä Henki tule teidän tykönnne.' Kun tuli Karin vuoro vastata, hän selitti asuvaisen Pyhän Hengen ja uuden syntymisen opetuslasten kokemuksiksi lukittujen ovien takana ja sanoi vielä painavat sanat: 'Jos te toisin ajattelette, niin te eksytte.' Kari selvensi Jeesusksen sanoja 'ottakaa Pyhä Henki' siten, että ne alkukielessä (niin kuin englanninkielessäkin = receive) tarkoittavat 'Saakaa Pyhä Henki' eli ottakaa se nyt vastaan, kun minä sen annan. Valitettavasti en kuullut keskustelun loppuosaa, sillä Ansaharjun ja usean muun kanssa lähdimme tutustumaan Kiirunan rautakaivoksiin. Jos olisin silloin osannut aavistaa, mikä kohu asiasta myöhemmin nousisi, olisin jättänyt kaivosmatkan toiseen kertaan."

Juhani selosti myös jouluna 1977 Jällivaarassa käytyjä keskusteluja, joissa hän ei ollut itse läsnä.

"Kokouksessa mukana ollut on minulle kertonut Kalle Luoman selittäneen asian niin kuin se on aina ennenkin kristillisyydessä ymmärretty ja niin kuin olen myöhemminkin kuullut Luoman sen selittävän, että opetuslapset uudestisyntyivät elävään uskoon lukittujen ovien takana. Vapahtaja pitää heitä veljinään ja kanssaperillisinään tämän tapauksen jälkeen. Ennen taivaaseen astumista Jeesus myös siunasi opetuslapsensa (Luukas 24; 50 ja 51). Opetuslapsilla oli näin ollen Isän siunaus, joka viimeisellä tuomiolla tarvitaan, jo ennen helluntaita. Luoman puheen jälkeen oli joku vielä Lapin vanhimmilta penännyt näiden selvää kantaa asiassa. Larsson oli tuolloin sanonut, että he olivat asiasta jo ennen sopineet ja päättäneet, että Gunnar Jönsson puhuu heidän kaikkien suulla. Vastauksessaan Jönsson oli ainoastaan vahvistanut sen, mitä Luoma oli sanonut. Asian käsittely oli loppunut siihen. Tällaiset vaiheet olen henkilökohtaisesti asian osalta kokenut

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

ja sen lisäksi jutellut siitä yksityiskohtaisemmin joidenkin kristittyjen ja saarnaajien kanssa.”

Juhani jatkoi:

”En voi vajavaisilla kyvyilläni asiaa ymmärtää tai selittää, mutta USKON KAUTTA ymmärrän sen, että täydellinen valkeus vieläkin paistaa tässä elävässä kristillisyydessä, niin että autuutta kaipaavainen sielu tulee siinä ravituksi iankaikkista elämää varten... Myös Lapin vanhimmat, jotka kirjeissään puhuvat asuvaisen Pyhän Hengen saamisesta helluntaina, vetoavat Laestadiuksen ja Raattamaan opetuksiin ja uskovat, että Jumalan Pyhä Henki vaikutti opetuslapsissa täydellisenä jo lukittujen ovien takana.”

Juhani korosti, miten tärkeää on opettaa, että kun ihminen on jaksanut ensimmäisen kerran uskoa sovintosaaunan omalle kohdalleen, *”Jumala tällä uskolla puhdisti hänen sydämensä asuinsijaksi Kristuksen Hengelle”*. Juhani mielestä ristin ryöväri on avain helluntain tapahtumiin:

”Ei ristin ryövärikään koskaan saanut kokea helluntain tapahtumia, mutta kuitenkin kukaan ei liene epäillyt sitä, etteikö hänellä olisi ollut asuvainen Pyhä Henki sydämessään Jeesuksen todistettua hänelle: ’Tänä päivänä sinun pitää oleman minun kanssani paratiisissa.’”

Juhani vertasi toisiinsa Pyhän Hengen laskeutumista opetuslasten päälle helluntaina ja toisaalta Jeesuksen päälle, kun Johannes oli kastanut Hänet Jordanissa. Juhani kysyi:

”Miksi Pyhä Henki laskeutui Jeesuksen päälle kyyhkysen muodossa, vaikka kukaan ei rohkene epäillä, etteikö Jeesuksella, joka oli tosi Jumala, olisi ollut täysi Pyhän Hengen voima ja vaikutus?”

Juhanin vastaus oli: että me uskoisimme. Hän arveli, että opetuslapset olisivat voineet langeta hengelliseen ylpeyteen nähdessään työnsä hedelmät, jollei Pyhän Hengen lähtemistä ylhäältä olisi heille kouriintuntuvasti näytetty.

Juhani päätti kirjoituksensa:

”Kokonaan toinen asia on opetuslasten uusi syntyminen, joka tapahtui niin kuin edellä oli puhetta silloin, kun elävä usko syttyi ilon kera

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

heidän sydämissään lukittujen ovien takana. Jo aikana jälkeen taivaaseenastumisensa ennen helluntaita Jeesus asui opetuslapsissa Henkensä kautta, sillä Hän ei voinut valehdella heille sanoessaan ennen taivaaseen astumistaan (Matt. 28:20): 'Minä olen teidän kanssanne JOKA PÄIVÄ maailman loppuun asti!'

Ole veljeni turvattuna ja usko tämä Jeesuksen lupaus myös omalle kohdallesi. ESTO FIDELIS USQUE AD MORTEN ET DARO TIBI CORONAM VITAE."

En ymmärtänyt joka sanaa viimeisestä latinakielisestä virkkeestä, mutta sain selvän, että teksti oli sama kuin Niemen Toivon II Vanhinten kirjaan kirjoittamassa omistuskirjoituksessa: *"Ole uskollinen kuolemaan asti, niin minä annan sinulle elämän kruunun"*. Raapustin myöhemmin sanat päiväkirjani kanteen, vaikka kirjoitinkin erheellisesti *"PARO"* enkä *"DARO"* (= 'annan').

Muistin, kun Kalle Nurminen kertoi ihastellen Tampereen rukoushuoneella, miten Jönsson oli selittänyt opetuslasten Pyhän Hengen saamista Kiirunassa helluntaina 1975. Nurminen sanoi, ettei hänkään ollut koskaan ennen ymmärtänyt sitä niin. Evald Larsson saarnasi juhannuksena 1978 Joutjärven kirkossa Lahdessa, että on turha keskustella siitä, koska opetuslapset ovat uudestisyntyneet, koska he vielä taivaaseen astumisen vuorella kysyvät Jeesukselta: *"Herra, tällä ajallako sinä Israelille jälleen valtakunnan rakennat?"* Siltalan Juhanin kirjoituksen perusteella Larssonin huomautuksen taustalla oli Jönssonin opastus.

Tampereella olimme kylässä Saara Mustosen luona. Hän oli nivelreuman vuoksi vaikeasti liikuntarajoitteinen. Saara laittoi nauhurin päälle, ja niin saimme kuulla tovin lisä Mielosen saarnaa. Yksi vieraista sanoi, että tulee oikein ikävä Mielosta. Jutellessamme Teemun kanssa olin edelleen sitä mieltä, ettei saarnojen nauhoittaminen ole oikein. Teemu laushti myöhemmin minulle, että hänelle tulivat mieleen Jeesuksen sanat: *"Martta, Martta, paljon sinä suret ja pyrit. Maria (= Mustosen Saara) on hyvän osan valinnut, jota ei häneltä pidä otettaman pois."*

Kirjoitin päiväkirjaani: 2/5 1981:

”Minun täytyy tunnustaa, että nämä (sukulaiset) eivät tunnu ollenkaan niin läheisiltä kuin ne rakkaat ystävät Hämeenlinnassa, joiden kanssa olen yksimielinen kristillisyyden asioista. Niin, rakas Taivaallinen Isä, rukoukseni on sydämen pohjasta, että saisin tilaisuuden puhella veli LAURELLIN PAULIN kanssa kahden kesken.

Viime pyhänä (26/4) Este-mummu kertoi, että Salosen Pentti - joka kävi usein Uttaa katsomassa sairaalassa hänen sairautensa aikana - oli kerran ihmetellyt, miksei Paulista ole tehty saarnaajaa, kun hän muistaa jopa ulkoa raamatunlauseita. Silloin Utta oli vastannut: ’Jos Paulista tulisi saarnaaja, niin se pistäisi muut kattilaan ja istuisi itse kannen päällä.’

Juuri nämä kertomukset ovat vaikuttaneet, että sydämeni on tahtonut jäähtyä lähimpiä kohtaan. Kuitenkaan Jumalan Sana ei anna mitään lupaa siihen, mutta tunnen, että etäisyys moniin ystäviin ja sukulaisiin on kasvanut, kun olen kuullut niin paljon roskitetavan ja puhuttavan paha rakkaista veljistä ja sisarista, jotka ovat nousseet uusia tuulia vastaan, jotka tahtovat johtaa meidät pois siitä yksinkertaisesta kristillisyydestä, jonka olemme saaneet sydämiimme. Markku on ollut tärkeä henkilö minulle näiden muutamien viime vuosien aikana.”

Samalla kurssilla Haminan kenttätykistö patterissa oli Antti Fager-Pintilä Hämeenlinnasta. Hänen vanhin sisarensa Kristiina (Kisu) on naimisissa setäni Harryn kanssa. Matkasimme toukokuun alussa 1981 Antin kanssa samalla bussilla Hämeenlinnaan, jossa oli isot seurat. Puhelimme pitkään vanhan rukoushuoneen luona lähellä hänen kotiaan. Antti oli kovasti huolissaan, etten vain joudu harhateille. Selitin hänelle, millaiset asiat olivat tulleet minulle esteeksi luottaa enää siihen kristillisyyteen, jossa olimme kasvaneeet.

Maanantaina päiväseurojen jälkeen Helvi-fammu ja Este-mummu tulivat pyytämään minua lähtemään heidän kanssaan Pintilälle, kun saarnaajat (Eelis Ahonen ja Veikko Viljanen) ovat menossa sinne kylään. Sanoin aikoneeni mennä Laurellin Paulille. Molemmat isoäitini alkoivat anella,

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

etten vain menisi sinne vaan tulisin heidän kanssaan Pintilälle, kun saarnaajatkin ovat siellä. Olin kovin vastahakoinen, koska olin pitkään odottanut tilaisuutta päästä keskustelemaan kahden kesken juuri Paulin kanssa. Viimein Helvi-fammu otti minua kaulasta kiinni ja pyysi anteeksi, kun hän on ollut niin huono fammu. Saarnasin anteeksi ja pyysin itsekin anteeksi.

Isoäitini kääntyivät ympäri ja lähtivät Pintilälle, minä lähdin tallustelemaan Hätilän tuttuja sorateitä, huokailen ja itkeskellen yksikseni. Kummallakin isoäidilläni on noin suuri suru minusta, mutta itselläni ei ollut pienintäkään halua lähteä Pintilälle, missä joutuisin vain istumaan vierana ja muukalaisena, kun noilta saarnaajilta ei ollut odotettavissa minäkäänlaista apua ja johdatusta. Olisin niin sydämestäni halunnut mennä Paulille, mutta sekin tuntui mahdottomalta mummujeni vetoimuksen jälkeen. Pohdiskelin, pitäisikö minun sittenkin mennä heidän mielikseen sinne Pintilälle, kun kuulin takaani lähestyvän auton äänen. Auto pysähtyi rinnalleni. Ikkunasta kurkisti Paloniityn Aulis, joka ihmetteli, mitä minä täällä kuljeskelen. Istuin autoon ja kerroin kaiken. Aulis virkkoi iloisesti, että mikset sinä voi mennä Paulille, ja lupasi tuoda minut sinne.

Toinen lähetysmiehistä, Eelis Ahonen, oli Paulin lanko. Hän oli Suomen johtavan saarnaajan Joel Ahosen poika, ja Paulin vaimo Aino oli Joel Ahosen tytär. Näin lähisukulaiset saattoivat joutua eri puolille, kuten oli tilanne myös minun ja kaikkien sukulaisten välillä.

Kun astuin sisään Pauli ja Aino Laurellin kotiin Pekantiellä, minulla oli melkein yhtä lämpöinen ja turvallinen tunne kuin saapuessani Sten ja Aina Johanssonin taloon Växlaregatan 8:aan jouluna 1979. Kerroin Paulille, mitä oli tapahtunut. Pauli sanoi lempeästi: *"Meillä on aina ollut niin hyvät välit mummusi kanssa"*. Hän puhui myös lämpimästi minusta ja kehotti minua olemaan hyvässä turvassa. Hän sanoi, miten kallisarvoista on, että minulla on niin oikea ja puhdas mieli kristillisyyden asiassa. Se tuntui juuri suloiselta ja lohdulliselta. Pauli muisteli minun sanoneen niin nasevasti Hämeenlinnan rukoushuoneella, että elävän ja kuolleen uskon välissä ei ole mitään.

Luin Paulille Ruth Hendricksonilta vuotta aiemmin saamani kirjeen. En ollut näyttänyt sitä vielä kenellekään. *"Siinä olikin kirje"*, Pauli sanoi

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

syvään huokaisten. Hän pyysi minua ottamaan siitä kopion, niin hän voi harjoitella kieltä. Pauli oli töissä rautateillä, ja olympiavuotena 1952 hän oli koettanut opiskella englantia, kun siitä maksettiin ulkomaisten turistien vuoksi palkanlisää.

Kysyin Paulilta, milloin hän oli ensi kertaa ruvennut ajattelemaan, että nyt on jotakin vialla kristillisyydessä. Pauli kertoi, että ensimmäiset epäluottamuksen siemenet kylvettiin 1940-luvun lopussa, kun Suomeen tuli pari amerikkalaista neitosta, jotka kehuivat, miten mukava mies Jönsson oli, kun hän oli laulanut ja soittanut heille kotonaan Hirvijärvellä.

Pauli otti tämän esimerkiksi pahan puhumisesta, josta rukoushuoneella niin paljon varoitettiin. Pauli totesi, että jos joku puhuu amerikkalaisten neitosten tavoin, että Jönsson oli niin mukava mies, kun hän lauloi ja soitti heille, niin tämä henkilö puhuu hyvää. Hän puhuu vain hyvää, Pauli toisti. Mutta jos joku muu kertoo saman asian ja ihmettelee, miten tällaisia luvallisuuksia on tullut sisälle kristillisyyteen, hän puhuu pahaa (saarnaajista). Kuitenkin molemmat ovat kertoneet saman asian, mutta vain se, joka ei hyväksy maailmallisuutta, puhuu pahaa.

Pauli selitti myös jonkun saarnaajan muistelusta. Hän oli ollut 1940-luvulla Lapissa ja tavannut siellä entuudestaan tuntemattoman nuoren saarnaajan, joka oli komennellut vanhaa Stöckeliä: *"Juntti, tule tänne!"* Hän oli ihmetellyt kovasti, kuka tuo nuori mies oikein on. Tämä oli siis tapahtunut ennen Jönssonin ensimmäistä lähetysmatkaa Suomeen 1948. Kaikkiaan hän teki Suomeen kuusi lähetysmatkaa, hän oli mukana kaikilla matkoilla sairastumiseensa asti.

Pauli viittasi Jönssonin antamaan todistukseen, että August Isaksson on tullut autuaaksi. Silti viimeinen maininta Isakssonista Jällivaaran lähetyskirjeissä on loppulause vuonna 1964: *"August Isaksson makaa sairaana kotonansa Vittangissa omissa mielipiteissään"*. Pauli totesi, miten irvokas tilanne Lapissa oli: August Isaksson oli joutunut näin vakavaan tilaan, että se piti ilmoittaa julkisessa lähetyskirjeessä, ja kun hän sitten kuolee korjaamattomana, hän tuleeikin autuaaksi.

Pauli kertoi Lutherin käsittelevän saarnassaan kirkkoisien asennetta siihen, kun Paavali nuhteli Pietaria kahdenkertaisesta vaelluksesta.

Pietarihan söi pakanoiden kanssa mutta juutalaisten tultua vältti heitä. Pauli muisti saarnasta, ketkä kirkkoisät puolustivat Paavalia, ketkä tuomitsivat hänen toimintansa. Lutherin mielestä ne kirkkoisät, jotka katsoivat Paavalin menetelleen sopimattomasti, *”katsoivat enemmän Pietarin ylevää persoonaa kuin Jumalan pyhää Sanaa”*. Paulilla oli hänelle ominainen hymy kasvoillaan, kun hän lausui painokkaasti nämä Lutherin sanat. Pauli viittasi muihinkin Lutherin saarnoihin, joissa paheksutaan sitä, että paavinvallan aikana on täytynyt hyväksyä mukisematta kaikki, mitä paavi ja kirkolliskokoukset ovat päättäneet. Luther huomautti, että lampailla – eikä paimenilla – on oikeus kaiken opin arvosteluun, he eivät saa hyväksyä mitään koettelematta, sopiiko se yksin kirjoitetun Jumalan sanan kanssa.

Olin samassa kuussa seuroissa Turussa ja yövyin Olavi ja Meeri Simolinilla. Aikamme keskusteltuamme Olavi tokaisi minulle: *”Tiedätkö, minä ajattelin ennen ihan samalla tavalla kuin sinä nyt”*. Hän mainitsi esimerkiksi, että kiharatukkaisella naisella piti olla jakaus keskellä päätä ja raidalliset matot olivat syntiä. Olin myös kylässä Laurellin Paulin pojalla Jormalla. Rukoushuoneen pihalla tervehdimme minulle tuntematonta miestä. Jorma selitti, että hän on Eino Toivonen ja että heillä on samanlainen usko. Jormalla oli myös samanlainen usko kuin isällään. Annoin Jorman lukea isoisäni 5.10.1963 August Isakssonille kirjoittaman kirjeen. Seurasin tarkoin hänen ilmettään, kun hän luki kirjettä. Sain tietää, että Jorman vaimon Ullan sisar Mirja oli avioitunut Tenho Sukarin kanssa, joka oli jäänyt leskeksi vaimonsa kuoltua ikävällä tavalla.

Heiliön Eero kertoi kuunnelleensa nauhalta Mäkelän Eeron saarnaa. Eero oli puhunut lapin murretta, *”kun se on kerran Lapin vanhin, mutta välillä tuli joukkoon honkilahtelaista”*. Eero selitti hymähtäen, että Honkilahdella on vahva murre. Eero Mäkelä ei siis ollut onnistunut täysin omaksumaan uutta rooliaan. Saarnan sisältöä Heiliön Eero ei kuvaillut. Hän mainitsi naishenkilöstä, joka oli ensimmäinen leeviläisyydestä takaisin tullut. Eeron mukaan hänen miehensäkin olisi halunnut tulla takaisin. [Myöhemmin ymmärsin hänen tarkoittaneen Annikki ja Jaakko Harjua]. Eero totesi, että Yrjö Mäkelän kanta on vaikuttanut hänen jälkikasvuunsa (joista enin osa asui Heikinsuolla).

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Koljosella kävin kerran toukokuussa ja kaksi kertaa kesäkuussa. Joku oli kysynyt Alvarilta, mitä hän ajattelee erään lapsensa uusimmista edesotamuksista. Alvar oli sanonut, että hän on jo niin vanha mies, ettei hän jaksa valvoa sellaisissa. Sain kuulla Stenin tulevan lähetysmatkalle Tampereelle heinäkuun alussa. Tällä kertaa kokoukset olisivat vain Tampereella, koska muut eivät olleet lähetystä pyytäneet. Vähitellen minulle valkeni, että steeniläisten vanhamuotoinen rukoustoiminta Suomessa oli tullut tiensä päähän. Armeijassa viettämäni vuoden aikana oli toisaalta tapahtunut sellainen liikahdus, että monet, jotka olivat ajatelleet, että pitää vain pysyä joukossa taistelemassa, olivat kääntymässä myöte-mielisiksi Steniä kohtaan.

Alvar näytti minulle Ralph Niskalta saamaansa kirjettä. Hän sanoi, ettei hän oikein ymmärrä sitä (mitä Ralph tarkoittaa). Myöhemmin hän antoi kirjeen kokonaan minulle. Tällainen oli ensimmäinen käsiini saamani ”(tho)ralfilaisten” kirje:

”Trenary, Michigan Marraskuun 23p, 1980

Tykö rakkaale veljelle Alvar. Olkoon armo ja rauha Jumallalta sinun kansassi.

Aika on jo kulunut että se on nyt enempi kuin kaksi vuotta sitten kuin sain vastaan ottaa kirjeen sinulta jonka edestä tahdon minä kiitaa sinua ja pyydän sinua viellä anteksi antamaan minun huolimattomuuteni ja laiskuuteni.

Ilmat täällä ovat olleet niin myrskyisiä, en tiedä jos uskaltan lähettää tämän kyyhkysen poikki valta meriä sillä se voi olla ettei se löydä kuivaa maata eli tuoretta öljyvuuta josta hän nyppisi öljyvuun lehti jonka toisi takaisin hänen lähettäijälle. Meret ovat olleet niin rosopintaisia että se tuntui niin kuin tämä pieni uskon arkki mennis kuumoon. Amatoorit, tietämättömyyden alaiset kuin löytäsimme itsemme putodettu pyöremyrskyn keskelle jossa olisi kaikki joutunnut turmioon, se Voima joka voi tyynyttellä tuuleet ja aalot on johtannut meitä tähän asti. Emme me tiedä mitä on meidän edessä muta ei ole meille luvattu rauhalinen poikki-meno ijankaikkisuuden ihanaalle rannalle jonka kohti me jatkamme kulua. Päivät enimmäkseen ovat

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

pimeat ja synkät mutta tilaisuus on joskus meille annettu iloitsemaan kansakäymisessä samankaltaisten vaeltajain kansa, silloin armon aurinko voi loistaa.

Suuruuden hulluus on tauti joka läpi aikoja on aiheutannut suuria miehiä nousemaan Jumalan ihmisten keskelle vaikutamaan masentumista ihmis säännösten kautta. Ylivaltaisuuden henki käyttää 'yhteydestä erottamisen pannan' sulkemaan taivaan portit kennelle hyvänsä halua. Meidän ei olisi pitänyt hämästyä sillä tämä on jo tapahtunut usein meidän aikoinna ja kuinka paljon enempi läpi historioita. Paavalin varroitus I Timoteus 2; 12 olisi pitänyt vaikuttaa olla varuillaan sillä se on sanottu 'voima saarnajain ylitse on naisen sormen päässä' Tämä ei ole ollut miellyttävä nähdä vaan emme me tiedäneet pelätä mikäli voisi tapahtua. Harvat ovat olleet ne jotka eivät ole petoksesta nielettyt.

Hyvästi nyt sen voiman haltuun joka voi tyynyntellä tuuleet ja aalot. Terveisiä kaikille jotka minun terveisiä vastaan ottavat.

Vaeltaja elämän kaitaisella tiellä Ralph Niska"

Kirjeestä ei selvinnyt tarkemmin, mitä Amerikassa oikein oli tapahtunut, paitsi että Ralph koki, että heitä kohtaan oli käytetty "yhteydestä erottamisen panna", ja suuret miehet olivat vaikuttaneet masentumista ihmissäännösten kautta.

Teemu oli helluntaina Kiirunassa. Hän kantoi huolta veljestään, ja niinpä sain Kiiruna-aiheisen kuvakortin, jossa oli paljon nimiä, muun muassa Roger Pedersen. Samoihin aikoihin ryhdyin kirjoittamaan kirjettä Hämeenlinnaan:

"Haminassa 9/6 1981

Rakas matkakumppani kohti taivaallista kotimaata Aulis Paloniitty perheesi kanssa

Tuli halu kirjoittaa taas pitkästä aikaa sinne teille, kun olen saanut niin monta kallista kirjettä tämän kevään aikana, jotka ovat niin kuin terveisiä taivaasta. Hauskalta se vain tuntuu, kun saa huomata, ettei tarvitse yksin käydä tätä raskasta sotaa, jossa vihollinen hyökkää niin ankarasti, että välistä tuntuu, että Herran Jeesuksen piskuisen

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

sotaväen puolustuslinjat ovat aivan murtumassa. Kuitenkin meidän täytyy uskoa, että se Suuri Sotasankari vieläkin käy laumansa edellä vereen kastetuissa vaatteissa, sotii ja voittaa ja lyöpi laumansa viholliset suunsa miekalla oikealla ja vasemmalla puolella, niin kuin vanhat ovat kuvanneet elävästi kirjoituksissaan.

Kaunis kesäpäivä on meille tänään suotu, ja Jumalan luoma luonto kukoistaa herkän vaaleanvihreissä sävyissä ja linnut visertävät ylistystä Luojalleen. Vaan ei kestä kauan ennen kuin linnut lakkaavat laulelemasta ja kukkaset alkavat kuihtua, kunnes viimein talvi saapuu ja kaikki vaikuttaa kuolleelta luonnossa. Kuitenkin luonto puhkeaa jälleen seuraavana keväänä uuteen kukoistukseen, sillä elämän siemen on kaikesta huolimatta selviytynyt läpi hyisen talven. Historia osoittaa myös, ettei elävä kristillisyyks ole koskaan ollut pitkiä aikoja elävänä suuressa voimassa, vaan missä Jumala on antanut helluntain tuulien voimallisina puhaltua, siellä on perkele pian saanut sammutettua sitä tulta, jota Jumalan poika tuli sytyttämään. Luther sanoi, että "sen todistaa koettelemuskin, ettei kristillisyyks ole missään paikassa seisonut elävänä yli tavallisen ihmisen iän". Eiköpä se ole tapahtunut sen takia, että kristillisyyks on niin kauan ollut voimassaan kuin ne ensimmäiset kristityt ovat olleet elämässä, joiden on pitänyt käydä läpi raskaita herätyksen aikoja, mutta meillä jälkeentulleilla sukupolvilla on monta kertaa huikentelevaisuutta elämämme kalleimmassa asiassa. Vihollinen tekee työtänsä muokatakseen kristillisyyttä ylimalkaisemmaksi ja suurpiirteisemmäksi, "sillä lihallinen vapaus pyytää aina uusissa polvikunnissa sisälle tulla, niin kuin II Vanhinten kirjan esipuheessa [po. Parakan oikaisuissa Havaksen historiaan] sanotaan.

15.6. Tässä tahtoo jäädä kirjoittaminen vähän katkonaiseksi, kun on olevinaan niin paljon kaikenlaista tekemistä, mutta kuitenkin tuli taas niin suuri halu tarttua kynään, kun tuntee että sekin tuo jo lohdutusta näiden ahdistusten alla, jotka monta kertaa painavat, että tuntuu, että "kaikki on hukassa", niin kuin Laestadius sanoo.

Olen ajatellut monta kertaa nyt tätä kesää, kun vapaudun asepalveluksesta, että sydämen halu olisi lähteä käymään siellä Lapinmaalla,

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

sillä niistä asioista täytyy saada selvyys, jotka niin paljon painavat mieltä. Se olisi hauskaa, jos teitä hämeenlinnalaisia lähtisi matkaan tueksi, sillä olen saanut niin useasti tuntea, että yhteinen on meillä kilvoitus ja samanlainen on mieli, nimittäin että pitää kiinni siitä opista, josta hengen ja elämän olemme saaneet. Se onkin niin siunattu asia, ettei sitä taida sanoin kuvata, että vieläkin on sellaisia ystäviä, joilla on yhdenkaltainen puheenparsi kristillisyyden asioissa kuin etsikkoaikamme vanhimmilla.”

Lahden juhannusseuroissa Veikko Viljanen oli valkeassa kaavussa jakamassa pappien kera ehtoollista. Teemu pani myönteisesti merkille Viljasen sanat ehtoollispöydässä: *”Jääkää Herran rauhaan”*, kun papit sanoivat *”Menkää Herran rauhaan”*. Olin kyläpaikassa saunomassa. Seisokelin Vesijärven vanhempien miesten kanssa – yksi heistä oli nimeltään Leivo – jotka aprikoivat, että kyllä tästäkin varmaan tulee sanomista, kun Viljanen oli ehtoollista jakamassa. Heistä siinä ei ollut moittimista. En sanonut siihen mitään. Sisällä talossa oli puhetta siitä, että muutamat kristillisyyden tunnustajat ovat menneet helluntailaisuuteen. Laulaminen ja soittaminen olivat vetäneet puoleensa musikaalisia ihmisiä. Isä sanoi, että jos hän jättäisi kristillisyyden, kyllä hän siinä tapauksessa rupeaisi ateistiksi, siis jumalankieltämysoppikin on ymmärrettävämpi vaihtoehto kuin väärä jumalisuus.

[Isä oli kertonut ennen, että pilkkoessaan nuorena miehenä halkoja lapsuudenkotinsa kellarissa hän oli ajatellut, että ei Jumalaa ole olemassa. Silloin isän lyömä halko oli lennähtänyt häntä otsaan, niin että isä oli tuupertunut hetkeksi lattialle. Toivuttuaan hän oli ajatellut, että ei hän enää uskalla ajatella noin, muuten häntä lyödään seuraavalla kerralla lujempaa.]

Lahdesta palattuani jatkoin kirjettä Aulikselle:

”24.6. Kyllä täällä armeijassa saa tuntea itsensä yksinäiseksi – välistä tuntuu kuin olisi aivan yksin koko suuressa maailmassa, missä yksi syvyys pauhaa siellä ja toinen täällä. Sillä ei ole monta sellaista sielua, joiden kanssa todella kaipaa saada pitää kanssakäymistä ja kantaa vihollisen päälle, kun useimmat eivät lainkaan ymmärrä sellaisia kiusauksia ja koettelemuksia, joiden kanssa saa päivästä toiseen

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

taistella. Vieläpä tuntee siitä murhetta, kun on sellaisia vanhoja rakkaita ystäviä, joiden kanssa vieläkin tosin on hyvät välit ja saattaa rauhassa ja rakkaudessa keskustella, mutta kuitenkin saa niin selvästi tuntea, että sydämellinen ja vilpitön luottamus on loppunut.

Mutta kuitenkin meidän täytyy uskoa, että Hän joka on hyvän työn meissä alkanut, on sen vielä kerran päättävä. Sen rukouksen kanssa olen tälläkin hetkellä kilvoittelemassa, että herätyksen tuulet saisivat vielä puhaltaa yli Suomenmaan, että se lauha tuuli saisi sulattaa jäät minunkin sydämen ympäriltä, että saattaisimme painaa kylmiä rintoja yhteen, että ne alkaisivat palaa Yljän rakkaudesta.

Vaan monta kertaa joutuu myös sen tähden lähettämään huokauksia Jumalan puoleen, että Hän kirkastaisi aina synniksi omavanhurskauden sekä itsekkyyden ja omahyväisyyden vaikutukset, sillä vihollinen välistä tulee kuiskuttamaan, että "sinä se vain olet melkoinen kristitty, jota eivät vieraat tuulet hevin horjuttele", jos kohta se välistä tahtoo painaa aivan maan tasalle ja viedä uskomisen oikeuden pois, "kun ei sinusta ole edes tuollaista viettelystä vastaan taistelemaan". Vaan aina perkeleellä on yksi ja sama tarkoitus – johdattaa meitä loitommaksi sieluimme Rakastajasta, joka on roikkunut taivaan ja maan välillä kaakinpuussa lunastaessaan meitä poloisia.

No, päätän tämän lyhykäisen ja hajanaisen kirjeen, kun puoliyö alkaa jo olla käsillä, ja pyydän, että vielä rukoilisitte minun heikon puolesta ja vielä anteeksi antaisitte kaikki synnit ja viat, joihin aina joutuu ja jotka hidastavat matkantekoa. Se rukous on minullakin Jumalan puoleen teidän kaikkien edestä – vaikka se on monasti heikko ja häilyväinen – että saattaisitte tehdä Viinimäen työtä kärsivällisyydessä ja pitkämielisyydessä, että se kantaisi siunattua hedelmää monen sydämellä.

Vaan jää nyt hyvästi, ikuiseen muistoon jäänyt veli, Jumalan ja Hänen armonsä Sanan haltuun. Monin sydämellisin terveisin ystäville, vähä elämän tien kulkija Juha-Lassi Tast

JK 1. Sten Johansson kumppaneineen saapuu Tampereelle perjantai-iltana 3/7, ja he pitävät Hervannan kirkossa kokoukset lauantaina,

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

sunnuntaina ja maanantaina, mutta minulla ei ollut tällä kertaa mahdollisuutta tavata heitä, sillä olen sen viikonlopun kasarmilla virka-apuosastossa. Todennäköisesti kotiudun kuitenkin seuraavana perjantaina 10/7, ja jos Jumala suo, että he ovat silloin vielä Suomessa, olisi sydämellinen halu tavata heitä. Vaan mitä Sinä ajattelet tästä? Ehkäpä olisi hyvä keskustella asiasta puhelimitse, mikäli siitä tulee jotakin ilmoitettavaa puolin tai toisin. Yleniukseltakin voi tiedustella heistä, puhelinnumero on 931/. Vaan tapahtukoon kaikessa Jumalan tahto.

Olen nyt aikeissa lähteä syyskuun alussa Turkuun opiskelemaan biologiaa ja maantiedettä. Pyydän vielä rukoilemaan siinäkin asiassa, että kaikki järjestyisi parhain päin, asunnon saanti ym. ja ennen kaikkea, että saattaisin olla niin kuin pieni valotuikka, joka voisin heijastaa jotakin siitä taivaallisesta valkeasta, jonka lämpöä ja kirkkautta olen joskus saanut tuntea vaelluksen aikana, vieläpä niille ihmisille, joita tapaan siinä ympäristössä, jossa luultavasti tulen lähimmät vuoden viettämään. Se sama.”

Minulla oli tehtävänä Haminan kenttätykistö patterissa järjestää palvelusvuorot tasaisesti varusmiesten kesken. Kolmen ja puolen kuukauden reserviupseerikurssin aikana kullekin tuli yksi päivystysviikonloppu, jolloin ei päässyt lomalle. Olin järjestänyt itseni ”kiinni” juuri siksi viikonlopuksi, jolloin Tampereella oli Stenin kokoukset. Se oli samalla viimeinen viikonloppuni armeijassa. Yritin puhua yksikön vääpelin kanssa, voisinko vielä muuttaa listojani, mutta hän sanoi, että ne on jo lyöty lukkoon eikä niitä enää käy vaihtaminen. Ihmettelin kovasti, mikä tässäkin nyt on tarkoituksena, että olen itse järjestänyt itselleni tällaisen esteen enkä pääse Tampereelle kokouksiin.

Kirjoitin ylös lyhyesti mietteeni:

”29/6 1981 klo 15.30. Niin, nyt ensi viikonloppuna Sten Johansson ja viisi muuta kristittyä tulee Lapista Tampereelle. Minulla olisi ollut sydämellinen rukous Jumalan puoleen, että olisin saanut olla mukana siellä, mutta näyttää siltä, että minun täytyy olla ensi viikonloppu ”kiinni” armeijassa”.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Olin patterissa päivystäjänä sunnuntaina 5.7.1981, kun puhelin soi. Vastasin: *"Kenttätykistöpatteri, upseerioppilas Tast"*. Yllätykseni oli tavaton, kun puhelimesta oli Sten Johansson. Ääni oli yhtä lämmin ja ystävällinen kuin erkaantuessamme puolitoista vuotta aiemmin Växlaregatanilla. Olin niin hämmentynyt, etten osannut sanoa juuri mitään. Sten lohdutti kuitenkin minua ja saarnasi synnit anteeksi, vaikken ymmärtänyt sitä pyytää. Kävi siis melkein samalla lailla kuin tapaninpäivänä 1979 Vingbäckillä pyhärukouksissa.

Päästyäni seuraavalla viikolla armeijasta aloin lukea Turun yliopiston biologian pääsykokeisiin. Vuotta aiemmin olin päässyt Turkuun ja Joensuuhun opiskelemaan maantiedettä sekä Åbo Akademiin opiskelemaan biologiaa. Olisin halunnut opiskella ruotsiksi, mutta kun sain tietää, ettei Åbo Akademi voinut opiskella biologian opettajaksi, päätin pyrkiä vielä Turun ja Joensuun yliopistoihin opiskelemaan biologiaa. Olin hakenut niihin jo vuotta aiemmin, mutta en päässyt sisään, koska keskityin armeijassa maantieteeseen. Nyt minulla oli kolme viikkoa aikaa lukea heinäkuussa 1981, mutta en oikein jaksanut syventyä asiaan.

Olin kesämökillämme, kun sukulaisia tuli kylään Hämeenlinnasta. Menin autoon lukemaan pääsykokeisiin. Takahyllyllä oli Niilan villin lännen aiheisia sarjakuvalehtiä, enkä malttanut olla tutkimatta niitä. Tätini mies Mauri sattui kulkemaan auton sivuitse juuri, kun olin syventyneenä seikkailuun, jossa oli joku intiaanittö. Mauria huvitti lukemiseni pääsykokeisiin. Oli tavattoman noloa jäädä kiinni tuommoisesta, kun olin vielä arvostellut kristillisyyteen tulleita luvallisuuksia.

Roger Pedersen tuli taas käymään Suomessa. Tapasin hänet Tampereella Lahtisen Veikon luona. Hän oli ollut Helsingissä ja päätenyt nuorten koontumiseen, joka olikin osoittautunut naamiaisjuhlaiksi. Sellaista ei Roger ollut osannut odottaa. Hän pääsi kuitenkin toiseen tilaisuuteen, missä puheltiin kristillisyydestä, niin kuin tulee. Roger oli oppinut jo hiukan suomea. Lahtisen lapset olivat nauhoittaneet Rogerin laulamia norjalaisia hengellisiä lauluja. Minäkin kuulin Rogerin komean äänen laulavan nauhalla

"Som ungdom jeg ønsker og eie det største som livet kan gi, jeg vandret på syndige veier, men fant ikke lykken deri" (= "Nuorena toivon

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

omistavani suurimman, mitä elämä voi antaa, mä vaelsin syntisillä teillä, vaan en onnea löytänyt siellä”).

Otto-faari oli erityisen ihastunut tähän lauluun, niin että hän esitti tämän tästä Teemulle ja minulle pyynnön: *”Laulakaa taas se norjalainen laulu”*. Hän pyysi meitä laulamaan muitakin hengellisiä lauluja, kuten *”Blott en dag, ett ögonblick i sänder”* (*”Päivä vain ja hetki kerrallansa”*), aina ruotsiksi. Ehkä hänestä oli niin mieluisaa kuulla lastenlasten laulavan isoisänsä kielellä. Opetti hän meillekin laulun:

”Mitt hem är så ringa, dess dörr är så låg, men aldrig en kärare boning jag såg kring hela den grönskande jorden. Där lever min glädje, där föddes mitt hopp, där lärde jag blicka mot himmelen opp och älska min hembygd i Norden” (vapaa käännös: *”On kotoni pieni, ovensa matala, en armaampaa majaa mä voi tavata tään viheriän maan piiriin päällä. Siell’ riemuni elää, siell’ syntyi toivoni, Siell’ taivaaseen opin mä luomaan silmäni, ja rakastamaan pohjoista maata”).*

Istuimme Rogerin kanssa Tampereen rukoushuoneen parvekkeella, kun veljeni Teemu puhkesi seurojen päätteeksi voimakkaaseen itkuun. Roger kysyi minulta, onko hän ennen ollut tuollainen. Vastasin, että ei. Siksi olin itsekin yllättynyt. Roger kertoi Teemun olleen samanlainen hiljattain Norjassa (Tysfjordissa). Teemun itku jatkui vielä seurojen päätyttyä, niin että Lauri Vainioranta kävi taputtamassa häntä ja sanomassa, että saadaan olla hyvässä turvassa.

Sinä kesänä olin toisten Tampereen nuorten kanssa Oriveden Vuorijärvellä telttaretkellä. Se oli varmaan Nygrenin Pekan aloite, hänhän oli ollut Teemun ja minun lailla mukana Tampereen lyseon luontokerho Vuokossa, ja Oriveden ja Ruoveden erämaat olivat juuri retkeilykohteemme. Menin yhden nuoren miehen kyydissä, joka oli tehnyt aika hiljattain parannuksen lankeemuksesta. Poikasena olin rukoillut iltarukouksessa juuri hänen ja erään toisen pojan puolesta [joka on jo kuollut]. Autossa mies avasi radion, josta alkoi kuulua laulu: *”Mörkö se lähti piiriin, tint-tant-tant-tant-tal-lal-lei, mörkö se lähti piiriin, mörkö se lähti piiriin”*. Hän sanoi, että tämä on hänen suosikkinsa. Hän sulki kyllä heti perään radionsa. Orivedellä oli monia seurustelevia pareja, mutta pojat ja tytöt nukkuivat siivosti eri teltoissa.

Kun kävin jatkuvasti seuroissa, ei minulla ollut voimaa sanoutua irti näistä nuorten riennoista. Ne taisivat olla juuri sellaisia ”viattomia iloja”, joista Ruth Hendrickson oli minulle kirjoittanut. Tamperelaiset poikamiehet perustivat Vapaiden Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen, lyhemmin VNMKY, jonka säännöissä oli yksi pykälä: kun joku meni naimisiin, hänen tuli tarjota lounas jäljelle jääneille poikamiehille. Olin mukana kerran tällaisella lounaalla. Sen tarjosi Markku Ihonen saman vuoden syksynä. Tytöillä oli Tampereella ”Moottorikerho” (moottori tarkoitti morsianta). Näin vähän vahingossa Moottorikerhon piirtämän suurikokoisen kuvan – se oli melkein juliste - jossa toivotettiin yhdelle jalkansa loukanneelle nuorelle miehelle pikaista paranemista.

Olin mukana suunnittelemassa nuorten iltaa. Muuan tyttö sanoi halua- vansa tilaisuuteen musiikkia. Kysyin, saanko lukea yhden paikan. Hän kysyi, onko se Vanhasta testamentista. Luin Isän äänestä otteen William Erikssonin saarnasta, joka oli pidetty 1950 Brush Prairiella Amerikassa:

”Kun Jumalan Poika antoi henkensä ristillä, temppelein esivaate on haljennut. Silloin lakkasi Vanhan testamentin uhrijumalanpalvelus. Nyt ei enää tarvittu harppuja ja muita soittovälineitä, joita vanhan liiton kansa käytti jumalanpalveluksessaan. Mutta näitä on jälleen otettu käyttöön kuollessa kristillisyydessä yhdessä muiden kuolleesta uskosta tuotujen aineksien kanssa.”

Hämeenlinnassa olin sukulaisteni mukana vadelmia noukkimassa. Jutelimme hyvän tovin tätini Ullan kanssa. Hän pahoitteli, että Laurellin veljeksistä on tullut tuollaisia, kun heidän isänsä ja äitinsä (Eemeli ja Alma) ovat olleet hiljaisia ja rauhallisia kristittyjä. Ulla sanoi, ettei hän toisaalta hyväksy sitäkään, kun Tapani Jokipalo oli vedonnut isänsä Suunen hautajaisissa tämän opetukseen, että tulee pitää kiinni uskon ja rakkauden saarnaajista. Ulla halusi siis kulkea keskitietä ”laurellilaisten” ja ”jokipalolaisten” välissä.

Pääsin opiskelemaan Joensuuhun, mutta en Turkuun. Siksi ajattelin aloittaa opinnot Joensuussa. Silloin soitti Pekka Nygren. Hän oli hakenut tois- tamiseen Helsingin yliopistoon metsätaloutta opiskelemaan mutta pääs- syt vain varasijalle. Turkuun hän oli päässyt opiskelemaan kemiaa, ja sen paikan hän oli ottanut vastaan. Ajattelin, että tämä oli Jumalan

johdatusta, ja päätin lähteä itsekin Turkuun maantiedettä opiskelemaan. Kun matkustimme yhdessä Turkuun ilmoittautumaan yliopistolle, puhelin Pekalle siitä, miten minun mielestäni kristillisyydessä tulisi opettaa. Pekka ei vaikuttanut innostuneelta. Hänen mielestään joku asia voi olla yhdelle koreutta, kun taas toinen ei ole kiinnittänyt siihen mitään huomiota. Siksi ei tule antaa yhteisiä tarkkoja sääntöjä. Opetuksen tukan pituudesta Pekka hyväksyi, koska Paavali opettaa siitä, vaikkei hän ymmärtänytkään sitä.

Pekka sanoi yrittävänsä vielä oikaisupyyntöä saadakseen pari pistettä lisää metsätalouden pääsykokeesta. Yliopistolla käytyämme menimme Vaulan vuokra-asuntovälitykseen, jossa oli valtavan pitkä jono. Päätimme, että Pekka voi lähteä jo kotiin ja minä yritän löytää asunnon, joka sopisi meille molemmille. Vihdoin tuli minun vuoroni, ja sain tietää, että Lausteella on yhden huoneen alivuokralaisasunto. Ajoin sinne bussilla. Huone oli aika pieni kahdelle, mutta arvelin, että on parasta ottaa se, minkä saa. Parin päivän kuluttua Pekka soitti ja ilmoitti saaneensa paikan maa- ja metsätieteellisestä tiedekunnasta Helsingistä, eikä hän siis tulisi sikaan Turkuun. Ajattelin, että koko mutkan tarkoitus oli ohjata askeleeni Joensuun sijasta Turkuun.

Sain kuulla useiden hämeenlinnalaisten olleen Stenin kokouksissa Hervannan kirkossa Tampereella. Yleniukset olivat hiljattain muuttaneet Kallevasta Hervantaan. Aulis valitti, että kalliit saarnat saivat kaikua tyhjiille seinille. Erkki Laurell ihasteli Stenin tarkkuutta, kun hän oli todennut, että heidät on lähetetty vain Tampereelle. Tiettävästi oli ollut puhetta vierailusta Lahteen, kenties Hämeenlinnaankin.

Yleniuksen Martti kertoi Stenin saarnanneet tekstistä 1. Piet. 1, ja Arvid Stålnacke oli tulkannut. Kun Sten oli lukenut ensimmäisen jakeen ruotsalaisesta Raamatusta, Arvid oli lukenut perässä suomalaisesta. Sten oli lukenut uudelleen, Arvid perässä. Viimein Sten oli sanonut: *”Tulkkaa, älä lue”*. Ruotsalaisessa vanhassa käännöksessä Pietari kirjoittaa niille, jotka ovat saaneet meidän kanssamme yhtä kalliin uskon, suomalaisessa sanat osoitetaan niille, jotka ovat saaneet yhdenkaltaisen kalliin uskon. Sten tarkoitti siis, että yhtä kallis usko ja yhdenkaltaisen kallis usko eivät ole sama asia. Arvid Stålnacke oli saarnannutkin kerran. Alvar Koljonen

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

kertoi kiittäneensä häntä saarnasta, vaikka Arvid oli todennut, ettei siitä tullut oikein mitään.

Elokuussa Sten piti kokoukset Kiirunassa. Olisin mielelläni lähtenyt sinne, mutta en saanut tilaisuutta, koska tunsin, että minua sitoi isälle edellisen vuoden alussa antamani lupaus olla menemättä, ennen kuin hän voisi tulla mukaan.

Isä ja äiti toivat tavaroitani Turkuun, ja samalla minulle ostettiin kelpo kulkupeli, uusi polkupyörä. Kävimme tervehtimässä Eino Nousiaista, joka asui vanhassa puutalossa lähellä rautatieasemaa. Nousiainen oli jo hauras ja heikko mutta kovin iloinen käynnistämme. Tämä oli viimeinen kerta kun näin tämän herrtaisen vanhuksen. Hän kuoli samana syksynä 83-vuotiaana.

Ennen opintojeni alkua tuli Lapista lähetys Suomeen. Lähetysmiehinä olivat Hugo Gustavsson ja Evald Larsson. Jönsson oli sairastunut kurkkusyöpään, joten ensimmäistä kertaa vuoden 1948 jälkeen hän ei ollut lähetysmiehenä. Menin Hämeenlinnaan seuroihin junalla. Niemen Topi tuli samalla junalla, ja hän kiiruhti askeleitaan ehtiäkseen rinnalleni, kun kävelimme kohti rukoushuonetta. Keskustelumme sivusi äänellisen syntien anteeksiantamuksen välttämättömyyttä, että ihminen voi tulla elävään uskoon. Topi totesi, että jos opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina, silloin voi myös tulla kahden kesken sovintoon Jumalan kanssa.

Olin kylässä Hämeenlinnan saarnaajan Allan Ansaharjun luona. Ihmiset huokasivat ja valittivat, miten meidän nyt käy, kun Jönsson on vakavasti sairaana. Minusta oli kauheaa kuunnella tuollaista murehtimista miestä, joka oli kuljettanut tuhansien ihmisten laumat vääryyteen. Olisi ollut aivan eri asia, jos olisi ollut murhe siitä, että hän ennättäisi vielä tekemään parannuksen armonajassa ja miten ihmisjoukot saataisiin johdatettua takaisin vanhinten oppiin. Kukaan ei kuitenkaan sanonut tätä, ja minä olin aivan liian arka avatakseni suutani.

Hämeenlinnan rukoushuoneella juttelin Kosti ja Aino Arvolan kanssa. Kosti kertoi Yrjö Mäkelän ystävällisyydestä ja vieraanvaraisuudesta kristityitä kohtaan. Koska hän ei maininnut mitään Severistä, päättelin hänen olevan erilainen kuin isoveljensä.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Helsingissä näin rukoushuoneen pihalla Pauli ja Aino Laurellin ahtautuvan Herman Kannonkarin pieneen autoon. Olisin kovin mielelläni lähtenyt mukaan, mutta en kehdannut esittää asiaa eikä Kannonkarien autossa olisi ollut tilaakaan. Nyt olin joka tapauksessa saanut tietää, kuka se suomenruotsia puhunut vanhempi herra oli, joka jutteli Bengt Johanssonin kanssa kahvipöydässä isoisäni hautajaisissa. Se oli tämä Herman Kannonkari Helsingistä. Kun jäin orpona seisoskelemaan Isometsän rukoushuoneen pihalle, en tiennyt, että tulen vielä saamaan tilaisuuden tutustua Kannonkareihin.

Juttelin Helsingin rukoushuoneella tovin Yleniuksen Salmen kanssa. Hän oli tullut Martin mukana tämän veljen Aatoksen luo. Salme kertoi puhuneensa Stenille siitä, että hän on katsonut lastensa luona jotakin televisio-ohjelmaa. Sten oli neuvonut pyytämään sitä anteeksi lapsiltakin. Tunsin samassa, että se oli synti, kun katsoin televisiota Haminan varuskuntasairaalassa, vaikka koetinkin valikoida vain asiaohjelmia. Se osoitautui kuitenkin kaltevaksi tasoksi, jossa liu'uin yhä pidemmälle, ja ohjelmien lomassa näytettiin mainoksia, joissa oli usein huoruuden henki.

Tampereella kuulin Arvid Stålnacken kuolleen 79 vuoden iässä. Hän oli jaksanut tulkata kaikki Stenin saarnat Suomessa, mutta lähtöpäivän aamuna hän oli ollut Yleniuksella vähän sekava, aivoissa oli kai tapahtunut jotakin jo silloin.

Kirjoitin päiväkirjaani 9/9:

"ARVID STÅLNACKE ON PÄÄSSYT USKOSTA NÄKEMISEEN. Tämä ajatus on ollut voimakkaana mielessäni, kun sain lauantai-iltana kuulla Yleniuksen Martilta sanoman, että Arvid Stålnacke on muuttanut tästä maailmasta.

Voi kuinka minäkin kaipaisin päästä pois tästä maasta ja turmeluksen kaupungista Paratiisiin, jossa ei aurinko koskaan laske ja jossa tiaiset ja satakieliset veisaavat iankaikkista ylistysvirttä Luojalleen ja morsiamen piiat tanssaavat kuin peurat Tapetun Karitsan häissä, vaan kukatiesi se on Taivaallisen Isän tahto, että minun pitää täällä vielä muutampia vuosikymmeniä vaeltaman, ja siksi minun raukan rukous on, että Herra antaisit minulle voimaasi lainaksi ja vieläpä oikeata

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

nöyryyttä, että saattaisin uskossa kulkea tämän taipaleeni ja vielä heijastaa jotakin siitä Taivaallisesta Valkeasta, jonka olet minunkin sydämelläni sytyttänyt. Amen Turussa, klo 20.35 yksinäinen matkailainen kohti Jumalan Paratiisia Juha-Lassi Johansson Tast – Taidan lähteä käymään lenkillä.”

Seuraavana viikonloppuna seurat olivat Turussa. Mainitsin Jorma ja Ulla Laurellin luona, millaisia tuntemisia minulla on ollut Arvid Stålnackesta. Pauli ja Ainokin olivat siellä, mutta huomasin, että sanoihini suhtauduttiin tietyllä varauksella. Tosin puhuin henkilöstä, jota he eivät tunteneetkaan. En minäkään ollut nähnyt Arvidia kuin kaksi kertaa, Vittangissa ja Kaalasluspassa jouluna 1979. Pauli oli sitä mieltä, että Sten Johansson on *”lähinnä oikeassa”*.

Eino Toivoselle totesin, että ei voi sanoa, että Lapin vanhimmat saarnasivat mitään väärin, mutta he eivät puhu siitä, mistä pitäisi, ja siksi puheesta tulee pyöreätä. Eino sanoi ajattelevansa ihan samalla tavalla; ei puhuta mitään suorastaan väärää mutta ei myöskään sitä, mitä pitäisi.

Kun Mikaelin kirkossa oli ehtoollisjumalanpalvelus, kävin muiden tavoin pyytämässä Evald Larssonilta ja Hugo Gustavssonilta anteeksi ennen ehtoollispöytään menoa. Salme Ylenius istui muutama rivi saarnaajien takana, ja näin hyvin hänen ilmeestään, että hän aprikoi, miten nyt mahtaa olla laitani. Salme oli tullut Turkuun tervehtimään tatiään Signe Lahtista.

Näin ja kuulin, kun Tapani Siltala Helsingistä meni Lapin vanhinten luo ja pyysi heiltä anteeksi epäluottamusta. He saarnasivat synnit anteeksi ja totesivat, ettei se ole ihme, että vihollinen voi vaikuttaa sellaista. Ajattelin, että siinä on taas yksi, joka menee samaa tietä kuin Tärännön vanhat kristityt, joista Johan Lantto kirjoittaa: *”siihen ne silisit vanhaat kristitykki ja syrjää myön anoit antheeksi”*. Ajattelin näin, vaikka pyysin itsekin vanhimmilta anteeksi ehtoollisen yhteydessä.

Tapanin poika Jukka yöpyi luonani. Hän on ikätoverini, ja meistä oli tullut hyviä ystäviä. Kun hän oli seurassani Lahden rukoushuoneella, Eelis Ahonen tuli kysymään häneltä, kenen poika hän on. Eelis Ahosella oli selvästikin huoli siitä, että viettelen ystäväni, vaikka hän ei sanonutkaan sitä suoraan. Olimme Jukan kanssa myös Kaltimossa ja yövyimme hänen

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

isänsä serkun Juhani Siltalan luona. Ennen seurojen alkua olimme aamu-päivällä Jukan kanssa Juhaniin lasten tunneilla koulussa.

Niemeläinen piti Enon kirkossa yhden saarnan. Hän puhui lyhyesti muistellen heräyksensä aikaa, kun hän hiihti järvellä sielunhädässään ja ruokoili Jumalalta apua. Yhden kokouksen edellä menin Hugo Gustavssonin luo ja kysyin, voisinko keskustella hänen kanssaan. Minusta näytti, että hän vilkaisi minua ja käänsi sitten selkensä. Odottelin hetken tietämättä mitä tehdä, mutta sitten menin takaisin istumaan paikalleni. Olihan mahdollista, ettei hän ymmärtänyt, mitä sanoin. Istuin penkissä naisen vieressä, joka kertoi olevansa Aini Puhakka ja asuvansa Kuopiossa. Kävi ilmi, että hän tunsu hyvin Saarisalot. Aini Puhakka kertoi, että Saarisalon tyttöjä oli ollut täällä seuroissa.

Saatuani kuulla, että lähetysmiehet menevät maanantaina väliajalla Antti Laukkaselle, pyysin Juhania viemään meidät sinne. Aavistelin, että siellä olisi tärkeää keskustelua. Tulimme sisään vähän myöhässä. Olohuoneen jännittynyt tunnelma oli heti aistittavissa. Puheenaiheena olivat seurojen puhelinkuuntelut ja saarnojen nauhoittamiset, mutta minusta tuo oli vain jäävuoren huippu.

Evald Larsson kertoi, että Amerikassa oli ollut erimielisyyttä siitä, sopiiko puhelin kristityille. Lappiin oli lähetetty kirje, jossa kysyttiin puhelimesta. Muistaakseni Frans Parakka oli vastannut kirjoittamatta mitään puhelimesta. Vasta kirjeen lopussa luki, että Isak Niku soitti ja pyysi kertomaan terveisiä. Suomen saarnaajat ihastelivat Laukkasella, miten taitavasti tuo oli tehty. Olavi Savo muisteli Koivun sanoneen, että ei pata ole synti mutta jos siinä keittää viinaa, niin se on synti. Eelis Ahonen sanoi, että se on paha, jos ei mennä seuroihin vaan jäädään kotiin kuulemaan jonkun lahjakkaamman saarnaajan saarna. Tapio Laukkanen säesti painokkaasti nykytellen, että sitä hänkin ajattelee, että se on väärin, jos tehdään sillä tavalla.

Evald Larsson mainitsi hänelle sanotun, että hän olisi keskeyttänyt lähetysmatkan vuonna 1974 siitä syystä, että hän ei jaksanut Jönssonin kanssa. Tätä ihmeteltiin. Larsson lisäsi, että Koistinen oli sanonut hänelle niin. Mietin tehneeni saman päätelmän hämeenlinnaisten kertomusten nojalla.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Enon vanhin saarnaaja Väinö Kärki sanoi, että heillä ei ole ollut niin suoraa yhteyttä Lappiin, koska Karjalan kristillisyyttä ovat rakentaneet Etelä-Suomen vanhat saarnaajat, kuten Ville Nieminen, mutta *”ei se tarkoita, etteikö meillä olisi luottamusta, niin kuin näidenkin kokousten aikana on kuultu tiivis Jumalan Sana”*. Ihmettelin, olemmeko olleet varmasti samoissa kokouksissa.

Antti Laukkanen mainitsi jostakin kuulemastaan nauhurien käytöstä, mutta Einari Koponen näpäytti heti terävästi, että sitä kuulee niin monenlaista. Silloin Antti Laukkanen nousi seisomaan ja sanoi rukoilevansa anteeksi. Saarnaajajoukko todisti yhteen ääneen. Lauri Väänänen muisti Niemeläisenkin pyytäneen anteeksi, mutta itse en ehtinyt panna sitä merkille. Ihmettelin vain, mistä nyt oikein tehdään parannusta.

Useimpien vieraiden lähdettyä muuan täti Lappeenrannasta alkoi puhua siitä, millaisessa omassavanhurskaudessa hän on ollut, että vielä kauan jälkeenpäin hänelle on huomautettu, mitä hän oli ennen sanonut. Täti oli vastannut vain, että kyllä hän on ennen voinut sanoa mitä vain. Kun kuulin tällaista puhetta, minusta tuntui, että he tarkoittavat nyt totista ja tunnollista alkuperäistä kristillisyyttä, joka heillä on kerran ollut mutta jonka he ovat vaihtaneet köykäisempään. Tästä on sitten tullut heidän silmissään uskon vanhurskautta ja evankelista vapautta.

Kun hyvästelin väkeä rukoushuoneella viimeisten iltaseurojen jälkeen, Antti Laukkanen sanoi eteisessä: *”Tiivis Jumalan Sana on saarnattu”*. Ajattelin hänen puhuvan nyt vastoin omaatuntoaan. Minusta hän näytti kuin piiskatulta koiralta. Kun pyysin Tapio Laukkasta muistamaan minua rukouksissa, hän vastasi: *”Rakkaaseen muistoon olet jäänyt”*.

Lähetyksen aikana Hugo Gustavsson puhui moneen kertaan, että opetuslapset saivat Pyhän Hengen helluntaina. Evald Larsson puhui sen sijaan seurakunnasta, jonka Jeesus on rakentanut opetuslapsistaan, pesyt puhtaaksi omalla verellään ja pyhittänyt Pyhällä Hengellään. Minusta vain sanat *”lukittujen ovien takana”* jäivät puuttumaan. Turussa kuulin puhelimen kautta Larssonin viimeisen saarnan Teuvalla. Siinä hän sanoi selvin sanoin: *”ja niin opetuslapset uudestisyntyvät kivulla lukittujen ovien takana”*.

Tuntui siltä, että nyt hän sai sanotuksi sen, mikä oli ollut hänen kielellään koko matkan ajan. Kun Jönsson makasi kuolemansairaana kotonaan, hän uskalsi viimein sanoa, mitä hän oli todellisuudessa ajatellut koko ajan kaikki nämä vuodet.

Purin tuntojani paperille:

*”Voi rakas Taivaallinen Isä, kun tää on tämmöstä ny tää kristillisyyden kilvotus ku musta tuntuu ettei noi saarnat niinku ny tänkin lapin lähe-
tyksen aikana että itse jää aivan kylmäks ja kovaks ettei saarnat
pääse yhtään vaikuttaan mussa vaan kyllähän mää siihen tiädän
syyinkin kun mää en oo saattanu hyväksyä niitä opetuksia että sano-
taan että opetuslapset olis uudestisyntyne helluntaipäivänä vasta
kun sillonhan ne olis saanu elävän uskon ilmasta ja eihän sillon olis
mitään virkaa enää armonjärjestyksellä ja seurakuntaopilla kyllähän
sillon kun sillä tiellä mennään edespäin sovitaan hyvin yhteen kaiken
maailman hengellisten joukkojen kanssa toinen asia on sitten kun
musta tuntuu että vaikka ei voi sanoa että mitään puhuttas väärin
mutta kumminki niinku kierretään sellasia arempia asioita että saar-
noista tahtoo tulla vähän pyöreitä eikä enää puhuta pikkuasioista ul-
konaisessa esikuvassa ja kotosessa arkielämässä mutta mun täytyy
sanoa tänkin päivän keskustelujen perusteella että se mitä Yleniuksen
Salme puhui niin se on elävää Jumalan Sanaa ja vieläpä tulee nä-
köksälle millanen nöyryys ja tunnontarkkuus hänelläki on niin peräti
vähän on tällai seuroissa ihmisiä joiden kanssa todella haluais keskus-
tella eikä sillonkaan juuri kaikesta tahdo löytyä samallaista katsanto-
kantaa niin että pakostaki tuntee ittensä vähän orvoks ja yksinäiseks
vaikka mukava oli kyllä puhella Siltalan Jukan Koskisen Taunon ja An-
jan ja Heiliön Eeron kanssa ny viimeks illalla sitä ei voi millään muotoa
kieltää Simoliinin Reino kanssa toivotti oikein lämpimästi omalla hilli-
tyllä tavallaan mut tervetulleeks käymään niillä Jaanintie kuudessa ja
jos Jumala suo mää tahtoisin tosiaan siäl käydä lähipäivinä kun sen
saa niin palavasti tuntea että kaipaa sellasia matkaystäviä joista löy-
tää sitä Henkeä minkä tahtois omalla sydämellään olevan voi niin pal-
jon voimallisempana tunnettavana... vaan ei ole tälläkään kerralla
muuta mahdollisuutta kun jättää ittensä aivan kokonaan Jumalan*

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

haltuun sen huokauksen kanssa että mää polonen raukka kumminki saisin vielä tuntea joskus sitä iloa joka käy yli kaiken ymmärryksen ja että Jumalan Pojan vaivat sais särkeä mun sydäntäni että sais uudistaa matkaliittoja ja jaksais kantaa anteeksiantavaista mieltä kaikkia kohtaan joo ja että viimein pääsis perille Karitsan häihin ennen kuin armonaika loppuu ja aurinko laskee ijankaikkisesti amen.

Tämän olen minä Juha-Lassi Johansson Tast sisällisestä pakotuksesta kirjoittanu tänään 14/9 1981 päättyen klo 00.30 (ja alkanu kyllä jo myöhään eilen) Jumala minua vaivaista auttakoon joka olen niin kuin yksinäinen lintu oksalla ja odotan sitä päivää jolloin kielen siteet aukenevat että voin täysin rinnoin veisata kiitosta ja ylistystä Luojalleni ja Lunastajalleni.”

Arki ja opinnot yliopistossa alkoivat. Kävin usein Reino ja Sirkka Simolinnilla, he kun asuivat puolimatassa alivuokralaisasuntoni ja yliopiston välillä. Reinolle puhelinkuuntelut olivat pahin kristillisyyteen tullut asia. Hän oli nähnyt unenkin: Rukoushuoneella oli iso, karvainen elävä. Ihmiset taputtelivat sitä ja sanoivat, että ei se mitään tee, mutta Reino oli kauhuissaan. Hän oli ajatellut, että elukka kuvasi puhelinkuunteluita. Reino päivitteli, että Raamatusta haetaan vielä puolustusta kuunteluille. Psalmissa 19:4 sanotaan: *”Heidän nuoransa käy ulos kaikkiin maihin, ja heidän puheensa maailman ääreen asti”*.

Reino kertoi myös, miten hän nuorena ajatteli, kun uskottomia tuli seuroihin, että kun nyt vain ei luettaisi sellaista Laestadiuksen saarnaa, missä on karkeitä sanoja. Valokuvista Reino totesi, että hänestäkin on otettu niin komeita kuvia, kun hän oli nuori, *”niin kun mää vieläki olen vähän komia”*. Sirkka hymähti miehensä lausahdukselle. Vuorisen Sirpa pahoitteli minulle Reinon ehdottomuutta: hän oli lähtenyt jostakin tilaisuudesta pois, kun rukoushuoneen alakerrassa paloivat kynttilät pöydillä.

Kävin myös Jorma ja Ulla Laurellilla sekä Eino ja Lilli Toivosella, joilla tuntuu olevan kaipaus saman kristillisyyden perään kuin minullakin. Kun joku oli ihmetellyt Jormalle, että riidellään sellaisista sivuseikoista kuin opetuslasten uudestisyntyminen, Jorma oli vastannut, että se ei olekaan muuta kuin pääasia. Moni esitti, että on turha kiistellä opetuslasten

uudestisyntymisen ajankohdasta, kun tiedämme heidän joka tapauksessa uudestisyntyneen. Laurellin Ulla, joka on vanhin Reino ja Sirkka Simolinin lapsista, kertoi leeviläisten olevan hyviä työmiehiä.

Jorma kertoi leeviläisten yrittäneen saada Reinoa puolelleen, mutta tuloksetta. Reino kertoi, että vanha Salosen August sitä vastoin kallistui leeviläisiin päin. August Salosen pojat Oton, Uskon ja Asserin minäkin tunsin. Sen sijaan Jalmari Salonen - joka ei ollut kai sukua Augustille - oli Reinon kanssa yksimielinen, puhelinkuunteluista ja muista. Jalmarin leski Olga oli usein Simolinilla. Olga kertoi, että kun hänen miehensä pilkkoi halkoja pihalla, ohikulkija oli halunnut ottaa kuvan, kun vanha mies tekee noin uutterasti töitä. Jalmari Salonen oli vastannut: *"On kirjoitettu: älä tee itsellesi kuvaa äläkä jonkun muotoa"*. Olga muisteli, miten painokkaasti hänen miehensä oli lausunut sanat: *"On kirjoitettu"*. Kerran mainitsin Simolineilla, että jotkut puhuvat purnarikristityistä. Sirkka puuskahti: *"Te kaksi juuri olette niitä purnarikristityitä"* (siis Reino ja minä). Sirkka kertoi, että hänen isänsä, Eloranta nimeltään, ei koskaan puhunut pahaa toisista. Kun isä haudattiin, taivaalta tippui isoja, valkeita lumihitaleita, Sirkka kertoi silmät kyyneiltyen.

Kerran kävin Erkki Salmisella, joka kertoi olleensa taipuvainen eriseuraan 1960-luvulla, mutta kun hän oli käynyt kotonaan Kokemäellä, hänen äitinsä oli sanonut: *"Me olemme uskoneet täällä Kokemäellä samalla tavalla vuosikymmenien ajan, äläkä sinä tule tänne puhumaan tuollaisia"*.

Olavi ja Martta Savon luona sanoin, että minulla on kysymys siitä, että kristillisyyttä säilyisi sellaisena kuin se on ollut ennen. Olavi Savo vastasi: *"Uskon kyllä, että sinulla on vilpitön mieli, mutta on sellaisia, jotka istuvat kahdella tuolilla ja horjuttavat luottamusta kristillisyyteen"*. Martta Savo aloitti lauseen: *"Eikös se Merikalliokin..."*, mutta Olavi komensi heti tiukasti: *"Hys, hys!"* Luulen ehtineeni silti ymmärtää, mistä oli kysymys. Rovasti Arvi Merikallio oli uudenheräyksen - yhden lestadiolaisuuden suunnan - johtavia pappeja, mutta hän oli lähestynyt koko ajan esikoisia. Vuosien ajan hän toimi osittain molemmissa liikkeissä. Olin saanut sen käsityksen hänen vaikuttimistaan, että nähdessään uudenheräyksen jatkuvasti kutistuvan hän ajatteli saavuttavansa merkittävämmän aseman

kasvavassa lestadiolaisuuden haarassa. Epäilin hänen tehneen ehdotuksen, jota Olavi Savo ei halunnut minun kuulevan.

Olavi Simolinin luona jatkoimme keväistä keskusteluumme. Olavi kertoi ymmärtäneensä olleensa väärässä, kun hän tunsu kylmyyttä ja kärsimättömyyttä sellaisia ihmisiä kohtaan, jotka eivät olleet yhtä tarkkoja kuin hän. Hän oli ollut hyvin samanmielinen Eero Halmeen kansa, mutta kun Olavi oli moittinut Aku Ankkaa, Eero oli lausahtanut: *"Kun minä haluan oikein rentoutua, heittäydyn sohvalle pitkäkseni ja rupean lukemaan Aku Ankkaa"*. Olavi oli heti tuntenut kylmäkiskoisuuden puuskan Eeroa kohtaan. Samoin kävi, kun hän kuuli, että Norjassa kamerat ovat aivan tavallisia tai kun Amerikasta tulleilla naisilla oli vain pikku lappu huivina. Olin sitä mieltä, että molemmat tulisi pitää syntinä: maailmallisuus ja ylenkatse toista ihmistä kohtaan. Kun Olavi kaivoi tupakkavehkeet esiin, hän totesi hymyillen: *"Tässä et sinäkään seuraa vanhaa esikuvaa"*.

Olavi totesi, että emme me enää lue Agricolan aikaisia kirjoituksia. Kielen muuttuessa on täytynyt tehdä uusia käännöksiä. Olavin poika Kari mainitsi minulle, että Kieri kirjoittaa I Vanhinten kirjan esipuheessa säilyttäneensä vieläpä kielimurteen, jota Lapinmaassa puhutaan, ettei se alkuperäinen ääni ja totuus katoaisi.

Olavi kertoi Leevin käyneen heillä kylässä Koistisen Kallen kera. Hän oli todennut, että leeviläisten tiukka asenne tulee johtamaan siihen, että joukko pirstoutuu ja hajoaa, kun tulee kiistaa yksittäisistä pikkuasioista. Kalle kiisti tämän ehdottomasti. Lähtiessä Olavi oli toivottanut vierailleen *"Jumalan rauhattomuutta"*. Olavin pojilta Aarnolta ja Karilta kuulin, että kun Koistisen Kalle oli palannut Lapista leeviläisten kokouksista, hän oli näyttänyt, että jos täällä [Suomessa] on näin iso valkeus, siellä on näin iso valkeus. Kalle oli piirtänyt ilmaan kaksi erikokoista ympyrää. Vesterisen Martti oli pudistellut päätään Kallen puheille.

Muistelin Olaville, että heillä oli ollut aika kiivasta keskustelua Lapin lähteyksen aikaan 1974, kun Laukkasen veljekset olivat heillä kylässä (vaikka kuulin vain lyhyen katkelman siitä, koska vahdin Niilaa pihalla). Olavi kertoi, että juuri niihin aikoihin hänellä oli sellaisia ajatuksia (kuin minulla edelleen). Olavi oli käyttänyt jopa puheenvuoron saarnaajien kokouksessa, niin että Luoma oli kiljaissut hänelle. Muistaakseni aiheena

olivat puhelinkuuntelut. Olavi oli kertomansa (ja muistamani) mukaan vain jatkanut rauhallisesti siihen tapaan, mistä mielestä hän haluaa pitää kiinni ja ettei tässä ole kysymys siitä, että hän haluaisi nojata omaan viisauteensa. Olavi oli sanonut Karistolle, että jos puhelinkuuntelut hyväksytään, seuraavaksi voidaan katsoa televisiosta joulukokouksia. Kariston mielestä olisi suurenmoista, jos seurat voisi vielä nähdäkin. Olavi oli pudistellut päätään. Sittemmin hän oli kokenut monen muun saarnaajan tavoin täyskäännöksen.

Kävin Olavin poikien Aarnon ja Karin luona, jotka olivat hiljattain perustaneet omat perheet. Pojilta kuulin puhelinkuunteluiden johtaneen siihen, että veljekset Reino, Olavi ja Pekka olivat melkein ruvenneet pitämään keskenään omia kokoontumisiaan. Reino oli edelleen samalla tiukalla linjalla, Olavi poikineen oli muuttunut täysin, ja Pekka oli veljiensä välimaastossa.

Olavi ja Meeri Simolinilla oli huonekaluliike. Turun Sanomien etusivulla oli usein iso mainos, jossa oli Olavin kuva puhekuplan kera. Ihmettelin tätä Olaville, mutta hän sanoi, että kaikki, jotka ovat tunteneet heidän liikkeensä taloudellisen tilan, ovat hyvin ymmärtäneet tämän ratkaisun. Emme päässeet yksimielisyyteen siitä, sopiiko oman valokuvansa avulla edistää liiketoimintaansa. Toivosen Eino kertoi, että hänen veljensä Kaino oli soittanut Heikinsuolta ja kysynyt: *”Onko se teidän pastori mennyt hyvin kaupaksi?”*

Olavi näytti minulle Reino Koistisen lähettämää monistettua kirjettä. Siihen oli leikattu pilakuva, jossa palestiinalaisen näköinen surkea hahmo riippui ristillä. Ympäri oli piirretty sydämen tapainen kuvio, jonka puoliskoissa luki:

”Materialisti sanoo, että hän ajattelee aivoilla. Spiritualisti sanoo, että hän ajattelee elimillä. Minä luulen, että te kohtaatte puolitiessä.”

Monisteen viimeisellä sivulla oli kirje:

”Teidän majesteettinne Muammar Gaddafi Libya. Mikäli tunnette henkilön, jolla on täysikasvoiset aivot, pyytäkää häntä lähettämään tänne kaksi kappaletta 24 voltin akkuja, koska Ford Transit (rek-nro) tarvitsee uudet paristot, sillä ilmasto täällä pohjolan perillä kääntyy

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

rauhanomaisesti pakkasen puolelle. Persona Metaphysica. PS. Ovatko lapset siellä päin uudistaneet kasteen armoliiton?"

Mietin, onko tuo mies nero vai hullu. Olavia Reinon kirjallinen tuotos huvitti, muutoin hän kertoili kokemuksiaan Maskussa asuvasta Reinosta ja hänen suuresta perheestään.

Olavi ehdotti, että alkaisin pitää Turussa ruotsin tai englannin kielen kerhoa kristityille. En ollut oikein innostunut toimesta, kun kristillisyyden asiat painoivat niin kovasti mieltäni. Istuin niin myöhään Simolinilla, että Meeri ehdotti minun voivan jäädä heille yöksi, ettei tarvitse polkea yötä myöten Lausteelle. Kun palasin lauantaiaamuna alivuokralaiskämpälleni, vuokraisäntäni kysyi, olinko ollut naisissa. Sanoin pitäväni sellaisen syntinä. Isäntäni totesi, että minulla on erilaiset periaatteet kuin hänellä.

Kerran kävelin syksyllä 1981 Simolinin Pekalle ja Elmalle Hirvensalon saareen. Pekka kertoi, että kristillisyydessä oli kriittinen aika vuosisadan vaihteen hajaannuksen jälkeen, kun Niklas Milénille oli annettu hoidettavaksi kristillisyyden kassa, mutta Kolehmaisella oli toinen kassa. Tiltanne laukesi kuitenkin Kolehmaisien kuoltua. Niklas Milén oli Pekan iso-isä. Pekka muisteli myös, että Vesterinen oli saarnannut joskus viisitoista minuuttia ja rukoushuone lainehti liikutuksista. Vesterinen oli kävellyt toisten saarnaajien luo ja kysynyt: *"No, onko minulla Pyhä Henki?"*

Minullekin olivat kertoneet henkilöt, jotka muistivat Svante Vesterisen saarnoja, ettei Toivoa voi verratakaan isäänsä. Sujuvasti silti Toivo Vesteriseltäkin puhetta tuli. Pekka kertoi, että isä Svantella oli tapana lukea ääneen lastensa todistusten arvosanat. Ensin luettiin Laurin, myöhemmän kouluneuvoksen todistus: *"Laskento 10, äidinkieli 9, historia 9, ruotsi 10 jne."* Toivo todistus oli toisenlainen: *"Laskento 6, äidinkieli 5, historia 6, ruotsi 6, uskonto 5... Toivo! Uskonto 5!" oli isä huudahtanut ankarasti.* Toivo oli miettinyt kuumeisesti, mitä vastata, mutta sitten hän keksi: *"Kuule, isä, jos ihminen on oikeassa itsensä tuntemisessa, viitononkin on uskonnosta liikaa."* Pekka sai vaivoin kerrottua naurultaan, mitä Toivo oli vastannut.

Pekka oli pahoillaan siitä, että leeviläiset olivat laittaneet johonkin kirjeeseen hänen nimensä ilman lupaa. [Se oli hänen appensa Yrjö Mäkelän

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

kirjoittama ensimmäinen pyyntökirje Lappiin 1968 saada lähetys]. Samuli, Simolinin lapsista nuorin, oli kuunnellut tarkkaavaisesti seuroissa, sillä Elma kertoi hänen muistelleen Laestadiuksen saarnaa: en minä tiedä, löytääkö hän lampaita Siinain vuorelta, tai löytääkö hän niitä Punaisen meren rannalta tai Jordanin virrankaan tyköä.

Muutaman kerran kävin nuorten kokoontumisissa, mutta niissä tunsin oloni niin vieraaksi, että päätin, etten enää mene niihin. Kävi niin, että olin ihastunut yhteen tyttöön ja huomasin hänellä olevan samanlaisia tunteita minua kohtaan. Sinä syksynä hän oli alinomaa ajatuksissani, ja oli aina suuri lahja, jos näin hänet vilaukseltakaan. Tunsin kuitenkin, etten voi ottaa askeltakaan avioliittoa kohden, jollei ole juuri sama mieli kristillisyydestä. Kun hän mainitsi minulle nuorten pikkujoulujuhlasta, *”jossa pitäisi olla joku pikku paketti”*, tunsin, miten eri henki meillä on. Sanoin voivani olla nuortenkin kanssa mutta viihdyn paremmin vanhempien ihmisten seurassa siellä, missä puhutaan kristillisyydestä. Hän vastasi, että jokainen on tietysti siellä, missä viihtyy parhaiten. Niinpä jouduin toteamaan, ettei yhteistä matkaa voi alkaa, jollei kuljeta samalla tiellä.

Kerran olin Tampereen nuorten pikkujoulujuhlassa Sääksjärven seurakuntatalolla Lempäälässä. Nuorison naureskellessa toinen toistaan hauskemille lahjoille Niemen Toivo istui totisena pöydän takana ja tuijotti vaivautuneena pöytälevyä. Ei ollut vaikea nähdä, miten kiusalliseksi rippi-isäni tilanteen koki, vaikkei hän puhua pukahtanut. Tuntui minustakin, että kaikenlaisiin paikkoihin minä kanssa lähden. Illan päätteeksi muuan neitonen soitti musiikkikappaleen harmonilla.

Ikävöin Hämeenlinnan ystäviäni ja yhtenä marraskuun lauantaina raapustin kirjeen Laurellin Paulille. Aloitin sen toteamalla, että ulkona roikuvat tummat pilvet taivaalla, ja monta kertaa tuntuu oma sydänkin olevan tummien pilvien peitossa. Pauli oli tullut kovin iloiseksi kirjeestäni. Paloniityn Taimi sanoi, että he olivat jo ehtineet ajatella, mitä minulle on tapahtunut, kun ei kuulu enää mitään, mutta sitten he olivat saaneet kuulla Paulille lähettämäni kirjeen.

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

Olin taas syksyllä Pohjois-Karjalassa, Saara Mustosen hautajaisissa sekä Markku Ihosen ja Maria Eskelisen häissä. Sain tilaisuuden puhua hetken Antti Laukkasen kanssa. Mainitsin hänelle:

*”En saanut oikein käsitystä siitä, mitä te pyysitte anteeksi Lapin-lähe-
tyksen aikaan teillä kotona”.*

Antti Laukkanen vastasi aika hiljaisella äänellä:

”Minä sen takia pyysin, että pääsen päällekkanteista”.

Ihmettelin, onko oikein pyytää anteeksi tuollaisin perustein.

Ensimmäisenä adventtina matkustin linja-autolla Turusta Lammille Raittisille. En ollut heillä käynytkään ennen. Emäntä Hilikka oli saanut hiljattain työn Kaunisniemen leirikeskukseen vahtimestarina, ja Raittisten asunto oli leirikeskukseen yhteydessä. Lahdesta tulivat Vilho ja Laina Kuokkanen, Martti Sirén ja Elli Stång. Heitä en ollut aikaisemmin tavannut, vaikka minulla oli muistikuva, että Sirénin Martin olin nähnyt lapsena Lahden juhannuskokouksissa. Nyt hän oli jo hauraan oloinen vanhus. Vilho oli 56-vuotias, lyhyt mutta rotevatekoinen, kaljupäinen mies, ja hän tervehti minua nimeltä kuin vanhaa tuttua. Ellille sanoin, että hän muistuttaa kyllä sisartaan Olgaa. Elli oli tosin paljon kookkaampi. Salme Yleniuskin oli paikalla, samoin monet hämeenlinnalaiset, jotka saapuivat vasta oltuaan ensin seuroissa rukoushuoneella. Sirénin Martti oli jäänyt sinä vuonna leskeksi. Raittisella kerrottiin, että saarnaajien käytyä sairaalassa katsomassa Kaisa Siréniä oli levinnyt tieto, että *”Kaisa on tehnyt parannuksen”*. Martti ja muutkin olivat pahoillaan näistä puheista, sillä todettiin, ettei Kaisa ollut muuttanut mieltään kuolinvuoteellaan. Vilho kertoi, että Lahdessa oli yleistynyt tapa kristittyjen kesken panna itsenäisyyspäivänä kunniamerkit (*”prenikat”*) rintaan. Vilho oli puhunut jollekin, jolla oli ollut kunniamerkki rinnassa, mikä on kristittyjen oikea kunniamerkki, ja asianomainen oli saanut kyneleet silmiinsä.

Tulin Raittisilta Hämeenlinnaan Paloniittyjen kyydissä. Autottomat Ossi ja Liisa Myllymäki sekä Laura Eloranta olivat samassa kyydissä. Yövyin Paloniityillä. Sain tietää heidän olleen Hämeenlinnassa leeviläisten kokouksissa. Koistisen Lauri, Kalle ja Reino sekä Mäkelän Eero ja Severi olivat vierailleet Paloniityillä. Aulis sanoi Eeron saarnasta, että *”se oli*

samaa, mitä me olemme lapsesta asti kuulleet". Hän totesi, että Kallella on *"Luoman lahjat"*. Lauria Paloniityt sitä vastoin jotenkin vieroksuivat. Taimi sanoi, että *"se ei ollut vapaa, se ei ollut vapaa"*. Auliksen mukaan Lauri oli selittänyt uuttasyntymistään kuin se olisi tapahtunut yksinäisyysdessä laivalla. Auliksen ihmeteltyä tätä Lauri oli oikaissut, että kyllä se tapahtui jo aikaisemmin. Lauri oli kertonut amerikkalaisten sanoneen, ettei hän ole uudestisyntynyt. *"Kun eivät vain amerikkalaiset olisi oikeassa"*, Aulis oli arvellut. Aulis sanoi heidän ruvenneen jo tuntemaan luottamusta Eeroa ja Kallea kohtaan, mutta kun nämä puolustivat Lauria, luottamus meni. Aulis oli sanonut tämän Eerollekin, *"mutta ei se näyttänyt jäävän sairastamaan sitä"*. Aulis muisteli vieraiden kertoneen Koistisen Kallen syöpään kuolleesta pojasta, josta heille oli jäänyt kaunis todistus. Erkki Hiltunen Lappeenrannasta oli ollut Hämeenlinnassa, ja hän oli kertonut vaimonsa saaneen avun leeviläisiltä. Olin ihmeissäni Paloniittyjen kertomuksesta: ensimmäistä kertaa elämässäni kuulin jonkun puhuvan jotakin myönteistä leeviläisistä (jollei sitä lasketa, että Ulla Laurell kehui heitä hyväksi työmiehiksi).

[Sirkkis, joka oli ollut vuotta aiemmin Hämeenlinnassa leeviläisten kokouksissa, oli saanut myönteisimmän kuvan Laurista, jonka kyydissä hän oli tullut Tampereelle. Samassa kyydissä tulivat Olga Syrjä ja Alva Thyni, jotka olivat kaikesta samaa mieltä kuin Lauri. Eero Mäkelä, joka oli saarnannut Hämeenlinnassa kaikenlaisista yksityiskohdista ja lainannut runsaasti Joonas Purnua, oli vaikuttanut Sirkkiksestä hyvin ahdistuneelta. Eero oli perustellut leveälahkeisten housujen synnillisyyttä sillä, että ihmisen jalka ei leveene alaspäin.]

Aulis oli lukenut Laurin vihreän historiankirjan. Hän moitti kahta kohtaa kirjassa: *"Mitä hyödytti nähdä vaivaa työssä työläässä, kun orjantappurat vain rehottivat ja lisääntyivät?"* Auliksen mielestä kristillisyyden työssä ei koskaan kysytä, *"mitä hyödyttää"*. Toinen asia oli Thoralf Jensenin sana kirjeessä Gunnar Jönssonille, että *"August Isaksson hirtettiin"*. Eihän sitä hirtetty, oli Aulis todennut vierailleen. Severi oli huomauttanut Paloniittyjen sohvakalustosta. Aulis sanoi minulle, että samoin siitä olisivat sanoneet entisaikojen vanhat kristityt. Aulis huomautti, että leeviläisten kokousilmoitus *"ei sanonut kristittyjen rinnassa*

amen". Siinä oli lukenut tähän tapaan: "Uskallatko tulla kuulemaan saarnaajia, jotka omat opettajasi ovat kironneet?"

Taimi totesi, miten saarnat rukoushuoneella menevät kuin hyvinä päin yli. Hänen mielestään saarnaajien kasvot ovat muuttuneet, kun he ovat luopuneet entisestä mielestään, *"ne ovat ihan erinäköisiäkin kuin ennen"*.

Aulis toi minut aamulla linja-autoasemalle. Autossa hän pyysi vielä anteeksi vikojaan ja puutoksiaan, *"kun vihollinen kiusaa niin kovasti"*. Matkalla Turkuun ajattelin bussissa, miten kalliit ystävät minulla onkaan. Ajattelin, että nyt unelmani steeniläisten ja hämeenlinnalaisten yhdistymisestä alkaa toteutua. Oli muodostumassa uudenlainen steeniläisyys, jonka painopiste oli Etelä-Hämeessä Lahden, Lammin ja Hämeenlinnan seudulla.

Isälle olin maininnut etukäteen aikeistani mennä Raittiselle, eikä hän tuntunut pitävän sitä ollenkaan pahana. Kun hänelle sitten selvisi, että olin ollut koko päivän Raittisilla enkä ollenkaan seuroissa, hän kyllä torui minua. Siihen aikaan kävin jokseenkin joka pyhä rukoushuoneella.

Hämeenlinnan rukoushuoneella Elorannan Esko tuli puhuttelemaan Aulista ja käski hänen pysyä täällä oikeassa seurakunnassa. Esko oli kuullut, että Aulis oli pyytänyt anteeksi leeviläisten kokouksissa. Aulis sanoi, että siinä ei ole mitään perää. Myöhemmin kuulin muilta saman väitteen. Väärinkäsitys saattoi syntyä siitä, että joku olisi käynyt pyytämässä Aulikselta anteeksi ja hän oli samalla pyytänyt itsekin anteeksi. Esko toisti aika tiukasti sanansa, että pysy täällä. Aulis sanoi senkin vaikuttaneen, kun Kalle oli ilmaissut haluavansa tavata Otto Tastia. Aulis oli soittanut Kallen pyynnöstä Harjukadulle ja ilmaissut tämän toiveen, mutta ehdotus oli torjuttu jyrkästi.

Tampereella kävin usein Koljosella. Kun yhtenä maanantaiaamuna sainoin äidille kotoa lähteissäni aikovani pistäytyä samalla Koljosella, hän vastasi, että jos isä olisi kotona, hän tulisi suojelemaan poikaansa. Mennessäni olin niin iloinen siitä, että nyt olen uskaltanut avoimesti ja rohkeasti kertoa kotona, mitä aion tehdä. Koljoselta lähdettyäni olisi tehnyt

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

mieleni lyödä Hallituskadun talon porttikäytävässä käteni yhteen, mutta se oli vähän hankalaa, kun molemmissa käsissä oli painava matkalaukku. Ennen joulua sain Aulikselta viestin, jossa oli käsky ja kehoitus lähteä Lappiin, sillä Vittangissa on *”ensinsyntyneen laestadiolaisen seurakunnan kokoukset”*. Kirjoitin päiväkirjaani 21.12.1981 junassa matkalla Turusta Tampereelle:

”Mutta tapahtukoon hyvä Jumala sinun tahtosi kaikessa, että pääsisi isän kanssa oikeaan ja Sinulle otolliseen päätökseen tässä rasakaassa ja vakavassa mutta kalliissa ja suloisessa kysymyksessä... Minun täytyy kyllä sanoa tunteneeni Raittisilla sen rakkauden tulen lämpöä, jota Vapahtaja tuli syyttämään. Sen tähden haluaisin käydä Lapin vanhojen luona, ennen kuin maan multa peittää heidät, koska on selvää, ettei ehtoohetki voi olla kaukana edessä. Siksi haluaisin koota joitakin muruja ensimmäisestä kristillisyydestä niitä ahtaita ja vaivalloisia aikoja varten, jotka ovat pian tuleva.

On niin ilmeistä, että ’isolta puolelta’ en saa sitä, mitä sieluni kaipaa. En tarkoita, että saarnattaisiin väärin (ainakaan enimmäkseen), mutta tunnen, ettei sanaa murenneta niin pieneksi, saarna ei uletu arkipäivän koettelemuksiin, synnin vaikutuksia ei kiskota ylös juuriin. Tuntuu vain muodollisuudelta, että käyn seuroissa, kun tunnen sydämeni olevan muualla. – Onhan kuitenkin aina sellaisia ystäviä, joita todella kaipaa tavata, että saa koetella sota-aseita ja puhua kiusauksista – tämä on melkein ainoa syy, mikä kannustaa tulemaan seuroihin – paitsi että haluan olla vanhemmilleni mieliksi ja ajatella perheen yhtenäisyyttä. Mutta mitä sellainen yhteys merkitsee, joka perustuu vain ulkonaisiin asioihin ilman sisäistä yhteisymmärrystä?”

Ei Lapin-matkasta tullut mitään silläkään kerralla, mutta isä lupasi, että tulemme sen vielä tekemään.

Sairautensa vuoksi Jönsson jaksoi käydä vain lyhyesti joulukokouksissa. Kuuntelin Tampereen rukoushuoneella Veikko Viljasen selostusta: Jönsson on juuri saapunut rukoushuoneelle, nyt hän kävelee rukoushuoneen halki, nousee korokkeelle ja asettuu saarnapöydän taakse tervehtääseen seuraväkeä. Kun kävin Koskisen Taunolla, sanoin Viljasen

4. KESÄSTÄ 1980 JOULUUN 1981

selostaneen kuin urheilukilpailua. Tauno sanoi, että hänestäkin se tuntui vähän ihmeelliseltä. Taunon sisarenpoika Henri piti hyvänä David Björkin saarnaa, kun hän oli maininnut kristillisyyden taivaalle kerääntyneistä mustista pilvistä. Minusta jäi tarkemmin määrittelemättä, mitä nuo mustat pilvet ovat.

Joulun jälkeen olin vanhempieni kanssa kylässä Markku ja Leila Gustafssonilla Länkipohjassa. He olivat isäni ja äitini hyviä ystäviä, Leila on toiminut äitini tavoin luokanopettajana. Gustafssonit olivat kiinnittäneet huomiota siihen, että David Björk oli varoittanut jouluna saarnassaan videoista. Ne olivat siihen aikaan niin uusi keksintö, että Gustafssonit lausivat käsityksensä, että eikö videoiden katseluun tarvita televisiota. Markku ja Leila sanoivat keskustelleensa keskenään, ovatko televisiot siis Ruotsissa niin yleisiä, että saarnassa täytyy varoittaa jo videoista (joita ei voi käyttää, jollei ensin omista televisiota). Vanhempani torjuivat ajatuksen päättäväisesti. Minusta taas kysymys oli vallan aiheellinen, mutta en sanonut tätä. Johonkin asiaan sanoin mielipiteeni, niin että Jämsän saarnaajan Kalle Pitkäniemen emäntä sanoi aika topakasti: *”Yhteiseen ymmärrykseen täytyy alistua!”* Jätin kysymättä, miksi siihen täytyy alistua. Olin usein pidättyväinen, kun olin vanhempieni mukana kylässä.

5. TALVI 1982

Antti Laukkasella – Pauli Laurell opetuslapsista – Veikko Viljanen ja radio – keskustelu Viljo Oksalan kanssa – Kannonkarilla – Tauno Koskinen, Mauri Niemi ja Martti Leppälä – Toivo Niemi – August Isakssonista – Gunnar Persäter ja Odd Minde – pyydetäänkö Stenin-lähetystä – Gunnar Jönssonin poismeno – Allan An-saharju

Antti Laukkasen poika Pauli – joka oli pari vuotta aiemmin tehnyt parannuksen lankeemuksesta - ehdotti minulle Tampereen rukoushuoneella uuden vuoden aikaan, että voisin lähteä hänen mukanaan loppiaisena hänen vanhempiansa luokse Enoon. Se oli enemmän kuin mieluinen ehdotus. Aikaa minulla oli hyvin, kun opinnot yliopistolla alkoivat vasta 10. tammikuuta. Vanhempanikaan eivät asettuneet vastahankaan, vaikka aavistelin heidän suhtautuvan hieman epäilevästi kaikkiin sellaisiin, joiden tykö minulla oli into mennä. Tunne oli molemminpuolinen: jos isä tai äiti tai joku muu sukulaisista suositteli jotakuta minulle hyvänä ja vakavamielisenä seurana, minulle se oli merkki siitä, että sellaiset henkilöt ovat suostuneet kristillisyyden uudistuksiin.

Kun tulimme Antti ja Laina Laukkasen pihamaalle, Antti oli sangen iloisen näköinen. Hän toisteli moneen kertaan: *”Oli kyllä mukava, että sinä tulit mukaan, oli kyllä mukava”*. Hän ei siis ollut pahastunut siitä, että olin tiedustellut häneltä, mitä hän pyysi anteeksi Lapin vanhimpien ollessa heillä. Side välillämme taisi pikemminkin lujittua, kun kysymykseni paljasti hänelle, mikä mieli minulla oli. Niiden päivien aikana Antti Laukkasella oli paljon kerrottavaa: *”Ei ole enää oikeaa hengellistä hallitusta kristillisyydessä vanhojen saarnaajien kuoleman jälkeen, niin kuin Ahosen, Mielosen ja Paavo Peltosen, eikä Lapissa William Erikssonin kuoleman jälkeen”*.

Antti kertoi kysyneensä 1960-luvun hajaannuksen aikaan Kalle Nurmiselta, joka oli juuri saapunut Lapista: *”Onko pää sairas?”* Hän mainitsi Aulis Paloniityn tulleen Kalle Koistisen kanssa heille, mutta Antti ei ollut antanut Kallen puhua *”asioloistaan”*. (Tästä matkasta Aulis oli jo kertonut minulle: he olivat kinanneet junassa Kallen kanssa koko matkan, *”mutta ei vanhassa aatamissa”*.) Siitä paikasta, jossa Laestadius puhuu

Tuomaasta, Antti Laukkanen sanoi: *”Nämähän on saanutkin muuttaa”*. Antti tiesi Helmi Saarisalon sanoneen, että he ovat joutuneet tuuliajolle. [Helmi on syntynyt Enosta. Hänen isänsä, taidemaalari Härkönen, on maalannut Enon kirkon alttaritaulun. Taulussa on huivipäisiä naisia Jeesuksen ristin juuressa. Yhden heistä mallina oli tietävästi taiteilijan oma vaimo, siis Helmin äiti.]

Laukkasen Antti kertoi, että kun Vesterinen oli ollut aikoinaan Pohjois-Karjalassa lähetysmatkalla, saarnaaja Heikki Ikosen emäntä oli sanonut miehelleen, että Vesterinen saarnaa vetosolmuun, mutta (toinen saarnaaja) saarnaa umpisolmuun. Ikonen itse ei ollut vielä osannut panna merkille mitään Vesterisen saarnoissa. Isäni oli muistellut minulle vanhojen kristittyjen todenneen Vesterisen saarnoista, että on *”särö kellossa”*.

Antti luki Julkaisukokoelmasta kirjettä Jällivaaran joulukokouksista joululta 1941:

”Ehkä paljon on työtä ja työstä, sillä ajan henki, koreus, maailman muoto ja ystävyys häikäisee monelta uskon tunnustajalta silmät, kadottaen sen kaitaisen tien. Pelit ja radioitten äänet pilaavat monelta korvat, että eivät tarvitsisi kuulla, mitä Henki seurakunnalle sanoo, tulee niin vaarattomaksi vaellus elämän tiellä, josta viimein on monelle tullut raskas lankeemus ja viimein ehkä parantumaton vahinko. Tämän on tuonut näköksälle Vesterisen lankeemus, eli se hengellinen pahankurisuus, joka on antanut niin paljon työtä ja vaivaa niille uskollisille työntekijöille Herran viinamäessä noita pahennuksen jälkiä korjata. Mutta hädymme sanoa, ole kiitetty Herra Jeesus, että kaikki on ilmi tullut ja Herran lauma koossa pysynyt.”

Kirjeen ensimmäinen allekirjoittaja on August Isaksson. Oli ilmeistä, että Antti näki Vesterisen henkivallan päässeen vanhojen saarnaajien kuoltua voitolle kristillisyydessä.

Antti päivitteli Eero Halmeen vuotta aiemmin loppiaisena Hämeenlinnassa pitämää saanaa, *”kun se avasi kaikki lihallisen vapauden portit levälleen”* (s. 254). Hän mainitsi toisesta tapauksesta, kun uudenaikaismieliset saarnaajat, kuten Veikko Viljanen, olivat kuin myrkyn nielleitä, niin

vastenmieliseksi vanha kristillisuus oli heille muuttunut. Antti Laukkanen oli myös kuullut, millaista yöpöytälukemista Etelä-Suomen saarnaajilla oli. Kiinnitin huomioni siihen, että Antti Laukkasella oli taskukello. Ei hän näyttänyt sitä pitävän ehdottomana asiana, mutta lausahti silti hymyillen: *”Minulla on kuitenkin taskukello”*.

Antti Laukkanen kertoi, että vuoden 1974 Lapin lähetyksen aikana Tampereen saarnaajien kokouksessa useat Suomen saarnaajat olivat pyytäneet anteeksi *”isakssonilaisuutta”*. Saarnaajien rivistön kääntäminen Jönssonin linjalle ei siis ollut sujunut kertaheitolla vuosikymmen aiemmin, kun isoisäni joutui tekemään parannusta kirjeestään Isakssonille. Mietin, että tänne Karjalaan kehitys kulkee vielä hitaammin, kun olin edellisenä syksynä Laukkasella todistamassa tilannetta, kun saarnaajat anoivat anteeksi Lapin vanhinten läsnä ollessa. Ajattelin, että niin päin siinä sitten kävi, vaikka Laurellin Pauli oli maininnut Ihalaisen sanasta, että heillä oli tarkoitus ottaa Jönsson kiinni. Isä oli kertonut Halmeen Eeron lausuneen 1960-luvun alussa ennen Jällivaaraan lähtöä, että *”nyt me laitetaan sille Jönssonille luu kurkkuun”*. Saarnaaja Gunnar Jönsson Ylitornion Hirvijärveltä taisi kuitenkin olla sellainen mies, jota kukaan kuolevainen ei pystynyt pysäyttämään. Siksi Nurmisen Kalle oli toistellut Lapin hajaannuksen edellä, että tilannetta ei pelasta enää mikään muu kuin Jönssonin kuolema. Toisaalta Hämeenlinnan miesten kysymykset rukoushuoneen parvekkeella kesällä 1974 osoittivat, että kulissin kaatamiseen ei tarvittu kuin muutama oikea sana. Valitettavasti Suomen saarnaajien joukossa ei ollut sellaista henkilöä. Norjan ja Amerikan saarnaajien joukosta löytyi niitä, jotka puolustivat suoraselkäisesti totuutta, mutta muutama Kjöllefjordin ja Minneapolisin saarnamies oli sysättävissä syrjään.

Ajattelin kyllä, että olipa joku saarnaaja kuinka voimakastahtoinen hyvänsä, ei hän saisi uudistuksiaan kristillisyydessä lävitse, ellei maaperä olisi muuttunut otolliseksi. Frans Parakka kirjoitti vastalauseissaan Havakselle:

”Myös tiedämme sen, että ikäviä seurauksia on aina tapahtunut ennen ja tämänkin kristillisyyden aikana, missä ikänä uusia muotoja on päässyt kristillisyyden sisälle. Sillä lihallinen vapaus pyytää aina

uusissa polvikunnissa tunkea sisälle. Ja hätäkös sillä on herrastella, kun sille vielä luvallisuus annetaan. Apostoli ei kuitenkaan pelkää huonoa tulevaisuutta liikkeelle, kun hän sanoo: 'Älkää sovittako teitänne tämän maailman muodon jälkeen'. On myös varmuus siitä, että uudet muodot eivät tule muualta kuin maailmasta”.

Joonas Purnu kirjoitti Aatu Härmälle 16.11.1900:

”Sitten toteutuu se, mitä Lutherus on sanonut, jos met lakkaamme synnistä nuhteen, silloin met olemme antaneet synnille luvan, ja se on ymmärrettävä asia, että silloin pääsee liha herrustelemaan” (I VK, s. 273).

Minusta näytti aivan ilmeiseltä Luulajan seurojen jälkeen elokuussa 1978, että juuri näin oli käynyt Jönssonin laiturilla.

Kirkkoherra Carl Edquist kirjoitti vuonna 1916 kirjassaan Huutavan äänen maassa (omasta näkökulmastaan) profeettalliset sanat:

”Ja rikkaampaa kehitystä heidän hengellinen elämänsä ei voi saavuttaa, ennen kuin he ovat vapautuneet ihmisjumaloinnista ja rupeavat itse tutkimaan Pyhän kirjan sisältöä. Sellainen puhdistus käy länsilaestadiolaisuudelle päivä päivältä yhä tarpeellisemmaksi. Se tuleeikin varmasti aikanaan. Mutta ei ole sanottu, piilekö tuo puhdistava voima itälaestadiolaisuudessa tai että reformaattori löytyy sen kannattajista. Todennäköisempää on, että länsilaestadiolaisista itsestään aikanaan ilmestyy mies, joka uudestaan ymmärtää syventyä Raamattuun ja on altis sen valolle voidakseen sanansaattajana mennä veljiensä luo, noiden tietämättömyyden pimeydessä vaeltavien veljien, joita ihmisorjuuden synkkä varjo peittää.”

Apulaisprofessori Pekka Raittila julkaisi vuonna 1984 Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirjassa tutkielman esikoislestadiolaisuudesta, jossa hän toteaa, että aika ei ollut kypsä 1930-luvulla Svante Vesterisen ajamalle uudistukselle vaan sen toteutti vasta Gunnar Jönsson sukupolvea myöhemmin. Isäni ja veljeni Teemu eivät pitäneet laisinkaan Raittilan tekstistä. Minusta siinä oli puolueettoman tutkijan tarkkasilmäiset havainnot. Raittilan arvio oli, että esikoislestadiolaisuuden vähemmistö noudattaa esikoisuuden alkuperäistä (jyrkkää) linjaa. Mielestäni ainoa

huomauttamisen arvoinen kohta Raittilan kuvauksessa esikoisuuden kehityksestä oli toteamus, että tämä jyrkkä kanta on ymmärrettävää vuosisadan vaihteen kärjistyneiden asenteiden pohjalta. Panin merkille, että Raittila oli vertaillut virsikirjoja hyvin samaan tapaan kuin minä. – Olin kuullut, että Vesterinen itse tunnisti kristillisyyden uudistusten olleen sellaisia, joita hän juuri oli tavoitellut 1930-luvulla.

Jönsson oli poikkeuksellisen lahjakas mies. Hän osasi käsitellä ihmisiä ja toimia tilanteen edellyttämällä tavalla, joskin hänen otteensa ja ruotsalainen kansallismielisyytensä ärsyttivät monia, vaikka tämä ilmeni usein enemmän tai vähemmän peitetysti. Jönssonilla oli ilmiömäinen muisti: väitettiin, että hän muisti nimeltä kaikki ihmiset, jotka hän oli kerran tavannut. Hän on ollut ainoa Lapin lähetysmies, jonka äidinkieli on ruotsi ja joka on silti kyennyt saarnaamaan sujuvalla suomen kielellä. Jönssonilta tämä kävi näppärämmin kuin nykyisiltä Lapin vanhimmilta, joista monet ovat sentään lapsena oppineet ensimmäisenä kielenään suomen. Tosin Jönssonin aikana suomi oli vielä yleinen kanssakäymisen kieli Ruotsin Lapissa.

Laukkasella oli käynyt valokuvien suurentaja, mutta Antti oli viitannut Raamatun sanoihin: *”Älä tee itselles kuvaa eli jonkun muotoa”*. Antti kertoi Niemeläisen sanoneen vastaavassa tilanteessa: *”Minun ja vaimon kuva ei tästä enää suurene, ja lasten kuva suurenee, kun ne syövät puuroa”*. Antti mainitsi Hirvosen saarnanneen, että viinamäen aita pitää rakentaa niin tiiviiksi, ettei valokuvakaan mahdu lävitse. Antti kertoi vanhojen saarnaajien saarnanneen kaikkea kotikoreutta vastaan, täytetyistä eläimistäkin he olivat nuhdelleet. Jo Hirvonen oli joutunut saarnaamaan ankarasti toisille saarnaajille, kuinka siinä käy, jos syntiä ei rangaista. Muun muassa Oskar Valkama Hämeenlinnasta oli ollut paikalla. Antti ei pitänyt sopivana myöskään nuorten lentopallopelejä.

Antti Laukkanen muisteli vuosisadan vaihteen myrskyjä. Antti Kolehmainen oli tullut ensi kertaa kumppaneineen pitämään kokouksia Pohjois-Karjalaan. Oikeamieliset kristityt olivat lähestyneet arkoina kokouspaikkaa, mutta sitten he kuuluivat siellä veisattavan vanhaa virttä. Antti

huomautti, että virretkin oli jo muutettu, ja loi merkitsevän katseen. Ko-
lehmäinen oli saarnannut profeetta Aamoksen sanoista:

"Sillä ajalla tahdon minä taas kaatuneen Daavidin majan rakentaa ja hänen reikänsä paikata, ja parantaa jälleen mitä särjetty on, ja tahdon sen rakentaa niin kuin se entisellä ajalla tullut on" (Aam. 9:11).

Tästä oli syttynyt suuri liikutus.

Antti oli vankasti sitä mieltä, että opetuslapset olivat uudestisyntyneet pääsiäisiltana lukittujen ovien takana. Laestadiusuksen saarnasta, jossa todetaan opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina, Antti Laukkanen totesi: *"Siinä ei ole vuoslukua"*. Hän antoi siis ymmärtää, ettei ole takeita siitä, onko Laestadius pitänyt saarnan sen jälkeen, kun hän oli saanut Pyhän Hengen.

Antti Laukkanen kertoi Räystenin Antista, Pohjois-Karjalassa asuneesta vanhasta sokeasta kristitystä. Tämä oli selittänyt Laestadiusuksen sanoja pääskysenpojista, joille vanhin tuo ruokaa maasta ja ilmasta: kun saa lohdutuksen saarnasta tai toisilta kristityiltä, silloin vanhin tuo ruokaa maasta, mutta Jumala voi antaa armontuntemisia yksinäisyydessäkin, ja näin vanhin tuo ruokaa ilmasta. Kun joku oli sanonut Räystenin Antille, että häntä vihollinen ei voi varmaan kiusata silmän pahennuksen kautta, tämä oli vastannut, että kyllä vihollinen osaa maalata kuvia mielikuvituksessa. Kun oli arveltu kristityn voivan myydä kukkia, jos se on hänen ammattinsa, Räystenin Antti oli kysynyt: *"Sopiiko kristityn vaimoihmisen ammatikseen myydä itseään?"*

Antti Laukkanen ei siis ollut muuttanut mieltään niistä asioista, joista häntä syytettiin syyskesällä Lapin-lähetysten aikana. *"Nauhurloita"* hän ei hyväksynyt edelleenkään. Hänestä se oli pilkkaa, kun jollakin oli ollut auto huollossa ja nauhoitettu saarna oli ollut siellä päällä. Minusta tuntui kuitenkin siltä, että juuri silloin, kun häntä syytettiin, hänen olisi pitänyt seisoa suorana ja tunnustaa totuus. Nyt loppiaisenä hän ei ollut lähtenyt saarnaajien yhteiseen kokoukseen. Antti Laukkanen sanoi olevan lohdullista, että useimmilla Kaltimon saarnaajilla on sama mieli kuin hänellä, vain Jaakko Hirvonen ja *"hänen aseenkantajansa"* Erkki Väänänen olivat selvästi uudenaikaismielisiä. Muitakin heidän henkisiään paikkakunnalla

toki oli, Antti mainitsi yhdestä kirkollisesta miehestä, jolla on tapana kerätä kolehtia jumalanpalveluksissa. Kerran olin minäkin ollut kolehtia keräämässä, loppiaisena kaksi vuotta aiemmin Tampereella. Otin silloin Kalevan kirkossa vastaan isoisäni viimeisen kolehtirahan. Kun Antti sai istua rukoushuoneella pöydän takana Väinö Kärjen, Antti Kärjen tai Lauri Hassisen rinnalla, hän tunsu olonsa turvalliseksi. Yksi Laukkasen tyttäristä kertoi Väinö Kärjen tutkineen niin tarkkaan seinällä ollutta julistetta eri lintulajeista, että hänen oli tehnyt mieli sanoa, että ei se ole synti. Eräs Pohjois-Karjalan mies oli kysynyt, onko hänestä todistus. Väinö Kärki oli huomauttanut, kun sinä ostat niitä arpoja. Mies ei ollut puhunut mitään.

Antti Laukkanen kehui Juhani Siltalaa, joka tunnustaa pelkäämättä kristillisyyttä ja tervehtii häpeilemättä julkisissa paikoissa. Antti sanoi olevansa tässä asiassa paljon huonompi kuin Juhani. Olin kuullut Juhanista samaa aiemminkin: Greta Pulkkinen oli pudottanut kynänsä Hämeen lääninhallituksessa. Juhani nosti sen ylös, Greta kiitti, ja Juhani vastasi: *"Jumalalle kiitos"*.

Sunnuntaina olimme seuroissa rukoushuoneella. Loppiaisseuroista ei ollut puhelinkuunteluita, koska paikkakunnan vanhin saarnaaja Väinö Kärki oli niitä vastaan. Vaikka hän oli vakuuttanut Laukkasella luottamustaan Lapin vanhimmille, se ei siis tarkoittanut sitä, että hän olisi muuttanut mieltään puhelinkuunteluista. Antti Kärki saarnasi. Se oli varmaankin hänen viimeinen saarnansa. Ajatukset kiersivät kehää: kerta toisensa jälkeen hän muistutti, miten tärkeää on, että ihminen *"korjovaa"* asiansa. Hän mainitsi jostakin henkilöstä, joka oli jättänyt asiansa korjaamatta, ja sitten hän olikin yhtäkkiä tuntenut kuoleman tulevan, eikä hän ollut korjannut asioitaan. Viimein isovelji Väinö kyllästyi kuuntelemaan ja huusi penkistä: *"Sano, ketä iänestä!"* Eduskuntavaalit olivat nimittäin juuri tulossa. Antti Kärki alkoi muistella jotakin henkilöä, joka oli ollut sodassa ja sitten presidenttinä, mutta nimi ei muistunut mieleen. Päätelin hänen tarkoittaneen Mannerheimia. Väinö huusi uudelleen: *"Ei kun sano, ketä iänestä!"* Sitten hän kääntyi yleisön puoleen ja mutisi puoliksi itseksensä: *"Mitä niitä historioita muistella, kun ei kumminkaan muista."* Painoin pääni penkkien väliin ja onnistuin vaivoin pidättelemään itseäni, etten purskahtanut nauruun. Erkki Väänänen laukaisi tilanteen

tarttumalla mikrofoniiin ja ilmoittamalla: *”Lista 6, Mauri Vänskä, on löydetty kristityille sopivaksi”*.

Seurojen jälkeen Antti Laukkanen sanoi minulle: *”Meidän Antti Kärki on tullut vanhaksi”*. Olin kuullut aiemmin, että hänellä oli tapana saarnata yksityiskohtaisesti pikkuasioista, myös Helsingin rukoushuoneella käydessään pääkaupungissa tyttärensä luona.

Myöhemmin Pauli Laukkanen kertoi minulle, että kun hän tuli Tampereella isoihin seuroihin oltuaan sitä ennen monet vuodet maailmassa, häneltä oli kysytty, mitä hän ajatteli saarnasta. Pauli oli vastannut, että olihan se papin puheeksi aika hyvä. Saatuaan kuulla, että puhuja oli lähetysmies, Pauli oli joutunut toteamaan, että on tämä kyllä tosiaan muuttunut.

Talven mittaan Koljosen Alvarin kunto oli alkanut selvästi heiketä. Hänellä diagnosoitiin Parkinsonin tauti, ja hän ounasteli minulle, mahattaako hänelle käydä niin kuin isoisälleni. Alvar oli kyllä vähän vanhempi, hän oli juuri täyttänyt 80 vuotta. Hän ilmaisi minulle toiveensa saada joskus kuulla ääntäni saarnapöydän takaa, mutta hän varoitti myös, etten vain rupeaisi kirjoittamaan (kuten Lauri oli tehnyt). Olin niin hämmentynyt, etten osannut sanoa mitään.

Turussa oli isot seurat 30.1.–1.2. Silloin kävin viimeistä kertaa edessä pyytämässä anteeksi. Muistan, miten lämpimästi Simolinin Olavi saarnasi minulle synnit anteeksi, mutta heti istuttuani penkkiin kaduin tekemääni. En sen tähden, etteikö minulla olisi ollut tarvetta saada syntini anteeksi, vaan koska tunsin voimakkaasti, että on aivan väärin mennä saarnastuoliin, kun olin täysin vakuuttunut siitä vääryydestä, joka oli saanut kristillisyyden valtaansa. Ajattelin, että menemällä eteen siunaan vääryyden, ja päätin, että tämä sai olla viimeinen kerta.

Viimeisten seurojen päätyttyä kirjoitin päiväkirjaani (1/2 1982):

”Voi rakas Taivaallinen Isä millaiset ristiriitaiset ajatukset tänä iltana valtaavat mielen. Tuntuu niin kuin olisi aivan tyhjä, ettei jaksaisi tehdä mitään. Vaan kuitenkin tunnen sisällisen pakotuksen kirjoittaa jotakin ylös.

Mää tunnen itteni ihan vieraaks Tuureporinkadun rukoushuoneella – nyt iltaseurojen jälkeen sen sai tuntee erinomases selkeesti. Minkä takia mää käyn siellä? Ihan rauhassahan me keskusteltiin Salmisen Erkin ja Tuomisen Reinon kanssa, mutta mää jotenkin jäin varsinkin jälkimmäisen keskustelun perästä niin selkeästi tuntemaan, kuinka hirvittävän kaukana mää oon siitä hengestä, mikä siellä tällä kertaa vallitsee. Sillä mää en voi asettaa mitään yksimielisyyden vaalimista Jumalan Sanan totuuden ja puhtauden edelle. En mää voi kerskata omasta viisaudesta ja ahkeruudesta siihen vaan tahdon huoata Jumalan puoleen, että Hän minuakin poloista raukkaa vahvistais ja armossansa kuljettais, että siitä saattaisi uskon kautta pitää kiinni aina siihen hetkeen jolloin pitää sanoa ijankaikkisesti hyvästi tälle katoavaisuuden maalle...

Voi te rakkaat ystävät siellä Ruotsin Lapissa, Sten ja Aina Johansson, Albert ja Fia Jänkänpää, Uno ja Linnea Martinsson, Johannes ja Mari Vingbäck ja kaikki muut matkaystävät! Kuinka minä kylmä ja kuiva matkamies kaipaankaan että saisin vielä kuulla ja oppia teitä, että pääsisin vielä joskuskaan tuntemaan Taivaallisen Vanhimman lämmintä syyliä ja niitä yli kaiken ymmärryksen käyviä armontuntemisia, että jaksaisin katkaista tämän loppumatkan, vielä senkin jälkeen kun ne vanhat on kätkeyty haudan lepoon, joilta olen minäkin niin siunatut neuvot ja opetukset saanut, saati vain jaksaisin niistä pitää kiinni, että kuoleman kellon lyödessä kaksitoista saisin kohdata edesmenneet vanhurskaat, jotka samalla tavoin joutuivat monen heikkouden ja ahdistuksen alla kulkemaan, vaan 'he katsoivat palkanmaksua'.

Rakas Jumala, johdata meitä armossasi onnelliseen loppuun asti, amen. Ei minulla ole muuta turvaa kuin sulkeutua alastomana Sinun armoosi, sillä köyhille olet sen luvannut antaa rikkaudeksi (klo 22.45), Juha-Lassi Johansson Tast."

Hämeenlinnassa oli isot seurat 13.–15.2. Tulin Turusta perjantaina ja puhelin melkein kolme tuntia Laurellin Paulin kanssa rautatieasemalla. Hän oli töissä tavaransäilytyksessä, ja siellä sai jutella kaikessa rauhassa juuri kenenkään häiritsemättä, kun perjantai-ilta oli niin hiljaista aikaa.

Paulin työpäivän päätyttyä kävelimme yhdessä hiljaksen Sairion halki Paulin taluttaessa polkupyöräänsä. Yötä olin Helvi-fammun luona, joka asui puolen kilometrin päässä Laurelleilta. Kysyin Paulilta, millainen käsitys hänellä oli Oskar Valkamasta. (Hän oli Hämeenlinnan saarnaaja, joka oli kotoisin Teuvalta ja kuoli vuonna 1976 96-vuotiaana). Pauli sanoi hänellä olleen aina vanhoillisten henkeä – hän oli kaiketi tullutkin vanhoillisista. Kerran kanssapuheissa oli tutkittu raamatunpaikkaa *”Pyrkikää niiden perään, jotka ylhäällä ovat”* (Kol. 3:2). Siihen vastattiin, että tulee pyrkiä valvovaisten kristittyjen perään. Valkama sanoi lopuksi:

”Tässä on sanottu, että pitää pyrkiä valvovaisten kristittyjen perään. Mutta koska joku voi joutua siitä kiusatuksi, niin sanomme, että pitää pyrkiä kristittyjen perään.”

Pauli mainitsi, miten niitä, jotka eivät hyväksy uusia tuulia kristillisyyteen, soimataan siitä, että he yrittävät päästä saarnaajiksi, vaikka asia on juuri päinvastoin. Ne, joilla on tällainen pyrkimys, koettavat olla kaikessa *”yhteisen ymmärryksen”* kannalla päästäkseen tavoitteeseensa.

Pauli kertoi, että hänen työtoverinsa oli kerran kysynyt häneltä, ovatko kukkasat synty. Pauli oli vastannut:

”Ei missään tapauksessa! Miten se, minkä Jumala on luonut omaksi kunniaakseen, voisi olla synty. Mutta ihminen alkaa kaunistella omia huoneitaan ja ottaa itselleen kunniaa siitä, minkä Jumala on luonut omaksi kunniaakseen.”

Pauli oli maininnut, miten kukkasista tulee epäjumalia ja kodeista sellaisia, että kukka-asetelmia täytyy varoa, niin ettei asunnossa voi vapaasti liikkuaan. Työtoveri oli vastannut: *”Minä odotin ihan toisenlaista vastausta, ja minulla olisi ollut heti toinen kysymys.”*

Monet vetosivat Laestadiuksen sanoihin Hulluinhuonelaisessa, että opetuslapsilla napanuora vanhaan ihmiseen katkaistiin vasta helluntaina eikä ihminen ole uudestisyntynyt ennen kuin hän on irti maailmasta. Pauli huomautti, että tämän jälkeen Laestadius lausuu:

”Kuitenkin vanhan ihmisen kipu ja ahdistus (suru ja epätoivo) oli loppunut pääsiäispäivänä, niin että voi[tiin] kysyä, eikö opetuslasten

uusisyntyminen sittenkin ollut tapahtunut pääsiäispäivänä, kun elävän uskon kipinä syttyi”.

Pauli mainitsi, että sitten Laestadius taas jatkaa:

”Kuitenkaan ei ollut katkaistu napanuoraa, jolla uusi ihminen on kiinni vanhassa, eivätkö he olleet kastettuja ’Pyhällä Hengellä ja tullella’ ennen kuin helluntaipäivänä” (§ 1479–1480).

Pauli havainnollisti asiaa luonnollisella syntymällä: kun lapsi tulee ulos äidin kohdusta, se parkaisee ja alkaa hengittää, sitten imetään hengitystiet puhtaaksi limasta, että henki kulkee vapaasti ja pestään lapsi puhtaaksi. Vasta sitten katkaistaan napanuora. Paulin tarkoitus oli ilmeinen: lapsi on jo syntynyt elävänä ja ilmoittanut tämän omalla äänellään, ennen kuin napanuora katkaistaan. Koskisen Henri oli ollut Paulin luona, kun oli ollut väittelyä opetuslasten uudestisyntymisestä. Kokkonen Lahden tienoolta oli puolustanut terävästi helluntaina uuttasyntymistä. Henri antoi tunnustusta hänen Raamatun tuntemuksestaan. Pauli oli maininnut Jeesuksen sanoista ehtoollisen asettamisen yhteydessä, ettei hän tästä juo ja syö ennen kuin siinä uudessa, minun Isäni valtakunnassa. Kun Jeesus ilmestyi ylösnousseena murheellisten opetuslastensa eteen, hän kysyi melkein heti: *”Lapsukaiset, onko teillä mitään syötävää?”*

Lauantaina saarnasi Veikko Viljanen Fil. 3:sta. Väliajalla olin isän ja äidin kanssa Veikko ja Raili Virtasella, missä saarnaajatkin olivat. Siellä otettiin tutkittavaksi isän kodin asuinsijat (Joh. 14:2), mutta sitten Toini Rosendahl Lahdesta esitti toisen kysymyksen. Joku oli sanonut hänelle, että kun siellä on saarnaajat, niin kysy heiltä, onko radio luvallinen. Viljo Oksala viittasi Veikko Viljasta vastaamaan. Vastaus kuului jotakuinkin näin:

”Jos joku kuuntelee radiosta uutisen, ja joku toinen lukee saman uutisen seuraavana päivänä lehdestä ja lukee päälle jonkin hävyttömän vitsin, kumpi sitten on parempi. Kuitenkin radiosta tulee niin paljon sopimatonta, että viisaasti tekee se, joka ei sitä hanki.”

Istuin makuuhuoneen sängyllä Martti Viitasen vieressä. Meistä molemmista nuo sanat tarkoittivat sitä, että nyt annettiin radiolle lupa.

Veikko Viljanen jatkoi:

”Lapin vanhimmat ovat kertoneet, että siellä Lapissa on sellaisia, jotka pakottavat lapsensakin sellaisiin muotoihin, jotka ovat vielä terveydelle vaarallisia.”

Selvyyden vuoksi Viljanen lisäsi: *”Nämä ovat niitä, jotka täällä Lapin vanhimpina kulkevat”.*

Minusta tuo kuulosti siltä, että vaikkei radiosta enää tarvitsekaan saarnata kuten ennen, toisista (todellisista) vaaroista pitää yhä varoittaa, kuten leeviläisten esikuvasta, Lapin vanhimpien auktoriteettiin vedoten.

Menin rukoushuoneelle isän ja äidin kyydissä. Autossa kävi ilmi, että olimme kuulleet aivan eri tavalla, mitä Veikko Viljanen sanoi. Minusta radiolle annettiin lupa, mutta sekä isäni että äitini kiistivät tämän päätäväisesti. He vetosivat Ville Niemisen sanoihin: *”Missä radioiden ja soitokoneiden äänet alkavat kuulua, siellä Marian Pojan ääni vaikenee”.*

Ymmärsin vanhempieni ajatuksenkulun näin: koska Veikko Viljanen on saman elävän kristillisyyden saarnaaja kuin Ville Nieminen, ei hän ole voinut sanoa radiosta eri tavalla. Vanhempiini oli niin iskostunut heidän lapsuudestaan saakka kuulemansa opetus, että he eivät voineet hevin uskoa tapahtunutta muutosta.

Isä oli joskus kertonut esimerkin, miten voi käydä, kun ei kuule kaikkea, mitä sanotaan. Joku oli nukkunut Luoman saarnan aikana ja havahtunut hämmästyttäviin sanoihin: *”Kohta kaikilla on radio”.* Saarnan jälkeen oli selvinnyt, mitä Luoma oli todellisuudessa sanonut: *”Jos lakataan saarnaamasta radioista, niin kohta kaikilla on radio”.* Toisaalta isä kertoi jonkun sanoneen: *”Menin pyytämään anteeksi, kun saarnattiin radioista”.* Toinen oli kysynyt tältä henkilöltä, onko hänellä sitten radio. Saatuaan kieltävän vastauksen keskustelukumppani oli ihmeteltyt, miksi hän meni sillä perusteella pyytämään anteeksi, jos kerran hänellä ei edes ole radiota. Ajattelin, että kyllä kristityssä herää turvallisuuden tunne, jos viinämäen aita rakennetaan tiiviiksi.

Laurellin Pauli sai kuulla, mitä Virtasella oli keskusteltu, mutta ei minulta. Hän meni ihmettelemään Viljo Oksalalle, että saarnaajat olivat *”vanhurskauttaneet”* radion. Pauli oli kysynyt: *”Kun nyt saarnataan niin paljon*

siitä yhteisestä ymmärryksestä, niin mikä on yhteinen ymmärrys radioon nähden?” Viljo Oksala oli vastannut vähän vältellen, ehkä hän tunsii, ettei sellaiseen pitäisi antaa lupaa, tai ainakaan hän ei ollut innokas myöntämään sitä.

[Kesän 1996 Lapin-lähetyksen aikana totesin Porissa Esteri Vainiolle, että hänen isänsähän oli Ville Nieminen. Esteri Vainio vastasi myöntävästi. Kerroin kuulleen hänen isänsä saarnanneen, että missä radioiden ja soittokoneiden äänet alkavat kuulua, siellä Marian Pojan ääni vaikenee. Esteri Vainio huomautti, että ei hän enää niin saarnaisi. Arvelin, että jos Ville Nieminen kuulisi, millainen radio nykyään on, hän saarnaisi kaksin verroin lujemmin sitä vastaan. Esteri Vainio pysyi kannassaan: *”Ei hän enää niin saarnaisi, ei hän saarnaisi yhteistä mielipidettä vastaan”.*]

Sunnuntaina Viljo Oksala saarnasi Matt. 18:sta, ja veljeni Teemu tuli liikkuneena pyytämään minultakin anteeksi. Ajattelin, miten hauskaa olisikaan, jos välillämme vallitsisi edelleen sama yksimielisyys kuin silloin ennen, kun kävimme iltaisin pitkiä keskusteluja pimeässä huoneessamme, ja miten ikävää oli, että välillämme oli nyt syvä juopa. Mutta olin vakuuttunut siitä, että jos on tunto omasta syntisyydestä, ei voi puolustaa turmelusta, jonka valtaan kristillisyyttä oli joutunut.

Aulis Paloniitty yritti keskustella saarnaajien kanssa sunnuntaina päiväseurojen jälkeen. Olin juuri juttelemassa Mäkisen Urpon ja Laurellin Erkin kanssa, kun Aulis ryntäsi paikalle *”kuin ammuttuna”*, kuten olen kirjoittanut muistiinpanoihini. Muistaakseni Aulis oli saanut vastaukseksi, että seurakunta on syntynyt helluntaina ja että hän on omasavanhurskaudessa.

Maanantaina Veikko Viljanen saarnasi 32. psalmista. Hän taisi puhua juuri tällä kertaa siitä, että on sellaisia asioita, joista ei voi suorastaan sanoa, että ne olisivat syntyneet, mutta paha ja huono tapa, kuten veikkaus ja arpajaiset. Hän vetosi taas Lapin vanhimpiin. Olin pannut merkille, että Viljasen Veikko uskalsi puhua vapaammin juuri maanantain päiväseuroissa, kun oli vähiten kuulijoita. Toisen kerran hän opasti: *”Kun te nuoret valokuviviakin otatte, että ne olisivat sellaisia, että niitä voi toisillekin näyttää”*. Kerran hän vihjasi, että vanhempien tulisi antaa lapsilleen

sukupuolivalistusta: *"Parempi se on, että lapset kuulevat niistä asioista omilta vanhemmiltaan kuin pihalla toisilta lapsilta"*.

Siitä mitä väliajalla maanantaina 15.2. tapahtui, olen tehnyt kaksi päivää myöhemmin selkoa muistiinpanoissani.

*"Rukoilin päiväkokousten aikana, että Jumala antaisi minulle voimaa ja erityisesti malttia ja rauhallisuutta, että saattaisin keskustella Viljo Oksalan kanssa, joka oli lähetysmiehenä päivällä saarnanneen Veikko Viljasen keralla. Kokousten päätyttyä lähdin kävelemään kohti etu-
penkkiä tervehtien Lammin vanhoja Laurelleja sekä Reino ja Ritva Syrjää [Reino oli avioitunut uudelleen vaimonsa Aunen veljen lesken kanssa], joiden kanssa vaihdoin muutaman sanan. Kävelin saarnaajien eteen, tervehdin Veikko Viljasta, Viljo Oksalaa ja Allan Ansaharjua sekä sanoin V.O:lle: "Voisinko mää vaihtaa muutaman sanan?" Hän vastasi, että kyllähän se käy ja lisäsi, "mennään vaikka tohon", osoittaen sivupenkkejä, mutta päätyi kuitenkin saarnapöydän vastakkaisella puolella oleviin sivupenkkeihin, koska siellä olisimme "pylvään takana suojassa".*

Sanoin V:lle: "Olen näinä päivinä ajatellut saarnoja kuunnellessani – ja mukavahan niitä on ollut kuulla – Lutherin sanoja, kun hän sanoo eräässä saarnassaan, että 'tässä Kristus antaa käskyn ja vallan kristityille kaiken opin arvosteluun' ja jatkaa vielä, että 'tämä paikka on ollut väärin käytettynä väärrien kristittyjen keskuudessa lähes tuhanen vuoden ajan, sillä meidän on täytynyt ilman mitään ratkaisuvallataa hyväksyä kaikki, mitä paavi ja kirkolliskokoukset ovat päättäneet' [tämä oli Laurellin Paulilta opittua].

V: "Voisitko tarkemmin selittää, mitä sinä oikein tarkoitat tuolla. Sinä voit ihan vapaasti puhua minulle, en minä puhu näitä kenellekään."

J-L: "Sehän on tietenkin tärkeää, että meillä on yhteinen ymmärrys, eihän siitä tulisi mitään, jos jokainen olisi sitä mieltä mitä itse haluaa. – tähän V lisäsi: "Ei, eihän siitä tulisi tietenkään mitään". Jatkoin: "Vaan siitä on kysymys, että yhteinen ymmärrys perustuisi Jumalan Sanaan ja siihen mitä edesmenneet vanhurskaat ovat opettaneet. Kun minulle on jäänyt niin elävänä mieleen – vaikka olenkin näin nuori

– kuinka mun lapsuudessani saarnaajat niin yhdellä äänellä teroittivat, miten seurakunta syntyi eläväksi pääsiäisiltana, kun ylösnoussut Herra Jeesus ilmestyi elävänä murheellisten opetuslasten eteen. Tämän vuoksi olen sitten ajautunut ristiriitoihin 'yhteisen ymmärryksen' kanssa.”

V: ”Niin, näitä ihan samoja asioita olen minäkin ajatellut, että kuinka se nyt oikein on. Se seurakuntahan on kyllä perustettu ja se on synnytetty. Jumalan Poikahan kyllä perusti seurakuntansa pääsiäisenä, mutta vasta helluntaina se syntyi voimaansa eli tuli niin kuin... niin kuin julkisesti voimaansa. Ja Jönssonkin on sanonut – en minä sillä, Jönssonkin on vain ihminen – että siinä on yhtenäinen ketju, että siihen uuteensyntymiseen kuuluu vielä helluntaikin. Tästähän asiasta kysyi eilen – mikäs sen nimi nyt onkaan – niin, Paloniitty, ja oikeinhan se oli, että se kysyi. V. lisäsi vielä, että ”tässä on yhtenäinen prosessi – tai tapahtumasarja, enhän minä niitä sivistyssanoja oikein käytä, enhän minä niitä osakaan.”

Jag: Niin onhan siinä tietenkin yhtenäinen ketju, mutta Laestadius sanoo kuitenkin, että uusisyntyminen on vain yksi hetki, ei se kestä niin kauan, nimittäin varsinainen syntymähetki.

V: Niin, se on vain yksi hetki. Mutta Laestadius sanoo saarnassaan – ainakin parissa kohtaa, että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Ja kyllä meidän täytyy Laestadiukseen luottaa, ei me voida ruveta muuttamaan Laestadiuksen saarnoja.

Vastasin: ”Niin, Laestadius oli ensimmäinen ja paras työntekijä, eikä niitä saarnoja tosiaankaan saa muuttaa. Johon V: ”Eikä niitä ole muutettukaan, paitsi nyt muutama sananparsi on vähän toisessa muodossa.” Jag: ”Mutta Ruotsissa muutettiin paljon enemmänkin Boremanin postillassa”. V: ”Niin, siellä muutettiin kyllä enemmän”.

Jag: ”Mutta en usko, että jolleivät he olisi tulleet siihen lopputulokseen, mihin he sitten ovat tulleet, ei olisi voitu niin yhdellä äänellä saarnata kristillisyydessä aina minun lapsuuteeni saakka. Niin kuin Raattamaa sanoo yhdessä kirjeessään, että 'jospa kirkon pylväätkatselisivat, kuinka alkuperäinen seurakunta syntyi kivulla

Jerusalemisa. Murhe täytti sydämet Getsemanessa ja sydämet säröivät Golgathan verisellä kentällä, vieläpä uudet ihmiset syntyivät lukittujen ovien takana ja seurakunta puutettiin voimalla korkeudesta helvintaina'. – Jatkoin vielä, että näiden asioiden tähden on minulla tahtonut luottamus katkeilla--- "Niin, luottamus on tahtonut niin kuin horjua", sanoi V., "mutta kyllä me silti voimme luottaa, kun tämä on kerran nyt yhteinen ymmärrys."

Sanoin, että "tässä minulla on ongelman ydin – jos tämä nyt sitten on ongelma – että minusta tuntuu, että August Isaksson ja hänen kumppaninsa puolustivat silloin totuutta, ja tämä kaikki on seurausta siitä, mitä silloin tapahtui."

V: "Niin, sinusta tuntuu, että ne oli silloin oikeassa, ja nämä kaikki muutokset on sitten sen takia tullut" – Niin, vastasin.

V: "Mutta silloin oli se suuruuden henki, mikä tuli, olihan siinä tietysti opillisiakin asioita, mutta tää oli juuri se suuruuden henki".

Jag: "Niin, tietenkin siinä on aina se suuruuden henki, mikä tulee, että kuka saa olla muiden ylitse". "No, niin just", sanoi V.

seuraa pieni tauko, lähden käymään Reino & Sirkka Simolinilla, Jumala iltahetken siunatkoon ja toimikoon puheenjohtajana sekä suokoon tilaisuuden jatkaa tätä kirjoitusta. Tapahtukoon Sinun tahtosi myös maan päällä niin kuin taivaassa, amen. klo 17.29, Juha-Lassi Tast.

Tauosta tuli aika pitkä – 3/3 1982 (valitettavasti, klo 17.05 junassa Turusta Tampereelle)

Jag: "Mähän oon käynyt siellä Sten Johanssonilla – V nyökkäsi kevyesti – ja mitä hän kertoi, niin siellä tuli kyllä syntymäpäivien vietto, Boremanin postilla ja muuta sellaista, mitä he eivät saattaneet hyväksyä.

V: Niin, olihan siinä sellaista, enkä minä ole sen tähden Johanssonia – Johanssonhan sen nimi oli – tahtonut tuomita, mutta olis ne vaan pysynyt siinä ja saarnannut niistä asioista, eikä olis eronnut.

Jag: "Jos me ajatellaan vuosisadan vaihteen tapahtumia, niin silloinhan täällä Etelä-Suomessa kävi niin, että esikoiset jäi vain pieneksi

vähemmistöksi; vanhoillisia oli suuri enemmistö, ja kaikki rukoushuoneetkin jäi vanhoillisille. Nyt jos joku puolueeton tarkkailija olis seurannut tilannetta, niin ilmankin se olis näyttänyt siltä, että esikoiset eros.

V: Mutta nehän (= vanhoilliset) eros Ruotsin Lapin äitiseurakunnasta, ja silloin opetettiin, ettei nuorille sovi saarnata koreudesta, ne tulee arkamielisiksi, eikä vanhoille ahneudesta, ne tulee orjallisiksi.

Jag: Mutta musta tuntuu, että ne tuulet on nytkin puhaltamassa, kun mitä mää oon kuullut ja lukenut, niin ennen kristillisyydessä saarnattiin valokuva-albumeista, syntymäpäivistä ja kukista ja kuvista kodeissa.

V: Niin – mutta mun pitäis varmaan kohta lähtee, kun meidän pitäis mennä kyläpaikkaan (Kiire oli tosiaan perusteltua – kahvipöydästä korjattiin jo astioita.) – Mutta onkos sinusta nyt tuntunut, että minä olen puhunut jotakin perustelematonta?

Mietin hetken ennen kuin vastasin: ”Minusta ei perusteluksi riitä yhteinen ymmärrys jossakin asiassa, jos se ei ole Jumalan Sanan mukainen.”

V: Mutta ei tässä kumminkaan ole niin isoista asioista kysymys, etteikö vois luottaa, ja sanoohan Laestadiuskin sillä tavalla joissakin saarnoissa.

Jag: Mutta Laestadius sanoo silläkin tavalla, että ’opetuslasten murhe käännetään iloksi, koska se suuri ristinkantaja ja orjantappuroilla kruunattu Kuningas tulee eläväksi heidän sydämässään, ja he saavat tuta hänen armonsa vaikutuksia. Silloin he saavat myös tuntea todeksi, mitä Vapahtaja on sanonut: ’Koska vaimo synnyttää, niin hänellä on kipu, sillä hänen hetkensä tuli. Mutta koska hän on lapsen synnyttänyt, ei hän enää muista vaivaansa sen ilon tähden, että ihminen on syntynyt maailmaan’. – V. nyökkäsi kevyesti.

Jatkoin: ”Silloin kun Luther kävi keskusteluja Zwinglin kanssa, niin heillä oli muuten yksimielisyys opin asioista, mutta Zwingli oli sitä mieltä, että ehtoollisessa leipä ja viini merkitsevät Kristuksen ruumista ja verta.

V: Ja Luther sanoi, että se on Kristuksen ruumis ja veri.

*Jag: Niin juuri, ja tässä oli se asia, josta syntyi ero, niin että Luther sanoi, että teissä on eri henki kuin meissä.” (juna saapuu Tampe-
relle; jatkoa perjantaina 12/3 klo 16.11)*

Jag: Ja jos me ajatellaan tätä asiaa, että jos käytäntöön sovellettaisiin helluntaina uudensyntymisen oppia, niin sehän merkitsisi, että ihminen voi tulla kahden kesken Jumalan kanssa vanhurskautettua – ei hän tässä ollut mitään välimiestä.

V: No en minä sitten oikein muuta osaa sanoa kuin että tästä yhteisestä ymmärryksestä pitää kiinni. Mutta meidän täytyy nyt lähteä kylään tuonne Paloniitylle. Ihmettelin tätä, ja hän sanoi että niin sille nuorelle Paloniitylle (kyseessä oli todellisuudessa Tapani Jokipalo). Sanoin kuitenkin vielä lopuksi, että oli mukava keskustella hänen kanssaan.”

Hämeenlinnan ystävät olivat uteliaita kuulemaan, mitä olin Viljo Oksalan kanssa keskustellut. Kerrottuani keskustelusta kysyin Laurellin veljek-siltä, mitä tästä nyt jäi. Pauli lausahti veikeästi hymyillen: *”Jäihän siihen se yhteinen ymmärrys”*. Minusta Oksalan Viljo ansaitsi silti tunnustuksen siitä, että hän niin lempeästi, ystävällisesti ja kärsivällisesti keskusteli kanssani, vaikka hän hyvin tiesi, mikä mieli minulla on. Viljo Oksala voit-tikin rakastettavalla käytöksellään ja olemuksellaan kuulijoidensa sydämet, esimerkiksi oma äitini piti hänestä erityisen paljon.

Menin Myllymäen Ossille kääntämään ruotsiksi hänen Hans Danielsenille ja August Kroghille Kjöllefjordiin kirjoittamansa kirjeen. Siinä meni sen verran aikaa, että myöhästyin bussista. Niinpä jätin laukkuni rautatieaseman tavaransäilytykseen ja menin Siltalan Laurille, joka oli enimmäkseen kotona sairaan tyttärensä kanssa. Kirjoitin muistiinpanoihini:

”KALLIS hetki meidän kahden Köyhän matkalaisen kesken, joilla on sama mieli kilvoitella loppuun asti ja samanlainen kristillisyyys, vaikka ikäeroa on 54 vuotta”.

Perjantaina 26.2. matkustin Helsinkiin ja kävin Pajamäessä Herman ja Helmi Kannonkarilla. Yövyinkin siellä. Nyt sain ensimmäistä kertaa tilaisuuden keskustella heidän kanssaan. Isoisä Otto oli monta kertaa

puhunut Drizhinistä ja siitä, miten hän oli tullut kristillisyyteen. Hermanin ja Helmin puhellessa kokemuksistaan oivalsin, että Drizhin on tämä Kannonkarin Herman. Drizhin oli hänen alkuperäinen sukunimensä. Nyt sain kuulla kertomuksen heiltä itseltään.

Herman Kannonkari oli Pietarissa syntynyt juutalainen. Bolshevikkien kaapattua vallan lokakuussa 1917 hänen vanhempansa olivat paenneet lapsineen Suomeen. Täällä Herman oli oppinut ruotsin ja myöhemmin suomenkin, vaikka hän puhui sitä voimakkaammin murtaen kuin isoisäni. Herman oli avioitunut suomalaisen tyttären kanssa ja asettunut Turkuun. Siellähän on juutalainen synagoga, aivan lähellä entistä Tuureporinkadun rukoushuonetta.

Kannonkareille syntyi poika, mutta sitten perhe sairastui vakavasti. Jälkeenpäin selvisi, että talossa oli kaasuvuoto. Luonnollisen sairauden mukana tuli myös huoli sielusta. Helmi Kannonkari oli saanut kuulla, että Tuureporinkadun rukoushuoneelta voisi saada apua. Hän oli kysynyt siellä joltakin, onko hänkin sairas, mutta saanut vastaukseksi: *”Minä olen lapsuudenkristitty.”* Hän oli kysynyt samaa asia joltakin toiseltakin mutta saanut jälleen vastaukseksi: *”Minä olen lapsuudenkristitty.”* Silloin hän ei enää kyennyt hillitsemään itseään vaan oli alkanut huutaa: *”Mikä tämä tällainen paikka on, mistä ihminen ei saa apua!”* Saarnaajat olivat tulleet hänen tykönsä, ja Eino Nousiainen oli kysynyt, haluaako hän saada syntinsä anteeksi. Kyllä hän halusi, ja niin Nousiainen oli saarnannut kaikki synnit anteeksi. Helmi tunsu saaneensa rauhan sielulleen. Myöhemmin Hermankin teki parannuksen, ja terveysongelmat ratkesivat, kun kaasuvuoto korjattiin. Hermanin juutalaiset sukulaiset suuttuivat niin, kun Herman jätti synagogan, että he katkaisivat kaiken yhteyden häneen.

Myöhemmin Kannonkarit muuttivat Helsinkiin. Siellä he tunsivat, että Aaro Ihalainen oli heidän rakas opettajansa. Ihalainen oli opettanut, millaiset hengelliset laulut ovat sopimattomia ja neuvonut tilalle sellaisia kuin *”Kiitäin hetket kulkee majaan hiljaiseen, sylhinsä sulkee hauta väsyneen”*, jossa on yksinkertainen nuotti, kuten Herman huomautti. Ihalaisen viimeisinä vuosina Helsingissä oli kovia kiistoja Eero Halmeen kanssa, josta oli tullut hyvin vapaamielinen. Hän oli tehnyt

täyskäännöksen oltuaan aikaisemmin tiukka *”isakssonilainen”*. Herman kertoi Eero Halmeen sanoneen, että kun hän pääsee valtaan, hän on timantinkova. Herman toisteli sanoja, hän on timantinkova. Nyt Kannonkarit olivat sangen yksinäisiä Helsingissä, heidän lähin ystävänsä oli Tyne Laurikainen, eläkkeellä oleva diakonissa.

Herman kopioi minulle kirjeen, jonka joku oli kirjoittanut *”tervehdykseksi vanhimmalle lähetysmatkallaan keväällä 1976”*. Kirjoittaja selosti näkyään: Taivaalla oli ympyrä, jossa liikkui edestakaisin parikymmentä tähteä. Tähtien vasemmalla puolella ollut pilvimassa siirtyi peittämään tähdet, mutta sitten pilvimassa väistyi ja tähdet tulivat jälleen näkyviin. Tämän jälkeen taivaalla näkyi aurinko, joka peittyi juuri auringon kokoisen mustan levyn taakse. Levy liukui sivuun, ja auringon kirkkaus pääsi näkyviin. Kirjoittajan mielestä tähdet olivat vanhoja kristillisyyden opettajia, vasemmalta tulee erimielisyyden ja itseviisauden pilvimassa, joka peittää vanhat saarnaajat. Kirjoittaja pahoitteli, että vanhoille saarnaajille lähetetään nimettömiä parjauskirjeitä. Kirjoittaja lausui:

”Olen oman kelvottomuuteni ja turmeluksestani nousevan pahuuteni kanssa kuitenkin vielä huolissani lapsistani ja lastenlapsistani. Miten kristillisyyden asiat menevät H:gissäkin sen jälkeen, kun Ihalaiselle tulee kutsu siirtyä työstään lepoon. Se kristillisyyden työ on ollut Ihalaiselle raskasta näinä sairauden ja vanhuuden heikkouden vuosinaan.” Kirjoittaja uskoi silti, että ”niin kuin uninäyssäni sain katsoa, paistaa se vielä hengellinen aurinko täydellä terällä kaidan tien kilvoittelijalle!”

Ihmettelin vähän sitä, että Kannonkarit olivat innokkaita vanhan kristillisyyden puolustajia, kun heidän oma kotinsa oli täynnä koreutta. Päivällä kiertelin Helsingin antikvariaateissa ja illalla menin Tapani ja Aune Siltalalle. Heidän poikansa Jukan, hyvän ystäväni, mielenterveys oli järkkynyt armeijassa, ja nyt kävimme katsomassa häntä Hesperian sairaalassa. Luulen, että hänen tilansa on edelleen sama.

Sunnuntaina rukoushuoneella saarnasi Eero Halme. Hänen mielialheensa oli omavanhurskaus ja isien säädyt. Halme muistutti usein fari-seusten keksineen 700 isäin säätyä, joita ei ollut Mooseksen laissa. Simolinin Reino tokaisikin, että joku saarnaaja ei paljon muusta osaa

saarnata kuin isien säädystä. Vaikkei Halme sitä suoraan sanonut, hänen tarkoituksensa oli ilmeinen: lestadiolaisessa kristillisyydessä on käynyt samalla lailla kuin Jeesuksen ajan juutalaisuudessa. En tiedä, oliko Eero Halme pannut merkille Laestadiuksen opettavan, että kirjanoppineille ja fariseuksille on kaikki luvallista, minkä maailman kunnia myöten antaa. Minusta olisi ollut aiheellista saarnata tästä.

Halme viittasi usein Paavalin sanoihin:

”Sillä Jumalan armo, kaikille ihmisille terveellinen, on ilmestynyt, joka meidät opettaa kaiken jumalattoman menon hylkäämään ja maailmalliset himot, ja tässä maailmassa siveästi ja hurskaasti ja jumalisesti elämään” (Tiit. 2:11–12; EH muisti sanojen olevan korinttilaiskirjeestä).

Aavistin, että hänen tarkoituksensa oli, ettei kristityille tarvitse saarnata parannusta, riittää kun Jumalan armo opettaa heitä. Eero Halme sanoi: *”On sellainenkin ihme nähty, että omavanhurskaus nuhtelee omastavanhurskaudesta”*. Se oli minusta osuvasti sanottu.

Eero Halme selitti, että kristillisyydessä on aina ollut kysymys siitä, kuuluuko laki kristityille, ja tämän kysymyksen voi esittää toisinkin: kuuluuko Jumalan pelko kristityille. Halme huomautti, että ne, joiden mielestä kristityn tulee vielä pelätä Jumalaa, voivat vedota sellaisiin raamatunpaikkoihin kuin *’Herran pelko on viisauden alku’*. Eero Halme kertoi saarnassaan, että ollessaan viimeistä kertaa Jällivaarassa Gunnar Jönsson oli ottanut kyläpaikassa tutkittavaksi kohdan:

”Älkää peljätkö sitä, joka voi ruumiin tappaa ja ei voi sielua tappaa, vaan peljätkää sitä, joka voi sekä ruumiin että sielun helvetissä hukuttaa”.

Kun ihmiset vastasivat Jeesuksen tarkoittavan perkelettä, Jönsson oli todennut liikuttuneena: *”Minä olen iloinen, että te olette oikein uskossa”*.

Mainitsin kahvipöydässä Aulis Ihalaiselle, Aaro Ihalaisen vanhimmalle pojalle, että minulla on se mieli, mistä II Vanhinten kirjan esipuheessa mainitaan:

”Tahtoisimme kehottaa nuoriakin kansoja painamaan mieleensä, että jos tähän kristillisyyteen tulee jotakin uutta opin, elämän tai esikuvan puolesta, niin se turmelee ja sammuttaa elävän hengen”.

Aulis Ihalainen vastasi pehmeällä äänellä: *”Kyllä perinnekin on tärkeä, mutta meidän täytyy katsoa eteenpäin”.* Sanoin, että kristityn tulee katsoa eteenpäin iankaikkisuuden ihanalle rannalle asti, mutta päästäksemme sinne meidän täytyy pitää kiinni kristillisyyden vanhoista neuvoista ja opetuksista.

Illalla olimme Siltaloiden kanssa Antero ja Anne Rautiolla. Antero muisteli nuoruutensa aikaa Oulussa, ettei ollut pienintäkään epäilystä, ett-eikö olisi juuri niin kuin saarnaajat saarnasivat. Samalla hän antoi ymmärtää, että nyt ei enää ole samalla lailla. Hän sanoi, että jo se on tottelemattomuuden synti, jos kristityllä on kotona rikkinäinen radio, joka ei edes toimi. Antero huomautti, että monet pahentuvat, kun kristillisyydessä on nyt tällainen tilanne. Hän mainitsi jonkun miehen nähneen unessa ennen 1960-luvun hajaannusta, ketkä tulevat menemään eriseuraan. Emme päässeet Anteron kanssa yksimielisyyteen siitä, kuka on pahentunut. Jälkeenpäin Tapani sanoi minulle, että hän tuntee, että Antero on kuin isä hänelle, vaikka hän on paljon nuorempi.

Kun Tampereella oli isot seurat, istuin Heikki Arvolan vieressä kuuntele-massa Aaro Hartikan saarna. Tekstinä oli Room.12:

”Älkää asettako teitänne tämän maailman muodon jälkeen, vaan muuttakaa teitänne teidän mielenne uudistuksen kautta”.

Saarnan jälkeen Heikki sanoi minulle, että kyllä siitä maailman muodosta olisi muutakin puhumista ollut, ja viittasi siihen, mitä Laestadius sanoo aiheesta. Yleniuksen Martti oli istunut Niemen Maurin rinnalla. Mauri taisi kyllästyä kuuntelemaan, koska hän oli kuiskannut Martille, että joku saarnaaja oli sopinut sanankuulijan kanssa, että tämä näyttäisi virsikirjaa ylösalaisin saarnastuoliin päin, kun on aika lopettaa. Mauri piteli jonkin

aikaa virsikirjaa väärin päin edessään mutta totesi sitten Martille: *”Ei se auttanut”*.

Veikko Viljanen sanoi saarnassaan: *”Kyllähän sitä niin kaikenlaisia asioita kuulee, että välillä sitä puuskahtaa, että on tämä kanssa yhtä Herran laumaa”*. Näihin sanoihin isä viittasi jälkeensä. Ymmärsin hänen tarkoittavan, että kristillisyydessä voi esiintyä monenlaista, mutta se on silti oikea kristillisuus. Niinhän minäkin ajattelin, kysymys oli vain siitä, että synty saarnattaisiin synniksi.

Tampereella tulin lähemmin tuntemaan Koskisen Taunon, Niemen Maurin ja Leppälän Martin. He olivat sillä tavalla sukua keskenään, että Taunon vaimo Anja ja Maurin vaimo Mirja olivat Martin sisaria. Leppälän sisarukset olivat kotoisin Urjalasta. Tunsin myös heidän vanhempansa, jotka elivät pitkälle yli 90 vuoden ja viettivät viimeiset vuotensa Tampereella lastensa luona. Niemen Mauri (joka ei ole sukua saarnaaja Toivo Niemelle) on leikkisä mies. Kerran kun olimme Koskisen Taunolla ja Anjalla kylässä, Mauri osoitti virnistäen hyllyllä olevaa lapinpukuista tyttöä ja tokaisi: *”Toi on Lapin Maria. Se myännetään kaikille niille, joilla on oikee Lapin luottamus.”* Hihittelin pitkään Maurin lohkaisulle, joka kuvasi minusta niin osuvasti ajan henkeä. Puheet Lapin-luottamuksesta muistuttivat Kekkonen ajan Suomen virallisen ulkopoliitiikan hokemaa *”hyivistä ja luottamuksellisista suhteista suureen itäiseen naapuriimme”*. Kumpaakin piti vakuutella koko ajan.

Mauri kertoi ajasta, jolloin kristillisyydestä tuli hänelle sydämen asia. Toiset nuoret olisivat mieluummin pelanneet pullonpyöritystä, mutta hän halusi puhella kristillisyydestä. Kun Koskisen Tauno teki parannuksen, Mauri sai hänestä läheisen ystävän. He saattoivat samana iltana kulkea useampaan kertaan kotiensa väliä, kun puheenaihetta jatkui niin, että toinen lähti aina saattamaan toista.

Rukoushuoneella oli tehty remonttia, kun Vilho Vilén tuli innoissaan kertomaan Jällivaaran terveisiä. *”Vikki”* oli ollut erityisen innostunut Jönsösonin saarnasta. Nurmisen Kalle oli lyönyt nauvoja kattoon. Vilénin keuhujen jatkuessa Mauri pani merkille Nurmisen ilmeen kiristymisen. Viimein hän oli tokaissut suussaan olevien naulojen lomasta: *”Kyllähän ne on hyvät lahjat, jos vaan jaksaa ne kantaa”*. Tämä oli sellainen sana, että siitä

piti kysyä Kallelta tarkemmin. Mauri oli mennyt Nurmiselle, ja Kalle oli lukenut ääneen Jönssonin kirjeen. Tämän tästä hän oli keskeyttänyt lukemisen ja kysynyt Maurilta: *”Huomasitko?”* *”Kyllä minä huomasin”*, Mauri oli vastannut. Luettuaan kirjeen valmiiksi Kalle Nurminen oli ruvennut selittämään, miten vakavista asioista nyt on kristillisyydessä kysymys.

Tauno, Martti ja Mauri kuvailivat minulle, että Tampereella oli ollut voimakas vastakkaisuus Vainikan ja Nurmisen välillä ja koko seurakunta oli oikeastaan jakautunut heidän kannattajiinsa. (Minä en tuollaista lapsena huomannut, koska isä ja äiti varoivat visusti antamasta mitään sellaista kuvaa lapsilleen. Muistan vain jonkin katkelman Vainikan saarnoista, olin 11-vuotias hänen kuollessaan.) Harvoin Vainikka ja Nurminen olivat samoissa kyläpaikoissakaan. Jos näin joskus sattui, Nurminen istui yleensä hiljaa. Ero miesten välillä näkyi esimerkiksi siinä, että kun Vainikka tilasi kristittyjen ehtoolliskirkon, soitettiin urkuja. Tauno oli kysynyt Nurmiselta, miksi Vanhassa testamentissa oli niin tarkkaan säädelty, millainen jumalanpalveluksen, liitonarkin, seurakunnan majan ynnä muiden piti olla. Kalle oli vastannut, että samalla tavalla kristityn vaellus on niin tarkkaa.

Kalle Nurminen oli kertonut olleensa Lapissa jonkun rukoustenpitäjän talossa, jossa radio pauhasi koko ajan. Rukoustenpitäjä oli kyynelissä pyytänyt muistamaan häntä rukouksissa, jolloin Nurminen oli ajatellut, että kyllä hän rukouksia tarvitseekin, kun radio on nytkin koko ajan äänessä.

Sitten Nurmisen Kalle muuttui. Hän alkoi Maurin mukaan saarnata näin:

”On sanottu, että parannussaarna on tärkeä, mutta paljon, paljon tärkeämpi on saarna uskosta.” *”On sanottu, että kristillisyyden tie on viitoitettu parannussaarnalla, mutta ne taitavat olla omanvanhurskaiden tienviittoa.”*

Tauno ja Mauri olivat kysyneet ihmeissään Kallelta, kuinka hän nyt näin saarnaa, kun hän on ennen puhunut aivan toisin. Nurmisen Kalle oli selittänyt tehneensä parannuksen entisestä mielestään.

Mauri muisteli Kalle Nurmisen puhuneen Jönssonille, miten tarpeellisia ja hyödyllisiä nuorten illat ovat, *”mutta muutamat ovat vastaan”*.

Jönsson oli keinutellut keinutuolissa ja todennut: *”Ei meillä vain ole muuta keinoa, kuin vanhat ja nuoret yhdessä”*. Mauri toisti vähän huvittuneena, että Jönsson heilutteli vain jalkojaan keinutuolissa. Ymmärsin Maurin puheen niin, että Jönsson saattoi vetää siitä narusta, minkä hän kulloinkin katsoi parhaaksi.

Tauno ihmetteli sitä, että Jönsson oli saarnannut Augustinuksesta, joka oli ollut lankeemuksen tilassa ja jonka äiti oli rukoillut palavasti poikansa puolesta. *”Tämä oli se suuri kristillisyyden opettaja Augustinus”*, Jönsson oli julistanut. Tauno katsoi, että Augustinushan oli harhaoppinen. Laestadius sanoo yhdessä saarnassa, että Augustinus oli siihen aikaan kristittyjen päämies, *”ja opetti myös, että kastamattomat lapset eivät tule autuaiksi”*. [Tämä viimeinen lause on jätetty pois uudesta kolmiosaisesta ”Saarnat”-kokelmasta.]

Tauno vetosi usein William Erikssonin sanoihin Isän äänessä:

”En tiedä, oliko helluntaipäivänä vuodatettu Pyhä Henki parempi kuin se, jonka Jumalan Poika puhalsi heidän päällensä silloin, kun he käsittivät uskon sydämessään ja tunsivat Jumalan Pojan tulleen eläväksi, ja rakkauden syttyessä heidän sydämeensä. Jollei ihminen ole silloin autuas, niin ei hän ole sitä helluntaipäivänäkään. Sillä opetuslapset ovat uudestisyntyneet lukittujen ovien takana. Siellä uuden ihmisen ääni on kuulunut ensi kerran, ja niin kuin evankelista todistaa, he eivät saattaneet ilon tähden uskoa Mestarinsa nousseen ylös. Minä uskon, että moni teistä on kokenut tätä suurta iloa sydämessään silloin, kun Jumala antoi teille armon uskoa, ja kaikki teidän pahat tekonne putosivat pois omaltatunnoltanne” (s. 161).

Tauno toisteli erityisen mielellään sanoja *”en minä tiedä, oliko se parempi Pyhä Henki...”*.

Leppälän Martti sanoo ymmärtävänsä, miten Juha-Lassi ajattelee, että jos me tässä vaan ollaan, niin lopulta mekin väsyttään ja taivutaan muiden mukaan. Myönsin asian olevan näin. Martti sanoi, että kyllä hänkin ajattelee vähän samalla lailla. Mauri sanoi käsittävänsä, että kristillisyyks voi mennä sellaiseen tilaan, että oikeat kristityt eivät voi siinä enää olla. Esimerkiksi rukoushuoneella yksi voi pyytää toista kylään ja tämä sanoo,

että hän ei voi nyt tulla, kun hänen pitää mennä kotiin katsomaan jotakin televisio-ohjelmaa. Ensimmäinen vastaa, että sinähän voit tulla meille katsomaan sen. Mauri sanoi uskovansa, että Jumala antaa selvän merkin, koska aika on kypsä.

Martti kertoi Paavo Peltosen sanoneen, että saarnaajalla voi joskus tulla heikko sana, mutta kristityt ymmärtävät sivuuttaa sellaisen. Jos saarnoja ruvetaan ottamaan nauhalla, kaikki jääkin tallelle, oli Paavo Peltosen mielipide. Laurellin Jorma viittasi sanoihin vuorisaarnan alussa, että nähtyään kansan Jeesus avasi suunsa ja alkoi opettaa opetuslapsiaan. Jorman mielestä Jumala ilmoittaa saarnaajalle, mitä tulee puhua, kun hän näkee, millaista kansaa nyt on koolla. Puhelinkuunteluista ja nauhoituksesta tämä puuttuu.

Martti muisteli, että kerran 1960-luvun jälkipuoliskolla Syrjän Reino oli pyytänyt häntä lähtemään kuskiksi Lappiin kokouksiin. Koska siihen aikaan opetettiin, että pitää ensin kysyä saarnaajilta lupa, jos aikoo lähteä Lappiin, Martti oli puhunut Nurmisen Kallen kanssa. Kalle oli vastannut: *”Niin, kristitytähän ne siellä on”*. Martti oli vähän kummeksinut vastausta. Kun Martti ja Reino olivat päässeet perille, Martti oli ihmetelty, että kokouksissa oli niin vähän väkeä eikä Jönssonia näkynyt missään. *”Joo, Jönsson tulee kohta”*, oli Reino vastannut Martille. Vähitellen Martille valkeni, että Lapissa oli tapahtunut hajaannus ja tämä on pienempi joukko. Stenin puhe kristillisyydestä oli Martin mielestä ollut niin vaikuttavaa, että jo muutamat sanat liikuttivat häntä. Leevi oli taas sättinyt: *”Gunnarin joukko, Gunnarin joukko”*.

Paluumatkalla Martti oli ajanut hieman harhaan, niin että Reino oli lopun matkaa toistellut: *”Siinä tuli nyt vähän enemmän kilometrejä, mutta ei se mitään, ei se mitään. Siitä tuli vähän lisää ajoa, mutta ei se mitään, ei se mitään.”* Martti sanoi, että Reino vinoili hänelle koko loppumatkan ja perillä Tampereella maksoi kunnan palkan. Martti ei ollut odottanut mitään korvausta, kun oli päässyt samalla käymään Lapissa. *”Reino on vähän sellainen omalaatuinen”*, päätteli Martti. Reinoa nauratti, kun kerroin tästä Martin muisteluksesta hänelle: *”Joo, Leppälä ei tiänny mitään, joo”*.

Joskus istuin Martin luona niin myöhään, että hän lähti tuomaan minua Raholaan toiselle puolelle kaupunkia, vaikka sanoin pääseväni vielä bussilla. Juttelimme tovin autossa kotiportillamme. Martti kertoi olleensa kerran Kjöllefjordissa ja kuulleensa, että toisella puolella on 70 henkeä. Ehdotin hänelle, että mennään joskus käymään Kjöllefjordissa. Martti oli myötämielinen aikeelle. Mainitsin Martille, että jotkut sanovat, että kristillisyyden ei ole miksiäkään muuttunut. Martti totesi painokkaasti nyökkäillen: *”Jokka sanoo, ettei tää oo muuttunu, niin ne on itte muuttunu”*.

Tauno, Mauri ja Martti kysyivät minulta, olenko keskustellut lainkaan isäni kanssa. Vastasin keskustelleemme tuntikausia, mutta emme voi päästä lainkaan yksimielisyyteen. Tauno ja kumppanit vakuuttivat minulle, että isäni on kyllä todellisuudessa samaa mieltä meidän kanssamme, *”mutta hän on nyt vain niin huolissaan siitä, mihin sinä menet”*.

Tauno taputti Tampereen rukoushuoneella minua olalle ja totesi, ettei meillä ole tässä hätää, kun meitä on tässä monia vakavia. Minusta tuntui kuitenkin, että en voi nojata omaan enkä toisten vakavuuteen, jos August Isaksson, kristillisyyden vanhin, on hylätty sen takia, että hän ei ole hyväksynyt Jumalan Sanan muutoksia. Minusta tuntui, että pahinta mitä voi tehdä, on vahvistaa omalla vakavuudellaan muitakin vääryyteen. Silti hakeuduin rukoushuoneellakin mielelläni juttelemaan Taunon ja kumppaneiden kanssa.

Niemen Mauri ja Leppälän Martti olivat tupakkamiehiä. Martti sanoi joskus, että Juha-Lassi on niin vihainen tupakalle. Puhellessamme aiheesta isän kanssa päädyimme tilanteeseen, jossa arvelimme, kumpi meistä sanoo ensin mielipiteensä, mistä johtuu tupakanpoltto kristillisyydessä. Kun sanoin, että se on nautinto, joka ei ole synti, isä tokaisi: *”Juuri niin!”* Ajattelin, että kun Laestadius sanoo, ettei kristitty pane omaansa turhuuteen, eikä rahan sijoittaminen oman terveytensä tarvelemiseen ole pahempaa kuin turhaa. Tuleeko kristityn hankkia ehdoin tahdoin itselleen sairauksia, joiden hoitoon uskottomat joutuvat verorahoillaan ottamaan osaa? Niemen Toivo saarnasi joskus tupakasta pyhäseuroissa, mutta totesi sitten: *”Tupakkasaarna on sellaista kuivaavaa”*. Topia harmitti, että hänenkin jälkikasvussa oli siihen aikaan tupakoitsijoita. Kun olimme kylässä Niemellä, Topi totesi useammin kuin kerran: *”Siinä*

asiassa lapset eivät ole nähneet huonoa esikuvaa kotona". Kesken Einari Koposen saarnan Tampereen rukoushuoneella havahtui hänen toteamukseensa: *"Tahtoisin sanoa yhdestä asiasta"*. Asia oli tupakka, valankin tyttöjen polttaminen. Hän lisäsi, että emme sano, että se on synti, mutta paha ja huono tapa, varsinkin tytöillä. (Kun kerroin tapauksesta Laurellin Jormalle, hän ymmärsi heti, mikä sai minut höristämään korviani. Olin kiinnittänyt huomioni siihen, että saarnaaja mainitsee jostakin asiasta.) Nurmisen Kalle kertoi aikoinaan saarnassaan jonkun sairaanhoitajan todenneen tupakoivalle äidille, että hän saa olla kiitollinen, että hänen lapsensa on syntynyt terveenä. Viljasen Veikko muisteli Kaltimon rukoushuoneella olleensa erään keuhkosityöpää sairastavan tupakkamiehen kuolinvuoteen äärellä. Mies oli taputtanut raihaista rintaansa ja sanonut Veikolle, että jos sinä voisit linnunkielellä puhua niille nuorille, että he eivät tällaista itselleen aiheuttaisi. Tiesin kyllä, että sekä Laestadius ja Raattamaa olivat polttaneet tupakkaa. Yleniuksen Martti sanoi, että jos jokin asia ei ole synti, niin vaikka se kuinka saarnattaisiin synniksi, se ei silti ole synti; jos jokin asia taas on synti, kuten tupakanpoltto, se on myös synti, vaikkei sitä (lestadiolaisessa) kristillisyydessä synniksi saarnattaisikaan. Martti sanoi tienneensä koko ajan tupakkaa vetäessään, että se on synti. Hän oli lopettanut jo aikaa sitten, en muistakaan nähneeni hänen polttavan.

Niemelän Pauli ja Hildur – joiden luona olin saanut talvella 1978 vahvistuksen, että Leevi ja Sten olivat todella eronneet toisistaan – olivat samanmielisiä kuin Koskiset ja Leppälät. Tampereella kutsuttiin tätä joukkoa piiloleeviläisiksi, mutta vastakohtaisuus muuhun seurakuntaan ei ollut ollenkaan niin jyrkkä kuin Hämeenlinnassa. Kun kävin Niemelällä, kysyin Hildurilta, mitä hän ajattelee kristillisyyden tilanteesta. Hildur sanoi vakavana, että jos ne saarnaajat tulisivat tänne, jotka ovat silloin olleet, kun hän on nuorena tehnyt parannuksen, eivät he tuntisi tätä enää samaksi. Kun huomasin hänen jännittyneisyytensä, sanoin, että tällaiset asiat rasittavat kyllä ihmisen hermorakennusta. Hildur vahvisti, että se on niin rasittavaa. Hänen miehensä Pauli selosti minulle rukoushuoneen penkissä painokkaasti: *"Pidämme kiinni vanhasta, mutta hyväksymme kanssa uuden, kun se on Lapissakin hyväksytty"*. Hän taisi tulla

lausuneeksi ääneen monen ihmisen ratkaisumallin. Joskus Hildur riensi paikalle nähdessään Paulin keskustelevan kanssani ikään kuin varmistukseen, ettei Pauli vain tule sanoneeksi mitään hassua. Rauha Kankaanpää Porista oli sanonut Koskisen Henrin kertoman mukaan, että hän ainakin uskoo yksinkertaisesti, että opetuslapset ovat uudestisyntyneet lukittujen ovien takana helluntaipäivänä.

Kävin myös useamman kerran Niemen Toivolla, ja nyt saatoimme keskustella pitkään, toisin kuin heti loppiaiskokousten 1980 jälkeen. Toivo kehui Lapin vanhimpien saarnoja, kuinka paljon he puhuivat Suomen lähetyksellä tunnon puhtaudesta. Hän sanoi ajatelleensa ensin Isän Äänestä, mikä tuo oikein on, mutta kirjahan on osoittanut jälkeinpäin oikein hyödylliseksi. Kirjassa on monia William Erikssonin mutta myös Gunnar Jönssonin kirjoituksia, joissa selitetään opetuslasten uudestisyntyneen pääsiäisenä. Keskustellessamme aiheesta Toivo lausahti: *”Se mies, joka tämän on aiheuttanut, makaa Kalevankankaan kirkkomaalla”*. Ymmärsin hänen tarkoittavan Kalle Nurmista. Sanoin Toivolle, eikö Nurmisen Kalle kuitenkin saanut oppiaan Jönssonilta. Toivo torjui ajatuksen. Epäilin, että hänen täytyy ajatella noin, jotta hän voi pitää yllä luottamustaan Lappiin. Olinhan itse kuulemassa, kun Nurminen toi terveisiä Kiirunan helluntaikokouksista 1975 ja kertoi Jönssonin puhuneen Pyhästä Hengestä tavalla, jota hänkään ei ollut koskaan ennen ymmärtänyt.

Puhuin asioista, joiden vuoksi olin menettänyt luottamukseni siihen kristillisyyteen, johon olin kasvanut. Toivo vastasi:

”Minäkin olin ennen ihan samoista asioista huolissani kuin sinä nyt, mutta sitten minä jätin ne johtavien saarnaajien käsiin, kun minä sain niin paljon kärsiä.”

Toisen kerran hän sanoi:

”On sitä paljon muutakin tullut, mutta ei niin paljon ole tullut, etteikö tässä vieläkin tule autuaaksi, kun vain tekee omista vioistaan parannusta”.

Mietin itsekseni, eikö ensimmäinen oma vika, josta pitäisi tehdä parannusta, ole se, että ei ole huutanut vääryyttä vastaan, joka on tunkenut

sisälle kristillisyyteen, varsinkin jos on asetettu vartijaksi Sionin muurille.

Topi muisteli hänen ja Nurmisen Kallen matkaa Rautaksen kokouksiin Lapin 1960-luvun hajaannuksen kynnyksellä. Rautakseen ei ollut tietä vaan heidän piti vaeltaa kylään soiden halki pitkospuita pitkin. Kerroin kuulleen Nurmisen saarnanneen siellä, että jos hän tästä menee yhtään sivuun, hänellä on edessä vain maailma ja viina. Toivo oikaisi: *”Ei se mitään viinasta puhunu, se sano vaan, että hänellä on edessä maailma”*.

Ajaessaan takaisin kohti Suomea heidän piti mennä huomaamatta Leipojärven ohi, missä William Eriksson ja Gunnar Jönsson olivat pitämässä seuroja. Ajattelin myöhemmin, eikö heidän olisi pitänyt mennä nimenomaan sinne ja tunnustaa uskonsa yhtä rohkeasti kuin Rautaksessa. Tuo enteili epäilemättä sitä, mitä tuleman piti. Miten eri tavalla Suomessa olisikaan menneet, jos saarnaajat olisivat pysyneet suorina mielessään, josta oman isoisäni kirje August Isakssonille todisti.

Mainitsin Topille kuulleen Teemulta – Toivo ja Hilikka Niemen kummipojalta – Nurmisen Kallen sanoneen hajaannuksen aikoihin, että nyt ei tilannetta pelasta muu kuin Jönssonin kuolema. Toivo vahvasti painokkaasti, että niin se sanoi, *”ja oikein monta kertaa”*.

[Olga Syrjä kertoi kysyneensä Nurmisen Kallelta, tuleeeko kristillisyyteen vielä hajaannus. Tämä oli vastannut: *”Se tulee, ja siinä menee kaikki, jotka jotakin vääryyttä tykönsä kantavat”*.

Toisaalta Kalle Nurminen oli toivonut, että Jönssonille kävisi kuten Vesteriselle, että hän menisi vain yksin eikä kristillisyydelle tulisi vahinkoa. Kalle Nurminen oli todennut, että kristillisuus oli jo ennen sotia hyvää vauhtia menossa maailmaan, mutta ankarat sotavuodet muuttivat tilannetta (hetkeksi).]

Niemen Topi kertoi minulle, että kun Nurmisen Kalle oli tehnyt käännöksensä, hän oli muistuttanut Kallea siitä, mitä tämä oli sanonut Rautaksessa. Tuo lause oli ehkä hätkähdyttävän, minkä Topin suusta kuulin. Kalle Nurminen sai ankarat julkiset nuhteet Erikssonilta ja Jönssonilta Rautaksen-matkasta, kun hän oli ollut Lapin väärämielisten kokouksissa ja vielä vahvistanut heitä saarnallaan. Kalle oli joutunut lukemaan

Lapista tulleen kirjeen ääneen Tampereen rukoushuoneella, kuten isä minulle kertoi. Nyt, melkein kaksi vuosikymmentä myöhemmin, Toivo paljastaa minulle pitävänsä edelleen sisimmässään oikeana tuota, mistä Lapin vanhimpien oli täytyntä noin lujasti nuhdella Nurmista. Rautakassa käynnin oli siis täytyntä tehdä Niemen Toivoon tavattoman voimakkaan vaikutuksen. Toivo valitteli sitä, ettei hän voinut Nurmisella käydäkään sen jälkeen, kun tämä otti uuden emännän. Nurminen avioitui uudelleen käänöksensä aikoihin.

Kalle Nurmisella oli vastineensa valtakunnan politiikassa, ulkoministeri Väinö Leskinen. Hän oli ollut tannerilaisten sosiaalidemokraattien eli ns. asevelisocialistien johtohahmoja ja samalla Kekkonen ja Neuvostoliiton terävä vastustaja. Kun Kekkonen oli Neuvostoliiton ja noottikriisin avulla kammennut syrjään kilpailijansa Olavi Hongan, joka oli sosiaalidemokraattien, kokoomuksen ja neljän pienemmän puolueen ehdokas, ja tullut vuonna 1962 valituksi uudelleen presidentiksi, sivuraiteelle joutunut Leskinen teki täyskäänöksen. Aikalaiset kuvaavat, että Leskisen koko poliittinen olemus muuttui. Hän lähti katumusmatkalle Moskovaan vuonna 1966 ja varmisti Kekkonen valinnan kolmannelle kaudelle vuonna 1968 luotsaamalla sosiaalidemokraatit hänen taakseen. Näin Leskinen pääsi yhdeksän vuoden tauon jälkeen taas ministeriksi. Leskinen ehti nauttia uudesta merkittävästä asemastaan vain neljä vuotta, sillä hän kuoli yllättäen hiihtoretellä 55-vuotispäivänään vuonna 1972.

Toivo Niemi kertoi tehneensä parannusta vanhoista asioista, *”mutta ei ne anna anteeksi”*. Arvelin, että sitten he antaisivat anteeksi, jos tekisi samanlaisen parannuksen kuin Kalle Nurminen. Mainitsin Topille Jeesuksen sanoista, että joka tunnustaa minut ihmisten edessä, sen minäkin tunnustan taivaallisen Isäni edessä. Toivo oikaisi vähän sanojani, mutta huomautti, että se tarkoittaa uskottomien ihmisten edessä. Ajattelin, eikö ole vähintään yhtä tärkeää tunnustaa totuus silloin, kun vääryys tunkee sisälle kristillisyyteen. Jumala nuhteli Hesekielin kautta ankarasti Israelin profeettoja:

”Israel, sinun profeettas ovat niin kuin ketut korvessa. Ei he astu ylös särjetyn paikan eteen, eikä he aseta heitänsä muuriksi Israelin

huoneen ympärille, eikä ole seisovaiset sodassa Herran päivänä” (Hes. 13:3–4).

Toivon emäntä Hilikka muisteli, miten August Isaksson teki kerran raamatuntutkinnossa. Hän ilmoitti vastauksen etukäteen Hilikalle ja kyseli sitten Suomen saarnaajilta. Kun kukaan heistä ei osannut vastata, Isaksson kysyi lopuksi Hilikalta, joka antoi sitten oikean vastauksen. Kun Hilikka puhui tästä minun kuullen, hän oli unohtanut jo vastauksen. Raamatunpaikan hän muisti yhä:

”Minä olen lain kautta laista kuollut pois, että minä Jumalassa eläisin” (Gal. 2:19).

Niemet olivat Tampereella meidän perheemme läheisimmät ystävät. Toivo ja Hilikka olivat veljeni Teemun kummeja, ja heidän poikansa Ilkka oli toisen veljeni Niilan kummi. Kaikki muut meidän perheen lasten kummit olivatkin sukulaisia. Vanhemmistani tuli vuorostaan Pekka ja Helena Niemen pojan Jukan kummeja (Pekka on Toivon poika). Arvasin isän käyneen 1960-luvulla läpi samat vaiheet kuin Topikin, vaikka hän ei paljastanut tätä yhtä avomielisesti. Isä katsoi olevansa todellinen August Isakssonin seuraaja, kun taas Leevi ja Sten *”alkoivat vain ratsastaa Isakssonin manttelin alla”*. Isä viittasi siihen, että ne, jotka nyt esiintyvät Suomessa Isakssonin seuraajina, siis leeviläiset ja steeniläiset, ovat vallan eri henkilöitä kuin ne, jotka olivat elävän August Isakssonin ystäviä. Isä luetteli, keiden kaikkien luona Isaksson oli kyläillyt Suomessa ollessaan. Sen sijaan esimerkiksi Mäkelän veljekset eivät olleet ollenkaan suopeita Isaksonia kohtaan. Isä kertoi, että keväällä 1964 Antti Vainikka oli pyytänyt Isaksonia saarnaamaan Tampereen rukoushuoneella, ja Isaksson oli todennut, että hänen työpäivänsä on jo päättynyt. Isä huomautti myös, että August Isaksson oli ehdottanut Boremania postillan kääntäjäksi, koska silloin kirjaa olisi helpompi myydä kristillisyyden ulkopuolella. Isä painotti minulle, että he eivät ole muuttuneet mitenkään sen jälkeen, kun Isaksson oli meillä ja kirjoitti vieraskirjaamme, vaan minä olen se, joka on muuttunut.

Isä perusteli näkemystään William Erikssonin sanoilla kirjeessä Vainikalle ja Nurmiselle 25/10 1964:

”Kyllä Augustin kanssa olisimme pärjänny kuten ennenki jos ei pikku Levi ja Sten Johanssoni olis alkanu pyörimään” (IV VK: 124).

Samoin isä vetosi siihen, että Jällivaaran sovintokokouksessa 1963 August Isaksson sanoi, että annamme sen asian olla, mutta Leevi ja Sten eivät tätä hyväksyneet. Tästä veljenikin ovat huomauttaneet minulle, että me sivuutamme kaikki tällaiset asiat, jotka eivät sovi omaan rakennekseemme ja otamme huomioon vain sen, mikä itsellemme sopii. Tästä kirjoituksesta on tullut näin pitkä, kun olen yrittänyt noudattaa tätä periaatetta ja olla valikoimatta vain itselleni mieluiset asiat.

Olen keskustellut August Isakssonista useiden Jällivaaran viimeisessä sovintokokouksessa mukana olleiden kanssa, esimerkiksi David Björkin ja Evald Larssonin, mutta ainoa henkilö, joka on kertonut Isakssonin lausahduksesta (*”jos nyt vähän muutettaisiin”*), oli Sten Johansson. Minusta Isakssonin lausuma antaa aiheen hämmästellä ennen kaikkea Jönssonin ja Erikssonin ja heidän työkumppaneidensa toimintaa, sillä tämän sovintokokouksen jälkeen kiellettiin August Isakssonia (samoin kuin Leeviä ja Steniä) saarnaamasta helluntaikokouksissa Kiirunassa. Seuraavana jouluna *”kunniamaininnan”* (Ihosen Markun ilmaisu) omissa mielipiteissään makaamisesta sai August Isaksson. Olisi luullut, että asioissa mukana olleet oikeat Lapin vanhimmat olisivat ymmärtäneet, että eihän näin sovi kohdella vanhaa saarnaajaa, joka on vain kahden nuoremman saarnaveljen pyöriteltävänä. Kuitenkin Jönssonin ja Erikssonin kirjeissä Isaksson on ensisijainen maalitaulu, aivan kuten Sten kuvaili hajaannusta edeltäneitä aikoja.

Sten Johanssonin selitys taitaa olla luonnollisin: joulun 1963 sovintokokouksessa August Isaksson vain yksinkertaisesti *”käsitti Jönssonin puheen kokonaan väärin”*. Siksi Jönsson kumppaneineen eivät ole näyttäneet antaneen sille mitään painoarvoa. Isaksson kirjoitti lyhyessä omaelämäkerrassaan, jota voi pitää eräänlaisena hänen testamenttinaan:

”Kristillisyyden vanhimmat ovat aina pitäneet tarkalla, että ei muuteta Jumalan sanan kirjoja, niin sanoi Kuoksu vainaja usein, että

puhtaana on kristillisyyden vanhimmat meille opin jättäneet, ja että se eteenkinpäin säilyisi puhtaana opissa, elämässä ja vaelluksessa”.
(III VK: 227)

Toiset ovat vedonneet Reino Syrjän kuvaukseen, että Isakssonista tuli vanhuudessaan lapsi, kun hän availi heillä piirongin laatikoita. Jos vanhan saarnaajan luomisen armolahjat ovat laskeneet niin, ettei hän enää ole syyntakeinen, on vielä raskauttavampaa tuomita hänet ja levittää koko kristillisyyteen tieto, että hän makaa kotonaan ”*omissa mielipiteissään*”. August Isakssonin kolme kuukautta ennen kuolemaansa kirjoittamassa omaelämäkerrassa ajatus juoksee kirkkaana. Isaksson kertoo, että kahdesti hänen elämänsä aikana on tarvittu ulkomailta apua Lapin asioiden selvittämisessä. Kirjoitus päättyy sydämelliseen toivotukseen, että nyt kävisi samoin kuin Mäntyvaaran Juntin aikana ja yksimielisyys tulisi taas vallitsevaksi. Isaksson mainitsee silti, millainen asia oli tulla aiemmin kompastukseksi:

”Myös oli se aika kolaus Juntille, jota hän ei millään antanu perään, että korjata ja anteeksi anoa, kuin hän vielä oli lähetysmiehenä siellä [Amerikassa] ollu.”

[Kerran Isaksson mainitsee kirjoituksessaan ’Johan Jönssonin’ nimen vaikka hän tarkoittaa tämän isää Jöns Erikssonia (Mäntyvaaraa)].

Isä huomautti, että Sten Johanssonin nimi on ensi kerran lähetyskirjeissä vuonna 1958, toisin sanoen Boremanin postillan ilmestymisen jälkeen. Isäkin oli siis tehnyt vertailuja kirjeissä mainituista saarnaajista. Isä toteasi, että jos Jönssonilla oli sellainen valta kuin jotkut väittävät, hän olisi varmasti estänyt sen, että Boremanin postillan vastustaja otetaan lähetyksiä joukkoon, jos kirjasta olisi ollut jo tuolloin riitaa. Hän kertoi minulle usein äitinsä ainoasta Lapin-matkasta vuonna 1960. Helvifammu oli kovin ihastunut kaikkeen näkemäänsä ja kuulemaansa ja aivan erityisesti Sten Johanssonin saarnaan. Mikään ei ollut viitannut siihen, että saarnaajien kesken olisi joitakin erimielisyyksiä. Näiden isän selitysten rinnalla mietin sitä, että kolme vuotta myöhemmin Otto Tast kirjoitti kirjeensä, josta näkee hänen olleen hyvin perillä Lapin tilanteesta. Hän pahoitteli sitä, että ”*se kelvoton Boreman*” oli saanut tilaisuuden [seitsemän vuotta aiemmin] pilata Laestadiuksen saarnoja, kun

Hellmanin postilla ei ollut ilmestynyt jo 20–30 vuotta sitten. Nähtävästi hän ei ollut puhunut tästä mitään kotona.

Kerran isä sanoi minulle juttellessamme hänen työhuoneessaan, että hän on välillä ajatellut, jos ne (eriseuraiset) kumminkin ovat oikeassa, mutta kun aina saa taas jostakin valheesta kiinni. Yksi valhe oli se, että Lauri Koistinen kirjoitti hänelle, että hän ei ole ollut tilaisuudessa tutkia Hellmanin postillaa. Isä ihmetteli, että jos on ollut aikaa laskea Boremanin postillasta pois jätetyt sanat, miten voi olla mahdollista, että ei ole muka ollut aikaa tutkia Hellmanin postillaa. Minusta taas ei ollut ihme, että Lauri oli nähnyt vaivaa tutkiakseen juuri sen kirjan, josta Lapissa tuli riita. August Isaksson kirjoitti Hellmanin postillasta, että meidän kristillisyytemme vanhimmat ovat löytäneet sen oikeaksi. Ei kai Laurilla silloin ollut erityistä syytä selvittää, pitikö tämä varmasti paikkansa. Sanojen laskeminen ei ollut kaiketi kohtuuttoman suuri työ, kun sen saattoi tehdä mitaamalla, kuinka paljon lyhyempiä Boremanin postillan 84 saarnaa ovat. Sen sijaan isälläni oli erityinen tarve osoittaa, että juuri tuo kirja, jonka August Isaksson kumppaneineen painatti uudelleen ja jonka Isaksson lähetti Otto Tastille tämän suureksi iloksi, onkin erheellinen.

Erikssonin ja Jönssonin ja kirjeet Leeville ja Viktor Wettaiselle osoittavat, että he – toisin kuin Toivo Niemi ja Johan Tast – eivät millään muotoa halunneet olla August Isakssonin seuraajia tai uskonveljiä (IV VK: 129, 136). Kirjeessään Viktor Wettaiselle 15.4.1966 Jönsson kuvaili, että rakkaus August Isakssonia kohtaan *”on vastattu vihalla ja panettelemisellä”*. Jönsson kirjoitti niin ikään:

”Mitä sitten on tehty julkisia hyökkäyksiä sekä Gellivaaran joulukokouksissa August Isakssonilta ja Leevi Älvgreniltä, että myöskin Helsingin kirkossa Sten Johanssonilta, josta monet Norjan ja Suomen saarnaajat ja kristityt on sanoneet, että julkinen parannus tarvitse siitä tehtä”.

Leevi muistutti kirjeessään Jönssonille 19.11.1966, millainen Isakssonin *”julkinen hyökkäys”* oli:

”Oli myös kysymys Itä-Norjan lähetyksestä, niin sanoi August Isaksson rukoushuoneessa yleisen kansan edessä: ’Ei sovi lähettää Itä-Norjan

lähetystä, sillä Boremannin hapatusta on liian paljon kristillisyydessä', ja samalla kertaa laillisen sydämen anteeksi rukoili. Minä siinä vahvistin vanhimman puheen. Asiat ovat pienet autuuden asian suhteen."

Leevi puolusti myös Steniä:

"Kuin kirjoitat Stenistä, eihän sekään ollut mikään hyökkäys, vaan kaunis pyyntö, että sanoa, missä minä olen kristillisyyden oppia vastaan työtä tehnyt".

Mietin, mihin isäni rakennelma perustuu, kun Lapin saarnaajien kirjeenvaihdosta näkee, että siitä asiasta heillä ei ollut ensinkään erimielisyyttä, kuka on kenenkään puolella. Eriksson ja Jönsson hyökkäävät koko ajan nimenomaan Isakssonin vastaan, ja Leevi puolustaa häntä. Levi Älvgren, Sten Johansson ja Viktor Wettainen olivat Jönssonille ja Erikssonille samoja eriseuraisia kuin August Isakssonkin, jotka olivat *"jo aikaa antaneet itsensä sellaiseen hajoittavaan työhön tämän siunatun ja elävän kristillisyyden työvainioille"*, kuten Jönsson kirjoitti Viktor Wettaiselle.

Isä katsoi, että Isaksson ei olisi koskaan hyväksynyt sellaisia lähetyksmatkoja kuin Leevi ja Sten tekivät väittäen vielä olevansa Isakssonin seuraajia, vaan hän olisi itkenyt suuresta surusta, jos olisi joutunut näkemään tämän. Isän mielestä Sten oli sen verran kuuliainen Isakssonille, että hän ei tullut vielä ensimmäisellä kerralla Suomeen.

Viktor Wettainen kirjoitti Amerikkaan 12.2.1966, miten täydellisesti August Isaksson tuli hyljättyksi viimeisiltä työkumppaneilta ja miten liikuttavaa oli kuulla hänen viimeistä saarnaansa Vittangissa,

"niin täydellisesti liitti meidät sen perustuksen päälle, jonka hänen edesmenneet työkumppanit panneet olivat, oli siitä huolella että tämä kristillisuus tulis varjeltuksi vielä edeskinpäin yksinkertaisuudessa että ei siihen tulis mitään uutta, joka viepi sen harhateille siitä vahvasta perustuksesta, jonka meidän edesmenneet saarnaajat Laestadiuksesta alkaen niin taitavasti panneet ovat".

Aprikoin, mahtoiko Isaksson opettaa jäähyväissaarnassaan, että tästedes kristillisyyden työ täytyy rajoittaa Lapin rajojen sisäpuolelle. Eihän hänen edesmenneillä työkumppaneillaan sellaista ymmärrystä ollut.

Mietin, johtuiko isän kanta siitä, että hän oli ollut aivan samassa mielessä Kalle Nurmisen, Toivo Niemen ja Reino Syrjän kanssa, ja kun he perääntyivät viimeistään Leevin tullessa Suomeen lähetysmatkalle 1968, oli tarpeellista osoittaa, että Leevi ja Sten luopuivat Isakssonin kristillisyydestä (juuri tässä kohtaa) eivätkä tamperelaiset. Kun Isakssonin suomalaiset ystävät kääntyivät Jönssonin taakse, he saattoivat samalla ikään kuin antaa Isakssonin puolesta valtakirjan, että häntä mankeloineet miehet ovatkin oikeita Lapin vanhimpia.

Isä huomautti minulle keskustelleensa Jönssonin kanssa Itä-Norjassa vuonna 1966 muun muassa Otto-faarin kirjeestä. Ymmärsin hänen halunneen osoittaa minulle, ettei heidän kesken ollut eri mieltä silloinkaan. Silti Viktor Wettainen – jolle Jönsson oli vuotta aiemmin toivottanut katumuksen armoa – kirjoitti 26.3.1967 kirjeen

”rakkaille veljille ja uskollisille työmiehille Herran viinamäessä, Reino Syrjä, Toivo Niemi, Kalle Nurminen, Paavo Peltonen, Martti Ylenius teidän vaimoinne ja lastenne kanssa, sekä kaikki muut ystävät, jotka yksi olette meidän kanssa hengen yhteydessä”.

Viktor Wettainen iloitsi siitä, että *”meidän saarnaajat”* [Levi ja Sten] eivät ole *”antaneet helpotuksia ajan suhteen ja niille uusille tavoille ja mallille, jota väkisin tunkeaa kristillisyyteenki”* sekä valitteli Lapissa tapahtunutta onnettomuutta. Hän jatkoi:

”Kuitenkin on meillä suuri ilo ja vahvistus, kuin tiedämme, että on rakkaita ystäviä Suomen maalla, jotka yksi ovat meidän kanssa hengen yhteydessä, ja rakkaus meidän välillä on niin suuri, kuin se saattaa olla täällä maan päällä”.

Myöhemmin samana vuonna (26.11.1967) Viktor Wettainen kirjoitti yleisen kanssapuheen matkaystäville elämän kaidalla tiellä isänmaata kohti, jossa hän käsitteli kristillisyyden tapahtumia, *”kun niin helposti silitetään ja sovitetaan asiat aikain kuluessa, niin täytyy pitää jäljet veresinä [= tuoreina]”* (IV VK: 139 ja 141). Viktor Wettaisen, Frans Parakan vanhimman lapsen, kirjoitukset olivat minusta tavattoman arvokas todistuskappale 1960-luvun tilanteesta Lapissa ja Suomessa. Vaikka hän kuoli jo 1969, hän ehti suorittaa tehtävänsä. Niemen Topi sanoi minulle,

että Viktor Wettainen on vielä tullut autuaaksi. Ajattelin, johtuiko Topin näkemys siitä, että Viktor Wettainen kuoli samoihin aikoihin, kun Toivo kumppaneineen kääntyi Jönssonin puolelle. Jönsson taas totesi Viktor Wettaisen aloittaneen hajottavan työntekonsa aikoja sitten.

[Olga Syrjä kertoi olleensa seuroissa Sysmässä, kun tuli sanoma Viktor Wettaisen kuolemasta. Niemeläinen oli kysynyt, kuka hän oli. Paavo Peltonen oli selittänyt, että se on niitä Lapin kristityitä, jotka pitävät kiinni alkuperäisestä kristillisyydestä. Peltonen oli lisännyt tuntevansa myös hänen veljensä, joka asuu Tukholmassa (Sam Wettainen), *”ja ne oli ihan erilaiset miehet”*.]

Isä ihmetteli myös August Isakssonin kirjoittamaksi väitettyä ruotsinkielistä kirjettä Gunnar Jönssonille. Hänestä siinä oli aivan erilainen sävy kuin Isakssonin (suomenkielisessä) omaelämäkerrassa. Isä arveli kirjettä Stenin kirjoittamaksi, sillä August Isaksson ei edes osannut ruotsia. Isakssonin sukupolvihan puhui Tornionlaaksossa yleisesti vain suomea, ankara ruotsalaistamispolitiikka alkoi vasta heidän jälkeensä. Lauri Koistisella on sama käsitys kuin isälläni, sillä IV VK:ssa on kirjeen 127 perässä toimittajan huomautus: *”Ei omakätistä allekirjoitusta tai puumerkkiä. Kirjoituksen tyyli viittaa Sten Johanssonin toimineen kirjurina, mikä on todennäköisintä.”* Minustakin kirjoitus kuulostaa kovasti Steniltä; sitä voi verrata esimerkiksi Stenin kirjeeseen Luomalle; (IV VK: 153).

William Eriksson viittaa kirjeessään Leeville tähän August Isakssonin kirjeeseen:

”Oliko se oikea Pyhä Henki, joka ennen pani Augustin uhraamaan yhden summan kristillisyyden kassaan, ja onko se oikea Pyhä Henki, joka nyt pannee sen tahtomaan takaisin?” [IV VK: 129].

Eriksson ei siis epäillyt kirjeen aitoutta, jossa sanotaan myös, että on häpeä lukea, mitä Boreman on kirjoittanut Karille ja ihmetellään, että Jönsson saarnaa *”yksINVALTIAANA”* joulukokouksissa kaksi kertaa, vaikka kristillisyyden vanhimmat eivät ole jättäneet sellaisia tapoja.

August Isaksson oli ihmetellyt isälle, mitä merkitsee sana *”korkeamessu”* Laestadiuksen saarnan otsakkeessa. Isä oli selittänyt, että se on suora käänös ruotsin sanasta *”högmässa”*, joka tarkoittaa jumalanpalvelusta.

Isä oli niin ikään kääntänyt Isakssonin pyynnöstä sen kohdan Laestadiuksen elämäkerrasta, jossa Boreman selittää Laestadiuksen kääntymistä. Isä huomautti, että Isaksson ei sanallakaan nuhdellut häntä, vaikka hän oli sanonut, että hänellä on sekä Hellmanin että Boremanin postilla mutta että hän lukee mieluummin Boremanin postillaa. Totesin isälle, että Otto-faarilla ei näytä olleen epäilystä siitä, mitä mieltä August Isaksson oli postilloista, kun hän kiitti Isakssonia tämän lähettämästä Hellmanin postillasta ja pahoitteli sitä, että *”se kelvoton Boreman”* sai tilaisuuden pilata Laestadiuksen saarnoja postillassaan. Valitettavasti Isakssonin oma kirje ei ole säilynyt, sillä isoäitini Helvi kertoi polttaneensa isoisan kirjejäämistön tämän kuoleman jälkeen. En koskaan kysynyt häneltä, miksi hän niin teki. (Samalla tavalla teki Yhdysvaltain ensimmäisen presidentin George Washingtonin leski Martha miehensä kirjeille, mitä Amerikassa on murehdittu.)

Isä huomautti, että Jällivaaran kirjeen loppulause jouluna 1964 on William Erikssonin kirjoittama: *”August Isaksson makaa sairaana kotonansa Vittangissa omissa mielipiteissään”*. Ajattelin, että se on joka tapauksessa julkisessa lähetyskirjeessä, eikä lausetta ole missään oikaistu. Tämä on viimeinen maininta Isakssonista Jällivaaran kirjeissä; niistä ei saa tietää edes sitä, että hän on jo kuollut. Huomautuksellaan isä osoitti varovaisella tavallaan, ettei hänkään pitänyt lausetta soveliaana.

Toisaalta isä kertoi Uuno Elorannan kehottaneen poikiaan pitämään kiinni niistä saarnaajista, jotka kulkevat kaksin ja kaksin lähetettynä Lapista. Isä kertoi myös Isakssonin sanoneen, että kristillisyyden vanhimmat eivät olisi hyväksyneet tällaisia hänen matkojaan. Isakssonhan kävi usein yksin Suomessa terveyttään hoitamassa. Muistutin isälle, mitä Otto-faari kirjoitti Isakssonille:

”Toivon vaan että vanhin käy joka kesä lepäämässä yksimielisessä kristillisyydessä, ja olette saanut tuntea, ettei riitele sydämet eikä kankea mielet, vaan hengenyhteys on varmasti samaa, kuin se oli ensimmäinen kerta, kun olitte Suomessa”.

Arvelin Otto-faarin nähneen, millaisen kohtelun Isaksson sai osakseen Lapissa, ja ymmärtäneen siksi, miten tärkeää vanhan ja sairaan miehen oli saada hengähtää jossakin. Kun tapasin Stenin ensi kerran, hän totesi,

että Otto Tast, *”jolla oli aivan oikea usko”*, puolusti Lapissa Isakssonia. Kun lukee Jönssonin ja Erikssonin kirjeet Levi Älvgrenille ja Viktor Wet-
taiselle (sekä lähetyskirjeen Jällivaarasta 1964), on helppo uskoa Stenin
todistus, että ennen hajaannusta oli vain yksi maali, johon ammuttiin,
nimittäin August Isaksson.

Isä kertoi Antti Vainikan lausuneen, että sekä August Isaksson että Wil-
liam Eriksson ja Gunnar Jönsson ovat esikoisten seurakunnassa. Vainikka
vieläpä pyysi Isakssonia saarnaamaan Tampereen rukoushuoneella.
Antti Vainikka, joka oli yksi niistä harvoista *”sillä toisella (= Jönssonin)
puolella”* olevista saarnaajista syksyllä 1963, oli siis näin sovinnollinen.
Miksi sitten Lapissa vastakkainasettelu oli niin jyrkkä? Palattuaan Lappiin
Isakssonilla oli edessään saarnakielto Kiirunan helluntaikouksissa, ellei
hän – samoin kuin Leevi ja Sten – tee parannusta ja taivu seurakunnan
yhteisen ymmärryksen alle. August Isaksson antoi hienovaraisen vihjeen
omaelämäkerrassaan kolme kuukautta ennen kuolemaansa:

*”Joulukouksissa Gellivaarassa on paljon tutkittu Jumalan sanaa, ja
Björkmani vainaja sanoi, että katsoa perään, että ei yhtä kuinka se-
litetä Raamattua”.*

Olin paikalla Tanassa Itä-Norjassa, kun Jönsson katkaisi Elvebakin raa-
matuntutkinnon huomauttamalla aika ärhäkkäästi, että niitä on sellaisia
paikkoja, joista Luther sanoo, että pitää vain nostaa hattua ja mennä
ohitse. Ajattelin, mitä olisi mahtanut seurata, jos Elvebakk ei olisi luopu-
nut kiltisti tutkinnostaan. Epäilin, että Isaksson ei ollut toiminut näin,
häntähän velvoitti Viktor Björkmanin tehtävänanto. Loukkasiko se joi-
denkin saarnaajien kunniaa, että Isaksson joutui oikaisemaan heidän se-
lityksiään? Minusta Jönssonin ja Erikssonin omat kirjeet kuulostavat
siltä. August Isaksson sai maksaa kalliisti siitä, että hän koetti uskollisesti
täyttää Viktor Björkmanin antaman tehtävän.

Kun Kalle Nurminen sanoi, että tilanteen pelastaa vain Jönssonin kuo-
lema, hän saattoi tarkoittaa sitäkin, että toisille saarnaajille ei Boremanin
postilla ollut samanlainen arvovaltakysymys. Postillan esipuheessa Bore-
man lausuu erityisen kiitoksen saarnaaja ja talollinen Gunnar Jönssonille,
joka oli ensin ehdottanut työtä Boremanille ja tilaamalla suuren määrän
kirjoja edistänyt sen myyntiä. Boremanin kirjeistä kirkkoherra Karille

25/2 ja 27/6 1960 näkee, miten tärkeä ja läheinen työtoveri Jönsson hänelle oli (IV VK: 106, 107). Boreman mainitsee Jönssonin nimen kahdeksan kertaa: *”minun hyvän ystävän Gunnar Jönssoninnin pyynnöstä”* Boreman valitsi vuosikerran Laestadiuksen parhaita saarnoja, käänsi ja julkaisi ne, Jönsson on myynyt kolmen saarnaveljensä kera kirjaa runsaasti ja Jönsson on luvannut kirjoittaa käsityksensä Purnusta Boremanin juhla-kirjaa varten. Jönsson antoi kirjaa varten valokuvansa, samoin kuin Eriksson, Erlandsson ja Börresen. Kirjeensä lopussa Boreman lausuu:

”Rauhan tervehdys myös Gunnar Jönssonilta, me olemme hyvät ystävät, jaa veljet. Hän on entinen seorakuntalaisenni Övertorneån Hirvjärveltä.”

Boreman ei mainitse sanallakaan Isakssonia, vaikka Suomessa haluttiin antaa juuri hänelle kunnia Boremanin saamasta käännöstehtävästä. Boreman itse näyttää kuitenkin olleen tästä tietämätön.

Boreman tunsikin kyllä saarnaajan nimeltä August Isaksson, sillä hän kirjoittaa teoksessa *”Laestadianismen”* (= Lestadiolaisuus; 1953):

”Ruotsin esikoisten huomattavin johtaja on vuosikymmenien ajan ollut Smoolannista tullut rautatieläinen ja hyvin suosittu saarnaaja Karl Renius Erlandsson. Muita huomattavia saarnaajia ovat J. H. Olsson, Frans Björkman, August Isaksson, J. P. Stöckel, Gunnar Jönsson, William Eriksson ja Levi Pudas.”

Johan Pietiläinen kertoo kirjeessään Sten Johanssonille 5/12 1967 saaneensa tällaisen tehtävän:

”Rakas veli uskossa Sten. Jumalan armo ja rauha olkoon kanssasi. Lähetän Sinulle tässä lahjana sen postillan, jota aloitin August Isakssonin kehotuksesta, ja jonka sitten olen täydentänyt muilla saarnoilla niiden lisäksi, jotka olivat hänen pienessä ’Rippisaarnoja’-kirjassaan. Niin kuin tulet huomaamaan, ovat saarnat tarkasti käännetty ilman ylimääräisiä mutkia” (IV VK: 142).

En voinut ymmärtää tätä muutoin kuin että Boremanin postilla oli sittenkin monille niin kiusallinen asia, että asia piti saada sysättyä jonkun muun kuin Jönssonin niskoille, jotta voitiin hyvällä omallatunnolla ohjata koko Suomen kristillisuus luottamaan häneen.

Pauli Laurell kysyi minulta tästä, kun Jönsson oli luvannut Boremanille kirjoittaa käsityksensä Purnusta. Pauli kertoi Suune Jokipalon sanoneen, että Raattamaan kuoleman jälkeen lampaat joutuivat kärsimään vilua ja nälkää – Purnuhan oli kristillisyyden johdattaja Raattamaan kuoltua ja hajaannuksien tultua. Pauli epäili tämän ymmärryksen olleen peräisin Jönssonilta, jonka uskollinen aseenkantaja Suunesta oli tullut käännöksensä jälkeen. Selitin Paulille, että Boremanin kirjahaave ei toteutunut, koska hän sairastui ja kuoli kesken kaiken. Ehkä hän rasitti itseään liikaa kunnianhimoisine tavoitteineen, sillä hän kirjoitti Karille: *”Minä teen pitkät päivät ja usein puolet yöt palkatta, kun vain saisimme L:n muistolle arvokan kirjan”*.

Gustaf Dahlbäck toimitti loppuun teoksen, joka ilmestyi 1965 nimellä *”Lars Levi Laestadius och hans gärning”* (LLL ja hänen työnsä). Kirjassa ei ole Jönssonin kirjoitusta Purnusta eikä saarnaajien valokuvia. Muutoinkin kirja on laajuudeltaan (453 s.) alle puolet siitä, mitä Boreman oli ajatellut, kuten Dahlbäck selittää esipuheessa. Boremanin mainen matka päättyi 19/6 1964, joten hän ei aivan ehtinyt nähdä työnsä hedelmää, Lapin kristillisyyden julkista jakaantumista hänen postillansa puolustajiin ja vastustajiin. Tämäkin Boremanin viimeinen teos oli isän kirjahyllyssä.

Isaksson kirjoitti lyhyessä omaelämäkerrassaan:

”Kuitenki tunnen sen, että vaikka minua on paljon kiusattu loppuiäläni, että on vain pieni osa Jesuksen rististä ja kärsimisestä, jonka hän on saanu kärsiä meidän tähtemme Golgatalla ja yrttitarhassa. Ja iänki vuoksi on rauhan ranta likellä, johonka vihollisen nuolet ei ulotu.”

Minusta näytti vahvasti siltä, että kyseessä oli klassinen koulukiusaamistapaus: tietyt voimakkaat hahmot ottavat luokassa jonkun kiusaamisen kohteeksi, usein synnä on kateus, ja toiset yhtyvät kiusaamiseen, seuraavat sivusta tai katselevat muualle, jotta eivät joutuisi itse kiusatuiksi. Jos joku yrittää mennä apuun, hänet lyödään seinää vasten. Olisiko mahdollista, että tämä lestadiolaisen kristillisyyden historian suurin oikeusmurha otettaisiin jonakin päivänä avoimeen ja rehelliseen tarkasteluun? Valitettavasti koulukiusaustapauksissa käy usein niin, että puolustetaan ja suojellaan kiusaajaa/kiusaajia ja syyllistetään kiusattu. Tämä voi

johtua pelosta joutua itsekkin tilille asiasta. Maallisissa asioissa on kuitenkin tapahtunut, että syyttömästi tuomittujen – kuten sotasyyllisenä kymmenen vuoden kuristushuonerangaistukseen tuomitun presidentti Risto Rytin – kunnia on palautettu vielä vuosikymmenien perästä. Daniel joutui tunnustamaan Baabelin pakkosiirtolaisuudessa omat ja isiensä synnit:

”Sinä Herra olet vanhurskas... Meidän, ja meidän kuninkaamme, ja meidän päämiehemme, ja meidän isämme täytyy hävetä, että me olemme syntiä tehneet sinua vastaan... Vaan koko Israel rikkoi sinun lakis ja suuttui kuulemasta sinun ääntäs” (Dan. 9: 7, 8, 11).

Daniel toi totuuden julki, vaikka joutui samalla itse syntiseksi.

[Kun veljekset Evald ja Levi Larsson olivat kesällä 1990 Suomessa lähetysmatkalla, menin Levi Larssonin saarnan jälkeen Kalevan kirkon etuosaan kysymään lähetysmiehiltä, mitä ne August Isakssonin omat mielipiteet olivat, joista mainitaan Jällivaaran lähetyskirjeessä 1964. Levi Larsson vastasi:

”Vissiiin ne on omat mielipiteet, kun ei tarvitte tulla kokouksiin”.

Sanoin kuulleen, että Isaksson oli kehottanut Leviä ja Steniä menemään joulukokouksiin, kun hän tunsu, ettei itse jaksanut, ja Levi olikin siellä. Levi Larsson kääntyi vanhemman veljensä puoleen ja lausui:

”Olikos se sillon, kun Aukusti sano, että hän räjäyttää pommin”.

Kysyin, mitä hän sillä tarkoitti. Levi Larsson:

”No ilmankin sitä, että het ovat oikeassa ja met olemma väärässä”.

Sitten hän kysyi minulta, kuka minä olen. Sanoin olevani sen miehen poika, joka tulkkasi tänään saarnan. *”Teemun veli”*, Evald täsmensi nuoremalle veljelleen. Porin saarnaaja Matti Vihermies sanoi: *”Kun sinä olit pieni, sinua sanottiin Jussukaksi”.*

Yritin jatkaa, miten vakava asia on, jos Jumalan sanan kirjoja mennään muuttamaan, mutta Einari Koponen ilmoitti heidän lähtevän ja ohjasi lähetysmiehet pois.

Palattuani kirkon takaosaan veljeni Teemu kysyi minulta: *”No, tuliko asia selväksi?”* Kerroin, miten keskustelu oli sujunut. Isäni sanoi, etteivät he

ole koskaan sanoneet hänelle noin. Isähän halusi olla jatkuvasti August Isakssonin opetuslapsi. Ajattelin, että eivät he olisi tuota sanoneet minullekaan, jollen olisi mennyt sitä heiltä varta vasten kysymään. Kirjoitin myöhemmin Teemulle, että asia ei tullut selväksi, kun en saanut nytkään tietää, mitä ne August Isakssonin omat mielipiteet olivat. Jällivaaran lähetyskirjeen loppulauseen kirjoittaja piti aiheellisena mainita, että Isaksson oli sairas. Samassa kirjeessä lukee:

”Uskollinen vartija Siionissa Hans Karlsen makaa vakavasti sairaana Narvikin sairaalassa. Hänestä myös oli toivo, että hän saapuu näihin kokouksiin, vaan ei ollut Jumalan tahto niin.”

Hans Karlsenilla ei siis ollut *”omia mielipiteitä”* sillä perusteella, että hän oli sairas eikä tullut kokouksiin.

Kuusi vuotta myöhemmin Gunnar Persäter ja Odd Minde olivat ensi kertaa Suomessa lähetysmatkalla. Koska olin kuullut kehuttavan heidän saarnojaan, halusin mennä kuulemaan heitä. Ajattelin, että ehkä saisin tilaisuuden keskustellakin heidän kanssaan. Olin kylässä Paavo Vainiolla Porin Paarnoorissa, kun Lapin saarnaajat olivat paikalla ja tutkittiin totisen viinapuun oksia ja niiden leikkaamista. Odd Minde sanoi, että kirvestä ei ole annettu ihmisten käsiin ja jos pieni ihminen ottaa tämän kirveen itselleen, hän lentää silloin takamukselleen. Tämä vertaus herätti hilpeyttä. Kysyin, eikö siinä otettu kirves ihmisten käsiin, kun joulukokouskirjeessä 1964 sanottiin August Isakssonin makaavan sairaana kotonsa Vittangissa omista mielipiteissään. Gunnar Persäter vastasi, että siitä ei sovi keskustella tässä. Jatkoin siihen tapaan, että jouduin koulu-poikana hätään, kun sain tietää, että August Isaksson oli puolustanut Jumalan sanan muuttamattomuutta, ja siitä syystä hänet tuomittiin julki-sesti. (Tein niin, että puhuin ensin suomeksi ja käänsin sitten itse lausuman ruotsiksi – ajattelin, että niin saan toimitettua asiani.) Gunnar Persäter piti pitkähkön puheenvuoron, jonka sisältö oli lähinnä, että ihmisen tulee valvoa vain omista vioissaan. Aprikoin, että jos Jönssonin seuraajat ovat vakuuttuneita siitä, että heidän opettajansa ovat toimineet oikein, eivätkö he silloin suostuisi perustelemaan kantaansa sille, joka haluaa kysyä tästä. Tietenkin voi ajatella, että tuollaiseen takertuvat ovat niin

paatuneita ja parantumattomia väärässä mielessään, että heille on mahdollon selittää mitään.

Jällivaaran joulukokouskirjeen 1964 rinnalla voi kysyä, miksi sen kirjoittajat eivät tyytyneet valvomaan omissa vioissaan vaan levittivät vanhan saarnakumppaninsa vikaa kristillisyyden laveuteen (selittämättä, mikä tämä vika on). Kehotus *”valvoa omissa vioissaan”* on erikoinen lause: sen lausuja syyllistyy nähdäkseni samaan syntiin osoittaessaan sormella lähimmäistään, jolla on sellainen vika, että hän valvoo toisten vioissa. Kuu-
lin kesällä 2002 Gunnar Persäterin saarnaavan Teljän kirkossa Porissa kuorolaulusta, vaikka hän ei tietääkseni ole itse laulanut kuorossa. Hän puhui siis toisten ihmisten viasta. Johdonmukainen *”valvominen omissa vioissa”* edellyttäisi vaikenemista muiden synneistä.

Odd Minde tuli Vainiolla istumaan viereeni ja alkoi jutella ystävällisesti kanssani. Kun viisivuotias Ilkka-poika oli mukani, Odd kehui, että puhun lapsilleni ruotsia, kun hänen äitinsä ei opettanut hänelle suomea, niin että hänen täytyy nyt opetella kieli suurella vaivalla. Kun mainitsin, että he saarnaavat minusta terävämmin kuin Suomen saarnaajat, Odd Minde vastasi, että sellaisista asioista hän ei rupea puhumaan ollenkaan ja jos jatkan niistä, hänen täytyy mennä toiseen paikkaan istumaan.

Iltaseurojen jälkeen eräs mies sanoi minulle, että tätä saarnaa ei Suomessa ole ollut 20 vuoteen. Odd Minde saarnasi muun muassa yleisistä uimarannoista ja muistutti, että kristillisyydessä on neuvottu menemään uimaan omalla rannalla. Ajattelin, että siitä on kaksi vuosikymmentä, kun aloin tulla levottomaksi siitä, miten asiat ovat nyt kristillisyydessä. Tämä mies sanoi ajatelleensa sitä, että Boreman ja Sam Wettainen ovat tienneet Taivaan Jumalan näkevän, mitä he tekevät. Hän oli itse perehtynyt sängen perusteellisesti postilloihin. Hän vetosi siihen, että kun Israelin kansa vaati itselleen kuningasta, Jumala käski Samuelin kuulla kansan ääntä, *”sillä ei he ole sinua hyljänneet, vaan minut he ovat hyljänneet, etten minä heitä hallitsisi”* (1. Sam. 8:7). Ymmärsin tämän niin, että kun Jumala hyväksyi Samuelin aikana kansan tahdon noudattamisen, ei Laestadiuksen saarnojen muuttaminenkaan ole väärin.]

En ymmärtänyt ollenkaan 1960-luvulla, mitä oli tekeillä, vaikka Tampere oli tapahtumien keskipisteessä, kun Levi Älvgren ja Viktor Wettainen

kumppaneineen kävivät useita kertoja kotikaupungissani Reino Syrjän vieraina. En muista edes lapinpukuisia Svonnin Anttia ja Sarrin Pietiä. Siksi olen joutunut rakentamaan tapahtumien kulun muiden kertomuksista ja kirjeistä. Olin nelivuotias (vuonna 1965), kun isä kertoi, että meille tulee amerikkalaisia vieraita. Olin niin innoissani, että selitin pihalla toisille lapsille, että meille tulee kylään neekereitä. Kun isä kuuli tästä, hän joutui oikaisemaan minua, etteivät ne kyllä varmaan ole neekereitä. Sanoin, että kyllä niistä ainakin yksi on neekeri. Pettymykseni oli suuri, kun illalla ulko-ovesta astui eteiseemme neljä ihan tavallisen näköistä miestä (Edward Levänen, David Hendrickson, Daniel Sundberg ja Martti Tanninen). Edward Leväselle tämä tapaus jäi niin mieleen, että hän toi myöhemmällä matkallaan ”*Jussukalle*” englanninkielisen lukukirjan, jonka kannessa oli mustaihoinen poika. Edward kertoi, että jos he vain olisivat tienneet odotuksistani, he olisivat maalanneet Daniel Sundbergin kenkälankilla ruskeaksi (Sundbergillä oli kihara tukka ja paksut huulet, niin että hänestä olisi kyllä saanut aika uskottavan neekerin). Luulenpa, että jos olisin kuullut, että seuroissa on oikeita lappalaisia, olisin ollut tästä (ainakin melkein) yhtä innoissani kuin neekereistä. Arvattavasti kotona ei siis puhuttu mitään Lapin ”*eriseuraisten*” kyläilyistä.

Olin kuusivuotias, kun Leevi oli viimeistä kertaa Tampereen rukoushuoneella ja Yrjö Mäkelä tuli Syrjälle kysymään, miten Leevi eriseuraa rakentaa. Tuollaiset asiat eivät minua koskettaneet eivätkä kiinnostaneet, leikin mieluummin Pahalammella Koskisen Henrin ja Pitkäsen Joukon kanssa. Yksi tapaus on silti jäänyt rukoushuoneelta mieleeni noilta ajoilta: seurojen jälkeen oli jotakin keskustelua, ja isä ehdotti veisattavaksi virttä ’*Kas kaunista on sovinto veljesten keskuudessa*’. Ainoa kerta, kun seuroissa veisattiin isäni ehdottama virsi, oli niin erikoinen tapaus, että se jäi lapsen mieleen.

Hämeenlinnassa olin useimmiten Paloniityillä. Kerran sain lukea Laurin julkaisemia kirjeitä, joita he olivat saaneet Kallelta. Taimi sanoi uskovansa, että se Leevi on tullut autuaaksi. Mietin jälkepäin, olisivatko

Taimiin vaikuttaneet esimerkiksi nämä sanat, joilla Leevi päätti kirjeensä Luomalle:

”Totta on, niin kuin kirjoitat, että kerran tulemme Kristuksen tuomioistuimen eteen. Ja minä uskon, että minun huulet on tulleet puhdistetuiksi silloin, kuin Herran Jeesuksen kärsiminen ja kuolema on minun sydämeni särkenyt, ja kuin olen jaksanut suuni avata Jumalan Pojalle, ja uskolla ottaa hänet vastaan. Niin silloin on net veren pisarat, jotka on Hänen pyhästä ruumiistansa pudonneet, net on minun sydämeni ja huuleni puhdistaneet. Tahdon vieläkin pysyä totuudessa niillä huulilla, ja että ei Herra ottais pois Hänen Pyhää Henkeänsä. Sen minä rukoilen ja uskon, että net totuudessa seisovaiset Suomenkin maalla, rukoilevat minun ja meidän edestä. Minä toivoisin, että lukisit Frans Wettaisen ja Ville Niemisen ja Joel Ahosen pikku kirjan – Havaksen historian oikaisun, niin ehkä selkenisitte. Kyllä olis Luoma veli sinun kirjeeseesi paljon vastaamista, mutta jätän tällä kertaa. Hyvästi Jumalan haltuun Levi Älvgren.” (IV VK: 147)

Sanoin siihen tapaan, ettei se auta, vaikka kirjoittaisi kuinka hyvin, jos on hajaannuksessa mennyt väärälle puolelle. Luin Koistisen Kallen kirjeen, jossa hän kertoi Paavo Peltosen sanoneen hänelle, että August Isaksson, Levi Älvgren ja Sten Johansson ovat olleet oikeassa, *”mutta ei tehdä tätä julkisesti, kun minua niin kovin painetaan”*. Kalle jatkoi: *”Tämän painamiasian pidän lapsellisena syynä totuuden salaamiseksi”*. Kalle muistutti entisaikojen kristittyjen tunnustaneen totuuden mestauslavallakin, ja arveli, että nämä herrat eivät taida niin alas varista ennen kuin vasta helvetissä, ja tulee kysymys, josko polvet kestävät. Tätä pidin sopimatomana purkauksena. Ihmettelin, olisiko Peltosen Paavo tosiaan ollut yhtä kristillisyyden kanssa, jossa vaaditaan esiliinaa. Samassa kirjeessä Kalle Koistinen totesi, että vaikka Suomen saarnaajat laittaisivat pois muutetut kirjat sekä synnin luvallisuudet, jäisi heillä vielä korjaamatta Kooran lasten synty, nimittäin kristillisyyden vanhimman August Isakssonin hylkääminen, mikä oli samaa kuin nousta Moosesta vastaan.

Aulis mainitsi Paavo Peltosen sanoneen, että hän ei ole kirjoittanut nimeään kirjeeseen, jonka lopussa on lause: *”August Isaksson makaa sairaana kotonansa Vittangissa omissa mielipiteissään.”* Koska hänen

nimensä kuitenkin on tuossa kirjeessä, totesin Aulikselle, että siinä tapauksessa hänen olisi pitänyt ilmoittaa julkisesti, ettei hän hyväksy sitä. (Tästä Lauri oli kirjoittanut historiassaan). Aulis myönsi, että sen hän olisi saanut tehdä. Aulis kertoi niin ikään, että Joel Ahonen oli sanonut kuuluaan Panulan postillaan tehdyistä muutoksista, että siinä tapauksessa hän sanoutuu niistä irti. Ajattelin, että yhtä lailla sekin olisi pitänyt tehdä julkiseksi, kun kirja otettiin yleiseen käyttöön.

Aulis kertoi tavanneensa Helsingissä Laurikaisen Tyynen luona Martta Nilssonin, joka asui Ullatissa Ruotsin Lapissa. Aulis kuvaili Marttaa sydämelliseksi kristityksi, joka jäi liikutuksiin, kun Paloniityt lähtivät. Martalla oli ollut esiliina, mutta ei sitä juuri huomannutkaan, kertoi Aulis. Martta oli sanonut, että hän on aina tottunut pitämään sitä.

Kerran olin Paloniityillä samaan aikaan kuin Pauli ja Eija Nuutinen Kontiolahdelta. Eija on Paloniityjen tytär, ja Pauli oli hiljattain asetettu Pohjois-Karjalassa lukijaksi. Tiesin, että Paulin nuorena kuollut isä Reino oli myös ollut saarnaaja. Paloniityillä Pauli puhui siitä, miten vakaa todistus se on meille, kun kristityt ovat suurella uskon rohkeudella voineet siirtyä yli kuoleman sillattoman virran. Aulis selitti minulle kahden kesken, että vävypoika Pauli ei ymmärrä tätä opin paikkaa, siis kysymystä opetuslasten uudestisyntymisestä.

Aulis oli ollut jo Lapissa Stenin kokouksissa. Tämä käynti oli vakuuttanut hänet siitä, että Sten ja kumppanit olivat oikeassa, lukittujen ovien takana syntyneessä esikoisten seurakunnassa. Kuokkasilta ja Raittisilta kuulin, että Aulis oli lähtöpäivän aamuna heräteltyt liikuttuneena toisia suomalaisia ja puhellut: *”Rakkaat ystävät, lähdetään jo kotiin päin”*.

Aulis oli kysynyt Lapissa, mikä Stenin toinen nimi on. Hänen perustelunsa oli, että kun Stenin nimi on Suomessa niin vihattu, voisi olla viisasta käyttää muuta nimeä, niin että saisi ihmisiä kuulemaan. Aulis muistutti kristillisyydessä opetetun, että Paavali jätti heprealaiskirjeestä nimensä pois, koska se oli tullut niin pahennetuksi heprealaisten kristittyjen silmissä. Nämä eivät olisi lukeneet koko kirjettä, jos siinä olisi ollut Paavalin nimi. Kun Aulis sai tietää, että Stenin toinen nimi oli Sigvard, hän puhuikin jossakin määrin *”Sigvard Johanssonista”*.

Sirénin Kaisalta oli jäänyt kokoelma isä Forsströmille kirjoitettuja kirjeitä. Maria Kulonen kirjoitti hajaannuksen myrskyjen aikaan Lapista ja kehotti toisia Suomen kristityitä tulemaan tänne lämmittelemään, *”täällä on Purnu poikinensa”*. Aulis sanoi, että nyt me voimme kehottaa ihmisiä lähtemään Lappiin lämmittelemään, *”täällä on Sigvard poikinensa!”*

Kerran kysyin Paloniityillä, saanko lukea katkelman yhdestä Laestadiuksen saarnasta. Aulis sanoi, että kyllä meidän korvamme pitää kestää sen, mitä Laestadius on saarnannut. Laurellin Erkkikin oli paikalla. Luin mari-anpäivän saarnasta tutkinnon: Minkäkaltainen on se ihminen, joka tulee raskaaksi Pyhästä Hengestä? Teksti oli kokonaisena Esko Häklin toimittamassa kirjassa Saarnoja, Panulan postillassa osuus on työstetty alle neljäsosaan. Laestadius oli tietoinen siitä, ettei hänen kuvauksensa ollut järin kaunis, koska hän päättää sen näillä sanoilla:

”Tällainen on se ihminen, joka tulee raskaaksi Pyhästä Hengestä, yksi hirveä ja ruma kappale Jumalan ja kaikkien enkelien edessä”.

Olin löytänyt esimerkin Laurin monisteesta, joita olin saanut haltuuni tai ainakin luettavaksi yhdeltä tuttavalta. Viittasin mielelläni Laurin julkaisuista oppimaani, mutta en ollut yhtä halukas kertomaan, mistä tietoni ovat peräisin, jotta en tulisi leimatuksi leeviläiseksi.

Paloniityillä kuulin, miten Aulis ja Koljoson Erkki olivat ystäväystyneet. Tämä oli kaikesti alkanut siten, että Taimi Paloniitty ja Raissa Koljonen olivat tutustuneet ensin ja todenneet pian, että heidän miestensä täytyy saada tavata toisensa. Aulis ja Erkki olivatkin tunteneet heti, että heitä yhdistää juuri sama mieli kristillisyydessä. Aulis kertoi, että kun he tulivat Jällivaaran joulukokouksista, joissa Jönsson oli vienyt saarnassaan opeuslasten uudensyntymisen helluntaihin, Erkki oli ollut paluumatkalla *”henkeä täynnä”*, toisin sanoen hän ei ollut voinut mitenkään sulattaa Jönssonin selitystä. Koljoson Erkki vetosi Lapin vanhinten kirjeeseen vuodelta 1927, jossa mainitaan radiot ym. kauhistukset. Erkin mielestä *”kauhistus”* oli vielä voimakkaampi sana kuin synty. Kun Erkki sai kuulla, että Aulis on alkanut veljeillä steeniläisten kanssa, ystävyyteen tuli vakava halkeama. Erkki ei voinut mitenkään ymmärtää eikä ilmeisesti ensin uskoakaan, että Aulis olisi valmis menemään eriseuraan sillä perusteella, että kristillisyyteen tulee väärää opetusta.

Kevätpuolella alettiin puhua siitä, että Lapista pitäisi pyytää lähetys. Palonityillä oli kokous, jossa alettiin kirjoittaa kirjettä, mutta Aulis ja toiset hämeenlinnalaiset jähkailivat, olisiko vielä Jumalan aika. Aulis kysyi lastenkin mielipidettä, ja esimerkiksi tytär Kaija piti asiaa oikeana. Taimi kirjoitti nimensä kirjeeseen, samoin minä ja Elorannan Laura.

Sitten oli toinen kokous marianpäivänä Yleniuksella. Samalla oli pyhärukkoukset, joissa Yrjö Mäkelä saarnasi. En ollut ennen kuullut hänen saarnaansa enkä muistanut kenenkään muunkaan ottavan tekstiksi Markuksen evankeliumin lukua. Minusta Yrjöllä ei ollut oikein puhelajaa. Saarna ei tahtonut pysyä koossa: kun hän alkoi selittää jotakin asiaa, hän unohti pian, mistä oli puhumassa, ja eksyi jollekin sivuraiteelle. Saarnan jälkeen kyytimies Riitamon Vilho, Yrjön vävy, kysyi minulta, saarnasiko Yrjö minusta oikein jostakin asiasta.

Koljosen Alvar istui välittömästi Yrjön edessä ja luki rukouksen (ulko-muistista ja sujuvasti). Saarnan aluksi Yrjö kysyi Alvarilta, kuuleeko hän. Alvar vakuutti kuulevansa. Rukousten jälkeen Alvar totesi, emmekö me kaksilahkeiset voisi mennä kamariin keskustelemaan. Stångin Elli tokaisi hieman närkästyneenä, eivätkö yksilahkeiset saa olla mukana. Jotenkin kirje nimineen saatiin kuitenkin valmiiksi.

Aulis Paloniitty ja Ossi Myllymäki tulivat illalla, kun Koljoset olivat jo menneet. Alvar oli jo niin sairas, ettei hän jaksanut istua pitkään. Aulis alkoi puhua asioista, jotka *”eivät herätä luottamusta”* ja jotka olivat epäilemättä saaneet hänet epäröimään nimensä kirjoittamista pyyntökirjeeseen. Hän sanoi, että yksi asia on se, jos johtavana henkilönä on Yrjö Mäkelä, joka on sitä mieltä, että Ville Nieminen oli viimeinen puhdas saarnaaja Suomessa. Aulis viittasi minuun ja sanoi, että Juha-Lassi ei ollut vielä syntynytkään silloin, kun Ville Nieminen on kuollut, joten mistä hän on siinä tapauksessa voinut saada kristillisyyden. Toinen asia oli Yleniusten soitto-kone. Salme sanoi, että se on Martin eikä hän voi sille mitään. Silloin Aulis kysyi Martilta, onko hän samaa mieltä, että Salme saa olla siitä vapaa. Martti oli aika harmistuneen näköinen mutta ei voinut sanoa vastaan. Kolmas asia oli Koljosen naiminen. Aulis sanoi, että kristillisyydessähän on opetettu, että se on lankeemus armon tilasta, jos

menee naimisiin epäuskoisen kanssa. (Salme kertoi myöhemmin Koljos-
ten loukkaantuneen aika lailla kuultuaan Auliksen puheista).

Kirjoitin mietteitäni paperille matkalla Turusta Hämeenlinnaan 19/3 klo
19.15 [käännös ruotsista]:

*”Rakas Taivaallinen Isä, siunaa nämä hetket, jotka nyt viikonloppuna
– jos Sinä suot – vietän Auliksen ja Taimin sekä kaikkien niiden ian-
kaikkisuuden ystävien kanssa, joiden sydämissä se tuli on palamassa,
jonka lämpöä kaipaa kylmään sydämeensä. Voi että rakkaus Sinun
totuutesi tulisi niin rakkaaksi kaikille sieluille, jotka tahtovat tulla au-
tuuiksi, että silmät aukenisivat näkemään, minne kristillisyyttä ollaan
johdattamassa tänä petollisena eksytyksen aikana, kun perkele tah-
too sammuttaa sen tulen, jonka Suuri Tulensytyttäjä on meidän aika-
namme sytyttänyt täällä ylhäällä kylmässä Pohjolassa. Oi Aabraha-
min, Iisakin ja Jaakobin iankaikkinen Jumala! Muista lupaustasi, jonka
olet tehnyt edesmenneiden vanhurskasten kanssa, ja johdata meitä
samalla tiellä. Anna meille oikea mieli ja nöyrä henki. Amen. Hämeen-
linnassa, klo 19.23 Juha-Lassi Tast palavasti kaivaten ystäviäni”*

*”Paloniityllä 20/3 klo 7.35. Kopio kirjoituksesta Paloniityn vieraskir-
jaan: ’11.4.1980. Hauskaa on ollut olla täällä puhumassa kristillisyy-
den korkeista ja painavista asioista sellaisten kristittyin kanssa, joilla
on kysymyksessä voittoa se ikuinen onni ja autuus, joka kaikille niille
on luvattu, jotka loppuun asti vahvana pysyvät, tuli vastaan mitä tuli.
Kiitos kaikesta rakkauden palveluksesta ja Jumala teille voimaa anta-
koon seisomaan alkuperäisen opin totuudessa näinä raskaina koette-
lemuksen aikoina. Kiitos kaikesta! Juha-Lassi Tast, Korvenkatu 44, 33
300 Tampere 30, puh. 931/443217’*

*Minun täytyy tunnustaa, että tämä tuntuu vähän liiankin suoralta.
Mutta mitä minun pitäisi sitten tosiaan hävetä, kun on kysymyksessä
tunnustaa pilkattua ja ylenkatsottua Vapahtajaa.”* (Olin siis löytänyt
Paloniityjen vieraskirjasta kahden vuoden takaisen tekstini, joka no-
lostutti nyt minua).

Paluumatkalla opintojen pariin olen jatkanut paperiini:

”Bussissa Hämeenlinnasta Turkuun, 21/3 1982 klo 11.54: ”Oi Sinä Suuri Israelin Paimen! Kokoa kaikki eksyneet lampaasi helmaasi ja vie heitä parhaille laitumille, että kaikki vapisevaiset karitsat ja nälkäiset lampaat saisivat parasta vainioheinää ravinnoksi, koska tunnemme, että niin palavasti kaipaamme sitä. Sillä mitä meillä on tässä elämässä muuta kuin että saisimme kuulla elävää Jumalan Sanaa saarnattuna puhtaasti ja kaksiteräisesti, niin että siinä on sekä suolaa ja parannussaarnaa, joka osoittaa viheliäisyytemme ja syntisyytemme, että myös ihanaa armon evankeliumia, joka kirkastaa Jumalan Pojan sielujemme silmien eteen avatuissa verta vuotavissa haavoissaan, joka paistaa niin kirkkaana Golgatan keskimmaisella ristillä, missä meillä Hänen lunastetuilla lampaillaan ainoastaan on turvamme, minne meidän aina pitäisi rientää, kun hukka ajaa takaa, sillä se ei pelkää mitään niin paljon kuin priiskotusverta, joka ottaa pois kaikki meidän syntimme.

Sen tähden, rakas Taivaallinen Isä, auta meitä eteenpäin, että ainoastaan Sinun jäljissäsi vaeltaisimme eteenpäin kaikissa näissä rasakissa sodissa ja kamppauksissa, joiden läpi meidän täytyy kulkea, jos haluamme päästä iankaikkiseen Kotimaahan, jonne matkamme aina pitäisi olla suunnattu. Kun tämä armonaika on niin kallis ja lyhyt, pitäisi johtotähtenämme olla ainoastaan, että vaeltaisimme Jumalan Sanan iankaikkisesti pysyvässä totuudessa” (loppu hukkunut)

Gunnar Jönsson kuoli 77-vuotiaana 22.3.1982. Olin käymässä Simolinin Reinolla pian tämän jälkeen. Reino ounasteli, alkaisivatko lämpimät lounatuulet nyt puhalttaa. Sanoin mielipiteeni, että vääryydet täytyy ensin korjata. Laurellin Jorma, joka oli käymässä appivanhempiansa luona, aprikoi myös kanssani, tuleeko tämä merkitsemään jonkinlaista muutosta. Kun mainitsin Jorman ja Ullan luona, millainen sydämellinen murhe jälkeen jääneillä saarnaajilla ja kristityillä oli vanhojen kristillisyyden vanhinten kuoltua 1930-luvulla, Jorma kysyi: *”Missä se murhe nyt on?”* Ehkä ei ollut sattuma, että juuri tässä taitekohdassa ilmaantui yhdellä ja toisella taholla kiinnostusta Sten Johanssonia kohtaan.

Suomessa elettiin samaan aikaan poliittista murrosta. Kekkonen oli joutunut eroamaan edellisenä syksynä virastaan sairauden vuoksi oltuaan yli 25 vuotta Suomen tasavallan presidenttinä. Hänen valtakautensa alkoi 1956 eli samana vuonna kuin Boremanin postilla ilmestyi. Suomessa oli ehtinyt varttua kokonainen sukupolvi, joka ei ollut muiden presidenttien aikaa nähnytkään. Uudeksi presidentiksi valittiin tammikuussa Mauno Koivisto suuren kansansuosion siivittämänä. Monet odottivat toiveikkaina, että suomettumisen aika päättyisi ja palattaisiin normaaliin demokratiaan.

Sain Myllymäen Ossilta käännettäväksi Norjasta tulleen kirjeen:

”Kjöllefjord 20/3 82.

Rakkaat Veljet ja uskolliset työntekijät Jumalan raskaassa ja painavassa viinamäen työssä. Ossi Myllymäki ja Juha-Lassi Tast. Jumalan armo ja pyhän Hengen osallisuus olkoon teidän ja kaikkien jumalan lasten kanssa siellä Suomessa. Tahdon kiittää kovasti kirjeestä, jonka olen saanut. Kallis kirje se oli, ja rakasta on saada kuulla toisista kristityistä, jotka ovat niin kaukana, ja saada tulla tuntemaan heidät. Sinun pitää kertoa paljon terveisiä nuorelle veljellesi ja sanoa, että hänen pitää käydä miehuullisesti sotaan. Sillä Israelin jumala on vielä kanssamme, ja hän sotii suunsa miekalla. Jos kaikki menee hyvin, tapaamme ehkä Kiirunassa pääsiäisenä. En tiedä vielä, kuinka moni meistä matkustaa. Muutoin meillä on hyvin asiat, pidämme kokouksiamme ja yritämme antaa Jumalan sanan olla ojennusnuoranamme, niin paljon kuin jumalan henki meitä valaisee. Sillä itse emme ole mitään, vaan että henki saa johtaa meitä koko totuuteen. Näemme, kuinka käy, kun ihminen ei anna pyhän hengen johtaa häntä. Silloin kilvoitus lakkaa, ja liha pääsee hallitsemaan, ja silloin käy ikävästi sekä itselle että kaikille, jotka seuraavat sitä huonoa esimerkkiä. Rakkaat Veljet ja matkakumppanit Isänmaahan, olkoot Jumalan sana ja Vanhinten oppi tienviittana tämän vaarallisen maailman halki, missä niin monet viholliset vaanivat meitä. Olkoon se päämaali, jonka asetimme matkamme alussa, mielissämme ehtooseen asti. Pysykäämme toivossa horjumattomina, älkää lannistuko, vaikka sielunvihollinen yrittää viekkauksellaan. Osoittakaa häntä sovittajalle [po. hänelle

Sovittajaa?], joka on maksanut täyden voittohinnan, kun hän maksoi kahdella penningillä. Toisen Getsemanen yrttitarhassa ja toisen Golgatan kummulla. RAKKAAT ystävät, me olemme kalliisti ostetut sielut, jospa aina voisimme uskoa sen. Me olemme onnellisimmat ihmiset auringon alla. Me olemme hengellinen pappeus, kuten Apostoli sanoo. Rakkaat terveiset kaikilta kristityiltä täällä Kjöllefjordissa, En tahdo kirjoittaa enempää tällä kertaa, kun voi olla vaikeuksia kielen kanssa. Jääkää siis jumalan rauhaan, ja sanokaa paljon terveisiä kaikille kristityille siellä. Uskokaa kaikki synnit ja heikkoudet anteeksi jeesuksen kalliissa nimessä ja veressä. Ja antakaa minullekin anteeksi kaikki synnit ja heikkoudet, ja rukoilkaa minun ja meidän kaikkien edestä. Lopuksi Rakkaat terveiset teidän heikolta veljeltä Hans Danielsenilta vaimoni Olgaan kera. August Krogh lähettää myös parhaat terveisensä.

Hans Danielsen

Hämeenlinnan kevätseuroissa Eero Halme saarnasi taas 700:sta isien säädystä, jotka fariseukset olivat keksineet lisäyksiä Mooseksen lakiin. Samassa saarnassa hän varoitti hankkimasta televisiota. Väliajalla olimme Erkki ja Sinikka Laurellilla kylässä. Aulis huomautti, että tuossa saarnassahan tuli yksi isien sääty, kun Eero Halme oli maininnut televisiosta. *”Mitäs tämä tämmöinen on”,* Aulis ihmetteli.

Erkki kertoi William Erikssonin sanoneen, ettei saarnaaja saa tulla niin suureksi herraksi, ettei hän ole valmis kuuntelemaan, vaikka kunnalliskodin mummo tulisi häntä ojentamaan. Tuli puhetta siitä, että monet vetoavat siihen, että kristillisyydessä on yksimielisyys. Erkki totesi, että silloin on helppo vallita yksimielisyys, kun millään ei ole mitään väliä. Kun seurojen jälkeen oli ilmoitettu nuoren illasta, Laurellin Erkki ja Sinikka kyselivät minulta, millaista niissä nuorten illoissa oikein on, saarnaatanko siellä syntiä anteeksi ja onko siellä parannuksen tekijöitä. Kerroin, että siellä veisataan uusia virsiä tai lauletaan hengellisiä lauluja ja muutama saarnaaja pitää puheen. Tytöt ovat ilman huivia, enkä muista kenenkään pyytäneen niissä anteeksi (eivätkä saarnaajat ole saarnanneetkaan anteeksi). Äiti oli huomauttanut minulle, että hänestä on parempi, että nuoret kokoontuvat rukoushuoneella, kun hänen nuoruudessaan

nuoret sammuttivat kyläpaikassa valot ja leikkivät sokkoa. Tosin olin kuullut, ettei rukoushuoneillakaan meno ollut aivan siveää nuorten iltojen jälkeen, kun pojat valokuvasivat autojen konepelleillä loikoilevia tyttöjä.

Rukoushuoneella Pauli Laurell pyysi Allan Ansaharjua, paikkakunnan vanhinta saarnaajaa, kysymään lähetysmiehiltä, miksi he eivät saarnaa radiosta. *”Jos ei saarnata radiosta, televisio tulee samasta reiästä”*, Pauli oli huomauttanut. Allan Ansaharju lupasi kysyä. Tehtyään työtä käskettyä Ansaharju tuli kertomaan Halmeen Eeron sanoneen, että hän ei saarnaa Lapin vanhimpia vastaan. Kun Pauli sai itse tilaisuuden puhua Eeron kanssa, hän totesi:

”Sinä et kuulemma saarnaa sen takia radiosta, koska sinä et saarnaa Lapin vanhimpia vastaan”.

”En minä niin ole sanonut”, Eero oikaisi, ”minä muistan tarkalleen, mitä minä olen sanonut. Minä olen sanonut, että minä en saarnaa yhtään enempää kuin Lapin vanhimmatkaan saarnaavat.”

Ansaharjulle Pauli oli sanonut: *”Sinä valehtelit.”* *”Kuinka niin?”* Allan ihmetteli. Pauli oli selittänyt, mitä Eero Halme oli hänelle sanonut. *”Sehän on sama asia”*, Ansaharju lausahti. *”Niinhän se onkin”*, Pauli vahvisti. Ihailin aina Paulin taitavuutta, kun hän teki kysymyksiään saarnaajille. Halusin pitää juuri häntä esikuvanani.

Toisen kerran Pauli kysyi Halmeen Eerolta:

”Koska kristitty tekee syntiä, silloin kun hän ostaa radion vai silloin kun hän kuuntelee siitä sopimatonta?”

Eero vastasi:

”Juuri sillä hetkellä, kun hän kuuntelee siitä sopimatonta”.

Pauli antoi myös kirjoittamansa kirjeen Eerolle, joka lausui:

”Minä olen niin perin juurin kyllästynyt näihin asioihin.”

Pauli vastasi, että siitä me voimme keskustella sitten, kun olet lukenut kirjeen. Tietyistä asioista Eero Halme saarnasi ankarasti, kuten huoramusiiikista tai siitä, että naama loistaa sateenkaaren väreissä. Nuorten seurustelusta hän opetti Tampereen rukoushuoneella: *”Ei mitään halailuja*

tai suuteluja – jos joku ei sattunut tätä tietämään!” Aavistelin, että lujalla saarnalla huoramusiikista Eero Halme peitti sen, että siivo ja kaunis musiikki ei ollut hänestä sopimatonta.

En muista, puheliko isä juuri näiden isojen seurojen aikana Hämeenlinnan rukoushuoneen penkissä Laurellin Paulin kanssa opetuslasten uudestisyntymisestä. Seurasin keskustelua etäämmältä sangen tyytyväisenä: ajattelin, että kukaan muu ei osaa selittää asioita isälleni yhtä hyvin kuin Pauli. Ei siitä sen kummempaa silti tullut, koska luottamus Lapin vanhimpiin edellytti siihen aikaan pitäytymistä oppiin uudestisyntymisestä helluntaina. Pauli kysyi minulta jälkepäin, onko isälläni sellainen käsitys, että jo herännyt ihminen on kristitty. Isä oli nimittäin vedonnut siihen, että lapsessahan on elämä jo ennen syntymää. Vastasin, ettei hän varmasti niin ajattele, hän vain koettaa puolustaa yhteistä ymmärrystä parhaaksi katsomallaan tavalla.

Allan Ansaharju oli aika äskettäin muuttanut Porista Hämeenlinnan voidakseen asua lähempänä lapsiaan. Laurellin Pauli kertoi keskustelleensa jossakin kyläpaikassa pitkään Ansaharjun Allanin kanssa pääsemättä yksimielisyyteen. Allan oli sanonut, että *”sitten mekin muutamme [käsitystämme], jos Lapin vanhimmat muuttavat”*. Pauli antoi tunnustusta Allanille siitä, että hän keskusteli niin kärsivällisesti ja avomielisesti ja tunnusti rehellisesti, miten hän ajatteli. Kerran kun istuin mielteliäänä Hämeenlinnan rukoushuoneen penkissä, Allan Ansaharju tuli viereeni ja kysyi, onko minulla jotakin omallatunnolla. En muista, että kukaan muu saarnaaja olisi tehnyt koskaan niin. Kun hänelle oli selvinnyt, millainen ymmärrys minulla on kristillisyydestä, hän varoitti minua Tampereen isoissa seuroissa: *”Kuule, älä myy esikoisuusuoikeuttasi.”* Vastasin, että ei-hän sitä voi myydä mistään hinnasta, mutta silti toiset vaihtavat sen hernekeittoon.

[Olin varmaan lukenut jo Pikku-Leevin kirjeestä sanat, että niille, jotka ovat hyväksyneet Boremanin postillan, *”on käynyt niin kuin Esaulle, joka vaihetti herneherkun esikoisuutensa, eikä saanut siunausta”*.]

Allan Ansaharju toisti sanansa: *”Älä myy esikoisuusuoikeuttasi”*. Pekka Kattajisto emäntineen Vammalasta seurasi keskustelua vierestä. Kun

kerroin tästä Elorannan Lauralle, hän sanoi, että olisin voinut vastata: *”Mutta sinä olet myynyt.”*

Elorannan Laura oli päätellyt Ansaharjun saarnoista, *”onkohan se koskaan käsittänyt kristillisyyttä”*. Lauran mukaan vakavat porilaiset olivat sanoneet Ansaharjun muutettua paikkakunnalle, että *”hämeenlinnalaiset saivat ristin”*.

Muistaakseni tällä lähetysmatkalla Paavo Tamsi saarnasi siitä, miten ennen saarnattiin heidänkin kylässään melkein joka saarnassa rannekelloista, kunnes Lapin lähetyksellä 1948 siitä ei puhuttukaan mitään. Vähän sitä oli Tamsin mukaan ihmetelty, mitä tämä nyt on, mutta sitten kävi ilmi, että asiaa oli tutkittu ja todettu, että rannekello sopii kristityille.

Ennen kuin lähdin rukoushuoneelta Turkuun, kävin juttelemassa lyhyesti Paavo Tamsin kanssa. Isoäitini Helvi tarkkaili huolestuneen näköisenä tilannetta salin toiselta reunalta. Kun kävin häntä hyvästelemässä, hän kumartui puoleeni ja sanoi: *”Kuule, usko vain yksinkertaisesti.”* Sanoin, että sehän on juuri haluni, mutta sen tähden täytyy voida puhua niistä asioista, jotka ovat tulleet siihen esteeksi. Fammuni nyökytteli vähän kiusaantuneen näköisenä ja sanoi *”no niin”* tai jotakin sentapaista.

Helvi-fammu oli paheksunut rukoushuoneella hämeenlinnalaisille, että levitetään sitä Oton kirjettä [August Isakssonille]. Aulis oli vastannut, että se on niin kallis kirje, ja Laurellin Erkki oli vahvistanut vieressä asian. Aulis lainasi usein isoisä Oton sanoja tuosta kirjeestä, ettei Hellmanin ja Boremanin postillasta *”voi puhua samana päivänäkään”*.

Isä kertoi minulle Ville Niemisen sanoneen, että jotkut menevät niin pitkälle, että he eivät kunnioita maallista lakiakaan: *”Ensin he rikkovat Kristuksen lakia vastaan ja sitten maallista lakia vastaan”*. Isän mielestä ennustus oli toteutunut, kun Otto-faarin Isakssonille kirjoittamaa kirjettä levitettiin, vaikka hän oli sen kieltänyt kirjeessään Kalle Koistiselle maallisen edesvastuun uhalla. Isoisäni joutui tietysti aikamoisen ryöpytyksen kohteeksi kirjeensä vuoksi, mutta minusta meillä kaikilla olisi ollut aihetta pysähtyä ihmettelemään, mikä sen teki niin vaaralliseksi. Kirjeessä ei paljasteta mitään arkaluontoisia henkilökohtaisia asioita, siinä vain tehdään selkoa, mitä mieltä Suomen saarnaajat olivat syksyllä 1963.

Padasjoen saarnaaja Jalo Westerlund sanoi minulle Turun rukoushuoneella loppiaisena 1985, että Suomen kristillisyyks oli silloin suuressa vaarassa. Eero Halme lausui talvella 1987 Kalle Riitamom luona Heikinsuolla: *”En minä tiedä, voiko sitä Ottoa nyt siitä syyttää. Mehän oltiin melkein kaikki siinä.”*

Minusta isoisäni kirjeen olisi pitänyt olla kaikille arvokas todistuskappale riippumatta siitä, kumpaa puolta piti oikeana. Ne, joiden mielestä Suomen saarnaajat olivat oikeassa syksyllä 1963, voivat viitata kirjeeseen ja todeta olevansa edelleen samaa mieltä. Ne, joiden mielestä Suomen saarnaajat olivat väärässä seisossaan samalla pohjalla kuin August Isaksson, voivat käyttää kirjettä apuna kuvatessaan, miten ihmeellisesti Jumala varjeli kristillisyyden sitä uhanneesta eksymyksestä, kun *”uudenheräyksen ja omanvanhurskauden tuulet puhalsivat Lapinmaalta”* (Eero Halmeen ilmaisu). Onhan kirkkohistoria täynnä kertomuksia siitä, kuinka evankeliumin puhtaus on ollut vaarassa. Matoniemi kirjoittaa avomielisesti, millaisessa erhetyksessä hän oli ja miten Takkinen hänet ohjasi oikealle tielle (I VK, s. 235). Eikö ole opettavaista jälkipolvienkin tietää, millaiset vaarat kristillisyyttä ovat uhanneet?

Kun Laurellin Pauli ja Aino kävivät Turussa poikansa Jorman luona, koetin aina päästä tapaamaan heitä. Kerran tuli keskustelua Ville Niemisestä. Pauli oli pannut merkille, miten läheiset välit Mäkelän veljeksillä ja Niemisellä oli. Mainitsin isäni sanoista, että Mäkelän veljekset halusivat vain esiintyä Niemisen seuraajina. Pauli huomautti, että harvoin rakkaus säilyy ilman vastarakkautta. Pauli totesi, että kaikki ne, jotka aikanaan olivat innokkaita Niemisen kannattajia, ovat nyt Jönssonin mielisiä ja uudenaikaisen kristillisyyden puoltajia. Hänen mielestään siitä saattoi tehdä johtopäätöksiä koko *”niemisläisyyden”* luonteesta. Isäni taas katsoi, että Niemisellä ja Ahosella oli ollut sangen läheiset välit, koska hän näki heidän istuvan kaulatusten rukoushuoneella, kun Nieminen oli viimeistä kertaa Hämeenlinnassa. Isä sanoi minulle, että hän uskoo eniten omia silmiään. Kun hän oli maininnut tästä Eino Jokiselle, joka oli Hämeenlinnassa niemisläisiä, tämä oli vastannut: *”Kansan edessä teeskennellään”*. Paulin – joka oli Joel Ahosen vävy – viileänlainen asenne Niemiseen viitasti minusta siihen, että jotakin jännitettä miesten välillä oli ollut. Jokisen

Eino oli muutoinkin suoraviivainen mies. Hän ei pitänyt hiukkaakaan Uuno Elorannasta. Kun Eloranta saarnasi, Jokinen saattoi isän kertoman mukaan huutaa penkistä: *”Saarnaa niin, että itsekin ymmärrät!”* En oikein muista Jokisen Einoa, kun hän eli loppuelämänsä vuodet halvaantuneena.

Kun Pauli oli Simolinin Reinon luona, kerroin Koljosen Alvarin moitteesta, että katekismuksessa on tehty karkeaa vääryyttä, kun ilmaisu *”kun me olemme tehneet parannuksen”* on muutettu muotoon *”kun me olemme mieleemme muuttaneet”*. Pauli totesi, että sehän on sama asia. Niinhän minäkin olin ajatellut, mutta halusin kuitenkin mainita tästä Paulille. Pauli tuntui tuumivan, että olemattomistakin asioista lähdetään sotajalalle.

Pauli kertoi, että jossakin firmassa oli ollut johtaja, jolla oli tapana tiuskia ja ärhennellä työntekijöilleen. Joku oli nauhoittanut johtajan puhetta ja antanut tämän kuunnella omaa puhettaan. Johtaja oli pelästynyt ja kysynyt hämmästyneenä, että noinko hän tosiaan puhuu toisille. Pauli huomautti, että voi käydä niin, että ihminen ei huomaa itse omaa äänensävyään. Mietin, että hänellä taisi olla syynsä ottaa puheeksi tällainen asia. Ihailin usein Paulin taitavuutta.

5. TALVI 1982

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

ensi kerran Honkilahdessa – Lauri Koistisen saarna – Pentti ja Toivo Mäkelällä – Hannu Viljakaisen vaivannäkö – Stenin kirje – Ruth Hendricksonin toinen kirje – Hannun luona – Kiirunassa helluntaina 1982 – Johan Pietiläinen ja Sölve Anderzén – isän kanssa Stenillä – päästäispyyntiä Ilomantsissa – Melvin Niska Suomessa – Kuokkasten pyhärūkukset – odotamme lähetystä Lapista

Kun olin Kosti ja Aino Arvolalla Turussa, Kosti kertoi, että Helsingin Sanomissa oli ollut suuri ilmoitus Laurin ja Eeron lähetysmatkasta. Menin yliopiston lehtilukusaliin ja selasin ison pinon lehtiä, ennen kuin löysin etsimäni. Ilmoituksessa sanottiin, että jos löydät oppimme muukalaiseksi, sanomme Paavalin sanoin: *”Jos meidän evankeliumimme on peitetty, niin se on niille peitetty, jotka kadotetaan”*.

Kopioin tekstin kokousaikoineen. Ajattelin, että parasta olisi mennä Honkilahteen, koska tiesin, että siellä niitä leeviläisiä on paljon. Niin saisin parhaiten selville, millaisia he ovat. Lisäksi arvelin, että siellä kukaan ei tunne minua, kun en ollut Honkilahdessa koskaan käynytkään. Monta kertaa olin kyllä ajatellut asiaa silmätessäni Turun linja-autoasemalla kilpeä, jossa luki muiden paikkakuntien joukossa Honkilahti. Selvisi, että Honkilahteen menee vain yksi bussi päivässä. Lähtö oli kello 16 ja saapumisaika 17.45. Ajattelin, että tuo sopii hyvin, kun iltakokous alkaa kello 18.30. Vähän minua askarrutti, että ainoa bussi takaisin lähtee vasta aamulla, mutta arvelin, että eiköhän asia järjesty.

Olin kahden vaiheilla, kannattaako sinne mennä, koska ajattelin, että se on ainakin selvää, että leeviläiset ovat väärässä. Koska en ollut kuitenkaan aivan varma ja suuren joukon eksymys oli minusta jo käynyt kyllin selvästi ilmi, päätin, ettei siitä nyt vahinkoakaan ole, jos saan omin silmin nähdä, millaisia ne leeviläiset todellisuudessa ovat. Tällaisiin ajatuksiin astuin bussiin maanantaina 19.4.1982. Aluksi bussi oli melkein täynnä, mutta suurin osa matkustajista jäi pois Paattisilla ja Yläneellä, niin että lopulta olin melkein yksin kyydissä. Kysyin kuljettajalta useamman kerran, koska olemme Honkilahden kirkolla, ja viimein hän osoitti vanhaa punaista puukirkkoa tien vasemmalla puolella. Kun tulin kirkkomaalle, jouduin tavattoman voimakkaan pelon valtaan. En tiedä, olenko koskaan ollut niin peloissani, en ehkä edes silloin, kun tulin Steniltä Jällivaaran

rukoushuoneelle jouluna 1979. Ajattelin, että kyllä minä hullu olin, kun tänne lähdin. Enhän voi lainkaan tietää, millaisia kamalia olentoja he ovat. Mahdollisuutta perääntyä ei kuitenkaan enää ollut, koska seuraava bussi Turkuun lähtisi vasta aamulla.

Kuljeskelin hermostuneena kirkkomaalla. Suntio [Lauri Suominen] katsoi uteliaana, kuka minä oikein olen. Kirkkosalissa seisoessani luin orrelta tekstin: *”Jumala oli Kristuksessa ja sovitti maailman itsensä kanssa (2. Kor. 5:19)”*. Viimein päätin kavuta lehterille piiloon, jotta kukaan ei näe minua. Odottelin siellä hiljaa sydän pamppaillen. Kellon lähestyessä puolta seitsemää alhaalta salista alkoi kuulua askeleita ja puhetta. Ajattelin, että kun kerran olen tänne tullut, paras vain rohkaista mielensä ja mennä alas. Tultuani alas portaita jäin seisomaan salin ovelle. Luokseni tuli nuorehko, aika vankkatekoinen ja minua pidempi, ystävällisen näköinen mies ja tervehti Jumalan terveellä. Kysyin, mikä hänen nimensä on. *”Mäkelä, Eero”*, hän vastasi. Pelkoni haihtui saman tien, kun huomasin, että eiväthän nämä näytäkään ollenkaan vaarallisilta.

Salin etuosassa oli muutama kymmenen ihmistä, joista tunnistin vain kolme, nimittäin Mauno Vainiolan, Olga Syrjän ja Jouni Nevalan. Mauno Vainiolalle sanoin keskustelleeni hänen kanssaan Tampereen rukoushuoneella, mutta hän katseli kummissaan, kuka minä oikein olen. Kerroin Olga Syrjälle soittaneeni hänelle kaksi vuotta sitten, mutta ei Olgaakaan minua muistanut, kun oli nähnyt viimeksi pikkupoikana. Jouni tietysti tunnisti minut heti, kun olin ollut heillä kylässä muutama vuosi aiemmin.

Melkein etupenkissä istui mies etsien postillasta saarnaa. Kysyin häneltä, kuka hän on. Vastaukseksi hän ojensi käyntikorttinsa sanoen: *”Paa se mielees”*. Kortissa luki Lauri Koistinen. Keski-ikäinen, melko kalju ja pyöreäposkinen mies antoi vakavan näköisenä minulle historiankirjan. Selvisi, että hän oli Kalle Koistinen. Ajattelin maksaa kirjasta, mutta Kalle sanoi, että he haluavat antaa sen. Kiitin lahjasta enkä kertonut, että minulla on se jo (ja että olen lukenut sitä niin, että se on irti nidoksistaan).

Edessäni istunut nuori mies, jolla oli kookas nenä, sanoi nimekseen Jarmo Heinonen. Ajattelin, onkohan tämä se Severin tyttären Mirja Heinosen poika, josta Simolinin Sirkka oli kertonut, että hän oli tullut

seuroihin Heikinsuolle ja mennyt rohkeasti puhumaan saarnaajien kanssa. Jarmon vieressä istui mies sylissään muutaman vuoden ikäinen pellavapäinen tyttö, joka katseli totisena suurin silmin kuulijakuntaa isän turvallisesta sylistä. Vieressäni istui keski-ikäinen kaljupäinen mies, joka oli kammannut hiuskarvoja pääläen yli. Hän kertoi olevansa Eero Kinnunen. Mainittuani, kuka olen, hän sanoi iloisesti, että Otto Tastin hän muistaa hyvin. Yksi nainen tuli käytävälle kysymään: *”Ooks sää Jusukka?”* Vastasin myöntävästi. Hän oli Sirkka Koistinen, Olga Syrjän tytär, josta minulle ei ollut kuitenkaan jäänyt muistikuvaa lapsuudestani. Yhdellä nuorella naisella oli Downin syndrooma.

Kaikki tervehtivät sanomalla *”Jumalan terve”*. Ajattelin, että steeniläisten tervehdys *”Jumalan rauhaa”* taitaa ollakin vain heidän omaa keksintöään, kun leeviläisetkin tervehtivät samalla tavalla kuin isolla puolella. Tosin Ristasen Hilja Hämeenlinnasta oli maininnut minulle, että ennen kristillisyydessä tervehdittiin *”Jumalan rauhaa”*. Laurin historiassa oli Stenin kirje, joka alkoi sanoilla *”Jumalan rauhaa veli Lauri”*. Päätin, että kirjeen tervehdys johtui varmaankin vain siitä, että se oli käännsö ruotsista.

Kokoukset alkoivat. Etupenkissä istunut mies, jolla oli pikkutyttö sylissään ja jota luulin Heimo Mäkeläksi (myöhemmin vasta selvisi, että hänen nimensä oli Leevi Mäkelä, meni istumaan saarnapöydän päähän ja otti virren *’Ihminen, jonk’ Jumal’ loi’*. Kylmät väreet kulkivat pitkin selkäpiitäni: muistin samassa, että juuri tuo virsi soi korvissani kolme vuotta aiemmin, kun kuljin metsässä ollessani kesätöissä keskusmetsälätkunta Tapiolla, ja minulla oli ihmeellinen tunne, että olen leeviläisten kokouksissa. Kalle luki Laestadiuksen, ja Lauri saarnasi. Hän otti tekstiksi Matteuksen evankeliumin 25. luvun. *”Antaa Toivon lukea”*, Eero sanoi. Tuo isokokoinen mies on siis Toivo Mäkelä, totesin itsekseen. Hänellä oli liivipuku, kuten muillakin miehillä. Kallen liivissä oli muistaakseni aivan pieniä mustia ja valkeita ruutuja.

Lauri sanoi saarnassaan:

”Olemme iloisia, että olemme saaneet vieraita. Muistiinpanovälineet pois, nauhurit pois, sillä Pyhä Henki ei siedä mitään sellaisia välineitä”.

Hän sanoi, että Laestadiuksen saarnoista on otettu terä pois, kun niitä on muutettu. Selitys voi olla suureksi osaksi edelleen oikea, mutta terä on otettu pois. Kun hän puhui sydäimestä, joka makaa käärittynä pum-pulivilloihin, ajattelin, että tätä saarnaajaa ei olisi aivan helppo tulkata. Lauri ilmaisi toiveensa, että kokouksissamme olisi enemmän Pyhän Hengen vaikutuksia. Hän puhui katinhätäläisestä nuorukaisesta, joka oli ollut niin rohkea, että oli ottanut postillan mukaansa kouluun ja lukenut sitä siellä toisille. Tekstin mukaan Lauri puhui siitä, miten maailmallisuus ja uneliaisuus, herraskristillisuus ja korskea elämä tulevat Yljän viipyessä kristillisyyteen. Eero vahvisti saarnan useampaan kertaan lausahtamalla *"niin se on"*, ja iso aataminomena liikkui kurkussa ylös alas.

Saarnan jälkeen melkein kaikki menivät eteen pyytämään anteeksi, ensimmäisenä lukkarina toiminut mies, jolle Eero saarnasi synnit anteeksi liikuttuneena ja korkealla äänellä. Vanhempi mies seisoj anteeksi-anomisten aikana penkkini päässä käytävällä. Arvasin, että hänen täytyy olla Severi Mäkelä, niin paljon Yrjön näköinen hän oli, vaikkakin tuntuvasti nuorempi. Komea nenä oli sivusta katsottuna kaareva muodoltaan, ylähuuli oli vähän töröllään ja ääni pehmeänlainen, kun hän todisti syn-tejä anteeksi. Suuret silmät olivat syvissä kuopissa.

Kokouksen päätyttyä kysyin, saanko jäädä yöksi, koska bussi Turkuun lähtee vasta aamulla. Kyllä se vain sopi hyvin. Kaikki kutsuttiin Pentti Mäkelälle. Menin sinne Petri Tammiston kyydissä. Sanojin kirkon parkkipai-kalla hänen vaimolleen, että sinä olet varmaankin Ritva. *"Mistä sää mun nimenikin tiedät?"* Ritva ihmetteli. Sanojin tuntevani hyvin hänen isänsä, joka asuu kotikaupungissani Tampereella. Autossa Ritva puhui Pikku-Leevistä, kuinka Jeesus sanoo, että joka loppuun asti vahvana pysyy, se tulee autuaaksi.

Pentti Mäkelällä oli tehty valmiiksi suuri pino voileipiä keittiön pöydälle. Minut pyydettiin ensimmäiseen pöytään saarnaajien kanssa. Lauri sanoi, että vääräys on alkanut jo siinä, kun uudet virsikirjat tulivat vuonna 1946 (koska niihin otettiin mukaan uudempiä virsiä). Juhan Heikki [saarnaaja Johan Henrik Olsson Puoltikasvaarasta] oli huomauttanut kirjan ilmes-tyttyä, ettei se ollut sellainen kuin sen piti olla.

Jatkoimme keskustelua olohuoneessa [talo oli silloin kooltaan suunnitteen puolet nykyisestä, vanha olohuone on nyt osa keittiötä]. Lauri halusi heti näyttää minulle yhtä kirjaa. Se oli Hellmanin suomeksi kääntämä Laestadiuksen Huutavan ääni korvessa, käsin sidottu kappale, johon Lauri oli tehnyt korjauksia marginaaliin. Hän näytti joitakin paikkoja, jotka Hellman on kääntänyt väärin, ja minä kommentoin. Lauri oli huomannut sen, että Hellman oli lukijaissaarnaaja Kalénin yhteydessä vaitanut helluntain pääsiäiseksi (ks. s.169). Totesin, että leeviläiset voivat näköjään arvostella Hellmanin työtä, vaikka Lapin vähemmistö oli painattanut juuri Hellmanin postillan vuonna 1963.

Kalle muistutti Laestadiuksen sanoista, että palattuaan tarkastusmatkalta Kaaresuvantoon hänen saarnansa saivat räikeämmän värityksen. Kalle huomautti, että Laestadiuksen saarnoissa ei puhuta pirunpaskasta ennen hänen kääntymystään. Tiesin, että ruotsinkielisessä alkutekstissä Laestadius sanoo 'högre färg' (korkeampi väri). Tästä hän Kalle oli puhunut isäni kanssa puhelimesta joulukuussa 1979. Olin isäni kanssa samaa mieltä, että Laestadius tarkoitti tietenkin sitä, että nyt hän saattoi saarnata armoevankeliumia. Jälkeenpäin jouduin toteamaan, että Laestadius itse kuvaa Huutavan äänessä muutostaan, että lakisaarnat pauhasivat Siinain vuorella niin hirmuisesti, että vanha aatami kauhistui. Evankeliumia ei voi saarnata, ennen kuin laki on herättänyt ihmisen.

Lauri sanoi, että nyt on kolme vaihtoehtoa, voi mennä Jällivaaraan kuulemaan norjalaisten kolmiäänistä laulua tai seurata heitä, siis leeviläisiä, ja sitten on vielä Sten Johanssonin joukko. Sanoin, että on selvää, mikä iso puoli on, kun yksikin saarnaaja oli juuri sanonut, ettei hän saarnaa radiosta, koska hän ei saarnaa Lapin vanhimpia vastaan. Kalle sanoi *"jaaha"* ja näytti kummeksuvan lausuntoa hänkin. *"Mutta miten Stenin kanssa on"*, kysyin ja jäin odottamaan, mitä he tähän mahtavat sanoa.

Kalle sanoi, että hän on tykännyt käydä Paloniityillä. Severi tosin huomautti, että heillä oli luvallisuuksia. Vai niin, leeviläisetkin käyttävät sellaista sanaa kuin luvallisuudet, tuumin. Lauri luetteli, keitä kaikkia Lapissa on nyt Stenin puolella. Hän sanoi Stenin yrittäneen tehdä puukarhakasta saarnaajaa, kun Arvid Stålnacke oli pantu saarnaamaan. Kun

Lauri muisti Pekkarin Fransin nimen, hän lisäsi: *”Paraskin pultsari”*. Se särähti hiukan korvassani.

Toivo kertoi menneensä Stenin luo kysymään, miksi hän ei ollut tullut Svappavaaraan kokouksiin [heinäkuussa 1977]. Sten oli sanonut, että on tullut niin suuret asiat, että enää ei voi olla yhdessä. Toivo oli kysynyt, mitä ne asiat ovat. Sten oli sanonut, ettei hän halua ulkomaille levittää. Siihen Toivo oli kysynyt, voiko sen pahemmin levittää kuin sanomalla, että on tapahtunut niin isot asiat, että enää ei voi yhdessä olla. Ajattelin, että siinäpä oli terävä huomautus.

Eero kuvaili Parakan kokouksia [helatorstaina 1977], joissa Leeviä estetettiin saarnaamasta. Eero oli vienyt poikansa kuselle ulkokuoneen taakse ja kuullut, miten Frans ja Hilma Pekkari olivat puhuneet toisilleen, että pitää huutaa heti, jos Leevi, Eero tai Lauri yrittävät sanoa jotakin. Eero kertoi myös Leevin ottaneen hänet kumppaniksi lähetysmatkalle Suomeen, kun Sten ei lähtenyt. Eero oli ollut haluton, *”kun oli toisiakin, vanhempia saarnaajia”*.

Minulle selvitettiin sitä, miten Sten oli menetellyt väärin jo ensimmäisen lähetyksen aikana, kun hän ei lähtenyt Leevin kanssa Suomeen. Lauri kertoi, että Sten *”punastui kuin rapu”*, kun Kinnusen Toini oli kysynyt häneltä, mikä sairaus hänellä oli, mahako hänellä oli kipeä, kun hän ei ollut voinut tulla Suomeen. Sten oli myös huutanut jossakin tilaisuudessa, että Leevi on ollut kuin kuningas, jonka sivu ei ole saanut tehdä mitään. Olin ihmeissäni: nämä Leevin seuraajien kertomuksethan sopivat yksiin sen kanssa, mitä Syrjän Reino selitti Stenistä. Mieleeni muistui niin ikään, miten välttelevästi Sten oli vastannut jouluna 1979 kysyessäni hänen valheestaan ollessani Johanssoneilla.

Pentin olohuoneessa mainittiin myös, että Vingbäck oli kehunut Laurin monisteita ja sanonut, että meidän täytyy pitää Laurin käsiä ylhäällä, kun hän tekee niin hyvää työtä. Kun Vingbäckiä oli muistutettu tästä muutamaa vuotta myöhemmin, hän oli lyönyt keppiä lattiaan ja tiuskaissut: *”Minä en ole koskaan niin sanonut!”* Siihen hymähdettiin, että Vingbäckillä on kyllä tarvittaessa hyvä muisti.

Yhtäkkiä tuli mieleeni, että minulla on kerrottavana terveisiä Pikku-Leeviltä Severille ja Kallelle ja Heimolle ja Toivolle. Vähän hidas olin tietysti ollut, kun kesti yli kaksi vuotta tuoda ne perille. Terveisistä kiiteltiin ja minulle näytettiin, keitä nämä Leevin mainitsemat henkilöt olivat. Sitten kerroin, mitä Leevi oli puhunut minulle.

Istuin olohuoneessa Laurin ja Toivon välissä. Lauri piteli kädessään kirjettä. Hänen kätensä tärisi vähän ja käsiala oli vapisevaa, niin että kesti jonkin aikaa, ennen kuin sain selvää, mitä kuoressa luki: *”Saarnaaja Lauri Koistinen”*. Arvelin, että se oli Sophia Hilliltä Amerikasta. Lauri ei lukenut kirjettä, ehkä hän odotti, että olisin itse kysynyt siitä. Suunnilleen kymmenvuotias tyttö, jolla oli pisamia naamassa, kävi kysymässä jotakin Laurilta ja nojasi tuokion hänen polviinsa. Ymmärsin, että se oli hänen tyttärensä.

Kalle mainitsi, että vanhoillislestadiolaisten tavoin hekään eivät anna lastensa katsoa televisiota koulussa. Severi lainasi Huutavan ääntä korvessa, jossa Laestadius kuvaa, millaisia eläviä on siinä korvessa, jossa huutavaisen ääni saarnaa. *”Siellä on marakattejakin”*, Severi huomautti pilke silmäkulmassaan.

Kerroin isoisäni Oton vastanneen minulle, kun kysyin hänen kirjeestään August Isakssonille, että *”se oli silloin, kun he eivät olleet vielä eronneet”*. Mainitsin myös kirjeestä Kallelle, jossa Otto-faari kielsi kirjeensä levittämisen ja jonka hän allekirjoitti *”ei kunnioittaen Otto Tast”*. Kalle toisti sanat naurahtuen.

Viittasin Kaltimon saarnaajan Antti Laukkasen sanoihin, ettei ole enää oikeaa hengellistä hallitusta Ruotsissa William Erikssonin kuoleman jälkeen eikä Suomessa Ahosen, Mielosen ja Peltosen ynnä muiden jälkeen. Kalle huomautti, että hajaannushan oli tapahtunut jo ennen.

Severi kertoi ajatelleensa hajaannuksen aikaan, että Niemeläinen olisi kuitenkin vielä totuudessa. Leevi oli sanonut kuitenkin, että ei yhtään Suomen saarnaajaa ole jäänyt: jos ne pitävät meidät vääränä, ne olisivat täällä, ja jos ne pitäisivät meidät oikeina, ne olisivat ilmankin silloinkin täällä. Yrjö oli nimittäin kirjoittanut saarnaajainkokoukselle kirjeen ja pyytänyt Suomen saarnaajia tulemaan keskustelemaan Lapin

saarnaajien kanssa. Heikinsuon lähetysmiehet poistuivat kuitenkin paikakunnalta, kun Leevi tuli sinne.

Olohuoneessa seisoj jonkin aikaa vaalea enintään minun ikäiseni nuorukainen, joka seurasi keskustelua tarkkaavaisen näköisenä. Keittiön puoleisella seinustalla istui useimpia muita vähän vanhempi, iloisen näköinen ja hieman kiharatukkainen mies, joka ei osallistunut keskusteluun, hymyili vain tyytyväisen oloisena nauravine silmineen melkein koko ajan. Ajattelin, olisikohan tuo se Kuronen Kaltimosta [vasta muutama vuosi myöhemmin opin, että hän oli Severin vävy Pekka Heinonen]. Hilma Laaksonen esitteli minulle itsensä ja kertoi olevansa Olgan sisko.

Oli jo aivan pimeää, kun ajoin Toivon ja Severin kyydissä heille toiselle puolelle kylää. Toivon luona saisin olla yötä. Istuin Severin kanssa takapenkillä. Olin vähän ihmeissäni, että tämä Severihän vaikuttaa paljon mukavammalta mieheltä kuin Yrjö, vaikka olin etukäteen ajatellut aivan toisin. Toivon luona muistelin lisää puhelinkeskustelustani Leevin kanssa. Kerroin Leevin kutsuneen minua Jukkasjärveen Eeron pitämiin kokouksiin. Sanoin aikoneeni tulla Stenin pitämiin kokouksiin. Jatkoin: *”Silloin hän yltyi ja sanoi: ’siitä miehestä ei kannata välittää yhtään mitään, se on vain valehtelija ja on samaa kuin boremannilaiset eikä se ymmärrä oppia sovinnosta ja esikoisten seurakunnasta’.”*

Yksi tytär – myöhemmin selvisi, että hänen nimensä oli Terttu – hymähti kuvaukselleni. Kun olin selittänyt koko keskusteluni Leevin kanssa, Lauri sanoi: *”Toi on kyllä niin aitoa Leeviä, ettei me yhtään epäillä, etteikö se olis juur noin tapahtunu”*. Lauri arveli, olisiko joku toinenkin soittanut samana päivänä Leeville, mutta Ero ei pitänyt sitä uskottavana.

Lauri kertoi olleensa Jällivaarassa, kun luettiin lähetyskirje, jossa tuomitettiin Thoralf Jensen ja hänen kannattajansa Kjöllefjordissa. Lauri muisti Torgun Bolsöyn maininnan, että Kjöllefjord on viheriöivä niitty Jäämeren rannalla. [Torgun on Kjöllefjordin saarnaajan Oskar Pedersenin tytär]. Kun Suomen saarnaajien nimet olivat Lapista kirjoitetun kirjeen alla, Lauri oli ihmetelty, mitä hekin tietävät asiasta, ja silti he yhtyvät tuomioon. Laurista oli tuntunut vahvasti, että tässä langetettiin väärä tuomio. Laurilla oli ollut hyviä ystäviä Länsi-Norjassa, ja hän oli käynyt usein siellä. Ihmiset olivat vähän peitelleet häneltä luvallisuuksiaan, kuten

radioita ja soittokoneita. Matkatessaan junalla Narvikista Kiirunaan Lauri oli sammuttanut valot vaunuosastossaan, missä hän oli istuskellut yksinään ja katsellut mietteissään ulos tunturimaiseen.

Lauri muisteli, miltä tuntui kantaa muutama sata kirjettä postiin, kun hän lähetti ensimmäisiä monistekokoelmiaan puhelinluetteloista etsittyihin osoitteisiin. Lauri oli pelännyt, ettei vain postikonttorissa työskennellyt Siltalan Sirpa näkisi häntä. Peloissaan ja jännittänyt Lauri oli ollut silloinkin, kun hän oli työntänyt Jällivaarassa Jönssonin käteen lapun, jossa hän esitti toivomuksen, että saarnaajien kesken järjestettäisiin sovintokokous Tjautjasjärvelle. Ensin Lauri oli pyytänyt Edward Levästä antamaan lapun Jönssonille, mutta Laurista oli näyttänyt siltä, että Levänen vältteli häntä kokousten aikana. Lopulta Levänen antoi lapun takaisin ja sanoi, että Lauri saa antaa sen itse Jönssonille. Jönsson oli kehottanut Lauria vain uskomaan yksinkertaisesti, luottamaan saarnaajiin ja olemaan vaivaamatta itseään hajaannusasioilla. Lauri kuuli myöhemmin Jönssonin sanoneen: *”Emme me vain kaikki saarnaajat olisi mahtuneetkaan Tjautjasjärven rukoushuoneelle.”* [Tästä paperilappuasiasta ei ehkä ollut puhetta vielä ensimmäisellä Honkilahden-käynnilläni.]

Ensimmäisen kerran Lauri oli ollut kuulemassa Leeviä ja Steniä, kun he olivat lähetysmatkalla Uppsalassa. Pietiläisen Gunnar [nykyinen Lapin vanhin Gunnar Persäter] oli huomauttanut, että vanhimmat ovat kieltäneet menemästä sinne. Gunnar sanoi, että yksi kerta oli annettavissa anteeksi, koska Lauri ei tiennyt tätä, mutta jos hän vielä toistamiseen menee eriseuraisia kuulemaan, silloin hänen pitää tehdä siitä parannus. Niinpä Lauri ei ollut enää uskaltanut mennä Leevin ja Stenin kokouksiin.

Ihmettelin vähän, miksi heillä on sellaisia lehti-ilmoituksia. Lauri sanoi minun siis ajattelevan, että pitäisi olla niin kuin ennenkin on ollut. Hän sanoi vastaavansa ilmoituksista, niin että niistä ei tarvitse syyttää toisia. Hän kertoi, että kokouksiin oli joskus tullut ihmisiä, jotka luulivat tulleensa pappissuunnan tilaisuuteen ja olivat olleet kovasti pettyneitä. Siksi he ovat tahtoneet tehdä ilmoituksilla selväksi, keistä on kysymys.

Lauri ja Eero kertoivat Margitista, joka on heidän kanssaan yksimielinen ja kaiketi sukua minulle. Sen minäkin tiesin, vaikka en osannut silloin

sanoa, millainen sukulaissuhteemme tarkkaan ottaen oli (Margit oli isäni pikkuserkku).

Tarkkailin Eeroa ja Lauria Toivon tuvassa. Tällaisia ovat siis ne leeviläisten *”hirveät vaatteet”*. Olivat ne tietysti yksinkertaisia, harmaan tai tumman sävyisiä, Eerolla oli lyhyet varsikengät. Molempien tukka oli siististi lyhyeksi leikattu. Tämän näköisiä ovat miehet, jotka nyt *”kulkevat täällä Lapin vanhimpina”*, kuten Viljasen Veikko oli sanonut talvella Hämeenlinnassa. Kerroin Veikko Viljasen moittineen sitä, että lapset pakotetaan muotoihin, jotka ovat terveydelle vaarallisia. Eero selitti, millainen esikuva heillä on ja millaiset vaatteet lapsilla on, kun he menevät kouluun. Niin, tämä kristillisyyden vanha esikuva oli siis Viljasen Veikon (ja Lapin vanhinten) mielestä erityisen varoituksen aihe, ihmettelin itsekseni. Keskustelu jatkui sen verran myöhään, että joku kuorsasi jo kovaäänisesti viereisessä kamarissa.

Aamulla selitin Toivolle kahvipöydässä isäni kertoneen, että kun kirkkoherra Kari oli lukenut 1960-luvun alussa seuroissa Hämeenlinnassa jonkin karkean kohdan Laestadiuksen postillasta toisin kuin kirjassa luki, saarnaajat olivat tarkastaneet jälkeinpäin kohdan kirjasta ja sanoneet: *”Emme me puhu siitä mitään”*. (He olivat muistaakseni Karhu ja Eloranta). Toivo vastasi, että sen voi kyllä uskoa, että he ovat tehneet niin.

Menin Turkuun Petri Tammiston kyydissä, koska hän oli siellä töissä Keskusautohallilla. Kun Petri tuli pihalle hakemaan minua, Toivo tuli vielä ulos, hyvästeli ystävällisesti ja toivotti toisenkin kerran tervetulleeksi kokouksiin. Sanoin Petrille ajaessamme kohti Turkuä, että olen kyllä saanut leeviläisistä nyt aivan erilaisen käsityksen kuin minulla on ollut ennen. Petri selitti äitinsä opettaneen, että tämä puoli on oikea. Tenttasin Petriltä kaikenlaista, esimerkiksi mitä postilloja kokouksissa luetaan.

Päivällä oli niin epätodellinen olo, että kirjoittelin ajatuksiani paperille:

”Yliopiston tiedekuntakirjasto, tiistaina 20/4 1982. Niin, Rakas Taivaallinen Isä, on ihmeellistä, että tunnen itseni näin rauhalliseksi huolimatta siitä, mitä viimeksi kuluneen vuorokauden aikana on tapahtunut. Niin, tosiaankin minun täytyy tunnustaa, että mitä Eero, Kalle,

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

Toivo, Severi ja Lauri puhuivat, saattoi todella asiat erilaiseen valoon kuin minulla oli ollut käsityksenäni tähän asti.

Sillä minun täytyy sanoa, että mitä Eero Mäkelä vastasi, kun kysyin niistä muodoista, joihin he pakottavat lapsensa, vastasi todellakin jaa ja aamen rinnassani. Että ei saa ollenkaan katsoa televisiota ja että pitää olla pitkä hame sekä huivi päässä. 'Tuo on kyllä niin aitoa Leeviä, ettemme me yhtään epäile, etteikö se olisi juuri noin tapahtunut', sanoi Koistisen Lauri, kun kerroin puhelinkeskustelustani Pikku-Leevin kanssa.

Nyt silmiäni edessä alkaa valjeta, että vissimmästi on ollut Jumalan tahto, ETTÄ EN SAANUT LOMAA HEINÄKUUSSA ENNEN TAMPEREEN KOKOUKSIA, ETTÄ EI TULLUT MITÄÄN MATKOISTA LAPPiin ELOKUUSSA, JOULUNA TAI PÄÄSIÄISENÄ.

Tahtoisin nyt todellakin ottaa Sten Johanssonin ja Eero Mäkelän Kii-runassa ja kysyä asioista molempien läsnä ollessa. Oi Israelin Jumala, auta minua nyt eteenpäin TOTUUDEN ja ALENNUKSEN tiellä ja kokoa kaikki autuutta kaipaavaiset sielut helmaasi ja vie heidät ainoalle Siionin vuorelle, joka pysyy kaikessa iankaikkisuudessa. toiveikas matkalainen kohti parempia aikoja, Juha-Lassi Johansson Tast (klo 14.50). Eilen olivat koossa (sellaiset, jotka tiedän nimeltä): Eero Mäkelä, Lauri Koistinen, Severi Mäkelä, Kalle Koistinen, Toivo Mäkelä, Heimo Mäkelä, Pentti Mäkelä, Mauno Vainiola, Eero Kinnunen, Hannu Viljakainen, Petri Tammisto, Sirkka Koistinen, Olga Syrjä, Jarmo Heinonen, Ritva Tammisto ym. Joo, niin se vain on."

Olin ihmeissäni, kun olin tottunut saarnaajien kanssa keskustellessani siihen, ettei heillä oikein ollut aseita, mutta Honkilahdessa kävikin niin päin, että minä jäin aseettomaksi. Ajattelin, että nyt kaikki palapelin palat sopivat kohdalleen. Minulla oli vahvat epäilykset, että jos pääsisin Kii-runaan keskustelemaan Stenin ja Eeron kanssa, se tulisi osoittamaan Eeron olevan oikeassa. Kun kävelin yliopistolta asunnolleni, ajattelin, että koko maailma näyttää nyt erilaiselta. Vanhat ystäväni Laurellin Jormaa myöten tuntuivat jotenkin kalvenneen. Jotakin samanlaista olin kokenut

kolme vuotta aiemmin käytyäni ensi kertaa Stenillä. Lisäys tekstiini 22/4 klo 17.21:

”Minun täytyy sanoa oikaisuna edelliselle sivulle, että mitä Eero Mäkelä sanoi televisiosta, oli kyllä vähän liian paljon, sillä miksi lapset eivät voisi opiskella englantia koulu-TV:n avulla? (jos se jää vain siihen).”

Kun kävin kylässä Vuorisen Martilla ja Sirpalla, Sirpa totesi, että silloinhan itse laite olisi synti, jos opetusohjelmiakaan ei saa katsoa.

Kävin melkein heti Simolinin Reinolla ja kerroin käynnistäni Honkilahdessa. Olga Salonen kysyi, mitä siellä saarnattiin. Kerroin, mitä muistin Laurin saarnasta. Olga näytti ajattelevan, että ihmeen hyvin ja oikein siellä oli puhuttu. Simolinin Sirkka muisti, että Pentti Mäkelän vaimo on nimeltään Sirke ja että hän on Heikinsuolta Frans Hirvensalon tytär. Sirkka kertoi isä Fransin vieneen Sirken takaisin kotiin, kun hän oli jo mennyt Pentin kanssa naimisiin. Saarnaajat olivat neuvoneet Fransia, ettei semmoinen ollut oikein.

[Myöhemmin kuulin, että Frans Hirvensalo oli ollut kevääseen 1968 yksi ”erimielisistä”. Ajattelin, että siinä on ymmärrettävä selitys, miksi hän oli suhtautunut niin ärhäkkäästi tyttärensä leeviläisyyteen.]

Parin päivän kuluttua ovikelloni soi. Siellä oli Hannu Viljakainen, jonka olin nähnyt Honkilahdessa. Hänet oli helppo tunnistaa, koska hän muistutti niin paljon veljiään Rautiaisen Paavoja ja Penttiä, vaikka olikin lyhyempi. Hannu oli etsinyt asuntoni Laurilta saamansa osoitteen perusteella. Koska en ollut vaivautunut laittamaan oveen omaa nimeäni (olin vain alivuokralaisena), Hannun oli pitänyt mennä varmuuden vuoksi soittamaan Laurille tarkistaakseen osoitteen. Hannu ehdotti, että voisin lähteä heidän kyydissään lauantaina Uuteenkaarlepyyhyn, kun Margitilla on siellä kokoukset. Ne olivat lähetyksen viimeiset kokoukset. Olin kyllä valmis lähtemään. Ihmettelin, että Hannu oli nähnyt niin paljon vaivaa tähteni, mutta hän sanoi tehneensä turhempiaakin reissuja. Hannu mainitsi myös olevansa töissä Keskusautohallilla Turussa, siis samassa paikassa kuin Tammiston Petri, ja saaneensa työpaikan varaosamyyjänä

kerrottuaan osaavansa ruotsia. Sitten joku oli soittanut Norrskatasta [Turun saaristosta], eikä Hannu ollut ymmärtänyt mitään.

Sanoin Hannulle olevani perjantaina menossa Tampereelle. Sovimme, että tapaisimme Tampereen keskustorilla lauantaiaamuna. Hannu oli siis valmis tekemään minun vuokseni mutkan Tampereen kautta. Seuraava päiväkirjamerkintä kuuluu näin (käännös ruotsista):

”Juna Turusta Tampereelle 23/4 1982. Niin, rakas Taivaallinen Isä, minun täytyy käydä sydämessäni todella kiivaita ja raskaita sotia. Niin, nyt minulla on kaksi mahdollisuutta: eilen Hannu Viljakainen tuli yllättäen oveni taakse ja esitti tarjouksen tulla kokouksiin Uuteenkaarlepyyhyn lauantaina ja sunnuntaina.

Kysymyksen asettelu: Pitääkö minun lähteä huomenna Viljakaisten mukana Uuteenkaarlepyyhyn Margit ja Kalle Ojalalle vai jäädä Tampereelle seuroihin?

Sytä jäädä:

olisi paljon helpompaa, ettei tarvitsisi käydä sotia kotona

olisi piinallista vastata ihmisten kysymyksiin, miksi en ollut seuroissa voi olla vaarallista matkustaa U:pyyhyn, jos he viettelevät minut totuudesta

voin ottaa yhteyttä leeviläisiin myöhemmin esim. Sten Johanssonin ja Eero Mäkelän kanssa Kiirunassa – vieläpä molempien osapuolten läsnä ollessa

Sytä matkustaa:

kun on kysymys sieluni autuudesta, ei minkään asian pitäisi olla tärkeämpi kuin päästä selville niistä asioista, jotka minua vaivaavat ts. joista ei ole täyttä selvyyttä

olen jo aiemmin saanut nähdä, minkä tien Gunnar Jönssonin joukko on valinnut – jollei uudistuksille ole muuta perustelua kuin ’yhteinen ymmärrys’, niin ei minulla voi todellakaan olla mitään luottamusta sellaiseen

ihmispelko ja helpoimman tien etsiminen eivät ole perusteluja mihinkään – näissä asioissa niiden kaikkien täytyy kaatua maahan

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

eikö päivästoin ole vaarallista, jos ulkonaisen sovun tähden vaienan totuutta kaipaavan äänen sydämessäni – niin kauan kuin haluaa seurata Jumalan ääntä ja nähdä sen vuoksi, kuinka asiat ovat, sen sijaan että uskoisi valheita, ei pitäisi olla vaara eksyä

jos nyt käytän tämän tilaisuuden, niin ei se tarkoita, ettenkö voisi käyttää myöhempiä tilaisuuksia, esim. mahdollisesti Kiirunassa helmluntaina.

ihmisillehän voin selittää näkemyksiäni sitten myöhemmin, kun on tilaisuus keskustella heidän kanssaan

esiliinasta minulla on nyt mahdollisuus puhua ja tupakasta heillä on se näkemys, että ”ei sitä ole koskaan synniksi saarnattu” – sanoi Hannu eilen.

Rakas Taivaallinen Isä, O Herra Sebaot, auta minua heikkoa matkailaista näissä raskaissa taisteluissa, että jaksaisin sinun voimasi kautta sotia ja kilvoitella tämän nurjan ja huoramaisen sukukunnan keskellä onnelliseen loppuun asti iankaikkisuuden ihanalle rannalle. Siihen auta minua, o Rakas Armahtaja, aamen. Tampere, klo 19.25 Juha-Lassi Johansson Tast, viheliäinen sotamies”

Kotona kerroin isälle aikovani lähteä seuraavana aamuna Hannu Viljakaisen kanssa Uuteenkaarlepyyhyn kokouksiin Margit Ojalalle. Isä sanoi menevänsä Hämeenlinnaan pitämään koulutustilaisuutta biologian opettajille, ja minä voisin tulla hänen mukaansa, niin voisimme käydä yhdessä katsomassa fammua sairaalassa. Asia jäi ratkaisematta.

Lauantaiamuna ajoimme joka tapauksessa autollamme keskustorille, koska sanoin sopineemme jo Hannun odottavan siellä. Isä sanoi matkalla, että eihän se ole varmaa, ovatko he edes siellä. Tultuamme torille huomasin Hannun Volvon. Menimme auton luo, jonka takapenkillä istuivat Hannun vaimo Arja ja kaksi lasta [Juha ja Teija]. Silloin isäni alkoi vedota minuun. Luulenpa, että en nähnyt häntä koskaan niin hätäänntyneenä kuin silloin. Hän sanoi tärysten, ettei hän voi mennä fammua katsomaan, joka kysyy kuitenkin Juha-Lassista, eikä hän voi mitenkään sanoa minun menneen Margitin luo. Olin jo tarttumassa Volvon ovenkahvaan, mutta isä sanoi, etten minä mene. Hän lupasi tulla kanssani

Kiirunaan, ja silloin voisimme mennä käymään sekä Sten Johanssonin että Eero Mäkelän luona (olin jo ehtinyt kertoa hänelle suunnitelmas-tani). Hannu sanoi väliin: *”Siihen asiaan mä voin heti sanoa, että Eero on kyllä siihen valmis mutta Steeni ei, koska silloin sen paha työntekeo tulis heti ilmi”*.

Katselin auton tyhjää, pehmustettua ja houkuttelevaa etupenkkiä ja ajattelin, miten ihanaa olisi istahtaa siihen ja lähteä kohti Uuttakaarle-pyytä, mutta seurasin kuitenkin isää raskain sydämin. Arja siirtyi auton etupenkille, lapset jäivät takapenkille, ja Volvo lähti.

Eipä minulla ollut paljon puheltavaa isän kanssa, kun ajelimme kohti Hä-meelinnaa. Tuijotin ulos ikkunasta ohi viliseviä maisemia. Kun isä piti koulutustilaisuuttaan Tuomelan koululla rukoushuoneen vierellä, odot-telin käytävässä ja katselin koulun urheilukentälle, jossa pari nuorta miestä heitteli puisilla mailoilla pystyyn asetettuja kalikoita kumoon. [Myöhemmin olen oppinut, että peli on nimeltään kyykkä ja kotoisin Raja-Karjalasta]. Mieleeni muistui lapsuuteni, kun olin hiihtolomalla Helvi-fammun ja Otto-faarin luona ja kävin tällä kentällä luistelemassa. Oli aurinkoinen kevätpäivä, tunnelma oli jotenkin ihmeellinen, melkein yliluonnollinen. Sitten sain ajatuksen. Juoksin rautatieasemalle tutki-maan Uuteenkaarlepyyhyn lähtevien junien aikatauluja. Selvisi, että Tampereelta lähtisi juna puoli seitsemältä.

Kun isä oli saanut luentonsa pidettyä, kävimme katsomassa fammua sai-raalassa, mutta en ollut sielläkään järin puhelias. Tultuamme Tampe-reelle isä jätti minut rukoushuoneen luo ja meni hakemaan muita kotoa. Tampereella oli nimittäin isot seurat. Kun iltaseurojen aika lähestyi, sei-soskelin levottomana ja jännittyneenä rukoushuoneen portailla ja odot-telin vanhempiani, että voisin ilmoittaa heille aikoneeni lähteä junalla Uuteenkaarlepyyhyn. Vihdoin he tulivat muutamaa minuuttia ennen kuutta, mutta tunsin, etten rohkenekaan sanoa mitään ja luikahdin si-sään kuin häpeävä koira.

Seuraavana iltana, sunnuntaina, istuin jakkaralla keskikäytävällä lähellä ulko-ovea melkein viimeistä paikkaa myöten täydessä rukoushuoneessa. Eelis Ahonen saarnasi. Satuain näkemään sivusilmällä, että toisessa etei-sessä vilahti hahmo, joka näytti minusta leeviläiseltä. Hetken kuluttua

mies tuli pääovesta, tervehti minua lämpimästi hartioista ja kertoi terveisiä Uudestakaarleppyyttä. Se oli Koistisen Kalle. Olin iloinen ja tyytyväinen, että näin hän tunnustaa kaikille täällä, mikä mieli minulla on. Teemu istui lähelläni eikä näyttänyt ensinkään iloiselta katsoessaan meitä.

Koska muualla ei ollut tilaa, Kalle meni istumaan etupenkin päähän. Eelis Ahosen puheen sävy muuttui heti. Hän alkoi puhua painokkaasti niistä, jotka levittävät valheita ja tekevät paha työtä. Ihmettelin kovasti, miksi hän ei mainitse yhtäkään valhetta eikä selitä, mitä paha työtä on tehty. Onko se valhe, että Boreman karsi 45 000 sanaa Laestadiuksen saarnoista? Oliko se paha työtä, kun hänellä ja toisilla saarnaajilla oli se mieli, josta isoisäni todisti kirjeessään August Isakssonille? Minusta tuollainen puhe ilman perusteluja ei ollut kuin tyhjää tynnyrin kalistelua.

Olin seurojen aikana vähän aikaa ulkona – minulla oli siihen jonkinlainen syykin, koska olin yksi järjestysmiehistä – ja kerroin Salon Railille ja Parviaisen Annelille, että Koistisen Kalle on täällä ja Eelis Ahonen sai siitä tekstiä. Seurojen jälkeen etsin Kallea sisältä ja ulkoa, mutta turhaan. Hän oli kaiketi jatkanut heti matkaansa Heinävedelle. Teemulta kuulin hänen sanoneen saarnan jälkeen Syrjän Reinolle: *”Pelkkää hellää evankeliumia”*. Minusta se ei ollut Kallea kohtaan erityisen hellää evankeliumia.

Monta kertaa olen ajatellut, että sain Tampereen keskustorilla hyödyllisen oppitunnin. Luulen nähneeni välähdyksen siitä, millainen ehdinko ja kamppailu isälläni – ja epäilemättä monella muulla - oli ollut 1960-luvulla, vaikka itse olin silloin tuosta kaikesta autuaan tietämätön. Isähän oli kertonut joutuneensa valvomaan silloin öitä. Kokemus auttoi minua ymmärtämään, miksi Vapahtajan piti käyttää näin voimakkaita sanoja:

”Jos joku tulee minun tyköni ja ei vihaa isäänsä ja äitiänsä, ja emäntäänsä ja lapsiansa, ja veljiänsä ja sisariansa, ei se taida olla minun opetuslapseni” (Luuk.14:26).

Minusta näytti ilmeiseltä, että monelle oli kynnyskysymys se, että he eivät tohtineet sanoa sisäistä vakaumustaan läheisimmilleen, koska seuraukset kauhistuttivat. Yksinkertaiset kristityt luottivat omiin saarnaajiinsa, jotka luottivat lähetysmiehiin, jotka luottivat Lapin vanhimpiin, jotka turvasivat siihen, että toiset luottivat heihin. Björkin perusteluksi

Jällivaarassa jouluna 1979 jäi, että meidän piti vain luottaa Suomen vanhoihin saarnaajiin, kuten Luomaan.

[Isän poismenon jälkeen mieleeni on tullut, että hänen selkänsä oli kovin kipeä vuoden 1969 Lapin lähetyksen aikaan. Heikinsuon rukoushuoneen pihalla hänellä oli suuria vaikeuksia vääntäytyä ulos auton etupenkiltä. Olisiko selkävaivoihin vaikuttanut sisäisten ristiriitojen paine, kun hän ei voinut puhua kotonakaan siitä, millaisia kamppailuja hänellä oli? Lääketieteessä on todettu juuri selän reagoivan tällaiseen. Isä sanoi itse kymmenen vuotta myöhemmin minulle Paloniityn Auloksen selkäkipuihin viitaten, että usein niihin on psyykkiset syyt. Isä kertoi niin ikään sano-neensa Peltosen Paavolle, että hän on ollut sellaisessa tilassa, että hän on ollut huolissaan kaikesta muusta paitsi omasta kristillisyydestään. Kä-sittääkseni isälläni oli ollut se huoli, josta II Vanhinten kirjan esipuheessa muistutetaan nuoriakin kansoja, että jos kristillisyyteen tulee jotakin uutta opin, elämän tai esikuvan puolesta, niin se turmelee ja sammuttaa elävän hengen. Mahtoiko isä tuntea, että Jönssonin ja Larssonin lähetyk-matka 1969 sinetöi lopullisesti Suomen *”Isakssonilaisten”* ratkaisun jäädä Jönssonin puolelle? Vaikeasta tilanteesta selvittiin rakennelmalla, että juuri tällä tavalla he ovat itse asiassa (silti) Isakssonin seuraajia ja että ihmisen tuleekin *”valvoa vain omissa vioissaan”*.]

Heti Turkuun palattuani sain kirjeen Sten Johanssonilta (käännös ruot-sista):

”Kiiruna 23/4 1982

Nuorelle veljelle uskossa, Juha Lassi, Jumalan Rauha ja Armo ja Pyhän Hengen osallisuus olkoon kansasi tällä vaivalloisella matkalla kohti oikeaa maata, jonne toivomme ankkuri on kiinnitetty.

Tällä rauhan tervehdyksellä tahdon tervehtiä sinua pitemmän ajan perästä, annan tietää, että olemme saaneet olla terveitä, mikä on suuri Jumalan armo, josta ei saata kiittää taivaallista Isää, niin kuin tulisi, koska kieli on niin kankea kiitokseen. Mitä hengelliseen elämään tulee, niin yritämme kilvoitella eteenpäin samassa uskossa ja mielessä kuin tavatessamme muutama vuosi sitten, sillä emme löydä muuta tietä, joka vie perille autuuteen, ainoastaan saman, jota

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

tämän kristillisyyden ensimmäiset työntekijät ovat saarnanneet ja opettaneet kristityille, ja sen tähden tulee kysymykseen, että voisimme olla heidän seuraajiaan uskossa, elämässä ja esikuvassa. Ensimmäiset työntekijät eivät ole tehneet kompromisseja maailman kanssa, ei, he ovat vetäneet terävän rajan maailman ja kristillisyyden välille. Sen tähden päällämme lepää suuri vastuu, että me, jotka olemme saaneet tulla valmiiseen kristillisyyteen, voisimme Jumalan armon ja avun kautta pitää rajan auki, ettei se kasvaisi umpeen, sillä on niin monia kauniita perkeleitä, jotka tahtovat tunkea sisälle kristillisyyteen. Ei vain raaka suruton maailma, ei, on vielä kauhistavampi perkele, hengellinen ja jumalinen maailma, ja se on pettänyt monta kristittyä tämän kristillisyyden aikana. Sen tähden meillä on syytä rukoilla taivaallista Isää, että Hän saisi armossaan johtaa meitä niin, että pysyisimme varjeltuina kaidalla tiellä, joka vie perille oikeaan kotimaahan.

Sen tähden, nuori veli, kilvoittele kallista uskon kilvoitusta, armollinen Herra Jeesus johtaa sinua tiellä. Hän on se, joka kulkee pienen laumansa edellä ja lyö kaikki viholliset suunsa kaksiteräisellä miekalla. Hän on ottanut pois kuoleman ja helvetin kaikilta niiltä, jotka seuraavat Häntä elävässä uskossa ja katuvaisin sydämin kaidalla tiellä. Niin saamme uskoa kaikki synnit, puutokset ja epäilyksen ajatukset iankaikkisesti anteeksiannetuiksi Jeesuksen nimessä ja kalliisti ulosvuotaneessa sovintoveressä, se sinun tulee uskoa silloinkin, kun omavanhurskaus tahtoo sulkea armon tien. Meidän tulee muistaa vapah-tajamme omat sanat, kun Hän huusi ristin päällä, kaikki on täytetty.

Lopetan nämä lyhyet rivit sydämellisellä tervehdyksellä sinulle ja ystävillemme siellä Suomessa. Rukoile edestämme, että matkamme päättyy hyvin, merkitsee vähä veli elämän tiellä

Sten perheineen

Osoite on: Box 2026, 98102, Kiruna, Sweden”

Stenin kirje oli päivätty samana päivänä, kun kirjoittelin junassa mietettäni, pitäisikö lähteä Hannun kanssa Uuteenkaarlepyyhyn vai jäädä Tampereelle. Näytin Ihosen Markulle tämän Stenin kirjeen sekä Ruth

Hendricksonin kaksi vuotta aiemmin kirjoittaman kirjeen. Markku antoi tunnustusta Ruthin kirjeelle, mutta Stenin kirje oli hänestä aika lailla pyöreä. Markku oli lukenut Laurin vihreän historiankirjan. Hän teki sormillaan eleen, että kirja on turhaa höpötystä. Esimerkiksi hän mainitsi vanhan eriseurain ylenkatsoneen lännen poikasia heidän nuoruutensa tähden, mutta toisaalta Evald Larsson, Hugo Gustavsson ja David Björk kuuluvat jo ikänsä puolesta nuorukaisten joukkoon. Markun mielestä Laurin rooli leeviläisyydessä oli niin keskeinen, että olisi aiheellista puhua mieluummin ”larelaisuudesta”.

Kirjoitin vihdoinkin vastauksen Ruthille Amerikkaan. Sain heti vastauksen (käännös englannista):

”4.5.1982. Rakas veli Herrassa Juha-Lassi

Jumalan armolla ja rauhalla tervehdän sinua taas niin pitkästä ajasta. Minulle oli suuri ilo saada kirjeesi ja lukea se. Toisinaan aprikoin, millaisen vastaanoton kirjeeni oli saanut, ja ajan mittaan miltei unohdin koko jutun. En kuullut enää kertaakaan sinusta keneltäkään kristityiltä ystäviltä sieltä, ja pelkäsin, että todennäköisesti sinulle on käynyt kuten niin monille, joille Jumala ulottaa heräyksen armon, nimitäin että Henki tulee tukahdutetuksi, ja ihminen painaa alas kaiken tiedon, jonka hän on saanut siitä, missä viheliäisessä tilassa hänen sielunsa on. Kirjeestäsi näen, että et ole sellainen onneton, jonka perkele on niellyt. Israelin Jumala on kyennyt johtamaan sinua armonsa, mistä nousee kiitosten huokaus Jumalan tykö.

Täällä Amerikassa on useita suuria perheitä, joissa on paljon pieniä lapsia. Surullinen kokemuksemme on ollut hajaannuksen jälkeisinä vuosina nähdä nuorisomme menevän maailmaan (joko jumalattomuuteen tai takaisin suureen kuolleeseen kristillisyyteen) melkein heti, kun heistä on tullut täysi-ikäisiä (18-vuotiaita). Omassa perheessäni kolme veljeä palasi isoon joukkoon (ei siitä syystä, että he uskoivat opin olevan oikean, vaan kavereiden ja siellä tarjottujen huvitusten vuoksi), ja yksi sisar meni avoimeen jumalattomuuteen. Se on ollut raskas koettelemus vanhemmilleni ja suuri suru meille harvoille lapsista, jotka olemme uskomassa. Hajaannuksen aikaan vanhin veljemme Keith oli jo nainut tytön maailmasta ja liittynyt hänen kuolleen

uskon kirkkoonsa. Vanhin sisaremmeni Marilyn ja hänen miehensä ovat vakaita uskovaisia Gunnarin kristillisyydessä. Yksi minua nuorempi sisko ja veli jättivät kaiken kristillisyyden, ja he ovat eläneet jumalattomuudessa monia vuosia. Niinpä meistä 14 lapsesta on vain muutama, joita Jumala on saanut johdattaa: minä, pikkusiskoni Joan, joka asuu kanssani, sekä pikkusiskoni Anita miehensä ja neljän pienen lapsensa kera. Kolme lasta asuu vielä kotona vanhempiemme kanssa, ja he käyvät kokouksissamme ja osoittavat kunnioitusta kristillisyyttä kohtaan. Palava rukouksemme on, että Jumala saisi kuljettaa heidät sydämen särkymäpaikalle, jossa he voivat alkaa käsittää totista kristillisyyttä sydämissään.

On siis virkistävää kuulla, että perkele ei ole saanut haltuunsa jokaista nuorta. Se näyttää vaikealta uskoa, kun sinä käyt yhä ison joukon seuroissa. Jos minä olisin jäänyt sinne, joko heidän oppinsa olisi nielaissut minut tai muutoin olisin tullut hulluksi, siitä olen varma. Me täällä olemme noudattaneet Jumalan Sanan kehotusta: ”Sen tähden päätkaat heidän seastansa ja eroittakaat teitäne” (2. Kor. 6:17). Paha henki on saanut johdattajat ja samalla lauman haltuunsa niin, että voin uskoa vain, että Jumala on lopullisesti kääntänyt selkänsä heille. Mitä hyötyä kilvoittelevälle kristitylle voi olla siitä, että kulkee heidän joukossaan? He ovat tehneet kaiken voitavansa (vihollisen työkaluina) vaientaakseen elävän kristillisyyden äänen, vieläpä kieltäen saarnaajia, joilla on elävä henki, saarnaamasta heidän seuroissaan. Ja vaikka me yritimme usein hajaannuksen jälkeisinä vuosina saarnata parannusta noille entisille matkakumppaneille, he ovat täysin tukkineet korvansa. Ja nyt kun olemme heidän kanssaan, on kuin Henki ei antaisi enää mitään sanoja.

Muutama viikko sitten matkasin länsirannikolle (Washingtoniin) 4-vuotiaan kasvattipoikani Dannyn kanssa vierailukseni sisareni ja veljeni luona (molemmat ovat isossa joukossa) ja serkkuni Marianin (Melvin Niskan tytär) ja hänen perheensä luona (Marian uskoo kuten me, mutta hänen miehensä on isossa joukossa). Vaikka oli ruumiillisesti rentouttavaa olla poissa työni ja arkielämän paineista ja nautin siitä, että sain kyläillä harvojen siellä asuvien sukulaisten luona,

henkeni oli murheellinen lähtiessäni sieltä, koska en ollut saarnannut parannusta niille, jotka ovat yhä epäuskossa.

Syynä tähän saattaa olla se, että Jumalan Henki ei enää taistele niiden kanssa, jotka ovat jo hylänneet Hänet (kuten Luther sanoo, että Nooa lakkasi saarnaamasta niiden 120 vuoden aikana, joina hän rakensi arkkiä). Mutta pelkään, että minusta on tullut niin kylmä ja välinpitämätön, että ihmisten sielut eivät ole enää kalliita minulle. Ehkä elävä Henki on jättänyt minutkin ja siksi olen niin vailla hengellisiä tuntemisia. Kun katselen taakseni vuosia uudensyntymiseni jälkeen, ne tuntuvat tyystin erilaisilta kuin se palavuuden puutos, joka minulla on nyt. Välistä tunsin sellaista laupeutta toisten sieluja kohtaan, että halusin puhua kohtaamilleni muukalaisillekin vaarasta, missä heidän sielunsa oli.

Niinpä nämä tuntuvat olevan minulle hengellisesti surullisia aikoja, kun kilvoittelen uskomaan ja perkele painaa minua jatkuvasti alas epäuskoon ja epäilyksiin. On hyvin vähän voimaa rukoilla. Maailman ja elatukseni murheet tahtovat valloittaa kaikki ajatukseni. Kaipaam päiviä, jolloin kuljin ”viheriäisten niittyjen” halki ja löysin niin paljon iloa Jumalan sanan lukemisesta. Nyt huokaan Daavidin kanssa: ”Heittäneekö Jumala pois ijankaikkisesti ja ei yhtään armoa silleen osoittane?” (Ps. 77:8).

Ja kuitenkin löydän lohtua Jumalan sanasta, sillä Laestadius kirjoittaa tällaisista kokemuksista, joiden läpi kristitty kulkee matkalla kotimaahan. Tällaisten hengellisten koettelemusten aikana perkele tekee kovasti työtä houkutellakseen hylkäämään uskon ja kulkemaan helpompaa tietä.

Ja niin taistelen päivittäin vihollista vastaan rukoillen voimaa ja armoa Korkeudesta. Jumala on johtanut minua suuressa laupeudessaan tähän saakka, ja minun täytyy uskoa, että hän johtaa tästä eteenkinpäin. Ja niin uskon ja todistan sinullekin, että koko suuri syntivelkamme on anteeksi annettu Herran Jeesuksen pyhässä nimessä ja ikuisesti pois pesty hänen kalliissa sovintoveressään. Pyydän sinua rukoilemaan edestäni ja kaikkien meidän Amerikan kristittyjen edestä, niin kuin sydämemme halu on rukoilla teidänkin puolesta.

Vanhempani, Joan ja kolme yhä kotona asuvaa lasta suunnittelevat matkustavansa Ruotsiin loppukesällä, jos Jumala suo. Ehkä tapaavat heidät siellä. Toivon, että voisin tulla heidän kanssaan, mutta minulla on muita velvoitteita hoidettavanani tänä vuonna.

Kirjoita taas, kun sinulla on aikaa. Kirjoitat oikein hyvin englannin kieltä; kirjeesi oli helppo ymmärtää. Pystytkö puhumaan englantia yhtä sujuvasti kuin kirjoitat sitä? Kiitos vielä kerran kirjeestä.

Terveisiä toisille kristityille, joita näet. Jumalan rauhaan, Ruth ”

Toukokuun alussa olin maantieteen kenttäkurssilla Seilin saarella Nauvossa. Tutkin seinällä ollutta Turun saaristoa esittävää karttaa. Kun katseeni osui Norrskatan saareen, muistin Hannun ja hänen mainintansa soittajasta, jonka ruotsista hän ei ymmärtänyt mitään. Lämmin tunne täytti mieleni, kun muistelin kartan äärellä käyntiäni Honkilahdessa.

Kun olin isäni sijaisena Sammon yhteislyseossa, juoksin hyppytunnilla Syrjän Olgalle, kuten olin juossut omasta koulustani kaksi ja puoli vuotta aiemmin Koljoselle. Ajattelin tyytyväisenä, että Olga on vielä noin terveen ja elinvoimaisen oloinen, toisin kuin vajaat kaksi vuotta vanhempi Alvar, jossa oli jo *”kuoleman leima”*. Olga mainitsi, että Tampereen koukusten aikana oli osa vieraista poikennut illalla hänen luonaan, vaikka onkin vähän ahdasta. Hän keitti minulle kahvit ja otti pakastimesta kekua. Olga muisteli jotakin vanhaa tapausta Tampereella. Kysyin, oliko Antti Vainikka sanonut siihen mitään. *”Se oli hiljaa, poika”*, totesi Olga Vainikasta.

[Olgalle suotiin vielä 11 vuotta aikaa, ja niiden vuosien aikana kävin hänen luonaan varmaan pari sataa kertaa, niin että sain kuulla paljon tuon pienen ja tutisevan mutta sydämellisen mummon muisteluksia.]

Turun isojen seurojen aikaan jäin kerran päiväseurojen jälkeen juttelemaan Mäkelän Anteron kanssa rukoushuoneen penkkiin. Lopulta istuimme kahdestaan tyhjässä rukoushuoneessa. Antero totesi, ettei häähuoneeseen sovi Yljän ja morsiamen lisäksi mitään muuta, ei edes kynttilöiden tuoma tunnelma. Antero moitti uutta raamatunkäännöstä, jossa lukee Johanneksen evankeliumin lopussa, että jos kaikki olisi kirjoitettu, mitä Jeesus teki ja opetti, kirjat eivät mahtuisi maailmaan. Anteron

mielestä vanha käänös on oikeassa, kun siinä sanotaan, että koko maailma ei niitä käsittäisi, (jos kaikki olisi kirjoitettu), kyllähän ne kirjat nyt sentään mahtuisivat maailmaan, hän totesi. Ajattelin itsekseni, että mielestäni vanhan käänöksen sana *”käsittää”* tarkoittaa tässä mahtumista, ja sanonnalla vain korostetaan, miten tavattomasti kirjoitettavaa Jeesuksen koko toiminnassa ja kaikissa opetuksissa olisi ollut. Minusta Anteron ajatuksesta olisi johtopäätöksenä, että nyt maailma käsittää Jeesuksen opetukset, kun niistä on kirjoitettu vain osa. En kuitenkaan arvannut sanoa ajatustani, koska se olisi kuulostanut uuden raamatunkäänöksen puolustamiselta.

Tuli puhetta leeviläisistä. Antero oli kerran kuullut Stenin saarnan Mikaelin kirkossa. Siellä hän oli sanonut, että *”Kristus on valo ja kirkkaus”*. Anteron mukaan Sten koetti asettaa sanansa myötäilemään Leevin (väärää) ymmärrystä, että Kristus on seurakunta. Anterolle oli selviö, että Kristus on seurakunnan pää, kuten Paavali sanoo. Samasta asiasta Riitammon Vilhokin oli puhunut minulle. Anteron käsitys oli, että leeviläiset eivät ole nytkään yksimielisiä, Koististen ja Mäkelöiden yhdistäminen on kuin puun ja raudan yhteen sovittamista. Antero oli Väinö Mäkelän poika, joten Yrjön ja Severin lapset olivat hänen serkkujaan. Antero asui Mynämäen Karjalassa, missä hän toimi rukoustenpitäjänä, kuten isänsä Väinö aikanaan. Muita poikia Väinöllä ei ollutkaan.

Simolinin Reinon luona Jaanintiellä Tenho Sukari kysyi Stenin tulosta Suomeen syksyllä. Jäätyään leskeksi Tenho oli mennyt naimisiin Reinon ja Sirkan tyttären Mirjan kanssa, ja nyt heillä oli puolivuotias poika Oskari. Kysyin Tenholta, onko hänellä tosi kysymyksessä. Jälkeenpäin Tenho on kertonut, että kysymykseni vähän pisteli häntä.

Myöhemmin toukokuussa Viljakaisen Hannu soitti minulle ja kutsui kylään. Lupasin tulla, ja sovimme tapaavamme hänen työpaikallaan Keskusautohallilla hänen työpäivänsä jälkeen. Kun ajoimme kohti Tarvasjokea kauniina ja aurinkoisena kevätpäivänä, Hannu näytti, miten helppoa on pitää lakkia tällä tai tällä tavalla kallellaan tai takaraivolla, mutta miten se käy kunnian päälle pitää sitä juuri niin kuin kristillisyydessä opetetaan. Hän kertoi myös kasvatti-isänsä Taunon olleen samaa mieltä keväällä 1968, kun he olivat olleet Lapissa. *”Steeni oli niin sydämellinen*

mies”, Tauno oli todennut. Mutta sitten hän oli huomannut, että jos tämä pikku joukko on oikeassa, hänen vanhempansahan ovat menneet helvettiin (vaikka he olivat kuolleet aikoja ennen eroja). Hannulla ja Arjalla oli viisi lasta, Juha, Teija, Tea, Marja ja pikkuinen Henna. Kaksi vanhinta olin nähnyt istumassa hiljaisina auton takapenkillä Tampereen keskustorilla. Totesin, että saman verran lapsia on minunkin vanhemmillani.

Kerroin Hannulle Boremanin kirjasta *”Laestadianismen”* (lestadiolaisuus), joka on ilmestynyt vuonna 1953, siis kolme vuotta ennen hänen Evankeliumipostillaansa. Kirja oli isäni kirjahyllyssä. Boreman toteaa, että varsinkin länsilestadiolaiset (= esikoiset) ymmärtävät ulkonaisella kirjaimellisen lapsellisella tavalla Paavalin sanat olla asettamatta itseään tämän maailman muodon jälkeen. Siksi he tuomitsevat vakaviksi synneiksi aivan merkityksettömiä ulkonaisia asioita ja sivuseikkoja, joilla ei ole mitään tekemistä sydämen uskon ja Jeesuksen sanoman kanssa.

Boreman kirjoittaa, että kukat ja taulut kodeissa ovat kiellettyjä 2. Moos. 20:4 kuvakiellon perusteella. Ei lueta seuraavaa jaetta, jossa sanotaan: *”Ei sinun pidä kumartaman niitä eikä myös palveleman niitä”*. Kukat kodeissa ja hautajaisissa ovat hylättäviä, koska Jeesus käski katsoa kukkia ulkona kedolla. Kaikki uusi, mitä ei ollut Laestadiuksen aikana, on epäilyttävää. Polkupyörää pidettiin alussa *”huoratrillana”*, koska pojat viiletivät niillä lauantai-iltaisin tyttöjen perään, mutta nyt saarnaajatkin käyttävät niitä. Opiskellessaan Boreman oli saanut hyvää tarkoittavan huomautuksen länsilestadiolaiselta suntiolta kullatuista kellonperistä: olisi kristillisempää pitää hänen laillaan nyöriä! Boremanin vastaus: olisi huolimattonta ja niin muodoin vähemmän kristillistä pitää nyöriä, joka kuluu niin helposti poikki. Hiljattain Boreman oli kuitenkin nähnyt yhdellä johtajista kultakellon ja –ketjut, jotka olivat kunnialahja kristityiltä ystäviltä. Kehitys etenee siis kohti avarampaa näkemystä, toteaa Boreman.

Boreman kirjoittaa kuulleensa joitakin vuosia aiemmin nuorta saarnaajaa, jota hän oli luullut vanhempia saarnaajia avarakatseisemmaksi. Nuori mies oli pitänyt pitkän saarnan ilman tekstiä. Hän oli aloittanut pitkällä johdannolla korkeasti armoitetusti puhujista, joita oli hiljattain saatu kuulla, sekä omasta kokemattomuudestaan ja kyvyttömyydestään. Tätä seurasi rohkea saarna kaikista kodin koristeista, kauniista

kankaista, pöytäliinoista, pitkistä verhoista, kukista, korusähkeistä, jouluuusista jne. Paljon muuta ei tullut sanotuksi, mutta Boremanin mukaan hänen tarkoituksensa oli kuitenkin hyvä. Isä arveli saarnaajan olleen Sten Johansson. Boreman kirjoitti myös, että nuoriso voi istua naureskelemassa rumille sanoille ja vertauksille rukoushuoneissa.

Hannu muisteli omaa kouluaikaansa ja saamaansa uutta hienoa rannekelloa. Kun otettiin luokkakuva, Hannu piti huolen, että komea kello näkyi. Arja viittasi johonkin kastetilaisuuteen. Kun käytin sanaa ristiäiset, Arja oikaisi, että se on kaste. Muistin Laestadiuksen saarnaavan ”*häistä, ristiäisistä ja graviaisista (= hautajaisista)*”.

Kerroin Hannulle ihmetelleeni sitä, kun Leevi sanoi minulle puhelimesta, ettei Mäkelän Yrjölle kannata viedä mittään terveisiä, ”*se on sotkenut kaikki asiat siellä Suomessa eikä ole tehnyt niin kun mie olen vuosikymmeniä käsenyt*”. Hannu sanoi, että siitä puuttuvat vain sanat ”*seurakunnan kanssa*”. Ajattelin, että Leevi ei kuitenkaan lausunut niitä. Mainitsin Hannulle, että Sten ei ollut puhunut mitään Svenska Dagbladet –lehden toimittajille, mutta Leevi oli Stenin mukaan sanonut, että hän olisi kyllä kertonut. Hannu vastasi, että varmasti olisi kertonutkin.

Muistelin Hannulle Paavo-veljen puheita Tampereen kanssapuheissa, että hänen veljensä oli nuhdellut häntä Valituista Paloista, ”*kun ei muuta löytänyt*”. Hannu totesi Urho Toivosen lausuneen saarnassaan ”*Valitut Palat ja lipeäkalat*”. Hannu muisti, että olisi ollut lehti nimeltä ’Lipeäkala’.

Hannun luona näin ensi kertaa Laurin historian alkuperäisen ruotsinkielisen laitoksen. Mustine kansineen ja kullanvärisine kirjaimineen se oli ulkoasultaan juhlavampi kuin suomenkielinen pehmeäkantinen heikosti sidottu nidos. Arvelin, että joukon pienennyttyä oli täytynyt valita halvin painoasu. Selailin kirjaa ja huomasin, että Thoralfin kirjeet olivat siinä norjankielisinä. Kieliasukin oli nähtävästi säilytetty ennallaan, sillä oikeinkirjoitus oli sangen omaperäistä.

Sovimme, että lähden vasta aamulla Hannun kanssa takaisin Turkuun, kun hänellä on työpäivä. Totesin, että minun täytyy vain soittaa isälle ja ilmoittaa, missä olen, kun en tulekaan kotiin ilmoittamanani aikana. Olin

vähän jännittynyt, mutta Hannu viittasi puhelinpöydälle ja sanoi: *”Kyllä siinä on puhelin tähän mennessä toiminut”*. Isä otti tiedonantoni vastaan aivan leppoisasti.

Hannun tykö tulivat siskokset Tuula ja Terttu Mäkelä. Otin Hannun kanssa puheeksi tupakanpolton. Hannu sanoi vain, että ei sitä ole koskaan synniksi saarnattu. Tuula kertoi olohuoneessa muistavansa hyvin, miten Nurmisen Kalle oli saarnannut ennen hajaannusta Honkilahdessa ja miten eri tavalla hän saarnasi vähän myöhemmin Turussa. Arvelin, että saarnaajat varmaan pelkäsivät niin, että he siitä syystä luopuivat totuudesta. *”Kunnia siinä oli suurin asia”*, oli Tuulan ja Tertun mielipide.

Myös Olavi Riitamo ja Rainer Mäkelä tulivat Hannulle. Olavi näytti kovin yllättyneeltä ja levottomaltakin nähdessään minut, mutta hän ei sanonut mitään. Ritva ja Petri Tammisto, jotka asuivat naapurissa Taunon ja Lean maatalon yläkerrassa, tulivat niin ikään paikalle pienen Risto-pojan kanssa, joka ei osannut vielä puhua. Koska olin kuullut Ritvan olleen Amerikassa (Stenin ja Eeron ollessa lähetysmatkalla syksyllä 1976), kysyin häneltä amerikkalaisista. Ritvan mielestä se oli sellaista järjellistä, Ralph Niskakin oli sanonut, että hänellä on sen takia valkoiset sukat, koska sitä pidetään maailmassa tyhmänä. Myöhemmin Ritva antoi tunnustusta Sivert Hendricksonille, joka oli saarnansa yhteydessä pyytänyt anteeksi, että he olivat menneet katsomaan Mt. Rushmoren (kallioseinä-mään hakattuja Yhdysvaltain presidenttejä esittäviä) veistoksia.

Ritva kertoi Syrjän Reinon moittineen Leevin ymmärrystä, että Kristus on seurakunta. Viljo Ahtola oli sanonut siihen, että sen käsityksen hän on saanut Lutherin saarnoista. Reino oli alkanut pilkata Viljoa, että sinä olet sitten leeviläinen. Viljon emäntä Sirkka – Hannun ja Ritvan täti – oli sanonut hädissään: *”Ei, ei leeviläinen!”*

Ritva ihmetteli Simolinin Olavin kuvaa huonekaluliikkeen mainoksissa Turun Sanomissa ja kysyi, olenko puhunut asiasta hänen kanssaan. Kerroin Olavin perustelleen, että kuva oli tarpeellinen liiketoiminnan vaikeuksien vuoksi.

Hannu kertoi, että tultuaan Parakan kokouksista – joissa Leevi ei saanut enää saarnata – Koljosen Alvar oli sanonut Severille, että nyt siellä

Lapissa on sellaiset asiat, ettei sinne sovi mennä. Varoitus sai Severin nimenomaan lähtemään helluntaina Jällivaaraan nähdäkseen, mitä oikein oli tapahtunut. Noihin kokouksiin ei Sten kumppaneineen suostunut enää tulemaan. Hannu sanoi Alvarin pyytäneen julkisesti anteeksi naimisiinmenoan (lehti-ilmoituksen avulla), mutta sitten hän alkoi ikään kuin vetää sitä takaisin toteamalla, että eihän siinä mitään ollutkaan (väärää). Hannu muisteli Frans Parakan sanoja kirjoituksessa 'Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä':

"Oppi sovinnosta ja esikoisten seurakunnasta väärin ymmärrettynä on ollut sangen raskas lankeemus monille Euroopassa ja Amerikassa".

Näihin sanoihin hän viittasi usein muulloinkin (ja muillekin kuin minulle). Hannu näytti minulle Laurin tekemää keltakantista monistekokoelmaa, jossa oli kirjeitä Leevin ja Stenin välisen hajaannuksen ajalta. Siinä oli muun muassa Leevin pitkä kirje Stenille 16/11 1976 [joka puuttuu IV VK:sta]. Kirjeen viimeiset sanat pistivät kuin puukko sydämeeni:

"Olen puoleltani valmis painamaan kylmät paikat yhteen, ja vielä tässäkin kirjeessä pyydän sinulta anteeksi monta sydämen ahtautta. Kyllä tulisi kallis sovinto, ja sen kautta voisimme vielä Norjassakin sovintoa vaikuttaa. Ilman oikeaa sovintoa emme voi enää yhdessä työtä tehdä, vaan ei olisi minulla halua nähdä toista eroa kristillisyydessä elämäni vanhuudessa. Niin jätän sinua veljeni suuren Paimenen haltuun ja todistan sinulle synnit anteeksi, Jeesuksen nimessä ja kalliissa sovintoveressä, joka on vuotanut viattoman pyhästä ruumiista kiertun maan päälle syntiemme anteeksiantamiseksi. Pian tulee se, joka tuleva on ja Hänen palkkansa on Hänen myötänsä. Jää veljeni Jumalan haltuun. Levi Älvgren."

Tämä kirje vaikutti vielä pakottavamman tarpeen päästä tapaamaan kahta Kiirunan saarnaajaa, Sten Johanssonia ja Eero Mäkelää, niin että voisin tehdä heille yhtä aikaa kysymyksiä.

Kirjoitin muistiinpanoihini, että minusta on kolme asiaa, joissa leeviläiset ovat väärässä: vaikkakaan ei Laestadiuksen saarnoista saa muuttaa mitään, on sopimatonta käyttää sellaisia ilmaisuja kuin *"asiat meni päin*

persettä”, kuten olin kuullut Laurin sanovan Honkilahdessa. Minusta se oli vähän *”karkeilla sanoilla urheilemista*”, isäni ilmaisua lainatakseni. Toiseksi ajattelin, että ei pidä vaatia esiliinaa Suomessa, jos kristillisyyden vanhimmatkaan eivät ole sitä tehneet ollessaan täällä lähetysmatkoilla. Kolmas asia oli tupakka. Minusta varsinkin naisten tupakanpolttio näytti erityisen pahalta. Elorannan Laura totesi, että Suomessa tupakanpolttio on pidetty huonon naisen merkinä. Toisaalta olin kuullut kerrottavan, että Kuoksun ja Nikun emännät olivat poltelleet piippujaan Lahden rukoushuoneen parvekkeella.

Sovimme isän kanssa, että lähtisin mukaan Kiirunan helluntaikokouksiin. Samalla matkalla voisimme mennä tapaamaan Steniä ja Eeroa. Ajattelin, että muuten minulla ei ollut liiemmin tarvetta lähteä Kiirunan seuroihin, mutta nyt pääsisin vapaaksi isälle antamastani lupauksesta, ja totisesti paloin halusta päästä kohtaamaan Stenin ja Eeron.

Istuskelin Turussa puistossa kirjoittelemassa mietteitäni:

”Vartiovuori, 20/5 1982 suunnilleen 20.30 (?). Niin, nyt olen täällä ensi kertaa sen jälkeen, kun olimme Markku-veljen kanssa Åbo Akademien sisäänpääsykokeessa melkein kaksi vuotta sitten... Rakas Israelin Jumala, johdata tämä Kiirunan-matka, jos on Sinun tahtosi, että se toteutuu ja että se olisi vastaukseksi kysymyksiini, ja anna minulle heikolle sellainen voima taistelemaan Sinun Totuutesi ja sen seurakunnan puolesta, jossa on edelleen yhtä suuri voima kuin ensimmäisenä helluntaina ja jossa murheelliset sielut saavat yhä sellaisen lohdutuksen kuin alaspainetut opetuslapset pääsiäisiltana, kun heidän murheensa muuttui iloksi, jota kukaan ei ole ottava pois.

Anna Hyvä Jumala, että saisin vielä tuntea sitä kuivalla ja kylmällä sydämelläni. Siunaa kaikkia valituitasi kristillisyyden uskollisten työntekijöiden peltovainioilla ja kokoa kaikki eksyneet lampaasi taas laumaasi. Amen. ilta-auringon säteiden langetessa Vartiovuoren kallioihin, viluinen vaeltaja Johan-Lars Johansson Tast”

Kirjoitin kirjeen myös Myllymäen Ossille:

”Turku, 24/5 1982. Veljeni Herrassa Ossi! Minun täytyy heti alkajaisiksi häpeän tuntemisella ilmoittaa yletön hitauteni kirjeen

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

käännöksen toimittamisessa. Varsinainen kääntäminen ei vienyt kauan aikaa, mutta kun ei minulla ole omaa kirjoituskonetta, niin tässä meni näin pitkään, kun kuitenkin halusin sen naputella puhtaaksi. No, minun täytyy vain toivoa, että kannat anteeksiantavaa mieltä.

Tässä viime ajalla on tapahtunut yhtä ja toista: 19/4 kävin Honkilahdessa kuulemassa Koistisen Laurin saarnan ja yövyin Toivo Mäkelällä; muutama päivä sen jälkeen sain kirjeen Steniltä Kiirunasta; viime viikolla taas sain kirjeen yhdeltä nuorelta kristityltä Amerikasta – olin kirjoittanut hänelle pääsiäisen aikaan. Hän sanoi kirjeessään mm: (seuraa lainauksia Ruth Hendricksonin kirjeestä, s. 375).

Kyllähän sen on saanut tuntea jo pidemmän aikaa, että näissä asioissa täytyy tehdä selkeä ratkaisu, niin kuin Viktor Wettainen kirjoitti joulukuussa [po. helmikuussa] 1966 Amerikkaan, että on niin kuin tienhaara, jossa tulee valita kahdesta vaihtoehdosta. Sen tähden nousee huokaus Jumalan puoleen, että Hän kaikkivaltias Isä vahvistaisi heikot lapsensa, että kaikki autuutta kaipaavaiset sielut tohtisivat lähteä seuraamaan Häntä sillä tiellä, jolla saa kohdata vain ivaa, vihaa, pilkkaa ja ylönkatsetta. Vaan Hän on itse sanonut, että jos joku tahtoo Hänen tykönsä tulla ja ei ota ristiänsä, kiellä itseänsä ja seuraa Häntä, ei se ole Hänelle sovelias. Jos me haluamme seurata Häntä, ei meillä ole muuta tietä valittavanamme. Jos taas meidän kunniamme ja omanarvontuntomme ei anna myöten lähteä seuraamaan niin halpaa ja yksinkertaista muotoa kuin missä Marian Poika maan päällä kulkee, silloin meillä kyllä riittää vaihtoehtoja. Sillä siitä juuri ovat niin monenkarvaiset hengelliset joukot saaneet alkunsa, että jossakin määrin täytyy Jumalan Sanaa muovata ja muokata ihmisen luonnollisen mielen jälkeen. Vaan meille sen tulisi kelvata kokonaisuena, vaikka se riisuukin meidän omat ansiomme ja saavutuksemme kokonaan pois ja paljastaa meidät viheliäisiksi syntisiksi, sillä samalla se kuitenkin osoittaa Kristusta armahtajana, joka on "lain loppu jokaiselle uskovaiselle vanhurskaudeksi." (Room. 10:4)

Minulla on ollut vähän sellaista aivoitusta, että jos Jumala suo, voisin käydä nyt helluntain aikaan Kiirunassa (koska meidän kotiväki aikoo

sinne helluntaikokouksiin) ja saisin keskustella puolin ja toisin näistä kristillisyyden korkeista ja painavista asioista, sillä ei täällä katoavaisessa maassa ole muuta pysyvää kuin ijankaikkinen Jumalan Sana, ja sen tähden tulisi meillä olla ainokaisena kysymyksenä tulla siihen niin juuritetuiksi, etteivät ne uudet tuulet saisi meitä houkuteltua, jotka lyövät lakoon sitä viljaa, josta oli hyvä toivo, että se kypsyisi elonajaksi. Vaan Siementen Herra varjelkoon sitä pientä peltopalasta, jota ei pakkaneen ole vielä pannut, että muutama tähkä kypsyisi elonajaksi vielä tällä raskaalla lopun ajalla.

Pyydän rukoilemaan edestäni, vieläpä että Herran siunaus olisi myötä Ruotsin-matkalla. Jää Jumalan haltuun. Sydämellisin terveisin Liisalle ja muille ystäville, Juha-Lassi. JK, 26/ 1982. Minulla on tarkoitus lähteä tänään Tampereelle, koska minulla on siellä kesätyö (luontopolkujen suunnittelua kouluviraston toimesta). Niin muodoin ei tähän osoitteeseen enää kannata toimittaa postia, koska vastaanottaja ei ole paikalla. Vaan syyskuun alusta olisi taas tarkoitus jatkaa lukuja toimen hankkimiseksi, jollei tapahdu yllättäviä käännteitä. Nähtävästi osoitteeni on silloin toinen, ilmoitan sitten, kun se on varmistunut. – piirsi se sama. Terveisiä myös lapsille.”

Kiirunassa yövyimme Sölve ja Anita Anderzénin luona Jukkasjärvellä. Siellä oli lahtelaisia, jotka purkivat harmiaan siitä, millaiset olot Neuvostoliitossa on inkerinsuomalaisilla. Suomesta oli ruvettu luomaan yhteyksiä heihin, vaikka jättiläismaan vapautuminen alkoi toden teolla vasta muutama vuosi myöhemmin. Isä otti tilanteen hallintaan toteamalla: *”Mutta emme me sitä varten ole tulleet tänne”*. Isäntä Sölve vahvisti isäni puheen. Isä johdatteli keskustelun kristillisyyteen ja pyysi erästä norjalaista miestä kertomaan, miten hän oli saanut kristillisyyden. Tämä mies oli ollut heränneellä tunnolla ja muuttanut paikkakunnalle nimeltä Trofors (= *”Uskokoski”*), kun hän oli ajatellut saavansa sieltä avun. Jumalanpalveluksessa oli ollut vain muutama ihminen, mutta Troforsissa oli sattunut olemaan nuori mies nimeltä Jim Eyvindsen, joka oli itse hiljattain tehnyt parannuksen ja joka johdatti kertojan kristillisyyteen. Jim kuoli äkillisesti pian tämän jälkeen.

Ajattelin, millaista olisikaan, jos isäni käyttäisi lahjansa, taitonsa ja vaikutusvaltansa sen kristillisyyden puolesta, jota isoisäni oli puolustanut kirjeessään August Isakssonille. Toisaalta tuntui, että siinä kävisi vain samalla tavalla kuin isoisälle, joka joutui tekemään parannusta kirjeestään välttääkseen sen vastaanottajan kohtalon. Eihän edes Lapin vanhimman saarnaajan arvovalta auttanut: kun August Isaksson korotti äänensä Boremanin hapatusta vastaan jouluna 1963, seurauksena oli kielto saarnata yhteisissä kokouksissa ja (ainoa) maininta lähetyskirjeissä, että hän makaa sairaana kotonaan omissa mielipiteissään.

Anderzénilla oli useita norjalaisia vieraita, muun muassa Øyvind ja Britt Ingilä Kjöllefjordista. He kutsuivat minua Kjöllefjordiin, koska Brittillä on veli, joka on lukenut ja tutkinut paljon, ja minä tykkäisin varmasti keskustella hänen kanssaan. Itänorjalaiset olivat tulleet bussilla, ja kuulin, että mukana oli myös Lakselvin rukouksenpitäjä John Aksel Johnsen, jonka rohkaiseva kirje oli ilahduttanut suuresti Paloniityn Aulista. Siltalan Laurin mielestä Johnsenin runollinen teksti oli kuin Kuoksun saarnasta (jota hän oli kuullut nuorena).

Menessämme kirkolle seuroihin – kerran pyöräilimme Teemun kanssa – yritin katsoa, missä talossa Eero Mäkelä asuu. Muistin joululta 1979, kun menimme Stenin kanssa Vittankiin, että se oli jokin iso keltainen talo ennen Kiirunaa. Jukkasjärven ja Kiirunan keskustan välillä oli kaksi selaista taloa. Havaittuni TV-antennin toisen talon katolla päättelin, että Eeron talo oli se, joka oli lähempänä Jukkasjärven tienhaaraa.

Kiirunaan oli tullut autollaan Martti Viitanen Temmeksestä. Sieltä ehti päiväseuroihin, kun lähti varhain aamulla. Aikaisemmin hän oli asunut Virroilla Pohjois-Hämeessä, niin että olin oppinut tuntemaan hänet, kun olimme seuroissa Virroilla. Viitasten kasvattipoika Tenho oli lapsena jonkinlainen kaveri minulle. Kevättalvella olin istunut Martin kanssa Virtasella Hämeenlinnassa, kun Viljasen Veikko selitteli ymmärrystänsä radiosta, mikä kuulosti sekä Martista että minusta selvältä luvulta. Kiirunassa Martti ilmaisi kiinnostustaan Steniä kohtaan. Kävelimme Johanssonien talolle, niin että saatoin näyttää, missä Sten asuu. Selitin Martille, että Sten on pyhien aikana varmasti kokouksissa Parkalompolossa.

Sölven kanssa puhelin useita kertoja, pari kertaa hän oikein pyysi minut pihalle tai autoonsa. Hän kertoi käyneensä Stenin kokouksissa, joissa ei ollut monta kuulijaa. Joku norjalainen oli saarnannut, eikä saarnassa ollut paljon muuta sisältöä kuin että saarnaaja oli vakuutellut uskollisuuttaan ja kuuliaisuuttaan Stenille. Kysyin, oliko se August Krogh tai Hans Danielsen. Se oli (siis Danielsen), sanoi Sölve. Laurista ja Eerosta hän sanoi, että he käyvät lävitse kaikki vanhat kirjat ja etsivät, onko siellä joka ikinen pilkku ja piste paikoillaan. Sölve kysyi minulta myös *”Hämeenlinnan pojista”*.

Meidän perhe oli yhdellä väliajalla kylässä Kiirunan nuoren saarnaajan Gunnar Persäterin luona Lompolon kaupunginosassa. Keittiön ikkunalaudalla oli radio. Yläkertaan vievässä portaissa vastaan tuli Johan Pietiläinen, Gunnar Persäterin isä. Kysyin, olisiko hänellä aikaa keskustella. Olihan hänellä. Yläkerran kamarissa purin tuntojani:

”Olen ajatellut sitä, kun vanhinten kirjassa lukee, että vielä elää vanhimpia Lapinmaalla, jotka laumalle esikuvaksi vaeltavat, niin miten täällä on nyt radion laita”.

(Kysymyksen olin oppinut Laurellin Paulilta, joka oli esittänyt sen Gunnar Jönssonille ja Evald Larssonille Hämeenlinnan rukoushuoneen parvekkeella elokuussa 1974).

Johan Pietiläinen vastasi näin:

”Ensin saarnaajat saarnasivat radiota vastaan, mutta sitten he väsyivät, kun se tuli niin voimalla, ja nyt näyttää, että käy samalla tavalla television kanssa. Minä pidin sen niin hyvänä, kun Leevi ja Steeni saarnasivat niistä asioista, mitkä tahtoivat tulla sisälle kristillisyyteen, mutta siinä minä olin eri mieltä, kun ne erosivat. Leevillä oli aina päämiehen vikaa, mutta Steeni oli puhdas mies... ja uskaltaisin sanoa, että on vieläkin. Muistan, kun hän puhui itkun kanssa hajaannuksen aikaan Hellmanin postillasta, että emme me ole tehneet tätä minäkään kunnian tähden, mutta että meidän lapsille ja lasten lapsille jäisi puhtaat Jumalan Sanan kirjat.”

Pietiläinen totesi, että kukaan ei olisi voinut silloin uskoa, että he (leeviläiset) tulevat erkaantumaan keskenään. Radiosta Pietiläinen sanoi,

ettei hän tiedä siitä muuta sanoa, mutta siinä joutuu valehtelemaan, kun pitää sanoa, ettei kuuntele siitä muuta kuin uutiset ja säätiedotuksen.

Pietiläinen selitti myös näkemystään opetuslasten uudestisyntymisestä, joka oli niin ajankohtainen kiistanaihe siihen aikaan.

”Kun on sanottu, että opetuslapset ei olleet vielä kristityitä pääsiäisen jälkeen, kun ne menivät kalastamaan, niin minä olen sanonut, että minä olen kyllä nähnyt Evald Larssonin kalastavan Vettasjärvellä, mutta en minä ole ymmärtänyt, että se on mennyt maailmaan.”

Pietiläinen kertoi, että tehtyään nuorena parannuksen hän oli ensin puhunut omantunnon asiansa Viktor Appelqvistille, mutta kun tästä oli silloin jo liikkeellä kaikenlaisia huhuja, hän puhui asiansa uudelleen Viktor Björkmanille. Silloin hän oli saanut myös voiman tunnustaa uskonsa maailmalle. *”Se oli minulle helluntai”*, Johan Pietiläinen totesi.

Pietiläinen muisteli, että hän oli kerran kuunnellut August Isakssonin saarnaa Etelä-Ruotsissa, kun oli useita uskottomiakin kuulemassa. Pietiläinen oli ajatellut, miten jollakin voi olla tuollaiset lahjat, *”mutta sitten hän päästi suustaan jonkin markittalaisen puheenparren ja pilasi koko saarnan”*. Pietiläisen mielestä erittäinkin Markitassa, josta August Isaksson oli syntynyt, oli tapana käyttää karkeita ilmaisuja. Isä kertoi Ottofaarin maininnee, että Isaksson oli joskus lausunut sellaista, mitä hän ei ollut pitänyt oikein sopivana.

Kysyin Sölvettä, olisiko mahdollista ostaa Pietiläisen toimittama *’Lestadiolainen kirjekokoelma’*. Olin tutkinut isäni hyllyssä ollutta kirjaa, ja minulla oli mielessä yksi kysymys siitä. Sölve halusi lahjoittaa kirjan minulle. Omistuskirjoitus kuuluu:

”Juha-Lassille, kalliille veljelle uskossa muistoksi Anderzénin perheeltä Jukkasjärveltä. Rukoile edestämme ja kiitos kaikesta rakkaudesta ja ystävyyydestä. Anita ja Sölve”.

Yhtenä päivänä kysyin sitten Pietiläiseltä rukoushuoneen ruokasalissa, miksi hänen toimittamastaan kirjekokoelmasta puuttuu lause *”August Isaksson makaa sairaana kotonansa Vittangissa omissa mielipiteissään”*. Pietiläinen vastasi, ettei hän muista enää, mutta joko lausetta ei ole ollut siinä kirjeessä, jonka hän on saanut käännettäväksi, tai sitten Jönsson on

käskenyt jättää sen pois. Pietiläinen kertoi Jönssonin antaneen hänelle ohjeet, millainen kirjan pitää olla.

Ajattelin, että tässä on siis selitys siihen, miksi kirjassa on yhdeksän Jönssonin kirjettä mutta ei yhtään Isakssonin kirjettä, mitä Laurikin ihmettelee historiankirjassaan. Lisäksi siinä on kahdeksan Jönssonille kirjoitettua henkilökohtaista kirjettä sekä kolme Jönssonille ja Erikssonille ja yksi Jönssonille ja Stöckelille kirjoitettu kirje, kun nämä ovat olleet Amerikassa lähetysmatkalla. Pietiläisen kirjasta puuttuvat Jällivaaran joulukokouskirjeet vuosilta 1950–63, jolloin August Isakssonin nimi on useimmiten ensimmäisenä ja hän lienee kirjeiden kirjoittaja. Vasta vuosien 1964 ja 1965 kirjeet, joissa Isakssonin nimeä ei enää näy, on otettu kirjekoelmaan. Kirjan lopussa on kolme matkakuvausta: Björkmanin ja Stöckelin lähetysmatka Amerikkaan 1936, Stöckelin ja Jönssonin lähetysmatka Amerikkaan 1946 sekä Stöckelin, Jönssonin, Daniel Josefsenin ja Hans Karlсенin lähetysmatka Norjassa 1947. Näiden tarkoitus lienee osoittaa lukijalle, kuka nyt jatkaa Viktor Björkmanin työtä. Ehkä Jönsson halusi kirjan julkaistavaksi juuri tässä tilanteessa, kun Lapin kiistat olivat päättyneet hänen miltei täydelliseen voittoonsa.

Tässä 'Lestadiolaisessa kirjekoelmassa', jonka esipuhe on päivätty Luulajassa elokuussa 1966, Johan Pietiläinen selvittää käsitettä 'esikoisten seurakunta':

"Pääsiäispäivän iltana Hän rakensi seurakuntansa. Kuollut usko, joka opetuslapsilla oli aikaisemmin ollut, vaihtui eläväksi uskoksi. Opetuslapset herätettiin kuolleen uskon haudasta, ja he syntyivät uuteen elämään. Nämä olivat ensinsyntyneet opetuslapset, ja heidän seurakuntaansa tuli kaikkien syntyä ja siinä pysyä, jotka halusivat tulla osallisiksi sovinnosta ja hengellisestä elämästä. Tähän joukkoon Hän enkelien taivaaseen astumisen vuorella antaman lupauksen mukaan on palaava. Siksi apostolit pitäytyivät niin tiukasti yksimielisyyteen, yhteenkuuluvuuteen, seurakunnan sisällä."

Juuri tästä opista halusivat pitää kiinni ne, jotka olivat vuonna 1982 odottamassa Sten Johanssonia lähetysmatkalle Suomeen.

Arvelin, että kun Jönsson oli kuollut kevättalvella, Pietiläinen saattoi mainita vapaasti, ettei hän ole voinut vaikuttaa kirjan sisältöön. Hän julkaisi seuraavana vuonna ruotsinkielisen vihkosen 'Lestadiolaisuuden kehitys Ruotsissa ja Suomessa 1900-luvun alussa', jossa on käännökset William Erikssonin kirjoituksesta 'Elävä kristillisyys aikakaudessamme' sekä Frans Parakan, Ville Niemisen ja Joel Ahosen kirjoituksesta 'Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä Ruotsissa ja Suomessa'. Ilmeisesti hän ei voinut julkaista "Tositietoja" Jönssonin eläessä (sehän olisi mahtunut kirjaan vallan hyvin, jos matkakuvauksia olisi jätetty pois.) Parakan tekstin oli kääntänyt ruotsiksi jo Lauri Koistinen, ja se ilmestyi hänen historiankirjassaan. Ehkä Pietiläinen halusi samalla julkaista tekstin paremmalla ruotsilla.

Pietiläinen kirjoittaa vihkosensa esipuheessa 1983:

"Lestadiolaisuudesta on kirjoitettu paljon. Useimmat kirjoittajat ovat kuitenkin olleet sellaisia, jotka eivät itse ole syntyneet hengellisesti liikkeen sisällä. Muutamat kirjoittajat ovat katsoneet pystyvänsä antamaan lausunnon oltuaan lyhyen aikaa ulkonaisessa yhteydessä liikkeeseen tai joihinkin sen yksittäisiin jäseniin. Jotkut ovat taas kirjoittaneet toisen käden tietojen ja kuulopuheiden perusteella, kuten esim. pastori Havas Suomessa, joka on myöhemmin joutunut tunnustamaan, että hän ei ole lainkaan tuntenut liikkeen sisäistä olemusta, kun hän kirjoitti kirjansa. Liikkeen sisäpiiristä on kirjoitettu vähän, ja virheellisiin tietoihin ja olettamuksiin on vastattu vain vähäisessä määrin. Tämä vihko on kooste liikkeen alkuperäisen linjan, nk. "Esi-koisten seurakunnan" saarnaajien kirjoituksista. He pitivät täysin kiinni Laestadiuksen ja Raattamaan uskon- ja opinkäsityksistä."

(Tämän jälkeen seuraa Parakan, Erikssonin, Ahosen ja Niemisen esittely.)
Esipuhe päättyy näin:

"Toivomme, että kirjoitus voi jossakin määrin antaa silmäyksen liikkeen sisäiseen elämään sekä antaa selvyyttä vuosisadan vaihteessa tapahtuneeseen valitettavaan hajaannukseen liittyvistä olosuhteista. Ne, jotka erkaantuivat alkuperäisen seurakunnan yhteydestä, ovat myöhemmin hajonneet moneen ryhmään, kun taas alkuperäinen seurakunta on pysynyt yhtenäisenä hyvässä seurakuntakurissa ja

rakkauudessa saarnaajien kesken. Kaikki seurakunnan osat Ruotsissa, Suomessa, Norjassa, Amerikassa ja Tanskassa ovat yhdistyneinä kiinteässä luottamuksessa ja lämpimässä rakkauudessa yhdeksi ainoaksi Kristuksen Morsiameksi.”

Allekirjoituksena on *”Esikoisten seurakunta”*.

Lauri Koistinen ruoti historiankirjassaan Pietiläisen kirjekokoelmaa. Minusta vaikutti siltä, että Pietiläinen viittasi epäsuorasti Lauriin, kun hän mainitsee kirjoittajista, joilla on ollut vain lyhytaikainen yhteys joihinkin henkilöihin [kuten Levi Älvgreniin ja muutamaan muuhun], ja silti ovat pitäneet itseään pätevinä lausunnonantajina. Arvelin Pietiläisen samalla tavalla vihjanneen leeviläisten suuntaan, kun hän kertoo vuosisadan vaihteessa erkaantuneiden pirstoutumisesta moneen osaan. Ajattelin, että Pietiläinen joutuu tyytymään epämääräiseen vihjailuun, kun hän ei voi suoraan puolustaa Boremanin postillaa ja uusia esikuvan muotoja. Vain vaikenemalla näistä vääryyksistä hän voi vakuuttaa, että hänen edustamansa lestadiolaisryhmä on yhä samalla alkuperäisellä linjalla kuin Frans Parakka. Minusta näytti vahvasti siltä, että juuri sellaisista henkilöistä, jotka ovat nähneet vääryyden – kuten Pietiläinen, joka kiitelti Leevin ja Stenin saarnoja maailmallisuuksia vastaan – mutta kuitenkin taipuneet siihen seurakuntaopin, kunnian tai inhimillisten siteiden vuoksi, tulee parhaita vääryyden puolustajia. Kukaan muu ei osaa tehdä tätä niin taitavasti kuin se, joka on suostunut siihen vastoin tuntoansa ja parempaa tietoansa. (Yksi ystäväni huomautti minulle, että ihminen ei voi tunnustaa tekevänsä koko ajan väärin. Siksi täytyy *”kaunistella asioita”* eli muovata ne sopusointuun sen kanssa, miten joutuu ulkonaisesti toimimaan.) Vai ajatteliko Pietiläinen niin, että vaikutti maailmallisuutta vastaan saarnattaisikaan Leevin ja Stenin tavoin, tämän korvaa seurakuntakuri ja rakkaus eri valtakuntien saarnaajien kesken?

Jönssonin kuoltua Simolinin Reino oli ilmaissut toiveensa, että *”lämpimät lounatuulet alkaisivat puhaltaa”*. Sanoin hänelle silloin, että vääryydet pitää korjata ensin. Vuosien mittaan kävi niin, että yksi toisensa jälkeen vanhat ystäväni alkoivat ajatella, että lämpimämmät tuulet alkoivat todellakin puhaltaa Jönssonin kuoltua. Totta kyllä, lähetyskirjeissä ei enää hätyytelty norjalaisia vääristä ymmärryksistä, milloin opetuslapset

saivat Pyhän Hengen (vaikkei heille lausuttuja moitteita ole myöskään peruttu). Vaan vielä minulla ei ollut aavistustakaan siitä, miten hyvin Pietiläisen menetelmä tulisi puremaan: *”nyt ollaan taas vanhoilla raiteilla”*. Kiirunassa oli nähtävissä helluntaina 1982, että kukaan saarnaaja ei ollut perinyt Jönssonin asemaa: kullakin oli (enintään) yksi saarnavuoro. Toisella Jönssonilta vapautuneista saarnavuoroista saarnasi 60-vuotias Helge Karlsson Tokasen kylästä, toinen liikenä ulkomaiden lähetysmiehille. Helge Karlsson saarnasi Evald Larssonin tavoin suomeksi. Rauhallinen saarnatyylinen oli samantapainen. Saarnan sisällöstä ei jäänyt mitään erityistä mieleeni. Helge Karlsson kuoli neljä vuotta myöhemmin leukemiaan.

Riitamoon Olavi tuli puhumaan kanssani Kiirunan kirkossa. Hän oli aika huolestunut nähtyään minut Viljakaisen Hannulla. Vähän täristen hän selitti, että *”pappakin (isoisänsä Yrjö) on tullut jo takaisin”*. Sanoin hänelle, että haluan kantaa sen mielen, mikä II Vanhinten kirjan esipuheessa sanotaan:

”Tahtoisimme kehottaa nuoriakin kansoja painamaan mieleensä, että jos tähän kristillisyyteen tulee jotakin uutta opin, elämän tai esikuvan puolesta, niin se turmelee ja sammuttaa elävän hengen, joka tulee näkökselle kaikista niistä joukkioista ja yksityisistä, jotka ovat lähteneet parantamaan tätä kristillisyyttä, niin ne ovat eksyneet siltä kaitaiselta elämän tieltä.”

Tapasin Kiirunassa taas Roger Pedersenin. En tiennyt, että se oli viimeinen kerta. Tuskinpa hän itsekään aavisti, että hänellä oli vain vähän yli vuosi elinaikaa. Puhuin hänelle ajatuksistani. Hän näytti vähän vaivautuneelta ja sanoi, enkö voisi puhua Sölven kanssa, *”hänellä on ollut jotakin kosketusta heihin”* (= eriseuraisiin). Mainitsin, että Paavo Peltonen ei hyväksynyt Lapin vanhimpia. Roger sanoi: *”Olen kuullut siitä”*. Hän oli aika vaitu, niin että puheemme lopuivat tällä kertaa lyhyeen.

Kävellessäni Ulf Bolsöyn kanssa kirkolta rukoushuoneelle sanoin, että minulla on halu seurata niitä neuvoja ja opetuksia, joita vanhat kristillisyyden vanhimmat ovat antaneet. Ulf vastasi: *”Niin, vanhat ovat päässeet levolle, ja nyt meidän tulee kuulla, mitä Henki seurakunnalle sanoo”*.

Minusta hän tunnusti tällä tavalla, että heidän ei tarvitse piitata siitä, mitä vanhat ovat opettaneet.

Aloin jutella kirkon luona vanhemman miehen kanssa, joka sanoi olevansa nimeltään Frans Nordanfjäll ja asuvansa peninkulman päässä Kii-runasta Krokvik-nimisessä kylässä. Sanoin, että minulla oli halu käydä Sten Johanssonilla mutta on sellaisia, joiden mielestä niin ei pitäisi tehdä. Frans Nordanfjäll ihmetteli tätä ja sanoi, että sinnehän voi mennä aivan vapaasti. Kysyin häneltä, millainen käsitys hänellä on August Isakssonista ja 1960-luvun hajaannuksesta. Nordanfjäll vastasi: *”Voit ajatella mitä haluat, mutta näin August Isakssonin hänen kuolemansa jälkeen, ja hän oli kuin taivaan enkeli”*.

Halusin tietää, mitä hän ajatteli Leevistä. Nordanfjäll sanoi, että Leevi oli hyvä saarnaaja, *”mutta sitten tuli pari poikaa Suomesta, joista ei oikein tiedetty, miten he olivat kristillisyyden saaneetkaan, ja he veivät Leevin mennessään”*. Kun ihmiset menivät pyytämään anteeksi seuroissa, Frans Nordanfjäll kulki ympäriinsä kirkossa *”saarnaamassa”*.

Yhtenä päivänä kävelimme isän kanssa Stenin talolle. Koska he eivät olleet kotona (vaan kokouksissa Parkalompolossa), jatkoimme matkaa verstaalle. Tapasimme siellä pojat Bengtin ja Gunnarin. Kerroin isälle, mitä David Björk oli sanonut kolme vuotta aiemmin Stenillä käymisestä, ettei hän sano siihen kyllä eikä ei vaan me voimme tehdä niin kuin itse haluamme. Isä tuumasi, että se on siis David Björkin syy, että minun kanssani on käynyt näin.

Yritin kysellä kirkossa ja rukoushuoneella, kuka on John Aksel Johnsen, mutta en onnistunut. Kun tiesin hänen tulleen bussilla, joka haki varhain aamulla itänorjalaisia yövieraita Sölveltä, pidin varani ja olin aamulla he-reillä. Menin bussiin ja huusin John Aksel Johnsenia nimeltä. Ehdin vaihtaa muutaman sanan hänen kanssaan, hän puhui vanhaa Ruiijan suomea. Panin merkille, että hänellä oli vihkisormus sormessaan.

Pyhien jälkeen isä soitti Sölveltä Stenille ja ilmaisi haluni tavata hänet ja Eero Mäkelän. Isä kertoi minulle Stenin vastanneen, ettei hän halua tavata Eero Mäkelää. Isä lisäsi, että juuri niinhän Hannu oli sanonut. Hän tuntui pitävän sitä aika erikoisena. En virkannut mitään, vaikka Hannun

sanat tulivat heti minunkin mieleeni. Isä oli huomauttanut Stenille jotta-kin 1960-luvun lopun tapahtumista, ja Sten oli vastannut: *”Huomaan, että olet tullut tänne pyydystämään rottia”*.

Kun helluntaikokoukset olivat ohitse, menimme isän kanssa Stenille. Nyt näin Sten ja Aina Johanssonin ensimmäistä kertaa sen jälkeen, kun olin lähtenyt heidän talostaan kaksi ja puoli vuotta aiemmin. Myös heidän tyttärensä Lena oli paikalla. [Lena kertoi myöhemmin varoittaneensa vanhempiaan minusta, että siinä on uusi Lauri Koistinen, mutta nämä eivät ottaneet uskoakseen tuollaista. Lena oli vakuuttanut, että odotta-kaapa vain.] Isä kysyi Steniltä, mitä hän ajattelee Raattamaan kirjoituksesta II Vanhinten kirjassa, jossa sanotaan, että opetuslapset saivat asu-vaian Pyhän Hengen helluntaipäivänä. Sten otti kirjan käteensä ja sanoi, että häneltä kestää vähän aikaa lukea suomea. Sitten hän sanoi, että kysymyshän on siitä, mitä sillä tarkoitetaan.

Kysyin, miksei Sten vastannut Leevin kirjeeseen. Sten sanoi kolme syytä:

”Ensinnäkin siinä oli sellaisia asioita, jotka eivät pitäneet paikkaansa. Toiseksi, Leevillä oli sellainen luonne, että hän halusi aina sanoa viimeisen sanan. Jos olisin vastannut, kirjeenvaihto olisi jatkunut Leevin kuolemaan asti. Kolmanneksi, kirje olisi joutunut Laurin käsiin ja hän olisi levittänyt sen ympäri Eurooppaa ja Amerikkaa. Niin sen takia en vastannut.”

Minua vastaus vähän ihmetytti, kun muistin Leevin sydämellisen vetoo- muksen kirjeen lopussa.

Emme voineet viipyä pitkään, koska äiti tahtoi jo lähteä Suomeen, mutta isä lupasi, että voimme tulla uudelleen Kiirunaan heinäkuussa, samalla kun hän menee Kilpisjärvelle myyrätutkimuksiaan tekemään. Silloin voi- simme käydä myös Eero Mäkelän luona.

Kotona isä tutki Laurin historiankirjaa. Minullahan oli niitä jo kaksi kap- palletta. Isä totesi, että tässähän kerrotaan Stenin aiheuttaneen hajaan- nuksen, kun hän on kieltänyt Leevyä saarnaamasta ja kieltäytynyt tule- masta kokouksiin, joihin häntä on kutsuttu. En sanonut siihen mitään.

Isä oli sanonut minulle, että jos hänellä on tilaisuus keskustella jonkun saarnaajan kanssa, kyllä hän puhuu silloin omista asioistaan. Koetin

selittää, että tämä on juuri oma asiani: minun täytyy saada puhua saarnaajien kanssa asioista, joiden vuoksi en ole enää voinut luottaa heihin. En menetteli näin, jollei minulla olisi tunto, että en voi sieluani uskoa sellaisten käsiin, jotka ovat menneet vääryteen. Totesin, että Stenin kanssa isäkään ei ottanut puheeksi *”omia asioitaan”* vaan Stenin ymmärryksen eri kysymyksiin.

Toisille Stenin joukossa oleville en tohtinut avalla arvelujani ja epäilyksiäni. Kaikkihan odottivat Suomessa suurin toivein syksyllä tulevaa lähetystä, joka oli jo luvattu kirjallisesti. Kerroin tosin Salmelle ja Koljosille käyneeni Honkilahdessa ja että he olivat minusta mukavia ihmisiä. Salme myönteli vähän vaisusti, että sellaisiahan ne ovat, ja Alvar Koljonen taisi olla vielä hiljaisempi.

Tultuani Kiirunan-matkalta olin yksin kotona ja kirjoittelin mietteitäni:

”Tänään, 4/6 1982 kello 21.55, kotona olohuoneen pöydän ääressä.

Olen nyt tässä lueskellut RUK:n (vuoden) vanhoja kurssijulkaisuja ja muistellut kaiholla niitä aikoja, jotka eivät koskaan enää pala. Kun me marssimme laskevan auringon valossa ympyräkaupungin katuja pitkin ortodoksiselta kirkolta kasarmille (meinasin kirjoittaa ”kotiin”), ja muuan joltisesti väkeviä nauttinut henkilö kauhisteli koksujen paljoutta. Kun määhän kerroin traktorin lavalla viidennelle jaokselle matkalla kirkkiksen [Kirkkojärven marssin] alkuun, että ohi on kolmesataakuuskyymmentäviis [minulle kertyi palveluspäiviä 393 eikä 330, niin kuin toisille]. Kun upseerioppilas Raanto kysy multa, että oonko määhän tosiaan lestadiolainen, kun se ei näy musta mitenkään (se meinas television rikkomisista ja muuta sellasta), ja Nupposen Pertsa vastas, että määhän oon ollu sen luokalla viis vuotta ja että se näky kyllä hyvin selvästi.

Joo, niin se on, vaan ne ajat ovat menneet, ja meidän tulisi elää ennen kaikkea tässä hetkessä ja kilvoitella eteenpäin kohti sitä suurta päämaalia, vaan saavuttaaksemme sen meillä ei ole muuta mahdollisuutta kun kulkea sitä samaa ristin ja itsensä kieltämisen tietä, jonka meidän Vapahtajamme on viitoittanut ja jolla edesmenneet vanhurskaat ovat matkaa tehneet uskossa.

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

Kyllähän nämä ovat raskaita aikoja, niin kuin nyt Kiirunan matkalla sain kuulla, että minun sydämessäni asuu perkele, ja se tulee niin selvästi näkyviin, 'kun sinä olet jatkuvasti niin levoton ja hermostunut'. Vaan minun tulisi muistaa, että minun Herrani ja Mestarini sai kuulla ne sanat, että 'emmekö me oikein sano, että sinä olet samarialainen ja sinulla on perkele'. Kuitenkin Hän oli vaiti, kun Hän oli väärien päällekkänteiden syyttämänä, syljettynä, ruoskittuna, pilkattuna ja häväsytynä maailman joukon pilkkatauluna raastuvan edessä. Sen tähden tulisi olla vain iloinen, että saa kantaa edes pientä lastua siitä ristikistä, jota Hän on joutunut kantamaan läpi turmeluksen kaupunkia. Vaan jos Hän, joka oli Taivaan ja maan Herra, ei yksin jaksanut kantaa ristiään, kuinka paljon enemmän minä heikko matkamies kaipaan saada puhella ijankaikkisuuden ystävien kansa, että saisin kristillisyydelleni lohdutusta ja virvoitusta sekä uutta voimaa taivaltaamaan sen matkan mikä vielä jäljellä on, kunnes kaikki uskolliset vaikka monessa puuttavaiset ristinkantajat pääsevät osallisiksi sen Suuren Ristinkantajan palkasta.

Voi rakas Taivaallinen Isä, minä huokaan sydämeni pohjasta, että meidän perhe voisi vielä yhteen sujua Jumalan Sanan ijankaikkisesti kestävään totuuteen, vaikka se tuntuu luonnollisesti ajatellen juuri vaikealta uskoa, vaan Sinä Israelin Jumala olet saattanut kääntää vielä verisiä kristillisyyden vainoajia.

Auta Sinun piskuista laumaasi täällä Pohjanmaalla, ja rohaise kaikkia alaspainettuja katsomaan uskossa hengen silmillä maasta ylennettyä ja orjantappuroilla kruunattua Kuningasta, joka vieläkin pais-taa Golgatan keskimmäisellä ristillä avatuissa haavoissaan elämäksi, voimaksi ja virvoitukseksi nääntyneille kulkijoille sekä terveydeksi kaikille, joita käärme on saanut pistää.

Siunaa meidän matkamme Lappiin kuukauden kuluttua, että saisimme Jumalan Sanan kirkkaan valkean ympärillä koetella näitä korkeita kristillisyyden asioita Stenin ja Eeron kanssa, jos Sinun tahtosi niin on. Voi että kaikki vahingot ja repeilyt tulisivat paratuiksi kaikkien niiden kohdalle, joilla on kysymyksessä voittaa ikuinen onni ja autuus ja kieltää itsensä maailmalta ja väärältä vanhurskaudelta sekä niiden

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

tuomilta pintapuolisilta ja lyhytaikaisilta nautinnoilta, sillä peräti lyhyt on meillä aika tämän viimeisen etsikkoajan ehtoolla, ja sen tähden meidän tulisi joutuin vaeltaa, että ehtisimme perille ennen kuin aurinko laskee ja ovi suljetaan, ja alkavat ijankaikkiset Karitsan häät. Amen.

*hämärän verhotessa maanpiirin vaippaansa, klo 23.27
matkamies kohti päämäärää, Juha-Lassi Johansson Tast
Auta meitä kaikkia totuuden ja alennuksen tiellä.*

Anna minulle kristitty vaimo, jos se on Sinun tahtosi, että saisin oman perheen. Itse olen niin yksinäinen.”

Päästyäni Hämeenlinnaan kerroin Laurellin Paulille keskustelleeni Johan Pietiläisen kanssa, joka sanoi olleensa siitä eri mieltä Leevin ja Stenin kanssa, kun he erosivat. Pauli huomautti, että silloin ajatellaan, että seurakunta on juridinen yhdistys. Hän lainasi Uuras Saarnivaaraa, joka oli kirjoittanut: *”Joskus eriseura on ollut se, joka on eronnut. Joskus eriseura on ollut se, josta on erottu.”*

Pauli ihmetteli Saarnivaaran selvää ymmärrystä asiasta. Minä vuorostani ihmettelin Paulin selvää ymmärrystä. Yleensä nekin, jotka olivat huolissaan kristillisyyteen tulleista muutoksista, olivat vahvasti sitä mieltä, että *”ei saa erota seurakunnasta”*. Itsekin pohdiskelin, että jos ajattelemme kuten Johan Pietiläinen ja monet muut, silloin hajaannuksissa on aina suurempi joukko oikeassa, koska heille jäävät rukoushuoneet ja yhdistykset. Pauli muisteli vielä jälkeinpäin huvittuneena Pietiläisen osuvaa tokaisua, ettei hän tiedä radiosta muuta sanoa, mutta siinä joutuu valehtelemaan, kun täytyy sanoa, ettei kuuntele siitä muuta kuin uutiset ja säätiedotuksen. Itse ehdin jo välillä unohtaa kertomani.

Olimme saaneet Teemun kanssa kesätyöksi suunnitella Tampereelle luontopolkuja. Olin näissä toimissa Vuorentaustassa, kun istahdin kanolalle kirjoittamaan paperille ajatuksiani (vaihteeksi suomeksi):

”Voi rakas Taivaallinen Isä. Mun tekis mieli itkeä, vaikka mä tiedän, ettei isot pojat itke. Mutta en mä haluais olla iso (tulla isoks), kun mä kaipaen niitä menneitä ihania lapsuuden aikoja, jotka ei koskaan enää palaa. Mä istun ny hakkuuaukeen reunalla laskevan auringon

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

viistojen säteiden piirtäessä pitkiä varjoja männyntaimista. Niissä on pitkät vaaleanvihreät vuosikasvaimet. Punakylkirastas ja keltasirkku laulaa, ja heinät huojuu tuulessa. Joku piiskaa mattoja Soppeenmäessä. Mun miälessä on varsinkin Siikanevan reissu neljä vuotta sitten, kun mää samoilin soita ja järviä ja metsiä (ja hakkuuaukeita) yli viikon ajan. Minkähän takia mun valtas haikea mieli just täällä hakkuuaukealla? Jotenkin näillä aukioilla on sellanen surumielinen ilme, niinku nevoillakin, varsinkin ilta-auringossa tai syksyllä. Mää oon oikeestaan tekemässä luontopolkua, mutta mulle tuli vastustamaton halu kirjoittaa jotain, kun mulle tuli yhtäkkiä niin kaihoisa ja yksinäinen olo, ihan niin kun mää kaipaisin jotain kauheesti. Ehkä tällaisissa hetkissä pikunen ihmislapsi tuntee oman mitättömyytensä rinnalla sen suuremosen Luojan verrattomat ja ihmeelliset teot, sillä kaiken Hän on tehnyt kauniisti aikansa ja vieläpä ijankaikkisuuden on Hän pannut nuorimman lapsensa sydämelle.

Voi kun mää kaipaen niitä taiffaallisia armon tuntemisia, joita on joskus saanut sydämellensä maistaa. Vai onko syy siinä, että mää on tullu niin kylmäks ja kovaks, ettei armonauringon säteet enää saata sulattaa jäätä sydämen ympäriltä? Vaan johdata mua keltovointa vielä elävässä uskossa autuuden tiellä, että saattaisin perille kostua illaksi ennen kuin ovi suljetaan ja ei kenkään enää saata edeskäsin vaeltaa.

O Israelin Jumala! Auta että saattaisin käydä Kiirunassa Stenillä ja Ainalla ja Eerolla ja Ingalla ny ens kuussa. Auta meitä kaikkia heikkoja matkamiehiä, joilla vieläkin olis kysymyksessä seurata Herraa Jeesusta Hänen verisissä askeleissaan ristin ja itsensäkieltämisen tiellä, joka on aivan vastahakoinen lihalle ja verelle, mutta jota pitkin ovat edesmenneet vanhurskaat tälläkin etsikonajalla kostuneet perille Kunnian Paratiisiin, sillä he katsoivat palkanmaksua.

Ei ole meillä kellään enää pitkä matka, sillä pian tulee se joka tuleva on ja Hänen palkkansa on Hänen myötänsä. Sen tähden tulis meillä olla ainokaisena kysymyksenä matkaa tehdä verenkorjaajain laumassa priiskoitusveren voimalla, sillä vain se, joka loppuun asti vahvana pysyy, tulee autuaaksi. Amen.

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

Mää taidan jatkaa ny luantopolkua.

Tämän olen minä, Juha-Lassi Johansson Tast, kirjoittanut omalla kädellä ja A. W. Faber-Castellin myrkyttömällä koulukynällä (3 = H) tänään, tiistaina kahdentenkymmenentenä kesäkuuta Herran vuonna tuhatyhdeksäsataakahdeksänkymmentäkaksi, Vuorentaustassa. Juha-Lassi Johansson Tast, klo 20.32”

Muistan yhä, miten elävänä Eeron hahmo oli silmieni edessä, kun kirjoittelin näitä rivejä. Hän oli tehnyt minuun niin voimakkaan vaikutuksen kahta kuukautta aiemmin Honkilahdessa. Mutta Sten ei halunnut häntä tavata, niin kuin sain kuulla Kiirunassa helluntaina ja niin kuin Hannu oli jo etukäteen ilmoittanut. Sten ei ollut myöskään vastannut mitään Leevin kirjeeseen, jossa oli sydämellinen toivutus, että tulisi vielä sovinto, ”ettei minun tarvitsisi nähdä toista eroa kristillisyydessä elämäni vanhuudessa”.

Lahden juhannusseuroissa Laurellin Pauli tervehti oikein iloisena minua Pyhän Ristin kirkon penkissä. Pauli istui nuorimman veljensä Aarnon vieressä, joka toimi huonekalukauppiaina Lahdessa. Aarno ei ollut veljiensä lailla ”eriseuraisten” touhuissa mukana, niin että kysyin joskus Paulilta, miten Aarno ajattelee. Yhtenä päivänä havaitsin Kuljun Erkin ja Syrjän Reinon juttelevan miltei tyhjän kirkon etuosassa, hyvän aikaa ennen seurojen alkua. Menin heidän luokseen ja havaitsin, että heillä oli aika lailla levoton ja tyytymätön mieli siitä, miten asiat ovat nyt kristillisyydessä. Silti minusta tuntui, että Erkki ja Reino eivät olleet aivan samalla mielellä kuin me, jotka odotimme suurin toivein Steniä Suomeen. Tieto oli levinnyt, että Steniä on kutsuttu Suomeen lähetysmatkalle. Lahden juhannuskokouksista kirjoitettiin Ruotsiin lähetyskirje, jossa pyydettiin lähetystä ja pahoiteltiin erimielisten toimintaa (mikä oli erityinen syy pyytää apua). Tämän katsottiin vetävän puoleensa henkilöitä, jotka eivät ole päässeet seurakunnassa tavoittelemaansa asemaan, johon he ainoastaan olisivat omasta mielestään olleet sopivia. Kirjeen kirjoittajat eivät vaikuttaneet olevan tietoisia siitä, että kristillisyydessä olisi tapahtunut mitään sellaista, mikä olisi antanut todellista aihetta tuollaiseen liikehdintään.

[Myöhemmin Hugo Kulju kertoi minulle veljensä Erkin olleen paikalla, kun Pikku-Leevi oli kysynyt Paavo Peltoselta: *”Mikset sinä puolusta meitä, kun sinä tiedät, että me olemme oikeassa?”* Peltonen oli vastannut: *”Koska te olette eronneet”*.]

Olimme saaneet Teemun kanssa toiseksi kesätyöksi pyytää Ilomantsista päästäisiä dosentti Ilkka Hanskin tutkimuksia varten. Työn piti alkaa vasta Kilpisjärven-matkan jälkeen, mutta sitten saimme tiedon, että meidän pitääkin aloittaa jo heinäkuun alussa. Siksi en voinut lähteä isän mukana Lappiin. Meidän piti käydä ensin Lammin biologisella asemalla. Ajattelin, että Raittiset asuvat tässä ihan lähellä, mutta en saanut tilaisuutta poiketa siellä, kun ei Teemullakaan ollut ollenkaan kiinnostusta lähteä paikkoihin, joihin minä tunsin vetoa. Lahdessa kävimme yhdessä saarnaaja Usko Hiltusen luona, vaikka Teemu oli ensin vähän vastahakoinen. Hän aavisteli epäilemättä, että kaikki ihmiset, joiden luo minulla on halu mennä, ovat jotenkin samanhenkisiä. Usko oli kuitenkin Teemulle iloinen yllätys. Ei hän varsinainen eriseurainen ole ollutkaan, samanlainen sisimmässään isakssonilainen vain kuin Toivo Niemi tai Otto Tast, joka olikin Uskon läheinen ystävä.

Usko luki meille II Vanhinten kirjasta kirjeen Jällivaaran joulukokouksista, muistaakseni vuodelta 1927, jossa toivotetaan,

”ettei lihallinen vapaus ja tämän viimeisen ajan tavat pääsisi turmelemaan hengellistä vapautta, sillä viimeisen ajan tavat ja intohimot tulevat sitä pahemmiksi, mitä likemmäksi maailma loppuansa tulee, radiot y.m. kauhistukset ihmisen lihalle huvitukseksi, että täytyy virren tekijän kanssa sanoa: ’Mailt’ vierailt’ uutta tapaa, josta harva on sill’ vapaa”.

[Lainaus on virren Maailman menon turhuudest’ 5. värssy, joka on jätetty pois jo v. 1955 VLKY:n virsikirjasta]. Usko kehui, miten hyviä nämä vanhat kirjeet ovat. Minusta vaikutti siltä, että Usko aisti jännitettä Tastian veljesten välillä, vaikka hän puhui sovittelevasti siitä, millainen oikea mieli meillä on kristillisyydessä.

Ensimmäisen kerran olin Hiltusella Otto-faarin kanssa. Vaari ja Usko puhuivat siitä, että ei kristillisyyks ole kelvannut monelle suurisukuiselle. *”Ei*

ole tullut kuin 153 suurta kalaa”, Usko sanoi. [Opetuslapsethan saivat 153 suurta kalaa heitettyään verkkonsa veneen oikealle puolelle ylösnousseen Jeesuksen käskystä, Joh. 21]. Keskustelua seurasi iloisen näköinen nuori mies. Myöhemmin opin, että hän oli Uskon vanhin vävy Antero Rautio (josta olenkin jo kertonut). Minulle jäi tästä ensimmäisestä muistosta alkaen mieluinen kuva Usko Hiltusesta. Usko epäili, onko Hulla-huonelaisen teksti [opetuslasten uudestisyntymisestä] aivan luotettavaa, kun se käsikirjoitus oli niin pitkään kateissakin. Usko kertoi myös Aarno ja Anneli Väänäsen todenneen hänelle syksyn 1981 Lapin lähetyksen jälkeen, että nyt oli saarnattu hyvin. [Aarno on Lahden saarnaaja, Markun ja Laurin veli]. Rivien välistä kuului, että he eivät olleet aivan tyytyväisiä saarnoihin Jönssonin ollessa lähetysmiehenä.

Asuimme Teemun kanssa yhteensä kolme viikkoa Sysmä-järven Lammassaareissa melkein Suomen itäisimmässä kolkassa ja pyydystimme 500 päästäistä. Heti asetuttuamme saarellemme sinne tuli pari nuorta miestä pystyttämään oman telttansa. Kerroimme heille työstämme. Yöllä meillä oli vaikeuksia nukkua, kun naapureillamme oli vauhti päällä. Pojat kirmasivat pitkin saarta ja huutelivat toisilleen: *”Hei, päästäinen!”* Kun söimme aamupalaa, luoksemme hiippaili kalpea nuorukainen, joka aikansa emmittyyään lausui häpeillen: *”Taidettiin vähän häiritä teitä yöllä”*. Ymmärsimme sen anteeksipyyntöksi.

Meillä olisi ollut vallan mainio tilaisuus keskustella Teemun kanssa, kun nukuimme samassa teltassa ja soudimme samassa veneessä monta kilometriä joka päivä, mutta emme päässeet alkua pitemmälle. Teemu puolusti Boremanin postillaa sanomalla, että olihan se parempi, että saarnat olivat edes siinä muodossa, koska muutoin niitä ei olisi voinut lainkaan lukea (monia Boremanin postillan saarnoja ei ollut julkaistu ruotsiksi muualla). Minä koetin vuorostani saada Teemulta vastauksen, missä hänen mielestään kulkee raja, paljonko Jumalan Sanan kirjoja saa muuttaa, jos sellainenkin kirja kuin Boremanin postilla on hänestä hyväksyttävä pöytäkirja. Tähän me jäimme.

Järjestimme päästäispyyntimme niin, että yhtenä vapaapäivänä kävelimme ihmettelemään rajavyöhykkeen vartiotornia ja varoituskilpiä ankarine uhkauksineen: valon heittäminenkin rajan yli oli kiellettyä. Ehkä

pimeyden töitä ei saanut paljastaa. Päätimme olla kuuliaisia esivallalle, olihan isäkin opettanut meitä, että vaikka kristityt eivät ole lain alla, tulee silti totella (maallista) lakia. Nopeusrajoituksiakin tulee siis noudattaa. Tallustelimme pölyistä soratietä katsastamaan Suomen itäisimmän kylän Möhkön, joka oli ollut ennen sotia vilkas tukkilaiskylä, ja hymyilimme ohi huristelevien pappojen mopokypärille. Mopoilijoiden kypäräpakko oli astunut voimaan sinä vuonna. Paluumatkalla keräsimme nokosen lehtiä ruoanlaittoa varten. Yhtenä iltana kävimme väijymässä löytämämme majavanpesän luona, mutta asukkaat loistivat poissaolollaan. Kun rankkasade yllätti meidät soutaessamme päästäissuppiloinemme Sysmän selällä, huomasin taas, että Teemulla on kärsivällisempi luonne kuin minulla. Ajattelin, miten kallisarvoista olisi, jos minulla olisi sellainen aisapari kuin veljeni Teemu ominaisuuksineen jakamassa huolta siitä, että kristillisyyden vanhin on hylätty sen takia, että hän ei ole hyväksynyt muutoksia Jumalan Sanan kirjoihin ja omien opettajiensa opetukseen. Mutta keskusteluyhteytemme oli oikeastaan mennyt poikki jo kolme vuotta aiemmin käytyäni Stenillä. Varmaan siihen vaikutti sekin, että olimme olleet niin läheisiä kuin vain veljet voivat olla. Ikäerommekin tuntui pienemmältä kuin vajaa kolme vuotta. Maallisissa asioissa yhteistyömme sujui yhä saumatta, vaikka kesän 1982 urakat jäivätkin viimeiseksi yhteisiksi hankkeiksemme. Paloniityn Aulis lausui, että veljessota on kaikkein raskainta sotaa. Vanhempani totesivat, että minussa oli tapahtunut ”*raskas muutos*”: iloisesta ja vapaasta pojasta tuli kireä ja ivallinen. Tämä muutos vakuutti äitiäni ja isääni siitä, miten väärä henki eriseurassa oli. Äiti sanoi, että heillä on kaksi erilaista poikaa, toinen on vapaa ja toinen vanki. Totta äidin havainto oli, sellaiseksi juuri tunsin itseni seuroissa.

Menimme yhdessä Kaltimoon isoihin seuroihin. Olimme yötä Markku ja Sirkka Väänäsellä. Markku oli yksi paikkakunnan saarnaajista. Koetimme selittää hänelle ilmeisen huonolla menestyksellä, mitä hyötyä semmoisesta päästäisten pyydystämisestä on. Yritin udella, kuka on Lauri Väänänen (Markun veli), koska olin kuullut Paloniityn Aulikselta, että hän on samassa hengessä kanssamme. Saatuaani tietää hänen asuvan aivan rukoushuoneen vieressä kävelin taloon ja juttelin tovin isäntävään kanssa.

Emme ehtineet puhua pitkään, mutta tuntui siltä, että rakkauden siteet tulivat kiinnitetyiksi välillemme.

Yhtenä iltana jouduimme odottelemaan pidempään junaa Joensuun rautatieasemalla. Päätin silloin pistäytyä Elmi Parmaalalla. Menin yksin, Teemua eivät reissuni kiinnostaneet. Elmi katsoi epäluuloisena ovella, kuka siellä oikein on. Sanottuani nimeni pääsin toki sisään. Myöhemmin hän sanoi luulleensa minua ensin joksikin mormonipojaksi. Elmi keitti kahvit ja kertoi miehensä Ossin vuotta aiemmin tapahtuneesta poismenosta. Elmi oli aika lailla harmissaan sukulaisten puheista, että Ossi oli ennen kuolemaansa tehnyt parannuksen. Ossin alkuperäinen sukunimi oli Forsström, hän oli siis Kaisa Sirénin ja Anna Pohjoismäen veli. Yksi Ossin sisarista, Karlénin emäntä Helsingistä, oli käynyt Ossia katsomassa ja selittänyt innokkaasti: *”Ossi on tehnyt parannuksen”*. Tämän jälkeen Elmi oli ilmoittanut sairaalan väelle, että ketään muuta ei saa päästää katsomaan hänen miestänsä. (Tässä Elmi meni Kuokkasten mielestä liian pitkälle.)

Elmi kertoi käyneensä kerran Ossin kuoltua rukoushuoneella. Kun saarnaajat olivat huomanneet hänet, Antti Väänänen ja toiset olivat rientäneet tervehtimään oikein iloisesti ja ystävällisesti ja kutsuneet kahvipöytään. Elmi oli sanonut: *”Ette te minusta lammasta saa”* ja lisännyt, että hän on juuri syönyt kasvisaterian. Elmi joutui sokeritautinsa vuoksi noudattamaan tiukkaa ruokavaliota.

Elmi mainitsi varmaankin tällä kerralla Kallen käyneen hänen luonaan ja kertoneen, että Lauri ja Eero olivat olleet Lakselvissa (Lemminjoella) Itä-Norjassa pitämässä kokouksia ja siellä oli ollut useita kymmeniä kuuli-joita, myös paikkakunnan vanha saarnaaja Peder Eriksen, niin että heillä on nyt hyvä toivo Lakselvista. Elmi oli vähätellyt asiaa, että Itä-Norjassa on sellaista sekaista ja rakentumatonta, ihmiset voivat kyllä tulla kuulemaan, mutta siitä ei tule sen kummempaa. Kalle oli väittänyt vastaan, että kyllä Lauri varmasti näkee ja ymmärtää asian oikein.

Elmi kertoi Saarisalon Sakarin saarnasta. Kun Sakari oli lopuksi pyytänyt anteeksi, joku ulkopuolinen kuulija oli tokaissut osuvasti siihen tapaan, että ensin puheesta ei tule mitään valmista ja sitten pyytää sen vähänkin anteeksi. Mäkelän Yrjöstäkään Elmi ei tuntunut pitävän laisinkaan.

Näytti siltä, että Elmi oli oikein tyytyväinen steeniläisyydessä tapahtuneeseen kehitykseen. Hän oli yksissä tuumin Kuokkasten ja Raittisten kera ottamassa vastaan syksyn lähetystä. Elmi kertoi Ossin pitäneen erityisesti Stenistä ja myös sanoneen sen hänelle.

Joensuun saarnaajasta Erkki Niemeläisestä Elmi oli pitänyt kovasti. Erkki Niemeläinen, Benhardin nuorempi veli, oli kuollut keväällä 1979, siis vähän ennen kuin me Teemun kanssa olimme ensi kertaa Pohjois-Karjalassa seuroissa. Vanhempaa veljeä Benhardia Elmi ei arvostanut samalla lailla. Hän kertoi jonkun todenneen tämän saarnan jälkeen, että *”taas omavanhurskaus saarnautti Benhardia”*. Ehkä Elmi ei pitänyt Benhard Niemeläisen sutkauksista.

Suomessa monet suunnittelivat lähtevänsä Kiirunaan kokouksiin elokuussa. Minullakin oli palava halu lähteä, mutta taas tuli este. Meillä oli Teemun kanssa toinenkin kesätyö: suunnittelimme Tampereelle luontopolkuja. Nyt kävi niin, että meillä piti olla kokous kaupungin virkamiesten kanssa juuri samaan aikaan kuin Kiirunassa oli kokoukset. Ajattelin, miksi aina pitää tulla este, mikä tarkoitus Jumalalla on? (Oltuani keväällä Honkilahdessa ajattelin, että jos nämä leeviläiset ovat oikeassa, niin sen tähden Jumala on aina estänyt matkani). Nyt minulla oli niin kova halu päästä toisten kanssa Kiirunaan, että menin kotona yksinäni metsään. Itkin ja itkemästä päästyäni itkin ikävääni: nyt ovat ystäväni koossa Kiirunassa ja minun pitää olla täällä. Huomasin isän jo ihmettelevän, miksi menen tämän tästä metsään ja viivyn siellä niin kauan. Jotenkin vaikutti siltä, että hän aavisti tuntemiseni.

Muutamia päiviä Kiirunan kokousten jälkeen isä kertoi Salmen soittaneen ja pyytäneen minua Koljoselle, kun Melvin ja Linda Niska ovat siellä. Olin kiitollinen isälle, kun hän välitti terveiset. Salmekin sanoi arvanneensa, että kyllä isäni sen minulle kertoo. Olin lähdössä bussille, mutta isä sanoi voivani tulla hänen mukanaan, kun hän oli menossa jonnekin. Autossa kerroin, että Amerikassa on 80 steeniläistä ja he ovat enimmäkseen nuoria. Isä sanoi: *”Voi, voi”*. Vastasin: *”Nuori voima”*. Koljosella näin ensi kertaa Niskat. Alvar oli jo mennyt nukkumaan. Parkinsonin tauti oli alkanut vaikuttaa hänen henkiseen tilaansa niin, ettei hän jaksanut olla pitkään ylhäällä. Tuli puhetta siitä, että Laurilla on tekeillä uusi, korjattu

postilla. Sanoin, että kyllä meille saavat kelvata ne postillat, jotka ovat kelvanneet kristillisyyden vanhimmillekin. Melvin oli painokkaasti samaa mieltä.

Olin myös Paloniityllä, Kuokkasella ja Stångin Ellillä, kun Melvin oli siellä. Auliksen ja Taimin luona olohuone oli täynnä väkeä. Aulis totesi tyytyväisenä, että ei meitä niin vähän olekaan. Koskisen Kaukokin oli paikalla ja lausui: *”Suomessa on ollut rakennettu kristillisuus”*.

Melvin sanoi, että ei heitä ole näin paljon Amerikassa. Melviniä pyydettiin puhumaan, mutta hän esteli ja sanoi, että ei hän tiedä, mitä hänen pitäisi puhua. Silloin häntä pyydettiin puhumaan Kainista ja Aabelista, kuten Kiirunassa. Hän sanoi muutaman sanan heistä, ja Aulis alkoi itkeä suureen ääneen.

Kuulin Melvinin pitäneen Kiirunassa tavattoman vaikuttavan saarnan ylepeästä Kainista ja nöyrästä ja ylenkatsotusta Aabelista, jonka täytyy aina kärsiä Kainin vihaa ja pilkkaa. Hän ei ollut ehtinyt puhua pitkään, kun syttyi suuri liikutus. Vilho Kuokkanen mainitsi, miten koskettavaa oli katsella, kun Väänäsen Lauri ja Hilma todistivat toisilleen syntejä anteeksi *”kuin kaksi pientä lintusta”*. Taimi sanoi, ettei Melvinin puhetta heillä voinut verratakaan saarnaan Kiirunassa. Ehkä Auliksen liikutuskin tuli siitä, että hän virittäytyi heti Kiirunan tunnelmaan.

Aulis kertoi Melvinin toivoneen, että hänen ei tarvitsisi tavata erimielisiä. Mahdollisesti Aulis olisi halunnut viedä hänet johonkin paikkaan näyttääkseen, että Amerikassa on tällainen samanmielinen saarnaaja.

Suomalaiset kertoivat kohdanneensa Kiirunan kirkossa Lea Bäckmanin, joka oli monelle heistä tuttu, koska hän oli lähtöisin Lahdesta. Lea oli huudahtanut: *”Sten, niin ihana ihminen, ja jätti meidät!”* Lea oli avioitunut Kiirunaan 1960-luvun alussa, siis vähän ennen hajaannusta. (Myöhemmin Lea pahoitteli minulle kiivastuneensa tuossa keskustelussa.)

Kuokkasella oli pyhärukoukset. Vilho pyysi minua lukemaan saarnan ja toimimaan lukkarina. Sen teinkin ruskeassa villapaidassani, pukua minulla ei vielä ollut. Otin muun muassa virren, jossa on värssy *”Ah autuain olento, ah autuain kuolento”*. Elli näytti liikuttuvan siitä virrestä. Melvin puhui aika lyhyesti ilman tekstiä. Monet Kuokkasen lapsista olivat

paikalla, kuten myös Vilhon sisarenpoika Rauno Romo. Joan Hendrickson leikkitteli Kuokkasen lastenlasten kanssa ja totesi, että Amerikassa on tottunut siihen, että kokouksissa on paljon lapsia. Euroopassa lapsia olikin vähänlaisesti steeniläisten kokouksissa. Raittisen Jaska ilmaisi erityisen ilonsa siitä, että olin luvannut tulkata Lapin-lähetyksen aikana. Kysymys tulkista oli ollut ongelma Arvid Stålnacken kuoltua vuotta aiemmin. Sten oli arvellut, pystyisinkö minä suoriutumaan siitä.

Lahdessa mainitsin Stångin Ellin luona Melvinille kuulleen, että hänen veljensä Ralph sekä Dave Wilen ja Charles Niska olivat käyneet Suomessa kesällä. Melvinin reaktio oli odottamaton. Pieni rauhallinen mies kuohtahti heti: *”Sitä minäkin olen ajatellut, mitä ne on oikein ollut täällä hommaamassa!”* En arvannut sanoa sen enempää.

Joan Hendrickson oli myös Yleniuksella. Martti paheksui sitä, että moititaan selän takana (ison puolen) saarnoja eikä ollenkaan sanota asianomaiselle itselleen. Kuunneltuaan aikansa keskusteltuaamme Joan virkkoi (ruotsiksi, jota hän osasi paremmin kuin suomea), että jos on kysymys julkisesta opetuksesta, onhan sitä oikeus arvostella, eikä se ole mikään kirkkolain asia. Raittisella Joan oli sanonut suomeksi, että heillä on neljäkymmentä lasta. Hilikka kertoi nauraen oikaisseensa: neljatoista. Joanin vanhempia Sivert ja Hazel Hendricksonia en tavannut, koska he palasivat Amerikkaan käytyään Kiirunan kokousten jälkeen (Joanin kera) Kjöllefjordissa.

Yritin käydä niin monessa paikassa ja kirjoittaa niin monta kirjettä kuin mahdollista pyytäen ihmisiä Stenin kokouksiin. Kävimme Pauli ja Aino Laurellin kanssa junalla Helsingissä Tyyne Laurikaisella. Häntä en ollut aiemmin tavannutkaan. Tyyne oli sydämellinen 70-vuotias täti, joka asui vanhassa työpaikassaan Diakonissalaitoksella. Hän kertoi, miten hän oli tehnyt nuorena parannuksen *”avoimen helvetin päältä”*. Tyyne oli urhoollinen sotamies, joka sanoi rukoushuoneella saarnaajille suoraan, että he eivät saarnaa enää totuutta. Kerroin Tyynen luona, että leeviläiset eivät hyväksy, että miesten takissa on takana halkio. Aino Laurell katsoi, että he ainakin ovat väärässä.

Tällä matkalla Pauli muisteli Helsingissä kuulemaansa Hugo Gustavssonin saarnaa. Gustavsson oli lausunut: *”Meillä Ruotsissa on sellaisia, joilla*

on televisio, ja me emme tiedä, miten niiden viimein käy". Pauli sanoi, että hänen teki niin mieli huutaa penkistä: *"Eikö teillä ole siellä lainkaan sellaisia, joilla on radio?"* Pauli oli ilmeisen varhain pannut merkille, miten opetus radiosta oli muuttunut. Aino mainitsi, että seuroissa oli laulettu jokin outo uusi virsi. No, niitähän uudessa virsikirjassa riitti.

Kun kävin Koskisen Kaukolla ja Liisalla Hämeenlinnassa, Kauko kysyi, muistanko, mitä Parakka sanoo, mikä on se muoto, joka on tullut päälle-näkyväiseksi elävässä kristillisyydessä.

Vastasin: *"Itsensä erottaminen maailman muodosta"*.

"Sää muistat sen ulkoo", lausui Kauko. Liisa sanoi, että hänelle tuli sellainen kauhea ajatus, että minä käyn eri ihmisten luona ja vertailen, mitä kukin minulle sanoo. Kauko vahvisti, että niinhän se juuri tekee.

Kerran juttelimme seurojen jälkeen Koljosen Erkin kanssa Hämeenlinnan rukoushuoneen pihalla. Hän sanoi, että täällä joukossa on vieläkin kristittyitä, joilla ei ole radioita, soittokoneita, kukkia ja tauluja, *"ja niiden pää on Kristus"*. Hän lisäsi, että tällaisena aikana vihollinen tahtoo sekoittaa monelta seurakuntaopin.

Kysyin: *"Mikä on seurakuntaoppi?"*

Erkki vastasi: *"Että on vain yks elävä ristillisyyys"*.

Kysyin sitten: *"Mutta miksi se on tämä eikä jokin muu?"*

Erkki: *"En minä osaa nyt vastata, kun sinä kysyt niin paljon"*.

Jäin miettimään sitä, että vihollinen voi sekoittaa seurakuntaopin.

Alvar oli kertonut minulle pojastaan Erkistä, kuinka hän oli tullut nuorena miehenä Aitoniemeen ja sanonut totisena tulleen tekemään parannuksen. Se olikin merkinnyt täyskäännöstä Erkin elämässä, hän kun oli ollut jonkinlainen katusankari ja poliisien kauhu. Alvar oli lahjoittanut tunnustuskirjat Erkille, koska hän oli arvellut Erkin olevan lapsista se, joka niitä myös lukisi.

Tampereen 72-vuotias saarnaaja Veikko Pitkänen tuupertui pyhäseurojen jälkeen rukoushuoneen eteisen lattialle tultuaan juuri alakerrasta kahvilta. Ambulanssi hälytettiin, mutta elvytyksestä ei ollut apua. Hetkeä aiemmin seurojen päätyttyä oli keskusteltu seura-aikojen

muuttamisesta, ja Pitkänen oli kiihtynyt hieman, kun Kuljusta tulevien junien aikataulut eivät hänen mielestään sopineet yksiin uuden seuraajan kanssa. Pitkäselle oli ehdotettu, että hänet voitaisiin hakea Kuljusta, mutta hän ei oikein uskonut järjestelyn toimivuuteen. Pitkäsen hautajaisissa juttelin kirkkomaalla Laurellin Erkin kanssa Lapin lähetyksestä, jota olimme molemmat odottamassa. Mainitsin Tampereen Koskisista, mutta Erkki epäili, mahtavatko ne uskaltaa tulla. Hänellä oli paremmat toiveet vanhasta Kuljusta.

Yhtenä syyskesän iltana puhelin Elorannan Lauran kanssa Sairiossa lähellä hänen kotiansa. Ihmettelimme yhdessä sitä, että monet hämeenlinnalaiset vetosivat siihen, että omat lapset ovat *”isolla puolella”* ja siksi täytyy käydä edelleen seuroissa (ja arkailla ottaa vastaan Stenin lähetystä). Laura oli aivan samaa mieltä kanssani, että sitä suuremmalla syyllä pitää toimia suorana totuuden puolesta, jos lapsetkin ovat vaarassa joutua vääryyteen. Totesimme, että meidän tilanteemme poikkesi muista: kummallakaan ei ollut puolisoa tai lapsia, jotka sitoisivat rukoushuoneelle. Laura oli nimittäin leski, ja hänen lapsensa olivat maailmassa eivätkä piitanneet kristillisyydestä.

Olimme Raittisella koolla, kun oli kysymyksenä, kuuluuko laki kristityille. Laurellin Pauli oli sitä mieltä, että uusi ihminen on vapaa laista, mutta vanhan ihmisen täytyy pysyä aina lain alla. Hän vetosi Lutherin sanoihin: *”Jaa siis kristitty kahtia”*, toinen puoli on henki mutta toinen liha. Toiset yhtyivät Paulin käsitykseen, mutta Salme sanoi, että asiaa on tutkittu Lapissa ja siellä on kyllä ymmärretty niin, että kristitty on kokonaan laista vapaa. Raittisen Jaska sanoi lopuksi, että sisarella on oikea tarkoitus.

Raittisella tuli puhetta Pietarin sanoista:

”Halaitkaa sitä terveellistä sanan rieskaa, niin kuin äsken syntyneet lapsukaiset, että te sen kautta kasvaisitte” (1. Piet 2:2).

Muistelin, että vanhassa ruotsalaisessa Raamatussa puhutaan järjen väärentämättömästä maidosta. Pauli arveli, jos se tarkoittaa maitoa, jota järki ei ole väärentänyt. Sanoin vähän epäröiden, että niin, jos se tarkoittaa sitä. Myöhemmin tarkastin tekstin kirjasta ja totesin, että ei ruotsinkielistä lausetta voi niin käsittää. Pauli huomautti, että

kristityiden vaateparressakin on turhuutta, esimerkiksi miesten housunlahkeiden prässit, vaikka joku on kyllä arvellut, että terävä taitos voi auttaa kärkeä tappamisessa. Paulin mielestä kaikkein hassuin tapa tervehtiä on tarttua käsivarresta. Hän mainitsi näkevänsä rautatieasemalla, miten ihmiset tervehtivät lämpimästi syleillen, jos he ovat erityisen ilahuneita tavatessaan tutun.

Luin Raittisella katkelmia 1. Makkabealaiskirjasta. Olin tutkinut sitä hiljattain Turussa, kun en saanut yöllä unta, ja minusta sanat sopivat hyvin tilanteeseemme. Antiokus Epifanus oli valloittanut Israelin, hävittänyt vanhan jumalanpalveluksen ja pakottanut juutalaiset alistumaan epäjumalanpalvelukseen. Pappi Matatias poikineen nousi vastarintaan, kun *”muukalaiset pitävät hallussansa pyhän, ja Jumalan templi on niin kuin kunniatoin ihminen”* ja *”valtakunta on tullut kaikkein pakanain saaliiksi, ja he ryöstävät sen”*. Matatias vakuutti, että hän poikineen ja veljineen eivät tahdo hylätä isän lakia, vaikka kaikki muut luopuisivat siitä:

”Ei se ole meille hyvää, että me Jumalan sanasta ja laista luopuisimme. Emme tahdo mielistyä Antiokuksen käskyyn ja uhrata, emmekä luopua laistamme ja toisia säätyjä ottaa.”

Kun vihollisten lukuisuus peljätti Matatiaksen pojan Juudas Makka-bealaisen johtamaa pientä sotajoukkoa, Juudas rohkaisi heitä:

”Se taitaa kyllä tapahtua, että vähä joukko voittaa suuren, sillä Jumala taitaa kyllä antaa voiton niin vähän joukon kuin paljonkin kautta, sillä voitto tulee taivaasta eikä väen paljoudesta... Älkää peljätkö tätä suurta joukkoa ja älkää hämmästykö heidän voimaansa. Muistakaa, kuinka meidän isämme Punaisessa meressä tulivat pelastetuiksi, kuin Faarao suurella sotajoukolla heitä ajoi takaa”.

Martti Laurell kiinnitti huomiota sanoihin: *”Voitto tulee taivaasta eikä väen paljoudesta”*.

Simolinin Reino muistutti heillä käydessäni 2. Makkabealaiskirjan kertomuksesta, kuinka pappi Jason harjoitti kansaa pakanain tavoissa, pani

pois vanhojen kuninkaiden asettamat hyvät kunnialliset tavat, rakensi linnan alle harjoitushuoneet

”ja sääsi, että väkevimmät nuoret miehet siellä itseänsä harjoittelisivat. Ja pakanallinen meno sai niin vallan, ettei papit enään uhrista eikä templistä lukua pitäneet, vaan juoksivat harjoitushuoneeseen ja katsoivat, kuinka pallia lyötiin ja muuta koiran paria tehtiin, ja hylkäsivät niin isäinsä tavat ja pitivät pakanalliset parempana” (2. Makk. 4: 10–15).

Reino tiesi, että Hämeenlinnan rukoushuoneelle oli suunniteltu urheilusalia kellarikerrokseen. Olin ollut Tampereella joskus paikalla, kun nuoret pelasivat lentopalloa. Minusta ei ollut sopivaa, että pojat ja tytöt pelaavat keskenään verryttelyhousuissa ja t-paidoissa. Poikien kannustus huudot jollekin tytölle vahvistivat ajatuksiani. Sellainen inhimillinenkin peruste minulla oli pidättyväisyyteeni, että en ollut kaksinen pelaaja.

Hämeenlinnan rukoushuoneella oli 11.9. Kaija Paloniityn ja Timo Siltalan vihkiäiset. Pappi vihjaili minusta puheessaan sellaisessa sävyssä ahdasmielisyyteen ja omaanvanhurskauteen, että ajattelin hänen saaneen nyt valistusta seurakunnasta, millainen väärä mieli morsiamen perheellä on. Kun mainitsin tästä Aulikselle, hän selitti, mistä puhe johtui. Aulis oli käynyt papin puheilla ja pyytännyt anteeksi, ettei ole tunnustanut tälle totuutta. Pappi oli kiivastunut ja myöntänytkin kiivastumisensa. Toini Mäkinen oli tavattoman iloissaan tilaisuuden jälkeen, että nyt oli yksinkertaiset häät. Tällä tavalla hän ilmaisi, että hänkin oli levoton siitä, mihin suuntaan kristillisyyks oli menossa.

6. HONKILAHDESTA STENIN LÄHETYKSEEN

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

kirje Lapista ja Vilho Kuokkaselta – isä ja poika Luoman luona – Sten Johanssonin saarnat Lammilla ja Lahdessa – välikohtaus Yleniuksella – Alvar Koljosen poismeno – Joensuu ja Boremanin postilla – Lauri Koistisen historiankirja – Kuokkasen pojat – kirje Sölvälle – kirjeenvaihtoa isän kanssa – Eero Halme puhuttelee

Mitä lähemmäs lähetys tuli, sitä jännittyneemmäksi tunsin itseni. Pelkäsin samalla, että kyllä kai nyt taas ilmaantuu jokin este, niin kuin tähänkin saakka.

Kirjoitin päiväkirjaani 3/9 1982:

”Sen tähden tahdon rukoilla sydämeni pohjasta, että Sinä siunaisit nyt lokakuussa Lapinmaalta tulevan lähetysten. Anna voimaa Sten Johanssonille ja Uno Martinssonille puhaltamaan totuuden torveen ja huutamaan, mitä aika kuluu! Avaa korvamme ja sydämemme vastaanottamaan Sana! Rukoilen, että kaikki järjestyisi lähetystä varten: että Salme saisi vapaata ja että Martti ei olisi vastaan; että saisimme kirkon; että turkulaiset voisivat ottaa lähetysmiehet vastaan – jollei pitämään kokouksia niin ainakin kylään; että Raittiset ja Kuokkas olisivat terveitä; että hämeenlinnalaiset voisivat osallistua kokouksiin; että Elmi ja Väänäset voisivat järjestää kokoukset Karjalassa, että Saarisalot olisivat halukkaita ottamaan lähetysten vastaan; ETTÄ KAIKKI AUTUUTTA KAIPAAMAISET SIELUT VOITTAISIVAT PELKONSA JA TULISIVAT KUULEMAAN – ETTÄ PIENI LAUMASI MAASSAMME KASVAISI JA ETTÄ PYHÄN HENKESI TULI NÄKYISI VIELÄ KERRAN LIEKKINÄ TAIVAANLAELLA!

Jos kaikki tämä on vastoin Sinun tahtoasi, näytä se minulle selvillä merkeillä – estä minua tekemästä työtä tämän lähetysten puolesta. Mutta jos se kuitenkin on Sinun tahtosi, valaise minua tehtävässä, joka minulla nyt on, nimittäin tulkkina ruotsista suomeksi. Anna minulle voimaa Sinun voimastasi, viisautta Sinun viisaudestasi, että voisin toimittaa työn Sinun nimesi kunniaksi, oikein ja puhtaasti. Pyydän, että voisin puhella Lapin ystävien kanssa kaikista näistä kysymyksistä, jotka ovat minua askarruttaneet: Stenin ja Martinssonin valhe Reinolle, Stenin menettely Laurin viimeisen kirjan kanssa, Stenin näkemykset ensimmäisestä lähetyksestä hajaannuksen jälkeen ja

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

sairastumisestaan Vittangissa, heidän mielipiteensä Suomen saarnaajista (Joel Ahonen, Paavo Peltonen ym.), heidän käsityksensä siitä, miten ison puolen kanssa pitäisi menetellä ja olivatko he Leevin, Laurin ja Eeron linjaa vastaan alusta alkaen.

lankaikkinen Jumala! Auta meitä heikkoja lapsiasi, jotka olemme hajotetut sinne ja tänne, että kasvaisimme Sinun armossasi ja totuudessasi ja että voisimme vaeltaa eteenpäin alennuksen tiellä, jonka Vapahtajamme on itse raivannut verisillä käsivarsillaan. Siunaa ja varjele meitä kaikkia. Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen, amen. vaeltaja kaidalla tiellä, Juha-Lassi Johansson Tast”.

Lapista tuli lähetykskirje Suomeen:

”Kiruna 18/9 82.

Tykö rakkaille matkaystäville Suomessa, jotka henkitätte sitä raitista armon ilma yhdessä meidän kanssa esikois seurakunnan helmassa, Jumalan armo, rakkaus ja pyhään henken osallisuus olkon teidän kanssa nyt ja läpi tämän vaivaloisen matkan, siihen asti kuin saame laskea meidän vaelussauvan ja astuaa sisälle siihen ihanan kaupunkin. Tällä rauhan tervetyksellä tahtomme jollakin harvalla rivilla tervehtellä teidät ja toivotamme teillä Jumalan siunausta ja menestystä siinä kallissa kristilisyiden työssä sillä se on niin suuri ja korkea asia että rakkauuden ja yksmielisyyden henki aina sa hallita meissa, siinä on meillä kaikkilla työtä, sillä viholinen tekke aina työdä että sa rakastamattumuuta ja hajanusta matkan. Sen tähten meidän tulle kanta toinen toisenne kuorma niinkuin Paavali opettä, se on ette kanta anteksi antavaista sydäntä, Paavali jatka: ja niin Kristuksen lakia täyttäkää, se on se rakkauuden laki, joka peittää sen pahan ja kärsi kaikki.

Niinkuin lapinmaan seurakunta on luvanut että täyttää teidän pyyntö, että saada lähetyks sinne, niin saame ilmoitta että jos se on Jumalan tahto, niin seurakunta lähettää siitä vähästä kuin meillä on, täytämään sen lupauksen, sillä rukouksella Jumalan tykö ette Herra kulljetas heidät onnelisesti. Veljet matkustavat täältä 8/10 82.

Onnen toivotuksella olkat hyvästi Jumalan rauhan,

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

Merkitte seurakunan kanssa ja puolesta,

Johannes Vingbäck, Frans Pekkari, Isak Vitblom, Albert Jänkänpää, S Johansson, Uno Martinsson”

(kirje oli Stenin kirjoittama; hän puhui suomea paremmin kuin kirjoitti, koska hän ei ollut varsinaisesti opiskellut sitä vaan oppinut sen kristittyjen kanssakäymisessä Lapissa.)

Sain kirjeen Kuokkasen Vilholtta:

”Soramäki 21/9 -82

Jumalan armolla ja rauhalla tahdon tervehdellä sinua Juha-Lassi, ja toivotan sinulle onnea ja Jumalan siunausta kaikissa elämäsi vaiheissa. Mutta ennen kaikkea siinä suuressa sodassa ja kilvoituksessa, sitä yhteistä päämäärää kohden, että kerran kostuisimme onnellisesti oikean isänmaan rantaan.

Ilmoitan tässä siitä lähetyksestä sen verran, kun sitä nyt on järjestetty. Kaunisniemessä on silloin 9–11 pv. lokakuuta. Sieltä tähän meille, ja kokoukset olisi 12-13 pv. klo 12 ja 18. Päiväkokoukset pidämme kotona, mutta ilta kokoukset Hälvälän kansakoululla, joka on vajaan 2 km meiltä Hämeenlinnaan päin, Hollolan kirkolle menevän tien kohdalla, vain toisella puolella H.linnan valtatieä. Tampereella Salme on saanut tilat, siellä on 16–17 pv. molempina päivinä kahdet kokoukset. Tässä jää nyt pari vapaa päivää, torstai ja perjantai. Jos sinä saat järjestymään sinne Turkuun johonkin perheeseen, että haluavat heidät vierailulle, niin sinun pitäisi nyt sopia Auliksen kanssa, käyvätkö vieraat Turussa ennen vaiko jälkeen Tampereen kokouksen. Paloniityille sopii varmaan koska vaan. Sitten ilmoittaisitte minulle, että voin antaa Joensuuhun tiedon, koska he saavat kokoukset. Vieraat voivat pitää meillä yö paikan Turun käynnin aikana, jos niin sopii. Olisi hyvä, jos saisitte vierailu suunnitelman mahdollisimman pian, että Elmi saa Joensuuhun varmuuden ajasta. Jospa vaikka kysyy vieraista tiloja.

Meillä oli täällä ilo, kun saimme Lauri ja Hilma Väänäsen vieraaksemme viime lauantaina. Menivät sunnuntai illalla pois. Sunnuntaina oli myös Aulis ja Taimi pientensä kanssa, ja Laura heidän kanssansa.

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

Jaakko ja Hilikka tulivat myös, ja Lahdesta Sireenin Martti, Elli, ja Aili sisareni. Siinä se Sunnuntai menikin niin hauskasti, kun saimme taas olla koossa. Luimme Lesdaatiuksen saarnan, ja veisasimme, oli sellainen pieni pyhähartaus hetki, joita usein kaipaisi. Oli puhe, että kirjoitan sinulle, ja ystävät pyysi, että kerron sinulle sydämen rakkaita terveisitä. Toivomme olisi, jos vain olisi mahdollista, että sinäkin pääsisit meillekin kokouksiin.

No en nyt tiedä enempää kirjoittaa, mutta uskomme niinkun Johannes kirjoittaa Kristityille. Mitä te siis alusta kuulitte, se teissä pysykään: jos se teissä pysyy, kun te alusta kuulitte, niin te myös Pojassa ja Isässä pysytte. Ja tämä on se lupaus, jonka hän meille luvannut on, sen iankaikkisen elämän. Niin jätän sinua rakas veljeni Jumalan ja hänen armonsa haltuun, niillä todistuksilla, että meille on kaikki synnit anteeksi Herran Jeesuksen nimessä, viattomassa ja kalliissa sovinto veressä, saamme olla hyvässä turvassa. Muista meitä rukouksissasi Jumalan tykö. Jää Jumalan rauhaan.

Sydämen rakkain terveisin heikko veljesi

Vilho Kuokkanen vaimoni Lainan kanssa”

Kirjoitin Stenille kirjeen 24.9. ja toivotin heidät tervetulleiksi Suomeen,

”niin monta teistä kuin mahdollista... Oli sääli, että en voinut osallistua kokouksiin nyt elokuussa työkiireiden vuoksi. Mutta täytyy uskoa, että se oli Jumalan tahto, vaikkakin se oli omia ajatuksia vastaan. Meidän tiedämme niin vähän siitä, mikä meille kussakin tilanteessa on parasta.”

Ajattelin, että kun minun nyt pitää tulkata kokouksissa ja istua pöydän takana, pitää hankkia puku. Löysin Turusta kirpputorilta vihreänharmaan puvun, jossa oli pikkuruusia ruutuja. Arvelin, että se saa kelvata, vaikka se olikin hiukan tiukka (eikä minulla ole pitkiin aikoihin ollut mitään mahdollisuutta mahtua siihen).

Suunnilleen viikkoa ennen Stenin ja kumppaneiden tuloa soitin Aaro Luomalle ja kysyin, saanko tulla käymään heillä. Emäntä Salli vastasi iloisesti, että kyllä se vain sopii. 88-vuotias Kalle Luoma asusteli näet poikansa luona Turussa. Menin hyvässä ajoin päivällä, että voimme

keskustella kaikessa rauhassa. Ajattelin antaa vanhan Luoman puhua, mitä hänellä on sydämellä. Luoman mielestä ruotsin kielen sana *”rättfärdighet”* oli parempi kuin suomen sana *”vanhurskaus”*: *”rättfärdighet”* sisältää asian molemmat puolet, kun *”rätt”* on oikeus ja *”färdighet”* on valmius. Salli totesi, että se on siis *”oikeusvalmius”*. Luoma muisteli Juho Haaralaa, joka käytti saarinoissaan havainnollisia vertauksia, kuten että suruttomat pommittavat lampaan papanoilla Siionin linnaa. Salli arveli Haaralan tarkoittaneen, että he ottavat aseeseen kristittyjen viat. Illansuussa kerroin, että Lapista on tulossa lähetys, Sten Johansson ja Uno Martinsson. Isä-Luoma sanoi:

”Kyllä minä Kivi-Jussin tunnen”.

Toinen lähetysmies oli hänelle outo. Aaro sanoi aika harmistuneena:

”Se on ikävää, että ne tulevat tänne hajottamaan kristillisyyttä.”

Kun tuli puhetta opetuslasten uudestisyntymisestä, viittasin Parakan saanoihin kirjoituksessa *’Tositietoja lestadiolaisesta herätysliikkeestä’*:

”Kun alkoivat monenlaiset äänet kuulua niissä herätysliikkeissä, erittäinkin Kittilässä, Itä-Norjassa ja Amerikassa, herätti J. Raattamaa kysymyksen: ’mikä on oikea seurakunta’. Ja kun tutkinto oli lopullisesti päättynyt, alkoi Raattamaa seurakunnan kanssa kirjoittamaan lähetykskirjeitä, joissa hän aina osoittaa sen aikakaudellamme ensiksi syntyneen seurakunnan, jonka hän asettaa sen seurakunnan rinnalle, joka syntyi lukittujen ovien takana Jerusalemissa.”

Aaro Luoma lausui:

”Lukisit Raamattua, etkä kaikkia muita tuommoisia kirjoituksia”.

Sanoin, että Raamatussa Jeesus sanoo hyvästijättöpuheessaan opetuslapsilleen:

”Koska vaimo synnyttää, niin hänellä on kipu. Mutta koska hän on lapsen synnyttänyt, ei hän enää muista vaivaansa ilon tähden, että ihminen on syntynyt maailmaan. Niin teillä on nyt myös murhe, mutta minä tahdon teitä jälleen nähdä, ja teidän sydämenne on iloitseva, eikä kenkään pidä ottaman teidän iloanne pois”.

Aaro vastasi siihen tapaan, että no niin.

Kun mainitsin Kalle Luomalle, millaisesta mielestä tahdon pitää kiinni, hän pudisti päätään ja sanoi:

”Poika parka, minä toivon, että sinä lasket itsesi alas temppelin harjalta loukkaamatta itseäsi”.

Oli jo aika myöhäistä, kun hyvästelin Luomat ja lähdin astelemaan halki pimeään Turun kohti opiskeluasuntoani. Olin niin iloinen, että olisi tehnyt mieleni hyppiä: ajatella, minä saan osakseni tällaista kristillisyyden tähden. Mieleen tulivat Daavidin sanat 23. psalmissa:

”Sinä valmistat minulle pöydän minun vihollisteni silmien eteen, ja minun maljani on ylitsevuotavainen”.

Myöhemmin kuulin kerrottavan, että Luoma oli maininnut saarnassaan moneen kertaan, että yhden vakavan kristityn perheen poika oli käynyt hänen luonaan. Hänellä oli muisti alkanut rapistua, että hän saattoi mainita saman asian monta kertaa peräkkäin, vaikka käsityksen lahja muutoin oli tiettävästi paikoillaan loppuun asti. Aaro Luomalla oli tapana lukea teksti isälleen, koska näkökykykin oli heikentynyt. Usein riitti, että Aaro luki jakeen pari ensimmäistä sanaa. Nyt kuulin hänen lukeneen oma-aloitteisesti seuraavaa värssyä saadakseen isänsä vaihtamaan aiheita.

Perjantaina 8.10.1982 matkustin bussilla Turusta Hämeenlinnaan ollakseni mukana rautatieasemalla vastaanottamassa vieraita. Oli jo pimeää, kun odottelimme jännittyneinä laiturilla. Viimein juna tuli, ja sieltä he hyppäsivät ulos yksi toisensa jälkeen: Sten ja Aina Johansson, Uno ja Linnea Martinsson, Albert ja Sofia Jänkänpää, Frans Pekkari, Isak Vitblom ja Anna-Lea Gunnelbrand, yhteensä yhdeksän henkeä. Sitten ajoimme kolmella tai neljällä autolla Raittisille Kaunisniemeen, missä kokousten oli määrä alkaa seuraavana päivänä. Sten kertoi Johannes Vingbäckin sanoneen, että jos hän vain olisi vähän nuorempi (kuin 88-vuotias), hänkin olisi lähtenyt mukaan. Päästyämme perille Raittisille Jaska kantoi esiin suuren korin limonadia. Sten naurahti: *”Jaska ei ole sellainen mies, että hän pelkäisi köyhtyvänsä”.*

Ensimmäisenä iltana Kaunisniemessä Sten muisteli aikaa, kun hän nuorena kristittynä oli ollut viikon mukana Gunnar Jönssonin ja William

Erikssonin pitämässä kokouksissa, *”ja se oli elämäni pisin viikko”*. Ei ollut minkäänlaista raamatuntutkintoa eikä keskustelua kristillisyyden asiasta. Kerran Sten alkoi jutella yhden miehen kanssa, joka alkoi jo avautua ja päästä puhelemaan kristityn koettelemuksista, mutta silloin kuului askeleita ja Jönsson astui huoneeseen. Samassa mies meni täysin lukkoon, ja lupaavasti alkanut keskustelu tyrehtyi siihen paikkaan. Sten oli päättänyt, että tämä oli viimeinen kerta, kun hän menee Jönssonin kokouksiin, ja niin hän alkoi kulkea August Isakssonin pitämässä kokouksissa. Kaunisniemen leirikeskus, jonka vahtimestarina Raittisen Hilikka toimi, oli ihanteellinen paikka kokousten pitoa varten. Päärakennuksen toisessa päässä oli Raittisten asunto, toisessa päässä iso seurakuntasali ja vierashuoneita leiriläisiä varten. Leirikeskukseen kuuluivat lisäksi erillinen keittiörakennus tilavine ruokasaleineen sekä sauna.

Istuskelin lauantaina aamupäivällä yksinäni yhdessä vierasosaston huoneista. Minulla oli kuristava tunne: jos on niin, että nuo leeviläiset, jotka olin tavannut vajaa puoli vuotta aiemmin Honkilahdessa, ovat totuudessa, miten kauheaa on, että olen nyt edistämässä petosta. Ratkaiseva osuuteni tulkkina teki asian vielä pahemmaksi. Siksi päätin puhua Stenin kanssa, kuten olin kirjoittanut päiväkirjaani.

Olin päivällä saunassa Sten Johanssonin, Uno Martinssonin, Frans Pekarin ja Isak Vitblomin kanssa. Totesin, että nyt se kolmen vuoden takainen haaveeni saunaa Lapin vanhojen kristittyjen kanssa toteutuu, vaikkakin vähän erilaisissa mielteissä kuin olin silloin ajatellut. Pesuhuoneessa kysyin Steniltä, miten sen ensimmäisen Suomen-lähetyksen kanssa oli. Sten sanoi olleensa silloin lääkäriellä tarkastuksessa. Frans Pekari sanoi, että minkä sille voi, jos toiset eivät usko, että on ollut sairas. Yhtäkkiä Sten painoi päänsä alas ja sanoi melkein itku kurkussa: *”Kyllä minä olen monta kertaa ajatellut niitä, jotka sinne Leevin puolelle jäivät”*. Sanoin, että eihän heitä ollut kovin paljon. *”Ei, heitä ei ollut niin paljon”*, Sten lausahti. Myöhemmin vasta mieleeni tuli, että Sten tarkoitti varmaankin ennen kaikkea Honkilahden ja Heikinsuon nuoria. Hänen reaktionsa oli joka tapauksessa hätkähdyttävä. Asia jäi askarruttamaan entistä enemmän mieltäni.

Minua olivat liikuttaneet Stenin sanat lähetykskirjeessä Norjaan 2/1 1971, jotka olin lukenut Koljosen Alvarin luona:

"Saamme iloita täällä Lapinmaalla, kun Jumala on taas meitä siunannut niin kalliilla ystävillä Suomesta, jotka ovat uhranneet aikaansa ja tehneet pitkän matkan tullaksensa meidän vieraiksemme. On suureksi voimaksi ja rohkaisuksi, kun meillä on niin kalliita ystäviä, ja kun saamme nuoria särjetyitä sydämiä avuksi. Sen näyn pitäisi särkeä kivikovat sydämet, jotka tämän maailman jumala on saanut pettää. Mutta moni äiti ja isä saa huoata niin raskaasti: "O' Herra Jeesus, tule meille avuksi!"

(Samassa kirjeessä Sten kirjoitti:

"Iloitsemme ja kiitämme Jumalaa, kun Hän johtaa asian niin hyvin, että meidän kallis opettaja ja vartija Leevi-veli näyttää parantuneen niin hyvin, sillä me tarvitsemme totisesti niitä miehiä, jotka rohkeasti huutavat totuuden torveen nukkuville omilletunnoille.") [IV VK, nro 171]

Ensimmäiset kokoukset olivat lauantai-iltana. Ennen niitä soitin Niemen Toivolle, koska ajattelin, että minun pitää rehellisesti ilmoittaa vanhalle rippi-isälleni, minkä askeleen olen ottanut. Kerroin olevani Lammilla mukana kokouksissa, joissa on Sten Johansson ja Uno Martinsson Ruotsin Lapista, ja ajatteleni, että minun täytyy ilmoittaa kotipaikkakuntani vanhimmalle saarnaajalle, mitä olen tekemässä, koska en halua toimia salassa. Topi vastasi: *"Eihän se ollut ensimmäinen kerta"*. Keskustelimme tovin, ja sanoin lopuksi halunneeni vain muutamalla sanalla puhua siitä, minkä uskon Jumalan Sanan totuudeksi. Topi lausui: *"Kyllä olet sanonut tarpeeksi, ja saat olla vapaa"*.

Väkeä kokoontui jo aika paljon, ja hämmästykseni Sten pyysi minua lukemaan Laestadiuksen saarnan. Olin niin häkeltynyt, että tottelin vasta, kun hän oli käskenyt toistamiseen. Samalla Sten sanoi hymyssä suin, että paljon Jumalan lahjoja on pilattu hätiköimällä. Luin Uudesta postillasta kolmantena sunnuntaina kolminaisuudesta pidetyn saarnan,

jossa Laestadius puhuu lampaista. Saarna liikutti minua kovasti, ja ääneni särkyi täysin päästyäni tähän kohtaan:

”Älkää enää karatko pois siitä piskuisesta laumasta, jonka se suuri Israelin Paimen on löytänyt synnin erämaasta, vaan pysykää koossa, te Jeesuksen lampaat. Te harvat lampaat, jotka olette löydetyt, kokoon-tukaat Paimenen ympärille”.

Ajattelin kunnioituksella, miten hyvin Sten tunteeaan postillat, kun hän osasi valita mielestäni niin tilanteeseen sopivan saarnan. Kun Sten puhui saarnassaan samasta aiheesta, liikutuin taas tulkatessani häntä. Seuraavana päivänä Taimi Paloniitty ojensi lempeästi hymyillen minulle pinon kangasnenäliinoja.

Iltakokouksen jälkeen Aaltosen Anni Hämeenlinnasta huudahti haltioissaan: *”Ihan kun viiskymmentä vuotta sitten, ihan kun Ahosen Aukusti [Hämeenlinnan vanha saarnaaja] olis noussu ylös haudasta!”*

Aulis ylisti armon raitista ilmaa, kun sielu ja ruumis saavat olla samassa paikassa. Aulis toivotti myös, että ihmiset tulisivat kuulemaan ja pysähtyisivät ajattelemaan, mitä tämä tämmöinen oikein on: oikeassa seurakunnassa saarnataan väärin ja väärässä seurakunnassa saarnataan oikein.

Soitin myös Haimilahden Raimolle Heinolaan. Yksi Raittisen pojista, hänkin nimeltään Raimo, oli töissä hänen tilitoimistossaan. Raimo oli myönteellinen ja lupasi tulla kokouksiin. Myöhemmin hän soitti ja perui aikeensa todeten siihen tapaan, että se olisi vääränlainen viesti muille, jos hän tulisi kokouksiin. Raimohan oli Heinolan saarnaaja, nykyisin jo vuosia yksi Suomen johtavia lähetyksmiehiä.

Sten saarnasi lähetyksen aikana kaikissa kokouksissa. (Isak Vitblom saarnasi kerran Joensuussa, kun en ollut paikalla tulokkaamassa). Melkein aina hän aloitti viittaamalla äsken luettuun Laestadiuksen saaraan ja mainitsemalla, miten kallista on, että saarnat ovat säilyneet meille muuttamattomina. Kun luettiin tekstiksi jokin luku Uuden testamentin kirjeistä, Sten sanoi, että me voimme ajatella, että tämä kirje on nyt kirjoitettu meille. Kun Paavali mainitsee kirjeessään ’rakkaat veljet’, Sten huomautti, että se tarkoittaa myös sisaria. Sten käytti usein ilmaisua, että

tulee vaeltaa kuuliaisena ja tottelevaisena kristillisyyden tiellä, sekä toivotti, että Jumala johdattaisi meidät kauniisti perille suureen päämaaliin. Sten muisteli niin ikään Laestadiuksen sanoja sellaisista, jotka kulkevat maailman joukon perässä ja itkevät. Stenin mielestä tämä oli erityisen merkittävää: kulkevat maailman joukon perässä ja itkevät. Ajattelin, olisiko se suunnilleen sama asia kuin pysyä kivenheiton päässä maailmasta.

Uno Martinsson luki saarnatekstit ja rukoukset, useimmiten myös Laestadiuksen saarnan. Toisinaan Laestadiuksen saarnan luki Myllymäen Ossi, jonkun kerran Raittisen Jaska. Kun Sten otti tekstin ruotsalaisesta Raamatusta, Uno avasi suomenkielisen Uuden testamentin sisällysluettelon ja etsi sormellaan alusta alkaen kirjojen nimiä, kunnes oikea nimi tuli vastaan. Sitten hän katsoi sivunumeron ja haki paikan testamentista. Tässä meni niin kauan aikaa, että rupesin hakemaan tekstin hänelle valmiiksi. Muutoinkin tuli se vaikutelma, että Lapin väki ei tainnut pahemmin harrastaa omaehtoista Jumalan sanan kirjojen tutkimista. Meille opetettiin rippikoulussa loru, missä järjestyksessä Paavalin kirjeet ovat: room-ko-ko-gal-ef-fili-kol-tesa-tesa-timo-timo-tiit-filemon.

Uno Martinsson toimi myös lukkarina, välistä Laurellin Martti otti virret, joskus Paloniityn Aulis. Lapissa käytettiin *”Lahden kirjaa”* vuodelta 1946, Suomessa oli käytössä Vanha-laestadiolais-kristillisen-yhdistyksen virsikirja vuodelta 1955, jossa ei ollut yhtä paljon vanhan virsikirjan virsiä kuin *”Lahden kirjassa”*. Molempien kirjojen lopussa oli virsiä uudemmista kirkon virsikirjoista; vuoden 1946 kirjaan ne oli otettu vuoden 1886 ns. keskikirjasta, vuoden 1955 kirjaan taas vuoden 1938 virsikirjasta (jota kirkossa käytettiin vuoteen 1986). Kun Martti otti jonkin näistä uusista virsistä, syntyi pientä sekaannusta, kun Lapin ihmiset veisasivat vähän vanhemmin sanoin. Sten päätti virren jälkeen, että niin siinä käy, kun kirjoja mennään muuttamaan. Aulis otti kerran virren

”Varjel’ Jumal’ sinun sanas’, niiden voima myös lyö alas, kuin Kristuksen, rakkaan Poikas’, istuimeltaan pyytävät poijes”.

Aulis totesi, että tämä on niin kallis virsi, ettei hän haluaisi jättää siitä yhtään värssyä pois. Niinpä veisattiin kaikki viisi säkeistöä.

Istuessani Stenin vieressä tulkkauksessa havaitsin, että hänen toinen peukalonsa oli poikki. Sen verran siitä oli tynkää jäljellä, että sillä pystyi kääntelemään kirjan sivuja. Käsissä oli runsaasti pieniä pisamia. Kuokkasen Reijolta opin, että sormen poikkimeno on *”puusepän vala”*. Reijon mukaan se syntyy sitten, kun on oppinut työnsä niin hyvin, että puuta-varan sirkkeloiminen sujuu aivan automaattisesti tarvitsematta ajatella-kaan asiaa.

Sten kertoi saarnassaan hiihtäjä Erik Larssonista, joka oli kotoisin Kiirunan läheltä Kurravaaran kylästä. Kun hän alkoi saavuttaa menestystä hiihtoladuilla, hän sai lempinimen Kurravaara-Lasse. Kun menestys vain kasvoi ja hänestä tuli olympiavoittaja, hänet tunnettiin nimellä Kiiruna-Lasse. Kun Erik Larsson teki parannuksen ja hylkäsi kilpauransa, hän ei ollut enää sen paremmin Kurravaara-Lasse kuin Kiiruna-Lassekaan. Sten käytti tätä esimerkkinä siitä, miten ihminen haluaa saavuttaa turhaa kunniaa ja mainetta ja omistaa itselleen sitä toisen menestyksestä. Muistelllessaan aikaa ennen parannuksen tekoa Sten käytti usein ilmaisua: *”Kun me kuljimme naurusuin synnin teillä”*.

Sten kertoi erään saarnaajan sanoneen Boremanin postillasta – saarnassaan hän ei maininnut Björkin nimeä, toisin kuin kotonaan jouluna 1979 – että me tiedämme kyllä sen, mutta me emme tohdi puhua siitä mitään. Sten saarnasi radioista ja televisioista, kuten lapsuudessani oli saarnattu. Sten huomautti, että vaikka laite itsessään ei ole synty, niin kristityn ei sovi hankkia pahenuksen välikappaletta, josta Isak Niku varoitti kirjeessään Suomeen. Vaikka radiota ei kuuntelisi tai se ei olisi edes toimintakuntoinen, jo se on kuulemattomuuden synty, jos kristityllä on tuo laite. Tällaista saarnaa juuri useimmat Kaunisniemen seurakuntasalissa istuneet olivat kovasti kaivanneet, kun sitä ei ollut enää vähään aikaan Suomessa kuultu. Sten opasti siis kuten Antero Rautio, joka ei tullut Steniä kuulemaan, *”koska tällaisenaakaan aikana ei sovi pahentua”*.

Sten viittasi siihen, miksi kristillisyyden vanhimmat saarnasivat polkupyöristä: pojat ottivat tytön tarakalle ja lähtivät naapurikylään tansseihin. Tällä hän halusi epäilemättä kaataa uudistajien puolustelut, että ennen on kristillisyydessä oltu niin tyhmiä, että saarnattiin jopa polkupyöristä. Sten totesi, että nyt on samalla tavalla aihetta saarnata autoista,

kun nuorukaiset ottavat neitosia kyytiin ja autoista tulee huoruuden välikappaleita.

Sten mainitsi saarnassaan, että muutamat ovat yrittäneet tehdä puukarhakasta saarnaajaa. Lauri käytti siis Stenin omaa ilmaisua keväällä Honkilahdessa viitatessaan Stenin yritykseen tehdä Arvid Stålnackesta saarnaaja, ajattelin itsekseni. Sten huomautti myös, että joillakin on ollut niin kova kiire päästä pöydän taakse, että sukat ovat pyörineet jaloissa. Opin Steniltä uusia sanoja. Kun jollakin vanhalla kristityllä ei ollut antaa muuta rakkauden merkkiä saarnaajille, hän oli antanut esineen nimeltä *”sentråd”*. Sten auttoi minua sanomalla sen suomeksi: suoninuora. Yritin kääntää sanonnan *”till påskyndelse”* jouduttamiseksi tai kiiruuttamiseksi, mutta Stenillä oli tarjota oikea vastine: hopitukseksi (on Jumalan Sana annettu, kuten myös neuvoksi, opetukseksi, varoitukseksi ja lohdutukseksi).

Melkein aina Stenin saarnan päätteeksi oli paljon väkeä liikkeellä, ja Sten saarnasi voimakkaalla äänellä synnit anteeksi *”elävän Herran Jeesuksen nimessä ja kalliissa sovintoveressä”*. Sen hän teki suomeksi, vaikka varsinaisen saarnan hän piti ruotsiksi. Paloniityn Asmo totesi, miten erilaista onkaan istua kokouksissa täällä kuin rukoushuoneella, missä vain vilkuilee vähän väliä kelloa, joko tämä kohta loppuu.

Sten piti myös raamatuntutkintoa. Ensimmäinen aihe oli, mikä varkaus ei ole synty. Vastaus siihen oli, että ei ole synty varastaa sydäntä, toisin sanoen kristitty voi rakkaudellaan, vaelluksellaan, esikuvallaan ja palveluksellaan voittaa toisten rakkauden.

E erityisen pitkään käsiteltiin kysymystä Kaanaan häiden edeskäyvästä (Joh. 2:8–9). Martti Laurell sanoi ajattelevansa, että se on Kristus. Salme Ylenius muisti Lutherin selittävän, että se merkitsee juutalaista pappeutta. Minä arvelin, että koska siinä puhutaan erikseen yljästä ja edeskäyvästä, niin käsittääkseni edeskäypä tarkoittaa saarnavirkkaa. Luultavasti muistin myös Laestadiuksen sanat: *”Meidän pitää tunnustaa sekä yljän että morsiamen edessä, että edeskäypä on ollut hidas maistamaan parasta viinaa”*.

Elorannan Laura oli samaa mieltä kanssani, ja hän tuli jälkeensä kysymään, miten oikein vastasin siihen. Lopulta siinä kävi niin, ettei Sten sanonut ollenkaan ajatustaan, vaikka sitä kovasti häneltä penättiin. Paloniityn Taimi vähän nurisi, että Joel Ahonen aina sanoi lopuksi oman ymmärryksensä.

Lammilla oli yhteensä 90 henkeä kokouksissa, sunnuntaina väkeä oli eniten. Kuulemaan tuli myös lammilaisia, kuten Vihtori Heinonen, Asseri Forsström (Raittisen Hilkan veli) sekä Olavi Havaskari. Vihtori Heinosen olin kuullut ihmettelevän, mistä on lähtöisin opetus, että opetuslapset saivat Pyhän Hengen helluntaina. Oli myös minulle entuudestaan tuntemattomia, kuten Vilhon veli Paavo Kuokkanen perheineen Nuijamaalta Neuvostoliiton rajan tuntumasta. Monet Kuokkasen Vilhon ja Lainan sekä Raittisen Jaskan ja Hilkan lapsista tulivat kuulemaan, kun heidän vanhempansa olivat niin sydämellisesti vedonneet heihin. Hilka sanoi, että ennen kokouksia hänen mielessään oli soinut voimakkaasti virren sanat: *"Ah kuinka taivaan valtakunta niin monelle on halpa vaan"*.

Vakavasti kaikki istuivatkin kuulemassa, Raittisen ja Paloniityn lapsia kävi myös anteeksi anomassa. Vilhon sisarenpoika Rauno Romo teki parannuksen maailmasta. Pohjois-Karjalasta tulivat Väänäsen Lauri ja Hilma sekä Parmaalain Elmi. Leevi Sirén toi isänsä Martin, mutta ei jäänyt itse paikalle (Martin miniä oli kerran kuulemassa). Muistin Leevi Sirénin Lahden juhannuskokouksista. Olin kuvitellut lapsena, että Lasarus, jonka Jeesus herätti kuolleista, oli varmaan tuon miehen näköinen.

Tyine Laurikainen oli saapunut Helsingistä Jenny Jeskasan kanssa, joka oli meille kaikille uusi tuttavuus mutta joka oli selvästikin jo vanhastaan seurannut kristillisyyttä. Jaska kertoi, että Tyine kiitti pihalle tultuaan Jumalaa *"niin että mäki raikui"*. Minäkin hätkähdin välistä, kun etupenkissä istunut Tyine yhtäkkiä kesken saarnan löi kätensä yhteen ja alkoi kiittää ääneen: *"Herra Jeesus ole kiitetty, Herra Jeesus ole kiitetty!"* Paloniityn Taimi ihmetteli: *"Mistä Tyine tommosen Jennynkin on löytänyt?"*

Yleisömenestys teki epäilemättä vaikutuksen myös Steniin. Hän kertoi myhäillen ihmisten sanovan, että Stenillä on laumassaan vain kourallinen vanhuksia, mutta elokuun kokousten jälkeen kaupungilla on puhuttu, miten paljon väkeä kokouksissa oli ollut. Kiirunassa oli ollut

suomalaisia aika lailla, Norjasta melkein koko pieni seurakunta, Amerikasta Melvin ja Linda Niska sekä Sivert ja Hazel Hendrickson neljän lapsensa kera.

Stenillä oli tekstinä Ef. 4, joka alkaa tutuilla sanoilla:

”Niin minä vangittu Herrassa neuvon teitä, että te siinä kutsumisessa, johon te kutsutut olette, niin vaeltaisitte kuin sopii”.

Sten kysyi monilta, mihin meitä on kutsuttu. Vastauksen saatuaan hän totesi: *”Aivan oikein”*, ja jatkoi kysymistään. Viimein hän kysyi Lauri Väänäselältä, joka vastasi: *”Perimään taivaan valtakuntaa”*. Tämän vastauksen Sten hyväksyi (minun piti ensin kääntää se ruotsiksi; Laurin puhe tuli halvauksen vuoksi niin nopeina ryöppyinä, että siitä oli hieman vaikea saada selvää).

Illalla Sten saarnasi Jes. 9:stä:

”Kansa, joka pimeässä vaeltaa, näkee suuren valkeuden, ja jotka kuoleman varjon maassa istuvat, niiden ylitse se kirkkaasti paistaa”.

Seuraavassa värssyssä ruotsalaisessa Raamatussa lukee:

”Sinä lisäät kansaa, ja et siinä tee iloa suureksi, mutta sinun edessä iloitaan, niin kuin elonkorjuussa iloitaan”.

Suomalaisessa Raamatussa lukee taas:

”Sinä lisäät kansaa, ja lisäät hänelle iloa: sinun edessä iloitaan niin kuin elonaikana iloitaan.”

Luettuani jakeen suomalaisesta Raamatusta, huomautin, miten ruotsalaisessa sanotaan. *”Juuri niin”*, Sten sanoi. Hänen mielestään ruotsalainen teksti oli oikeassa: kysymys on kahdesta asiasta, kristityille tulee ilo mutta epäuskoisille viha. Uskottomia on niin paljon enemmän, että siksi tekstissä sanotaan: *”et siinä tee iloa suureksi”*. Suomalainen Raamattu puhuu vain toisesta puolesta, oli Stenin mielipide.

Albert Jänkänpää sanoi, että emme osaa olla niin kiitollisia Jumalalle kuin tulisi, että Hän on säästänyt valkeutensa meille. Hän muisteli minulle Mäntyvaaran Juhania, joka saarnasi niin usein vyöliinasta, että häntä alettiin pilkata vyöliinasaarnaajaksi. Kun muutamat vaimoihmiset olivat heittäneet vyöliinan pois, Mäntyvaaran Juhani oli päättänyt, että hän

kuiten(kin) saarnaa siitä. Albert lisäsi silti, ettei se ole niin tärkeä asia, kun amerikkalaiset ovat taas tarkkoja huivin pitämisestä. Albert kertoi myös vanhojen saarnaajien saarnanneen kukista, että ensin ne ilmestyvät ikkunan ulkopuolelle, sitten ne hyppäävät ikkunalaudalle ja viimein pöydälle. Kun tervehdin jonakin aamuna Albertia, hän totesi omaan tapaansa lempeästi hymyillen Frans Parakan opettaneen, ettei saa heittää sitä tapaa, että tervehditään kokouksissa joka päivä. Albert mainitsi hajaannuksen aikaan Lapissa saarnatun, että ei auta, vaikka olisi niin vanha, että jäkälä päässä kasvaisi. Albertin mukaan tällä tarkoitettiin August Isakssonia, hänen setäänsä.

Jänkänpään Albert kertoi kokeneensa kolme hajaannusta elämänsä aikana. Ensimmäinen oli ero Boremanin joukon kanssa, toinen tapahtui vuonna 1967 Markitassa, kun hänen veljensä ja sisarensa menivät takaisin Boremanin joukkoon, ja kolmas oli ero Leevin kanssa. Keskimäinen ero oli kaikkein raskain, Albert lausui vakavana. Albertin nuorempi veli Benjam ja sisar Hilda Nordvall miehensä Raatukkavaaran Viktorin kanssa olivat olleet aluksi yhtä mieltä Augustin, Leevin ja Stenin kanssa, mutta pari vuotta hajaannuksen jälkeen he olivat pyörtäneet mielestänsä. – Niemen Hilikka sanoi Benjam Jänkänpäästä, että *”se oli oikea jänkkä”*, niin tiukka hän oli ollut kannassaan.

[Jouluna 1985 olin Jällivaaran rukoushuoneella seuraamassa keskustelua lähetyksistä. Kysyttiin myös, mitä mieltä Benjam Markitasta on. Hän sanoi vain, että saarnaajat voivat päättää sen asian. Kun pääsin näkemään, kuka on Benjam Jänkänpää – hän oli aika tavalla Albertin näköinen vaikkakin selvästi nuorempi - menin toisena päivänä hänen luokseen ja mainitsin hänen olleen Suomessa Leevin kanssa. *”Se on minun veljeni”*, Benjam oikaisi. Sanoin, että silloin ennen hänkin oli ollut. *”Kun hourathiin”*, totesi Benjam Jänkänpää. Kysyin, oliko se hourausta, kun hän oli Boremanin postillaa vastaan. *”En mie taho tiskuteerata semmosista asioista”*, Benjam ilmoitti. Olisi luullut, että hän olisi mielellään valistanut, miten hänelle kirkastui, että hän oli ollut vahingollisessa eriseurassa, vallankin jos näkee jonkun olevan vielä kiinni siinä, mistä itse on tullut kirvoitukseksi. Halusin mennä jututtamaan Benjam Jänkänpäätä, kun olin usein kuullut vedottavan henkilöihin, *”jotka ovat tulleet jo takaisin”*.]

Isak Vitblom eli *"Poro-lisakki"* Parkalompolosta valitteli: *"Se on paha, kun lapset soittaa ja sanoo 'hei'"* Suomalaiset tuntuivat kummeksuvan, mitä lisakki tuolla tarkoitti, tietenkin lapset soittavat vanhemmilleen ja sanovat *"hei"*. Meille oli outo asia, että kristityn ei sopisi tervehtiä ihmisiä tuolla sanalla. Sitä olin kyllä ihmetellyt, että vakavamieliset hämeenlinnalaiset saattoivat kadulla tavatessaan sanoa toisilleen *"hei"*. Mutta pidin pahana vain sitä, että kristityt sanovat toisilleen näin. Tosin olin kuullut isältäni, että Otto-faari oli saarnannut, ettei kristittyjen sovi käyttää tervehdystä *"hei"* vaan tulisi sanoa *"päivää"*. Jaakko Pitkäsen mielestä se oli sama asia. Kummastelin myös sitä, että nuoret tervehtivät rukoushuoneella sanomalla ensin toisilleen *"moro"* ja vasta sitten kädestä *"Jumalan terve"*. *"Moro"* oli ikään kuin todellinen tervehdys ja *"Jumalan terve"* rukoushuoneella välttämätön muodollisuus. Parkalompolon rukoustenpitäjän *"Pikku-lisakin"* leski Anna-Lea Gunnelbrand viittasi vakavana siihen, miten vanhat saarnaajat ovat heitä opettaneet.

Paloniityn Aulis halusi kirjallisen todistuksen siitä, että Sten ei ole hyväksynyt Laurin historiankirjaa. Auliksen mielestä tämä oli tarpeellista, koska kirjan lopussa oli Stenin kirje, jonka mukaan hän olisi hyväksynyt sen. Siksi Sten antoi minulle käännettäväksi pöytäkirjan Jällivaarassa helmuntaina 1976 pidetystä kokouksesta, jossa oli päätetty, että nimet otetaan pois kirjan esipuheen alta eikä Lapinmaan seurakunta ole kirjan julkaisija. Samoin oli päätetty, että Laurin pitää hävittää tekemänsä mainoskilvet. Lauri oli kutsuttu paikalle kokouksen jälkeen, ja hän oli luvannut toimia päätöksen mukaan.

[En ole varma, olinko kuullut jo tuolloin, että Leevi ei ollut mukana kokouksessa eikä hänen mielipidettään kysytykään. Juhannuksena Kaalaluspissa oli pidetty uusi kokous, jossa päätettiin, että ne, jotka haluavat, saavat laittaa nimensä esipuheen alle. Joka tapauksessa Sten ei koskaan kertonut tästä.]

En muista Stenin maininnee minun kuullen mistään asiasta historiankirjassa, mikä olisi ollut väärin, paitsi että Lauri kirjoittaa jo kuolleista henkilöistä. Tosin Sten sanoi, että koko historian kirjoittaminen on väärin, koska vanhimmat eivät ole kirjoittaneet koskaan historiaa. Se tuntui minusta oudolta, koska Laestadius kirjoittaa Huutavan äänessä historiaa

Lapin heräyksen alkuajoista, Raamatussa on monta puhtaasti historiallista kirjaa, Lutherista ja muista entisten vuosisatojen opettajista tiedämme, koska kirkkohistoria kertoo heistä. Kuusi saarnaajaa, joukossa August Isaksson ja Leevi Pudas, olivat vahvistaneet allekirjoituksellaan William Erikssonin historiallisen esityksen *”Elävä kristillisyys aikakaudessamme”*. Minusta oli tavattoman arvokasta, että Lauri oli kirjannut paperille Lapin tapahtumat, joista monet ovat halunneet vaieta.

Sten muisteli aikaa, kun Mäkelän väki tuli ensi kertaa Lappiin kokouksiin (1968). Heidän murteensa oli ollut niin outoa, ettei Sten ollut ensin ymmärtänyt sanaakaan heidän puheestaan. Sten oli joutunut samaan huoneeseen nukkumaan heidän kanssaan (kaiketi Svappavaarassa), ja hän oli toivonut, kun he eivät vain rupeaisi kyselemään mitään häneltä. Onneksi miehet olivat matkasta sen verran väsyneitä, että he olivat nukah-taneet heti. [Honkilahtelaisilta kuulin Stenin arvelleen, että tuo on kyllä ryssä.]

Maanantaina oli arkipäivä, eikä Kaunisniemessä ollut yhtä paljon kansaa. Se oli ainoa kerta, kun Laurellin Pauli tuli kuulemaan Steniä. Sten piti erityisen hyvän saarnan Matteuksen 18. luvusta ja kuvasi monipuolisesti käden, jalan ja silmän pahennuksia. Hän puhui kielenkin pahennuksesta: vaimoväki voi soittaa päivällä toisilleen ja kysellä, oletko kuullut, mitä se tai se on tehnyt tai sanonut. Sten jatkoi, ettei se koske vain hameväkeä, kyllä vihollinen vaikuttaa yhtä lailla meissä miehissä. Sten kysyi jotakin myös Laurellin veljeksiltä lisäten, että me emme vielä tunne niin hyvin toisiamme, mutta emmeköhän me tule tutuiksi. Saarnan jälkeen Paulikin oli pyytämässä anteeksi. Luulen, että en koskaan muulloin nähnyt Paulia niin liikutettuna kuin hänen anoessaan Steniltä anteeksi tuona maanantaina. Saarnan jälkeen Sten kertoi minulle (ruotsiksi), että kerran Jumala oli avannut erityisellä tavalla Leeville. Sten oli sanonut Leeville: *”En minä kiitä sinua vaan Jumalaa, kun hän on näin antanut sanansa oven olla auki”*. Leevi oli alkanut itkeä ja sanonut, että niin se on.

Ruokasalissa Pauli totesi, että näin tiivistä Jumalan sanaa hän ei ole pitkään aikaan kuullut, ei Peltosen Paavon kuoleman jälkeen (siitä oli kulu-nut lähemmäs neljä vuotta). Raittisen Hilkkaa nauratti: *”Mistä Steeni sen niin hyvin tietää, että joskus tulee pirautettua”*.

Pauli viittasi ennen lähetystä seuroissa annettuihin ankariin kieltoihin mennä eriseuraisten kokouksiin. (Niemen Toivokin oli saarnannut Tampereella, ettei niitä kannata mennä kuulemaankaan). Pauli sanoi velmulevaan tapaansa hymyillen: *”Luulisi heidän sanovan, että jos te vähänkään epäilette, että ne voisivat olla oikeassa, menkää ihmeessä kuulemaan: siellä omavanhurskaus häisee jo matkan päähän!”*

Pauli kertoi olleensa nuorena miehenä Jällivaarassa (olisikohan ollut 1940-luvun lopulla). Siellä hän oli tavannut myös Pikku-Leevin, joka oli antanut hänelle kalenterin. Pauli alkoi sitten puhua, millainen tilanne täällä Suomessa on. Hän totesi, että on monia saarnaajia, jotka kantavat oikeaa mieltä mutta eivät rohkene sanoa sitä suoraan. Siksi oikeamielisten kristittyjen ei pidä nyt jättää suurta joukkoa vaan olla tukemassa heitä, että he uskaltaisivat julkisesti tunnustaa mielensä ja seisoa totuuden puolesta. Pauli katsoi, että jos taloon tulee vaikea sairaus ja useimmat asukkaat sairastuvat siihen, terveiden ei pidä paeta ulos ja jättää sairaita ja kuolevia oman onnensa nojaan, vaan heidän tulee parhaansa mukaan olla auttamassa sairaita. Moni muukin oli käyttänyt ilmaisua, että täytyy pysyä joukossa *”taistelemassa”*.

Sten halusi vastata ruotsiksi ja pyysi minua tulkkamaan. Muutoin hän puhui kanssapuheissa suomea, vain saarnatessaan hän tunsii tarvetta tukeutua äidinkieleensä. Sten sanoi, että heillä Ruotsissa oli niin jyrkkä vastakohtaisuus eri osapuolten kesken, ja siksi siellä tuli hajaannus, mutta täällä Suomessa on tilanne toinen. Hän siis oikeastaan vahvisti Paulin ajatuksen. Paulin mentyä Sten lausui minulle (taas ruotsiksi): *”Se oli mukava mies”*. Kuokkasen Vilho ei pitänyt lainkaan siitä, kun hämeenlinnalaiset viittasivat myöhemmin näihin Stenin sanoihin. Hänen mielestään siteet isolle puolelle piti katkaista kokonaan. Luulen, ettei hän käynyt siellä kertaakaan sen jälkeen, kun hän oli lähtenyt ulos yksistä kanssapuheista Lahden rukoushuoneelta vuonna 1975. [Usko Hiltunen kertoi myöhemmin minulle muistavansa sen, miltä Vilho näytti, kun hän lähti. Ennen sitä Aaro Hartikka oli antanut pilkallisia vastauksia Vilhon kysymyksiin.]

Sten muisteli lähetysmatkaa, jonka hän oli tehnyt Levin kanssa Etelä-Ruotsiin. Uppsalassa opiskelleet Pekkarin tyttäret olivat kutsuneet

heidät. Siellä oli tullut kuulemaan Sara Ranta-Rönnlund, joka oli kristittyjen lapsia ja joka on julkaissut muisteluteoksiaan. [Suomeksi on ilmestynyt kirja Armon penikoita. Tekijä kauhistelee esimerkiksi, että hänen nuoruudessaan saarnattiin ankarasti tyttärille, joiden puseroissa oli kääntökaulus, joiden hameet olivat lyhentyneet ja jotka olivat jättäneet esiliinan pois.] Leevi erehtyi kysymään saarnassaan Saralta, jonka vastaukselle ei tahtonut tulla loppua. Sten kertoi huvittuneena, miten Leevi yritti päästä väliin, mutta Sara Ranta-Rönnlund vain jatkoi vastaustaan, kun häneltä oli kerran kysytty.

Laurellin Erkki oli kokouksissa vain Lammilla, mutta hän oli muistaakseni mukana kaikkina kolmena päivänä. Kuulin Erkin maininneen, miten hänelle tuli liikuttunut olo jo siitä, kun sai nähdä Lapin vanhat kristityt. Erkin mukana oli hänen poikansa Arto, joka on hiukan minua nuorempi. Arto oli jo aiemmin kertonut minulle ajattelevansa täysin samalla tavalla kuin isänsä.

Kun lähdin takaisin Turkuun, minulla oli bussiin astuttuani aivan epätohtellinen tunne, tuntui kuin olisin tullut toiseen maailmaan. Oli ihmeellistä nähdä jonkun lukevan sanomalehteä. Minusta tuntui, että olin ehtinyt unohtaa kolmessa päivässä kaiken maallisen.

Käväisin yliopistolla hoitamassa kouluasioitani ja lähdin saman tien Lahteen. Vilho odotti minua Salpakankaan pikavuoropysäkillä. Hän kertoi, että kokouksissa oli ollut joku mies Turusta. Ihmettelin, kuka se saattaisi olla. Yllätykseni oli suuri, kun näin Kuokkasen olohuoneessa Sukarin Tenhon, joka oli Simolinin Reinon ja Sirkan vävy (hänen ensimmäinen vaimonsa oli kuollut traagisesti). Muistin Tenhon kysyneen minulta keväällä Simolinilla Stenin kokouksista, mutta sen jälkeen en ollut hänen kanssaan puhunut. Nyt meistä tuli ystävät. Olin niin iloinen, että meitä on opiskelukaupungissani ainakin kaksi, jotka haluavat kulkea samaa tietä. Kun Tenho kävi kamarissa puhelemassa Stenin kanssa, Frans Pekkari sanoi minulle, että se on hyvä, että tekee parannuksen, silloin tulee paremmin pysyväiseksi kristillisyydessä. Kun en ollut paikalla tulkkaamassa, Sten oli saarnannut päivällä suomeksi. Vilhon poika Leo kertoi, että ihan hyvin sekin meni, vaikka ei niin sujuvasti kuin ruotsiksi, kun Stenin oli täytynyt hakea sanoja.

Iltakokoukset olivat Hälvälän koululla. Sinne tuli useita henkilöitä ”*isolta puolelta*”, Niilo Salo emäntineen ja muutamia nuoria. Jonkun kanssa heistä olin ollut samalla bussilla Kiirunan helluntaikokouksissa viisi vuotta aiemmin. Sten saarnasi, ettei korkeakorkoisilla kengillä voi kulkea kaidalla tiellä. Lähdin kokouspaikasta lahtelaisten nuorten autossa. Kun jäin pois kyydistä Kuokkasen kohdalla, yksi heistä sanoi, että olisi ollut hauska puhella pidempään.

Aapeli Saarisalo tuli poikansa Sakarin mukana Kuokkasille päiväkokouksiin. Kun hän joutui lähtemään kesken saarnan, hän käveli ensin saarna-pöydän luo pyytämään siunausta (muistaakseni ruotsiksi). Sten todisti synnit anteeksi ja jatkoi sitten saarnaansa.

Kuokkasen Laina totesi, että hän oli etukäteen ajatellut, että kokouksissa ei ole juuri muita kuin Sirénin Martti yksin penkissä, mutta autojahan on ollut rivissä pihalla melkein kuin juhannuskokouksissa, hän naurahti iloisesti. Sten ihmetteli sitä, miten monille Lapissa rukoushuone oli niin tärkeä, että maallisten huoneiden takia he jäivät suureen joukkoon. Ilmeisesti Sten tiesi siellä olleen ihmisiä, jotka näkivät vääryyden.

Hämeenlinnassa ei ollut kokouksia, vain iltakyläily Laura Elorannalla. Paikalla oli ”*ison puolen*” kannattajista Urho ja Tyne Hyvärinen sekä Hanna Jokipalo, saarnaaja Suune Jokipalon leski. Sten puhui ruotsiksi, ja minä tulkkasin. Hän mainitsi, miten käy, jos viinamäen aita kaatuu ja perkele pääsee paskantamaan Herran viinamäkeen. Aulis teki selkoa, miten yhteys Lapinmaahan on syntynyt, kuinka siellä on käyty kokouksissa ja nyt on saatu lähetys tänne Suomeen. Kuultuaan Auloksen puheesta Yleniuksen Martti oli hieman harmistunut, kun yhteys Lapin ”*pieneen puoleen*” oli todellisuudessa syntynyt jo vuosia aiemmin. Martti oli ensimmäisiä suomalaisia, joka kävi Lapissa ”*pienen puolen*” kokouksissa hajaannuksen jälkeen, Nattavaara by oli yksi kokouspaikka.

Ennen lähtöään Jokipalon Hanna vetosi johonkin, mitä Jönsson oli sanonut. Vastasin hänelle siihen, ja Sten kehotti myhäillen Hannaa kuuntelemaan, mitä sanon. Jälkeenpäin Hyväriset ja Hanna Jokipalo olivat arvostelleet, ettei Elorannalla ollut mitään raamatuntutkintoa. Emäntä Laura kertoi minulle yhden miehen tulleen paikalle muiden jälkeen. Istuessaan keittiössä juomassa kahvia hän oli puhunut kädet täristen: ”*Minä olisin*

ollut koko ajan teidän mukanne, mutta se [vaimo], se [vaimo]... Tämä mies oli puhunut minulle jo ennen lähetystä, miten paljon helpompi tilanne Auliksella on kuin hänellä, kun Taimi on vielä monta kertaa taitavampi (kuin Aulis). Miehen emäntä oli taas valittanut, ettei hän kestä sitä, että tulee taas sotaa ja vastustusta. Mies oli vastannut, ettei hänellä ole mitään, jollei hän saa puolustaa sitä kristillisyyttä, jota hän sydämeään rakastaa.

Sten mainitsi jossakin välissä minulle (ruotsiksi), että se varsinkin näyttää *"oikein pahalta"*, kun vanhoilla naisilla on lyhyet hameet.

Kun kävin Helvi-fammulla, hän muisteli Lapin-matkaansa helluntaina 1960. Sten oli saarnannut, ja Luoma tulkkasi. Saarna oli ollut niin vaikuttava, että Luomallakin valuivat kyneleet pitkin poskia. Ymmärsin isoäitini ajattelevan, että lahjoillaan Sten pystyy vetämään ihmisiä puoleensa. Tätini mielipide oli, että pidämme Steniä jumalana. Hän oli myös sitä mieltä, että noin pieni joukko ei voi olla oikeassa, koska Raamatussakin yksi lammas eksyi ja 99 pysyi tallella. Toisen tätini mies Mauri muistutti minua siitä, kun olin lukenut sarjakuvalehteä edellisenä vuonna autossa, johon olin mennyt lukemaan pääsykokeisiin. Hänestä se oli jotenkin huvittava tilanne. Niin sain hyvän tilaisuuden pyytää anteeksi, että olin näyttänyt sellaista huonoa esikuvaa.

Seuraavana viikonloppuna kokoukset olivat Hervannan kirkossa Tampereella. Lauantaina päivällä Heikki Arvola tuli sinne appensa Mäkelän Yrjön kyytimiehenä. Simolinin Reinokin oli tullut Turusta. Ilahduin nähdesäni eteisessä Kalle Koistisen, Severi Mäkelän, Hannu Viljakaisen ja neljännen miehen, jota en tuntenut mutta joka selvästi oli Mäkelän sukua. Menin tervehtimään ja toivotin heidät tervetulleiksi. Kysyin tuntemattomalta mieheltä, kuka hän on, ja hän vastasi olevansa Heimo Mäkelä. Nyt sain tietää, että mies, joka toimi Honkilahdessa lukkarina ja meni ensimmäisenä pyytämään anteeksi, ei siis ollutkaan Heimo. Olin vilpittömästi iloinen neljän miehen lähetystön tulosta, koska salainen sydämellinen toivomukseni oli koko ajan, että pienen joukon ikävä hajaannus voitaisiin vielä korjata, kuten Laurikin toivoi historiassaan.

Kokous alkoi. Kun Uno rupesi lukemaan rukousta, Severi näytti harkitsevan hetken ennen kuin asetti kätensä otsalleen rukousasentoon. Kuljun

Hugo oli huomauttanut minulle Tampereen rukoushuoneella rukoilevansa aina näin – hän asetti kämmenensä otsaa vasten – niin kuin kristillisyydessä on ennen tehty. Sten piti lyhyen puheen ottamatta tekstiä, Yrjö istui hänen rinnallaan pöydän takana. Sten sanoi, että kristillisyyden vanhimmat eivät ole ainoastaan jättäneet meille esikuvaa siitä, miten meidän tulee pukeutua tai laittaa huoneemme, vaan he ovat opettaneet myös, miten kristillisyyden laivaa tulee ohjata. Kokouksen jälkeen Sten pyysi Yrjöä puhumaan muutaman sanan. Tampere oli ainoa paikka, jonne Yrjö tuli kokouksiin. Samalla tämä oli tiettävästi viimeinen kerta, kun Sten ja Yrjö kohtasivat.

Lähdin Yleniukselle Hannun, Severin, Heimon ja Kallen kyydissä näyttääkseni heille tien Paavo Kolin kadulle. Rappukäytävässä Kalle sanoi Pekkari Fransille, että siitä onkin jo pitkä aika, kun me olemme viimeksi Fransin kanssa yhtä jalkaa astuneet. Olohuoneessa Kalle otti Lapin ihmisten kanssa puheeksi esiliinan. He vahvistivat, että sitä esikuvaa he ovat aina seuranneet. Kun Sten tuli keittiöstä kahvilta, Kalle kysyi häneltä:

”Mites se on, Steeni, kuuluuko esiliina kristillisyyden esikuvaan?”

Luulen, etten ole koskaan nähnyt kenenkään ihmisen raivostuvan yhtä silmittömästi. Sten käski heidän lähteä ulos ja uhkasi poliisilla. Hämmästyin niin, että en ehtinyt itse tajuta kaikkea, mitä hän sanoi. Frans Pekkari yritti vastata jotakin, käsittääkseni hän aikoi sanoa, että kristillisyyden vanhimmat eivät olleet vaatineet esiliinaa Norjassa, mutta Sten keskeytti hänet:

”Ei sille kannata ythän vastata! Vasta munasta tullut!”

Severi sanoi rauhallisesti:

”Kyllä Kalle saa saarnata”.

Sten kivahti:

”Saa, mutta siellä teidän omissa kokouksissa!”

Arvolan Heikki huomautti, että ei Severin väellä Honkilahdessa entiseen aikaan ollut esiliinaa. Severi myönsi:

”Ei meillä ollut sitä tapaa”.

Uno Martinsson paheksui, että leeviläiset olivat pitäneet kokouksia sel-
laisissa paikoissa, mihin kukaan ei ollut heitä kutsunut, vaikka saarnaajien pitää kulkea kutsuttuina ja lähetettyinä. Kalle virkkoi leppoisaan ta-
paansa, mitä Jumalan Poika sanoi opetuslapsilleen:

”Mihinkä kaupunkiin te tulette sisälle ja he ottavat teidät vastaan, jne.”

Kallelle huomautettiin, että Lauri kirjoittaa jo kuolleista henkilöistä. Kalle vastasi Laestadiuksen kirjoittavan pitkään Huutavan äänessä [piispa] Tegnéristä, vaikka tämä oli jo kuollut. Kun Kalle mainitsi jotakin Lapin seurakunnasta, Kuokkasen Vilho lausui kiivaasti:

”Jos siellä oiskin seurakunta, mutta kun siellä on pari nuorta poikaa!”

Hannu ihmetteli:

”Onko se siis niin, että maassa maan tavalla?”

Yrjö nosti kynärpäättään ja tönäisi vieressä istunutta Hannua käskien huutolaispojan olla hiljaa (Yrjön tytär Lea oli Hannun kasvattiäiti). Hannu mainitsi myös olevansa 27-vuotias. Ajattelin, että onpa hän vielä nuori (itse olin 21 v.)

Kun Kalle, Severi, Heimo ja Hannu lähtivät, minulla oli kova halu lähteä heidän mukaansa. Olin niin perin pohjin järkyttynyt ennen kaikkea Stenin, mutta myös Vilhon, Yrjön ja Unon käytöksestä. Sitä vastoin Kalle kumppaneineen esiintyivät rauhallisesti ja sävyisästi kuin kristityt ainakin. Yrjö sanoi miesten lähdettyä, että he yrittävät rakentaa kristillisyyttä miesvoimalla, vaikka heidän oma opettajansa Leevi sanoi, että kristillisyyttä ei rakenneta miesvoimalla.

Minusta välikohtaus oli täysin päinvastainen kuin yleinen käsitys leeviläisistä ja steeniläisistä. Ehdin mielestäni havaita, että Paloniityn Aulis ja Simolinin Reino ajattelivat samalla tavalla kuin minäkin, joka tapauksessa heidän ilmeensä kuvasti hämmästystä. Tunsin, etten voi istua täällä muiden kanssa, vaan menin viereiseen huoneeseen makailemaan sängylle. Huokailin siellä raskaasti. Ajattelin: mitä hyötyä on ollut lähteä isosta joukosta, jos täällä on sama henkivalta, tässä on vain hypätty ojasta allikkoon. Laina Kuokkanen moitti illalla: *”Tulevat tuolla tavalla vanhalla aatamalla”*. Ihmettelin itsekseen, miten ihmeessä hän saattoi

nähdä asian noin päin. Vai ajatteleeko hän, että koska steeniläiset ovat oikeassa ja leeviläiset väärässä, niin vanhan aatamin täytyi olla leeviläisillä?

Sten saarnasi illalla 2. Pietarin kirjeen 1. luvusta, jossa lukee:

”Koska nämä täydellisesti teissä ovat, niin ei he teitä salli löydettää joutilaina eli hedelmättöminä meidän Herran Jeesuksen Kristuksen tuntemisessa”.

Mikäli muistan oikein, Sten selitti, että saarnaajat eivät salli kristittyjen olla joutilaita eli hedelmättömiä. Hän kertoi ahneuden perkeleen pidättäneen jotakin niin, että kun hän oli uhrannut viitosen August Isakssonille, seteli oli rutistunut nyrkissä pieneksi palloksi. Saarnan jälkeen kiersin ympäri pyytämässä anteeksi kaikilta, myös Olga Syrjältä, joka oli mukana kokouksissa. Hän oli kertonut tästä Honkilahdessa. Illalla Yleniuksella Sten mainitsi Heimon tulleen aikaisemmin *”suurena herrana”* mukanaan paperipino puhuakseen Stenin kanssa. En tohtinut sanoa, miten järkyttynyt olin hänen esiintymisestään. [Heimo on kertonut, että hänellä oli kädessään Laurin historia, ja hän oli halunnut kysyä Steniltä, mikä siinä on väärin.]

Sunnuntaina Sten mainitsi saarnassaan komeista hatuista ja rannekelloista. Koskisen Henri otti tämän puheeksi kanssani jälkeenpäin. Hän oli kiinnittänyt huomionsa Stenin ilmaisuun ja halusi tietää, olivatko Stenin mielestä vain komeat hatut ja rannekellot syntyneet vai ovatko ne aina syntyneet.

Kun kävelimme kirkolta Yleniukselle, havaitsin kerrostaloasunnon ikkunassa ison lapun, jossa luki: *”Myytävänä, puh. (nro)”*. Todettuani, että tuolla olisi myytävänä puhelin, Raittisen Hilikka ja Elorannan Laura hymähtivät, että tuo kuulosti Otto Tastilta. Kokousten välissä Hervannan kirkossa oli konsertti. Muuan hervantalainen kristillisyyden tunnustaja näytti punastuvan, kun näin hänen menevän sinne.

Syrjän Olga tuli kokouksiin myös sunnuntaina, kuten poikansa Nevalan Jouni. Väliajalla Jouni sanoi puoliksi itsekseen jotakin sen tapaista, että Leevi oli sanonut ennen Amerikan-lähetystä [Stenille], että älä hajota kristillisyyttä. Ei hänen hiljaiseen puheeseensa juuri kiinnitetty

huomiota, mutta minuun ne pistivät niin, että oli taas vaikeaa istua huoneessa muiden joukossa.

Isak Vitblom Parkalompolosta – joka kuoli viimeisenä Lapin vanhoista steeniläisistä 98-vuotiaana vuonna 2007 – muisteli liikutetulla äänellä ajatelleensa lankeemuksensa aikana, kun Jumala oli vaikuttanut hänessä katumuksen synneistä, että kristityt alkoivat näyttää niin kauniilta hänen silmissään. Metsässä kävellessään Isak oli ajatellut, että Luojan linnutkin laulavat noin kauniisti ja hänen pitää olla tämmöinen. Sitten hän oli saanut armon nousta ylös Kääntöjärvässä. Olen kirjoittanut, että Isakin kuvaus ”löysi sijan minunkin kovassa sydämessäni”. Isak kertoi samassa kylässä asuneen Lars Kitin tunnustaneen hajaannuksen jälkeen hänelle, että tämä (Isakin) puoli on oikeassa. Kerroin Isakille tavanneeni Lars Kitin helluntaina 1979 Kiirunassa.

Alvar Koljonen kuoli sairaalassa 80 vuoden, 9 kuukauden ja 12 päivän iässä samaan aikaan, kun Hervannan kirkossa oli viimeinen iltakokous. Yhdessä saarnassa Sten mainitsi veljestämme, joka odottaa ylimenoa sillattoman virran rannalla. Alvar oli ollut jo monta päivää tajuttomana, ja emäntä Edith sanoi, ettei enää kannata mennä katsomaan häntä, kun hän ei tiedä enää mitään.

Viimeisenä iltana Yleniuksen lapsista nuorin, Kirsti eli Kikka, otti yhtäkkiä eteisessä äitiään Salmea kaulasta kiinni ja anoi anteeksi. Salme alkoi kiittää Jumalaa. Sten sanoi liikutettuna, että äidillä on ilo kuitenkin yhdestä lapsesta. – Yleniuksen yhdeksästä lapsesta kukaan ei ollut tunnustamassa kristillisyyttä. Keskustelun lomassa Syrjän Olga totesi, että Koljosen Aino meni kunniaan. Kikan matkanteko jäi tähän anteeksi anomiseen. Salme aprikoi myöhemmin, mikä tyttäressä mahtoi vaikuttaa noin tuona iltana.

Kun menin bussilla kotiin, tapasin keskustorilla kaupungin liikennelaitoksen kuskin Salosen Uskon, joka oli ollut kuulemassa yhtä Stenin saarnaa. Hän käski minun tulla takaisin eriseurasta.

Salmelta olin kuullut aiemmin syksyllä, että Alvarin Parkinsonin tauti oli pahentunut ja että hän syytti Edithiä erilaisten epäluulojen nojalla. Kun kävin Koljosen Erkillä Helsingissä, hän sanoi syynä isänsä käytökseen

olevan pahan ja kalvavan omantunnon. Tampereen saarnaaja Seppo Parviainen sekä Veikko Lahtinen olivat käyneet katsomassa Alvaria saaraalassa. Sitten levisi tieto, että *”Alvar Koljonen on tehnyt parannuksen”*. Edith kertoi Alvarin kysyneen seuraavana päivänä: *”Kuka ne pojat tänne käskee?”* Edith oli epäillyt, että varmaankin Pirkko [Alvarin tytär]. *”No, se on Pirkko se”*, oli Alvar todennut.

Elmi Parmaala oli järjestänyt kokoukset Joensuuhun. En ehtinyt kokousten alkuun. Silloin Isak Vitblom oli saarnannut omista koettelemuksistaan ja kiusauksistaan, niin että se oli liikuttanut kaikkien sydäntä. Antti Laukkanen tuli kuulemaan yhtenä päivänä, ja Juhani Siltala tuli illalla kolmen muun Kaltimon miehen kanssa, yksi heistä oli Veikko Kinnunen (Anna Kurosen veli), toinen oli saarnaaja Markku Väänänen poika (Markku oli Laurin veli). Olin kirjoittanut kirjeen Juhaniille, ja siksi kiitin häntä, että hän oli tullut. Juhani sanoi, että totta kai hän tulee, jos kerran kutsutaan. Antillekin olin kirjoittanut, mutta minulla taisi olla väärä osoite. Kokousten jälkeen Juhani kysyi Steniltä, miksei hän tee työtä kristillisyyden sisäpuolella. Sten sanoi jotakin, mutta selvästi hänen oli vähän vaikea vastata. Aulis otti puheenvuoron ja sanoi, että ensimmäiset epäluottamuksen siemenet kylvettiin, kun Lapista tuli kirje, jossa luki, että August Isaksson makaa sairaana kotonansa Vittangissa omissa mielipiteissään. Aulis oli mennyt heti kysymään lisä Mieloselta: *”Mitä tämä tarkoittaa?”* Mielonen oli vastannut: *”Ei se tarkoita mitään”*.

Se oli Aulikselle vielä suurempi ihmettelyn aihe: Lapin vanhimmat kirjoittavat lähetykskirjeen, eikä se tarkoita mitään! Aulis jatkoi kirjoittaneensa (noin vuosi sitten) kirjeen kaikille yhä elossa oleville saarnaajille, jotka mainitaan Lahden juhannuskokouksista 1965 Lappiin kirjoitetussa kirjeessä (se oli viimeinen kirje, jossa oli August Isakssonin, Levi Älvgrenin ja Sten Johanssonin nimet) ja pyytänyt heiltä vastausta, missä olisi Lapinmaalla lukittujen ovien takana syntyneen esikoisten seurakunnan kokoukset. Sitten Aulis taputti Steniä olkapäälle ja sanoi, että tämä oli ainoa mies, joka vastasi. Kinnunen sanoi vähän harmistuneena, onko meillä se käsitys, että he eivät tietäisi näistä asioista. Myöhemmin mainitsin Stenille, että jos Leevi olisi ollut vielä elossa, hän olisi myös vastannut. Sten myönsi naurahtaen, että sen hän olisi varmasti tehnyt.

Muistaakseni Sten puhui siitä, miten Boreman ottaa raamatunpaikat uudesta raamatunkäännöksestä, ja siksi teksti ei sovi yhteen Laestadiuksen selityksen kanssa. Juhani otti Elmin kirjahyllystä Boremanin postillan ja näytti, että Boreman ei kirjoita väärin Laestadiuksen kääntymyksestä vaan mainitsee ainoastaan:

”Laestadius kirjoittaa itse, että lapintyttö ’avasi koko sydämensä minulle kuultuaan alttaripuheen’, ei päinvastoin!”

Osoitin sormellani toista kohtaa samalla aukeamalla ja sanoin Juhaniille: *”Luepa tuosta”*. Juhani silmäili hetken Boremanin sanoja:

”Mutta kuka sitten antoi synninpäästön Laestadiukselle ja Raattamaalle? Vastaus: Itse Jumala asianomaisen papin tai maallikon julistaman sanan kautta saarnassa, ripissä ja ehtoollisessa”.

”Niin, tässä se sanoo näin”, Juhani sanoi ja sulki kirjan. Lähtiessään Juhani huomautti minulle, että ’last’ on suomeksi ’pahe’ (olin käyttänyt tulkatessa sanaa ’kuorma’). Myöhemmin Väänäsen Lauri kiitti erikseen minua siitä, että olin näyttänyt Boremanin postillasta kohdan, joka ratkaisi keskustelun. Muut Suomen steeniläiset eivät voineet oikein keskustella kirjasta, koska he eivät osanneet ruotsia.

Stenillä oli Elmin luona harvinaisempi saarnateksti, 2. Tess. 3, jossa sanotaan, että *”usko ei ole joka miehen”* ja

”me käskemme teitä, rakkaat veljet, meidän Herran Jeesuksen Kristuksen nimeen, että te teitänne erottaisitte jokaisesta veljestä, joka häijysti itsensä käyttäjä ja ei sen säädyn jälkeen, jonka hän meiltä saanut on”.

Aulis viittasi minulle siihen, mitä tekstin lopulla lukee:

”Ellei siis joku tottele meidän sanaamme lähetyskirjan kautta, niin merkitkää se ja älkää kanssakäymistä pitkö hänen kanssansa, että hän häpeäis, ja älkää häntä pitkö vihollisena, vaan neuvokaa niin kuin veljeä”.

Aulis korosti sanoja *”neuvokaa niin kuin veljeä”*.

Joensuussa oli vähemmän väkeä, ja väliajalla tuli puhetta Leevin aikaisesta hajaannuksesta. Oli sovittu, että pidetään kokous Stenin luona,

jotta Lapin saarnaajat voivat keskustella kiistakysymyksistä, lähinnä kai-
keti siis Laurin kirjoittamasta historiasta. Frans Martinsson ja Isak Gun-
nelbrand olivat jo saapuneet Stenille. Silloin Eero oli soittanut ja ilmoit-
tanut, että Leevi on tullut hänen luokseen eikä jaksakaan lähteä Stenille. Siksi
Eero pyysi toisia tulemaan heille. Astuessaan kamariin Eeron talossa
Sten näki, että paikalla olivat myös Lauri sekä Edvin Abrahamsson. Sten
oli sanonut, että nuo saavat ensin lähteä ulos. Leevi oli vastannut, että
kyllä he saavat olla täällä, kun he tietävät hyvin asiat. Sten sanoi, että
siinä tapauksessa me lähdemme. Sten naurahti minusta vähän hermos-
tuneesti lisätessään: *"Sanoin niin kuin Jönsson"*.

Ennen kuin Sten, Frans ja Isak menivät, Lauri oli sanonut, että hänellä on
enemmän Pyhää Henkeä kuin noilla kolmella yhteensä. Eero oli kuu-
lemma ollut sen näköinen, että tuota ei olisi pitänyt sanoa. Lapin miehet
kertoivat Joensuussa, että Eero oli myöntänyt olleensa väärässä ja luvan-
neensa korjata, mutta tätä ei kuitenkaan tapahtunut.

(Muistin Stenin kertoneen jouluna 1979, että kun Jällivaarassa oli sovini-
tokokous jouluna 1963, Jönsson oli käskennyt Vingbäckin ja Hedlinin läh-
teä ulos, muutoin ei keskustella. Toisin kuin Jönsson, Sten siis myös to-
teutti uhkauksensa. En tiedä, huomasiko Sten sitä yhtäläisyyttä, että
Leevi toimi Eeron luona 1976 samalla tavalla kuin Sten itse Jällivaarassa
jouluna 1963 sanoessaan, että asioista selvillä olevat miehet saavat olla
mukana keskustelussa).

Jouduin ajattelemaan itsekseni, mikä siinä Laurin kirjassa oikein oli Ste-
nin mielestä väärin. Minusta se oli hyvin kirjoitettu, enkä oikeastaan kos-
kaan kuullut Stenin joukossa asiallista kritiikkiä sitä kohtaan. Jossakin vai-
heessa sain tietää norjalaisten arvostelleen Laurin sanoja, että erot ulko-
naisessa esikuvassa eri alueilla ovat seurausta erilaisesta opetuksesta ja
jos oppiin tulee vika, tulee kristillisyyteen vika eikä viallisella kristillisyy-
dellä yksikään tule autuaaksi. Lauri kirjoitti: *"On varmaa, että jos sisälli-
nen puoli ihmisessä puhdistuu, niin tulee myös ulkonainen puoli (vaellus
ja esikuva) puhtaaksi"*. Tämän johdosta Thoralf oli todennut: *"Me
olemme saastaisia sisäisesti ja ulkonaisesti"*. Kukaan Ruotsissa tai Suo-
messä ei moittinut minun kuullen tätä tekstiä. Kirjassa on Stenin kirje,
jossa hän ilmaisee hyväksyvänsä sisällön, kunhan muutama sana

korjataan. Aloin yhä enemmän ajatella, että Stenin asenne historiankirjaa kohtaan on melkein yhtä kummallinen kuin Jönssonin asenne Boremanin teosta kohtaan.

Thoralf kirjoitti Laurille, että mitä enemmän kirja leviää, sitä enemmän saamme juorunkertojan maineen. Isä ihmetteli, että kirjan mukaan Olivia Björkman päätti siitä, kuka lähtee lähetysmatkalle. Kirjassa kerrotaan Viktor Björkmanin halunneen ottaa August Isakssonin kumppaniksi Amerikkaan, mutta hänen vaimonsa Olivia esti tämän, jolloin Stöckel lähti (lähdeviittaus: kertoi Levi Älvgren). Totesin isälle, että monet Stöckeliin liittyvät tiedot on kertonut hänen leskensä Hilma. Markku Iho-nen arvosteli historian yksipuolisuutta, kun monista ratkaisevista asioista ainoa tietolähde on Levi Älvgren.

Yhtä mainintaa Laurin historiassa pidin aiheettomana: uudenaikaismielisistä saarnaajista Hugo Gustavssonista, Evald Larssonista ja David Björkistä sanotaan, *”että jo ikänsä puolesta he kuuluvat nuorukaisten joukkoon”*. Simolinin Kari sanoi minulle, että häntä naurattaa, että Lauri – joka oli miltei 40 vuotta nuorempi – kirjoittaa noin. Ihmettelin myös toteamusta, että vuosisadan vaihteen jälkeen kristillisyydessä oli kylmä jakso ja vasta 13 vuotta hajaannuksen jälkeen alkoivat herätyksen tuulet puhaltaa, kun Svappavaarassa teki 70 ihmistä parannuksen yhdellä kertaa. II Vanhinten kirjassa on Isak Nikun kirje vuodelta 1902:

”Olemme Kuoksun kanssa kokouksia pitäneet Gellivaarasta lähtien Liikavaarassa, Tokasessa ja Marketassa ja meidän kylässä. Joissa kaikissa kokouksissa on Jumala ollut voimallinen, ja erinomattain Marketassa, jossa oli paljon kansaa koolla monista kylistä, jossa syttyi semmoinen valkea, joka ulottui Nilivaaraan, Huornaseen ja Ullattiin asti. Ja monta kymmentä tuli maailman valtakunnasta oven kautta lammashuoneeseen ... Näyttää, niin kuin olisi yhdenlainen kaikkein kristillisyytemme vanhinten poislähtö maailmasta: hartaus heräsi kristillisyydessä Laestadiuksen aikana, samoten Raattamaan kuoleman aikana, ja nyt Purnun kuoleman aikana näyttää samoten käyvän”.

Mietiskelin, onkohan Lauri ajatellut, että vuosiluvut sopsisivat yhteen, kun hänen historiansa ilmestyy suunnilleen 13 vuotta Lapin

hajaannuksen jälkeen, *”ja yksi kipinä Kristuksen rakkauden tulesta voi sytyttää kulovalkean”*, kuten hän kirjoittaa.

Jossakin välissä kysäisin Steniltä Kjöllefjordin saarnaajasta Jakob Akselsenista, joka oli ollut aluksi yhtä Thoralf Jensenin kanssa mutta mennyt pian kirkon helmaan. Halusin tietää, menikö hänen kanssaan muitakin. Sten vastasi, että vaimonsa hän tietysti sai puolelleen.

Kuokkasen ehdottivat, että heillä pidettäisiin vielä yhdet pyhärukoukset seuraavana sunnuntaina. Lapin vieraille se sopi, heidän olivat kaikki jo eläkeiässä, joten kotiin ei ollut kiirettä. Kuokkasille kokoontui suurin osa Suomen kokousväestä, ja rukouksissa luettiin myös Vilhon kirjoittama lähetyskirje, johon suurin piirtein kaikki kirjoitimme nimeämme. Laina ei halunnut kirjoittaa nimeään, *”ettei ole kuin leeviläisillä”* (jotka olivat haallineet ensimmäiseen pikku joukon hajaannuksen jälkeen Amerikkaan kirjoittamaansa kirjeeseen mahdollisimman suuren joukon nimiä). Vilho oli soittanut Mäkelän Yrjölle, joka oli antanut luvan liittää kirjeeseen terveisensä. Saarisalon Sakari oli paikalla, joten hän kirjoitti itse nimensä.

Kuokkasen pojat Reijo ja Leo tulivat myös rukouksiin. Reijolla oli komeat viikset ja Leolla vielä komeampi tumma täysparta. Leo istui sohvalle olohuoneen perälle. Stenillä oli tekstinä Luukkaan evankeliumin 15. luku. Kesken selityksen tuhlajapojan vertauksesta Leo syöksyi kovaan ääneen itkien Stenin kaulaan. Saarna päättyi siihen, kun syntyi yleinen liikutus. Kokouksen päätyttyä Sten puhui vedet silmissä korkealla liikutetulla äänellä, että kyllä heillä on nyt kalliita terveisiä vietävänä Lapinmaalle. Keittiössä isovelji Reijo otti Steniä kaulasta kiinni ja pyysi särjettynä syntejään anteeksi. Vilho ja Laina olivat myös hyvin liikuttuneita todetessaan, että ei ollut turha pitää vielä yhdet rukoukset. Sten mainitsi minulle jälkepäin, että hän huomasi saarnan aikana, miten Leo vajosi sohvalle koko ajan yhä syvemmälle.

Kun kävin Joensuun kokousten jälkeen Turussa, kirjoitin aika pitkän kirjeen Sölve Anderzénille Kiirunaan. Sölve oli nimittäin lähettänyt minulle

vanhempieni välityksellä terveisiä ja käskenyt lukea Sananlaskujen kirjasta:

”Joka paljon hunajaa syö, ei se ole hänelle hyväksi, ja joka työläitä asioita tutkii, se tulee hänelle työlääksi”.

Viittasin kirjeessäni Paavalin hyvästijättöpuheeseen Efesossa:

”Minä tiedän, että minun lähtemiseni jälkeen teidän sekaanne tulevat hirmuiset sudet, jotka eivät laumaa säästä. Itse teistänne nousevat miehet, jotka vääryyttä puhuvat, vetääksensä opetuslapsia työkönsä” (Apt. 20:29–30).

Kirjoitin Sölvelle:

”Olisi kai aika helppoa, jos vihollinen hyökkäisi vain ulkopuolelta, mutta hän tietää itsekkin, että kaikkein parhaiten hän onnistuu työssänsä, jos hän pääsee tunkeutumaan sisälle ja alkaa sillä tavoin hajottaa laumaa. Kristillisyyden vanhimmat ovat sanoneet, että juuri niistä, joita jonakin pidetään, tahtoo vihollinen saada muutamia eriseurain rakentajiksi. (Ainoastaan sellainen, joka on jotakin kansan silmissä, pystyy kokoamaan laumaa selkensä taakse – sitänsä tavallinen yksinkertainen ihminen ei voi tehdä.)”

Kysyin Söveltä, eikö vanha vaimo, joka sanoi Vesterisen saarnan kuultuaan, että nyt on särö kellossa, ollut oikein valvomassa? Mainitsin Lutherin sanovan, että saarnaaja on vastuussa siitä, mitä hän saarnaa, ja saankuulija siitä, mitä hän uskoo.

Lopuksi kirjoitin:

”Meillä on ollut niin kalliita hetkiä täällä Suomessa, kun Sten Johansson ja Uno Martinsson ovat olleet täällä pitämässä kokouksia – mukanaan useita Lapinmaan vanhoista kristityistä. Täällä on niin monia, jotka ovat ensi kertaa nähneet ja kuulleet heitä, mutta heidän on täytynyt todistaa, että tällaista on ollut muutamia vuosikymmeniä sitten kristillisyydessä. Minäkin olen saanut kokea ja tuntea, että tällaista kristillisyyttä tahdon seurata niin kauan, kuin minun täytyy vaeltaa täällä viheliäisessä maailmassa... Jää joka tapauksessa Suuren Ylipaimenen haltuun, joka tahtoo johtaa parhaille laitumille kaikki lampaat, jotka tuntevat Hänen äänensä. Hän on kuitenkin sellainen

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

Paimen, joka ei käytä väkivaltaa vaan kutsuu ainoastaan lampaitaan äänellään. Meidän tehtävämme on vain seurata sitä – jos tahdomme tehdä sen. Monin rakkain terveisin Anitalle ja lapsille merkitsee vähä matkamies iankaikkisuuteen, Juha-Lassi Tast.”

Olimme kahdestaan Stenin kanssa Kuokkasen yläkerrassa, kun Sten luki kirjeeni puoliääneen. Hän sanoi sitä oikein hyvin kirjoitetuksi ja arveli hymyssä suin, että Sölve menee sen kanssa David Björkin luo.

Turussa minua odotti isän lähettämä kirje, joka oli päivätty Tampereella 22.10.1982. Isä kirjoitti, että hänelle oli *”suuri yllätys”* kuulla Salme Yleniukselta, että kokouksissa oli saarnannut vain yksi saarnaaja. Isälle tämä oli taas selvä merkki, että *”nämä eksyneet”* eivät voi olla oikeassa. Isä muistutti Uno Elorannan sanoista: *”Kun kristillisyydessä tulee sekaannuksia, pitää kiinni niistä, jotka tulevat kaksin ja kaksin seurakunnan lähettäminä”*. Isän mielestä ei ollut aivan rehellistä, kun Hervannan paikallislehdessä oli lukenut, että kokouksissa oli kaksi saarnaajaa. Isä kirjoitti, ettei August Isaksson olisi koskaan hyväksynyt lähetysmatkaa, jolla vain yksi mies puhuu. Isä lisäsi muistavansa hyvin, kun Isaksson sanoi fammulilan keittiössä, että koskaan eivät kristillisyyden vanhimmat ole hyväksyneet sellaisia matkoja, joita hän oli nyt tehnyt. Aprikoin itsekseni, olisiko hän niitä voinut tehdä ilman yhteisymmärrystä Suomen saarnaajien kanssa. Isoisäni kirje osoitti, mitä Suomessa ajateltiin toisaalta Isakssonista ja toisaalta niistä, jotka tulevat virallisille lähetysmatkoille. Lapista ei ollut lähetystä Suomeen yhdeksään vuoteen (1953–62).

Isä kuvasi August Isakssonia hyvin nöyräksi, hän oli pyytänyt Otto-faarilta anteeksi sitäkin, että oli antanut levittää tämän kirjettä. Isä ei tiennyt, kuka sitä oli levittänyt eikä sitäkään, onko tämä henkilö katunut tekoaan ja pyytänyt sitä anteeksi. [Kirjeessä tarjotaan apua Suomen saarnaajilta ja lähetetään terveisii *”kaikille teidän ja meidän ystäville”*. Näin ollen August Isaksson ei voinut pitää kirjettä omana tietonaan.]

Isä sanoi, että August Isaksson itkisi varmasti, jos hän eläisi ja kuulisi, että hänen manttelinsa alla tehdään lähetysmatkoja. Hän ei olisi koskaan hyväksynyt sitä, että ei olla niiden kristittyjen kanssa, jotka olivat hänen ystäviään. Isän tietämän mukaan kukaan niistä henkilöistä, joiden luona Isakssonilla oli tapana vieraila viimeisinä vuosinaan, ei ollut kokousväen

mukana Lammilla eikä Tampereella. Isä neuvoi minua, että Toivo Niemi tietää paljon siitä, millaisia ajatuksia *”Lapinmaan tyytymättömillä”* oli 1960-luvun lopussa. Isä muistutti Toivon sanoneen, ettei Viktor Wettainenkaan olisi hyväksynyt työtä, jota nyt tehdään. Isän itsensäkin oli helppo uskoa tämä Viktorin sanojen perusteella, sillä hän oli keskustellut Viktor Wettaisen kanssa, kun tämä kävi Tampereella. (Kuten näistä muisteluksista ilmenee, noudatin monta kertaa isän kehotusta mennä kuulemaan Toivo Niemeä.)

Yksi asia, joka osoitti isälle *”näiden tyytymättömien”* olevan väärässä, oli se, kun heidän ei tarvinnut mennä katsomaan Alvar Koljosta, kuoleman virran rannalla olevaa veljeään. Alvar oli kuollut sairaalassa samoilla minuuteilla, kun isä oli puhellut rukoushuoneella Vesa Kuoppalan kanssa aikeesta mennä katsomaan häntä. Isä muistutti, että kun ensimmäinen kristitty tällä etsikkoajalla oli kuolemassa, Laestadius halusi rientää näkemään, miten se usko, josta hän oli saarnannut, kestää kuolemassa. Sanat sattuivat kipeästi minuun, koska en ollut tosiaankaan nähnyt Alvaria kesäkuun jälkeen. Kun mainitsin Aulikselle isäni puheista, hän huudahti: *”Mutta Alvarin vaimohan sanoi, ettei enää kannata mennä häntä katsomaan!”*

Minusta tuntui siltä, että isälläni oli sittenkin kiusaa asioista, koska hänellä oli tarve löytää tällaisia merkkejä todistukseksi eksyneiden eksymyksestä. Ihmettelin aina vain, miten isä oikein ajattelee, kun hän ve-toaa noin August Isaksoniin ja pitää samaan aikaan oikeina Lapin vanhimpina miehiä, jotka eivät ole kirjoittaneet minkäänlaisia muistosanoja kiitokseksi vanhalle opettajalleen ja työkuppanilleen, eivät tosiaankaan mitään sen jälkeen, kun hänen todettiin makaavan sairaana kotonaan Vittangissa omissa mielipiteissään, jollei muistosanoiksi lasketa Jönssonin lauseita kirjeessä Viktor Wettaiselle kahdeksan kuukautta Isakssonin kuoleman jälkeen:

”Jo kristillisyydemme vanhinten aikana on paljon työtä ja kiusa ollut heille August Isaksson’in kanssa... Se rakkaus häntä kohtaan on vastattu vihalla ja panettelemisella.”

Kirjoitin isälle aika pitkän kirjeen ja koetin parhaani mukaan vastata hänen perusteluihinsa. Aloitin bussissa palatessani Lahdesta Turkuun. Kun

isän mielestä sellainen lähetys ei ole oikea, jossa vain yksi saarnaaja saarnaa, kerroin Isak Vitblomin saarnanneen kerran Joensuussa, kun en ollut paikalla. Uno Martinsson on lukenut rukoukset ja Laestadiuksen saarnoja, ja siksi minusta Hervannan sanomissa ei ollut virheellistä tietoa, koska tämä kuuluu saarnavirkaan. Kysyin isältäni, kuinka monta saarnaajaa oli Laestadiuksen aloittaessa työnsä. Lisäsin, että niin huonosti eivät asiat ole nyt, koska Norjassa ja Amerikassa on saarnaajia, jotka ovat nousseet vääryyttä vastaan ja jotka on sen vuoksi suljettu ulos virastaan. Huomautin, että ei auta, vaikka saarnaajat kulkisivat kaksin ja kaksin seurakunnan lähettäminä, jollei heidän puheensa ole sitä, mitä Vapahtaja on opettanut ja kehottanut, ja jollei se ole Kristuksen seurakunta, jonka Hän itse on rakentanut uudestisyntyneistä opetuslapsistaan, puhdistanut viattomalla verellään, pyhittänyt Pyhällä Hengellä ja antanut sille taivaan valtakunnan avainten vallan. Mainitsin, että mormonitkin kulkevat kaksin ja kaksin seurakuntansa lähettäminä, mutta se ei tee heitä suinkaan oikeiksi apostoleiksi.

Jatkoin näin:

”Kristillisuus ei seiso siinä, että henkilöt ovat samoja kuin kaksikymmentä vuotta sitten vaan että oppi, henki ja mieli ovat samat. Kokousvieraista Sakari Saarisalo ja Jaakko Raittinen ovat joka tapauksessa kertoneet paljon henkilökohtaisista kokemuksistaan A. I.:sta. Lapinmaan kristityt ovat olleet hänen kaikkein läheisimmät ystävänsä, ja he ovat olleet hänen puolustajiaan, kun hänen omat saarnakumppaninsa nousivat vanhinta vastaan halutessaan raivata keveämmän tien taivaaseen. Nämä ystävät Lapinmaalta ovat kertoneet August Isakssonin testamentista heille: ’Pitäkää Stenistä kiinni, sillä hänellä on puhtaat jauhot pussissa’. Tämä, minkä nyt kirjoitin, ei tarkoita, että jos joku nyt on ollut A.I.:n läheinen ja rakas ystävä, hän olisi edelleen oikeassa, riippumatta siitä, muuttaako hän mieltään sinne tai tänne.

August Isakssonin matkoista Suomessa kirjoitti minun isoisäni ja sinun isäsi hänelle, että vanhin tulisi joka kesä lepäämään yksimieliseen kristillisyyteen. En tiedä, tekikö hän yhtään matkaa, jolloin hän ei olisi myös hoitanut terveyttään, mutta sehän on ymmärrettävää, että hän

halusi hakeutua saman mielisten ystävien luo, kun hän oli joutunut murheissaan näkemään, miten hänen vuosikymmenien aikana uskollisesti tekemä työ kristillisyydessä poljetaan täysin alas. On vaikea käsittää, että isoisa Oton kirjeen on sanottu sisältävän vain hänen henkilökohtaisia mielipiteitään. Kuinka hän saattoi olla niin sokea, että hän kirjoitti, miten melkein kaikilla saarnaajilla (muutamain poikkeuksin) oli sama mieli kuin Augustilla (hänhän oli puhunut monien kanssa itse), jollei niin ollut todellisuudessa? Sitä paitsi olen itse kuullut saarnaajilta, jotka ovat rehellisesti tunnustaneet, että saarnaajien rivit olivat sitten täysin hajallaan – kun täällä oli lähetys Lapista vuonna 1974, Gunnar Jönsson oli pannut useita saarnaajia tekemään vielä parannusta 'isakssonilaisuudesta' (On vaikeaa sanoa, kuinka paljon tähän vaikutti oma vakuuttuminen siitä, että heillä oli todella aikaisemmin ollut väärä henki, kuinka paljon he ovat tunteneet olleensa pakotettuja siihen).

Minusta käsitettä 'Lapinmaan tyytymättömät' pitäisi käyttää niistä, jotka ovat olleet niin tyytymättömiä kristillisyyteen niin yksinkertaisena ja vähäpätöisenä kuin he olivat sen saaneet kristillisyyden vanhimmilta, että heidän on täytynyt levittää tietä ja antaa luvallisuuksia (= vaieta sellaisista asioista tai myös tunnustaa suullaan, että enää ei tarvitse työtä tehdä ja elää niin kuin ennen) sellaiseen, jota vastaan kristillisyyden vanhimmat ovat seisonet lujasti. – Millään muotoa se nimitys ei kuulu niille, jotka ovat tahtoneet olla uskollaan, elämällään ja esikuvallaan heidän seuraajiaan, joiden neuvoista ja opetuksista he ovat kätkeneet niin paljon sydämeensä. – Se on kuitenkin totta, että he ovat olleet sydämestään tyytymättömiä kaikkeen siihen, mikä on tahtonut johdattaa heitä pois siitä opista, josta he ovat saaneet hengen ja elämän. Oikean kristitynhän pitää aina olla tyytymätön kaikkeen siihen, mikä tulee Jumalan Sanaa ja Kristuksen oppia vastaan.”

”Viktor Wettaista en muista henkilökohtaisesti, mutta olen lukenut useita hänen kirjeitään, esim. sen, jonka hän kirjoitti Lapinmaan seurakunnan kanssa Amerikan saarnaajille (jotka lähettivät sen takaisin Jönssonin osoitteella). Siinä hän mainitsee suunnilleen niin, että tuntuu siltä, kuin seisoisimme tienhaarassa, missä täytyy valita kahden

tien välillä: joko sen, jossa ei ole ylenkatsetta eikä pilkkaa maailman tai kuolleen uskon taholta, tai sen, jossa seurataan pilkatun ja ylenkatsotun Jumalan Pojan jäljissä (vapaasti muistellen). Eihän se ollut ihme, että heillä oli toivo, että Suomen saarnaajat pysyisivät heidän puolellaan, kun vieläkin on saarnaajia, jotka myöntävät, miten Lapinmaan kristillisyyden laita on. Palava rukouksemme ja pyyntömme on Taivaallisen Isän puoleen, että he saisivat niin paljon voimaa ja rohkeutta, että uskaltaisivat julistaa suoraan totuuden kokonaisuena. Sehän olisi niin siunattua meille harvoille sieluille, jotka emme ole voineet hyväksyä, että kristillisyyden perustus liikutetaan paikoiltaan, ja varsinkin niiden sielujen tähden, jotka kaipaavat sitä ääntä, jota he ovat ennen kuulleet mutta jotka eivät tohdi nousta ja seisoa turmelusta vastaan, koska pelätään rikosta muodollista seurakuntaa vastaan. – Melvin Niskan nimeä ei ollut V.V:n kirjeen vastaanottajien joukossa, eikä hän saanut sitä silloin käsiinsä.”

[IV Vanhinten kirjassa on Parakassa 20/9 1968 päivätty lähetyskirje Suomeen, jossa sanotaan:

”Kaikki olivat yksimielisiä, että lähettää Leevi Älvgrenin ja Sten Johanssonin sinne. Tiedämme, että on raskas tehtävä heillä, mutta kuin samalla kertaa olemme varmat siitä, että asia on Jumalan täydellisestä tahdosta, jotka haluavat kuulla sen entisen äänen, joka näyttää sen tien, jolta tyhmäkään ei eksy.”

Kirjeen ovat allekirjoittaneet Johannes Vingbäck, Viktor Wettainen, Wilhelm Orrmalm, Gustav Dynesius, Frans Martinsson, Edvin Abrahamsson, Uno Martinsson, Janne Kuoppala, Karl Martinsson, Frans Pekkari, Isak Mikko ja Albert Jänkänpää.

Levi Älvgren kirjoitti Reino Syrjälle runsaat kaksi vuotta myöhemmin (13/12 1970):

”Ja seurakunnan ensilähetyksestä en voi muuta sanoa, kuin sen, että lähetys on ollut yksimielinen, ja päätös asiasta hätäisille myönteisesti ilmoitettu. Ja on eri asia, mitä jotkut edeltä eli jälestäpäin ovat sitten keskustelleet, ja tulleet eri mieleen. Se on heidän oma asia. Se ei kuulu tähän. Se on ollut yksimielinen, niin kuin minä sanon, minä en muista

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

kumpi meistä soitti, mutta Viktorin esitys oli, että hän kirjoittaa sen lähetykskirjeen, kun minä sanoin ensin, että me Stenin kanssa sen kirjoitamme. Vaan sitten myönsin, että se sopii vielä paremmin, niin se ei ole minun asiani” (IV VK: 168).]

Koetin vedota isääni:

”Rukoukseni on ollut Jumalan tykö, että Hän edes sen kautta avaisi silmäsi, millaisia sanoja lähetyssaarnaajatkin käyttävät August Isaks-sonista, jota kohtaan Sinulla on sellainen kunnioitus, kuin tämä viime kirjekin osoittaa. En ole kuitenkaan voinut uskoa, että Sinä – isäni, jonka kanssa olen puhellut niin paljon siitä lähtien, kun aloin (iän mukana) ajatella näitä asioita – olisit todellisuudessa yhtä mieltä kaikesta, mitä yhä enemmän täytyy nähdä ja kuulla (ellei ummista silmiään tai tuki korviaan ja anna itseään johdattaa minne vain).

Siksi haluan ottaa esiin nyt jonkin asian, joka on kiinnittänyt huomioni keskustellessamme. Kerran kun puhuimme siitä, kuinka vaimoväen pitäisi Paavalin mukaan peittää päänsä, sanoit ajattelevasi myös, että sen pitäisi olla niin, mutta Salme ja Koljosen emäntähän olivat myös ilman huivia, kun kävimme Koljosella. Sano nyt minulle, olenko ajatellut väärin jossakin käänteessä: Kun oli kysymys asiasta, jossa Salme ja Edit Koljonen eivät toimineet tämän paikan mukaan, niin tohdit täysin avoimesti (joskin ohimennen) mainita, että olet sitä mieltä, että pitäisi olla huivi, kun puhutaan Jumalan Sanaa, koska nyt en voisi osoittaa eroa ’pienen ja suuren joukon’ välillä. Muutoinhan olet halunnut kaikissa asioissa puolustaa ’Jönssonin puolta’, sillä jos olisit myöntänyt, että nuhde synnistä on lakannut jossakin kohdassa, niin ethän olisi voinut samanaikaisesti sanoa, että minä olen väärässä käsityksineni.”

Näin kuvailin isälleni tuntemuksiani Lapin kokousten päätyttyä:

”Olen tuntenut näiden viikkojen aikana, että se on ollut sellaista Jumalan Sanaa, jota tahdon seurata elämäni ehtoohetkeen asti. Ja Jumalan armon kautta tahdon myös puolustaa sitä kristillisyyttä, jota sydämestäni rakastan. Se on sen arvoinen. Uskon, että August Isaks-son itkisi ilosta, jos hän eläisi ja kuulisi, kuinka totinen kristillisyyks yhä

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

levenee, kun langenneita lapsia nousee, niin kuin nyt tämän siunatun lähetyksen aikana. Emme voi olla kyllin kiitollisia Jumalalle, että Hän antaa edelleen täydellisen valkeuden paistaa Hänen armovaltakuunnassaan, että me monissa kamppauksissa ja taisteluissa nääntyneet matkalaiset olemme saaneet viettää sellaisia ilonhetkiä, niin kuin silloin kuin Suuri Lammasten Paimen on löytänyt jonkin kadonneen lampeen ja 'tulee kotiansa ja kutsuu kokoon ystävänsä ja kylänsä miehet'.

Se synkkä pilvi tahtoo kyllä joskus varjostaa minua, että kukaan suvustani ei tahdo seurata sellaista kristillisyyttä. Kuitenkaan se ei voi estää minua, sillä tunnen, että haluan seurata ristiinnaulittua ja orjantappuroilla kruunattua Kuningasta, vaikka kaikki muut haluaisivat vaeltaa keveämpää tietä. Itsestämmehän emme ole mitään, mutta jos Kaikkivaltias saa johtaa meitä, niin pääsemme kerran perille suureen päämaaliin, jos vain tahdomme seurata Häntä nöyryydessä ja lapsen mielessä.

Mitä kauhistuttavampia asioita kuulee saarnaajilta, sitä enemmän halajaa, että se voisi avata edes jonkun silmät näkemään, mihin kristillisyyttä ollaan kuljettamassa. Mutta valitettavasti täytyy todeta, että monille kysymys ei ole siitä, mikä on oikein tai väärin, vaan mitä uskaltaa tehdä.

Jos olet jaksanut lukea tähän asti, niin tahdon jättää Sinut Suuren Armahtajan haltuun, joka tahtoo koota syliinsä kaikki parkuvaiset lapset, joille maailma on tullut mahdottomaksi. Saakoon Hän löytää vielä joitakin lapsia, jotka eivät tohdi lukea turvaansa kehenkään muuhun kuin Taivaalliseen Vanhimpaan.

monin terveisin äidilleni ja sisarilleni ja veljilleni, poikasi Juha-Lassi

PS. Tulen luultavasti perjantai-iltana kotiin osallistuakseni kalliin veljeni Alvar Koljosen hautajaisiin. Sunnuntaina aion matkata Raittisille."

Tämä lähetys auttoi minua katkaisemaan siteet "isolle puolelle". (Steeniläiset eivät käyttäneet Suomessa juuri lainkaan nimitystä

”boremanilaiset”). Kävin kyllä yhä silloin tällöin rukoushuoneella varsinkin isoissa seuroissa, mutta oli selvää, että en enää kuulunut sinne.

Heti seuraavana päivänä viimeisen Kuokkasilla pidetyn rukoustilaisuuden jälkeen olin Turussa isoissa seuroissa. Mainitsin rukoushuoneella Sulo Vuoriselle olleeni mukana Sten Johanssonin ja Uno Martinssonin täällä Suomessa pitämässä kokouksissa. Hän ilmaisi hämmästyksensä rehevällä Taivassalon murteellaan: *”Kuis sää simmottis ole menny?”*

Väliajalla menin Seppo Hyvösen kyydissä heille kylään Harvaluodon saarelle. Matkalla hän kertoi, että edellisenä iltana, kun Eero Halme oli saarnannut, oli ollut valtavan suuret liikutukset. Sepon mielestä melkein koko kansa oli liikkeellä. Sen sijaan kaikki ne, joilla Seppo tiesi olevan jotakin kristillisyyttä vastaan, *”istuivat kuin puujumalat”*.

Hyvöselle tulivat myös lähetysmiehet ja paljon muitakin vieraita. Yhtäkiä huomasin Halmeen Eeron tuijottavan minua, ja sitten hän vinkkasi minua tulemaan kamariin. Hän sanoi isäni pyytäneen häntä puhuttelemaan minua. Siksi kirjoitin samana päivänä keskustelusta isälleni, tämä selostus nojaa siis tuoreeltaan (pääosin ruotsiksi) hänelle kirjoittamaani kirjeeseen:

”Haluan nyt kuvata vähän keskustelua tänään väliajalla, niin että saat tietää, ketä olet pyytänyt puhuttelemaan poikaasi, jos et mahdollisesti ollut aiemmin tietoinen siitä. Eero kertoi Sinun soittaneen hänelle, ja sitten hän kysyi minulta, mikä minua sinne vetää. Puhuin siitä, kuinka jo useita vuosia sitten nuoressa sydämessäni syntyi ristiriitoja sen välille, mitä aloin kuulla ja mitä olin lukenut vanhinten kirjoituksista, sanoin että haluan seurata sitä ääntä, joka kaikuu niissä kirjoituksista (suunnilleen sinne päin). Eero: ”Kumpi tulee asettaa etusijalle, Jumalan Sana vai yksittäisten ihmisten mielipiteet”. (Vastaukseni arvaat, mutta voiko niihin kalliisiin kirjoituksiin, jotka meillä on edesmenneiden vanhinten jäljiltä, lyödä leiman, että ne ovat ’yksityisten ihmisten mielipiteitä’). Eerohan puhui kyllä siitä, että kukaan saarnaaja ei ole ollut täydellinen ja virheetön (mikä on tosin totta; lisäsin, että sellainen ihminenhän olisi Jumala.) [Eero Halme kysyi minulta, olinko edellisenä iltana seuroissa. Sanoin, etten ollut, koska olin Hollolassa.] Hän sanoi, että minun olisi pitänyt olla paikalla, ’siinä oli

sellainen Pyhän Hengen voima ja tuuli puhaltamassa, että sitä olisi kannattanut tulla 500 kilometrin päästä kuulemaan. Se oli aitoa, eikä niin kuin Aukustin ja Hettan näytös, kun Aukusti saarnasi, niin Hetta näytteli olevansa liikutuksissa”. [Kysyin, oliko se näyttelemistä. Eero vakuutti, että se oli näyttelemistä.] Niin hän sanoi.

Puhuimme myös radiosta, E. H. sanoi joidenkin sanoneen, että radio-laite olisi synti itsessään. Minä: ”Mutta Sten nimenomaan saarnasi, että ei se laite ole synti”. Eero: ”Niin, Sten on niin taitava mies, että hän tietää kuinka koota joukkoja selkensä taakse”. Minä: ”Minusta tuntui, että siinä juuri ei ole kysymys joukkojen kokoamisesta selkensä taakse, vaan Jumalan Sanan totuuden edestuumisesta”. No, sitten puhuimme enemmän tästäkin mainitusta esineestä – kysyin heidän käsitystään siitä. Vastaus: ”Jos meillä nyt on puhelin, niin kyllä siitä voi määrätyt numerot vääntämällä kuulla mitä vain”. Minä: ”Tarkoittaako tämä sitä, että yhtä hyvin kuin meillä on puhelin, niin voi olla myös radio, kun vain kuuntelee asiallisia ohjelmia”. Eero: ”Jos nyt jollakin on radio ja hän kuuntelee siitä vain asiaohjelmia, niin emme me saata häntä lain alle panna”. [Sanoin kristillisyydessä opetetun, että jos haluaa välttää syntiä, tulee välttää synnin tilaisuuksia.] No eihän ole kysymyksenä siitä, että pitäisi heittää joku lain alle – Jumalan Sana on se, joka tuomitsee. Mutta Laestadius sanoo, että vähäinen koreus on kadottavainen LUVALLISUUDEN TÄHDEN. Tämä on kai ydin, että jos sota lakkaa vihollista vastaan jollakin alueella, niin ollaan tosiaan antautumassa.

Sanoin kuulleen Hirvosen saarnanneen, että viinamäen aita pitää rakentaa niin tiiviiksi, ettei edes valokuva mahdu siitä sisään. Eero: ”En minä kuullut koskaan Hirvosen niin saarnaavan – hän oli sellainen voimakas uskonsaarnaaja”. Minä: ”Mutta eiväthän nämä kaksi asiaa ole ristiriidassa keskenään”. Eero: ”Kyllähän se on, jos tehdään sellainen velvollisuuksien ja paragrafien kristillisuus, että niin ja niin pitää olla. Eikä Raamatussa missään sanota, että valokuva olisi synti.” Hän mainitsi myös, että vanhat saarnaajatkin erehtyivät joskus, ”siinä oli sekä paskaa että asiaa”.

[Kun mainitsin tästä kerran myöhemmin Halmeen Eerolle, hän sanoi, että ei hän kyllä niin ole sanonut, että paskaa. Kerrottuani asiasta Tee-mulle hän sanoi sen osoittavan joka tapauksessa, ettei hän pitänyt ilmaisu-
sua oikeana

Otin Eero Halmeen kanssa puheeksi jumalanpelon. Hänhän saarnasi usein, että kristittyjen ei tule pelätä Jumalaa. Muistaakseni viittasin Pietarin sanoihin:

”Olkaat kunnialliset jokaista kohtaan, rakastakaat veljiä, peljätkää Jumalaa, kunnioittakaat kuningasta” (1. Piet. 2:17).

Eero sanoi, että ei kristittyjen tule enää pelätä Jumalaa. Kysyin, eikö Pietari kirjoita tässä kristityille. Eero Halme kysyi vuorostaan minulta: *”Minkä takia sinä haluaisit pelätä Jumalaa?”*

Vastasin, että ei murehduttaisi taivaallisen Vanhimman sydäntä. Eero totesi, että sehän on silloin, että pelätä syntiä. Lopuksi Eero sanoi, että kaikki Stenin lapset ovat menneet maailmaan, koska heidän isänsä on ollut niin ankara. Puhuttelu päättyi ilmeisesti Eeron mielestä tuloksettomana.] [Hakasuluissa olevia lauseita ei ollut kirjeessäni isälle].

Simolinin Reinon nuorin poika Lassi ihmetteli minulle seuroissa, miksi Halme saarnaa noin, kun katekismuksessa lukee jokaisen käskyn selityksessä: *”Meidän tulee peljätä ja rakastaa Jumalaa”*.

Isä kertoi minulle Otto-faarin selittäneen Lutherin sanan tarkoittavan sitä, että ensin, ollessaan lain alla, ihmisen tulee peljätä, ja sitten, tultuaan kristityksi, rakastaa Jumalaa.

Kysyin isältä kirjeessäni:

”SANO NYT MINULLE REHELLISESTI, JOS SAARNAAJIEN ASENNE ON SELLAINEN KUIN TÄNÄÄN KUULIN OMIN KORVIN: MIKÄ VOI ESTÄÄ RADIOTA JA MUITA SYNIN LUVALLISUUKSIA VIRTAAMASTA SISÄÄN TULVAN LAILLA? Ja ne kristityt, jotka edelleen tänä raskaana koettelemuksen ja eksytyksen aikana haluavat seurata yksinkertaisia neuvoja, joita kristillisyyden vanhimmat ovat jakaneet, he ovat omavanhurskaita, purnaajia ja napsijoita, he pitävät kiinni ’isien säännöistä’. Mutta sehän on niin kuin Sten Johansson sanoi, että ei se tee meille vahinkoa, miten meitä pilkataan ja nimitellään – päinvastoin, meidän

pitäisi iloita ja riemuuta, niin kuin kahdeksannessa autuuden tunto-merkissä sanotaan, kun saamme kantaa pienen lastun Kristuksen rististä.”

”Olen tosissani ajatellut sanoja, jotka mainitsit yhtenä iltana ennen tätä Lapin lähetystä. ’Me olemme puhuneet äidin kanssa, että jos se on vaikuttanut siihen, että vanhimman pojan luottamus kristillisyyteen on loppunut, että me emme ole hankkineet sellaisia laitteita meille’. Mihin perustuu sellainen kristillisuus, johon lapsen luottamus on vaarassa pettää, jos vanhemmat eivät hanki kotiinsa sellaisia laitteita, joita he eivät ole hankkineet aikaisemmin, koska niitä vastaan saarnattiin? Siinä tapauksessa teidänkin pitäisi kai opettaa tyttäriänne pitämään housuja koulupukuna, kun nämä seurakunnan lähettämät saarnaajat olivat puhuneet Karjala TI:ssä, että vanhempien ei pitäisi estää lapsiaan käyttämästä niitä.”

Ymmärsin kyllä, että isän vaikuttimena oli syvä huoli omasta lapsesta. Hän oli kaikesti ajatellut, että selväkielinen Eero Halme voisi olla avuksi. Halme vetosi siihen aikaan saarnoissaan voimakkaasti Lapin vanhimpiin, ja hän oli sillä kertaa lähetysmiehenä Turussa. Huomautin silti isälle, että jos hän haluaa *”käännyttää minua”*, hänen kannattaisi *”kääntyä sellaisten saarnaajien puoleen, jotka edes jossakin määrin haluavat seurata sitä, mitä kristillisyydessä on ennen opetettu, eivätkä pidä sitä pelkkänä velvollisuuksien ja paragrafien oppina”*.

Takaisin rukoushuoneelle menin Tuomisen Reinon kyydissä. Hän sanoi, että ennen on kristillisyydessä saarnattu nahkasalkutkin synniksi, mutta hän ajattelee, että jos saarnaajat yksimielisesti päättävät jotakin – hän lisäsi tosin, ettei koskaan tietenkään ole sataprosenttista yksimielisyyttä – niin silloin se tulee hyväksyä ja alistua siihen. En kysynyt Reinolta, kuinka moniprosenttinen päätös hänen mielestään olisi sitova.

Vaikkei isä ollut kertaakaan kuulemassa Steniä, hän seurasi valppaasti tilannetta. Niinpä hän osasi kysyä minulta, olivatko Yrjö Mäkelä ja Sakari Saarisalo kokouksissa. Saatoin vastata myöntävästi, vaikka Yrjö oli vain yhtenä päivänä Tampereella, eikä Sakarikaan ollut kuin Lahdessa (eikä sielläkään pöydän takana).

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

Kun kirjoitin Sölvälle ja isälleni, sysäsin sivuun mieltäni vaivaavat asiat siitä, onko Sten sittenkään oikeassa. Isoa puolta vastaan halusin ehdottomasti tukeutua löytämäni joukkoon, jossa saarnataan niitä luvallisuuksia vastaan, jotka olivat päässeet vallalle suuressa seurakunnassa. Eihän minulla olisi ollut aseita heitä vastaan, jos olisin joutunut myöntämään oman perustani heikkouden. Ajattelin myöhemmin, tekeekö isäni kenties samoin kuin minä eli sysää sivuun asioita, joista hänkään ei ole aivan vapaa, kun hän haluaa pelastaa läheisensä eksytyksestä?

7. STENIN LÄHETYS SYKSYLLÄ 1982

8. TALVI 1982-83 STEENILÄISENÄ

Alvar Koljosen hautajaiset – puhuttelu Tampereen rukoushuoneella – Edith Koljonen – Salme ja Martti Ylenius – Pauli Laurellin ja Aulis Paloniityn huolenaiheet – Saarisaloilla – Väinö Kärjellä – Leevi Mäkelällä – Lauri Koistisen kirje – joulu Honkilahdessa – Vilho Kuokkanen – Jaakko Raittinen – Ossi Myllymäki – Pauli, Erkki ja Martti Laurell – Pentti Salonen – Laura Eloranta – Tyyne Laurikainen – Otto Tastin kirjeet Isakssonille – Hämeenlinnan sukulaiset – Yrjö Mäkelän viimeinen saarna

Alvar Koljosen hautajaiset pidettiin Aitolahden kirkossa. Menimme sinne kahdestaan isän kanssa. Autossa hän sanoi ajattelevansa, että on sellaisia asioita, joissa käsitystä voidaan muuttaa kristillisyydessä. Kysyin, mikä olisi hänen mielestään sellainen asia. Isä mainitsi esimerkkinä saarujen nauhoittamisen. Kirkossa oli aika paljon väkeä, sukulaisia ja tamperelaisia, mutta steeniläisiä ei ollut paikalla muita kuin Yleniuksen Salme ja minä. Myöhemmin Kuokkasen Vilho sanoi, että hän oli ajatellut tulla, mutta se oli kuitenkin jäänyt tekemättä. Kun Edith astui ylös kirkon ulkoportaita, isä teki kunnioittaen hänelle tilaa. Kirkkoherra Juhani Päätalon siunauspuheen lisäksi ainoan puheen piti poika Erkki lasten seisossa arkun ympärillä. Erkki kiitti isäänsä saamastaan kasvatuksesta ja opetuksesta mutta ei kosketellut mitään riita-asioita. Kun arkkua kannettiin kohti hautaa, jossa Alvarin ensimmäisen emännän Ainon tomumaja oli levännyt jo yhdeksän vuotta, vilkaisin taakseni ja näin kyynelten virtaavan pitkin Salmen poskia. Näky sai kyneleet valumaan minunkin poskilleni. Muistotilaisuus pidettiin Alvarin vanhassa maapaikassa, jota Martti-poika perheineen isännöi. Siellä tuli sen verran keskustelua kristillisyydestä, että kirkkoherra Päätalo kysyi, mikä minun nimeni on.

Kun Tampereella oli isot seurat, meidät paikkakunnan järjestysmiehet kutsuttiin Kuljun Markulle. Kososen Jussi selvitti, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia järjestysmiehellä on. Ei ollut mitään puhetta siitä, että olin myötävaikuttanut eriseuraisten kokouksissa, en ottanut itsekään sitä puheeksi.

Lähetysmiehinä olivat Einari Koponen ja Paavo Tamsi. He olivat lauantaina väliajalla kylässä Koskisen Taunolla ja Anjalla, ja minäkin menin sinne. Paavo Tamsi otti tutkittavaksi paikan Jaak.1:4:

”Olkoon kärsivällisyydellä täydellinen työ, että te olisitte kokonaiset ja ei missään puuttuvaliset”.

Hän sanoi lukeneensa hiljattain tämän kohdan ja ajatelleensa, että sitä voisi yhdessä tutkia, mitä Jaakob sillä tarkoittaa. Ihmiset vastailivat, että silloin kärsivällisyydellä on täydellinen työ, kun tehdään yksimielisesti työtä kristillisyydessä. Vastasin omalla vuorollani, että minusta se ei auta, jos on yksimielisyys kristillisyydessä, jollei se ole yksimielisyyttä sen kanssa, mitä ennen kristillisyydessä on opetettu. Sitten puhuin asioista, jotka ovat tulleet sisälle kristillisyyteen ja joiden vuoksi olin menettänyt luottamukseni. Olin aika tavalla jännittynyt, niin että ääneni värähteli vähän. Rukoushuoneella Anja ihmetteli, että eivät ne saarnaajat tohtineet mitään vastata minulle. Tauno sanoi panneensa merkille jännitykseni.

Sunnuntaina ennen seurojen alkua Niemen Toivo pyysi minua lastenhuoneeseen. *”Se on siitä eilisestä”*, hän ilmoitti varovaisesti. Menimme lähetysmiesten kera sovittuun paikkaan. Toivo aloitti mainitsemalla, miten hyvät ja läheiset välit meillä on ollut. Sitten hän kertoi kuulleen, että oli sellaista ikävää puhetta eilen siellä kyläpaikassa ja kehotti minua tekemään parannuksen. Rupesin puhumaan siitä, mistä asioista olin tullut levottomaksi, kuten Boremanin postillasta, kukista ja valokuvista ym. sekä mitä Sten Johansson oli kertonut, miten hajaannus Lapissa tapahtui. Einari Koponen tokaisi: *”Niin se on, kun yksipuolisesti kuulee”*.

Sanoin halunneeni kuulla myös toista osapuolta, mutta he eivät ole oikein tahtoneet kertoa. (Myöhemmin ajattelin, että tässähän minä olin nyt toista osapuolta kuulemassa). Paavo Tamsi mainitsi jo Stöckelin sanoneen, että kaikillehan meille on kertynyt valokuvia piirongin laatikon pohjalle. Keskustelusta ei tullut kovin pitkää, kun saarnaajat eivät halunneet alkaa puhua siitä, mitä toivoin, nimittäin miksi olin menettänyt luottamukseni heihin, ja minä taas en voinut tehdä parannusta, jollei asiaa ensin tutkita.

Tulimme ulos huoneesta juuri ennen seurojen alkua. Olin iloinen, että nyt koko seuraväki näkee meidät. Ajattelin, että on minulle paljon helpompaa, kun vakaumukseni tulee samalla kertaa tunnustetuksi kaikille. Saarnaajat menivät istumaan penkkiinsä, ja minä olin kiitollinen heille, että he auttoivat minua katkaisemaan siteeni hävityksen kauhistukseen, joka on tullut pyhään sijaan. Tällainen oli viimeinen käyntini kamarissa, jossa olin leikkinyt lapsena, vahtinut nuorempia sisaruksiani seurojen aikana ja avannut omaatuntoani Niemen Toivolle. Mietiskelin sitä, että Topi itse ja oma isoisäni ovat olleet samassa tilanteessa kuin minä äsken, kun heiltäkin vaadittiin parannusta siitä, että olivat tunnustaneet isaksosonilaisuutta. Vaan tunsin, että en halua koskaan luopua siitä mielestä, joka Otto-vaarillani oli, kun hän kirjoitti kirjeensä *”rakkaalle vanhimmalle ja uskolliselle työntekijälle Herran viinamäessä August Isaksosonille”* minun ollessa avuton pikkulapsi.

Antti ja Laina Laukkanen tulivat kylään vanhempieni luo ollessaan Tampereella seuroissa. Antti kertoi kokemuksestaan oltuaan Joensuussa kuulemassa Steniä Joensuussa: *”Ei se minun sydäntäni lämmittänyt, mutta tuli vain kalliimmaksi oman paikkakunnan ristillisyyttä”*. Olen ajatellut, että Stenin saarnat Joensuussa eivät tainneet olla yhtä vaikuttavia kuin Lammilla. Olisiko tämä johtunut siitä, että Aulis otti puheeksi Stenin käytöksen Yleniuksella Koistisen Kallea kohtaan?

Toivo Niemi ja Reino Syrjä olivat samalla kertaa meillä. Topi mainitsi Yleniuksen Salmen käyneen seuroissa mutta sanoneen, ettei hänellä silti ole luottamusta. Muistutin Reinolle, mitä Gunnar Jönsson kirjoitti Viktor Wettaiselle, että he ovat jo aikaa sitten antaneet itsensä hajottavaiseen työntekoon kristillisyydessä. *”Kyllä minä olen lukenut”*, sanoi Reino painokkaasti. Tiesin Reinon ja Toivon olevan sitä mieltä, että August Isaksoson ja Viktor Wettainen ovat olleet totuuden miehiä, Topihan sanoi kotoaan minulle, että vielä Viktor Wettainen on tullut autuaaksi. Lähtiessä Laina Laukkanen vetosi minuun silmät kyynelissä, että tulisin takaisin. Sanoin siihen tapan, että haluan vain seurata kristillisyyttä, niin kuin se on ollut alusta. Se taisi olla viimeinen kerta, kun näin hänet. Hän kuoli äkkiä kotonaan sydänkohtaukseen.

Jossakin vaiheessa Antti Laukkanen mainitsi minulle kuunnelleensa puhelimen välityksellä Jönssonin hautajaisia, mutta siellä oli ollut sellainen laulun remakka, että hän lähti kesken pois. Kuulin myös, että toiset saarnaajat olivat vaatineet Antilta parannusta siitä, että hän oli käynyt Steniä kuulemassa, mutta hän oli sanonut, ettei hän sellaisesta asiasta parannusta tee. Kuulin saarnaaja Heikki Lahtisen kommentoineen syksyn lähetystä, että kyllä hän uskoo Stenin saarnaavan oikein.

Kävin Ruskolla Vuorisen Martin ja Sirpan luona. He olivat olleet etukäteen varovaisen myötämielisiä Stenin lähetystä kohtaan. Nyt Sirpa oli kuullut veljensä Juhani Siltalan kannan – Juhanihan oli käynyt kokouksissa Parmaalän Elmin luona – ja se sai Vuoriset perääntymään. Sirpa sanoi luottavansa Juhaniin, joka ymmärtää varmasti oikein. Sirpa kertoi Juhaniin käyneen yötä myöten pitkiä keskusteluja Koistisen Kallen kanssa tämän mentyä leeviläisyyteen. Keskustelu oli ollut niin rankkaa, että Juhaniilla oli aamulla ollut paita aivan märkä. Sirpa oli ollut sitä mieltä, että Juhani rasittaa itseään liikaa, mutta Juhani mielestä asia on sen arvoisen. Sisarukset Juhani ja Sirpa Siltala olivat olleet Koistisen Kallen ja Maijan läheisiä ystäviä. Juhaniin ja Sirpan Hämeenlinnassa asuva isä Lauri oli yksissä Paloniittyjen ja Laurellien kanssa. Ensi kerran kuulin Vuorisen Martista Aulikselta, joka oli tavannut hänet Lauri-apen luona. Aulis oli ihastellut, miten oikea ymmärrys Martilla, nuorella miehellä, oli opetuslasten uudestisyntymisestä. Tämä tapahtui ennen kuin menin Turkuun opiskelemaan.

Tämän jälkeen olin useimmiten sunnuntaisin Kuokkasella Lahdessa, Raittisella Lammilla tai Hämeenlinnassa, siellä useimmiten Paloniityllä. Nyt olivat mukana Kuokkasen pojat Reijo ja Leo sekä heidän serkkunsa Rauno Romo, joka oli tehnyt parannuksen Lammilla lähetyksen alussa. Laina Kuokkanen oli jo ennen ilmaissut toiveensa, ettei aina tarvitsisi puhua ison puolen asioista vaan päästäisiin samaan kuin Lapissa, että puhuttaisiin ennen kaikkea kristityn jokapäiväisestä elämästä ja kilvoituksesta. Nyt hän oli erityisen huolissaan, mitä pojat ajattelevat, jos vain haukutaan Jönssonin joukkoa. Pelko oli aivan aiheeton, ei pojilla ollut mitään sitä vastaan, että puhuttiin myös siitä, mitä kristillisyydessä on tapahtunut. Kokoontumisissa luettiin Laestadiuksen saarna ja sitten

puheltiin kristillisyydestä. Melkein aina pyysimme myös anteeksi toisiltamme, mutta ketään saarnaajaa ei keskuudessamme ollut. Yrjö ja Sakari olivat jääneet miltei kokonaan sivuun, vaikka Sten oli pyytänyt Yrjöä puhumaan Tampereella saarnan jälkeen muutaman sanan. Aulis arveli minulle, että se oli vain Stenin taktiikkaa, eikä Aulis pitänyt sitä vääränä. Tampereella kävin pyhäpäivinä Yleniuksella tai Koljosen Edithillä. Martilla oli tapana käydä siihen aikaan rukoushuoneella, hän ei osallistunut kertaakaan Salmen Hervannan kirkkoon järjestämiin kokouksiin. Niinpä Yleniuksella oli tavallisesti vain heidän nuorimpia lapsiaan ja usein Hynysen Einon ja Maijan poika Lauri perheineen, jotka asuivat lähitöllä. Lauri ei ollut kristillisyyttä tunnustamassa, mutta muutoin hän oli kaikin puolin kunnollinen nuori mies.

Edith Koljonen alkoi muuttua pian miehensä kuoleman jälkeen. Ensin hänelle ilmestyivät korvakorut, jonkin ajan kuluttua hän otti permanentin hiuksiinsa. Asuntokin muuttui, sinne tuli kukkaruukkuja ja tauluja, sitten radio ja lopuksi televisio. Kävi siis ilmi, ettei hänellä ollut omakohtaista syvempää kristillisyyden käsitystä. Ajattelin, että hän oli aika erityinen ihminen, kun hän oli ollut valmis olemaan Alvarille mieliksi, niin kauan kuin tämä eli. Nyt ymmärsin, miksi Alvar oli joskus maininnut itkien, että Edith käsittäisi kristillisyyden. Ihmettelin tätä silloin, kun Edithillä oli tapana jokseenkin joka kerta pyytää anteeksi. Salme oli todennut silloin, että aika paljon Edith on tullutkin käsittämään. Alvarin kuoltua Edith oli edelleen mielissään, kun Salme ja minä tulimme hänen luokseen kylään, eipä hänellä juuri muita ystäviä ollutkaan. Tuntui silti vähän vieraalta pitää pientä kolmen hengen pyhäkokoontumista ja lukea Laestadiuksen saarna tämän näköisessä huushollissa. Salmekin ihmetteli Edithissä tapahtunutta nopeaa muutosta. Hän sanoi, ettei ollut ensin uskoa silmiään havaittuaan korvakorut. *”Mitä sinulla on korvissa?”* Salme oli ihmeteltyt. Joskus Edith puhui itkien, kun hänestä tuntuu, ettei hän enää kuulu siihen joukkoon. Oli vähän vaikeaa vastata siihen mitään.

Salme kertoi, että Vainikka saattoi saarnata Tampereella kolme neljäkin pyhää peräkkäin. Salmen mukaan hän ajatteli, että vähälahjaisemmat saarnaajat voivat saarnata sitten, kun hän on lähetysmatkalla. Yleniuksen poika Heimo oli ihmeteltyt, että Vainikka – varakas liikemies –

saarnaa aina vain kateudesta eikä koskaan ahneudesta. Martti, joka kävi varsin säännöllisesti rukoushuoneella pyhäseuroissa, lausui, että Seppo Parviaisella on suuremmat lahjat kuin isällään. Äitini sanoi Aleksanteri Parviaisen ulkoisesti vaatimattomista saarnoista, että hän liikkui usein jo ensimmäisistä sanoista. Itse en muista juuri mitään isä Parviaisen saarnoista, koska hän ei saarnannut viimeisinä vuosinaan. Hänen proteesikäntensä jäi mieleen, kun kävin lapsena pyytämässä saarnaajilta anteeksi.

Salme kertoi Koljosen Alvarin maininneen, miten peloissaan hän oli ollut, ennen kuin Aitoniemessä olivat ensimmäiset Lapin kokoukset [käsittäkseni 1970]. Alvar oli toivonut kovasti, että kunpa tulisi jokin este. Ajattelin, että en olekaan ollut pelkoineni yksin.

Salme muisteli aikoja, kun Leevi ja Sten olivat vielä yhdessä. Leevi oli kehunut Lauria niin, että Salmen mielestä kukaan ihminen ei voi kestää sellaista. *”Te ette ymmärrä pitää Lauria sellaisessa arvossa kuin tulisi”*, oli Leevi sanonut. Salmen mielestä Leevi ei huomannut sitä, että Laurilla oli pyrkimys päästä hänen paikalleen. Salme moitti myös sitä, että Leevi kehui ja nosti vain Suomen poikia, ja Lapin vanhat saarnaajat Frans Martinsson ja Isak Gunnelbrand saivat istua sivussa. Sanoin myöhemmin Salmelle, että minusta se ei ole ollut kristillisyydessä toisten sortamista, jos jotkut saarnaajat ovat kulkeneet lähetyksmatkoilla, toiset ovat olleet paikkakunnan saarnaajia ja muutamat rukouksenpitäjiä ja lukijoita. Fransista Salme totesi, että hänet minun olisi pitänyt ehtiä tavata. Salmen mielestä Frans oli sanonut Laurille ihan oikein: *”Senkin paskahousu! Mikset pysynyt Suomessa!”*

Leevin puolelle jääneistä Mäkelän Hilikka oli tullut Yleniuksille läheiseksi, kun hän kävi Tampereella hammashoitajakurssia. Viljakaisen Hannusta oli jäänyt hauskoja muistoja. Hän oli syönyt piparkakun toisensa perästä, ja kun joku oli todennut, että hän taitaa pitää niistä, Hannu oli vastannut: *”Syähän näitä”*, ja jatkanut popsimistaan.

Martti Ylenius oli ollut paikalla, kun Reino Syrjä puhui puhelimesta Leevin kanssa. Martti oli arvannut, mitä Leevi oli Reinolle sanonut tämän vastattua: *”Joo, ollaan sitten pelkuri raukkoja, joo”*. Kun puhuin keskustelustani Simolinin Olavin kanssa, Martti tiesi kertoa, että Olavi oli ollut

1960-luvulla useamman kerran Yrjön luona. Martti oli ollut samaan aikaan Yrjöllä.

Martti sanoi, että heillä oli tapana pyytää kokouksia pitämään Yrjö ja Severi, jotka seurakunta oli alussa asettanut saarnaajiksi, ei niitä *”jotka olivat myöhemmin itse ruvenneet”*. Martti kertoi Sirkkan sanoneen, että meidän Lauria ei olekaan asetettu Suomessa saarnaajaksi, vaan sen on asettanut Leevi. Martin mielestä Sirkka tunnusti tässä itse, ettei Lauri ollut seurakunnan asettama. Toisaalta Martti lausui mielipiteenään, että *”Kallen suhteen tuskin erehdyttiinkään”* – hänet olisi asetettu saarnaajaksi siinäkin tapauksessa, että seurakunta olisi päässyt päättämään asiasta. Martin mielestä ongelma oli Leevin huono ihmistuntemus. Heimo Mäkelä oli Martin mukaan oppinut ulkoa yhden saarnan, ja sen hän piti joka kerta.

Salme tokaisi kerran, että kyllä Sten on oikeassa, kun Nikkaluoktan Ellikin on hänen puolellaan. Salme kehui Elliä sangen ymmärtäväiseksi vaimoksi. Minä en ehtinyt tavata häntä, kun hän oli jo syksyn 1982 lähetysten aikana huonossa kunnossa. Sten ja Ainakin viittasivat häneen valaistuna kristittynä, joka ei mennyt Laurin ja Eeron puolelle. [Olen kuullut muisteltavan, että Elli oli Stenin mukana Leevin hautajaisissa ja viipyi pitkään avoimen haudan äärellä itkien: *”Hyvästi nyt, rakas opettaja Leevi”*.] Yleniukset asuivat kesäisin Ähtärissä, mistä he olivat kotoisin. Salme oli ollut Ähtärissä isoissa seuroissa Ahopeltojen luona. Kun siellä ruvettiin kertomaan kummitusjuttuja ja saarnaajat olivat asiassa mukana, Salme oli muistuttanut, että kevytmielisyys tappaa sen murheen, joka on Jumalan mielen jälkeen. Silloin Salme oli joutunut yleisen pilkanteon kohteeksi. Häneltä oli kysytty, onko hän sitä mieltä, että vielä pitäisi käyttää kivikirveitä ja tuohivirsuja. Olavi Savo oli sanonut, ettei Salmesta jäisi todistusta. Salme oli sanonut Ahopelloille, että heillä oli parempi kristillisyyss silloin ennen, kun he elivät maallisesti puutteessa.

Martti kertoi, että muuan hänen tuttavansa – hän taisi kuulua rukoilevaisiin - oli ehdottanut, että he menisivät yhdessä esikoislestadiolaisten kokouksiin. Mies oli nähnyt kokousilmoituksen lehdessä. Martti oli sanonut, että ne ovat niin kaukana esikoislestadiolaisista kuin itä on lännestä. Mies oli pysynyt kannassaan: hän oli kuullut esikoislestadiolaisia ja tiesi

heidän saarnaavan hyvin. Martti oli toistanut huomautuksensa mutta lähtenyt kuitenkin mukaan. Kokouksissa oli saarnannut Eero Mäkelä. Kun Eero oli päässyt niin pitkälle, että hän sanoi: *”Vaikka paskaa sanotaisiin hunajaksi, niin samaa paskaa se silti on”*, mies oli lähtenyt ulos Martti perässään. Vielä paljon myöhemmin mies oli muistellut aika tuohuneena saarnaa ja ihmeteltyt, eikö se saarnaaja ollut lukenut Paavalin sanoja: *”Siivottomat ja sopimattomat sanat hylkää”*. Martti muistutti, että hänhän oli varoittanut jo etukäteen. Olin sitä mieltä, että eivät leeviläiset ole ollenkaan niin kaukana totuudesta kuin iso puoli, ja Salme oli aivan samaa mieltä.

Salme kertoi isäni käyneen heillä Lapin hajaannuksen jälkeen. Martti oli näyttänyt hänelle Lapin saarnaajien kirjeenvaihtoa, ja isäni oli ollut samaa mieltä Martin kanssa, että ne (pieni puoli) ovat oikeassa. Ajattelin itsekseni, että olisinpa ollut vähän vanhempi, että olisin voinut keskustella isäni kanssa jo tuolloin.

Salme sanoi, että Martin veli Aatos on tarkka mies. Hän oli sanonut, että Raamatussa täytyy olla käänkövirhe kohdassa, jossa kerrotaan, että korinttilaiset, jotka oli jo kastettu Johanneksen kasteella, kastettiin Herran Jeesuksen nimeen (Apt. 19:3–5).

[Vuosia myöhemmin istuin Aatos Yleniuksen vieressä nuorten illassa Tampereen rukoushuoneella. Pekka Liuksiala puhui tähän tapaan:

”Nämä ovat tärkeitä tilaisuuksia, kun nuoret voivat tulla kokoon Jumalan sanaa kuulemaan. Samalla voi hoitaa muut asiat, jotka kuuluvat elämän menoon ja sen haasteisiin. Katseistanne näin, että ymmärsitte, mitä tarkoitin. Elämä on jännittävää – ja ihanaa.”

Kysyin Aatokselta:

”Jos tuo puhe olisi ollut kirjoitettuna, olisiko siitä mistään huomannut, että se oli lestadiolaisen saarnaajan puhe?”

Aatos vastasi: *”Tuskinpa vaan. Se olikin puhe nuorille.”*]

Yleniuksen Martti oli leikillinen mies. Viittasin Raattamaan sanoihin, että kristityt voivat tarjota toisilleen vaikka *”maan ytimen”*, jos siihen on varaa. Martti totesi: *”Jos ei muuta ole”*, ja nauroi päälle. Aina Martti ei ollut leikillinen, esimerkiksi väitellessään Salmen kanssa musiikista. Martti

vetosi siihen, että Luther oli suuri musiikin ystävä, mutta Salme asetti tiedon kyseenalaiseksi. Martti sivalsi: *”Eihän Luther voinut millään tietää, että 500 vuoden kuluttua tulee lestadiolaisia, jotka eivät soittimia hyväksy”*.

Kerran kun Martti ei ollut paikalla, kysyin Salmelta, oliko Martilla alussa vakava mieli kristillisyydessä. Salme vakuutti näin olleen. Kun he olivat menneet kihloihin, Martti oli sanonut, että ei mitään kihlajaisia kuulu järjestää. Salme kertoi, että hänkin oli joutunut ennen eroa isolta puolelta niin maailmalliseen tilaan, että kun heidän poikansa Heimo oli päässyt ylioppilaaksi, Salme oli kehottanut häntä menemään ylioppilaskuvaan. Se oli ollut niin suuri kunnia, että heidänkin lapsistaan sentään yksi on ylioppilas.

Martti kertoi Leevin sanoneen, että ero olisi tullut ilman Boremanin postillaa. Tämä osoitti Martin mielestä, ettei Boremanin postilla ollut Lapin hajaantumisen todellinen syy. Ajattelin, että ei postilla varmaan aiheutanutkaan saarnaajien eri mieliä, se vain paljasti ne. Eri mielet – kun toisille kelpasi jopa sellainen työ kuin Boremanin postilla (tai he eivät ainkaan uskaltaneet sanoa sitä vastaan) – olisivat johtaneet saarnaajat joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin eri joukkoihin.

Kyläilin Tampereella edelleen *”Koskisen klaanin”* luona. Kun olimme Lepälällä, Niemen Mauri kysyi minulta, pidätkö minä heitä kristittyinä. Vastasin myöntävästi. Enhän itsekään ollut tehnyt varsinaista parannusta steeniläisyyteen, lyöttäytynyt vain yhteen heidän kanssaan, ja jouluna 1979 Sten oli vahvistanut minua, että olen kristitty, *”niin kuin on lapsuudenkristittyjen laita”*. Siksi en oikein tuntenut voivani tuomita niitä, jotka olivat kristillisyyden asioista niin samaa mieltä kuin minä. Mauri totesi nauraen, että eihän tässä sitten mitään hätää ole, jos me olemme kerran kristittyjä. Sekin oli taas vähän harmillista, koska olin toki sitä mieltä, että pitäisi ruveta julkisesti seuraamaan niitä, jotka olivat jääneet Lapinmaalla seisomaan totuuteen, eikä roikkua isolla puolella. Ikätoverini Koskisen Henri kysyi minulta, mitä sitten tapahtuu, kun Sten kuolee, kun Lapissa ei ole ketään muuta saarnaajaa.

Laurellin Pauli oli siis pitänyt kovasti Stenin saarnasta Lammilla. Yhdestä asiasta hän silti huomautti: hän kysyi, voisinko minä sanoa Stenille, ettei

hän saarnaisi täällä Suomessa niin paljon Laestadiuksen saarnojen muuttamisesta, kun täällä ei ole Boremanin postillaa. (Tosin Pauli puhui *"Buudemaniasta"*, hän ajatteli varmaan, että suomalaiset ääntävät virheellisesti d:n tilalla r:n.) En ajatellut tuollaista sanoa Stenille, vaikka tietenkin olisin voinut välittää sanat Paulin terveisinä. Olin jo aiemmin pannut merkille, että Pauli hyväksyi sen, mitä postilloille oli tehty Suomessa. *"Mitä ne sanat sitten tarkoittavat: 'Siivottomat ja sopimattomat sanat hylkää' (2. Tim. 2:16)?"* Pauli kysyi aika kärkevästi. Hän ei suoraan sanonut Laestadiuksen käyttäneen siivotonta kieltä, mutta epäilemättä hän sitä tarkoitti, koska hän piti pahana Stenin puhetta, miten kallista on, että Laestadiuksen saarnat ovat säilyneet muuttumattomina. Myöhemmin ihmettelin itsekseni Paulin toivomusta: jos olisi niin, että kukaan ei olisi koskaan ajatellutkaan muuttaa Laestadiuksen sanoja, mitä pahaa siinä olisi, jos saarnaaja kiittäisi, että saarnat ovat säilyneet puhtaina meille?

Pauli huomautti myös tavasta kiittää kaikkia kädestä pitäen ruoasta. Hän sanoi sen olevan ymmärrettävää pienemmissä rukouksissa, mutta isoissa seuroissa se johtaisi mahdottomuuksiin. Ajattelin, että Lammilla ei ollut kohtuuttoman runsaasti väkeä.

Pauli kertoi myös, että oli muuan saarnaaja, *"jonka oma käytös ei sopinut esikuvaksi, ei sopinut esikuvaksi, mutta peittääkseen tämän hän käytti karkeaa kieltä saarnoissaan"*. Pauli kuvasi myös, miten se on aivan väärin, jos kuvailtaisiin tarkoin, mitä huorat ja huorapukit touhuavat elimillään ja sitten ajateltaisiin, että tämä on oikeaa parannussaarnaa. Pauli moitti niin ikään nimeltä mainitsematta erästä henkilöä steeniläisyydessä, jonka puheet olivat sellaisia, että ne iljettivät häntä. Sellaisia olivat Paulin mielestä olleet myös jotkin Mäkelän Yrjön lausahdukset. Pikkuveli Martti oli samaa mieltä kuin Pauli: hän totesi, että sehän on kyllin ankaraa parannussaarnaa, kun sanotaan huoruus, ei sitä tarvitse alkaa kuvailla yksityiskohtaisemmin karkeilla sanoilla. Kun mainitsin Kuokkasen Vilholle Laestadiuksen saarnojen muuttamisesta, Vilho lausui ehkä vähän harmissaan: *"En minä ole niitä muuttanut"*.

Vilho oli pannut merkille, että Isä meidän –rukous on hieman eri sanoin Matteuksen ja Luukkaan evankeliumeissa, kun toisessa puhutaan

velasta ja toisessa synnistä. Vilhon mielestä tämä on Raamatussa tarkoituksella, ettei meidän tule alkaa kamppailla yksittäisistä sanoista. Isäni käytti juuri samaa perustelua. Ajattelin silti, olisiko meillä siis oikeus mennä muuttamaan jompaakumpaa rukouksen sanamuotoa.

Paulin arvo silmissäni romahti aika lailla joutuessani näkemään, että hän hyväksyy Laestadiuksen saarnojen kaunistelun. Pauli totesi, että kun jokin asia oikein harmittaa, tekisi väkisin mieli sanoa 'voi paska'. Tällaisten puheiden vuoksi taas pidin Paulista, kun hän niin rehellisesti kuvasi, millainen kelvoton kappale ihminen on. Kerran Pauli nimitti "*hoiperteluksi*" sitä, että Laestadius mainitsee opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina. Totesin Aulikselle, että siitä sanasta voisi päättää opetuslasten saaneen Pyhän Hengen helluntaina, kun Jeesus lausui hyvästijättöpuheessaan, että "*Isä on lähettävä sen minun nimeeni*" (Joh. 14:26). Aulis totesi: "*Niin kun siinä on sana 'lähettää'*".

Hajaannuksen aikoihin ruotsalaisessa sanomalehdessä oli lukenut Paulin tietämän mukaan:

"Jönsson saarnaa kuin herrasmies. August Isaksson riitelee lastensa kanssa. Svappavaaran papattava konekivääri ampuu pikkupiruja kuoliaaksi."

Paulia huvitti lehtimiehen lennokas kuvaus. Pauli oli tavannut "*papattavan konekiväärin*" eli Pikku-Leevin Jällivaarassa, mutta ei ollut kaiketi puhellut sen enempää hänen kanssaan, vaikka oli saanut Leeviltä kalenterin. Kysyin Paulilta, oliko Leevi yhtä pieni kuin Joel Ahonen. Pauli vastasi, että ainakin se oli puolet paksumpi. (Ahonen oli tavattoman laiha ja heiveröinen mies). Pauli huomautti, että kristillisyyden hallitusmuoto on pikemmin kuningaskunta kuin tasavalta, siis kristillisyydessä on elinikäinen hengellinen hallitus eikä asioita ratkaista seurakuntalaisten äänten enemmistöllä.

Pauli oli ollut kerran Paloniityllä, kun Koistisen Kalle oli siellä. Pauli oli kuvannut Kallelle, että esiliina on ollut tarpeellinen entiseen aikaan, kun ei ollut varaa moneen vaatekertaan ja esiliina suojasi hametta, ettei sitä tarvinnut yhtä päätä vaihtaa. Esiliinahan on helpompi pestä kuin kokonainen hame. Paulin mielestä esiliinan taskussa pitäisi olla myös

käyrävirtainen piippu, jos halutaan kirjaimellisesti noudattaa entistä esikuva. Kysyin, mitä Kalle oli vastannut hänen puheisiinsa, mutta Paulin mukaan Kalle oli vain nauranut. Kalle oli kirjoittanut kirjeen Paulille ja maininnut siinä, että hän on huomannut Paulilla olevan halu autuaaksi tulla. Tähän sanaan Pauli tarttui: noin kirjoitetaan heränneelle ihmiselle. Pauli päätti siitä, että leeviläiset eivät pidä häntä kristittyinä vaan vaativat samanlaista parannusta kuin maailmassa olevalta. Minusta asenne tuntui vähän ongelmalliselta: jos joku katsoo, että minun pitäisi tehdä jostakin parannus, se osoittaa tämän henkilön olevan väärässä.

Kun olimme Auliksen kanssa illalla kävelyllä metsätiellä Loimalahdessa, missä he asuivat, Aulis alkoi kertoa, mitä lähetyksen aikana oli tapahtunut Joensuussa minun ollessa poissa. Aulis oli ottanut niin raskaasti Stenin menettelyn Kallea ja hänen seuruettaan kohtaan Yleniuksella, että hän oli valvonut ja itkeskellyt aamuyöllä. Aamulla hän oli puhellut ulkona Frans Pekkarin ja Isak Vitblomin kanssa asiasta, ja he olivat sanoneet, että kyllä Sten sen korjaa. He olivat keskustelleet myös Albert Jänkänpään kanssa, joka oli ollut samaa mieltä (en muista aivan varmasti, ketkä kaksi näistä kolmesta olivat ne, joiden kanssa Aulis puhui ensin). Sitten Aulis oli ottanut kaikki viisi Lapin miestä kamariin ja alkanut puhua siitä, mitä hän ajatteli Stenin käytöksestä Yleniuksella. Kuultuaan, mitä asia koski, Sten oli sanonut heti: *”Ja sitten Vilho myös tänne”*. Vilhon tultua Sten oli sanonut, että hänellä ei ole mitään korjaamista siinä. Vilho ja Uno vahvistivat Stenin sanat; Albert, Frans ja Isak olivat hiljaa. Kun Aulis jäi yksin, oli lopputulos Auliksen mukaan, että jos asiasta tulee vielä puhetta, otetaan se uudelleen ylös.

Aulis kertoi myös ottaneensa Lapissa puheeksi Laurin historiankirjan lopussa olevan Stenin kirjeen, jossa tämä ilmoittaa hyväksyneensä kirjan. Asiasta ei oltu oikein halukkaita puhumaan, Auliksesta vaikutti siltä, että Vingbäckkään ei ollut siitä tietoinen. Tämäkin asia taisi jäädä siihen, että siitä voidaan puhua joskus myöhemmin. Tällaiset tapaukset vaikuttivat minussa yhä suurempaa kiintymystä Aulista kohtaan. Tunsin löytäneeni hänessä ystävän, jota ohjaa yksin vilpittön totuudenrakkaus.

Kerroin Aulikselle, että Lauri kokosi nimiä uudella listalla, jossa luki:

”Me vaadimme, että meidän nimemme pitää pantaman esipuheen alle kirjassa ’Hengellisen hallituksen vaiheet ensinsyntyneessä seurakunnassa Ruotsin Lapinmaalla”.

Aulis oli vähän miettelias sanoista ’me vaadimme’. Hän ajatteli ehkä, että sovittelevamminkin olisi sanat voinut valita, kun oli kysymys asiasta, josta oli tullut riitaa.

Aulis oli koko lailla pahoillaan siitä, että on mahdoton puhua *”meidän yksimielisten kristittyjen kesken”* pyhityksen tiestä. Yksimielisyys on siis aika erikoisen laatuista, arvelin itsekseni. Monista asioista hämeenlinnalaiset olivat toki yhtä mieltä, kuten radioista, soittokoneista, kukkaruu-kuista ja valokuva-albumeista. Laurellin Pauli nimitti valokuva-albumia *”naamaraamatuksi”*, josta tulee yhteinen tutkinnon aihe Jumalan Sanan tilalle. Myllymäen Ossi ihmetteli, että shakinpeluukin on tullut hyväksytyksi. Elorannan Laura kertoi Uno Elorannan sanoneen maljakkokukista: niissäkin on juuret, ja ne juuret ovat sinun sydämessäsi. Puhelin-kuunteluita vastustettiin yksimielisesti, Pauli kutsui niitä *”siimaseuroiksi”*. Isä kertoi Otto-faarin käyneen joskus pyytämässä Paulia Jälliväärän kuunteluihin, mutta turhaan. Tiesin Auliksen olevan monissa asioissa tarkka. Olin kuullut jo kotikaupungissani, että Aulis Paloniitty ei hyväksy edes Aku Ankaa. Sitä pidettiin esimerkkinä siitä, miten lapsellinen joku voi olla. Vaikka Auliksen mielestä puutarhassa ei sopinut olla koristekasveja, heillä oli niitä, kun saarnaaja oli antanut Taimille luvan. Taimin kiinnitettyä heille lähetetyt joulukortit seinälle Aulis kysyi: *”Mitä Johansson mahtaisi noista sanoa?”*

Aulis ja Taimi ehdottivat, että kirjoittaisin kirjeen Daniel Jannokille Ruotsiin. Itse he eivät voineet kirjoittaa, koska Daniel ei ymmärtänyt suomea. Paloniittyjä oli käynyt sääliksi kiltti poika, joka oli niin yksinäinen vanhojen joukossa. Sain Paloniityiltä osoitteen, mutta kirjoitin nimellä ’Daniel Kannok’. Myöhemmin Aulis ihmetteli, että miksi he rupesivat ajattelemaan, että sukunimi oli Kannok eikä Jannok.

Tenho Sukarin kanssa kävimme syksyllä Heikinsuon rukoushuoneella isoissa seuroissa. Yrjökin oli paikalla. Karevaaran Jarmo Hämeenlinnasta

kyseli, onko tuo mies Mäkelän Yrjö. Siitä oli varmaan vuosia, kun hän oli nähnyt viimeksi Yrjön. Aaro Hartikka saarnasi, ja saarnan jälkeen Yrjö meni vähän kujeileva ilme kasvoillaan sanomaan Hartikalle jotakin, mikä ei näyttänyt erityisesti ilahduttavan tätä. Pihalla Kuljun Seppo alkoi pitää aika kovaa puhuttelua Tenholle ja minulle, kun olemme menneet eriseuraan. Vastasimme jotakin hänelle ja lähdimme sitten Yrjölle. Yrjö kertoi meille kehuneensa Hartikan Aaroa näin: *”Jos Sodomassa ja Gomorrassa olisi ollut tuollaisia saarnaajia, kyllä siellä olisi ollut enemmän kristittyitä”*.

Emme viipyneet Yrjön luona pitkään vaan jatkoimme matkaa Hämeenlinnaan Myllymäen Ossille, jonne steeniläiset olivat kokoontuneet. Tenho jäi erityisesti pitämään Mäkisen Urposta, jota hän ei ollut aiemmin tuntenutkaan lähemmin.

Hannu Viljakaiselta sain lyhyen kirjeen:

”Jumalan terve, Juha-Lassi! Lähetän pari dokumenttia, koska minusta näyttää, että alat pitää Stenin punomaa hämähäkin seittiä ’yksinkermaisena totuutena’, kuten hän sitä saarnassaan nimitti. Oletko unohthanut osoitteen? Vai onko ollut kiireitä, että et ole ehtinyt käymään? Nyt sunnuntaina on rukoukset Leevi Mäkelän luona Kyrössä, ja yritämme pitää meillä seuraavana sunnuntaina (21.11.). Jos ei satu olemaan tärkeämpää tekemistä, niin tervetuloa! Jumalan rauhaa! terv. Hannu.”

Hannun pari dokumenttia olivat Stenin heti Leevin kanssa tulleen eron jälkeen Amerikkaan kirjoittama lähetyskirje elokuulta 1977 sekä Laurin kommentti. Kirjeessä Sten sanoi, että Laurin historia on tehty *”ilman että tutkia ja koetella Lapinmaalla”*, *”nimet on pantu todistajaksi ilman kysymättä”* ja *”yleisesti on historia sellainen, että se katkaisee autuuden tien monelta”* (IV VK, s. 950). Taas ajattelin Stenin omaa kirjettä, jossa hän ilmoittaa lukeneensa kirjan ja hyväksyvänsä sen muutamin sanamuutoksin.

Itsenäisyyspäivänä olin ensimmäistä kertaa Saarisaloilla Kuopiossa, mutta löydettyäni tien kävin heillä useita kertoja seuraavien vuosien aikana. Helmiä en ollut tavannut ennen, ja lapsistakin vain Ilkan ja Pälvin

ohimennen Yleniuksella kolme vuotta aiemmin. Nyt tapasin muutkin lapset, Leenan, Sirkun, Akin ja kuopuksen Jukan, jolla on Downin syndrooma. Leena, lapsista vanhin, opiskeli Haapaveden opistossa. Vakaavimmin kristillisyyteen tuntui suhtautuvan Ilkka, joka on vähän minua nuorempi. Toisaalta Sirkku oli *”isoisän tyttö”*, joka oli professori Aapeli Saarisalon kanssa pitkiä aikoja Israelissa, missä tämä oli johtanut arkeologisia kaivauksia. Sakarin ja Helmin mukaan Aapeli viihtyi senkin vuoksi Pyhällä maalla, että voisi olla *”vastaanottokomiteassa”*, kun Jeesus tulee takaisin. Enkelithän lupasivat taivaaseen astumisen vuorella opetuslapsille:

”Tämä Jeesus, joka teiltä otettiin ylös taivaaseen, on niin tuleva kuin te hänen taivaaseen menevän näitte” (Apt. 1:11).

[Nykyisin Sirkku Efrat jatkaa isoisänsä työtä Vapaan Evankeliumisäätiön hallituksessa].

Kun kerroin, että Lammilla oli ollut 90 henkeä kokouksissa, Helmi haukkoi henkeään. *”90 henkeä Stenin kokouksissa! 90 henkeä Stenin kokouksissa!”* Se tuntui hänestä aivan uskomattomalta. Sakari totesi, että tähän asti leeviläisten puolella on ollut enemmän väkeä [Suomessa], mutta hän ei tiedä, miten asia on nyt.

Helmi kertoi ajasta, jolloin Koistisen pojat olivat ehdottaneet, että Leevi tulisi pitämään kokouksia Kuopioon. Helmi oli ajatellut, että ei hän kehtää Leeviä ota vastaan, jota hän ei ole edes nähnyt. Siksi Saarisalot olivat menneet käymään Svappavaarassa. Leevi oli tullut portailla vastaan käsivarret levällään ja tervehtinyt sydämellisesti: *”Jumalan terve!”* Helmi liikuttui edelleen muistellessaan tapausta. Hänestä Leevi oli ensi silmäykseltä niin erilainen kuin Suomen saarnaajat. Hän kertoi yhden esimerkin: kun Saarisaloilla oli ollut kotona seurat, lisak Mielonen oli sanonut: *”Minä en ole tottunut saarnaamaan näin pienelle kansalle”*. Kun pikku Aki oli huomauttanut Mielosen isosta nenästä, tämä oli todennut: *”Lapset ovat niin kuin ne kasvatetaan”*.

Helmi muisteli myös (ilmeisen vaikuttuneena), miten Leevi saarnasi synnit anteeksi *”juuri juhllallisesti Jumalan puolesta”*. Kun mainitsin

soittaneeni Leeville samana päivänä, jona hän kuoli, Helmi haukkoi taas henkeään: *”Samana päivänä kuin hän kuoli! Siis samana päivänä!”*

Kun Saarisalot olivat olleet ensimmäistä kertaa Honkilahdessa, Helmi oli ihailut, miten suuri hengellinen viisaus Toivolla, nuorella miehellä, oli. Helmi oli tuntenut suurta kiitollisuutta Jumalalle, että Hän oli johdattanut heidät tänne. Helmi oli myös heti rakastunut Severin tuikkiviin silmiin. Saarisaloista oli ollut hauskaa, kun Severi oli heillä ilmoittanut, että hänellä on sokeritauti, ja mättänyt monta lusikallista sokeria marjapuu-roon.

Helmi kertoi, että siihen aikaan oli sellainen muoti, ettei pidempiä hameita tahtonut saada mistään. Ennen Honkilahden reissua hän oli kolunnut Kuopion kauppoja ja ostanut pisimmän hameen, minkä löysi. Severi sanoi siitä: *”Sais toi hame vähän pitempikin olla”*. Helmi oli puolustautunut, että hän ei löytänyt tämän pidempää.

Helmi moitti *”pääsylippua taivaaseen nimeltä esiliina”*. Kysyin, tuntuiko se siltä. Sakari sanoi, että eihän se niin ollut. Helmi kertoi, että kun heillä oli kerran ollut kokoukset, hän oli pyytännyt olohuoneessa istuneita tyttäriä auttamaan keittiössä. Joku tytöistä oli vastannut: *”Meillä on kirkkoessut päällä”*, mutta joku oli tullut kumminkin auttamaan *”kirkkoessusaan”*. Helmi ihmetteli, pitääkö Randi Akselsenkin, niin hieno ihminen, esiliinaa? Helmi sanoi, että hänellä oli aina vähän vaivautunut olo leeviläisten kovaäänisistä liikutuksista, esimerkiksi kun Heimo *”itketti siskojaan”*.

Alun tuntemiset haihtuivat ajan mittaan. Severin silmistä tuike sammui. Viimein tuli kokous, jossa oli ollut niin ahdistava ja painostava tunnelma, saarnaajatkin olivat istuneet kuin tuomarit pöydän takana, että Helmi oli pitänyt koko ajan kädestä kiinni Mäkelän Alvaria, joka oli ollut yhtä peiloissaan. Tämän jälkeen Helmi oli ollut vain yhden kerran Honkilahdessa, samalla reissulla Saarisalot olivat käyneet katsomassa Mäkelän Alvaria Raumalla, mutta ei se ollut enää ollenkaan samaa kuin ennen, keskustelukin oli ollut muodollista ja jäykkää.

Helmi sanoi, että leeviläisistä hänellä on ikävä Koistisen Maijaa, *”joka kyllä tulee kärsimättömäksi ison lapsikatraansa kanssa”*. Kalle oli tullut

Saarisalolle mukanaan miesten liivi. Kalle oli ollut sitä mieltä, että Saka-
rinkin on aika alkaa pitää liiviä. Helmi oli kuitenkin ollut sitä mieltä, ettei
Sakari rupea jotakin Kallen vanhaa liiviä pitämään. Helmi kertoi, että asu-
essaan Siilinjärvellä Lauri ja Sirkka kävivät usein heillä lapsineen. Sitten
oli tullut pitkä tauko. Syykin tuli ilmi, sillä Lauri kirjoitti ruotsinkielistä his-
toriankirjaa. Helmi kertoi Laurin kutsuneen itseään nimityksellä ”*förfat-
tare*”, kirjailija. Helmi katsoi Laurin ajatelleen, että pian olisi niiden suur-
ten herätysten aika, joista kristillisyyden vanhimmat olivat ennustaneet,
ja siksi hän muutti Ruotsiin ollakseen suurena profeettana ottamassa
niitä vastaan. Kysyin, sanoiko Lauri tosiaan niin. Helmi vastasi, että ei
suoraan, mutta hän teki johtopäätöksensä Laurin eri puheista. Helmi
kertoi niin ikään, ettei hän ole koskaan nähnyt niin iloista ihmistä kuin
Lauri oli tullessaan ilmoittamaan, että Amerikasta on tullut vastaus [Mel-
vin Niskalta huhtikuussa 1975]. Helmi jatkoi, että hän ei ole myöskään
nähnyt toista niin pettyntä ihmistä kuin Lauri oli palattuaan Ameri-
kasta. Lauri oli todennut, että ei sinne olisi kannattanut mennä. Helmin
mielestä Eerolla oli ollut omantunnon heräys, mutta Laurista voisi sanoa,
että hän on kiinnostunut kristillisyydestä.

Helmin mielestä Otto Tastin kirjeessä ei ollut oikein onnistunut sana-
muoto, kun professori Saarisalon pojan kerrotaan todenneen, että
pikku-Leevillä ja August Isakssonilla on ”*parempaa kristillisyyttä*” kuin
toisella puolella olevilla. Sakari kertoi ottaneensa asiat monta kertaa pu-
heeksi Lapin hajaannuksen jälkeen Suomen saarnaajien kanssa, mutta
nämä olivat aina vastanneet, että he hoitavat kyllä asian. Tällainen vas-
taus ei ollut oikein tyydyttänyt Sakaria, kun mitään ei näyttänyt tapahtu-
van.

Sakari kertoi nauraen August Isakssonin menneen jossakin kyläpaikassa
avaamaan kaapin parilliset ovet sanoen: ”*Muutamilla on tällaisessa pai-
kassa radio*”. Ovien takaa oli paljastunut radio. Sakari tiesi myös, että
joku oli kysynyt Jönssonilta saatuaan Boremanin postillan, onko kirja var-
masti puhdas. Jönsson oli ottanut kynän, korjannut muutamia painovir-
heitä ja ojentanut kirjan takaisin sanoen: ”*Nyt se on puhdas*”. Boreman
liitti postillaansa laajan selitysoosan, jossa kerrotaan sanan ”*rippisalai-
suus*” kohdalla, että Lutherin tavoin Laestadius piti sopivana rippi-isänä

pappia, jonka virkavelvollisuus edellyttää mitä ankarinta vaitioloa. Sakari oli pannut merkille, että monen muun sanan selityksessä oli viittauksia, jotka johtivat sanaan *”rippisalaisuus”*. Hänen mielestään se oli kuin verkon keskellä vaaniva hämähäkki, johon seittilangat veivät. Sakarin mielestä Panulan postilla on hyödyllinen, jos pitää etsiä, missä saarnassa Laestadius puhuu tietystä raamatunpaikasta, kun tekstit ovat selkeästi esillä sisällysluettelossa.

Sakari mainitsi I Vanhinten kirjan kolmannesta painoksesta pois jätetyn kirjeen. Hän oli kirjoittanut asiasta Joel Ahosen kanssa, ja hän näytti minulle kirjeitä. Sakari kertoi Ahosen ensin teeskennelleen olevansa tietämätön koko asiasta. Kun Ahoselle oli selvinnyt, että Sakari oli hyvin perillä kirjeestä, hän oli sanonut, että Amerikasta oli tullut tieto, että siinä on sellaista, mikä ei pidä paikkaansa. Sakari näytti englanninkielistä *”Amerikan elävän kristillisyyden historiaa”*, jossa sanotaan Purnun kirjoittaneen riita-aikana *”poikkeuksellisen pitkiä ja painavia kirjeitä Amerikkaan”* [tosin teksti ei viittaa tähän nimenomaiseen kirjeeseen]. Kiistanalainen asia oli epäilemättä se, kun kirjeessä sanottiin Raattamaan laskeneen kätensä Purnun päälle ja sanoneen, että sinut me olemme löytäneet uskolliseksi ja sinulle jätämme kristillisyyden hallituksen. Laurin kirjassa *”Hengellisen hallituksen vaiheet”* on lainaus Saarnivaaran Amerikan apostolis-luterilaisuuden historiasta. Siinä Jalmar Kyrö, Elossa Michiganissa asuva *”kirkkokuntalainen kristitty”* kertoo kuulleensa omin korvin, että tultuaan Lannavaaran kokouksesta Isak Ohtana ja Nikkari-Tuomas olivat kertoneet Raattamaan siunanneen erityisesti Joonas Purnun toimimaan esikoisseurakunnan johtajana. Juuri Sakarin luona Lauri oli tutustunut Saarnivaaran kirjaan. Sakari kiinnitti huomioni vanhinten kirjan kolmannessa painoksessa olevaan huomautukseen:

”Painos on nyt, niin kuin ennenkin suoritettu alkuperäisten käsikirjoitusten mukaan, ainoastaan toisen painoksen kirjain virheet on korjattu ja kirjeet sovitettu vuosiluku järjestykseen. Vanha Laestadiolais kristillinen yhdistys. A.J.”

Sakari kertoi kysyneensä Ahoselta, mitä kirjaimet ‘A.J.’ tarkoittavat. *”Eikös se Ahosen Joeli ole”*, oli Ahonen vastannut.

Myöhemmin kerroin Aulikselle tästä ja näytin hänelle, että I Vanhinten kirjassa nimenomaan vakuutetaan, että mitään ei ole muutettu. Aulis oli aika miettelään näköinen todetessaan, että tästä pitäisi puhua Paulin kanssa (joka oli Joel Ahosen vävy).

Kun Eelis Ahonen oli saarnannut, että mikään ei saa muuttua kristillisyydessä, Sakari oli kysynyt häneltä: *"Tarkoittaako tämä sitä, että muutoksen pitää jatkua?"* Helmi arveli Sakarin huomautusten olevan niin älykkäitä, että kaikki eivät niitä oivalla. Jönssonin kuoltua oli kuulunut arveluksia, että asiat kristillisyydessä ovat korjautuneet tai korjautumassa. Sakari muistutti, että katolinen kirkko teki Lutherin jälkeen vastauskonpuhdistuksen, muttei vääryys tullut sillä korjatuksi. Sakari oli pahoillaan, että ihmiset ovat kiinni siinä, mitä heidän sukulaisensa sanovat, tai jos heidän vanhempansa ovat jo kuolleet Jönssonin puolella, he tuntevat olevansa sidottuja sinne.

Sakari kertoi puhuneensa Leeville, miten hän ymmärtää eri kohtia Ilmestyskirjasta. *"Ai, niinkös se onkin?"* Leevi oli kommentoinut. *"Diplomaatin vastaus"*, huomautti Helmi. Sakari oli esimerkiksi maininnut muutamista enkeleistä, joista Ilmestyskirjassa puhutaan, mutta Leevi oli vastannut: *"Samaa ne tarkoittavat"*.

Sakarilla oli paljon omintakeisia raamatunselityksiä, kuten millaista sie-lutilaa kuvaavat alle kaksivuotiaat, jotka Herodes surmasi Betlehemissä, tai mitä se tarkoitti, että egyptiläiset antoivat hopea- ja kulta-astioita sekä vaatteita israelilaisille, kun nämä lähtivät pakoon Egyptistä. Sakari muisteli, että Lauri oli sanonut kerran hänen saarnastaan, että se meni niin pieleen kuin vain pieleen voi mennä. Leevi oli taas todennut, että kukin saarnaa lahjoillansa.

Sakarin mielestä oikea seurakunta ovat ne, jotka ovat jääneet jäljelle [hajaannuksessa]. Sakari totesi, että on oikein opettaa esikuvaa, jota ennen on opetettu. Siksi hän ei myöskään yhtynyt Helmin moitteeseen esiliinasta. Sakari oli sitä mieltä, että oli väärin vaatia norjalaisilta esiliinaa, koska heidän maassaan siitä ei ollut opetettu aiemmin. Kun mainitsin Thoralfin moittineen sitäkin, että asiasta on opetettu Lapissa, Sakari sanoi, että siinä hän on kyllä erehtynyt. Saarisalot pitivät arvossa Johannes Vingbäckkiä. Helmi sanoi, että *"se saisi elää 100-vuotiaaksi"*.

Tjautjasjärven rukoustenpitäjistä Frans Martinssonista Sakari kertoi, että hänelle oli tapana antaa tekstiksi galatalaiskirjeen 6. luku, kun siitä hän osasi jollakin tavalla selittää.

Pikku joukon hajaannuksen jälkeen Sakari oli ollut Yrjön kanssa Honkilahtessa. Lauri oli saarnannut Ilmestyskirjan 2. luvusta. Sakarin mukaan Lauri oli ollut niin vihassa, että poskipäätkin nykivät. Aiemmin Sakari oli sanonut toisillekin, että Laurista me saamme vielä hyvän vanhimman. Saarnan jälkeen Leevi oli kysynyt, mikä on oppi sovinnosta ja esikoisten seurakunnasta. Kun Sakari oli aloittanut vastaustaan, Leevi oli sanonut: *"Ei se ole sinne päinkään!"*

Sittemmin suhde Yrjööön muuttui sellaiseksi, että kun Sakarilla oli vuoro saarnata, Yrjö sanoi: *"Sakari pitää nyt meille esitelmän"*. Tämän kertoi Helmi; Sakari kommentoi Yrjön pitäneen hänestä huolta. Saarisalojen mielestä Yrjö vastasi lystikkäästi kysymykseen, oliko hän nukkunut hyvin yöllä: *"Montakin kertaa"*.

Yhtä Laurin käsitystä Sakari oikaisi. William Eriksson kirjoitti Leeville 15/2 1965 ja muistutti Jumalan Pojan sanoista: *"Ellette käänny ja tule niin kuin lapsi..."*

Levi vastasi 20/4:

"Mutta me olemme kääntyneet silloin, kun me olemme uudesti syntyneet Jumalan armon kautta. Vai meinaatko sinä uutta heräystä meille, kuten ennen Suomen maalla?"

Sakari kertoi Laurin päätelleen Leevin osoittavan tässä, että Erikssonilla oli uudenheräyksen henki. Sakari ihmetteli sitä, että Lauri oli tehnyt tällaisen johtopäätöksen *"Leevin letkautuksesta"*.

Sakari otti puheeksi Laurin hiljattain lähettämän kirjeen, jonka ohessa oli Stenin kirjoittama lähetykskirje Amerikkaan, missä moitittiin Laurin historiankirjaa. Teksti oli Sakarin mielestä Laurille tyypillistä. Sten oli nimittäin kirjoittanut, että yleisesti Laurin kirjoittama historia on sellainen, että se katkaisee autuuden tien poikki monelta. Lauri huomautti, että tällä lauseella tarkoitetaan kirjan kohtaa, jossa sanotaan, että jos oppiin tulee vika, tulee vika myös kristillisyyteen eikä sellaisella kristillisyydellä, jossa on vika, tule yksikään autuaaksi. Laurin mukaan tämä lause tulisi Stenin

ja muiden kristillisyyden vastustajien mukaan ilman muuta muuttaa seuraavaan muotoon:

”Jos oppiin tulee vika, tulee myös kristillisyyteen vika, mutta ei sillä ole väliä, koska autuaaksi tullaan yhtä hyvin viallisella opilla ja viallisella kristillisyydellä”.

Sakari viittasi myös Laurin maininnee jossakin kirjeessä norjalaisesta vaimosta, jolle oli ilmoitettu unessa, että hänen tulisi tehdä itselleen kaksi esiliinaa. Muistaakseni unessa Alva oli maininnut tämän. Tämä vaimoihminen [Margit Karlsen] ei osoittautunut kuitenkaan pysyväiseksi kristillisyydessä, Sakari totesi. Olin lukenut tuon kirjeen, jossa Lauri kiitti norjalaisten vaimojen kaunista esikuvaa [IV VK:320].

Saarisaloilla näin kopion kirjeestä, jonka Lauri oli kirjoittanut Thoralfille vuonna 1976. Näin siitä, että Lauri osasi kirjoittaa norjaa. Hän oli selvittänyt, miten Sten oli noussut vastaan historian kirjaa. Thoralf oli lähettänyt kopion tästä kirjeestä Stenille. Tämä pahensi tietysti tavattomasti tilannetta. Atle ja Randi Akselsen olivat huomauttaneet Thoralfille, että hänen olisi pitänyt ottaa asia puheeksi Laurin kanssa ja neuvoa häntä, kun hänen vanhana saarnaajana olisi pitänyt tuntea kirkkolaki. Saarisaloilla oli historiankirjan ensimmäinen versio. Esipuheen oli allekirjoittanut Lauri Koistinen ja perässä oli Lapin miesten nimiä, jotka vahvistivat kirjan todenperäisyyden. Selkkaus syntyi siitä, kun Lauri ei ollut kysynyt kaikilta heiltä henkilökohtaisesti.

Kysyin Saarisaloilta Vainiolan Maunosta. Saarisalojen mielestä hän oli tunteidensa johdatettavissa. Mauno oli selittänyt innoissaan leeviläisten kokouksista, joissa oli ollut niin voimakkaat liikutukset. Ajattelin, että Saarisalot voivat hyvinkin olla oikeassa, kun Mauno oli vuoroin leeviläisyydessä, vuoroin isolla puolella.

Sakari viittasi Jeesuksen sanoihin: *”Ota ensin malka omasta silmästäsi, niin näet ottaa rikan veljesi silmästä”.* Sakari huomautti monien ymmärtävän nämä sanat niin, että kunkin tulee pitää huolta vain omista asioistaan, vaikka Jeesus sanoo selvästi: niin näet ottaa rikan veljesi silmästä.

Sakari ihmetteli Lapista jouluna 1978 Norjaan kirjoitettua lähetyskirjettä, jonka mukaan kristillisyydessä ei ole koskaan ollutkaan sellaista

ymmärrystä, että opetuslapset olisivat saaneet Pyhän Hengen jo lukittujen ovien takana. Tämä kirje hän hämmästytti minut ja Teemun, kun se luettiin Mikaelin kirkossa Turun loppiaiskokouksissa.

Sakarín mielestä Jeesuksen sanat: *”Kun Ihmisen Poika tulee, löytäneekö hän uskoa maan päältä?”* eivät kuulu maailman loppuun, vaan Jeesus tulee jatkuvasti ja etsii, onko ihmislapsen sydämessä oikeaa uskoa (jos ymmärsin/muistan asian oikein). Jeesushan lausuu nämä sanat kerrottuun vertaukseen tai esimerkin väärästä tuomarista. Helmin mielestä Aapeli Saarisalo oli oikeassa, että raamatunpaikoilla voi olla monesti aivan yksinkertainen selitys: Jeesus neuvoi Marttaa, että ei tarvitse niin paljon hääritä vaan yksi ruokalaji riittää, kun hän sanoi: *”Martta, Martta, paljon sinä suret ja pyrit, vaan yksi on tarpeellinen”*. Jatko ei sovi kovin luontevasti tuohon selitykseen: *”Maria on hyvän osan valinnut, jota ei häneltä pidä otettaman pois”* (Luuk. 10:41–42).

Kysyin Sakarilta, kumman hän löysi ensin, Helmin vai kristillisyyden. Opin, että Sakari oli ollut opettajana Enossa, josta Helmi on kotoisin, ja että hän oli ollut kristillisyyttä seuraamassa useamman vuoden, ennen kuin he menivät naimisiin. Sakarin äiti oli tehnyt ennen kuolemaansa parannuksen. Hän oli tullut Lahteen juhannuskokouksiin ja Sakari oli toivonut, kun vain Hirvonen ei saarnaisi silloin. Hirvosella oli tietävästi vähän karhea tai ankara saarnatyyli. Kävi kuitenkin niin, että Anna Maria Saarisalo sai kuulla juuri Hirvosen saarnan. Se oli tehnyt häneen niin suuren vaikutuksen, että hän oli tehnyt parannuksen. Hän ei elänyt kauan sen jälkeen vaan kuoli aasialaiseen influenssaan vuonna 1957. Hirvonen kuoli keväällä 1959.

[Aapeli avioitui uudelleen maanviljelysneuvos Väinö Pätiälän tyttären Riitan kanssa. Väinön veli Heino Pätiälä oli pappi, joka uskonvapauslain tultua voimaan 1923 erosi valtionkirkosta ja perusti oman tunnustuksellisen luterilaisen kirkon, kun hänestä kirkko ei pitänyt kiinni luterilaisesta opista. Hänellä itsellään oli erikoinen oppi, että Kristus ei ole täyttänyt lakia puolestamme, vaan lain kirous on ainoastaan otettu pois. Vastaperustettu Vapaa evankelis-luterilainen seurakuntaliitto jakautui heti alkuunsa kahtia, kun toiset mukaan lähteneet papit eivät voineet hyväksyä

Pätiälän oppia. Heino Pätiälä, joka oli tunnettu ja lahjakas julistaja, sai silti enemmistön eronneista puolelleen.]

Surakan Maila tuli myös Saarisaloille. Oli ilmeistä, että heillä ei ollut oikein luottamusta Steniin. Vain Sakari oli ollut lähetyksen aikana kokouksissa, eikä hänkään monta kertaa. Steeniläisten yleisiä kokoontumisia ei ollut enää Saarisaloilla. Sakarin ja Helmin asenne heijastui epäilemättä lapsiin, joita en nähnyt enää kertaakaan Stenin kokouksissa (kehitysvammaista kuopusta Jukkaa lukuun ottamatta). Aikaisemmin he olivat olleet mukana Lapissakin, ja Leena kehui Stenin ruotsia selkeäksi. Pyhänä Saarisalon jälkikasvu tuli kiltisti olohuoneeseen istumaan. Tytöt laittoivat huivin ja hameen päälle, kun luettiin Laestadiuksen saarna. Sakari ei pitänyt varsinaista saarna, vaikka hän tuntui aprikoivan, olisiko se soveliasta ainakin näin kotioiloissa. Koska häntä ei enää saarnautettu steeniläisten kokouksissa, en koskaan saanut kuulla hänen saarnaansa.

Saarisalot ja Maila ehdottivat, että lähtisin jouluna heidän kanssaan Kjölfjordiin Thoralf Jensenin luo. Minulle oli jo selvinnyt, että Thoralf ei ollut leeviläinen eikä steeniläinen, vaikka hän ensi alkuun oli ollut Stenin puolta. Ajattelin, että olisikin mielenkiintoista tutustua häneen. Mieltäni kalvoi jatkuvasti, miten Sten ajoi Kallen kumppaneineen Yleniukselta. Ajattelin silti, että ennen kuin lähdän tuollaiselle matkalle, minun pitää kysyä Kuokkasen Vilholta. Viimeistään syksyn lähetyksen aikana oli käynyt ilmi, että Vilhosta oli tullut steeniläisten *”vahva mies”* Suomessa. Sten oli käskenyt Joensuussa juuri Vilhon kamariin tuekseen, kuten Aulis minulle kertoi. *”Vanhat saarnaajat”* Yrjö ja Sakari olivat jääneet aika lailla sivuraiteelle, vaikka he yhtyivätkin Vilhon kirjoittamaan lähetykskirjeeseen. Sinä aikana kun minä kävin Saarisaloilla, kukaan muu steeniläinen ei siellä tietääkseni vieraillut (paitsi Joan Hendrickson).

Kerroin Laukkasen Antin maininneen, että Helmi olisi sanonut heidän olevan tuuliajolla. Helmi ei omistanut väitettä vaan sanoi, että onhan heillä koko ajan perusta ollut selvillä. Kun kerroin kuulleen Aini Puhakalta, että Saarisalon tyttöjä oli ollut Kaltimossa Lapin-seuroissa, Helmi myönsi heidän käyneen siellä mutta lisäsi, etteivät he muutoin ole sinnepäin kallellaan. Aini Puhakka, joka toimi vanhainkodin johtajana Kuopiossa, oli jatkuvasti tekemisissä Saarisalojen kanssa. Kerran olimme

Saarisaloilla samaan aikaan. Aini Puhakka lauloi jäähyväisiksi israelilaisen laulun sanoin: *”Me teille rauhaa, rauhaa, rauhaa toivomme”*.

Saarisaloilla oli kanssakäymistä myös paikkakunnalla opiskelevien nuorten kanssa. Yksi heistä oli Esko Rytönen Keiteleeltä. Helmi kertoi näiden nuorten ihmetelleen kristillisyyden tittelinkipeyttä: puhutaan rovasti Laestadiuksesta, opettaja Hirvosesta, kirkkoherra Karista.

Keskustellessamme Helmi mainitsi useaan kertaan Jeesuksen sanat Natanaelista: *”Katso, oikea israelilainen, jossa ei vilppiä ole”*.

Sakari ehdotti minulle, että kävisimme tervehtimässä Väinö ja Hilja Kärkeä Uimaharjussa. Ensin pistäydyimme Kuopion kauppahallissa. Eläydyin mielessäni aikaan, kun leeviläiset olivat vielä yksi joukko, ja Sakari tuli tänne ostoksille. Millaista silloin mahtoikaan olla, mietin mielessäni. Matkalla Sakari kertoi, että hänellä oli kerran ollut mukana pussi tomaatteja tuliaisiksi, kun hän meni Lappiin kokouksiin (jälkeen Leevin eron). Sakari oli vahingossa survonut autossa (muistaakseni) vasemmalla jalallaan tomaatit rikki. Stenille hän oli selittänyt tämän kuvaavan sitä, että hänen hedelmänsä eivät kelpaa Stenille. Sakarin mielestä silläkin oli erityinen merkitys, kummalla jalalla hän tomaatit survoi. Sakari oli kirjoittanut kirjeen Stenille ja toivonut, että Pietari ei olisi nytkään erilainen Pietari kuin silloin, kun Paavali oli häntä ojentanut. Sakari selitti minulle, että Sten on Pietari. Sakarin mielestä Sten oli horjunut samalla tavalla kuin Pietari, joka söi ensin pakanoiden kanssa, mutta juutalaisten tultua paikalle koetti väistellä.

Kärjet ottivat meidät ystävällisesti vastaan. Väinön emäntä Hilja oli oikein herttainen ihminen, kuten olin pannut merkille jo ensimmäisellä Pohjois-Karjalan matkallani. Väinö Kärki kertoi, että hän oli lapsena saanut jostakin huuliharpun ja soittanut sitä salaa metsässä. Kristitty äiti oli kuullut tämän ja torunut Väinöä. Äiti oli myös neuvonut, ettei kristittyjen sovi osallistua kuusijuhliin. Väinön piti kuitenkin esiintyä koulun joulujuhlanäytelmässä, ja siksi hän juoksi toiseen luokkaan piiloon, kun ei kehdannut mainita äidin opetuksesta. Väinö Kärki viittasi Antti Laukkasella edellisenä vuotena Lapin vanhinten läsnä ollessa käytyyn keskusteluun. Väinö Kärjen mielestä se oli hyvä, kun Evald Larsson oli sanonut, ettei hänellä ole radiota. Sanoimme Sakarin kanssa, että siinähän on vasta

toinen puoli: ei riitä, että saarnaajalla itsellään ei ole jotakin synnin välikappaletta vaan hänen pitää myös saarnata sitä vastaan. Väinö Kärki korotti ääntään sanoessaan: *”Lähde sinäkin Sakari meidän kanssa yhtä matkaa kulkemaan. Ei siellä Koistisen poikien joukossa ole yhtään autuutta.”*

Sakari vastasi siihen tapan, että se tuli näkösälle, mitä he kantoivat tykönään. Lähtiessämme Sakari anoi anteeksi, *”jos hän on ollut pahennukseksi”*, ja niin minäkin pyysin anteeksi, jos olen näyttänyt huonoa esikuva. Myöhemmin sain kuulla, että Saarisalon Sakari ja Tastin poika olivat käyneet Väinö Kärjen luona *”tekemässä parannuksia”*. Teemu kertoi Väinö Kärjen sanoneen, että hän jäi pitämään siitä pojasta.

Kuopiosta matkasin junalla Lahteen, ja kokoonuimme Raittiselle Kaurisniemeen. Kuokkasella pyysin Vilhon kamariin ja kysyin häneltä, olisiko sopivaa mennä Saarisalojen kanssa jouluna Kjöllefjordiin käymään Thoralf Jensenin luona. Vilho vastasi:

”Minä antaisin kyllä sinulle sen neuvon, että älä mene. Jos sinulla on jotakin kysyttävää Norjan asioista, kysy Aksel [August] Kroghilta ja Hans Danielsenilta Kiirunassa, mutta älä mene sinne. Minä antaisin sinulle tämän neuvon.”

Ajattelin, että jos aion olla mukana Stenin joukossa, minun tulee noudattaa Vilhon neuvoa, muuten tässä tulee vaikea vastakkainasettelu. Vilho oli jäänyt vaivatuksi, oliko hän antanut oikean neuvon, ja siksi hän oli soittanut Stenille. *”Vanha mies, ja viettelee vielä nuoria”*, oli Sten sanonut *”oikein topakasti”*, kuten Vilho luonnehti minulle vastausta. Palattuani Turkuun soitin Saarisaloille. Kerroin kysyneeni Vilholta matkasta ja saaneeni kieltävän vastauksen, enkä siksi aio lähteä. Helmi lausui ymmärtäneensä kyllä, että sellaisen vastauksen tulen saamaan, jos kysyn heiltä.

Olin ennen joulua Viljakaisella. Hannu näytti, että heidänkin verhoissaan on tämän verran liikaa ja asetti sormensa vaaksan mitaksi ikkunalaudan alle ulottuvien verhojen alareunaan. Lähdin Hannun ja Arjan mukana Leevi ja Hilikka Mäkelälle Kyröön. Autossa Hannu sanoi, että nykyään ei ole erityistä hartautta. Kysyin, tarkoittiko hän itseään. Hannu vastasi,

että yleisesti on sellainen tila kristillisyydessä. Olin vähän ihmeissäni, kun en ollut havainnut heissä tuota hartauden puutetta.

Opin nyt, että Honkilahden kirkossa lukkarina toiminut mies, jolla oli vaa-lea pikkutyttö sylissä ja joka otti aloitusvirreksi 'Ihminen, jonk' Jumal' loi', oli siis nimeltään Leevi Mäkelä. Tytön nimi oli Paula, ja hänellä oli isovelji Olli, joka taisi vähän kiusata pienempiä lapsia, ainakin sellaisia va-lituksia kuului lastenkamarista. Kun Olli mainitsi rukouksista, ajattelin, että niin, leeviläisillä on säännöllinen pyhärukoustoiminta (toisin kuin Suomen steeniläisillä). Kylään olivat tulleet myös Jarmo ja Marja Heinonen sekä Tuula ja Terttu Mäkelä. Heinosten kerrottiin asuvan Pöytyän puolella. Heillä oli mukanaan pienet poikansa Mikko ja Mauri sekä pikkuinen tyttövaiva. Kun sanoin kahvipöydässä opiskelevani opettajaksi, Leevi kysyi, voiko vielä pitää samanlaista koulua kuin Raattamaa piti lapsille. Epäilin, ettei se taitaisi oikein käydä päinsä. Sain kuulla, että Severi oli aikoinaan asetettu saarnavirkaan, mutta kun hän vastusti uudistuksia, kuten uusia virsikirjoja, virka otettiin häneltä pois.

Kahvin jälkeen Jarmo kysyi olohuoneessa, mihin tulokseen Juha-Lassi on nyt tullut tutkittuaan asioita, kuka on totuudessa. Välttyäkseni vastaa-masta sanoin ajatelleeni vain sitä, kuinka se on, jos ajatellaan, että ihminen voi vain kerran uudestisyntyä (olin jo kuullut, että leeviläisillä on täl-lainen käsitys). Sitten tuli puhetta Stenin erosta, ja siitähän juuri halusinkin kuulla, en vain tahtonut joutua selkää seinää vasten, niin että minun olisi pakko paljastaa ajatukseni.

Jarmo kertoi sanoneensa Stenille, mitä hyödyttää pitää kirkonmenoja hengellisen kuoleman jälkeen. Sten oli kysynyt: *"Joko sulla on korvan-taustat puhtaat?"* Jarmon mielestä oli niin, että jos Sten, vanha saarnaaja, oli näkemässä, että hän, Jarmo, joka oli nuori poika, oli eksynyt, eikö Stenin olisi pitänyt neuvoa, missä Jarmo oli erehtynyt, eikä alkaa puhua, ovatko korvantaustat puhtaat. Terttu kertoi keskustelleensa Stenin kanssa, mutta Sten oli katkaissut keskustelun ja ottanut kamariin jonkun norjalaisen. Terttu oli odottanut vuoroaan ja mennyt uudelleen puhumaan Stenin kanssa, vaikkei Sten oikein sitä halunnutkaan. Myöhemmin Terttu oli kirjoittanut kirjeen Stenille saamatta vastausta. Tuula sanoi, että kun on sanottu, että Leevi olisi käyttäytynyt sopimattomasti,

niin hän voi vakuuttaa, että Leevi ei ollut ollenkaan sellainen. Tuula tiesi tämän asuttuaan Leevillä. En ollut sellaista kuullutkaan Pikku-Leevistä. Muistutin, miten Leevi ylisti Yrjöä kirjeissään (IV VK, s.664). Minulle huomautettiin sen johtuneen siitä, kun Yrjö tuli Syrjän Reinolle kysymään, miten Leevi eriseuraa rakentaa, niin että Leevi sai tilaisuuden selittää, mitä Lapissa oli tapahtunut.

Leevi Mäkelä otti esiin Laurin vihreän historian ja luki kirjan lopusta Pikku-Leevin kirjoituksen, jossa on lainaukset Parakan kahdesta kirjeestä ja Lutherin saarnasta. Luther puhuu siitä, miten harvat omenapuun kukkasista kypsyvät hedelmiksi syksyllä, ja samoin käy evankeliuminkin: alussa jokainen tahtoo olla kristitty,

”mutta kuin kiusauksen tuuli eli sade tulee, lankeevat he pois joukoittain. Sitte tulee eriseuroja ja lahkokuntia, jotka niin kuin madot ja turilaat raiskaavat ja turmelevat Evankeliumin hedelmät, ja tulee niin monta vääriä oppia, että harvat heistä pysyy Evankeliumissa.”

Kirjoitus oli minulle hyvin tuttu, koska olin lukenut sen monen kertaan, mutta en pitänyt ollenkaan pahana, että talon isäntä halusi lukea sen ääneen. Olin aika jännittynyt sinä iltana, kun en halunnut tulla ajetuksi nurkkaan, ja ehkä tunnelma oli muutenkin vähän pingottunut. Lopuksi tunsin vapautuvani, ja muistutin sanoista Leevin muistokirjoituksessa:

”Voi teitä, te pimeyden henget, jotka vaivasitte vanhurskasta hänen viimeiseen hengenvetoonsa asti. Ottakaa jo raskas syntinne omalle tunnollenne.”

Sanoin hymyillen, että sitä voi kysyä, ketä tällä tarkoitetaan. Minähän olin viimeinen, joka vaivasin häntä hänen kuolinpäivänään.

Tultuamme Viljakaisille Hannu esitti, että soittaisimme Laurille. Ihmettelin vähän, mikä siihen nyt on syynä, ja vielä enemmän olin ihmeissäni, kun Hannu pyysi minua puhelimeen keskustelemaan Laurin kanssa. Lauri kutsui isääni ”myyrätohtoriksi” ja totesi, että Stenin alkuun panema liike on vain myrskyä vesilasissa. En puhunut paljonkaan, vaikka Lauri kehotti minuakin sanomaan jotakin. Vasta myöhemmin sain tietää, mistä oli kysymys: kun en tullut huhtikuun lopussa Hannun mukana Uuteenkaarlepyyhyn, niin kuin olin luvannut, Lauri oli luvannut syödä vanhan

karvalakkinsa, jos tulen vielä joskus kokouksiin. Kun olin nyt kahdeksan kuukautta myöhemmin ollut Hannulla ja Leevillä, lähdettyäni Turkuun Hannu oli soittanut uudelleen Laurille ja kysynyt, haluaako hän syödä sen lakkinsa mieluummin sinapin vai ketsupin kanssa.

Seuraavana päivänä Lauri kirjoitti minulle tällaisen kirjeen:

”Palohuornasessa 17/12 1982

Juha-Lassi Tast

Jumalan armon ja rauhan tervehdyksellä tulen luoksesi tämän kirjeen kautta: Puhelinkeskustelumme eilen illalla vaatinee hiukan tarkempia selityksiä, koska on hyvin todennäköistä, että moni asia jää vaikeatajuiseksi, kun se sanotaan lyhyesti.

Kun sanoin, että Sten Johanssonin matkaan panema liike on vain myrskyä vesilasissa, niin tarkoitin, että hän kristillisyyden vastustajana on merkitykseltään sangen vähäinen. Hänen nimensä tulee historiassa jäämään alle Olli Koskamon tason, joka oli nuorena Raattamaan renki ja vanhana eriseurain saarnaaja. Thoralf Jensen kertoi Koskamon jääneen viimein lähes täysin yksin laumaansa. Koskamolla oli kuitenkin harrastuksena kopioida LLL:n saarnoja, joista ei ole mitään moitteen syytä. Ne ovat parhaan taidon mukaan tehdyt, sisältyvät Olga Palton kokoelmaan Oulun maakunta-arkistossa.

Kun sanoin, että väärät ymmärrykset Raamatusta eivät ole vielä sinänsä kadottavat, niin tarkoitin sellaista ihmistä, joka on saanut kristillisyyden sydämelleen oikealla tavalla, vaan sitten muodostanut ajatusrakennelmia itsekseen eri Raamatun paikoista ja joutunut harhaan yhdessä ja toisessa paikassa. Jos tällainen yksilö on sisällisen tilansa puolesta puhdas ja kilvoittelee kristillisyyden opetuksen mukaan kaikessa puhtaudessa, niin hän on autuas Jeesuksen ansion nojalla uskon kautta, vaikka hän esimerkiksi ajattelisi, että ihminen voi uudesti syntyä 100 kertaa (Amerikassa vain uskotaankin näin). Mutta sitten kun tämä ihminen tulee niin kiivaaksi ymmärryksensä puolesta, että hän alkaa kiroamaan toisin ajattelevia ja katkomaan rakkauden ja luottamuksen siteitä poikki niitä opettajia kohtaan, jotka opettavat vain yhden uudensyntymisen mahdolliseksi, tulee tämä kiivas kristitty

Jumalan viholliseksi ja perkeleen käsiaseeksi. Hänen kadotuksensa syy ei ole väärä käsitys vaan sydämen pahennus, hengellinen viha jne., mitkä kaikki ovat epäuskon hedelmiä. On siis kyseinen henkilö huomauttamattaan joutunut epäuskon tilaan sisällisesti. (Eiköpä epäusko ole jo silloin vallalla, kun henkilö ei usko oikeita opettajia? Raatamaa sanoo, että siitä nähdään, ettei ole uskoa, kun moni ei enää usko, mitä totinen kristitty sanoo, eikä ole rakkautta, kun ei mahduta yhteen rukoushuoneeseen). Ei kuitenkaan kenellekään syötetä Raamatuntulkintoja pakkosyötöllä, vaan toisinajattelijalle annetaan aikaa pohtia käsityksiään. Tilanteessa, jossa opettajat selittävät aivan toinen toistaan vastaan selviä raamatunpaikkoja, on lähellä sekaseuraisuus ja hajaannus. Saarnaajien keskinäiset suhteet eivät ole kunnossa, jos eri selitykset vain pysyvät vallalla. Se on merkki siihen, ettei asioita pohdita yhdessä. Joku voi olla niin kunniallinen, ettei voi nöyrytyä edes keskustelemaan asiasta (kuten esimerkiksi Sten Johansson ja Gunnar Jönsson vainaja).

Jos Sten Johansson pysyy sellaisena kuin hän nyt on, niin hänen kadotuksensa syy ei siis ole moni väärä Raamatunkäsitys (joita hänellä todistettavasti on), vaan se on sydämen pahennus, hengellinen viha, valhe, kavaluus, viekkaus, laillinen sydän ym epäuskon hedelmät.

On kuitenkin selvää, että väärät selitykset johtavat myös väärälle tielle, sillä saarna on se välikappale, joka antaa muodon kristillisyydelle.

Ei nyt tule mieleen muuta, mistä puhelimessa keskustelimme – tai minä olisin kertonut sinulle. Jos haluat tarkemmin vielä keskustella niin olet tervetullut, kirjeellä tai suoralla puheella kasvoista kasvoihin. Kalle veli kertoi vaikutelmansa olleen Tampereella, että Sten Johansson oli niin mielin kielin Juha-Lassille kuin viekas kettu ainakin. Sikäli kuin sinun ja hänen (Stenin) välillä on hyvät suhteet, niin en halua välejännen rikkoa, vaan kokemuksen perusteella voin vain sanoa Sten Johanssonin ystävällisyydestä ”saati se olisi pysyväinen”.

Aika näyttää kenen uhrin puoleen Jumala katsoo, Elian vai Baalin. Jää Jumalan armollisen varjeluksen ja kaitselmuksen haltuun.

Toivon, että rukoilet Jumalaa kirkastamaan sinulle eksytyksen hengen, kuten kaikille muillekin eksyneille, joita suuri Israelin Paimen vielä etsii kaikista paikoista.

Lauri Koistinen

PL 1142 B Palohuornas

S-970 13 HAKKASBYN

SVERIGE

PS. Jos opetetaan esimerkiksi, niin kuin Sten Johansson sanoi Melvin Niskan tykönä, että apostolin sanat Kol 3 "kuolettakaa teidän jäsenenne jotka maan päällä ovat, kuin on huoruus, saastaisuus, häpeällinen himo ja n.e" merkitsevät, että kun kristitty tekee huorin ruumiillisesti jäsenillään, niin hän kuolettaa jäsenensä kun katu ja anoo anteeksi. Tällainen selitys antaa kaikille kyseiseen syntiin mielistyneille helpon tien taivaaseen. Saa huorata ja saa anteeksi. Huorivuoteelta rukoushuoneelle ja taas takaisin huorivuoteelle. Kristillisyyks saa siis kauniin muodon. Kuitenkin apostoli sanoo, ettei tuota syntiä saanut kristitty seassa mainitakaan. (= ei saanut esiintyä ensinkään).

On mahdollista, ettei Sten J. enää opeta niin, sen jälkeen kuin Melvin Niska sr. julkisesti paheksui tätä selitystä. loppu, sama."

Jouduin ajattelemaan, että tuo, mitä Lauri kirjoitti Stenistä, on luultavasti totta, kun vertasin sitä Stenin käytökseen Yleniuksella. Ihmettelin silti Laurin toivomusta, että rukoilisin Jumalaa kirkastamaan minulle eksytyksen hengen. Ajattelin, että sitä voi rukoilla vasta, kun tuntee olevansa eksytyksessä, ja sitten sitä ei enää tarvitse rukoillakaan.

Hannu pyysi minua tulemaan Honkilahteen joulukokouksiin ja ilmoitti Eeronkin tulevan sinne. Sovimme, että tulen toisena joulupäivänä junalla Tampereelta Turkuun ja menemme heidän autollaan sieltä Honkilahteen. Minun piti lähteä kotoa jo viiden aikaan aamulla. *"Pimeyden työt tehdään pimeyden aikana"*, totesi isä. *"Kaikki likasetkin paikat sää menet tutkimaan"*, sanoi äiti.

Tultuamme Honkilahteen Hannu osoitti pappilaa ja sanoi, että tuossa talossa heidät on vihitty. Tiesin jo, että leeviläisillä ei ollut tapana järjestää suurellisia häitä. Toivon pirtissä minulle tuli semmoinen olo, että

täytyykö sen nyt olla näin harmaata ja ankeaa. Severi sanoi minulle: *”Me ollaan tavallisia turmeltuneita ihmisiä”*.

Jarmo myhäili tyytyväisen näköisenä nähdessään minun astuvan sisään. Pöydän ääressä oli syömässä lyhyt, minua varmaankin muutamaa vuotta vanhempi mies, johon en ollut kiinnittänyt huomiota keväällä. Tuo on varmaankin se Kalervo Mäkelä, jonka nimi oli Hannun luona lukemassani kirjeessä, arvelin. Eerolla oli muutamia lapsia mukanaan [ainakin Harry, Rikard ja Ann-Katrin]. Huomasin Eeron puhuvan lapsilleen ruotsia, kun hän ilmoitti Harrylle: *”Samlingen börjar klockan ett”* [Kokous alkaa yhdeltä].

Keittiössä hääräsi vanhempi nainen. Kysyin Hannulta, kuka hän on. *”Severin emäntä”*, Hannu vastasi. Hän ei ollut jäänyt mieleeni keväältä, sen sijaan olin anteeksi anomisten aikaan pannut merkille naisen, joka selvisi myöhemmin Heinosen Mirjaksi.

Asetellessaan kirjoja Honkilahden kirkon korokkeella olevalle saarnapöydälle Toivo sanoi minulle naurusuin, että nyt tulee kirkko varmasti ihan täyteen. Eero meni tervehtimään ehkä 60-vuotiasta naista [Irja Vuorenpää], joka ei tuntunut kuuluvan leeviläisten sisäpiiriin, vaikka hän oli pukeutunut samaan tapaan kuin he. Ennen kokousten alkua Hannu näytti Eerolle kirjettä, jonka hän oli kirjoittanut lapsensa opettajalle joulunvietosta. Opettajan oli ollut vaikea käsittää, miksi lapset eivät saisi olla mukana joulujuhlassa. Hannu kuvaili, millainen joulu Jumalan Pojalla oli Betlehemissä, ilman joulupukkia ja tonttuja, ilman joulukuusia, joulukoristeita ja joululahjoja, luontokappaleiden seurassa – ja paska haisi. Lukiessaan Eero hymyili ja nyökkäsi hyväksyvästi. [Juha oli tuolloin eka-luokkalainen].

Päivällä saarnasi Heimo Mäkelä, Toivo Mäkelä luki Laestadiuksen saarnan ja Eero Mäkelä luki tekstin (Room. 8). Leeviläisyys on vähän kuin perheyritys, ajattelin. Koistisen Kalle ei ollut päässyt tulemaan, koska Maija oli viimeisillään – kuopus Jaakko syntyi tuona jouluna. Heimo kysyi jotakin raamatunpaikkaa Matilta saamatta vastausta (en vielä tiennyt, että Matti on Heimon poika – luulin Tammiston Pekkaa täksi Matiksi). Sisareltaan Tuulalta Heimo kysyi, mikä on hengen laki, joka eläväksi tekee Kristuksessa Jeesuksessa. *”Kristuksen rakkaus”*, kuului Tuulan vastaus.

Heimo saarnasi, että kristityn vaellukseen kuuluu myös esikuva, ja esikuvaan kuuluu esiliina, niin kuin Isak Kuoksu saarnasi, että vaimo ilman esiliinaa on kuin hännätön koira. *”Ja mitäs semmonen koira tekee, jolla ei ole häntää – se näyttää perseensä!”* Heimo huudahti. Ajattelin mielesäni, onko tuommainen puhe nyt oikein viisasta.

Kokouksissa oli melko pitkä, tumma ja solakka mies, joka oli saarnan jälkeen edessä pyytämässä anteeksi aika yksitotisen näköisenä. Onkohan tuo joku Tammisto, mietin itsekseeni, koska Tammiston suku näytti olevan muita tummempaa. Väliajalla Toivon luona mies alkoi pitää kummallista popotusta yhdelle tyttäristään, joka kääntyi tirskeen päin seinää. Tyttäret hyppelivät joutuisasti ympäri huoneen kiittämässä ruoasta. Kysyin Eerolta, kuka tuo mies on. *”Reino Koistinen”*, Eero vastasi. Hetken päästä Reino kääntyi puoleeni ja kysyi aivan normaalilla äänellä, tunnenko hänen veljiään. Vastasin tuntevani kaksi heistä. *”Laurin ja Kallen”*, Reino arvasi.

Eero näytti taskukokoisesta Uudesta testamentistaan yhtä kohtaa laupiaan samarialaisen vertauksesta. Hän kysyi, huomaanko siinä mitään erikoista. Enhän minä huomannut. *”Ekkös sie havatte?”* Eero kysyi. Sitten hän osoitti, että tästä puuttuvat sanat *”ja laitto juhtansa päälle”*. Eero arveli niiden jääneen vahingossa pois tästä painoksesta. Severi sanoi, että tässä painoksessa on virhe myös kohdassa Joh. 6:57, jossa lukee, että se joka syö minun lihaani, elää minunkin tähteni. Pääte –kin on liikaa, Severi huomautti. Rauhanyhdistyksen painattamassa Bibliassa sitä ei olekaan. Kun kiersin ympäri kiittämässä ruoasta – tämän tavan olin jo oppinut steeniläisyydessä – tulin taputtaneeksi Mäkelän Armasta päähän, ja Toivoa nauratti.

Katsellessani väkeä Honkilahdessa ajattelin, että he puhuvat taatusti kaikille kristillisyydestä, ja sekin heistä, joka ymmärtää vähiten, osaa varmasti vastata kaikkiin raamatunpaikkoihin. Ajattelin myös, että leeviläisille ei ole varmaan puolison valinnassa ulkonäkökään niin tärkeää, kun vain toinen osapuoli on kristitty. Sitä vähän ihmettelin, että jos naisten kuuluu pitää esiliinaa, miten miehen voi olla luvallista kammata pitkät karvat niskasta ja korvan viereltä kaljun peitteeksi. Minusta oli ilmeistä, että tuohon ainakin on synnä kunnia.

Severi alkoi puhua kuuluvalla äänellä, miten pojat tulevat kokouspaikalle katselemaan tyttöjä ja tytöt poikia. Nähdessään ilmeeni hän jatkoi, ettei hän sitä tarkoita, jos joku on vaivattuna asioista ja haluaa etsiä totuutta. Vanhempi naisihminen, jolla oli edessään pieni esiliina [Lilja Mattila], kiitti Severiä *”niist sopevaisist sanoist”*. Toivon pirtissä oli paljon nuorta väkeä ja pieniä lapsia. Panin merkille, että esimerkiksi Terttu tykkäsi palloilla pienokaisia ja lepperellä heille.

Halusin ostaa leeviläisten painattamia virsikirjoja, jossa on vuoden 1946 *”Lahden kirjan”* alkuosan 180 vanhaa virttä. Ostin 10 kappaleen paketin. Toivo haki ne vintiltä ja arveli, paljonko he ottavat rahaa opiskelijapoltalta. Ne maksoivat muistaakseni yhteensä 50 markkaa.

Menin illalla istumaan kirkon takapenkkiin. Heimo luki Laestadiuksen saarnan. Sitten Severi pyysi Eeroa saarnaamaan, *”ko me saaraan täällä niin harvon kuulla”*. Eero otti tekstiksi Matteuksen evankeliumin 18. luvun. Ehdittyään värssyyn *”Voi maailmaa pahennusten tähden, sillä pahennukset kumminkin tulevat, voi kuitenkin sitä ihmistä, jonka kautta pahennukset tulevat”*, hän kysyi yllättäen: *”Juha-Lassi, minne nämä pahennukset tulevat?”* En osannut ollenkaan odottaa, että hän kysyisi minulta, joka istuin salin perällä. Vastasin, etten tiedä. Sitten Eero kysyi Jarmolta, joka vastasi reippaasti: *”Kristillisyyteen”*. Eero vahvisti: *”Joo! Ne tulevat kristillisyyteen!”*

[Ajattelin jälkepäin, että niinhän se tietenkin on, muuthan ovat jo pahennettuja. Jeesus opettaa samassa paikassa, miten suuri vaikutus voi yhdellä ihmisellä olla, kun hän sanoo:

”Voi maailmaa pahennusten tähden, sillä pahennukset kumminkin tulevat! Voi kuitenkin sitä ihmistä, jonka kautta pahennus tulee!”

Paavali varoitti jäähyväispuheessaan efesolaisia:

”Minä tiedän minun lähtemiseni jälkeen tulevan teidän sekaanne hirmuiset sudet, jotka eivät laumaa säästä. Ja itse teistänne nousevat miehet, jotka vääryyttä puhuvat, vetääksensä pois opetuslapsia peräänsä” (Apt. 20:29–30).

Jeesus varoitti myös opetuslapsiaan:

”Kavahtakaat teidänne vääristä profeetoista, jotka teidän tykönne lammasten vaatteilla tulevat, mutta sisältä he ovat raatelevaiset sudet” (Matt. 7:15).

Frans Parakka varoitti tällaisista susista, jotka antavat synnille luvan, niin että lihallinen vapaus pääsee herrastelemaan.]

Eero puhui saarnassaan monenlaisesta pahasta, jota on maailmassa ja yhteiskunnassa. Eero muistutti Laurin sanoneen, että jos jossakin mainosesitteessä – joissa on niin paljon sopimattomia kuvia – on jokin tavara, jota itse tarvitsee, senhän voi leikata siitä irti. Eero saarnasi myös jumalattomasta elämästä jota on alettu viettää – *”elävän kristillisyyden liepeillä”*, kuten hän huudahti. Kun Eero mainitsi, että ei ole tainnut kukaan pystyä säilyttämään lapsuuden viattomuuden tilaa, Nevalan Jouni huusi penkistä: *”Mää oon!”* Eeron suu tahtoi vähän vetäytyä hymyyn, mutta sitten hän jatkoi: *”En ole kuitenkaan minä saattanut, ja uskon, että se on monen muunkin kokemus”*.

Eero mainitsi 84-vuotiaasta Leasta, jota Eero selvästi piti tunnollisena ja ymmärtäväisenä kristittynä. Muistin, että Laurin historian nimiluettelossa oli mainittu Lea Holmelid Parakasta. Kun Eero alkoi puhua Kristuksen kärsimisestä ja kuolemasta, jonka hän on kärsinyt meidän tähemme, sanat tuntuivat tunkeutuvan sydämeen ja lämmittävän sitä.

Iltakokouksen jälkeen olimme Heimolla. Vaikka olin vuosia aiemmin tullut levottomaksi kotikoreudesta, joka oli tullut kristillisyydessä niin tavalliseksi, ajattelin Heimon alastomista seinistä ja hyllyistä, täytyykö sen nyt näin askeettista olla. Otin puheeksi, miten monta kertaa ihminen voi uudestisyntyä. Olin sitä mieltä, että jos lankeaa armontilasta, silloinhan täytyy taas uudestisyntyä. Severi sanoi, että se on niin kuin Leevi sanoi hänen veljelleen Alvarille: *”Muista siis, kusta lankesit pois, tee parannus ja tee niitä ensimmäisiä töitä” (Ilm. 2:5)*. Kysyin, mitä ne ensimmäiset työt sitten ovat, ja sanoin, eikö ole niin, että jos on joutunut pois tieltä, päätäkseen takaisin samalle tielle täytyy tulla samasta portista kuin ensimmäiselläkin kerralla. Toivo sanoi suu hymyssä, että Laestadius puhuu uudestisyntymisestä vielä niillekin, jotka ovat kymmenen kertaa ennen

uudestisyntyneet. Aprikoin, tarkoittiko Toivo ehkä Laestadiuksen puhuvan sellaisille, jotka luulevat uudestisyntyneensä jo monta kertaa. Keskustelu taisi saada korvani kuumottamaan, sillä Nevalan Jouni tuli eteeni ja kysyi pää kallellaan: *”Onko opettaja nipistänyt korvasta?”*

Eero kertoi hänen ja Laurin Amerikan-matkasta sekä heidän länsirannikolla tapaamistaan pikkuesikoisista. Kun joku oli moittinut siellä kravattia, joku toinen oli meinannut, että on niin paljon sellaista, mikä on turhaa. *”Se on totta, mutta kravatti on synti!”* oli ensimmäinen mies tokaisut. Ymmärsin, että siellä oli joku saarnaajakin, joka oli vakavammalla mielellä.

Eero mainitsi, että kun he olivat käyneet Laurin kanssa Dave Wilenillä Etelä-Dakotassa, Dave oli kehottanut heitä sopimaan Lapissa. Matkalta palattuaan Eero oli soittanut Stenille ja kertonut Daven terveiset. Sten oli vastannut: *”Jassoo, te olette käyneet siellä eriseuraa rakentamassa!”* Eero oli vastannut heidän olleen Amerikassa Sophian kutsusta. Kun Eero oli kysynyt, miten he rakentavat eriseuraa, Sten oli käskenyt tuntemaan sen tunnossaan. Keskustelu oli päättynyt Stenin toivotukseen: *”Jaa, mene nyt nukkumaan ja lue Raamattua!”*

Toivo ehdotti minulle, että lähtisin Kiirunaan ja menisin Eeron kanssa Stenille. Aavistin, mihin se johtaisi, ja ajattelin, että en uskalla tehdä sitä, en ainakaan nyt. Koska oli viimeinen kokousilta, Eero hyvästeli väkeä. Kun ihmiset pyysivät muistamaan toisiaan rukouksissaan, minulla oli vähän alakuloinen ulkopuolisuuden tunne.

Menin Viljakaisten mukana Liedonperään ja seuraavana aamuna Hannun kanssa Turkuun. Parin päivän päästä olin Tampereen rukoushuoneella kuuntelemassa puhelinseuroja Jällivaarasta. Istuessamme rukoushuoneen penkissä kerroin Koskisen Taunolle olleeni nyt jouluna leeviläisten kokouksissa Honkilahdessa. *”Mitenkäs ne saarnaavat”*, Tauno kysyi. Sanoin, että heillä on sellainen ymmärrys, että ihminen voi uudestisyntyä vain kerran. *”Sitä on joskus tutkittu”*, Tauno virkkoi, *”ja sellainen ymmärrys siitä on kristillisyydessä ollut”*. Tämäpä merkillistä, ajattelin, Tauno vahvistaa leeviläisten ymmärryksen. Olin jo koulupoikana pannut

kanssapuheissa merkille, miten hyvin Tauno oli kätkenyt, kuinka kristillisyydessä on ennen opetettu ja ymmärretty.

* * *

Jokseenkin joka viikonloppu matkustin Turusta bussilla joko Tampereelle, Lahteen, Lammille tai Hämeenlinnaan. Usein tein kehämatkan, niin että kävin Etelä-Hämeen lisäksi Tampereella (mm. viemässä pyykkiä äidille pestäväksi). Vaikka tulin usein myöhään illalla lapsuudenkotiini, äidillä oli aina ruoka odottamassa. Mukanani oli iso rökkiö pyykkiä, jotka vaihdoin puhtaisiin. Isä kysyi usein, tarvitsenko apua ja antoi pyytämättä jonkin setelin. Usein kävin nuorimman siskoni Kukan kanssa luis telemassa tai pulkkamäessä. Huomasin hänen luottavaisesta asenteestaan, että vanhempani eivät olleet maininneet hänen kuullensa mitään sellaista, mikä olisi vieroittanut tyttöä isoveljestään. Millään tavalla isäni ja äitini eivät muutoinkaan syrjineet minua tai kohdelleet eri lailla, vaikka olin katraan ainoa *”eriseurainen”*. Sellaiset vanhemmat Luoja minulle soi.

Elina ihmetteli, miten minulla riittää rahaa matkustamiseen. No, en käynyt opiskelijakahvilassa opiskelijatovereideni tavoin enkä iltaisin ravintoloissa. Liikuin Turussa polkupyörällä ja ostin mahdollisimman halpaa ruokaa. Uusia vaatteitakaan en juuri tarvinnut. Lisäksi moni oli antanut minulle rahaa edellisenä syksynä, kun tulkkasin Steniä lähetyksen aikana.

Sinä talvena opin tuntemaan lähemmin Kuokkasen Vilhon ja Lainan. Ennen syksyn 1982 lähetystä olin tavannut heidät vain pari kertaa. Nyt minulle tuli sangen tutuksi punainen puutalo Muuntajatie varrelta Hollolan Soramäestä.

Vilho kertoi, että hän joutui lähtemään etsimään vuoden 1975 aikoihin, kun hän tunsu, ettei tässä (isolla puolella) tule enää autuaaksi. Vilho oli joutunut *”luokalle”* (siis puhuteltavaksi) saman mielisen Haaralan kanssa. Haarala oli tehnytkin vaaditun parannuksen, Vilhon käsityksen mukaan nuori mies pelästyi ja perääntyi sen vuoksi mielestään. Vilho ja Laina kertoivat eräästä lahtelaisesta vaimoimisesta (SA), joka oli todennut, että nyt täytyy olla näin (siis mukautua vastoin omaatuntoaan kristillisyyden tilanteeseen).

Kun Vilho meni ensi kertaa Lappiin pienen puolen kokouksiin, hän oli oikein liikuttunut tavatessaan Eeron. Leeviä Vilho kehui hyväksi saarnaajaksi. Honkilahdessakin hän oli käynyt yhtenä päivänä, kun Leevi oli Suomessa lähetysmatkalla Isak Gunnelbrandin kanssa. Päivällä oli saarnannut Leevi. Vilho oli odottanut, että illalla olisi saarnannut toinen Lapin lähetysmiehistä, mutta Leevi olikin laittanut Heimo Mäkelän saarnaamaan. Se oli sellaista kuin aloittelevan saarnaajan puhe on, totesi Vilho, mutta saarnan lopun hän sanoi muistavansa lopun ikänsä. Heimo oli Vilhon mukaan päättänyt saarnansa: *”Huoranperse on vieläkin huoranperse”*, ja sitten hän oli ruvennut anomaan anteeksi. Vilho oli vieläkin kuohuksissa siitä, että tuollaisen lauseen päälle alkaa pyytää anteeksi. [Toivo Mäkelä selitti, että kuultuaan saarnassa tuollaisen sanan Vilho ei kuullut enää mitään muuta.]

Kun Vilho seuraavan kerran meni Lappiin [Kaalasluspaan juhannuksena 1977], siellä olikin juuri tapahtunut hajaannus. Isak Gunnelbrandin luokissa rukousta tuntui siltä, että koko huone liikkui. Kokouksiin tulivat myös Leevi, Eero ja Lauri, mutta he eivät olleet pöydän takana. Leevi pyysi pariinkin kertaan Vilhoa kamariin. Vilhon kuvauksen mukaan *”se pahensi koko Lapin ristillisyyden”*. Leevi oli sanonut, että näitä on niin vähänkin. Vilho oli kysynyt, kuinka paljon Leevin puolella sitten oli väkeä. Vilho muisteli Leevin sanoneen, että satoja. Tästä Vilho oli vähän epävarma, muistaako hän kuitenkin oikein, ehkä hän ei sanonut sentään, että satoja. Vingbäckistä Leevi oli sanonut, että se on vain mettätöyries. Leevin pyydettyä toistamiseen Vilhoa kamariin toiset olivat arvelleet Kaalasluspassa, että kyllä se nyt vähintään tekee Vilhosta saarnaajan. Myöhemmin Vilho sanoi minulle kuulleensa, että Leevillä olisi ollut sokeiritauti. Koska hän oli nähnyt jossakin toisessa, mitä sokeritauti voi saada aikaan vanhuudessa, hän ajatteli, olisiko Leevin puhumiset laitettavissa sairauden tiliin. Vilho arveli, että Lapin seurakunta meni puoliksi Leevin ja Stenin kesken. Sanoin, että Stenin puolelle jäi enemmän väkeä.

Vilho kertoi, että hänellä oli *”pumppu reistailut”*, kun kristillisyyden asiat painoivat niin hänen mieltään. Nyt kun tilanne oli selkiytynyt, sydänvaihdatkin olivat alkaneet väistyä. Hän oli kuitenkin joutunut jäämään pois

työelämästä, vaikka ei ollut vielä kuuttakymmentä. Pojat hoitivat puusepänerverstasta, joka oli Kuokkasten takapihalla.

Vilhoa ja Lainaa naurattivat Koistisen Kallen hauskat jutut, kuten se, että hän ajeli laivallaan *"vekselivedolla"* haaveillessaan sukellushommien tuomista suurista rikkauksista. Kerran Stenin hajaannuksen jälkeen Kalle oli poikennut Vilholla ja kertonut käyneensä juuri Yrjön luona. Kun Kalle selitti Yrjön puheita August Isakssonista, Vilhosta tuntui, että hän ei oikein usko tuota. Kallen lähdettyä Vilho oli soittanut Yrjölle kysyäkseen asiasta. *"Eihän Kalle ollut puhunut puoliakaan siitä, mitä Yrjö puhelimessa minulle sanoi"*, Vilho puuskahti.

Lapissa Vilho oli kuullut Yrjön saarnaavan, että Ville Nieminen oli viimeinen puhdas saarnaaja Suomessa. Vilho oli päättänyt, että siinä tapauksessa hän lähtee tästä paikasta takaisin Suomeen, mutta Stenin onnistui rauhoittaa hänet. Sten olikin Vilhon varauksettoman luottamuksen kohde. Siksi Sten tiesi voivansa tiukan paikan tullen tukeutua Vilhoon, kuten Auliksen kuvaus Joensuun keskustelusta osoitti.

Vilhon mielestä oli hyvä, etteivät Suomen saarnaajat olleet lähteneet mukaan leeviläisyyteen, kun työnteko oli niin vierasta. Tällä Vilho tarkoitti Koistisen poikien monisteita ja Laurin historiankirjaa. En muista kuitenkaan Vilhon moittineen julkaisuissa muuta kuin yhtä nimenomaista kohtaa: *"Näitä meille on kertonut asioista hyvin perillä oleva Yrjö Mäkelä"*. *"Ja me tiedetään, kuinka hyvin Yrjö on asioista perillä"*, Vilho tokaisi. Olin lukenut Vilhon mainitseman paikan - minulla oli jo useimmat Laurin julkaisemat kirjoitukset - mutta siinä Yrjö vain kertoi Niemisen sanoneen hänelle, että Luoma, Nousiainen ja Hirvonen ovat hyvät miehet, kun johto pysyy paikoillaan, mutta miehet menevät tuulen mukana. Ihmettelin vähän itsekseni, pitikö Vilho tuota lausahdusta vääränä. Minusta se oli osoittautunut paikkansa pitäväksi, myös Hirvosen osalta, jota IKL-tuuli oli riepottellut kovastikin.

[IKL = Isänmaallinen Kansanliike, 1930-luvulla vaikuttanut jyrkkä oikeistolainen puolue, jonka jäsenet käyttivät mustaa paitaa ja sinistä solmiota ja jossa oli samanlaisia piirteitä kuin Hitlerin natsiaatteessa. IKL:n mustat paidat eivät kuulemma olleet harvinainen näky seuroissa 1930-luvulla].

Juho Hirvonen, kansakoulunopettaja Polvijärveltä, kuoli jo 1959, siis useita vuosia ennen Lapin hajaannusta. Niemen Topi kertoi menneensä Lahden juhannuskokouksissa kuulemaan, kun Hirvonen puhui ympärilleen kerääntyneille ihmiselle. Poliitiikkaa se oli, totesi Topi.

Vilhon tultua kosketuksiin leeviläisten kanssa Lauri oli kirjoittanut hänelle kirjeen ja antanut neuvoja kokoustenpidosta, muttei *”missään piispan ominaisuudessa”* [IV Vanhinten kirja, nro 280]. *”Ja kuitenkin kirjoitti piispan ominaisuudessa”*, oli Vilhon ja Lainan arvio. Vilho lausahti Laurista: *”Lauria mie en piä ees heränneenä, muisti ja järki on kyllä terävä kun partaveitsi”*. Vilhon mielestä Laurilla oli *”leuhka luonne”*. Koistisen poikien äitiä Kuokkaset sanoivat oikein hurskaaksi ihmiseksi. Laina sanoi hänen kertoneen unestaan, että kaksi hänen pojistaan kutsutaan *”valtakunnan työhön”*. Äiti oli sittemmin arvellut sen tarkoittaneen juuri leeviläisyyttä.

Vilho ja Laina mainitsivat lämmöllä, miten Saarisalon vanhemmat lapset huolehtivat kehitysvammaisesta pikkuveljestään Jukasta. Kun leeviläiset olivat maininneet kaiketi jossakin kirjeessä, että Saarisalon Sakari makaa selällänsä, Vilho oli todennut, että on sekin parempi kuin levittää toisten paskoja ympäri maailmaa.

Vilho kertoi pahoitelleensa Lapin ystäville talonsa hieman pitkiä/koreita verhoja. Tällaiset puheet herättivät minussa luottamusta Vilhoon, samoin kuin hänen kuvauksensa hädestään 1970-luvun puolivälissä, joka pakotti hänet lähtemään etsimään. Tämän johdosta tunsin voimakasta sukulaisuussieluisuutta Vilhoon. Vilho valitteli myös, että hän löytää välillä taskustaan kynän, jonka hän on ottanut jostakin, mutta ei pysty muistamaan, mistä se on tullut, eikä voi siis palauttaa sitä oikealle omistajalle. Toiseen suuntaan vaikutti Vilhon käytös Yleniuksella, kun Kalle kumppaneineen olivat siellä, mutten tohtinut sanoa tästä mitään hänelle. Myös kielto tavata Thoralfia kuulosti minusta samanlaiselta kuin *”ison puolen”* varoitukset eriseuraisista.

Vilho ilmaisi, että hänellä oli ollut senkin takia tarve saada edellisen syksyn lähetys Suomeen ja järjestää kokoukset Lahteen, kun hän oli ollut vaivattuna siitä, että he eivät olleet ottaneet vastaan edellistä kesän 1981 lähetystä, joka tuli vain Tampereelle. Ajattelin, että tällainen vaiva

omassatunnossa epäröinnistä tai perääntymisestä voi selittää osaltaan sitä, että Vilho halusi nyt olla sitäkin uskollisempi Stenille.

Joel Ahosta ja Paavo Peltosta Vilho piti hämeenlinnalaisten tavoin oikeina opettajina, vaikka he jäivät Jönssonin puolelle. Tosin Ahosessa oli tullut Vilhon mielestä loppuaikoina ilmi vanhuudenheikkoutta, kun hän oli esimerkiksi moittinut sellaisia, jotka rukoilevat makuullaan niin kuin lehmä, eivätkä polvillaan vuoteensa vieressä. Isäni oli vähän samaa mieltä, kun hän kertoi Ahosen kommentoineen virsikirjaa, josta oli otettu sivukooltaan pienempi painos: *"Tätä lituskaa minä en hyväksy"*.

Ahosen kuoltua Lapin vanhimmat kirjoittivat kirjeen, joka ilahdutti Kuokkasia. Mutta sitten Aaro Hartikka osoitti heille, mitä kirjeessä todella saottiin:

"Rakkaudella ja kiitollisuudella on Lapinmaan esikoisten seurakunta muistamassa Joel Ahosta, kun hän on miehuuden ja terveyden päivinä taistellut armon kautta totuuden puolesta ja on työnsä liittänyt seurakunnan yhteisiin ymmärryksiin Pyhän Raamatun pohjalla ja vanhinten ymmärryksiin aina Ruotsin Lapinmaan esikoisten seurakuntaan asti."

"Tässähän ei puhuta mitään vanhuudesta", huomautti Aaro. Vilho antoi tunnustusta Aaro Hartikan avoimuudelle ja rehellisyydelle. Se auttoi häntäkin huomaamaan monta asiaa.

Vilho kertoi jonkun saarnaajan maininneen hänelle, että jos saarnaajien kokouksessa on omapäinen, sellainen laitetaan lähetyksmatkalle Sallaan tai muualle syrjäseudulle, missä ei uhrata paljon saarnaajille. Vilhon mielestä tuo osoitti, että kysymys on aivan inhimillisestä asiasta, ja saarnaaja oli myöntänyt. Vilho muisteli Joel Ahosen huomauttaneen, ettei niiden rahojen kuulu jäädä saarnaajan omaan taskuun, joita kristityt hänelle uhraavat.

Mainitsin Vilholle tapauksesta, kun Ahonen riensi Lahden juhannuskokouksissa saarnapöydän taakse, vaikka Luomaa oli pyydetty saarnaamaan. Vilho sanoi Ahosen tienneen, ettei häntä enää olisi pyydetty saarnaamaan. Siksi Vilho näytti pitävän Ahosen menettelyä oikeana.

Vilhoa huvitti lahtelaisen pappi Airaksen tervehdyspuhe Joutjärven kirkossa Lahden juhannusseuroissa: *”Älkää tulko liian lähelle [kirkkoa], muuten teidän käy köpelösti!”* Vilhosta tokaisu oli niin osuva. Airaksen painokas lausuma jäi minunkin mieleeni. Vilho mainitsi Svante Vesterisen ihmetelleen vanhoilla päivillään, miksi häntä niin kovin painettiin, kun tätä hän juuri tarkoitti [halutessaan uudistaa kristillisyyttä 1930-luvulla].

Vilhon mielestä Leevin kirje Luomalle oli hyvä, mutta Luoman kirje oli ylpeä. Luoma kirjoitti nimittäin:

”Se on vakava totuus, että me tahdomme myös sydämestämme auttaa sillä neuvolla, että lasket itsesi temppelin harjalta alas niin kauan, kuin Sinut ollaan valmiit vastaanottamaan sydämellisellä anteeksiantamuksella”.

Olin samaa mieltä Vilhon kanssa. Luoma ei huomannut korottaneensa itsensä sellaiseen asemaan, että hän voi päättää, milloin katuvaiselle vielä voidaan saarnata synnit anteeksi. Jumalan sanan muutosten vastustaminen oli ilmeisesti niin raskas rikos.

Luoma kysyi kirjeessään Leeviltä:

”Minne ajattelet heittää Ruotsin, Norjan ja Amerikan saarnaajat ja kristityt, jotka eivät ole Sinun selkäsi taakse lähteneet?”

Kuulin sanottavan, että Leevi olisi vastannut: *”Menkööt mihin ovat menneet”.*

Todellisuudessa Leevi kirjoitti:

”En ajattele heitä heittää mihinkään. Ne ovat siellä, mihin ovat menneet.”

Ajattelin, että pienellä muutoksella saadaan lause kuulostamaan aivan erilaiselta. Samoin kuulin, että Lauri olisi kirjoittanut: *”Emme nyt puhu Jönssonin lihallisesta huoruudesta”.*

Vilho oli lukenut Väinö Havaksen teoksen Laestadiolaisuus (jota vastaan Frans Parakka, Ville Nieminen ja Joel Ahonen kirjoittivat vastalauseensa). Vilho sanoi, että ainoa asia, joka hänen sydäntään lämmitti kirjassa, oli Havaksen toteamus, että esikoisuusliike on ollut terveellisenä suolana

esikaupunkien roskaväen keskuudessa. Vilho totesi silmät kostuen, että semmoiseen elävä kristillisyyden on kelvannut, *”terveelliseksi suolaksi esi-
kaupunkien roskaväen keskuuteen”*.

Vilhon rippi-isänä oli ollut Veikko Viljanen. Esimerkkinä Viljasen aiem-
masta tunnollisuudesta Kuokkasen mainitsivat hänen pyytäneen pöydän
takana anteeksi, että hän oli lukenut Juhani Ahon [romaanin] Rautatien.
[Muutama vuosi myöhemmin kysyin tästä Veikko Viljaselta Turun ru-
koushuoneella. Hän ei muistanut asiaa, mutta totesi, että ne ovat sellai-
sia pikkuasioita. Kun mainitsin Saulin menettäneen härkien ja oinasten
takia Israelin kuninkuuden, Veikko Viljasen kasvoilla käväisi kummallinen
ilme, mutta hän ei sanonut mitään. Minusta näytti, ettei hän ollut voinut
unohtaa entistä kristillisyyttään].

Vilho näytti Veikko Viljaselle kirjoittamaansa kirjettä. Siinä Vilho muisteli,
miten hän oli monta kertaa ajanut Veikon luo haavoitetulla omallatun-
nolla puhumaan asioistaan, ja selitti, minkä vuoksi hän oli menettänyt
luottamuksensa siihen kristillisyyteen, jossa Veikko oli, ja joutunut läh-
temään Lappiin etsimään alkuperäistä kristillisyyttä. Veikko ei vastannut
mitään kirjeeseen. Aaro Hartikka oli sen sijaan pitänyt kohtalokkaan ras-
kaana rikoksena, että Vilho oli lähtenyt *”tuhannen kilometrin päähän
viettelijöitä kuulemaan”*.

Viljasen Veikko oli kerran maininnut Vilholle, että Pohjois-Karjalassa jot-
kut kristityt olivat paheksuneet sitä, että nuoret olivat tulleet villapaita
päällä ehtoolliselle. Vilho oli ollut Veikon kanssa täysin samaa mieltä,
että tuollainen asenne onkin omaavanhurskautta. Samoin Vilho piti
omanavanhurskautena opetusta, että niin paljon kuin naisten jakaus on
sivussa keskeltä päätä, niin paljon on kristillisyydenkin vinossa. Laina sanoi,
että hänellekin alkoi tulla leveä polku keskelle tukkaa, kun hän kampasi
jakauksen aina samaan kohtaan.

Vilho muistutti vanhinten kirjeistä, joissa kannetaan huolta, ettei lihalli-
nen vapaus eikä velvollisuuden oppi pääse turmelemaan kristillisyyttä.
Ymmärsin Vilhon käsittävän, että lihallista vapautta edustaa *”iso puoli”*
ja velvollisuuden oppia leeviläiset. Minähän olin ajatellut aika lailla sa-
moin mennessäni tapaamaan Steniä helluntaina 1979.

Joonas Purnun kirjeestä Vilho oli lukenut selityksen Jeesuksen sanoihin, että väärät profeetat saavat tulenkin lankeamaan taivaasta alas. *”Kun hellä evankeliumi saarnataan, niin hellät sydämet syttyvät rakkauden tullesta”*, Vilho lainasi Purnua.

Laina oli käynyt rukoushuoneella seuroissa käsittääkseni syksyn 1982 lähetykseen asti (kuten itsekin tein), vaikka hän oli ollut muutoin miehensä kanssa samaa mieltä kristillisyyden asiasta. Kinnusen Eero, joka asui aikanaan Lahdessa, oli kysynyt, milloin Laina tekee parannuksen. Vilho oli ollut tästä vähän närkästynyt, koska hänen mielestään asioiden piti vain antaa kypsyä itse kullekin. Ennen syksyn 1982 lähetystä Lainakin oli ollut epäröivä, hän arveli, mitä siitä tulee, kun kokouksissa on vain Sirénin Martti ja muutama muu, mutta Kaunisniemeen olikin tullut sali täyteen ja pihalla oli pitkä rivi autoja, melkein kuin Lahden juhannusseuroissa, kuten hän totesi iloisesti.

Kysyessään huoneita kokouksia varten Vilho oli selittänyt papille siihen tapaan, että heillä on kysymyksenä, että kristillisyyden, josta he ovat saaneet hengen ja elämän, säilyisi puhtaana. Vilho kertoi papin saaneen isot kyöneleet silmiinsä.

Vilho kertoi Porvoon Kalle Toivosen soittaneen ja kysyneen lähetyskokouksista. Hän oli ollut oikein innostunut kuultuaan, miten paljon väkeä oli ollut. Vilho pohdiskeli, että jos saataisiin mukaan viisikin prosenttia ison puolen väestä, *”se olis jo iso ristillisyyden”*. Vilho ja Laina katsoivat, että asiaa auttaisi kovasti, jos joku saarnaaja tulisi. Lappeenrannan saarnaajan Ahosen Erkin [Laurin ensimmäisen rippi-isän] *”naposteluakin”* olisi Lainan mielestä ollut mukavaa kuulla. Kun mainitsin Vilholle, miten kallis asia olisi, jos meillä olisi sellaisia nuoria saarnaajia kuin Eero, Kalle ja Toivo, Vilho oli aivan samaa mieltä.

Laina kertoi Mäkelän Eeron ja Leevin olleen kerran heillä yöstä. Heistä oli jäänyt Lainalle oikein miellyttävä kuva. Leevi oli ollut hiljainen ja vakava nuori mies. Laina oli saanut aikoinaan myös poikien isästä Severistä myönteisemmän kuvan kuin vanhemmista veljeksistä Yrjöstä ja Väinöstä. Severi oli enempi hiljaa ja kuunteli, mitä toiset puhuvat.

Laina totesi, miten paljon uutta voimaa heidän poikiensa Reijon ja Leon sekä Vilhon sisarenpojan Rauno Romon parannuksenteko oli heille antanut. Raunon äiti Aili oli aika lailla kiinni isolla puolella, vaikka hän kävi myös steeniläisten kokouksissa, niin että Vilho totesi Raunon ojentavan äitiään ja käsittävän kristillisyyden tätä paremmin. Rauno oli moittinut radiota niin terävästi saarnaaja Usko Hiltuselle, että Hiltusen oli täytynyt vain myöntää Raunon olevan oikeassa. Kuokkasen olivat pahoillaan siitä, että steeniläisten pienessä joukossa oli luvallisuuksia: joku oli käynyt etelänmatkalla ja sanonut puolustukseksi, että jotakin nautintoa täytyy hänelläkin olla elämässä.

Vilho teki kovasti työtä sisarustensa ja muiden sukulaisten voittamiseksi, ja aika monet heistä tulivatkin kuulemaan – esimerkiksi kaikki kuusi lasta, Leena, Veikko, Hannu, Reijo, Leo ja Eeva - vaikka toisilla kokouksiin tulo tai niiden järjestäminen jäi lupauksen asteelle. Vilho sanoi, että enemmän olisi kristillisyydessä pitänyt opettaa seurakuntaoppia (että seurakunta ei ole yhtä kuin ulkonainen joukko, rukoushuoneet ja yhdistykset).

Vilho kertoi olleensa liikutetulla mielellä, kun Raittiset tulivat ensi kerran heille. Hän oli ajatellut, miten kallisarvoista on, että näin lähellä asuu tuollaisia ystäviä. Laina sanoi kylläkin miniänsä todenneen Jaskasta, että *”katkeruus on miehellä”*. Kuokkasen pojat puolustivat Jaskaa, ettei se ole katkeruutta vaan Jaskalla on vain sellainen tyyli. Kyllähän Jaska saattoi sihauttaa hampaittensa raosta *”totisesti sentään”* kertoessaan jostakin tapauksesta. Vaan en olisi voinut aavistaa, miten katkera välirikko Vilholle ja Jaskalle tulee muutaman vuoden kuluttua.

Vilho muisteli isäänsä Robertia. Sotaväessä oli marssilla laulettu laulu: *”Isontalon Antti ja Rannajärvi ne jutteli kaharen kesken: ”Tapa sinä Isojoen ruma vallesmanni, niin minä nain sen komian lesken”*. Väapeli oli pysäyttänyt osaston ja sanonut, että täällä kaikki eivät laula. Robert Kuokkanen oli ilmoittanut: *”Herra väapeli! Minä en ole sen vallesmannin tappaja enkä sen lesken ottaja.”* Asia oli jäänyt siihen.

Vilho kertoi, että Mäkelän Yrjön ollessa armeijassa komppanian päällikkö oli sanonut yksikölle: *”Minä olen sellainen mies, että minun kansani tulee hyvin toimeen, kun tekee, niin kuin minä käsken!”* Tähän Yrjö oli tokaissut: *”Herra luutnantti! Minä olen kanssa sellainen mies, että*

minun kanssani tulee hyvin toimeen, kun tekee, niin kuin minä käsken!" Vilhoa juttu nauratti kovasti. Myöhemmin kysyin asiaa Yrjöltä itseltään, mutta hän sanoi, ettei sellaista ole koskaan tapahtunut. En tiedä, oliko joku keksinyt tarinan. Ainakin sen olisi voinut hyvin uskoa Yrjöstä.

Laina sanoi, että kun Vilhon äiti oli kuullut uuden opetuksen opetuslasten uudestisyntymisestä helluntaina, hän oli todennut: *"Nyt ne on kajonneet Jumalan silmäterään"*. Laina pyyhki silmiään muistellessaan Lapin kirjeen sanoja, että siinä (kristillisyydessä) on *"elämä ja terveys"*. Lainan mielestä se oli niin paikalleen sanottu, ja hän arveli kirjettä Arvid Stålnacken kirjoittamaksi.

Laina ei ollut pitänyt siitä, kun Airamoin Raimo ja muut nuoret miehet menivät oikaisemaan vanhoja saarnaajia, kuten Ahosta, ja vetosivat Lutherin sanoihin, että kristityillä on oikeus kaiken opin arvosteluun. Laina totesi, että nyt nämä Lutherin sanat tulevatkin meille avuksi.

Kuokkaset olivat käyneet joskus helluntailaisia kuulemassa, mahtoiko se olla Lainan kotiseudulla Sysmässä. Saarnaaja oli kertonut, että kun Jeesus tuli hänen sydämeensä, se ei tapahtunut sorkkaraudalla ronkkien *"ronks, ronks"*, vaan hän tuli hienona herrasmiehenä. Lainaa ja Vilhoa puhe huvitti, he toistelivat sanoja useaan kertaan. Vilho kertoi, että helluntailaisaarnaaja olisi ollut halukas pitämään yhdessä puhetilaisuuksia hänen kanssaan, mutta Vilho ei ollut yhtä innostunut asiasta.

Vilho ja Laina kertoivat, että Sysmässä oli nuori komea mies mennyt kihloihin kauniin neidon kanssa. Sitten mies oli saanut räjähdystapaturmassa sirpaleita kasvoihinsa, niin että hänen kasvonsa olivat menneet pilalle, hänestä tuli suorastaan vastenmielisen näköinen. Mies oli sanonut kihlatulleen, ettei tämä nyt voi tietenkään mennä hänen kanssaan naimisiin. Morsian ei miehen muodonmuutoksesta ja puheista piitannut. Ei tullut kuuloonkaan, että hän rikkosi antamansa lupauksen, ja niin he olivat avioituneet. Kuokkaset muistelivat tapausta suurella ihailulla ja kunnioituksella.

Martti Sirén oli hiljainen mies, joka istua kökötti kyläpaikoissa keppiinsä nojaten. Hän vaikutti niin hauraalta, että tuntui siltä, kuin tuulen henkäys pystyisi puhaltamaan hänet kumoon, kun hän köpötteli hissukseen

pihamaalla. Vilho kehui Marttia, että vaikka hän on tuollainen hiljainen, hänellä on hengen erottamisen lahja. Silloin Sirénin Martti sanoi selvästi mielipiteensä, kun toiset jahkailivat, olisiko vielä Jumalan aika pyytää lähetystä. Martin mielestä se piti ilman muuta pyytää.

Raittisen Jaska [Jaakko] ja Hilikka, jotka asuivat Kaunisniemen leirikeskuksessa Lammilla, kertoivat paikkakuntansa asioista. Lammilla asui Koistisen poikien täti Saharisen Aune. Hänen jumalaton miehensä toi kotiin vieraita naisia ja pakotti vaimonsa tuomaan kahvit makuuhuoneeseen. Aune vastasi röyhkeyteen runoilemalla: *”Tässä makaa surutonna viholisen oma konna...”*

Aune Saharinen näki unia. Kerran hän oli unessa hautausmaalla ja ihmetteli, mitä [Lammin vastanimitetty saarnaaja] Papinkiven Aaro siellä kuljeskelee. Siihen hänelle vastattiin, että Aaro on nimitetty hautausmaan vartijaksi. Toisessa unessa oli kirkon portailla maannut suuri joukko ihmisiä sikeässä unessa. Luomakin oli venytellyt pitkää kaulaansa (Aune oli näyttänyt, miten) ja vaipunut taas uneen. Portaiden vieressä oli iso puu, joka oli aivan kuollut. Yhdessä unessa (en muista, oliko sekin Aunen vai Hilkan oma uni) Evert Laurell (Lammin vanha saarnaaja) oli soittanut harmonia, mutta soittoon oli alkanut tulla riitasointuja. Hilikka arveli tämän tarkoittaneen sitä, että Evertkin oli vaarassa sekaantua, mutta Jumala otti hänet otollisella ajalla pois. Jaska kertoi nähneensä kristillisyyden erojen aikaan näyn: kolme miestä seiso i aamulla hänen huoneessaan ja ilmoitti, että nyt on seurakunnallinen muoto loppu. Sitten he katosivat.

Raittisten asenne kietoutui saarnaajien asettamisiin paikkakunnalla. Uusia saarnaajia olivat Aaro Papinkiven jälkeen Pentti Forsström (Hilkan veli) ja Pentti Mäki. Saarnaajaksi tultuaan joku näistä oli tullut Jaskan luo ja sanonut, että nyt sinä voit kääntyä hänen puoleensa, jos sinulla on asioita. Jaska sanoi, että *”Jaskan kiusaksi”* tehtiin lisää saarnaajia. Raittiset pitivät paikkakunnan uusia saarnaajia sopimattomina tehtäväänsä, mutta minulle jäi vaikutelma, että Jaskan puolelta asiaan liittyi myös inhimillistä. Tilannetta ihmettelivät muutamat muutkin Stenin joukossa. Jaska koki myös tulleen jotenkin väärin kohdelluksi, kun hän oli järjestänyt entisen koulurakennuksen rukoushuoneeksi, ehkä hän ei saanut

asiaankuuluvaa kiitosta. Minua kohtaan Raittiset olivat aina tavattoman ystävällisiä ja vieraanvaraisia.

Ensimmäiset muistikuvani Raittisista olivat lapsuudesta, kun olin vanhempieni mukana Lammilla seuroissa. Kerran Hilikka pyörtyi iltakokouksen aikana ollessaan pyytämässä anteeksi. Kun muistelin tätä Raittisilla, Hilikka sanoi, että paino oli niin raskas, että se vaikutti joskus isoissa seuroissa niin voimakkaasti. Lammilta olivat jääneet mieleeni myös nuoret miehet, jotka marssivat joutuisin askelin raskaasti jytistellen etukenossa rukoushuoneen takaosasta eteen anteeksi pyytämään. Nyt selvisi, että heidän olivat Raittisten poikia. Jännite vanhempien ja paikallisseurakunnan välillä vaikutti varmasti heihinkin. Raittisen lapsista useimmat kävivät Stenin kokouksissa, kun Hilikka vetosi sydämellisesti heihin, että tulisivat kuulemaan sitä alkuperäistä, vanhaa kristillisyyttä. Hilikka joutui kuitenkin toteamaan, ettei heille ole kristillisyyttä tullut samanlaiseksi sydämen asiaksi kuin Kuokkasen pojille. Hilikka kertoi puhuneensa aikoinaan Lahden saarnaajan Tossu-Rantasen kanssa, joka oli vapauttanut hänet, ettei Hilikan ole pakko käydä paikkakunnan pyhäseuroissa. Tossu-Rantainen sai nimensä huopatossutehtaastaan, niin että häntä ei juuri lainkaan kutsuttu oikealla etunimellä Lauri.

Esimerkkinä Lammin kristillisyyden tilasta Raittiset kertoivat, että Kaurisniemessä oli ollut nuorten ilta, jossa oli ohjelmanumerona poikien säärikipailu. Pojat seisoivat sääret paljaina suojan takana ja tytöt toimivat makutuomareina. Paikkakunnan saarnaaja oli valvojana, että kaikki tapahtuu soveliaasti. Kun selitin tätä kotona vanhemmilleni, isä ihmetteli, että näytän iloiselta voidessani kertoa tuollaisesta. Hänestä se ei selvästikään ollut ilon aihe.

Hilikka muisteli isoisäänsä, vanhaa Forsströmiä, joka oli hyvin tarkka kristillisyyden asiassa. Jos tytöillä oli silkkiliina hiuksissa, isoisä kyllä huomautti siitä. Sen sijaan esiliinasta hän ei koskaan maininnut mitään, totesi Hilikka. Forsströmin tarkkuudesta oli minulle kertonut Tampereella Hilkan täti Anna Pohjoismäki (s. 76).

Jaska oli ollut useamman kerran Lapissa 1960-luvulla hajaannuksen kynnyksellä. August Isaksson oli maininnut saarnassaan olleensa hautajaisissa, mutta sitten siellä oli ruvettu lukemaan adresseja. Adressien

lukeminen oli kestänyt ja kestänyt, niin että Isakssonin silmistä oli kuivunut viimeinenkin kyynel. Jaskan mukaan Isaksson saarnasi vertauksella kristillisyyden hautajaisista. Niin ikään Isaksson oli saarnannut taivaan tähdistä, jotka lohikäärme on vetänyt pyrstöllään alas taivaasta. *”Saarnaaja ne silti on, vaikka niiltä onkin henki mennyt”*, Isaksson oli tokaisut.

William Eriksson oli lukenut lähetyskirjettä, mutta Jönsson oli useamman kerran rientänyt oikaisemaan jonkin lukuvirheen. Viimein Eriksson oli antanut lukutehtävän Jönssonille, joka oli ryhtynytkin siihen innokkaasti. Jaskan vaikutelman mukaan Isakssonilla ja Erikssonilla oli lämpimät välit, mutta Jönsson tunki heidän väliinsä. Eriksson oli sanonut Suomen saarnaajista, että ollaan olevinaan saarnaajia, *”mutta sotketaan kuin siat”*.

Kerran August Isaksson oli astunut bussiin, jossa oli kokousvieraita, ja sanonut: *”Huomenta, valehtelijat!”* Sitten hän oli selittänyt, mitä hän tarkoitti: lupaamme aina muistaa toisiamme rukouksissa mutta niin helposti tämä unohtuu. Paloniityn Aulis mainitsi minulle lukevansa iltarukouksessa: *”Siunaa rakas Isä lapsiasi, Poikasi verellä ostetuista, siunaa myös koko Siionia, laituimesi piiskuista laumaa”*. Aulis kertoi ottaneensa tavaksi lisätä: *”Siunaa myös kaikkia niitä, jotka ovat esirukouksia pyytäneet”*. Aulis totesi, että on niin vaikea muistaa, keitä kaikkia on luvannut muistaa esirukouksissa.

Jaska oli lopettanut Jällivaarassa käymisen, kun hän oli mielestään nähnyt tarpeeksi siitä, miten asiat Lapissa olivat. Suomen saarnaajien käännöstä Jönssonin puolelle hän nimitti *”häkkerpyäräykseksi”*. Jaska näytti lehtileikettä 1960-luvulta, jossa kuvailtiin, kuinka mies nimeltä Isaksson makailee kalliolla ottamassa ryyppyä viinapullosta ja röyhtäilemässä. Kysyin, tarkoittaako tämä varmasti August Isakssonia, on kai niitä muitakin samannimisiä. Jaska vakuutti, että August Isakssonia sillä tarkoitetaan, juuri tuollaiset juorut kiersivät silloin ympäriinsä. Kuulin minäkin yhden vaimoimisen vakuuttavan, että viinaan Isaksson kuoli.

Hajaannuksen jälkeen Nousiainen oli sanonut, että jollemme luota nykyisiin Lapin vanhimpiin, meiltä putoaa pohja pois. Sanoin siihen, että jos se on pohja. Jaskan mielestä Suomen saarnaajat olivat hännästä toisisaan kiinni kuin Simsonin ketut. Jaska esitti lausumansa Nousiaisesta

hieman ronskiin tyyliinsä, niin että Laina tunsi arvattavasti siitä syystä (Kuokkasella käydessäni) tarvetta puolustaa vanhaa opettajaansa. Laina kertoi liikuttuneena, miten Nousiainen, joka aina muisti puhutella nuoria, oli ollut hänellekin niin suureksi avuksi.

Jaska kertoi olleensa paikalla, kun August Isaksson tapasi Otto Tastin sen jälkeen, kun isoisäni oli lähettänyt anteeksipyyntökirjeensä (jossa hän ilmoitti pyytäneensä Erikssonilta ja Jönssonilta anteeksi sekaantumistaan Ruotsin asioihin). Ymmärtääkseni tämä tapahtui Lahden juhannuskouksissa 1965, kun Isaksson oli ollut viimeistä kertaa Suomessa. August Isaksson oli sanonut iloisesti: *”Kiitos kirjeestä! Se oli niin hyvin kirjoitettu, ettei itse taivaan Jumala olisi sitä osannut paremmin kirjoittaa!”* Sitten hän oli vakavoitunut ja kysynyt: *”Olethan sinä uskomassa?”*

Muuten Jaskalle oli jäänyt lämpimiä muistoja Otto Tastista. Jaska oli ollut joskus viikon Oton kanssa kahdestaan Tasteilla, kun Helvi oli ollut kaiketi jossakin koulutuksessa. Jaska kertoi huvittuneena heidän ruuanlaitostaan ja muusta huushollin pidostaan. Kerran Otto-faari oli avannut postillan ja lukenut Laestadiuksen selitystä Miikan sanoista: *”Kuka on senkaltainen Jumala kuin sinä, joka annat synnit anteeksi?”* Suljettuaan kirjan Otto oli tokaissut: *”Arvasinhan minä! Ei kenelläkään muulla [ole selaista Jumalaa]”*. Jaskalla oli rehevä tapa kertoa asioista, puhettaan hän ryyditti ilmauksilla *”nääs”* ja *”kuitenkin kaikitenkin”*. August Isakssonin hän kertoi saarnanneen *”pernamenteistä”*.

Jaskalta ja hämeenlinnalaisilta kuulin, mitä oli tapahtunut Jällivaarassa jouluna 1977, jolloin minäkin olin siellä vanhempieni ja isoisäni kanssa. Suomen saarnaajat olivat kannelleet, ettei Paavo Peltonen luota Lapin vanhimpiin vaan opettaa, että opetuslapset uudestisyntyivät lukittujen ovien takana. Jönsson oli pyytänyt Peltosta kertomaan, miten hän on opettanut. Kuultuaan selityksen Jönsson oli vastannut: *”Niin met vain olemma aina täällä Lapissa ymmärtäneet”*. Olin kuullut jo isältäni, että Peltosen Paavo oli sanonut hänelle iloissaan tämän keskustelun jälkeen: *”Olisit ollut äsken täällä!”* Paavo Peltonen oli tavattoman huojentunut, kun Jönsson vapautti hänet kaikista syytöksistä. Jaska ja Laurellin Erkki kertoivat, että jälkeinpäin Peltosen Paavo oli pahoitellut, että Jönsson vei saarnassaan kuitenkin uudensyntymisen helluntaihin. Paavo

Peltonen eli tämän jälkeen vain runsaan kuukauden. Isä muisteli monta kertaa Paavon sisaren Helena Santalan kertoneen, ettei Paavo ole vuosikausiin ollut niin iloinen kuin tuon Jällivaaran-matkan jälkeen. Helena Santala kuoli muutama viikko veljensä jälkeen.

Jaska ja kumppanit katsoivat, että Jönsson oli käyttänyt samanlaista taktiikkaa jo aiemmin. Kun Suomessa oli suunniteltu uutta virsikirjaa, Paavo Peltonen oli puolustanut vanhaa ja vedonnut siihenkin, että siitä on hiljattain otettu uusi painos. Jönsson oli sanonut: *”Teillä vain on hyvät kirjat siellä Suomessa”*. Toisille Suomen saarnaajille hän oli sanonut, että painakaa vain ne uudet kirjat. Uusi virsikirja ilmestyikin seuraavana vuonna Paavo Peltosen ja Joel Ahosen kuoltua.

Jaska muisteli Lahden vuosikokousta, jossa Eero Halme valittiin Vanha-laestadiolais-kristillisen-yhdistyksen hallitukseen Joel Ahosen tilalle. Kuten olen jo kertonut (s. 27), olin itsekin paikalla. Pihalla Peltosen Paavo oli todennut itkien Jaskalle, ettei hän voinut sille mitään. Jaska ja hämeenlinnalaiset kertoivat Luoman tulleen Ahoselle kertomaan, että hän on nyt vanhin. Ahonen oli vastannut, ettei Luomalla ole vanhimman vaatteitakaan. Muistin, että siihen oli kiinnitetty huomiota, että Jönsson oli käyttänyt Kalle Nurmisen hautajaisissa ilmaisua *”Luoma-vanhin”*. Toisten mielestä tämä johtui siitä, että Luoma myötäili Jönssonia (toisin kuin Ahonen). Kuulin kerrottavan, että Ahonen olisi puhunut saarnaajainkokouksessa tähän tapaan:

”Ei ole ollut näin suurta tottelemattomuutta koskaan ennen kristillisyydessä. Kun ihmisiltä kysyy, he sanovat saaneensa luvan Jönssonilta, mutta ei Jönsson ole mikään luvan antaja.”

Kun mainitsin Raittisilla, että Paavo Peltonen ei kuitenkaan yhdistänyt työtään niiden kanssa, jotka jäivät Lapinmaalla totuuteen, Hilikka sanoi, että Jumala otti Paavon otollisella ajalla pois. Hilikka arveli, että Paavo olisi muuten jo saattanut olla sekaantumassa vääryyteen. Jaska ja hämeenlinnalaiset olivat pitäneet tiiviisti yhteyttä Peltosen Paavoon loppuun asti. Salme huomautti joskus painokkaasti kokoontumisissamme, että ei yhtään saarnaajaa Suomessa jäänyt [totuuteen, vaikka muuta väitettäisiin].

Usein Jaska viittasi Paavalin sanoihin galatalaisille:

”Minun rakkaat lapseni, jotka minun täytyy vasta-uudesta synnyttää, siihen asti kuin Kristus teissä jonkun muodon sais!” (Gal. 4:19).

Toinen kristillisyyden tilanteeseen sopiva kohta Paavalin kirjeissä oli Jaskan mielestä:

”Sillä aika tulee, jona ei he voi terveellistä oppia kärsiä, vaan omain himoinsa jälkeen kokoovat itsellensä opettajat, että heidän korvansa syyhyvät” (2. Tim. 4:3).

Jaskan muisteli saarnaa, jonka Eero Halme oli pitänyt ehtoollisjumalanpalveluksessa Lahdessa yllään valkoinen kaapu. Jaska paheksui, että Eero Halme oli aloittanut Börresenin sanoilla (vanhasta virsikirjasta):

”Se Jesu on sun asias, se on sun oma kunnias, niin seiso sä sen puolesta, kuin sotii sanas edestä.”

Jaska tarkoitti, että tuohon tilanteeseen noita sanoja ei olisi sopinut olenkaan vetää. Raittiset kertoivat Halmeen Eeron johtaneen lestadiolaiskristittyjen ryhmää, joka hiihti Finlandia-hiihdon päivää ennen varsinaista kilpailupäivää, joka oli sunnuntai. Reitti kulki Pääjärven jäällä Kaurisniemen sivuitse, niin että Raittiset olivat seuranneet ryhmän menoa, jonka etunenässä Eero sivakoi. Laurellin Erkki sanoi Eero Halmeen siunanneen Finlandia-hiihdon. Eero Halme oli tunnettu hyvästä kunnostaan ja terveellisistä elämäntavoistaan.

Turun Sanomissa oli juttu esikoislestadiolaisten uuden rukoushuoneen juhlavasta peruskiven muuraustilaisuudesta. Lehdessä oli valokuva, kun seurakunnan kirkkoherra muurasivat peruskiveä. Peruskiven sisään kätettiin lieriö, jossa oli tietoja rakennuksesta, Rauhan Siteen numero, päivän sanomalehti ja käytössä olevaa rahaa. Jaska sanoi, että hän olisi voinut lahjoittaa sinne vanhat silmälasit, niin näkisivät lukea pitkää kirjaa iankaikkisuudessa.

Hilkan sisar Tyyne oli naimisissa norjalaisen saarnaajan Bjarne Olsenin kanssa. He asuivat Itä-Norjassa Nordvågenissa. Keskustelu oli langosten kesken vähän hankalaa, kun toinen osasi vain norjaa, toinen pelkästään suomea. Se oli herättänyt hilpeyttä, kun Jaska oli kutsunut Bjarnea kahville: *”Jaarne, Jaarne! Kaffe toora te häär”.*

Bjarne Olsen oli se mies, joka katseli ihmetellen Jällivaarassa jouluna 1979, miksi seisoiimme Ihosen Markun kanssa vastakkaisilla puolilla tietä (s. 147). Raittiset olivat olleet Itä-Norjassa seuroissa, Länsi-Norjan lähetyksien mies Jens Pedersen oli tunnut saarnaavan koko ajan Hilhalle, ja hänen kasvonsa olivat loistaneet kuin aurinko. Saarnan lopussa Pedersen oli kävellyt suoraan Hilkan luo ja saarnannut hänelle anteeksi.

Jaska kertoi parannuksen tekonsa ajasta, kun hän oli kulkenut postilla kainalossa taloissa puhumassa kristillisyydestä. Hän muisteli myös Hämeenlinnan saarnaaja Aukusti Ahosta, joka lainasi saarnoissaan Jesajaa: *”Kuulkaa, te taivaat, ja maa, ota korviis, sillä Herra puhuu”*. Aukusti Aho- sen saarnat olivat tehneet syvän vaikutuksen Jaskaan.

Rintamalla Jaska oli nähnyt, miten haavoittunut venäläinen sotilas teki viimeisillä voimillaan ristinmerkkiä ja hoki: *”Stalin, Stalin, Stalin”*. Stalinista oli siis tullut venäläisten jumala. Kertomalla tästä Jaska halusi ehkä muistuttaa, että kristillisyydellekin on kohtalokasta, jos jostakusta ihmi- sestä tulee jumala.

Kerran kysyin Kuokkasella, miten pitäisi tervehtiä boremannilaisia, jotka tulevat vastaan kadulla. Jaska ehdotti: *”Päivää, buureman”*. Nimitystä *”boremannilainen”* ei Suomen steeniläisten parissa käytetty. Siksi esitin tarkoituksella kysymykseni näin.

Myllymäen Ossilla kävin monesti senkin tähden, että hän oli kirjeenvaihdossa Kjöllefjordin (Kelavuonon) saarnaajan Hans Danielsenin kanssa, ja minä käänsin kirjeet suomesta ruotsiksi sekä norjasta suomeksi. Ossilla, joka oli eläkkeellä armeijan väepelin toimesta, oli kirjallisia harrastuksia. Hän oli koonnut lainauksia Lutherin, Laestadiuksen ja kristillisyyden vanhinten kirjoituksista, joissa selitettiin opetuslasten uudestisyntyneen pääsiäispäivänä. Ossi oli jopa löytänyt Jan Husin kirjoituksesta saman opin. Ossi oli myös pannut merkille Aapeli Saarisalon sanat Raamatun sanakirjassaan, että Herra antoi Henkensä lukittujen ovien takana, jolloin seurakunta syntyi ja tuli synnyttäväiseksi. Paloniityn Aulis ihmetteli Aapeli Saarisalon selkeää ymmärrystä. Toinen Ossin kirjoitus oli otsikoitu *”Herran päivä”*. Siinä hän tarkasteli sunnuntain merkitystä Kristuksen ylösnousemisen muistopäivänä. Ossi kertoi Ville Niemisen

huomauttaneen saarnapöydän takaa kihlaparille, ettei teidän sovi istua vierekkäin, kun te ette ole vielä naimisissa.

Ossi oli ollut ensimmäisen kerran Lapissa Stenin kokouksissa elokuussa 1978. Hän oli ollut samana kesänä Yleniuksella, kun Sten ja Frans Martinsson olivat Suomessa lähetysmatkalla. Kiirunassa oli ollut paljon amerikkalaisia, muun muassa Ralph Niska (ensimmäistä ja viimeistä kertaa). Ossi muisteli, että Ralph oli osoittanut pöydällä ollutta Raamattua ja sanonut: *”Kaikki tässä on Jumalan Sanaa”*. Jostakin syystä se oli jäänyt Ossille erityisesti mieleen. Ajattelin, millaista olisikaan ollut, kun tämä pikku joukko ei olisi pirstoutunut niin moneen osaan ja amerikkalaisetkin olisivat pysyneet koossa.

Ossi moitti ankarasti Laurin kirjoituksia: Levi Älvgrenin kuolemanmuistossa oli *”vastapuolen rikosrekisteriä”*, sellainen ei Ossin mielestä ole kristillisyydessä koskaan ollut tapana. Ossi tarkoitti sitä, kun Lauri Koistinen kirjoitti aika pitkään William Erikssonista, joka kadehti August Isaksonia ja ajatteli, että hänellä profeetan (Samuel Wettasjärven) poikana oli erityisasema. Minustakaan se ei suoranaisesti kuulunut Levi Älvgrenin elämäkertaan, mutta ajattelin, että kuolemanmuisto antoi Laurille tilaisuuden kirjoittaa asiasta, josta hän oli tehnyt päätelmiään. William Erikssonhan kirjoitti Leville: *”Tulkaa siihen seurakuntaan, jossa Kristus on ovena, eikä Aukusti ja Hedda”*.

Toinen asia, jota Ossi moitti, oli Laurin maininta Jönssonin sanoista: *”Ei tämä kristillisyyks seiso vitussa eikä perseessä”*. Ossi ei niinkään moittinut Jönssonia vaan Lauria, joka menee kirjaamaan paperille (kirjeessään Väinö Vinkille) toisen kiivastuksissa lausumat sanat. Jönsson oli vastannut Koistisen Kallen kysymykseen, onko hän antanut Suomen saarnaajille luvan muuttaa Laestadiuksen saarnoja. Ossi sanoi kuulleensa, että leeviläiset vaativat meiltä parannusta. Hän sanoi, ettei tiedä, miten asian laita on, mutta näin hän on kuullut.

Olimme Mäkisen Urpolla, kun muistelin kuulemaani opetusta, että Paavali on saarnannut uskosta, Johannes rakkaudesta, Pietari töistä ja Jaakob valvomisesta. Ossi oikaisi lempeästi, että Pietari valvomisesta ja Jaakob töistä. Ossi muisteli aika harmistuneena Syrjän Olgan puheita. Olgalla ei ollut Ossin mukaan muuta sanottavaa kuin *”se esiliina, se*

esikuva, se esiliina". Olga oli kaiketi jutellut Ossin kanssa Yleniuksella. Arvelin Olgan selittäneen samoja asioita kuin minulle puhelimesta Levin kuoleman jälkeen, jolloin minulle tuli olo, että nyt minun täytyisi päästä Lappiin sekä Stenin että Eeron pitämiin kokouksiin.

Laurellin Pauli ja Erkki eivät enää osallistuneet säännöllisesti kokoontumisiimme, koska heidän vaimonsa pysyivät *"isolla puolella"*. Kävin silti usein Paulilla. Kerran kun poikkesin Pekantiellä, Pauli ei ollut kotona ja emäntä Aino pahoitteli moneen kertaan, että kyllä Paulia nyt harmittaa. Olin itsekin pettynyt, kun odotin aina tilaisuutta päästä taas puhelemaan Paulin kanssa.

Pauli näytti minulle ulkonaisista asioista sekä opetuslasten uudestisyntymistä käsitteleviä kirjoituksia. Pauli kirjoitti, että kuolleessa jumalisuudessa on haluttu omistaa opetuslapsille elävä usko ennen Vapahtajan kärsimistä, kuolemaa ja ylösnousemista. Pauli viittasi Ruotsin pappeihin, jotka moittivat lukijaissaarnaaja Kalénia, koska tämä oli opettanut opetuslasten uudestisyntyneen vasta pääsiäisenä [po. helluntaina; Hellman on vaihtanut käännöksessään helluntain pääsiäiseksi, ks. s. 169]. Pauli totesi, että meidän aikanamme ei ole niinkään ollut halua aikaistaa opetuslasten uuttasyntymistä vaan lykätä se myöhäisemmäksi. Paulin mielestä kysymys on samasta asiasta: kristillisyyden opetus, että ihminen ei voi tulla elävään uskoon ilman äänellistä syntien anteeksiantamisen saarnaa, on aina ollut loukkaus jumaliselle maailmalle. Kristityiltä on kysytty, miten käy ihmisen, joka herää synneistään autiolla saarella eikä ketään kristittyä ole saatavissa. Paulin mielestä oppi opetuslasten uudestisyntymisestä helluntaina ratkaisee tämän kysymyksen, josta *"kristillisyyden vastaiset ainekset"* ovat vuosikymmenien ajan olleet huolestuneita. Peltosen Paavo oli sanonut Paulin selvityksestä, että sitä on vaikea kaataa. Paloniityn Aulis oli sanonut itkien, että se on hänen uskon-tunnustuksensa. Kun Aulis oli halunnut lähettää sen jollekin, Pauli oli sanonut: *"Minä vastaan kirjoituksesta ja sinä lähettämisestä"*.

Sain myös Nurmisen Kallen saarnan (se oli kirjoitettu nauhalta), jossa hän painokkaasti opetti opetuslasten uudestisyntyneen lukittujen ovien takana. Se oli siis pidetty ennen helluntaita 1975, jolloin Jönsson oli selittänyt Nurmisenkin kuullen opetuslasten uudestisyntyneen vasta

helluntaina. Pauli huomautti, että teksti toistaa puheen niin uskollisesti, että juu-sanatkin ovat mukana.

Pauli siteerasi Laestadiusta:

”Armollinen Herra Jeesus, ilmoita itsesi murheellisille opetuslapsille, ennen kuin aurinko laskee! Osoita heille haavoja, että he uskoisivat, että sinä olet se ristiinnaulittu ja orjantappuroilla kruunattu kuningas! Puhalla heidän päällensä, että he saisivat Pyhän Hengen! Avaa heidän ymmärryksensä raamatuita ymmärtämään!”

Pauli mainitsi myös, miten runollisesti Erkki Antti lausuu:

”Voitto on saatu Karitsan veren kautta, ja voittokunnia kestää pääsiäisillasta iankaikkisuuteen asti, sillä synnin taakka on varissut ja henki ja taivaan valtakunnan avaimet ovat annetut. Kiitos Isälle, Pojalle ja Pyhälle Hengelle nyt ja aina!” (I VK, s. 264).

[Pekka Raittilan toimittamassa teoksessa 'Erkki Antti: Kirjeet ja kirjoitukset' lukee: *”siellä synnin taakka on varissut...”*]. Pauli kertoi Lutherin opettavan opetuslasten ilosta pääsiäispäivänä, että se ei ole kolmen päivän ilo vaan iankaikkinen ilo.

Pauli totesi, että heikinsuolaisille on määräävänä Luoman mielipide, että *”kaikesta huolimatta pitää luottaa”*. Tuollainen lausunto osoitti mielestäni Luomankin tiedostaneen, ettei luottamuksen kohde todellisuudessa ollut luottamuksen arvoinen. Pauli oli kiinnittänyt huomiota Luoman arveluun, ettei hän tiedä, tuleeko Jönsson itse Suomeen. Pauli totesi Luoman tulleen paljastaneeksi Lapin tilanteen: Jönsson tekee yksin kaikki päätökset, senkin tuleeko hän *”itse”* Suomeen. Tietääkseni Jönsson oli vuodesta 1946 lähtien mukana kaikilla ulkomaan lähetysmatkoilla sairastumiseensa asti (paitsi Etelä-Norjassa 1978). August Isaksson jäi pian sivuun, ennen pitkää myös Johan Petter Stöckel, kun Jönsson otti kumppanikseen William Erikssonin. Levi Älvgren kertoi William Erikssonin todenneen hänelle, että kyllä Gunnarin kanssa tulee toimeen, kun antaa hänen olla johdossa (Hengellisen hallituksen vaiheet, s. 20)

Pauli oli lukenut Koististen lähettämiä monisteita, sillä hän lainasi Thoralf Jensenin sanoja kirjeestä Gunnar Jönssonille: *”Täällä on useita*

tapauksia, joissa isä ja tytär ovat toisiaan vastaan, äiti ja tytär, mies ja vaimo, ja sinä olet välissä.”

Saarnivaaran lestadiolaisuuden historiaa käsittelevästä kirjasta Pauli oli lukenut, miten joku (vanhoillisten) saarnaaja oli sanonut toiselle, että hyvähän sinun on, mutta kun minulla on (kolmannen saarnaajan) nimi vekselissäni. Pauli totesi, että sangen maallisetkin asiat voivat tulla määrääviksi kristillisyyden asiassa.

Pauli kertoi Jönssonin sanoneen, että ainoa kohta Laestadiuksen saarinoissa, jossa omavanhurskaus on päässyt vaikuttamaan, on tämä: *”Jollet ole puhdistanut tuntoasi, ei auta rippi, ei Herran ehtoollinen eikä se että synnit on anteeksi.”*

Isä taas tiesi kertoa, että Jönsson oli vedonnut saarnassaan Oulussa juuri näihin sanoihin ja Eero Halme oli vetäytynyt pylvään taakse. Isän mukaan Halmeen Eero oli levittänyt virheellistä tietoa Jönssonin sanomisista. Isä oli nimittäin kuullut seuroissa Hirvijärvellä Jönssonin lukevan Hellmanin postillasta juuri tämän saarnan. Arvelin isälle, että Jönsson saattoi tehdä niin kuin hän kussakin tilanteessa parhaaksi näki. Minulla oli mielessä muun muassa Raittisen Jaskan ja kumppaneiden kertomukset, miten Jönsson menetteli Paavo Peltosen kanssa. Isä kysyi, olenko sitä mieltä, että Jönsson sanoi hänen tähtensä Itä-Norjassa radiosta, että heittäkää tuo vuonoon. Sanoin, että se on hyvin mahdollista (antaa suomalaiselle kuva, että he eivät ole antaneet luvallisuutta radiolle).

Hämeenlinnan lähellä oli ollut kerran seurat paikassa, jossa oli ollut harmoni. Sillä oli sitten säestetty virret. Pauli oli puhunut tästä apelleen Joel Ahoselle, joka olikin puuttunut asiaan. Kun Hämeenlinnan saarnaaja Leevi Karevaara oli kulkenut Paulin talon ohitse, hän oli lausunut: *”Kenen selän taakse sinä sitten menet, kun Joel Ahonen kuolee?”* Leevi Karevaara oli kuollut jo vuonna 1964, joten jouduin ajattelemaan, että noin varhain on tapahtunut tuollaista.

Pauli kertoi, että kerran oli ollut keskustelua siitä, mitä kristillisyydessä on sellaista, mikä pitäisi muuttaa. Oli esitetty, että seurat ovat liian pitkiä tai Laestadiuksen saarnan lukeminen kestää liian kauan. Aprikoin, olisiko

Boremanin postillan lyhennysten takana ollut tuollainen tavoite: tiivistämällä säästyy aikaa.

Pauli sanoi, että radio on aina ollut hänen heikkoutensa. Kun hän joutui 19-vuotiaana jatkosotaan kesällä 1941, hän yritti lukea korusissa Uutta testamenttiaan, mutta oli vaikea keskittyä siihen, mitä Pietari sanoo, kun korva venyi koko ajan kohti nurkkaa, jossa soi radio. Pauli kuvasi, että tällainen on ihminen, vaikka ei voinut tietää, onko huomenna jo edessä kuolema. Pauli huomautti, että eihän hänellä ollut sellaista auktoriteettia, että hän olisi voinut vaatia radiota suljettavaksi, ja niin hän sai ikään kuin luvalla kuulla sitä. Sitten kävi niin, että radio meni rikki. Kun kesti kuukausia, eikä radiota kuulunut takaisin, Paulia oli jo ruvennut harmitamaan, että eikö se nyt tulekaan enää sieltä. Siksi Pauli oli niin ehdoton, ettei kristityn sovi ollenkaan hankkia tuota kapistusta, ja kristillisyyden opetuksen tulee pysyä järkähtämättömänä, *”muuten samasta reistää tulee televisio”*.

Pauli oli kuullut, että saarnaajien kokouksessa joku saarnaaja oli puolustanut radiota, että sieltä voi kuunnella aamuhartauden. Toiset olivat rientäneet oikaisemaan, ettei kristityillä nyt sentään ole tarvetta kuulla kuolleen uskon pappien opetusta. *”Joku oli möhlinyt”*, Pauli lausahi. (*”Möhljää”* oli ehkä halunnut löytää perusteluja, kun nyt oli todettu radio sopivaksi kristityille).

Pauli viittasi Jönssonin opetukseen, että koska television ohjelmistosta 90 % on sielunvihollisen hallussa, kristityn ei kannata hankkia televisiota. Pauli huomautti, että silloin televisiosta tulee kannattavuuskysymys. Voi kysyä, entä jos löytää kaatopaikalta ehjän television tai saa sen muutoin ilmaiseksi. Olin lukenut Jönssonin valokuvalla varustetun lehtihaastattelun, jossa todettiin, että kotona Jönssonilla on radio mutta ei televisiota. Toimittaja kirjoitti, että herra Jönsson ei kuitenkaan ummista silmiään käydessään naapurissa, jos televisiossa sattuu olemaan *”Ajankohtaista”*-ohjelma menossa. Toisen kerran lehdessä oli kirjoitettu, että länsilestadiolaiset eivät hyväksy kukkia ja verhoja. Pian tuli Jönssonin oikaisu: *”Totta kai meillä on kukat ja verhot”*.

Kysymykseen, mikä länsi- ja itälestadiolaisia sitten erottaa toisistaan, Jönsson vastasi, ettei hän tahdo mennä sellaisiin teologisiin kysymyksiin.

Hän tyytyi toteamaan, että kukin pysyy omassa karsinassaan. Jutussa mainittiin, että Jönssonin *”hiippakunta”* on niin laaja, että se ulottuu Jäämeren rannalta Tyynenmeren rannalle asti.

Pauli oli ollut nuorena miehenä Lapin lähetyksen aikana kokouksissa Lammilla. William Eriksson oli kysynyt saarnassaan, miksi Jumalan Poika riemuitsee hengessä sanoessaan:

”Minä kiitän sinua, Isä, taivaan ja maan Herra, että nämä salaiset viisailta ja toimellisilta ja olet ilmoittanut ne pienille; tosin, Isä, niin oli sinun hyvä tahtos” (Luuk. 10:21).

Eriksson kysyi monilta saarnaajilta, mutta kukaan ei oikein osannut vastata. Paulia harmitti, kun ei häneltä kysytty, mutta eihän Eriksson tietenkään sellaisilta nuorilta kysynyt. Viimein Eriksson lausui itse: *”Siksi koska kristillisyyt seisoo puhtaassa alennuksessa”.*

Kun meillä tuli Paulin kanssa keskustelua Jumalan pelosta, sanoin käsitökseni, että kristityillä tulee olla lapsenomainen pelko, ettei hän saata murheelliseksi Taivaallista vanhinta. Pauli selitti, että tulee olla muutaakin. Hän viittasi Laestadiusen saarnaan 22. sunnuntaina kolminaisuuden päivästä, jossa hän tutkistelee, kuinka armoton kanssapalvelija saattoi niin pian langeta. Laestadius toteaa:

”Muutamat sanovat, että hänellä oli uskossa vika. Muutamat sanovat, että hänellä oli tunnossa vika. Minä uskon, että tällä palvelijalla oli vika sekä uskossa että tunnossa, vaikka hän ei moittinut kumpakaan... Ja koska tuo synti tulee luvalliseksi, ei ole enää pelkoa Jumalan ankarasta vanhurskaudesta, eikä ole se tunto, että hän on langennut.”

Pauli opasti siis minua, että kristityillä tulee olla pelko, että synnin luvallisuuden kautta hän joutuu jälleen Jumalan vanhurskaan vihan alle.

Kuulin Paulilta, että joku kristillisyyden tunnustaja oli kertonut suuttuneensa niin, että hänen teki mieli lyödä toista. Kun häneltä oli kysytty, olisiko se ollut oikein, hän oli puolustautunut Paavalin sanoilla: *”En minä sitä enää tee, vaan synti, joka minussa asuu” (Room. 7:17, 20).* Joku toinen oli sanonut, että liha tekee lihan töitä, henki hengen töitä. Pauli tiesi lappeenrantalaisen Ahosen perheen haastattelusta, jossa he sanoivat

eläneensä tähän asti syntilista taskussa (s. 118). Pauli kuvaili, että kristitty voi joutua sellaiseen tilaan, ettei hänen omatuntonsa enää ole valvomassa eikä siis sano, mikä on synti. Silloin hänen täytyy turvautua taskussa olevaan syntilistaan, kun kristillisyydestä tulee vain kuiva luettelo, mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Kun tulee kysymys, sopiiko jotakin tehdä, täytyy kaivaa taskustaan lista (Pauli oli kaivavinaan sellaisen esiin) ja käydä läpi sitä: joo, on se synti.

Urho Hyvärinen Hämeenlinnasta kirjoitti ahkerasti lehtien yleisönosastoihin. Hän oli armeijan majuri, eläkeläisenäkin vielä suoraselkäinen ja ryhdikäs, ja hän oikaisi esimerkiksi sotahistoriaan liittyviä yksityiskohtia. Pauli oli kysynyt Urholta, että kun hän noin tarkoin panee merkille virheitä maallisissa asioissa, mitä hän ajattelee näistä kristillisyyden ristiriidoista. Pauli kertoi Urhon vastanneen: *"Minä olen ajatellut, että mitäs noista"*. (Isä kertoi, että Urho Hyvärinen oli ollut lääkäriillä, joka oli alkanut puhua, että hän ei voi ymmärtää sellaista, että syntyy lapsi, jolla ei ole ollenkaan isää. Urho oli tokaissut: *"Ei se nyt minun mielestäni mikään ihme ole. Mutta sitä ensimmäistä ihmistä minä ihmettelen, kun sillä ei ollut isää eikä äitiä."* Lääkäri vastasi: *"Te voititte"*. Pauli oli siis mitä ilmeisimmin oikeassa, että Urho Hyvärisellä olisi ollut lahjaa teräväksi sotamieheksi kristillisyyden sisälläkin. Kun isäni oli ollut lapsena oman isänsä kanssa lääkäriillä, tämä oli todennut: *"Siinä on isä ja poika, vain Pyhä Henki puuttuu"*. Otto Tast oli lausahtanut: *"Kyllä sekin on mukana"*. Isä kertoi äitinsä olleen hyvillään Tyyne Hyvärisen toteamuksesta, että meillä molemmilla on niin komeat miehet.)

Pauli oli ollut kyläpaikassa, jossa tyttäret olivat ehostaneet itseään ja laitautuneet muutoinkin koreaksi. Isäntä oli puolustanut heitä, että he ovat kuitenkin sydämestään kristityitä. Pauli oli muistuttanut, että jos kristillisyyks tulee sydämen asiaksi, se näkyy myös ulkomuodossa. Iisak Mielonen lausui painokkaasti jyrkävällä äänellään: *"Niin se on"*. Toisen kerran Pauli oli ollut Viljo Ahosen kanssa kyläpaikassa, jossa oli runsaasti koriste-esineitä. Viljo oli katsellut ympärilleen ja todennut (Paulin mielestä leikillään): *"On täälläkin perkele päässyt paskantamaan seinille"*. Arvatenkin Viljo Ahonen oli kuullut joskus tuollaista saarna.

Pauli oli yrittänyt keskustella kristityn koettelemuksista Arnold Spettin kanssa (Pauli muisti nimeksi ”*Pets*”). Spett oli vastannut torjuvasti viihten saarnaajiin: ”*Vanhimmat, vanhimmat*”. Paulista näytti siltä, että ihmisillä Lapissa oli pelko avata suutaan, ja siksi he vetäytyivät vanhimpien selän taakse.

Pauli mainitsi minulle, miten oikea mieli on Onni Rauassalolla, jonka kanssa hän oli keskustellut.

[Kävin myöhemmin Onnin luona Tampereella Koistisen Kallen kanssa. Onni, joka oli yksin kotona, oli aivan samaa mieltä kanssamme siitä, mitä kristillisyydessä on tapahtunut. Hän ihmetteli kovasti, miten Kalle Nurminen saattoi kääntyä niin, mutta Onni arveli syyksi lähetysmiehen asemaa. Näytti siltä, ettei Onnilla ollut hätää suuressa joukossa. Hänelle riitti varmaankin tieto siitä, miten asiat todellisuudessa olivat, ja että hän itse ei ollut muuttanut mieltään. Lähtiessämme jatkoimme keskustelua vielä ulko-ovella. Onni kehotti meitä puhumaan hiljempää, kun kerrosta ylempänä asuu uudenaikaisen kristillisyyden kannattaja. Astmansa takia hänen oli vaikea olla suurissa väenjoukoissa, niin että hän ei käynyt kovin paljon seuroissa ja kuolikin vain 65-vuotiaana keuhkotauvalla 1988.]

Rauhan Siteessä oli julkaistu Erik Larssonin kuvaus elämästään, miten Ruotsin kuningaskin hurrasi ladun varressa, kun hän hiihti kohti olympivoittoa. Sitten hän oli tehnyt parannuksen ja hylännyt kilpauransa. Pauli totesi, että jos ihminen todella katuu sitä, että on uhrannut itsensä turhan kunnian alttarille, ei silloin halua muistella sankarillisia urotöitä tuolla tavalla.

Pauli mainitsi, että hänen työpaikallaan rautatieasemalla oli kerran järjestetty pelastusharjoitus, joka filmattiin televisiota varten. Pauli puhui siitä, miten kovasti hänen olisi tehnyt mieli mennä naapuriin katsomaan ohjelmaa, kun hän kuuli vielä jälkepäin, että hän oli ollut parhaita harjoituksessa, mutta ei hän voinut näyttää sellaista esikuvaa naapureilleen. Pauli oli pohtinut, olisiko sopivaa hankkia nauhuria englannin opiskelemiseksi. Ääntämistä oli aika vaikea harjoitella ilman mallia. Hän oli kysynyt siitä Kalle Luomalta ja Kalle Nurmiselta. Luoma ei nähnyt siinä mitään sopimatonta, mutta Nurminen sanoi: ”*Ei missään tapauksessa*”. Hänen

mielestään olisi ollut kohtalokasta, jos vakava kristitty näyttäisi sellaisen esikuvan toisille, ja mihin se sitten johtaisi.

Kuten Pauli oli sanonut Stenille Lammilla, hän oli sitä mieltä, että monet saarnaajat kantavat oikean mielen mutta he eivät uskalla tunnustaa sitä julkisesti. Yksi saarnaaja oli sanonut Paulille, että se on hyvä, että te tais-
telette. Pauli oli kysynyt, onko siis niin, että lampaiden pitää taistella ve-
rissä päin sutta vastaan ja paimenet piileskelevät pensaissa. Jos lampaat
kukaties ihmeen kaupalla selviävät viimein voittajina, sitten paimenet
kömpivät esiin piiloistaan.

Kerran kirjoitin Laurellin Erkille kirjeen. Hän pahoitteli minulle, että hä-
nestä ei oikein ole kirjeenvaihtokumppaniksi. Erkki muisteli erityisellä
lämmöllä Hämeenlinnan vanhaa saarnaajaa Aukusti Ahosta, joka vas-
taan tullessaan muisti aina puhutella nuoria ja kysyä, miten he ovat jak-
saneet uskoa. Erkki totesi kyöneleet silmissä, ettei tiedä, miten hänenkin
olisi käynyt, jollei nuoruuden vuosina olisi ollut sellaista saarnaajaa.
Toista hänen laistaan ei ole tullut, Erkki puheli. Paulin pojalta Jormalta,
joka asuu Turussa, kuulin, miten Ahosen Aukusti puhutteli uskottomia.
Joltakin mieheltä oli kaatunut lautakuorma, ja hän kirosi railakkaasti. Au-
kusti Ahonen meni auttamaan kuorman kokoamisessa ja siinä sivussa –
lautoja nostellessaan – nuhteli kiroilemisesta. Ahonen kuoli 57-vuoti-
aana vuonna 1944 kesken saarnansa. Isä kertoi hänen virkkoneen viimei-
sinä sanoinaan: *”Taitaa tässä lähtökin tulla”*. Joku meni pyytämään an-
teeksi, mutta saarnaajasta oli jo henki lähtenyt.

Erkki kertoi, että isovelji Pauli ja Karevaaran Toivo oli asetettu Hämeen-
linnassa lasten pyhäkoulunopettajaksi. Toivo oli ollut heti valmis *”kuin
partiopoika”*, mutta Pauli oli itkenyt, kun hän tunsu itsensä sopimatto-
maksi tehtävään. Muistaakseni Erkki kertoi Joel Ahosen vapauttaneen
Paulin, ettei hänen ollut pakko ryhtyä toimeen.

Erkki mainitsi, että kun Peltosen Paavo oli saarnannut (viimeistä kertaa)
Hämeenlinnassa, pari miestä meni hänen eteensä saarnan jälkeen ja
käski hänen mennä heti purkamaan saarnansa, *”sinä olet Lapin vanhim-
pia vastaan saarnannut”*. Syy oli se, että Paavo Peltonen oli selittänyt
opetuslasten uudestisyntyneen lukittujen ovien takana sanoen muun
muassa, ettei isäntä anna syntymättömille lapsille talonsa avaimia.

Minäkin olin noissa mikonpäiväkokouksissa, ja muistan Paavo Peltosen olleen kylässä Otto Tastilla.

Juttelimme Laurellin Erkin kanssa Hämeenlinnan rukoushuoneen edustalla, kun paikalle tuli Seppäsen Lauri Helsingistä emäntineen. Hän oli Mikkelin saarnaajan Heikki Seppäsen poika. Heikki Seppäsestä muistan vain, että hänellä oli taaksepäin kammattu tukka, silmälasit, iso vatsa ja leveät henkselit. Lauri alkoi puhua Erkille sellaisista, jotka ovat aina opivaiset mutta eivät koskaan totuuden tuntoon tulevaiset. Erkki vastaili maltillisesti, vaikka ilmassa väreilikin vähän jännitystä. Kun jäimme kahden, Erkki kertoi Paavo Peltosen maininneen, miten ennen lähetysmiehet tultuaan paikkakunnalle isoja seuroja pitämään kyselivät paikkakunnan saarnaajilta, millaisia asioita paikkakunnalla on ollut. *”Tätä ei ole ollut enää pitkään aikaan”*, Paavo Peltonen oli valitellut. Erkki oli myös kuullut, että nuortenillassa oli joku kysynyt saarnaajilta, sopiiko lukea Seitsemän veljestä. Erkki hämmästeli, että sellaista edes kysytään, *”mutta kyllä kai siihen oli sitten tullut kuitenkin vastaukseksi, että ei sovi”*. Erkki tiesi, että Lapissa ei ole ollut tapana järjestää suuria häitä (toisin kuin Suomessa), vaan vihkipari on vain käynyt papin luona.

Heikki Seppäsen poika Eino oli saarnaaja Mikkeliissä. Kerran näin, kun Paloniityn Aulis jutteli hänen kanssaan Hämeenlinnan rukoushuoneella. Aulis kertoi minulle, että Eino oli ollut hänen kanssaan aivan samaa mieltä, että opetuslapset uudestisyntyivät lukittujen ovien takana, *”mutta ei hän ala riitelemään”*. Kun Seppäsen Eino tervehti minua Lahden juhannuskokouksissa, minusta hänen ilmeestään kuvastui, että hän oli sisimmässään samaa mieltä kuin minäkin.

Erkki Laurell suhtautui aika lailla varauksellisesti siihen, että Yrjö Mäkelä toimii saarnaajana steeniläisyydessä. Erkki sanoi, ettei hän edes ymmärrä Yrjöä, kun tämä puhuu omaa murrettaan hampaidensa välistä.

Martti Laurell oli kymmenkunta vuotta Paulia ja Erkkiä nuorempi. Hänen vaimonsa Kaija oli samaa mieltä miehensä kanssa. Niinpä Martti ja Kaija olivat ahkerasti mukana steeniläisten kokoontumisissa nuorimpien poikiensa kanssa. Kun joku henkilö oli todennut saaneensa rauhan pyydettyään Lapin vanhimmilta anteeksi aikaisempaa epäluottamustaan, Martti oli tokaissut: *”Kyllä perkeleeltä rauhan saa, kun tekee sen kanssa*

rauhan!” Kuulin asiasta Salosen Kertulta ja Pentiltä. Martti totesi, että jos lukee Lutherin helluntaipäivän saarnoja, kiusatuksi jää (niissä siis selitetään opetuslasten saaneen Pyhän Hengen helluntaina).

Kerroin Martin luona Johan Pietiläisen kirjoittaneen Charles Niskalle Amerikkaan:

”Minun pienessä postillakäännöksessä, josta kysyit, ei ole yhtään muuta muutosta, mutta olen ottanut jonkun kerran pois sanat torninrakennussaarnassa; Luuk. 14:29–30, jonka Laestadius toistaa noin 10 kertaa, juuri samat sanat. Sisältö ei ole muuttunut, mutta saarna on keveämpi lukea.” [IV VK: 278].

Pietiläinen kertoi minulle, että heitä rupesi naurattamaan vaimon kanssa, kun Laestadius toistaa samat sanat niin moneen kertaan: ‘Tämä mies alkoi rakentaa, ja ei voinut sitä täyttää’. Siksi hän oli karsinut toistoja. Mainitsin Martille, mitä Leevi vastasi Pietiläiselle:

”Mistä on sulla tämä oikeus tullut, että vähentää Jumalan sanoja, sillä siinä on täysi vääryys tehty. Sillä Laestadius on Pyhän Hengen kautta saarnannut” [IV VK:299].

Martti hymähti siihen tapaan, että ymmärsin hänen olevan tästä yhtä mieltä Leevin kanssa. Minusta Leevi vastasi nasevasti Pietiläiselle, joka oli kirjoittanut Charles Niskalle:

”Pahempi on, että ne, joista minä alussa mainitsin, jotka pitävät itseään täydellisenä, levittävät pahaa Siionista ja katkaisevat luottamuksen siteitä”.

Leevi vastasi:

”Sinä taas kerrot meistä, ja sanot, että met pidämme itsemme täydellisenä. Mistä sinä sen tiedät sanoa, sillä Jumala se on täydellinen, ja sentähden met emme tohdi Jumalan sanoja muuttaa.”

Erkki Laurell kysyi minulta, ehdinkö oppia tuntemaan Nummelan Kaisaa. Muistinhan minä hänet lapsuudestani. Hän oli nauravainen ja puhelias täti. Hänen miehensä Arvo oli sotainvalidi. Arvo Nummelan kuollessa olin niin pieni, ettei minua otettu mukaan hautajaisiin. Muistan kyllä olleeni sinä päivänä Nummelassa. Olin isovanhempieni kanssa kanssapuheissa, kun Kaisa kertoi parannuksen teostaan. Arvo oli kristitty, ja hän

oli sanonut Kaisalle, että kyllä tämänkin pitäisi jo parannus tehdä. Niin he lähtivät yhdessä Tastille, Arvo edellä ja Kaisa monta metriä jäljessä. Tastille päästyään he olivatkin kysyneet, missä päin Sairion mäessä on luumupuita. Otto oli neuvonut paikan, mutta jonkin ajan kuluttua Nummelat olivat tulleet takaisin isoisäni luo, joka oli ihmeteltyt, eivätkö he olleet löytäneetkään niitä luumupuita. Silloin vasta Nummelat saivat sanotuksi, mikä heidän varsinainen asiansa on. Niin Kaisa sai tehdä parannuksen ja aloittaa matkanteon kristillisyyden tiellä. Takaisin kotiin olikin paljon keveämpi kulkea, kertoi Kaisa nauraen. Laurellin Martti kysyi, menittekö kotiin rinnatusten. Kysymys sai aikaan kanssapuheissa iloista naurahtelua.

Erkki kertoi, että Kaisalla oli aivan oikea mieli kristillisyydestä, mutta loukkaannuttuaan tapaturmassa hänestä oli tullut hidas ja sulkeutunut. Auliksen kehotuksesta menin kerran häntä tervehtimään, hän kun asui aivan rukoushuoneen vieressä. (Auliksen poika Pentti on naimisissa Nummelan tyttären Ritvan kanssa.) Kaisa tuli ovelle vastaan, mutta hän mutisi vain totisena hiljaiseen, että ei nyt sovi tulla. Saman talon toisessa päässä asunut minä tuli katsomaan, kenen kanssa Kaisa oikein puhelee. Tämän jälkeen Nummelan jälkikasvu ilmoitti, että steeniläisillä on porttikielto äidin luo. Kerroin tapauksesta Erkille, joka sanoi ajatelleensakin, miten siinä mahtaa käydä. Hän oli jo kuullut Auliksen kehottaneen minua menemään katsomaan häntä. Erkki pahoitteli vain, etten ehtinyt tulla lähemmin tuntemaan Kaisaa, kun hän oli vielä terve.

Salosen Pentti oli tehnyt parannuksen 1974 työtoverinsa Laurellin Paulin kautta, jonka esikuvallinen vaellus oli tehnyt heränneellä tunnolla olleeseen Penttiin syvän vaikutuksen. Kun Pauli oli saarnannut Pentille synnit anteeksi, hänen korvissaan oli kuulunut niin valtava pauhu, että hän oli ollut vähällä pyörtyä. Niinpä hän ei pitkään aikaan uskaltanut mennä seuroissa pyytämään anteeksi, koska hän pelkäsi, että vaikutus on taas yhtä voimakas. Alettuaan käydä Tuomelankadun rukoushuoneella Pentille oli selvinnyt, että monet muutkin hänen tuntemansa henkilöt olivat esikoislestadiolaisia. Hän joutui suureksi ihmeekseen toteamaan, että ne, joiden elämästä kristillisyyden näkyi työpaikalla, olivat seurakunnassa

hyljeksittyjä. Ne taas, joista kristillisyyks ei näkynyt maailman ihmisten joukossa millään lailla, olivat seurakunnassa eturivin väkeä.

Ajan mittaan Pentti oli joutunut epäilemään, onko tämä sittenkin joku laho, kun niin paljon saarnattiin kuuliaisuudesta yhteiselle ymmärrykselle sen sijaan, että olisi vaadittu kuuliaisuutta Jumalan Sanalle. Niinpä hän kokikin, että hänen todellinen uskonyhteisönsä oli erimielisiksi kutsuttujen joukko, *”seurakunta seurakunnan sisällä”*, kuten Lutheria lainaten todettiin. Pentin vaimo Kerttu teki parannuksen 1981. Se tapahtui rukoushuoneella, mutta hän meni ensin Laurellin Martin kaulaan, kuten Paloniityn Aulis painotti. Martti tuli yllätyksestä liikutuksiin.

Pentti oli saanut tyttäreltään Ritvalta lahjaksi Lutherin elämäkerran. Siinä kerrottiin, miten Luther oli oppinut pitämään Jan Husia harhaoppisena, mutta kun hän oli syventynyt Husin opetuksiin, hän oli joutunut huudahtamaan: *”Me olemme kaikki hussilaisia!”* Pentti totesi, että nyt me voimme sanoa: *”Me olemme kaikki steeniläisiä!”*

Pentti näytti toista tyttärensä antamaa kirjaa. Se oli professori Carl Wislöffin hartauskirja, jossa oli yhtenä tekstinä Sananlaskujen kirjan kohta: *”Älä siirrä esi-isiltä perittyä rajaa”* (Snl. 22:28). Ritva Salonen oli maailmassa, mutta hän oli halunnut antaa vanhemmilleen lahjoja, joista arveli heidän pitävän. Pentin mielestä Sananlaskujen kirjan varoitusta olisi pitänyt lestadiolaisessa kristillisyydessäkin noudattaa.

Pentille oli jäänyt mieleen tapaus kouluvuosiltani, kun olin ollut isovanhempieni mukana kanssapuheissa ja Helvi-fammu oli pahoitellut, kun täällä ei ollut minulle kavereita (toisia nuoria). Olin sanonut siihen, että olihan täällä kavereita (vanhoja kristityitä). Olin niin ikään unohtanut Pentille kertomani tapauksen, josta hän minua muistutti: minulle oli huomautettu, ettei pidä lukea liikaa (Jumalan sanan kirjoja), jottei tule omia ymmärryksiä. Olin sanonut siihen, että minusta taas tulee lukea sen takia, että ei tulisi omia ymmärryksiä. Pentti kertoi Auloksen huomauttaneen, että Sten ei vaadi meiltä parannusta, koska hän pitää meitä juuri oikeina kristittyinä, jotka ovat pysyneet totuudessa. Ajattelin, että tämä oli varmaan aika ratkaiseva ero leeviläisiin verrattuna.

Hämeenlinnalaisista Laura Eloranta oli päättäväisin katkaisemaan kaikki yhteydet isolle puolelle. *”Mitä me niistä susista”*, oli hänen arvionsa saarnaajista. Lauralla ei ollutkaan sinne sellaisia siteitä kuin useimmilla muilla. Hän oli leski, ja lapset olivat maailmassa. Heränneellä tunnolla ollessaan Laura oli puhunut miehelleen Svantelle, millaista kristillisyyttä hän kaipaa. Svante oli sanonut, että hän voi kyllä viedä sinut sellaiseen paikkaan. Svanten veli Uuno Eloranta oli nimittäin Hämeenlinnan saarnaaja. Näin Laura löysi etsimänsä kristillisyyden Sairion rukoushuoneelta. Laura kertoi, että koko loppuelämänsä hänen miehensä katui tätä virhettään. Isäni kertoi Svante Elorannan suuttuneen niin, kun Uuno-veljestä oli tullut lestadiolainen, että hän oli ottanut vaimokseen hotelli Aulangon tarjoilijattaren, joka ei ainakaan olisi lestadiolainen. Kerroin tästä Lauralle, mutta ymmärsin hänen puheestaan, että hän oli elänyt ulkonaisesti siveästi myös ollessaan maailmassa.

Laura oli lievästi närkästynyt muille hämeenlinnalaisille, jotka roikkuivat kiinni rukoushuoneessa. Hän ihmetteli Paloniityn Taimin puhetta, että lasten takia sieltä ei voi jäädä pois. Yhdessä Lauran kanssa totesimme, että asian tulisi olla juuri päinvastoin: lapsiahan juuri ei pitäisi olla vahvistamassa vääryyteen. Niinpä Laura joskus kokoontuessamme ilmoitti aika topakasti, että ensi pyhänä kokoonnutaan hänen luonaan kello 14 (= seurojen alkamisaikaan). Taimi ei oikein pitänyt tästä suorasukaisesta tavasta määrätä kellonaika, mutta Aulis totesi, että kantakaamme anteeksiantavaista sydäntä. Suorasukainen Laura oli myös todetessaan yhdestä veljestä, että hänet vei naaraspiru (siis oma vaimo).

Mainitsin Lauralle, että käyn edelleen joskus rukoushuoneella mutta olen koettanut silloin puhutella saarnaajia ja muitakin. Laura sanoi, että se onkin ihan eri asia. Vanhat saarnaajat olivat sanoneet, että kristityn sopii mennä minne vain, jos on suolapussi mukana.

Aaltosen Antero tuli kerran autolla vastaan Hätilässä ja pysähtyi juttelemaan. Keskustellessamme hän totesi, että Biblia on meille auktoriteetti. Huomautin, että siellä sanotaan, että te olette jo unohtaneet sen ensimmäisen manauksen, joka teille niin kuin lapsille puhuu [Hebr. 12:5 ei ole sanaa 'ensimmäisen']. Antero vastasi, että niin, sekin on Bibliassa. Kun kerroin tapauksesta Elorannan Lauralle, hän halusi tietää, kysyinkö

Anterolta, mikä se manaus on. Sanoin Lauralle, että sehän tarkoittaa ensimmäisiä neuvoja ja opetuksia. *”Alkuoppi”*, vahvasti Laura ja lisäsi, ettei rukoushuoneella ole enää aikoihin selitetty näin. Kun kävin myöhemmin Hämeenlinnan rukoushuoneella, Antero kysyi minulta, tulinko tänne pitämään piispantarkastusta. Kysyin häneltä, onko täällä joku piispa, joka pitäisi tarkastaa.

Kävin Hämeenlinnassa Joel ja Kerttu Vierulla, koska olin kuullut, että he olivat olleet aiemmin samanmielisiä Laurellin poikien, Paloniityn Auliksen ja Myllymäen Ossin kanssa. Raittisilta kuulin, että Vierut olivat käyneet yhden kerran heilläkin, mutta sen jälkeen heitä ei ollut näkynyt. Vierulla oli radio olohuoneen pöydällä. Huomautin siitä, ja Joel - tai Jopi, kuten häntä yleensä kutsuttiin – melkein kummasteli itsekin, että tässä on käynyt näin. Laurellin Erkki kertoi Jopin ennen ihmetelleen, että joku kristitty voi hankkia radion, *”ja nyt se istuu itse radion ääressä”*. Jopi oli muutoin hyvin sävyisä ja lempeä mies, mitenkään hän ei yrittänyt puolustaa itseään tai kristillisyydessä tapahtuneita muutoksia. Tiesin, että Jopi oli tehnyt maailmasta parannuksen ja olin käsittänyt, että hänellä oli ollut vakava omantunnon heräys.

Kävin myös Virtasen Veikolla ja Raililla, jotka olivat niin ikään olleet aiemmin yhtä mieltä oppositioväen kanssa. Veikko eli Veksi oli tehnyt parannuksen maailmasta, kuten Vierun Jopikin. Virtaset arvelivat, tuleeko Paulista saarnaaja, kun Hämeenlinnan erimieliset eroavat. Riikosen Pekka Lahdesta sanoi minulle kuullessa minun menneen *”Laurellin veljesten joukkoon”*. Hän kysyi samalla, missä se viisaampi teistä veljeksistä on. Hämeenlinnan ystäviä pidettiin tosiaan täysinä eriseuraisina, vaikka he kävivätkin vaihtelevasti yhä rukoushuoneella. Vain Laura Eloranta ei avannut enää lainkaan rukoushuoneen ovea.

Hämeenlinnassa oli pari vaimoihmistä, Rauha Somari ja Aili Koivu, jotka näin muutaman kerran *”erimielisten”* kokoontumisissa, mutta he jäivät niistä pois jo ennen kuin Stenin lähetystä ruvettiin puuhaamaan. Rauha Somari oli Urpo Mäkisen sisar.

Ennen menoa Helsingin Diakonissalaitokselle Tyyne Laurikaisen luo olisi ollut aiheellista paastota pari päivää. Niin hyvää ruokaa hänellä oli aina tarjolla pöydän täydeltä, paistia, laatikoita ja jälkiruokaa. Ja ruokaa piti

myös syödä, siitä Tyne piti huolen. Aaro Ihalainen oli Tyynelle rakas opettaja, kuten Kannonkareillekin. Tätä asennetta jotkut steeniläiset, esimerkiksi Raittiset, ihmettelivät. Aprikoin syyksi sitä, että Helsingissä oli niin voimakas vastakohtaisuus uudenaikaismieliseksi muuttuneen Eero Halmeen ja Aaro Ihalaisen välillä, että vanhakantaiset tunsivat tarvetta puolustaa Ihalaista. Kerran Tyne puhui puhelimesta Antero Raution kanssa. Eivät he aivan yksimielisiä olleet, kun Anteron mielestä tuli ”pysyä seurakunnassa”, mutta Tyne muistutti joka tapauksessa siitä, miten he olivat yhdessä puolustaneet Ihalaista. Tyne kertoi, että Ahonen ja Ihalainen joutuivat vaikeaan tilanteeseen, kun heidän piti ojentaa Ville Niemistä. Tyynen käsityksen mukaan Niemisessä oli vikaa. Tyynen sisar Hanna Jokipalo oli ollut naimisissa Hämeenlinnan saarnaajan Suune Jokipalon kanssa, joka kuoli (syöpään) samana vuonna kuin isoisäni. Hanna soitteli taajaan sisarelleen Helsinkiin. Tyne kertoi Hannan epäilleen, onko Otto salaa vaikuttanut siihen Juha-Lassiin. Suune ja Otto olivat nimittäin olleet kovasti vastatusten Hämeenlinnassa, kuten minulle on muisteltu. Kotona en kuullut koskaan mistään tällaisesta.

Kerran Tyne alkoi puhua minulle, että täällä Helsingissä ja Lahdessa oli ennen yksinkertainen kristillisuus, vaikka nämä ovat kaupunkipaikkoja, oli monia vaimoja, joilla oli yksinkertainen esikuva, löysä röijy ja esiliina. Tyne mainitsi useita tällaisia vaimoja nimeltä, kuten Siipolan, Hiltusen ja Panulan emännät. Olin ihmeissäni, kun olin luullut esiliinaa Suomessa vain Koistisen poikien keksinnöksi. Sanoin Tyynelle, että jotkut pitävät esiliinaa turhuutena. Tyne sanoi, että ei, kyllä se olisi aivan oikein, mutta en minä nyt sitten pidä sitä, kun eivät toisetkaan.

Suune Jokipalo, alkuperäiseltä sukunimeltään Hujanen, oli ollut tiukka isakssonilainen 1960-luvun alussa, mutta sitten hän oli tehnyt täyskäännöksen, kuten Eero Halmekin. Laurellin Pauli totesi, että kristityt jaksoivat häntä kantaa, niin kauan kuin hän puolusti oikeaa kristillisyyttä. Sen jälkeen Hämeenlinnan tilannetta oli luonnehtinut samantapainen vastakkainasettelu Otto Tastin ja Suune Jokipalon välillä kuin Helsingissä Aaro Ihalaisen ja Eero Halmeen välillä. Inhimillisetkin seikat pääsivät vaikuttamaan paikkakunnalla, kun hajamielinen Otto Tast oli kerran unohdannut lähettää sähkeen Jällivaaran joulukokouksiin.

Suune ja Hanna Jokipalo sekä Toivo ja Salli Viljakainen olivat käyneet Paloniityillä ja keskustelleet pitkään kristillisyydestä pääsemättä ollenkaan yksimielisyyteen. Taimi oli kysynyt vierailta, pitävätkö he häntä kristittyinä. Suune oli asettanut ehdoksi sen, että Taimin tulee luottaa Lapin vanhimpiin. Lähtiessä Viljakaisen Toivo oli kuiskannut Taimille: *”Se on helppo pitää sinua kristittyinä”*.

Laurellin Erkki kertoi, että Hämeenlinnassa on sellaisia, jotka menevät Lappiin saadakseen *”kerran vuodessa kuulla puhdasta Jumalan Sanaa”*.

Anni Aaltonen kysyi minulta Hämeenlinnassa, puhuiko isoisäni koskaan minulle siitä, miten meidän tulee pitää kiinni vanhasta kristillisyydestä. Tiesin sen, että isoisäni poikkesi hyvin usein Aaltosella. Anni totesi hänen sanoneen, että hän ei tiedä, miksi hänen askeleensa aina tulevat tänne. Anni kertoi Otto-vaarini sanoneen, ettei hän olisi välittänyt kouluttaa lapsia pitkälle, mutta Helvi oli halunnut sitä. Laura Eloranta sanoi, että miksei sitä sopisi tehdä, jos kerran on päätetty.

Erkki Laurell sanoi isoisä Otosta, että hän oli tavattoman arka, vaikka hänellä oli oikea mieli. Paloniityn Taimi kertoi, että (Hämeenlinnan saarnaajat) Max Eriksson ja Armas Latvanne olivat niin ikään heidän kanssaan samaa mieltä, mutta sitten heissä tapahtui muutos sen painostuksen alla, johon he joutuivat. Isoisä Ottoa vaadittiin monta kertaa tekemään parannusta väärästä mielestään. Laurellin Martti muisteli, miten Otto kapusi saarnastuoliin ja aloitti:

”En mine tiede, mite minun piteisi pyytee anteeksi. Sanokaa te minulle, mite mine pyyden anteeksi.”

Yleniuksen Salmen vahva mielipide oli, että ei tuollaistakaan parannusta sovi ollenkaan tehdä. Aulis kertoi Suunen todenneen Otolle:

”Kyllä sinä anteeksi pyydät, mutta et sinä mieltäsi muuta”.

Jälkimmäisessä kirjeessään August Isakssonille 22.10.1964 Otto Tast oli lausunut:

”Se oli paha kun vedin rakkaat vanhempien Joel Ahosen ja Kalle Luoman nimet siihen asiaan ja näin ollen olen kirjoittanut William Erikssonille ja Gunnar Jönssonille kirjeen ja pyytänyt heiltä anteeksi, että olen sekoittanut itseni Ruotsin kristillisyyden asioihin”.

Vaikka isoisäni oli maininnut Ahosen ja Luoman kirjeessään Isakssonille, hän ei pyytänyt Isakssonilta anteeksi näiden Suomen vanhojen saarnaajien mainitsemista, vaan ilmoitti kirjoittaneensa anteeksipyyntökirjeen Erikssonille ja Jönssonille. Ahosesta ja Luomasta hän oli kirjoittanut vuotta aiemmin:

”Ja se meidän saarnaajainjoukko on niin kuin panssariarmeija, joka on hyvän koulutuksen saanut ja Herra on antanut niille voimaa ja viisautta, ettei voi muuta kuin ihmetellä sitä Jumalan voimaa ja viisautta, kun niissä on Ahosesta ja Luomasta alkaen ja siitä alaspäin.”

Ihmettelin, mikä sai isoisäni katumaan tätä tunnustusta. Koska olin mielestäni aika hyvin oppinut tuntemaan hänen hieman ilkkurisen luonteensa, ajattelin, oliko hän ehkä halunnut antaa tässä vihjauksen, mistä hänen parannuksen tekonsa oli lähtöisin. Jos kerran pitää pyytää anteeksi, pyydetään sitten anteeksi, että on mennyt antamaan tällaisen todistuksen Ahosesta ja Luomasta. Samalla tavalla hän saattoi osoittaa Hämeenlinnan rukoushuoneen saarnastuolista kaikille, millaista teatteria nyt esitetään: *”En mine tiede, mite minun piteisi pyytee anteeksi...”*

En tietenkään voi olla täysin varma hänen ajatuksenkulustaan, kun en ennättänyt kysyä tästä häneltä itseltään. Sen kuitenkin ehdin kuulla toukokuussa 1979, ettei hän vielä 15 vuotta myöhemminkään katsonut olleensa silloin pimeydessä, kun hän oli ilmaissut olevansa juuri samassa hengessä kuin August Isaksson, Levi Älvgren ja Sten Johansson. Isoisäni ainoa perustelu oli, että *”se oli silloin, kun he eivät olleet vielä eronneet”*. Kysymys oli siis seurakuntaopista. Laurellin Pauli oli kuvannut ajattelutapaa, että *”seurakunta on yhtä kuin juridinen yhdistys”*. Pauli kertoi myös minulle, että kun he olivat isoisäni kanssa kahdestaan puolukkametsässä, Otto oli avautunut ja kertonut Jönssonin sanoneen hänelle: *”Sinä kuulemma puret täällä lampaita! Sellaiselta koiralta viilataan hampaat!”*

Vuonna 1973 Otto Tast pahoitteli kirjeessään *”Kalevi Koistiselle”*, että hän oli kirjoittanut kirjeensä *”tietämättömyydessään ja taitamattomasti itselleen suureksi murheeksi”*. Murhetta siitä hänelle tosiaan koituikin. Varmasti hän oli myös tietämätön siitä, että Suomen saarnaajien panssariarmeijan rintamalinja voi kääntyä niin perin pohjin. Vaarini lähetti

samanlaisen kirjeen Sakari Saarisalolle, mutta siihen hän lisäsi loppuun, että tällä hän ei tarkoita Boremanin postillaa, sillä se on sellainen kuin se on. Isä huomautti minulle, että Otto-faari otti silti Boremanin postillan mukaansa Puskamarkkuun keväällä 1975. Sen minäkin muistin, koska sain tehtäväksi lukea seuroissa saarnan kirjasta, jossa oli kirjavat kannot.

Toisessa kirjeessään August Isakssonille isoisäni ei kumonnut ensimmäisessä kirjeessään esittämiään asioita. Tällä tavalla hän vahvisti ne tosiksi. Hän oli moittinut *"kelvotonta"* Boremania, joka *"pilasi"* Laestadiuksen saarnoja postillassaan, hän oli kiittänyt Suomen saarnaajien yksimielisyyttä, jotka sanovat Suomen kristillisyyden seisovan samalla pohjalla kuin Augustin usko, hän oli todennut, etteivät *"teidän lähettämät miehet"* [Eriksson ja Jönsson] saaneet mitään rakoa Suomen kristillisyyteen, hän oli kiittänyt Steniä hyvästä työstä, jonka hän oli tehnyt ja uhrannut itsensä [toimittaessaan Hellmanin postillan uuden painoksen]. Väärin oli vain kirjata tämä paperille ja lähettää se yli valtakunnan rajan (sekä kehua Ahosessa ja Luomassa olevaa Jumalan voimaa ja viisautta).

Olisi luullut, että Otto Tastin pyydettyä anteeksi sekaantumistaan Ruotsin kristillisyyden asioihin sekaantuminen olisi myös lopetettu ja jätetty Ruotsi oman onnensa nojaan. Näin ei kuitenkaan tehty, vaan Suomen saarnaajat sekaantuivat Ruotsin asioihin edelleen vähintään yhtä paljon kuin ennen. Kiistan toista osapuolta kutsuttiin oikeiksi Lapin vanhimiksi, joita pyydettiin Suomeen lähetysmatkoille, toisesta osapuolesta tuli vahingollisia eriseuraisia, joiden kanssa ei oltu enää tekemisissä. Osat siis vaihtuivat, mutta missään ei tietävästi ilmoitettu, mihin ratkaisu perustui. Olivatko syynä voimasuhteet, kenelle Lapissa jäivät joulukokoukset ja useimmat rukoushuoneet?

Kun olin yhtenä viikonloppuna Paloniityllä, päätimme, että voi olla viisainta, etten tule heidän kanssaan rukoushuoneelle pyhäseuroihin. Ajattelin, että sukulaisteni reaktio voi olla arvaamaton, jos käy ilmi, että olen ollut viikonloppun Paloniityllä. Aulis ehdotti, että hän voi viedä minut seurojen ajaksi Siltalan Laurille. Lauri kuului Hämeenlinnan *"purnareihin"*. Hän oli ollut kauan leskenä ja oleskeli enimmäkseen kotona hoitaen sairasta tytärtään. Juttelimme Laurin kanssa tiestä ja matkasta, ja seurojen

päätyttyä Aulis haki minut taas Loimalahteen palatakseni seuraavana aamuna Turkuun.

Illalla tätini Ulla soitti hätääntyneenä Paloniitylle ja pyysi minua puheliimeen. Hän käski minun odottaa edes puoli vuotta eikä touhuta niin kovasti. Yritin kysyä väliin, mitä minun pitäisi odottaa, mutta Ulla sanoi, että Mauri [Ullan mies] tulee hakemaan minut sieltä heille. No, lupasin tulla. Hetken kuluttua Mauri saapuikin minua noutamaan. Hän sanoi autossa minun varmaan ymmärtävän, ettei hän mielellään tee tällaista reissua. Kun tulimme Karevaaralle, siellä oli isoäitini Helvi, toinen tätini Elisa sekä Hämeenlinnan saarnaaja Max Eriksson vaimonsa Eilan kanssa. Helvi-fammu huusi suoraa huutoa. Max Eriksson sanoi minulle: *”Mummullasi on nyt suru sinusta.”*

Kun tilanne vähän rauhoittui, päästiin jollakin tavalla keskusteluun. Isoäitini pahoitteli, että kaikki Suomessa tietävät minun olleen Stenin tulkina syksyllä. Eila Eriksson, Laurellin veljesten isosisko, kertoi veljensä Paulin opetelleen valmiiksi ulkoa raamatunpaikat ja lainaukset Laestadiuksen saarnoista, mutta sitten kävikin niin, että [Lapin lähetyksen aikana 1969] Maxista ja Latvanteen Armaksesta tehtiin saarnaajat Hämeenlinnaan. Eila sanoi, että aina kuullessaan ambulanssin äänen hän ajattelee, miten kauheaa olisi, jos siellä vietäisiin Paulia.

Myöhemmin paikalle saapui setäni Harry. Sanoin viitaten Otto-faarin kirjeeseen August Isakssonille, että jos minä olisin kirjoittanut kirjeen, jossa olisin kutsunut mustaa valkoiseksi ja valkoista mustaksi, minulla olisi muutakin anteeksipyydettävää kuin se, että olen lähettänyt kirjeen toiseen maahan. Tähän Harry sanoi: *”Niin, sinä ajattelet, että sinä olisit osannut kirjoittaa paremman kirjeen.”*

Tuona iltana ajattelin, että olisi ollut hyvä, jos isä olisi ollut tasapainottamassa ja rauhoittamassa keskustelua.

Menin yöksi fammulilaan. Aamulla ennen lähtöäni sanoin isoäidilleni:

”Kun sinä olet ennen kertonut, että jos sinun nuoruudessasi jollakin oli valkoinen vihkileninki, saarnaajat huomauttivat silloin sellaisesta, niin eikö tällaisissa asioissa ole tapahtunut muutos kristillisyydessä?”

Helvi-fammu vastasi:

”Onhan sitä muuttunut paljon muutakin, mutta miksi pitää erota?”

Ennen bussille menoa poikkesin vielä Laurellin Paulilla, kun tuntui siltä, että on pakko päästä purkamaan kuormaa jollekin, ja kukas siihen olisi sopinut paremmin kuin Pauli.

Kerran kun matkustin bussilla Hämeenlinnasta Turkuun, Forssasta tuli kyytiin nuori mies, joka istui täydessä bussissa viereeni. Meillä sukeutui puhetta kristillisyydestä. Kun hänelle selvisi, että olen lestadiolainen, hän ilmaisi ihmetyksensä, että lestadiolaiset hyväksyvät radion mutta eivät televisiota, *”vaikka ne lähettävät samaa ohjelmaa”*. Saatoin vain yhtyä ihmettelyyn. Pojan tutut olivat kaikei vanhoillislestadiolaisia. Tätä asennettahan lapsuudessani vielä ihmeteltiin Vanha-lestadiolais-kristillisessä-yhdistyksessä, mutta sitten siellä omaksuttiin sama ymmärrys. Olin kuullut edellisenä syksynä saarnaajainkokouksessa todetun, että koska Ruotsissa, Norjassa ja Amerikassa on radiot, ei sitä voi enää Suomessakaan synniksi saarnata. Ehkä muutos oli sovellus opetuksesta, että tulee pysyä kivenheiton päässä maailmasta. Radio oli tullut jo 1920-luvulla, televisio vasta 1950-luvun lopulla. Vaikka radio hyväksyttäisiin, voidaan edelleen pysytellä kivenheiton päässä maailmassa, kun ei hyväksytä televisiota. Kuulin erään tutun henkilön arvioivan, että kristillisyyden ja maailman ero on nyt suurempi kuin hänen nuoruudessaan, kun maailma on muuttunut niin paljon. Ajattelin, että kivenheiton päässä pysyminen voikin tuottaa vaikeuksia, jos maailma muuttuu kovin nopeasti.

[Syksyllä 1985 kuulin Amerikassa suurseuralaisiin eli pikkuesikoiisiin lukeutuneen vanhan papan Ed Mattsonin kuvauksen: televisio on perkele huoneessa, mutta radio on perkele seinän takana (siksi vain ääni kuuluu)].

Olin päättänyt lähteä pääsiäisenä kokouksiin Kiirunaan. Hyvissä ajoin ennen matkaa purin tuntojeni päiväkirjaani (Turun ylioppilaskylässä 8/2 1983 kello 21.32 [käännös ruotsista]):

”Tämä on tosiaan vaivalloista taistelujen ja sotien, koettelemusten ja eksytysten aikaa. Mutta Herra johtakoon kaikkia valituita nimensä kunniaksi, amen. Kirjoitin eilen saarnaaja Sten Johanssonille

Kiirunaan, mutta minun täytyy myöntää, että kaikki ei ole niin kuin pitäisi. Valitettavasti; en haluaisi kokea enää repiviä ja raastavia kamppauksia, joita minulla on ollut näinä vuosina. Antakoon Jumala minulle voimaa, että voisin ottaa nämä kaikki asiat esille Stenin kanssa Kiirunassa pääsiäisenä. Anna minulle viisautta ja ymmärrystä erottaa inhimilliset heikkoudet luvallisista synneistä (kuten huoruus, valhe, viha, kärsimättömyys, ylenkatse, kunnianhimo, maailmanrakkaus). – Siis jos jokin näistä saa sijan ihmisen sydämessä, niin että sota syntii vastaan lakkaa.

Reino Syrjä sanoi, että Frans Martinsson tuli korjaamaan asiansa, mutta Sten ei. Jarmo Heinonen sanoi Stenin sanoneen hänelle: ”Joko sulla on korvantaustat puhtaat?”, kun J.H. tuli hajaannuksen jälkeen kokouksiin Kiirunaan. J.H. oli sitä mieltä, että Stenin, vanhan miehen, olisi pitänyt opettaa häntä, missä hän oli eksynyt, jos hän oli eksynyt. Terttu Mäkelä kertoi, ettei Sten vastannut hänen kirjeeseensä, kun hän kysyi tiettyjä asioita. Kun Kalle & kumppanit olivat kokouksissamme Tampereella, kehotti Sten heitä lähtemään ulos. Hän vieläpä kielsi Frans Pekkaria vastaamasta Kallelle: ”Ei sille kannata ythän vastata!” Sten sanoi myös Kallesta: ”Vasta munasta tullut”. Aulis kertoi Stenin sanoneen hänelle, ettei hänellä ole siinä mitään korjaamista (nimittäin käytöksessään). Kun Leevi Älvgren kirjoitti Stenille 16/11 1976, että he tapaisivat voidakseen keskustella näistä painavista kysymyksistä, Sten ei antanut mitään vastausta. Jos Leevi ja Lauri ovat pyytäneet anteeksi sitä, että he olivat laittaneet nimet ilman lupaa Laurin kirjan esipuheen alle, niin eikö tämä asia ole sillä selvä?

Voi, voi, kyllä tämä on taas niin vaikeaa. Jönssonin joukko on selvästi osoittanut väärytensä, heidän eksymyksensä tulee yhä selvemmäksi. Rakas Taivaallinen Isä johtakoon pieneen laumaansa kaikki ne, jotka eivät ole vielä hylänneet uskoaan ja kristillisyyttään. Se on sydämeni rukous. - - - Aika on paha ja tuulet ovat kylmiä. En voi kerskata siitä, että minä seison totuudessa. Mutta jos Sinä Taivaallinen Vanhin olisit niin armollinen, että johtaisit minua köyhää ja viheliäistä lasta oikealla tiellä, että pääsisin perille Majataloon, ennen kuin ehto joutuu ja aurinko laskee. Se on palava rukoukseni ja pyyntöni

täällä kyynelten korvessa. Ole minulle syntiselle armollinen pyhän nimesi tähden. Kello 22.12 Juha-Lassi Tast, Jumalan suuresta armosta.”

Salme piti pyhärūkukset Tampereella 27/2 1983 Hervannan kirkon pikusalissa. Salme ilmoitti, että Yrjö saarnaa ja Sakari lukee. Sakari ehdotti, että tehtäisiin kuten Lapissa, että saarnan jälkeen ei enää veisata virttä. Yrjö oli toista mieltä, joten toimittiin suomalaisen käytännön mukaan eli lopuksi oli virsi, rukous ja virsi. Minä olin lukkarina. Otin virret uudesta Lahden kirjasta (1955), jota steeniläiset Suomessa käyttivät. Ne olivat numerot 65, 78, 64, 61 ja 131 (vanhassa Lahden kirjassa 95, 108, 94, 91, 172). Yrjön tekstinä oli Joh.17 (Jeesuksen ylimmäispapillinen rukous). Länä olivat lisäksi: Yrjö ja Veera Mäkelä, Sakari ja Helmi Saarisalo sekä heidän Down-poikansa Jukka, Vilho ja Laina Kuokkanen, Leo-Matti Kuokkanen ja tytär Laura, Eino ja Maija Hynynen, Aulis Paloniitty ja nuorin poika Sauli, Edith Koljonen, Salme, Heimo, Matti, Harri ja Kikka (Kirsti) Ylenius sekä Heikki ja Kaija Arvola (Yrjön ja Veeran kyyditsijöinä), yhteensä 22 henkilöä.

Tämä oli tietääkseni viimeinen kerta, kun Yrjö oli steeniläisten kokouksissa. Samalla se oli viimeinen kerta, kun Yrjö ja Sakari istuivat pöydän takana. Kaksi Yrjön saarnaa ehdin kuulla, molemmat Salmen järjestämissä pyhärūkouksissa (vuoden välein). Nytkin saarna hajosi eri suuntiin, ja lopulta se katkesi vähän kesken, ikään kuin saarnaajalla olisi yhtäkkiä jäänyt puheen pää käteen. Saarisalon Helmikin pahoitteli sananselityksen vajavaisuutta. Muistaakseni hän toivoi siihen tapaan, että voisi keskittyä tekstiin ja jättää muut puheet vähemmälle. Tuntui siltä, ettei Helmi oikein saanut kaipaamaansa evästä. Helmi ihmetteli, missä olen oppinut kaikki nuo vanhat virret. Sanoin, että niitähän veisattiin vielä lapsuudessani.

Yleniuksella Yrjö moitti *”Ararattia”* [Palestiinalaisten vapautusjärjestön johtaja Jasser Arafat] ja pääministeri Sorsaa pusuhuulineen. Sitäkin Yrjö paheksui, että lapsia opetetaan Aku Ankan avulla. Kun kutsuttiin kahvipöytään, Yrjö hyppäsi ensin reippaasti pystyyn. Sitten hän sanoi: *”Ai, mutta minähän olen jo vanha”*, ja jatkoi vaivalloisesti laahustaen niska köyryssä. Kuokkasen Leoa – joka näki Yrjön ensi kerran – esitys nauratti kovasti. Istuessaan Veeran vieressä Yrjö pukkasi leikkisästi vaimoan

kylkeen ja sanoi tämän tulleen jo niin heikoksi, että hän antaa nykyään sille kaksi kertaa päivässä selkään, kun hän ennen antoi vain kerran. Veera sanoi pohtineensa, pitäisikö hänen laittaa esiliina, mutta tulleen sa siihen tulokseen, että se olisi omaavanhurskautta.

Yrjö rutisti Yleniuksen Heimoa hartioista ja tokaisi, että siinä onkin kaunis mies. Heimo naurahti, että se on sellainen vika, joka korjautuu iän mukana. Heimo muisteli vähän ihmetellen, miten paljon sellaisesta asiasta kuin Laestadiuksen saarnojen muutoksista heillä on taitettu peistä. Minusta näytti, että hän tarkoitti aikaa ennen Leevin kanssa tapahtunutta hajaannusta. Heimo Ylenius kummasteli myös, että opetetaan niin tarkoin, miten naisten tulee pukeutua, vaikka toisten naisten suhteen sillä ei ole oikeastaan väliä, onko heillä mitään päällään. Hän tarkoitti siis sitä, että jotkut ovat niin rumia, ettei heidän olemuksensa vaikuta miehissä mitään. Heimo jatkoi: *”Jaa, mutta ei se ollutkaan kysymys siitä”*. Pikkuveli Harria nauratti. Yleniuksen Martin pojat olivat samantapaisia veljuja kuin isänsä.

Aulis moitti vähän Salmea siitä, että hän pyytää Yrjön saarnaamaan. Salme vastasi, että muutoin Yrjö ajattelee, että Salmekin on jo hylännyt hänet. Tätä Yrjö ei ollut enää kuulemassa. Sakari kertoi, että oli sellaisia, jotka sanoivat pitävänsä oikeana kumpaakin pienen puolen joukkoa, mutta ajan mittaan näyttää siltä, että nämä jäävät leeviläisyyteen. Salme vahvisti Sakarin puheen. Tuli puhetta myös siitä, että Lauri toimittaa uutta postillaa, jossa saarnat ovat muuttamattomina. Salme naurahti, että pahankin pitää palvella hyviä tarkoituksia. Laurin historiankirjasta Salme sanoi, ettei siinä hänestä ole varsinaisesti mitään väärää, lopussa vain puhutaan Stenistä. Huomautin, että sitä osuutta ei ole alkuperäisessä ruotsinkielisessä historiassa, Lauri on lisännyt sen hajaannuksen jälkeen suomenkieliseen painokseen.

Toinen asia, josta Aulis moitti Salmea, oli se, että Salme piti esiliinaa, kun Lapista tuli vieraita tai kun menttiin Lappiin kokouksiin. Myös Hynysen Maijalla oli esiliina Lapin vieraiden aikana. Kun läsnä oli vain suomalaisia, Salmella ja Maijalla ei ollut esiliinaa. Salme selitti Lapin ihmisten ihmetelleen sitä kovasti, kun hänellä ei ollut enää esiliinaa ollessaan ensi kertaa Lapissa Leevin kanssa tapahtuneen eron jälkeen. Siksi Salme oli

ruvennut taas pitämään esiliinaa Lapin kristittyjen nähden. Auloksen mielestä ei ollut oikein näyttää kahdenlaista esikuvaa. Salme huomautti Mäkelän Heimon opettaneen, että esiliina kuuluu pyhitykseen. Tätähän Koljosen Alvar jo hämmästeli minulle. Mainitsin sanalla pyhitys tarkoitetavan sitä, että osoittaa kuuliaisuutta Jumalan sanalle ja kristillisyyden neuvoille, se ei tarkoita sitä, että tämä tekisi ihmisen pyhäksi. Aulis vahvisti puheeni.

Seuraavana päivänä järjestin Saarisaloille vierailun vanhempieni luo, kun ajattelin, että Sakari olisi hyvä henkilö valaisemaan asioita isälleni. Vaan eipä varsinaista keskustelua syntynyt, Sakari kuvasi jälkeinpäin, että isäni vain halusi tuoda esiin omaa asiaansa. Isä muisteli esimerkiksi August Isakssonin lausantaneen meillä kellon lähestyessä kahta: *”Yhteinen kokous alkaa”*. En puhunut siihen mitään, vaikka olisin kai voinut kysyä, oliko se tilaisuus kesällä 1965 (Lapin hajaannuksen jälkeen) *”yhteinen kokous”*, jossa August Isaksson piti viimeisen saarnansa täällä maan päällä ja jota Viktor Wettainen muistelee kirjeessään Amerikkaan.

Isä kertoi Veikko Viljasen saarnanneen Porissa radiosta niin tarkoin, miten kristitty joutuu kuulemaan niistä musiikkia tahtomattaan yleisillä paikoilla. Sanoin siihen, että he saarnaavat sopimatonta ohjelmaa vastaan, kuulipa sitä missä vain, mutta he eivät saarnaa enää, että on synty hankkia radiota. Sanoin tämän vähän ärhävästi (niin kävi helposti isän kanssa keskustellessa; se johtui varmaan siitä, että hän oli liian läheinen ihminen minulle), niin että syntyi pieni sanaharkka. Minua vähän kismitti, että vaikka olimme molemmat nähneet radiot saarnaajien kodeissa Luulajassa ja Kiirunassa, isä haluaa antaa edelleen kuvan, että mikään ei ole muuttunut. Isä koki olevansa puolustusasianajajan tehtävässä, varsinkin kun hänen oma poikansa on joutunut eriseuraan. Helmi sanoi myöhemmin – käsittääkseen juuri tähän keskusteluun viitaten – miten sitä haluaa omille läheisilleen oikein painokkaasti sanoa asian, kun toivoo, että he käsittäisivät. Äitini nimitti Helmille minua itsepäiseksi, mutta Helmi sanoi minulle, että hänestä olen mieluummin itsenäinen.

En muista, että vanhempani olisivat enää keväisen Kiirunan-matkan jälkeen vedonneet Ville Niemisen sanoihin, että missä radioiden ja soitto-koneiden äänet alkavat kuulua, siellä Marian Pojan ääni vaikenee. Isä

kyllä kertoi mielellään, jos hän oli kuullut edelleen saarnattavan radioista (kuten tämä maininta Viljasesesta). Isä kertoi myös, että August Isaksson oli ollut kylässä Reijo Laukkasella ja kiittänyt, kuinka hauskaa on olla kristityssä kodissa. Reijo, joka oli ajatellut, että hänen pitää olla rehellinen, oli sanonut: *”Meillä on kyllä radio”*. Isaksson oli vastannut: *”Hyvä, ettei teillä ole televisiota”*. Isä halusi tällä tavalla vakuuttaa, että kristillisyyden on yhä sama kuin Isakssonin aikaan (vaikka joku muuta väittäisi).

Moni vetosi siihen, että jo kauan sitten on Norjan kalastajille annettu lupa radioon, jotta he voivat kuunnella siitä säätiedotuksen. Kun olin lapsi, esimerkiksi Niemen Toivo huomautti usein saarnatessaan radioista, että vain Norjan kalastajille on annettu siihen lupa. Koska Suomessa ei ole Norjan kalastajia, ei meillä ole mitään syytä hankkia radiota. Nyt päättely muuttui päinvastaiseksi: koska Norjan kalastajilla on radio, voimme mekin sen hankkia.

Keskusteltuani Saarisalojen kanssa kirjoitin matkalla Turkuun päiväkirjaani:

”Voi jospa he voisivat yhdistyä siellä Norjassa, Thoralf Jensen, August Krågh ja Hans Danielsen sekä myös Atle Akselsen, mutta senhän ymmärtää, ettei sitä voi tapahtua ilman vastaavaa Amerikassa, Ruotsissa ja Suomessa – mutta palava rukoukseni ja pyyntöni on, ETTÄ KAIKKI AUTUUTTA KAIPAAVAT SIELUT MAHTUISIVAT SAMOIHIN KOKOUKSIIN, ETTÄ OLISI YKSI LAMMASHUONE JA YKSI PAIMEN. Siihen johdata asiasi.

Se Jeesus on sun asias, se on Sun oma kunnias, niin seiso sä sen puolesta kuin sotii sanas edestä. Anna siksi minullekin ymmärrystä ja nöyryyttä, että voisin suorittaa tehtäväni kaikessa oikein ja Sinun pyhän suosiosi jälkeen” [lainaus päiväkirjasta loppuu].

Kävin kevättälvella Mäkelän Yrjön luona, joka asui siihen aikaan Kyrössä tyttärensä Maire Toivosen luona. Kuljeskelin ensin edestakaisin Kyrössä ja kävin Leevi Mäkelän talon liepeillä, mutta en arvannut mennä sisään. Pelkäsin, että ruvetaan kyselemään, enkö ole tyytyväinen, kun haluan käydä leeviläisten luona. Yrjö ihmetteli minulle, että saarnaajalla on tekstinä Pietarin 2. epistolan 1. luku, ja hän selittää kuitenkin 2. lukua,

jossa sanotaan: *”Ahneudesta ajatelluilla sanoilla heidän pitää teitä kauppaaman”*. Yrjö viittasi siis Stenin saarnaan Hervannan kirkossa, jossa hän mainitsi jonkun henkilön rutistaneen kourassaan pieneksi palloksi vito- sen, jonka tämä antoi August Isakssonille. Yrjö, joka ei voinut sietää Isakssonia, näki kuvauksessa vain saarnaajan ahneuden, että hänelle pitää antaa enemmän rahaa. Yrjö kirjoitti Kuokkasille kirjeen. Vilho näytti minulle tätä kirjettä ja totesi, että hän ei ymmärrä, mitä Yrjö oikein meinaa kirjoittaessaan, että tekstinä on yksi luku ja selitetään kuitenkin toista lukua. En paljastanut Vilholle Yrjön tarkoitusta. Yrjöltä kysyin, miksei hän tullut Koljosen Alvarin hautajaisiin. Yrjö vastasi, ettei hänellä ollut halua.

Isällä oli muistoja Yrjöstä. Ollessaan järjestysmiehenä Hämeenlinnan vanhalla rukoushuoneella isä oli huomauttanut Yrjölle, että täällä ei saa polttaa. Yrjö oli vastannut vähän karheasti: *”Se on omaavanhurskautta, jos rukoushuoneella ei saa polttaa”*.

Tapani Elorannan emäntä Anneli oli säikähtänyt, kun aamuvarhaisella oven taakse oli ilmestynyt pelottavan näköinen mies. Tapani oli mennyt katsomaan ja todennut, että jaa, sehän on Mäkelän Yrjö. *”Mää olen myyny Vinninhovin”*, oli Yrjö ilmoittanut [Vinninhovi oli Mäkelän veljesten tila Mikkelin maalaiskunnassa]. Severistä isä tiesi kertoa, että Karhu oli kysynyt häneltä, onko hänellä haluja saarnaajaksi, ja Severi oli vastannut myöntävästi.

[Severi kertoi tästä Honkilahdessa: Kun hänet oli asetettu saarnaajan tehtävään, se oli ollut hänelle täydellinen yllätys, ei hän ollut osannut lainkaan odottaa sellaista. Kun häneltä sitten otettiin virka pois, koska hän vastusti muun muassa uusia virsikirjoja, hän joutui toisenlaisiin kiusauksiin. Karhun kysyessä hän olisi kovin mielellään vastannut, että hänellä ei ole sellaisia vaikutuksia, mutta hän tunsu, että hänen täytyy vastata rehellisesti.]

Ostin kirpputorilta sinisen puvun, joka oli kyllä vähän liian iso, kuten isä minulle naurahtaen huomautti. Kun siinä oli takana kaksi halkiota, joiden väliin muodostui hassu läppä, vein takin ompelijalle, joka ompeli ne kiinni. Mainitsin tästä matkalla Lappiin, ja sana levisi muidenkin korviin.

8. TALVI 1982-83 STEENILÄISENÄ

9. PÄÄSIÄISESTÄ JUHANNUKSEEN 1983

Kiirunan pääsiäiskokoukset – August Krogh ja Hans Danielsen – leeviläiset Kalevan kirkossa – keskustelu Eero Mäkelän kanssa Vanajassa – kirjeiden lukua Palo- niityillä – Eero Halme Tampereella – Sakari Lahtinen – Aulis antaa palautetta Rauhan Siteelle – opetuslapset ja helluntai – huoli kasvaa – Yrjö Mäkelä muistelee – kirje Ralph Niskalle – Hynysillä ja Väänäsillä – Maila Surakka – Helvi-fammu

Ennen pääsiäiskokouksia sain isältä kirjeen, jossa hän totesi, että jos kysyisin lähdistä Joel Ahoselta tai Paavo Peltoselta, he sanoisivat: *”Meidän kokouksemme eivät ole nyt. Meidän kokouksemme ovat vasta helluntaina.”* Samalla hän kirjoitti lämpimiä muistojaan August Isakssonista, joka oli syvälinen raamatunselittäjä, esimerkiksi, miten hän selitti hebrealaiskirjeen 12. luku: *”Vielä kerran minä tahdon järjestää, en ainoastaan maata, mutta myös taivasta”*. Maa on suruttomat, ja taivas on kristityt, ja molempia järjestetään. Ihmettelin aina vain hänen asennettaan: Lapissahan tapahtui hajaannus August Isakssonin elässä, ja lukemani kirjeet osoittivat selvästi, että ne saarnaajat, joita hän nyt seuraa, hylkäsivät täysin Augustin. Kirjoitin isälle, että Paavo Peltosen vastauksesta en olisi varma. Tiesin hänen sanoneen Koistisen Kallelle, että August Isaksson, Levi Älvgren ja Sten Johansson ovat oikeassa Lapinmaalla, mutta ei tehdä tätä julkisesti, kun häntä niin kovasti painetaan. Kirjoitin myös Nurmisen Kallen vastanneen Leppälän Martille, joka oli kysynyt, sopsiko hänen lähteä Syrjän Reinon kuskiksi: *”Niin, kristityitähän ne siellä ovat”*.

Kirjoitin päiväkirjaani 31/3 bussissa matkalla Turusta Lammille:

”Nyt – jos Jumala suo – haaveeni vihdoinkin toteutuu: huomenna matkustan Jaskan ja Hilkan ja Salmen kanssa Kiirunan pääsiäiskokouksiin. Sydämellinen toivomukseni on saada tavata niitä Lapinmaan kristityitä, jotka ovat vielä elossa – varsinkin niitä, joita en ole vielä tavannut ja jotka eivät olleet lähetyksen mukana syksyllä: Johannes ja Mari Vingbäck, Vilhelm Orrmalm, Vilhelm ja Fredrika Stålnacke, Elisabet ja Daniel Jannok, Hulda Wettainen, Hilma Pekkari, Lydia Fjällborg, Ellen Karin Poidnakk, Ella Maria Sunna, Mari Gunillasson ym. Tietysti on hauska tavata muitakin Lapin ystäviä, erityisesti tahdon puhella Stenin kanssa kaikista asioista, jotka ovat tulleet esiin. JOHDATA OI RAKAS JUMALA MEITÄ TOTUUDESSASI. Kyllä on niin

hauska nähdä myös Norjan saarnaajia ja kristityitä. Siunaa ja vahvista minua tehtävässäni tulkkina (jona minun oletettavasti pitää olla).

Eilen soitin Sakarille ja puhuin hetken (= 18 min) hänen kanssaan. Norjan ja Amerikan taistelut ovat toki olleet koettelevia ja S. odottaa toimenpiteitä Lapinmaalta. Haluaisin kyllä mielelläni matkustaa Norjaan (ehkä kesällä Sakarin kanssa?) ja Amerikkaan (ehkä ensi vuoden kesänä?) mutta HALUAISIN TAVATA KAIKKI OSAPUOLET. – Minähän olisin yhä ison puolen helmassa jollen olisi ennakkoluulottomasti seurannut totuutta. Johdata minua totuudessaasi, ehtoohetkeen asti.”

Sakari oli ehdottanut puhelimessa, että voisimme käydä yhdessä Kjöllefjordissa ja mennä tapaamaan samalla reissulla sekä Thoralfia Jensenia että August Kroghia ja Hans Danielsenia. Ajattelin, että minun täytyy esittää matkasuunnitelma tällaisena Stenille.

Lappiin matkasivat lisäksi Lahdesta Vilho, Laina, Reijo, Leo ja Laura Kuokkanen sekä Hämeenlinnasta Aulis ja Taimi Paloniitty kyydissään Tyyne Laurikainen ja Jenny Jeskanen Helsingistä. Lähdimme varhain perjantai-aamulla. Tapasimme Padasjoella Taulun risteyksessä ja ajoimme kolme autoa peräkanaa. Aulis muistutti, että ajetaan rajoitusten mukaan. Pih-tiputaalla pidimme tauon Pihtiputaan saarnaajan Heikki Kempaisen Heikin huoltoasemalla. Kun saavuimme Stenin pihalle osoitteeseen Växlaregatan 8, kaksi vanhempaa miestä ryntäsi ulos tervehtimään meitä sydämellisesti ja toivottamaan tervetulleiksi. Hetken ihmettelin, keitä nämä oudot hahmot oikein ovat, mutta samassa valkeni, että he ovat tietysti ne Kjöllefjordin saarnaajat August Krogh ja Hans Danielsen. August Krogh oli pieni ja hintelä, kaljupäinen ja kiltin näköinen setä, jolla oli syvät naurunrypyt. Hans Danielsen oli hieman [viisi vuotta] nuorempi, punakka ja aika pulska. ”Tulkki”, totesi Danielsen iloisesti kuultuaan, kuka olen. Sisällä oli kolmaskin Kjöllefjordin mies, mustanpuhuva Ingvald Isaksen, jonka ilme pysyi vakiona. Luulen, että häntä ei kukaan pystynyt eksyttämään. Norjan miehillä oli aamutohvelit, niin että he näyttivät olevan kuin kotonaan. Danielsen oli leikannut haavan sormeensa, ja hän pyysi Steniltä laastaria.

Kokouksiin tuli vieraita myös lentokoneella: Laurikaisen Tyynen sisar Taimi Artiva, joka asui Södertäljessä lähellä Tukholmaa, ystävättärensä kera, jonka nimeä en muista. Taimista olin kuullut ensi kertaa Teemulta, vaikkei hän maininnutkaan nimeä. Olin tavannut hänet joskus Suomessa ja puhunut muutaman kerran puhelimesta hänen kanssaan. Taimi oli kertonut käyvänsä Sam Wettaisen rukouksissa, *”kun muutakaan ei ole”*, mutta hän valitti, että *”sieltä ei saa mitään”*. Lähdin Stenin mukana lentokentälle, vaikka toivoin kovasti, että joku muu olisi lähtenyt sijastani. Jännitin, kun istuimme Stenin kanssa kahdestaan autossa, enkä osannut puhua oikein mitään. En uskaltanut ottaa puheeksi yhtäkään mieltäni askarruttavista asioista, joita olin kirjannut päiväkirjaani. Ajattelin vain, miten erilainen onkaan olo nyt kuin runsaat kolme vuotta aikaisemmin, kun edellisen kerran matkasin autossa Stenin kanssa kahden, silloin Kaalaluspaan Arvid Stålnackelle. Olimme lentoasemallakin perin hiljaisia. Viimein kone saapui, ja palasimme vieraiden kera Stenille.

Seuraavana aamuna paikalle kokoontui Lapin väkeä: Uno ja Linnea Martinsson Tjautjasjärvestä, Isak ja Hilja Vitblom Parkalompolosta, Albert ja Fia Jänkänpää Markitasta, Frans ja Hilma Pekkari Parakasta, Elisabet Janok poikansa Danielin kanssa, jotka asuivat Kiirunassa. Taksi toi 88-vuotiaan Johannes Vingbäckin Vittangista. Minusta hän oli niin arvokkaan näköinen patriarkka, että kyneleet kihosivat silmiini. Auliskin totesi kunnioitusta äänessään: *”Johannes Vingbäck”*. Kaikki suomalaisethan eivät olleet vielä nähneet häntä. Kokouksiin tuli myös kaksi pientä mutta pyöreätä saamelaisvaimoa, Lovisa Svonni ja Ella Maria Sunna. Ajattelin Stenin olohuoneessa istuessani, miten suurenmoista olisikaan, kun Leevin puolen vanhat olisivat samoissa kokouksissa, kuten Alva Thyni ja Hilma Blombacke. En ollut heitä koskaan nähnytkään, mutta silti minulle tuli tällainen olo. Kuvittelin, miltä näyttäisi, kun hekin istuisivat täällä.

Uno Martinsson tiesi kertoa, että leeviläisyys on hajonnut Norjassa. Lauri ja Eero olivat käyneet Atle ja Randi Akselsenin luona Lakselvissa. Kun Eero oli huomauttanut kotikoreudesta, Randi oli sanonut, että jollei heillä ole parempaa asiaa, ei tänne tarvitse tulla. Reidar Øfeldt on mennyt Boremanin joukkoon, eikä ketään muitakaan ole enää jäljellä. Uno totesikin, että suomalaisten lisäksi Laurin ja Eeron kanssa on enää Sophia

Hill Amerikassa. Kuokkasen Leo sanoi, että se (= leeviläisyys) hajoaa omaan mahdollomuuteensa. Olin aika ihmeissäni, kun muistin Hannun luona lukemani Atlen terävät kirjeet Stenin hajaannuksen ajalta.

August Krogh otti tutkittavaksi Laestadiuksen saarnasta paikan, jossa sanotaan, että sääskien aikana lampaat pysyvät koossa. Krogh korosti, että on kysymys tietystä ajasta, ja sitä hän halusi nyt kysyä. *”On jokin tietty aika”*, hän toisteli. Johannes Vingbäck vastasi, että saarnaajat ovat sääsket. *”En mie muuta ossaa sanoa, mutta saarnaajat net on sääsket, jotka pitävät lauman koossa”*. *”Olemmekos me pistäneet sinua?”*, kysyi Sten veitikkamainen ilme kasvoillaan. Kuokkasen Vilho viittasi vakavana kristillisyyden koettelemuksiin, että nyt juuri on sääskien aika, ja sellaisten sääskien vuoksi lampaat ovat taas kokoontuneet yhteen tänne saadaksemme lämmitellä ja jotta Paimen meitä ruokkisi.

Johannes Vingbäck kertoi omasta parannuksenteostaan, miten hän oli tietyömaalla Yli-Parakassa ja kiviä sinkosi räjäytyksessä hänen silmilleen, niin että häneltä meni näkö. Tässä kuolemanhädässä hän joutui myös omantunnon hätään, mutta hän sai avun evankeliumin saarnasta. Aulis muisteli omaa nuoruuttaan, kun hän ensi kertaa joutui avaamaan omaa tuntoaan ja sai kokea anteeksiantamuksen tuoman ilon ja rauhan.

Laurikaisen Tyyne muisteli parannuksen tekoaan, kun hän sai *”avoimen helvetin päältä”* kristillisyyden. Hän puhui Stenille, miten suuriarvoinen asia on, että Jumala on säästänyt hänen kaltaisensa miehen, joka saarnaa totuutta. Sten vastaili siihen tapaan, että se on vain Jumalan armo. Tyynten sisar Taimi puhui siitä, miten Jönssonilla oli hyvin ylpeä luonne, hyvin ylpeä luonne.

Kokouksissa saarnasivat Sten ja Hans Danielsen kaksi kertaa sekä August Krogh yhden kerran. Tulkkasin ensi kerran eläessäni norjasta. Kroghia oli huomattavasti helpompi tulkata, hän puhui selkeää Itä-Norjan murretta. Lofoteilta kotoisin olevan Danielsenin puuroisemmasta puheesta en tahtonut ensin saada kunnolla selvää. Stenin täytyikin useita kertoja auttaa minua sanomalla ensin sama ruotsiksi. Tulkattuani ensimmäisen kerran Danielsenia Raittisen Hilikka sanoi, että kyllä sen tarkoituksen ymmärtää. Itsekin huomasin, että joku ajatus taisi tulla melkein väärin päin tulkatuksi. Danielsen puhui saarnassaan Kristuksen ikeestä ja hallituksen

muodosta. Kun kokoukset venyivät jonkin matkaa yli kahden tunnin, Aulis sanoi, että näin se oli ennen vanhaan: ei ne kelloa kattelleet.

Krogh viittasi saarnassaan Ilmestyskirjan sanoihin jalopeurasta, joka oli mahdollinen avaamaan suljetun kirjan seitsemän sinettiä. Opin, että leijona on norjaksi *”løve”*. Se oli Stenillekin outo sana – ruotsiksi leijona on *”lejon”* – niin että jouduimme arvelemaan pöydän takana kesken saarnan, kunnes kysyin Kroghilta, onko se jokin eläin. *”On, eläin”*, hän vastasi. Sitten muistin oppineeni joskus koulussa (ruotsin tai saksan tunnilla) sanan *”løve”*. Tuon saarnan jälkeen olen sen muistanut.

Ensi kerran kuulin Stenin lukevan Laestadiuksen saarnan. Sten luki sen ruotsiksi Hellmanin postillasta. Stenin miellyttävä ja ilmeikäs ääni sopi sangen hyvin myös postillanlukuun. Saarnan loppunousu liikutti lukijaa itseäänkin.

Kuulemaan tuli myös kirkkoherra Aronsson. Menin juttelemaan hänen kanssaan ja mainitsin nähneeni hänet helluntaikokouksissa. Kerroin hänelle, että minun piti lähteä etsimään, missä alkuperäinen lestadiolainen kristillisuus on vielä voimassaan. Aronsson huomautti, että täällä on joukko, joka on mielestään vielä alkuperäisempi. Sanoin tietäväni heidät ja kerroin keskustelleeni Eero Mäkelän kanssa, joka on mukava mies. *”Hyvin sympaattinen”*, Aronsson vahvisti.

Lauantaina väliajalla Johanssoneilla Vingbäck alkoi puhua, miten kallis asia on, että Vittankiin tulee kristitty pappi. Suomalaiset näyttivät olevan vähän ihmeissään moisesta uutisesta. Asia selvisi, kun Hilma Pekkari sän-täsi keskelle huonetta Vingbäckin eteen ja sanoi painokkaasti, että vittankilaiset ovat halunneet Harrietin papiksi. Nyt oli ihmetys vielä suurempi: kysymys on siis Pekkarien tyttärestä, jonka pappeus näytti olevan vanhemmille erityinen ylpeyden aihe. Frans Pekkari sanoi, ettei se ole kuin ajatollien puhetta, jos ei hyväksytä naispappeja. Hän jatkoi, että boremannilaisetkin ovat ankaria naispappeuden vastustajia, ja *”itte ne jorrottavat kirkossa papin perässä, vaikka Augusti moitti semmosta”*. Ilta-kokouksiin lähtiessämme Hans Danielson sanoi Stenin pihamaalla, että on ikävää, kun tulee tuommoista puhetta. Kuokkaset sanoivat jälkeempäin Suomessa, että Vingbäckin osalta puheen voi laittaa vanhuuden tiiliin.

Ingvald Isaksen sanoi minulle jotakin, mitä en ymmärtänyt, vaikka pyysin häntä toistamaan. Viimein Hans Danielsen tulkitsi lauseen selväkielisenä: *”Tule kesällä Kjöllefjordiin”*. Kiitin kutsusta ja lupasin yrittää tulla joskus. Myöhemmin Danielsen huomautti minulle, että heilläkin on joskus vaikeuksia ymmärtää, mitä Ingvald sanoo. Elma Gunillasson Parkalompolosta – jonka tapasin nyt ensi kertaa – mainitsi minulle, miten hyvä on, että heillä on taas tulkki. Hän kertoi, että ennen Lauri toimi kokouksissa tulkkina, mutta nyt tilanne on taas korjautunut. Helluntaina 1979 Lars Kitti oli kertonut minulle, että Parkalompolossa on steeniläisiä yksi mies ja neljä vaimoihmistä. Muut paitsi Elma Gunillassonin olin kohdannut jo jouluna 1979 Vingbäckillä pyhärukouksissa.

Kysyin iltakokousten jälkeen toiselta Parkalompolon vaimolta Hilja Vitblomilta Leevin kanssa tapahtuneesta hajaannuksesta. *”Me jäätiin Steenin selän taa”*, kuului hänen lyhyt ja hiljainen vastauksensa. Hiljan mies Isak puolestaan kertoi: *”Mie saarnasin Leeville parannusta”*. Kysyin, mitä hän oli saarnannut. *”Mie sanoin Leeville, että sie olet ollu meän rakas opettaja, ja nyt sie olet menny noin”*, Isak selvitti. Leevi oli vain huokaisut. Kun Isak ja Hilja Vitblom, kaksi pienikokoista Lapin ihmistä, lähtivät yhdessä kävelemään lastensa luo yöksi ja Isak tokaisi jotakin lähtiessään, Vilho sanoi nauraen, että ei se ollut ihme, että Jönsson ylenkatsoi tällaiset yksinkertaiset Lapin ristityt.

Vingbäck mainitsi Eeron tunnustaneen [Leevin ja Steenin välisen hajaannuksen ollessa käsillä], että hänen pitäisi tehdä parannus (Kaalas)Luspassa, mutta se oli jäänyt tekemättä. Vingbäck ja Uno Martinsson tiesivät, että Eerolla oli ollut raskas heräys. Hulda Wettainen sanoi minulle, että hänellä on ollut ikävä Mäkelän Eeroa ja kysyi, olenko tavannut häntä Suomessa. Hulda pyysi myös kertomaan Eerolle terveisiä, jos satun näkemään häntä. Hulda Wettaisen näkemyksen mukaan Lauri hajotti *”meidän kauniin kristillisyyden”*, ja Leevikin oli osaltaan syyppä tapahtuneeseen.

Aulis oli kehunut Hulda Wettaiselle hänen miehensä Viktorin kirjettä Amerikkaan. Hulda oli sanonut, ettei hän pitänyt lainkaan siitä, että hänen miehensä kirjoitti. Tätä sanaa Aulis muisteli Suomessa, hän taisi saada siitä itselleen mieluisan vertailukohdan.

Sunnuntaiaamuna Sten luki Amerikasta tulleen kirjeen, jonka olivat allekirjoittaneet Melvin Niska, Sivert Hendrickson, Melvin Niska jr., Dennis Muonio, Victor Niska, Michael Muonio ja Leonard Niska. Siinä pyydettiin lähetystä Amerikkaan. Sten luki myös Lapista kirjoitetun vastauskirjeen, jossa luvattiin lähetys kesäksi. Amerikkalaiset olivat toivoneet Norjan veljien mukaantuloa ja luvanneet maksaa muutaman matkalipun. Vingbäck kysyi minulta, osaanko englantia. Vastattuani myöntävästi hän sanoi, että sitten olisi hyvä, jos lähtisin mukaan Amerikkaan. Kukaan muu ei tällaista kysynyt eikä esittänyt, mutta ajattelin, että Vingbäckin kehoitukseen voisin ainakin vedota.

Päiväkokouksissa saarnasi Sten. Kuulemaan tuli Frans Nordanfjäll poikansa Bossen kanssa. Isä Nordanfjäll oli tullut minulle tutuksi jo edellisenä helluntaina, mutta nyt näin hänet ensi kertaa steeniläisten kokouksissa. Kokouksissa olivat myös Fredrika Stålnacke sekä Lydia ja Henrik Stålnacke Kaalasväylältä. Lydia, entinen Fjällborg, oli leskeksi jäätyään avioitunut toisen lesken, Henrik Stålnacken kanssa, jota kutsuttiin Hentuksi. Henttu ja Fredrikan mies Vilhelm eli Ville olivat veljeksiä. Vilhelmiä en koskaan tavannut, hän ei nähtävästi ollut erityisen innostunut käymään Stenin kokouksissa. [Eero Mäkelä kertoi Vilhelmin sanoneen hänelle, että jos asiaa oikein katsotaan, niin Leevi oli oikeassa]. Paloniityn Aulis kertoi Lydian pyytäneen rukoilemaan, että hänen miehensä tekisi parannuksen. Sten kutsui kaalasväyläläisiä heille väliajalla, mutta Lydia ilmoitti, että heillä on esteitä. Fredrika tuntui sydämelliseltä ihmiseltä, kun hän muutamalla sanalla muisteli nuoruutensa aikaa.

Sen sijaan Frans ja Bosse Nordanfjäll tulivat Stenille. Frans Nordanfjäll esitti arvionaan, että olen yhtä hyvä tulkki kuin hänkin. Ymmärsin tämän kehuksi. Sitten hän sanoi, että Sten on sellainen, että hän tahtoo vain itse tulkata. Stenin ilme paljasti, että hänellä oli lieviä vaikeuksia hillitä itseään. Seuraavaksi Nordanfjäll osoitti sanansa Kroghille ja Danielsenille. Hän sanoi havainneensa Kjöllefjordissa käydessään, että oli *"aarte"* saarnaajien välillä. Hän selitti, että sana *"aarte"* tarkoittaa samaa kuin *"pilvi"*. Nordanfjäll lisäsi, että Thoralf Jensen on saanut raskaamman kuorman kuin yksikään saattaa kantaa. Hans Danielsen nousi ylös, taputti Nordanfjälliä olkapäälle ja puhisi jotakin sellaista, ettei tuollaisia

sovi tulla tänne puhumaan. Danielsen lähti ulos huoneesta, mutta Krogh jäi keskustelemaan Nordanfjällin kanssa, mielestäni sangen sävyisesti. Muistaakseni asia oli lähinnä se, että ihmisen tulee aina tuntee omat viikansa ja tehdä niistä parannusta. Nordanfjällin lähdettyä Vingbäck sanoi hänestä: *”Sitä on paha hoitaa”*. Näitä sanoja Kuokkasen Leo toisti jälkeensä.

Vingbäck muisteli, että se oli yhtä juhlaa, kun he kävivät ensi kertaa Kjöllefjordissa [v. 1970]. *”Mutta toisella kertaa se ei ollut enää samaa”*, Vingbäck oli joutunut toteamaan. Kjöllefjordin vanhimmasta saarnajasta Vingbäck käytti nimeä *”Tuurvalli”*. Samalla tavalla Thoralfin nimen äänsi myös Albert Jänkänpää. Vingbäck kysyi minulta (Reino) Syrjästä. Kerroin hänen olevan vankasti Jönssonin puolta. *”Se on kyllä kumma, kun Syrjä oli ennen niin yksimielinen meidän kanssa”*, Vingbäck ihmetteli. En kertonut hänelle, mistä Reino Syrjän asia kiikasti, enkä kysynyt, oliko hän siitä tietoinen. Vingbäck muisteli Saarisalon Sakarin käyntiä Lapissa ja sanoi, ettei hän ollut ymmärtänyt mitään Sakarin puheesta, mitä se oikein tahtoi sanoa.

Hans Danielsenin kanssa tuli puhetta Baabelin tornista. Hän arveli, että vaikka kielten sekaannuksesta on ollut seurauksena keskusteluvaikeuksia, pahempi olisi ollut tilanne, jos ihmiskunta olisi puhunut yhtä kieltä ja rakentanut torniaan taivaaseen. Yhteisvoimin olisi saatu aikaan enemmän pahaa.

Illalla Sten valotti minulle Nordanfjällin tokaisun taustaa. Thoralf Jensen oli saarnannut Lapissa, ja tulkkina toiminut Frans Nordanfjäll oli kääntänyt jonkin tärkeän kohdan aivan väärin. Sten oli yrittänyt useamman kerran päästä väliin korjaamaan, mutta sitä Nordanfjäll ei sallinut. Stenin mukaan kyseessä oli niin tärkeä paikka, ettei siitä saanut tulla suomalaisille väärää käsitystä. Jottei tilanne toistuisi, Sten oli illalla yrittänyt tulkata itse. Tästä Nordanfjäll oli tiettävästi loukkaantunut.

Kerroin Stenille Sakarin esityksestä käydä Kjöllefjordissa tapaamassa molempia osapuolia, sekä Kroghia ja Danielsenia että Thoralf Jensenia. Sten sanoi, ettei se ole hyvää seuraa, ja silloin voi joutua *”sekaantumaan ikävyyksiin”*. Niinpä jouduin taas toteamaan, etten voi sellaiselle matkalle lähteä. Aloin sen sijaan suunnitella mielessäni kesäistä Amerikan-

matkaa, kun voisin tarvittaessa vedota vanhan Vingbäck kehotukseen lähteä lähetyksen mukaan. Sten mainitsi, että (Lapissa) Leevin puolelle ei jäänyt kuin joitakin vanhuksia, jotka eivät enää ymmärtäneet itse paremmin.

Kaikkia Lapin ihmisiä, joita odotin tapaavani, en kohdannut Kiirunassa. Mari Vingbäck, jolta olin saanut jouluna 1979 Vittangissa 50 kruunua ja joka oli sanonut, että on hauska nähdä nuoria, joilla on halu seurata sitä pilkattua ja ylönkatsottua Jumalan Poikaa, oli varmaan liian sairas ja heikko. Kuten jo mainitsin, Vilhelm Stålnackea en tavannut koskaan. Toinen Vilhelm, Vilhelm Orrmalm, ei ollut myöskään kokouksissa. Ajattelin tämän johtuneen ehkä siitä, että hän oli Thoralf Jensenin mielinen.

Paluumatkalla Salme sanoi autossa, ettei Steenikään pääse siitä, että hän on saarnannut esiliinasta. Salme tiesi nimittäin, että Mäkelän Terttu oli kysynyt Steniltä, pitääkö esiliinan olla samasta kankaasta kuin hame. Tähän Sten olisi sanonut, ettei sillä ole väliä, kunhan se on. [Tällaista tapausta ei Terttu muista.] Olinhan minäkin omin korvin kuullut Stenin saarnaavan esiliinasta Johannes ja Mari Vingbäckillä Vittangissa tapaninpäivänä 1979, vaikka yksi suomalainen oli kuulemassa.

Sain tietää, että Lauri Koistinen ja Eero Mäkelä ovat taas pääsiäisen aikaan Suomessa lähetyksimatalla. Lauantaina 9.4. menin heitä kuulemaan Kalevan kirkkoon. Yleniuksen Salmekin oli paikalla, olimme tainneet sopia etukäteen asiasta. Suuri kirkkosali antoi juhlat puitteet parille kymmenelle kokousvieraille. Kysyin vanhemmalta rotevalta naiselta, kuka hän on. *”Thyni, Alva”*, hän vastasi. Jaaha, tämä on siis se Alva Thyni Vittangista, tuumasin. Edessä istui nuorehko nainen. Salmelta sain tietää, että hän on Koistisen Reinon vaimo Sinikka, vaikka ulkonäön perusteella saatoin toki päätellä hänen olevan Mäkelän sukua. Lilja Mattila Honkilahdelta oli taas Salmelle uusi tuttavuus. Salme sai kuulla hänen tehneen muutama vuosi sitten parannuksen. Yksi poika kurkotteli uteliaan näköisenä ympärilleen. Ajattelin, olisiko hän Kinnusen poikia. [Se oli Koistisen Kallen poika Johannes.] Kesken kokousten keskikäytävää pitkin käveli vanha nainen, joka heilutti kättään tervehdykseksi pöydän takana istuville saarnaajille. Ymmärsin muistikuvieni perusteella, että tuon täytyy olla Margit Ojala, ainoa leeviläinen sukulaiseni.

Eero saarnasi hebrealaiskirjeen 12. luvusta. Pöydän takana istuivat myös Lauri, Severi ja Kalle. Eero viittasi saarnassaan Viktor Björkmanin sanoihin, ettei se riitä, että on yksinkertainen, vaan on kysymys siitä, mikä on kristillisyyden esikuva. Severi nyökkäsi painokkaasti. Hänellä oli päällään ruskea puku ja jalassaan villasukat sekä ruskeat pehmeät kävelykengät. Eero kertoi keskustelleensa Stenin kanssa Laurin historiankirjan kohdasta, jossa sanotaan, että erot esikuvassa eri paikkakuntien kesken ovat seurausta erilaisesta opetuksesta ja jos oppiin tulee vika, tulee myös kristillisyyteen vika eikä viallisella kristillisyydellä tule yksikään autuaaksi. Sten oli sanonut tähän, että kyllähän me – sinä ja minä – tämän kestämmme, mutta miten on norjalaisten ja amerikkalaisten laita. Eero huudahti, että eikö sen olisi pitänyt vahvistaa (heikkoo). Severi nyökkäsi taas. Kuten jouluna Honkilahdessa, Eero teki taas minulle kysymyksen. Nyt hän kysyi, mitä tarkoittavat sanat 'jokaista poikaa hän pieksää, jonka hän korjaa'. Vastasin: *"Tunnossa kurittaa."* Eero vastasi: *"Joo, se on oman tunnon vaiva"*. Olin tyytyväinen saadessani näyttää, että minäkin sentään jotakin tiedän. Joulunahan Eeron piti kysyä Jarmo Heinonselta, kun minä en osannut vastata, mihin ne pahennukset tulevat, joista Jumalan Poika puhuu.

Jälkeen kokousten mainitsin Kinnusen Eerolle olleeni pääsiäisenä Kiirunassa kokouksissa. Eero kysyi, miten siellä saarnattiin. Vastasin, että parannusta ja syntien anteeksiantamista. Eero Kinnunen sanoi, että sitä saarnataan joka joukossa. Margit sanoi minulle Pikku-Leevistä, että pienin on suurin ja suurin on pienin. Sain, että Vapahtajahan tarkoittaa hengellisesti. Mäkelän Eero selitti sävyisästi, että sitä se (Margit) tarkoittaakin.

[Margit kertoi myöhemmin Vainiolan Maunon selittäneen hänelle, että nyt on kolme vaihtoehtoa, Jönssonin, Sten Johanssonin ja Pikku-Leevin joukot. Margit oli päättänyt, että pienin on suurin. Kun Margit oli ollut Maunon mukana Honkilahdessa (vuonna 1978), hän oli todennut Leevin saarnasta: *"Sama vanha ääni"*, ja lähtenyt anomaan anteeksi. Leevi oli lausunut Margitille, että ei sinulla ole eksytyksen henkeä.]

Salme sanoi saarnaajille, että heidän pitäisi tulla takaisin. Eero ja Kalle kysyivät, mihin heidän pitäisi tulla. Salme sanoi, että sinne, missä ei

riidellä. Kun Eero ja Kalle viittasivat steeniläisyyden repeämiin, Salme ei osannut sanoa enempää. Minulle Kalle sanoi, että Juha-Lassi on siveä luontokappale. Salme selitti minulle myöhemmin Kallen tarkoitaneen sitä, kun minä säilytin malttini toisin kuin hän. Salme huomautti samalla, että keskusteluja Stenin kanssa ei tarvitsisi selvittää julkisessa saarnassa vaan puhua niistä vain muuten. Kokousväki lähti Kinnuselle Karkkuun, ja minä jäin yksinäni kirkonmäelle, vähän alakuloisissa tuntemisissa.

Seuraavana päivänä menin Tampereen pyhäseurojen jälkeen Syrjän Reinolle ja kerroin olleeni juuri leeviläisten kokouksissa Kalevan kirkossa. Reino sanoi painokkaaseen tapaansa: *”Älä ole missään tekemisissä niiden kanssa! Minä annan sinulle sen neuvon, että älä ole missään tekemisissä niiden kanssa!”*

No, en ajatellut totella hänen neuvoansa, koska minusta oli niin ilmeistä, että hän oli oman kunniansa tähden jäänyt *”isolle puolelle”*. Vaikka Sten olisi valehdellutkin hänelle, ei se kelvannut mielestäni perusteeksi hylätä koko *”pieni puoli”* ja alkaa puolustaa Laestadiuksen saarnojen väärentäjiä. Halusin kuitenkin tallettaa mahdollisimman tarkoin, mitä hän tiesi hajaannusten ja Leevin ensimmäisen Suomen-lähetysten aikaisista tapahtumista. Kun kysyin taas noista vaiheista, Reino tokaisi vähän närkästyneenä: *”Minähän olen selittänyt ne sinulle jo!”* Hän ilmeisesti epäili, etten luottanut hänen kertomuksiinsa. Halusin vain kuulla ne vielä keran varmistuakseni, että muistan kaiken oikein.

Leeviläisten lähetyskokoukset jatkuivat maanantaina Hämeenlinnassa. Soitin Paloniityille ja pyysin Aulista lähtemään kanssani (koska olin niin myöhään liikkeellä, etten olisi ehtinyt Vanajan seurakuntakodille ilman kyytiä). Halusin nimittäin päästä keskustelemaan Eero Mäkelän kanssa. Ennen kokousta kerroin eteisessä Koistisen Kallelle August Isakssonin kirjoittaneen vanhempieni vieraskirjaan. Kalle selitti kymmenen neitseeseen vertauksella, että Yljän viipyessä viisaatkin neitset tulivat uneliaiksi. Kiitin Lauria saamastani kirjeestä. *”Ai, sie olet saanut sen”*, vastasi Lauri. Kokousväkeä ei ollut kovin monta, muistaakseni vain Lauri, Eero, Kalle ja Severi, Olga Syrjä ja Alva Thyni, Aulis Paloniitty ja minä sekä seurakunnan suntio. Lauri luki Laestadiuksen saarnan kansiosta. Tämän tästä hän nappasi povitaskustaan kynän, teki paperiin jonkin merkinnän

ja lykkäsi kynän takaisin taskuun. Päättelin, että tekeillä olevan postillan saarnoissa oli vielä työstettävää.

Kalle saarnasi roomalaiskirjeen 10. luvusta, ja saarna nosti kyöneleet silmiini. Itsestään hän totesi, että omasta syntyperästä ei kehtaisi puhua-kaan, kun isä oli hulttio ja kotona oli avioero.

”Tämänkin tähden rietas tahtoo sanoa, mikä sellainen on toisille saarnaamaan. Toiset ovat saaneet nukkua pumpulisängyssä kahden lakanan välissä, ja oppineet vanhemmat ovat hoivanneet. Vaan kuitenkin on Jumala tainnut useammin katsoa ryysyläisperheeseen. Kuitenkin ovat kaikki luodut Hänelle yhtä rakkaita, sillä Jumala ei katso syntyperään.”

Kalle mainitsi myös maailman lasten kaatavan pirunkusta kurkkuunsa. Muistin joidenkin *”ison puolen”* ihmisten maininneen, että leeviläisten tulee joka saarnassa käyttää jotakin Laestadiuksen karkeista sanoista.

Saarnan jälkeen pyysin Eeroa sivummalle. Kerroin hänelle Vingbäckin maininneen, että Eero olisi sanonut, että hänen pitäisi tehdä parannus. Eero selitti asian: kun Lauri oli sanonut aikovansa laittaa kristittyjen nimiä kirjansa esipuheen alle, Eero oli ajatellut sanoa, että pitäisi ensin kysyä jokaiselta. Sitten hän oli kuitenkin arvellut, ettei siitä taida kannattaa huomauttaa. Kun asiasta nousi suuri häly, Eero tunsu olleensa syyllinen, kun ei ollut sanonut ajatustaan. Tätä omaa osuuttaan hän oli halunnut pyytää anteeksi, mutta Leevi oli sanonut siihen, ettei se ole sen luontoinen asia, että sitä tulisi pyytää anteeksi, koska siitä ihmiset saavat taas herkästi väärän käsityksen. Pitkässä kirjeessään Stenille marraskuussa 1976 Leevi sanoi, että tässä asiassa sekä hän että Lauri ovat *”tulleet tyhmiksi”* (kun ei kysytty kaikilta erikseen nimien laittamisesta esipuheen alle).

Mainitsin, mitä Thoralf oli selittänyt Laurin kirjan kohdasta, josta Eero saarnasi Tampereella. Thoralfin mukaan Lapin saarnaajat eivät olleet saarnanneet koskaan esiliinasta Norjassa, ja Frans Martinsson oli tietävästi kertonut Samuel Wettasjärven sanoneen, ettei Norjassa tule saarnata esiliinasta, koska Meri-Pietarikaan ei ollut vaatinut sitä siellä. Kysyin myös, olivatko saarnaajat Lapinmaalla olleet yksimielisiä esiliinasta (siis

pienellä puolella ennen Leevin ja Stenin hajaannusta). Eeron mukaan olivat olleet (olinhan itsekin kuullut Stenin saarnaavan esiliinasta jouluna 1979 Vittangissa). Kerroin Eerolle Hulda Wettaisen terveiset, mutta ei hän niitä isommin kommentoinut, kiitti vain. Muistelin Raittisen Hilkan kertomusta isoisästään vanhasta Forsströmistä, joka oli hyvin tarkka ulkonaisissa asioissa ja joka huomautti, jos tytöillä oli silkkiliina hiuksissa, muttei koskaan maininnut mitään esiliinasta. Kysyin Eerolta, onko hänen mielestään nykyisin vastaavanlaisia asioita kuin 1920-luvulla, jolloin tapetit ja verhot tulivat ”*luvallisiksi*”, kun niiden merkitys oli muuttunut. Eeron mukaan verhoja ei ollut koskaan saarnattu synniksi, oli saarnattu vain pitkistä verhoista ja yläkapeista, niin kuin niistä saarnataan edelleenkin.

[Myöhemmin Eero on kertonut minulle, että hänestä tuntui, että olisin halunnut puhua enemmän, mutta ikään kuin katkaisin aina asiani.]

Aulis sanoi autossa, että hänelle tuli saarnan aikana rukous, että kaikki heräykset yhteen tulisivat. Hän huomautti Kallen sanoneen saarnassaan, että opetuslapset kokivat Pyhän Hengen tulikasteen lukittujen ovien takana, toisin sanoen Pyhän Hengen tulikaste on sama kuin uusisyntyminen. Auloksen mielestä syntymä ja kaste ovat kaksi eri asiaa. Minulta meni tuo kohta saarnasta ohitse. Ihmettelin vain asiaa, koska Apostolien teoissa kerrotaan Jeesuksen sanoneen taivaaseenastumisen vuorella – siis 40 päivää pääsiäisen jälkeen – opetuslapsilleen, että heidät kastetaan Pyhällä Hengellä, ei monen päivän perästä (Apt. 1:5). Ja vasta heluntaina tuliset kielet laskeutuivat näkyvällä tavalla opetuslasten päälle (Apt. 2:3).

Eero, Lauri, Kalle ja Severi menivät Hämeenlinnan keskustaan lähellä rautatieasemaa Hämeentiellä olevaan baariin syömään. Minulla jäi taas hyvästellessä vähän kaihoisa olo. Severi kääntyi vielä katsomaan taakseen ennen kuin astui baariin. Jostakin syystä tämä kuva jäi elävänä mieleeni.

Paloniityillä Taimi kysyi minulta, sainko nyt kysytyksi kaikista asioista, jotka minua askarruttavat. En tainnut antaa kovin selvää vastausta enkä kertonut tuntemisiani, että seuraavaksi minun täytyisi päästä käymään Amerikassa tai Norjassa.

Paloniityillä saatoinkin lukea Laurin julkaisemia monisteita, esimerkiksi kuumisia Amerikan kristillisyydestä I ja II. Kun Melvin oli matkustanut Eurooppaan leeviläisiä tapaamaan, Calumetin juhannuskokouksista 1975 kirjoitettiin Lappiin:

”Hyvin asiat meillä on, kun meillä on Raamatun todistus, seurakunnan todistus ja vielä Pyhän Hengen todistus omassatunnossa”.

Kirjeessä valitettiin vihollisen tekemän työtä niiden kautta, jotka ovat pahentuneet, vetäneet pimeyden päälleen ja kadottaneet luottamuksen elävän kristillisyyden opettajiin ja

”ovat katkeralla mielellä valheen avulla alkaneet muitten päälle työtä tekemään. Ei heillä ole rauhaa, ja eivät salli, että toisetkaan voisivat rauhaa nauttia”.

Kiirunasta kirjoitettiin elokuussa vastaus tähän kirjeeseen:

”Raamatussa on heillä se todistus, että se joka lisää tai vähentää sen profetian hengellä saarnattuihin sanoihin, vetää päällensä kaikki vit-saukset, jotka Raamatussa on kirjoitettu ja sen nimi pyyhitään pois elämän kirjasta. Seurakunnan todistusta heillä ei myöskään ole, sillä ulkopuolella esikoisten seurakuntaa ei ole yhtään autuutta eikä totuutta... Pyhän Hengen todistus puuttuu kaikilta niiltä, jotka ovat hengelliseen uneen nukkuneet ja eriseuran henkeen joutuneet... Ja mitä Calumetista kirjoitetaan, ettei meillä ole rauhaa, emmekä rauhaa muillekaan soisi, on oikealla tavalla ymmärrettyä tosi. Sillä olemme tuntemassa edesvastuun siitä hirveästä vahingosta, jonka Boremanin oppi on matkaan saattanut niiden taivaasta alaslangenneiden tähtien kautta yli koko kristillisyyden laveuden”.

Minusta kirje oli sangen taitava vastaus calumetilaisille, ja epäilin sitä Laurin kirjoittamaksi. Syntyperäiset ruotsalaiset eivät hallinneet suomea niin hyvin kirjallisesti.

Calumetiin oli kirjoitettu vastaus myös Vettasjärvässä 16/10 1975 (IV VK: 288). Kirje oli siis mitä ilmeisimmin Evald Larsson laatima. Tämän kirjeen olin nähnyt ensi kerran Paavo Rautiaisen luona. Evald Larsson kertoo niistä, jotka ovat alkaneet ensin eri mieltä kantamaan, monissa eri kristillisyyden asioissa, ja alkaneet vahvasti rakentamaan oman

ymmärryksen ja viisauden päälle. Ihmettelin vain, että monen sivun kirjeessä ei nimetty yhtään näistä *”monista eri kristillisyyden asioista”*, joista eriseuran rakentajat olivat ensin alkaneet kantaa eri mieltä. Jos Larssonin mielestä heillä oli oikea ymmärrys Boremanin postillasta ja kristillisyyden esikuvasta, miksei hän tee selkoa tästä? Oliko synnä se, mitä Sten minulle kertoi, että Evald Larsson oli vielä hajaannuksen jälkeen käynyt David Björkin kanssa Stenin luona ja sanonut, että he eivät ole hyväksyneet Boremanin postillaa? Siksi julkisessa lähetyskirjeessä ei tohdittu ollenkaan paljastaa, mistä saarnaajien kesken oli ollut erimielisyyttä. Larssonin perustelut oikaisi kirjeessään Eero Mäkelä (IV VK: 300), mutta siihen ei luonnollisestikaan tullut vastausta.

Aulis sanoi kerran minulle, että minun pitäisi kirjoittaa. Hänellä oli huoli siitä, että suuressa joukossa asiat painetaan villaisella ja kansanjoukot pidetään tietämättömydessä. Taimi sanoi siihen, että vähänkös Koistisen pojat ovat kirjoittaneet. Nyt olen vihdoin noudattanut Auloksen kehotusta, vaikka kovin hidas olen ollut töissäni, kun tässä on vierähtänyt useampi vuosikymmen.

Leeviläisten kokoukset jatkuivat Lahdessa. Saarnaajat olivat poikenneet Elli Stångilla, ja siellä Kalle oli kertonut, että heillä on hyvä toivo Juha-Lassista, mutta Auliksesta ei. Aulis olikin sanonut Kallelle puhellessani Eeron kanssa, että hän tuli tänne vain Juha-Lassin kyytimieheksi. Kun Elli kertoi Kallen puheista Kuokkasille, Reijo ja Leo huolestuivat. Raittisen Hilikka kertoi minulle tyynnyttelleensä heitä, että Juha-Lassi on vain sellainen tutkija, joka haluaa päästä selville kaikesta. En sanonut siihen oikein mitään.

Matkalla Hämeenlinnasta Turkuun kirjoitin päiväkirjaani:

”Jos on Sinun tahtosi, että saisin matkustaa Amerikkaan ja/tai Norjaan kesällä, tapahtukoon niin. Auta meitä nimesi kunniaksi. Haluaisin kirjoittaa Sölvelle, Laurille ja Ralphille – jos suot sen tapahtuvan, sekä Ruthille, Augustille ja Taimi A:lle. Pitäisikö minun keskeyttää korkeakouluopintoni? Jospa saisin oikean vastauksen tähän kysymykseen, että se olisi Sinulle otollista.”

Kysymys opinnoista askarrutti minua, kun Aulis sanoi, että kristillisyydessä on aina varoitettu opiskelemisista: ei korkealle! Sten taas piti selvänä, että jatkan nyt kouluni loppuun. Yrjö oli samaa mieltä. Salosen Pentti katsoi, että olisi tärkeää, että kouluja käyneiden joukossa olisi kristittyjä. Pentti lisäsi, että hän kyllä yleensä ajattelee väärin. Lauri oli kertonut Honkilahdessa keskeyttäneensä matematiikan opinnot Uppsalan yliopistossa ja lähteneensä Lappiin, kun ajatukset askartelivat jatkuvasti kristillisyyden tapahtumissa. Isä kertoi Ville Niemisen kyselleen ystävällisesti kuulumisista nuhtelematta lainkaan koulunkäynnistä - isä oli juuri kirjoittanut ylioppilaaksi, kun Nieminen kuoli kesällä 1955. Joel Ahonen oli todennut isälleni tämän opiskellessa Helsingin yliopistossa, että kristillisyyden kantaan vaikuttaa ratkaisevasti se, miten korkeakouluja käyvät kantavat kristillisyytensä.

Kotona kuulin äidiltä Lauri Koistisen saarnanneen Lahdessa, että kyllä tämä meidän työemme niin turhalta tuntuu, kun kukaan ei tule meitä kuulemaan. Ajattelin, että heidän työnteollaan on kuitenkin niin paljon vaikutusta, että tällainenkin lause kulkeutuu Tampereelle asti.

Kävin yhden tutun mummun luona kylässä. Kuulin jo porttikäytävään radion olevan päällä. Tultuani sisälle ihmettelin asiaa. Mummu puolustautui sanomalla, että se ei ole hänen radionsa, hänen tyttärensä on sen tuonut. Totesin, että hän sitä kuitenkin kuunteli, ja kysyin, muistaako hän, miten siitä on ennen saarnattu kristillisyydessä. *"Kyllä minä muistan!"* hän virkkoi.

Keväällä olin Tampereella isoissa seuroissa. Ensimmäiset seurat olivat perjantai-iltana rukoushuoneella. Niemen Toivo lausui tervetuliaissanat ja kehotti saarnaajia huutamaan totuuden torveen (sitä ilmaisua hän käytti usein). Eero Halme piti avajaisaarnan. Hän oli silmin nähden ärtynyt Toivon sanoista ja koko ajan hän jotenkin viittasi – melkein naljaillen – sanoihin totuuden torvesta. Katselin takaa, miten Topi istui niska punnottaen etupenkissä. Saarnan jälkeen hän kapusi saarnastuoliin ja alkoi puhua kuin selkäänsä saaneena, miten tarpeellista puhetta olemme saaneet kuulla. Arvelin, että tällaista varmaankin on ollut aika 1960-luvulla, jolloin Toivo sai saarnastuolistakin ripitystä isakssonilaisuudesta.

Isoissa seuroissa oli Martti Viitanen Temmeksestä. Hän oli istunut vuotta aiemmin vieressäni kuuntelemaan Viljasen Veikon selitystä radiosta, minkä me molemmat tulkitsimme selväksi luvan antamiseksi. Olin jo tietoinen siitä, että Martti oli sangen suopea steeniläisyyttä kohtaan. Ymmärsin Paloniityn Auliksen tarkoittaneen juuri häntä kertoessaan yhden veljen sanoneen, että nokka vain kohti Kiirunaa [ja Sten Johanssonin taloa]. Edellisenä helluntaina olin näyttänyt Martille Kiirunassa, missä Sten asuu. Nyt hän moitti minulle Koistisen veljeksiä ja leeviläisiä. Ajattelin, että steeniläisyys on kyllä siinä suhteessa parempi vaihtoehto kuin leeviläisyys, koska vakavamieliset ja kristillisyyden tilanteesta levottomat sielut uskovat herkemmin, että Sten Johanssonin on oikeassa. Suomen poikaset, *”jotka ovat ruvenneet Lapin vanhimmiksi”*, oli monille lähinnä vitsi.

Viinikan kirkossa Eero Halme saarnasi Ilmestyskirjan 14. luvusta, jossa kerrotaan niistä, jotka eivät ole vaimoin kanssa saastutetut, sillä he ovat neitseet, ja seuraavat Karitsaa, kuhunka hän menee. Halme selitti, että vaimoilla tarkoitetaan oppeja. Hän totesi, että on sellaisia pikku vaimoja, jotka ovat lähteneet tästä kristillisyydestä, rakentavat itse tehdyn pykäläopin päälle ja ovat vielä menneet niin kuin keskeltä kahtia. Halme lisäsi, että he käyttävät perusteena sitäkin, että heitä on niin vähän ja kristityitä on aina ollut vähän, mutta Halmeen Eeron mielestä tällainen on kovin heikko peruste.

Menin saarnan jälkeen puhumaan Eeron kanssa pykäläopista. Hän sanoi nähneensä Lauri Koistisen kirjoittaman kirjeen, jossa sanotaan, että pitää olla musta paita. Ihmettelin vähän tätä ja sanoin nähneeni heillä muunkin värisiä paitoja. Eero Halme oli kuitenkin varma, että tässä kirjeessä sanottiin näin. Eero huomautti, että ennen saarnattiin polkupyöräkin synniksi. Kerroin Stenin saarnanneen, että sitä vastaan saarnattiin, kun pojat lähtivät pyörällä naapurikylään tansseihin ja ottivat tytön tarakalle. Eero vastasi:

”Sten kaunistelee asiaa. Sitä varten siitä saarnattiin, kun satulan malia pidettiin sopimattomana naisille, että he tyydyttävät itseään.”

Tuo oli minulle aivan uusi tieto. Keskustelimme myös kirjojen muutoksista. Halme sanoi:

”Kyllähän sinä lukeneena miehenä ymmärrät, jos vain haluat ymmärtää, että meidän täytyy kohta pitää kaksi raamatunselitystä, ensimmäinen, mitä teksti tarkoittaa suomeksi, ja toinen, mitä se tarkoittaa hengellisesti.”

Sanoin, että minusta vanhaa suomalaista raamatunkäännöstä ei ole ollenkaan vaikea ymmärtää, vain muutamat yksittäiset sanat voivat ensin tuottaa hankaluuksia.

Kysyin Eerolta, onko se tosi, kun olin kuullut hänen sanoneen 1960-luvun alkupuolella ennen Jällivaaran joulukokouksia, että *”nyt me laitetaan luu kurkkuun sille Jönssonille”*. (Isä oli kertonut minulle tästä.) Eero ei muistanut tätä, mutta ei pitänyt sitä mahdollisena, etteikö hän olisi niin voinut sanoa. Halmeen Eero ei millään lailla peitellyt – toisin kuin moni muu saarnaaja – että hän oli ollut aikoinaan *”isakssonilainen”*.

Tampereen rukoushuoneen pihalla mainitsin Sallan saarnaajalle Sakari Lahtiselle, että Leevi ja Sten yrittivät saada Suomen saarnaaja mukaan Lapin keskusteluihin. Sakari mukaan *”se on ainakin 110-prosenttinen vale”*; Suomen saarnaajat olivat päivittäin odottaneet Leeviä ja Steniä, mutta nämä eivät tulleet. Ajattelin, että olisikin mielenkiintoista tietää, koska tällainen tilanne oli ollut. August Isaksson ja Levi Älvgren esittivät Suomen ja Norjan saarnaajien ottamista mukaan keskusteluihin jouluna 1963, mutta Jönsson esti tämän. Leevi kirjoitti Luomalle: *”meille olisitte kelvanneet mutta ette Gunnarille, syystä siitä kun hän oli hyväksynyt muutetun postillan”*.

Niemen Toivo sanoi minulle, että siinä asiassa sinäkään et seuraa vanhaa esikuvaa, kun Ville Nieminen varoitti, ettei keskikouluakaan sovi käydä. Minähän olin edennyt jo yliopistoon.

(Kun olin pikkupoika, Sakari Lahtinen selitti autossa isälleni Lapin kristityistä, joilla on kyky pysäyttää verta. Suomalaiset olivat ihmetelleet, miksei Suomessa ole tuollaista. Siihen oli vastattu, että Jumala on nähnyt tämän tarpeelliseksi Lapissa, missä on pitkät matkat lääkäriin.)

Koskisen Henri huomautti minulle, että toiset saarnaajat, kuten Einari Koponen – joka oli Tampereella lähetysmiehenä – ovat täysin Eero Halmeen talutusnuorassa. Meistä Eero Halmeessa ja Gunnar Jönssonissa oli paljon samanlaista, vaikka Halme oli suoraviivaisempi, häneltä puuttui Jönssonin taito joustaa ja luovia tarpeen mukaan. Mielestäni Eero Halme ansaitsee tunnustuksen siitä, että hän oli suoraan ja rehellisesti sitä mitä oli. Jos entinen kristillisyyks oli omaavanhurskautta, siihen oli tehtävä selvä pesäero, eikä hän arkaillut ilmoittaa tätä. Tenho Sukari kertoi Yrjö Mäkelän sanoneen Eero Halmeelle: *”Mää tykkään sust, Eero, kun sää olet niin suruton”*.

Kun Luoma oli lähetysmatkalla Tampereella ja mainitsi saarnassaan Viinikan kirkossa moneen kertaan opetuslasten uudestisyntyneen lukittujen ovien takana, Henri sanoi minulle saarnan jälkeen: *”No, se asia tuli ainakin nyt selväksi”*. *”Ei Jumalan Poika turhia puhaltele”*, oli Henrin mielipide.

Keväällä 1983 Veikko Viljanen kirjoitti Rauhan Siteen pääkirjoituksessa:

”Uuden liiton helluntain muisto on ihana. Jumala täytti silloin profetaan kautta antamansa viimeisen lupauksen lähettämällä Pyhän Henkensä ja synnyttämällä seurakuntansa... Opetuslapset puettiin [helluntaina] voimalla korkeudesta, kun Pyhä Henki tuli asuvaiseksi uskon kautta heidän sydämissään ja teki heidät rohkeiksi ja pelkäämättömiksi Jumalan totuuden julistajiksi. Se oli Kristuksen kirkon todellinen vihkiäisjuhla”.

Olin kysynyt kerran Kaltimon rukoushuoneella Veikko Viljasen mielipidettä, koska Uuden testamentin seurakunta on syntynyt. Hän teki vastauskysymyksen: *”Mitä koulun uskonnon tunneilla opetettiin?”* Vastasin, että siellä opetettiin tietenkin seurakunnan syntyneen helluntaina. Ihmettelin, että koulun uskonnonopetus kelpasi hänelle ojennusnuoraksi.

Paloniityn Aulis kirjoitti palautetta Rauhan Siteelle:

”Pääkirjoitusta lukiessa täytyy raskaalla syd. murheella todeta ja aivan kuin itkien se julki tuoda, että kirkkohra Veikko Karin v. 1975 lausuma ennustus on jo käynyt toteen. Hän kertoi siellä lausuneensa niille lapinvanhimmille ja muille paikalla olleille saarnaajille ja

kristityille, jotka sanoivat seurakunnan ja opetuslasten syntyneen vasta HELLUNTAINA, "Että veljet, jos te niin ajattelette, niin te eksytte". – Täydymme vain todeta, niin kuin jo edesmennyt uskollinen siionin muurin vartija Joel Ahonen eräässä kalliissa kirjoituksessaan kirjoittaa: "voi aikoja, voi tapoja". Ja nyt täydymme kysyä teiltä, te Suomen saarnaajat: "Missä on se kotona kasvatettu panssari armeija", josta yksi edesmennyt Suomen saarnaaja [Otto Tast] v. 1963 niin kauniisti kirjoittaa. Niin, kysymme vieläkin: MISSÄ OLETTE? Jos jossain vielä olet, ilmoita kiireesti äänesi, ennen kuin hukka meidät kaikki eksyttää ja tappaa. Sen kuitenkin tiedämme ja olemme koetelleet, että Israelin Jumala elää vielä ja uskomme, Hän meistä huolen pitää ja auttaa eteenkin päin, niin kuin on tähänkin asti huolen pitänyt. Josta hänelle yksin kiitos ja kunnia olkoon, nyt ja aina AMEN.

Koska ei vähemmästä ole kysymys, kuin ihmisen sielun autuudesta eli opin oikeana ja puhtaana pysymisestä, niin eritoten nuorten ja nousvien polvien sekä niidenkin, jotka eivät mahdollisesti asiaa vielä tiedä tulkoon tähän otetuksi lyhyt ote edesmenneen lapinvanhimman Frans Parakan kirjoituksesta (VLKY ry. julkaisukokoelmasta sivu 48) jossa hän mm. kirjoittaa näin:

"Aivan oikein: kun rupesi monenlaiset äänet kuulumaan niissä herätysliikkeissä Suomessa ja erittäinkin Kittilässä, Itä-Norjassa ja Amerikassa, niin J. Raattama herätti kysymyksen: "Mikä on oikea seurakunta?" Ja sitten kun tutkistelu oli lopullisesti päättynyt, rupesi hän väsymättömällä tarmolla seurakunnan kanssa ja puolesta kirjoittamaan lähetyskirjeitä, joissa hän eritoten osoittaa sen aikakaudellamme ensiksi syntyneen seurakunnan, jonka hän aina asettaa sen seurakunnan rinnalle, joka syntyi Jerusalemissa lukittuin ovien takana, ja jatkuvasti huomauttaa, jne." – No, niin. Tämä minkä Parakka kirjoittaa se on Pyhän Raamatun totuus eli Hyvän Paimenen ääni, jota lammak vain voi seurata Jumalan suuresta armosta. Mutta ko. lehden pääkirjoituksessa on muukalaisen ääni ja Vapahtaja sanoo: Joh. ev. 10 luku. "lammas ei tottele muukalaisen ääntä vaan pakenee". Sen ymmärrämme niin, emme seuraa teitä, te kristillisyyden PARANTAJAT, se on SOTKIJAT eli eksyttäjät. Vaan niin kuin olemme

syntikumppaneillekin hyvästiä sanoneet, niin täydymme teillekin sanoa. Raskaalta se tuntuu ja järjelle käsittämättömältä, mutta tehtävä se on kuitenkin, tuli vastaan mitä tuli. Jumalan voimalla vain sen teemme, emme omalla voimallamme. Lohdutukseksi vielä lopuksi kaikille Jeesuksen oikeille lampaille ja totuutta rakastaville sieluille tahdomme sanoa, olkaamme hyvässä turvassa, vielä löytyy se elävä ja OIKEA lukittujen ovien takana syntynyt Esikoisten seurakunta Ruotsin lapin maalla, Norjassa ja Amerikassa paimenineen sekä lampaineen. Suomessa on ainakin sen seurakunnan lampaita ja tahdomme uskoa että vielä löytyy paimeniakin kun Jumalan aika tulee. Kanta-kaamme kuitenkin se rukouksen henki kuin Raattamaallakin oli: ”että kaikki heräykset yhteen tulisivat siihen OIKEAAN seurakuntaan” jne.

Jumalan lapsissa Hänen rauhansa hallitkoon, nyt ja aina, Amen. tätä kirjoitti heikko veli OIKEAN Esikoisseurakunnan helmassa ja hengen yhteydessä, Aulis Paloniitty ym. ym. Jumalan suuresta armosta.

Jk. Pyydetään hyväntahtoisesti julkaisemaan Rauhan Siteessä sekä käsittelemään saarnaajain kokouksessa Lahdessa juhannuksena 1983. Ensiksi luovutetaan Veikko Viljaselle ja Elis Ahoselle käteen H:linnassa, 2 p:nä toukokuuta 1983. Myöh. lisää jos Jumalan tahto niin on. Kirj. SAMA

Elävä ja oikea Esikoisten seurakunta on tämän PALAUTTEEN koetellut 6.5. -83 ja todennut Jumalan tahdoksi, että tätä on syytä jakaa laajemminkin sekä julkisestikin lukea seurakunnissa, Jumalan NIMEN ja KUNNIANKIN tähden. Tämä lisäys on kirjoitettu allekirjoittaneen ym. toimesta.”

Aulis oli antanut kirjallista palautetta saarnaajille ennenkin. Hän totesi minulle, että kun enää ei voi antaa saarnaajille rahaa, hän oli ruvennut antamaan heille ”rakkauden merkinä” jonkin pienen kirjoituksen muistutukseksi, miten oikeassa kristillisyydessä opetetaan. Viimein Viljasen Veikko oli kieltäytynyt ottamasta vastaan Auloksen paperia, hän sanoi saaneensa jo kylliksi niitä ”rakkauden merkkejä”. – Erityisesti Vilho oli tavattoman ilahtunut Auloksen kirjoituksesta, että nyt hämeenlinnalaisetkin tekevät selvän pesäeron ”isoon puoleen”. Vilho oli vedonnut samaan Parakan kirjoitukseen kuin Aulis ja korosti sanoja ”kun tutkinto oli

lopullisesti päättynyt". Laestadiuksen kahdenlaiset sanat opetuslasten uudestisyntymisestä oli siis ymmärrettävä tätä taustaa vasten. "*Esikoisten seurakunnasta*" Raattamaa alkoi kirjoittaa nähtävästi samoihin aikoihin, "*kun tutkinto oli lopullisesti päättynyt*". Laestadiuksen saarnoissa tuota tärkeää käsitettä ei vielä esiinny. Kun mainitsin Parakan sanoista isälleni, hän kysyi: "*Onko Parakka suurempi kuin Laestadius?*" Aulis huomautti, että vielä II Vanhinten kirjassa on Raattamaan saarna, jossa hän sanoo opetuslasten saaneen asuvaisen Pyhän Hengen helluntaina. Aulis taisi ajatella, että tämän jälkeen oikeassa kristillisyydessä ei ole näin opetettu.

[Frans Parakka kirjoitti vuonna 1933 kirjoituksessaan 'Joitaki lyhykäisiä otteita elämäni vaiheista':

"Ei olekaan Jeesuksen opetuslasten tie mennyt sitä jälkeä, vaikkapa ennen muutosta vain oli kysymys suuruudesta, mutta ei enää jälkeen. Sillä muutoksen kautta tuli toinen sydän ja mieli, ettei olekaan tässä kysymys maailmallisesta valtakunnasta, vaan kysymys on siitä valtakunnasta, jossa vanhurskaus asuu, joka syntyi Helluntaipäivänä."

Tämä kirjoitus ei ollut meille vielä tuttu.]

Isä halusi minun kuulevan katkelman nauhoitetusta saarnasta. Vanhempani olivat nimittäin hankkineet nauhurin saarnojen kuuntelua varten. Saarna oli varmaankin 1960-luvun lopulta, ja siinä Joel Ahonen käytti ilmaisua "*siinä uudensyntymisen tilaisuudessa helluntaipäivänä*". Isä oli saanut nauhan Hautakankaan Reijolta, ja hän oli jo antanut fammunkin kuulla tämän kohdan puhelimesta. Ajattelin, että tuo osoitti isoäitini olevan sitä mieltä kuin olin todennut Karevaaralla juhannuksena 1978 Evald Larssonin saarnan jälkeen. Jollei hän olisi ollut pahoillaan opetuksesta, että opetuslapset uudestisyntyivät vasta helluntaina, isällä ei olisi ollut noin suurta intoa rientää ilmoittamaan asiaa hänelle.

Keskustelimme isän kanssa tuntikausia tästäkin, milloin opetuslapset uudestisyntyivät. Kysyin isältä, mitä hän itse siitä ajattelee. Hän käski minun lukea Laestadiuksen saarnasta kohdan, jossa lukee, että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Sitten hän käski minun esittää uudelleen kysymyksen. Tein työtä käskettyä. Isä sanoi, että lue nyt vielä uudelleen

se kohta Laestadiuksen saarnasta. Isä teki mieluummin näin kuin otti nuo sanat omaan suuhunsa. Mainitsin isälle, että Laestadius sanoo näinkin:

”Silloin [pääsiäisiltana] he saavat myös tuntea todeksi, mitä Jeesus on sanonut: ’Kun vaimo synnyttää, niin hänellä on kipu, sillä hänen hetkensä tuli; mutta kun hän on lapsen synnyttänyt, ei hän enää muista vaivaansa ilon tähden, että ihminen on syntynyt maailmaan”.

Isän mielestä tuo ei ollut niin yksioikoinen kuin se kohta, missä lukee suoraan, että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Isä huomautti myös Laestadiuksen sanoneen, että hänen saarnansa perustuvat Hulinhuonelaiseen.

Paloniityn Taimi kertoi Kuokkasella Ullatin Martta Nilssonin muistelleen Hugo Gustavssonin sanoja, että jos olisi saarnattu niin kuin ennen kristillisyydessä, kristityt saisi lukea kahden käden sormilla. [Vuosia myöhemmin, kun joku epäili tiedon todenperäisyyttä, soitin Martalle Ullattiin ja kysyin asiasta. Hän vakuutti Hugo Gustavssonin sanoneen näin hänelle Puoltikasvaarassa: *”Kuule Martta, jos niin olisi saarnattu kuin Juhan Heikki ja ne vanhat, sormilla saisi lukea kristityt, mutta katso nyt, kuinka kaunis lauma.”*

Johan Henrik Olsson eli Juhan Heikki oli Puoltikasvaaran vanha saarnaaja ja August Isakssonin läheinen työkumppani. Hän kuoli vuonna 1959, siis viisi vuotta ennen eroja. Viimeiset vuotensa hän eli halvaantuneena. Isaksson kirjoitti muistokirjoituksen hänestä.]

Kun kävin Laurellin Paulin luona Pekantiellä Hämeenlinnan Sairiossa, hän kysyi minulta, olenko koskaan kysynyt Steniltä tällaista: jos kävisi niin onnellisesti, että joku nuori tyttö tekisi Lapissa parannuksen, vaatisivatko he häneltä esiliinan? Sanoin, etten ollut koskaan tuollaista kysynyt mutta minusta se on hyvä kysymys. Lupasin esittää sen Stenille, kun saan tilaisuuden. Sanoinkin muistaakseni, että seuraava tilaisuus on kesällä Amerikassa.

Päiväkirja 21/4 1983 kello 21.45:

”Toivoisin todella, että sillä miehellä, jonka kanssa äsken puhuin puhelimesta, nimittäin rakkaalla isälläni, olisi JOTAKIN samanlaista mieltä kuin minulla, mutta valitettavasti en koskaan kuule hänen

9. PÄÄSIÄISESTÄ JUHANNUKSEEN 1983

suustaan mitään siitä, mitä niin palavasti kaipaan – nimittäin, että hän puolustaisi totista kristillisyyttä sitä perkeleellistä turmelusta vastaan, mikä on tukahduttamassa koko sen siunatun kristillisyyden, jonka puolesta kristillisyyden vanhimmat ovat nähneet niin paljon vaivaa. Avaa isäni ja toisten sukulaisten silmät ja omatunto, pyytää yksi lapsistasi ehtoolla kello 21.50, Juha-Lassi”.

Päiväkirja 26/4 1983 (?):

”On se kanssa kumma kun muutamat pitää että saarnaajat on aina oikeessa vaikka ne sitten mitä opettas ja sen ne pitää kamalan pahanana asiana kun me on noustu saarnaajia vastaan kun ei kristillisyyden yhteistä ymmärrystä vastaan saa olla niin kun toiset on sanonu että sillon meiltä putoo pohja pois mutta jos se niin on niin sillon pitää kyllä ihmispoloisen pysähtyä ajattelemaan minkälaisista aineksista perustus on rakennettu kukatiesi siihen on joutunut luvattomasti heiniä ja olkia jotka pitäis polttaa siinä tuleessa joka Herran kartanolla palaa mutta kuinka sen teet kun toiset ei tohdi edes kuunnella vaan suinpäin ja umpimähkään lyö meidän päälle eriseurasen ja itteviisaan nimen vaikka me ei olla tahdottu muuta kun pitää siitä opista kiinni josta me oomme hengen ja elämän saanut voi voi rakas Taivaallinen Isä avaa vielä edes yhden mun sukulaisista silmät näkemään mihin ne on kulkemassa ennen kun hiljanen saavuttaa anna vielä Vierun Jopille ja Virtasen Veksille rohkeutta ja Koskisen Kaukolle kanssa että ne saattais rohki seisoa rivissä muiden hämeenlinnalaisten kanssa ja anna niille kaikille voimaa puolustaa tän totisen kristillisyyden niin kokoo Sinun piskunen laumas kaikilta maan ääriltä että olis yks lammas huone ja yks paimen ja vielä sekin että tän pikku lauman sisälle tulleet repeämät voitais korjata ja parantaa että Steeni ja Eero Lapissa ja Tuuralffi Kroogi ja Danielsen ja Atle myös Norjassa ja Melvini ja Ralffi Amerikassa saattais välinsä korjata ja erimielisyydet tulis sovittettua yhteen niin kyllä sillon ilon ja riemun äänet kuuluis mejän harvojen sytämistä sovinto tulee sovintoveren voimasta kun vaan ylpeyden kukkuloille nousseet palajais nöyryyden laaksoon vaikka kaikilla kyllä pitäis aina olla korjaamista omasta kohdastaan, varsin sydämen kylmyydestä ja rakastamattomuudesta. SEN TÄHDEN OSOITA SE RAKAS

9. PÄÄSIÄISESTÄ JUHANNUKSEEN 1983

ISÄ SELKIÄSTI KENEN PUSSISSA JAUHOT ON PUHTAAT JA KENEN PUSSISSA EI, ETTÄ KAIKKI IJANKAIKKISUUTEEN PYRKIVÄISET NÄKIS HENGET JA SAATTAIS EROTTAA NE AMEN.

- Siunaa vielä mun matkani Ameriikammaalle jos se on Sinun tahtos että siellä saisin käydä.

Pelkään, että syy siihen, että Sten käski Kallen lähteä ulos tämän kysytyä Steniltä, kuuluuko esiliina kristillisyyden esikuvaan, oli että HÄNELLÄ EI OLISI OLLUT VASTAUSTA KYSYMYKSEEN, niin kuin Viljakaisen Hannukin sanoi. Mitä muuta voin ajatella, jos Sten oli sanonut myös Terttu Mäkelälle, joka oli kysynyt, pitääkö esiliinan olla samaa kangasta kuin hameen, että pääasia on, että se – nimittäin esiliina – on päällä. Nyt haluan

puhua Stenin kanssa perusteellisesti esiliinasta, Laurin kirjasta (varsinkin tähän liittyvästä kappaleesta mutta muutoinkin Stenin asenteesta), asioista Leevin kirjeessä ja kuinka ensimmäisen lähetyksen laita oli 1968, varsinkin Reinon kertomuksesta Stenin valeesta (josta sain erilaisen käsityksen käytyäni viimeksi Reinolla)

mennä Amerikkaan sillä rukouksella, että Jumala johtaisi meitä kaikkia totuudessa, siksi haluan seurata avoimin silmin tapahtumia

puhua Melvin Niskan, Ruth Hendricksonin ja Sivertin (?) kanssa siitä, mikä heidän käsityksensä Leevistä, Laurista ja Eerosta (oli alussa) sekä Ralphin kanssa tapahtuneesta hajaannuksesta (jossa minulla on myös pelko, että Melvin ei ole toiminut oikein, minkä pelon toivon olevan väärän)

rukoilla, etten joutuisi valheeseen puolustukseksi, jos joku sattuu kysymään mielipiteitäni.

JOHDATA MINUA, rukoilee Juha-Lassi. PS. Lauria en voi hyväksyä.”

Päiväkirja 8/5 kello 21.08:

” (sunnuntai, ”äitien päivä”). Tänäpäen olen ollut Tenhon kanssa Yrjö ja Veera Mäkelän luona. Yrjö antoi minulle koko joukon kirjeitä luettavaksi, ja niitä olen lukenut nyt illalla. On niin ihmeellinen tunnelma luettuani nämä kirjeet, varsinkin Melvin Niska jr:n, Ruth Hendricksonin ja Dave Wilenin. On kyllä sydämellinen pyyntöni, toivomukseni ja

rukoukseni, että matka onnistuisi, mutta Jumalan tahto tapahtukoon. Täytyy kyllä taas lähettää huokauksia ylös korkeuteen, että voi JOSPA VAIN VOISI JOTENKIN OLLA MAHDOLLISTA, ETTÄ NÄMÄ KRISTILLISYDEN SÄRÖT VOISI PAINAA KIINNI! Silloin kyllä kiitoksen, riemun ja ylityksen äänet kuuluisivat vanhurskasten majoissa, jos se vain voisi tapahtua. Tee minusta ylpeästä ja itserakkaasta nöyrä ja pieni ja anna minun tuntea enemmän Sinun sanomattomasta armostasi, pyytää Juha-Lassi Tast, sillä ehtoo joutuu ja aurinko on laskemassa (21.18)".

Joukossa oli myös vanhan Melvinin kirjeitä sekä Sivert Hendricksonin väyn Michael Muonion kirje. Siinä Michael muisteli Laestadiuksen saarna vanhasta Simeonista ja Jeesus-lapsesta. Melvin taas kirjoitti sellaisista, joiden pää on kasvanut ylen suureksi. Oli ilmeistä, että hän tarkoitti veljeään Ralphia ja hänen joukkoaan. Minusta Melvinin kirje kuulosti yhtä tuohtuneelta kuin hänen lausahduksensa Elli Stångilla, kun hän sanoi ihmetelleensä, mitä ne oikein olivat täällä hommaamassa.

Jostakin kirjeestä kuvastui, miten Amerikasta voitiin turvautua Yrjööän ahdingossa ja alakulossa, joka vallitsi Melvinin ja Ralphin jakaantumisen jälkeen. Amerikkalaiset tuntuivatkin pitävän Yrjööä kirkkaimpana tähtenä Euroopassa, vaikka Yrjö oli tuohon aikaan jo aika lailla liukunut isolle puolelle, *"kun lapsetkin ovat siellä"*. Veera oli käynyt jo jonkin aikaa rukoushuoneella ja *"käy ahkerasti anteeksi pyytämässä"*, kuten isäni mielihyvällä kertoi. Isä huomautti, että Leevi kirjoitti kirjeitä, joissa luki *"Rakas vanhin Yrjö Mäkelä"*, ja millainen Yrjön tilanne on nyt. Merkittävin syy Yrjön etääntymiseen oli August Isaksson. Yrjö tiesi Isakssonin vaeluksen sopimattomaksi, ja silti hänen olisi pitänyt *"tehdä hautaan parannus"*. Kun Turussa käsiteltiin Kariston testamenttiasiaa, Yrjö oli yrittänyt mennä mukaan keskusteluun, mutta August Isaksson oli tyrkännyt hänet ulos ja laittanut oven kiinni.

Olin kuullut, että heinäkuun 1981 lähetysten aikana Yrjö oli ollut kamarissa Yleniuksella, ja sen jälkeen Sten oli ilmoittanut, että nyt Yrjö on tehnyt parannuksen [asenteestaan Isakssonia kohtaan]. Yrjö ei ollut kuitenkaan muuttanut lainkaan mieltään vaan oli erityisen närkästynyt Stenin kirjeestä, jossa Yrjöä kehoitettiin tekemään parannus siitä, että on uskonut ja levittänyt *"perkeleellisiä valheita meidän rakkaasta opettajasta"*.

Yrjö toisteli sanoja *”perkeleellisiä valheita”* sangen harmistuneen näköisenä. Hänen olisi pitänyt tehdä parannus, vaikka hän ei ollut uskonut mitään valheita. Tämän asian vuoksi Yrjö oli kaikkein jyrkimmin juuri Steniä vastaan, vaikka *”Leevikin oli kova mies”*. Severi oli tehnyt tuollaisen parannuksen, ja palkinnoksi hänestä tuli *”piispa Honkilahteen”*. Yrjö huomautti, että minkä verran heillä [= leeviläisillä] on kristillisyyttä, se on hänen kauttaan tullut. Severihän oli saanut kristillisyyden Yrjön kautta. Minulle Yrjö muisteli vanhaa iskelmää, jossa sanottiin: *”Jos vain olis ylioppilas, oppilas, oppilas”*. Yrjö kertoi viimeisistä ajoista, kun Leevin ja Stenin puolet olivat yhdessä. Yrjö oli laitettu Heinävedellä saarnaamaan viimeisenä iltana, kun iso osa vieraista oli lähtenyt jo kotiin. Severi oli pelannut nukan kanssa, ja tytöt olivat tirskujeet hänen saarnaansa. Niin häntä oli pidetty pilkkanaan.

Stöckel oli Ville Niemisen ohella Yrjölle erityisen rakas opettaja. Yrjö muisteli liikuttuneena Stöckelin saarnaa lähetysmatkalla Suomessa: *”Miksi Jumala otti meiltä meän vanhimmat pois, kun ei net vielä ikäloppuja olheet. Ei meillä ole niitä lahjoja, jotka niillä oon olheet.”* Yrjön mielestä Stöckelillä oli oikea nöyryys, jota kristillisyyden työssä tarvitaan. Leevi oli taas sanonut Stöckelistä: *”Katto, konna.”* Yrjö muisteli Frans Parakkaa, jota hän oli kuullut tämän ollessa Suomessa lähetysmatkalla 1932. Parakka oli saarnannut Lahdessa: *”Mitä sinä niin paljon epäilet, kun tarinat kuitenkin todistavat, että net, jotka eniten on epäilleet, net on ensimmäisenä mestauslavalle astuneet”*. Yrjö sanoi, että silloin häntä vietiin (siis eteen anteeksi anomaan).

Yrjö muisteli silti edelleen lämmöllä Leevin saarnaa Honkilahdessa ensimmäisen lähetyksen aikana syksyllä 1968. Leevin posket olivat värähelleet, kun hän oli huokaissut, *”ettei Herra ottaisi pois Pyhää Henkeänsä ja Hänen armojansa.”* Yrjöstä oli ollut hupaisan näköistä, kun kaikkein pikkuisin mies hypähti pystyyn Syrjän Reinon luona ja sanoi: *”Ei meiän tartte mittän pölätä”*.

Myönteisin muisto Stenistä oli se, kun hän oli sanonut viimeisessä sovintokokouksessa Isakssonille: *”Kuule Aukusti, ei sannaakaan (saa muuttaa)”*. Tässä oli kaksi kehun arvoista asiaa kerralla: nuhde Isakssonille ja Jumalan Sanan liikkumattomuuden puolustus.

Yrjö kertoi selkkauksesta Heikinsuon rukoushuoneella, kun Leevi oli Suomessa lähetysmatkalla. Yrjö oli kiivennyt saarnastuoliin ja pyytänyt Leeviä puhumaan viitaten siihen, että juutalaisetkin antoivat Paavalille tilaisuuden puhua puolestaan. Toivosen Leo tuli vetämään Yrjöä alas. Yrjö oli sitä mieltä, että he olisivat pärjänneet yhteenotossa aika hyvin, kun Severin pojatkin olivat paikalla, kuten vahva Toivo ja Heimo. Honkilahtelaiset kertoivat Toivosen Leon sanoneen, että *”mettäkulman nulikat tulevat tänne päätään aukomaan”*. (Severin pojat olivat sanoneet, että he ainakin haluavat kuulla Leeviä). Leevi oli kysynyt Leolta: *”Onko sinulla poika paperia?”* (siis kirjoituksia perusteeksi väitteilleen). Leo oli vastannut saarnassaan, että ei hänellä ole paperia mutta hänellä on kaksisataa Suomen saarnaajaa selkänsä takana. Hän oli lisännyt, ettei hän ole enää poikanen ja maininnut, kuinka monta vuotta hän on ollut saarnaajien riveissä. [Leokin oli ollut isakssonilainen, kuten Leevin kirje hänelle 10/1 1966 osoittaa; IV VK, nro 133].

Yrjö muisteli Laestadiuksen sanoja kirjeessä Raattamaalle, minkä tähden sana ei ole enää ollut niin vaikuttavainen kuin ennen, ei idässä eikä lännessä, ja miksi ensimmäinen rakkaus on jäähtynyt sekä idässä että lännessä. Näitä sanoja isänikin joskus mainitsi. Yrjölle olivat erityisesti jääneet mieleen Laestadiuksen sanat, että hän on koetellut verkkoja, onko niissä jokin reikä, tai ovatko suolat tulleet mauttomiksi, mutta ei hän ole sitäkään löytänyt. (II VK, s. 47). Yrjöä samalla kertaa liikuttivat ja huvittivat Daavidin sanat:

”Jos minä astuisin ylös taivaaseen, niin sinä siellä olet. Jos minä vuoteeni helvetissä rakentaisin, katso, sinä myös siellä olet.” (Ps. 139:8)

Honkilahtelaisilta olin kuullut, että Syrjän Reino oli kehottanut painokkaasti keväällä 1968: *”Pyytäkää lähetys!”* Olin kysynyt tätä Reinolta itseltään, mutta Reino kielsi sanoneensa koskaan niin. Siksi kysyin vielä Yrjöltä. Yrjö vahvisti, että niin Reino sanoi, vieläpä moneen kertaan. Ajattelin, ettei Yrjöllä ollut mitään syytä valehdella asiassa, josta hän oli jo suurelta osin luopunut.

Yrjö kertoi Ihalaista moititun siitä, kun hän oli painattanut pelkän Uuden testamentin ja Psalmtarin eikä koko Raamattua. Ihalainen oli sanonut, että kun me osaisimme edes tämän Uuden (testamentin). Ihmettelin

tietoa, mutta Tenho vahvisti Yrjön puheen, että kyllä Ihalainen niin oli sanonut.

Yrjö kertoi, että kun hän oli tehnyt nuorena parannuksen, hänelle tuli innostus lukea Jumalan Sanaa, että hän osaisi vastata saarnaajien kysymyksiin. Yrjö muisteli myös nuoruutensa voimatöitä. Kerran hän nosti ojasta hevosen, joka oli pudonnut sinne selälleen. Yrjö oli tunkeutunut hevosen alle ja alkanut kammata sitä irti savivelistä. Kun hän sai hevosen liikahuttamaan, se alkoi itsekin vääntäytyä ylös, ja niin työ onnistui yhteisvoimin. Yrjö oli huutanut miehille, jotka olivat lähteneet hakemaan köysiä ja apuväkeä, että niitä ei tarvita enää. Tästä Yrjö oli saanut ihmemiehen maineen.

Hämeenlinnassa kävin katsomassa isoäitiäni Ester Savolaista. Kun kysyin, mitä hänelle kuuluu, Este-mummu vastasi olevansa sen verran hyvässä kunnossa, *”ettei ole ruvennut haihattelemaan”*. Sanoin, että ei minullaakaan ole halu ruveta haihattelemaan, haluan vain pitää kiinni kristillisyydestä, niin kuin se on ollut alusta. Isoäitini sanoi luottavansa vain siihen, mitä saarnaajat sanovat.

Sain Frans Pekkarilta kirjeen, jossa oli kutsu Parakan kokouksiin:

”Parakka 5–5–83.

*Rakas Uskon Veli Herrassa Jesuksessa Kristuksessa Joha Lassi Tast
Turku*

Jumalan ja rauha Byhän Hengen osalisus olkon kansanne nyt ja elämän iltan asti. Amen!

Tällä rauhan ja Rakkauten tervehtyksellä tervehtään sinua Rakas veli ja toivotaan sinulle hyvä terveyttä, sekä fysisesti ja myös Hengeliselle alalle ”Kristilisyven työssä. Meilä alkavat kokoukset keskivikonna se 11/5–83 Parakkan kylässä ja jatkuvat 12 päivä o 13 päivä. Sis te noret ”sinä” ja Kuokkasen nuoret ynä Raitisen nuoret ollette sydämestä tervetulle ”Tähän” kokouksen nin myös mut uskovaiset joila olis mahtolisuus tulla ovat kaikki sydämestänne tervetulleita. Kantaka nuoret kristilisyven sydämenne kallimpanna tavaranna ”vaikka teitään uskonne tuntuisi olevan että see on kuin suitsevainen kyntälään sydän. Älä Herra Jesus sammuta kyntilään sydäntä; vaan puhalla sen päälle,

*”etä se aina palasi voimalisesti Kristukselle kunniaksi, ja se suri pal-
kaan makso on tarjolla, iankaikkien elämä autus ja onni ”on perin-
tönnä”. Ja tässä ajassakin anta Herra Suren siunauksen ja menestyk-
sen, ja hyvän oman tunnon rauhan kilvoituksessa elämän tien päällä.
Me rukoilemme teitän puolesta, ”ja lähetämme esirukouksia ”Herran
Jesuksen etehen”. Nin muistaka rakkat ystävät meitäkin teitän huo-
kaksissa ja rukouksissa että meidän matka päätyisi onnellisesti Virran
rannalla. Ja uskokamme kaikki Noret kristitytt että meidän ja teitän
synnyt viat ja putukset ovat anteksi annettu Herran Jesuksen Byhässä
Nimessä ja hänen kallissa sovinto veressä. Eläkä hyvin Jumalan ar-
mon ja rauhan voimalisen siunauksensa suojassa. Ole hyvin rakkasti
tervehtetty minulta ja vaimoltanni, ja kylämme uskovilta rakas veli
Juha-Lassi, nin myös Kuokkasen nuoret kristitytt ja Raittisen nuoret
”ynä kaikki veljet ja sisaret monissa eri Suomen paikkakunnilla. Ei ku-
kan u(n)hoitettu kaikille rakkat terveiset meiltä Fransi*

*Steni vaimoinen on sannonut joss kirjoitaan nin vara aina hänen läm-
pimät terveiset teile kaikille. Tiet ovat jo kuivunet ja hyvät kulkea
tänne Ru(o)tsin ja Parakkan kylän.*

*Olen kirjoitannut kirelisen preivin minun huonolla Suomen kielellä.
Toivossa eletään! Näkemän Ystävät Herrassa! Frans Pekkari, Parakka
Box 29, 98010 Vittangi, Sverige.”*

Sain Frans Pekkarilta myös postikortin, jossa oli kuva Obbolan kirkosta. Pekkari puhui äidinkieltään suomea aivan sujuvasti ja moitteettomasti. Puutteellinen oikeinkirjoitus johtui Ruotsin koulupolitiikasta: koulussa ei saanut puhua suomea, puhumattakaan siitä, että lapset olisivat oppineet kirjoittamaan äidinkieltään. Nykyisin Ruotsin valtio pahoittelee ”pakkoruotsalaistamista”, mutta vahinko on jo tehty. Pekkarin sukupolven edustajien lapsenlapset eivät yleensä ymmärrä isovanhempiensa äidinkieltä.

Vaikka kutsu oli näin ystävällinen, tuntui aika vastahakoiselta lähteä Lappiin. Toisaalta olin utelias näkemään Frans Parakan ja Viktor Wettaisen kotikylän, mutta muistin, miten jännittynyt olin pääsiäisenä, kun menimme Stenin kanssa lentokentälle Etelä-Ruotsin vieraita vastaan, enkä uskaltanut ottaa puheeksi minua vaivaavia asioita. Tuntuu, että tilanne

oli kiusallinen meille molemmille. Stenissä taisi herättää epäluuloa val-lankin se, että olin halukas lähtemään Saarisalojen kanssa tapaamaan Thoralf Jenseniä. Jouluna 1979 Sten sanoi minulle Växlaregatan keltaisessa talossa, ettei minun tarvitse olla orjallinen, mutta sellainen mi-nusta oli kuitenkin tullut hänen läsnä ollessa. Ajattelin, että seuraavaksi lähden kesällä Amerikkaan sillä rukouksella, että se toisi jotakin selvyyttä mieltäni yhä enemmän painaviin kysymyksiin. Kuokkaset kävivät hellun-taina Parkalompolossa. Heistä oli tullut innokkaimmat Stenin kokouk-sissa kävijät Suomessa. Parkalompolossa oli ollut kokouksissa kehitysvammainen Pelle, joka oli sanonut: *”Steeni saarnaa, Steeni saarnaa”*, kuten Kuokkaset huvittuneina muistelivat.

Lukuvuoteni loppui jo hyvissä ajoin toukokuussa, ja siitä syystä pääsin kesätöihin Metsäntutkimuslaitokselle. Kirjoitin päiväkirjaan Kuoreve-dellä 26/5:

”Nyt olen ollut runsaat kaksi viikkoa Metsäntutkimuslaitoksen palve-luksessa täällä Pohjois-Hämeessä ja eteläisessä Keski-Suomessa. Asun nyt täällä mökissä, jossa on hupaisa sauna ja kaivo (sähkö on!). Huonetoverini on Kari Kankaanpää, kemian opiskelija Espoossa ja maanviljelijän poika Parkanosta. Tänään lopetin kirjeeni Ruthille, jonka aloitin eilen. Nyt olen ehtinyt jo monta kertaa ajatella matkaa rukouksella, että Jumala siunaisi sen ja antaisi sen olla tienviittana meille kaikille, jotka olemme matkalla viheriäiselle rannalle. Olen opiskellut vähän norjaa, koska August Kroghilla ja Hans Danielsenillä on määrä tulla mukaan Amerikkaan. Kuitenkin olisi todella vaival-loista tulkata norjasta englanniksi, kun täytyy ajatella suomen kautta. Maanantaina ostin liput: matkavakuutuksen kera 5140 mk. Tiistaina lähetin viisumihakemuksen suurlähetystöön; kysyttyäni isältä neuvoa sunnuntaina. Hän sanoi vain: ‘Voi, voi!’ No, Jumala hei-täkin johtakoon totuuden tiellä. Ole kanssamme, sillä ehtoo joutuu ja aurinko on laskenut (melkein) klo 21.45 Juha-Lassi.”

Olin ostanut englanninkielisen oppikirjan *”Teach yourself Norwegian”* (Opi itse norjaa), kun olin joutunut Kiirunassa toteamaan, että norjaa täytyy opiskella oikein kunnolla, kun tulkatessa pitää ymmärtää välittö-mästi jokainen virke. Ajattelin, että englanninkielisen oppikirjan avulla

voi lyödä kaksi kärpää yhdellä iskulla. Lueskelin myös lukiolaisena osamaani englannin frekvenssisanakirjaa, johon oli otettu kielen 4500 yleisintä sanaa.

Koska olin saanut Koljosen Alvarilta Ralph Niskan lähettämän kirjeen osoitteineen, päätin kirjoittaa kirjeen Ralphille. Ralph kirjoitti, ettei hän tiedä, uskaltaako hän lähettää tämän kyyhkysen valtameren yli, koska meret ovat olleet viime aikoina rosopintaisia. Hän sanoi myös, että olisi pitänyt ottaa vaarin varoituksesta: *”Voima miehen yli on vaimon sormenpäissä”*. Ralph totesi, että harvat ovat, jotka eivät ole petoksesta nielettyt.

Olin kuullut, että Ralph oli puolustanut elokuussa 1978 Kiirunassa päätäväisessä oppia opetuslasten uudestisyntymisestä helluntaina, ja tästä seurasi tinkaaminen Alvarin kanssa. Salme oli arvellut, että Melvinin ja Ralphin välinen ero olisi johtunut tästä kysymyksestä. Siksi koetin kirjeessäni selvittää juurta jaksain, miksi pidin oikeana käsitystä, että opetuslapset uudestisyntyivät pääsiäisenä. Sanoin myös ihmetteleväni, miksei Ralph kumppaneineen käynyt Euroopan-matkallaan lainkaan Lapinmaalla, vaikka Kuoksu oli sanonut Lumijärvelle, että vaikka hän kuulisikin Lapinmaan kristillisyyden poroksi palaneen, pitää heidän tulla ja kaivaa kallis aine tuhkaläjästä. Tiesin heidän käyneen Saarisaloilla, Yleniuksella ja Mäkelän Yrjöllä sekä Kjöllefjordissa.

Oma kirjeeni on päivätty 30/5. Kirjoitin suomeksi, koska se oli ikään kuin vastaus Ralphin suomenkieliseen kirjeeseen, mutta sanoin, että he voivat halutessaan vastata englanniksi. Vastaus tuli nopeasti: [käännös englannista]:

”Sturgis, Etelä-Dakota 19.6.1983. Rakas Juha-Lassi Tast, toivotamme että Jumalan rauha olisi kanssasi. Tahdomme kiittää sinua kirjeestäsi, jonka olet osoittanut Ralphille ja jossa tuot edes näkökulmiasi asioista, niin kuin sinun on annettu ymmärtää. Kiitos, että kerroit meille matkastasi tänne. Emme ole tienneet kokouksista tai lähetysmatkasta, ennen kuin kuulimme siitä sinulta. Yrityksemme saada aikaan sovintoa on torjuttu monessa yhteydessä, eivätkä he ole osoittaneet mitään halua sovintoon. Emme ole tervetulleita Minneapolisiin, siksi ehdotamme, että tulet käymään kenen tahansa meidän

allekirjoittaneiden luona. Vierailusi tässä maassa on kyllin pitkä, niin että sinun pitäisi olla vapaa käymään muuallakin kuin Minneapolissa voidaksesi keskustella viime vuosien tapahtumista. Olisi tarpeellista tuntea kertomuksen molemmat puolet, ennen kuin tekee mitään päätöksiä. Olemme kokoontuneet Dave Wilenin taloon kanssakäymistä varten ja tutkistelemaan yhteisiä tärkeitä asioita, kuten myös kirjettäsi. Sanomme hyvästi siinä toivossa, että näemme toisemme piakkoin. Ralph Niska, Dave Wilen, Charles Niska.”

Ennen tätä kirjettä sain kirjeen Sivert Hendricksonilta (päivätty 5.6.), jossa hän toivotti minut sydämellisesti tervetulleeksi Yhdysvaltoihin ja erityisesti heidän kotiinsa. Hän kirjoitti mm. [käännös englannista]:

”Sielun vihollinen tekee työtä suurella kiireellä hävittääkseen Jumalan työn itse kussakin meistä, koska hän tietää, että maailman loppu on pian käsillä. Me olemme kuudennen päivän viimeisten tuntien lapsia, kuten kaikki ajan merkit osoittavat, ja rukouksemme on, että meidät löydetään valvomasta, kun suuri päivä ilmaantuu ja Ihmisen Poika ilmestyy kunniasansa erottamaan omansa tästä maailmasta. On varmasti hyvä asia, että lähetys Amerikkaan suunniteltiin täksi kesäksi, kun ihmiset voivat vielä matkustaa vapaasti maailmassa. Maailma on myllerryksissä, ja olosuhteet voivat piankin olla sellaisia, että matkustelu on mahdotonta. Jumalan tahto tapahtukoon kaikissa, ja tiedämme varmasti, että kristillisyyden asiat ovat hänen asioitaan.

Meillä on monia kalliita muistoja käynneistämme Euroopassa ja niistä Suomen ystäivistä, jotka olemme oppineet tuntemaan, jotka ovat matkaystäviä tiellä iankaikkisuuteen. Kerro terveisemme kaikille niille, joilla on yhtä kallis usko kanssamme, ja erityisesti Yrjölle ja Vee-ralle. Yrjön kirjeet ovat olleet lohdutukseksi ja rohkaisuksi meille kaikille. Sanon sinulle hyvästin siinä toivossa, että tapaamme pian kuolevaisessa ruumiissa, jos se on Jumalan tahto. Rukoile puolestamme, että Jumala suojelisi ja varjelisi meitä. Ja rohkaisuksi matkallamme meidän tarvitsee uskoa kaikki synnit, viat ja puutokset anteeksi Jeesuksen pyhässä nimessä ja poispestyiksi Hänen kalliissa sovintoveressään. Jumalan Poika on valmistanut täydellisen lunastuksen meille.

Vähin veljesi uskossa, Sivert Hendrickson vaimoni Hazelin ja lastemme kanssa.”

Näin kirjeestä, että amerikkalaisten mielestä menossa on kuudes etsikkoaika, kun taas kotimaassani olin oppinut jo koulupoikana, että nyt on seitsemäs eli viimeinen etsikkoaika. Myöhemmin selvisi, että amerikkalaisten näkemys oli, että seitsemäs etsikkoaika tulee Israeliin. Roomalaiskirjeen 11. luvun perusteella moni muukin on niin arvellut. Muistan, kun kirkkoherra Kari vastasi isäni kysymykseen, että hän uskoo Israelin kansan vielä kääntyvän elävään uskoon.

Minulle suotiin hyvä kesätyö. Varsinainen työpaikka oli Metsäntutkimuslaitoksen Parkanon koeasema, ja siksi sain päivärahaa jokaiselta päivältä, jonka olimme muualla. Enimmäkseen olimme muualla, niin että sain kokoon rahat matkaa varten. Kesätyöni oli myös sopivan joustava. Työnantajalleni riitti, että kolmen kuukauden työaika täyttyy, ja niin pystyin järjestämään kolmen viikon loman heinäkuuhun.

Juhannuksena olimme työnjohtajani Teuvo Levulan autolla Pudasjärvellä Etelä-Lapissa näytealoja tutkimassa. Paluumatkalla jäin kyydistä Kontiomäellä, koska ajattelin käydä Lieksassa tervehtimässä Hynysiä. Junassa osuin samaan vaunuun vanhan ystäväni Hacklinin Väinön kanssa. Ensin istuskelin omalla penkilläni, mutta sitten menin tervehtimään häntä. Väinö sanoi arvelleensa, etten ehkä halunnutkaan tulla enää juttelemaan. Puhelimme niitä näitä, Väinö oli yhtä lupsakka kuin ennenkin, mutta kristillisyyden asiasta emme päässeet yksimielisyyteen, kun Väinön mielestä kaikki oli hyvin.

Lieksassa jäin pois junasta ja kävelin Hynysille. En ollutkaan käynyt heillä aikaisemmin. Pari päivää vietin heillä ja sain kuulla, miten heidän tiensä oli johtanut leeviläisyyteen. Saarisalon Sakarilla oli ollut asiassa merkittävä osuus. Aluksi oli lieksalaisia tullut sankka joukko Kärjen veljesten johdolla Hynysille kokouksiin, kun Yrjö oli käynyt siellä, mutta lopulta kävi niin, että he kaikki jäivät *”isolle puolelle”*. Hynyset moittivat sitä, että Lauri oli jättänyt virsikirjasta kymmeniä virsiä pois [vuoden 1886 ns. kesken virsikirjan virret ja Siionin laulut] sekä lyhentänyt rukouksia. Hynysillä kävi myös tytär Marjatta, joka oli naimisissa paikkakunnan saarnaajan Kauko Kärjen kanssa ja joka oli hyvin totinen minut nähdessään.

Kun jatkoin junalla matkaa, päähäni pälkähti poiketa vielä Kaltimossa Väänäsillä. Lauri oli käynyt ensimmäisen kerran *”pienen puolen”* kokouksissa Lapissa jo 1973 Svappavaarassa. Siellä oli Kuoksun Erkki kertonut nähneensä William Erikssonin kuoleman jälkeen unen, jossa tämä oli istunut pöydän päässä aivan mustana, huojunut ja hokenut: *”En ole antanut luvallisuutta, en ole antanut luvallisuutta”*. Kuoksun Erkki, Isak Kuoksun poika, oli ollut hajaannuksen jälkeen ensin Jönssonin joukossa, mutta vaimonsa kuoltua hän oli tuntenut, että hänelle *”aukeni taivas”*, kun hän saattoi toimia omantuntonsa mukaan ja siirtyä Leevin ja Stenin puolelle.

Lauri ja Hilma olivat käyneet jonkin kerran Saarisaloilla Kuopiossa kokouksissa ennen Levin hajaannusta. Kun Hilma oli häärännyt rukoushuoneella keittiössä, toiset olivat maininneet vihjaillen, ettei heidän ole tarvinnut mennä käymään leeviläisten kokouksissa. Hilma oli sanonut, että sinne onkin vaarallista mennä, jos on muistoa siitä, millainen kristillisyyks on ollut ennen. Lauri sanoi, että hänelle on ollut yksinäisinä aikoina erityinen lohdutus Johanneksen sanoista:

”Ja se voide, jonka te häneltä saaneet olette, pysyy teissä, ja ette tarvitse, että joku teitä opettaa, vaan niin kuin se voide teitä kaikista opettaa, niin on se tosi ja ei valhe, ja niin kuin se teitä opetti, niin myös te hänessä pysykää” (1. Joh. 2:27).

Hilma kertoi Brolan Annista, joka oli jäänyt leeviläisten puolelle mutta joka ennen kuolemaansa oli sanonut luottavansa Lauriin. Hilma oli kysynyt, kehen Lauriin. *”No sinun Lauriin!”* vastasi Anni. Annin sisko Nasti asui edelleen Väänästen naapurissa. Kysyin, onko hän sitten leeviläisiä. *”Täysin”*, vastasi Väänäsen Lauri. Väänäset kertoivat, että Enon vanha saarnaaja Heikki Ikonen, joka kuoli vuonna 1969, oli niin tarkka, että hän ei mennyt epäuskoisten lastensa häihin.

Väänäsen Lauri moitti Koistisen Laurin monisteita, erityisesti Laurin kuvausta boremannilaisen kristillisyyden tuntomerkeistä, joista yksi oli, että liikutukset ovat kiellettyjä. Lauri Väänänen ihmetteli tällaista väitettä, kun rukoushuoneellahan saa hypätä kuinka paljon vain, ei sitä kukaan kiellä. Minustakin oli oikeastaan niin kauan kuin muistin murehdittu sitä, että liikutuksia ei ole enää kristillisyydessä niin kuin ennen.

Usein mainittiin Laestadiuksen sanoista, että hän kuolisi murheesta, jos armonlintujen ääni lakkaisi kuulumasta. Yleniuksen Martti oli minulle jo kertonut, että Lauri Väänänen ei ollut tykännyt ollenkaan Lauri Koistisen monisteista. Saarisalotkin kummastelivat juuri tätä Laurin luetteloa boremannilaisen kristillisyyden tuntomerkeistä.

Lauri Väänänen kertoi Väinö Kärjen saarnanneen Kaltimossa, että näiden puhelinkuunteluiden kautta kristillisyyteen tulevat nauhurit, soittokoneet, radiot ja televisiot. Luoma oli huudahtanut saarnassaan, että kun on sanottu, että puhelinkuunteluiden kautta tulevat kristillisyyteen nauhurit, soittokoneet, radiot ja televisiot, tämä on ilkeyttä! Lauria nauratti Luoman kiljaisu: *”Tämä on ilkeyttä!”*

Lauri kertoi Eero Halmeen kysyneen saarnassaan, ovatko opetuslapset uudestisyntyneet pääsiäispäivänä. Aulis oli huutanut penkistä myöntävän vastauksen. Eero oli kumonnut väitteen ja sanonut, että se pitää Paloniitynkin uskoa. Aulis itse muisteli Eeron kysyneen, ovatko opetuslapset uudestisyntyneet helluntaina, ja hänen huutaneen: *”Ei ole niin!”* Aulis sanoi, että sanat tulivat vain väkisin hänen sisältään. Väänäsen Lauri vakuutti, että Aulis muisti asian väärin päin (mutta molemmat olivat siis yhtä mieltä, että Halmeen Eeron mielestä opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina ja Paloniityn Auloksen mielestä pääsiäisenä).

Väänäsiltä jatkoin matkaa Kuokkasille. Vilhonkin teki kovasti mieli lähteä Amerikkaan. Hän sanoi, että jollei tässä talossa olisi lainaa, hänkin lähtisi. Sanoin siihen: *”Ota Laina mukaan!”* ja pujahdin vasta lämmitettyyn saunaan. Vilho näytti minulle Surakan Mailan kirjettä, jonka tämä oli kirjoittanut pian Leevin hajaannuksen jälkeen. Siinä hän moneen kertaan ja painokkaasti kehotti Vilhoa ottamaan [Stenin vuoden 1978] lähetyksen vastaan. Vilho empi vähän kirjeen näyttämistä ja kysyi, mitä mieltä olen, tulisiko hänen näyttää se minulle. Olin varmasti maininnut aikeistani käydä Surakalla, ja siksi Vilho halusi näyttää kirjeen. Mailaa en nähnyt steeniläisten tapaamisessa kuin yhden kerran, pyhäinpäivänä 1979 Yleniuksella.

Sovimme Saarisalojen ja Surakan Mailan kanssa, että tapaamme samana viikonloppuna Lappeenrannassa Surakalla, mutta sitten Saarisaloille tulikin este, niin että totesin olevani yksin Surakalla. Koin tilanteen vähän

kiusallisena, vaikka isäntä Eino oli kotona. Tuntui siltä, ettei Eino ollut oikein tyytyväinen vaimonsa toimintaan. Maila kertoi minulle kyyneleet silmissä, miten leeviläisyydessä ihailtiin ensin hänen rakkauttaan, mutta sitten asia kääntyi toiseksi: häntä alettiin syyttää huoruudesta, samoin kuin isolla puolella. Kun Vilhelm Ormmalm tuli pitkäksi aikaa asumaan Surakalle, Sten oli saarnannut: *”Joka yksin on, se yksin pysyköön”*. Jutellessaan Lapissa Malmivaaran Hildan kanssa Maila tunsu kylmän tuulahduksen, kun Sten kulki ohitse. Kysyin Mailalta, mitä hän ajatteli August Kroghista. Kysyin näin, koska Krogh oli jutellut sävyisästi Nordanfjällin kanssa pääsiäisenä Kiirunassa. Augustia Maila ei sanottavammin arvostanut, mutta hänen vaimossaan Mariassa oli ollut oikea Kristuksen rakkaus.

Syyksi siihen, miksei hän enää käynyt steeniläisten kokouksissa, Maila sanoi päällekkänteet, joita hän oli saanut osakseen. *”Jollei minua syytetä, niin sitten Sakaria, ja se tuntuu minusta samalta”*, hän sanoi. Maila ei voinut käsittää, että toiset arvostelivat Sakarin saarnoja, ettei niistä ymmärrä mitään. Maila muisteli, että kerran sekä Veera (Mäkelä) että Salme (Ylenius) olivat olleet liikutuksissa, kun Sakari saarnasi. Viitatesani käyntiini Yleniuksella pyhäinpäivänä 1979 – siellähän oli Mailakin – Maila totesi, että oli hyvä, etten ollut Kalevan kirkossa. Yleniuksen Martti oli kai jotenkin ollut järjestelyissä, että heti perään oli rukoilevaisseurat. Marttikin *”oli köntinyt kuin elefantti”*, siis ottanut osaa polvirukoukseen, kuten Koljosen Alvar luonnehti tapausta minulle. Martti oli nimittäin iso ja lihava mies.

Maila totesi kaikkien Suomen saarnaajien menneen vääryyteen. Yritin sanoa, että Heikki Ikonen, joka kuoli pian Leevin oltua ensi kertaa Suomessa lähetysmatkalla, olisi ollut totuudessa, mutta Mailan mielestä oli selvää, että kukaan heistä ei jäänyt puolustamaan totuutta.

Mailan (muistaakseni) neljä lasta, jotka olivat lähes minun ikäisiäni, olivat kaikki maailmassa eivätkä piitanneet mitään kristillisyydestä. Maila arvioi, että Saarisalon lapset osoittavat ainakin ulkonaista kunnioitusta kristillisyyttä kohtaan, koska heidän vanhempansa ovat keskenään yksimielisiä.

Kävin Mailan kanssa tervehtimässä Uuno ja Marja Turusta. Uuno kertoi, että kun Leevi sanoi hänelle puhelimesta, että vain Severi, Kalle ja Heimo ovat puhtaita saarnaajia Suomessa, se tuntui Uunosta puukoniskulta rinnassa. Hän ajatteli, että Leevi hylkäsi Yrjön ja Sakarin. Myöhemmin Uuno oli murheekseen joutunut toteamaan, että Yrjön ja Sakarin välitkään eivät olleet sellaiset kuin olisi pitänyt. Marja oli käyntimme aikana aika lailla hermostunut, hän ei selvästikään pitänyt Mailasta. Tämä oli ainoa kerta, kun tapasin Uuno ja Marja Turusen, koska Uuno oli Mailan tavoin lakannut käymästä steeniläisten kokouksissa. Kun Maila ja Uuno eivät enää osallistuneet steeniläisten toimintaan, sivuun olivat jääneet myös lappeenrantalaiset Seppo Laine ja Sakari Ruokonen, jotka olivat olleet jonkin verran mukana Mailan aikana.

Lappeenrannassa ollessani kävin myös Nuijamaalla itärajan pinnassa Paavo ja Anja Kuokkasella, jotka olivat tulleet edellisenä syksynä mukaan steeniläisyyteen. Siellä oli joku nuori pariskunta, jonka mies sanoi Marja Turusen todenneen rukoushuoneella, että täällä on oikein.

Lappeenrannasta matkasin junalla Hämeenlinnaan ja kävelin isoäitini luo Harjukadulle. Ilta oli jo myöhäinen, ovet olivat lukossa ja talon väki yöpuulla. En raatsinut ruveta herättämään heitä vaan kurkistin piharakennuksen saunakamariin. Siellä oli lämmintä, olihan kesä, joten heittäydyin pitkäksi pukuhuoneen penkille. Ajatus juolahti mieleeni, kun olin kuulut, että Salon Erkki Lappeenrannasta, *"Pitkä-Erkki"*, oli joskus yöpynyt samassa paikassa samalla tavalla. Kun aamulla astelin sisälle aamupaläpöytään, Helvi-fammu ja tätini Elisa olivat sangen hämmästyneitä. En kuitenkaan sanonut Pitkän-Erkin tavoin: *"Saako aamupalan, kun on saanut jo yösijan"*. Fammu vain pahoitteli, etten herättänyt heitä illalla, niin olisin päässyt kunnon sänkyyn nukkumaan.

Vaikka isoäitini oli huolissaan veljeilystäni Hämeenlinnan erimielisten kanssa, hän oli silti sitä mieltä, että näitä oli kohdeltu seurakunnassa väärin. Yhtenä vuonna heidät kaikki oli erotettu paikallisyhdistyksen vuosikokouksessa luottamustoimistaan, muun muassa Laurellin Martti (joka oli muistaakseni rahastonhoitaja) ja Myllymäen Ossi, joka toimi tilintarkastajana. Fammu kertoi setieni Ollen ja Harrynkin olleen tästä pahoillaan, kun tilintarkastuksen moitteeton hoito oli Ossille oikein kunnia-

asia, ja sitten hän sai tällaisen kohtelun palkaksi. Elorannan Laura kertoi minulle, että monta vuotta oli se ääni: *"Ossi pois, Ossi pois"*.

Kysyin fammulta, onko siinä mahdollisesti kunnia vaikuttamassa, kun hän pahoitteli, että kaikki Suomessa tietävät minun olleen edellisenä syksynä Stenin tulkkina. Isoäitini vastasi: *"Onhan siinä tietysti sekin, mutta ennen kaikkea suru siitä, että oma pojanpoika on joutunut tuollaiseen"*.

Isoäitini muisteli myös, miten isoisä oli eräänä päivänä [5.10.1963] kirjoituskoneen ääressä kirjoittamassa jotakin. Fammu oli mennyt katsomaan, mitä hänen miehensä kirjoitti. *"Minä lohdutan kuolevaa miestä"*, kuului vastaus, *"minä lohdutan kuolevaa miestä [August Isakssonia]"*. Isoäiti Helvi jatkoi, ettei hän olisi sitä tehnyt, jos olisi tiennyt, mitä siitä seuraa. *"Silloin kaikki meni kuitenkin hyvin, mutta nyt ne samat asiat ovat nousseet taas ylös täällä Hämeenlinnassa"*, fammu murehti. Sainoin, että minusta hajaannus kristillisyydessä ei ole pahin vaihtoehto vaan se, jos kaikki rupeavat nukkumaan. Otto-faari oli myöhemmin yrittänyt mennä keskustelemaan asiasta Jönssonin kanssa, mutta tämä oli sanonut, että ne asiat on jo korjattu. Ajattelin, että jos Jönssonilla olisi ollut todellinen huoli Otto Tastin sielusta, hän olisi ilman muuta suostunut keskusteluun, kun toinen sitä nimenomaan pyytää. Otto Tasthan ei ollut toisessa kirjeessään oikaissut yhtäkään ensimmäisen kirjeensä väitettä.

Helvi-fammu muisteli Otto-faarin nuhdelleen eräitä hämeenlinalaisia: *"Mine en tykkee siite, ette arvostellaan seurakunnan lehettemie saarnaajia"*. Ajattelin, että silloin arvostelukielto ei perustu siihen, mitä saarnaajat saarnaavat, vaan heidän ulkonaiseen asemaansa. Svante Vesterinen kulki 1930-luvulla seurakunnan lähettämänä saarnaajana, mutta ne, joilla oli hengen erottamisen lahja, aistivat vieraan hengen. *"On särö kellossa"*, isä muisteli jonkun vanhan kristityn todenneen.

Olin kuullut isoisäni sanoneen, että jos hänet ajetaan ulos rukoushuoneesta, hän tulee toisesta ovesta takaisin sisälle. Hän oli myös paheksunut *"rintamakarkureita"*. Ajattelin, että olisi ollut suurenmoista, jos saarnaajat olisivat seisoneet järkkymättä panssariarmeijan rivistössä, jota

vaarini kuvasi kirjeessään Isakssonille, eikä kukaan olisi livistänyt karkuun rintamasta.

Emme silloin aavistaneet, että isoäidilläni oli alle vuosi elinaikaa. Hänen kanssaan oli mukava jutella kahden kesken. Toisin kuin isäni, hän ei yrittänytään puolustella, ettei kristillisyydessä olisi tapahtunut paljon muutoksia sen jälkeen, kun hän oli tehnyt parannuksen vuonna 1933.

Ensimmäinen kosketus kristillisyyteen hänellä oli ollut lapsena, kun hän oli käynyt isänsä Akseli Kanervan kanssa – joka oli aktiivinen sosiaalidemokraatti ja Hämeen Kansa –lehden päätoimittaja – Lahdessa seuroissa. *”Olinhan minä joskus siellä hihulien seuroissa”*, oli isoisoisäni tokaissut vähän pilkalliseen sävyyn. Heränneellä tunnolla ollessaan isoäitini oli kuullut, että jos laittaa illalla kädet ristiin ja ne ovat yhä aamulla ristissä, se olisi merkki Jumalan laupeudesta. Vaikka Helvi-fammu kuinka yritti tätä, olivat kädet aina erillään aamulla herätessä. Sitten hän oli nähnyt unessa miehen kasvot, ja hänelle ilmoitettiin, että tämä mies on johtava hänet elävään uskoon. Fammu oli mennyt aina kirkkoon, kun siellä oli uusi pappi. Joka kerta hän joutui kuitenkin pettymään: ei ollut oikeita kasvoja. Hän oli alkanut jo seurustella Otto Tastin kanssa, kun eräänä iltana isoisäni oli sanonut, että hänestä on tullut hihhuli. Siinä samassa fammuni tunnisti unessa näkemänsä kasvot. Järkytys oli ollut niin suuri, että hän oli lähtenyt juoksemaan karkuun.

Isoäitini oli parannuksen tehtyään halunnut osoittaa lapsellista kuuliaisuutta kristillisyyden opetuksille. Niinpä hän oli hävittänyt valokuvansa. Myöhemmin hän kyllä pahoitteli tätä, kun niitä olisi nyt niin mukava katsella. Ajattelin itsekseni, miten kallisarvoista olisi ollut, jos opetus olisi säilynyt samana ja olisi jatkuvasti muistutettu siitä, miten juuri ihmisen itserakkaus takertuu sellaiseenkin asiaan kuin omiin valokuviin.

Helvi-fammulta sain tietää, että Otto-faari oli nuhdellut nuorinta poikaansa siitä, että hän vei koiria ja hevosia näyttelyihin (joissa hänen eläimensä olivat menestyneet sangen hyvin). Turha kunnia sellaiseen tieteenkin kannustaa.

9. PÄÄSIÄISESTÄ JUHANNUKSEEN 1983

Ajattelin, millainen ahdinko ja hätä molemmilla isovanhemmillani on ollut nuoruudessaan, ja nyt kristillisyyden kanssa on käynyt näin. Minunkotakia pyhä siemen on meidän sukuumme tullut, mietin itsekseni.

9. PÄÄSIÄISESTÄ JUHANNUKSEEN 1983

10. AMERIKASSA HEINÄKUUSSA 1983

Lento Minneapolisiin – Sivert Hendricksonin pulma – Melvin Niskan erottaminen – Ruthin kokemukset – kirjeiden lukua Melvinillä – Ralphin ero Melvinistä – Melvin junior – Dakotaan Dave Wilenin ja Charles Niskan luo – Pohjolan vieraat saapuvat – kokoukset Minnesotassa – Ralph tulee – Klaus Holand – juttelua amerikkalaisten kanssa

Amerikkaan olivat lähdössä Sten ja Aina Johansson, Uno sekä Norjan saarnaajat August Krogh ja Hans Danielsen. Heidän oli määrä lentää samalla koneella ja viipyä perillä kaksi viikkoa, keskiviikosta keskiviikkoon. Minä sain vuorostani edullisen tarjouksen, joka koski alle 25-vuotiaita opiskelijoita, mutta lentoja tehtiin vain sunnuntaisin. Niinpä päätin mennä Amerikkaan sunnuntaina 3.7. kolme päivää ennen Lapin vieraita ja tulla takaisin sunnuntaina 24.7., neljä päivää heidän paluulentonsa jälkeen. Sitten kävikin niin, että kokouksia jouduttiin lykkäämään viikolla. En voinut enää siirtää omien lentojeni ajankohtaa, koska tarjouksen ehtona oli, ettei aikoja saanut muuttaa. Niinpä saavuin Amerikkaan jo puolitoista viikkoa ennen muita Euroopan vieraita, mutta jouduin lähtemään takaisin kolme päivää ennen heitä. Ajattelin, olikohan tuolla jokin tarkoitus.

Juuri ennen lähtöä kirjoitin päiväkirjaani:

”Tänään aion matkustaa Naantaliin ja astua Kapellskäriin vievän lautan kannelle. Huomenna aion sitten lentää Tukholmasta New Yorkin kautta Minneapolisiin. Rukoilen, että Sinä siunaisit matkan, että kaikki menisi hyvin. Siunaa päivät Minneapolisissa Melvinin ja Lindan, Sivertin ja Hazelin, Ruthin ja Joanin, Melvin jr:n ja Esterin, Victorin ja Victorian [po. Pamela], Michaelin ja Anitan, Dennisin ja hänen emäntänsä, Lennartin [po. Leonard] ja muiden luona. Sydämeni halu on, että kaikki menisi tahtosi mukaan. Jos tahtosi on niin, anna minun tavata myös Ralph, Dave ja/tai Charles, mutta jätän kaiken sinun käsiisi. Toivon ja rukoilen, etten pahentaisi ketään mutta että kaikki kääntyisi parhain päin kaikille niille, joiden mielessä Jumala on herättänyt halun autuaaksi tulla. Tapahtukoon niin Sinun nimellesi kunniaksi pyytää ja rukoilee Juha-Lassi Tast”.

Olin hankkinut kirpputorilta ruskean puvun, jonka lahkeet olivat hieman lyhyet. Laivalla herätin ruotsalaisissa nuorissa hilpeyttä, yksi heistä nimitti minua 50-lukulaiseksi. Kapelliskäristä oli bussikuljetus Tukholmaan, ja kun samainen nuorukainen havaitsi minut, hän huudahti riemuissaan: *”50-lukulainen on täällä taas”*. Yritin jutella tanskalaisen pojan kanssa, mutta hän ei saanut oikein ruotsistani selvää.

Olin ollut aiemmin lentokoneessa vain 6-vuotiaana, kun kävimme isän, äidin ja Teemun kanssa Tukholmassa ja Oslolla. Isälle maksettiin matkat koko perheelle, kun hän oli saanut kutsun luennoimaan pikkunisäkkäistä Finseen Etelä-Norjaan. Kun Amerikan-kone kiihdytti 3.7.1983 Arlandan lentokentältä ja nousi ilmaan, ajattelin, että kyllä kai tällaisesta elämäyksestä on valmis vähän maksamaankin. Astuessani New Yorkissa ulos J. F. Kennedyn lentokentän ilmastoidusta terminaalista vastaan löyhähti sellainen kuumuus, että tuntui kuin olisi saunaan tullut. Oviaukon luona seisoskelevan poliisin vyöllä roikkui iso revolveri, niin että tunsin heti tulleen erilaiseen maailmaan. Kuljin ympäri terminaalia, mutten nähnyt missään mainintaa Minneapolisin-lennosta. Kysyttyäni viimein neuvoo opastuksesta sain tietää, että minun piti mennä bussiin, joka kiersi lenkkiä valtavan lentokenttäalueen ympäri, ja sitten piti jäädä oikean lentoyhtiön terminaalin kohdalla pois. Terminaaleja oli yhteensä varmaan toista kymmentä. Sain kouriintuntuvan opetuksen, että Amerikassa kaikki on suurempaa.

Lopulta löysin oikean paikan ja pääsin koneeseeni. Istuin parin vanhan herttaisen katolisen nunnan vieressä. Ennen koneen lähtöä lähellä istunut musta mies nousi seisomaan ja piti ehkä minuutin mittaisen puheen ylistäen Jeesusta Kristusta ja kehottaen kaikkia ryhtymään Hänen seuraajikseen. Kun saavuin illansuussa pimeään Minneapolisiin ja laskeuduin terminaalin rullaportaita, havaitsin yllätyksekseni, että portaiden alapäässä oli sankka joukko vastaanottajia, varmaan puoli seurakuntaa. Ensimmäisenä taisin havaita keskikokoisen, hoikan, silmälasipäisen miehen, joka osoittautui nuoremaksi Melviniksi. Yhdellä miehellä oli muhkea punertava täysparta. Hän sanoi nimekseen Michael Muonio. Tiesinkin jo, että hän on Sivert Hendricksonin vävy. Sivert itsekin oli paikalla, vähän vanhempi, ystävällisen näköinen, tavallisen kokoinen

silmälasipäinen mies. Pienikokoinen nuorenpuoleinen nainen sanoi olevansa Ruth. Myöhemmin hän sanoi ensivaikutelmansa minusta olleen, että tuossa on toinen Lauri Koistinen, ”mutta se oli vain ensivaikutelma lentokentällä”. Olin varmasti aika innostunut vaikuttavasta vastaanotto-komiteasta.

Ajoimme Amerikan pimeässä yössä – yöt ovat paljon pimeämpiä kuin täällä Pohjolassa – Sivert ja Hazel Hendricksonin luo Burnsvilleen. Minusta tuntui iltapalapöydässä, etten osaa sanoa oikein mitään, kaikki englannin sanat olivat kateissa. Isäntäväki päättikin, että taitaa olla parasta päästää vieras heti nukkumaan. Takana oli tosiaan elämäni pisin päivä, joka oli kestänyt aikaeron vuoksi 33 tuntia. Seuraavien päivien aikana kiertelin Hendricksonin talon ympäristön metsiä ja vainioita Sivertin lahjoittamat kiikarit kaulassa. Tuntui ihmeelliseltä, kun kaikki linnut olivat outoja, vaikka useimmat kyllä muistuttivat jotakin tuntemaani lintua. Tiaiset tunnisti tiaisiksi, sirkut sirkuiksi, kyyhkyt kyyhkyiksi ja tikat tikoiksi. Siksi Sivertiltä saamani lintukirja tuli tosi tarpeeseen. Sivert opetti minulle, millainen ääni on korealla kardinaalilla. Lähistön lamella ui kilpikonna – olin siis selvästi kotiseutua lämpimämmällä ilmastovyöhykkeellä. Sivert näytti minulle kasvin nimeltä ’poisonavy’ (’poison’ = myrkky), joka on niin myrkyllinen, että jos sitä menee koskemaan, iho kirvelee kuukausien ajan. Kun mainitsin jotakin jääkauden jäljistä maise-massa, Sivert huomautti, että se on vain teoria. Sain Sivertiltä myös Raamatun, joka on yhä kirjahyllyssäni (kuten myös lintukirja). Kiikaritkin ovat tallella.

Sivert oli 56-vuotias rakennustarkastaja, ja vaimo Hazel oli kotiäiti. Heillä oli 14 lasta, joista kolme nuorinta, poika Leon sekä tyttäret Amy ja Ellen asuivat vielä kotona. Sivert kertoi Amerikan vanhan saarnaajan Caleb Ericsonin sanoneen, että hyvällä lehmällä on joka vuosi vasikka. Hazel totesi, että kotona on nykyään niin tyhjän tuntuista, kun lapset ovat kasvaneet. Vanhemmista lapsista vain kolme tytärtä, Ruth, Joan ja Anita, seurasivat isänsä ja äitinsä kristillisyyttä. Anita oli naimisissa Michael Muonion kanssa, ja heillä oli viisi pientä lasta. Hazel selitti, että Michaelilla on kesäaikaan parta, koska hänen ihonsa ei kestä parranajoa kesäkuumalla. Ruth ja Joan asuivat kahdestaan pienessä omakotitalossa

Minneapolisissa. Koska Sivert ei hyväksynyt televisioiden, radioiden, soittokoneiden tai muiden synnin välikappaleiden tuomista kotiin, pojat olivat muuttaneet omiin asuntoihinsa sitä mukaa, kun he aikuistuivat. Sivert ilmaisi ihmetyksensä siitä, mitä Sakari Saariso salli kodissaan lapsillensa. Minäkin olin ihmetellyt siellä joitakin kuvia lasten seinillä.

Seuraavana iltana (maanantai 4.7., joka on Yhdysvaltain kansallispäivä) Melvin ja Linda tulivat kylään Sivertille. Sivertin tytär Joan käytti sanaa *"feirou"*, jota en lainkaan käsittänyt. Melvin selitti: farao. En ymmärtänyt vielä kukaan. Vasta kun Melvin täsmensi: *"no se egyptiläinen farao"*, hokkasin: *"ai faaraa!"* [kirjoitetaan englanniksi *"pharaoh"*] Vähitellen englannin ymmärtäminen alkoi sujua paremmin, mutta usein juuri tutut sanat olivat hankalia englannin erikoisen ääntämyksen vuoksi.

Kerroin Amerikan-matkoja tehneestä Roger Pedersenistä, joka oli sanonut minulle Arthur Niskan pyytäneen ennen kuolemaansa anteeksi [väärää mieltään], mutta Melvin ei muista tätä ollenkaan. Melvin sanoi, ettei sellaista ole koskaan tapahtunut. Melvinin, Sivertin ja toisten minneapolisilaisten puheista ymmärsin, että heille Arthur Niska oli viimeinen oikea opettaja Amerikassa. Jääräpäisyytensä vuoksi Arthur oli saanut lempinimen *"Uppiniska"*. Walfred Simonson oli pitkään ollut samaa mieltä, mutta sitten hän oli julkisesti ilmoittanut pöydän takaa, että hän on päättänyt yhdistyä enemmistön kanssa. Isä oli kertonut Walfred Simonsonin lausuneen: *"Kun pää kasvaa, niin sydän pienenee"*. Ajattelin hänen tarkoittaneen sellaisia, jotka halusivat yhä pitää kiinni siitä mielestä, mikä hänellä itselläänkin oli ennen ollut. Walfred Simonson oli niin ikään maininnut, että Amerikassa on yksi vaimo, joka pitää itseään Amerikan viimeisenä kristittyinä. Isä oli vastannut, että sellaisen täytyy sitten saada itseltään syntien anteeksiantamus. Arvasin Simonsonin tarkoittaneen Sophia Hilliä.

Melvin kertoi olleensa töissä tehtaassa, jonka muovinkäryt pilasivat hänen vatsansa. Hän oli ollut miltei kuoleman kielissä, mutta kasvisruokavalio koitui hänen pelastukseksi. Melvinillä olikin oma ruokavalio, ja aterioihin sisältyi myös aikamoinen joukko pillereitä.

Sivert kertoi, miten hän joutui tekemään ratkaisunsa hajaannuksen aikaan. Kun Melvin ja Linda Niska sekä Dave ja Evelyn Wilen olivat

palanneet Euroopan-matkaltaan kesällä 1975, Melvin ja pojat olivat jakaneeet kirkolla Viktor Wettaisen kirjettä. [Amerikassa lestadiolaisten rukoushuoneet ovat apostolis-luterilaisia kirkkoja, koska ei ole luterilaista eikä muutakaan valtionkirkkoa]. Tästä seurasi niin kova häly, että lähetysmiehet Reazo Redinger ja Ralph Stewart kutsuttiin Minneapolisiin. Saarnaajat päättivät Viktor Wettaisen kirjeestä, että se on täynnä pahoja sanomia ja joka sen ottaa vastaan, siinä on sama paha vika. Melvin sanoi, että hänessä on se vika. Päätökseksi saarnaajat kysyivät Melviniltä: *”Asuttko alas sijaltasi?”* Melvin oli kiittänyt, että hänet vapautettiin vastuullisesta tehtävästään, mutta hän sanoi pysyvänsä sen hengen palvelijana, joka Svappavaaran kokouksissa oli. [Keskustelusta on Melvinin oma kuvaus IV Vanhinten kirjassa, nro 273].

Melvin kertoi saarnaajien kehottaneen häntä perheineen käymään silti edelleen kirkossa, kuten ennenkin. Melvinin väki oli kuitenkin todennut, että jos he haluavat säilyttää kristillisyyden puhtaana lapsille ja jälkipolville, ei heillä ole tässä tilanteessa muuta mahdollisuutta kuin alkaa pitää omia rukouksia, kun oma saarnaaja on siirretty pois saarnavirasta.

Sivert jäi vielä suureen joukkoon, koska hän halusi varmistua siitä, ovatko muut lähetysmiehet samaa mieltä. Kun William Huumola ja Nestor Lindberg olivat syyskuussa lähetysmatkalla Minneapolisissa, Sivert oli kysynyt heiltä, olivatko he mukana päättämässä Melvinin erottamisesta ja oliko päätös tehty jo ennen Melvinin kuulemistä. Lähetysmiesten vastaus oli myöntävä. Kun Sivert kysyi, hoidetaanko kristillisyydessä asioita tällä tavalla, saarnaajat eivät vastanneet. Sitten Sivert kysyi, tiesivätkö he, mitä Lapissa oli tapahtunut. William Huumola vastasi: *”Se oli heidän asiansa, se ei ole meidän asia”*. Tästä Sivert päätteli, ettei Huumolalla ollut mitään huolta hänen sielustaan. Niinpä hän jäi pois suuresta joukosta ja liittyi yksin lankonsa Melvinin kanssa. [Sivert kirjoitti tapahtumien johdosta kirjeessään Gunnar Jönssonille: *”Voi, voi meitä, jos äiti-seurakunnan asiat ei ole meidän asiat. Minkälaista huolenpitoa me saamme meidän lähetysmiehiltä koska eivät huoli mitä Lapissa tapahtuu?”; IV VK: 283*].

Sivert kertoi, että he ovat käyneet tämän jälkeen ison joukon tilaisuuksissa vain hautajaisissa ja häissä. Nämä käynnit olivat vaikuttaneet

Sivertissä kiitollisuuden tunnetta siitä, että he ovat tulleet johdatetuiksi sieltä ulos.

Melvinin vaimo Linda oli Sivertin isosisko, joten Melvinin ja Sivertin lapset ovat serkuksia. Ruth kertoi siitä, miten hän Suomessa ollessaan oli vieraantunut siitä yksinkertaisesta kristillisyydestä, jota hänelle oli opetettu lapsena, vaikka hän itse kuvitteli tulevansa koko ajan viisaammaksi. Amerikkaan palattuaan hän joutui suureen omantunnonhätään. Hän oli matkustanut bussilla Melvinin luokse Montroseen peräti arkana, vaikka Linda oli Ruthin täti ja heidän lapsensa Ruthin lapsuuden leikkiverieita. Melvinin lapsenlapset olivat juosseet häntä vastaan pihalla, ja hän tunsu tullessaan kotiin. Ruth pyyhki kyynelitä silmistään näitä muistelllessaan. Niin Jumala synnytti hänet kivulla uudesti, kuten hän oli kirjoittanut minulle jo kolme vuotta aiemmin. Ruth kuvaili, miten suuren joukon ihmiset kuvaavat vaikutteitaan murahtamalla hampaiden raosta: *”Rakkaudesta [he siis nuhtelevat]”*.

Sivert muisteli matkaansa Eurooppaan uutena vuotena 1976. Kuultuaan Severi Mäkelän saarnan hän oli ihmetellyt toisille amerikkalaisille Severin huutamista. Siihen Melvin junior oli vastannut: *”Sinun olisi pitänyt kuulla pojan saarna”*. Nuoremman Melvinin mielestä Severin äänenkäyttö oli vielä pientä Heimoon verrattuna. Sivert kertoi, että kun Jönsön ja Eriksson olivat huutaneet kovasti saarnatessaan Amerikassa, Arthur Niska kirjoitti kirjeen Lappiin, jossa hän viittasi apostolin sanaan: *”Vanhurskauden hedelmä kylvetään rauhassa niille, jotka rauhan pitävät”* (Jaak. 3:18).

[August Isaksson kirjoitti Samuel Juvoselle 11/8 1957:

”Niitä edellämenneitten kristillisyytemme vanhinten yksimielisyyden hedelmiä me nyt saamme nauttia, sillä vanhurskauden hedelmä rauhassa kylvetään niille, jotka rauhan pitävät. Rauhantekijöillä on kauris nimi ja suurin perintö, jota kohti olemme kulkemassa, ehkä niin hitaasti, mutta se on vain yhden askeleen takana.” (IV VK:226)]

Ruth kertoi vanhempiansa kodissa, että monet täällä Amerikassa laittavat rannekellon pois, kun Sten tulee. Ruth sanoi, ettei hän voi ymmärtää

sellaista. Myöhemmin hän perui moitteensa: Paavalikin oli sanonut, ettei hän syö lihaa, jos hän tietää veljensä pahenevan siitä.

[Eero on kertonut taustaa: vuoden 1976 lähetysten aikana Hannun ja Ritvan sisar Anni Tanninen oli tullut miehensä Laurin kanssa Minneapolisiin Ritvaa tervehtimään. Sukeutuneen keskustelun aikana Sten oli jotenkin menettänyt malttinsa, osoittanut Lauri Tannisen rannekelloa ja sanonut: *"Tuokin on ennen saarnattu synniksi"*. Sitten Sten oli mennyt hämilleen, sillä niskalaisilla oli myös rannekellot. Niinpä Sten oli kehottanut Eeroa jatkamaan keskustelua.]

Ruth kertoi Eeron neuvoneen, ettei huivin etureunaa tule taittaa [ylös *"kissanpenkiksi"*]. Ruth huudahti: *"Sellaisia asioita, joilla ei ole mitään merkitystä!"* Kysyin Sivertiltä, millaisen käsityksen hän sai Eerosta, joka oli Stenin kumppani ensimmäisellä Amerikan-lähetysmatkalla. Sivert vastasi, että hänestä Eero oli vilpiton, *"vain vähän kysymysmerkki"*. Kysymysmerkki johtui siitä, että kun Eero saarnasi Etelä-Dakotassa, muuan kuulemaan tullut ilmeisen varakas nainen oli antanut hänelle sata dollaria. Sivertin mielestä Eerolla ja Laurilla oli sama henki, vain luonne oli erilainen.

Viitatessani Laurin kirjoituksiin käytin sanaa *"scriptures"*. Ruth oikaisi heti: *"writings"* on oikea sana. *"Scriptures"* tarkoittaa vain pyhiä kirjoituksia eli Raamattua. *"Laurin kirjoitukset eivät ole mitään 'scriptures'"*, Ruth totesi vähän vinosti hymyillen. Amerikkalaiset eivät silti sanoneet, mikä Laurin kirjoituksissa oli väärin. Laurihan selosti samoja Lapin tapahatumia kuin Viktor Wettainen, jonka kirjettä Niskan väki piti erityisen hyvänä ja arvokkaana tietolähteenä. He olivat kääntäneet sen englanniksi ja lähettäneet sitä ympäriinsä ihmisille Amerikassa, kun Melvin erotettiin saarnatoimestaan. Ehkä heistä Viktor Wettaisen kirje oli riittävä selonteko hajaannuksen syistä.

Amerikkalaisilla oli omia käytänteitä esikuvan asioissa: miehet kulkivat avopäin (vain Melvinillä oli olkihattu), pidettiin lyhytaihaisia paitoja, miehillä saattoi olla valkoinen paita tai valkoiset sukat, naisten hameet olivat aika lyhyitä ja soukkia, kuten Jönssonin puolella. Euroopassa en ollut tottunut aviopuolisoiden hellyydenosoituksiin muiden nähden. Melvin jr. kirjoitti Koistisen Kallelle, että liivit ja lippalakit ovat Amerikassa

maailman tapa. Omien havaintojeni valossa tuo tuntui hieman oudolta, kun suurella lentokentälläkään en nähnyt oikeastaan ketään muuta, jolla olisi ollut lippalakki. Kodit Minnesotassa olivat yksinkertaisia, ei ollut kuvia eikä kukkia eikä muutakaan koreutta. Ainoa huonekasvi oli kotiapteekiksi kutsuttu paksulehtinen kasvi. Minulle näytettiin, miten sen taitetusta lehdestä saa eräänlaista rasvaa, joka hoitaa tehokkaasti haavaa. Keskiyökkoamuna 6.7. Hazel Hendrickson kertoi hätkähdyttävän uutisen, josta kirjoitin heti. päiväkirjaani [käännös englannista]:

”Tänä aamuna olen saanut sanoman, että hyvä ystäväni ROGER PEDERSEN ON KUOLLUT, 24 vuoden iässä. Hän oli uinut Tyynessämeressä ja sitten suuri aalto oli ottanut hänet – niin on aika arvaamaton tässä katoavaisuuden maassa; emme tiedä, mitä seuraava päivä tuo tullessaan emmekä tiedä, mikä on viimeinen askelemme tämän synnin tähden kirottun maan päällä. Siksi minun täytyy rukoilla, että olisin valmis lähtemään, kun aikani koittaa.

Olen ollut nyt kaksi ja puoli vuorokautta Sivert ja Hazel Hendricksonin kodissa, ja täällä on ollut oikein mukavaa, vaikka en pysty sanomaan kaikkea haluamaani puhuessani englantia. Mutta täytyy yrittää oppia lisää. Tänään menemme Ruthin ja Joanin tykö Minneapolisin keskustaan syömään.

En ole vielä näyttänyt Sivertille Ralphin kirjettä, mutta toivon saavani tänään tilaisuuden (nyt hän on töissä) – Minulla on välistä vaikeuksia ymmärtää, miten he ääntävät tavallisiakin sanoja; toisaalta oma englannin puheeni on aika kankeaa – en löydä sanoja niin nopeasti kuin pitäisi. Rukoilen, että siunaisit ja varjelisit vierailuni tästä eteenkinpäin, pyytää Juha-Lassi.”

Illalla Ruthin ja Joanin luona toteutin aikeeni ja näytin Ralphin ja kumppaneiden kirjeen Sivertille. Odotin jännittyneenä, miten Sivert sitä kommentoisi. Luettuuan kirjeen hän sanoi: *”Jos haluat mennä heitä tapamaan, voit tehdä sen. Sinulla on minun lupani siihen.”* Tunsin suunnatonta helpotusta. Kun ajoimme Sivertille, hän huomautti minulle, millaisia kysymyksiä korkeakouluihin liittyy. Sain kysyneeni asiasta Steniltä ja Yrjöltä, ja he olivat neuvoneet minua jatkamaan opintojani.

Hendricksonit totesivat, että Amerikassa yliopisto-opiskelua ei ole pidetty sopivana. Minulle todettiin, että Ruthillakin olisi ollut mahdollisuuksia siihen, jos hän olisi halunnut.

Hazel ehdotti minulle voivansa silittää puvuntakkini, jos menen käymään Daven luona. Minusta se oli tarpeetonta. Hazel sanoi silittäneensä miesten puvuntakit vuoden 1976 lähetyksen aikana ja panneensa merkille, että takkien halkiot oli ommeltu kiinni.

Torstaina 7.7. olin Melvinin ja Lindan luona Montrossessa, joka sijaitsee noin 50 km Minneapolisista länteen. Melvin oli arkielämässä aika hiljainen mies, ja minun oli vähän vaikea keksiä keskustelun aihetta. Kun kysyin kristillisyyden tapahtumista, Melvin antoi minulle luettavaksi ison kasan kirjeitä. Se oli mieluinen aarre. Kirjoitan nyt, millaiseksi käsitykseni tapahtumista ajan mittaan muodostui. Seuraava esitys ei siis ollut minulle selvää vielä tuona päivänä, jolloin sain lukea monta minulle aiemmin tuntematonta kirjettä, vaan asioiden pureskelu vaatii usein aikaa, ja osa asioista tuli tietooni myöhemmin.

Ennen kuin historiankirja oli painettu, Lauri kirjoitti amerikkalaisille, että kirjaan tulee mustat kannet ja kullatut kirjaimet. Amerikkalaiset eivät kaikesti pitäneet Laurin innostuneesta sävyistä vaan katsoivat, että hän haluaa rakentaa Messiaan valtakuntaa maan päälle. Kun Sten ja Eero olivat lähetysmatkalla Amerikassa syksyllä 1976, luettiin kokousten alussa Leevin kirjoittama kirje, jossa hän vertasi Lauria Takkiseen [IV VK:316]. Melvin sanoi minulle tästä kirjeestä: *”Minä en voinut niellä sitä”*.

Amerikkalaiset uskoivat Laurin kirjoittaneen itse kirjeen, joka oli *”täynnä hänen imarteluaan ja kehumistaan”*, ja pyytäneen sitten vain allekirjoituksen Leeviltä. Näin arveli esimerkiksi Ralph Niska. *”Se kuulosti liikaa Laurilta”*, totesi Joan Hendrickson. Kirjeen sanavalinnoista onkin helppo nähdä, että Leevi on käyttänyt Lauria kirjuriina. Viljakaisen Hannu oli jo kertonut minulle Leevin vaatineen Lauria kirjoittamaan kirjeen, mutta Lauri oli yrittänyt estellä, ettei hän voi semmoista kirjoittaa. Tätä en kyläkään kertonut amerikkalaisille. Lauri oli mukana Amerikan-matkalla 1976, mutta häntä ei pyydetty kertaakaan saarnaamaan. Ensimmäisissä kokouksissa Lauri oli tulkannut, mutta siinä oli ollut niin suuri *”sanan ylenkatse”* (Ralphin arvio), että sen jälkeen Lauria ei käytetty

lähetyksmatkalla tulkkinakaan. Mukana matkalla oli myös Parkalompolon rukoustenpitäjä Isak Gunnelbrand vaimoineen. Melvin kertoi minulle kysyneensä Steniltä, mitä hän ajattelee, jos Isak laitettaisiin saarnaamaan. Sten oli vastannut: *”Joku voi tulla kateelliseksi”*. Minusta tuo oli taitava veto: olla suojelevinaan Lauria, mutta todellisuudessa tavoitteena on lietsoa entisestään epäluuloa Lauria kohtaan.

Lähetyksen mentyä ohi Melvin oli kirjoittanut Leeville:

”Sitten ei ole tilaa etsiä turhaa kunniaa ja mainetta, jonka perään tämä turmeltunut liha ja veri himoitsee. Kokemuksien ja koettelemuksien kautta opimme kristillisyydessä, ja kuin näemme sellaista, joka ei sovi, niin emme voi ottaa sitä vastaan emmekä hyväksyä.”

Leevi oli vastauskirjeessään todennut, että siitä hänelle jäi vähän kiusa, mikä se asia on, jota amerikkalaiset eivät voi hyväksyä, *”onko se täältä vai jostakin muualta”*. Sitten hän mainitsi, miten Takkisen oli täytynyt kirjoittaa sen aikaisesta vääryydestä ja hengellisistä herroista. Näin Leevi osoitti aavistavansa, mistä kenkä puristi.

Sten kirjoitti Melvinille kirjeen, jossa hän sanoi kuulleensa Leevin kirjoittaneen heille ja kysyneen, mikä sellainen asia on, jota he eivät voi hyväksyä. Sten halusi tietää, onko hänen nimensä kirjoitettu siihen kirjeeseen, koska hän ei ole nähnyt eikä kuullut sitä kirjettä. Sten lisäsi, että niitä on ollut sellaisia, jotka ovat hyvin muistaneet, miten vanhimmat ovat opettaneet ja kirjoittaneet, mutta se on toinen kysymys, että voisi itse olla niiden neuvojen seuraajana. Samalla Sten vahvisti, että amerikkalaisten kirje oli Jumalan hengen vaikuttama ja hän sanoo siihen aamen. Kalle oli maininnut Yleniukselle, että tässä Stenin kirjeessä oli *”oikein perkeleellinen viekkaus”*. Jouduin toteamaan, että minun oli pakko olla samaa mieltä: antaa amerikkalaisten ymmärtää, että Leevi on sellainen mies, että hän voi kirjoitella ilman lupia toisten nimiä kirjeeseen, eikä häneltä itseltään voi edes kysyä asiasta. Leevi kirjoitti Stenille, että tällä tavalla hän halusi arvatenkin leikata Leevin pois, *”vaikka käytinkin hienoa tietä”*. – Leevi sai tietää kirjeenvaihdosta, koska Sophia lähetti saamansa kirjeet Laurille.

Amerikkalaiset vastasivat Leeville yhteisellä kirjeellä, jossa he pahoittelivat sitä, että oli pantu niin paljon painoa ulkonaisiin ja että he ovat tulleet Eurooppaan siinä yksinkertaisessa muodossa, joka heille on opetettu Amerikassa. Lisäksi Melvin ja muut allekirjoittaneet totesivat, että monen keskustelun jälkeen Euroopassa ja Amerikassa he eivät ole voineet todeta, että Lauri olisi kokenut uudensyntymisen kipua. He sanoivat, että he eivät ole hylkäämässä Lauria veljenä vaan kristillisyyden johdattajana.

Koska amerikkalaiset asuivat valtameren takana, he eivät nähtävästi olleet kovinkaan hyvin selvillä siitä, mitä Euroopassa oikein tapahtui. Keväällä 1977 Sten kumppaneineen estivät Parakan kokouksissa Leeviä, Eeroa ja Lauria saarnaamasta, kuten olin saanut tietää edellisessä vuonna Honkilahdessa. Jällivaaran helluntaikokouksiin ei Sten kumppaneineen suostunut tulemaan, jolleivät he saa määrätä saarnavuoroja. Lauri kirjoittaa historiankirjassaan, että Sten olisi saanut vapaasti saarnata siellä. Noista ensimmäisistä kokouksista, joissa olivat mukana vain Leevin kanssa yksimieliset, kirjoitettiin lähetyskirje Amerikkaan. Se oli nähtävästi Laurin kirjoittama, ja siinä puolustettiin tarmokkaasti esiliinaa osana kristillisyyden esikuvaa. Tätä kirjettä Kuokkasen Vilho piti aika hyvin kirjoitettuna, lukuun ottamatta esiliinaa koskevaa kappaletta. *”Siinä tuli yksi pykälä”*, huomautti Vilho. Kirjeessä oli suuri joukko allekirjoittajia, luultavasti kaikki paikalla olleet aikuiset mieshenkilöt. Linda Niska oli sanonut kirjeestä vähätellen, että melkein kaikki ovat suomalaisia.

Koska kirjeessä ei ollut Stenin eikä useimpien muidenkaan Lapin miesten nimiä, amerikkalaiset kirjoittivat kirjeen, jossa he kysyivät, miksi nimet puuttuivat, ja pahoittelivat, että kirjeen lähettäjät olivat hylänneet vanhoja saarnaajia. Se, että kirjeeseen oli kerätty poikkeuksellisen paljon nimiä, oikein alleviivasi Stenin ja kumppaneiden nimien puuttumista. Tähän kirjeeseen tuli Leevin puolelta vastauskirje, jossa luki: emme tunne Lapista muita vanhoja saarnaajia kuin Leevin. Lisäksi siinä vedottiin pitkiin välimatkoihin Lapinmaan kylien välillä [selityksenä, mikseivät kaikki olleet kokouksissa]. Minusta tuo kirje oli leeviläisten puolelta kohtalokas virhe. Ajattelin, että amerikkalaiset eivät voineet käsittää sitä muulla tavalla kuin että Steniä, Fransia ja Isakia ei pidetty enää saarnaajinakaan

(vaikka he olivatkin kyllä kaikki Leeviä nuorempia). Vetoaminen Lapin kylien välimatkoihin oli amerikkalaisten mielestä lumetta. Melvin junior kirjoitti Kallelle, että he tietävät Lapin kylien väliset välimatkat ja on harhaanjohtavaa vedota niihin esteenä kokouksiin pääsulle. Melvin sanoi samassa kirjeessä, että he ovat tulleet tuntemaan Kallen sydäimestä, ja siksi hän oli erityisen pettynyt, että Kallenkin nimi oli Jällivaaran kirjeessä, jossa ei ilmennyt minkäänlaista murhetta tapahtuneesta [uudesta hajaannuksesta].

Ajattelin, että jos halusi kiiruhtaa kirjoittamaan amerikkalaisille heti ensimmäisistä kokouksista, joihin Sten ei tullut, olisi pitänyt ymmärtää, miten amerikkalaiset reagoivat saadessaan kirjeen, josta puuttuvat Stenin, Fransin ja Isakin nimet ilman minkäänlaisia selityksiä. Arvelin, että amerikkalaiset saattoivat tosiaan jäädä tietämättömiksi siitä, että Sten kumppaneineen olivat saaneet kutsun Jällivaaraan mutta he eivät vain suostuneet tulemaan, kun taas Sten kannattajineen kielsivät Leeviä, Eeroa ja Lauria saarnaamasta niissä kokouksissa, missä heillä oli sananvalta. Tosin tämä selvitetään Laurin suomenkielisessä historiassa, mutta en tiennyt, olivatko amerikkalaiset lukeneet sitä (suurin osahan heistä ei ymmärtänyt suomea). Sekin oli mahdollista, etteivät he uskoneet sitä todeksi, he pitivät ehkä kirjeenvaihtoaan Leevin puolen kanssa luotettavimpana todisteena. Yrjö, joka oli amerikkalaisten silmissä erityisen kirkas tähti, vaikutti kirjeillään osaltaan heidän kannanmuodostukseensa.

Tuona päivänä Melvinin luona lukemani kirjeet valaisivat minulle niin ikään, mitä Stenin joukossa oikein oli tapahtunut Leevin hajaannuksen jälkeen. Kaikki Norjan ja Amerikan saarnaajathan jäivät siinä hajaannuksessa Stenin puolelle. Välittömästi hajaannuksen tapahduttua kesällä 1977 Kjöllefjordin saarnaajat Thoralf Jensen, August Krogh ja Hans Danielsen kirjoittivat Lappiin kirjeen, jossa he pyysivät lupaa olla saarnaamatta esiliinasta ja vaimoväelle lupaa olla pitämättä esiliinaa. Parkalompolosta lähetettiin Sten Johanssonin, Frans Martinssonin ja Isak Gunnelbrandin allekirjoittama vastauskirje, jossa sanottiin osapuilleen näin:

”Sellaista kirjettä, jossa annettaisiin lupa saarnaajille olla saarnaamatta esiliinasta ja vaimoväelle olla pitämättä esiliinaa, emme saata kirjoittaa, koska kristillisyyden vanhimmat eivät ole sellaista esikuvaa

näyttäneet eivätkä sellaista kirjettä kirjoittaneet. Sen sijaan sanomme, että te siellä ja me täällä seuraamme sitä esikuvaa, jonka uskolliset vanhimmat ovat jättäneet.”

Isak Gunnelbrand kuoli pian tämän kirjeen kirjoittamisen jälkeen 67 vuoden iässä. Melvinillä oli kopio Isakin kuolinilmoituksesta.

Thoralf Jensen oli lähettänyt Melvinille kopion norjalaisten kirjeestä. (Kirjeenvaihto käytiin suomeksi: Thoralfin pojan Akselin vaimo Armida, joka oli kotoisin Kääntöjärvestä Ruotsin Lapista, käänsi appensa kirjeet suomeksi). Tähän kirjeeseen Melvin vastasi näin: te olette paljon voittaneet meissä tämän kirjeen kautta, sillä jo isävainajani aikana on ollut se kysymys kristillisyydessä, onko ihminen sitten vasta kristitty, kun hänellä on tietyt vaatteet päällä. Melvin oli kirjoittanut kirjeen myös Stenille ja saatuaan vastauksen – epäilemättä myös kopion Parkalompolon kirjeestä koskien esiliinaa – Melvin kirjoitti uuden kirjeen Thoralfille, missä hän suositteli hyväksymään Lapinmaan vastauksen. Melvinin perusteluna oli, ettei hän muista koskaan kristillisyydessä olleen sellaista aikaa, että olisi ollut 100-prosenttinen yksimielisyys. Thoralfille tämä neuvo ei kelvannut, vaan hän kirjoitti Stenille kirjeen, joka merkitsi lopullista välikkoaa. Thoralf ihmetteli, millainen taito Stenillä on käsitellä työkumppaneitaan, niin että he ovat valmiita allekirjoittamaan mitä tahansa. Thoralfin mukaan Frans Martinsson oli kertonut Samuel Wettasjärven sanoneen, ettei Norjassa tule saarnata esiliinasta, kun Meri-Pietarikaan ei ollut sitä siellä vaatinut. (Leeville Sten oli tietävästi sanonut, että Fransi saa niin helposti väärän käsityksen.)

Kirjepinossa oli myös Stenin Melvinille kirjoittama kirje, jossa hän kertoi nuoresta miehestä, joka on tullut näkemään, miten väärää Laurin ja Eeron työnteko on. Melvin kysyi vuorostaan kirjeessään, kuka tämä nuori mies on. Sten vastasi ja ilmoitti, että mies, jonka silmät olivat auenneet, oli Svante Nilsson. Jotenkin Stenin kirjeet eivät vakuuttaneet minua, että hän olisi itse vakuuttunut tehneensä oikein. Svante taisi olla vain hetken tuolloin Stenin mukana, koskapa kaksi vuotta hajaannuksen jälkeen, kun tapasin ensi kerran Stenin, hän oli jo jäänyt pois.

* * *

Melvin kertoi siitä, miten Jönsson ja Stöckel kulkiessaan Amerikassa 1946 opettivat uudenaikaista kristillisyyttä. (Kirjassa 'Hengellisen hallituksen vaiheet' on Hilma Stöckelin antama tieto, että Jönsson kielsi Stöckeliä, että täällä ei sitten saarnata kukista ja kuvista). Melvin vähän perui puhettaan sanomalla: *"En minä sillä, kun Yrjöllä on luottamus Stöckeliin"*.

August Isakssonista Melvinillä ei ollut pahaa sanaa sanottavana. Minulle selvisi, että Arthur Niska ja August Isaksson olivat olleet läheisiä ystäviä. [Tästä kertoi minulle myös Arthur Niskan vävy Tauno Vainikka. Hän mainitsi samalla, että Arthur ei pitänyt lainkaan Jönssonista, mutta hän luulee sen johtuvan siitä, että Jönsson oli järjestyksen mies, toisin kuin Arthur.] Ensimmäisessä Lauri Koistiselle kirjoittamassaan kirjeessä Melvin oli kysynyt: *"Koska August Isaksonni kuoli? Onko hänestä kuoleman muisto kirjoitettu? Millainen pois lähtö hänellä oli?"* (IV VK, nro 259).

Niin täydellinen oli tietosulku Lapista ollut, ettei sanoma August Isakssonin kuolemasta ollut ehtinyt kymmenessä vuodessa Minneapolisin saarnaajalle. Viimeinen tieto Isakssonista Jällivaaran kirjeissä on, että hän makasi jouluna 1964 sairaana kotonaan Vittangissa omissa mielipiteissään.

Melvin ja Linda Niskalla oli 13 lasta, neljä poikaa ja yhdeksän tytärtä. Kun Melvin erotettiin, kaikki muut lapset paitsi yksi tytär, Annethe Carlson, seurasivat isäänsä. Annethe Carlson jäi miehensä Davidin ja lastensa kanssa suureen joukkoon [Tapasimme heidät Calumetissa Edward Leväsen motellissa 1991, kun Eero, Lauri, Toivo ja minä olimme Amerikassa. Annethe Carlson sanoi minulle: *"En ole hylännyt lapsuuteni kristillisyyttä."*

Tilanne Melvin ja Linda Niskan perheessä oli aluksi sangen samanlainen kuin Severi ja Anna Mäkelän perheessä: perheet olivat melkein samankokoisia (Melvinillä yksi lapsi enemmän), ja kummankin perheen kolmas lapsi oli ainoa Jönssonin puolelle jäänyt. Sisarussarjat olivat samanikäisiäkin: vanhimmat lapset olivat syntyneet vuosina 1938 (Mirja Heino) ja 1940 (Evelyn Wilen), nuorimmat (Lois Niska ja Aino Mäkelä) vuonna 1956. Melvinin tyttäristä kaksi, Junetta ja Eunice, meni maailmaan.

Melvinin ja Ralphin välinen kipeä hajaannus jakoi Melvinin lapsikatraan kahtia: isä Melviniä seurasivat poika Melvin vaimonsa Esterin ja lastensa kera, Elsie Muonio miehensä Dennisin ja lasten kera, Victor vaimonsa Pamelan ja lasten kera, Marian Halberg, jonka mies Arthur oli isossa joukossa, sekä nuorin poika Leonard (en ole varma, tekikö hän parannuksen lankeemuksesta vasta Ralphin hajaannuksen jälkeen). Ralphin puolelle menivät Melvinin lapsista vanhin Evelyn Wilen miehensä Daven ja kahden kasvattilapsen kera, Charles vaimonsa Eleanorin ja lasten kera, Edith Maki, jonka mies Edward oli isossa joukossa, sekä naimattomat tyttäret Lila ja Lois. Melvinin vävy Dennis ja Sivertin vävy Michael Muonio ovat serkuksia. Muoniot olivat lähtöisin Gacklesta Pohjois-Dakotasta. Dennis oli syntynyt siellä, ja hänen lapsuudessaan kylä oli vielä paljolti suomenkielinen. Kun Dennis oli mennyt kouluun, opettaja oli alkanut itkeä, kun lapsilla oli erilaisia äidinkieliä eivätkä he osanneet englantia. Niinpä kohteihin annettiin kehotus puhua englantia lapsille.

Yövyin Melvinin ja Lindan kodissa. Perjantai-iltana olin naapurikylässä Waverlyssä Victor ja Pamela Niskan vieraana. Victor kertoi Charlesin käyneen heillä äskettäin ja selittäneen innokkaasti kristillisyyden mahdollisuuksista suljetussa Neuvostoliitossa. Ihmettelin vähän, miten sinne voi mitenkään mennä saarnaamaan. Siihen aikaan ei osannut ajatella, että vajaan kahden vuoden kuluttua Neuvostoliitossa nousee valtaan Mihail Gorbatsšov, jonka aloittama uudistuspolitiikka johtaa koko jättiläisvaltion hajoamiseen. Victor kertoi antaneensa Charlesin vain puhua. Kun Pamela lähti ostoksille, hän antoi suukon miehensä suulle ja sanoi minulle: *"Nähdään pian"*. Victorin luona näin kotitietokoneen, jolle talon isäntä poikineen olivat suunnitelleet jonkin pelin. Aloitussivulla oli tekijöiden nimet. Suomessa en ollut vielä nähnyt tietokonetta kenenkään kotona.

Yövyin Victorin ja Pamelan luona ja lauantaina 9.7. palasin taas vanhalle Melvinille. Muistaakseni tänä päivänä olin Melvinin yläkerrassa, kun Ruth tuli ilmoittamaan minulle, että jos haluan tavata Melvinin tyttären Lilan, hän on nyt alakerrassa, vaan *"hänellä ei näytä olevan paljon jäljellä"* (kristillisyydestä). Lila (äännetään 'Laila') oli ollut Ralphin puolella, mutta hän oli löytänyt mennoniittimiehen [nimeltään Wayne Schmidt]

ja vieraantunut lestadiolaisuudesta. Mennoniiitit ovat aika vanhakantainen saksalaistaustainen uskonsuunta. Keskustelu koski lähinnä maallisia, ja Lila oli sangen vähäpuheinen. Mies puhui sitäkin innokkaammin muuttopuuhista. Linda kertoi saaneensa hiljattain ilkeän kirjeen nuorimmalta tyttäreltään Loisilta, joka oli niin ikään Ralphin puolella. Linda mainitsi sanoneensa Charlesille, joka oli käymässä vanhempiensa luona: *”Mikset sinä lähde, äläkä tule koskaan enää takaisin”*. En sanonut mitään, vaikka minusta tuo kuulosti aika lailla kolkolta puheelta omalle pojalle.

Illalla olin Melvinin luona saunassa. Melvinin nuorin poika Leonard eli Lenny sanoi minulle lauteilla, että Ralph ja kumppanit eivät enää luottaneet Melviniin vaan pitivät itseään viisaina. Sunnuntain vastaisen yön olin Leonardin talossa, jossa hän yksinään asui. Oli niin kuuma, että ikkunat olivat auki. Sirkat sirittivät raikuvasti ulkona.

Sunnuntaiaamuna 10.7. matkasimme Leonardin kanssa kirkkoon Melvin juniorin ja Esterin luo Anokaan, joka on Minneapolisin pohjoinen esikaupunkialue. Kirkko alkoi jo puoli kymmeneltä aamulla pyhäkoululla. Helen Nelson, vanhan Melvinin sisar, tuli iloisesti tervehtimään ja kertoi olevansa *”Helena”*. Arthur Niskan kahdeksasta lapsesta kolme vanhinta, Melvin, Ralph ja Helen, olivat kesällä 1975 yhdistyneet Euroopan leeviläisten kanssa. Ruth kertoi, että jotkut Arthur Niskan lapsista vihasivat isäänsä, ja heidän elämänsä on mennyt hyvin huonosti.

Kirkonmeno alkoi siten, että isät kuulustelivat lastensa katekismuksen tuntemusta. Lasten piti osata sanasta sanaan käskyjen selitykset. Sitten Melvin jr. piti pienemmille ja Sivert suuremmille lapsille pyhäkoulua. Kello kymmeneltä alkoi varsinainen kirkko. Amerikan lestadiolaisten eli apostolis-luterilaisten kirkko on samanlainen tapahtuma kuin vanhan maailman kokoukset tai seurat: veisataan virsi, luetaan rukous, veisataan virsi, luetaan Laestadiuksen saarna, veisataan virsi, pidetään varsinainen saarna. Jos muistan oikein, Amerikassa veisattiin lopuksi vielä virsi, pidettiin loppurukous ja veisattiin virsi. Saarnavuorossa oli Sivert. Olin vähän ihmeissäni, kun minusta saarnassa ei ollut oikein mitään sisältöä. Ainoa anteeksiantoja oli Victor Niskan ehkä 10-vuotias poika Nathan. Hänellä oli kädessään nenäliina, jolla hän pyyhki silmiään samalla, kun hän kiersi ympäri pyytämässä anteeksi. Amerikkalaiset veisasivat

tavattoman hitaasti ja polveilevasti. Ruth kertoi kuulleen Suomessa, että leeviläiset veisaavat oikein hitaasti. Minneapolisissa veisuu oli kyllä hitaampaa.

Jäin yöksi Melvin juniorin luo. Totesimme, että jos haluan tavata Ralphin puolen väkeä, helpointa olisi lentää Etelä-Dakotaan tapaamaan Dave Wileniä. Melvin soitti langolleen Davelle, ja sovimme, että tapaan hänet seuraavana päivänä Rapid Cityn lentokentällä. Melvin kertoi, että Dave oli tuntunut aikoinaan hänestä läheiseltä kuin oma veli. Melvinin mielestä Dave totesi osuvasti vuonna 1974 ilmestyneestä Amerikan elävän kristillisyyden historiasta, ettei se ole historia vaan muistokirjoitus. Melvin kertoi myös viimeisistä Calumetin juhannuskokouksista, joissa hän oli mukana. Samaan aikaan isä-Melvin ja Dave olivat juhannuskokouksissa Svappavaarassa. Melvinin matka oli tullut jo julkiseksi Amerikassa. Arnold Ruonavaaran kasvot olivat mustat, kun hän sanoi kiivaasti saarnassaan: *”Jos joku kysyy niistä asioista, pitää sanoa: ‘En halua kuulla siitä sanaakaan!’”*

Joku Melvin juniorin pienimmistä lapsista oli tullut Calumetin seurojen aikana niin levottomaksi, että hän huusi vain. Niinpä Melvinin ja Esterin täytyi lähteä lapsineen kesken kokousten kotiin Minneapolisiin. Kun he olivat päässeet lähtemään Calumetista, lapsi rauhoittui täysin. Melvinin mielestä Jumala osoitti tällä tavalla, ettei heidän tarvinnut enää olla tekemisissä suuren joukon kanssa. Lapsikin tunsikin hengen.

Nuori Melvin kävi samana vuonna 1975 Euroopassa joulun ja uuden vuoden aikaan. Hän nimitti näkemäänsä tyttöjen liikutusta orjuuden huudoksi. Melvin jr. oli pannut merkille, että tyttöjen tullessa Stenin luo huuto vaimeni mutta sitten se yltyi uudelleen. Stenillä oli siis kaiketi voimaa vaimenta orjuuden tunnetta. Jälkeenpäin aprikoin itsekseni, millaisia mahtivat olla liikutukset Laestadiuksen aikana, jotka olivat suruttomien korvissa koirien ulvomista, kissojen naukumista ja luontokappaleiden huokaamista.

Kysyin Melvin nuoremmalta, milloin heidän käsityksensä mukaan opetuslapset uudestisyntyivät. Hän totesi ykskantaan, että helluntaina. Minusta Melvinin vastaus kuulosti siltä, että tämä oli hänen järkkymätön mielipiteensä. Nyt sain omin korvin kuulla, ettei Salmen arvelu pitänyt

paikkaansa, että amerikkalaiset olisi jakanut kysymys opetuslasten uudestisyntymisestä.

Pikku-Melvinin kanssa puhuin aika paljon suomea, vaikka hän joutui tämän tästä pyytämään: *”Sano uudestaan”*. Vanhan Melvinin lapsista osasi suomea vain kaksi, Melvin jr. ja Edith Maki [joka oli asunut jonkin aikaa Suomessa; Edithin tapasin vasta 1985 ja 1991 Laurin, Eeron ja Toivon kanssa]. Vaikka Melvin ja Linda puhuivat sujuvasti suomea, lapsilleen he olivat puhuneet vain englantia. Tilanne amerikansuomalaisten parissa oli samanlainen kuin Ruotsin Lapissa: kaksikielisyys oli ikään kuin välttämätön paha, yhden tai enintään kahden sukupolven välivaihe siirryttäessä yksikielisestä suomenkielisuudesta yksikieliseen englannin-/ruotsinkielisyyteen. Niinpä Ruotsissa ja Amerikassa on ollut aivan tavallista, että lapset eivät ymmärrä vanhempiensa äidinkieltä. Ajan mittaan olen oppinut arvostamaan yhä enemmän omia vanhempiani ja isovanhempiani, joiden sitkeyden ja päättäväisyyden ansiosta opin ruotsin täysin suomenkielisessä ympäristössä. Erityisen kiitoksen ansaitsevat äitini Anneli ja isoäitini Helvi, jotka olivat supisuomalaisista perheistä ja ottivat miestensä haasteet vastaan opettaa lapsille myös ruotsi – saaden samalla itsekin toimivan ruotsin taidon. Isä ihmetteli usein tultuaan Lapista seuroista, että aivan ilmaiseksi voisi antaa oman kielensä lahjaksi lapsilleen (mutta silti sitä ei tehdä vaan puhutaan lapsille yksinomaan ympäröivän yhteiskunnan kieltä, jonka he joka tapauksessa oppisivat). – Kaksi suomenkielistä sanaa, huivi ja tutti, kuului Niskojen jälkikasvun sanastoon.

Melvin jr. oli oppinut kielen suomalaisen vaimonsa Esterin kautta. Esteri puhui lapsilleenkin suomea, niin että he kaikki osasivat sitä. Varsinkin vanhemmat lapset halusivat puhua suomea kanssani, vaikka puhe kävi vähän kankeasti. Innokkain suomen puhuja oli kuitenkin parivuotias Harri, joka oli ollut juuri äitinsä kanssa Suomessa. Hän oli innostunut tavattomasti äitinsä kielestä nähdessään, että on olemassa ihan oikea maailma, jossa kaikki puhuvat tuolla tavalla. Sivertin luona Harri huuhahti innokkaasti: *”Äiti, mä meen tonne leikkiin”*. Olin ymmärtänyt lauseen väärin, jollei Joan olisi selittänyt, että Harri halusi mennä järvelle (kirjoitetaan englanniksi *”lake”*, äännetään *”leik”*). Dennis Muonion poika James oli ihailut (ehkä vähän kateellisena) Harrin kielitaitoa, kun

niin pieni poika osaa sekä englantia että suomea. Illalla kävimme ajelulla Anokassa katsomassa 3.7. riehuneen tornadon jälkiä. Näin, miten paikallinen tornado voi olla: jokin talo oli tiilikasana, viereinen rakennus aivan ehyt.

Seuraavana päivänä, maanantaina 11.7., Melvin nuorempi saattoi minut lentokentälle. Edestakainen lippu Etelä-Dakotaan maksoi suunnilleen 200 \$ eli 1000 mk, niin että se oli aika iso lovi lompakossani. Lentokoneessa kirjoitin ylös mietteitäni:

”Lennolla nro 961 Minneapolisista Rapid Cityyn 11.7.1983: Nyt olen matkalla vierailulle Dave ja Evelyn Wilenin luo Sturgisiin ja ehkä myös Sophia Hillin luo Spearfishiin. Pyydän, että Sinä, joka olet johtanut minua kristillisyyden tiellä tähän päivään asti, siunaisit lyhyen käyntini täällä ja kääntäisit kaikki parhain päin niille, joilla on vain halu vaeltaa Vapahtajamme verisissä jalanjäljissä, kunnes saamme laskea matkasauvan sillattoman virran rannalla. Rukoilen, että johtaisit minua kuuliaisuudessa ja totuudessa, ettei mikään inhimillinen minua turmelisi. Johdata puhuttani Wileneillä, etten vahingoittaisi Jumalan työtä heissä, mutta jos mahdollista, että se kääntyisi heidän parhaakseen. Siunaa myös kokoukset Howard Lakessa, Montrossessa, Waverlyssä, Anokassa ja Burnsvillessä, että ne vaikuttaisivat niin, että me Sinun lapsesi voisimme kasvaa armossa ja Herramme Jeesuksen armossa ja tuntemisessa.”

Rapid Cityn pienellä lentokentällä minua odotti pitkä, laiha ja kaitakasvoinen mies, joka nyökkäsi nähdessään minut. Hän oli epäilemättä Dave Wilen. Tervehdimme Jumalan rauhalla. Matkalla Sturgisiin Dave puhui omista kristillisyyden koettelemuksistaan, miten hän joutui kauhistumaan helvettiä mutta sai kuitenkin tulla osalliseksi Jumalan armosta. Tunsin, etten osaa sanoa tuohon mitään. Ajattelin, että olenkohan koskaan oikein koetellut asiaa noin syvällisesti. Pelkäsin myös joutuvani vastaamaan kysymyksiin omista kokemuksistani. Ajoimme tienhaaran ohi, jossa luki ’Mt. Rushmoren veistokset’. Ihmettelin, ovatko Mt. Rushmoren veistokset tosiaan täällä. Ne ovat maailmankuulu nähtävyys, valtavat kallioseinämään hakatut kasvokuvat neljästä Yhdysvaltain presidentistä.

Dave vastasi, ettei hänellä ole koskaan ollut aikaa mennä niitä katsomaan.

Poikkesimme vain pikaisesti Daven kotona tervehtimässä emäntä Evelyniä ja saamassa jotakin suhumme. Evelyn kysyi, olenko naimaton. Aterian jälkeen aloimme tehdä lähtöä, sillä Dave ilmoitti menevämmen käymään Charlesin luona Solenissa naapuriosavaltio Pohjois-Dakotan puolella. Dave lupasi, että takaisin tultuamme voisimme käydä Sophia Hilliä tapaamassa ennen lentoani Minneapolisiin. Sophia asui naapurikaupungissa Spearfishissä. Lähtöhetkellä Dave ja Evelyn alkoivat halailla ja suukotella toisiaan, niin että menin vaivautuneena ulos odottelemaan. Niin alkoi matkamme Etelä-Dakotan mustilta kukkuloilta halki kumpuilevan preerian. Heti matkan alussa oli tien vieressä komea vuori. Kysyin sen nimeä, ja Dave kertoi sen olevan Bear Butte. Dave totesi, että tämä on [elokuvien ja seikkailukirjojen] villi länsi. Autossa oli tavattoman kuuma, niin että laskin hikisen lippalakkini polvelleni. Dave kommentoi: *”Kun olin Euroopassa, piti olla juuri tuollainen lakki. Minä en usko sellaisiin kappaleisiin.”* Dave kysyi, kuinka vanha olen. Sanoin täyttäväni tällä viikolla 22. Dave – joka oli 47-vuotias – sanoi toivovansa, että hänellä olisi minun terveyteni ja nuoruuteni. Ajattelin, että tupakanpoltto ja hampurilaisruokavalio eivät olleet oikein sopusoinnussa toivotuksen kanssa.

Dave kertoi matkalla kaikenlaista. Hänen isoisänsä Nick Wilen oli ollut saarnaaja. Ennen kuolemaansa [9.6.1953] hän oli sanonut Davelle, että vielä tulee kristillisyyteen hajaannus, ja siitä harvat säästyvät. *”Ja jos sinä silloin menetät kristillisyytesi, kuka tietää, saatko sinä enää sitä takaisin.”* (Tätä kirjoittaessa muistuu mieleen Daven puheen painokas, vähän laulava poljento.) Dave kertoi, millaisia olivat ajat ennen hajaannusta. Kun Spearfishin rukoushuoneelle tuotiin pääsiäisenä jättiläiskokoinen pääsiäispupun muotoinen kakku, Evelyn oli tullut itkien Daven luo ja kysynyt, kuinka kauan meidän vielä täytyy olla tässä. Kun Melvinin perhe sai yhteyden Euroopan leeviläisiin, Dave lähti vaimonsa ja appivanhempiensa kanssa tutustumiskäynnille yli valtameren. Lentokoneessa Davelle oli tullut sellainen ajatus, että jos tämä osoittautuu totuudeksi,

tulee olemaan yksi hajaannus toisensa perästä. Dave oli itsekin ihmetelty, mistä hänelle sellainen ajatus tuli.

Amerikan pikku joukosta vain vanhempi Melvin oli saarnaaja ennen hajaannusta. Melvinin tultua erotetuksi vävy Dave asetettiin saarnaajaksi, pian myös nuorempi Melvin. Sivert Hendricksonin jätettyä suuren joukon syyskuussa hänestäkin tehtiin saarnaaja. Viimeisenä asetettiin saarnaajaksi Ralph ennen joulua. Niinpä saarnaajia oli kaikkiaan viisi. Victor Niska luki usein Laestadiuksen saarnan.

Daven mielestä Niskan joukossa oli ilmaantunut epäterveitä ilmiöitä suuresta kirkosta tapahtuneen eron jälkeen. Hendricksonin tyttöjen vaikutuksesta syntyi käytäntö, että pyhäpäivänä täytyy koko ajan pitää huivia. (Olin kuullut tästä jo Sirkkikseltä, joka tunsu hyvin Ruthin ja Joanin. Nämä olivat vedonneet Paavalin sanoihin, että rukoillessa vaimoilla tulee olla pää peitettynä ja toisaalta kristityiden tulee rukoilla lakkaamatta.) Tytöt olivat myös nuhdelleet Evelyniä liian tiukasti vyötäisille sidotusta vyöstä.

Dave nosti etu- ja keskisormensa pystyyn niin, että sormet olivat tiukasti yhdessä, ja sanoi: *"Me olimme Melvinin kanssa näin"*. Tuo tarkoitti siis, että he olivat kristillisyyden asiassa saumattomasti yhtä. Kun amerikkalaiset saivat kuulla Stenin ja Thoralfin välirikosta, Dave oli sanonut pelkäävänsä, että Thoralf on oikeassa. Dave oli myös aavistellut, että seuraukset ulottuvat Amerikkaan. Niinpä hän oli sanonut apelleen Melvinille toivovansa, ettei tämän tarvitsisi nähdä, mitä tapahtuva on. Syksyllä 1979 oli kokoukset Etelä-Dakotassa Daven ja Evelynin luona. Daven mukaan kokouksissa oli tavattoman jännittynyt ja kireä tunnelma. Toisistaan tietämättä olivat muistaakseni ainakin Dave, Charles sekä Melvinin tyttäret Edith Mäki (sekä Lila ja Lois?) valvoneet yöllä ja aprikoineet, mitä tämä oikein tarkoittaa. Dave oli sitten ottanut asian julkisesti esiin seuraavana päivänä kysyen, mistä tämä johtuu, että kaikki ovat toistensa kurkussa. Tämä oli pahentanut tilannetta entisestään. Jouluna 1979 Minneapolisiiin järjestettiin kolmen päivän kokoukset, joka päivälle yksi kokous. Charles Niska, joka asui tuolloin Minneapolisissa, kirjoitti Ralphille ja Davelle arvelunsa, että tarkoituksena on, että vain tietyt kolme saarnaajaa saarnaavat (nimittäin Steniä kannattavat Melvin vanhempi ja nuorempi sekä Sivert Hendrickson). Noista kokouksista Ralph,

Dave ja Charles olivat lähteneet kesken pois, kun he olivat saaneet tuntea, etteivät olleet tervetulleita. Amerikan steeniläisten jakautuminen Melvinin ja Ralphin puoliin tapahtui siis samaan aikaan kuin minä istuin Stenin luona Kiirunassa. Stenillä ei selvästikään ollut aavistusta Amerikan tapahtumista, kun hän luetteli minulle kaikkien Amerikan viiden saarnaajan nimet ja mainitsi erityisesti Daven.

Dave oli käynyt tämän jälkeen kerran vanhan Melvinin luona. Dave oli kysynyt apeltaan, mitä tälle kuuluu. Melvin oli vastannut: *”Minä olen elossa. Mitä sinä et toivo.”* Dave sanoi, ettei hän ole koskaan toivonut sellaista. *”Sinä olet valehtelija! Minä en puhu mitään valehtelijoiden kanssa!”* Melvin oli huutanut. Kun Dave ajoi kotiinsa Etelä-Dakotaan, hän kertoi itkeneensä koko matkan kasvattipoikansa Craigin kanssa.

Dave kertoi anoppinsa Lindan sanoneen syyksi tilanteeseen, että Charles on ollut kateellinen isoveljelleen Melvin nuoremmalle tämän lapsena saamasta uudesta polkupyörästä. *”Paska”*, kuului Daven kommentti. Se taisi olla ainoa Daven suusta kuulemani suomenkielinen sana. Ehkä sisarusten kesken oli ollut kuitenkin entuudestaan jotakin kitkaa. Vanhemmatkin voivat joskus olla puolueellisia lastensa suhteen, tai lapsista voi tuntua siltä.

Olin kirjeessäni Ralphille ihmetellyt, mikseivät Ralph, Dave ja Charles käyneet Euroopan-matkallaan lainkaan Ruotsin Lapissa, ja vedonnut Kuoksun sanoihin Lumijärvelle. Dave vastasi nyt tähän, että jos he olisivat menneet Lappiin, ainoa käyntikohde siellä olisi ollut Vilhelm Ormmalm.

Neljän tunnin ajon jälkeen saavuimme Charlesin luokse. Dave oli ennakkoon kertonut minulle, että Charlesilla on suuri perhe. Lapsia oli seitsemän: Matthew, Jonathan, Mark, Rachel, Cara, Seth ja Paul. Charles itse oli aika pulska mies ja vaimoaan Eleanoria lyhyempi.

Dave ja Charles sanoivat Sivertin tulleen Niskan joukkoon mukaan vasta sen jälkeen, kun oli käynyt ilmi, ettei hänestä tehdä Minneapolisiin saarnaajaa Melvinin tilalle. Daven ja Charlesin mukaan Sivert ei ollut nimittäin ollut yhtä Melvinin väen kanssa ennen Melvinin erottamista. Minä taas ihmettelin heille, että jos Sivertin tavoitteena oli tosiaankin

saarnaajan virka, miksi hän oli vastustanut Melvinin erottamista. Sellaisella politiikalla ei taatusti saavuttaisi saarnaajan asemaa.

Kun kehkeytyi keskustelua esikuvasta, kerroin Albert Jänkänpään muistelleen Lapin saarnaajaa Mäntyvaaran Juhania, joka oli saarnannut niin paljon esiliinasta, että häntä alettiin pilkata vyöliinasaarnaajaksi. Charles sanoi: *"Mutta onko se silti oikein?"* Dave kysyi minulta, miksi sitten monilla Euroopassa oli esiliina samasta kankaasta kuin hame. Vastasin, että ehkä he halusivat seurata esikuvaa mutta eivät halunneet pahentaa amerikkalaisia. Davea, Charlesia ja Eleanoria tämä vähän hymyilytti. Dave kysyi virnistäen: *"Uskotko sinä, että se johtui siitä?"* *"No en"*, myönsin.

Kun kiitin ruoan jälkeen kaikkia kädestä, Charles sanoi, että sellaisia tapoja tuotiin Amerikkaan Lapista. Dave, Charles ja Eleanor pahoittelivat sitä, että pienet lapsetkin pakotettiin kiertämään ympäri ja kiittämään kaikkia. Kerroin Davelle, että Melvin jr. sanoi kokeneensa Daven läheiseksi veljeksi. Dave sanoi, että ehkä hän on tuntenut niin. Daven omasta mielestä taas oli koko ajan tuntunut siltä, että heidän välillään on ikään kuin seinä. Dave kuvasi seinän todellisuutta heilauttamalla kättään kasvojensa edessä.

Melvinin puolelle jääneistä Dave ja Charles totesivat, että Victorin puheista kuuli, että hän oli koetellut kristillisyyden omalla sydämellään. Victor ei koskaan puhunut omasta uuden syntymisen kokemuksestaan, mutta tapa, jolla hän puhui kristillisyydestä, osoitti, että hän oli sen kokenut.

Dave kertoi, että Suomessa ollessaan Koistisen Kalle oli tullut hänen eteensä istumaan ja sanonut, että hän haluaa kuulla, miten amerikkalaiset ovat uskomassa. Lauri tulkkasi, ja tovin kyselyään Kalle oli todennut olevansa tyytyväinen kuulemaansa. Davekin vaikutti tyytyväiseltä kuulusteluun. Charles sanoi mielipiteensä, että Lauri oli kateellinen Jönssonille, jolla oli niin paljon isompi joukko kuin hänellä.

Amerikkalaiset olivat käyneet myös Kjöllefjordissa (uutena vuotena 1976). Rolf Krogh osasi vähän englantia, niin että hänen kanssaan saattoi keskustella jonkin verran, kuten Charles totesi. Dave kertoi Hans

Danielsonin ilmeen paljastaneen, että hän ei pitänyt siitä, että amerikkalaiset keskustelivat rukoushuoneella Rolfin kanssa. Dave ei ollut kuitenkaan tiennyt, mistä tämä johtui.

Dave ja Charles kertoivat tapauksesta, joka vaikutti Melvinin ja Ralphin välisen halkeaman syntyyn. Melvin nuorempi oli pitänyt raamatuntutkintoa yhdestä, kahdesta ja viidestä leiviskästä (Matt. 25:14–30). Ralph oli kysynyt, olisiko mahdollista, että yhden leiviskän mies kävisi kauppa leiviskällään ja voittaisi toisen leiviskän, mutta viiden leiviskän mies kaisi leiviskänsä maahan. Tällöin Melvin oli mennyt isänsä luo valittamaan, että Ralph hajottaa koko kristillisyyden. Charles arveli minulle, että ehkä Melvin tunsu, että hänen kristillisyytensä tulee revityksi tuollaisesta kysymyksestä, tai ehkä hän piti itseään viiden leiviskän miehenä. Daven mielestä Melvin junior oli taitamattomalla jyrkkyydellään vaikuttanut siihen, että joku oli väsynyt kristillisyyden kilvoituksessa.

Kerroin Lilan käyneen isä-Melvinin luona ja mainitsin jotakin siitä, miltä hänen tilanteensa minusta näytti. Dave ja Charles kertoivat, että Lila on ollut koko ajan Melvinin hajaannuksen jälkeen poissaoleva (englanniksi ”lost”), siis ei oma itsensä. Ymmärsin, että välien täydellinen katkeaminen omiin vanhempiin ja osaan sisaruksista voi olla todella kova isku ihmiselle. Kun Lila oli tavannut tulevan miehensä, Ralph oli kehottanut varovaisuuteen, että pitää ensin oppia tuntemaan toinen, ennen kuin sitoutuu mihinkään. Mainitsin Lindan sanoneen, että Lois oli kirjoittanut ilkeän kirjeen. Charles sanoi Loisin vain muistuttaneen vanhempiaan siitä, missä he ovat menetelleet väärin. Dave ja Charles sanoivat, että Lois on ollut sisartaan Lilaa vahvempi. Eleanor totesi vähän suruissaan, että hänen suuressa joukossa olevat vanhempansa käyvät sentään joskus heillä lapsia katsomassa, mutta Charlesin vanhemmat eivät käy lainkaan. Olin tavannut Eleanorin vanhemmat, Ericksonin pariskunnan, edellisenä vuonna Kiirunan helluntaikouksissa Sölve Anderzénin luona. Mainitsin Eleanorille tästä ja varmistin, että hänen isänsähän on pitkä, kaljupäinen mies. Eleanor nyökkäsi. Minulle oli jäänyt isä Ericksonista oikein miellyttävä kuva.

Dave ja Charles kertoivat Suomen-matkastaan. Yrjö oli vedonnut Paavalin sanoihin, ettei tule sallia yhtään kannetta vanhinta vastaan, muutoin

kuin kahden eli kolmen todistajan kautta. Tällä hän viittasi Melviniin. [Severin pojat ovat ihmetelleet, miksei Yrjö soveltanut ymmärrystään August Isaksoniin.] Dave kertoi kirjoittaneensa Yrjölle pyrkien osoittamaan, että kysymys ei ole siitä, että he kantaisivat Melvinin päälle. Yleluksen Salme oli ollut ensin vähän arka ja peloissaan, mutta vapautunut keskustelun mitta. Saarisaloilla Helmi oli kysynyt, miltä heidän välinsä tuntuu. Kun Dave sanoi, että hän tuntee, että heillä on sama henki ja mieli, Helmi oli syleillyt häntä iloisena ja liikuttuneena.

Charles kertoi, että he ovat usein käyneet perheensä kanssa eri kirkkojen jumalanpalveluksissa, ja hänellä on ollut pyrkimyksenä päästä keskustelemaan pastorin kanssa. Charles sanoi kirjeeseeni viitaten, että tämä (että opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina) on ollut heidän ymmärryksensä Amerikassa, mutta Charles antoi ymmärtää, ettei sen välttämättä tarvitse olla niin. Charles siis myönsi asiassa olevan vielä keskustelun sijaa, toisin kuin veljensä Melvin, jonka kanta vaikutti lukkoon lyödyttä. Ehtoolla ennen yöpuulle menoa Charles katseli kaukaisuuteen ja lausui hiljaksi: *”Voitto on tullut Karitsan veren kautta”*.

Seuraavana päivänä Ralph soitti Charlesille ja kysyi minulta puhelimesta, olisinko halukas tapaamaan hänetkin. Ralph, joka asui Pohjois-Michiganissa, ehdotti voivansa tulla käymään Minneapolisissa. Olin vähän peloissani, mitä mahtaa tapahtua, kun toiset Euroopan vieraat ovat myös paikan päällä, mutta suostuin kuitenkin ehdotukseen.

Ennen lähtöämme paluumatkalle Charles kehotti minua menemään Kjölfjordiin tapaamaan Thoralf Jenseniä, ennen kuin hän kuolee. Charlesin ehkä kymmenvuotinen poika Jonathan kysyi minulta, mitä ajattelen asioista, joista olen nyt kuullut. Hän oli seurannut tarkkaavaisin silmin keskustelujamme. Paluumatkalla mainitsin Davelle soittaneeni Leeville samana päivänä, kun hän kuoli. Dave kertoi sisarestaan, jonka kanssa hänellä oli ollut sama mieli. Sisar oli kuitenkin väsynyt ja painunut ison joukon helmaan. Samoin hän mainitsi sedästään, joka on kantamassa aivan oikeaa mieltä kristillisyyden asiasta. Minulle hän sanoi useaan kertaan: *”Koettele henget, koettele henget!”* Hän vilkaisi minuun ja sanoi, että nyt päässäsi on kauhea sekasorto.

Ajomatkalla Solenista Sturgisiin mielessäni välähti yhtäkkiä salaman lailla, että oikeassa on joko Leevin joukko tai Thoralfin ja Ralphin joukko, sillä oikeassa voi olla vain sellainen, joka on suora ja rehellinen omassa kannassaan. Sellainen, joka mutkittelee vilpillisesti kootakseen kansan puolelleen, on väistämättä väärässä. Minusta näytti yhtäkkiä aivan selvältä, että juuri näin Sten on menetellyt. Hän on todellisuudessa ollut ulkonaisista asioista samaa mieltä kuin Leevi, mutta yrittänyt myötäillä amerikkalaisia ja norjalaisia voittaakseen heidät puolelleen. Tämän läpi Thoralf sekä Dave kumppaneineen ovat nähneet. Ajattelin, että tilanne on vähän samanlainen kuin Paavalin ja Pietarin aikana, kun Paavali nuhteli julkisesti Pietaria, joka vaelsi kaksinkertaisesti, söi muuten pakanoiden kanssa mutta juutalaisten aikana vältti pakanoita. Tämän rinnastuksen oli Saarisalon Sakari jo esittänyt. Oikeassa ovat joko juutalaiset tai pakanat – muttei missään tapauksessa se, joka toimii Pietarin tavoin. Dave vilkaisi minuun ja totesi minun vaipuneen syviin mietteisiin: *”Huomaan, että ajattelet ankarasti.”* En kuitenkaan kertonut hänelle, mitä ajattelin.

Dave kysyi minulta, haluaisinko asua täällä. Sanoin viihtyvänä paremmin siellä, missä kasvaa metsää. Dakotat ovat enimmäkseen puutonta pree-riaa. Dave huomautti, että Black Hillsissä (*”Mustilla kukkuloilla”*), missä hänen kotikaupunkinsa Sturgis sijaitsi, on metsää. Nimitys ’Black Hills’ johtunee juuri kukkuloiden tumman havumetsän peittämistä rinteistä.

Oli jo myöhäinen, kun saavuimme Sturgisiin, ja väsyneenä painuin nukkumaan. Muutaman sanan ehdin vaihtaa Wilenien kasvattipojan Craigin kanssa. Dave lupasi, että voimme aamulla poiketa Sophian luona matkalla lentokentälle, mutta nukuin niin pitkään, että Dave joutui ilmoittamaan, ettemme ehdi enää käymään Sophian luona. Olin vähän pettynyt siihen, että Dave ei herättänyt minua ajoissa. Epäilin hieman, ettei hän pitänyt sitä niin vahingollisena, vaikka Sophialla käynti jäikin väliin. Hän kertoi kyllä käyvänsä joskus Evelynin kanssa Sophian luona, vaikka heillä onkin kielivaikeuksia. Joka tapauksessa paljon ei puuttunut, että olisin päässyt Sophiata tapaamaan. Tosin pidin itsekin Daven ja Charlesin tapamista ensisijaisena, koska ajattelin, että leeviläisiä voin puhutella

Suomessa ja Ruotsissa, mutta Amerikan steeniläisten hajoamisesta voin saada kunnolla selkoa vain täällä.

Kun lensin takaisin Minneapolisiin, kirjoitin taas ajatuksiani:

”Lennolla 966 Rapid Citystä Minneapolisiin 13.7.1983 (syntymäpäiväni – kirjoitettu 22 vuoden ja 16 tunnin iässä (Suomen ajan mukaan). Kiitän näistä siunatuista päivistä Sturgisissa ja Solenissa, missä kävimme Charles, Eleanor, Matthew, Jonathan, Rachel, Cara, Seth ja Paul Niskan luona. Kuten Melvin sr. sanoi Ellillä, että hän ihmetteli, mitä ne (= Ralph, Dave ja Charlie) olivat täällä hommaamassa” ja niin kuin luin, mitä hän kirjoitti Yrjölle, samalla tavalla ihmettelin nyt, ovatko minneapolisilaiset toimineet oikein tässä kiistassa. Mutta rukoukseni on kuitenkin, että KAIKKI NE, JOILLA EI OLE MUUTA KUIN HALU AUTUAAKSI TULLA. AUTA MINUA OLEMAAN VAPAA, AVOIN JA REHELLINEN SINUN SANASI MUKAISESTI NÄINÄ PÄIVINÄ MINNEAPOLISSA. AMEN rukoillen apua ja johdatusta, Juha-Lassi”

Ester Niska tuli poikansa Harrin kanssa minua vastaan lentokentälle. Oli tullut joitakin kommelluksia, koska Ruotsin ja Norjan vieraat olivat saapuneet samana päivänä, ja Melvin jr. oli joutunut lähtemään pois. Ajoimme Ruthin ja Joanin talolle. Siellä olivat jo useimmat minneapolisilaiset sekä Sten, Aina, Uno, Krogh ja Danielsen. Sten alkoi pitää kristillisyyden kanssapuhetta, ja minä tulkasin ruotsista englanniksi. Minulle huomautettiin, että lasten on vaikea ymmärtää minua joidenkin sanojen virheellisen tai erilaisen ääntämisen vuoksi. Niinpä sain oppia, miten tulee ääntää oikein, esimerkiksi *”heaven”* (taivas) äännetään *”hevön”* eikä *”hiivn”*.

August Krogh ja Hans Danielsen tulivat yöksi Sivertille. Sivert ja Hazel olivat nimittäin olleet tyttärensä Joanin kanssa Kjöllefjordissa ja ystäväystyneet siellä. Hazel kertoi silmät kyyneltyen, että heidän lähdettyään Kjöllefjordista August Krogh oli sanonut, että oli kuin kellot olisivat lakanneet soimasta. Sivert ja Hazel olivat jopa innostuneet opiskelemaan vähän ruotsia. Joan osasi ruotsia sangen hyvin, aika hyvällä riikinruotsalaisella korostuksella. Joan oli tulkannut Kjöllefjordissa saarnan, ja Hazel kertoi Jumalan antaneen hänen löytää sanat. Hendricksonit olivat todenneet, että englanninkielisen on helpompi oppia ruotsia kuin suomea. Sivertin

lapsuudenkodissa oli tosin puhuttu suomea, mutta kävi niin kuin monessa muussakin amerikansuomalaisessa perheessä, että vanhimmat lapset (kuten Linda) oppivat suomen, mutta nuorimmat (kuten Sivert) eivät.

Hazel Hendrickson kertoi, että Yrjö oli puhunut Kiirunassa heidän lapsilleen, miten hän halusi nuorena olla mahdollisimman voimakas, juosta, hypätä ja kiivetä nopeammin ja paremmin kuin toiset nuoret. Hazelin mielestä oli niin lämmittävää, että Yrjö huomasi lapset, jotka niin helposti jäävät sivuun. Tämä oli tietääkseni Yrjön viimeinen käynti Lapissa. Siihen kannusti varmaankin erityisesti se, että mukana oli amerikkalaisia. Kerroin Sivertille Daven ja Charlesin näkemyksestä, että hän tuli suuresta joukosta vasta nähtyään, ettei hänestä tehty saarnaajaa Melvinin tilalle. Kerroin myös vastanneeni Davelle ja Charlesille, ettei minusta tunnu uskottavalta, että Sivert olisi noussut puolustamaan Melviniä, jos hänen tarkoituksenaan oli päästä Melvinin tilalle Minneapolisin saarnaajaksi. Sivert sanoi tienneensä jo, kuka saarnaajaksi tultaisiin valitsemaan. Tosin Sivert lisäsi huomanneensa, että hänellä olisi sopivat lahjat saarnaajan tehtävään.

Hans Danielsen halusi heti soittaa vanhalle ystävälleen Klaus Holandille. Hetken he rupattelivatkin norjaksi puhelimesta. Hans kertoi minulle Klaus Holandin saarnanneen nuorena miehenä kristillisyydestä Bergenin kadulla. Uteliaita kuulijoita oli kerääntynyt niin sankoin joukoin, että muuan kapteeni oli tarjonnut Holandille mahdollisuutta puhua hänen laivansa kannelta. Viimein poliisi oli kieltänyt kokoontumiset, koska oli vaara, että joku putoaa mereen ihmisten tungeksiessa satama-altaan reunalla. Klaus Holand oli siis se mies, ajattelin mielessäni, jota Nurmisen Kalle tarkoitti mainitessaan saarnassaan Tampereen rukoushuoneella norjalaisista nuorukaisista, jotka olivat saarnanneet rohkeasti ihmisille kadulla. Nurminen oli kovin liikuttunut puhuessaan siitä, miten hän tuntee itsensä näiden norjalaisten nuorukaisten rinnalla niin kelvottomaksi kristillisyyden tunnustamisessa uskottomille.

Torstaina 14.7. matkasimme Melvinin maatilalle Montroseen, missä Ruotsin vieraat yöpyivät. Sinne kokoontui muitakin. Sten otti tutkittavaksi raamatunpaikan

”Jos minä teen, jota en minä tahdo, niin minä suostun lakiin, että se on hyvä” (Room. 7:16).

Sten halusi kysyä erityisesti, mitä Paavali tarkoittaa sanoessaan: jos minä teen.... Seuraavien päivien aikana kaikki kokousvieraat taisivat oppia, että *”om”*, *”jos”* ja *”if”* tarkoittavat samaa. Keskustelussa todettiin, että riittää kun tulkataan ruotsin/norjan ja englannin välillä, koska kaikki ymmärsivät jompaakumpaa kieltä. Muutoin Sten, Aina ja Uno keskustelivat suomeksi kummankin Melvinin ja heidän vaimojensa sekä Melvinin sisaren Helen Nelsonin ja vävyn Dennis Muonion kanssa. Suurempi osa amerikkalaisista – lapsista kaikki muut paitsi Melvin juniorin jälkikasvu – osasi vain englantia. Kun tulkkasin Ruotsin ja Norjan vieraiden puheita englanniksi, Sten totesi, että välistä hänestä tuntuu kuin puhuisin saamea. Ehkä se johtui suomalaisesta aksentistani. Sten mainitsi monien saamelaiden osaavan kolmea kieltä: saamea, suomea ja ruotsia.

Muistan vieläkin elävästi mietteeni istuessani Melvinin pihamaalla. Ajattelin, että haluan joka tapauksessa seurata sitä esikuvaa, mitä kristillisyydessä on opetettu, kuten pitää lippalakkia. Amerikan kokouksissa vain meillä viidellä pohjoismaisella miehellä – Stenillä, Unolla, Augustilla, Hansilla ja minulla – oli lakki. Kroghilla oli korkea ja kiiltävälippainen ajurin tai merikapteenin lakki, meillä muilla tavallinen matala lippalakki. Viittasin kerran Sivertin auton takapenkillä istuessamme asiaan, ja vieressäni istunut Danielsen sanoi, että parasta on kyllä pitää lippalakkia.

Sain tietää, että Amerikan kristillisyydessä oli jo kauan opetettu, ettei uskottomille tarvitse puhua muuten kristillisyydestä kuin pyytää heitä seuroihin. Niin ikään oli Laestadiuksen saarnojen lukeminen iltaseuroissa lopetettu. Niskat olivat kääntäneet englanniksi Kirkkopostillan, koska englanniksi olivat olemassa entuudestaan vain Uusi ja Kolmas Postilla. Kirkkopostillan tarpeettomuutta oli perusteltu sillä, että siinä on suruttomille pidettyjä saarnoja. Niskat eivät olleet painattaneet englanninkielistä Kirkkopostillaa, vaan saarnat olivat monisteina kansioissa. Kun kokouksissa luettiin Kirkkopostillan saarna, joku amerikkalaisista totesi

(hieman ironisesti), että siinä oli taas ”*suruttomille pidetty saarna*”. Jotkin kohdat Laestadiuksen saarnoissa olivat tuottaneet käännöstyössä päänvaivaa. Melvin vanhempi kysyi minulta, mitä ovat ”*ylisyrjäiset ja alisyrjäiset lampaat*”, mutta en osannut vastata.

Kokoukset alkoivat perjantaina 15.7. Dennis ja Elsie Muonion talossa Howard Lakessa. Dennis luki reippaalla äänellä saarnan, jossa Laestadius sanoo Jumalan tehneen nahkasta vaatteet Aadamille ja Eevalle. Päivällä saarnasi Amerikan vanhin saarnaaja Melvin Sr. ja illalla Sten. Saarnan lopussa Sten lohdutti saarnakumppaniaan August Kroghia: ”*Pian sinä, August, saat tervehtiä Mariaasi sillä viheriäisellä rannalla*”. Liikuttunut Krogh oli itkuun purskahtamaisillaan.

Menin yöksi Michael ja Anita Muoniolle. Autossa Michael kertoi, että Ralph oli halunnut kirjoittaa Lappiin kirjeen, joka oli tarkoitettu ansaksi Stenille, mutta Melvin ei mennyt siihen mukaan. Ajattelin, että kirje oli varmaan tarkoitettu samansuuntaiseksi kuin Thoralfin, Augustin ja Hansin kirje, jossa pyydettiin vapautusta esiliinasta. Aavistelin Ralphin kumppaneineen epäilleen, ettei Stenin tunnustus amerikkalaisten oikeasta mielestä esikuvan asioissa ollut aivan vilpiton. Muoniolla näin Ralphin kirjeen, jossa hän sanoi, että nyt on tilanne sama kuin Israelin lapsilla korvessa, kun he alkoivat kulkea ympyrää. Michael näytti, miten pyytää voi houkutella lähelle laittamalla suuhun esineen, joka saa vihellyksen kuulostamaan pyyn omalta ääneltä. Opin, että Michaelilla oli tapana käydä appensa Sivertin kanssa Pohjois-Minnesotassa useamman päivän metsästysretkillä teltta mukanaan. Arvelin, eikö tuo ole vähän turhan vaivalloista. Joan Hendrickson sanoi virnistäen, että mikään vaivannäkö ei ole liikaa [Sivertin ja Michaelin mielestä], kun on kysymys metsästyksestä

Lauantaina 16.7. kokoukset olivat päivällä Melvin juniorin talossa. Sivert saarnasi. Sten otti tutkinnonaiheeksi, kumpi on helpompaa, anteeksi pyytäminen vai anteeksi antaminen. Amerikkalaiset olivat enimmäkseen sitä mieltä, ettei kumpikaan ole helppoa. Sten muisteli August Isakssonin sanaa, että kun ihmisestä tulee oikein hempeä, hän rukoilee kärpäsen istahdettua nenälle: ”*Rakas kärpänen, älä paskanna minun nokkani päälle!*” Melvin junioria tämä nauratti kovasti ja hän käänsi sen

englanniksi, että muutkin amerikkalaiset saivat sen kuulla. Huomasin tästäkin, että niin suuressa arvossa kuin amerikkalaiset Yrjöä pitivät, August Isakssoniin he suhtautuivat aivan eri lailla. Ei voinut kuvitellaakaan, että Yrjö olisi nauranut iloisesti August Isakssonin sutkautukselle. Ester Niska kertoi tosin minulle (ollessani heidän kyydissään) siskonsa Pirkon kertoneen, että kun he asuivat Rovaniemellä, August Isaksson olisi käynyt siellä jonkun naisen luona. Esteriä asia näytti vähän askarruttavan. Vieressä istunut Melvin jr. ei sanonut mitään.

Sten kertoi kuulleensa Norjassa sellaisen sanan, jota hän ei ollut muualla kuullut. Rolf Jensen oli sanonut: *”Meidän saarnaajien pitäisi nyt kokoontua puhelemaan...”* *”Me saarnaajat”*, toisti Sten ihmetellen. Arvelin kyseessä olleen tilanteen, kun oli syntynyt/syntymässä välirikko Thoralf Jensenin ja Jakob Akselsenin välillä Kjöllefjordissa. Rolf – joka ei ole tietääkseni sukua Thoralfille – oli Jakobin puolta. [IV VK:211].

Elokuussa 1978 Sivert oli saarnannut Kiirunan kirkon pikkusalissa, kun joku mies oli kävellyt saarnapöydän luo ja iskenyt puukkonsa pystyyn pöytänsä. Tästä oli oikein juttu seuraavan päivän sanomalehdessä. Sivert oli vain jatkanut saarnaansa. (Dave ja Charles kertoivat Sivertin hypähtäneen taaksepäin, mutta vieressä istunut Ralph oli istunut rauhallisesti paikoillaan. Heidän mielestään tämä osoitti, että Ralphilla oli oikea uskon varmuus. Dave ja Charles eivät olleet itse paikalla, joten Ralph oli selittänyt tapausta heille. Kuulin siis kaksi erilaista versiota tapahtumasta, toisen Dakotassa ja toisen Minnesotassa.)

Illalla kokoukset olivat koulun juhlasalissa, ja Sten saarnasi. Sivert ja Melvin jr. auttoivat minua tulkkauksessa, että kristittyjen onni on *”good-fortune”* eikä *”luck”*. Joan selitti jälkeen kokousten, että *”luck”* tarkoittaa lähinnä pelionnea. Kahtena iltana koulussa pidetyt kokoukset olivat ainoat, jotka ilmoitettiin julkisesti lehdessä. Ilmoituksessa todettiin vain lyhyesti: apostolis-luterilaiset jumalanpalvelukset (paikka ja ajat). Ainoa ulkopuolinen oli Anita Muonion työtoveri, joka oli luvannut jo etukäteen tulla. Hazel Hendrickson sanoi illalla Burnsvilleen ajaessamme, että jos ilmoituksessa olisi mainittu saarnaajien olevan Ruotsista ja Norjasta, se olisi saattanut houkuttaa joitakin, koska Minneapolisin alueella asui paljon ihmisiä, joiden sukujuuret olivat Pohjoismaissa. Muutoin Amerikassa

on niin valtavasti kirkkoja ja jokaisella ihmisellä omansa, että yksi ilmoitus muiden joukossa ei kiinnitä huomiota.

Kokouksissa oli silti aika paljon väkeä, koska perheet olivat suuria: Melvin ja Linda Niska, Helen Nelson, Sivert ja Hazel Hendrickson + 3 lasta (Leon, Amy, Ellen), Melvin junior ja Ester Niska + 9 lasta (Lea, Maija, Marcus, Helena, Elisa, Hannu, Arne, Harri, Matti), Dennis ja Elsie Muonio + 11 lasta (Mark, Sharon, David, Sarah, Carl, Andrew, Linda, James, Daniel, Elaine, Cynthia), Victor ja Pamela Niska + 9 lasta (Quinton, Sam, Aaron, Nathan, Vermont, Nils, Christina, Susanna, Laura), Michael ja Anita Muonio + 5 lasta (Abigail, Joshua, James, Hannah, Nathanael), Ruth ja Joan Hendrickson sekä Leonard Niska. Lisäksi kokouksissa oli Sivertin ja Hazelin suunnilleen 10-vuotias tyttärenpoika Jonah, joka oli viettämässä kesälomaa isovanhempiensa luona. Ainoat amerikkalaiset kokousvieraat Minneapolisin seudun ulkopuolelta olivat Helen Nelsonin tytär Mary Ann Suko miehensä Jimmien ja 7 nuorimman lapsensa kanssa (Gerald, Melissa, Joe, Marcene, Maleine, Jennifer, Jana). He asuivat Wyomingissa tuhat kilometriä Minneapolisista länteen. Jimmie Suko oli isokokoinen, tavattoman lihaksikas, häränniskainen mies, joka olisi ulkomuotonsa puolesta sopinut hyvin amerikkalaisen jalkapallon pelaajaksi. Samalla hän oli itse rauhallisuus, lauhkea kuin lammas. Vaimo Maryann oli iloinen ja vilkas. Sivertin lapset tervehtivät riemukkaan sydämellisesti Sukon vanhimpia lapsia, Geraldia ja Melissaa, joita he näkivät epäilemättä sangen harvoin. Sukojen nuorimmat olivat ujoja ja hiljaisia kiltin tytön perikuvia. Kaikkiaan kokouksiin osallistui siis 70 henkeä. Mukana olivat kaikki muut Amerikan steeniläiset paitsi länsirannikolla asunut Melvinin tytär Marian Halberg [joka kuoli auto-onnettomuudessa liukkaalla tiellä 55-vuotiaana joulukuussa 2006 – kuollessaan hän kuului johonkin vapaakirkkoon ja pyrki auttamaan muita ”Iestadiolaisuudesta toipuvia”].

Vaikka kokouksissa oli näin paljon lapsia ja nuoria, kenenkään en nähnyt polttavan tupakkaa. Kuulin, että aiemmin oli joskus ollut tupakkahuoneen ilma sakeanaan savua, kun Ralph sekä Dave ja Evelyn polttivat, samoin Dennis, joka oli jo lopettanut.

Olin yötä junior-Melvinillä. Ester sanoi muistavansa aina hetken, kun Charles tarttui isäänsä käsipuolesta ja mylvi: *”Isä! Älä jätä minua, isä!*

Mihin sinä menet!” Isä-Melvin oli kuitenkin riuhtaissut itsensä irti ja lähentynyt. Ymmärsin tämän tapahtuneen niinä kriittisinä hetkinä, kun Melvinin ja Ralphin välinen repeämä osoittautui vääjäämättömäksi. Charlesille oli kaiketi tullut paniikinomainen tunne viimeisistä jäähyväisistä. Kun Esterkin tiesi Ralphin tulosta Minneapolisiin minua tapaamaan, hän sanoi, että hänestä ainakin minä varmasti tulen näkemään heidän (= Ralphin puolen) olevan väärässä, Esterin mielestä Ralph oli sellainen henkilö.

Sunnuntaina 17.7. olivat kokoukset päivällä Melvin seniorin talossa Montrossessa. Uno Martinsson ihasteli, miten paljon väkeä on ja näin paljon lapsia. Victor Niska luki ehtoollisaiheisen Laestadiuksen saarnan, ja minä tulkkasin sen (ainoaan kerran) ruotsiksi. Sitten Melvin pyysi August Kroghia saarnaamaan (saarnavuorot jakoi aina vanhempi Melvin). Krogh oli ensin niin liikuttunut, että hänen oli vaikea puhua mitään, kun hän sanoi tuntevansa suurta mahdottomuutta tällä paikalla. Hän otti lempitekstinsä Johanneksen evankeliumin 14. luvun, jossa Jeesus lupaa valmistaa opetuslapsilleen sijaa ja sanoo heille: *”Kuhunka minä menen, te tiedätte, ja tien te myös tiedätte”*. Krogh kuvasi poloista Tuomasta, joka ei ymmärtänyt tätä lainkaan vaan joutui kysymään: *”Herra, emme tiedä, kuhunkas menet: kuinka siis me taidamme tietää tien?”* Niin Jeesus sai opettaa Tuomakselle ja toisille opetuslapsille: *”Minä olen tie, totuus ja elämä”*. Kuten pääsiäisenä Kiirunassa, Krogh mainitsi nytkin Juudan suvun jalopeuran, joka oli mahdollinen avaamaan lukitun kirjan sinetit. Nyt muistin, että norjan sana *”løve”* tarkoittaa jalopeuraa eli leijonaa. Saarnan päätyttyä oli hetken hiljaisuus, mutta yhtäkkiä syttyi voimakas liikuttus. Kaikki aikuiset näyttivät olevan liikkeellä. Erityisesti jäi mieleeni Dennis Muonion yli muiden kantanut liikuttunut ääni, kun hän anoi ja saarnasi anteeksi. Vain nuoriso istui paikoillaan. Nathan Niska oli ainoa lapsista, joka kävi anomassa anteeksi, mutta hän olikin edessä melkein joka kerta. Tästä Ruth oli minulle kirjoittanut jo etukäteen, miten hänen lapsuudessaan oli paljon enemmän lapsia anomassa anteeksi kokouksissa. Minustakin näytti erikoiselta, etteivät edes pienet lapset käyneet kertaaakaan pyytämässä anteeksi. Ruth kirjoitti samalla, että kun maailma alkaa

voittaa nuorten sydämiä, heidän katsantonsa lankeaa eivätkä he voi peittää sitä.

Kokouksen jälkeen saarnapöytä ja tuolit siirrettiin sivuun ehtoollista varten. Melvin vanhempi luki asetussanat ja molemmat Melvinit jakoivat leivän ja viinin. Ehtoolliselle näyttivät osallistuvan kaikki rippikoulun käyneet, myös nuoret, jotka eivät käyneet kokouksissa anomassa anteeksi. Ehkä valmistautuminen Herran armopöytään oli vaikuttanut osaltaan äskeiseen väkevään liikutukseen.

Kokouksen jälkeen August Krogh muisteli aikaa, jolloin hän oli aloitteleva saarnaaja ja hänen piti lähteä jonkun vanhemman saarnaajan tilalla lähetysmatkalle. Hänen piti saarnata suuren ahtauden alla, mutta syntyi suuri liikutus. Väliajalla jatkettiin taas raamatuntutkintoa, jonka Melvin junior nimesi ”om-jos-if”-kysymykseksi (Jos minä teen, jota en minä tahdo, niin minä suostun lakiin, että se on hyvä). Kun joku sanoi yhtyvänsä Kroghin ymmärrykseen, hän sanoi: *”Nyt minä olen saanut opetuslapsen”*. Kun joku muu sanoi ajattelevansa samoin, Krogh sai aiheen lisätä: *”Nyt sain yhden opetuslapsen lisää”*.

Nuorisoa ei raamatuntutkinto kiinnostanut, heillä oli omat rientoja ja leikkinsä. Kokouksissa he istuivat kyllä kiltisti, myös Sivertin, Dennisin, Victorin ja Sukon aikuiset tai aikuisen kokoiset pojat. Siihen heidät oli kaiketi opetettu pienestä pitäen. Monesti on kuitenkin nähty tuon opetuksen unohtuvan murrosiässä.

August Krogh ja Hans Danielsen kertoivat, että heidät lähetettiin Kjöllefjordista selvitysmatkalle Länsi-Norjaan 1960-luvun lopussa, kun ristiriidat Thoralf Jensenin ja Gunnar Jönssonin välillä syntyivät. *”Kaksi peikonpoikaa Ruijasta”*, kuvaili Krogh lähetystöä veitikkamaisesti hymyillen. Minua tokaisu nauratti kovasti. Saarnaaja Bertheus Antonsen oli sanonut heille, että meidän pitää kiittää Jumalaa, että August Isakssonin kanssa kävi niin kuin kävi ja että hänen kanssaan oli vain pari kolme ihmistä. Kun Hans Danielsen oli sitten ensi kertaa Kiirunassa kokouksissa, hän oli ajatellut nähdessään Lapin kristityiden täyttävän ruokapöydät, miten perkele voikaan valehdella, *”eikä siinä ollut kuin pieni osa kristityistä, joita siihen aikaan oli Lapissa”*. Lofoottien vanha saarnaaja Jens Pedersen oli ollut aivan erilainen kuin Bertheus Antonsen. Hän oli

sanonut Kroghille ja Danielsenille toivovansa, ettei Jeesus nuku niin sikeästi veneessä, ettei Hän kuule, kun hänen opetuslapsensa huutavat. Danielsen sanoi uskovansa, ettei Länsi-Norjan kristillisyydelle olisi käynyt niin kuin kävi, jos Ole Kuraas ja Jens Pedersen olisivat saaneet elää. Tästä hän mainitsi myös Kiirunassa Stenin kuullen, mutta Stenistä huomasi, ettei hän ollut oikein samaa mieltä: hänestä kukaan Länsi-Norjan saarnaaja ei ollut huutanut vääryyttä vastaan, jonka he hyvin tiesivät.

Danielsen totesi, että vanhaa raamatunkäännöstä on raskas käyttää, koska se on vanhaa tanskaa. Dennis Muonio kysyi minulta ruokajonossa, osaanko tanskaa. Vastattuani kieltävästi Linda Niska kääntyi ystävällisesti hymyillen puoleeni ja kehotti opettelemaan sen seuraavaksi.

Vanha Melvin kysyi minulta, kävinkö Etelä-Dakotassa Sophian luona. Vastattuani kieltävästi Melvin painotti: *”Siellä se olisi kannattanut käydä”*. Sanoin, että se oli tarkoituskin, mutta nukuin aamulla niin pitkään, että tuli kiire lentokentälle. Melvin sanoi Ralphista, Davesta ja Charlesista hieman ärhäkästi, että *”ne ei luottanu enää meidän päälle vaan Toralfin päälle”*. Melvin oli kaikesti päättänyt, että tulee olla vain yhtä Stenin kanssa, vaikka Thoralf olisikin kiistassa oikeassa. Tästä seurannut luottamuspula aiheutti syvän kuilun amerikkalaisten keskelle. Melvin sanoi, että Jumala laittoi koukun niiden nenään ja vei ne pois [kun Ralph, Dave ja Charles lähtivät kesken joulukokousten 1979]. Myöhemmin luin Jumalan sanoneen Jesajan kautta samat sanat Assyrian kuninkaasta Sanheribista, joka uhkasi hävittää Israelin (2. Kun. 19:28). Melvinistä oli nähtävästi sietämätöntä, että kolmelle miehelle ei kelvannut ratkaisu, että seurataan Steniä, vaikka hän olisikin menetellyt väärin. Melvin kertoi Ralphin kirjoittaneen kirjeen Sukoille heidän välirikonsa aikaan, mutta Sukot olivatkin lähettäneet kirjeen Melvinille. [Melvinin asennetta Ralphiin ja kumppaneihin voinee verrata Amerikan lähetysmiesten suhtautumiseen Melviniin. Heidän vaatimuksensa oli, että pitää luottaa umpimähkään Lapinmaan suurempaan puoleen eikä asioita saa tutkia. Jos joku saarnaaja haluaa ottaa tutkittavaksi Lapin hajaannuksen, menee vielä tapaamaan toista osapuolta ja levittää tietoa tapahtuneesta, hänet erotetaan virastaan.]

Ruokapöydässä ihmeteltiin, miten Jönssonin seuraajat voivat ajatella, että joukon suuruus kelpaa todisteeksi oikeassa olostä. Sanoin siihen, ettei joukon pienuuskaan kelpaa perusteluksi ja viittasin Eero Halmeen saarnaan *”pikku vaimoista”*, jotka katsovat lukumääränsä vähäisyyden todistavan, että he ovat oikeassa. Sten sanoi: *”Niin, sittenhän voisi ajatella, että Lauri ja Eero ovat oikeassa.”* Sten lausui painokkaasti Jönssonin puolelle menneistä saarnaajista, että kysymys on siitä, että voisi vielä saada katumuksen armon. Sten korosti sanoja *’katumuksen armo’*. Hän sanoi, että Lapinmaan hajaannuksessa 1960-luvulla oli kysymys siitä, onko kristillisyyttä vai ei ole. (Ymmärsin hänen tarkoitaneen samaa kuin Paavali, että vähä hapatus kaiken taikinan hapattaa. Jos luovutaan yhdestä asiasta, luovutaan koko kristillisyydestä.)

Muistelin Melvinin olohuoneessa (mutta en Stenin kuullen – tosin hän ei olisi ymmärtänyt englanninkielistä keskusteluumme) hieman hymyillen Heimon edellisenä jouluna Honkilahdessa pitämää saarna: *”Kristillisyyden esikuvaan kuuluu esiliina, niin kuin Kuoksu sanoi, että vaimo ilman vyöliinaa on kuin hännätön koira. Ja mitäs sellainen koira tekee, jolla ei ole häntää. Se näyttää perseensä!”* Anita Muonio sanoi tähän suu naurossa: *”Sittenhän meillä pitäisi olla esiliina takana”*.

Illalla oli taas kokoukset koululla, nyt saarnasi Melvin nuorempi. Se olikin ainoa kuulemani hänen pitämänsä saarna. Minusta se tuntui ehkä vielä tyhjemmältä kuin Sivertin saarnat. Saarnasta jäivät kuitenkin mieleen sanat, että kansa pyytää merkkiä, mutta heille ei anneta muuta merkkiä kuin profeetta Joonan merkki. Iltakokouksen loppuvirtenä laulettiin hengellinen laulu: *”There is land that is fairer than day, and by faith we can see it afar”* (*”On maa, joka on kirkkaampi kuin päivä, ja uskon kautta voimme nähdä sen etäältä”*).

Menin puhelemaan Dennisin kanssa, voisinko seuraavana päivänä tulla yöksi heille. Amerikkalaisilla oli nimittäin ajatus, että saan yöpyä kaikkien kodeissa, ja Dennisin luona en vielä ollut. Tärkein syy oli kuitenkin, että Ralph oli luvannut tulla tiistaina, ja odotin tuota päivää jännityksen ja pelon sekaisin tuntein. Ajattelin asian hoituvan kivuttomimmin, jos Ralph tulisi tapaamaan minua juuri tuon lempeän Dennisin luo. Ajan kohta ei kuitenkaan sopinut Dennisille. Tärisein vähän ajatellessani, mitä

mahtaa tapahtua, kun ymmärsin, että Ralph tulee siis Sivertille samaan aikaan, kuin Sten, Krogh ja Danielsen ovat siellä. Menin sitten yöksi Sivertille. Kerroin, mitä Ester oli sanonut Charlesista ja Ralphista. Ruth ei ollut niinkään varma, että Ralphista näkee, miten väärässä hän on. *”Hän on hyvin älykäs mies”*, sanoi Ruth. Charlesin ja isä-Melvinin tapauksesta Ruth sanoi, että paikalle jäi muita (vaikka Melvin senior lähtikin). Ruth ilmaisi siis aika selvästi, ettei hänenkään mielestä Melvinin olisi pitänyt lähteä pois.

Maanantaina 18.7. kokoukset olivat Sivertillä Burnsvillessä. Euroopasta oli tullut postia. Kirjeessä oli vain neljä virkettä, kukin kahdella kielellä, suomeksi ja englanniksi. Se kuului jokseenkin näin:

”Olemme kuulleet, että Melvin ja Ralph Niska ovat erkaantuneet toisistaan. Olemme kuulleet myös, että Sten Johansson on tulossa lähetysmatkalle Amerikkaan, todennäköisesti sovintoa saarnaamaan. Mutta me sanomme, ettei auta sovinnot ulkopuolella esikoisten seurakuntaa, vaikka vielä paljon itkettäisiin. Toivomme, että tulette sovintoon esikoisten seurakunnan kanssa ja myös keskenänne. Seurakunnan kanssa ja puolesta Lauri Koistinen, Eero Mäkelä, Kalervo Koistinen, S Mäkelä”.

Sten naurahti: *”Kyllä ne pojat yrittää.”*

Sivert huomautti, että sovintoa voi yrittää kolmannen osapuolen avulla vain, jos molemmat osapuolet ovat valmiita pyytämään tätä sovittelijaa avuksi. Siis molemmilla riitapuolilla täytyy olla luottamus samaan henkilöön tai henkilöihin. Joku amerikkalaisista arveli, että sovintoa olisi pitänyt yrittää aikaisemmin, nyt oli jo myöhäistä.

Sten kertoi, että Erik Larsson oli parannuksen tehtyään kysynyt Stöckeliiltä, mitä hänen tulisi tehdä palkinnoilleen, joiden joukossa oli olympialaisten kultamitali. Stöckel oli vastannut, että Erik Larsson voi pitää ne, koska hän on voittanut ne rehellisesti kilpailuissa. August Isaksson taas oli sanonut, että hän veisi Erkin sijassa ne kaatopaikalle. Sten totesi, että tämä vaikutti sellaisen rautanaulan Erkin emännässä August Isakssonin kohtaan, että se pysyi tämän kuolemaan asti. Olin kuullut Larssoneilla käyneiltä, että olohuoneessa oli iso palkintokaappi.

Päivällä saarnasi Hans Danielsen. Hän rummutti pöytää aika pitkään järeällä peukalollaan, ennen kuin sai aloitetuksi saarnansa. Illalla saarnasi Sten hebrealaiskirjeen 12. luvusta. Hän kertoi jonkun saarnaajan saarnanneen, että ympärillä oleva todistusten joukko oli paikalla oleva kuulijakunta, vaikka siinä oli kaikenkarvaista väkeä, maailman turhuuden ja koreuden rakastajia ja muussa synnin luvallisuudessa eläviä. Muistaakseni Sten opetti, että todistusten joukko ovat ne vanhan testamentin vanhurskaat, jotka luetellaan edellisessä luvussa, ja kaikki heidän jälkeensä eläneet totiset kristityt, jotka ovat uskossa kilvoitelleet ja voittaneet elämän kruunun. Saarnan lopulla Sten kysyi, oletko sinä täällä, Maria Magdaleena, joka vuodatat murheen ja kaipauksen kyyneleitä Vapahtajan haudan päällä. Sten kertoi jälkeempäin, että August Isakssonilla oli tapana sanoa näin saarnassaan.

Sukot joutuivat sanomaan hyvästit ja lähtemään Jimmien työn vuoksi takaisin Wyomingiin. Kaikkien tiedossa oli, että Ralph on tulossa seuraavana päivänä. Aina sanoi minulle kahvipöydässä, että kyllä Jumala antaa minulle viisautta. En tiennyt sanoa siihen mitään.

Sitten valkeni jännittämäni tiistaipäivä. Sivertin luona tutkittiin raamatunpaikkaa: Vapahtajan kädessä on viskin. Minultakin kysyttiin ja jouduin vastaamaan, etten osaa sanoa siihen mitään enkä muista koskaan kuulleen siitä selitystäkään. Joan tulkkasi puheeni englanniksi. Sitten pihamaalle ilmestyi Melvinin kokoinen, pieni ja hintelä, silmälasipäinen mies. Ajattelin, että tuon näköinen mies on siis Ralph, Arthur Niskan lapsista toiseksi vanhin. Ralph tuli sisään ja tervehti kaikkia.

Alkajaisiksi Ralph kysyi Sivertiltä, mitä olivat ne väärät ymmärrykset, joista Sivert oli häntä moittinut. Sivert sanoi, että hedelmät sen osoittavat. Ralph kysyi, mitä ovat ne väärät ymmärrykset, joista on tullut sellaisia hedelmiä. Sivert ei vastannut, hymisi vain. Steniltä Ralph kysyi, miksei Lapinmaalta kysytty ollenkaan syytä siihen, miksi hänen ja Dave Wilenin nimet jätettiin kirjeistä pois (joulun 1979 jälkeen). Amerikkalaisethan olivat kysyneet, miksi Stenin, Fransin ja Isakin nimet puuttuivat Jällivaa-rasta helluntaina 1976 kirjoitetusta kirjeestä. Sten vastasi, että kaikki muut amerikkalaiset vieraat (jotka olivat Kiirunassa elokuussa 1978) paitsi Ralph lähettivät heille kiitoskirjeen, joten he jäivät vähän

ihmettelemään sitä, millaisen vastaanoton Ralph oikein oli mielestään saanut. Tämä ei minusta ollut juuri vastaus kysymykseen. Norjalaisille Ralph muistutti siitä, miten he olivat menetelleet väärin Thoralfin kanssa. Hans Danielsen puhisi aika kiukkuisesti: ”*Aksel*” [on siis ollut tietolähteenä]. Ralph moitti myös Steniä Thoralfin hylkäämisestä, mutta Sten huomautti, että Thoralf kirjoitti itse, ettei hän halua olla missään tekemisissä Lapinmaan seurakunnan kanssa.

Kun Ralph näki, ettei saa kummempia vastauksia, hän viittasi minuun ja kysyi, lähdenkö hänen mukaansa. Nousin lähteäkseni, ja Ralph lupasi tuoda minut takaisin. Kukaan ei puhunut mitään. Ralph ajoi Melvinin tyttären Eunicen luo, joka oli maailmassa ja jonka koti oli niin muodoin puolueetonta maaperää. Matkalla Ralph ihmetteli, että osaan siis sekä ruotsia, norjaa että englantia. Ralph kertoi kääntäneensä Edithin kanssa kirjeeni englanniksi, kun he olivat matkalla Sturgisiin Daven luo. – Melvinin tytär Edith Maki, joka oli Ralphin puolella, asui samassa Michiganin osavaltiossa kuin Ralph, vaikkei aivan lähellä. Amerikassa etäisyydet ovat vähän erilaisia kuin Pohjoismaissa.

Eunice asui miehensä ja pienen tyttärensä kanssa rauhallisella omakoti-alueella. Puolalaista syntyperää oleva mies saapui hetken kuluttua töistä. Hän alkoi kehua Yhdysvaltoja, joka ruokkii koko maailman. En sanonut ajatustani, että jos kaikkialla haaskattaisiin luonnonvaroja niin kuin Yhdysvalloissa, siitä seuraisi perikato. Mies oli sitä mieltä, että muistutin Edithin miestä Edwardia. ”*Skandinaavinen ulkonäkö*”, oli hänen arvionsa.

Ralph huomautti minulle, että vaikka Sivert ei äsken vastannut hänen kysymykseensä, nyt hän voi kertoa oman versionsa, kun Ralph ei ole paikalla. Kerroin Ralphille Sivertin sanoneen siihen tapaan, että Ralph oli moittinut häntä ylpeydestä tai itsensä korottamisesta, mutta Sivertin mukaan näin sanoo usein se, jolla on itsellään sellaisia pyrkimyksiä. Ralph vastasi, että jos joku on kiipeämässä ylös tikapuita ja toinen yrittää vetää häntä alas, kiipeäjä sanoo, että sinä haluaisit vain itse päästä kiipeämään, ja jatkaa sitten omaa kiipeämistään.

Ralph kertoi, että isosta joukosta tapahtuneen eron aikaan he toivoivat kovasti, että heidän puolelleen olisi jäänyt joku vanha kristitty. Ralph

sanoi, että he luulivatkin, että heille jäi yksi. Ymmärsin hänen tarkoittaneen Sophia Hilliä. Ralph kumppaneineen olivat sitä mieltä, että Sophialle suomen kieli oli niin merkittävä asia, että siksi suomenkielisen Laurin onnistui vietellä hänet. Tuo ei kuulostanut minusta oikein uskottavalta selitykseltä, sillä Amerikassa oli käynyt Jönssonin kumppanina Evald Larsson, joka saarnasi aina suomeksi, eikä hän saanut Sophian päätä kääntymään. Olihan Amerikassa muutoinkin isossa joukossa suomeksi saarnaavia saarnaajia, kuten William Huumola, Arnold Ruona-vaara ja Wilbur Koistinen.

Melvinin hajaannuksen jälkeen Ralphin joukko oli tuntenut itsensä vielä orvommaksi. Melvin vanhempi oli nimittäin hoitanut sakramentit ja muut ulkonaiset järjestelyt, eikä heistä kukaan oikein tiennyt, kuinka niiden kanssa piti täsmälleen menetellä. Yhteys Thoralfiin Norjassa oli kuitenkin Ralphin piirille tärkeä, ja Saarisalot sekä Maila olivat Suomessa heille läheisiä ystäviä. Suomessa ei kuitenkaan ollut ollenkaan näin täydellistä välirikkoa kuin Amerikassa ja Norjassa, puntaroin itsekseni. Sakarihan oli viisi kuukautta sitten lukenut Tampereella Salmen järjestämissä pyhärukouksissa Laestadiuksen saarnan. [Tosin se oli kaiketi viimeinen kerta, kun Sakari esiintyi steeniläisten kokouksissa]

Ralphin mielestä oikean kristillisyyden tuntomerkki on Johannes Kastajan parannussaarna. Sitä ei hänen mukaansa kuulu missään muualla kuin oikeassa kristillisyydessä. Ralph sanoi, että luettuaan kirjoituksen 'Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä' hän oli ihmetellyt, millainen kristitty Ville Nieminen oikein oli, kun hän kirjoitti niin paljon ulkonaisista. Minulle ei tullut oikein selväksi, mistä Ralphin mielestä Johannes Kastajan parannussaarna tulisi saarnata. Laestadiushan sanoo, että Johannes saarnasi aivan ulkonaista parannusta. Mutta nämä mietteeni kypsyivät vasta myöhemmin. Ralph sanoi, että Raattamaasta alkaen kristillisyydessä on ollut se vika, että erimielisyyksien tullessa ei ole kysytty, mistä ne johtuvat [vaan on käsketty vain painaa raot yhteen]. Ihmettelin jälkepäin tuota ymmärrystä, esimerkiksi Purnu kertoo vuonna 1893 Calumetissa tutkitun monta päivää riitojen syitä. Ralph kertoi käynnistään isoveljensä Melvinin luona ennen myrskyn puhkeamista. Ralph sanoi, ettei hän ollut keksinyt mitään puhuttavaa, joten hän päätti lähteä

Charlesin luo. Ralph muisteli aikaa ennen hajaannusta, kun Klaus Holand oli noussut ylös täydessä rukoushuoneessa ja kysynyt, miksei August Isakssonin nimeä ollut lähetyskirjeessä. Ralph ihmetteli Klaus Holandin terävyyttä, sillä hän itse ei omien sanojensa mukaan nähnyt silloin vielä mitään.

[Kesällä 1990 kysyin Klaus Holandilta Tampereen rukoushuoneella Lapin lähetyksen aikaan, onko se totta, mitä olen kuullut, että hän oli noussut seisomaan Amerikassa täydessä rukoushuoneessa ja kysynyt, miksi August Isakssonin nimeä ei ollut Lapista lähetetyssä kirjeessä. Klaus Holand vahvisti asian: *”En tiedä, oliko se oikein vai väärin, mutta kysyin näin.”*

Klaus Holand kertoi Gunnar Jönssonin vastanneen, että August Isaksson ei ollut paikalla, kun kirje kirjoitettiin. Holand oli jatkanut, eikä kirjeessä siinä tapauksessa pitäisi lukea, oliko August Isaksson sairas tai oliko jokin muu syy, miksi hän ei ollut paikalla. (Amerikan saarnaaja) Hjalmar Wantaja oli huomauttanut, että emme me aseta kyseenalaisiksi vanhimpia. *”Tätä minä pidin kummana vastauksena”*, Klaus Holand lausui. Hän vakuutti samalla minulle: *”August Isaksson oli minun ystäväni. Hän oli paras ystäväni.”*

Klaus Holand kertoi, että hän ei ole kuullut kenenkään muun lausuvan yhtä vakavaa varoituksen sanaa. Norjassa oli nimittäin ollut kokoukset paikkakunnalla, jossa paljon kristittyjen langenneita lapsia oli tullut kokouspaikalle (he oleilivat aluksi ulkona, mutta rankkasade ajoi heidät sisälle rukoushuoneeseen). Saarnan lopulla August Isaksson oli puhutellut nuorisoa tulkin avulla: *”Te olette nyt nähneet vanhempienne kyyneleet ja kuulleet heidän itkunsa, mutta kerran tulee aika, jolloin te toivoisitte saavanne yhden noista kyyneleistä jäähdyttämään kieltänne.”*

Holandit olivat yötä lapsuudenkodissani. Siellä Klaus Holand kertoi ensimmäisistä Jällivaaran joulukokouksistaan 1947. Hän oli tehnyt parannuksen vain vähän ennen. Klaus Holand oli mennyt William Erikssonin ja Gunnar Jönssonin kanssa kyläpaikkaan. Hetken kuluttua August Isaksson ja J.P. Stöckel tulivat paikalle. Silloin Jönsson nousi ylös ja sanoi: *”Me lähdemme Björkmanille”*. Klaus Holand meni Erikssonin ja Jönssonin mukana. Jonkin ajan kuluttua samaan taloon tulivat Isaksson ja Stöckel. Taas Jönsson nousi ylös ja sanoi: *”Jaa, me lähdemme Nooran paikkaan”*.

Holand seurasi Jönssonia ja Erikssonia. Kun Isaksson ja Stöckel tulivat tähänkin kyläpaikkaan, Jönsson nousi jälleen ylös ja ilmoitti heidän lähtevän seuraavaan kyläpaikkaan. Klaus Holandista tuntui, että nyt hänen kristillisyyttään ravistellaan. Niinpä hän lähti kesken joulukokousten kotiin. Myöhemmin Amerikassa Jönsson kysyi Klaus Holandilta, miksi hän oli lähtenyt kesken kokousten Jällivaarasta. Holand oli maininnut jonkin maallisen syyn, kun hän ei ollut halunnut kertoa todellista syytä.

Klaus Holand tuli vaimonsa Thelman ja isäni kanssa yhtenä päivänä meille syömään. Tämä oli Holandin nimenomainen toive. Asuimme silloin Tertun ja kahden pienen poikamme kanssa Tampereella vuokralaisina omakotitalon yläkerrassa. Klaus Holand sanoi, että kun he kaikki (jotka olivat mukana 1960-luvun hajaannuksessa) ovat jo kuolleet eikä hänen oma kristillisyytensä ole muuttunut, ei hän ole enää välittänyt niistä asioista. Kirjoitin hänelle kirjeen Amerikkaan ja kysyin, eikö hänen mielensä ole muuttunut päinvastaiseksi: aikaisemmin, kun hän näki, miten August Isakssonia kohdeltiin, hän oli tuntenut, että se järkytti hänen kristillisyyttään, mutta nyt hän ei enää välitä koko asiasta.]

Olin melkein koko päivän Ralphin kanssa, mutta en tahdo muistaa, mitä kaikkea hän oikein puhui. Ehkä se ei ollut kovin tärkeää. Joidenkin englanninkielisten samalta kuulostavien sanojen merkityksestä keskustelimme. Joka tapauksessa hän pyysi kertomaan terveisiä Sakarille, Helmille, Mailalle ja Salmelle, ehkä muillekin, en muista varmasti. Jotenkin Ralph jäi minulle etäisemmäksi kuin Dave ja Charles. Ralphin vaimo Ruth oli isolla puolella, ja hänen (muistaakseni) kaksi tyttärtään olivat maailmassa, niin että omassa perheessä hän oli yksinäinen. Illalla Ralph toi minut takaisin Sivertille ja lähti pois miltei saman tien. Talossa oli paljon väkeä, ja minulla oli vähän sellainen olo, että olen ollut pahanteossa. Kahvipöydässä Sten sanoi, että sillä miehellä ei ollut muuta kuin iso joukko päällekanteita. Aina ja Uno vahvistivat Stenin sanat.

Keskiviikkona 20.7. menimme iltapäivällä Michael Muoniolle. Hänen talossaan oli tilava kellarihuone. Oli ihanaa päästä maan alle viileään. Koko ajan Minnesotassa ollessani oli nimittäin läkähdyttävän kuumaa, melkein 40 astetta (yli 100 astetta amerikkalaisten lämpömittareiden Fahrenheit-asteikon mukaan). August Kroghilla oli kolme paidannappia auki,

ja tukevan Aina Johanssonin kasvoilla hiki valui virtanaan. Taloissa oli isoja pyöriä siirrettäviä tuulettimia, joiden puhaltama ilmavirta vähän helpotti oloa. Ensimmäistä kertaa eläessäni näin tuollaisia vekottimia. Yöllä lämpötila laski sentään alle 30 asteen, niin että jotenkin sai nukuksi ohuen lakanan alla lyhyissä alushousuissa. Muonion kellari tuntui melkein maanalaiselta paratiisilta. Sivertin poika Carl saapui Muoniolle. Ruth oli kirjoittanut minulle veljestään, että hänellä on herännyt kysymystä kristillisyydestä. Sten puhutteli häntä, ja minä tulkasin. Carl ei vastannut juuri mitään, kuunteli vain vakavan mutta vähän jännittyneen näköisenä.

Michael Muoniolla Sten ilmoitti vihdoin ymmärryksensä Paavalin sanoista: *”Jos minä teen, jota en minä tahdo, niin minä suostun lakiin, että se on hyvä”*. Hän sanoi, että vanhat ovat ymmärtäneet niin, että se tarkoittaa epäilystä. Sitten Sten alkoi puhua tornin rakentamisesta, miten kysymys on siitä, että tornin huippu viimein ulottuisi taivaaseen. Stenin lopetettua Melvin sanoi: *”Kiitos”*. Sten vastasi, että Jumalalle kiitos.

[Kun olen kuluneina vuosikymmeninä kuullut selitettävän roomalaiskirjeen 7. lukua kristityn koettelemusten rinnalla, olen muistanut Stenin puheen Michael Muoniolla. Minusta on tuntunut siltä, että Sten muisti ulkomuistista palasia kuulemistaan opetuksista, mutta hän ei pystynyt itse valottamaan niitä omien koettelemustensa rinnalla. Niinpä hänen saarnansa kaikista puhelajhoista huolimatta jäivät vähän ulkokohtaisiksi. Luultavasti hän itsekin joutui tuntemaan vajavuutensa *”Suomen poikasten”* rinnalla, ja se osaltaan selittää hänen hajaannukseen johtanutta toimintaansa.]

Kun tuli puhetta Lapin kristittyjen iästä, Ruth huomautti, että 70 vuoden pyykkiä lähestyvät Sten ja Aina ovat siellä nuorimpien joukossa. Hän oli selvästi huolissaan kristillisyyden tulevaisuudesta, kun kaikki alkavat olla vanhoja Lapissa.

Kotoväelle lähetin tällaisen kirjeen (käännös englannista):

"Burnsville, Minnesota U.S.A. 20. heinäkuuta, 1983

Rakas kotoväki!

Halusin tervehtiä teitä Jumalan rauhalla ja lähettää tämän viestin yli Atlantin vaikka ehkä (todennäköisesti) tulen ennen kirjettäni.

Aika täällä Minneapolisissa on vierähtänyt nopeasti, olen käynyt yhdeksässä kodissa täällä. Sen lisäksi tein muutaman päivän matkan Etelä- ja Pohjois-Dakotaan tavatakseni ystäviä siellä. Niinpä nyt ovat enää viimeiset päivät jäljellä.

Täällä on ollut hyvin kuumaa, suunnilleen 90 ja 100 astetta joka päivä. Luonto on paljon rehevämpää kuin Suomessa. Dakotassa ei kuitenkaan ollut juuri lainkaan puita (vain siellä täällä), enimmäkseen aaltoilevia kukkuloita lehmä- ja hevoslaitumineen. Alue oli hyvin harvaan asuttua. Näin muutamia muulipeuroja ja hanka-antiloopin.

Meidän pitäisi säilyttää ja varjella Taivaallinen aarre saastuttamattomana, mutta perkele on aiheuttanut niin paljon vahinkoa, kun se on onnistunut panemaan sen sijaan jotakin inhimillistä ja lihallista.

Synnit on annettu anteeksi peljästyneille ja katuvaisille,

kirjoitti Sivert Hendricksonin talon kellarissa Juha-Lassi"

Kirjoitin näin varovaisesti kahdesta syystä: oma perhe ei ollut järin innostunut Amerikan-matkastani, ja itse halusin välttää todellisten tunteisieni kertomista. Aikamoinen ero on joka tapauksessa edelliseen kirjeeseeni yhdeksän kuukautta aiemmin, kun kuvailin isälleni, miten suurenmoista oli ollut Sten Johanssonin ja Uno Martinssonin pitämässä kokouksissa. Kirjoitin myös kirjeet opiskelutovereilleni Tuomo Uotilalle ja Tarja Kelpelle, jotka olivat pyytäneet minua lähettämään kortin Amerikasta. Tiesin jo, ettei kristillisyydessä ennen hyväksytty kuvakortteja. Severi oli kertonut Honkilahdessa, että kun hän oli nuori kristitty, saarnaajat neuvoivat käyttämään virallista (kuvatonta) postikorttia, jos on niin kiire, ettei ehdi kirjoittaa kirjettä. Olin todennut, että kuvakortit ripustettiin mielellään koristeiksi seinille.

Torstaina 21.7. olimme Sivertillä. Pyysin Steniä kellariin ja kerroin Pauli Laurellin pyytäneen minua kysymään häneltä, että jos joku nuori tyttö tekisi Lapinmaalla parannuksen, vaatisivatko he häneltä esiliinaa. Sten vastasi näin:

”Ajattelen niin, että kristillisyyden vanhimmat ovat sen tähden jättäneet tällaisen esikuvan, että sillä tavalla erottaa itsensä maailmasta, ja maailman huorapukit näkevät jo päältä, millainen vaimoihminen on kysymyksessä. Siksi uskon, että jos joku tekisi maailmasta parannuksen, hän tahtoisikin asiassa osoittaa kuuliaisuutta.”

Samalla Sten muisteli, että kerran Leevillä oli ollut hattu. Sten oli mennyt ihmettelemään asiaa, ja Leevi oli vastannut: *”Mulle se sopii, mutta ei Augustille, kun se on liika pitkä”*. Sten oli jäänyt aprikoimaan asiaa, mutta sitten hänelle tuli mieleen, että kun hän menee sunnuntaina ylös mäkeä pyhärukouksiin ja ihmiset näkevät, että siinä Sten on menossa pyhärukouksiin, niin kyllä hän haluaa kristillisyyden yksinkertaisen esikuvan kantaa. Panin merkille, miten samanlaisia ajatuksia Stenillä oli liikkunut Minnesotassa ollessa kuin minussakin (päättäessäni Melvinin pihalla, että haluan pitää kiinni lippalakista ja muusta, mistä kristillisyydessä on opetettu). Sten kertoi myös Leevin sanoneen ennen ensimmäistä Amerikan-lähetystä, ettei Amerikassa tulisi puhua esiliinasta. Ensin Leevi oli ollut kovasti aikeissa lähteä Amerikkaan, Stenin mukaan hän oli luvannut lähteä *”vaikka konttaamalla”* (mutta terveys ei sallinut). Melvinin kirjeestä olin lukenut hänen toivoneen kovasti, että Leevi olisi päässyt tulemaan Amerikkaan. Totesin Stenille Ralphin kysymykseen liittyen, että kun Itä-Norjasta kirjoitetuissa lähetyskirjeissä ei ollut Andreas Börresenin nimeä, Lapista kirjoitettiin, että he ovat kaivanneet Börresenin ja moneen muun veljen nimeä kirjeistä. Sten sanoi, että he näkivät jo elokuussa 1978 Kiirunassa, millainen mies Ralph oli. Hän halusi esimerkiksi tietää raamatuntutkinnossa välittömästi, mikä on oikea vastaus.

Koska ilma oli kuuma, istuimme Sivertin talon edustalla puutarhatuoleissa. Sivert mainitsi, että nyt ihmiskunnalla on itsellään välineet maailman lopettamiseksi, kun on keksitty ydinaseet. Sivert kertoi, että tultuaan erotetuksi saarnavirasta Melvin oli sanonut, että pian tullaan varmasti kuulemaan kaikenlaista. Sivert tuli itse toteamaan asian (hänhän

jäi vielä muutamaksi kuukaudeksi suureen joukkoon), kun joku minneapolisilainen oli aivan tosissaan varoittanut, että saarnaajien pitäisi olla varuillaan, koska joku Melvinin pojista voi tulla murhaamaan heidät. Steniä puhe nauratti, hän kysyi, kuka se sitten olisi ollut, Victoriko? Sten muisteli Leevin aikaista hajaannusta. Leevi oli soittanut Keini-nimiselle lappalaiselle ja ilmoittanut, että Lauri tulee kohta sinne pyytämään nimeä historiakirjan esipuheen alle ja Keinin pitää kirjoittaa nimensä siihen. Keini oli kysynyt, mitäs mieltä Steeni on siitä. Leevi oli vastannut, että ei se ymmärrä mitään. Niinpä Keini oli päättänyt jättää esipuheet allekirjoittamatta. Kun Evald Larsson tuli ensimmäiseltä lähetysmatkaltaan Amerikasta vuonna 1967 ja kertoi tästä jollekin lappalaiselle (Josef Inga), tämä oli vastannut: *”Siellä on moni käynyt, mutta mitä ne on siellä toimittanut, se on toinen kysymys”*. Sten selitti myhäillen Lapin-miesten puheita.

Sivert sanoi minulle, että jos haluan, he voivat järjestää minulle vierailun suuren joukon ihmisten luo. Vastasin lyhyesti: *”Ei”*. Ajattelin nimittäin, etten halunnut joutua tilanteeseen, missä minulta kysyttäisiin, olenko varma siitä, että se joukko, missä nyt olen, on oikeassa. Jälkeenpäin ajattelin, että olisi sittenkin kannattanut vastata myöntävästi, kun Sivert taisi olla halukas järjestämään tapaamisen. Otaksuin, että hän olisi vienyt minut Hazelin veljelle Gordon Rosenlundille, joka oli Minneapolisin saarnaaja, siis Melvinin entinen työkumppani. Sivert halusi ehkä näyttää sukulaisille, että heillä on Euroopassa nuoria uskonveljiä. Kun kerroin Sivertin luona Eero Halmeesta, jonka kanssa keskustellessa tuntuu kuin seinälle puhuisi, Joan sanoi, että täällä on myös semmoisia, joille puhuminen on kuin seinälle puhumista.

[Myöhemmin olen saanut tilaisuuden paikata vahinkoa: syksyllä 1985 Detroitin rukoushuoneella ihmiset sanoivat, että eivät he halua kuulla mitään sellaisista asioista (kuin Boremanin postillasta tai Lapin hajaannuksesta) eivätkä Lapin vanhimmat ole halunneet mitään muuttaa. En tiedä, mitä he ajattelivat itse perusteluistaan: jos Lapin vanhimmat eivät ole halunneet mitään muuttaa, eihän silloin olisi mitään kerrottavaakaan muutoksista.]

Iltapäivällä menimme Melvin juniorille. Sten kertoi pikku välikohtauksesta lentokoneessa, kun he olivat joutuneet jonkinlaisen epäluulon kohteeksi. Heitä taidettiin epäillä kaappaajiksi. Lentokentällä taas joku oli sanonut heidän ihmeekseen selvällä suomen kielellä, mistä kone lähtee. Sten muisteli puhuneensa Kiirunan rukoushuoneella 1960-luvun hajaanuksen kynnyksellä, että he ovat painattaneet uudelleen Hellmanin postillan, ja he ovat tehneet tämän vain siksi, että lapsillemme ja jälkeemme tuleville säilyisivät Laestadiuksen saarnat puhtaina. Eräs mies oli säännännyt täydessä kiukussa kädet nyrkkiin puristettuna aivan Stenin eteen. Sten oli vain kysynyt rauhallisesti: *”Veli, onko sinulla vanha aatami?”*

Melvin vanhempi muisteli vuoden 1976 lähetysmatkaa, jolloin Sophia halusi lähteä Laurin kanssa käymään Lake Nordenissa Etelä-Dakotassa. Melvin oli sanonut, ettei sinne kannata lähteä. Heidän palattuaan Laurilta oli kysytty, miten matka meni. *”Paska reissu”*, oli Lauri todennut. Dennis arveli: *”Onkohan hän mahtanut kirjoittaa siitä missään niistä kirjoistaan?”* Tokaisu nauratti kovasti toisia amerikkalaisia.

[Syksyllä 1991 olimme Lauri, Eero, Toivo ja minä Dennis ja Elsie Muoniolla yötä. Yllätykseksemme saimme kuulla, että he eivät olleet enää yhtä Melvinin kanssa. Syynä oli se, että he olivat käyneet Wyomingissa Jimmie ja Mary Ann Sukolla ja poikenneet matkalla Dave ja Evelyn Wilenin luona. Dave oli kertonut, mitä heillä oli tapahtunut syksyn 1979 kireissä kokouksissa. Dennis sanoi, että Melvin ei ollutkaan kertonut oikein Etelä-Dakotan tapahtumista. Denniksen väki ei ollut siellä. Nyt Dennis oli liittynyt yksin Daven kanssa, joka oli myös käynyt heillä saarnaamassa. Kun keskustelimme tuona iltana, Dennis virkkoi: *”Mitähän Melvin sanoisi, jos tietäisi, että Lauri oli täällä, ja oli oikein hyvää puhetta”*.

Toivo puheli Emmauksen tien matkamiesten tuntemisista, ja Elsie pyyhki silmiään. Meistä tuntui, että ilta oli koko Amerikan-matkamme suloinen muisto. Elsie kysyi, että teidän puolellahan ei ole nyt ketään täällä Amerikassa. Hän ei sanonut tätä pilkallisesti, pikemminkin tuntui, kuin hän olisi ollut vähän suruissaan siitä.]

Viittasin Melvin juniorilla Vapahtajan sanoihin vanhoista leileistä ja uudesta viinasta. Isä ja poika Melvin kysyivät yhteen ääneen, laittaisinko

tosiaankin uutta viinaa vanhoihin leileihin. ”Ei, ei”, kiiruhdin vastaamaan vähän nolona.

Olin yötä Melvin juniorilla. Aamulla kokouksiin mennessämme otin autossa puheeksi joulun 1979 tapahtumat, jolloin kuulemani mukaan oli vain kolmet kokoukset yksi kunakin päivänä. Melvin kysyi, oliko se minusta väärin. En antanut suoraa vastausta. Melvinin sävy vaikutti vähän anteeksipyytelevältä, hän tuntui itsekkin ajattelevan, ettei niin tietysti ole tapana järjestää kokouksia.

Perjantaina 22.7. kokoukset olivat Victor Niskan pihamaalla eräänlaisessa teltassa. Sukot tulivat yllättäen takaisin. He olivat ehtineet kotiin Wyomingiin, kun selvisi, ettei Jimmiellä ollutkaan töitä sillä viikolla. Niinpä he lähtivät saman tien ajamaan takaisin Minnesotaan. He olivat olleet siis kolmatta päivää auton kyydissä. Ajattelin, että harvinaista tuollainen kokoushartaus. Ehkä Euroopan saarnaajien tulo oli niin poikkeuksellinen juhla kaukana muista ystävästä asuville Sukoille. Päivällä saarnasi isä-Melvin. Hän ei ottanut tekstiä, puhui vain lyhyesti muun muassa siitä, miten meidän tulee pitää kiinni siitä kristillisyydestä, jonka meidän opettajamme ovat meille jättäneet. En koskaan kuullut Melvinin saarnaavan tekstistä. Oikeastaan hänenkään saarnoissaan ei ollut varsinaista sisältöä, mutta pidin kyllä hänen alhaisesta saarnatavastaan (niin kuin olin pitänyt Evald Larssonin ja David Björkin saarnoista).

Saarnan jälkeen kaikki jäivät istumaan hiljaa paikoilleen. Sten katkaisi hiljaisuuden sanomalla, että lampaat märehivät. En tiennyt sanaa englanniksi, mutta yhdessä selvisi, että ruotsin ”*idissla*” on englanniksi ”*chew the cud*”. Melvin muisteli, miten hänen isänsä lähti hymyssä suin tästä maailmasta. Sanottuaan tämän Melvinin kasvot vääntyivät, hän oli aivan purskahtamaisillaan itkuun. Melvin näkyi toivovan, että hänen oma viimeinen hetkensä olisi yhtä autuaallinen.

Väliajalla keskusteltiin Hesekielin 16. luvusta, jossa sanotaan, etteivät sukulaiset olleet leikanneet Siionin tyttären napanuoraa, eikä häntä ollut suolalla tahvottu eikä kapaloihin kääritty. Melvin junior selitti, että lapsi kääritään kapaloihin, ettei hän pääse raapimaan itseään. Hengellisesti tämä tarkoittaa, että herkkätuntoista äskenkristittyä pitää opettaa, sillä hänellä on taipumus omistaa kaikki tuomiot Jumalan Sanasta itselleen.

Näin hän voi helposti *"raapia"* ja vahingoittaa itseään. Aina ihasteli, miten yksinkertaiset kodit nuorilla perheillä on Amerikassa. Hän ihaili sitäkin, miten ahkerasti ja kärsivällisesti emännät palvelevat. Ruoka oli hyvää ja herkkua oli pöydällä monenlaista. Kun kokoukset olivat aamulla kymmeneltä ja illalla kuudelta, väliajalla ehdittiin syödä kahteen kertaan. Aikataulu oli sellainen, että päivän kuumimpaan aikaan ei ollut kokouksia.

Melvin junior kysyi minulta sopivassa välissä, onko niin, ettei Uno Martinsson saarnaa lainkaan. Isä Melvin oli kertonut niin. Myönsin asian, saanoin hänen vain lukevan Laestadiusta ja rukoukset sekä toimivan lukkarina. Amerikassa Uno taisi jonkin kerran lukea rukouksen, hänellä oli aika pitkä rukousrimpsu, joka alkoi sanoilla *"Isän, Pojan ja Pyhän Hengen."* Uno kertoi Frans Parakan kirjoittaneen sen hänen veljelleen Fransille. Leonard Niska kertoi, että ison joukon ihmisten on vaikeinta sietää hänen äitiään (Lindaa) ja veljeään (nuorempaa) Melviniä.

Unohdin jossakin kohdassa keskustelua tulkkauksen, kun rupesin laskemaan tavattoman pitkän junan vaunuja, niitä taisi olla pitkälti toista sataa. (Amerikassahan kaikki on suurempaa.) Illalla saarnasi Hans Danielson. Saarnan aikana kulki taas juna, ja joku amerikkalaisista totesi kokousten jälkeen hyväntahtoisesti naurahtaen ajatelleensa, mahdoinko minä laskea jälleen vaunuja.

Nyt vasta toteutui yöpyminen Dennis ja Elsie Muoniolla, joiden luona olisin niin hartaasti halunnut olla sinä päivänä, kun Ralph saapui. Dennis otti puheeksi ongelman, joka amerikkalaisia askarrutti. Heidän joukossaan oli kymmeniä nuoria, mutta melkein kaikki olivat sukua keskenään, enimmäkseen serkkuja (Melvinin lapsenlapsia) tai pikkuserkkuja. Vain Sukon ja Hendricksonin lapset eivät olleet sukua toisilleen. Dennis oli sitä mieltä, että lähisukulaisten avioliitot eivät ole hyvä asia. Tennesseeen osavaltiossa asuvat *"hillbillyt"* olivat tällaisia sukulaisavioliittojen jälkeläisiä, ja heillä oli tiettävästi normaalia enemmän henkistä jälkeenjääneisyyttä. Ruth oli jo maininnut, että joku hänen sisaruksistaan oli avioitunut isosta joukosta olevan kanssa, ja joku toinen oli alkanut käydä heidän seuroissaan, luultavasti mielessään puolison saanti. Ajattelin taas, miksei

tämä Euroopan ja Amerikan pikku joukko voinut pysyä yhdessä. Silloin tuo aviopuolison löytämisen ongelmakin olisi ollut pienempi.

Lauantaina 23.7. olivat kokoukset Melvin seniorilla. Aamulla saarnasi Sten. Väliajalla Sivert Hendrickson mainitsi, että Laestadiuksen hautapuheessa viitataan Elisan huudahdukseen, kun Elia meni tulisilla vaunuilla taivaaseen: *”Minun isäni, minun isäni! Israelin vaunut ja hänen ratsasmiehensä!”* Kun muistopuheessa sanotaan, että Laestadius on ollut Israelille sekä vaunut että ratsasmies, Sivert halusi tietää, mitä tämä tarkoittaa. Tästä ei kuitenkaan syntynyt sen kummempaa keskustelua, kenelläkään ei varmaankaan ollut antaa selitystä. Sivert lainasi Raamatun sanoja: *”Pian tulee se, joka tuleva on, ja hänen palkkansa on hänen myötänsä”*.

Sivert kertoi, että Calumetissa oli aikanaan tullut ristiriitoja paikkakunnan saarnaajien Arnold Ruonavaaran ja Alfred Hendricksonin välillä (Alfred oli Sivertin veli). Asia meni Lapin vanhimmille asti. Sivert sanoi, että koska Jönsson tiesi, että Ruonavaara oli vankasti hänen mielisensä, hän asettui sydkiiistassa Alfred Hendricksonin puolelle. Näin Jönsson voitti taakseen myös Alfred Hendricksonin. Jönsson tuntui siis soveltaneen samaa menettelytapaa Alfred Hendricksoniin ja Paavo Peltoseen. Olin jo 13-vuotiaana kuullut mainittavan, että Jönsson olisi voinut luoda uraa politiikassa.

[Kävimme 1985 Alfred Hendricksonin lesken Floran luona. Hän ei voinut ajatellakaan, että Jönsson olisi tehnyt mitään väärää eikä ottanut kuulakseen selitystä Boremanin postillasta. Taitavuudellaan Jönssonin oli onnistunut saada mukaansa niin suuret kansanjoukot.]

Illalla saarnasi August Krogh. Ajaessamme iltapimeällä Sivertille Krogh sanoi, ettei hän saanut tänä iltana paljon irti tekstistä. Kieltämättä puhe oli vähän hajanainen. Mieleen jäi kuitenkin Kroghin maininta Jan Husin kirjeestä, missä tämä pahoitteli käyttäneensä kauniita vaatteita. Hazel sanoi August Kroghille, että Jumala antoi sen, minkä hän tällä kerralla näki tarpeelliseksi meille.

Sunnuntaina 24.7. oli viimeinen kokouspäivä. Kokoukset olivat Sivertin talossa, mutta minun piti lähteä aamupyhäkoulun aikana ehtiäkseni

lentokentälle. Hyvästelin väen ja pyysin muistamaan minua rukouksissa. Yksi nuorukainen ei vastannut pyyntööni mitään, katsoi vain kummek-suen kuin puhuisin jotakin outoa kieltä. Aavistuksen verran jäykältä tun-tui hyvästellä Steniä. Ruth toi minut lentokentälle. Ennen koneen lähtöä hän kysyi, miksi monet Suomessa eivät voi hyväksyä Yrjöä. Kerroin, että synnä on ennen kaikkea se, että Yrjö ei voi hyväksyä August Isakssonia. Ruth uskoi Pyhän Hengen varmasti asuvan Yrjön sydämessä, kun tämä on kirjoittanut niin lohdullisia kirjeitä hänellekin.

Lensin Detroitin kautta New Yorkiin. New Yorkissa minulla oli monta tun-tia aikaa ennen Tukholman-koneen lähtöä. Menin uteliaisuuttani lento-kentän synagogaan, kun siellä näytti olevan väkeä. Taisin olla ainoa mies, jolla ei ollut päässään kipaa, vähän patalapun näköistä päähinettä, jolla juutalaismiehet peittävät päänsä pyhissä paikoissa. Ei minuun kukaan kuitenkaan kiinnittänyt huomiota. Ohjelmassa oli vain Israelin-matkan esittelyä. Kovasti näytti pyhä maa kiinnostavan amerikkalaisia juutalais-nuorukaisia, sellainen väentungos synagogassa oli. Koska en ollut yhtä kiinnostunut matkavalmisteluista, lähdin hetken seisoskeltuani pois.

Päästyäni koneeseen, joka oli tuova minut takaisin Eurooppaan, kirjoitin päiväkirjaani:

”Tässä minä nyt istun lentokoneessa kuunnellen puheensorinaa, enimmäkseen ruotsia, vaimoita huoramusiikkia ja koneiden jyrinä. Vaan mieli on haikea ja sekava, mutta ARMOLLINEN HERRA JEESUS JOHTAKOON MEITÄ VIELÄKIN TIELLÄ. EHTOO ON JOUTUNUT JA SI-NUN RAKKAUTESI TULI ON HIIPUMASSA TÄÄLLÄ POHJANMAALLA, VIIMEISEN ETSIKKOAJAN ILTATUNTIEN OLLESSA KÄSILLÄ. MUTTA PU-HALLA SIIHEN, ETTÄ SE PALAISI VIELÄ NIIN VOIMAKKAASTI, ETTÄ KAIKKI VIERAAT AINEET PALAISIVAT SIINÄ JA ME SAISIMME LÄMMI-TELLÄ JA PAINAUTUA LÄHEMMÄKSI TOISIAMME, VAIKKA MEITÄ EI OLEKAAAN MONTA JA PERKELE ON VIELÄ MEIDÄNKIN VÄLILLE LYÖNYT KIILOJA. MUTTA SAAKOOT HEINÄT JA OLJET PALAA SIINÄ TULESSA, JOKA SIIONIN VUORELLA PALAA. SILLÄ MEIDÄN JUMALAMME ON KU-LUTTAVAINEN TULI. koneen lähtiessä nousuun, J-L”

10. AMERIKASSA HEINÄKUUSSA 1983

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

Saarialoila, Raittisilla ja Kuokkasilla – avioliittokysymys – Niemen Topi – Johannes Vingbäckin poismeno – kysymykset painavat mieltä – Kroghin kirje – Norjan saarnaajat mukana Suomessa – Auliksen kanssa Hämeenlinnan rukoushuoneella – kokoukset Lammilla, Helsingissä, Lahdessa ja Tampereella – lähetyskirje Lappiin – Kalle Koistinen Joensuussa – Ihosella – Krogh sairastuu – Ralphin kirjeet – vierailu Kaltimossa – kirjeenvaihto Toivo Vainikan kanssa – ristiriidat raastavat – Vilho Kuokkasen kirje – kirje Tyyne Laurikaiselle

Yö lentokoneessa jäi kovin lyhyeksi, kun joka aikavyöhykkeellä hupeni yksi tunti. Tukholmassa kiertelin päivän kaupungilla ja kävin katsomassa Wasa-laivaa. Minulla oli siis enemmän aikaa kuin Dave Wilenillä, joka ei ollut vielä eläessään ehtinyt Mt. Rushmoren veistosten luo. Matkasin yölaivalla Turkuun ja junalla Tampereelle. Kävin kotona tavaroita vaihtamassa ja jatkoin junalla Vilppulaan. Seuraavana päivänä kesätyöni piti jatkua yli kolmen viikon tauon jälkeen. Olin niin väsynyt matkasta, että nukahdin junaan ja heräsin vasta pääte pysäkillä Haapamäellä. Sitten ei auttanut muuta kuin odottaa toista junaa, joka veisi minut takaisin Vilppulaan. Onneksi sellainen kulki vielä sinä päivänä. Konduktöörille ei selitykseni kelvannut, hän totesi, ettei lippu edellytä nukkumista. Piti siis ostaa uusi lippu.

Ensimmäisessä sopivassa välissä lähdin Kuopioon kertomaan Saarisaloille Amerikan-terveisiä. Kerroin terveisiä ”Säkrille” matkien amerikkalaisten ääntämistä. Helmi lisäsi englanniksi: ”ja vaimolle”? Ilkka kysyi hymyillen, olinko minä sitten ”Dzhuha-Lassi”. Helmi totesi, ettei Ralphiin syntynyt samanlaista sydämen yhteyttä kuin Daveen ja Charlesiin. Minäkin kuvittelin mielessäni, että ehkä joskus järjestämme kokoukset, joihin kutsutaan saarnaamaan Dave Wilen ja Charles Niska Amerikasta. Näytin Helmille kirjettä, jonka olin kirjoittanut Ralphille ennen matkaa. Helmi sanoi, että asia on juuri näin, kuten olin kirjoittanut:

”Thoralf Jensen kirjoitti viimeisessä kirjeessään Laurille suunnilleen niin, että silloin kun hajaannus tuli Jönssonin joukon kanssa, se tuli totisten ja maailmaantuneiden kristittyjen välillä, mutta nyt se tulee niiden kesken, jotka niin sydämestään haluaisivat seurata sitä ristin ja itsensäkieltämisen tietä. Ja siinä se kaikkein ikävin asia juuri on, kun

rietas särkee veljellisen rakkauden niiden välillä, jotka ovat sillä tarkoituksella lähteneet matkaan, että kostuisivat viimein sille viheriäiselle rannalle.”

Helmi kertoi Joan Hendricksonin kirjoittaneen hänelle olleensa pettynyt siihen, miten maailmallisia heidän lapsensa olivat. Tästä Joan oli puhunut vanhemmilleenkin, koska Sivert tiesi ihmetellä, että Sakari sallii sellaista. Helmi sanoi minulle, että hän olisi toivonut, että Joan olisi puhunut enemmän heidän lastensa kanssa. Helmin mielestä he ovat *”kesanolla”*. Se tarkoitti ymmärtääkseni, että heillä on sisimmässään oikea mieli.

Kokoonnuimme elokuussa Raittisilla. Istuimme Kaunisniemen leirikeskuksen alakerran takkahuoneessa keskustelemassa. Tapana oli lukea aina Laestadiuksen saarna ja veisata virsiä, kun saarnaajaa ei ollut. Syksyksi oli taas pyydetty lähetys. Kun August Krogh ja Hans Danielsen olivat olleet Amerikassa, päätettiin pyytää heitä myös Suomeen. Sain tehtäväksi kirjoittaa heille kirjeen ja esittää tämän pyynnön. Raittisilla minua pyydettiin istumaan pöydän taakse ja kertomaan Amerikan-matkastani. En olisi millään halunnut sitä tehdä, kun itselläni oli matkan jäljiltä niin ristiriitainen olo. Olinhan tullut matkan aikana vain vakuuttuneemmaksi siitä, että Sten on menetellyt vilpillisesti näissä pikku joukon hajaannuksissa, ja hän juuri taitaa olla niihin eniten syyppää. En kuitenkaan voinut puhua kenellekään ajatuksistani, enkä oikein itse vielääkään tohtinut niitä täysin hyväksyä. Kerroin vain ilmeisen laimeasti, missä kokouksia pidettiin ja ketkä siellä saarnasivat. Sanoin, etten oikein osaa kertoa enempää. Myöhemmin kuulin, että vaisuuteni oli herättänyt vähän ihmetystä. Kun olimme Kuokkasilla, näytin malliksi, miten (hitaasti) Amerikassa veisataan. Paloniityn Taimi sanoi jälkepäin, että silloin hänen teki mieli laittaa ikkuna kiinni, etteivät ulkopuoliset kuule.

Aulis kysyi kohta tilaisuuden tullen, saarnattiinko Amerikassa opetuslasten uudestisyntymisestä. Muistelin hetken kuulemiani saarnoja, mutta jouduin toteamaan, että ei siellä kyllä saarnattu. Aulis sanoi aika terävästi: *”Kyllä olisi pitänyt saarnata.”* Aulis oli jo ennen kertonut, että Melvin oli heillä ollessaan maininnut opetuslasten uudestisyntyneen helluntaina. Aulis oli ihmetellyt: Melvinillä on tällainen ymmärrys! He olivat

puhelleet pitkään kamarissa, ja Aulis kertoi heidän päätyneen viimein yhteisymmärrykseen. Aulikselle näytti silti jääneen epäily, koskapa hän halusi heti kysyä, oliko Sten saarnannut aiheesta Amerikassa.

Muutoinkin tuntui siltä, että Sten vältteli amerikkalaisille arkaluontoisten asioiden koskettelua. Tosin hän vetosi Leevinkin sanoneen, ettei Amerikassa tulisi puhua esiliinasta. Joka tapauksessa Sten mainitsi usein Ruotsissa ja Suomessa kuulemissani saarnoissa, että opetuslapset olivat uudestisyntyneet pääsiäisiltana lukittujen ovien takana, kun Jeesus ilmestyi heille, tervehti heitä rauhan tervehdyksellä ja puhalsi heidän päällensä Pyhän Hengen.

Kerroin Aulikselle Dave Wilenin maininnee, ettei hänellä ole ollut aikaa mennä katsomaan Mt. Rushmoren veistoksia Amerikan presidenteistä. Aulis totesi hänen siis tarkoittaneen, ettei hän ole halunnut mennä katsomaan nähtävyyksiä. Kerroin Daven muistelemista isoisänsä Nick Wilenin sanoista: *”Vielä tulee kristillisyyteen hajaannus, ja siinä harvat säästyvät. Ja jos sinä silloin menetät kristillisyytesi, kuka tietää, saatko sitä enää koskaan takaisin”*. Aulis oli ihmeissään ja totesi, ettei täällä Suomessa vain juuri kukaan osannut sellaista aavistaa. Ajattelin myöhemmin, mahtoiko Nick Wilenkään, jonka nimen olen nähnyt monissa vanhoissa lähetyskirjeissä, puhua tätä julkisesti.

Kävimme Auliksen kanssa Laurellin Paulin luona. Kerroin pihamaalla esittäneeni Stenille Paulin kysymyksen, vaadittaisiinko Lapissa esiliinaa tytöltä, joka tekee parannuksen. Kun Pauli sai kuulla Stenin vastauksen, ilmeestä näki heti, että se ei ollut hänelle mieleen.

Elokuisena lauantai-iltana lähdin lapsuudenkodistani bussilla Tampereen linja-autoasemalle jatkaakseni matkaa Kuokkasille Soramäkeen. Myöhästyin viimeisestä Lahden-bussista ja mietin, mitä nyt tehdä. En viitsinyt enää mennä kotiin yöksi vaan päätin lähteä aamun varhaisimmalla bussilla kohti Lahtea. Kävin Pelastusarmeijan yömajalla Ratinassa, mutta en arvannut kolkuttaa ovele. Heittäydyin pitkäksi nurmikolle lähelle Ratinan stadionia, mutta se ei ollut kovin mukava leposija. Siispä kävelin rautatieasemalle ja istuskelin penkillä, kunnes virkavalta tyhjensi puoliyön jälkeen asemalin. Palasin taas Ratiinaan, kömmin hiekoituslaatikoon, kokoilin sanomalehtiä peitteeksi ja nukahdin. Muutaman

tunnin unien jälkeen heräsin vähän kankeana ja tallustelin linja-autoasemalle odottelemaan bussin lähtöä. Kuokkasillakin tunsin oloni vaivautuneeksi, kun en voinut avata sydäntäni.

Yhtenä viikonloppuna kävin Helsingissä katsomassa Herman Kannonkaria sairaalassa. Helmin sairastellessa Herman oli rukoillut, että Jumala siirtäisi sairauden häneen. Aulis totesi, että Hermanin toivomus oli toteutunut. Helmi istui niin uskollisesti miehensä sairassuuteen äärellä, että lääkäri oli kysynyt Hermanilta: *”Mistä tuommoisia (vaimoja) saa?”* Kun hyvästelin Helmin sairaalan pihamaalla, hän totesi, että kohta Herman pääsee Ihalaisen ja Tastin Oton luo.

Sinä kesänä Stenin joukossa oli noussut esiin uusi kysymys, sopiiko eronneiden mennä uudelleen naimisiin ja sopiiko mennä naimisiin kristittyjen lasten kanssa, jotka eivät ole omakohtaisesti seuraamassa kristillisyyttä. Minulla ja eräillä muilla oli käsitys, ettei eronneen sovi avioitua uudelleen, niin kauan kuin edellinen puoliso on elossa. Käsitykseni perustui tiettyihin raamatunpaikkoihin:

”Mutta minä sanon teille: kuka ikänä hylkää vaimonsa muutoin kuin huoruuden tähden, ja nai toisen, hän tekee huorin; ja joka hyljätyn ottaa, hän tekee huorin” (Matt. 19:32). ”Vaimo, joka miehen hallussa on, on häneen lailla sidottu, mutta jos mies kuolee, niin hän on miehen laista vapaa. Sen tähden jos hän toisen miehen kanssa on miehensä eläessä, niin hän huoraksi kutsutaan, mutta jos mies kuolee, niin hän on laista vapaa, ettei hän huoraksi tule, jos hän toisen miehen kanssa on.” (Room. 7:2–3).

Yhdeksän vuotta aiemmin eräs mies oli tehnyt Tampereella maailmasta parannuksen. Hänen vaimonsa tuli kerran käymään seuroissa ja otti sen jälkeen avioeron. Mies avioitui uudelleen kristillisyyttä tunnustavan nuoremman naisen kanssa. Tätä puolustettiin toteamalla, että ei mies olisi eroa halunnut. Mietin mielessäni, että avioliitto on silti sitova kuolemaan asti, vaikka toinen puoliso ottaisi eron. Ajattelin sitäkin, että eron ottanut puoliso voi tulla katumapäälle. Kantaani vaikutti lehdestä lukemani haastattelu, jossa uskoon tullut nainen kertoi, että hän on velvollinen pysymään yksinään, koska hänellä on ollut avioero ja hänen (entinen) miehensä elää edelleen.

Avioerokysymyksessä kaikki eivät olleet yhtä ehdottomia kuin minä. Joku kysyi, eikö entisiä syntejä saakaan kristillisyydessä anteeksi, jos eronneita vaaditaan pysymään naimattomina. Minäkin myönsin, että vaatimus on kyllä kova, jos nuoren ihmisen täytyy sitoutua olemaan yksin vuosikymmeninen ajan ja on tottunut jo elämään avioliitossa. Kuokkasen Vilho sanoi, ettei kristillisyydessä ole koskaan ollut sellaista ymmärrystä, etteikö eronnut saisi mennä uusiin naimisiin. Hän oli sitä mieltä, että vain kirkkoherra Karilla oli tuollainen ymmärrys. Laurikaisen Tyyne minulle kertoi, että Kari saattoi sanoa suoraan jollekin uudelleen avioituneelle: *”Vie terveisiä vaimollesi. En minä sitä sinun huoraasi tarkoita.”* Tyyne tuntui pitävän Karin sanoja vähän turhan suorasukaisina. Myllymäen Ossi sanoi, että siitä reiästä tulee kaikki, jos hyväksytään eronneiden uudelleenavioituminen. Aulikselta sain joka tapauksessa kuulla, miten vakava tilanne tämän kysymyksen johdosta oli. Aulis kertoi Tyyneen sanoneen, että kyllä hän kumminkin luottaa. Ilmaisuu osoitti, miten vaikeaksi Tyyne koki asian. Asiaan liittyi nimittäin oleellisesti Stenin antama neuvo.

Kuulin Johan Pietiläisen olleen Lahdessa juhannuksena. Hän oli pitänyt seurojen päätteeksi kiitospuheen ja maininnut, että samalla tavalla on saarnattu kuin hänen ollessaan nuorena miehenä (siis 1920- tai 1930-luvulla) Lahdessa. Koskisen Anja Tampereella ihmetteli Pietiläisen lausumaa: *”Jos silloin on sitten saarnattu samalla tavalla kuin nyt, mutta kyllä tässä välissä ainakin on ollut jämerämpää”*. Laurikaisen Tyyne puuskahti: *”Onko se Pietiläinen ihan suruton mies?”*

Tampereella kävin Niemen Toivolla. Toivo ei ollut heti paikalla, joten jutelin hänen vävyensä Salosen Jorman kanssa. Kerroin Amerikan-matkastani ja muistelin Jormalle saarnaaja Nick Wilenin sanoja pojanpojalleen Davelle, että vielä tulee hajaannus kristillisyyteen, ja siitä harvat säästävät. Kun Topi tuli paikalle, hän sanoi muun muassa, että jos Sten olisi jäänyt kristillisyyteen, hän olisi nyt jo ollut Suomessa lähetysmatkalla. Sanoin, että onhan hän nytkin ollut. Toivo meinasi, että eihän tuo nyt mitään ole. Hän tarkoitti kaiketi, että olisi ollut ihan eri asia, kun koko Suomen suuri kristillisuus olisi saanut kuulla Stenin saarnoja. Olisihan Sten tietysti saarnalahjoillaan lyönyt silloiset Lapin vanhimmat menen

tullen. En tiedä, olisiko Topin mielestä Stenin pitänyt ymmärtää ajatella omaa uraansa eikä pitää jääräpäisesti kiinni Jumalan sanan muuttamattomuudesta. Ehkä Sten vähän ajattelikin sitä esittäessään vuonna 1968, että tulisi odottaa, että Suomen saarnaajat pyytävät lähetystä.

Kysyin Topilta, miten Sten oli valehdellut ensimmäisen lähetyksen aikaan 1968. Topi sanoi, että se oli samaa mieltä kuin mekin, ettei vielä ole Jumalan aika, mutta samalla se koetti olla yhtä mieltä toisten kanssa Lapissa. Topi käski minun kysyä Reinolta, joka muistaa parhaiten. Yritin mainita Topille Yleniuksen Martin sanoja – Martin mielestä Sten ei ollut menetellyt mitenkään vilpillisesti – mutta Topi katkaisi puheeni alkuunsa toteamalla, että hän näki, millainen Martin oma käytös ja esikuva oli Klingendahlilla, kun Martti ja Topi olivat olleet samalla tehtaalla töissä, niin että siihen on turha vedota. Ajattelin, että on tosiaan tavattoman tärkeää, miten itse vaellamme, jos haluamme, että puheemme olisi muiden korvissa uskottavaa.

Topi kertoi heidän selittäneen Leeville ja kumppaneille, ettei täällä Suomessa ole sellaista tilannetta kuin Ruotsissa. Tämä oli siis syy, miksi (vuonna 1968) ei vielä ollut Jumalan aika pyytää heiltä lähetystä. Aprikoin itsekseni, tulisiko siis ensin antaa Jönssonin ja hänen mielistensä vaikuttaa niin, että saataisiin aikaan samanlainen tilanne kuin Ruotsissa, jolloin olisi todellinen tarve pyytää oikeita miehiä lähetysmatkalle.

Keskustelimme aika pitkään, ja viimein Topi totesi: *”Meidän on turha jatkaa, kun sinä et luovu mielestäsi ja minä uskon, että tässä tulee vieläkin autuaaksi.”* Sanoin olevani valmis luopumaan kannastani, jos se osoitetaan Jumalan Sanalla vääräksi. *”No, en minä nyt rupea näyttämään”*, vanha rippi-isäni vastasi. Minusta oli merkillepantavaa, että Toivo ei enää kertaakaan palannut aiheeseen, josta hän oli Einari Koposen ja Paavo Tamsin kanssa puhutellut minua edellisenä syksynä Tampereen rukoushuoneen lastenhuoneessa, että minun pitäisi tehdä parannus (eriseurasta). Aprikoin, olisiko tuo toimi johtunut siitä, että Topin täytyi osoittaa toisille saarnaajille olevansa nyt samassa ruodussa heidän kanssaan.

[Mentyäni naimisiin Severi Mäkelän tyttären Tertun kanssa syyskuussa 1987 Toivo tuli Tampereen rukoushuoneella onnittelemaan minua

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

leveästi hymyillen. Hän sanoi, että hänkin ajatteli kristillisyyden saatu-
aan, että kun hän saisi kristityn vaimon. Hän ei siis pahoitellut, että nyt
olen entistä pahemmin sotkeutunut eriseuraan, kun otin sieltä vielä it-
selleni elämänkumppanin.

Kun näin Toivon viimeisen kerran Tampereen rukoushuoneella ennen
muuttoamme Raumalle 1994, hän tuli luokseni ja sanoi, että Yrjö pilasi
sen asian, kun hän meni pyytämään lähetystä (1968). Kysyin, olisivatko
he sitten pyytäneet sitä. Topi vastasi, että ei sitä tiedä, miten siinä olisi
käynyt. Ajattelin vain, että vuosisadan vaihteen jälkeen totuutta rakas-
tavat sielut eivät aikailleet vaan pysyivät heti lähetystä, joka tuli jo 1902.
Toivon toteamus osoitti kuitenkin, että asia askarrutti edelleen häntä ja
että hän sisimmässään tiesi puolustaneensa kaksi vuosikymmentä sitten
oikeaa asiaa. Eihän hänellä muutoin olisi ollut tarvetta vierittää syytä
Yrjö Mäkelän päälle.

Ennen kuin muutimme Tampereelta, ajattelin, että minun täytyy vielä
kerran käydä Lampitiellä juttelemassa Topin kanssa. Lähdimme Toivon
ja Ilmarin kanssa Niemen Maurille. Autossa Toivo sanoi haluavansa olla
elämänsä loppuun asti isakssonilainen. Hän muisteli Isakssonin saarnaa
Jällivaarassa jouluna 1963, jolloin kaikki olivat liikkeellä, *”sillä oli sellaiset
lahjat”*. Tämä oli viimeinen kerta, kun Isaksson sai saarnata yhteisissä
kokouksissa Lapissa. Arvelin juuri Isakssonin lahjoja syyksi siihen, miksi
seuraavana jouluna kirjoitettiin, että August Isaksson makaa sairaana ko-
tonansa Vittangissa omissa mielipiteissään (ja William Eriksson kirjoitti
Pikku-Leeville: *”Kääntykää takaisin ja tulkaa yhteen lammashuonee-
seen, jossa on itse Kristus ovena, eikä Augusti ja Hetta”*). Toivo myönsi
asian mutta sanoi sen olevan inhimillistä. Ihmettelin vanhalle rippi-isäl-
leni, miten hän voi olla isakssonilainen ja samalla seurata saarnaajia,
jotka ovat tuominneet Isakssonin julkisesti lähetyskirjeessä, eikä heillä
ole selvästi aikomustakaan korjata tätä. Kun olin nousemassa autosta,
Toivo toivotti: *”Toivotaan, että me olemme vielä samassa seurakun-
nassa”*. Sanoin, että sen pitää tapahtua liikkumattoman Jumalan Sanan
pohjalta.]

Kun kävin Syrjän Reinolla, hän kertoi, että he olivat olleet katsomassa
Jönssonia Hirvijärvellä muutama kuukausi ennen hänen kuolemaansa.

Reino sanoi Jönssonin olleen niin nöyrä mies, valittaneen viallisuuttaan ja anoneen anteeksi, etteivät Suomen saarnaajat ole ollenkaan niin nöyriä. Tuumin itsekseen, miten olisi mahtanut käydä, jos Reino olisi ottanut puheeksi Boremanin postillan ja muut Jumalan sanan muutokset. Kerroin Reinolle Johannes Vingbäckin kuolleen. Hän oli menehtynyt keuhkokuumeeseen 89-vuotiaana pian sen jälkeen, kun Sten, Aina ja Uno olivat palanneet Amerikasta Lappiin. Reino huokasi raskaasti: *”Vai on Vingbäckki kuollut. Vai on Vingbäckki kuollut. No toivotaan, että se on tullut autuaaksi. Vai on Vingbäckki kuollut. Kyllähän me uskootaan, että se on tullut autuaaksi.”*

Reino toisti edelleen kantansa, että hän ei ole koskaan kehottanut Mäkelän väkeä pyytämään Leeviä ja Steniä lähetyksmatkalle Suomeen. Reino oli ennen jo ilmaissut kunnioituksensa Vingbäckkiä kohtaan, joka oli ollut vuonna 1968 suoraselkäinen suorana sanoessaan, että Lapinmaalla on aina kuultu hätäisten avunhuuto. Minusta Reino ei olisi voinut pitää Vingbäckkiä noin suurella arvolla, ellei hän olisi ollut todellisuudessa lähetysasiasta sitä mieltä kuin Mäkelät minulle kertoivat. Täten Reino huomauttaen vahvasti asian, jonka todenperäisyyden hän muutoin jatkuvasti kielsi. Kieltäminen johtui käsittääkseni vain siitä, että muuten hänen olisi ollut vaikea puolustaa ja selittää kääntymistään Jönssonin puolelle.

Reino kysyi minulta: *”Sano minulle, mikä on Jumalan paha henki”*. Hän viittasi Samuelin kirjan sanoihin, että Jumalan paha henki vaivasi Saulia. En osannut vastata, vaikka Reino kysyi moneen kertaan, mikä tällainen Jumalan paha henki on.

Turussa kävin Eino ja Lilli Toivosella. Kerroin Einolle, että Sten oli ajanut edellisenä vuonna Kallen kumppaneineen Yleniukselta sekä sanonut, ettei Kallelle kannata yhtään vastata. Eino sanoi, että se oli oikein sanottu Steniltä. Ajattelin, johtuiko tämä ehkä siitä, että Eino oli saanut Kallen yhdessä Jaakko Harjun kanssa turkulaisille kirjottaman herätyshuudon [IV VK: nro 220]. Eino päätti kenties, että sellaisen kirjeen kirjoittajalle on oikein vastatakin noin. Laurellin Jormakin oli kuullut Yleniuksella sattuneesta välikohtauksesta – hänen appensa Simolinin Reino oli paikalla. Jorma totesi minulle ihmetelleensä vain kovasti.

Salmelta sain kuulla, että Kinnusen tytär miehineen oli tehnyt parannuksen. He asuivat Tukholmassa, ja leeviläisten saarnaajat olivat käyneet jo lentokoneella pitämässä siellä kokouksia. Salme tiesi kertoa, että Armas ja Esteri Mäkelän nuorin tytär Irja oli tehnyt parannuksen (leeviläisyyteen) ja mennyt naimisiin Tammiston pojan kanssa. Salme kertoi näitä aivan myönteisessä sävyssä. Hän oli kuullut tapauksista epäilemättä Toini Kinnuselta, joka kävi silloin tällöin asioilla Tampereella.

Kiirunasta kirjoitettiin 20/8 1983 lähetyskirje Suomeen, jossa sanottiin:

”Sentähden tahdomme uskoa ja pitää kiinni siitä, mikä koskee uuttasyntymistä, että opetuslapset uudestisyntyivät lukittujen ovien takana eivätkä helluntaipäivänä, kuten jotkut aikanamme ovat saaneet päähänsä. Me uskomme, että ne jotka saivat helluntaipäivänä pistoksen sydämeensä ja kysyivät ’te miehet ja veljet, mitä meidän pitää tekemän’, nämä uudestisyntyivät lukittujen ovien takana ja me uskomme, että me jotka Jumalan suuresta armosta olemme tulleet uskoon, lähes kaksituhatta vuotta myöhemmin, me olemme uudestisyntyneet lukittujen ovien takana.”

Kirjeen olivat allekirjoittaneet Sten Johansson, Uno Martinsson, Albert Jänkänpää, Hans Danielsén ja August Krogh. Kirje oli vastaus Auliksen toivomukseen saada kirjallinen todistuskappale siitä, että Stenillä ja kumppaneilla on oikea ymmärrys opetuslasten uudestisyntymisestä. Ei kirje täysin vastannut Auliksen odotuksia, kun hän olisi kaivannut syvällisempää opillista selvitystä. Aulis totesi, että sellaista täytyy varmaan pyytää joltakin toiselta. Ehkä Aulis ajatteli Laurellin Paulin olevan sopiva henkilö.

Päiväkirjaani kirjoitin 4.9.1983:

”Junassa Hämeenlinnasta Tampereelle kello 21.40. - - - Tänään olen ollut kalliiden ystäväieni Auliksen ja Taimin sekä [Laurellin] Martin ja Kaijan kanssa Helsingissä Tyynellä ja Kannonkareilla. Viimeksi mainittujen luona olivat myös Arvi ja Eira Jalo. Näyttää siltä, että heilläkin on oikea ja puhdas ymmärrys siitä, millainen se totinen kristillisuus on, jonka Vapahtaja itse on rakentanut opetuslapsistaan lukittujen ovien takana. Johdata heitä eteenpäin totuudessa.

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

Mutta mieleni on totisesti sekaisin niin monien asioiden vuoksi – ja siksi minulla ei ole muuta mahdollisuutta kuin vaeltaa avoimella mielellä rukoillen ja ahkeroiden siihen, että se minkä teen, olisi Jumalan kunniaksi. Anna minulle kestävyyttä, kärsivällisyyttä, suoruuutta ja voimaa siihen.

- Minun täytyy kysyä y:n seurustelusta x:n kanssa, ensin y:ltä ja sitten muiltakin (Steniltä? vai avoimemmin?)

- Miten on sen Reinon väittämän Stenin valheen laita?

- Sanoiko Sten Eerolle, että ”me kestämmekyllä tämän – sinä ja minä – (nimittäin Laurin kirjan: samanlainen oppi – samanlainen esikuva), mutta miten on norjalaisten ja amerikkalaisten laita?

- Halusiko Sten Kallen ja kumppaneiden lähtevän ulos, koska hän ei pystynyt alkamaan keskustelua siitä, kuuluuko esiliina kristillisyyden esikuvaan?

???

Anna minulle kuitenkin oikeaa viisautta ja osoita oikea tie niille, jotka ovat vielä (enemmän tai vähemmän) kiinni ’suuressa joukossa’. Meidänhän pitäisi vaeltaa oikealla ja vilpittömällä mielellä kärsien toinen toistamme rakkaudessa mutta ei hyväksyen mitään väärää ja valheellista opissa. Siitä Jumala meitä varjelkoon. Voi että kaikki hyvin kävis ja Jumala vielä kokois hajalle lyödyn laumansa Ylipaimenen suojiin. Vahvasta mua tällä taipaleella jolla olen vielä kulkemassa että loppuun asti vahvana pysyis. Anna minulle kristitty vaimo jos se on Sinulle otollista.

Pitkä on matka Kaanaan maalle, ja armon aika on lyhykäinen, ja tie joka vie Taivaaseen on kaita ja monta vaarallista paikkaa on tien päällä. Se Suuri Israelin Paimen vahvistakoon meitä heikkoja, virvoitakoon meitä uupuneita, lohduttakoon meitä murheellisia ja nostakoon meitä alaspainetuita, ETTÄ ME SAISIMME TUNTEA SINUN AUTUUTESI ILOA. AMEN. raadollinen matkamies, Juha-Lassi

PS. Olis halu käydä Lahdessa, Joensuussa ja Heinävedellä, mutta sinun tahtos tapahtukoon. Totuus olkoon meidän valkeutemme, sillä

*aika on pimiä ja synkkä eikä ole monta tähteä taivaalla paistamassa
syytä siitä että lohikäärme on niitä kiskonut alas pyrstöllänsä.”*

Olimme siis käyneet Paloniittyjen sekä Laurellin Martin ja Kaijan kanssa Helsingissä. Arvi Jalo toivotti Kannonkareilla, että Eero Halme tekisi vielä parannuksen. Hämeenlinnalaisille jäi hyvä toivo Jaloista. Aiemmin Martin isovelji Pauli oli vierailut usein Laurikaisen Tyynellä ja Kannonkareilla, mutta hän ei enää oikein mielellään käynyt Tyynellä, koska tämä oli niin ehdoton kannassaan, ettei vääryyden kanssa saa olla ollenkaan osallinen. Edessä oleva Stenin lähetys askarrutti hämeenlinnalaisia, pitäisikö kokoukset ottaa myös Hämeenlinnaan. Yksi ja toinen – esimerkiksi Mäkisen Urpo – aprikoi, olisiko vielä Jumalan aika. Martti osui minusta Tyynen luona naulan kantaan: *”Siis jos asia on oikea, silloinhan on aina Jumalan aika.”* Ajattelin, että tuosta vain on kysymys: *”jos asia on oikea”*. Kerroin isäni todenneen, että on asioita, jotka eivät ole syntyneet mutta jotka ovat kristillisyyden esikuva. Martti kysyi: *”Eikö esikuvan noudattamattomuus ole synty?”*

Paloniityillä pohdittiin, tulisiko pyytää rukoushuonetta kokouksia varten. Kun oli aikansa jahkailtu, tulisiko pyytää ja kuka pyytäisi, Taimi ilmoitti viimein, että hän soittaa Hämeenlinnan saarnaajalle Max Erikssonille. Max käski soittaa Eelis Ahoselle. Ahonen sanoi puhelimesta Taimille, että ei missään tapauksessa, kun te olette menneet eriseuraan. Taimin kerrottua, mikä oli vastaus, ajateltiin, että oli joka tapauksessa hyvä kysyä. Aulis luki liikuttuneena hebrealaiskirjeen 11. luvun lopusta:

”Muutammat taas ovat pilkkoja ja haavoja kärsineet, ja vielä sittenkin kahleet ja vankiuden, ovat kivitetyt, rikki hakatut, lävitse pistetyt, miekalla surmatut, vaeltaneet ympäri lammasten ja vuohten nahhoissa, ovat olleet köyhät, ahdistetut, vaivatut, joille maailma oli mahdotoin, ovat korvessa eksyneet ja vuorilla, ja mäen rotkoissa ja maan kuopissa, ja kaikki nämä ovat uskon kautta todistuksen saaneet”.

Aulis tarkoitti siis, miten vähäisiä meidän vastuksemme ovat verrattuna edesmenneisiin vanhurskaiisiin, ja silti olemme helposti niin pelokkaita ja arkoja.

Hämeenlinnan isoissa seuroissa Eero Halme julisti:

”En minä voi kerskata, että minulla olisi aina ollut luottamus [Lapin vanhimpiin], sillä kun uudenheräyksen ja omanvanhurskauden tuulet puhalsivat Lapinmaalta 1960-luvulla, minä olin yksi niistä, jotka menivät tuulen mukana”.

Hän lisäsi, että kun hänet oli asetettu saarnaajaksi [1950-luvun loppupuolella], muuan vanha kristitty vaimo oli sanonut hänelle: *”Muista saarnata sitten paljon uskosta”.*

Eero jatkoi: *”En minä muistanut tätä neuvoa, vaan minä korotin ikään kuin itseni toisten kristittyjen yläpuolelle ja jakelin sieltä kovia käskyjä muille”.* Paloniityn Taimi esitti arvionsa, että Halmeen Eero on ollut silloin ennen ihan oikein uskomassa.

August Krogh vastasi myöntävästi kirjeitse esittämäni pyyntöön osallistua lähetykseen.

[käännös norjasta]:

”Kjölleffjord 4/9 83. Rakas veli ja uskon ahkerointsija tällä elämän kaidalla tiellä: Joha-Lassi. Sekä kaikki uskossa ahkerivat veljet ja sisaret, jotka yksimielisinä kanssamme olette kilvoittelemassa eteenpäin iankaikkista kotimaatamme kohti, toisella puolella hautaa.

Olen saanut kirjeesi 20/8 josta kiitämme sydämellisesti. Näemme kirjeestäsi, että toivotte meidän seuraavan mukana Lapinmaan lähetyssaarnaajien kanssa sinne Suomeen.

Meidän täytyy harkita asiaa. Sinä tiedät, veli, että sekä minä että Hans olemme vanhoja, ja lisäksi sairaita. Niinpä sinä ymmärrät meitä, kun sanon, että pelkäämme sellaista pitkää matkaa. Mutta me saamme antaa Herran vallita tässä asiassa. Hän tietää, mikä meille on parasta. Olemme keskustelleet vähän tästä. Jos terveytemme pysyy sellaisena kuin se nyt on, niin ei ole aivan mahdotonta, että voisimme tehdä matkan. Mutta meidän täytyy jättää asia Jumalan käteen, Hän ohjaa kaiken.

Täällä menee kaikki muutoin kuten ennen. Armosta yritämme seurata tätä elämän tietä. Mutta vaellus tuntuu minun osaltani käyvän hitaasti. Olisi kyllä halu olla parempi, mutta minussa asuva

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

syntiturmelus vaikuttaa kykenemättömyyttä, niin kuin Paavali sanoo: "Kun tahdon tehdä hyvää, niin pahuus riippuu minussa kiinni." Ja toisessa paikassa: "Sitä hyvää, jota minä tahdon, en minä tee. Mutta sitä pahaa, jota en minä tahdo, teen minä." Ikävä kyllä sellainen on tilamme, veli. Eihän meissä ole vain Henkeä. Mutta meillä on liha mukamme tällä tiellä maisen elämän halki. Ja se sotii Henkeä vastaan, ja tekee meidät heikoiksi ja hitaiksi matkalla kotimaahan. Sen tähden on vaelluksemme tämän murheen laakson halki usein niin horjuvaa.

Siksi tarvitsen, että kaikki veljet ja sisaret Suomessa rukoilevat edestäni, että Jumala vahvistaisi minua uskossa. Että minäkin saattaisin vaeltaa viimeiset askeleet tällä kaidalla elämän tiellä. Ja että Jumala johtaisi kilvoitukseni voittoon.

Uskokaamme siis, että synnit ja heikkoudet on annettu anteeksi, meille ja teille. Sano terveisiä kaikille veljille ja sisarille meiltä kaikilta täällä Norjassa.

Voi siis sydämellisen hyvin Joha-Lassi ja rukoile edestäni

Veljellinen tervehdys heikko veljesi August Krogh"

Kun tapasin lukuvuoden alettua Turussa Tenhon, hän kyseli minulta Amerikan-matkasta. Jälkeenpäin Tenho kertoi olleensa vähän harmistunut, kun ei saanut minulta kunnollisia vastauksia.

Käydessäni Paloniityillä ennen kokouksia Aulis kysyi minulta, olisinko mukana lähetyksessä, jos ei minun tarvitsisi toimia tulkkina. Vastasin aika epämääräisesti. Auloksen kysymys osoitti, että hän taisi askarrella varsin samanlaisten ajatusten kanssa kuin minäkin. Mutta ajattelin, että en voi vielä puhua ajatuksistani ja tuntemisistani avoimesti kenellekään, kun olin itsekin niin epävarma. Mieluummin koetin toisten steeniläisten kanssa keksiä muita puheenaiheita, esimerkiksi miten ison puolen on käynyt. Siitähän meillä oli yksi mieli.

Kokoukset alkoivat Lammilla perjantaina 23.9. Bussissa matkalla Turusta Lammille kirjoitin päiväkirjaani: [käännös ruotsista]

"Nyt olen matkalla Lammille kokouksiin. Voin vain huoata, että kävisi, niin kuin Sinun tahtosi on. En voi olla toteamatta, että on sellaisia asioita meidän joukossamme, jotka ovat vaikeita ja jotka ovat

vaikuttaneet siihen, että luottamukseni on horjunut. Anna minulle sen tähden ymmärrystä ja viisautta ottamaan nämä asiat esiin Stenin ym. kanssa. Siunaa minua tehtävässäni tulkkina ja pidä silmäni auki. Amen.”

Kun saavuin Lammille (Jaska haki minut linja-autoasemalta, kuten tavallisesti), Ruotsin ja Norjan vieraat olivat jo saapuneet. Olin aistivinani lievää jännitystä ilmassa tervehtiessäni saarnaajia Kaunisniemen leirikeskuksen ruokasalissa. Paikalla oli myös Raittisten poika Heikki vaimonsa ja pienen vauvansa kanssa. Aina kysyi hyväntahtoisesti, tykkäisinkö minäkin tuollaisesta pienokaisesta.

Sten otti tutkittavaksi raamatunpaikan:

”Joka nyt minun vaivoistani iloitsen, jotka minä kärsin teidän edestänne, ja täytän Kristuksen kärsimiset minun lihassani hänen ruumiinsa edestä, joka on seurakunta.” (Kol. 1:24).

Krogh moitti uutta norjalaista raamatunkäännöstä. Kun Johannes sanoo: *”Katsokaa, minkäkaltaisen rakkauden Isä on meille osoittanut, että me Jumalan lapsiksi nimitetään”* (1. Joh. 3:1), niin uudessa norjalaisessa Raamatussa on lisäys: *”ja niitä me olemme”*. Krogh sanoi, että papit haluavat kanssa olla kristityitä.

Perjantain iltakokouksissa saarnasi Sten. Lauantaina saarnasivat August Krogh (Matt.5) ja Hans Danielsen (Ef.2). Tenho kehui myöhemmin juuri tätä Kroghin saarnaa, missä hän selitti omia koettelemuksiaan armonjärjestyksestä autuuden tuntomerkkien rinnalla. Kun Hans Danielsenin saarnan jälkeen ei ollut ketään anteeksi anojia, Aulis katsoi aiheelliseksi pyytää minua sanomaan Danielsenille, että se oli samanlaista saarnaa kuin me olemme lapsuudesta asti tottuneet kuulemaan.

Suomalaisista oli vähän hämmentävää pyytää anteeksi norjalaisilta, kun he eivät ymmärtäneet mitään, mitä Jäämeren rannan saarnaajat sanoivat. *”Itkevät ja ovat liikuttuneina, kun saarnaavat anteeksi, mutta mitään ei ymmärrä”*. Tenhon mukana kokouksiin Raittisille tuli myös hänen äitinsä Esteri, jota en ollut aiemmin tavannutkaan. Hän ystävystyi Yleniuksen Salmen kanssa, ja he kirjoittivat useita kirjeitä toisilleen. Raittisen Hilikka kertoi, miten lämpöiseltä tuntui, kun Salosen Pentti ja Kerttu

olivat tulleet ennen kokouksia kuorimaan perunoita. Oli kuin ennen vanhaan kristillisyydessä.

Aulis sanoi tuntevansa velvollisuudekseen mainita Hämeenlinnan rukoushuoneella julkisesti kokouksista ja omasta kannastaan. Hän pyysi minua avuksi. Vähän minua arasti, mutta en tuntenut voivani kieltäytyäkään. Niinpä lähdimme sunnuntaina heti päiväkokousten päätyttyä Hämeenlinnaan, jonne oli vain 40 km matkaa. Seurat olivat menossa saapuessamme rukoushuoneelle, ja menimme aika eteen istumaan. Saarnavuorossa oli Unto Rantanen, Hämeenlinnan tuore saarnaaja. Unto saarnasi, että on synty hankkia televisio ja on synty kuunnella radiosta sopimatonta ohjelmaa [Näin Unto Rantasen viimeksi eilen 26.4.2009, kun hän oli tulossa autolla Laitilan seurakuntatalolta, missä hän oli ollut pitämässä seuroja Arvo Konttisen kanssa].

Laurellin Pauli ja Erkki olivat rukoushuoneella, pikkuveli Martti olikin vaimonsa Kaijan kanssa Lammilla Stenin kokouksissa. Loppuvirren aikana Pauli ja Erkki lähtivät ulos, he nähtävästi aavistivat, että meillä oli Auliksen kanssa jotakin asiaa. Seurojen jälkeen oli jokin yleinen kuulutus. Sitten Aulis ponnahti pystyyn ja sanoi:

”Puheenjohtaja! Kun on jo vuodesta 1975 saarnattu väärää vanhurskauttamisoppia opetuslasten kohdalla enkä ole sitä julkisesti nuhdellut, haluan pyytää tätä anteeksi. En jaksa nyt enempää, mutta Juha-Lassi jatkaa.”

Nousin vuorostani ylös ja aloitin:

”Tänään on Hämeen Sanomissa ollut seuraavanlainen kokousilmoitus”.

Sitten minun piti lukea ilmoitusteksti seuraavana päivänä pidettävistä kokouksista, mutta en ehtinyt sitä tehdä, sillä paikalle säntäsi tuulispäänä yksi sukulaisistani huutaen: *”Mummu kuolee, mummu kuolee!* ja tarttui minua käsipuolesta. Sitten viiletimme juoksujalkaa ulos. Katsoin tilanteen sellaiseksi, etten yrittänytkään tehdä vastarintaa. Lappukin putosi rytäkässä rukoushuoneen lattialle.

Pihalla oli sitten aika vauhko tilanne. Yksi vanhempi naisihminen tuli paikalle ja oli vallan totinen (Mäkelän Yrjö olisi varmaan sanonut häntä

hurskaan muotoiseksi). Hän sanoi, että jos hän olisi ulottunut, hän olisi antanut Aulikselle tästä kepeistä. Syntyi sitten jonkinlainen keskustelu. Ihmettelin äskeistä saarnaa, kun lapsuudessani opetettiin aina seuroissa, että on yhtä lailla synty hankkia radio tai televisio, ja tuossa saarnassa oli selvä ero. Ei siinä mitään eroa ollut, sanoi yksi sukulaismies siihen.

Emme jääneet Auliksen kanssa pidemmäksi aikaa Hämeenlinnaan. Pala-tessamme Lammille kerroin hänelle, että meillä oli tullut rukoushuoneen pihalla erimielisyyttä siitä, opetettiin televisioista ja radiosta eri tavoin äskeisessä saarnassa. Aulis huudahti: *"Olihan siinä ero!"*

Aulis sanoi olevansa helpottunut, vaikkei asia nyt aivan suunnitelmien mukaan mennytkään. Minä taas ajattelin itsekseni, että oikeastaan taisi olla ihan hyvä, ettei minun tarvinnutkaan lukea sitä kokousilmoitusta. Olin vaikeassa tilanteessa, kun jouduin olemaan muutoinkin näkyvästi esillä tulkkina enkä voinut puhua kenellekään ajatuksistani, miltä minusta todellisuudessa tuntuu.

Lammilla kerroimme kokemuksistamme. Jaska kertoi meille uutisen, että Simolinin Sirkka oli tehnyt parannuksen. Sirkka oli nimittäin ensi kertaa Reinon kanssa Stenin kokouksissa, Reinohan oli ollut mukana jo edellisenä vuonna. Sten saarnasi myös iltakokouksissa (Jes. 9), vaikka hän oli saarnannut jo päivällä. Reino sanoi myöhemmin mielipiteensä, että Sten olisi voinut laittaa jommankumman Norjan miehistä saarnaamaan illalla. Sten piti kaikkiaan lähetyksen aikana 14 saarnaa, Krogh ja Danielsen kumpikin 6. Amerikassa vanhempi Melvin jakoi saarnavuorot. Suomessa ei sellaista auktoriteettia ollut, joten Sten hoiti tehtävän.

Tuli puhetta siitä, että oli syntynyt jotakin käreää Eero Halmeen ja uudistusmielisten hämeenlinnalaisten kanssa, vaikka heillä piti olla sama oppi. Sananvaihtokin oli ollut tietävästi aika kiivasta. Aulis muistutti, ettei meille vain tulisi lihallinen ilo tuollaisesta uutisesta. Aulis muisti usein mainita, miten tärkeää on, että kantaa kaikkia kohtaan anteeksi-antavaista sydäntä eikä ala sotia vanhan aatamin ase-in. Hän oli kirjoittanut minulle armeijaan, ettei meillä ole sota lihaa ja verta so. persoonia vastaan vaan vieraita henkiä vastaan.

Raittisen Hilikka oli järjestänyt Lammille ehtoollisjumalanpalveluksen, jonka paikallinen pappi toimitti. Suomalaiset osallistuivat liturgiaan täysin palkein, niin kuin tapanamme oli ollut. Tykkäsin käydä jumalanpalveluksissa ja laulaa toisten mukana vuorotervehdykset ja muut seremoniat. Erityisesti pidin ehtoollishymnistä:

”Oi Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnit, armahda, armahda meitä. Oi Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnit, armahda, armahda meitä. Oi Jumalan Karitsa, joka pois otat maailman synnit, anna meille rauhasi ja siunauksesi.”

Albert Jänkänpää kertoi olleensa Maria Johanssonin eli Kuusihuornaisen Marin hautajaisissa. Maria oli jäänyt Leevin puolelle, ja siunaustilaisuudessa puhunut Eero Mäkelä oli toistanut moneen kertaan: *”Tässä on yksi Maria, joka on mennyt juuri sitä oikeaa tietä.”* Eero oli tullut tervehtimään Albertia ja Fiaa, mutta Lauri oli kulkenut ohitse silmät kiinni. Albert sanoi uskovansa, että Eero ja Lauri vielä erkaantuvat, *”koska Lauri on käynyt kouluja”*. Albert kertoi setänsä August Isakssonin kehottaneen pitämään Stenistä kiinni, *”koska Leevillä on kostonhimoa, ja se ei ole hyvä saarnaajalle”*. Uno Martinsson vahvisti minulle, että Isaksson oli käskennyt pitää Stenistä kiinni.

Hämeenlinnassa oli vain iltakokous maanantaina 26.9. seurakuntakodilla. Kuulemaan tuli Antero Aaltonen, jonka äiti Anni oli edellisenä vuonna ollut haltioissaan Stenin saarnasta ja verrannut häntä haudastausseeseen Aukusti Ahoseen. Antero kuunteli eteisessä vakavan näköisenä. Krogh saarnasi taas Johanneksen evankeliumin 14. luvusta, Isän huoneen asumasijoista, Tuomaksesta ja Filippuksesta, jotka eivät voineet käsittää Jeesuksen puhetta. Kun Laurellin Pauli ja Erkki eivät ilmaantuneet paikalle, Kuokkasen Vilho totesi seurakuntatalon pihalla vähän harmistuneena, että Pauli ja Erkki eivät noudattaneet yhteistä päätöstä. *”No, ollaan kärsivällisiä”*, päätti Vilho.

Jälkeen kokousten olimme kahvilla Laurellin Martilla ja Kaijalla. Sten piti kanssapuhetta osoittaen sanansa erityisesti Laurellin vielä kotona asuville pojille. Kaija piti tätä lasten huomioon ottamista erityisen lämmittävänä asiana. Pöydällä oli kukkanen maljakossa.

Yövyimme Paloniityillä. Krogh joutui ottamaan lääkettä, jota hän nimitti laksatiiviksi. Paloniittyjä kiinnosti, mitä se tarkoittaa. Yritin parhaani mukaan selittää, että se auttaa vatsan toiminnassa. Krogh taisi päätellä, että selitykseni jäi vähän vajaaksi, kun hän yhtäkkiä tärytti selvällä suomen kielellä: *"Että minä pääsen paskantamaan!"* Olin hämmästynyt, koska en ollut tiennytkään Kroghin osaavan suomea. Taimi nauroi kaksin kerroin vedet silmissä, eikä hän tahtonut saada nauruaan lainkaan lakkaamaan. Aulistakin Kroghin tokaisu huvitti.

Myöhemmin selvisi, että Kroghin äiti oli taitanut suomea. Länsi-Norjasta kotoisin olevalle Danielsenille suomi oli sitä vastoin täysin käsittämätön kieli. Hän oppi kyllä sanomaan: *"Ei ymmärrä"*. Kysyin Hansilta suomeksi, kuka ei ymmärrä, ja Krogh tulkki hymyillen kysymykseni.

Yöpuulle mennessä huomasin, että minua oli rutistettu niin lujasti käsi-varresta Hämeenlinnan rukoushuoneella, että siihen oli jäänyt pienet mustelmat. Kun kerroin tästä aamupalapöydässä, Sten sanoi hieman pingottuneena (ruotsiksi): *"Se on Jeesuksen Kristuksen tähden."* Koko ajan oli tunne, että jokin hiersi välillämme.

Sten kertoi Paloniityn olohuoneessa Amerikassa ensimmäisellä lähetysmatkalla sattuneen tapauksen. Oli menossa raamatuntutkinto. Lauri istui keinuoliin, riisui kengät jalastaan ja nukahti. Herättyään hän kysyi, miten sen raamatuntutkinnon kanssa kävi. Ralph Niska vastasi: *"Jotka nukkuvat, eivät tarvitte tietää mitään!"* Minähän olin kuullut tämän jo jouluna 1979 Johanssoneilla. Paloniityt olivat vähän hämmentyneen näköisiä, heidän ilmeensä näytti kertovan, ettei tuo nyt ollut oikein kauniisti sanottu, jos toinen on vain sattunut nukahtamaan. Paloniittyjen ehdotuksesta veisasimme ennen lähtöä virren. Sten katsoi aiheelliseksi huomauttaa, ettei kristillisyydessä ole pidetty rakentavana runsasta veisaamista. Paloniittyjen mielestä ei se ollut vielä liiallista, jos yksi virsi veisataan.

Myöhemmin kuulin Raittisilta, että kun Lapin vieraat olivat olleet Hämeenlinnassa käydessään Myllymäellä, Ossi oli tarjonnut vieraskirjaa Stenille. Sten oli kieltäytynyt kunniaista, mutta Ossi oli yrittänyt uudelleen. Kun Sten kieltäytyi edelleen, Ossi meni hämilleen ja laittoi vieraskirjan pois. Raittiset ihmettelivät vähän Ossia.

Tiistaina olivat kokoukset Helsingissä Alppilan kirkossa. Tyne oli pyytänyt minua soittamaan kirkkoherralle ja varaamaan kirkon, kun Ihalaisen Aulis ei ollut Tyynen pyynnöstä huolimatta ottanut tehtävää hoitaakseen. Aulis Ihalainen oli Helsingin saarnaaja Aaro Ihalaisen lapsista vanhin, oikein mukava mies ja sangen avarakatseinen hengelliseltä näkemykseltään, niin että Tyne oli kai ajatellut Auloksen voivan auttaa. Kirkkoherra kysyi minulta, olemmeko sama ryhmä, joka on ollut Alppilassa aiemminkin. Selitin, että emme ole (Tiesin kyllä leeviläisten pitäneen siellä kerran kokoukset). Kirkkoherra sanoi keskustelumme lopuksi: *”Kyllä minä nyt nämä tilat teille annan, mutta kyllä minä neuvoisin teitä vain palaamaan takaisin Puistolaan”* [missä oli Vanhan lestadiolaiskristillisen yhdistyksen rukoushuone]. En sanonut ajatustani, olisiko hänen itsensä syytä palata Roomaan.

Ennen kokouksia kävimme Kannonkarilla ja Laurikaisen Tyynellä. Helmi Kannonkari kertoi olleensa jalkojen verenkiertohäiriöiden vuoksi sairaalassa, ja lääkäri oli ollut sitä mieltä, että jalka pitää amputoida. Helmi oli huudahtanut, että hänen täytyy mennä käymään kaupassa. Meille hän sanoi, että helppohan sitä on olla lääkärinä, kun antaa hoidoksi vain määräyksen leikata jalat pois. Kuokkasen Leoa nauratti Helmin tomera esitys. Herman Kannonkari ei ollut toipunut halvauksestaan, eikä hän voinut olla kokouksissa. Tyynen luona Sten käväisi ulkona, ja hänen palatessaan pikkuiseen asuntoon vilkkaasti rupatteleva Taimi Paloniitty pelästyi ja nosti kätensä suulle. Sten moitti heti tuota reaktiota ja muisteli aikaa, kun hän oli ollut nuorena Jönssonin työalueella kokouksissa. Kun Sten oli alkanut jututtaa erästä miestä, tämä oli alkanut avautua ja puhella koettelemuksistaan. Silloin Jönsson ilmestyi paikalle, ja mies vaikeni kuin muuri. Tästä asiasta Sten oli puhunut ennenkin. Hän varoitti, että nyt ei saa olla sellaista tilannetta.

Tyynen luona puhuttiin syksyn aikana rukoushuoneissa kuulluista varoituksista, ettei eriseuraisia saa mennä kuulemaan. Sten sanoi aika innostuneesti: *”Kun Lauri ja Eero tulevat tänne, siitä ei olla huolissaan, mutta kun me tulemme tänne, sitä pidetään niin vaarallisena”*. Minusta tuntui siltä, kuin Stenillä olisi ollut tarve löytää perusteluja sille, että hän on oikeassa eivätkä *”Suomen poikaset”*. Sten kertoi, että julkaisemassaan

saarnakokoelmassa Pietiläinen jatkaa pitkään yhtä saarnaa, vaikka alku-peräinen teksti on jo loppunut. [Kysyin tästä myöhemmin Pietiläiseltä: hän sanoi, että saarnasta oli kaksi käsikirjoitusta, ja hän käänsi pidemmän mukaan.] Ennen lähtöä vaihdoin muutaman sanan ruotsiksi Stenin kanssa. Taimi seurasi huvittuneen näköisenä keskusteluamme ja kysäisi, mahtaisiko tuota alkaa ymmärtää, kun tarpeeksi kauan kuuntelisi.

Sten saarnasi efesolaiskirjeen 4. luvusta, jossa sanotaan *”yksi Herra, yksi usko, yksi kaste”*. Hän kysyi Myllymäen Ossilta, mikä on yksi kaste. Ossi vastasi: *”Vesikaste”*. Sten kysyi myös Paloniityn Aulikselta, joka vastasi samalla tavalla. Kun Laurellin Martti huomasi, ettei tuo vastaus kelpaa Stenille, hän vastasi vuorollaan: *”Jos se olisi se tulikaste”*. Sten totesi: *”Aivan oikein, se on Pyhän Hengen tulikaste”*.

Kokouksissa oli kaksi minulle tuntematonta huivipäistä naista. Luulin heitä äidiksi ja tyttäreksi, mutta selvisikin, että he olivat sisaruksia. He olivat mitä ilmeisimmin tulleet Tyynen kutsusta. Tyne kertoi heidän selittäneen kaikille Helsingissä, että he olivat olleet kokouksissa Alppilan kirkossa, ja siellä oli saarnattu niin kuin ennen vanhaan kristillisyydessä. Sisaruksista vanhempi kuoli viikon kuluttua.

Aulis sanoi, että jos ison puolen ihmiset saisivat kuulla tämän ymmärryksen, että yksi kaste on tulikaste, millaisen aseeneen he siitä saisivatkaan. Apostolien teoissahan kerrotaan Jeesuksen sanoneen opetuslapsille taivaaseenastumisen vuorella, että Johannes tosin kasti vedellä, mutta te kastetaan Pyhällä Hengellä, ei monen päivän perästä. Koska tämä tapahtui 40 päivää pääsiäisen jälkeen, Auloksen mielestä tuo ymmärrys antaisi aseet kätehen kaikille niille, joiden mielestä opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Hämeenlinnalaiset tiesivät kertoa kirkkoherra Karin opettaneen, että Ef.4:5 mainittu yksi kaste on vesikaste. Kari oli sanonut myös, että Pyhän Hengen tulikaste ei ole raamatullinen käsite, koska Raamatussa mainitaan *”kaste Pyhällä Hengellä ja tulella”*.

Helsingistä kokoukset siirtyivät Hollolaan Kuokkasen Vilhon ja Lainan luo. Aamupäivällä ei ollut kokouksia, mutta väkeä saapui silti aika paljon. Kun ihmiset tervehtivät kädestä, Sten neuvoi, että suomalaiset voisivat jo alkaa tervehtiä oikein (syllillä eli hartioista). Krogh ja Danielsen muistelivat, miten paljon Suomessa oli nuoria ennen Leevin hajaannusta,

mutta arvelivat sitten, että he olivat varmaan kiinni sukulaisissaan. Krogh kertoi Atle Akselsenin puineen suurta nyrkkiään hänen kasvojensa edessä ja sanoneen: *”Minulla ei ole lainkaan luottamusta sinuun!”* Krogh kertoi vastanneensa, ettei hän ole käsenyt luottamaan häneen vaan Jumalaan. Aulis sanoi, että hänelle tuli nuorena kristittynä kauhea ajatus, että Jumalaa ei olekaan. August Krogh kertoi, että hänellekin oli tullut nuorena samanlainen ajatus. Hän oli mennyt puhumaan tästä vanhalle saarnaajalle, joka oli vastannut, että kyllä hänelläkin on sellaisia vaikutuksia. Tämä oli tuntunut Augustista lohduttavalta.

Sten otti puheeksi Lammin ehtoollisjumalanpalveluksen. Hän totesi aika suoraviivaisesti, että kristittyjen ei sovi osallistua vuoroterveydyksiin eikä lukea papin perässä Isä meidän -rukousta ja uskontunnustusta. Tämä herätti selvästi vähän hämmennystä ja hiljaista nurinaa. Kuokkasen Anja, Vilhon veljen Paavon emäntä, antoi ymmärtää, ettei hän aio sellaista noudattaa. Aulis kertoi, että heillä on parin viikon päästä edessä lapsenlapsen kastetilaisuus. Sten toisti sanansa, ettei uskontunnustuksen ja Isä meidän – rukouksen ääneen lukemiseen sovi ottaa osaa. Kysyin, mitä minun nyt pitäisi tehdä, kun olen tähän asti aina lukenut ne jumalanpalveluksessa. Sten sanoi, ettei asiaa tarvitse korjata, koska en ole tiennyt asiasta. Sten moitti Jönssonin seuraajia, jotka taittavat kovasti peistä kirkon asioista, kuten naispappeudesta, ja sanoi, ettei meidän tarvitse lähteä sekaantumaan sellaiseen. Leikkisä August Krogh koetti keventää tilannetta näyttämällä, millaista touhua kirkon jumalanpalvelus on, kun ikään kuin napista painamalla pitää välillä ponkaista ylös ja taas istua alas.

Keskiviikkoiltana saarnasi Sten, torstaina August (Room.10) ja Sten (2. Piet.3), perjantaina Hans ja Sten. Muutama kokous oli Salpakankaan seurakuntakodilla. Sten mainitsi saarnassa Kiirunan helluntaikokousten väestä, kuten lanteitaan keikuttavista tytöistä. Kun kävelimme Stenin, Augustin ja Hansin kanssa kokouspaikalle, otin puheeksi sarjakuvat. Sten sanoi, että neidän ovat sellaisia rosvojuttuja. Stenin saarnatessa minusta näytti siltä kuin ikkunan takana olisi näkynyt Koistisen Kallen hymyilevä hahmo. Sydämeni alkoi jyskyttää, ja toivoin kovasti, että jospa se olisi ollut Kalle. Kun ketään ei kuulunut sisälle, jouduin toteamaan, että olin

nähnyt harhoja, se oli vain joku muu vähän samannäköinen. Kuulemassa oli vanhempi kristillisyyttä tunnustava nainen, joka tuli myös Kuokkasille. Hänellä tuntui olevan aivan vilpitön mieli ja kaipuu siihen kristillisyyteen, jota hän oli lapsena kuullut. Käsittääkseni Kuokkasetkaan eivät häntä tunteneet. Pari tuntemaani porilaissyntyistä siskosta oli kuulemassa paljain päin. He kuuntelivat saarnaa vakavan näköisenä ja pahoittelivat minulle kokousten jälkeen, ettei heillä ollut huivia mukana.

Sten kertoi saarnassaan, että kun hän oli ollut hiljattain verstaalla, hänelle oli tullut mieleen vanha suruttomuuden aikainen laulu, ja hän oli sitten laulanutkin sen alusta loppuun. Pyhärukouksissa hän oli pyytänyt tätä julkisesti anteeksi. Ajattelin, miten erilainen olisikaan nyt tilanne, jos Sten olisi voinut samalla tavalla korjata ensimmäisen lähetyksen aikaisen vilpistelynsä. Olin lukenut Leevin sanat kirjeestä Stenille 16/11 1976, että asia olisi tullut ikuisiksi ajoiksi juuritetuksi, jos Sten olisi korjannut asian Syrjän Reinolle. Leevi kirjoitti Stenin anoneen asiaa anteeksi Lapissa muutaman miehen läsnä ollessa. Olisiko nämä pikku joukon ja kaantumisetkin vältetty siinä tapauksessa, jos hän olisi jaksanut korjata julkisesti?

Hans Danielsen mainitsi minulle Pietarin sanoista:

”Kiitetty olkoon Jumala ja meidän Herran Jeesuksen Kristuksen Isä, joka meitä suuresta laupeudestansa on synnyttänyt jälleen elävään toivoon, Jeesuksen Kristuksen ylösnousemisen kautta kuolleista” (1. Piet. 1:3).

Danielsenin mielestä tässä Pietari sanoo aivan selvästi, koska opetuslapset uudestisyntyivät (siis silloin, kun ylösnoussut Kristus ilmestyi heille). En tiedä, oliko hän tietoinen amerikkalaisten ymmärryksestä, kun hän halusi todeta tämän asian näin painokkaasti. Sen hän varmaan ainakin tiesi, että Jönsson oli lähetykskirjeessä Norjaan nuhdellut ankarasti niitä, jotka asettavat kyseenalaiseksi Lapinmaan ymmärryksen, että opetuslapset saivat asuvaisen Pyhän Hengen vasta helluntaina. Hans Danielsen sanoi myös Laestadiuksen sanovan aivan selvästi, kuka on (Kaanaan häiden) edeskäypä: *”Meidän pitää tunnustaa sekä Yljän että morsiamen edessä, että edeskäypä on ollut hidas maistamaan parasta viinaa”.*

Kieliongelmiakin oli. Uno Martinsson oli halunnut päästä paikkaan nimeä *”tshoski”*. Suomalaiset eivät voineet käsittää, mikä sellainen paikka on, eikä Uno tiennyt sille muuta nimeä. Herättyäni tulin alakertaan Kuokkasten keittiöön ja kuulin tilanteen. Kesti hetken, ennen kuin oivalsin: *”Ai, kioski!”* Unolle oli koulussa opetettu vain ruotsia, ja uusi sanasto oli tullut ruotsin kielestä. Niinpä Uno ei tiennyt, miten ruotsia taitamaton suomalainen lukee sanan *”kiosk”*. Minäkin opin lisää *”meänkieltä”*: jos vessassa jo istuu joku, se on *”ylösotettu”* (ruotsiksi *”upptagen”*).

Sten otti tutkittavaksi raamatunpaikan:

”Jos sinä uhraat lahjas alttarille, ja siellä muistat, että veljellä on jotakin sinua vastaan, niin jätä sinne lahjas alttarin eteen ja mene ensin sopimaan veljes kanssa ja tule sitten uhraamaan lahjas.” (Matt. 5:23–24).

Sten teki monta kyselykierrosta: mikä on lahja, mikä on alttari ja mitä lahjan jättäminen alttarin eteen tarkoittaa. Lapin vieraista kukaan ei vastannut oikeastaan mitään yhteenkään kysymyksistä. Steniä tilanne näytti vähän hymyilyttävän, ehkä hän oli siihen tottunut. Suomalaiset kyllä vastailivat, ja päätökseksi saatiin, että lahja on nöyrä ja särjetty sydän ja alttari on itse Kristus. Krogh muisteli psalmin sanaa: *”Minä olen asettanut sinut armoalttariksi keskelle seurakuntaa”*. Sten huomautti, ettei Raamattua tule ymmärtää niin kirjaimellisesti, että särjetyn sydämen voisi ottaa rinnasta ja laskea alttarin eteen, vaan kristityn pitää aina kantaa anteeksiantavaista sydäntä matkaystäviä kohtaan, muutoin on kaikki muu työnteko turhaa.

Kuulin, että Sten oli ottanut vanhempia miehiä kamariin ja neuvonut, että Lahdessa, Lammilla ja Hämeenlinnassa tulisi alkaa pitää pyhäruukouksia. Nyhän Suomessa ei ollut ketään, joka olisi saarnannut kokoon-tumisissamme. Yrjö oli tosin saarnannut helmikuussa Yleniuksella, mutta se jäi viimeiseksi kerraksi, kun hän oli mukana steeniläisten tilaisuudessa. Ei tullut kaiketi oikein selväksi, kuka Hämeenlinnassa olisi saarnaajana, Lammillahan oli Raittisen Jaska ja Lahdessa Kuokkasen Vilho.

Kuokkaset mainitsivat vähän varovaisesti, että Eero Waltari on luvannut tulla heille. Muistin hänet lapsuudestani: hän oli ylvään, melkein aate-liskreivin näköinen pitkä, komea mies, jonka kiiltävän musta tukka oli kammattu taaksepäin. Hänen isänsä Kalle Helenius oli Oululaisen leipomon perustaja ja merkittävä hahmo kristillisyydessä, kuten II Vanhinten kirjasta ja Aulis Zidbäckin muistelmista ilmenee. Kalle Heleniuksen emäntä Mimmi oli Joel Ahosen sisar, joten Joel Ahonen oli Eero Waltarin eno. Waltarit ja Kuokkaset olivat avioliittojen kautta tulleet vähän sukulaisiksi. Lasten käsissä Heleniusten aloittama liiketoiminta ei menestynyt, joten Oululainen jouduttiin myymään. Raittisen Jaska havainnollisti norjalaisille käsillään, miten kaikki meni sen siliän tien. Danielsen vastasi puhaltamalla avokämmenen päällitse. Elekieli oli kumpaisellekin ymmärrettävää. Eero Waltari oli saman näköinen kuin ennen, vanhentunut vain. Vaikutti siltä, että hän oli lähinnä kiinnostunut kertomaan omista nuoruutensa aikaisista käynneistä Lapissa Kuoksun ja Parakan aikaan. Lainakin pani merkille, että istuttuaan aikansa kuuntelemassa Sten siirtyi keittiön puolelle.

Lahden viimeinen kokous oli Kuokkasella kotona. Sten saarnasi Johanneksen evankeliumin 10. luvusta, lammashuoneen vertauksesta. Muistan ihmetelleeni selityksen aikana, miten Stenillä voikaan olla tuommoiset lahjat. Kuokkasen vävy, Koskimaa nimeltään, oli sanonut etukäteen, ettei hän usko mihinkään poppamiehiin, mutta hänkin oli saarnasta aivan ällikällä lyöty, kuten Laina kertoi. Vilho pyysi minua kirjoittamaan lähetykskirjeen Lappiin, kun hän ei ollut ehtinyt. En voinut oikein kieltäytyäkään, vaikka huokasin mielessäni, että kunpa joku muu olisi voinut sen tehdä.

Lauantaina kokoukset siirtyivät Tampereelle Hervannan kirkkoon. Matkasin synnyinkaupunkiini Raittisten kyydissä. Kirjoitin kirjeen kynällä vihkoon matkan aikana ja myöhemmin koneella puhtaaksi. Kirjoitin, miten kalliita kokouksia olemme saaneet viettää ja miten meidän tulee rukoilla, ettei vihollinen saisi hajottaa sitä laumaa, jonka suuri Israelin Paimen on koonnut verisen ristinsä ympärille (tai jotenkin sinne päin). En mielestäni oikein voinut muutakaan tehdä, vaikka aikamoiset ristiriidat mieltäni raastoivatkin.

Yleniuksella otin esiin Raamatun ja luin Apostolien tekojen 1. luvusta kappaleen, jossa Jeesus käskee taivaaseenastumisen vuorella opetuslapsiaan pysymään Jerusalemissa odottamassa Isän lupausta, kun heidät kastetaan Pyhällä Hengellä. Minusta tuntui siltä, että tunnelma kiristyi vähän huoneessa. Ajattelin, että tuleeeko tästä nyt vaikutelma, että minä haluan puolustaa helluntaina uudestisyntymistä, ja laitoin Raamatun pois. Kummempaa keskustelua aiheesta ei syntynytäkään. Tampereella saarnasi Sten kolme kertaa, Hans kaksi kertaa ja August kerran. Erityisesti jäi mieleen Hansin saarna maanantaina päivällä roomalaiskirjeen 8. luvusta. Tuntui, että hänelle aukeni teksti kristityn koettelemuksista tavalla, jota en hänen suustaan muulloin kuullut. Raittisen Hilikka oli liikuttuneena anomassa anteeksi, samoin Kuokkasen Vilho. Muistaakseni Hilikka sanoi juuri tästä tilanteesta, ettei hän ollut koskaan nähnyt Vilhoa niin liikuttuneena. Sunnuntai-iltana tulivat kuulemaan vanhat ystäväni Koskisen Tauno ja Anja. Hans kysyi minulta, ovatko he boremanilaisia. Vastasin, että he käyvät kyllä siellä mutta eivät ole tyytyväisiä. Suomesahan ei ollut aivan selvää, ketkä olivat ”boremanilaisia” ja ketkä steeniläisiä, kun monet, jotka kävivät Stenin kokouksissa, olivat enemmän tai vähemmän kiinni isossa puolessa.

Tampereella luettiin kirjoittamani lähetykskirje. Sten sanoi, että se oli kauniisti kirjoitettu. Itse ajattelin kuitenkin, että samantapaisessa tilanteessa lienevät olleet monet Suomen saarnaajat, jotka ovat tunnossaan tunteneet, että asia ei mene oikein, kun August Isakssonille käännettiin selkä, mutta he ovat olleet samalla tavalla sidottuja kuin minä nyt kirjeen kirjoittajan tehtävässä.

Pyysin Steniä kamariin ja kysyin häneltä asiasta, josta Suomessa puhuttiin kovasti pielten takana, mutta tietääkseni kukaan asianomaista lukuun ottamatta ei ollut kysynyt siitä Steniltä. Sten esitti minulle kysymyksen: *”Onko Jumala yhdistänyt sellaiset liitot, jotka on alettu huoruudella?”* Toisin sanoen avioliitto ei sido osapuolia, jos sitä ei ole aloitettu Jumalan Sanan mukaisesti. Yritin myös taas, niin kuin jo monta kertaa aikaisemmin, kysyä jotakin Leevin kanssa tapahtuneesta hajaannuksesta ja Laurin kirjan aiheuttamasta ristiriidasta. Minulle tuli aina näistä keskusteluista sellainen kuva, että Sten välttelee vastaamista. Silti Stenin

selitys esikuvan asioista rauhoitti minua sillä kertaa joltisesti. En kuitenkaan tohtinut sanoa suoraan ajatuksiani, koska pelkäsin seurauksia. Kun en tohtinut puhua suoraan Stenille, en tohtinut puhua muillekaan. Haudoin vain mietteitä mielessäni. Edellisenä syksynä olin puhunut Stenille tunnon asioitani ja sittemmin jonkun kerran Vilholle, mutta nyt olin tullut siihen tulokseen, että en voi tuntoani avata, ennen kuin asiat selkenevät ja tiedän, kehen luottaa. Stenkään ei pyytänyt minua enää lukemaan Laestadiusta, niin että luottamuspula näytti olevan molemminpuolinen. Tulkkina toimin, koska muitakaan vaihtoehtoja ei ollut. Ajattelin, että sen takia minun täytyykin pysyä steeniläisenä, koska minua tarvitaan välttämättä tässä tulkkina.

Hans Danielsen matkasi Raittisten autossa. Otin puheeksi Laurin histori-anikirjan ja ihmettelin, miksi sen julkaisemisella ja levittämällä oli sellainen kiire. Olisihan voitu istua rauhassa tutkimaan, että päästäisiin asiassa yksimielisyyteen. *”Lauri parka, hänellä oli kiire saada itselleen nimi”*, Hans sanoi. Hän kertoi Thoralfin suhtautuneen erittäin myönteisesti Lauriin, eikä hän ottanut kuuleviin korviin heidän varoituksiaan, mutta kun Thoralf itse huomasi asian, silloin muuttui ääni kellossa [IV VK:314]. Mainitsin Hansille, että kun olen tavannut Laurin, hän on halunnut esitellä erityisesti kirjallisia aikaansaannoksiaan. *”Laurilla ei ole muuta kristillisyyttä”*, Hans tokaisi.

Ajattelin kyllä, että Laurihan kirjoittaa antaneensa käsikirjoituksen Leevin ja Stenin tutkittavaksi ja lähettäneensä kirjan painettavaksi siinä muodossa kuin Sten sen hänelle palautti. Minusta Lauri toimi tuossa juuri niin kuin pitikin. Kiirettä Lauri itse perusteli sillä, että kirja pitää saada kansoille Leevin eläessä, koska Leevi on sen vahva puolustaja. Jos Leevi ehtii kuolla, tulee iso vahinko kansoille, kun todellinen tapahtumain kulku jää pimentoon. Kirja oli jo painossa, kun Sten alkoi esittää uusia muutoksia. Mietin silti, olisiko asia ollut autettavissa, jos ei olisi tuossa tilanteessa kiiruhtanut levittämään kirjaa vaan olisi yritetty päästä ensin sopuun asiasta. Tosin Eero oli kertonut minulle käyneensä kerta toisensa jälkeen Stenin luona kysymässä, mitä vikaa kirjassa on, ja Sten sanoi joka kerran, ettei siinä ollut vikaa, *”mutta olisi pitänyt joustavammin kirjoittaa”*.

August Krogh kertoi sanoneensa Laurille, että hänen tulisi polttaa koko painos. Lauri oli sanonut, miten valtava taloudellinen vahinkokin siitä syntyisi, kuinka paljon kirjat ovat maksaneet. Krogh oli vedonnut siihen, että efesolaisetkin olivat polttaneet vahingolliset kirjat. Sitä Krogh ei ker-tonut, mitä väärää Lauri oli kirjoittanut, vai pitikö hän ylipäänsä pahana asioiden kirjaamista paperille jälkipolvia ajatellen. Minullehan Laurin moniste oli ensimmäinen herätys, ja historiankirjan luin moneen, mo-
neen kertaan lävitse.

Sten kertoi, että Eero (tai Lauri) oli lukenut Kiirunassa pyhärūkousissa Atle Akselsenin kirjeen. Sitten hän oli ajatellut lukea myös Randin kir-
jeen, mutta Sten oli estänyt sen, *”sillä se oli vielä hullumpi”*. Kuulin myö-
hemmin Atlen ja Randin kirjoittaneen sudesta tavalla, joka ei ollut jättä-
nyt Stenille epäilystä, ketä he tarkoittivat. Tämä oli siis tapahtunut Lapin
hajaannuksen kynnyksellä, varmaankin syksyllä 1976. Sanoin kuullesseni
Leevin suojelleen Steniä ensimmäisen lähetyksen kysymyksiin liittyen,
mutta Aina sanoi, että ei se suojellut. Sten ei puhunut mitään.

Sten muisteli Juhan Heikkiä (Johan Henrik Olsson Puoltikasvaarasta),
joka ei ottanut koskaan tekstiä Raamatusta. Hän sanoi, ettei hänellä ole
sellaisia lahjoja. Stenin mukaan hän kyllä selitti Raamattua ja lainasi pu-
heensa vahvistukseksi eri raamatunpaikkoja. [Alva Thyni muisteli, että
Juhan Heikki aloitti jokseenkin aina saarnansa muistuttamalla, että *”ih-
misen elama on niin kun virta väkevassa joessa, niin kun kämmenen
levvus ja ei mikhan.”* Alva matki Juhan Heikin jällivaaran murretta.]

Sten kertoi, että Lapissa oli tutkittu monta päivää jotakin raamatunpaik-
kaa saamatta siihen selvyyttä. Viimein joku kristitty oli vastannut, ja Au-
gust Isaksson oli ruvennut kyselemään, että näin ja näinkö sinä tarkoitat.
Sten otti tämän esimerkiksi, että tällä tavalla yksinkertaiset kristityt ovat
voineet avata Raamatun ymmärryksiä, vaikka heillä ei olisi lahjaa pukea
ajatuksiaan niin selkeästi sanoiksi.

Sten muisteli hymy suussaan löytäneensä kerran suolta oikein hyvän hil-
lapaikan. Sitten hän havaitsi harmikseen, että suon laitaan oli tullut ih-
misiä, jotka lähtivät kulkemaan suoraan häntä kohti. Sten oli noussut
ylös ja alkanut katsella ympärilleen ikään kuin etsiskellen, olisiko täällä

jossakin hillaa. Poimijat olivat muuttaneet suuntaa. Sten halusi kuvata esimerkin avulla, millainen on ihmisen ahneus.

Kysyin Hans Danielsenilta Vesisaaren saarnaajasta Karl Sirkasta. Vanhinten kirjoista näkee, että Itä-Norjassa oli vuosikaudet riita Sirkan ja Andreas Börresenin välillä, [II Vanhinten kirjan toisesta painoksesta vuodelta 1966 on jätetty pois Karl Sirkan 21/12 1937 kirjoittamasta lähetykskirjeestä tämä kappale:

”Börresen on kuulemma ollut jo pyhänä tässä kaupungissa ja pitänyt kokoukset papin kanssa ja heidän seuraajansa kanssa. En minä ole saanut häntä puhutella eikä esikoisten seurakunnan rakastajat Taanassa ja Annijoessa y.m. Olisi ollut muuta iloisempaa kirjoittaa, mutta häätty, että kaikki julkitulisivat.”

Danielsen vastasi, että Sirkka oli *”oikea roisto”*: hän lähti kokouksiin Jällivaaraan mutta menikin Lannavaaraan. Palattuaan hän kertoi kuitenkin terveisiä Jällivaarasta. Suomessa olin kuullut kerrottavan, millaista onkaan olla sellaisessa ahdingossa kuin Börresen joutui olemaan vuosien ajan, kun hän jäi yksin pitäessään totuudesta kiinni. Esimerkiksi kummisetäni Karevaaran Kalervo puhui tästä.

Tiistaina 4.10. matkustimme junalla Tampereelta Joensuuhun. Siinä vierähtikin melkein koko päivä. Junassa tapasin tamperelaisen Iisakki Rädyn, joka oli kotoisin Pohjois-Karjalasta ja elänyt leskenä jo pitkät ajat. Minusta näytti, että kristillisyydessä on ollut paljon samanlaisia rätyjä, jotka vain luottivat vilpittömästi saarnaajiin. Juttelin myös Hans Danielsenin kanssa. Hän kertoi norjalaisesta miehestä, jolla oli tapana käydä päivisin kotiäitien luona, kun miehet olivat töissä. Häntä oli nuhdeltu, ettei sellainen käytös ole sopivaa. Tämä mies oli puolustautunut sanomalla, että Daavidkin oli mies Jumalan sydämen jälkeen. Hans huomautti, että Daavid oli esikuva katumuksensa vuoksi, ei sopimattoman vaelluksen perusteella. Heiliön Eeronkin mieleen oli jäänyt sana, että Daavidin katumus, ei hänen lankeemuksensa, on meille esikuvaksi. Jotkut seurueestamme kävivät välillä ravintolavaunussa *”juomassa tilkan kahvia”*, kuten Sten asian ilmaisi.

Joensuussa Parmaalan Elmi kertoi Koistisen Kallen soittaneen ja kysyneen, saako hän tulla kokouksiin. Elmi oli luvannut sillä ehdolla, että hän on kuulijana. Sten evästi kokousväkeä: *”Jos se yrittää jotakin puhua, pitää sanoa: ’Voi sinä perkeleen poika, täynnä kaikkea vilppiä ja petosta...’* [kuten Paavali sanoi Barjeesus eli Elimas velholle, joka pyysi kääntää maaherra Sergius Paulusta pois uskosta, Apt. 13:6–12]. Mietiskelin, mahtoiko tuo raamatunpaikka osua nyt oikeaan kohtaan.

Lapin vieraat kertoivat Laurin sanoneen historiankirjastaan, että boremanilaiset lentävät perseelleen, kun se ilmestyy. Siihen naurahdettiin, että ei niitä (perseelleen lentäjiä) ole tainnut olla kovin monta. Samoin moitittiin sitä, että Lauri oli laittanut nimiä esipuheen alle kysymättä. Muistin Leevin tunnustaneen pitkässä kirjeessään Stenille [16.11.1976; valitettavasti kirjettä ei ole IV Vanhinten kirjassa], jonka olin lukenut Hannun lainaamasta monistenipusta, että sekä Lauri että hän ovat tässä asiassa tyhmäksi tulleet. Monistekokoelmassa oli myös uusi nimilista, johon otettiin vain omakätiset allekirjoitukset [tosin siinä oli Erik Sunnan nimi lesken kirjoittamana]. Ihmettelin, että tästä ei kerrota suomalaisille mitään, mutta en tohtinut ihmetellä ääneen. Sanoin vain, että täällä Suomessa on paljon niitä (leeviläisiä). Sten huomautti, että heitä on lähinnä kaksi sukua.

Elmi ilmoitti Kurosen Annan Kaltimosta soittaneen ja kysyneen, koska teillä on kokouksia ja että hän haluaisi tulla kuulemaan. Anna sanoi kylälästyneensä Kalleen. Sovittiin, että asiasta ei puhuta enempää. [Annan ajatukset tulivat julki kolme vuotta myöhemmin. Miehensä Eemelin kuoltua 1986 Anna alkoi käydä Enon rukoushuoneella ja löysi sieltä uuden aviomiehen.]

Päivällä saarnasi Sten, illalla August. Kalle saapui vähän ennen iltakokouksen alkua poikansa Tapanin kanssa, jota en ollut aiemmin nähnyt. Kun Laestadiuksen saarna oli luettu, Kalle sanoi: *”Huomasitko Sten, että sitä oli muutettu?”* Tätä Aulis sittemmin moitti, kesken toisten kokousten ei saa esittää huomautuksia. Kokouksen jälkeen Sten meni kamariin puhelemaan jonkun kanssa. Kalle keskusteli kahvipöydässä vähän norjalaisten kanssa, minä tulkkasin. Otin sen verran itse osaa keskusteluun, että näytin jotakin kohtaa postillasta Tapanille ja Kallelle. Viimein Elmi

sanoi Kallelle, että sovittiin, että sinä et puhu täällä mitään, joten sinä voit nyt lähteä. No, Kalle totteli ja lähti Tapanin kanssa.

Kallen mentyä Väänäsen Hilma kertoi, että hänen työtoverinsa oli näyttänyt hänelle kirjoitusta, jonka joku oli antanut hänelle tienposkessa. Nähtyään kirjoituksen – se oli joko markkinasaarna tai Joonas Hookananpojan ilmoitus – Hilma oli kysynyt, miltä mies oli näyttänyt. Kun työtoveri oli kuvaillut häntä pyöreäposkiseksi, Hilma oli käskenyt antamaan kirjoituksen hänelle. Ihmettelin kovasti itsekseeni, että Laestadiuksen kirjoituksetkin muuttuvat vääriksi ja vahingollisiksi, jos leeviläiset julkaisevat ja jakavat niitä. Muutenkin Kalle ja leeviläiset saivat aika lailla sättimistä osakseen, ja minusta se oli taas täysin asiatonta.

Kun astelin porraskäytävässä kohti ulkoilmaa, huokasin raskaasti. Ajattelin, miten kauan minä voin vielä olla tässä mukana. Minusta Kallen kohdeltu oli aivan sopimatonta, mutta hän itse esiintyi aivan sävyisästi, kuten vuotta aiemmin Yleniuksella. Minulle Sten oli kertonut jouluna 1979, että Evald Larsson ja David Björk tulivat käymään hänen luonaan vuonna 1965 hajaannuksen tapahduttua ja että hän oli pyytänyt Evaldia ja Davidia kertomaan terveisiä Williamille ja Gunnarille, että he ovat valmiita sopimaan. Mitään ei kuitenkaan kuulunut. Tästä tapauksesta kirjoitti myös Viktor Wettainen Amerikkaan [IV VK:134]. Nyt kun on tapahtunut jälleen hajaannus ja vastapuolen edustaja yrittää vielä lähestyä, hänet tyrmitään jo etukäteen, *”jos se jotakin yrittää puhua”*.

Menin yöksi vanhan ystäväni Ihosen Markun luo, jonka kanssa kävin ensi kerran Stenin pihamaalla helluntaina 1979. Elmin pienessä asunnossahan oli vähän ahdasta. Markku oli mennyt pari vuotta aiemmin naimisiin Maria Eskelisen kanssa, joka oli tehnyt Joensuussa parannuksen lukiolaisena. Marian perässä oli tullut monta muutakin koulutoveria. Meillä kehkeytyi keskustelua steeniläisistä ja leeviläisistä, ja vastailin parhaani mukaan, kuitenkin paljastamatta, millainen taakka mieltäni painoi. Kun Maria kysyi minulta, olisinko valmis pitämään esiliinaa, en osannut vastata siihen mitään.

Aamulla kävelimme Markun kanssa Elmin asuintalolle pikku Jussi-poika vaunuissa. Sten oli juuri parahiksi talon edustalla, ja huikkasin hänelle, että tässä on Markku (jonka hän oli siis nähnyt neljä ja puoli vuotta

aiemmin minulle kääntheentekevänä päivänä, kun vierailin ensi kerran Stenillä). Markku kävi tervehtimässä Steniä. Palattuaan luokseni Markku sanoi, ettei Sten ollut lainkaan iloisen näköinen häntä tervehtiessään. Markku sanoi myös, ettei hän olisi enää tunnistanut Steniä. Aprikoin, epäiliköhän Sten minun puhuvan hänestä selän takana kielteistä ystävileni.

Päiväkokoukset olivat Pielisensuun kirkossa. Sten pyysi Laestadiuksen saarnan jälkeen Kuokkasen Vilhoa puhumaan. Vilho esteli, että se on aivan mahdotonta. Sten toisti kehotuksensa. Useamman kehotuksen ja aika pitkän odottelun jälkeen Vilho kaiketi totesi, ettei muutakaan vaihtoehtoa ole ja käveli saarnapöydän taakse. Hän aloitti sanomalla, miten suuri armo on, kun Lapin ystävät ovat tulleet tänne Suomeen meille vieraiksi, mutta sitten hän joutui toteamaan, ettei tästä tule mitään. Niinpä Sten piti saarnan. Jälkeen kokousten Laina moitti aika terävästi Steniä, että tuollaisen tempun meni tekemään. Uno Martinsson koetti laukaista tilanteen nauramalla. Illalla saarnasi Hans Danielsen. Kuulemaan tuli Paloniittyjen poika Markku, joka asui Joensuussa.

Vilho mainitsi Parmaalassa, että ihminen voi uudestisyntyä monta kertaa. Hän viittasi samaan saarnaan kuin Toivo edellisenä jouluna Honkilahdessa. Siinä Laestadius sanoo, että vaikka ihminen olisi kymmenen kertaa ennen uudesti syntynyt, se ei auta, jos hän lankeaa, vaan hänen pitää uudesti syntyvän. Sten sanoi, että vain yhden kerran ihminen voi uudestisyntyä. Vilho yritti pariin kertaan huomauttaa, että kun Laestadius sanoo tässä saarnassa näin. Stenin toistettua ymmärryksensä, että vain yksi uusisyntyminen on mahdollinen, Vilho sanoi viimein, että kyllä hän sen nyt ymmärtää, mutta hän oli vain tämän saarnan perusteella ajatellut näin.

Sten muisteli aikaa, kun he olivat Leevin kanssa yrittäneet mennä Luomalle. Kun ovea ei avattu, Leevi oli juossut ikkunan luo, kurkottanut nähdäkseen sisälle ja huudahtanut: *"Katto, siellä ne konttaa!"* Sten painotti: *"Tällainen ymmärrys meillä on näistä [Suomen saarnaajista]"*. Suomesahan useimmat *"uussteeniläiset"* olivat sitä mieltä, että esimerkiksi Joel Ahonen ja Paavo Peltonen olivat totuuden miehiä, vaikka he eivät yhdistäneet työntekoaan Lapin *"pienen puolen"* kanssa vaan toiminnallaan

johdattivat heihin luottavat vakavamieliset kristillisyyden tunnustajat Jönssonin helmaan.

Sten sanoi vähän samaan tapaan Norjan saarnaajille, jotka halusivat ajatella, että Länsi-Norjassa oli totuuden saarnaaja – kuten Ole Kuraas ja Jens Pedersen – vielä 1965 hajaannuksen jälkeen. Sten oli arvattavasti nähnyt, että he kävivät Jällivaarassa ja tiesivät, mitä oli tapahtunut, mutta vahvistivat silti vääryyden. Jens Pedersenin nimi on sen kirjeen perässä, jossa August Isakssonin kerrotaan makaavan sairaana kotonsa Vittangissa omissa mielipiteissään. Isän äänestä olin lukenut Ole Kuraasin Jällivaarassa jouluna 1965 pitämän saarnan, jossa hän sanoo:

”Ja kun perkele koettaa nakertaa poikki rakkauden siteen yksityisten kristittyjen väliltä, kuinka paljon enemmän hän tahtookaan sitten repiä rikki niitä rakkauden siteitä, jotka liittävät yhteen koko Jumalan Israelin. Olemme tulleet ymmärtämään juuri näinä aikoina, kuinka hän koettaa tehdä tyhjäksi Jumalan työn. Taivas ja maa katoavat, mutta Jumalan työ kestää. Perkele ei saa valtaansa muita kuin ne, jotka hänelle kuuluvat. Kuule sinä, veli ja sisar, välttyäksesi saatanan kynsistä sinulla on yksi tehtävä: koeta säilyttää rakkauden ja rauhan side. Pidä suurin huoli itsestäsi. Minulla ja sinulla on kylliksi kantamista omistamme, ettei meidän tarvitse sen lisäksi olla levottomia toisten heikkouksien ja puuttuvaisuuksien takia” (Isän ääni 1969, s. 321).

Mitähän Krogh ja Danielsen olisivat ajatelleet, jos he olisivat kuulleet tämän saarnan: kristillisyyden pöytäkirjan väärentäminen ja Lapin vanhimman saarnaajan hylkääminen oli Norjan johtavan saarnaajan Ole Kuraasin mielestä *”toisten heikkous ja puuttuvaisuus”*, josta ei pidä tulla levottomaksi, jottei joudu saatanan kynsiin. Munkki Martti Lutherilla ei ilmeisesti ollut kylliksi kantamista omissaan, kun hän tuli levottomaksi Rooman paavin *”heikkouksista ja puuttuvaisuuksista”*. Myllymäen Ossi oli muistellut Lutherin sanaa, että kun perkele tulee paljastetuksi, se alkaa itkeä ja puhua rakkaudesta. – Samassa saarnassa Kuraas sanoi: *”Kun ensimmäinen hartaus jäähtyy, ei meillä enää ole niin suurta huolta veljistämme ja sisaristamme ja vähiten itsestämme”*.

Kerran muistan Stenin maininnee esiliinasta suomalaisille: hän kertoi, miten hajaannuksen aikaan Lapissa kävi kuin humaus, kun vaimoväki heitti pois esiliinan. Sten kertoi Norjan tulkki Isak Trostenista, joka teki Jällivaarassa selkoa Suomen-matkastaan. Hän oli ollut niin haltioissaan Lahden juhannuskokousten väenpaljoudesta, että hän oli huudahtanut: *”Menkää kaikki Lahteen!”* Kuokkasen Leoa nauratti kovasti, kun Sten matki Trostenin rempseää esitystapaa.

Sten kertoi jonkin piispan puhuneen siitä, että ihmisten pitäisi tulla kirkkoon eikä vain kuunnella jumalanpalvelusta radiosta. August Isaksson oli mennyt kirkonmiehen luo ja kysynyt: *”Kumpi tekee syntiä, pappi joka saarnaa radioon vai se, joka kuuntelee sitä kotona”*. Piispa vastasi vähän kierrellen, joten Isaksson toisti kysymyksensä, kumpi tekee syntiä. Päätökseen pätkähästä piispa oli muistaakseni viimein sanonut siihen tapaan, että hänen täytyy neuvoa pappeja. Stenillä oli tapana kertoa ihailen ja huvittuneena Isakssonin taitavuudesta. Sten mainitsi, että kerran kun hän oli Leevin kyydissä, Leevi oli ajanut niin keskellä tietä, että vastaan tullut auto mahtui vaivoin ajamaan sivuitse. *”Tuolla tavalla keskellä tietä ajavat”*, oli Leevi tuhahtanut.

Viimeiset kokoukset olivat Lieksassa lauantaina ja sunnuntaina. Lieksaan saapuivat myös Saarisalon Sakari ja Helmi Jukka-poikansa kanssa. Kun autossa ei näkynyt muita Saarisalon lapsia, Salme totesi: *”Ei ne tule”*. Sakari moitti Stenille Hynysten olohuoneessa leeviläisiä eri asioista. Minusta näytti, että Sakari halusi valita puheenaiheen, joka yhdisti häntä ja Steniä.

Väliajalla otin kirjahyllystä luettavaksi Vanha-laestadiolais-kristillisen-yhdistyksen Julkaisukokoelman. Kirjan lopussa on luettelo sodissa kaatuneista kristityistä sekä tyhjä sivu omaisten muistosanoja varten. Ensimmäistä kertaa näin, että joku oli kirjoittanut tuolle sivulle muistosanat. Ne kuuluivat muistikuvani mukaan näin:

”Suurella surulla ja sydämen murheella joudumme ilmoittamaan, että Suomen saarnaajat ovat kaatuneet viimeiseen mieheen taistelussa boremanilaista eriseuraa vastaan.”

Hynysen Eino totesi, että se on Laurin kirjoittama. Paloniityn Aulista kirjoitus vähän hymyilytti. Sten lausui: *”Saa kysyä, onko se poika koskaan käynyt sydämen särkymäpaikalla, saa kysyä vain”*.

Hynyset paheksuivat, että leeviläiset olivat jättäneet pois virsikirjasta virsiä ja lyhentäneet rukouksia. He tarkoittivat sitä, että vuonna 1979 painetusta *”Lahden kirjasta”* jätettiin pois uudemmat virret, joiden mukaan ottamista Juhan Heikki oli moittinut, niin että kirjaan jäi vain 180 virttä. Honkilahdessa sain selitykseksi, että rukoukset olivat sellaiset kuin Takiksen aapisessa, kun Leevi oli opastanut, että niiden ei tarvitse olla niin moninaisia.

Kuokkasen Reijo moitti Stenille vaatimusta, että miesten tulisi pitää pukua. Reijon mielestä tässä tulee pykälää kristityille. Sten kuunteli Reijon esitystä sangen diplomaattisesti sanomatta jyrkkää tuomiota. Toisaalta Sten totesi Hynysillä, että näyttää erityisen pahalta, jos pöydän takana istuvalla saarnaajalla on rannekello.

Lapin vieraat muistelivat, että Lars Kitti oli lukiessaan Laestadiuksen saarnaa pannut merkille kuulijoiden uneliaisuuden. (Hänhän katsoi yleisöön melkein yhtä paljon kuin kirjaan). Yhtäkkiä hän oli huudahtanut: *”Huone palaa!”* Steniä ja kumppaneita tämä nauratti vieläkin.

Sunnuntaina päivällä saarnasi Sten efesolaiskirjeen 4. luvusta. Kun Sten pääsi kohtaan, jossa sanotaan Kristuksen astuneen alimmaisiiin maan paikkoihin, Fia Jänkänpää kysyi: *”Saanko mie vastata?”* Stenin annettua luvan Fia sanoi: *”Se astui vaimon kohtuun.”* *”Juuri niin”*, vahvasti Sten.

Lähetysmatkan viimeisissä kokouksissa sunnuntai-iltana Eino ja Maija Hynysen talossa Lieksassa saarnasi Hans Danielsen. Hän kertoi, että Itä-Norjan saarnaaja Andreas Börresen oli herättänyt Länsi-Norjassa käydessään suurta ihastusta saarnalahjoillaan. Joku vanhempi saarnaaja oli silloin kysynyt kristityiltä, ovatko he oppineet Börreseniltä jotakin erityistä, jota he eivät olleet oppineet muilta saarnaajilta. Siihen kristityt olivat joutuneet vastaamaan kielteisesti. Saarnaaja oli sanonut, ettei pidä erityisesti ylistää jotakuta vain sillä perusteella, että hänellä on suuri sanavarasto. Danielsen totesi, että Stenillä ja Augustilla on suurempi sanavarasto kuin hänellä, mutta hän haluaa opettaa silti samaa

kristillisyyttä. Oli hupaisaa katsoa, kun Danielsen ja Krogh istuivat vierekkäin sohvalla. Toinen oli joka suuntaan suurempi kuin toinen: Danielsen pulska ja verevä, Krogh pieni ja hintelä.

Tulkkasin Hans Danielsenin saarnoja Ruotsissa, Amerikassa ja Suomessa Stenin istuessa vieressä. Hans kääntyi tuon tuosta Stenin suuntaan ikään kuin hakien tämän hyväksyntää. Se alkoi tuntua minusta jo vähän kiusalliselta. Sölve Anderzén esitti minulle arvionsa, että Hans Danielsenin saarnan sisältönä oli lähinnä vakuuttaa uskollisuutta ja kuuliaisuutta Stenille. Tuohon en omien havaintojeni perusteella voinut yhtyä; kyllä hän puhui saarnassaan paljon muuta ja selitti raamatuntekstiä.

Norjalaisten Suomen-matkan aikana olin kamarissa tulkkaamassa Hans Danielsenille, kun yksi ihminen anoi anteeksi asiaa, jossa hän tunsii sano-neensa jonkin asian vähän eri lailla kuin se oli ollut. Tämä henkilö halusi pyytää anteeksi Danielseniltakin, jonka arveli kuulleen asian. Hans ei heti käsittänyt, mistä oli kysymys, mutta kun vaivautun henkilön tarkoitus selvisi, Hans hymähti hiukan mutta saarnasi vakavasti ja lohdullisesti synnii anteeksi. Näin hänen ymmärtävän, että juuri noin tunnollinen ihminen joutuu tekemään, kun pienikin asia vaivaa.

Yövyimme Lieksassa. Tarkoitus oli palata junalla Lahteen ja saattaa sieltä Ruotsin ja Norjan vieraat junalle Hämeenlinnaan. Yöllä Aulis heräsi siihen, että samassa huoneessa nukkunut August Krogh voihki syvään. Aulis meni tarkastamaan tilanteen ja päätteli, että parasta on hälyttää ambulanssi. Lähdin mukaan terveyskeskukseen, kun arvelimme, että siellä voidaan tarvita tulkkia. Otettuaan sydänfilmin lääkäri sanoi diagnoosiksi sydäninfarktin. Niinpä Kroghin piti jäädä terveyskeskukseen. Aamulla tultiin siihen päätökseen, että palataan Lahteen ja odotellaan, miten Kroghin tilanne kehittyy. Krogh totesi lääkärin osanneen aivan hyvin ruotsia, vaikka hän oli meille vähätellyt ruostunutta kielitaitoaan, niin että keskustelu oli sujunut pohjoismaisin kieliin.

Kun kävelimme Hans Danielsenin kanssa halki Lahden keskustan, hän tunnisti rautatieaseman luona olevan ratsastajapatsaan esittävän Mannerheimia. Arvelin, mahtaako olla olemassa monta Quislingin patsasta. Danielsen sanoi, että niitä ei taida olla missään. [Samaan aikaan kun Mannerheim johti ylipääällikkönä suomalaisten taistelua Neuvostoliittoa

vastaan, norjalainen poliitikko Vidkun Quisling oli Saksan miehittämän Norjan nukkehallituksen johdossa. Hänet teloitettiin sodan jälkeen maanpetokseen syyllisenä. Maanpettureita on sen jälkeen kutsuttu yleisesti ”*quislingeiksi*”.]

Lahdessa kokoonnuimme Kuokkasille. Hans Danielsen sanoi ääni vavahdellen, ettei hän tohdi ajatellakaan, millaista olisi Kjöllefjordissa ilman Augustia. Minäkin olin liikuttunut tulkatessani hänen lauseensa. Saarnoissaan Hans oli usein maininnut, että meitä on siellä Kjöllefjordissa vain neljä-viisi-kuusi henkeä. Tästä syystä jotkut suomalaiset kysyivät minulta, onkohan siellä niin, että kaikista ei voi sanoa selvästi, ovatko he mukana vai eivät. Raittisen Hilikka tiesi kertoa Kroghin selittäneen Kiirunassa, että heidän seurakuntaansa kuuluvat nämä mukana olevat henkilöt. Hilikka kuvaili, että yksi oli ollut vilkas, naurava nainen, toinen nainen, laiha, pitkä ja nuorempi, oli ollut hyvin vakava, kolmas oli tumma mies, joka myös pysyi koko ajan totisena.

Sten mainitsi Norjan veljien nähneen tänä vuonna koko kristillisyyden laiveuden (koska he olivat olleet Kjöllefjordin lisäksi kokouksissa sekä Ruotsin Lapissa, Amerikassa että Suomessa). Sten totesi, että Lapinmaalta on nukkunut pois noin 70 kristittyä Jönssonin kanssa tapahtuneen eron jälkeen. Ajattelin, että Suomessa voisi olla 20–30 vuoden kuluttua samanlainen tilanne kuin Lapissa nyt, jos väki vanhenee ja nuoret eivät seuraa vanhempiensa kristillisyyttä. Suurimmalla osalla Stenin kokouksissa mukana olleista lapset olivat joko maailmassa tai isolla puolella. Oma tilanteeni oli tavallaan ”*väärin päin*”, kun olin itse mukana steeniläisyydessä, mutta vanhempani eivät. Syksyllä 1983 ei tullut enää niin paljon nuoria kokouksiin kuin vuotta aiemmin.

Muutenkin väki oli vähentynyt, kun Pauli ja Erkki Laurellin ohella Urpo Mäkinen ja Anni Aaltonenkaan eivät olleet enää mukana (vaikka Anni oli ollut edellisenä vuonna Lammilla niin haltioissaan Stenin ensimmäisestä saarnasta). Isä mainitsi minulle fammun kertoneen, että Urpo oli anonut rukoushuoneella anteeksi. Siihen isäni ja isoäitini olivat sangen tyytyväisiä, ehkä he ajattelivat muiden tekevän pian samoin. Urpolla oli sama tilanne kuin Paulilla ja Erkillä, että vaimon asenne painoi paljon vaaka-kupissa. Aaltosen Anniin taas vaikutti Paulin ja Erkin kanta. Toisaalta

lähetykskokouksissa oli joka paikkakunnalla kuulijoita, jotka eivät olleet edellisenä vuonna. Lähetys oli myös pidempi, koska kokouspaikkojen määrä oli kasvanut neljästä seitsemään: Lammin, Lahden, Tampereen ja Joensuun lisäksi oli kokoukset Hämeenlinnassa, Helsingissä ja Lieksassa. Yrjö Mäkelä, steeniläisyyden entinen johtohahmo, ei tullut enää kokouksiin eikä hänestä ollut minun kuullen puhetta. Yrjö taisi saada tarpeekseen Stenin saarnattua vuotta aiemmin Tampereella rutatusta viitosen setelistä, jonka joku oli uhrannut August Isakssonille

Ajattelin, että ennen kuin Lapin vieraat lähtevät, minun pitää vielä puhua Stenin kanssa. Pyysin häntä Kuokkasen yläkertaan ja sanoin, että Laurin historiassa olevan kirjeen mukaan hän hyväksyi kirjan. Ajattelin, että nyt en päästä tästä kysymyksestä irti. Sten kiersi taas asiaa, joten toistin toteamukseni, että hänen kirjeestään käy kuitenkin ilmi hänen hyväksyneen kirjan. Sten näytti olevan kuin tulisilla hiilillä, niin kuin Niemen Toivo joskus Tampereen rukoushuoneella, kun yritin puhutella häntä. Tilanne ratkesi, kun joku tuli ovelle katsomaan, joko olimme valmiita. Sten sanoi, ettei tässä enää kauaa mene, ja sai siten tilaisuuden lopettaa keskustelumme, vaikka minusta emme olleet päässeet alkua pidemmälle.

Alakerrassa ihmiset jättivät liikuttuneina toisilleen hyvästiä kaulasta pitäen, mutta minulla oli sanoinkuvaamattoman kauhea olo. Vastakohta silmiäni edessä olevan näkymän ja yläkerrassa juuri tapahtuneen keskustelun välillä oli niin räikeä, enkä voinut purkaa oloani kenellekään. Ajattelin, että Stenille antaa voimaa näiden vanhaa kristillisyyttä kaipaavien ihmisten sydämellinen luottamus. Kuitenkin hän joutuu itsekin selvästi tuntemaan, ettei hän pysty tutkittaessa mitenkään puolustamaan menettelyään, jonka kautta tämä pikku lauma on mennyt hajalle. Siksi hänellä ei ole muuta mahdollisuutta kuin sanoa Kallesta, joka yrittää päästä keskusteluihin: *”Voi sinä perkeleen poika, täynnä kaikkea vilppiä ja peitosta”*.

Ruotsin vieraat lähtivät kotiin, Hans Danielsen jäi Suomeen odottelemaan Kroghia. Saimme helpotukseksimme kuulla, että Kroghilla ei ollutkaan sydäninfarktia, sydän oli vain muutoin rasittunut matkasta. Odotellessamme häntä Lahteen tuli eteen ongelma: Danielsen paljasti joutuvansa hänelle tehdyn leikkauksen vuoksi käyttämään virtsapussia, eikä

hän ollut varautunut matkan pidentymiseen ylimääräisillä pusseilla. Hän lisäsi, että ilman leikkausta hän olisi jo kuollut. Aulis näki paljon vaivaa etsimällä Hämeenlinnasta uusia pusseja. Hans Danielsen totesikin minulle, että Aulikselle ei mikään vaivannäkö ole liikaa. Aulis vei Hansin tervehdyskäynnille Siltalan Laurin luo. Hans jäi erityisesti pitämään Laurista. Minulle Hans Danielsen sanoi Jeesuksen tarkoittavan Jumalaa sanoilla: *”Älkää peljätkö sitä, joka voi ruumiin tappa, vaan peljätkää sitä, joka voi sekä ruumiin että sielun helvetissä hukuttaa.”* *”No, ei se niin ole”*, sanoi vuorostaan Aulis, kun kerroin hänelle Danielsenin selityksestä.

Kävin välillä Turussa hoitamassa kouluasioita. Nähdessään minut maantieteen laitoksella kurssitoverini Uotilan Tuomo huudahti, että täällä se kadonnut lammas on. Kun kerroin tästä Hämeenlinnassa Hans Danielsenille, hän hymähti, että tuo on varmaan suomalaisten huumoria.

Kroghin saavuttua Aulis kutsui hämeenlinnalaisia kylään, muun muassa Pauli Laurellin, joka ei ollut kokouksissa ollutkaan. Pauli kysyi heiltä, kuuluuko Jumalan pelko kristityille. Krogh antoi selityksen, jota Pauli jälkeinpäin kehui minulle. Jos vain muistan oikein, hän puhui siitä, miten omantunnonheräys vaikuttaa ihmisessä Jumalan pelon, mutta sovinnon kautta Jumalasta tulee rakas ja laupias Isä. Kuitenkin kristityillä on pelko, ettei hän synneillään vihoittaisi Taivaallista Isäänsä eikä joutuisi paatumukseen ja suruttomuuteen, jolloin hän on jälleen Jumalan vihan alla.

Paloniityn Asmo tuli tervehtimään vieraita, edellisenä vuonna hänkin oli ollut kokouksissa. Aulis esitteli, että tässä on poikamme Asmo. Krogh sanoi vähän hymyssä suin: *”Meillä Norjassa on sairaus nimeltä as(t)ma”*. Aulis hoksasi, niin astma! Danielsen naurahti vähän siihen tapaan, että oliko tuo nyt aivan välttämätön kommentti. Krogh ei vain malttanut olla käyttämättä tilaisuuksia leikinlaskuun. Vakavana ja liikuttuneenakin Krogh puhui siitä, että kristillisyyden tulevaisuus Norjassa näyttää synkältä, mutta hän arvioi Suomen tilanteen paljon toiveikkaammaksi, *”Suomessa kristillisyydellä on vielä tulevaisuus”*

Vihdoin Norjan miehet pääsivät lähtemään takaisin kotiin. Kävimme joukolla saattamassa heitä Hämeenlinnan rautatieasemalla, *”rakkauden riehmasaatossa”*, kuten Myllymäen Ossi heille kirjoitti. Palattuani

yliopistolle laskeskelin luennolla, jokohan he ovat ehtineet junalla Rovaniemelle ja lentäneet Tromssaan vai ovatko kenties jo laivassa matkalla Kjöllefjordiin. Myöhemmin kuulumme, ettei matka ollut sujunut aivan ongelmitta. Krogh oli lähtenyt junassa yöllä vessaan, ja kun häntä ei kuulunut takaisin, Danielsen oli lähtenyt etsimään veljeä, mutta kyselemisessä oli hankaluuksia kielivaikeuksien vuoksi. Lopulta Krogh löytyi aivan eri vaunusta istumasta junan käytävältä. Matka taisi olla 73-vuotiaalle miehelle aika rasittava (itse asiassa kaksi lähetysmatkaa kahden kuukauden välein ja siinä välissä matka Kiirunaan).

Seuraavaksi kirjoitin päiväkirjaani:

”Junassa matkalla Turusta Tampereelle 14.10. kello 21.30. Kokoukset ovat nyt ohi, ja olen jäänyt opinnoissa aika lailla jälkeen muista. Anna hyvä Jumala minulle ahkeruutta, että saisin heidät kiinni (nimittäin kurssitoverit).

En tullut vakuuttuneeksi siitä, että Sten olisi menetellyt oikein näissä pienen joukon tapahtumissa, ikävä kyllä. Haluaisin tosiaankin käydä Kallen luona Kermassa ja matkustaa Kjöllefjordiin (jouluna?) tavatakseni Tuurvallin, Reidar Ofeldtin, Rolf Kroghin, Rolf Jensenin sekä Atlen ja John Aksel Johnsenin ja Pederin Lakselvissa. Sinun tahtosi tapahtukoon.”

Kun kokoontuimme taas Kuokkasilla, Aulis otti puheeksi Stenin neuvon olla osallistumatta uskontunnustukseen ja Isä meidän –rukoukseen. Hän kertoi Laurellin Paulin todenneen, että kristitythän jos jotkut ovat sopivia lukemaan uskontunnustuksen ääneen, koska vain heillä se on todellisuuudessa sydämellä. Vilho sanoi vähän harmistuneena, että sellaiset, jotka eivät itse tule ollenkaan kokouksiinkin, arvostelevat jälkeensä. Kysyin Aulikselta ja Taimilta, olivatko he lukeneet uskontunnustuksen lapsenlapsensa kastetilaisuudessa. Totta kai he olivat.

Kysyin, saanko lukea yhden kirjeen. Saatuaani luvan luin Ralph Niskalta juuri saamani kirjeen. Olin kirjoittanut hänelle lähetyksen päätyttyä,

koska hän oli Amerikassa pyytännyt minua kirjoittamaan. Ralph kirjoitti muun muassa (käännös englannista):

"Ensin haluan kiittää sinua kirjeestäsi, jota olemme odottaneet pitkän ajan, niin kuin Isä odotti sanaa tuhlaajapojalta. Elävä usko ja kuollut usko eivät voi asua samassa sydämessä samaan aikaan. Henkilö, jolla on elävä usko, kokee usein epäilyksiä, onko hän elävässä uskossa vai ei, mutta hän ei voi olla sekä elävässä uskossa että kuolleessa uskossa samaan aikaan, elävä usko muuttuu kuolleeksi uskoksi heti, kun epäusko tulee sisään... Järjen kyhäämän uskon täytyy myös tuottaa jotakin, joka osoittaa, että usko on olemassa. Ei niin, että pyhyys olisi väärin, mutta siten kaikki, jotka ovat kuolleessa uskossa, pyrkivät näyttämään, että heillä on usko. Uskonnollinen maailma on täynnä pyhyiksiä, joista jokainen väittää, että heidän erityinen pyhyytensä on merkki uskosta. On monia lestadiolaisia liikkeitä, joista jokaisella on omat erikoispiirteensä, joillakin yksi, toisilla toinen ja muutamilla pyhyyksien yhdistelmiä, joihin he luottavat osoittaakseen uskonsa. Johannes Kastajan pyhyys ei ollut hänen kamelinkarvavaatetuksessaan eikä hänen syömissään heinäsirkoissa ja hunajassa vaan siinä, että hän teki sitä työtä, jota Kristuksen edelläjuoksijan tuli tehdä.

Jumalan antama usko vaikuttaa ensin tiedon omasta kadotetusta ja tuomitusta tilasta. Kun Jumala saa uskon kasvamaan, ihminen voi tietää ja uskoa, että hän on tappanut Jumalan pojan hylätessään tai ylenkatsoessaan lunastustyön. Hylkääminen tapahtuu, vaikka olisi yksi ainoa pieni pyhyys, joka osoittaa, että lunastustyö ei ollut riittävä lunastamaan hänet perikadosta, joka oli hänen edessään... Vaikka kristittyinä oleminen näyttää olevan helppoa kuolleiden uskojen osalta, kristittyinä oleminen ei ala panemalla päälle tai ottamalla pois siihen kuuluva pyhyys vaan julistamalla koko ihmiskunnalle kohtaloa, joka on heidän edessään, rohkaisemalla parannukseen ja osoittamalla Jumalan Karitsaa, joka pois ottaa maailman synnin... Kunnia houkuttelisi minua toivottamaan sinut tervetulleeksi tarjoamalla sinulle ylimmäistä sijaa mutta vakava toivoni ja rukoukseni Jumalan tykö on sinun edestäsi, Juha-Lassi, että Jumala lahjoittaisi sydämeesi uskon, joka on autuuden lupaus. Maailman ystävyuden ja kunnian

hinta saattaa näyttää suurelta, mutta se ei ole mitään siihen kunniaan verrattuna, joka on luvattu tulevassa. Kun näet Sakaria ja Helmiä, Mailaa, Salmea ja muita, sano heille terveiset minulta, myös kun menet Kjöllefjordiin, sano heillekin terveisitä, Turolfille, Akselille ja Armidalle ja toisille minulta rakkaudella sydämen syleilynä. En ole sitä vastaan, että annat toisten tietää tämän kirjeen sisällöstä. Uskossa Ralph.”

Luettuani kirjeen allekirjoitukseen asti, Rauno Romo sanoi, että Juha-Lassi joutuu siis helvettiin, jollei tee parannusta. Vilho haki Lutherin saarnan, jossa hän sanoo siihen tapaan, että Johannes Kastajan vaateparsi ja elämäntapa oli sellainen, että hän erotti itsensä maailman turhuudesta ja korskasta. En ole löytänyt itse tätä saarnaa, niin että olisin voinut tarkastaa täsmällisen sanamuodon. Vilho sanoi minulle, että lahjakkaimmat ja etevimmät menevät aina eriseuraan. Vilho vertasi Ralphin lennokasta kirjettä Melvin lyhyisiin tervehdyksiin. Jälkeenpäin Elorannan Laura sanoi minulle saaneensa kirjeestä sen käsityksen, että olin sanonut totuuden heille.

Myöhemmin Ralph kirjoitti minulle:

”Opetukset, jotka koskevat vanhimpia, äitiseurakuntaa ja tiettyjen vanhimpien ylivertaista ymmärrystä Sanasta, ovat opetusta, joka ei ole sopusoinnussa kirjoitetun Sanan kanssa. Opetuslapset ja apostolit eivät opettaneet, että Jerusalemin kirkko oli äitikirkko, vaikka kristillisuus alkoi sieltä. Ulkonainen kirkko on vain kristittyjen käytännön tarpeita varten heidän luonnollisissa asioissaan, niin että hengellinen seurakunta voi kokoontua kanssakäymistä varten. Ulkonaisessa seurakunnassa voi olla sellaisia, jotka eivät ole hengellisessä seurakunnassa, niin kuin Kristus valitsi kaksitoista ja yksi oli pettäjä. Raamattu sanoo ajasta lukittujen ovien takana, että opetuslapset eivät voineet uskoa ilon tähden. Vaikka Kristus sanoi, rauha olkoon teille ja niin edelleen, jos he eivät voineet uskoa, he olivat vielä epäuskossa tai väärässä uskossa, että Jeesuksesta oli tuleva luonnollinen kuningas ja he saisivat merkittäviä virkoja, kuten käy ilmi sanoista Apt. 1:16 [Herra, tällä ajallako sinä Israelille valtakunnan jälleen rakennat?]”

Muistin Apostolien teoissa mainittavan, että Jerusalemiin kokoonnuttiin ”apostolien ja vanhinten tykö” tutkimaan, pitääkö pakanat ympärileikata (Apt. 15). Tietenkin ulkonaisessa seurakunnassa on aina ihmisiä, jotka eivät ole oikealla sieluntilalla, mutta sehän on kokonaan eri asia, että kristillisyydessä on järjestys ja hallituksen muoto. Minusta William Eriks-sonin selitys lukittujen ovien takaisista tapahtumista oli ”ylivertainen” Ralph Niskaan nähden. Jos opetuslapset eivät olleet vielä uudestisyntyneitä, koska maallinen valtakunta tuli mieleen taivaaseen astumisen vuorella, niin yhtä hyvin voisi huomauttaa, että Pietarille ei ollut helluntaipäivän jälkeenkään selvää, että evankeliumi kuuluu pakanoille. Vähän ennen kuin miehet tulivat Joppeen hakemaan Pietaria Kesareaan roomalaisen sadanpäämies Korneliuksen tykö, Pietarin eteen laskettiin kolme kertaa liinainen vaate, jolla oli Vanhassa testamentissa saastaisiksi mainittuja eläimiä. Korneliuksen luona Pietari sanoi:

”Nyt minä todeksi löydän, ettei Jumala katso ihmisen muotoa, vaan kaikissa kansoissa, joka häntä pelkää ja tekee vanhurskautta, se on Jumalalle otollinen” (Apt. 10:34–35).

August Kroghilta tuli Norjasta kirje, jossa hän kiitti omasta ja Hansin puolesta saamastaan vastaanotosta ja palveluksesta. Hän valitteli tunte-neensa, että näillä ihmisillä oli Jumalan Sanan nälkä, eikä hänellä ollut mitään, millä olisi voinut tätä nälkää tyydyttää. Ruotsistakin tuli Sten Johanssonin, Uno Martinssonin, Albert Jänkänpään ja Henrik Stålnacken allekirjoittama kiitoskirje.

Paloniityllä Aulis ja Taimi totesivat, ettei tämän vuoden lähetys tuntunut enää samalta kuin edellinen. Taimi ihmetteli, että Lapin vanhat kristityt, jotka ovat vuosikymmeniä seuranneet kristillisyyttä, eivät osaa vastata yhteenkään raamatunkysymykseen, eivät alkeellisimpaankaan, ei kukaan heistä. Sanoin, että kaikilla ei ole samanlaista ajattelun lahjaa. Aulis myönteli, vaikka näytti siltä, että häntäkin asiantila oli askarruttanut.

Aprikoin, vaikuttikohan Amerikan-reissuni lähetyksen tunnelmiin, vaikka matkoistani siellä tiesivät vain Sten, Aina ja Uno sekä August Krogh ja Hans Danielsen. Avioliittokysymys taisi myös vaivata yhtä ja toista. Paloniityt mainitsivat, että heillä on ollut ikävä sitä Koistisen Kallea. Taimi totesi, että Kalle ei tule lainkaan keskustelussa kärsimättömäksi, vaikei

kaikesta oltaisikaan samaa mieltä, nauraa vain. Auliskin kertoi, että he olivat kerran ajaneet Heinäveden ohi ja olisivat mielellään poikenneet Kallella, mutta mukana ollut Auliksen sisar nosti niin kovan vastarinnan, että heidän täytyi luopua aikeestaan. – Kalle oli poikennut useita kertoja Paloniityillä, kerran Vainiolan Maunon kanssa.

Laurellin Pauli otti minun kanssani puheeksi Stenin vastauksen kysymykseen, vaadittaisiinko parannuksen tekevältä tyttäreltä Lapissa esiliina. Pauli ei voinut ymmärtää ollenkaan, että jokin asia on toisella puolella valtakunnanrajaa *”vanhurskauttava”*, ja toisella puolella sillä ei ole mitään väliä. Paulin mielestä ei ollut ihme, että Sten oli edellisenä vuonna sanonut Lammilla, että heillä Ruotsissa oli niin räikeä erotus osapuolten kesken. Pauli totesi, että onhan ero räikeä, jos toisella puolella oli Jönssonin maailmallisuus, ja toisella puolella vaaditaan jotakin esiliinaa. Taisi olla sama kerta, kun Pauli ihmetteli sitä, miksi Pyhä Henki ei ole kirkastanut tupakanpolttoa synniksi, kun siinä ei ole mitään hyvää, ei mitään puolustettavaa, että ihminen hengittää tahallaan vahingollista savua sisäänsä. Aikaisemmin hän oli todennut maltillisemmin, että Pyhä Henki ei ole kirkastanut tupakkaa synniksi. Paulia taisi asia harmittaa senkin vuoksi, että vitsaus ei ollut tuntematon hänenkään jälkikasvussa. Pauli mainitsi radiota puolustetun muun muassa sillä, että siitä ei tarvitse kuunnella mitään sopimatonta, koska siinä on nappi. Pauli kuvasi, miltä se tuntuisi, jos joku kristitty tulisi soittamaan ovikelloa samalla, kun hän on kuuntelemassa radiosta uutisia. Mennessään avaamaan ovea uutiset olisivat päättyneet ja ulos kantautuisi semmoinenkin tanssimusiikki. Pauli perusteli myös sitä, miksei hän ollut mukana kokouksissa Stenin lähetysten aikana: kun hän ei ollut mukana pyytämässä lähetystä, olisi ollut väärin tulla nauttimaankaan kokouksista.

En ole varma, oliko se tänä syksynä vai vasta seuraavana vuonna, kun vaihdoin muutaman sanan Eelis Ahosen kanssa Tampereen rukoushuoneen pihalla. Muistelin hänelle, millaisista asioista meillä oli keskustelua Turussa, kun Jönsson oli käsenyt häntä puhuttelemaan minua. Eelis Ahonen sanoi: *”Mutta ethän sinä enää sitä mieltä ole”*. Vastasin olevani yhä sitä mieltä, että ei Laestadiuksen saarnoja saa muuttaa. *”Vai olet sinä sitä mieltä!”* huudahti Eelis Ahonen hämmästyneenä. Tuntui

ihmeelliseltä, että noin sanoo Suomen johtava esikoislestadiolainen saarnamies. Olisi luullut, että Laestadiuksen saarnojen koskemattomuus on itsestään selvää kaikille, jotka uskovat hänen olleen etsikkoajan ensimmäisen ja parhaan työntekijän.

Marraskuussa kävimme yhtenä viikonloppuna Väänäsen Laurilla ja Hillmalla Kaltimossa. Matkasimme kahdella autolla Kuokkasten ja Raittisten väkien kanssa. Lappeenrannassa poikkesimme Reijon anopin Kurosen luona. Hän oli saarnaaja Einari Kuposen sisar, kovasti samannäköinenkin. Reijon vaimo Irma oli silloin ja on pysynytkin *”isolla puolella”*. Jälkeenpäin Kuokkasen Laina sanoi, että hän joutuu aina vähätteleämään itseään, mutta nyt hänestä tuntui niin hyvältä, kun Raittiset, näyttävä pariskunta, ja Juha-Lassi olivat mukana. Siihen Elorannan Laura sanoi, että olihan siellä teidän omat komeat pojat (Reijo ja Leo).

Väänäset asuivat aivan Kaltimon rukoushuoneen vieressä. Kun katselimme pyhänä puolenpäivän aikaan ihmisiä, jotka astelivat rukoushuoneelle, Jaska totesi: *”Se on ylen kauas jäänyt”*. Väänästen omat lapset näyttivät olevan kiinni isossa puolessa, yksi tytär istui kyöneleisenä yläkerran rappusilla, kun tulimme taloon. Kristillisyyden repeämät ovat tietysti aina kipeitä, mutta minusta näytti monen osalta siltä, että tärkeintä oli saada olla turvallisessa suuressa joukossa.

Lauloin Väänäsellä Amerikassa oppimani hengellisen laulun: *”There is a land that is fairer than day”*, niin hyvin kuin osasin. Vilho sanoi kyöneleet silmissä: *”Tulee ihan ikävä Melviniä.”* Kun olin kotona laulanut samaa laulua, siskoni Elina sanoi minulle: *”Mitä sää tommosia helluntalaisten lauluja laulat?”* Se sana pisti kyllä vähän minuun, mutta silti hoilotin sitä Teerivuorella lähellä kotiamme, niin että metsä raikui.

Koska Laukkasen Antti oli muuttanut Louhiojalle aivan lähelle rukoushuonetta ja Väänäsiä, poikkesin lauantai-iltana heillä. Jäätyään leskeksi hän avioitui veljensä lesken kanssa. Olin kuullut, että hän oli – oltuaan

Stenin kokouksissa edellisenä vuonna – pitänyt rukoushuoneella isojen seurojen päätteeksi kiitospuheen, jossa hän oli sanonut tähän tapaan:

”Edesmenneet kristillisyyden opettajat ovat oikein perustuksen laskeneet ja kristillisyyden rakentaneet, ja jos tästä kristillisyydestä joku joukko erkaantuu, niin se on kuin oksa, joka kuihtuu ja kuolee pois”.

Siksi kysyin häneltä, ovatko nykyiset opettajat rakentaneet samalla tavalla kuin ne edesmenneet. Antti mietti tovin ennen kuin vastasi: *”Jos minä sen suoraan sanoisin, niin kyllä siitä aika mylläkkä syntyis”.* Kysyin, pitäisikö se sen takia jättää sanomatta. Siihen Antti Laukkanen ei vastannut.

Sen sijaan hän näytti minulle Vettasjärvässä ja Yrttivaarassa [Evald Larssonin ja Hugo Gustavssonin kotikylissä] päivätyin kirjeen, jossa sanottiin tiivistettynä osapuilleen näin:

”Kun on tullut keskustelua saarnastani [syksyn 1981 Lapin-lähetysten] viimeisenä iltana Teuvalla, tahdon edestuada seuraavaa. Opetuslapsissa syttyi elävä usko pääsiäisiltana (viittaus Laestadiusen saarnaan), mutta he eivät olleet valmiita työhönsä vaan heidät piti puettaa Pyhän Hengen voimalla korkeudesta helluntaina, ja niin opetuslasten uusisyntyminen päätettiin helluntaipäivänä”.

Ohessa oli Eelis Ahosen saatekirje Seppo Kuljulle Vammalaan, jossa kerrottiin kirjeen tulleen lähetykskirjeen mukana, *”ja oli sopimus ettei tätä sen enempiä lueta, vaan tarpeen vaatiessa sananpalvelijain luettavaksi”.* Laukkanen Antti mainitsi, mitä Laestadius sanoo saarnassa, johon Larsson viittasi. Ihmettelin, eikö Lapin vanhimpien selitys tulisi saattaa kaikkien tietoon, kun he oikaisevat/täsmentävät julkista saarnaa. Kysyin Antilta, mitä hän ajattelee kirjeestä. Hän vastasi luulevansa, että Larssonin piti kirjoittaa noin päästökseen päällekkanteista. Mietin, että Antti taisi ajatella Evald Larssonin olleen samanlaisessa tilanteessa kuin Antti itse kotonaan, kun Larsson ja Gustavsson olivat heillä runsaat kaksi vuotta aiemmin. Anttihan sanoi minulle pyytäneensä silloin anteeksi päästökseen päällekkanteista.

[Kysyin Evald Larssonilta tämän Antti Laukkanen näyttämän kirjeen johdosta Turun rukoushuoneella loppiaisena 1986, miten opetuslapsilla

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

saattoi olla elävä usko, kun uusisyntyminen ei ollut vielä päätetty. Larsson totesi, että hänellä on vähän kiire mutta minä voin keskustella Suomen saarnaajien kanssa. Sanoin saaneeni sen käsityksen, että hän on tuntoaan vastaan tehnyt, kun hän on hyväksynyt Boremanin postillan ja jäänyt Jönssonin puolelle. Larsson vastasi: *"Ei sinun nuoren pojanklopoin pidä tulla meitä neuvomaan"*.

Myöhemmin mieleeni tulivat Jeesuksen sanat, kun hän oli saanut korva-puustin vastattuaan sopimattomasti ylimmäiselle papille:

"Jos minä pahasti puhuin, niin tunnusta se pahaksi, mutta jos minä oikein puhuin, miksis minua lyöt?" (Joh. 18:23)]

Kun ajoimme Pohjois-Karjalasta takaisin Hämeeseen, Reijo sanoi, että vaikka meidän joukko voi tuntua vähäpätöiseltä, niin on meitä silti Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Amerikassa. Kun tuli puhetta ulkonaisista asioista ja velvollisuuden opista, totesin kuulleen Stenin mainitsevan esiliinasta saarnassaan Lapinmaalla. Vilho sanoi jotenkin siihen tapaan, että Stenissäkin on tietysti voinut olla jotakin sellaista erhetystä. Reijo puhui siitä, miten isolla puolella odotetaan, että Sten tulisi takaisin. Sanoin siihen: *"Miten sinne voi tulla takaisin, missä ei ole koskaan ollutkaan?"* Reijo tokaisi: *"Tolla Juha-Lassilla kyllä leikkaa. Tosiaan, eihän Sten ole koskaan ollutkaan sellaisessa kristillisyydessä, mikä siellä nyt on."*

Tampereella oli 54-vuotiaana kuolleen Martti Vainikan hautajaiset, joissa en ollut paikalla. Kuultuani, että hänen veljensä Toivo, joka oli toiminut Tampereella saarnaajana ennen muuttoaan Amerikkaan 1977, oli puhunut lyhyesti rukoushuoneella, kirjoitin hänelle tällaisen kirjeen:

"Turku 23/11 1983

Veljelleni Toivo Vainikka

Jumalan armolla ja rauhalla tahdon tervehdellä Sinua. Siitä on kuusi vuotta, kun olen Sinua viimeksi nähnyt. Sen vuoksi olin vähän pettynyt, kun kuulin, että olit ollut käymässä Suomessa tänä syksynä, enkä ollut tilaisuudessa tapaamaan Sinua. Yhtä ja toista on minulle ehtinyt tapahtua tänä aikana: olen käynyt lukion loppuuni, vuoden olin armeijassa ja nyt olen lukenut pari vuotta täällä Suomen Turussa.

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

Vieläpä olen joutunut käymään moninaisten hengellisten koettelemusten läpi, joita en olisi osannut aavistaakaan.

Kuulin, että olit puhunut muutaman sanan Tampereella pyhäkokousten jälkeen, mm. kertonut käsittäneesi vasta Amerikassa täyden luottamuksen Lapin vanhimpiin ja rukoillut anteeksi sitä, että olit Suomessa ollessasi välistä lausunutkin jotakin kielteistä heistä. Veljeni Teemu kertoi kiittäneensä Sinua siitä nöyryyden saarnasta.

Siksi tahtoisin kysyä Sinulta: mikä Sinut vakuutti siellä Amerikassa siitä, että saatoit luottaa Lapin vanhimpiin? Mistä se johtui, ettet luottanut heihin täysin aikaisemmin?

Minä pyydän, että Sinä ystävällisesti vastaisit minulle, sillä tahtoisin kuulla, kuinka asiat ovat menneet ja mikä siihen on vaikuttanut.

Jumala johtakoon kaikkia lapsiaan sillä tiellä, joka on verisillä käsivarilla raivattu Paratiisiin asti, ettei yhtäkään kaivattaisi, kun ehtoo joutuu ja ovi suljetaan.

piirsi vähä kulkija tiellä, Juha-Lassi Tast.

Salutes to whole the family" (= Terveiset koko perheelle)

Vastaus tuli nopeasti:

"Vancouver, USA, jouluk. 9 p:nä 1983

Jumalan tervettä, Juha-Lassi!

Kiitän kirjeestäsi ja terveisistäsi. Olen itsekin pahoillani, ettemme tavanneet. Mutta uskon, että Taivaallinen Isä huolehtii sinusta ja minusta hyvän tahtonsa jälkeen. Yritän nyt vastata esittämiisi kysymyksiin, koska tunnen että vilpittömästi kaipaavat niihin vastausta.

Tunsin sellaista kiintymystä Kalle Nurmiseen, että halusin ikään kuin olla hänen opetuslapsensa. [Tampereen vanhin saarnaaja oli Toivon oma isä Antti Vainikka / J-LT]. Kun hänen luottamuksensa Lapin vanhimpiin horjui, niin kuljin hänen vanavedessään. Tuo ajanjakso jätti mieleeni sellaiset säröt, että ne eivät täysin korjaantuneet, vaikka seurasinkin Kallea mielenmuutoksen tiellä. Hänen mielenmuutoksensa oli niin kertakaikkinen, että hän heti käsitti täyden luottamuksen äitiseurakuntaan. Minun mieleeni jäi hienoinen epäily, mikä ei

kokonaan hälvennyt ennen kuin vasta täällä Amerikassa viime vuonna, David Björkin vierailun jälkeen. Aika ajoin ennen Amerikkaan muuttoakin jo luulin, että olin päässyt vapaaksi epäilyksistäni ja käsittänyt täydellisen luottamuksen, mutta se tunteminen osottautui joka kerta vain hetkelliseksi. Samat epäilevät ajatukset palasivat jälleen.

Mistä syystä olin jäänyt epäilevälle kannalle Lapin vanhimpien suhteen? Siksi, että minusta tuntui, etteivät vanhimmat seiso maailmaa vastaan niin jyrkästi kuin pitäisi, ja että maailma siitä syystä tunkee väellä ja voimalla sisälle kristillisyyteen.

Mitenkä sitten lopulta pääsin vapautumaan näistä epäilyksistäni? Siihen on vaikuttanut se, että olen näitten viime vuosien aikana saanut havaita, miten lapsenomainen luottamus Amerikan saarnaajilla on Lapin vanhimpiin. Olen huomannut, miten tämä on vaikuttanut ihmeellisen yksimielisyyden Amerikan kristillisyydessä, ja olen oppinut ymmärtämään, miten tärkeä on täydellinen luottamus äitiseurakuntaan. Tämä on pannut minut pohtimaan, onko epäilyksilläni mitään perustaa, ja kun olen muistellut aikaa taaksepäin aina varhaisnuoruuteeni eli sinne asti, kun jotakin olen alkanut kristillisyyden asioista ymmärtämään, niin minun on täytynyt todeta, että itse asiassa maailma on aina tahtonut tunkea sisälle kristillisyyteen. Muodot vain ovat muuttuneet. Tulin pohdinnassani siihen tulokseen, että Jumala Pyhän Henkensä kautta ilmaisee, mikä on kunakin aikana kristityille sopivaa myös ulkonaisen esikuvan ja kristillisyyden työtapojen suhteen.

Kun näin virittyneenä kuuntelin David Björkin saarnaa tšekäläisellä rukoushuoneella, niin tunsin elävästi, että siinä oli se sama Hyvän Paimenen ääni, jota jo lapsuudestani asti olen saanut kuulla. Tunsin, että siinä loisti sellainen Jumalan Sanan kirkkaus, että mieleni olisi tehnyt ääneen kiittää. Muistan ajatelleeni, että kuinka ihmeellistä on, että Jumalan Sanan valkeus näyttää loistavan sitä kirkkaampana mitä enemmän maailma raivoaa pahuudessaan.

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

Tämän jälkeen minulle valkeni, että saan turvallisin mielin panna täyden luottamukseni äitiseurakuntaan. Havaitsin myös synniksi ne epäileväiset ajatukset, joita vielä olin Lapin vanhimpia kohtaan tuntenut. Palattuani Suomen matkalta minua alkoi kiusata ajatus, että mah-toiko se "saarnani" siellä Tampereella olla tarpeellinen. Enhän ole koskaan ollut räikeästi mukana näissä asioissa puoleen enkä toiseen, joten jotkut saattoivat ihmetellä tällaista julkista tunnustusta. Mutta kun muistan, miten tunsin vapautuvani tuon tunnustuksen tehtyäni, niin uskon, että kyllä se oli tarpeellinen ja Pyhän Hengen vaikuttama. Ymmärrän myös, että oli tarpeen tehdä se julkisesti, koska olen julkisesti joutunut toimimaan Tampereella ollessani, ja koska jollekin on saattanut jäädä sellainen käsitys, ettei Toivokaan niin tärkeänä pidä sydämellisen luottamuksen ylläpitämistä äitiseurakunnan vanhimpiin.

Meidän tulee uskoa, että Jumalan Sanan valkeus loistaa kirkkaimpana Ruotsin Lapin äitiseurakunnassa, ja että se tulee siellä loistamaan etsikkoajan loppuun asti, ja että olkootpa asiat mitkä tahansa, niin sieltä viime kädessä löytyy Jumalan Sanan mukainen neuvo. Kuinka tärkeätä onkaan, että tämä luottamus ei ole vain huulillamme, vaan että se on sydämessämme. Ei se ole silloin kauniiden, puhuttujen tai kirjoitettujen sanojen paljoudessa, vaan se on silloin sydämen yksinkertaisuudessa, ja se tulee esiin yksinkertaisina tekoina.

Toivon, että tämä kirjoitukseni antaa vastauksen kysymyksiisi ja toivon, että Jumala saa johdattaa sinua onnellisesti elämän tiellä. Pyydän, että muistat minua ja perhettäni rukouksissasi, että Jumala meitäkin johdattaisi onnelliseen loppuun asti.

Jää Jumalan rauhaan!

Vähin veljesi elämän kaidalla tiellä Toivo Vainikka

P.S. Jos tahdot, niin voit vapaasti näyttää tätä kirjettä muillekin."

Ajattelin tämän kirjeen saatuani, että Vainikan Toivokin oli siis ollut noin vankasti samalla mielellä kuin Nurmisen Kalle. Minusta tuntui, että se oli sama mieli, jota II Vanhinten kirjan esipuheessa teroitetaan nuorille, että

jos tähän kristillisyyteen tulee jotakin uutta opin, elämän tai esikuvan puolesta, niin se turmelee ja sammuttaa elävän hengen. Tämä huoli oli juurtunut Toivoon niin lujasti, että hän ei ollut tahtonut millään päästä siitä vapaaksi. Kun Toivo kirjoitti, että maailma on aina tahtonut tunkea sisälle kristillisyyteen, muodot vain ovat muuttuneet, tarkoittiko hän sitä, että kun jokin muoto, kuten radio, on päässyt sisään kristillisyyteen, maailma ei enää tunge sisälle siinä muodossa vaan esimerkiksi television hahmossa? Onko saarnaajien päätös hyväksyä radio oikea, kun se tehdään *"ihmeellisen yksimielisyyden"* vallitessa ja äitiseurakunnan vanhimpiin vedoten? Muistin lapsuudestani, että Toivolla oli tapana saarnata monista yksityiskohdista kristityn vaellukseen ja esikuvaan liittyen. Kerran kun hän oli maininnut saarnassaan poskiparrat, Rautiaisen Paavo totesi ollessamme samana päivänä heillä kylässä Toivon saarnanneen veljilleen. Isä oli joskus maininnut muilta paikkakunnilta kotoisin oleville, että Toivo Vainikka on *"rääsyaarnaaja"* (se oli vanhoillisten käyttämä pilkkanimi esikoisista, jotka saarnasivat vaatteista ja kotikoreudesta; isälle se ei ollut pilkka- vaan kunnianimi, jonka totuuden saarnaajat olivat ansainneet lihallisen vapauden eriseuraan menneiltä). Isä piti Toivon asettamista saarnaajaksi erityisen onnistuneena ratkaisuna. Läheisiä värejä perheidemme välillä kuvaa se, että vanhemmistani tuli Toivo ja Marjatta Vainikan tyttären Katrin kummeja. Olisiko Nestor Lindberg haistanut Toivo Vainikassa väärää henkeä, kun hän ei voinut jatkaa saarnaajana Amerikkaan muutettuaan? Roger Pedersen ihmetteli minulle tätä, miksei Toivo Vainikka ollut saarnaaja enää Amerikassa. Yleensä hän saarnavirka on kristillisyydessä voimassa valtakunnan rajoista riippumatta.

Muistin Toivon sanat Tampereen rukoushuoneella syksyllä 1977 vähän ennen Amerikkaan muuttoa, kun hän puhui siitä, että ihminen voi kantaa muiden maiden ja paikkakuntien kristillisyyttä selässään, mutta sitten kirkastuikin, että tulee olla huoli vain omista synneistä. Mietin, millainen Toivon kuvaama tila olisi. Eikö se, joka on huolissaan itsestään, ole huolissaan myös muista? Laestadiuksen julkaisemassa Klavun Anna-Stiinan ilmoituksessa sanotaan:

”Vaikka kuollut usko kyllä sanoo näin, että ’pitäkää vaari itsestänne, ja älkää minusta’. Sillä ei kuolleessa uskossa olekaan rakkautta, niin kuin on elävässä uskossa’.” (III VK, s. 746)

Kirjoitin kirjeet myös Tysfjordin saarnaajalle Mikal Urheimille sekä Oslon saarnaajalle Åge Østremille. Mikal Urheim oli ollut kylässä vanhempieni sekä Syrjän Reinon luona, ja Reinolle jäi sangen myönteinen kuva hänestä. Åge Østrem oli kirjoittanut Bertheus Antonsenin muistokirjoituksen, joka oli julkaistu Rauhan Siteessä ja jossa painotettiin luottamusta äitiseurakuntaan. Lainasin kirjeissäni Norjan saarnaajille Thoralf Jensenin sanoja Gunnar Jönssonille:

”Olen yrittänyt kohta puolen vuosisadan ajan suojella tätä totuutta ja nyt, kun minun pitää lähteä pois maailmasta, minun pitää nähdä, että kristillisyyden turmellaan niin perusteellisesti, GunnarJönssonin nimi leimana tämän maan alle hautaustyön päällä, joka on tehty Kirkkoniemessä idässä ja Hammerfestissä lännessä” sekä ”Väärin käytetty sana Lapinmaa ja esikoisten seurakunta on vanha ja kuivettunut mainos, joka on taas käynnissä, vaikka tavara on loppuun myyty.”

Totesin, että asia on näin, jos väärä hyväksytään kristillisyydessä.

Yhtenä viikonloppuna kävimme Salmen kanssa junalla Helsingissä, kun hän halusi tavata Kannonkarit, joita hän ei ollut koskaan nähnyt. Minä lähdin oppaaksi. Kävimme samalla kertaa Tyyne Laurikaisella. Tyynen luona oli Martta Nilsson Ullatista, joka moitti leeviläisiä. Kannonkarilla käytyämme Salme vähän aprikoi, miten heidän sieluntilansa laita mahtaa olla, koska heidän asunnossaan oli niin paljon koreutta. Kannonkarit itse perustelivat asiaa sillä, että heidän poikansa on suruton. Poika oli kuitenkin aikoja sitten muuttanut pois kotoa ja perustanut oman perheen.

Yliopistolla ajattelin, että minun pitäisi olla paljon ahkerampi puhumaan kristillisyydestä, mutta minusta tuntui, että olen nyt näin voimaton, kun koko kristillisyyden asia on niin sekava enkä tiedä, mihin luottaa. Ajattelin, että sitten kun saan asioihin selvyyden, voin tunnustaa rohkeammin kristillisyyttä. Muistan, kun kävelin koulupäivän päätteeksi Yliopistonmäkeä alas näissä mietteissä ja toivoin, että tuleva Norjan-matka toisi

minulle valaistusta. Ajattelin varsinkin Thoralf Jensenia, jota en ollut vielä tavannutkaan.

Marraskuun 17. päivä istuin Turun yliopistossa tiedekuntakirjastossa neljä ja puoli tuntia kirjoittamassa ajatuksiani paperille (englanniksi):

”Miten on mahdollista, että käsitys jostakin henkilöstä muuttuu niin paljon kuin on Sten Johanssonin laita minun mielessäni? Neljä vuotta sitten hänen nimensä ja henkilönsä ympärillä oli tarunhohtoinen sädekehä. Ja nyt – melkein kaikki siitä on haihtunut, hävinnyt. Se on nyt tosiasia, vaikka sitä on vaikea tunnustaa – varsinkin toisille. Miksi niin on käynyt?”

Sitten kirjoitin monta sivua tekstiä, jota on tarpeetonta toistaa tässä, koska ajatukseni käyvät ilmi muualta näistä muisteluksista. Kirjoitin kuitenkin:

”Pelkään, että on yhtä mahdotonta Sten Johanssonille kuin oli Gunnar Jönssonille antaa tutkia asioita, jotka ovat tapahtuneet näinä vuosikymmeninä... Näyttää siltä, että on niin kuin Lauri kirjoitti kirjeessään, että ihmiskunnia on voittanut Stenin. Mutta mitä minun pitäisi tehdä nyt? Mitä kirkkolaki vaatii minulta? Mitä se sallii minun tekevän?”

Purettuani sydämeni paperille päätin tekstini:

”Anna minulle nöyryyttä kysyä ja etsiä avoimesti, niin että jos se on Sinun tahtosi, se olisi hyödyksi sekä minulle että kaikille toisille sieluille, joiden sydämissä Jumalan kutsuva henki on herättänyt totisen kaipauksen autuuteen. Niin, olen kirjoittanut paljon. Varjele minua katkeralta mieleltä ketään kohtaan, mutta anna minulle rohkeutta ja voimaa sanomaan tuntoni suoraan jokaiselle. Sinun käsiisi, amen.”

Siitä minulla ei ollut epäilystä, etteikö se kristillisyyden, joka loisti niin kirkkaana Laestadiuksen saarnoista ja kristillisyyden vanhinten kirjeistä, olisi juuri oikea apostolinen kristillisyyden tunsin myös, että August Isakssonin omaelämäkerrassa, Viktor Wettaisen kirjeessä Amerikkaan ja oman isäni Otto Tastin kirjeessä August Isakssonille oli juuri sama henki. Niissä kaikissa vedottiin vakavasti siihen, että Jumalan Sanan kirjoja ei saa lähteä muuttamaan. Samalla niissä oli sydämellinen toivotus, että asiat tulisivat korjatuiksi.

Isoisäni kirjoitti:

”Onhan se ikävä siellä Ruotsissa, kun se on kahdessa leirissä... Nyt teidän pitäisi saada apua meidän saarnaajilta, sillä meillä on terävät saarnamiehet, jotka vihaavat syntiä itsessä ja toisissa, ja niitä meillä on paljon”.

Tästä avuntarjouksesta hän joutui sitten tekemään parannusta. August Isaksson kirjoitti:

”Nyt kuitenkin on meillä koettelemuksen aika. Jumala, rakas Isä autta koon, että tulisi vielä se ihana aika, kuin rakkaus oli puhdas ja vilpitön kristittyin kesken. Kuitenki tunnen sen, että vaikka minua on paljon kiusattu loppuillläni, että on vain pieni osa Jeesuksen rististä ja kärsimisestä, jonka hän on saanu kärsiä meidän tähtemme Golgatalla ja yrttitarhassa.”

Näitä sanoja Aune Syrjä ihasteli.

Viktor Wettainen kirjoitti Amerikan saarnaajille 12.2.1966:

”Sovinnon ovi on jatkuvasti auki. Kyllä kuuluis ilon ja riemun äänet Lapinmaan karuissa maissa, kuin se sanoma kuuluis, että sovinto on tehty, ja sais yhdistää sydämet yhteen mieleen, niin kuin ennen on ollut. Rukoilkaamme kuitenkin yhteisesti Jumalaa rakasta Isää, että niin tapahtuis”.

Kirjeen vastaanottajiksi merkityt saarnaajat eivät saaneet lukea tätä lämmintä vetoomusta, koska (luultavasti) Hjalmar Wantaja, Amerikan vanhin saarnaaja, lähetti kirjeen takaisin Jönssonin osoitteella. Minusta näytti ilmeiseltä, että kunkin maan saarnaajat ovat tunteneet tunnossaan, mikä on totuus, ja juuri siksi se on täytynyt niin visusti salata ja peittää.

Ongelmana olivat vain tässä pienessä joukossa myöhemmin tapahtuneet sotkut ja repeämät Leevin, Stenin ja Thoralfin kesken. Viktor Wettainen selitti kirjeessään Amerikkaan, että August Isaksson ja Levi Älvgren olivat yrittäneet jouluna 1963 saada Norjan ja Suomen saarnaajia kuuntelemaan Lapin saarnaajien keskustelua. Jönsson torjui ehdotuksen: *”Ei ole Lapinmaalla sitä tehty, ja jos niin pitää olla, niin tulevat monen kymmenen vuoden juuret kysymykseen”.* Viktor Wettainen

kommentoi: *"Sehän se olis meidänkin halu, kuin juurista kaikki pahuus lähtee"*. Kun Leevi kirjoitti pitkän kirjeensä Stenille 16.11.1976, hänellä oli sama ajatus kuin Viktor Wettaisella, että pahuus saataisiin juuria myöten ylös. Tämä sopi Sten Johanssonille yhtä vähän kuin Gunnar Jöns-sonille. Stenissä näin miehen, joka oli puolustanut Jumalan sanan to- tuutta 1960-luvun hajaannuksessa. Isoisänikin kiitti kirjeessään August Isakssonille Steniä siitä hyvästä työstä, jonka hän oli tehnyt. Yhtä lailla minulle oli käynyt selväksi, että Sten oli luopunut totuudesta, jota hän oli kerran puolustanut, ja siinä juuri oli syy näihin pikku joukon re- peämiin.

Ajattelin lähteä itsenäisyyspäivänä Savonmaalle tervehtimään Saari- saloja ja myös Kerman Kallea, kuten Helmi nimitti Kalle Koistista. (Ker- massa vaikutti aikanaan maankuulu sääprofeetta, joka tunnettiin ni- mellä Kerman Kalle). Kallen taitava ja maltillinen käytös Stenin kokouk- sissa oli vaikuttanut minuun niin, että olisin halunnut mennä juuri hänen kanssaan juttelemaan. Peruin matka-aikeeni, kun Saarisalot ilmoittivat tulevansa itsenäisyyspäiväksi Raittisille, mutta sitten Saarisaloille tulikin este.

Niinpä menin 4.12. tervehtimään Mäkelän Yrjöä ja Veeraa Heikinsuolle, missä he asuivat Riitamon Villen ja Kaarinan yläkerrassa. Riitamon talon ohi kulkiessa näki melkein aina Yrjön ikkunan ääressä lukemassa postil- laa. Juttelin Yrjön kanssa, mutta ajatukseni olivat muualla. Tiesin, että keltaisessa talossa pellon toisella puolella asuu Yrjön poika Armas, jonka olin tavannut edellisenä jouluna Honkilahdessa. Katselin ikkunasta Ar- makselle johtavaa tietä ja toivoin salaa mielessäni, että leeviläiset ko- koontuisivat tänään siellä. Tie pysyi kuitenkin tyhjänä. Yrjö sanoikin, että heillä on enemmän *"pisteitä"* Honkilahdessa kuin täällä. Heikinsuolla ei asunut siihen aikaan muita leeviläisiä kuin Armas ja Esteri poikiensa Rai- nerin ja Paulin kera. Leevi ja Hilikka Mäkelä, Kalervo ja Armi Mäkelä, Tuula ja Terttu Mäkelä sekä Jarmo ja Marja Heinonen asuivat Kyrössä, viimeksi mainitut Pöytyän puolella. Tällä reissulla sain kuulla, että Ar- maksella on myös Pauli-niminen poika. Kysyin, missä hän sitten käy, ja Yrjö vastasi, että vanhempiansa mukana leeviläisten kokouksissa.

Illansuussa hyvästelin vanhukset ja tallustelin pimeässä illassa postin ris-
teykseen odottamaan viimeistä Turkuun menevää bussia. Vieläkin toi-
voin, että joku leeviläisistä tulisi tästä ohi. Ketään ei kuitenkaan näkynyt
eikä kuulunut. Seisoksellessani yksin hiljaisessa illassa tunsin, miten ko-
vasti ikävöin niitä leeviläisiä. Viimein bussi saapui ja lähdin taas kohti ar-
jen opintoja. Viljakaisten kohdalla huomasin, että heillä oli valot, joten
päähäni pälkähti jäädä tässä pois bussista. Hannu oli aika yllättynyt tup-
sahtaessani sisään, edellisestä käynnistä olikin kulunut jo melkein vuosi.
Kun mainitsin lukittujen ovien takana syntyneestä seurakunnasta,
Hannu kysyi, vieläkö Stenin joukko on lukittujen ovien takana synty-
neessä seurakunnassa. En voinut vastata, sanoin vain aikovani mennä
jouluna Norjaan. Hannu sanoi, että asiat selviävät menemällä Lappiin,
niin kuin Kuoksu neuvoi Lumijärveä. Ajattelin, että menen nyt kuitenkin
ensin käymään siellä Kjöllefjordissa, missä en ollut vielä koskaan ollut-
kaan.

Menimme Tenho Sukarin kanssa Raittiselle itsenäisyyspäiväksi. Jaska sa-
noi Sakarista, jolle oli tullut este: *"Se pyörii kuin väkkärä."* Minuun sattui
aina, kun Sakaria moitittiin. Ajaessamme takaisin Turkuun Tenho sanoi,
että hän haluaisi mennä jouluna Honkilahteen kokouksiin. Sanoin siihen,
että minullakin on jäänyt rakkaus heihin. Tenho vastasi kuin minun suul-
lani, että Severin väellä on kristillisyyden kalliina. Hän kertoi käyneensä sekä
Severin ja Toivon että Pentin luona. Kun Tenho oli kysynyt Pentiltä kris-
tillisyyden asioista, tämä oli vastannut, että sen hän tietää, että heidän
puoli on oikeassa. Severiä Tenho moitti yhdestä asiasta: hän ei ollut lu-
kenut ruokarukousta pöytään mennessään. Tenho arveli, että Severille
oli jäänyt suruttomuuden ajalta tapa iskeä silmää puhellessaan. Itse olin
ajatellut, että haluaisin erityisesti puhua Toivon kanssa kaikista mieltäni
askarruttavista asioista.

Sinä syksynä minulla oli usein aamulla herätessäni kuristava tunne, mi-
ten tämä solmu voi ollenkaan selvitä. Huokasin itsekseni, miksen mennyt
ensin Leevin enkä Stenin luo, niin ei olisi ollenkaan tällaista vyyhtiä. Tun-
tui, että nyt olen vielä tukalammassa tilanteessa kuin isolla puolella ol-
lessa, vaikka silloinkin oli suuri mahdollisuus, kun jäin yksin oman ko-
toväen keskellä. Ajattelin, miten noloa on, jos joudun tunnustamaan

"ison puolen" ihmisille olleeni väärässä, kun olen puolustanut näkyvästi steeniläisyyttä. Jostakin syystä ahdistuksen painaessa silmissäni väikky usein Kuokkasen Vilhon kuva. Ehkäpä se johtui siitä, että Vilhosta oli tullut *"uuden steeniläisyyden"* vankin tukipylväs, joka tuki saumattomasti Steniä. *"Vanhan steeniläisyyden"* saarnaajat Yrjö ja Sakari olivat jääneet koko lailla sivuun. – Vilho ja Laina olivat aina minua kohtaan tavattoman ystävällisiä ja palvelevaisia. Kirjoitin heille kirjeen Lapin-lähetyksen jälkeen, ja Vilho kiitti siitä näin lämpimästi:

" Soramäki 12/12 1983 (1982?)

Rakkaalle matkaystävälle Juha-Lassi. Tervehtelen sinua Jumalan armon ja rauhan tervehdyksellä, toivottaen sitä rauhaa sinulle kaikissa elämäsi vaiheissa, aina sinne asti, kun saamme päättää tämän vaivaloisen korven matkan. Sydämelliset kiitokseni kirjeestäsi, jonka sain, ja myös siitä Stenin kirjeen suomentamisesta, joka tuli meille suureksi lohdutukseksi. Tuli halu kirjoittaa sinulle joku rivi tänä rauhaisena sunnuntai päivänä. Usein muistuu mieleen kaikki rakkaat matka ystävät, erikoisesti te nuoret. Jotka joudutte sotimaan sitä suurta sotaa etu rintamassa, johon Jumala on meitä kutsunut. Minäkin vaikka olen heikko vaeltaja, ja heikko rukoilija, piiritettynä monen kaltaisilla kiusauksilla, epäilyksillä ja ahdistuksilla, tahdon sydämeni pohjasta huokata Jumalan rakkaan Taivaallisen Isän tykö, että hän teitä rakkaat nuoret ystävät kuljettaisi sitä pettämätöntä tietä, aina elonne iltaan asti. Ja illan tullen korjaisi teitä iankaikkisiin majoihinsa, jonka hän on niille valmistanut, jotka uskossa kilvoittelevat loppuun asti.

Usein muistuu mieleeni oma nuoruuteni, ja ne parhaat vuodet, kun ihminen on terve, ja saa tehdä työtä. Kuinka usein vihollinen peljättää, ja saarnaa. Kristillisyyttä sinäkin olet seurannut, mutta katso kuinka huonosti olet vaeltanut, ja tehnyt toisin, kuin Jumalan sana on neuvonut. Olet ollut valvottoman, huolimaton, huono itsesi kieltämisessä, huono olet ollut tunnustamaan sinun uskoasi, monta kertaa olet joutunut syntiin ja vikaan, ja tällä saarnallansa saa epäilystä kylvettyä. Vaikkakin tiedän, että Jumalan armosta olen saanut tässä kristillisyydessä panna pois kaikkea kuormaa ja syntiä, joka aina tarttuu ja tekee hitaaksi. Nyt kun on vanhemmaksi elänyt, ei ole

paremmaksi päässyt, nyt kaiken lisäksi on tullut kärsimättömyys, kiittämättömyys kaikesta siitä hyvästä, jota Jumala on suonut kaikkena elämän aikana, ja kaikesta siitä armosta, jota hän on antanut vielä vanhempanakin, että on kuljettanut onnellisesti nämä myrskyjen ajatkin, että vieläkin saa vaeltaa sitä samaa elämän ja rauhan tietä, ja nimemme on elämän kirjassa. Kyllä olisi syytä kiittää Taivaan Jumalata, kaiken sen armon edestä, jota hän on osoittanut minullekin kelvottomalle matkamiehelle. Kyllä tarvitset rakas veljeni, muistaa minua anteeksi antavaisella sydämellä, ja rukoilla sitä suurta Israelin paimenta, että hän armossaan kuljettaisi vielä viimeiset elon hetket, ja johdattaisi onnellisesti minuakin, yhdessä Kristittyjen kanssa iankaikkisen elämän nautintoon. Kyllä se on veljeni kallis asia, että meillä on tämä siunattu kristillisyyden, vieläkin saamme olla onnelliset siitä, että Jumalan sanan valo ohjaa vieläkin meidän tietämme, vieläkin saamme luottavaisin mielin kääntää katseemme Ruotsin Lapin maalle, jossa jo tämän kristillisyyden ääni on alkanut kuulua elävänä ja voimaa antavana Lesdaatiuksen päivistä saakka, ja niin uskon, että se ääni kuuluu niin kauan, kun Jumalalla on valituita tämän maan päällä. Vaikkakin se näyttää vähälukuiselta ihmisilmään, mutta jos ylimäisen enkelin pasuuna rupeaisi soimaan, niin se olisi suuri paljous, kun nousisi ajan rahdussa Herraa vastaan. Ja jos tämä maailma vielä pitää pysyä, niin se pysyy vain valittuin tähden, sen aikaa kuin viimeinen valittu on saatettu Jumalan valtakuntaan, silloin sanoo Isä Pojalensa, hae lapset kotia, ja silloin on loppu.

No lopetan nyt tämän kirjeeni sillä rukouksella, että Jumala armossaan kuljettaisi meitä kaikkia onnellisesti tämän maailman läpi. Ja vaikka tuntuu että usko on niin heikko, mutta uskomme kumminkin, harmiksi perkeleelle, että meidän kelvottomien tähden on Jumala antanut ainoan poikansa maailmaan. Ja niin uskomme tälläkin armon hetkellä, että meille on kaikki synnit viat, ja epäilykset anteeksi, Herran Jeesuksen pyhässä nimessä ja kalliissa sovinto veressä, saamme olla hyvässä turvassa. Priiskukoon se pyhä ja kallis veri aina meille elämäksi ja voimaksi, tällä korven matkalla.

Jää Jumalan rauhaan heikko veljesi elämän tiellä, Vilho ja Laina

Terveiset Leolta, Reijolta ja Lauralta”

Ajattelin, että olisi tavaton helpotus, jos voisin uskoa Vilhon lailla, että kaikki asiat ovat hyvin Stenin joukossa (niin kuin olin neljä vuotta aiemmin toivonut voivani ajatella suuresta joukosta). Minusta tuntui vain sanomattoman murheelliselta, että Vilho näytti hyväksyvän Stenin joukossa saman henkivallan, jota hän minun laillani oli lähtenyt pakoön Jönssonin joukosta. Mutta tästä en vielä voinut Vilholle kirjoittaa. Ymmärsin Vilhon sitoneen itsensä Steniin, ja tähän löytämäänsä apuun hän tahtoi kiinnittää oman ja toisten luottamuksen yhtä saumattomasti kuin Jönssonin puolen väki Lapin vanhimpiinsa, niin että voisimme kaikki olla yksimielinen lapsilauma rakkauden siteillä toisiimme liitettynä. [Voi olla, että sain tämän kirjeen Vilholta jo vuotta aiemmin kysytyäni häneltä silloin neuvoa, sopiiko lähteä Saarisalojen ja Mailan kanssa Kjöllefjordiin.]

Kun suunnitelma Norjan-matkasta kypsyi mielessäni, kirjoitin Kroghille ja Danielsenille kirjeen. Kiitin heitä Suomen-vierailusta, mutta ilmoitin samalla ajatukseni tulla käymään jouluna Kjöllefjordissa ja *”tavata samalla muitakin, jotka ovat olleet heidän kanssaan yhdessä, saadakseni kuulla, mitä mieltä he kantavat”*. Luin tämän kirjeen Paloniityllä kokouksissamme, koska ajattelin, että en voi lähteä matkalleni ilmoittamatta toisille suomalaisille aikeistani. Odotin vähän, huomaavatko toiset, mitä kirjeessä sanoin, ja huomauttavatko he siinä tapauksessa siitä. Kukaan ei sanonut mitään, mutta Vilhon lähtiessä tuntui vähän siltä, ettei hän liiemmin pitänyt kirjeestäni.

Kirjoitin kirjeen myös Tyyne Laurikaiselle:

”Junassa matkalla Turusta Tampereelle, 16/12 1983

Rakkaalle sisarelle Herrassa, Tyyne!

Ajattelin kirjoittaa tässä muutaman rivin ja lähettää samalla sen vaarini kirjeen August Isakssonille, jonka olen jo aikaa sitten luvannut, vaan peräti huolimaton olen ollut lupaukseni täyttämässä.

Kallis kirje se vain on; olisi se ollut siunattua, jos sen kirjeen kirjoittaja olisi jaksanut suorana seisoa sen takana, vaikka ilmankin se olisi tullut raskaaksi. Vaan se tie, jonka Jumalan Poika on auki raivannut verisillä käsivarsillaan, on juuri ristin ja itsensäkieltämisen tie. Meidän

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

Vapahtajamme sanoi, että 'te tulette vihattaviksi kaikilta minunimeni tähden, ja joka loppuun asti vahvana pysyy, se tulee autuaaksi'. Muuan saarnaaja sanoi minulle hiljan perusteluksi sille, miksi hän on luopunut entisestä kannastaan, 'kun minä sain niin paljon kärsiä'. Vaan Jumalan Poika sanoi, että joka kätensä auran laskee ja taakseen katsoo, ei se ole minulle sovelias. Sen tähden meidän itse kunkin, jota Taivaallinen Vanhin on alkanut kuljettaa taivaan tiellä, [tulisi] muistaa niitä Vapahtajan sanoja: 'Muistakaa Lootin vaimoa!', että kavala maailma pysyisi meille karvaana ja kauhistavaisena, niin kuin myös kuollut jumalisuus ja väärä vanhurskaus.

Monta kertaa olen joutunut ajattelemaan sitä, mikä minäkin olen seisomaan totuuden puolesta, kun niin peräti valvoton, keveämielinen ja huikentelevainen olen käymään sitä hengellistä sotaa omaa turmeltunutta lihaa vastaan, joka imee vaikutuksia tämän nurjan ja huorintekijäin sukukunnan täyttämästä maailmasta. Vieläpä olen niin arka ja välinpitämätön puhuttelemaan niitä ihmisiä, joita tapaa ja näkee arkisessa elämässä. Sillä totisesti tulisi ihmisten sielujen olla kalliita meidän tunnollamme.

Olen ajatellut lähteä ensi maanantai-iltana (19.12.) junalla Turusta kohti Rovaniemeä, josta jatkan matkaa bussilla Norjaan. Haluaisin käydä siellä Lakselvissa ja Kjöllefjordissa tapaamassa niitä ihmisiä, jotka siellä asuvat ja joissa kristillisyyden vaikutus on nähtävää. Tahtoisin nähdä ja kuulla, mitä siellä päin maailmaa kukin sydämellään kantaa. Vaan Jumalan tahto kaikessa tapahtukoon. Hän meitä johtakoon aina totuuden tiellä, ettei rietasäijä saisi millään metkulla meitä ketään vietyä ja petettyä, 'etteivät viimeiset tulisi pahemmiksi kuin ensimmäiset' kenelläkään, jonka sydän on kerran tullut uskon kautta puhdistettua.

Niin jää nyt Jumalan rauhaan ja anna vielä minulle anteeksi kaikki valvomattomuus, ylpeys ja hengellinen laiskuus. Muista minua rukouksissasi. Synnit on annettu anteeksi peljästyneille ja katuvoiville. Terveisiä Hermanille, Helmille ja Jennylle, merkitsee Juha-Lassi"

11. SYKSY 1983 JA STENIN LÄHETYS

12. NORJASSA JOULUNA 1983 JA KIIRUNASSA LOPPIAIS- SENA 1984

Rovaniemen ja Kaarasjoen kautta Lakselviin – Atle ja Randi Akaselsen – Hans Hansen – bussilla ja lautalla Kjöllefjordiin – August Kroghin ja Hans Danielсенin kertomaa – älä mene Thoralfille – Sofie Hansen ja Ella Persen – Ingilällä – ensi taapaaminen Thoralf Jensenin kanssa – Thor Jensen – Thoralfin ja Akselin luona – Reidar Øfeldt – Hurtigrutten – Kåre Kuraas – Ingebrigtseneillä – junalla Kiirunaan – Sten ja Ef.4 – puhuttelu Norjan- ja Amerikan-matkoista – keskustelua Stenin ja Hansin kanssa

Suunnitelmani Norjan-matkaksi oli seuraava: ensin junalla Rovaniemelle, sieltä bussilla Kaarasjoelle, jossa yöpyisin. Seuraavana päivänä bussilla Lakselviin ja edelleen bussilla ja lautalla Kjöllefjordiin. Kjöllefjordista matkustaisin Hurtigrutten-laivalla Harstadiin ja sieltä bussilla Narvikiin, jossa voisin yrittää tavata boremanilaisia. Ehkä ehtisin uudenvuodenkokouksiin Bjerkvikiin. Narvikista matkaisin sitten junalla Kiirunaan Stenin pitämiin loppiaiskokouksiin.

Lähdin kolme viikkoa kestäväälle kierrokselleni maanantaina 19.12. Turusta junalla, joka lähti 16.30. Ehdin olla Tampereella runsaan tunnin kotona ja pakata vaatteita mukaan. Yöjuna Rovaniemelle lähti 21.45. En ollut aiemmin matkustanut makuuvaunussa, mutta junan kodikas lonksutus tuuditti pian uneen. Heräsin neljän aikaan vähän ennen Oulua. Pian Oulun jälkeen nukahdin uudestaan, ja kello 7.35 juna saapui pilkkopimeälle Rovaniemelle. Kuljeskelin ympäri kaupunkia, jossa en ollut aiemmin käynyt, kävin kirkossa, kirjakaupassa, ruokakaupassa, parissa ruokapaikassa sekä katsomassa Rauhanyhdistyksen rukoushuonetta, jonka ikkunassa oli koristeena lasten askartelema lintuja, lumihiihtäleitä ja tonttuja. Aurinko teki puolen tunnin mittaisen kaaren taivaalla, sen jälkeen en sitä muutamaan viikkoon nähnytkään. Kello 12.05 lähti bussi Norjan puolelle Kaarasjoelle, jossa minun oli määrä yöpyä. Bussi oli aluksi aika täynnä, mutta mitä pohjoisemmaksi ehdimme, sitä tyhjemmiksi kävivät penkit.

Kirjoitin Sodankylässä päiväkirjaani:

”Olen vähän jännittynyt, kun ajattelen, mitä tämä matka mahdollisesti tuo mukanaan, mutta rakas Jumala, anna minun olla valmis,

rauhallinen ja rohkea ottamaan kaikki Sinun kädestäsi, varjele minua huoromaisista ajatuksista (ja teoista), ylpeydestä ja itserakkaudesta, mykkyydestä ja arkuudesta. Muistin tässä matkalla, kun Ralph Niska oli Sivertillä ja kun hän oli lähdössä, Sten Johansson sanoi kahvipöydässä, että hänellä oli vain iso joukko syytöksiä (Lapinmaan ja Amerikan seurakuntia kohtaan). Aina ja Uno vahvistivat asian; he sanoivat sen osoittavan, ettei voi olla oikeassa. Mutta minä en vahvistanut. Minusta tuntui pahalta.”

Ala-Postjoella jatkoin:

”On vähän vaikeaa kirjoittaa, mutta onneksi bussi pysähtyi hetkeksi. Nyt (15.35) on aivan pimeä, vain puiden ääriiviivat erottuvat, kun ne ovat niin kaukana bussista, että valot eivät yllä sinne. Se mitä kirjoitin edelliselle sivulle, on vain yksi niistä nauloista, jotka on lyöty siihen arkkuun, missä luottamukseni Steniin makaa. Alan pelätä, etten voi tuntea niin kuin neljä ja puoli vuotta sitten hänen pihamaallaan, jos hän ei ’korjaa itseään’, kuten Kalle sanoi Salmen luona yli vuosi sitten. Mutta Jumala meitä johtakoon; on ikävää jos tässä täytyy käydä niin kuin nyt näyttää. En tiedä varmasti, mihin minun pitäisi kääntyä, mutta johda Sinä Israelin Jumala minuakin viheliäistä vaeltajaa autuuden ja totuuden tiellä. Minulla on kuitenkin se toivo, että vielä on muutama auringonsäde lankeamassa maan päälle; minulla on heikko toivon kipinä, että kaikki voisi vielä mennä hyvin, että uusien halkeamien sijasta vanhat voisivat tulla yhteen juotetuiksi.”

Jatkoin Inarissa 18.38:

”On täysikuu; jään peittämä järvi on valaistu. Täällä minä istun puolen tusinan matkatoverin kanssa ja odotan bussin lähtöä. Minun pitäisi puhua heille parannuksen tarpeellisuudesta, mutta miksen sitä tee? Kunnian tähden? Pelon tähden? Välinpitämättömyyden tähden?”

Viimeiset matkustajat puhuivat keskenään saamea. Kieli kuulosti hauskalta mutta täysin käsittämättömältä. Kysyin Karigasniemellä nuorelta mieheltä, voisiko tuota oppia. Hän myhäili, että eihän se ole vaikeaa. (En osannut saameksi muuta kuin lukusanat, jotka Kurt-Tore Andersen

Tysfjordista opetti Lapin lähetyksen aikana 1974 Rautiaisen Paavon ja Eilan luona: akta, kuokta, kolmo, njiellja, vihtta, kuhтта, tjieta, kavttsi, ovttsi, loki. Kurt-Tore kuoli 56-vuotiaana Alzheimerin tautiin.) Bussi saapui Kaarasjoelle kello 21.10 (20.10 Norjan aikaa). Kuski auttoi löytämään motellin. Väki oli saamelaisen näköistä mutta puhui tietysti myös norjaa. Ennen nukkumaan menoa kirjoitin:

”Niin, nyt olen täällä Kaarasjoella. Hyvää yötä ja Jumalan rauhaa siinä toivossa, että huomenna saan tavata John Aksel Johnsenin, Atle ja Randi Akselsenin ja/tai Peder Eriksenin. Jumalan tahto tapahtuukoon. Kaarasjoella, 21.55 J-L Tast”

Seuraavana aamuna marssin kirpeässä talvipakkasessa odottamaan Lakselviin eli Lemminjoelle kello 7.05 lähtevää bussia. Minulla oli siis aikomuksena mennä tapaamaan saarnaaja John Aksel Johnsenia, joka oli kirjoittanut Aulista lohduttavan kirjeen ja vahvistanut hänen käsityksensä opetuslasten uudestisyntymisestä. Norjalaisella rukoustenpitäjällä oli kirjeestä päätellen rikas kieli: hän totesi, että emme ole niin väkevät, että voisimme ajaa Baasanin härkiä ja Nebajotin oinasten karjaa ylpeyden vuorilta alas nöyryyden laaksoon. Hän viittasi myös aikaan, kun idän taivas punottaa ja kutsumuksen kannel kajahtaa ja valitut kootaan kaikkien neljän ilman avaruudesta. Raittisen Hilikka kertoi tosin August Kroghin vastanneen Auliksen kysymykseen, että Johnsen on *”villilintu”*. Tämä keskustelu oli tapahtunut silloin, kun Arvid Stålnacke oli vielä elossa. Peder Eriksen oli vanhin Lakselvin saarnaajista. Aulis oli kertonut, että häntä oli varoitettu Jällivaaran joulukokouksista olemasta kanssakäymisessä Peder Eriksenin kanssa (joka oli mukana kokouksissa). Ajattelin, että parhaiten saan selkoa miehistä menemällä tapaamaan heitä, kun joka tapauksessa reittini kulkee Lakselvin kautta. Lakselviin saavuttuani kysyin, missä on vanhainkoti (jossa John Aksel Johnsen asui Auliksen saamien kirjeiden osoitteen perusteella). Marssin talvipompassani ja painavat laukut käsissäni vanhainkodin keittiöön ja kysyin murteellisella norjallani, asuuko John Aksel Johnsen täällä. Sain kuulla, että hän oli kuollut syksyllä 66-vuotiaana. Sitten kysyin Peder Erikseniä. Hän oli kuollut kesällä 83-vuotiaana. Unohtumaton oli yhden keittiössä hääränneen

miehen ilme: tuo nuori mies on tullut ties mistä maan äärestä Jäämeren rannalle tapaamaan miehiä, jotka ovatkin molemmat kuolleet.

Vanhainkodin aulassa oli pari naista, jotka näyttivät lestadiolaisilta. Me nin tervehtimään ja jututtamaan heitä (suomeksi). Totesin heille pettyneeni, kun en päässytäkään tapaamaan John Aksel Johnsenia ja Peder Erikseniä. Tädit vahvistivat saarnaajien kuolleen samana vuonna. Kysyin heiltä, muistavatko he Thoralf Jensenia Kjöllefjordista. Muistivatpa hyvinkin, Thoralf Jensen ja Jakob Akselsen ja toiset *"Kilavuonon"* saarnaajat olivat kyllä käyneet Lemminjoella. Opin samalla Kjöllefjordin nimen paikallisella kielellä. Kysyin myös, olivatko he olleet kokouksissa, kun täällä oli pari nuorta suomenkielistä saarnaajaa (tarkoitin Lauria ja Eeroa). Kyllä vaan, olivat he olleet mukana. Kysyin, kuinka he saarnasivat. Ei tädeillä ollut moittimista, siellä oli veisattu ja saarnattu. Olin jo aiemmin saanut käsityksen, että Lakselvin kristillisyyttä oli sangen kaikkiruokaista.

Kun vanhainkotivierailu veti vesiperän, otin selville, missä päin Atle Akselsen asuu. Saatuaani kuulla, että Akselsenit asuvat Brennelvissä (Paloossa) vähän matkaa keskustan ulkopuolella, lähdin marssimaan kimp-suineni ja kampsuineni osoitettuun suuntaan. Kulku oli aika raskasta, niin että otin kiitollisena vastaan vierelleni pysähtyneen autoilijan tarjouksen viedä minut perille. Hän tiesi, missä Atle Akselsen asuu. Kolkutin ovelle. Pitkä ja hoikka nainen, jolla oli papiljotit päässä, tuli avaamaan oven. Kävi ilmi, että hän oli Randi Akselsen. Tervehdin ja esittelin itseni. Randi oli aika yllättyneen näköinen mutta kutsui kuitenkin sisälle. Oli vaikea uskoa olevani kodissa, jonka isäntäväki oli muutama vuosi sitten ollut lukemieni kirjeiden perusteella tulisieluisia leeviläisiä. Nyt seinät ja hyllyt pursuilivat jos jonkinmoista kuvaa ja koristetta, kippoa ja kappoa. Sanoin Randille ymmärtäneeni, että siitä syystä kristillisyydessä on saarnattu maailman turhuutta ja koreutta vastaan siitä, ettei ihminen rakentaisi tänne sellaisia katoavaisia majoja, joista hänen on kerran vaikea luopua. *"En minä usko tuota"*, Randi laukaisi, *"kateudesta ne ovat saarnanneet"*. Randi sanoi myös, että lestadiolaisuus oli sellaista ulkokullaisuutta, teeskentelyä ja panettelua, ettei hän halua olla enää missään tekemisissä sen kanssa. Kysyin, oliko se opin vika. Randi oli sitä mieltä, että se on opin vika, *"joka on niin ankara, ettei kukaan voi sitä seurata ilman"*

ulkokullailua”. Hän kertoi muidenkin sanoneen, etteivät hekään aina pidä esiliinaa. Randi sanoi Thoralfin olleen aivan oikeassa sanoessaan, että esiliina on lisäys Kristuksen sovintotyöhön. Lestadiolaisuudessa oli ollut yhtä ja toista muutakin hourausta. Kun mainitsin, että kristillisyydessä on opetettu sellainen esikuva, että ihminen peittää säädylisesti itsensä, Randi puuskahti: *”Niin, miehet ovat sellaisia huorapukkeja, ettei heille voi näyttää yhtään paljasta paikkaa”*.

Pian paikalle saapui isäntä Atle. Hän olikin aivan tavallisen kokoinen mies. Olin odottanut hänen olevan suuremman, kun August Krogh oli maininnut hänen isosta nyrkistään, ja Thoralf oli kirjoittanut hänelle, että rikkaruoho on yhtä suuri kuin mies, joka sen on kylvänyt. Atle kertoi, että kuultuaan eteisessä ääneni hän oli luullut Laurin tulleen heille kylään. Minä muistutin Atlesta muutenkin niin paljon Lauria, että hän kysyi, olenko sitten Laurin veli. Atle näytti hämmästyneeltä kuultuaan, etten ole lainkaan sukua Laurille. Puheen sävystä kuuli, miten suuressa arvossa Atle yhä piti Lauria.

Atle kertoi, että monen vuoden ajan hän oli elänyt niin, että niin ja niin täytyy tehdä ja niin ja niin ei saa tehdä eikä Kristuksen sovintotyöllä ollut enää sitä merkitystä kuin olisi pitänyt. *”Ollessani lestadiolainen minulla ei ollut yhtä ainoaa iloista päivää, oli vain käskyjä ja kieltoja”*, Atle valitti. Atle ja Randi kertoivat käyvänsä nykyään Norjan kirkon sisälähetymisen tilaisuuksissa. Randi sanoi viihtyvänsä siellä, *”siellä saarnataan samalla tavalla kuin lestadiolaisuudessa”*. Ihmettelin itsekseni tuota toteamusta, kun hän oli juuri maalannut kuvan lestadiolaisuudesta sangen synkeillä väreillä.

Akselsenit halusivat tietää tarkemmin, kuka olen. Kerroin, millaisesta kodista olen lähtöisin ja että jouduin lähtemään etsimään, missä se kristillisyyden vielä on voimissaan, jota Laestadius alkoi huutaa etsikkoajan aamunkoitteessa. Atle ja Randi olivat aika ihmeissään, että joku nuorukainen haluaa lähteä sellaiselle asialle Kjöllefjordiin. Atle sanoi, että jos oikein ajattelisin asiaa, huomaisin vanhempieni olevan oikeita kristityitä eikä itse ydinasiaassa ole eroa.

Atle kuvasi, millaisia kristillisyyden riidat olivat olleet: *”Väite väitettä vastaan, väite väitettä vastaan”*. Nyt hänen silmänsä olivat avautuneet näkemään, että kristityitä on muuallakin.

Atle ja Randi pitivät hölmönä sitä, että Eero oli saarnannut Kvalsundissa, missä lestadiolaisuutta ei juuri tunnettu ja missä oli ulkopuolisia kuulemassa, että vaimo ilman esiliinaa on kuin hännätön koira. Sanoin kuulleen, että Kuoksu olisi sanonut niin. Randi arveli hänenkin vähän houranneen. Atlen ja Randin mielestä puhuttiin liikaa siitä, mitä yksi vanhus siellä ja toinen vanha mies täällä on sanonut, sen sijaan että puhutaisiin, mitä Raamattu sanoo.

Atle ja Randi ihmettelivät yhtä raamatunselitystä. Rom. 8:11 sanotaan:

”Jos siis se, joka Jeesuksen kuolleista herätti, asuu teissä, niin myös se, joka Kristuksen kuolleista herätti, on teidän kuolevaiset ruumiinne eläväksi tekevä sen teissä asuvaisen hengen kautta.”

Akselsenit eivät käsittäneet, miksi oikea selitys oli nimenomaan sellainen, että ensimmäinen *”se, joka Jeesuksen kuolleista herätti”* on Jumala, mutta *”se, joka Kristuksen kuolleista herätti”* tarkoittaakin Maria Magdaleenan murheen ja kaipauksen kyneleitä. Ymmärsin Atlen ja Randin oudoksuvan, että raamatunpaikat piti selittää tietyn vakiintuneen kaavan mukaan, jota ei oikein voinut ymmärtää.

Kun olin hetken Atlen kanssa kahden, mainitsin hänelle samat sanat kuin Randille, että käsittääkseni kristillisyydessä on saarnattu sen vuoksi maailman turhuudesta ja koreudesta, ettei ihminen rakentaisi katoavaisia majoja, joista hänen on kerran vaikea lähteä. Atle selitti, että ei hän tällaisesta välitäkään, mutta vaimo vain on halunnut näitä.

Atle halusi viedä minut erään miehen luo. Se sopi toki minulle. Mies oli nimeltään Hans A. Hansen, hän asui Lemminjoen laaksossa muutaman kilometrin Kaarasjoen suuntaan ja puhui suomea, kuten vanhempi väki yleensä tuolla seudulla. Sain tietää, että hän oli ollut esikoislestadiolaisen saarnaaja, mutta hänet oli erotettu saarnavirasta syytettynä huoruudesta. Hansen vaikutti sydämelliseltä mieheltä, eikä minulla ollut huomauttamista hänen puheensa sisältöön. Kysyin, milloin hänen käsityksensä mukaan opetuslapset uudestisyntyivät. Hän sanoi heidän saaneen

Pyhän Hengen pääsiäisiltana. Hans A. Hansenin ymmärrys oli, että kristityille tulee saarnata evankeliumia. Sanoin Lutherin selittävän, että evankeliumi sisältää saarnan parannuksesta ja syntien anteeksiantamuksesta. Hansen sanoi, että siinä on kaksi terää.

Hansen kertoi käyneensä Jällivaaran joulukokouksissa ja tuntevansa Kalle Luoman. Tultuaan erotetuksi hän oli alkanut pitää kannattajineen omia seuroja. Kysyttyäni, onko heillä muita saarnaajia, Hansen viittasi Atleen ja kertoi tämänkin miehen saarnaavan. Atle moitti myös Hansenin luona lestadiolaisten käskyjä ja kieltoja. Ihmettelin olohuoneen televisiota, mutta Hansen sanoi, että se on pojan eikä hän halua taloonsa riitaa.

Palattuamme Akselseneille Atle ja Randi kysyivät aikataulusuunnitelmistani. Kerroin, että Kjöllefjordiin lähtee joka toinen päivä bussi kello 17.20, joten voin matkata joko tänään tai ylihuomenna. Olin varautunut siihen, että tarpeen mukaan voisin viipyä Lakselvissä parikin päivää. Kävi selvästi ilmi, että Atle ja Randi halusivat minun jatkavan matkaa saman tien, niin että Atle vei minut bussille. Viimeisiksi sanoikseen ennen kuin nousin autosta Atle sanoi: *”En halua olla missään tekemisissä näiden kristillisyyden erojen kanssa”*. Se oli samalla selitys, mikseivät he halunneet minun viipyvän heillä pidempään. He eivät halunneet enää muistutuksia siitä, minkä he halusivat unohtaa ja jättää taakseen. Kuulosti vähän siltä, että asia oli käynyt jonkin verran Atlen hermoelämään.

Niin matkani jatkui halki minulle tuntemattomien seutujen kohti varsinaista määränpäättäni Kjöllefjordia. Kirjoitin päiväkirjaan:

”En tiedä, mitä minun pitäisi tehdä; olen nuorukainen tuuliajolla, jolla on vain rukous Jumalan puoleen, että sinä johdattaisit meitä tielläsi. Jotenkin tuntuu kuitenkin siltä, että Atlen ja Randin valitsema tie ei sovi ollenkaan minulle. Kuka tietää? (Lauttaa odotellessa:) halusivatko Atle ja Randi peittää/korvata jotakin olemalla mukana Sisälähetyksessä / Hansenin joukossa? Oliko siinä pelkkää iloa, että he olivat päässeet nyt niin pitkälle? Sitä saapi kysyä, mutta rukoilen, että se joskus ratkeaisi.”

Bussi seiso i vartin Kunesissa Alf Masternesin kaupan vieressä. Olin ta-
vannut Masternesin Kiirunassa, hän yöpyi Sölve Anderzénin luona edel-
lisen vuoden helluntaina ja puheli siellä liikuttuneena kristillisyydestä.
Olin ymmärtänyt, että hän oli paikallinen rukoustenpitäjä.

Bussissa oli aika paljon väkeä. Juttelin vieressäni istuneen nuoren mie-
hen kanssa. Kuultuaan minun olevan suomalainen hän alkoi ihmetellä,
miksi Suomella on [ystävyy-, yhteistyö- ja avunanto] sopimus Neuvos-
toliiton kanssa. Selitin, että Suomessa ajatellaan, että on hyvä, jos tällai-
sin järjestelyin voimme kuitenkin säilyttää vapaan yhteiskunnan. Perus-
teluni ei oikein tuntunut hänestä pätevältä. Kun mainitsin nuorukaiselle
jotakin synnistä, hän vain hymähti, tuollainen puhe oli selvästi aivan ou-
toa kieltä.

Kjöllefjordiin ei ollut vielä tietä, vaan loppumatka Kalakista Kifjordiin piti
kulkea lautalla. Selailin aluksella suomi-norja-suomi –taskusanakirjaani,
kun lähistöllä istunut nainen sanoi minulle jotakin käsittämätöntä. Ky-
syin norjaksi, mitä hän sanoi. En vielä kukaan saanut selvää. Kolmannella
kerralla vasta tajusin hänen sanoneen selvällä suomen kielellä: *”Saanks
mää kattoo sitä?”* Hän oli Kjöllefjordiin avioitunut suomalainen, joka ha-
lusi vain jututtaa maanmiestään. Kokemus oli aika hassu; kun en osannut
lainkaan odottaa jonkun alkavan puhua suomea, ei äidinkielen kanava
aivoissa ollut ilmeisesti ollenkaan päällä. Varmaan puheensorina ympär-
rillä vaikutti myös. Juttelin vähän muidenkin matkustajien kanssa, joista
monet asuivat Kjöllefjordissa.

Yksi nuori mies lupasi kyyditä minut lauttarannasta Kjöllefjordiin. Hän
tiesi, missä Hans Danielsen asuu. Oli jo aika myöhä, ja Danielsenilla oli
pimeää. Kyytipoika näytti, että August Krogh asuu tien toisella puolella,
ja siellä oli valo päällä. Juttelin tovin Augustin kanssa ja lähdin sitten Da-
nielseneille. August ilmoitti heille tulostani, he olivat vain ehtineet
mennä jo yöpuulle. Melkein ensimmäisenä asiana Hans kysyi, koska mi-
nulla oli aikomus lähteä pois. Näytti ilmeiseltä, että tutkimusmatka-ai-
keeni ei ollut erityisen riemastuttava hänelle.

Torstaina 22.12., vuoden pimeimpänä päivänä näin, ettei kaamos täällä
Jäämeren rannallakaan sysimusta ole. Päivällä oli nelisen tuntia (suun-
nilleen kymmenestä kahteen) aika valoisaa, vaikkei aurinko

noussutkaan, niin että tunturit kapean vuonon toisella puolella näkyivät ihan hyvin. En ollut koskaan ennen ollut näin kaukana pohjoisessa. Aamupäivällä kävin Kroghin luona ja illalla kuljin kylän päästä päähän. Kjöllefjordissa oli suunnilleen 1700 asukasta, norjalaiseen tapaan talot olivat tiiviissä rykelmässä vuonon rannalla. Vuonon pohjukassa maa oli vähän laakeampaa, niin että siihen oli syntynyt taajaman keskusta: valkea kirkko, koulu, uimahalli, rivi kauppoja rantatien varrella. Kalanjalostustehdas oli vuonon toisella rannalla, vastapäätä Kroghin ja Danielsenin taloja. Rupesin juttelemaan parin pikkupojan kanssa ja kysyin, voivatko he arvata, mistä olen kotoisin. *”Hammerfestistä”*, ehdotti toinen. *”Ehei, ei hän ole Norjasta”*, sanoi toinen. Vahvistin asian ja kerroin olevani suomalainen.

Krogh tuli Danielsenille, ja juttelimme illalla pitkään. He kertoivat, että ennen hajaannusta Kjöllefjordin seurakunnassa oli kaksi vanhaa saarnaajaa, Thoralf Jensen ja Halvdan Olsen. Thoralfilla oli erityinen lahja johdattaa raamatuntutkintoja ja kääntää aina vähän vikaankin menneet vastaukset parhain päin. (Amerikassa Dave Wilen ja Charles Niska mainitsivat erään saarnaajan menettelevän päinvastoin: yrittää kääntää toisten vastaukset väärin päin). Tätä Thoralfin lahjaa Halvdan kadehti. Danielsen kertoi, että hajaannuksen tullessa kaikilla kylän kristityillä oli radio, koskapa molemmilla johtavilla saarnaajillakin oli.

Kjöllefjordin hajaannuksessa vähemmistön puolella oli kolme saarnaajaa, Thoralf Jensen, Jakob Akselsen ja August Krogh. Hans Danielsen asetettiin saarnaajaksi varmaankin heti hajaannuksen jälkeen. Jakob Akselsen, joka oli Kjöllefjordin johtavia saarnaajia, meni parin vuoden kuluttua kirkon helmaan juuri saarnaajaksi asetetun Rolf Jensenin sekä Thoralfin vanhimman pojan Thorin kanssa (IV VK: 211). Tämän jälkeen Jakob Akselsen toimi kirkon sisälähettyksen puhujana. Krogh ja Danielsen kertoivat, että Jakobin ollessa Lapissa ehtoollisella oli ollut yhteismalja. *”Mitä sikamaisuutta!”* oli Jakob huudahtanut jumalanpalveluksen jälkeen.

Danielsen oli tehnyt parannuksen vuonna 1956, yli 40-vuotiaana – silloin tuntui, että aika vanhana vasta. Danielsen oli kertonut tästä jo Suomessa, ja Paloniityt olivat ihmetelleet, että hänellä oli niin lyhyeltä ajalta kokemusta kristillisyydestä. Kjöllefjordissa oli ollut tuona vuonna

laajempaakin herätystä nuoremmissa väessä. Kysyin, keitä muita silloin oli tehnyt parannuksen. Hans kertoi, että esimerkiksi Atle ja Randi Akselsen sekä Reidar ja Agnes Øfeldt. Selvisi, että Øfeldtit asuivat aivan Danielsenien vieressä. Heistä olinkin jo kuullut, että he olivat olleet ensin Leevin puolta, mutta Atlen ja Randin väsyttyä olivat menneet takaisin suureen joukkoon.

Olin nähnyt Arvolan Kostin luona Atlen kirjeen – Kosti oli kaikesti saanut kirjeen Koistisen Kallelta – jossa kerrottiin terveisiä Randilta, Reidarilta, Agnekselta, Hansilta, Juhaniilta, Hjørdisiltä, Margitilta ja Klemmetiltä. Koska en tiennyt, kuka Juhani oli, kysyin hänestä Kroghilta ja Danielsenilta. Krogh toisteli kummissaan: ”*Juhani? Juhani?*” Viimein Hans hymähti, niin että ymmärsin hänen hoksanneen, kuka tuo Juhani oli [Johan Sørensen]. [Reidar ja Agnes Øfeldt olivat siis alkaneet käydä rukoushuoneella, Hans Andreassen oli kuollut, Reidarin sisar Hjørdis Stenersen, joka asui naapurivuonon rannalla Dyfjordissa, rupesi myöhemmin käymään Kroghin ja Danielsenin rukouksissa, Margit ja Klemmet Karlsen olivat menneet maailmaan].

Hans Danielsen tunsu kyllä lestadiolaisuuden jo nuoruutensa perua Loofooteilta. Kun hän oli mennyt käymään kotiseudullaan, hän oli joutunut ihmettelemään, miten paljon kristillisyyks olikaan muuttunut. Aiemmin oli tervehditty kadulla ”*Guds fred*”, nyt oli tilalle tullut kuiva ”*god dag*”. Hans kertoi, että heillä nuorilla kristityillä – kristittyinä he olivat nuoria – oli usein tapana kokoontua illalla puhelemaan kristillisyydestä ja tutkiimaan jotakin raamatunpaikkaa. Mutta sitten saattoi käydä niin, että jos tutkittiin esimerkiksi tuhlaajapojalle annettuja kenkiä, joku kysyi, mitä kengännauhat tarkoittavat, vaikkei Raamatussa edes mainita siinä kohdassa kengännauhoja. Lopputulos oli, että kotiin mennessä oli entistä sekaisempi olo. Tästä hän puhui useamman kerran.

Kerroin käynnistäni Atlen ja Randin luona ja Atlen lausahduksesta, ettei hänellä ollut yhtä ainoaa iloista päivää lestadiolaisena. Hans Danielsen totesi, että sitten täytyy sanoa, että Atle on ollut kyllä todella taitava teeskentelijä. Mainitsin Atlen arviosta, että muistutin tavattomasti Lauria. Kysyin Danielsenilta, onko hän samaa mieltä. Viittasin Laestadiukseen, joka käskee koettelemaan itseään aika ajojn vanhempien

kristittyjen edessä. Hans vastasi, että olen kyllä Laurin tavoin kiinnostunut kirjoista, ”*mutta muuten en huomaa suurempaa yhtäläisyyttä*”. Ehkä Atlen arvioon vaikutti se, että kun Lauri ja minä yritimme puhua norjaa, tulos oli samantapainen.

Kerroin oppineeni Lakselvissa, että Kjöllefjord on suomeksi Kilavuono. Krogh valisti minua, että kylän nimi on Kilivuona. [Myöhemmin olen nähnyt Samuli Paulaharjun kirjassa muodon Kelavuono. Opittuani saamea minulle selvisi, että Kilivuona onkin saamea, ”vuono” on merisaameksi ”vuona”]. Porsangin kristillisyydestä Krogh ja Danielsen eivät antaneet erityisen mairittelevaa kuvaa (Lakselv eli Lemminjoki sijaitsee suuren Porsanginvuonon pohjukassa). Siellä olivat yleisiä ns. kylmät hypyt [Raattamaa: Kirjeet ja kirjoitukset, nro 47]. Kun joku vaimo oli valittanut, ettei hänellä oikein ollut liikutuksia, toinen oli neuvonut, että niitä pitää vähän tehdäkin.

Kerran Länsi-Norjan saarnaajat olivat olleet lähetysmatkalla Porsangissa. Toisen lähetysmiehen, olisiko ollut Hans Karlsenin, emäntä oli odottanut ulkokuoneen edessä vuoroaan. Saarnaaja Peder Eriksen oli ajatellut olevan häpeällistä, että lähetysmiehen emäntä joutuu odottelemaan tuolla tavalla. Niinpä hän oli kiskaissut hyysikän oven auki ja tempaissut sisällä kykkineen saamelaismiehen niskasta ulos housut kintuissa. Ihmettelin, oliko tuollainen tosiaan ollut mahdollista. ”*Porsanger*”, nauroi Danielsen maha lievästi töyssähdellen.

Krogh sanoi, että Kjöllefjordin ja Hånningsvågin seurakunnilla oli ollut sellainen käsitys, että seurakuntien täytyy pysyä yksissä ja tehdä yhteistyötä, kun taas Porsangissa vallitsi epäjärjestys ja itsevaltaisuus. Tuon mukaan paras järjestys Itä-Norjan kristillisyydessä oli ollut Jäämeren ulkoreunan norjankielisissä seurakunnissa, kun taas vuononpohjukoiden suomalaisseudut olivat sekaseuraisempia.

Länsi-Norja on Norjan sisällä eräänlainen äitiseurakunta, josta saarnaajat kulkevat Itä- ja Etelä-Norjassa. Länsi-Norjan saarnaajat Berteus Antonsen ja Jonn Olai Elvebakk olivat tulleet minulle tutuiksi jo ensimmäisillä Lapin-matkoilla. Kjöllefjordin saarnaajat kertoivat, että Berteus Antonsen sanoi jatkuvasti raamatuntutkinnoissa: ”*Muistaakseni Gunnar on sanonut...*”. Elvebakk oli kerran tokaissut ilmeisen ärtyneenä: ”*En*

kysynyt, mitä Gunnar sanoo, vaan mitä sinä itse ajattelet". Olin pannut merkille, että Bertheus Antonsen oli innokas tulemaan kokouksiin, joissa Jönsson oli mukana, kuten kesällä 1978 Suomeen ja Luulajaan.

Krogh muisteli, että kun Stöckel ja Jönsson olivat olleet lähetysmatkalla Itä-Norjassa, joku vanha kristitty oli sanonut, että Stöckel on sama vanha ääni, mutta nuoremman saarnaajan puheessa on vieras sointi. Jossakin talossa oli ollut radion näköinen esine hupun alla. Stöckel oli saarnannut ankarasti radiosta, mutta sitten oli käynyt ilmi, että esine olikin ompelukone. Stöckel oli oikaissut erheensä mutta lisännyt, että mitä hän on sanonut radiosta, sitä hän ei vedä takaisin.

Sain kuulla, että tutkinnossa Lapin saarnaajien kanssa oli tultu sellaiseen päätökseen, että ei ole sopivaa kalastajien jättää pyydyksiään veteen sunnuntaiksi. William Eriksson oli ollut mukana tutkimassa asiaa. Krogh ja Danielsen kertoivat, että enää yksi mies noudattaa tätä käytäntöä. Kysymykseeni he vastasivat hänen olevan Jönssonin puolella.

Hans Danielsen kysyi minulta, tunnenko Airi Peltosta. En tuntenut, vasta myöhemmin minulle selvisi, että hän on Pekka ja Olga Leinin tytär ja siis kotoisin Tampereelta. Airi oli ollut Kiirunassa, kun luettiin tuomio Kjöllefjordin eriseuralle. Hänestä oli tuntunut samalta kuin Koistisen Laurista, että tuomio oli väärä. Niinpä hän oli kirjoittanut kortin Thoralf Jensenille, ja Thoralf lähetti sen käännettäväksi Lappiin. Danielsen kertoi, että Airi Peltonen oli tullut käymään heidän luonaan Kjöllefjordissa, mutta sitten hän oli yhtäkkiä häipynyt. Danielsen arveli hänen menneen Jönssonin puolen ihmisten luo. Ehkä Kjöllefjordin vähemmistö ei vastannutkaan Airin odotuksia.

Kjöllefjordin saarnaajat kertoivat myös Tromssan seudulla vaikuttavista Lyngenin eli Jyykeän lestadiolaisista, jotka eivät usko, että kastamattomat lapset tulevat autuaaksi. Heidän oppi-isänsä oli 97-vuotiaaksi elänyt saarnaaja Erik Johnsen, *"Junsan Erkki"*, joka saarnasi saameksi, norjaksi ja suomeksi, kuten Pekka Raittilan teoksessa *"Lestadiolaisuuden matrikeli ja bibliografia"* kerrotaan. Olin kysynyt heistä Roger Pederseniltä. Hän tiesi, että Meri-Pietarin ja Erik Johnsenin oli määrä pitää sovintokokus, mutta Erik Johnsen ei tullut paikalle.

Krogh sanoi huomanneensa, että minä laitan norjan sanoja joukkoon kirjoittajia kirjoittaessani. Olin vähän pettynyt lausuntoon, kun luulin kirjoittaneeni sanakirjan avulla ihan kunnan norjaa. (Sten oli sanonut minulle, että *”sinähän osaat sellaista puolinorjaa”*). Myöhemmin arvelin, että totuus taisi olla jossakin Kroghin ja minun käsitysteni välillä, ja isä oli samaa mieltä. Krogh kiinnitti huomionsa kirjeeni ruotsalaisuuksiin ja piti tekstiä norjalla höystettynä ruotsina, minusta taas kirjeeni olivat norjaa, kun olin kirjoittanut tuon ja tuonkin sanan norjaksi enkä ruotsiksi, tiedostamatta mitä kaikkia ruotsalaisuuksia tekstissä edelleen oli. Kun sanoin Laurin osaavan norjaa, Danielsen oikaisi, että ruotsia hän osaa. Laurin puheenparsi oli kai hänestä *”ruotsia”*, koska se ei ollut puhdasta norjaa. Yhtä kaikki ruotsalainen ja norjalainen tulevat toimeen keskenään, kunhan vain harjaantuvat toistensa puheenparteen. Epäselvyyksien sattuessa voi aina kysyä. Kielten läheisyyttä kuvaa se, että Lapissa ei ole koskaan tulkattu norjalaisten saarnoja ruotsiksi eikä ruotsalaisten saarnoja norjaksi, vaan sanankuulijat ovat saaneet tottua ymmärtämään naapurikieltä.

Kjöllefjordin miehet muistelivat Alvar Koljosta. Kun oli tutkittu jotakin raamatunpaikkaa ja Alvarin vastaus osoittautui oikeaksi, Alvar oli lyönyt isot kämmenensä yhteen ja huudahtanut: *”Täysosuma!”* Sitten oli tutkittu jotakin toista paikkaa, ja nytkin päädyttiin Alvarin ymmärrykseen. Jälleen Alvar oli läimäyttänyt kätensä yhteen ja hihkaissut: *”Taas täysosuma!”* Myös Gustav Dynesius Nattavaarasta oli Kroghin ja Danielsenin arvostama. He tiesivät hänen toimineen oikeuden lautamiehenä (herastuomarina), niin että hän oli arvostettu yhteiskunnassakin.

Danielsenille oli jäänyt mieleen ajalta ennen Leevin hajaannusta nuori mies, jonka oli sanottu olevan Yrjön tyttärenpoika. Mietittyäni hetken ymmärsin, että hänen täytyi tarkoittaa Viljakaisen Hannua, Yrjön tyttären Lean kasvattipoikkaa. Mäkelän Eeron saarnatyylillä oli Kroghin ja Danielsenin mielestä joskus vähän hermostunut, kun hän oli hakannut etusormeaan kiivaasti pöydän reunaan. *”Stenillä olisi kyllä ollut käyttöä Eerolle”*, totesi Danielsen silti.

Krogh ja Danielsen muistelivat syksyistä Suomen-matkaansa. Erityisen suuressa arvossa he tuntuivat pitävän Raittisen Jaskaa. *”Hän ei ollut*

mikään tyhjä mies”, korosti Hans. Hans kertoi Jaskan viitanneen itseensä ja minuun ja sanoneen: *”Poika*”. Kielimuuri Hansin ja Jaskan välillä ei siis ollut ylittämätön. Hansin ja Augustin mielestä oli peräti hupaisaa, että suomen kielessä nimienkin perään pitää laittaa ’i’: Aukusti, Hanssi, Steeni, samoin pankki, posti, bussi. Olga Danielsen kysyi, onko hänen nimensä siis suomeksi *”Olga*”. Krogh korjasi: *”Siihen tulee ’olka hyvä!’*” Krogh kertoi jonkun toisen kuvauksesta, miten hassu kieli suomi on, kun joka paikassa on ’pää’. Ihmisellä on pää, sormessa on pää, kyynärtaipeessa on pää, puukossakin on pää. Jos Krogh ei kuullut jotakin kunnolla, hän kysyi narisevalla äänellä naama leveässä hymyssä: *”Vaaaaaaa?” (= ”Mitääääää?”)*

Olga Danielsen oli useamman vuoden miestään nuorempi, iso ja vahvatekoinen nainen. Hän oli tavattoman ystävällinen, vieraanvarainen ja palvelevainen. Yleensä istuimme ruokapöydässä kolmestaan, Hans, Olga ja minä. Jokseenkin joka kerta Olga kysyi minulta: *”Forsynt?”*, siis olenko varmasti kylläinen ja syönyt tarpeeksi. Olga muisteli norjalaista pariskuntaa, jotka olivat olleet molemmat 32-vuotiaita naimisiin mennessään mutta jotka saivat silti kymmenen lasta, joka vuosi tuli lapsi.

[Tämän Norjan-matkan jälkeen tapasin Olga Danielsenin kerran, kun hän oli Stenin kuoltua Suomen-lähetysmatkalla 1986 mukana miehensä kanssa. Hans ei halunnut enää keskustella, mutta Olga tuli oikein ystävällisesti juttelemaan ja kysymään, mitä minulle kuuluu.]

Aikomukseeni vierailta Thoralf Jensenin, Jakob Akselsenin, Reidar Øfeldtin ynnä muiden luona Hans Danielsen suhtautui ehdottoman kielteisesti. Hän perusteli kantaansa sillä, että olen vasta nuori, olen matkalla yksin eikä kukaan ole minua lähettänyt ja siinä näyttää huonon esikuvan, vaikka itse kestäisikin sen. Danielsen sanoi, että minä voin helposti saada väärän käsityksen, kun en tiedä asioiden taustoja, toisin kuin he. Vieraallehan voi aina näyttää kauniin puolen itsestään. Lisäksi hän sanoi moneen kertaan, että vaikuttimenani on pelkkä tiedonhalu, pelkkä tiedonhalu. Erikoisimmalta kuulosti minusta Danielsenin huomautus, että pitää kuulla molempia osapuolia. Ajattelin, että sitähän minä nimenomaan yritän tehdä, kuulla kaikkia eri tahoille ajautuneita

kjöllefjordilaisia, jotka olivat olleet aluksi yhdessä Thoralfin kanssa, kun tapahtui hajaannus Jönssonin puolen kanssa.

Minusta tuo perustelu kuulosti jokseenkin tutulta. Einari Koponen oli soimannut minua runsas vuosi aiemmin yksipuolisesta kuuntelemisesta, kun olin puhuteltavana Tampereen rukoushuoneen lastenhuoneessa. Vaikka sanoin yrittäneeni kuulla molempia osapuolia, kukaan kolmesta läsnä olevasta saarnaajasta – Einari Koponen, Paavo Tamsi, Toivo Niemi – ei ruvennut puhuttelutilanteessakaan valistamaan minua, miten 1960-luvun hajaannus todellisuudessa oli tapahtunut. Ymmärsin moitteen niin, että koska heidän puoli ei halua mitään asioista kertoa, ei sovi kuulla toistakaan puolta, koska silloin syyllistyy yksipuolisen kuuntelun syntiin.

Oikeastaan Hans Danielsen oli varsinaisesti huolestunut vain siitä, jos menisin käymään Thoralfin luona. Muiden tapaamista hän ei selvästikään pitänyt erityisen vaarallisena tai sopimattomana. Hän kertoi silti jotakin Thoralfin kanssa tapahtuneesta erosta. Kun Parkalompolon kirje saapui – jossa sanottiin, että Lapinmaalta ei voida antaa lupaa olla saarnaamatta esiliinasta eikä olla pitämättä esiliinaa, mutta sekä Ruotsissa että Norjassa tulee pitää kiinni uskollisten vanhinten opettamasta esikuvasta – Krogh (tai Danielsen) oli ollut päivällä Thoralfin luona. Thoralf oli kysynyt mielipidettä kirjeestä. Krogh/Danielsen oli vastannut, että hänestä me voimme hyväksyä tämän. Thoralf oli sanonut, että niin hänestäkin. Illalla Danielsen (tai Krogh) oli mennyt käymään Thoralfin luona. Nyt paikalla oli Thoralfin poika Aksel, joka olikin melkein koko ajan äännessä. Aksel tyrmäsi kirjeen täysin, ja Thoralf myötäili poikaansa. Seurauksena oli, että Thoralf ja Aksel jäivät erilleen Stenin joukosta.

Kirjoitin päiväkirjaani 23.12.1983 [vaihteeksi suomeksi]:

”Mutta mie hääyn sanoo, et jos miun on jättäminen Kilavuono ilman että mie oon tavannu Tuurvallia, Akselia, Armiiadaa, Jaakoppia, Rolf-fia, Tuuria, Reidaria, Agnesta (ja Rolf Krookia) niin kyllähän mää pettyny oon. Vaan Jumalan tahto kaikissa tapahtukoon. Amen. Kuinka voi kuulla molempia puolia ilman että menee kuulemaan molempia puolia? Vilho on monesti sanonu siitä, kun ei Suomen saarnaajat oo menny Lappiin ottaan selvää, mitä on tapahtunu; miks ei sitten tulis ny ottaa selvää, mitä on tapahtunu pikku joukossa? Miks? Miks?

Miks? Mää tahon näyttää sellasen esikuvan kaikille, että mää olisin vaeltanu avoimella tunnolla ja ollu valmis kaikkien kanssa keskusteleen ja kuuleen kaikkien mielipiteet. Vaan siihen Jumala armonsa ja apunsa antakoon ja kirkastakoon totuutensa kaikille autuutta halajaisille. Aammen. kirjoitti Julassi”

Seuraava päiväkirjamerkintä [käännös ”norjasta”]:

”Jouluaatto 24/12 1983 Kjöllefjord. Niin, nyt on mennyt taas yksi päivä. Mehän olemme puhelleet tänään paljon varsinkin Hansin kanssa mutta myös Augustin ja vähäsen Olgan kanssa. Olen ollut aamulla ulkona luomassa lunta. Oli mukava ja rauhallinen jouluaatto. Minun pitää sanoa, että on todella sisäinen palo, tarve ja pakotus käydä erityisesti kuudessa kodissa, ennen kuin jätän Kjöllefjordin:

Thoralf, Aksel ja Armida Jensen

Jacob Axelsen

Reidar ja Agnes Ofelt

Thor Jensen

Rolf Jensen (6) Øyvind Ingilä)

Mutta tapahtukoon Jumalan tahto; Hän on Herra yli kaiken, mitä on maan päällä ja taivaassa. Mutta minun täytyy jättää asia Jumalan käteen. Onhan selvää, mikä minun tahtoni on, mutta olkoon niin, että taivuttaa itsensä Jumalan tahdon alle. Amen, Jeesuksen nimeen, amen. Myöhään illalla, kirjoitti Joha-Lassi.”

Joulupäivänä oli pyhärukoukset Sofie Hansenin luona. August Krogh saarnasi roomalaiskirjeen 8. luvusta. Hans Danielsen luki rukoukset ja Laestadiuksen saarnan. Isä meidän –rukous norjaksi kuulosti hauskalta, kun sanamuodot vähän poikkesivat ruotsista. Hans Danielsen oli myös lukkari. Hänellä oli mahtavat äänivarat, otsasuonet pullistuivat, kun hän antoi virren kajahtaa ilmoille. Läsnä oli kuusi henkilöä: August Krogh, Hans ja Olga Danielsen, Ella Persen, Sofie Hansen ja J-LT. Sofie Hansen oli hyvin totinen ja hiljainen, ehkä vähän yksinkertainen nainen. Olin lukenut Atlen kirjeestä (Hannulta saamastani kirjekoelmasta), että Sofien isä Hans Andreassen oli ollut leeviläisiä. [Mäkelän Eero arvioi, että Norjan asia olisi mennyt paremmin, jos Hans Andreassen olisi saanut

elää pidempään]. Ella Persen oli iloinen, seurallinen ja leikkisä täti, joka oli kovasti iloissaan kuultuaan tulleeeni Kjöllefjordiin. Arvelin, ettei hän ollut kuullutkaan matkani taka-ajatuksista. Rukouksissa hän anoi liikuttuneena anteeksi ja pyysi: *”Rukoile edestäni, että matkani onnistuisi (= päättyisi onnellisesti)”*.

Kjöllefjordin steeniläiset pitivät pyhärukouksia vuoron perään viidessä paikassa. Neljässä talossa juotiin kaakaota, August Krogh paljasti samassa omalla humoristisella tavallaan, että hänen luonaan juodaan kahvia. Ingvald Isaksen, jonka olin tavannut pääsiäisenä Kiirunassa, oli matkustanut jonnekin Etelä-Norjaan. Hans Danielsen mainitsi minulle: *”Näin meidän kesken, Ingvald on kuusivuotiaan tasolla”*. Augustin ja Hansin seurakuntaan kuului myös Elna-niminen nainen, joka asui toisella puolella vuonoa, mutta häntä en nähnyt kertaakaan. Ilmeisesti hän oli jonkinlainen ulkojäsen.

Toisena joulupäivänä olivat rukoukset Ella Persenin luona. Kävelimme yhtä matkaa Augustin ja Hansin kanssa. Sain tietää, missä talossa Thoralf asuu. Vanha pienikokoinen nainen tuli meitä vastaan potkukelkalla. Selvisi, että hänen nimensä oli Eva Isaksen ja hän oli menossa Thoralfille, arvatenkin pyhärukouksiin. Kovin kaukana Thoralfin talosta ei ollut lestadiolainen rukoushuone, *”kvithuset”* eli *”valkoinen talo”*, kuten paikkakuntalaiset sitä kutsuivat. Matkalla pyhärukouksiin kohtasimme myös Elsie Akselsenin, jonka olin tavannut aiemmin Vesisaarella ja Kiirunassa, ja vanhan naisen hänen seurassaan. August ja Hans jatkoivat matkaa, minä pysähdyin tervehtimään naisia ja vaihtamaan muutaman sanan heidän kanssaan. Tiedusteluuni, kuka vanha nainen oli, vastasivat August ja Hans, että hän oli saarnaaja Halvdan Olsenin leski Dagmar. Elsie Akselsen oli hänen tyttärensä.

Ella Persen asui samassa talossa tyttärensä perheen kanssa, mutta jälkikasvu ei ollut kiinnostunut pyhärukouksista, kuten eivät Kroghin ja Danielseninkaan lapset. Joku Ellan lapsenlapsista näyttäytyi kyllä mummonsensa luona. *”Samanlainen tuhma naama”*, virkkoi leikinlaskija August, ja hänen naurunryppyensä menivät entistä syvemmillä uurteilla. Nyt saarnasi Hans efesolaiskirjeen 5. luvusta, ensimmäistä kertaa eläessään, kuten hän totesi. Pyhäiltana tein kävelylenkin pitkin rantatietä. Thoralfin

talossa näkyi iäkkään ja kookkaan miehen hahmo ikkunassa. Tuo ei voi olla kukaan muu kuin itse Thoralf, ajattelin. Nyt olen päässyt niin pitkälle, että tiedän, missä hän asuu ja olen nähnytkin jo hänet. Päätin koettaa seuraavana päivänä päästä tapaamaan häntä.

Kjöllefjordin steeniläisillä ei ollut minkäänlaista jouluhössötystä. Kun olin neljä vuotta aiemmin jouluna Sten ja Aina Johanssoneilla Kiirunassa, olin ajatellut, että juuri tällainen tulee oikean joulun olla. Suomessa tilanne ei ollut aivan samanlainen steeniläisyyteen lähteneiden keskuudessa.

Tiistaina 27.12. päätin ryhtyä toteuttamaan kyläilyohjelmaani. Ajattelin, että on helpointa aloittaa Jönssonin kannattajista, koska heitä Krogh ja Danielsen eivät näyttäneet pitävän vaarallisina kohteina. Menin käymään Øyvind ja Britt Ingilän luona, jotka olin oppinut tuntemaan edellisenä vuonna Kiirunan helluntaikokouksissa. He olivat kutsuneet minua silloin Kjöllefjordiin, niin että minulla oli senkin vuoksi hyvä syy mennä käymään heillä. Ingilän emäntä Britt oli edellisenä päivänä tapaamani Elsie Akselsenin tytär ja siis Halvdan Olsenin tyttärentytär. Isäntä Øyvind oli kotoisin Varanginvuonon rannalta Pykeijasta (Bugøynes), Norjan suomalaisimmasta kylästä, jonne tehtiin tiekin vasta 1970-luvulla. Øyvind puhui erinomaista suomea, lapset Henry, Øystein, Einar, Lis-Britt ja Elin vain norjaa. Sölve Anderzénin luona Jukkasjärvessä Øyvind Ingilä oli ihmetellyt, että puhutaan kristityn koettelemuksista, kun hänestä oikea sana suomen kielessä olisi kokemus. Ingilät ehdottivat minulle, että menisin keskustelemaan Brittin veljen Munden kanssa, *”hän on lukenut paljon ja osaa varmasti keskustella hyvin sinun kanssasi”*. Tämän ehdotuksen he olivat tehneet jo edellisenä vuonna Kiirunan helluntaikokouksissa. Sovimme, että menen Munde Akselsenille jo samana iltana. Samalla he pyysivät minua seuraavana päivänä heille päivälliselle. Lupasin mielihyvin tulla.

Kävin välillä Danielsenilla. Hans tiesi kertoa juuri solmitusta avioliitosta. *”En ole puuttunut siihen asiaan, koska [Sten] tuntee paremmin opin kuin minä”*, sanoi Hans. Tuossa hän tuli paljastaneeksi oman ymmärryksensä, mietin itsekseni. Ennen kuin lähdin Munde Akselsenille, sanoin aikovani pistäytyä samalla Thoralfilla. Hans huomautti vain, että se on erittäin epäkristillistä. Suljettuani Danielsenin oven riensin sydän innostuksesta

ja jännityksestä pamppaillen Thoralfin talolle. Oikeastaan talon isäntäväkeä olivat Thoralfin poika Aksel emäntänsä Armidan kanssa, mutta leskimies Thoralfilla oli talossa oma huone. Juttelin ensin Akselin ja Armidan kanssa, Armidan kanssa puhuimme suomea, hänhän oli syntynyt Ruotsin Lapista Kääntöjärven kylästä.

Pian huoneeseen astui vanha Thoralf. Hän oli tosiaan aika iso mies, ryhdikäs ollakseen 87-vuotias. Tervehdin häntä 'Guds fred'. *"Vai niin, tämä on kristitty mies"*, totesi Thoralf, *"puhutaan sitten kristillisyydestä"*. Hän kysyi minulta, mitä Raamatussa tarkoitetaan vedellä. Vastasin jotakin viittaamalla mieleeni tullessiin paikkoihin. Jeesus sanoi samarialaiselle naiselle kaivon luona, että joka juo tätä vettä, hän janoaa jälleen, mutta joka juo sitä vettä, jota minä hänelle annan, hän ei janoa iankaikkisesti, vaan se vesi, jota minä hänelle annan, tulee hänessä sen veden lähteeksi, joka kuohuu iankaikkiseen elämään (tai miten paljon nyt muistinkaan siitä, Joh. 4:14). Muistelin Raattamaan sanoneen, että kristityillä tulee olla elämän vesi kielen alla. En tiedä, tuliko selityksestäni valmista, mutta aikansa kuunneltuaan Thoralf sanoi: *"Olen yhtä mieltä kanssasi. Se on Jumalan lupaukset."*

Thoralf totesi myös, että Jumala on ylpeitä vastaan, mutta *"nöyryys on kaunistus"*. Aksel sanoi Jumalan etsivän, kenen sydämessä on oikea alennus. Hän mainitsi monien menneen verisen marttyyrikruunun kanssa kunniaan. Samassa hän liikutui, vaikka jotenkin minulle tuli semmoinen olo, olikohan tuo liikutuksen puuska aivan aito. Totesin, ettei minulla nyt ollut aikaa istua kovin pitkään, ajattelin vain poiketa mennessäni Munde Akselsenille. Jensenit pyysivät minua tulemaan toisen kerran paremmalla ajalla. Lupasin tulla. Aksel sanoi, että sitten voimme keskustella siitä, mistä johtui ero Leevin ja Stenin välillä, sekä siitä, mistä johtui ero Melvinin ja Ralphin välillä. Hyvästellessäni ajattelin, että nyt on pää avattu, ja tästä on hyvä jatkaa. Huoneessa käväisi nuori mies, joka näytti siltä, että kristillisyyttä ei ollut hänen mielenkiinnon kohteidensa joukossa kärkeisjoilla. Hän oli arvatenkin Akselin poika.

Munde Akselsen oli nuorehko, parrakas mies. Oikeastaan hänen nimensä oli Edmund, mutta erotukseksi samannimisestä isästään häntä kutsuttiin Mundeksi. Vaimon nimi oli Margarete, lapsia oli neljä: Arnfinn,

Hilde-Merete, Ann-Gerd ja Ken-Tore. Munde oli sairastellut pitkään, ja hänellä oli ollut aikaa lukea monenlaista, Lutheria, Arndtia ja kirkkohistoriaa. Hän kertoi Arndtin sanovan saarnassaan, että samalla tavalla kuin Daavid löi Goljatin kuoliaaksi Goljatin omalla miekalla, on myös Kristus voittanut perkeleen kuolemalla eli perkeleen omalla aseella. Munde perusteli monipuolisesti eri kirjoituksilla, että lapset ovat ennen kastetta autuaallisessa sielutilassa. Munde näytti minulle jotakin kirjaansa. Tajusin hänen tarkoituksensa vähän väärin ja kysyin varmaan aika innostuneena, aikoiko hän antaa sen minulle. Ei nyt sentään. Tunsin itseni aika noloksi, mutta Munde vain taputti minua ystävällisesti olalle. Hän sanoi kyllä, että voisin ostaa häneltä vanhan norjalaisen Lutherin Kirkkopostilan. Lupasin harkita asiaa, sillä kerralla minulla ei ollut kylliksi rahaa mukana.

Paikalla oli kiharatukkainen nuori mies, joka taisi olla emännän pikkuveli. Hän oli hyvin hiljainen, mutta hänen morsiamensa osallistui innokkaasti keskusteluun. Hän päätti melkein joka lauseen sanoihin *”ikke sant”* (= eikö totta). Tyttö ei tuntunut olevan varsinaisesti lestadiolainen, ennemminkin kirkollisista piireistä. Keskustelu sujui rauhallisesti, vaikka toin ilmi, etten voi seurata ison puolen kristillisyyttä. Emäntä kivahti hieman sen johdosta, mutta isäntä oli sävyisä koko ajan. Tosin en voinut ottaa keskustelussa oikein vahvaa kantaa, kun olin itsekin etsivällä mielellä.

Istuin aika myöhään Akselsenilla, niin että kello oli varmaan yhdentoista hujakoilla, kun palasin Danielseniille. Seisoin pitkään hiljaisella ja pimeällä pihamaalla. Minulla tuli sangen voimakas tunne, että taidankin löytää turvani tuosta seurakunnasta, johon kuuluvat Thoralf, Aksel ja Armida täällä Norjassa, Ralph, Dave ja Charles Amerikassa sekä Saarisalot, Maila ja Turusen Uuno Suomessa. Minulla oli ihmeellisen onnellinen ja lämmin olo, kun hiivin hiljaa sänkyyni, etten herättäisi isäntäväkeä.

Seuraavana aamuna Hansilla ei ollut paljon puhuttavaa. Pian taloon ilmaantui August Krogh, eikä hän ollut tällä kertaa vähääkään leikillisen näköinen. Hän piti ehkä kymmenen minuutin yksinpuhelun:

”Nyt sinä olet mennyt käymään Thoralfilla, vaikka me kielsimme sinua. Sinä olet nyt mennyt vihollisen leiriin. Täällä Kjöllefjordissa on käynyt aikaisemminkin muuan henkilö, joka harjoitti samanlaista

liikennettä, ja hänen nimensä oli Saarisalo. Kun sinä menet takaisin Suomeen, sinun ei pidä kertoa siellä muuta kuin että olet käynyt yhdessä kalastajakylässä Norjassa.”

Pidettyään puheensa Krogh poistui talosta jäämättä odottamaan vastaustani. Jäin istumaan miettelijäänä Danielsenin olohuoneeseen. Saa nähdä, mitä tästä vielä seuraa, aprikoin itsekseni.

Iltapäivällä kello 13.30 Ingilässä oli päivällinen, jonne minut oli kutsuttu. Voi olla, etten ole koskaan syönyt yhtä hyvää ruokaa kuin Britt Ingilän paistamat kampelat ja turskankielet. Emäntä halusi ehkä panna paras-taan, kun ruokapöydässä oli vieras Suomesta asti. Øyvind kertoi, miten hauskaa on ollut taas, kun Reidar ja Agnes Øfeldt ovat tulleet takaisin [oikeaan kristillisyyteen]. Reidar ja Øyvind olivat olleet hyviä ystäviä ja myös työtovereita, kaiketi kalanjalostustehtaalla, mutta ne vuodet olivat olleet kovin ikäviä, kun he olivat olleet eri joukoissa.

Illalla puhelimme pidempään Augustin ja Hansin kanssa Kroghin talossa. Kysyin heiltä, mitä heidän mielestään Thoralfin ja Akselin pitäisi tehdä. Hans vastasi, että jos Akselilla on oikea kysymys kristillisyydestä, hänellä olisi syytä korjata omat asiansa. Olin jo aiemmin kuullut, että Armida Lindmark tuli Ruotsista leskimies Akselin luokse taloudenhoitajaksi ja asui vuoden Akselin talossa, ennen kuin he menivät naimisiin. Aprikoin, mahtoiko ero Thoralfin kanssa johtua kuitenkin tuosta. Muistutin Kroghia ja Danielsenia siitä, että Sten oli pyytännyt luonaan käyneitä Evald Larssonia ja David Björkiä kertomaan terveisiä William Erikssonille ja Gunnar Jönssonille, että he ovat valmiita sopimaan, mutta sen jälkeen ei kuulunut mitään. Muistelin myös Ralphin puhetta siitä, miksi Lapista ei kysytty syytä Ralphin ja Daven nimien puuttumiselle, kun amerikkalaiset olivat sitä vastoin kysyneet aikanaan, miksi Stenin ja hänen työtovereidensa nimet puuttuivat leeviläisten kirjeestä. Muistaakseni sanoin myös, että kun Börresenin nimi puuttui Itä-Norjan kirjeistä, Lapin vanhimmat ilmaisivat kaivanneensa Börresenin ja monen muun veljen nimiä. Näihin huomautuksiini ei Kroghilla ja Danielsenilla ollut sanottavasti halua lausua mitään. Minusta tuntui yhä voimakkaammin siltä, että he ovat Stenin panttivankeja.

Danielson kertoi Thoralfin sanoneen Ralphista, että se ei ollutkaan mikään pieni mies. Ralph oli nimittäin sanonut joutuneensa opettamaan Lapissa ihmisiä lukemaan. Danielsonin totesi Ralphin tulleen *”kuin elävä syytöskirjelmä”* Sivertin luo. Danielsonin mukaan Melvin oli amerikkalaisista Thoralfin korkeimmalle arvostama. Totesin Danielsonille, miten hutiloivaa Thoralfin norjan kielen oikeinkirjoitus on. Hans laushti: *”Ja Aksel on vielä pahempi”*.

Keski-ikäinen mies, jolla oli tupakka sormien välissä ja jonka elkeet viittasivat minusta jotenkin kapakkasankariin, kävi Kroghin olohuoneen kynnyksellä. Kysyin, kuka hän oli. Sain kuulla, että hän oli Augustin poika Rolf. Hän oli ollut kristillisyyttä seuraamassa mutta mennyt maailmaan. *”Koira syö oksennuksensa ja pesty sika ui rapakossa jälleen”*, totesivat August ja Hans murehtien. Tiesin, että hän oli ollut Leevin ja Stenin eron jälkeen ensin Atlen puolella, siis leeviläinen, mutta väsynyt pian. Toisenkin Kroghin poika kävi joulun aikaan isänsä luona. Hän asui Bergenissä ja moitti uuden kotipaikkansa ilmastoja: koko talven sataa vettä. Jos joskus tulee vähän lunta, se sulaa heti pois. Kjöllefjordissa oli sitä vastoin kunnan talvi ja runsaasti lunta. Koko sinä aikana, jonka Jäämeren äärellä vietin, ei pakkaneen kiristynyt alle kymmenen asteen, vaikka Kjöllefjord sijaitsee niin kaukana pohjoisessa. Kovia pakkasia ei ole oikeastaan koskaan, kun Golf-virta pitää meren jatkuvasti sulana. Toisaalta merituuli oli tavattoman raaka, tuulenpuuskan mereltä nostattamat jäähileet tuntuivat siltä, kuin pieniä kiviä olisi viskeltu päin naamaa. Olin varautunut Pohjan hyiseen ilmastoon ottamalla mukaan vanhan leuan alta sidottavan karvalakkini. Lakin vuori oli melkein irti, mutta asettelin sen aina uudelleen paikalleen, ennen kuin vedin lakin korvilleni.

Pari Danielsoninkin lasta tapasin. Poika taisi asua vanhempiensa luona, mutta eleli omissa oloissaan. Tytär (jollei ollut tyttären tytär?) tuli käymään pikkulapsensa kanssa, jolle Danielson tykkäsi lepperellä. Opin, että pikkulapsille sanotaan norjaksi: *”Hade!”* (lyhennys sanoista *”Ha det bra”* = *”Voi hyvin”*).

Torstaina 29.12. olin August Kroghin luona kirjoituspuuhissa. Hans Danielson oli nimittäin saanut syksyllä Hämeenlinnassa Siltalan Laurilta Ville Niemisen muistokirjoituksen, jonka oli kirjoittanut Niemisen poika

Leevi [ja jota ei ole koskaan julkaistu missään Vanha-lestadiolais-kristillisen-yhdistyksen tai Eskoislestadiolaiset r.y:n julkaisussa; virallisen muistokirjoituksen kirjoitti Padasjoen saarnaaja Anders Holm]. Danielsen pyysi minua kääntämään kirjoituksen. Sovittiin, että voin kirjoittaa sen kaikessa rauhassa Kroghin luona. Välttääkseni virheitä kirjoitin ruotsiksi, sitähän norjalaiset osasivat joka tapauksessa aivan hyvin lukea. Minulle jäi samalla vaikutelma, että Krogh ja Danielsen halusivat järjestää minulle tekemistä voidakseen väistää tilanteita, joissa joutuisivat keskustelemaan kanssani.

Voimistelimme vähän yhdessä. Nuorin meistä kolmesta ei onnistunut jalat suorina seisten koskettamaan sormenpäillä varpaita. Keskikoulussa meidän luokalla oli kaksi poikaa, jotka eivät pystyneet tuohon tempuun. Toinen oli Lipsosen Timo. Liikunnan opettaja antoi meille ankaran ukaasin harjoitella. Kun osoittauduin 73-vuotiasta August Kroghia ja 68-vuotiasta Hans Danielsenia kankeammaksi, rupesin harjoittelemaan Turun Ylioppilaskylässä. Viimein se onnistui, mutta nyt olen kangistunut lähtöpisteeseen. Jospa tämä muisteleminen innostaisi taas taivuttelemaan.

Kolasin jälleen päivällä taas lunta. Illalla menin käymään naapuritalossa, jonka pihalla oli pitkä nauha erivärisiä jouluvaloja. Danielsen oli kertonut pian tultuani, että talossa asuu entinen lestadiolainen, Thoralfin vanhin poika Thor. Oikeastaan hänen nimensä oli Thoralf, mutta erotukseksi isä-Thoralfista häntä kutsuttiin Thoriksi. Thor oli ollut samalla puolella isänsä kanssa, kun ero Jönssonin kanssa tapahtui, mutta kaksi vuotta myöhemmin hän meni Jakob Akselsenin ja Rolf Jensenin kanssa kirkon helmaan. Thorin vaimo Emelie oli edelleen yhtä appensa Thoralfin kanssa, mutta häntä en tavannut, koska hän oli jollakin reissulla. Thor oli yksin kotona kahden tyttärensä Kristenin ja Annen sekä Annen pikku tytön kanssa.

Thor selitti, että Jönsson tuli paavina Kjöllefjordiin ja vaati, että Boremanin postilla pitää hyväksyä.

”Eihän se mikään Jumalan Sanan muutos ollut, kun se oli vain Laestadiuksen saarnojen muutos, mutta meillä on täällä Norjassa laki, jonka mukaan toisten kirjoituksia ei sovi mennä omin luvvin muuttamaan.

Sitten tuli toinen paavi, Sten Johansson, joka sanoi, että he ovat tulleet 'tuomareina Lapinmaalta'."

Tällä Thor viittasi siis isänsä ja Jakob Akselsenin välille syntyneeseen riitaan. Kerroin Stenin ihmetelleen Rolf Jensenin sanaa 'me saarnaajat'. Tähän Thor tokaisi, että miten asia olisi pitänyt ilmaista, jos tarkoitus oli kerran saada saarnaajat yhteen keskustelemaan.

[August Isaksson kirjoittaa lyhyessä omaelämäkerrassaan:

"Muistan vielä, kuin Frans Paracka sanoi meille saarnaajille, ennen kuin lähti Bodenin sairaalaan, että tätä yksimielisyyden hedelmää olemme saaneet nauttia siitä asti, kuin meidän vanhimmat on peruskiven panneet tähän kristillisyyteen".]

Selittäessäni jostakin asiasta omaa kantaani Thor sanoi yllättäen aika lailla ärhäkkäästi: *"Jos sinä olet tullut tänne käännyttämään minua, voit heti luopua leikistä. Sitä on moni muukin yrittänyt, mutta turhaan."* Väikenin, kun pelkäsin hänen katkaisevan keskustelun tyystin ja halusin kuitenkin kuulla hänen perustelunsa.

Leevistä Thor ei lausunut moitteen sanaa, ja Severiä hän muisteli suorastaan lämmöllä. Hän näytti Severille kirjoittamaansa kirjettä, jossa hän mainitsi lämpimistä muistoistaan ja Severin suuresta perheestä. Thoralf nuorempi arveli kirjeessään: *"niin Severi Mäkelä, me emme varmaan enää tapaa täällä maan päällä mutta kerran kuitenkin palmukaupungissa"*. Thor pyysi minua viemään terveisiä Severille. Lupasin viedä ja lisäsin, että sittenhän minulla on hyvä syy mennä käymään hänen luonaan. *"Hänellähän on sellaisia kauniita tyttöjä, niin että sinulla on siellä katseltavaakin"*, tokaisi Thor. Huomattuaan häkeltyneen ilmeeni hän kysyi, oliko se minusta sopimattomasti sanottu.

Thor kertoi, että kun Lauri tuli ensi kertaa Kjöllefjordiin, hän oli vilahtanut ovensuussa huudahtaen: *"Nyt minä olen täällä!"* Thor ei ollut ehtinyt sanoa mitään, sillä samassa Lauri oli kadonnut. Tapaus nauratti yhä Thorina.

Thor kertoi, että ollessaan Kiirunassa Stenin luona Aina oli lakaissut pyhäämuna rappusia ja arvellut, onkohan tämä synti. *"Orja! Orja! Ihmisten orja!"* oli Thorin vakaa mielipide. Minusta tuntui, että Kjöllefjordissa

kävi ehkä niin, että Jakob Akselsen kannattajineen huomasivat, että yhteys Lappiin tulee johtamaan tiukentumiseen ulkonaisissa asioissa eivätkä he halunneet ottaa askeleita siihen suuntaan, he olivat vain puolustaneet oikeudenmukaisuuden nimissä paikkakunnan vanhinta saarnaajaa Jönssonin paavinvaltaa ja kirjojen väärentämistä vastaan. [Lauri Koistinen on kertonut Thoralfin saarnanseen alkuaikoina Lapissa, että he ovat maanneet pohjoisimmassa maan loukossa.]

Aikamme keskusteltuamme Thor lausahti: *”Minun täytyy sanoa, että joko sinä olet erittäin hyvä näyttelijä tai sitten olet harvinaisen ymmärtäväinen ollaksesi lestadiolainen.”* Hän sanoi, että vaikka minulla on monia kummallisia ja tarpeettomia käsityksiä (kuten lestadiolaisilla on), tulen kyllä niistä huolimatta autuaaksi.

Aivan Hansin naapurissa asui saarnaajia: Thor Jensenin uskonveli Jakob Akselsen, joka oli ollut aluksi Thoralf Jensenin hengenheimolainen, sekä Oskar Pedersen, joka oli Halvdan Olsenin kuoltua vanhin saarnaaja *”valkoisessa talossa”* eli rukoushuoneella. Kumpaakaan en tavannut, Oskar Pedersen oli lähtenyt Jällivaaraan joulukokouksiin.

[Oskar Pedersenin tytär Torgun Bolsöy on kertonut minulle, että hänen vanhempansa eivät puhuneet koskaan mitään hajaannuksesta. Pohdin, eikö olisi luullut heidän valistavan lapsiaan, millä perusteella Boremanin postilla ja Jönssonin toiminta olivat heidän mielestään oikeita.]

Perjantaina 30.12. suoritin aamupesun, söin aamupalaa, vaihdoin muutamman sanan Hansin kanssa ja mainitsin aikovani mennä tänään Thoralfille. Hans ei vastannut. Ehkä hän ajatteli, että otettuani jo ratkaisevan askeleen on parempikin, että käyn jossakin muualla. Olinkin sitten koko päivän Thoralfilla, puoli kahteen asti yöllä.

Aksel ja Thoralf sanoivat minun olevan rohkea, kun uskallan tulla heille. He sanoivat, että Kjöllefjordissa on käynyt suuria saarnaajiakin, jotka eivät ole tohtineet tehdä sitä. Arvelin heidän tarkoittaneen samoja henkilöitä, joita Akselin isovelji Thor nimitti paaveiksi.

Thoralf kertoi kysyneensä *”näiltä uusilta kirkkoisiltä”*, mihin esiliinaa tarvittiin. Hän oli saanut vastaukseksi, että pitää olla merkki, joka erottaa boremanilaisista. *”Nämä ovat minun lampaiani”*, Thoralf sanoi nauraen

nenäänsä knyf-knyf-knyf, kuten hän huvittuneisuuttansa osoitti. Kun Thoralf ymmärsi keskustelussa toisen esittämän ajatuksen, jota hän ei ollut heti oivaltanut, hän lausautti: ”Åja-åja-åja-åja-åja-åja-åja”. Thoralf oli moittinut Leeviä siitä, että hän oli antanut naisille luvan pitää housuja. Leevi oli huomauttanut, että vain marjametsässä. ”Kyllä Jumala näkee sinnekin”, oli Thoralfin mielipide. Ajattelin jälkepäin, että eihän esikuvaa pidetä Jumalan vaan ihmisten vuoksi. Voihan kristitty mennä alasti saunaan ja suihkuun, vaikka Jumala näkee sinnekin. Minusta Thoralfin ajatus vaikutti vähän tällaiselta: jos te vaaditte meiltä esiliinaa, kyllä mekin löydämme teistä moitittavaa. Tai pikemminkin: korostetaan jotakin esiliinaa samalla kun annetaan lupa todellisille synneille, kuten naisten sallitaan kulkea miesten vaatteissa. Aksel moitti, että jonkun paikkakunnan tavasta tehdään kristillisyyden esikuva.

Aksel ja Thoralf sanoivat, että he eivät voi ymmärtää, mikä aiheutti eron Leevin ja Stenin välillä, kun heillä oli kuitenkin sama oppi. Aksel perusteli tätä sillä, että kerran Lauri oli saarnannut Kjöllefjordissa päivällä esiliinasta ja Sten illalla. Laurin kirjoittama historiankirja tuomitsi heidät sekä sisäisesti että ulkonaisesti saastaisiksi, koska heillä ei ole samanlaista esikuvaa kuin Lapissa [Hengellisen hallituksen vaiheet, s. 17]. Lauria Aksel kehui – tosin hieman ironiseen sävyyn – monipuoliseksi mieheksi: hän on lehtimies, kirjailija, historioitsija. Aksel myönsi, että hän itse ei osaa kirjoittaa norjaa oikein – tästä asiasta hän oli siis samaa mieltä Hans Danielsenin kanssa.

Thoralf kertoi sanoneensa Leeville, ettei Amerikkaan sovi tehdä nyt lähetysmatkaa, kun Lapinmaalla on puhjennut riita. Ensin pitää selvittää Lapin erimielisyydet, vasta sitten suunnitella lähetysmatkoja ulkomaille. Thoralf vetosi August Isakssonin sanoihin Jällivaaran joulukokouksissa 1963:

”Nyt ei sovi puhua lähetysmatkoista ulkomaille, sillä aivan liikaa Boremanin hapatusta on tullut sisälle kristillisyyteen. Tahdomme Suomen ja Norjan lähetysmiehet kuulemaan, sillä tarvitsemme selvittää sisäiset asiamme” [Hengellisen hallituksen vaiheet, s. 38].

Thoralf totesi, että Leeville ei tämä neuvo kelvannut, kun oli kysymyksessä päästä itse Amerikkaan. Muistin, että Sten kertoi Sivertin luona minulle Leevin sanoneen, että hän lähtee *”vaikka konttaamalla.”*

Aksel kertoi viimeisestä Kiirunan-matkastaan Stenin kokouksiin. Heillä oli ollut asuntovaunu mukana. Aiemmin Akselin väki oli yöpynyt asuntovaunussa Stenin pihamaalla, mutta tällä kerralla Sten oli tullut ovelle ilmoittamaan, ettei heillä ole tilaa, kun vieraita on niin paljon, vaan Aksel voi mennä yöksi Armidan sukulaisten luo. Aksel totesi, että niin kauan kuin Stenillä oli sydämessään tilaa hänelle, oli pihallakin tilaa asuntovaunulle. Akselin mielestä Stenin asennemuutos johtui vain siitä, että Aksel ja Thoralf edellyttivät Stenin sanoutuvan selväsanaisesti irti vaatimuksesta pitää esiliinaa.

Thoralfin ja Akselin ainoa uskonveli Lapissa oli 92-vuotias Vilhelm Orrmalm. Aksel kertoi, että Suomen-lähetysmatkalla Leevi oli pyytänyt Vilhelm Orrmalmia mainitsemaan, miksei Frans Martinssonია voinut saarnauttaa. Sitten Leevi oli kuitenkin laittanut Fransin saarnaamaan, ja Orrmalm tunsu joutuneensa valehtelijaksi.

Akselin mielestä ei ollut mitenkään välttämätöntä, että kristillisyyden pitäisi säilyä juuri Ruotsin Lapissa. Hän perusteli tätä sillä, että kristillisuus on ennenkin siirtynyt paikasta toiseen: Uuden testamentin kristillisuus alkoi Jerusalemissa, mutta kun Johannes kirjoitti Patmoksen saarelta kirjeet seitsemän seurakunnan enkeleille, nämä asuivat kaikki Vähässä-Aasiassa [nykyisin Länsi-Turkkia].

Aksel totesi Kroghin ja Danielsenin väittävän, että vanha Thoralf on joutunut hänen johdatettavakseen. Aksel huomautti, että Jakob Akselsen kumppaneineen sanoivat aikanaan samaan tapaan, että Thoralf on tullut vanhaksi ja joutunut Kroghin ja Danielsenin johdatettavaksi. Aksel kertoi myös, että Jakob Akselsenin ja Rolf Jensenin jäätyä pois Atle Akselsen ja Reidar Øfeldt laitettiin pöydän taakse. Ajattelin, että he eivät kuitenkaan tainneet olla varsinaisesti saarnaajia ennen Leevin ja Stenin välistä eroa, koska Laurin historian mukaan Kjöllefjordissa oli kolme saarnaajaa (siis Thoralf Jensen, August Krogh ja Hans Danielsen).

Aksel kysyi, olenko ottanut näitä asioita puheeksi Kroghin ja Danielsenin kanssa. Kerroin kysyneeni heiltä, mitä he nyt vaativat Thoralfilta ja Akse-
lilta. Thoralf ei kuullut heti, mitä sanoin, joten Aksel toisti sen isälleen.
Aksel näytti olevan sangen hyvillään kysymyksestäni. Hän kysyi, mitä
Krogh ja Danielsen vastasivat. Kerroin Hansin sanoneen, että Akselin olisi
syytä aloittaa korjaamalla omat asiansa. Aksel totesi heti, että eivät ne
selitä tätä eroa.

Joka tapauksessa sain nyt tilaisuuden kysyä, miten hänen ja Armidan
asian laita oikein oli. Aksel selitti Armidan tulleen ensin heille lapsia hoi-
tamaan. Hän perusteli tätä sillä, että täytyyhän ensin nähdä, sopiiko yhe-
teen. Aksel vakuutti kuitenkin, ettei hän kajonnut Armidaan, ennen kuin
heidät oli vihitty. Kysyin, oliko sellainen esikuva sopiva. Vastaus kuului:
*”Minä luulin asuvani ystävien keskellä enkä vihamiesten, jotka vain etsi-
vät asiaa, mistä pääsisivät kiinni”*.

Kysyin myös Thoralfin radiosta (josta olin lukenut Randi Akselsenin kir-
jeestä). Aksel myönsi, että Thoralfilla on radio, mutta vetosi siihen, että
isä on ollut kalastaja. Huomautin, että eihän hän enää kalasta. Thoralf
sanoi, ettei radio ole synty vaan radion käyttö. Aksel kysyi, vaikuttavatko
tällaiset asiat nyt siihen, mihin ratkaisuun päädyn (siinä, kuka on oike-
assa). En vastannut vaan jätin asian hänen itsensä pääteltäväksi.

Aksel ja Thoralf kysyivät myös, mikä aiheutti eron Melvinin ja Ralphin
välillä. Olin peräti yllättynyt, kun Aksel alkoi moittia rankasti amerikka-
laisia, kun olin luullut heidän olevan rakkaita veljiä keskenään. Aksel to-
tesi, että Ralph, Dave ja Charles eivät perustaneet mitään siitä, mitä kris-
tillisyyden vanhimmat ovat opettaneet. *”Charlesilla oli jotakin”* (oikeaa),
mutta Ralph ja Dave olivat täysin tyrmänneet opetuksen ulkonaisesta
esikuvasta. Aksel sanoi, että hän haluaa pitää lippalakkia, kun hän on
nähty kristillisyyden vanhimmillä saman esikuvan. Ihmettelin itsekseni,
eikö Aksel lainkaan huomaa, että hänellä on samanlainen suhtautumi-
nen esikuvaan kuin Ralphilla kumppaneineen, eri asioista vain. Eikö kris-
tillisyyden vanhinten vaimoilla juuri ollut esiliina? Aksel ja Thoralf näytti-
vät Amerikasta saamiaan kirjeitä. Kjöllefjordissa vierailleiden miesten li-
säksi myös Lila Niska oli ollut heidän kanssaan kirjeenvaihdossa.

Thoralf oli vähemmän äänessä, hän enimmäkseen myötäili poikaansa. Tosin Thoralf lainasi päivän mittaan monia paikkoja Raamatusta. Aksel kehotti minua panemaan merkille, miten perinpohjaisesti hänen isänsä tuntee Raamatun. Aksel lisäsi, ettei hän ole vasta vanhuudessaan oppinut sitä tuntemaan. Thoralf kysyi Yrjöstä ja sanoi tietävänsä, ettei Yrjökään hyväksy Steniä.

Aksel näytti, miten norjalaista vanhinten kirjaa on sensuroitu. Laestadiuksen ehdollista syntiä koskevasta kirjoituksesta on kokonaan jätetty pois kohta, jossa sanotaan, että jos suruttomuuden tilassa on tehty huurin, niin he ovat velkapäät ottamaan toisensa avioksi, mutta moni mies ei tahdo ottaa huoraansa avioksi, sillä se sotii vanhan aatamin tahtoa vastaan.

Keskustelimme myös raamatunkäännöksistä. Thoralf moitti uutta raamatunkäännöstä, jossa lukee, että usko tulee saarnasta, kun taas vanhassa norjalaisessa Raamatussa sanotaan, että usko tulee kuulosta (Room. 10:17). Thoralf viittasi Jeesuksen sanoihin: *”Jolla on korvat kuulla, se kuulkoon”*. Saarnasta ei ole mitään hyötyä, jollei ihmisellä ole korvia kuulla. Kysyin, osaavatko Thoralf ja Aksel sanoa, mistä voisi ostaa vanhan norjalaisen raamatunkäännöksen. Silloin Thoralf lupasi antaa minulle oman Uuden testamentin ja Psalmien kirjansa. Kun selvisi, että Thoralf oli aivan tosissaan, pyysin häntä kirjoittamaan siihen omistuskirjoituksen. Hän lupasi tehdä niin ja lähettää sitten kirjan minulle.

Posti toi kirjan Turkuun seuraavan koneella kirjoitetun ja kirjaan liimatun tekstin kera:

”Tämä kirja kuuluu Juka Tastille (alkuperäisen musteella kirjoitetun tekstin mukaan ’Juha-Lassi Tastille’). Se on pieni lahja, tai hyvä ensi palkinto rohkeudestasi tulla kattomme alle, Me jotka olemme tulleet täysin mustamaalatuiksi, maalauksen ovat suorittaneet ne, jotka keran olivat parhaita ystäviämme, kuten Daavid sanoo 55. psalminsa 14.-15. värssyissä, Ja lisäksi niin eksyttävä että se on ulottunut Atlantin meren ylitse. Eksymyksemme on siinä, että tahdomme uskoa ja tunnustaa alkuperäistä Lestadiuksen oppia, sen opin on puhunut ja saarnannut kuolematon henki. Lukematon lauma on uskonut ja tunnustanut Lestadiuksen opin väärentämättömänä, ja heitä on vihattu

ja ylenkatsottu, ja he ovat olleet uskollisia kuolemaan asti, ja nyt he veisaavat Jumalan ja Karitsan istuimen edessä voitosta. Näiden uskollisten jalanjalkia tahdomme seurata, nämähän puhuvat kuolemansa jälkeen. Me olemme vannoneet uskollisuutta Jumalalle joka on vienyt meidät pimeydestä ja tähän ihmeelliseen valkeuteen. Sille hyvälle ja laupiaallehan kuuluu kunnia ja kiitos siitä, että olemme pysyneet varjeltuina viekkaasta viettelyksestä, joka on peittänyt koko kristikunnan, ja joka on polkenut Jumalan ja hänen pyhän sanansa ja Kristuksen veren jalkojen alle. Nämä rivit uskontunnustuksenamme. Niin toivotamme sinulle onnea matkallasi edespäin. Lopuksi veljellinen tervehdys vanhalta Thoralf F Jenseniltä.”

Vanha Thoralf oli jo mennyt nukkumaan, kun kysyin ennen lähtöäni Reidarista. Aksel sanoi, että Leevin joukon hajottua he olivat menneet sinne, minne aita oli matalin eli takaisin rukoushuoneelle. Revontulet loimusivat taivaalla astellessani yöllä Kjöllefjordin rantatietä Danielseni talolle.

Seuraavana aamuna maha oli sekaisin ja oksensin. Kävin postissa nostamassa 672 Norjan kruunua ja tapasin pariskunnan, joka oli tullut samalla lautalla kuin minä. Sitten menin M. Horstin toimistoon ostamaan lipun Hurtigrutten-laivalle, joka kulkee pitkin Norjan rannikkoa Bergenistä Kirkkoniemeen ja joka on ollut vuonojen pirstomassa maassa kätevä tapa matkustaa. Lippu Kjöllefjordista Harstadiin maksoi 213 kruunua. Ostin vielä pullon appelsiinilimonadia, kun olin kokenut, että se on hyvä aine mahatautiselle. Kun olin vähän voipunut, menin uudelleen nukkumaan ja heräsin vasta neljältä. Kello kuudelta hain reppuni Kroghilta ja pistäydyin Munde Akselsenilla ostamassa norjankielisen Lutherin kirkkopostillan. Se maksoi 540 kruunua, mutta ajattelin, että ostos on vaivan arvoinen, kun Munde oli kehunut vanhaa käännöstä ja kertonut välittävänsä kirjoja Kjöllefjordissa. Kirjassa on sekä talvi- että kesäpuolen saarnat, yhteensä 1540 sivua. Minulla on siitä yhä valtaosa lukematta.

Oli uudenvuodenaatto, joten ilmassa oli aikamoinen ilotulitus. Tuumin, että samat tavat näyttävät olevan vallalla täällä Pohjolan perällä aavan Jäämeren rannalla. Pienessä Kjöllefjordissakin oli ehkä kymmenen

kaupan joukossa videovuokraamo, niin että ei kansa täällä maailman ääressä ole sen siveämpää kuin rintamaillakaan, jouduin toteamaan.

Uudenvuodenpäivä 1984 oli samalla sunnuntai. Nyt olivat rukoukset Hansin ja Olgan luona, mutta ennen sitä menin käymään naapuritalossa Reidar ja Agnes Øfeldtin luona, kun Thoralfin talo oli pimeänä. Ajattelin, että siellä haluan vielä käydä, sillä olin lähdössä seuraavana yönä Hurtigruttenilla eteenpäin. Reidar oli hyvin tumma mies, kulmakarvatkin olivat mustat ja tuuheat, nenä terävä ja poskipäät korkeat, niin että hän oli aika lailla saamelaisen tai eskimon näköinen. Reidar sanoi, että oli niin ikävää jäädä yksin istumaan mökkiinsä (Atlen ja Randin luovuttua leeviläisyydestä), että he olivat menneet Agnesin kanssa käymään rukoushuoneella eli *”valkoisessa talossa”*. Siellä oli saarnattu samalla tavalla kuin ennen eroja, joten he olivat alkaneet käydä siellä, ja nyt ensi pyhänä heillä on kahvivuoro.

Reidar sanoi, ettei koko hajaannusta Kjöllefjordissa olisi tapahtunut, ellei Jönsson olisi asettunut Thoralfin ja Nils Guttormsenin välisessä riidassa Guttormsenin puolelle [Hengellisen hallituksen vaiheet, s. 64–65]. Reidar antoi siis ymmärtää, että kaiken takana olivatkin Thoralfin sangen inhimilliset vaikutteet. Sain, että jos Jönsson olisi menetellyt toisin, se olisikin osoittanut, että hänellä oli eri henki (kuin se, mikä hänellä oli). Reidar nyökkäsi. Thoralf kirjoitti Nils Guttormsenille, että karvas juuri oli ollut tämä Guttormsenin sana: *”Ei ole lupa vaatia synnintunnustusta. Ei ole lupa kysyä, oletko tunnustanut syntisi. Ei ole lupa kysyä, kenelle olet tunnustanut, eikä synnintunnustus omaatuntoa puhdistaa.”*

Leevin ja Stenin välisestä erosta Reidar sanoi lyhyesti, että eivät he pitäneet Laurin kirjaa sellaisena asiana, että olisi ollut mitään syytä alkaa sitä vastustaa. Muutoinkaan heillä ei ollut minkäänlaista loukkausta tai moitetta leeviläisiä kohtaan, päinvastoin he muistelivat lämmöllä erityisesti Leevi ja Hilka Mäkelää, jotka olivat ilmeisesti yöpyneet heillä kokousten aikana. Leevistä ja Hilkasta oli jäänyt samanlainen mieluisa muisto myös Hans Danielsenille. Reidar myönsi, että nyt on taas mukava, kun ei ole enää juopaa Øyvind Ingilän ja hänen välillä.

Kirjoitin päiväkirjaani: *”Reidar on erityisen mukava mies, todellakin.”*

Pyhärukouksissa saarnasi vuorollaan Krogh, kolossilaiskirjeen 3. luvusta. Kokousväkenä oli sama tuttu kuuden hengen joukko kuin viikkoa aiemmin. Illalla ajattelin käydä vielä Thoralfilla, mutta ketään ei ollut kotona. Tein vielä kävelyn ohi koulun, Rolfin talon, Jakobin talon, Thoralfin talon, Thorin talon, Reidarin talon. Maksoin Hans Danielsenille mielestäni reilun korvauksen siitä, että olin ollut heillä 11 päivää täysihoidossa (tosin olin tehnyt myös lumitöitä).

Krogh ja Danielsen olivat itsekkin parin päivän kuluttua lähdössä Hurtigruttenilla Kiirunaan loppiaiskokouksiin, mutta oli varsin selvästi aistittavissa, että Danielsenilla ei ollut mitään sitä vastaan, että lähtisin Kjöllefjordista jo aiemmin. Olin aprikoinut mahdollisuutta mennä Kiirunaan vähän etuajassa, mutta Sten oli esittänyt Hansille puhelimesta, että tulisin vasta norjalaisten kanssa, *”koska heillä ei ole tyttöjä apuna kotona”*. Toisaalta näytti ilmeiseltä, että norjalaiset eivät olleet erityisen kiinnostuneita minun kanssani matkustamisesta. Danielsen kysäisi, eikö minulla ollut tuttuja Länsi-Norjassa. Päätin sitten mennä etumatkaa Narvikiin.

Hurtigrutten lähti Kjöllefjordista yöllä kello 2.30. Viimeisiksi sanoiksi ennen kuin jätin Jäämeren rannan kalastajakylän kirjoitin kortteeripaikkasani päiväkirjaan:

”OLEN YKSINÄINEN KULKIJA. YKSINÄINEN TUULISESSA MAASSA.”

Seisoessani laivan kannella ja katsellessani kaamosyön pimeyteen pikkuhiljaa häipyviä Kjöllefjordin valoja olin aika ristiriitaisten tunteiden vallassa. Minusta tuntui siltä, ettei sieluni sittenkään löytänyt koko kylästä yhtään lepopaikkaa, vaikka ensimmäisen kerran Thoralfilla käytyäni siltä tosiaankin tuntui. Mutta toinen kerta haihdutti tunteen melkein tyystin. Jakob Akselsenilla ja Rolf Jensenillä käynnit jäivät tekemättä, mutta tapasinhan kuitenkin heidän uskonveljensä Thorin.

Seisoskeltuani aikani laivan kannella menin hyttiini nukkumaan ja vaivuin uneen. Edessä oli runsaan vuorokauden laivamatka ennen Harstadia. Aamupäivällä laiva saapui Hammerfestiin, jota kutsutaan maailman pohjoisimmaksi kaupungiksi. Laiva seisoi Hammerfestissä 10.45–12.30, siis melkein kaksi tuntia, sillä Hurtigrutten palvelee norjalaisten matkustajien lisäksi ulkomaisia turisteja, jotka saavat tilaisuuden tutustua

melkein koko Norjaan laivan kannelta. Turisteja oli nytkin aika paljon, seisoskelemassa kannella ihailemassa ohi lipuvaa lumisten tunturien rivistöä ja aterioimassa ravintolassa.

Marssin pienen Hammerfestin keskustan päästä päähän ja ostin kirja-kaupasta norjalaisen Landstadin uudistetun kirkkovirsikirjan, joka on nyt kädessäni. Kansilehdellä lukee: *”Juha-Lassi Tast ostettu G. Hagenilta Hammerfestissä 2/1 1984 klo 11.30 88 kruunulla ja 70 äyrillä”*. Tienviitassa luki *”Rypefjord”*. Niin, sielläkin asuu joku, ajattelin. Laiva pysähtyi myös Øksfjordissa ja Skjervøyssä. Jossakin täällä on niitä Lyngenin-lestadiolaisia, aprikoin itsekseni. Yöllä laiva seisoj kaksi tuntia Tromssassa (23.30–01.30). Tromssa näytti laivalta katsottuna todelliselta suurkaupungilta. Tosin norjalaiset kaupungit näyttävät suomalaisia isommilta, koska ne on rakennettu tiiviisti vuonoja reunustavien tunturien rinteelle, niin että yhdellä silmäyksellä voi nähdä koko kaupungin. Krogh huomauttikin Suomessa, että suomalaisen kaupungin koosta ei saa oikein käsitystä, kun siitä näkee kerralla vain pienen osan. Tein Tromssan kaduilla kävelykierroksen, vaikka kaikki kaupat olivat tietysti yöllä suljettuja.

Tiistaiaamuna kahdeksan aikaan hyppäsin Hurtigruttenin laivasta Harsstadissa. Takana oli 29,5 tunnin laivamatka. Jatkojin matkaa ensimmäisellä Narvikin-bussilla. Ennen bussin lähtöä kirjoitin päiväkirjaan:

”Harstad, 3/1 1983 a.D. (9.52). Eilisen päivän matkasin Hurtigrutalla Kjöllefjordista tänne; maissa kävin Hammerfestissa (10.45–12.30) ja Tromssassa (23.30–01.30). Nyt istun bussissa, joka lähtee kohta kohti Bjerkvikiä. Mää aattelin kumminkin jäädä pois jo siällä, jos siällä olis vielä kokoukset menossa niin että vois haastatella Ralf Stjuarttia. Vaan Jumalan tahto tapahtukoon.”

[Ralph Stewart oli toinen saarnaajista, jotka toteuttivat Melvinin erottamisen saarnaajan virasta. Tapasin hänet kaksi vuotta myöhemmin Jällivaarassa. Hän sanoi minulle: *”Et sinä tuota surua ainoastaan omille vanhemillesi, vaan myös taivaalliselle vanhimmalle.”* Yritin kertoa, millaisten asioiden vuoksi olin joutunut lähtemään tälle tielle, mutta hän keskeytti heti minut sanoen, ettei hän halua kuulla siitä.]

Tekstini jatkuu:

”Mää en kyllä oikeen tiä kuinka mää viättäisin nää kaksi päivää ennen kun August ja Hans tulee tänne. mää en oo kumminkaan ajatellu mennä viä Kiirunaan kun Steeni halus että mää tulisin vasta norjalais-ten kanssa (kun niillä ei oo tyttöjä apuna kotona). Toisaalta tekis mieli käydä Eerolla mutta jos mää odotan norjalaisia niin mää saisin tilaisuuden ottaa puheeks kaikkia näitä asioita. Varjele ja johdata ny mua etten mää lankeis ulkokullaisuuteen tällä matkalla (enkä myös ylpeyteen tai vihaan eli katkeruuteen). Amen. kirjoitti omalla kädelläni ja NY-kynällä, Julassi”

Bussissa juttelin nuoren miehen kanssa, joka ihmetteli norjan taitoani. Kahden viikon oleskelu Norjassa oli ollut tehokas kielikurssi. Hän kertoi ystävästään, joka oli myös kiinnostunut kielistä ja opetteli niitä nauhurin avulla.

Hyppäsin kyydistä Bjerkvikissä ja kävelin kirkonmäelle. Paikka näytti autilta, vain lestadiolaiselta näyttävä nainen oli siivoamassa kirkkoa. Hän kertoi, että uudenvuodenkokoukset olivat loppuneet jo sunnuntaina. Olin siis kaksi päivää myöhässä. Keskustelin vähän aikaa siivoojatädin kanssa. Sanoin hänelle, että kysymys on, että kristillisyys säilyisi sellaisena kuin se on ollut alusta. Nainen vastasi hymyillen: *”Meidän pitää uskoa, että Jumala varjelee meitä.”*

Matkustin seuraavalla bussilla Narvikiin. Kaupunki näytti samanlaiselta kuin kymmenen vuotta aiemmin, jolloin olin käynyt siellä vanhempieni kanssa Kiirunan helluntaikokousten jälkeen. Kuljeskelin kaupungilla, kävin merimieskirkossa ja katsomassa rukoushuonetta. Kirjakaupasta ostin norjankielisen saamen kielen oppikirjan. Kirjakaupan myyjät tuntuivat katsovan vähän kummeksuen minua, kuin arvellen, mikähän kulkuri tuommainen lienee.

Illalla päätin mennä Kåre Kuraasille, joka oli makkaratehtailija, paikkakunnan saarnaaja ja Länsi-Norjan lähetysmies. Olin nähnyt hänet Jällivaaran joulukokouksissa, ja hän oli minusta vaikuttanut sydämelliseltä ja ystävälliseltä mieheltä. Hänen isänsä Ole Kuraas oli Hans Danielsenin arvostama. Ajattelin, että ehkäpä saisin yöpyäkin Kuraasilla. Katsoin

puhelinluettelosta osoitteen ja suunnistin saamani kartan avulla perille. Omakotitalo makkaratehtaan kupeessa oli todella hieno. Isäntäväki päästi minut sisälle. Makkaratehtailijan talo oli sisältä ainakin yhtä hieno kuin ulkoa, avarassa olohuoneessa oli mahtipontisia sohvakalustoja. Ellei olisi ollut pimeää, suurista ikkunoista olisi epäilemättä avautunut upea näkymä tunturin rinteeltä alas kaupunkiin ja Ofotenin vuonolle. Kerroin, millaisella matkalla olen, mistä olen tulossa ja minne olen menossa. Illan mittaan Kåre Kuraas ”*puhui paljon mutta [sanoi] vähän*”, olen kirjannut päiväkirjaani. Sainkin olla enempi kuulijana. Mieleeni jäi, että hän käytti tiuhaan sanoja ”*menighet*” (seurakunta) ja ”*felles*” (yhteinen).

Hän kertoi Edvard Lundista, joka oli ensin eksynyt Kjöllefjordin eriseuraan mutta tullut sitten takaisin. Edvard Lund oli joutunut välittäjäksi Thoralf Jensenin ja Jakob Akselsenin välisessä kiistassa, jolloin hän näki, että kyseessä oli vain rakastamattomuus. Ajattelin, että Edvard Lund oli varmaan se pitkä kjöllefjordilainen mies, joka Itä-Norjan lähetyksellä 1979 hakeutui aina Jönssonin ja toisten saarnaajien lähelle, niin että nimitimme häntä Teemun kanssa leikillämme turvallisuusmieheksi, kun hänellä oli vielä mustat aurinkolasit. Kåre Kuraas kertoi oppineensa tuntemaan hyvin Lauri Koistisen, kun hän kävi 1960-luvun lopulla monta kertaa Narvikissa. ”*Me pidimme Laurista*”, sanoi Kåre.

Aika kului ja alkoi olla aika mennä nukkumaan. Rouva Kuraas istahti neuvottoman näköisenä nojatuoliin lähelle miestään, kuin odottaen ohjeita, mitä tehdä. Hän ehti istua hyvän tovin, ennen kuin isäntä sanoi minulle: ”*Emme me voi ottaa sinua tänne yöksi, kun sinulla on ollut tuollaisia yhteyksiä.*” Niinpä hyvästelin makkaratehtailijan rouvineen ja astuin Narvikiin pimeään yöhön. Huokailin raskaasti astellessani mäkeä alas. Näin tässä on nyt sitten käynyt, täällä lapsuuteni hengellisessä kodissa. Äsken Kåre Kuraas kertoi Edvard Lundista, joka oli tunnistanut eriseuran rakastamattomuudesta. Vähitellen hengitykseni tasaantui, ja löysin keskustasta sopivan majapaikan nimeltä Breidablikkens gjestgiveri (= kestikievari). Maksoin huoneen kahdeksi yöksi ja painuin unten maille. Aamulla herättyäni lähdin taas kaupungille. Menin kirjastoon ja löysin sieltä mielenkiintoisen näköisen kirjan, Dagmar Sivertsenin ’Laestadianismen i Norge’ (= Lestadiolaisuus Norjassa) vuodelta 1955. Kirjastossa

vierähtikin muutama tunti. Sivertsen kirjoittaa kirjassaan esimerkiksi, että liputus on tuntematonta kaikissa lestadiolaisryhmissä ja Thoralf Jenssen on (Nils Jensenin ohella) esikoisuuden johtava saarnaaja Länsi-Ruijassa.

Mieleeni tuli, että voisinhan yrittää löytää Arne Ingebrigtsenin talon, jossa olin ollut vanhempieni kanssa vuosikymmen aiemmin. Selvisi, että he asuivat Ankenesissa, jonne oli muutama kilometri keskustasta. Ajattelin saavani samalla liikuntaa, kun kävelen sinne. Kysytyäni muutaman kerran tietä löysin perille. Isäntä Arne oli pihalla. Hän tunnisti minut heti Tastiksi ja kutsui sisälle. Kerroin käyneeni edellisenä päivänä Kuraasilla mutta yöpyneeni hotellissa, koska he eivät halunneet ottaa minua yöksi. Ingebrigtsenit pahoittelivat tapahtunutta ja sanoivat, että minun olisi pitänyt tulla heti heille, niin ei olisi tarvinnut mennä hotelliin. Kotona oli myös Ingebrigtsenien nuorin tytär Eli, joka oli ollut pikkutyttöinä vanhempiensa mukana meillä Tampereella. Nyt hänelle oli venynyt mittaa yli 180 senttiä.

Kerroin Ingebrigtseneille olevani tulossa Kjöllefjordista ja matkalla Kiirunaan kokouksiin. Arne kysyi, paljonko Kiirunaan on tulossa kokousväkeä. Sanoin, että joitakin kymmeniä. Arne totesi, että niin, useimmat pysyvät oikeassa seurakunnassa. Arne kertoi tapauksesta, kun Thoralf Jensenä oli pyydetty Länsi-Norjassa saarnaamaan ja hän vastasi: *”Niin, te haluatte kuulla, kuinka huonosti minä saarnaan.”* Arne sanoi, että hän ei olisi sitä uskonut, ellei hän olisi omin korvin kuullut sitä. [15 vuotta myöhemmin Arne kertoi Thoralfin pyytäneen seuraavana vuonna anteeksi näitä sanojaan]. Arne kertoi, että Jonn Olai Elvebakk saarnaa terävästi parannusta kristityille, mutta kerran hän oli saarnannut pelkkää evankeliumia. Kun ihmettelin isäntäväelle, eikö kristillisyydessä ole tapahtunut kuitenkin muutos, kun ennen tällainen kotikoreus on saarnattu synniksi. Emäntä Gunhild kiiruhti selittämään, että he ovat vain tottelemattomia. Ingebrigtsenit vaativat minut jäämään heille yöksi, vaikka sanoin jo maksaneeni hotellihuoneeni. Minusta näytti siltä, että tämän takia kristillisyydessä on käynyt näin: mitä merkittävämmässä asemassa joku saarnaaja on, sitä tarkempi hän on omasta kunniastaan ja asemastaan, eikä silloin voi myöskään nousta vastustamaan julkista vääryyttä. Tavallisilla

rivikristityillä, kuten Ingebrigtseneillä, ei ollut samanlaista ongelmaa, ja siksi he olivat valmiita tarjoamaan minulle yösjän.

Aamulla pääsin Arnen ja Elin mukana Narvikin keskustaan. Kävin hake-massa tavarani hotellista ja soitin Armidalle (muistaakseni ilmoitin yrit-täneeni vielä käydä heillä, mutta he eivät olleet kotona). Kävelin rauta-tieasemalle, missä tapasin August Kroghin ja Hans Danielsenin. He eivät näyttäneet kauhean iloisilta. Junassa mietin ylitettyämme valtakunnan-rajaa, onkohan Norjan ja Ruotsin välinen raja kauttaaltaan myös kieli-rajaa, vai puhutaanko jossakin kohdassa Norjan puolella ruotsia tai Ruot-sin puolella norjaa. Istuin penkissä saarnaajien takana. Kysyin heiltä, voi-sinko vähän keskustella heidän kanssaan. Danielsen sanoi, että voin kes-kustella Kroghin kanssa. Krogh sanoi, ettei täällä junassa ole oikein rau-haa keskustella, kun ympärillä on koko ajan hälinää. Ilmeistä näki, ettei Kjöllefjordin saarnaajaparilla ollut erityisiä keskusteluhalujakaan.

Sten oli meitä vastassa Kiirunan rautatieasemalla Daniel Jannokin kanssa. Daniel oli juuri jäänyt orvoksi, kun hänen äitinsä Elisabet oli kuol-lut suunnilleen 50-vuotiaana. Isä oli kuollut jo aiemmin. Emme ehtineet olla pitkään Stenillä, kun piti rientää iltakokouksiin. Suomesta olivat saa-puneet Kuokkasen Vilho ja Laina, pojat Reijo ja Leo sekä Leon tytär Laura, Aulis ja Taimi nuorimpien lastensa Leilan ja Saulin kanssa, Raittisen Jaska ja Laurellin Martti. Leo oli ehtinyt käydä Kaalasväylässä Vilhelm ja Fred-rika Stålnackella, ja hän kertoi Vilhelmin olevan kaunispiirteinen mies. Sten oli huomauttanut Leolle, että olisi hyvä, jos Vilhelmillä olisi aikaa tulla kokouksiinkin.

Sten saarnasi avajaiskokouksessa torstai-iltana Kiirunan kirkon pikkusa-lissa tekstinään Ef.4. Kesken saarnan alkoi kuulua piipitystä huoneen pe-rältä. Kesti hetken, ennen kuin tajusin, että sehän on oma herätyskelloni. Riensin juoksujalkaa takilleni ja suljin laitteen. *”Vai niin, täällä kummit-telee”*, Sten totesi ja jatkoi saarnaansa. Kun hän pääsi kohtaan *’yksi Herra, yksi usko, yksi kaste’*, hän selitti, että Kristus on seurakunnan herra. Sten kuvaili, mitä siitä seuraisi, jos jokainen tekisi oman päänsä mukaan, Albert menisi Amerikkaan, Uno Norjaan ja Sten itse Suomeen. *”Eikä yksityisenkään sovi lentää ja kulkea miten sattuu”*, Sten lisäsi.

Seuraava päivä oli loppiainen, 6.1., ruotsiksi *”trettondagen”* eli kolmas-toista päivä joulusta. Heti aamulla Sten pyysi Norjan saarnaajat ja minut yläkertaan. Saapa nähdä, mitä nyt tapahtuu, ajattelin jännittyneenä. Tämä taisi olla ainoa kerta, kun kävin Växlaregatan 8 keltaisen talon yläkerrassa. Kamarissa tuntui siltä, että Sten tuli täysin ulos nahoistaan, nyt keskustellaan ilman naamioita. Tekstiä tuli aika kiivaaseen tahtiin:

”Nämä Norjan saarnaajathan kielsivät sinua menemästä Thoralfille, ja sinä vain menit. Sen tähden, jos on niin, että et ole saattanut puolustaa siellä Lapinmaan ja Norjan saarnaajia, siitä sinun pitää tehdä parannus. Ja minä pidän sen hyvin pahana, kun sinä lähdit kesällä Amerikassa puolenpäivän aikaan Ralphin mukaan ja tulit vasta myöhään illalla takaisin. Olit koko päivän hänen kanssaan, joka ei muuta tee kuin heittää paskaa kristillisyyden työntekijöiden päälle. Jos olisit tullut Amerikkaan yhdessä meidän kanssamme, olisin estänyt sen, mutta nyt en tehnyt sitä, kun en tiennyt, mitä olit sopinut amerikkalaisten kanssa. Mutta pidin sen erittäin pahana. Ja sen tähden kysymys on vain siitä, että korjaat nämä kaikki tyynni, ja parasta olisi, että kirjoitat kirjeen ja pyydät anteeksi.”

Saatuani suunvuoron totesin, että jos nyt teen parannusta matkoistani, se on vain ulkonainen puhdistus, jos ei kaiveta niitä asioita, mitkä ovat siinä alla. Sten korotti ääntään:

”Niin, sinä olet ajatellut, että tässä on koira haudattuna [”en ugglar i mossen” = ”pöllö suossa”], ja sen tähden sinä olet kulkenut tuolla tavalla!”

Myönsin asian, mutta Sten kehotti vain korjaamaan ja anomaan anteeksi. Sanoin, että jos rupeaisin pyytämään anteeksi matkojani, minun pitäisi aloittaa siitä, kun tulin yhtenä kesäkuun päivänä hänen pihamaalleen, vaikka minua oli Suomessa kielletty siitä. (Isä oli sanonut niin; David Björkhän ei kieltänyt).

Kysyin samalla, mitä heidän Parkalompolosta kirjoittamansa kirje tarkoitti käytännössä koskien esiliinaa Norjassa. Sten sanoi, ettei hän tiedä, mitä vanhimmat ovat saarnanneet Norjassa. Danielsen sanoi tähän väliin, etteivät he ole koskaan saarnanneet esiliinasta Norjassa. En muista

Norjan saarnaajien muuta sanoneenkaan, istuivat vain hiljaa tukihenkilön roolissaan. Ajattelin, miltä Norjan saarnaajista tuntuu, kun Sten ei luota heihin niin paljon, että hän olisi uskonut heidän kertomuksiaan: vaikka Danielsen sanoi, että vanhimmat eivät koskaan ole saarnanneet Norjassa esiliinasta, silti Sten ei tiennyt, miten he ovat saarnanneet.

Keskustelu loppui, kun Stenille kävi selväksi, etten aikonut tehdä vaadittua parannusta. Ajattelin, että nyt olen jo toista kertaa vähän yli vuoden aikana samassa tilanteessa: kolme saarnaajaa puhuttelee minua ja vaatii tekemään parannusta osoittamatta kuitenkaan minkäänlaista halua tutkia, miksi olen joutunut toimimaan tavalla, josta minulta vaaditaan parannusta.

Kun kävelimme portaita alakertaan, tunsin sanomatonta huojennusta. Ennen Norjan-matkaani olin ajatellut, miten tämä umpisolmu voi mitenkään aueta, mutta Jumala järjestikin asian paremmin kuin olisin osannut ajatellakaan, kun he itse sysäävät minut pois. Tuollaista parannusta en voinut ajatellakaan tehdä. Ajattelin, että nyt olen vapaa lähtemään Honkilahteen.

Aulis pyysi minua tulkiksi optikkoreissulle. Optikko osasi ihan hyvin suomea, joten ei minua siellä tarvittu. Autossa kerroin Aulikselle aamuisesta puhuttelustani. *”On se hyvä, ettet ole mennyt semmoista parannusta tekemään”*, Aulis puuskahti syvään huokaisten. Kerroin matkastani ja sen taustoista minkä ehdin, ennen kuin palasimme Stenille. Loppiaispäivänä oli vain yhdet kokoukset, Krogh saarnasi roomalaiskirjeen 8. luvusta.

Illalla oli tutkintoa raamatunpaikasta:

”Jos sinä uhraat lahjas alttarille ja siinä muistat, että veljellä on jotakin sinua vastaan, jätä lahjas alttarin eteen ja mene sopimaan veljes kanssa, ja tule sitten uhraamaan lahjasi”.

Lauantaiamuna Sten, Aina, Anna-Lea Gunnelbrand ja Daniel Jannok lähtivät Jällivaaraan Elisabet Jannokin hautajaisiin. Niinpä kokoukset pidettiin ilman Steniä. Kirkon luona Hilma Pekkari valisti minua, että alkoholi on hyvä, jos sitä ottaa vähän sairauden hoitoon, *”mutta Steeni ei kyllä hyväksy sitä”*. Hetken minusta tuntui, että Sten onkin totuuden mies. Päivällä saarnasi Hans Danielsens roomalaiskirjeen 12. luvusta ja illalla

August Krogh psalmista 51. Krogh mainitsi saarnassaan, että moni ottaa alkoholia, kun on vilustunut tai pelkää vilustuvansa.

Väliajalla juttelimme Johanssonilla. En tiedä, olinko ainoa, jonka mielestä ilmapiiri tuntui vapaammalta nyt, kun Sten oli poissa. Krogh ja Danielsen muistelivat menneitä. Danielsen kertoi Kjöllefjordin saarnaajan Oskar Pedersenin sanoneen hänelle hajaannuksen aikaan: *”Uskotko sinä, että olisi noin vähän niitä, jotka näkevät?”* Lofoottien saarnaaja Ole Fredriksen – jonka punainen silmälasikotelo oli jäänyt mieleeni Jällivaaran joulukokouksista – puolusti Boremanin postillan lyhennyksiä kirjeessään Hansille, että Laestadius on vain toistanut saman asian moneen kertaan saadakseen paksumman kirjan. Laurellin Martti tuhahti ihmeissään: *”Eihän silloin ole edes ollut mitään suunnitelmia painattaa postillaa”*.

Danielsen muisteli sitäkin, miten paljon Lapissa oli kristityitä siihen aikaan, kun hän oli käynyt täällä ensi kertoja, vaikka saarnaaja Bertheus Antonsen Beisfjordista oli sanonut heille, että August Isakssonin puolelle jäi vai pari kolme ihmistä. Ruokapöydässä oli niin paljon väkeä, *”ja se oli vain pieni osa kaikista kristityistä, joita Lapissa oli siihen aikaan”*. Tästä hän oli kertonut useasti aiemminkin minun kuullen. Ehkä Hans Danielsenin mielessä väikkyi ihanteena aika, kun norjalaiset olivat juuri saaneet yhteyden Lappiin. Siksi hän palasi niin mielellään keskustelussa tuohon vaiheeseen.

Raittisen Jaska otti tutkintoon laupiaan samarialaisen vertauksesta sanat: *”ja sitoi hänen haavansa ja vuodatti niihin öljyä ja viinaa”*. Jaska kysyi, kuulostaako tämä oikealta järjestykseltä, kun haavat sidotaan ensin ja sitten vasta vuodatetaan niihin öljyä ja viinaa.

Kun kävelimme Auliksen ja Martin kanssa kirkolle, Martti ehdotti, että yrittäisimme ottaa puheeksi kysymyksen tulikasteesta. Martti mietti, miten sen voisi tehdä niin, että säästäisi Stenin kunniaa. Martti oli varmaan saanut lisää aihetta Stenin saarnattua ensimmäisessä kokouksessa efesolaiskirjeen 4. luvusta, jossa puhutaan yhdestä kasteesta. Stenhän selitti sen aina tulikasteeksi.

Illansuussa hautajaisvieraat saapuivat Jällivaarasta. Sten kertoi ruumiin-avauksessa todetun, että Elisabet Jannokin sydän oli ollut täysin kuollut, vaikka hänellä ei ollut ikää 50 vuotta enempää.

Sunnuntaina oli ehtoollisjumalanpalvelus Kiirunan kirkossa, jossa Sölve Anderzén saarnasi. Kun Sten tuli ehtoollispöydästä Kroghin ja Danielsenin kanssa, kuulin jonkun kuiskaavan takanani toiselle: *”Sten”*.

Jälkeen kirkonmenojen oli kyläily Anna-Lea Gunnelbrandin tyttären Gun-Brittin luona. Siellä oli muitakin Anna-Lean tyttäriä. Kun aloin jutella heidän kanssaan ruotsiksi, yksi heistä sanoi: *”Me osaamme kyllä suomea.”* Hän muisteli, kuinka koulussa oli suomen puhuminen kielletty. Näytti siltä, että tyttäret halusivat puhua äidinkieltään, kun siihen vain suotiin tilaisuus. Gun-Britt kysyi, kuuluvatko Laestadiusen saarnat Raamattuun. Krogh vastasi, että Laestadius selittää meille Raamattua. Aulis kysyi Gun-Brittin mieheltä, mikä on sellainen kirja, jota näkee lukea sitä paremmin, mitä pimeämpää on. Mies ei osannut vastata, mutta Gun-Britt oli sanonut myöhemmin Aulikselle, että nyt hän tietää, mikä se kirja on, se on elämän kirja. Aulis oli vastannut: *”Ei, vaan omantunnon kirja.”* Kun Aulis kertoi tästä, arvelin Gun-Brittin tarkoittaneen elämän kirjalla samaa, siis kirjaa, johon on kirjattu kaikki, mitä ihminen on elämän aikana tehnyt. Taimi sanoi vähän moittien miehelleen: *”Niin, sinä et vain ymmärtänyt, mitä hän tarkoitti.”*

Sunnuntaina oli vain yksi kokous. Stenin poika Gunnar tuli myös kuulemaan. Vaihdoin hänen kanssaan muutaman sanan siitä, kuinka pitkä kaamosaika on Kiirunassa. Sten saarnasi Luukkaan evankeliumin 15. luvusta. Anna-Lean tyttäret istuivat penkissä, ja ainakin yksi heistä oli sangen liikuttunut Stenin kuvatessa tuhlaajapojan tuntemuksia. Yritin tulkatakseni olla katsomatta hiljakseen itkevää naista voidakseni itse pysyä vakaana ja rukoilin sydämessäni, että hän ei vain nousisi. Ajattelin, että on tämäkin tilanne. Joudun tässä tulkkaamaan ja samalla toivomaan, että kukaan muu ei tulisi kiedotuksi tähän sotkuun, kun olin nyt täysin vakuuttunut siitä vääryydestä, minkä Sten oli oman kunniansa varjelemiseksi tehnyt ja hajottanut lahjojensa avulla tämän pienen lauman,

joka oli pelastunut Boremanin petoksesta. Raattamaa sanoi Ullatin kansapuheessa 1854:

”Sillä juuri niistä saarnamiehistä, joita jonakin pidetään, tahtoo viholinen repiä eriseuraisuuden rakentajiksi muutamia, niin kuin se on tapahtunut itäsyryssä tätä kristillisyyttä” (I VK, s. 44).

Vain se, *”jota jonakin pidetään”* ja jolla on luontaiset ominaisuudet saada toiset peräänsä, voi saada aikaan vakavia vahinkoja. Eivät keskinertaisuudet siihen kykene. Jos sellaiset saarnamiehet kuin Gunnar Jönsson ja Sten Johansson eivät voi nöyrytyä korjaamaan omia asioitaan, seuraukset ovat kauhistuttavat. – Anna-Lean tyttäret pysyivät penkissä, mutta anteeksi kävi pyytämässä muun muassa Stenin tytär Lena.

Illalla keskustelimme Johanssonien olohuoneessa. Yhtäkkiä Sten astui huoneeseen ja alkoi selittää aika tohkeissaan, että oli muuan sellainen, joka kulki maasta toiseen ja puhui vain pahaan toisesta, joka kuitenkin oli täysin syytön. Aulis tokaisi siihen iloisesti jotakin, joka on häipynyt mielestäni, mutta se sai Stenin poistumaan huoneesta. Hans Danielsen katsoi nauraen minua ja lausui merkilliset sanat: *”Kun perkele tulee tyhmäksi, niin se paljastaa itsensä.”* Suomalaiset eivät tietenkään hänen norjankielistä virkettään ymmärtäneet. Minusta näytti, että äkillisesti lauennut tilanne sai Danielsenin paljastamaan todelliset ajatuksensa. Hän ei varmaan ehtinyt harkita, mitä hän sanoi. Sten pysyi koko illan poissa olohuoneesta, kävi vain välillä kurkkimassa ovensuusta.

Pyysin kuitenkin Stenin vielä kamariin keskustelemaan. Sanoin hänelle, että en ole voinut ymmärtää, että olisi väärin käydä kenen luona tahansa tai puhua kenen kanssa tahansa, riippuu vain siitä, mitä siellä puhuu. Viittasin myös Leevin kirjeeseen Stenille [marraskuulta 1976], jossa Leevi sanoo, että Sten olisi pyytänyt muutaman miehen läsnä ollessa anteeksi ensimmäisen Suomen-lähetysten vastustamista. Sten sanoi, ettei hän muista sellaista. Minusta hänen ilmeensä ja sanansa olivat ristiriidassa. Mieleni teki sanoa: *”Valehtelet(te)!”*, mutta en sitä kuitenkaan tehnyt. Muistutin Steniä, miten hän neljä vuotta aiemmin oli kertonut minulle pyytäneensä Evald Larssonia ja David Björkiä sanomaan terveisiä William Erikssonille ja Gunnar Jönssonille, että he ovat valmiita sopimaan, mutta mitään ei kuulunut. Kysyin Steniltä, että kun nyt on taas tapahtunut

hajaannus ja Kalle yrittää tulla vielä keskustelemaan, miksei hän toimi samalla tavalla kuin Larssonin ja Björkin kanssa vaan kärkee muitakin sanomaan Kallelle: *”Voi sinä perkeleen poika, täynnä kaikkea vilppiä ja pestosta”*. Sten vastasi vain, että jos Kalle tulisi vielä kolmannen kerran, samalla tavalla hän sanoisi edelleen. En siis saanut vastausta kysymykseeni, miksi Stenin mielestä boremanilaisia ja leeviläisiä saarnaajia piti kohdella niin eri tavoin.

Kerroin Aksel Jensenin sanoneen, että Stenkin oli saarnannut esiliinasta Kjöllefjordissa, Lauri oli saarnannut päivällä ja Sten illalla. Sten sanoi saarnanneensa vain esikuvasta, hän ei ollut maininnut esiliinaa. Ajattelin, olikohan tuokin Stenin tasapainoilua, jonka voisi halutessaan tulkita kumpaan suuntaan vain. Aksel oli joka tapauksessa käsittänyt Stenin vahvistaneen Laurin puheen.

Juttelin myös Hans Danielsenin kanssa Stenin kellarikerroksessa. Hans vetosi minuun, että lopettaisin matkusteluni. Hän toisti Kjöllefjordissa lausumansa, että vaikuttimenani on vain tiedonhalu. *”En halua sinulle mitään pahaa, siihen sinä olet saanut aivan liian suuren sijan sydämesäni, mutta tahtoisin vain antaa sinulle sen neuvon, että lopeta tuo matkustelu.”*

Minusta puhe kuulosti tällaiselta: *”Sinähän näet, että Sten ei tykkää tuolaisesta, joten älä viitsi enää kiertää maailmaa ja käydä kyselemässä toisilta. Ollaan vain yhdessä tässä, käydään kokouksissa, tutkitaan raamatunpaikkoja ja pidetään rakasta kanssakäymistä.”*

Siinä mielessä Danielsenissa oli jotakin samaa kuin Nousiaisessa, vaikka hän olikin kiivaamman luontoinen. Nytkin hän ilmeisesti huomaamattaan puhui aikamoisen kovalla äänellä. Alakerrassa peseytymässä käynyt Kuokkasen Laina huomautti minulle myöhemmin hymähtäen Danielsenin äänen voimakkuudesta ja minun rauhallisuudestani.

Hans Danielsenin kauniista vetoomuksesta huolimatta tunsin, että jos Sten on menetellyt vilpillisesti näissä pikku joukon hajaannuksissa, olen itse samassa liemessä, jos näen vääryyden ja kuitenkin seuraan sitä. Silloinhan olisi yhtä hyvin voinut totella Nousiaisen kehotusta *”olla vain hyvässä turvassa ja käydä seuroissa, niin kuin se on meille vanhoille hauska*

asia, kun nuoret käyvät seuroissa”. Nousiaisen neuvoa noudattamalla olisi vielä saanut nauttia paljon suuremman joukon ystävyydestä ja kanssakäymisestä.

Minusta tuntui, että Norjan saarnaajat tunsivat ehkä joutuneensa kiusalliseen välikäteen, kun Sten otti heidät tukijoukoiksi ryöpyttäessään minua yläkerran kamarissa perjantaiaamuna. Jotenkin minun kävi heitä vähän sääli, vallankin Danielsenia. Siitä on jo neljännesvuosisata, kun hänen mainen matkansa päättyi Tromssan keskussairaalassa, mutta jostakin syystä juuri hänen hahmonsansa on noussut monta kertaa sielun silmien eteen, kun olen ajatellut, miksi sen pikkuisen joukon, joka oli paennut Boremanin vääryyttä, pitikään pirstoutua sillä tavalla.

[Toinen henkilö, joka on usein muistunut mieleen, on Albert Jänkänpää. Olin mukana kesäkuussa 1984, kun Koistisen Kalle halusi välttämättä lähteä Markittaan Albertia tervehtimään. Kalle muistutti isäntäväkeä siitä, että he olivat hyljänneet Leevin. *”Emme me ole hyljänneet Leeviä”*, Albert vakuutti. Kalle kysyi, miten on, jos kristillisyyden esikuva opetetaan eri lailla eri valtakunnissa. Albert lausui mietteliäänä: *”Siinä on paikka.”* Albert kuoli puoli vuotta myöhemmin 79 vuoden iässä.]

Illalla Sten selitti keittiön pöydän ääressä, että Leevi oli joskus koettanut laittaa Mäkelän Heimon saarnaamaan Lapissa, mutta hän oli estänyt sen. Leevi oli yrittänyt vielä sanomalla: *”Se on hyvä saarnaaja, minä olen kuullut sitä Suomessa”*. Sten oli pysynyt tiukkana, meille ympärillä oleville hän totesi aika ärhäkkäästi: *”Kyllä sen tietää, kuinka siinä käy, kun pojat pannaan hallittemmaan!”* Ihmettelin, mitä toiset suomalaiset mahtavat tuosta ajatella, kun Stenin omankin kuvauksen mukaan kysymys oli vain siitä, että Leevi halusi saarnauttaa nuorta saarnaajaa.

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

Kotimatka Kiirunasta – Tenho haluaa kuulla – Åge Østremin kirje – Saarisaloilla – käynti Kuokkasilla ja Raittiilla – Tenhon kanssa Honkilaudessa – Severi Mäkelä muistelee – mitä ajatella Laurista – Gunnar Jönsson vs. Sten Johansson – Reino Syrjällä – Salosilla – kirje Stenille – Auliksen kanssa Tyyne Laurikaisella – mietteitä Pikku-Leevistä – kirje Salme Yleniukselle – Toivo Mäkelän keskustelu Stenin kanssa – Ossi Myllymäen kirje – hätä ajoi Honkilahteen – kirje Esteri Sukarille – Hämeenlinnaan korjaamaan asioita – Boremanin ja Wettaisen postillat – Odd Minde ja Gunnar Persäter eivät keskustele – David Björk ja saarnaajien harhaaskel – Toivo Niemen muistotilaisuus – Tyyne Laurikaisen poismeno – kokoukset Mouhijärvellä – toinen kirje Lauri Koistiselta – kokoukset Eero Mäkelän luona Kiirunassa – tunnustus Tampereen rukoushuoneella – Laestadius ja kristillisyyden tuntomerkit

Aamulla lähdimme kotomatkalle Paloniityn autossa. Meitä oli neljä, Aulis, Taimi, Laurellin Martti ja minä. Matkalla juttelimme kaikenlaista kristillisyyden menneistä vaiheista. Kerroin, mitä tiesin Mäntyvaaran, Puoltikasvaaran, Palohuornasen, Purnun ja muiden kylteissä vilahtavien kyltien saarnaajista. Aulis vilkaisi peruutuspeilistä takapenkillä istunutta vaimoaan Taimia ja kysäisi: *”Jokos ne tihrusilmät on mennyt kiinni?”* Sitten hän jatkoi laulamalla: *”Orvokkini, tihrusilmä...”* (Taimin toinen nimi on *Orvokki*). Taimi sanoi, että odotas kun se kääntyy, niin hän sylkää. Minulle Aulis ja Taimi olivat tulleet niin tutuiksi, että leikkipuheet naurattivat. Todellisuudessa he olivat sangen kiintyneitä toisiinsa. Silloin juuri voikin laskea leikkiä. Joskus Taimi mainitsi, että hänelläkin on sellaisia vaikutuksia, että pitäisi käydä leikkauksessa, jossa nostettaisiin silmäluomia, että tulisi vähän nätimmäksi. Aulis huudahti: *”Mitä minä kuuleenkaan! Vai vielä nätimmäksi!”*

Aulis ja Martti ehdottivat, että minäkin vois ajaa vähän matkaa. Siirryin sitten rattiin. Olin saanut kortin melkein neljä vuotta aikaisemmin mutta ajanut sangen vähän. Näin peilistä, että joku lähti ohittamaan mutta joutui perumaan aikeensa, kun vastaan tuli auto. Painoin hätäpäissäni jarrua, mutta ohitusta yrittäneen auton onnistui silti päästä taakseni. Aulis ja Martti hillitsivät itsensä eivätkä sanoneet mitään, mutta ennen Jyväskylää he ehdottivat kuskin vaihtoa. Jyväskylässä ei ollut nimittäin vielä ohitustietä. Perässä ajanut Kuokkasen Reijo sanoi taukopaikalla, että

kahden auton väliin ei jäänyt monta senttiä tilaa. Minua nolotti, kun olin sellainen tunari.

Martti oli aika totisen oloinen, kun jätimme hänet kotiportille Hätilään. Näki selvästi, ettei matka ollut hänelle oikein iloinen kokemus. Paloniit-tyjen kanssa juttelimme kahteen asti yöllä. Arastelin varmaan vähän Marttia, niin että en halunnut autossa alkaa puhua kokemuksistani. Aulikselle ja Taimille kerroin Amerikan ja Norjan matkoistani. Selitin, miksi olin tuntenut, että minun täytyy saada perin pohjin selville, mitä tässä pikku joukossa oikein on tapahtunut. Totesin Aulikselle ja Taimille, että en ole voinut purkaa tuntojani oikein kenellekään ennen kuin nyt, kun minulta vaadittiin suoraan parannusta matkoistani. Taimikin sai tietää, mistä minulta oli vaadittu parannusta. Hän kertoi, että kun Sten oli saarnannut loppiaiskokousten avausaarnassa, ettei yksityisenkään sovi lentää ja kulkea miten tahansa, hän oli ajatellut, että heitä tuo nyt tarkoittaa, kun he ovat taas lähteneet tänne Lappiin asti kokouksiin.

Muistelin Amerikassa kuulemaani, muun muassa, että Linda Niska kertoi sanoneensa pojalleen Charlesille: *”Mikset sinä lähde, äläkä tule koskaan enää takaisin”*. *”Eiks oo kauheeta”*, totesi Taimi lisäten, että hyvä tietää. Taimi sai vasta nyt kuulla, että amerikkalaisten ymmärryksen mukaan opetuslapset uudestisyntyivät helluntaina. Aulis oli siis pitänyt suunsa kiinni. Taimi kivahti: *”No mitä varten ne sitten on lähtenyt isolta puolelta?”* Aulis vastasi, että pyhityksen tien asioiden vuoksi.

Tiistaina matkustin Turkuun opintojen ääreen. Tenho soitti seuraavana päivänä ja kysyi, miten Norjan-matka meni. Vastasin, että hyvin se meni, en pudonnut kertaakaan mereen enkä katkaisut jalkaani. Tenho kysyi: *”Vahvistiko se matka sun käsitystä, että Teeni on oikessa?”* Sanoin, että siitä asiasta juuri olisi paljon puhuttavaa, mutta jos tulet käymään täällä, niin kerron sitten lisää. Tenho tuli miltei saman tien. Hän kertoi yrittäneensä soittaa jo monta kertaa päästäkseen kuulemaan matkastani. Nyt kerroin hänelle juurta jaksain kaiken, minkä tiesin, miten ja miksi hajaannukset Leevin ja Thoralfin kanssa olivat tapahtuneet, mitä olin nähnyt ja kuullut Amerikassa ja Norjassa sekä mistä Sten oli vaatinut minulta parannusta. Huomasin, että Tenho oli siitä paikasta valmis lähtemään

Honkilahteen, hän tuntui jo olevan vähintään toisella jalalla leeviläinen. Tenho oli ollut koko ajan epäilevällä kannalla Steniin nähden, mutta häntä oli kiusannut se, kun minä en vastannut suoraan hänen kysymyksiinsä. Hän oli ajatellut, että Stenin joukko on joka tapauksessa parempi vaihtoehto kuin iso puoli, joka on ilman muuta väärässä. Tenho kertoi käyneensä jo toista kymmentä vuotta sitten Honkilahdessa, kun Leevi ja Sten olivat lähetysmatkalla. Kotona hän oli kertonut vanhemmilleen, että siellä saarnattiin aivan oikein. Kun nämä alkoivat soimata Tenhoa, että hän on nyt täysi leeviläinen, Tenho oli perääntynyt eikä ollut enää uskaltanut mennä kokouksiin. Silti hän oli käynyt silloin tällöin Severin ja Pentin luona, kuten hän oli jo ennen kertonut minulle. Tenho oli käynyt myös Laitilassa Aaltosen Erkin luona, joka oli sanonut: *”Jos joku on oikkias, niin Sever on oikkias!”* Tenho oli ihmetelleyt, miksei hän sitten käy siellä kokouksissa. Erkki oli vastannut, että miten hän sinne pääsee, kun hänellä ei ole kyytiä.

Minä en ollut yhtä valmis lähtemään Honkilahteen kuin Tenho, koska halusin ensin mennä käymään Kuopiossa Saarisaloilla. Ajattelin edelleen, että jos ne *”thoralfilaiset”* ovat kumminkin oikeassa. Amerikan-matkalla olin jäänyt kiinni erityisesti Dave Wileniin, jonka kanssa ehdin jutella monta tuntia, kun ajoimme halki Dakotan aaltoilevan preerian. Tenhon mielestä taas ei ollut mitään syytä viivyttellä Honkilahteen menoa. Kirjoitin päiväkirjaani lyhyesti Tenhon käynnistä: *”yksi mieli, Jumalalle kiitos”*. Sakarikin soitti samana iltana ja kysyi Norjan-kuulumisia. Kerroin hänellekin, mitä oli tapahtunut. Lupasin tulla heillä käymään Kuopiossa lähiaikoina, niin saadaan puhella lisää.

Perjantaina 13.1. matkasin Paloniitylle. Seuraavana päivänä sinne tuli Laurellin Martti. Puhuin hänellekin siitä, mistä minulta oli vaadittu parannusta. Martti oli samaa mieltä Auliksen ja minun kanssa, ettei sellaisella parannuksella ole perustetta Jumalan sanassa. Jatkoin samana päivänä matkaa Tampereelle. Kotoväelle en kertonut, mitä kaikkea Norjan-matkallani oli tapahtunut. Sen verran paljastin, että Kåre Kuraas ei ottanut minua yöksi. Kysyin isältä, mitä hän tekisi, jos joku muuhun lestadiolaiseen ryhmään kuuluva kaukainen vieras tulisi meille illalla kylään ja olisi vailla majapaikkaa. Tapansa mukaan isä ei antanut suoraa vastausta,

jottei joutuisi tuomitsemaan Länsi-Norjan lähetysmiestä, vaan viittasi siihen, että sainhan minä yöpyä Ingebrigtseneillä.

Sunnuntaina 15.1. olin Koljosen Edithillä, ja Salmekin tuli sinne. Luimme Laestadiuksen saarnan, niin kuin meillä oli tapana. Salme ei ollut Lapissa, mutta kerroin hänelle, mitä oli tapahtunut. Minusta Salme oli siinä vaiheessa samaa mieltä kanssani, hän ei vaikuttanut olevan yhtä lujasti si-dottu Steniin kuin esimerkiksi Kuokkasen Vilho, joka tuntui olevan Stenin kovan linjan lujin tukipylväs Suomessa.

Turun ylioppilaskylässä kirjoitin maanantai-iltana:

”VOI RAKAS ISRAELIN JUMALA, NÄYTTÄÄ SILTÄ, ETTÄ MEIDÄN PIKKU JOUKOSSAMME TULEE VÄISTÄMÄTTÄ HAJAANNUS, MUTTA TAPAHTUKOON SE SINUN NIMESI KUNNIAKSI, ETTÄ PERKELEEN TYÖT LYÖTÄISIIN RIKKI.

Tuntuu monta kertaa siltä kuin pakahtuisi kaikesta tästä, mikä on tapahtunut, mutta rukoilen rukoilen rukoilen rukoilen sydämestäni rukoilen sydämeni pohjasta, ETTÄ SINÄ KOKOAISIT YHTEEN KAIKKI NE, JOILLA ON VILPITÖN MIELI ja antaisit katumuksen armon niille, jotka perkele on saanut pettää. Jollakin tavalla minusta tuntuu samalta kuin Tenhosta, että olen kaikkein lujimmin kiinni Severin väessä, minä totisesti KAIPAAN saada tavata Severiä, Toivoa, Leeviä, Hilkkaa, Tuulaa, Terttua, Penttiä, Kallea ym. Mutta tapahtukoon Sinun tahtosi kaikessa, nyt ja kaikessa iankaikkisuudessa. Jos on sinun tahtosi, niin anna matkani Kuopioon onnistua; anna minun saada voimaa ja viisautta puhumaan avoimesti mutta taidolla Kuokkasten ja Raittisten kanssa. Sen olen jo saanut nähdä, että Aulis, Taimi, Tenho, Martti ja Salme ajattelevat kuten minä, on ansaitsematon armo, että on sellaisia ystäviä, mutta anna minulle oikeaa itseni tuntemusta, että VAIKUTTAMENI EI OLISI SAADA TUKEA JA HENGENHEIMOLAISIA ITSELLENI NOSTAMAAN MINUA JA KAAATAMAAN STENIÄ MUTTA ETTÄ JUMALAN SANA OLISI YLI KAIKKIEN JA VALAISISI MEILLE SITÄ TIETÄ, JOKA VIE PERILLE TYVENEEN RAUHAN SATAMAAN. Amen, Jeesuksen nimeen, amen. tiistaina kello 00.20 merkitsi Juha-Lassi.”

Oslon saarnaaja Åge Østrem vastasi kirjeeseeni (käännös norjasta):

”Oslo, 12. tammik. 1984

Rakas veli Herrassa, Juha-Lassi Tast

Kiitos kirjeestä, jonka olen vastaanottanut jo muutama kuukausi sitten mutta johon en ole vastannut aikaisemmin.

Yksi syy on, että olen osaksi ollut kovin kiireinen, mutta toinen syy on, että on ehkä vaikea löytää oikeita sanoja vastatakseni siihen, mistä kirjoitat.

Voinen aloittaa siitä, että mainitset meidän tavanneen kodissasi 1978. Muistan sen. Olenhan myös tavannut vuosien mittaan useita Tastin perheestä, ja aivan ensimmäinen oli isoisäsi, jonka tapasin 1947.

Luonnollisesti tunnistan lausunnon, jonka olet lukenut Bertheus Antonsenin muistokirjoituksesta, että hän oli yhdistänyt työnsä Ruotsin Lapin veljien kanssa, jotka olivat alkuperäisen opin perustuksella. Se kappale oli tosiaan minun kirjoittamani, ja luulen, että minulla on siihen katetta.

Alkuperäinen oppihan on Kristuksen oppi. Tämä perustushan puuttui ihmisiltä, kun Jumalan täytyi herättää rovasti Laestadius, Johan Raatamaa ja muita, ja varusti heidät suurilla armolahjoilla Pyhän Hengen kautta. Nämä miehet kykenivät sitten raamatunselityksin esittämään oikean armonjärjestyksen, kaikki perustui Pyhään Raamattuun. Tämä perustus kestää, ja sille rakennetaan yhä. Kun nyt oikea armonjärjestys julistetaan ihmisille, otetaan koko kristillisyyden mukaan, ja sehän on kylläkin laaja asia. Ensimmäinen kristillisyyden aine on omantunnon heräys. Sitten tulee oppi uudestisyntymisestä, sitten seurakunnan rakennuksesta ja Kristuksen valtakunnasta ja hallituksen muodosta, ja lopuksi oppi kristillisestä vaelluksesta uskovaisille. Tämä on viimeinen osa armon järjestyksestä, sanoo Laestadius.

Sain itse kerran kokea, miten varmalle perustukselle voin rakentaa, kun olin saanut ottaa vastaan todistuksen kaikkien syntieni anteeksi-antamisesta ja uskonut sen. Aiemmin olin haporoinut yhdestä opin tuulesta toiseen ja kokeillut monia keinoja. Olin silloin nuori, ja monet

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

asiat ovat muuttuneet matkalla, mutta yhdestä asiasta olen varma, oppi, joka antoi hengen ja elämän sydämeeni, ei ole muuttunut. Edelleen julistetaan Kristuksen oppi voimalla alkuperäisen lestadiolaisen liikkeen sisällä. Myös se osa, jota Laestadius on kutsunut armon järjestyksen viimeiseksi osaksi, on mukana.

Kukaan, joka olisi tänä päivänä niin onneton, että menettäisi kristillisyyden, ei voi jälkeensä syyttää opettajia ja sanoa, että he eivät kuulleet varoitusta siitä, että tulee pysyä erossa synnistä ja maailmasta. Mitä mainitset Parakan ja muiden vanhinten sanomisista, se on edelleen voimassa. Toinen asia on, että meidän pitää aina katsoa perään, mistä päästä aloitamme kristillisyyden asiassa.

Ota huomioon keskiajan luostarielämä. Tässä aloitettiin väärästä päästä. Kun Luther yritti tätä jumalanpalvelusta, se ei antanut hänelle rauhaa. Siksi hän jätti luostarin, tuli elävään uskoon ja uskon voiman kautta hän saattoi sekä tuottaa oikeita uskon hedelmiä että julistaa niistä. Amerikassa on esimerkiksi kristillinen ryhmä, joka kutsuu itseään ”amisseiksi”. Heidän esi-isänsä tulivat Hollannista ja olivat voimakkaasti uskonnollisia. Siitä on kulunut vuosisatoja, kun nämä saapuivat, ja uudet sukupolvet ovat aina seuranneet isiä kaikessa ulkonaisessa. Sekä miehet että naiset kulkevat vanhan ajan vaateparressa. Heillä ei ole sähköä taloissaan, he kyntävät peltonsa hevosilla traktoreiden sijasta, jne. Kaiken katsotaan olevan tästä maailmasta, ja niin tekivät isätkin.

Kun sitä vastoin tutkitaan tällaisten ihmisten sisällistä elämää, se on ehkä yhtä kuollutta kuin niillä, joilla ei ole mitään kristillisyyttä. Näin voi tapahtua myös meidän omissa oloissamme ja omana aikanamme. En tunne kovin monia niistä, joiden nimet mainitset kirjeessäsi. Mutta kun mainitset Kjöllefjordin, niin voin kertoa saaneeni sieltä samoin kuin Suomesta kirjeitä, jotka osoittavat, että näillä on sisällinen elämä loppunut. Kirjoitetaan ulkonaisista vanhanaikaisista asioista verhoista valokuvaamiseen, samalla roskitetaan kalliita kristittyjä ja entisiä opettajia.

13. VIIMEINEN PAKOPIIKKA

Kun puhuin isoisäsi kanssa viimeisen kerran 1978, hänkin valitteli tätä kehitystä ja tätä pahaa työtä.

Jumala auttakoon sekä minua että sinua, että voisimme ymmärtää ja uskoa oikein, vaeltaa oikein ja viimein kuolla autuaallisella kuoleamalla Jeesuksen Kristuksen tähden, amen.

Terveisin Åge Østrem, Rangfridsvei 36, Oslo 6”

Minusta oli jotenkin ristiriitaista, että Åge Østrem vahvisti Parakan ymmärryksen, että kristillisyydessä ei sovi alkaa seurata uusia muotoja, mutta jos moittii näitä uusia muotoja, onkin vailla sisällistä elämää, kuten Amerikan amissit.

[Toinen Norjan saarnaaja, jolle olin kirjoittanut kirjeen, Mikal Urheim, vastasi minulle suullisesti seuraavana vuonna Jällivaarassa. Hän pyysi minut istumaan penkkiin viereeni, laski kätensä harteilleni ja alkoi kertoa ruotsiksi, että Tysfjordissa (Tiitisvuonossa) oli saamelaisaarnaaja nimeltä Anders Nilsen, joka sanoi, että Lapissa on vaara ja vaaran nimi on August Isaksson. Mikal Urheimin äidinkieli on luulajansaame, mutta hän osaa ruotsia, koska Tysfjordin saamelaisilla on ollut vanhastaan tiiviit yhteydet Jokkmokin (Jokinmukan) saamelaisiin Ruotsin puolelle, jotka puhuvat samaa kieltä. Opiskeltuani Mikal Urheimin äidinkieltä kirjoitin hänelle sanakirjan avulla pienen kirjeen, jossa kysyin, sanoiko Anders Nilssen, mitä vaaraa hän oli nähnyt August Isakssonissa. Viittasin Raattaamaan sanoihin, että tulee kavahtaa eriseuraisia, joilla on yksi henki maailman kanssa. Tähän en ole saanut vastausta.]

Seuraavana viikonloppuna oli aikeeni käydä Kuopiossa Saarisaloilla. Matkustin yöjunalla perjantai-iltana. Tapasin Tampereen asemalla lapsuuteni leikkikaverin, naapurin pojan Holopaisen Jussin, jonka kanssa olimme pelanneet jääpalloa kadun päässä ja leikkineet nurkkajussia ja röntttöä. Hänellä oli kristillishenkinen koti, isä oli rakennusmestari ja äiti lastentarhanopettaja. Meidän talo oli isä Holopaisen rakentama. Hoimme joskus Perttalan Jarin kanssa lorua: *”Mitä tehtäis – sika pestäis, mikä sika – maasika, mikä maa – isänmaa, mikä isä - taivaan isä, mikä taivas – tähtitaivas, mikä tähti – pohjantähti, mikä pohja – kengänpohja,*

mikä kenkä – puolikenkä, mikä puoli – takapuoli.” Jussi huomautti, että tuo on jumalanpilkkua, laittaa taivaan Isä osaksi lorua.

Nyt Jussi kertoi olevansa menossa Joensuuhun tapaamaan viimeistä kertaa tyttöystäväänsä. Niinpä hän oli vähän alakuloinen. Meillä oli aikaa jutella junassa Pieksämäelle asti, missä tiemme erkanivat. En muista enää tarkoin, mistä kaikesta puhelimme, mutta jälkeenpäin olen kuullut sisaruksiltani sekä sedältäni Ollelta Jussin kertoneen heille, että sen junakeskustelun johdosta hän teki päätöksen lukea papiksi. Pappina hän toimii tiettävästi edelleen, muutaman kerran olen tavannutkin hänet, mutta emme ole vaihtaneet kuin muutaman sanan.

Muistiinpanoissani ei lue mitään erikoista Saarisaloilla käynnistä, eikä siitä kumma kyllä ole jäänyt erikoista mieleeni. He olivat tietysti iloisia, että toin terveisiä Thoralfilta, eivätkä tainneet olla erityisen yllättyneitä siitä, miten Sten touhuihini reagoi. Sakari huomautti naurahtaen, että Stenin käyttämä ilmaisu *”en ugglä i mossen”* on suomeksi *”pöllö suossa”*. (Stenhän sanoi tämän havaintoni olleen syynä matkusteluuni). Päiväkirjaani olen merkinnyt vain, että kirjoitin ylös kohdan, jonka Lauri muutti historiankirjaansa. Alun perin kappaleessa 'Yhdistyminen Norjan kristittyjen kanssa' luki: (käännös ruotsista):

”Ja kun vanhinten oikeat ja uskolliset seuraajat suljettiin lopullisesti ulos eriseurana, syntyi uudenaikaismielisten saarnaajien kannattajien joukossa sellainen vanhan Aatamin iloliikutus, että käsilaukut lentelivät ilmaan rukoushuoneella. Näin kävi Kjöllefjordissa Norjassa.”

Kun Norjasta tuli tieto, ettei tällaista ole tapahtunut, Sten oli huutanut Alva Thynille puhelimesta, että tämä on skandaali ja hukkaan heitettyä koko yritys. Lauri kirjoitti tilalle uuden samanmittaisen tekstin ja liitti kaikkiin kirjoihin uudet sivut, joissa luki:

”Heidän hellä evankeljuminsa on vaikuttanut voimakkaita liikutuksia sellaisissa seurakunnan jäsenissä, jotka eivät koskaan ole tulleet sille ahtaasta portista (esimerkiksi Lahdessa, Suomessa).”

Tämä ei kuitenkaan auttanut, kun täysi paniikki oli jo saatettu matkaan, kirjoitti Leevi Stenille 16.11.1976.

Saarisalot olivat ystävällisiä kuten aina, ja olivat tietenkin samaa mieltä, ettei Stenin vaatimaa parannusta kuulu tehdä. Luulenpa kuitenkin, että tämä käynti vakuutti minut siitä, ettei heistä ole minulle turvaksi, vaikka en sitä ehkä heti täysin tiedostanutkaan. Jotakin Brolan sisaruksiin liittyvää asiaa Sakari oli selittänyt moneen kertaan aiemminkin, miten Lauri oli ajanut yötä myöten Kaltimoon ja kieltänyt sisaruksia puhumasta asiasta mitään.

Palattuani Turkuun ilmoitin Tenholle, että olen valmis lähtemään hänen kanssaan Honkilahteen. Päätimme mennä jo seuraavana pyhänä, mutta sitä ennen halusin käydä kertomassa Kuokkasille ja Raittisille aiheettamme, sillä tunsin, että minun täytyy pelata avoimin kortein. Ajattelin, että riittää, kun mainitsen asiasta Vilholle ja Jaskalle, jotka olivat steeniläisyyden keskeiset miehet Suomessa.

Perjantaina 27.1. lähdin koulupäivän jälkeen bussilla Hollolaan. Kerroin Vilholle ja Lainalle, että olen menossa sunnuntaina Tenhon kanssa Honkilahteen. Eihän se ollut heille iloinen uutinen, vaikka he olivat kyllä jo täysin tietoisia siitä, mitä Kjöllefjordissa ja Kiirunassa oli tapahtunut. Lauantaina matkasin bussilla Soramäestä Lammille ja kerroin Raittisille saman asian. Raittiset olivat tietysti pettyneitä, kun luulivat minun jäävän heille pyhäksi, jolloin heillä oli kokoontuminen. Sunnuntaiaamuna lähdin aamuvarhaisella bussilla tavatakseni Tenhon Turun linja-autoasemalla ja ehtiäksemme vielä pyhärukoukseen Honkilahteen. Jaska toi minut taas Kaunisniemestä Lammin matkahuoltoon. Ennen lähtöä Raittisen Hilikka kysyi minulta vakavasti: *”Minun täytyy kysyä sinulta, että onko sinulla luottamus Steniin ja näihin Suomen veljiin?”* Vastasin, että minun täytyy tunnustaa, etten ole enää näiden tapausten jälkeen voinut sellaista luottamusta tuntea. *”Mmm”*, sanoi Hilikka totisena. Niin hyvästelin hänet ja lähdin Jaskan kyytiin.

Bussissa kirjoitin mietteitäni [käännös ruotsista]:

*”Koiviston Autossa sunnuntaina 29/1 1983 [po. 1984] matkalla Lam-
milta Turkuun, kello 8.39 aamupäivällä. Nämä ovat vakavia asioita.
Ja sen tähden pyydän, että Sinä Suuri Israelin Paimen johdattaisit mi-
nua, vahvistaisit minua ja antaisit minulle viisautta, valkeutta,*

ymmärrystä ja nöyryyttä, että jaksaisin kilvoitella ja pyrkiä totuuteen. Amen.

Tarkoitukseni on nyt tavata Tenho Turun linja-autoasemalla ja matkustaa sitten Honkilahteen. Nämä ovat sellaisia asioita, joiden kanssa ei ole leikkiminen, ja sen tähden on sydämellinen ja harras rukoukseni, että Sinä voisit antaa silmiäni olla auki, ETTEN TULISI NIIN HEIKOKSI, ETTÄ HYVÄKSYISIN JOTAKIN VÄÄRYTYTTÄ JA VILPPIÄ JOSSAKUSSA JOSSAKIN ASIASSA. Tulee valvoa siinäkin, etteivät inhimilliset perusteet (kunnia, ylpeys, omanvoitonpyynti, luonnollinen rakkaus) saisi vaikuttaa arvioihin. Mutta se on kuitenkin kallis asia, että minulla on Tenhon kaltainen veli tukena. Siunaa häntä ja minua ettei mikään väärä saastuttaisi meitä (eikä ketään muutakaan)."

Kirjoitin minulle olevan aivan selvää, ettei Sten ole oikeassa, koska oikea opettaja ei koskaan vaatisi sellaista parannusta kuin minulta Kiirunassa loppiaisena vaadittiin osoittamatta minkäänlaista halua tutkia, miksi olin matkani tehnyt. Ajattelin yhä, että vaihtoehtoina olivat vain Laurin ja Eeron joukko tai Thoralf ja Aksel Norjassa sekä Ralph, Dave ja Charles Amerikassa. Minua askarrutti Thoralfin radio ja Akselin naimakauppa sekä amerikkalaisten vähättelevä suhtautuminen ulkonaiseen esikuvaan, Ralph suorastaan epäili Ville Niemisen kristillisyyttä, kun hän kirjoitti niin paljon ulkonaisesta. Leeviläisten suhteen minua askarrutti norjalaisten ja amerikkalaisten arvio, että Laurin vaikuttimena kirjoitustoimessa oli oma kunnia ja suuruus. Kaikessa oikeassakin työssä kristitty joutuu kyllä tuntemaan tällaisia aineita. Oliko Sten oikeassa kysyessään, onko Lauri ollenkaan käynyt sydämen särkymäpaikalla? Minua mietitytti myös Riitamon Vilhon kertoma, että Leevi oli moittinut häntä siitä, että hän oli kirjoittanut kirjeen Stenille eikä Leeville, joka oli Suomen lähetysmies.

Päätin kirjoitukseni:

"Liedossa kello 9.23 jännittynyt nuorukainen, Sinun käsissäsi rukouksin tämän päivän puolesta, Juha-Lassi".

Tenholla oli tyytyväinen hymy kasvoillaan, kun tervehdimme linja-autoasemalla ja lähdimme kohti Honkilahtea. Ajattelin Auvaisissa, etten olisi vielä osannut Toivolle, kun taloa ei näkynyt suurella peltoaukeamalla.

Astuessani punaisen talon kynnyksen yli minut valtasi unohtumaton tunne. Tuntui siltä kuin olisin tullut tuulesta ja tuiskusta sisälle kodin lämpöön. Niin voimakasta tunnetta ei ole ollut ennen eikä jälkeen, vaikka saman kynnyksen yli olin astunut jo aiemmin (ja myöhemmin satoja kertoja). Kallekin oli paikalla, hänen mukanaan oli joku nuori mies. Arvelin hänelle, että hän taitaa olla samasta kylästä kuin Kalle. Luulin nimittäin häntä ensin Kangasniemen Markuksi, josta olin kuullut puhuttavan, mutta se olikin Kallen vanhin poika Pekka.

Mäkelän Pentillä oli pitkä rivi lapsia, vanhimmat vähän toisella kymmennellä, kuopus kuukauden ikäinen [Raino]. Nuori naishenkilö pelmahti paikalle ja istahti tuoliin Toivon tuvassa. En ollut häntä aiemmin nähnyt, mutta selvisi, että tämä on Armaksen nuorin tytär Irja, jonka parannuksen teosta Salme oli jo maininnut, ja tuo tumma, hoikka nuori mies on se Tammiston poika, jonka kanssa hän on mennyt naimisiin. Pikkuinen tyttövauvakin heillä oli jo.

Pyhärūkousissa saarnasi Kalle armonjärjestyksestä (Matt. 5.). Hän kertoi Pikku-Leevin opettaneen, että hengellisen vaivaisuuden ja murheen välillä on ero *”kuin yöllä ja päivällä”*. Kalle sanoi saarnassaan, että hänkin on notkistanut polviaan Kiirunan seurakunnan enkelin edessä. Minusta Kalle saarnasi niin mukavasti ja lämpöisesti, että ajattelin, että tämä on juuri se vanhinten kirjojen vanha kristillisuus. Rukousten lopulla oli anteeksiantoja liikkeellä, muun muassa Severi, joka kiersi ympäri penkeissä. Lopuksi hän pyysi yleisesti kaikilta anteeksi ja valitti, miten ihminen on niin laiska ja mukavuudenhaluinen, ettei viitsisi käydä kaikkien luona anteeksi pyytämässä.

Rukousten päätyttyä osuimme Tenhon kanssa yhtäaikaa ulkorakennuksen taakse ja saimme samalla tilaisuuden vaihtaa muutaman sanan. Totesimme, että meillä molemmilla oli sama ajatus: juuri tämä on oikea kristillisuus.

Rukousten jälkeen kerroin tuvassa kokousväelle, että minulle jäi ensimmäisestä kerrasta, kun kävin Honkilahdessa, rakkaus heihin, mutta Lauri tuntui minusta erilaiselta. Lauri oli sanonut saarnassaan, että kyllä me kaipaisimme enemmän Pyhän Hengen vaikutuksia kokouksissamme. Sainoin, että minustakaan saarnassa ei ollut sellaisia, vaan se oli

ulkokohtainen. (Saarnan sisällön suhteen minulla ei ollut moitetta.) Kerroin myös, mitä Dave ja Charles olivat puhuneet kesällä Amerikassa, ja ilmaisin saaneeni Laurin kirjeistä [IV VK:305, 307] ja historiankirjasta [esim. s. 56–57, 79, 82] sen käsityksen, että hän oli ajatellut, että kirja tulee vaikuttamaan ne suuret heräykset, joista kristillisyyden vanhimmat olivat ennustaneet. Lauri kirjoittaa historiassa, että vuosisadan vaihteen jälkeen oli kylmä ajanjakso ja vasta 13 vuoden kuluttua Svappavaarassa tuli suuri heräys. Tämä vastasi osapuilleen Lapin hajaannuksesta historiankirjan ilmestymiseen kulunutta aikaa. Lauri kirjoitti Eerolle ja Svan-telle, että ne, jotka luulevat kirjan tulevan seurakunnalle vahingoksi, pääsevät pahoista aavistuksistaan vapaaksi viimeistään silloin, kun kirjan vaikutus on tullut ilmi. Lauri oli varma siitä, että kirjalla on suuri siunaus sekä Lapissa että Norjassa. [IV VK:307]

Kysyin myös Severiltä, Heimolta ja Toivolta, miksi he eivät hyväksyneet ensin Lauria ja mikä sen vaikutti, että he myöhemmin hyväksyivät hänet. Salme oli kertonut minulle tästä. (Salme oli tosin maininnut Toivon pyytäneen julkisesti anteeksi, mitä oli sanonut Koistisen pojista.) Severi sanoi, että he olivat sellaisia hulliaisia. Toivo vertasi Lauria Takkiseen, joka oli ahkera kristillisyyden työssä ja kirjoittamisen toimessa. Toivo kertoi tapauksesta, kun Takkinen oli maannut pöydän alla potkimassa. Meri-Pietari oli mennyt huolestuneena puhumaan Raattamaalle, joka lohdutti, että kyllä hän tulee sieltä pois. Synnä Takkisen käyttäytymiseen oli ollut se, että Raattamaan kanssa keskustellessa oli tullut ilmi, että Takkinen vastustajilla olikin ollut oikea ymmärrys jossakin asiassa, josta Takkinsella oli tullut riitaa heidän kanssaan. Luulen kuulleen tästä ensimmäisen kerran Roger Pederseniltä. Toivo kertoi Vingbäckin sanoneen, että meidän täytyy pitää Laurin käsiä ylhäällä, kun hän tekee niin hyvää työtä. Kun Vingbäckille oli muistutettu tästä Stenin hajaannuksen aikaan, hän oli lyönyt keppinsä lattiaan ja sanonut kiivaasti, ettei hän ole koskaan sanonut niin. Tätähän minulle oli muisteltu jo Pentin luona ollessani ensi kertaa Honkilahdessa.

Ihmettelin, mitä Lauri tarkoittaa sillä, että uudenaikaismieliset saarnaajat Hugo Gustavsson, Evald Larsson ja David Björk ”*kuuluvat jo ikänsä puolesta nuorukaisten joukkoon*”. Toisaalla historiassa todetaan, että

vuosisadan vaihteessa suuri eriseura ylenkatsoi *”lännen poikasia”* heidän nuoruutensa vuoksi. Tähän ristiriitaan Ihosen Markkukin oli kiinnittänyt huomiota. Hän oli kirjoittanut minulle, että *”kaunistä tämä ei ole”*. Toivon pirtissä minulle vastattiin, että Laurin ilmaisu tarkoittaa sitä, että mainitut saarnaajat eivät olleet koskaan vanhinten koulussa (siis niiden vanhinten Samuel Wettasjärvestä Viktor Björkmaniin, jotka kuolivat vuosina 1928–38).

Kalle sanoi, että olisi hyvä, jos ottaisin joskus viikon aikaa ja menisin Laurin tykö keskustelemaan – muistelin Laurin itsensäkin pyytäneen minua tulemaan viikoksi heille, niin saisin lukea kaikki kirjeet, mitä hänellä on arkistossaan. Kalle oli sitä mieltä, että minun pitäisi lukea Laurin kirjeet ja kirjoitukset, muistiinpanot ja päiväkirjat, jotka osoittavat, millainen oikea kaipaus hänellä oli jo nuorena Lappeenrannassa totisen kristillisyyden perään. *”Vaikka se on sellainen kylmä ja kova, niin se on kumminkin toivorikas”*, sanoi Kalle. Honkilahtelaiset kertoivat Eeron lukeneen tarkoin lävitse Laurin kirjan löytääkseen, oliko siinä jotakin vanhinten oppia vastaan. Eero oli käynyt monen monta kertaa Stenin luona kysymässä, mikä kirjassa on väärin. Sten oli vahvistanut, että ei siinä ole mitään väärää, *”olisi vain pitänyt kirjoittaa joustavammin kohta, jossa puhutaan esikuvasta”*. *”Kyllähän me tämän kestämmme, sinä ja minä, mutta miten on norjalaisten ja amerikkalaisten laita. Sinähän kuulit, millaisia mielipiteitä heillä oli”*, Sten oli todennut Eerolle. Tästä olin kuullut jo edellisenä pääsiäisenä Eerolta Tampereella ja Hämeenlinnassa. Kalle sanoi, että oli ihmeellistä, että Leevi piti Laurin työtä niin suuressa arvossa.

Oli puhetta myös Leevin ja Stenin välisestä erosta. Toivo kertoi Leevin peittäneen asian niin tyystin, että hän tuli näkemään sen vasta, kun Sten lähti kesken yhden Suomen-lähetysten maallisten asioiden tähden Ruotsiin, vaikka he olivat sanoneet Stenille, että he voivat hoitaa asian. Sain tietää, että Leevin ja Stenin välille tuli särö jo jouluna 1964: August Isaksen oli kehottanut saarnakumppaneitaan menemään Jällivaaraan, kun hän tunsu itse, ettei hän enää jaksaa. Leevi noudatti kehotusta, mutta Sten meni Markkitaan Benjam Jänkänpään ja Viktor Nordvallin luo, joilla oli jyrkkä kanta: boremannilaisten kanssa ei saa olla missään tekemisissä. Kuitenkin he itse pyörsivät sinne muutama vuosi myöhemmin. Tämä ei

ollut ensimmäinen kerta historiassa, kun erityisen ankarana esiintyvät kaatuvat ensimmäisenä.

Jos Leevi olisi jättänyt menemättä Jällivaaraan, Jönssonin puoli olisi saanut vahvan asean, että leeviläiset tekivät eriseurana. Nyt kävi niin päin, että Jönsson kumppaneineen tulivat uutena vuotena Tjautjasjärvelle ja laittoivat toiset kokoukset, vaikka August, Leevi ja Sten olivat siellä jo tavan mukaan pitämässä uudenvuodenkokouksia. Valitsemalla kaikista Lapin kylistä kokouksensa pitopaikaksi juuri Tjautjasjärven, jossa August Isakssonilla ja Levi Älvgrenillä oli aina tapana pitää kokoukset uutena vuotena, Jönssonin puoli osoitti olevansa itse eriseurana tekijöitä. Kun olin Stenillä jouluna 1979, hän ei puhunut mitään ratkaisevasta joulun ja uuden vuoden ajasta 1964–65, vaikka hän muuten selosti varsin seikka-peräisesti tapahtumien kulkua.

Keväällä 1968 Mäkelän väki oli ollut tiiviisti yhteydessä Syrjän Reinon ja Niemen Toivon kanssa. Side syntyi Yrjön kysytyä Reinon luona Leeviltä, miten tämä eriseuraa rakentaa. Juuri tuohon aikaan Reino oli kehottanut painokkaasti Mäkelöitä: *”Pyytäkää lähetys! Menkää katsomaan, siellä pöydät notkuvat! Se on kuin apostolinen kristillisuus. Pyytäkää lähetys!”* [Minusta tuo kuulosti jo siltä, että Reino halusi itse vetäytyä sivuun – olisihan luullut hänen sanovan: *”Pyydetään yhdessä lähetys.”*]

Reino oli kertonut, että bussissa matkalla August Isakssonin hautajaisiin Leo Toivonen oli kertonut mikrofoniiin, että hänet on lähetetty vakoojaksi katsomaan, paljonko hautajaisissa on väkeä. Suomessa pidettiin nähtävästi oleellisena tietoa Lapin voimasuhteista. [Kysyin tästä Leo Toivoselta hänen lankonsa Antti Tammiston hautajaisissa kesällä 1992. Leo vastasi, ettei mitään semmoista eikä hän halua puhua siitä.] Myöhemmin keväällä Severin pojat Pentti, Leevi ja Toivo olivat Reinon kutsusta Tampereella. Niemen Toivo oli harmitellut, että jos hän olisi tiennyt poikien tulosta, hän olisi vienyt heidät risteilylle. Vieraat olivat käyneet Reinon kesäpaikassa Pälkäneen Laitikkalassa, ja Reino oli kysynyt Mäkelän nuorilta miehiltä: *”Onko teillä radio?”* Pyhäseuroissa oli saarnannut Niemen Toivo. Reino totesi pojille: *”Eikö ollut hyvä saarna?”* Jonkin ajan

kuluttua Reino oli soittanut Honkilahteen ja lausunut: *”Niemen Toivo on mennyt, ja minuakin heikottaa!”*

Yrjö ja Severi olivat käyneet lapsineen Svappavaarassa kokouksissa keväällä 1968. Severi kertoi tunteneensa siellä, että tämä on juuri sama kristillisyyks kuin se, jonka hän oli saanut, kun Yrjö saarnasi hänelle synnit anteeksi (vuonna 1931 Severin ollessa 19-vuotias). Ennen sitä oli tuntunut jo *”hiukan kuolemaa”*. Myöhemmin Severi oli ehdottanut Eerolle muuttoa Lappiin, niin hänkin saisi enemmän kuulla ja oppia Leeviä. Eero oli mennyt Kiirunaan kaivostyöhön ja avioitunut Inga Abrahamssonin kanssa. Ei Severi ollut lainkaan osannut silloin ajatella, että tässä näin käy (että Eerosta tulee Lapin lähetysmies).

Kun Severi tuli nuorena miehenä veljensä Yrjön rengiksi Honkilahden Auvaisiin, hän oli heti tuntenut, että se mitä Yrjö puhui, oli juuri oikea kristillisyyks. Silti kesti aikansa, ennen kuin hän pystyi nousemaan ja menemään Yrjön kaulaan anomaan anteeksi. Severi kuvaili, että häpeä sai hänet painamaan silmänsä kiinni. Pikkuveljen kapsahdettua kaulaan Yrjö oli pelästynyt ja ajatellut, onko hänellä edes Pyhää Henkeä. Severi totesi tämän osoittaneen, että Yrjö oli juuri oikealla tilalla. Jokin aika tämän jälkeen Severi oli kokenut yöpuulle mentyään, että lattia hänen sänkynsä vieressä aukeni ja sieltä alkoi kuulua sellainen valitus, että kuilussa olleet eivät pystyneet valittamaan niin paljon kuin heidän olisi pitänyt valittaa. Severistä oli tuntunut, että hän kierähtää aivan väkisin sinne. Hän oli yrittänyt hädissään kaikkea, rukoilla Isä meidän –rukoustaikin, mutta mikään ei auttanut. Viimein hän muisti, että hän on saanut syntinsä anteeksi, ja silloin aukko sulkeutui ja valitushuuto lakkasi.

Severi kertoi tapauksesta, kun taloon oli tullut mies, joka halusi naida tyttären, mutta kun isäntä kysyi: *”Mihinkäs sää sen viät?”*, miehen into laantui. Severi harmitteli, ettei hän ollut ymmärtänyt sanoa samalla tavalla. Ajattelin, että minua hän nyt tarkoittaa: hän näkee lävitseni, että tuollaiset aikeet tuolla taitaakin vain olla. Myöhemmin vasta selvisi, mistä Severi puhui. Hänelle oli loppuiän raskas taakka, kun tytär Sinikka oli erehtynyt menemään naimisiin Reino Koistisen kanssa, ja Severi syytti koko ajan tästä itseään.

August Isakssonin saarna Porissa vuonna 1948 oli ollut Severille tavattoman lohdullinen ja vahvistava. Isaksson oli puhunut siitäkin, että vanhemmat voivat heittää ulos kukkaset, joita lapset tuovat sisälle. Severi oli joutunut niin pakahduttavan tunteen valtaan, että hän ei voinut muuta kuin huutaa suoraa huutoa. Ulkona Isaksson oli sanonut: *”Met selitimme Mäkelän kanssa Raamattua”*. Honkilahtelaiset mainitsivat Albert Jänkänpään muistelleen Lapissa Isakssonin sanoja, että pyytäkää Severi Mäkelää Suomesta, *”sillä on hyviä jauhoja pussissa”*.

Tällaisista kokemuksista huolimatta Severille oli tullut pahennus August Isakssonin kohtaan. Se oli johtunut muun muassa siitä, että Väinö Mäkelä oli kertonut Ville Niemisen sanoneen, että Isaksson ja Ahonen ovat pahimmat pukarit. Kun Lapissa puhuttiin Isakssonista ja ylistettiin häntä oikeaksi opettajaksi, Severi ajatteli, että kyllä nämä, jotka ovat asuneet Lapissa lähellä Isakssonin, ovat paremmin tunteneet opettajansa kuin hän, joka on asunut Etelä-Suomessa. Silti aina kun Isakssonin keuhutettiin, tuntui kuin olisi pistetty puukolla rintaan. Severi oli ihmetelty, mistä tämä johtuu. Sitten hän oli lukenut vanhinten kirjasta Purnun sanat, että monet olivat rukoilleet valheitten uskomisia anteeksi. Silloin Severi oli havainnut, että se on hänellä tekemättä. Niin Severi oli anonut julkisesti anteeksi valheitten uskomisia August Isakssonista, jolloin puukon tunne oli lakannut. Kun hän oli puhunut tästä Yrjölle, tämä ei ollut kestänyt sitä lainkaan.

Yhtäkkiä Tenho nousi ylös ja sanoi: *”Jaa, mää rukole antteks eksytykse henkki ja valhette uskomist.”* Toiset nousivat saarnaamaan hänelle anteeksi, mutta minä istuin paikallani. Hetken hiljaisuuden jälkeen jatkoin keskustelua. Kun ajoimme illalla kotiin, Tenho tankkasi auton Nousiassa ja minä sanoin hänelle, että nyt meidän välillämme on ero. Tenho vain nyökkäsi.

Seuraavana iltana Saarisalon Sakari soitti ja kertoi Kuokkasen Vilhon soitaneen ja vaatineen häneltä parannusta hänen matkoistaan. Vilho oli sanonut, että on turhaa tuoda heränneitä ihmisiä sinne, mihin ei itsekään luota. Aprikoin, tarkoittikohan tuo isä-Aapelia. Ketään muita en ollut ainakaan nähnyt Sakarin tuovan steeniläisten kokouksiin. Vilho oli

huomauttanut Sakarille, että me emme voi löytää täydellistä kristillisyyttä maan päältä. Tuo kuulosti minusta melkein siltä kuin hän olisi tunnustanut Stenin menetelleen väärin, mutta siihen pitää vain alistua, niin kuin isolla puolella vaadittiin taipumista yhteiseen ymmärrykseen, olivatpa saarnaajat sitten päättäneet mitä tahansa.

Sakari kysyi käynnistäni Honkilahdessa. Vastasin: *”On vaikea välttää ajatusta, että he ovat oikeassa”*. Sakari: *”Niin, kyllähän he ovat niin oikeassa, mutta millä tavalla”*. Tuo tarkoitti kaiketi, että vaikka asia olisi oikea, niin menettelytavat ovat väärä. Sanoin siihen: *”Se ei ole oikeaa, jos menetelmät ovat väärä. Se mitä he puhuivat, vastasi minun omaantuntooni.”*

Puhuimme myös Sakarin väittämästä, että Lauri olisi vietellyt Brolan sisarukset Sakaria vastaan. Sakari sanoi, että syy siihen, miksi hän ei ollut halunnut selittää asiaa, kun Kalle halusi avointa keskustelua Brolan sisarusten kanssa, oli se, että Lauri oli kieltänyt Brolan sisarusia sanomasta mitään.

Soitin Paloniityille. Taimi vastasi puhelimeen ja kysyi: *”Mitä kuuluu?”* Vastasin: *”Mää oon sama Juha-Lassi kun ennenkin”*. Taimi sanoi: *”No, sen mä kyllä uskon.”* Minä: *”Vaikka paha sitä on alkaa itteensä arvostella”*. Taimi kysyi, halusinko keskustella Auloksen kanssa. Aulis sanoi haluavansa keskustella kanssani kahden kesken jostakin asiasta. Hän kertoi puolustaneensa minua, kun steeniläiset olivat kokoontuneet pyhänä Raittisella. Aulis sanoi, että seurakunta on yksityisen herra eikä saarnaaja saa tulla niin suureksi herraksi, ettei se koskisi myös häntä. Aulis kysyi, olinko tarkoituksella jättänyt mainitsematta, että Severin luona oli pyhärukoukset. Niin, olin varmaankin sanonut vain meneväni Tenhon kanssa pyhänä Honkilahteen mainitsematta erikseen, että siellä oli pyhärukoukset. Ajattelin vain, että Auliksellekin olisi selvää, että seurakunnassa, jossa on saarnaajia, pidetään aina pyhänä pyhärukoukset/seurat.

Tiistaina soitti Myllymäen Ossi. Kerroin hänelle käynnistäni Honkilahdessa. Ossi ei ollut kuullutkaan siitä Lammilla. Ossi ihmetteli Stenin vastausta eronneiden uudelleenavioitumisesta. *”Siitä reiästä tulee kaikki, jos hyväksytään, että voi eroamisen jälkeen mennä naimisiin, ennen kuin entinen aviopuoliso on kuollut”*, Ossi toisti kantansa. Ossi ihmetteli

kovasti, että minulta vaadittiin parannusta siitä, että olen käynyt toiseen joukkoon kuuluvan saarnaajan Thoralf Jensenin luona.

Torstiaamuna 2.2. soitin Salmelle ja kerroin terveisiä Honkilahdesta. Muistutin Salmea siitä, mitä Yrjö kertoi Leevin sanoneen Syrjän Reinolla: *”Ei meidän tartte mittän pölätä”*. Sovimme, että puhelemme lisää lauantaina, kun tulen Tampereelle. Kun marssin koulupäivän jälkeen kohti opiskelijakämppäni, Tenho sattui ajamaan ohitse Pispalantiellä. Hän pysäytti autonsa ja otti minut kyytiin. Matkasin hänen kyydissään pysäköintipaikalle, Tenho oli menossa messuhalliin. Tenho kertoi Kallen soittaneen hänelle, ja Tenho oli pyytänyt Kallea kirjoittamaan puolestaan Stenille kirjeen ja rukoilemaan anteeksi eksytyksen henkeä.

Illalla kirjoitin päiväkirjaani: [taas käännös ruotsista]

”Voi rakas Taivaallinen Isä, minun täytyy sanoa ja tunnustaa, että se mitä tapahtui viime sunnuntaina, vaikutti tosissaan syvästi minuun. Olin Tenhon kanssa Toivo Mäkelän luona Honkilahdessa ja minun täytyy totisesti sanoa, että kaikki, mitä Severi, Kalle, Toivo ym. puhuivat, oli sellaista, mikä kävi sydämeeni. Tunnen ja ajattelen, että on tosiaan totta, mitä Levi kirjoitti Luomalle 24/6 1968: ’Enkä saarna velvolisuten oppia kenellekän niin kuin sanot kirjeessäsi, vaan syntiä ja väryttä vastaan, ja armolle avontä sytääntä’. Jos se oli velvollisuuden ja omanvanhurskauden oppia, niin kaikki kristillisyyks apostolien ajasta lähtien on ollut velvollisuuden oppia.”

”Aikaisemmin olen saanut sen vaikutelman Heimosta, että hän on vähän juro, mutta nyt hän vaikutti (minunkin silmissäni) sydämelliseltä ja lämpimältä, vaikka hiljaa hän oli nytkin melkein koko päivän.”

”Jollakin tavalla minulla on ikään kuin ’rimakauhu’ koskien... koko tätä pientä ja ylönkatsottua joukkoa, joka seuraa sitä opetusta, jota ’Pikku Leevi’ on viimeksi opettanut ja jolla on kuusi vartijaa (= sanan julistajaa), Eero, Lauri, Severi, Heimo, Toivo ja Kalle. Jaksaisinko kulkea sellaisella tiellä? Voisinko korjata vanhat asiat ja tunnustaa kristillisyyttäni kaikille? ONKO MINULLA TODELLA VAKAVA AJATUS JA KYSYMYS SIELUNI AUTUUDESTA? Perkele kai yrittää painaa minua niin lujasti vasten seinää, että on tuskin ilmaa keuhkoissa. – Mitä muuta

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

tässä katoavaisessa maailmassa on kuin ahkeroida seurata Vapahtajamme verta tihkuviissa jalanjäljissä, kantaen sitä pientä ristiä, jonka Hänen seuraajansa saavat ottaa maailman joukolta, kunnes kaikki heikot mutta uskolliset ristinkantajat saavat tulla osallisiksi Suuren Ristinkantajan voittopalkasta.

Huomenna olen ajatellut matkustaa kotiin, lauantaina käydä Salmella ja matkustaa Paloniitylle H-linnaan, sunnuntaina toiset koontuvat Salosilla, mutta rukoilen ja huokaan Sinun puoleesi, o Israelin iankaikkinen Jumala, SIUNAA MATKANI JA ANNA SOPIVIA SANNOJA, ETTÄ VOISIN LAINATA HUULENI JA KIELENI TUNNUSTAMAAN JUMALAN SANAN TOTUUTTA JA TUOMAAN EDES SYDÄMENI TUNTEET SELLAISINA KUIN NE OVAT. ANNA MINULLE JA KAIKILLE SÄRJEITYLLE SYDÄMILLE SIELUN JA RUUMIIN VOIMIA JAKSAA KANTAA KAIKEN SEN, MIKÄ VASTAAN TULEE, JA ANNA MEILLE VALKEUTTA JA VIISAUTTA VAELTAA SILLÄ TIELLÄ, JOKA ON KRISTUS. AMEN, JEESUKSEN KORKEAAN JA YLISTETTYYN, MUTTA VÄHÄISEEN JA YLÖNKATSOTTUUN NIMEEN, AMEN. iankaikkisen autuuden toivon kanssa lohduuttuna, piirsi klo 21.53 nimensä tähän Juha-Lassi.”

Kun ajattelin asioita ollessani yksin Turussa, tuli mieleeni Reidar Øfeldtin sana, että ei Laurin historiassa ollut mitään sellaista, miksi sitä olisi hänen mielestään pitänyt vastustaa. Se pysäytti minut: mikseivät kaikki olleet voineet ajatella niin kuin Reidar? Poikkesin Reidarin luona viimeisenä päivänäni Kjöllefjordissa, kun Thoralfin väki ei ollut kotona, ja hän lausui tämän yksinkertaisen viisauden. Ainoa peruste vastustaa Lauria ja hänen kirjoituksiaan olisi pitänyt olla osoittaa, mikä niissä on väärää. Thoralfin mielestä väärä oppi oli siinä, että kristillisyyden opetuksen tuli kantaa kaikkialla samanlaisia hedelmiä. Kirjeessään Laurille Thoralf moitti Leeviä Svappavaaran jumalaksi, mutta hän ei tainnut huomata, mihin asemaan hän korotti itsensä: hän ja poikansa Aksel pidättivät itselleen oikeuden määritellä, mitkä asiat kuuluvat kristillisyyden esikuvaan, jota kaikkien tulee noudattaa, mitkä taas ovat vain jonkin seudun tapoja, joilla ei ole väliä. Siksi he eivät voineet hyväksyä sen enempää Ralphia kumppaneineen kuin Leeviä ja Steniäkään. Atle ja Randi olivat kirjoittaneet Thoralfille, että hänestä oli tullut suuri omissa silmissään.

Kun Lauria oli moitittu siitä, että hän oli toivonut kirjalla olevan suuret vaikutukset, ajattelin, eikö kristityn aina pitäisi toivoa, että työ kantaa hyvää hedelmää. Siinä tarkoituksessahan sitä tehdään. Eikö vanhempien saarnaajien olisi pitänyt ajatella, että on siunattu asia, jos saadaan nuorta työväkeä, jotka tekevät tarmokkaasti työtä valheen paljastamiseksi ja totuuden puolustamiseksi? Jospa kaikki saarnaajat olisivat voineet kärsiä toinen toistaan rakkaudessa ja kantaa anteeksiantavaista sydäntä toisen heikkouksia ja luonteenominaisuuksia kohtaan. Ihminen voi erehtyä luulemaan nöyryydeksi sitä, että ei voi sietää toisen ylpeyttä. En muista, tuliko jo silloin mieleeni ajatus, osoittautuiko tässä kohtalokkaaksi niinkin inhimillinen asia kuin se, että Laurin onnistui kirjoittaa kokonainen historiankirja ruotsiksi, Stenin äidinkielellä. Olin lukenut Laurin kirjeen Eero Mäkelälle ja Svante Nilssonille 21/4 1976, jossa hän ihmetteli, ettei Sten ollut koskaan moittinut hänen suomenkielisiä monisteitaan, joissa oli olennaisesti sama teksti kuin ruotsinkielisessä historiassa.

Ajattelin taas, miten samalla tavalla Gunnar Jönsson ja Sten Johansson olivat menetelleet peräkkäisissä hajaannuksissa varjellensa *”kristillisyyden kunniaa”* ja kieltäytyessään sen vuoksi erimielisyyksien syiden tutkimisesta. Jönssonilla oli kuitenkin paljon suurempi menestys. Se saattoi johtua siitä, että hänellä oli ympärillään suuri uskollisten tukihenkilöiden joukko, eri maiden lähetysmiehet. Jönsson oli voinut pohjustaa asemaansa ulkomailla saatuaan lähetystoimen haltuunsa jo 1940-luvun lopulla, eikä hänellä ollut sellaisia esteitä kuin Stenillä, joka oli sittenkin kiinni omien opettajiensa opetuksissa, samalla kun hän luovi voittaakseen pienen joukon väen puolelleen. Ehkä Jönssonilla oli myös suurempi taito haistaa, mistä narusta kulloinkin kannattaa vetää, ja suuret massat olivat halukkaita omaksumaan hänen ajamansa keveämmän kristillisyyden. Kun Jönsson sai hajaannuksessa puolelleen koko koneiston joulukokouksineen, yhdistyksineen ja rukoushuoneineen, kukaan ei voinut haastaa hänen valta-asemaansa, ja saarnaajien mukana koko lauma seurasi häntä.

Aluksi Stenilläkin oli menestystä, kun hän saattoi käyttää hyväkseen tilannetta, jolloin Leevin terveys oli sydänveritulpan jälkeen heikentynyt. Leeviläisyyden 19 saarnaajasta Sten sai puolelleen 13, vain 6 jäi Leevin

puolelle. Ne, jotka olivat nousseet Boremanin vääryyttä vastaan, eivät kuitenkaan olleet yhtä valmiita toimimaan vakaumustaan vastaan kuin Jönssonia seuraamaan lähteneet saarnaajat. Severi muistutti Honkilahdessa 2. Mooseksen kirjan varoituksesta: *”Älä seuraa joukkoa pahuuteen!”* Ihminen taitaa olla sellainen, että mitä suurempi on joukko, sitä helpompaa on seurata sitä pahuuteen. Torgun Bolsöyn mielestä pikku joukon hajoaminen oli johtunut siitä, että *”kaikki halusivat olla kapteeneja”*. Koistisen Laurin arvio on ollut, että tässä kävi samalla tavalla kuin uskonpuhdistuksen jälkeisessä protestanttisuudessa, joka pirstoutui moneen osaan, vaikka paavilaisuus oli paljon suurempi joukko. Protestantteja yhdisti se, että he näkivät paavin vääryyden, mutta heidän kesken oli sittenkin suuria eroavaisuuksia. Tottahan on, että esimerkiksi Ralph Niskan ja leeviläisten ymmärrykset olivat perin kaukana toisistaan. Suurta katolista kirkkoa on pitänyt koossa ehdoton kuuliaisuus paaville, joka on Jumalan erehtymätön sijainen maan päällä.

Lauantaina 4.2. olin kotona vanhempieni luona. Menin käymään Syrjän Reinolla hänen soitettuaan meille. Luin Reinolle Vainikan Toivon kirjeen. Yhdessä kohtaa, taisi olla siinä, kun Toivo painotti täydellisen luottamuksen merkitystä äitiseurakuntaan, Reino tokaisi: *”Siinä meni mettään, poika”*. Ymmärsin Reinon tarkoituksen, ettei sovi umpimähkään vaatia sokeaa luottamusta. Reino kysyi, onko minulla tapana ottaa kopio omista kirjeistäni. Vastattuani myöntävästi Reino painotti, että se on viisaasti tehty. Reino puhui taas Stenin valheesta. Kysyin, mitä mieltä Leevi oli asiasta. Reino vastasi: *”Se oli samaa mieltä kuin minäkin, että se valehteli”*. Kysyin sitten, miksi hän hylkäsi myös Leevin. *”No kun minä näin, että se on kumminkin eriseura”*, tokaisi Reino. En kysynyt, mistä hän sen näki. Sen sijaan otin uudelleen puheeksi honkilahtelaisten kertomuksen, että Reino oli kehottanut keväällä 1968 heitä pyytämään lähetystä Lappista. Mainitsin Yrjön kertoneen samalla lailla. Reino pysyi kannassaan, että hän ei ole niin sanonut. Ajattelin, että ei Reino olisi voinut hylätä yhden saarnaajan vilpillisyyden perusteella koko seurakuntaa, jollei hän olisi itse ollut samassa valheen hengessä kiinni. Minulle hän sanoi: *”Palaakotiin! Kuule, minä sanon sinulle: palaa kotiin!”*

[Olga Syrjä kertoi olleensa Reinon luona, kun Mäkelän Yrjö ilmaantui paikalle ja sanoi tullessaan kysymään Leeviltä, miten hän eriseuraa rakentaa. Yrjö oli nimittäin kuullut kerrottavan, että Pikku-Leevi on alkanut rakentaa Lapissa eriseuraa. Saarnaajat olivat estelleet sanoen, että heillä on raamatuntutkinto kesken. Yrjö oli vastannut: *”Teillä on aikaa tutkia Raamattua rukoushuoneella. Mää olen tullut kysymään, kuinka Leevi eriseuraa rakentaa.”* Erytisen tiukkana oli ollut Antti Vainikka, jolle Yrjö laushti: *”Ols sää Antti hiljaa, kyll mää sut tunnen”*.

Olgan mukaan vasta Reinon puuttuminen keskusteluun oli antanut Leeville tilaisuuden vastata. Talon isäntä oli nimittäin ilmestynyt oviaukkoon ja sanonut: *”On se kyllä kumma, että ei saa kysyä, mutta saarnoissa kyllä roiskitaan”*.]

Seuraavana pyhänä (5.2.) olimme koossa Pentti ja Kerttu Salosen luona Hämeenlinnassa. Ulkonaisesti kaikki oli rauhallista ja keskustelu sävyisää, vaikka mielet olivat niin jakautuneita steeniläisten joukossa. Minäkään en puhunut yleisessä keskustelussa mitään Honkilahden-matkastani tai muista todellisista tuntemuksistani, vaikka sitä olin toivottanut päiväkirjassani. Luettiin Laestadiusen saarna opetuslapsista myrskyssä, jotka eivät näe välistä maata eivätkä taivasta ja jotka joutuvat sen tähden epäilemään, ettei Jeesus olekaan laivassa. LLL sanoo tässä saarnassa (Uuden ja Panulan postillan mukaan), että välistä ihmiset pilaavat meidän kristillisyytemme. Koetin vain puhua leikillisesti, miten ihmeellistä se on, että Laestadius sanoo toisten ihmisten voivan pilata meidän oman kristillisyytemme. Kuulin Elorannan Lauran sanoneen helpottuneena pihalla Raittisen Hilkalle, että on se hyvä, että Juha-Lassi on edelleen samanlainen kuin ennen.

Minulla oli jonkin aikaa kypsynyt ajatus kirjoittaa Stenille kirje. Kun kävelin keskiviikkona 8.2. yliopistolta ylioppilaskylän asunnolleni, luonnostelin mielessäni, mitä minun pitäisi kirjoittaa. Kirjoituspuuhassa menikin koko iltapäivä ja ilta, ja kirjeestä tuli melkein seitsemän sivun mittainen, kun yritin koota siihen järjestyksessä kaikki asiat, miksi olin menettänyt sen luottamuksen, joka minussa syttyi Steniä kohtaan käydessäni hänen pihamaallaan 5/6 1979. Kirjoitin kirjeen ruotsiksi, niin kuin meillä oli

tapana keskustella Stenin kanssa hänen äidinkielellään. Aloitin kirjeen sanoilla *”rakas veli ja opettaja Herrassa, Sten Johansson”* ja päätin sen sanoihin *”kirjoitti murheellinen mutta toivorikas matkalainen iankaikkisuuteen, Juha-Lassi Tast”*. Muistelin Stenille, että oltuani ensi kertaa Honkilahdessa tahdoin päästä puhumaan samanaikaisesti hänen ja Eeron kanssa. Sten oli sanonut isälleni puhelimesta, ettei hän halua tavata Eero Mäkelää. Hannu oli jo etukäteen sanonut minulle, että Eero on kyllä siihen valmis mutta Sten ei, koska silloin hänen paha työnsä tulisi heti ilmi.

Kysyin Steniltä kirjeessäni, kertoiko Hannu todellisen syyn, miksi hän ei halunnut tavata Eeroa, että olisin voinut tehdä kysymyksiä heille molemmille samanaikaisesti. En kuitenkaan lähettänyt kirjettä, vaan ajattelin antaa ajan vielä kulua. Halusin myös näyttää kirjeen joillekin muille, ennen kuin lähetän sen.

Ensimmäinen henkilö, jolle näytin Stenille kirjoittamani kirjeen, oli Paloniityn Aulis, jonka tapasin viikonloppuna. Menimme Auloksen kanssa käymään Kuokkasilla, mutta siellä en kirjettä näyttänyt. Aulis sanoi Kuokkasilla viitaten minulta vaadittuun parannukseen: *”Jos veli ei ole voinut luottaa, tutkitaan, missä on syy!”* Vilho sanoi siihen, että jos joku tulisi heille tarkoituksenaan tutkia Lahden helluntailaisuutta, eivät he ottaisi sellaista taloonsakaan. Ymmärsin tuon niin, että minua kohtaan on oltu liiankin suopeita, kun sain asua puolitoista viikkoa Danielsenin katon alla tutkimusmatkallani. Elorannan Laura huomautti minulle, että kristillisyydessä on opetettu, ettei ole soveliasta mennä asumaan toisten kristittyjen luo heidän vaivoikseen. Sanoin Lauralle maksaneeni mielestäni reilusti ylläpidosta.

Vilho kertoi ajatelleensa, että jos rupean pyytämään nimiä Kjöllefjordiin kirjoittamaani kirjeeseen, jonka luin ennen joulua Paloniityillä, niin hän ei nimeään sellaiseen kirjoita. Vilho oli siis pannut hyvinkin merkille, mitä kirjeessäni sanoin, kuten olin aavistanut. Keskustelusta Vilhon kanssa ei tullut oikein mitään, koska hänen mielestään Stenille piti osoittaa kuuliaisuutta ja sillä hyvä. Jos vastustaa Steniä, sellaisen kanssa ei keskustella. Minusta vain tuntui kummalliselta, ettei Vilho nytkään huomaa, että hänen asenteensa on täsmälleen samanlainen kuin siinä

lestadiolaisessa seurakunnassa, josta me molemmat olimme joutuneet lähtemään. Hänen mielestään ero oli varmaan siinä, että Gunnar Jöns-son oli väärässä, kun taas Sten Johansson on oikeassa. Aulis muistutti, että kristillisyydessä on opetettu, että epäuskaisen kanssa naiminen on lankeemus armontilasta. Hän totesi vanhojen saarnaajien opettaneen niin ikään, että jos joku tekee parannuksen maailmasta, tulee seurata jonkin aikaa, tuleeko tästä pysyväinen (kristitty).

Aulis ehdotti, että menisimme pyhänä junalla Helsinkiin käymään Lauri-kaisen Tyynen luona. Se sopi minulle. Aulis ajatteli varmaan, että on hyvä antaa höyryn vähän tasaantua, kun olemme yhden pyhän sivussa. Aulis vetosi minuun, että emme puhuisi Tyynelle mitään ristiriidoista. Kun Tyne kysyi minulta, miten Norjan-matkani meni, vastasin samalla tavalla kuin Tenholle, että hyvin matka meni, kun en katkaissut jalkaani enkä pudonnut kertaakaan laivalta mereen. Tyne aavisteli selvästi, että jotakin on vinossa. Hän oli tainnut ajatella niin jo kirjeen perusteella, jonka olin kirjoittanut hänelle ennen matkaa. Tyne alkoi puhua, että hänestä Sten on niin viisas ja ymmärtäväinen ja taitava ja oikea opettaja. Auloksen vetoamisen vuoksi en sanonut siihen mitään, vaikka Tyne jatkoi puhettaan selvästi sillä tarkoituksella, että hän saisi minut avautumaan ja kertomaan, mitä oikeasti on tapahtunut. Tuntui melkein siltä, että Tyne halusi varmistuksen, että onhan hän kuitenkin oikeassa sanoessaan Stenistä näin. Mieleni teki purkaa sydämeni hänelle, mutta pidin Aulikselle antamani lupauksen. Sen sijaan johdattelin puhetta niin, että sain Tyynen kertomaan Auloksenkin kuullen, millainen yksinkertainen esikuva Helsingin ja Lahden vanhoilla kristityillä vaimoilla oli ennen, löysä röijy ja esiliina.

Tyne kertoi hiljattain saamastaan sairaskohtauksesta, miten hän oli maannut useamman päivän lattialla pääsemättä ylös, ennen kuin kukaan tiesi tulla häntä auttamaan. Hänen korvissaan olivat soineet jatkuvasti sanat: *”Sinä pääset kunnian taivaaseen, sinä pääset kunnian taivaaseen...”*

Rautatieasemalla junaa odotellessamme Aulis ihmetteli sitä, jos korvat tulevat sellaisiksi, etteivät ne kestä kuulla muuttamattomia

Laestadiuksen saarnoja. Ajattelin hänen tarkoittavan Laurellin Paulia, joka oli minullekin esittänyt ajatuksensa sangen selväsanaisesti, ja nuoremmat Laurellin veljekset näyttivät olevan samalla kannalla.

Menin Paulin luo ja luin hänelle kirjeeni, jonka olin kirjoittanut Stenille. Luotin yhä hänen arvostelukykyynsä, vaikka hänen puheensa siivottomista ja sopimattomista sanoista Laestadiuksen saarnoihin liittyen olikin ollut minulle tavaton pettymys. Pauli sanoi, että jos lähetän tuon kirjeen Stenille, se merkitsee meidän väliemme loppua. Kysyin, mitä hän ajatteli kirjeen sopivuudesta. *”Kyllä se ainakin ajattelemisen aihetta antaa”*, Pauli vastasi.

Aulis sanoi minulle ollessamme kahden hänen autossaan, että jättäisin kirjeestä pois osuuden, jossa oli henkilökohtaisia asioita. Vastasin hänelle, että kirjoitin Stenin käyttämien perusteluiden vuoksi. *”Nii-in”*, sanoi Aulis. Ajattelin myös, että tämä oli yksi kysymys, joka siinä tilanteessa jakoi voimakkaasti mieliä Stenin joukossa, ja siksi pidin välttämättömänä kirjoittaa siitä. Auloksen mielestä tämä Stenin katsantokanta oli aivan hullu: *”Onko Jumala yhdistänyt avioliittoja, jotka on aloitettu huoruedella?”* Aulis katsoi, että tämän mukaanhan uskottomat saisivat erota ja avioitua uudelleen aivan vapaasti. Jälkeenpäin olen ajatellut, että olisi silti tainnut olla viisasta noudattaa Auloksen neuvoa ja kirjoittaa vain asioista, jotka aiheuttivat hajaannukset Leevin ja Stenin (ja Stenin ja Thoralfin) välillä, niin en olisi aiheuttanut turhaan loukkausta toissijaisilla kysymyksillä. Lähetin nimittäin sinä keväänä kirjeeni kaikille Stenin joukossa mukana olleille.

Yövyin Paloniityillä. Aulis sanoi, että saamme kuitenkin olla hyvässä turvassa esikoisten seurakunnan helmassa. Minusta tuntui vain siltä, että jos kristillisyydessä on tullut hajaannus, ei silloin voi turvata omaan käsi-varteensa ja sanoa olevansa hyvässä turvassa esikoisten seurakunnan helmassa. Päälimmäisenä kysymyksenä pitää olla, että löytää turvan ja suojan juuri niiden ihmisten luona, jotka ovat pysyneet liikkumattomina alkuperäisen opin totuudessa. En sanonut tätä ääneen, mietin vain asioita mielessäni.

Luin kuitenkin Leevin pitkän kirjeen Stenille, joka oli päivätty 16/11 1976. Keskeytin välillä lukemisen selittääkseni, mitä Leevi tarkoittaa. Hänhän

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

kirjoitti alkaen Stenin vilpillisyydestä ensimmäisen Suomen-lähetyksen kysymyksessä, mitkä asiat Lapin saarnaajien tulisi selvittää ja korjata, kyllä sitten kristityt siihen yhtyisivät ja sen kautta he voisivat Norjassakin sovintoa vaikuttaa. Aulis kuunteli kyöneleet silmissä Leevin sydämellistä loppuvetoomusta, että tulisi kallis sovinto eikä hänen tarvitsisi nähdä toista eroa kristillisyydessä elämänsä vanhuudessa. Kuulin, kun Aulis mainitsi – epäilemättä juuri tähän kirjeen viitaten – millaista se on, jos kuuleekin oikean äänen suunnalta, josta sitä ei olisi osannut odottaa. Kun luin Leevin myöhemmän kirjeen Stenille, se ei Auliksesta enää tuntunutkaan samanlaiselta. Se oli Leevin vastaus Stenin Amerikkaan kirjoittamaan kirjeeseen, jossa Sten oli kysynyt, onko Leevi laittanut hänen nimensä kirjeeseen. Tottahan se on, että Leevin lauseiden sävy muuttui, kun kävi ilmi, ettei Stenillä ollut aikomustakaan saada aikaan sovintoa. Aulis pyysi minut mukaan kauppareissulle ja kävelylenkille, niin että Taimi ihmetteli jo, miten ne kauppareissut voivat kestää niin kauan.

Minusta Leevi oli täsmälleen oikeassa: jos he olisivat tehneet yhdessä Stenin kanssa kärsivällisesti ja maltillisesti työtä Norjassa ja Amerikassa, olisi se voinut kantaa kaunista hedelmää. Nyt Stenin toiminta johti uusiin repeämiin, kun osa norjalaisista ja amerikkalaisista, jotka hän sai ensin puolelleen, näki Stenin kaksinaamaisuuden, osa oli sitä mieltä, että (siitä huolimatta) pitää vain olla yhtä Stenin kanssa. Mutta ongelma oli se, että Stenin olisi pitänyt korjata asiansa ensimmäisen lähetyksen vilpistä alkaen. Asioiden selvittäminen juurista alkaen oli hänelle yhtä mahdotonta kuin Jönssonille jouluna 1963.

[Syksyllä 1985 olin Eeron, Toivon ja Laurin kanssa Melvin Niskan luona Montrossessa Minnesotassa. Eero teki selkoa, miten hän kävi kerta toisensa jälkeen puhumassa Stenin kanssa Laurin kirjasta ja miten lopulta kävi niin, että heitä kiellettiin saarnaamasta Parakan kokouksissa helatorstaina 1977. Toivo kertoi menneensä kysymään Steniltä, miksei hän ollut tullut Svappavaaran kokouksiin heinäkuussa 1977. Melvin kuunteli

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

mielteliään näköisenä esittämättä vastaväitteitä. Seuraavana päivänä hän saarnasi nuoremman Melvinin talossa tähän tapaan:

”On sellaisia, jotka osaavat selittää asioita niin hyvin, että tuntuu siltä, että asia on juuri noin. Kuitenkin voi olla niin, että kun asiat tulevat ilmi, se joka on näyttänyt olevan oikeassa, ei olekaan ollut oikeassa, ja se, joka on näyttänyt olevan väärässä, ei olekaan ollut väärässä. Siksi meidän tulee pitää kiinni siitä, mitä uskollinen opettaja on meille opettanut.”

Melvinin puhe kuulosti siltä, että vaikka he olisivatkin erehtyneet langettamaan väärän tuomion Euroopan asioissa, heillä ei ole hätää, kun heidän turvansa on joka tapauksessa siinä, että he pitävät kiinni isä-Arthurin opetuksista.]

Palattuani Turkuun Tenho tuli käymään luonani Ylioppilaskylässä. Hän oli ollut äitinsä Esterin kanssa pyhärukouksissa Katinhännässä, ja Heimo oli saarnannut. Saarna oli ollut Tenhon mielestä oikein vaikuttava, ja lopuksi Heimo oli noussut seisomaan, niin kuin Nurmisen Kalle joskus vanhaan aikaan, ja saarnannut seisaaltaan viimeiset lauseet. Esterikin oli anonut anteeksi. Rukousten jälkeen oli tutkittu, mitä se tarkoittaa, että Aaron ja Huur pitivät Mooseksen käsiä ylhäällä, kun hänen kätensä muutoin väsyivät, ja niin Israel voitti. Vastaukseksi tuli, että olemalla kuuliaisia kristityt pitävät saarnaajien käsiä ylhäällä.

Sanoin Tenholle, että olen nyt samalla tavalla umpikujassa kuin aikanaan isolla puolella, mutta ihmettelin, miksei minulla ole nyt samanlaista hätää kuin silloin. Kun Tenho lähti, tunsin kuin jysäyksen sisälläni, että nyt minulla on se hätä, jonka puuttumista äsken ihmettelin.

Kirjoitin päiväkirjaan keskiviikkona 15/2 [käännös ruotsista]:

”Jumala säilyttää välikappaleensa täällä maan päällä niin kauan, kunnes he ovat täyttäneet sen työn, joka heidän pitää toimittaa. Minä tunnen nyt, että Pikku-Leevi oli tosiaan sellainen välikappale tällä viimeisellä etsikkoajalla. Hänen viimeinen työnsä oli kertoa minulle se, minkä hän kertoi, miten elävän esikoisten seurakunnan ja sen vastustajien kanssa on käynyt. Kun aika on kulunut, on alkanut tuntua yhä selvemmältä ja kirikkaammalta, että asiat ovat

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

TÄSMÄLLEEN NIIN kuin Leevi sanoi minulle. Anna minulle, Jumala, voimaa ja viisautta oikeassa alennuksessa toimia sen mukaan.

Nyt olen suunnitellut seuraavaa: illalla soittaa Sakarille ja puhua mietteistäni ja tuntemisistani, sunnuntaina matkata Salmelle ja puhua avoimesti ja avata sydämeni; anna minulle siihen siveyttä ja vahvista kaikkia, jotka kokoontuvat siellä, ettei kenenkään ruumiillinen terveys ja hermot romahtaisi, mutta että Sinä voisit koota kaikki lampaasi ainoaan lammashuoneeseen.

Luulen, että – jos Jumala sen suo – matkustan ensi viikolla Honkilahteen, nyt tyhjempänä kuin edellisellä kerralla. Haluaisin puhua vielä joistakin minua vaivaavista asioista – Pyhän Hengen tulikasteesta, yhdestä/monesta uudestisyntymisestä, tupakasta, Laurin tilanteesta ja kirjoituksista (Laurin uudestisyntyminen laivalla, 'liikutukset ovat kiellettyjä boremannilaisessa kristillisyydessä') – mutta voi olla, että aseeni loppuvat jo silloin eikä minulla ole mitään muuta mahdollisuutta kuin pyytää anteeksi eksytyksen henkeä ja totisen kristillisyyden vastustusta.

Mutta Jumala yksin tietää, ja se on rukoukseni, että en voisi hyväksyä mitään väärää ja saastaista inhimillisistä ja lihallisista vaikutteista. Amen. kirjoitti hätäntynyt mutta toiveikas Juha-Lassi klo 12.28. ”

Samana päivänä sain Salmelta kirjeen, jossa hän perääntyi siitä, mitä oli sanonut minulle Koljosen Edithin luona. Kirjoitin Salmelle heti vastauksen:

”Turku 15.2.1984

Jumalan armolla ja rauhalla tervehtelen ja kiitän vielä tänään saamastani kirjeestä. Tarkoitus olisi minulla tulla ensi pyhänä Käymään siellä teillä, kuulin kutsusta jo käydessäni Paloniityillä viime viikonloppuna.

Kun luin kirjeesi, minusta tuntui siltä, että minun täytyy kirjoittaa Sinulle jo ennen kuin tapaamme pyhänä, jos Jumala niin suo. Nämä asiat ovat raskaat ja painavat, sillä kysymyksessä on juuri kuolematoman sielun autuus, siksi se ei ole yhdentekevä, mitä me teemme. Pyydän, että ajattelisit vielä vakavasti perään näitä asioita, sillä

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

kerran meidät kootaan Kristuksen tuomioistuimen eteen. Laestadius sanoo, että tulee sanoa tuntonsa jokaiselle ihmiselle, sen tähden tahdon nyt sanoa suoraan ajatukseni, jolla en tahdo rikkoa rakkautta meidän väliltä, sillä sinä olet ollut minulle suureksi avuksi, tueksi ja turvaksi, kun minulla oli raskas ahdinko, kun en tohtinut erkaantua isosta joukosta. Vaan Jumala meitä molempia kuljettakoon autuuden tiellä.

Kirjoitit, ettemme voi koskaan löytää sellaista joukkoa, jossa ei olisi vikoja ja virheitä. Se on tietenkin tosi, sillä kristityillä on aina turmelus kannettavanaan, joka vielä tahtoo ilmoittaa itsensä sanoissa ja teoissa, mutta se on kysymys, ettei synti tule luvalliseksi ja luvallisuuden varjon alla tehdyksi. Sillä suuressa joukossa sanotaan, että me olemme lähteneet siitä syystä, että kristillisyydessä on vikoja, joihin olemme pahentuneet. Vaikka se on niin kuin Pikku-Leevi kirjoitti Pietiläiselle 19/1 1976: "Emme katso heidän vikoja mutta että tuntisitte sen hengellisen värysten". Se on kysymys siitä, kuinka opetetaan kristillisyydessä, onko se oikein vai väärin. Ilmestyskirjassa on Hengen käskemät sanat seitsemälle Aasian seurakunnalle, ja ne on kohdistettu seurakunnan enkeleille. Niinhän sinä itsekin sanoit, että se on eri asia, jos syntiä puolustetaan. Vaan se on raskas paikka sotia syntiä vastaan silloinkin, kun siitä joutuu ahtaalle. Kuitenkin synti pitäisi pysyä syntinä, koski se sitten itseä tai muita. Sillä "ihmissyyten oikeudet ei mahtu vinamäen aitan sisälle", niin kuin Levi kirjoittaa monessa kirjeessään.

Levi kirjoitti 16/11 1976 pitkän kirjeen Stenille, jossa hän sanoo, että he saisivat ensin kahden kesken puhua kaikista näistä asioista, joista oli hajaannus tullut. Vieläpä sanoo Levi, että "halu meillä on siihen, että Herran lauma koossa pysyisi" ja lopussa, että "ei olisi minulla halua nähdä toista eroa kristillisyydessä elämäni vanhuudessa". Sten ei vastannut tähän kirjeeseen, ja siksi kysyin häneltä helluntaina 1982, miksei hän sitä tehnyt. Hän sanoi kolme syytä: "ensiksi, Leevillä oli sellainen luonne, että hän aina halusi saada viimeisen sanan, ja jos olisin vastannut, kirjeenvaihto olisi jatkunut Levin kuolemaan asti; toiseksi, siinä oli sellaisia asioita, jotka eivät edes pitäneet

paikkaansa; kolmanneksi, Lauri olisi saanut vastauskirjeen käsiinsä ja levittänyt sen ympäri Eurooppaa ja Amerikkaa.” Mitä sinä ajattelet näiden perusteiden kestävydestä Jumalan Sanan valossa? Eikö asia ollut niin painava, kun oli kysymys Herran lauman koossapysymisestä – varsinkin kun Levi toivoi perusteellista tutkintoa – että olisi kannattanut vastata? Jos Levin kirjeessä oli paikkansapitämätöntä, eikö olisi pitänyt vastata sitä suuremmalla syyllä, jotta väärä tulisi oikaistuksi? Jos Sten olisi kirjoittanut totuuden Leville, niin olisi kai sellaisen kirjeen kestänyt levittää Euroopan ja Amerikan ulkopuolellekin (toinen asia on, onko se tarpeellista). Eihän totuus pala tuleksakaan.

Pietari kirjoittaa kristityille: ‘Olkaat aina valmiit vastaamaan jokaista, joka teidän toivonne perustusta tutkistelee, joka teissä on, hiljaisuudella ja pelvolla’ (1. Piet. 3:15). Jos Sten oli valmis keskustelemaan Larssonin ja Björkin kanssa, kun nämä tulivat kerran hajaannuksen jälkeen käymään Stenillä (vieläpä Sten pyysi heitä sanomaan terveisiä Williamille ja Gunnarille, että he ovat valmiit sopimaan), niin miksei hän nyt ole valmis keskustelemaan Kallen ja kumppanien kanssa. Silloin toissa syksynä teilläkään Kalle ei tehnyt sen vaikeampaa kysymystä Stenille kuin että kuuluuko esiliina kristillisyyden esikuvaan. Ja viime syksynä Sten sanoi etukäteen Joensuussa – koska tiedettiin Kallen tulevan käymään – että jos se yrittää jotakin puhua, niin tulee sanoa: ”Voi sinuas perkeleen poika jne.” (Apt. 13:10). Kun kävelin sinä iltana portaita alas Elmin talosta, olin niin raskaasti ahdistettu ja murheissani, että ajattelin, kuinka kauan minä voin olla tässä mukana. Vaan nyt on Jumala johdattanut ja avannut asioita tavalla, jota en olisi osannut arvata, kun minulta on vaadittu parannusta matkoistani Thoralfin ja Ralphin kanssa, ’jos en ole jaksanut puolustaa’. Aikanaan Jönsson sanoi Laurille, ettei hän tutkisi hajaannuksia kristillisyydessä vaan uskoisi omalle kohdalleen yksinkertaisesti. Eiköpä sisar rakas näytä siltä, että tässä meidän joukossa on tullut näköksille samoja hedelmiä kuin aikoinaan suuressa joukossa? Se jolla on puhtaat aseet ja puhdas tunto, on aina valmis tutkimaan syitä ja syntyjä, niin kuin Levi, kun Lauri aikoinaan esitti mahdollisuutta järjestää sovintokokus Tjautjasjärvellä Gunnarin joukon kanssa. Se taas, jolla on aseet

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

tahriintuneet ja joka on totuudesta poikennut, keksii aina verukkeita, niin kuin Jönsson, joka sanoi Laurin ehdotukseen, että emme me vain olisi kaikki saarnaajat mahtuneetkaan Tjautjasjärven rukoushuoneeseen. Vai kuinka sinä ajattelet, sisareni Salme?

Kirjoitat tullesesi siihen tulokseen, että kyllä tässä kristillisyydessä autuaaksi tulee. Olin viime syksynä käymässä Niemen Topilla ja kun otin esiin kaikkia näitä muutoksia ja uudistuksia kristillisyydessä, hän sanoi, etteivät ne ole niin suuria asioita, etteikö tässä kristillisyydessä vieläkin tule autuaaksi, kun vain tekee vioistaan parannusta. Mutta Paavali sanoo, että vähä hapatus kaiken taikinan hapattaa. Jos ihminen näkee vääryyden ja kuitenkin vaikenee siitä, ettei joutuisi kärsimään eikä tulisi pahennuksia, niin kirjoittaako Jumala siihen alle? Jos ihminen jatkaa sitä, ilman että se tulee tunnolle, niin eikö se tuo viimein myötänsä hengellisen kuoleman? Ajattelin itsekseni viime syksynä, että jos minä puhun siitä, kuinka toiset suuren joukon saarnaajat sanovat vastoin tuntoansa, että kaikki on hyvin, niin enkö minä itse ole samanlainen, kun tiedän, kuinka asiat ovat menneet tässä pikku joukossa (ainakin jotakin siitä), enkä kuitenkaan puhu siitä julki. Sillä jos me olemme kerran kauhistuneet Boremanin eksytystä ja nousseet sitä vastaan, onko siitä mitään hyötyä, jos olemme kuitenkin valmiit hyväksymään samanlaista vääryyttä jossakin muualla? Sillä pieni vääryys on yhtä eksyttävä kuin suuri vääryys, vaan pientä vääryyttä on vaikeampi havaita. Siksi meidän tulisi tuntea eksytyksen henki.

Tahdon vielä jotakin sanoa siitä, kun kirjoitat, että Sten on käynyt kaikki myrskyt läpi mutta ei ole sellaisia haukkumakirjeitä kirjoittanut kuin Laurin puoli. Oletko ajatellut sitä puolta asiasta, kun Jönsson kirjoitti Viktor Wettaiselle vastaukseksi Viktorin Amerikan-kirjeeseen, johon Levi kirjoitti pitkästi takaisin, mutta Jönsson lähetti sen vain takaisin lyhyellä lisäyksellä, että hän tahtoo olla rauhassa, koska he tietävät nämä asiat niin hyvin. Kuka tiesi, jos Jönsson menetteli näin siksi, ettei hänellä ollut, mitä vastata Levin (haukkuma?) kirjeeseen, sillä totuutta vastaan ei voi valheella sotia, vaikka olisi millaiset

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

luomisen armolahjat (niillä voi kyllä sokaista opissa rakentumattomia kansanjoukkoja).

Isäntä on pannut koiria haukkumaan, etteivät varkaat pääsisi varastamaan isännän puodista ja etteivät kunnialliset ja siveät ihmiset saisi omantunnonrauhaa, vieläpä sillä tarkoituksella, että jokukaan sielu heräisi koiranhaukunnasta...”

”Kysyit, olenko nähnyt Tenhoa. Viime perjantaina kävi Tenho minun luona ja eilen (tiistaina) soitin hänelle, vaan kun ei ollut tavattavissa, niin hän soitti myöhemmin minulle. Hän kertoi käyneensä pyhänä Heinosen Pekalla rukouksissa ja kuulleen sellaisen Heimom saarnan, mitä oli joskus aikoja sitten kuullut Laitilassa eli Karjalassa. Hän sanoi lähteneensä oikein iloisella mielellä sieltä ja tunteneensa, että tässä hänellä on turvan ja suojan paikka. En oikein tiedä, mitä minun pitäisi sanoa hänelle, kun minun tuntemiseni silloin käydessämme Honkilahdessa olivat vissimmästi jokseenkin samanlaiset kuin hänenkin. Vaan minä olin kuitenkin joissakin asioissa kiinni, etten saattanut anoa anteeksi eksytyksen henkeä niin kuin Tenho teki. Ehkä kunnia oli estämässä osaltaan, kun pitäisi tunnustaa tekonsa teille muille, vaikka hätä minulla nyt on kuten aikoinaan suuressa joukossa.

Kuitenkin pelkäsin, etten vain tekisi väärää päätöstä, sillä ajattelin, että jos norjalaiset tai amerikkalaiset kuitenkin ovat oikeassa. Toisaalta Laurin kohta on askarruttanut minua, erittäinkin hänen hengellinen tilansa. Tosihan se kyllä on, että hänen julkaisutyönsä on ollut suureksi hyödyksi, niistä minäkin tulin ensin vakavasti pysäytettyä keväällä 1977. Kun olen nyt lukenut hänen kirjoituksiaan, kyllä se näyttää siltä niin kuin Levi sanoi, että hänellä on ’Jumalan lahjat tua kaikki Pyhän Hengen kautta näköksälle, sen vääryyven mitä on tehty’ (kirje Pietiläiselle). Vaan Jumala tutkii sydämet ja munaskut, ja näkee meidän jokaisen mielen, Kaikkivaltiaan silmien edestä emme voi peittää mitään, siksi meidän tulee astua vilpittömät askeleet jalvoilamme, ettei joku kompastuisi niinkuin ontuva, vaan paljon enemmän terveeksi tulis. piirsi sama (Juha-Lassi)

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

Täytyy lopettaa, kun tämä paperi loppuu ja kello on jo yli yksi yöllä. Tenho ei pääse tulemaan; Simolineille lupaan kertoa, kun heitä näen/kuulen.”

Näinä tammi- ja helmikuun viikkoina en jaksanut koulupäivän jälkeen muuta kuin lukea vanhinten kirjoja, Laestadiuksen postillaa ja Raamatua sekä yhä uudelleen Laurin historiankirjaa ja kirjeitä, jotka olin Hannulta saanut. Silti juolahti mieleeni sellainenkin ajatus, että nyt minun pitäisi vielä lukea J. R. R. Tolkienin kuuluisa romaani Taru sormusten herasta, kun sitten en enää voi sitä lukea, jos minusta tulee leeviläinen. Tolkien jäi kuitenkin lukematta.

Perjantaina 17.2. kirjoitin päiväkirjaani klo 23.05:

”keskustelu Sten Johanssonin ja Toivo Mäkelän välillä heinäkuussa 1977 [perustuu Toivon kirjeeseen Stenille 26.7.1977, joka puuttuu valitettavasti IV VK:sta]

T: Miksi et ole tullut Svappavaaran kokouksiin?

S: Ovat niin raskaat asiat tapahtuneet, ettemme voi yhdessä kokouksia pitää, ennen kuin korjaavat asiansa.

T: Tulisit puhumaan sinne, että saisimme kuulla.

S: Heidän täytyy tulla tuntemaan vääryytensä ja korjata.

T: Mitkä ovat ne vääryydet?

S: En minä halua ulkomaille levittää.

T: Saattaako sen pahemmin levittää kuin sanomalla, että ovat sellaiset vääryydet, että ei voi yhdessä olla?

(Sitten T kertoi, kuinka ne olivat puhuneet Suomessa, jotka olivat käyneet Parakassa ja jotka pitivät Stenin ym. oikeina).

S: Lauri oli pannut nimiä kirjaan ilman lupaa.

T: Oliko tämä sellainen asia, jonka tähden sopii hyljätä veljiä ja saarnaajia?

S: (jatkaa samasta asiasta)

T: Mitä vahinkoa se olisi tehnyt, jos nimet siihen olisivat kaikki panneet?

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

S: Ei siihen saata nimiä panna, koska se on koko hoito vanhinten oppia vastaan, ja eivät vanhimmat ole koskaan historiaa kirjoittaneet.

T: Kuka on kirjoittanut Apostoleitten teot ja Havaksen historian oikaisun?

S: Ne ovat eri asia.”

Pyhänä olin Koskisen Taunolla ja Yleniuksella. Yleniuksella Pyysin Palo-niityn Auliksen, Myllymäen Ossin, Laurellin Martin ja Salosen Pentin kamarisiin, samaan jossa olin huokaillut toista vuotta aiemmin. Kuokkasen Vilho ja Raittisen Jaska eivät olleet paikalla, joten kamarissa ei ollut ketään Stenin puolustajia. Yleniuksella olivat kyllä Kuokkasten pojat, mutta halusin ottaa keskusteluun mukaan vain vanhemmat miehet. Kerroin Hämeenlinnan veljille aikovani mennä seuraavalla viikolla Honkilahteen, vaikken ilmaissut kokonaan, millaisessa tilassa tunsin olevani. Sanoin silti tunteneeni voimakkaasti, että leeviläiset ovat oikeassa. Mainitsin siitäkin, miten juuri täällä Yleniuksella Sten ajoi toissa syksynä Kallen kump-paneineen ulos. Laurellin Martti sanoi veljensä Paulin todenneen, että se on ymmärrettävää, jos leeviläiset tulevat aina vain kiusaamaan samoilla asioilla. Sanoin, että Kalle yritti aivan asiallisesti ja maltillisesti herättää keskustelua. Aulis vahvasti täysin puheeni. Tullessamme kamarista Kuokkasen Reijo katsoi vähän epäluuloisesti, mitä tuolla oikein mahdettiin punoa. Salme sanoi minulle, että kirjeeni antoi kyllä ajatteleminen aihetta.

[Vasta myöhemmin Salme on kertonut, että hän oli ollut Leevin kanssa kuin yksi ja yksi. Leevi oli moittinut Marttia, että hänen pitäisi olla kuin Salme. Salme lisäsi, että Leevi oli hänelle läheisempi kuin Sten. Sain kuulla Salmelta, että he pitivät Koljosen Alvarin kanssa Severistä niin paljon, että heitä oli moitittu ”Severin rakastajiksi”. Alvar oli esittänyt, että Severin pitää puhua hänen hautajaisissaan. Salme huomautti, että jos Eero olisi ollut Stenin puolella, honkilahtelaisetkin olisivat tulleet mukana, eikä Laurin kanssa olisi jäänyt juuri ketään. Kysyin Salmelta, mitä Lauri sitten teki sellaista, miksi Eeron olisi pitänyt olla häntä vastaan. Tähän Salme ei vastannut.]

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

Maanantai-iltana 20.2. luin yliopistolla tenttiin. Olin löytänyt Amerikanmatkaa varten ostamani ison tiekartaston välistä lapun, johon olin kirjoittanut ajatuksiani lentäessäni Rapid Citystä Minneapolisiin, kun olin tavannut Dakotassa Dave Wilenin ja Charles Niskan perheet. Kirjoitin tekstin loppuun olleeni löydöstä iloisesti yllättynyt ja totesin, että paljon on tapahtunut kuluneen seitsemän kuukauden aikana.

Olin saanut myös kirjeen Myllymäen Ossilta, jonka hän oli kirjoittanut ennen tapaamistamme Yleniuksella:

"Hämeenlinnassa 16.2.1984. Rakas veli Herrassa, Juha-Lassi, toivotan Sinulle Jumalan armoa ja rauhaa Jeesuksessa Kristuksessa. Oli hauskaa, kun tulit meillä käymään, vaikka tosin aikaa ei paljon liienyntykään. En tiedä, mitä asioita mahdollisesti käsittelette Paulilla. Erkki mainitsi eilen illalla (jossa kävin, samoin Koskinen) minulle jotakin siihen tapaan, että Sinä kirjoitat Stenille kirjeen. En saanut tilaisuutta kysyä enempi asiasta. Laitan oheen joukon ajatuksiani.

Minun piti kirjoittaa nyt vähän enempi, mutta kun ilmeisesti tapaamme Tampereella ensi sunnuntaina, niin voi olla, että pääsemme keskustelemaan vielä, jos Sinulla olisi tarvetta siihen.

Raittinen myös kävi maanantaina meillä, ensi kerran sitten joulukuun. Kyllä tuntuu siltä, että hengellinen köyhyys tulee väkisinkin kaiken tämän ajan merkkien keskellä. Mutta ei ole muuta turvaa, kuin Hänen veriset haavansa, joita Hän sai niistä 39:stä ruoskan iskusta ja ristin rautanauloista. Se oli tuon ajan tapa juutalaisilla, että he iskivät 39 ruoskaniskua, 13 selkään ja 13 molemmille kyljille. Ja, niin kuin Paavali kertoo, hänkin sai yhtä vaille neljäkymmentä ruoskaniskua. Se oli niin, että tuo 39 tuli siitä yksinkertaisesta syystä, että 40 iskua oli lain mukaan ylin määrä, ja, että se ei tullut vahingossa ylitetyksi, he löivät 39 iskua.

Mutta me pääsemme ylen vähällä, vain vähän pilkkaa ja ylenkatsetta. Sekin tulee etupäässä ison puolen joukolta. Yksi ison puolen veli kyllä pyysi anteeksi, kun sanoi minua siaksi ja löi lipan silmille. Mutta ei ne sen tähden korjaa sitä, että tunnustaisivat meillä olevan oikean

13. VIIMEINEN PAKOPIIKKA

opin ja oikean mielen kristillisyyden asioissa. Ja niin se jää yksi korjamaton paikka, jos ei tunne sitä asiaa.

Kuitenkin meillä on hyvin asiat, kun saamme uskoa kaikki synnit anteeksi ja haluamme seurata sitä suurta ristinkantajaa Hänen askeleissaan. Ja vielä Jumala antaa meille joskus virvoittavia hetkiä ja saamme lisää uskoa, ja meidän tuleekin aina muistaa rukoilla: Herra lisää meille uskoa. Niin me kuitenkin olemme onnelliset ihmiset tämän syntisen maan päällä ja sydämemme voi monta kertaa veisata kiitosta Jumalalle Hänen ihmeellisen johdatuksensa ja hyvyytensä johdosta. Köyhänä ja puuttuvaisena lopetan nyt, ja jatkan toisella kertaa. Toivon, että olet minua ymmärtänyt. Uskon, että Sinä olet oikeassa mielessä kulkenut Norjassa ja Amerikassa, ja siihen asian jätän.

Yleistä:

Yleinen hokema kristillisyydessämme (n.s. isolla puolella): mikään ei ole muuttunut. Kaikki se, mikä ennen on saarnattu synniksi edelleen synniksi saarnataan, ja mikä ennen oli synti, se on vieläkin synti. (Poikkeuskin on: Eero Halmeen saarnat)

Jos nyt n.s. pienellä puolella asetutaan puolustamaan jotakin syntiä, on se silloin vaara puhua niin kuin isolla puolellakin (vastoin totuutta) (Avioerot)

Ulkomaanmatkat:

Aurinkomatkat ja turhat matkat on ennen synniksi saarnattu. Näistäkin asioista on syytä vieläkin puhua.

On syytä tehdä eräitä kysymyksiä, jos kysymyksessä on tulkinta-asia.

Missä mielessä matka(t) tehdään.

Onko luotettava persoona matkalla.

”valheen kuljettaja.

”onko totuuden etsijä.

Kun Ruotsissa on kristillisuus mennyt ensiksi hajalle, kuinka asiat ovat kehittyneet muissa maissa?

13. VIIMEINEN PAKOPIIKKA

Jokaisessa maassa (joissa on kristillisyyttä ollut) pitäisi vieläkin löytyä kristityitä, joilla on sama usko ja oppi.

Suomessa on jälkeensä menneet asiat huonoksi Ruotsin asioiden tähden.

Vapahtaja lähti matkalle Samariaan, vaikka juutalaiset ja samarialaiset olivat keskenään vihoissa. Vapahtajan kuoleman ja ylösnousemisen jälkeen apostolit tutkivat sitä, voivatko he lähteä lähetysmatkoille myös Samariaan. Ja päätös oli, että sinne tehtiin myös lähetysmatka.

Omasta puolestani olisin halukas keskustelemaan esim Jensenin kanssa.

Onko jotakin pelkoa siitä, että Norjassa paljastuisi Stenin joukolla epäedullista?

Ovatko kaikilla puhtaat aseet ja voivatko luottaa veljeen opin ja esikuvan puolelta?

Minkälainen mieli meillä on.

Siinä on joukko asioita, jotka pitäisi ajatella, ennenkuin suoralta kädeltä voi osoittaa matkan synniksi.

Jos esiliinan alla kulkee koreus eli muoti (spileeratut hameet) onko silloin esiliina pahuuden peite? Onko esiliina sellainen asia, joka erottaa kristityt toisistaan?"

Tiistaina 21.2. lähdin koulupäivän jälkeen Honkilahteen sillä ainoalla bus-sivuorolla, joka tuolloin vielä kulki Turusta. Bussi lähti kello 16 ja saapui Auvaisiin vähän ennen kello 18. Heti bussiin päästyäni jatkoin mietteitäni samaiselle lapulle, johon olin kirjoitellut Amerikassa (käännös ruotsista):

"Todellakin paljon [on tapahtunut]. Jo lentäessäni Rapid Citystä tunsin, että Sten kannattajineen eivät voi olla oikeassa; tunsin sen omasatunnossani ja sydämessäni, vaikka on vaatinut aikaa käsittää se niin selvästi ja saada voimaa ja rohkeutta puhumaan siitä toisillekin, mutta Kjöllefjordin-matkan ja Kiirunan kokousten jälkeen olen tuntenut oloni siinä mielessä helpottuneeksi, että nyt kun minua on kehoitettu vakavasti tekemään parannus matkoistani ja olen kieltäytynyt siitä, olen vapaa toimimaan edelleen.

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

Nyt olen sitten matkalla Honkilahteen; ja uskon, että tämä saattaa hyvinkin johtaa minut vihdoin heidän helmaansa. Olen yrittänyt juosta tietäni, mutta se näyttää olleen umpikuja. Mutta rukoilen ja huokaan kuitenkin, että voisin kysyä avoimesti kaikista näistä askarruttavista asioista. Tunnen itseni vähän jännittyneeksi, mutta enimmäkseen rauhalliseksi ja vapaaksi; ENNEMMIN TAI MYÖHEMMIN MINUN TÄYTYY KÄÄNTYÄ LEEVIN SEURAAJIEN MUKAAN; ehkä aseeni loppuvat jo tänään. Mutta kaikki on Sinun käsissäsi. $666 + 7 = 673$ (ei $666 + 6 = 672$) [laskin, kuinka monta päivää oli kulunut ensimmäisestä bussimatkastani Honkilahteen; pelästyin ensin, kun sain tulokseksi $666 + 6$, kun Ilmestyskirjassa sanotaan, että pedon luku on 666, mutta sitten huomasi laskeneeni päivän verran väärin]. Sinun käsiisi, Juha-Lassi. Jos tämä bussi sattuisi törmäämään nyt toiseen autoon tai puuhun ja saisin surmani, se olisi kauhea loppu, todella kauhea loppu. Sitten minun täytyisi katua kaikessa iankaikkisuudessa, että en ottanut ajoissa vaarin Jumalan kutsuvasta ja kokoavasta äänestä, armonajassa. Mutta nyt minulla on vahva usko, että Sinä, joka olet alkanut johdattaa minua tielläsi, Sinä myös päätät työsi, ”etkä tee sirppihaalaa”. Amen. Sama, onnellinen ja iloinen poika, (melkein) vapaa siteistäni. 672 [673] päivää sitten olin samaan aikaan tässä bussissa, silloin paljon jännittyneempänä ja pelokkaampana, koska en tiennyt, mikä minua odotti. Nyt tiedän, uskon että melkein täsmälleen. Mutta Jumala yksin tietää”.

Bussissa oli tyttö, jonka olin nähnyt Honkilahdessa leeviläisten kokouksissa. Menin tervehtimään häntä. Hän vastasi vähän ujostellen ja sanoi nimekseen Sanna Kinnunen. Arvasin, että hän on siis Eeron ja Toinin tytär (Toinia en ollut vielä tavannutkaan). Sanna oli tulossa Maskusta Reino ja Sinikka Koistisen luota, missä hän oli ollut kummina heidän nuorimman lapsensa Lassen kastetilaisuudessa. Sannakin oli menossa Honkilahteen Mäkelän Toivolle. Auvaisissa jäimme bussista pois ja kävelimme runsaan kahden kilometrin matkan Toivon talolle. Sanna sanoi, että leeviläisyys vain on oikeassa, kaikki muu on joutavaa.

Severi ja Toivo näyttivät vähän yllättyneiltä tulostani näin arki-iltana. Kun olin edellisellä käynnillä – ollessamme Tenhon kanssa pyhärukouksessa

– moitiskellut Lauria, Severi ja Toivo totesivat, että meillä ihmisillä on erilaiset luonteet. Mäkelän Armi oli keksinyt liikennevaloista, että Heimo on punaisen valon poika, joka seisoo jalat harallaan, Lauri on vihreän valon poika, jolla on askel reippaassa lähtöasennossa. Liikkeissään äkinäisempi voi helpommin tehdä jotakin harkitsematonta. Toivo luki Parakan kirjeen, missä sanottiin, että kamppausten alla monet ovat ottaneet käteen raskaammat aseet kuin ovat jaksaneet kantaa. Kysyin, mitä se tarkoittaa, ja Toivo ja Severi selittivät. Minulla oli vielä mielessä yhtä ja toista, mitä ajattelin ottaa puheeksi, mutta koko illan tuntui siltä, että Severi ja Toivo ehdivät ottaa minua askarruttavat asiat puheeksi, ennen kuin ehdin itse niitä mainita. Sanoinkin heille, mistä tämä voi johtua, että te rupeatte puhumaan ja selittämään juuri sitä, mitä minulla on mielessä. Mainitsin, millainen on semmoisen ihmisen olo, joka joutuu tyhjänä ahdistetuksi nurkkaan ja jolla ei ole muuta neuvoa kuin nostaa valkoinen lippu antautumisen merkiksi. Keskustelu venyi hyvän matkaa seuraavan vuorokauden puolelle ja Severi oli mennyt jo nukkumaan, kun 22/2 kello 2.22 nousin ylös ja anoin Toivolta ja Sinikalta anteeksi eksytyksen henkeä ja totuuden vastustamista. Koko huone tuntui rauhalliselta ja tyveneltä. Toivo puheli vielä kristillisyyden kalliista asiasta. Kysyin häneltä, sopsisiko minun puhua omantunnon asioitani. Toivo sanoi: *”Jos sinä luotat tällaiseen”*. Sanoin ajatelleeni jo valmiiksi, että juuri hänelle haluaisinkin ne puhua. Kysyin vielä, tulisiko minun puhua myös ne asiat, joita olen ennen puhunut. Toivo sanoi, että kristillisyydessä on neuvottu, että pitää puhua Pyhän Hengen saaneelle saarnaajalle. Ymmärsin kyllä, että ne saarnaajat Jönssonin ja Stenin joukoissa, joille olin asioitani puhunut, olivat itse menneet vääryyteen. Niinpä puhuin kaikki, mitä siinä muistin, ja kello oli jo puoli neljä, kun viimein menin yöpuulle, väsyneenä, mutta onnellisena ja tavattoman helpottuneena.

Aamulla nousin kuudelta ylös ja pyysin keittiön pöydän ääressä anteeksi toisiltakin, Severiltä, Annalta ja Rainerilta, joka oli myös Toivon luona. Sitten pitikin lähteä bussilla Turkuun, jossa oli edessä koulupäivä. Sanoin Toivolle, joka toi minut bussille, että ajattelin mennä heti seuraavana viikonloppuna steeniläisten kokoontumiseen pyytämään heiltäkin anteeksi.

Ensin kirjoitin kuitenkin kirjeen Tenhon äidille Esterille, joka oli katunut kovasti sitä, että oli pyytänyt anteeksi Katinhännän pyhärukouksissa, kun leeviläiset ovat niin musta joukko ja niillä on niin kamala nimikin. Hän oli joutunut niin koviin kiusauksiin, että siitä hän tiesi leeviläisten olevan väärässä.

”Rakas sisar Herrassa Esteri

Jumalan armolla ja rauhalla tahdon lähestyä Sinua. Minulle tuli halu kirjoittaa muutama rivi, kun Tenho on kertonut teidän käynnistänne ”leeviläisten” pyhärukouksissa ja keskusteluista sen jälkeen. Sehän meillä tulisi olla ainoana kysymyksenä, että saattaisimme seurata sitä verellä priiskoitettua, orjantappuroilla kruunattua ja ristiinnaulittua Kuningasta läpi turmeluksen kaupungin, kantaen Hänen pilkkaansa. Ne harvat sielut, jotka tulevat maailman joukkoa vastaan, ne joutuvat myös kantamaan Jeesuksen ristiä, jonka suruton ja jumalinen maailma panee heidän päällensä. Ne ihmiset, jotka ahkeroivat kulkea Vapahtajan verisissä askeleissa, ovat aina saaneet olla mustia ja häväistyjä maailman silmissä, vieläpä on heitä kohtaan syttynyt hirmuinen hengellinen viha.

Frans Parakka kirjoittaa kirjoituksessaan ’Tositietoja laestadiolaisesta herätysliikkeestä Ruotsissa ja Suomessa’ (VLKY:n Julkaisukoelma, s. 57): ”Ei ole koskaan ollut vähintäkään epäilystä siitä, ett-eikö asiat niin ole kuin vanhimmat ovat niitä ymmärtäneet, ja niiden ymmärrysten päältä ovat olleet aina Ruotsin Lapin saarnaajat varmat ja ovat myös vieläkin vahvat, vaikkakin siitä on seurannut mitä raskaimpia syytöksiä, ensiksi suullisesti ja henkilökohtaisesti ja sen jälkeen osaksi hengellisten ja osaksi kaiken väristen maallisten sanomalehtien palstoilla ja vielä muiden kirjateostenkin yhteydessä niin, että nimeksemme on tullut mustempaa kuin nurjalle maailman joukolle. Nyt on jo kirjailija nimityksissään ja solvauksissaan käyttänyt vähän sivistyneempää esitystapaa: ’Gellivaaran Esikoiset’ ja ’Isät’.” Myöhemmin Parakka kirjoittaa vielä: ”Emme myöskään ole siinä ymmärryksessä, että ne nimitykset tekevät meitä mustemmiksi tahi valkeammiksi, mitä maailma meille antaa. Mutta sen vaan olemme

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

tulleet näkemään, että tämänkin kristillisyyden aikana on nimiä annettu sille kristillisyydelle, joka Herran Jeesuksen veristen vaivain kautta on uudestisyntynyt.”

Nämä merkit ovat aina seuranneet niitä, jotka ovat tahtoneet pitää kiinni siitä opista, joka alusta on ollut, josta he ovat hengen ja elämän saaneet ja johon heillä on jäänyt rakkaus. Se joukko on aina ollut musta ja halpa ihmisen luonnollisilla silmillä katsottuna. Tämä saattaa peljättää vielä autuutta kaipaavasiakin sieluja. Minäkin olen joutunut kauan aikaa laskemaan kulutusta ja myös tutkimaan, mikä on oikea seurakunta eli mistä sen löytää. Vaan viimein, kun olen tullut tuntemaan, ettei muualta löydä turvaa ja hätä ja ahdinko puristaa sydäntä, niin täytyi minun viime tiistaina mennä linja-autolla Honkilahteen. Minä keskustelin Severin ja Toivon kanssa pitkälle aamuyöhön ja viimein rukoilin anteeksi eksytyksen henkeä ja totuutta vastaan seisomista, myös puhuin tuntoni asioita. Sillä tunsin, ettei minulla enää ollut mitään aseita, millä olisin voinut heidät osoittaa vääräksi. Näiden molempien viime hajaannusten aikana (Gunnar Jönssonin ja Sten Johanssonin kanssa) Pikku-Leevi on yrittänyt saada aikaan sovintoa, mutta vastapuoli ei ole voinut siihen suostua, koska silloin heidän olisi pitänyt taipua siihen, mitä Jumalan Sana ihmiseltä vaatii. Kuitenkin on elävä kristillisyyks katketty inhimillisten heikkouksien ja puutoksien alle, niin että sitä kallista ainetta – Jumalan elävää ja puhdasta Sanaa – ei ole juuri helppo siitä löytää.

Laestadius sanoo joulupäivän saarnassa, että koska maailman Vapahtaja on syntynyt näin suuressa köyhyydessä, että Hänen täytyy maata heinien ja olkien päällä luontokappalten keskellä, sen köyhyyden tähden ei viitsi moni tulla katsomaan sitä lasta, ainoastaan muutamamat paimenet. Laestadius sanoo myös, että ”ei se saa olla kunnian arka, joka käy tallissa; se ei saa peljätä, että Hänen koreat vaatteensa rupeavat haisemaan hevosen sonnalta”. Se lapsi tahtoo ryöstää ihmisen sydämen maailmasta, niin kuin Laestadius sanoo, ja tällä viimeiselläkin ajalla Hän on saanut ryöstää muutamia sydämiä, niin kuin Tenhon ja minut, vaikka kyllä rietas tahtoo minuakin peljättää, kuinka sinä voit niin halpaa ja mustaksi maalattua joukkoa seurata. Kyllä se

järjelle tuntuukin käsittämättömältä, että Jumalan Henki on näin minuakin heikkoa ja kokematon poloista kuljettanut, kun niin monet suuret puut ovat kaatuneet joka puolella. Sen tähden se on minulla vielä rukous ja huokaus, että Jumala saattaisi minua ja vielä kaikkia lapsiaan vahvistaa ja johdattaa, että saattaisi vahvana pysyä loppuun asti, sillä ei ketään kruunata ennen kuolemaansa.

*Se on tosi, että minä olen koulussa oppinut maailman viisautta, mutta sillä viisaudella ei näe sitä tietä, joka vie taivaaseen, Laestadiukselta-kin se oli kätkeytyneenä niin kauan kunnes yksinkertainen lapintyttö kirjasti hänelle armonjärjestyksen. Jos ihminen tahtoo maailman viisau-
den avulla rakentaa tornia taivaaseen, sille tulee tehdä niin kuin Vapahtaja sanoi rikkaalle nuorukaiselle: ”Yksi sinulta vielä puuttuu: myy kaikki, mitä sinulla on ja jaa vaivaisille, niin sinulla pitää oleman ta-
vara taivaassa: ja tule, seuraa minua” (Luuk. 18:22).*

*Toivon, että ajattelisit vielä visusti näitä asioita, sillä kysymyksessä on juuri kuolemattoman sielun autuus. Ajattele perään, ettet olisi vain kunnian, arkuuden tai luonnollisen siveyden vaikutuksesta vastustamassa Jumalan totuutta. Ymmärrän sen kyllä hyvin, että nämä asiat koskettavat raskaasti hermostoa ja ihminen joutuu helposti huokailemaan raskaan painon alla. Tiedän sen omista koettelemuksista, sillä kun jouduin muutamia vuosia sitten lähtemään etsimään, missä alkuperäinen esikoisten seurakunta vielä olisi voimassaan, sain kohtaani ankaran vastustuksen ja hengellisen vihan, että minusta tuntui siltä, etten kestä sen painon alla. Niinpä olin pitkiä aikoja vain ’suuressa joukossa’, mutta tunsin koko ajan, etten voisi taipua sydämes-
säni hyväksymään kaikkia niitä muutoksia ja uudistuksia, joita oli tuotu kristillisyyden sisälle ja joiden kautta uskollisten vanhinten työ poljettiin lokaan. Siksi ei ole minua auttanut mikään muu kuin lähteä hakemaan, sillä olen tuntenut niin kuin Korkeassa Veisussa sanotaan: ”Minä etsin yöllä vuoteessani, jota minun sieluni rakastaa: minä etsin häntä, mutta en löytänyt häntä. Nyt minä nousen, ja käyn kaupunkia ympäri, kaduilla ja kujilla, ja etsin, jota minun sieluni rakastaa: minä etsin häntä, mutta en minä häntä löytänyt.” (K.V. 3:1–2). Niin on mi-
nun täytyneet tunnustaa, että se ylönkatsottu joukko, jota vastaan*

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

minäkin olen sotinut ja työtä tehnyt, olikin juuri Kristuksen seurakunta. Siellä maailman Vapahtaja makaa tallissa, sillä ei Hänellä ollut sijaa majatalossa, vaan juuri luontokappalten seassa hän makaa. Siksi profeetta Jesaja myös valitti aikanaan: "Härkä tuntee omistajansa ja aasi isäntänsä seimen, mutta Israel ei tunne, ja minun kansani ei ymmärrä" (Jes. 1:3). Hän tuli omiensa tykö, mutta Hänen omansa eivät tunteneet Häntä. Kuka tiesi, jos ei nyt ole samalla tavalla? Paljon puhutaan Jumalasta ja Vapahtajasta, mutta missä Jeesus Nasarealainen vieläkin on kulkemassa maan päällä, siellä ei nähdä muuta kuin eriseuraa, omaavanhurskautta, villiuskoa ja muuta kauhistusta – juuri kuin Jumalan Pojan päivinä. Mutta kun siiveyden perkele on päässyt vielä laestadiolaisen nimen alla herrastelemaan, silloin voidaan rakentaa jo kauniimpi kristillisyyys, joka ei vaadi, että ihmisen pitää kokonaan kieltää itsensä maailmalta. Mutta ne harvat sielut, joiden sydämet ovat totisesti särkyneet Vapahtajan vaivain katselemisessa, ne eivät voi saada rauhaa eivätkä löytää turvaa ennen kuin he löytävät elävän seurakunnan, missä katuvaisille saarnataan synnit anteeksi. Kyllä huulilla saarnataan syntiä anteeksi monessakin paikassa, mutta mitä se auttaa, kun hengellinen kuolema on saavuttanut, koska synti on tullut luvalliseksi ja lauma sen kautta eksytettyä.

Niin tahdon vielä Sinultakin rukoilla anteeksi eksytyksen henkeä ja että olen ollut Sinunkin kohdalle tekemässä työtä vääryyden puolesta. Toivon, että Jumala kirkastaisi Sinullekin sen hengen, sillä se on vakava rukoukseni, ettet olisi vielä mennyt niin kauaksi, ettet voisi palata takaisin. Tosin minäkin olen puhunut paljon Leeviä ja hänen työkumppaneitaan vastaan, vaan Jumala on näin minua johtanut. Aikaisemmat raskaat koettelemukset ovat helpottaneet kantamaan näitä viimeaikaisia, vaan ilman Jumalan apua emme me mitään voi. Niin päätän tämän kirjeen niillä sanoilla, että synnit on annettu anteeksi peljästyneille ja katuvaisille, elävän Herran Jeesuksen nimessä ja kalilissa maahan vuotaneessa sovintoveressä. Terveisin kotiväelle merkitsee heikko kulkija tiellä, Juha-Lassi Tast"

Steeniläiset kokoontuivat pyhänä 26.2. Elorannan Lauran luona Hämeenlinnassa. Kävin Lauran luona jo lauantaina ilmoittamassa, että tulen seuraavana päivänä mukaan kokoontumiseen. Sitten menin Helvi-isoäitini luokse ja kerroin hänelle, mitä minulle on tapahtunut. Hän sanoi viimeisiksi sanoikseen ollessani lähdössä: *”Sen minä kuitenkin toivoisin, ettet sinä niiden Koistisen poikien kanssa olisi.”* En vastannut siihen, olin vain iloinen, että nyt olen saanut asiani toimitetuksi täällä. Sitten kävelin Myllymäen Ossille ja Liisalle. Kerroin heille, että olen käynyt viikolla Honkilahdessa Mäkelän Severin ja Toivon luona ja olen anonut siellä anteeksi eksytyksen henkeä ja totuutta vastaan seisomista. Sanoin Ossille, että haluaisin puhua julkisesti asiasta Lauran luona pyhänä.

Sunnuntaiaamuna kävin Laurellin Martilla, mutta oli jälleen havaittavissa, että Martti ei ollut hiukkaakaan innostunut leeviläisyydestä. Hän kertoi kuulleensa, että heidän saarnoissaan on älyttömiä karkeuksia. Kaija, omaa sukua Turunen (Uunon veljentytär) ja kotoisin Lappeenrannasta, muisteli, miten vakava Lauri oli nuorena, erilainen kuin toiset nuoret, kun hän halusi ottaa raamatunpaikkoja tutkittavaksi. Kaija arveli, olisiko Sten pelännyt jäävänsä niiden poikien varjoon. Mietin, että Kaija ei tainnut olla kovin huono psykologi. Kävin myös toisen mummini Ester Savolaisen luona, mutta hän ei tainnut olla juurikaan jyvällä, mitä eroa steeniläisillä ja leeviläisillä on, yhtä kaikki samoja eriseuraisia.

Elorannalle kokoontui suurin osa Etelä-Hämeen steeniläisistä, Kuokkaset Hollolasta, Raittiset Lammilta, Hämeenlinnasta Paloniityt, Myllymäet, Laurellin Martti ja Kaija sekä Salosen Pentti ja Kerttu. Tunnelma oli aika jännittynyt. Laestadiuksen saarna ja rukoukset luettiin, virret veisattiin, niin kuin tapana oli. Tunsin oloni kovin voimattomaksi, tuntui siltä, etten millään jaksa avata suutani. Kun Paloniityn Taimi nousi hyvästelläkseen ja lähteäkseen, minulla oli kauhea olo, että nyt tämä tilaisuus valuu ohitse, mitä varten juuri tänne vanhempieni lapsuuden kotikaupunkiin olen tullut. Toiset rauhoittelivat Taimia, ettei nyt sentään niin kiire ole, ja hän istuikin alas. Mumisin vieressäni istuneelle Myllymäen Ossille, että minulla olisi se asiani puhuttavana. Ossi sanoikin, että kuunnellaan nyt, jos jollakulla on tässä vielä jotakin sanottavaa.

Niin sain tilaisuuden ja voiman avata suuni. Kerroin joutuneeni kulkemaan Amerikassa ja Norjassa siitä syystä, kun tämän pikku joukon haajaannukset ovat askarruttaneet mieltäni aina vain enemmän ja koska olen vähitellen vakuuttunut siitä, että Sten on menetellyt samalla tavalla vilpillisesti kuin Jönsson aikoinaan. Jatkoin, että niinpä minulla ei ole ollut enää muuta neuvoa kuin matkustaa kuluneella viikolla Honkilahteen Severi ja Toivo Mäkelän luo ja anoa anteeksi eksytyksen henkeä ja totuutta vastaan seisomista. Kun sanoin haluavani pyytää samaa anteeksi kaikilta läsnäolijoilta, huoneeseen laskeutui hetkeksi hiljaisuus, väki oli niin ällistynyttä.

Sitten alkoi puhe. Myllymäen Liisa sanoi, että Joel Ahonenkin sanoi, ettei kristillisyydessä ole koskaan ollut mitään formupukua, vaan ajan ja paikan yksinkertaisimman esikuvan mukaan tulee asettaa itsensä. Oikeastaan moiteryöppy kohdistui yhteen vaatekappaleeseen, nimittäin esiliinaan. Laurellin Martti sanoi minulle, että heitä pois se esiliina. Sanoin, ettei minulla ole esiliinaa. Kysyin, muistaako Aulis, mitä Tyyne sanoi. *"Kyllä, Tyyne vahvasti sen koistislaisen opin"*, Aulis laushti. Kerroin Leevin kirjoittaneen 16/11 1976 Stenille pitkän kirjeen, jossa hän selvitti, mistä asioista heidän pitäisi sopia, ja joka päättyi sydämelliseen vetoomukseen, mutta Sten ei vastannut tähän mitään. Martti sanoi, että minä en tiedä, mitä sitä ennen on tapahtunut. Selitin, miten minulla syttyi luottamus Steniin, kun kävin hänen luonaan helluntaina 1979. Martti kysyi, oliko se Pyhän Hengen vaikutus. Samassa keskustelussa Martti totesi, että Eero Halme voi pitää monta saarnaa aivan paikalleen. Kirjoitin siksi Martille seuraavalla viikolla: *"Eiköpä se ole Pyhä Henki, joka ihmisessä vastaa, kun joku tuo edes totuuden. Mutta Pyhä Henki kirkastaa myös sen, jos kelloon tulee särö."*

Minulle sanottiin Elorannan Lauralla, että näistä asioista pitäisi puhua Stenin kanssa eikä levittää niitä Suomessa muille, varsinkaan sellaisille, jotka haluavat luottaa Steniin. Sanoin, että tässä on kysymys asioista, joista on tullut julkinen ero kristillisyydessä. Huomautin, että isolla puolella sanotaan samalla lailla, ettei saa puhua pahaa saarnaajista (vaikka on kysymys siitä, mitä he opettavat julkisesti saarnapöydän takaa).

Kuokkasen Vilho oli aika lailla kuohuksissaan lähtiessään ja ojensi vaivoin kättään. Hän näytti ajattelevan, että olimme Ossin kanssa kahdestaan suunnitelleet koko jutun. Raittisen Jaska siteerasi ennen lähtöään Lutheria, joka oli sanonut aikansa erimielisille: *”Tervemenoa, ja voikaa hyvin!”*

Aulis huomasi, että eihän kukaan ole saarnannut Juha-Lassille anteeksi. Niinpä hän saarnasi minulle anteeksi todeten, että aina jos joku tuntee jonkin asian vääräksi ja haluaa sitä pyytää anteeksi, silloin pitää myös saarnata anteeksi. Tuntui, että ilmapiiri vapautui jonkin verran lahtelaisien ja lammilaisten lähdettyä, mutta jouduin silti tuntemaan olevani nyt yksin vanhojen ystäväni keskellä. Kun hyvästelin heidät sinä iltana, olin toisaalta huojentunut, että sain kuin sainkin asiani toimitetuksi. Toisaalta oli ikävä mieli, kun olisin sydämestäni toivonut, että me kaikki olisimme saattaneet nähdä samalla lailla, missä se vanha, tallinhajuinen kristillisyyden edelleen on voimassaan. Vaan suuri kiitollisuuden tunne jäi minulle Myllymäen Ossia kohtaan, joka auttoi minua samaan suuni auki. Nyt on kulunut seitsemän vuotta siitä, kun Ossi lähti täältä 87 vuoden iässä [v. 2005], mutta hänen ratkaisevaa apuaan tässä tukalassa tilanteessa en usko koskaan unohtavani.

Yöksi menin Harjukadulle Helvi-fammun luo. Elina-siskonikin oli siellä. Maanantaina menin käymään Siltalan Laurin ja Aaltosen Annin luona selvittämässä asiaani, kun he eivät olleet Lauralla. Lauri oli enimmäkseen sidottu sairaan tyttärensä vuoksi, ja Anni oli jäänyt vähän sivuun steeniläisten kokoontumisista Laurellin Paulin ja Erkin lailla (ja heidän vaikutuksestaan). Illalla kävin Paulin luona. Pauli sanoi, ettei hän menisi Ainon kanssa minnekään, jos Ainolla olisi sellainen tanssihame kuin Ruotsin Lapin steeniläisillä vaimoilla. Pauli tarkoitti pliseerattua eli vekitettyä hameetta (jonka päällä oli esiliina). Suuremmaksi osaksi Suomen steeniläisillä naisihmisillä oli vaivoin polvien alle ulottuvat tiukat hameet. Varmaan oli totta, ettei sellaisissa oikein tanssiminenkaan olisi onnistunut, kun jalat ovat kuin sidotut, kuten Jesaja toteaa, mutta ihmettelin kyllä, että Paulin mielestä Lapin vaimojen peittävämmät hameet olivat niin paljon pahempi asia. Minulle Pauli sanoi: *”Sinun pitäisi käyttää lahjojasi kristillisyyden sisällä.”*

Esitin Paulille arveluni, että viime kädessä on vain kaksi vaihtoehtoa: lähteä meitä seuraamaan tai painua suuren joukon mukaan. Vaikka sanoin tämän itse, oli hätkähdyttävää nähdä seuraavien vuosien ja vuosikymmenien aikana, että juuri niin useimmille ystävilleni kävi, yhdelle toisensa perästä. Kukaan heistä ei ole halunnut rientää kertomaan minulle ilosanomaa, että suuren joukon johdattajat ovatkin totuudessa, saati että olisivat tunteneet tarvetta pyytää anteeksi vanhalta ystävältään, että olemme olleet yhdessä eriseuraa rakentamassa. Olen saanut kuulla mielenmuutoksista, jos olen mennyt käymään heidän luonaan tai (yleensä) mutkien kautta. – Lähtiessäni sanoin Paulille, että toivoisin hänen tutkistelevan itsekseen, mikä siihen on syytä, ettei hän tule leeviläisten kokouksiin. Toistin toivovani, että hän tutkisi, mikä tähän on syytä.

Niin lähdin Hämeenlinnasta kohti Turkua opintojen ääreen ja tunsin, että ovi on sulkeutunut takanani. Enimmäkseen hämeenlinnalaisten osalta olikin tästä edespäin niin. Kävin useita kertoja tämän jälkeenkin Hämeenlinnassa, mutta aika yksin sain monta kertaa rukoushuoneella istua, vaikka ennen oli monta kyläpaikkaa, jonne toivotettiin lämpimästi tervetulleeksi. Eniten kävin tämän jälkeen Paloniityillä. Kun totesin keran Aulikselle, miten suhtautuminen minuun on muuttunut, Aulis toikaisi, että se johtuu siitä, kun sinä menit sinne.

Sydämeistäni olisin toivonut, että kaikki vanhat ystäväni olisivat ottaneet vakavasti tutkittavaksi, missä alkuperäinen kristillisuus on vielä voimassaan, mutta surukseni jouduin toteamaan, että asia oli heille tutkimatta selvä. Minusta näytti siltä, että jos he epäilivät, että heidän väitettiin erehtyneen jossakin tai heiltä vaadittaisiin jostakin parannusta, sellaisesta kristillisyydestä he eivät halunneet tietää. Olin uskonut, että meillä kaikilla oli samanlainen etsivä mieli. Pettymykseni oli suuri, kun minusta tuntui niin selvältä, että Leevin kirjeet osoittavat jokaiselle, kuka on pitänyt totuudesta kiinni. Ystäväni taisivat ajatella, että he eivät anna enää toista kertaa vetää itseään nenästä. Meille steeniläisyyteen lähteneille oli päivänselvää, että August Isakssonin hylkääminen, Boremanin postilla ja radion hankkiminen ovat räikeitä vääryyksiä. Silti ystäväni taipuivat vuosien mittaan yksi kerrallaan sinne, missä mitään näistä asioista ei

ole korjattu. Olisi luullut, että me kaikki olisimme nähneet, että silloin ainakin tulee vedetyksi nenästä, jos kääntyy hyväksymään tällaiset asiat. Moni on ajatellut, kuten Enon saarnaaja Antti Laukkanen, joka sanoi minulle puhelimessa syksyllä 1986: *”Jönsson touhus aikanaan, mitä touhus, mutta nämä nykyiset Lapin vanhimmat vie taas tämän vähin erin vanhoille raiteille”*. David Björkin saarna oli nimittäin tehnyt häneen sangen myönteisen vaikutuksen, ja hän kehotti minua käymään vain Tampereen rukoushuoneella. Ihmettelin, korjataanko kristillisyydessä asiat näin. Kerroin keskustelusta Paloniityn Aulikselle, joka totesi, että jos koira on tehnyt tarpeensa sohvalle, tämä korjaantuu sillä, kun se tästedes menee asioilleen ulos. Arvelin, että ehkä koira oppii vähitellen siirtymään lähemmäs ulko-ovea. Kirkkohistorian professori Jouko Talosen esitti 2000-luvun alussa minulle arvionsa tutkijana, että Suomen saarnaajat jatkavat Jönssonin linjalla mutta Lapin vanhimmat haluavat palata aikaan ennen Jönssonia. Voi olla, että Jönssonin persoonan poistuminen näyttämöltä helpotti hyväksymään sellaista, mitä ennen ei voinut hyväksyä. Ajan kuluminenkin auttaa asioita painumaan unholaan.

Jönssonin kuoltua ryhdyttiin toimiin Boremanin postillan poistamiseksi käytöstä. Vuonna 1985 ilmestyi Sam Wettaisen toimittama postilla, johon otettiin saarnat kolmesta lähteestä: Hellmanin ja Boremanin postilloista sekä Sam Wettaisen toimittamasta Fadersrösten (Isän Ääni) –lehdessä. Tosin kirjan sisäkannessa kerrotaan lähteenä käytetyn Postillaa I-II, siis suomalaista Panulan postillaa Siksi luulin ensin, että kirjasta on siivottu vain Laestadiuksen karkeat ilmaukset. Kysyin Tampereen rukoushuoneella Sam Wettaiselta, miksi hän otti postillaansa samat saarnat, jotka olivat jo olemassa ruotsiksi Boremanin postillassa. Sam Wettainen selitti, että heillä on tullut erehdys, kun he ovat ottaneet käyttöön Boremanin postillan. Ihmettelin Wettaiselle, miksi aikoinaan hylättiin eriseuraisina ne, jotka huomauttivat Boremanin postillan sopimattomuudesta jo silloin. Joka tapauksessa Sam Wettainen tunnusti, että tarkoituksena on ollut korvata Boremanin postilla uudella teoksella. Tämän jälkeen on levinnyt tieto, että Boremanin postilla on nyt pantu pois käytöstä – siis kirja, jonka esipuheessa kääntäjä lausuu lämpimät kiitokset saarnaaja ja talollinen Gunnar Jönssonille sekä insinööri Sam Wettaiselle ja jonka

hyväksyminen oli ratkaiseva vaatimus 1960-luvun hajaannuksessa Lapissa. Olisi luullut tämän herättävän ihmetystä, ovatko siis eriseuraiset olleetkin koko ajan oikeassa. Kummallista kyllä, moni näyttää ajattelevan, että Lapin vanhimmat ovat olleet oikeassa sekä hyväksyessään Boremanin postillan, että laittaessaan sen pois. Toisten mielestä he ovat oikeassa nyt, kun Boremanin postilla ei ole enää käytössä, vaikka mitään julkista korjausta tai tunnustusta ei ole tehty. Jotkut katsovat heidän olleen oikeassa siihen aikaan, kun Boremanin postilla oli käytössä. Jokseenkin kaikille näyttää kuitenkin olevan selvää, että ne, jotka ovat olleet koko ajan Boremanin teosta vastaan, ovat eriseuraisia, joille tulee kääntää selkä.

Lauri Koistinen tutki huolellisesti Wettaisen postillan. Sam Wettainen jätti pois postillastaan Boremanin kirjoittaman Laestadiuksen elämäkerän sekä sanaselitykset, mutta Boremanin Evankeliumipostillasta otetut saarnat ovat tekstin kielellistä muokkausta ja neljän saarnan johdannon täydentämistä lukuun ottamatta siinä muodossa, jollaisiksi Boreman ne sensuroi. Minusta Wettaisen postillan valossa voi tarkastella puheita siitä, että nykyiset Lapin vanhimmat ovat palauttaneet kristillisyyden vanhoille raiteille: kun pintaa raaputtaa, alta paljastuu sama boremanilaisuus. Lapin vanhimmat tunnustautuvat itse Jönssonin työn jatkajiksi, eikä heillä näytä olevan aikomustakaan tunnustaa, että siinä on ollut mitään väärää.

Kesällä 1998 istuin Koistisen Laurin kanssa Turun rukoushuoneessa kuuntelemassa Odd Minden saarnaa. Hän varoitti omavanhurskauden pienestä eriseurasta ja kaksijalkaisista vihollisista, jotka vaanivat pimeydessä ja tulevat tännekin hakemaan valkeutta nähdäkseen paremmin mennä helvettiin. Samalla hän kielsi kuulijoitaan ottamasta vastaan mitään kirjoituksia, jos sellaisia heille tarjotaan. Lauri tuumi Minden tarkoittaneen sitä, kun olimme jakaneet Jällivaaran rukoushuoneella jouluna 1985 Laestadiuksen julkaisemia Joonas Hookananpojan ilmoituksia. Odd Minde opetti kuulijoilleen, että jos meidän pitäisi olla niin kuin 30, 40 tai 50 vuotta sitten, meillä pitäisi olla omat suutarit ja räätälit. Muistin, kun istuin kaksi vuosikymmentä aiemmin Helsingissä Johanneksen

kirkossa ja kuuntelin levottomana ja kiusaantuneena, kun Jönsson lausui nuo samat sanat.

Saarnan jälkeen menin Odd Minden puheille ja kysyin, saanko kysyä häneltä yhtä asiaa. Minde tiedusteli: *”Koskeeko se kristillisyyttä?”* Sanoin, että se on kaikkein tärkein asia. Minde vastasi: *”Minähän olen sanonut jo ennen, että minä en puhu sinun kanssasi mitään kristillisyydestä.”* Sitteen hän poistui paikalta. Olisin kysynyt häneltä, kieltäisikö hän kuulijoi- taan ottamasta vastaan sellaista Laestadiuksen saarnaa, johon on korjattu kaikki Per Boremanin ja Sam Wettaisen pois jättämät kohdat. En siis saanut tilaisuutta esittää asiaani, vaikka mielestäni julkisen puheen pitäjän kuuluisi alentua keskusteluun sellaisten kanssa, joita hän on nimenomaisesti osoittanut sormellaan puheessaan. Kerroin keskusteluyri- tyksestäni Kalevi Ansaharjulle, Ville Niemisen tyttärenpojalle, joka lausui naurahtaen: *”Sinä olet niin terävä kaveri, että sen takia ne eivät rupea lainkaan keskustelemaan sinun kanssasi”*. Minusta syynä oli se, että Lapin vanhimmat tuntevat itse, ettei heidän hyllyvä perustansa kestä tarkastelua. Eihän vääräys siedä, että sitä tongitaan. Kuljun Markku Tampe- reelta vakuutti minulle, että minun täytyy myöntää, ettei koulun rehtori [lehtori] voi pitää omasta voimastaan tuommoista saarnaa. Markku ver- tasi Odd Minden vaikuttavaa puhetta Kalle Nurmiseen ja Armas Riutta- lahteen (jonka saarnoja en muistakaan, koska olin 8-vuotias hänen kuol- lessaan). Ajattelin, että omasta kokemuspöörästäni Odd Minden lahjoille lähin vertailukohta olisi Sten Johansson (jota Odd on kuullut poikasena).

Seuraavana vuonna ilmestyi Lauri Koistisen kolmen vuoden uurastuksen tulos *Nya evangeliepostillan*, johon on merkitty sinisellä värillä Borema- nin ja Wettaisen pois jättämät kohdat ja numeroviittein muut huomau- tukset. Toivomuksemme on ollut, että nyt kun on jokaisen nähtävissä, mitä Boreman Laestadiuksen saarnoille teki, voitaisiin jatkaa keskuste- lua, joka jäi kesken, kun Jönsson lähti pois sovintopaikalta Jällivaarassa 1963. Jönssonin seuraajien kanta on ollut kuitenkin vähintään yhtä jyr- kän torjuva kuin oppi-isänsä. Rauhan Siteessä esitellään kaikenlaisia Laestadiusta ja lestadiolaisuutta käsitteleviä teoksia, myös vanhoillisten julkaisemia, mutta leeviläisten toimittamat Laestadiuksen postillat ovat lehdelle tuntemattomia. Sen sijaan esimerkiksi apulaisprofessori Pekka

Raittila ja Kiirunan kirkkoherra Jan-Erik Kuoksu ovat kirjoituksissaan osoittaneet huomanneensa tällaisten kirjojen olemassaolon.

Kesällä 2006 olin vaimoni Tertun ja Koistisen Kallen kanssa Joensuussa Lapin seuroissa. Gunnar Persäter aloitti saarnansa varoittamalla sellaista, jotka eivät tule tänne minkään oman tarpeensa vuoksi vaan ainoastaan etsiäkseen vikoja. Hän kertoi heidän kirjoittelleen internetiin ja lisäsi, että sellaisten kanssa ei tarvitse olla missään tekemisissä. Mietin, tarkoittiko hän tuolla sitä, että Lauri Koistinen on laittanut Laestadiusen tuotannon mahdollisimman muuttamattomana internetiin (Lauri oli silloin Pajalan kunnan palkkaamana Laestadius-projektin palveluksessa). Joka tapauksessa Gunnar Persäter katsoi aiheelliseksi valistaa kuulijoilleen, millaisia vikoja hän oli löytänyt leeviläisistä.

Seurojen lopulla Odd Minde tuli tapansa mukaan ystävällisesti tervehtimään meitä rukoushuoneen eteisessä. Kysyin häneltä, miksi he eivät suostu keskustelemaan meidän kanssamme, kun äsken kuullussa saarnassa vedottiin Jumalan Pojan esimerkkiin, ja hän keskusteli kirjanoppien ja fariseustenkin kanssa. *”Ei Herodeksen kanssa”*, Odd Minde huomautti. Kysyin, ovatko ne, jotka eivät hyväksy Laestadiusen saarnojen muuttamista, sama kuin Herodes. Odd Minde lähti pois vastaamatta. Menin sitten rukoushuoneen etuosaan ja kysyin Gunnar Persäteriltä, onko se totta, että he ovat sanoneet *Nya evangeliepostillan* olevan hajottavaa työtä. Persäter totesi, että he eivät keskustele minun kanssani. Sanoin, että täällä Suomessa on saarnaajia, jotka ovat valmiita keskustelemaan kaikessa rauhassa ja sovussa. Silloin Gunnar Persäter sanoi: *”Me olemme neuvoneet jo sinua kerran ja kahdesti. Se on hajottavaa työtä, koska se on tehty kristillisyyden ulkopuolella. Sama jankutus postilloista on jatkunut jo 40 vuotta. Kaikki, mikä Boremanin postillassa on (jäljellä), on Laestadiusta.”*

Olin jo tietoinen heidän kannastaan, että he eivät suostu kanssamme keskustelemaan, mutta halusin varmistua siitä, onko kuulemani totta, jotta en levitä virheellistä tietoa. Minusta Gunnar Persäterin lausunto herätti enemmän kysymyksiä kuin antoi vastauksia, mutta valitettavasti keskustelun jatkamiselle ei näyttänyt olevan minkäänlaisia mahdollisuuksia. Olisi ollut aiheellista kysyä: onko Gunnar Persäter sitä mieltä,

että niin kauan kuin saarnassa on yksikin virke jäljellä, mitään vääryyttä ei ole tehty, koska se viimeinenkin virke on Laestadiusta? Jos Laestadiuksen saarnojen kokoaminen on hajottavaa työtä, onko niiden hajottaminen ollut kokoavaa työtä? Kristillisyydessä on voitu käyttää uusheräneiden toimittamia Uutta ja Kolmatta postillaa ja Joensuun rukoushuoneella luettiin tekstit vanhoillisten painamasta Raamatusta, mutta leeviläisten toimittama postilla, jossa saarnat ovat kokonaisina, ei kelpaa. Onko syynä se, että siitä käy ilmi, mitä Boreman ja Sam Wettainen todellisuudessa tekivät saarnoille?

Minusta *Nya Evangeliepostillan* pitäisi sopia kaikille: Ne, joiden mielestä Boreman ja Sam Wettainen tekivät väärin, näkevät, mitä kaikkea he hylkäsivät etsikkoajan ensimmäisen ja parhaan työntekijän saarnoista. Ne, jotka katsovat Boremanin ja Wettaisen toimineen oikein, voivat osoittaa, että tämä kaikki on voitu jättää pois, eikä siitä ole ollut mitään vahinkoa. Ne, jotka haluavat vain lukea Laestadiuksen saarnan sielunsa ravinnoksi – sillä sitä vartenhan ne ovat meille säästyneet – voivat sen tehdä, koska sininen väri on niin huomaamaton, ettei se haittaa lukemista.

Onhan postilloista jankutettu paljon pidempään kuin 40 vuotta. Johan Takkinen kirjoitti 1884, että omavanhurskauden valkea enkeli tahtoo väkisin pakata kristillisyyteen, että korvat tulevat niin araksi, *”että ei ensinkään L. L. Laestadiuksen saarnoja tahtottaisi kuulla eikä lukija sivistyneitten kuulten, että maailman joukko on muka sivistämpi kuin Laestadiuksen aikana. Mutta Henki tuomitsee sen viekkaan siveyden, joka ei ole Kristuksen vanhurskaus uskolla omistettu.”* (Takkinen, 100 kirjettä: 24).

Joonas Purnu moitti vuonna 1894 kirjeissään Amerikkaan, että siveät korvat eivät kärsi kuulla sellaisia sanoja, jotka pilaavat niiden kristillisyyden, jotka elävät kuolleessa uskossa uudestisyntymättöminä. Purnu sanoo Laestadiuksen laittaneen sellaiset terävät sanat saarnoihinsa, jotka pistivät viinaporvaria korvaan ja vihlasivat sydäntä *”että vitisi”*, ja niiden ansiosta friiherrat ja silkkihuorat heräsivät siveyden ulkokullaisuudensansa ja kuolleesta uskostansa, rupesivat tuntemaan rumat ja

kauhistavaiset syntinsä ja alkoivat huutaa omantunnon vaivassa. (I VK, s. 209; III VK, s. 44).

Kristillisyyden vanhimmat kirjoittivat rovasti Aunolle 1923, että Laestadiuksen sanat olisi pitänyt antaa olla paikallaan, kuten pirunpaska, peräsuolen murhe ja naaraspuru. He vetosivat Raattamaan sanoihin, että sanaakaan Laestadiuksen saarnoihin ei saa lisätä eikä jättää pois. Purnu, Takkinen ja toiset kristillisyyden vanhimmat joutuivat kirjoittamaan näin, koska tämän etsikkoajan alusta alkaen on jankutettu, että Laestadiuksen saarnat ovat muuttamattomina sopimatonta luettavaa.

Nykyiset Lapin vanhimmat osoittavat siis samanlaista ehdottomuutta niitä kohtaan, jotka eivät hyväksy Laestadiuksen saarnojen muuttamista, kuin entiset kristillisyyden vanhimmat osoittivat saarnojen muuttamista vastaan.

Totta on, että Gunnar Persäter oli neuvonut jo aiemmin. Kävimme Eero Mäkelän kanssa Gunnar ja Lea Bäckmanilla uutena vuotena 1985. Lea kertoi sanoneensa äidilleni, että hän ymmärtää minua, sillä tultuaan Lappiin (1960-luvun alussa) hänkin oli oudoksunut kotien koreutta. [Lea on syntyisin Lahdesta, omaa sukua Kulju]. Keskustellessamme hän sanoi minun puhuvan samalla tavalla kuin Gunnar Persäter ja Odd Minde. Totesin, että joku ero siinä täytyy olla, kun minä en voisi laittaa radiota keittiön ikkunalaudalle. Lea sanoi, että hänkin on ihmetellyt sitä Gunnarin radiota, ja käski meidän kysyä häneltä siitä. Kysyin, saammeko sanoa Lean käskeneen kysyä. Lea sanoi, että sen saa sanoa vapaasti. Niin lähdimme lähellä asuneen Gunnar Persäterin luo. Kuultuaan asiamme isäntä pyysi meidät sisään. Hän perusteli saaneensa luvan radioon, koska hän on opettaja. Ihmettelin tätä ja totesin, että molemmat vanhempani ovat opettajia eikä heidän sillä perusteella ole tarvinnut hankkia radiota. Kysyimme hänen kantaansa television. Se olisi Persäterin mielestä tottelemattomuuden synti. Hän sanoi myös television vaikuttavan voimakkaammin, koska siinä on näköaistimus mukana.

Eero otti puheeksi Boremanin postillan. Gunnar Persäter opasti: *”Teidän pitää vain nuhdella siitä kerran ja kaksi omissa kokouksissanne, ja antaa sitten asian olla”*. Minusta tuo ei voinut tarkoittaa muuta kuin sitä, että hän itsekin tiesi Boremanin työn vääräksi – kuten Stenin luona käyneet

David Björk ja Evald Larsson – ja siksi asia ei saisi paljastua hänen seurakuntalaisilleen. Mutta eihän julkinen kristillisyyden pöytäkirja ole mikään salassa pidettävä kirkkolain alainen asia. Jönssonin kuoltua Boremanin postilla oli mahdollista panna pois (oikeastaan vaihtaa siihen kannet, koska Boremanin muokkaustyö sisältyy nykyiseen Wettaisen postillaan), mutta asiaa ei ole voitu ottaa avoimeen tarkasteluun, kun Jönssonin seuraajat ovat yhä sidottuja opettajaansa. Silloin taitaisivat tulla kysymykseen *”monta kymmentä vuotta vanhat juuret”*, kuten Jönsson perusteli jouluna 1963 kieltoaan ottaa ulkomaiden lähetysmiehiä mukaan sovintokokoukseen.

Samana päivänä kävimme Mäkelän Eeron kanssa David Björkillä. Vertasin August Isakssonin ja Johan Takkisen hylkäystuomioita. David Björk lausui: *”Jos saarnaajat ottavat harha-askeleen, voiko sillä perusteella tuomita koko lauman?”* Björk turvasi siihen, että suuret kristittyjen laumat luottavat heihin, ja siksi heidän ei tarvinnut korjata harha-askeltaan. Yksinkertaisten kristittyjen vilpitön luottamus ja rakkaus puhdisti samalla saarnaajat. Onko niin, että jos harha-askel onnistutaan salaamaan seurakunnalta, joka turvaa autuaan tietämättömänä Lapin vanhimpiin, ei tällaista laumaa voi tuomita? Suhde toimi molempiin suuntiin: saarnaaja, joka on ilmeisesti koko ajan tuntenut, millaisen harha-askeleen hän on toisten mukana tehnyt, on kyennyt parhaiten rauhoittamaan ne, jotka ovat olleet askeleesta levottomia, kuten Toivo Vainikan ja Antti Laukkasen. Kuitenkin juuri ne saarnaajat, jotka suostuivat vääryyteen vasten tuntoansa, varmistivat sen läpimenon. Raattamaa kirjoitti Amerikkaan, että ne, jotka ovat hylänneet Takkisen, ovat hylänneet koko esi-koisten seurakunnan, ja että tämä on parannuksen alle kuuluva rikos.

”Mutta – me uskomme, että jos on autuaaksi tulevaisia veljiä, jotka siihen eksytykseen ovat joutuneet, niin he anteeksi anomisen kautta yhdistyvät Herran pyhän lauman kanssa” (I VK, s. 183).

Raattamaa kirjoitti näin, vaikka Takkisen hylkääjät saivat enemmistön puolelleen.

(Eero kertoi David Björkin tulleen katsomaan Leeviä sairaalaan, kun hänkin oli siellä. Leevi oli todennut: *”Siinä teitä on kaksi Kiirunan saarnaajaa.*

Oletteko koskaan keskustelleet?” Björk oli estellyt, että ei täällä sairaalassa sovi. Leevi vastasi, että täällä se sopii oikein hyvin, kun hänellä on oma huonekin. Björk oli huomauttanut, että Eero on niin nuori. Leevi to-
rui: *”Kuule, älä sano niin, Jumala sanoi Jeremialle: ’älä sano; minä olen nuori.’*” Björk piti kuitenkin edelleen sopimattomana alkaa keskustella Eeron kanssa. Myöhemmin korviini tuli huhu, että David Björk oli mennyt katsomaan Leeviä sairaalaan, mutta tämä oli huutanut: *”Älä tule tänne! Me olemme oikeassa ja te olette väärässä!”* Viljo Heiman – joka oli kuullut saman puheen – meni Eeron kanssa tapaamaan David Björkiä Kiirunan rukoushuoneelle, jolloin Björk ilmoitti, ettei sellaista ole koskaan tapahtunut. Eero kysyi Björkiltä, kävikö hän muuta kertaa Leeviä katsomassa. Björk totesi, että tämä oli ainoa kerta. Samalla hän sanoi Eerolle ja Viljolle, että radio on vanhanaikainen, ei siitä ole vaaraa, mutta televisiota vastaan täytyy saarnata. Eero selitti minulle Leevin kertoneen, että hän oli sanonut jollekin *”me olemme oikeassa ja te olette väärässä”*, kun häntä vietiin sairaalassa johonkin eikä hän voinut pysähtyä puhulemaan. Eero sanoi, että Leevi ei ollut koskaan sellainen, etteikö hän olisi ollut valmis keskustelemaan jokaisen kanssa. Huhun joutuisa leviäminen osoittaa, että sen levittäjät edellyttivät ainakin eriseuraisilta alttiutta keskusteluun sen sijaan, että tyrmentään suoralta kädeltä se, joka koettaa lähestyä heitä.)

Vanha ystäväni Koskisen Henri kysyi minulta Tampereen uudella rukoushuoneella, olenko siis sitä mieltä, että heidän Lapin vanhimpiensa pitäisi tulla Eeron ja Laurin tykö. Vastattuani myöntävästi Henri tokaisi: *”Suuruuden henki”*. Suuruuden henki on sellainen, ettei se voi tunnustaa erihetyksiään, jos se edellyttäisi sitä, että pitää mennä itseään mitättömämpien tykö.

Tilanne on nyt tällainen: Lapin vanhimmat ilmoittavat sanomalehden palstoilla, että he eivät enää osallistu Ruotsin kirkon jumalanpalveluksiin uuden käsikirjan vuoksi, koska he eivät voi hyväksyä Jumalan Sanan muutoksia. Samaan aikaan he oman kokemukseni mukaan torjuvat täysin yritykset ottaa puheeksi heidän oma pöytäkirjansa. Ajattelevatko he niin, että heillä, oikeilla kristillisyyden opettajia, on täysi oikeus arvostella muiden kirjoja, mutta muilla, eksyneillä ja eriseuraisilla, ei ole

minkäänlaista oikeutta arvostella heidän kirjojaan? Tampereen lyseon historian tunneilla opetettiin, että hallitsijat ovat voineet julistaa sodan naapurimaalle kääntäkseen kansalaisten huomion pois oman valtakunnan epäkohdista ja yhdistääkseen rivit yhteistä vihollista vastaan.

Kerroin Joensuun rukoushuoneella Erkki Laurellille epäonnistuneista yrityksistäni keskustella Lapin vanhinten kanssa. Erkki vastasi: *”Jaa, sille minä en voi mitään”*. Siinä Erkki oli varmaankin oikeassa, eihän sille voinut mitään August Isakssonkaan, mutta 25 vuotta aiemmin olimme Erkin kanssa yhtä mieltä, että velvollisuutemme on kuitenkin yrittää.

Vuonna 1989 ilmestyi David Björkin kirjoittama ruotsinkielinen 16-sivui- nen ’Lyhyt historiikki elävästä kristillisyydestä Kiirunassa ja sen ympäristössä’. Siinä esitellään Kiirunassa toimineet saarnaajat, mutta lähetysmiehestä nimeltä Sten Johansson ja 1960-luvun hajaannuksesta ei mainita sanallakaan. Jälkilauseessa lukee:

”Ei pidä kirjoittaa historiaa siitä, mitä tapahtuu parhaillaan, vaan siitä, mitä on tapahtunut. Siksi nuorempien asia on säilyttää jälki- maailmalle se, mikä tapahtuu nyt ja tulevaisuudessa”.

Isäni mielestä tässä oli syy, miksi (neljä vuotta aiemmin kuolleesta) Sten Johanssonista ei kerrota mitään. David Björk esittelee lähemmin vain häntä vanhemmat saarnaajat. Tapahtumista osaavat yleensä kertoa parhaiten ne, jotka ovat olleet niissä itse mukana. Toisaalta jos David Björk katsoi saarnaajien ottaneen harha-askeleen, on ymmärrettävää, että hän ei ollut erityisen innokas tekemään selkoa siitä yleisessä kirjoituksessa.

Tampereen kristillisyyden historiassa ’Rauha olkoon teille’ ei myöskään kerrota mitään 1960-luvun tapahtumista, vaikka Tampere oli niin keskeinen paikkakunta näissä vaiheissa. Ainoa havaitsemani kohta on lainaus Jönssonin puheesta Kalle Nurmisen hautajaisissa, josta voi rivien välistä lukea, että jokin asia on ollut aiemmin vialla. Jönsson kiittää Nurmista, joka ei ole menettänyt kristittyjen luottamusta, vaikka on ollut suorana siinä, missä on vielä heikoksi tullut.

Toivo Niemen siunaustilaisuudessa Viinikan kirkossa 25.9. 2010 Seppo Parviainen mainitsi, että Toivon matkan varrella oli *”aallokkoa”*.

Rukoushuoneella todettiin useassa muistopuheessa, että yksi ajanjakso Tampereen kristillisyydessä on nyt päättynyt. Toivon poismeno oli tosiaan rajapyykki: hän oli viimeinen niistä henkilöistä, joille Viktor Wettainen osoitti kirjeensä Suomeen vuonna 1967 ja joiden hän totesi olevan yksi heidän kanssaan hengen yhteydessä. Kirjan 'Rauha olkoon teille' esipuheessa todetaan, että menneisyys pitää kohdata rehellisesti. Olisiko tämä jonakin päivänä mahdollista myös 1960-luvun *"aallokon"* osalta? Voisiko menneisyyden rehellinen kohtaaminen alkaa August Isakssonin lyhyestä omaelämäkerrasta, joka valaisee, mitä kristillisyyden vanhin sai kokea elämänsä vanhuudessa, kun hän halusi pitää kiinni omien opettajiensa opetuksista?

Toivo Niemen muistotilaisuudessa kuulumme Matti Hokasta, joka erotettiin vuonna 1960 Tampereen rauhanyhdistyksestä. Samalla erotettiin koko johtokunta. Hokka oli tuntenut, että täytyy olla seurakunta, ja puhelintuuletin avulla hän oli osannut ottaa yhteyttä Toivo Niemeen ja Esikoislestadiolaiset ry:hyn. Näin hän oli löytänyt hengellisen kodin Viinikan rukoushuoneelta. Ajattelin, että jos on mahdollista kertoa näin avoimesti vanhoillislestadiolaisten myrskystä 1960-luvun alussa, voisiko yhtä lailla kertoa Toivo Niemen oman seurakunnan *"aallokosta"*, kun Lapin vanhin saarnaaja puolustajineen erotettiin saarnavirasta? Tämän *"aallokon"* tyrskyjä vastaan Tampereen saarnaajat Kalle Nurminen ja Toivo Niemi kamppailivat samassa veneessä.

Tietenkin voi ajatella, ettei tällaisia asioita tarvitse käsitellä, koska valtava enemmistö on selvinnyt *"aallokosta"* onnellisesti tyvenille vesille, eriseuraiset ovat hajonneet keskenään ja suuri osa eksyneistä on palannut turvallisen seurakuntaäidin helmaan. Danielin täytyi kuitenkin kääntyä Jumalan puoleen *"rukouksella ja anomisella, paastolla, säkissä ja tuhassa"* todettuaan Baabelin pakkosiirtolaisuudessa, että *"me olemme syntiä ja väärin tehneet, jumalattomat ja tottelemattomat olleet, me olemme sinun käskyistäs ja oikeuksistas poikenneet... Meidän isämme täytyy hävetä, että me olemme syntiä tehneet"* (Dan. 9: 3, 5, 8).

Daniel joutui hätään, vaikka hän olisi voinut turvata siihen, että hän on Jumalan omaisuuskansaa, Aabrahamin, Iisakin ja Jaakobin jälkeläinen, jotka olivat palvelleet ainoaa oikeaa Jumalaa.

— — —

Tarkoituksenani oli seuraavaksi mennä Helsinkiin Laurikaisen Tyynen luokse, kun nyt voisin avata kaiken, mikä jäi puhumatta käydessämme Auliksen kanssa hänen luonaan. Siksi olin sangen hämmästynyt, kun sain kuulla Aulikselta, että Tyne oli kuollut sairaalassa samana iltana, kun minä anoin Elorannan Lauralla anteeksi eksytyksen henkeä. Siis samana iltana, huokasin itsekseni. Aulis kertoi rukoilleensa Jumalaa, että Tyne pääsisi pois. Hän mainitsi Tyynen kiittäneen yletyin käsin Jumalaa vähän ennen lähdön hetkeä. Ajattelin, voisiko Tyneen jos johonkin sopia Markuksen evankeliumin lopussa olevat sanat: *”Jos he jotakin myrkyä juovat, ei se heitä vahingoita”*. Minusta tuntui, että Tyne halusi vain vilpittömästi pitää siitä kiinni, minkä hän oli nuorena saanut, kun hän teki parannuksen *”avoimen helvetin päältä”*, vaikkei hän kaikkia asioita ymmärtänytkään. Ajattelin, oliko Jumalan tahto näin siitä syystä, että vanha ja sairas ihminen ei olisi jaksanut enää ajatella uutta sotkua, josta olisin joutunut hänelle kertomaan. Herra tietää yksin, vaan aina kun kuljen Suomen pääkaupungissa Töölönlahden rantaa Diakonissalaitoksen ohi, muistan Laurikaisen Tyneä, joka odotteli vierasta pienen yksiönsä ovella. Enää ei voi mennä tervehtimään vanhaa tatiä, joka saattoi yhtäkkiä räpsähtää kiittämään Jumalaa, kun hänen kanssaan puheli kristillisyydestä, ja joka muisteli lämmöllä Lahden ja Helsingin vanhojen kristittyjen vaimojen yksinkertaista esikuva.

Kävellessäni aamulla ylioppilaskylästä yliopistolle olin niin iloinen, että teki mieli hypellä, mutta kunnia esti toki siitä. Jostakin syystä mieleeni tulivat usein Atle ja Randi Akselsen, jotka olivat olleet urhoollisia totuuden puolustajia mutta kuitenkin väsyneet täysin kilvoituksessaan ja panneet maata tien päälle, kuten olin saanut todeta jouluna Lakselvissa. Ajattelin, miten minä, joka olen näin kunniallinen ja kelvoton, voin kilvoitella kaitaisella tiellä, kun Atlen ja Randinkin matka jäi kesken. Minusta

tuntui, etten voi mitenkään olla sellainen oikea kristitty kuin toiset Honkilahdessa ja Karinaisissa.

Simolinin Reino oli aika lailla harmissaan Tenhon ja minun muutoksesta. Hän ihmetteli, miten me näin äkkiä käännyimme. Puhuin hänelle, että olin jo pitkään ollut vaivattu asioista Stenin joukossa, mutta en ole voinut puhua niistä kenellekään. Reino oli siksikin pahoillaan, että juuri kun hän oli alkanut saada Sirkan mukaan (steeniläisyyteen), me pilaamme koko asian. Olin ollut syksyllä Reinon ja Sirkan kanssa Raittisilla. Paluumatkalla poikkesimme Laurellin Paulilla, ja Reino moitti Paulia siitä, ettei hän ollut tullut Raittisille.

Perjantaina 2.3. olin Tenhon luona. Heinosen Pekka, Mirja ja Ari olivat myös siellä. Kerroin, mitä Hämeenlinnan matkalla oli sattunut. Lauantaina 3.3. lähdin Viljakaisen Hannun kanssa Liedonperästä kohti Mouhijärveä, jossa oli kokoukset. Hannu osoitti Leevi Hirvensalon taloa ja sanoi, että tuosta talosta on isäntä lähtenyt autuaallisesti ennen hajaanusta. Hannu lisäsi, että Leevi oli innokas sienestäjä, ja on arveltu hänen kuolleen mahdollisesti sienimyrkytykseen. Hannu muisteli samalla matkalla Stenin sanoja, että jos Jönsson tulisi tuntemaan sen työn, mitä hän on tehnyt, hän valitsi Juudaksen tien ja hirttäisi itsensä. Hannun mielestä samat sanat sopisivat nyt siihen, mitä Sten itse on tehnyt. (Lauri huomauttaa historiassaan Stenin lausuntoon liittyen, että tämä ei kuitenkaan ole kristityiden toivomus.) Haimme Armaksen ja Esterin kyytiin ja jatkoimme matkaa Mouhijärvelle. Armas kertoi Thor Jensenin Severille kirjoittamasta kirjeestä ja sanoi, että oli tultu siihen päätökseen, että hän voi ottaa yhteyttä Lappiin, jos hänellä on tosi kysymyksessä.

Kinnuset olivat muuttaneet edellisenä vuonna Karkusta uuteen taloon Mouhijärven Hyynilän kylään. Nyt tapasin ensi kertaa Toinin, josta Salme oli minulle kertonut, että hänellä on niin suuri suru lapsistaan, sekä Kalen hentoisen emännän Maijan ja nuoremmat lapset. Suurisilmäiset pojat Henri ja Seppo olivat minusta ensi näkemältä niin samannäköisiä, että kysyin heiltä, mitä eroa teissä oikein on. Se vähän nauratti Maijaa.

Lauantaina oli vain yhdet kokoukset Mouhijärven kirkossa. Kalle saarnasi Matteuksen evankeliumin 5. luvusta ja kysyi minulta, mikä on puhdas Jumalan Sana. Muistelin, mitä olin lukenut vanhinten kirjoista, ja sanoin,

että ainakin se on se, mikä puhtailla omillatunnoilla saarnataan. Kalle hyväksyi vastauksen ja jatkoi, että vanhinten kirjeissä opetetaan niistä, jotka valkeilla orhilla ratsastavat, että he saarnauttavat niitä saarnaajia, jotka puhtailla omillatunnoilla saarnaavat.

Eeron ja Toinin kesken syntyi vähän keskustelua Kinnusella ennen nukkumaan menoa. Huomasin, miten taitava kanssapuheen pitäjä Severi on, kun hän otti puheen johdettavakseen ja mainitsi, miten Eero on kasvanut kristillisyydessä.

Sunnuntaina oli aamulla jumalanpalvelus. Panin merkille, että kukaan kristityistä ei lukenut rukouksia ja uskontunnustusta papin perässä eikä osallistunut vuorotervehdyksiin tai uusien virsien veisaamiseen. Ajattelin, että leeviläiset siis noudattavat käytäntöä, jota Sten yritti huonolla menestyksellä juurruttaa omaan seurakuntaansa täällä Suomessa. Päivällä Toivo saarnasi kirkossa hebrealaiskirjeen 12. luvusta. Hän puhuikin yllätyksekseni tasaisella äänellä korottamatta sitä oikeastaan ollenkaan. Illalla olivat kokoukset Kinnusella. Heimo saarnasi tekstinään Matt. 25 siitä surkeasta onnettomuudesta, joka kristillisyyttä on kohdannut, kun joukoittain uudestisyntyneitä lapsukaisia on murhattu.

Turussa kirjoitin illan kokemuksestani päiväkirjaani:

”Itkin Heimon saarnan aikana niin, että en muista vastaavaa koskaan tapahtuneen kokouksissa (jotain vastaavaa oli juhannuksena 1976, kun Nousiainen saarnasi ja minusta tuntui kuin olisin ollut taivaassa). Hän puhui siitä, miten Maria Magdaleena itkee murheen ja kaipauksen kyyneleitä Vapahtajan haudalla ja miten ikävää olisi, jos ne murheen ja valituksen äänet lakkaisivat kokouksissamme. En voi unohtaa Ritvan ilmettä, kun hyvästelimme, Severin silmätkin heijastivat jotakin ihmeellistä, samoin Heimon. [He näyttivät olevan iloisia minun puolestani.] Tuntuu kuitenkin kyllä niin järjelle käsittämättömältä, että näin on käynyt kanssani. Miten se on mahdollista? Miten se on mahdollista? Kun katsoo eteenpäin vuosikymmeniä, jotka minulla on ehkä vielä edessäni, niin tuntuu sellainen pelko ja epäily, kuinka jaksan kilvoitella ja kestää. Luulen, että aavistan jotakin siitä, miltä

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

Sophiasta tuntuu olla Amerikassa aivan yksin, ilman yhdenkään kristityn ääntä; sen täytyy olla kauheaa.

Soitin eilen Kallelle ja Leppälän Martille, päätimme mennä sinne Kallen, Petrin ja Tapanin kanssa ja että Martti kutsuisi tamperelaisia kokoon. Siunaa se hetki ja johdata kaikkia autuutta kaipaavia sieluja oikeaan lammashuoneeseen ennen kuin pimeys laskeutuu. Suunnitelmani on matkata Lapinmaalle 22.-26.3.1984 kokouksiin Jukkasjärvelle Eeron luokse, mutta Jumala sen johdattakoon ja siunatkoon. Minulla olisi syytä tavata Sten Johansson ja Sölve Anderzén, mutta anna Jumala tahtosi tapahtua. Haluaisin myös puhua Laurin kanssa näistä asioista (lähetin eilen hänelle kirjeen sekä kopiot kirjeistäni Stenille). klo 23.20 onnellinen ja iloinen vaeltaja, Juha-Lassi, jolla on voimakas kaipuu kokouksiin (pyhärukouksiin) Heimolle sunnuntaina, jos Jumalan tahto vain on niin.”

Ennen Lapin-matkaa sain Laurilta kirjeen:

” Palohuornas 11/3 1984

Rakas veli Herrassa, Jumalan valittu nuorukainen Suomen Siionissa, Juha-Lassi

Jumalan armo ja rauha olkoon kanssasi nyt ja iankaikkisesti. Ilolla saarnaan sinulle kaikki synnit anteeksi Jeesuksen nimessä ja veressä. Kiitän kirjeestäsi, jonka olen saanut vastikään. Näen niistä, että olet Jumalan kädessä. Sentähden en epäile kristillisyytesi aitoudesta enkä etsimisesi vilpittömyydestä, ja olen varma siitä, että se sama Herra, joka sinua on johdattanut tänne asti, johdattaa myös perille, jos sinä säilytät sen puhtaan mielen, joka sinulla nyt on.

Ratkaiseva merkitys kohdallesi on ollut veli Kallella, joka on rohkeasti lähtenyt ”sutten keskelle karitsoita auttamaan”, jolloin hengelliset petoeläimet ovat tulleet ulos nahoistaan oikeassa karvassansa. Olin minäkin petojen keskellä aikanani, ja parasta silmänvoidetta minullekin oli siinä, kun petoeläinten oikea karva tuli ilmi hengellisen vihan muodossa. Näin minulle kävi Jellivaaran kirkossa muistaakseni keuhkokuumeella 1968, kun Leevi-vanhin puhui Frans Martinssonin vaimon, Edlan hautajaisissa. Kirkko oli täynnä kansaa, josta suuri osa oli

13. VIIMEINEN PAKOPIIKKA

boremannilaisia ystäviäni – ja istuinhan minäkin siellä (nimittäin Boremannin Lauri, joksi Leevi oli minua veljelleni nimittänyt siihen aikaan). Leevi puhui siitä, ettei vainaja ollut ”vaimoin kanssa itseänsä saastuttanut” (Ilm.K.) Muutamat nuorukaiset olivat puheen jälkeen täynnä hengellistä vihaa Leeville, koska hän oli maininnut myös Boremannin sotkusta. Minulle kirkastui silloin, että Leevin yksinkertaisen puheen alle oli kätkeytyneenä suuri opin järjestelmä, johon olisi syytä alkaa perehtymään. Ratkaisevaa oli se menettely, jota Leevi kohdalleni sovelsi. Hän oli rakas kanssakäymisessä, saarnasi synnit anteeksi, piti kristittyinä ja autuaana minua, mutta hyvästellessä lisäsi ”rukoile Jumalaa kirkastamaan sinulle eksytyksen henki”. Tämä sana jäi siemenen tavoin itämään sydämessäni, ja rukoilinkin sitä juuri sydämeni pohjasta. Oli ankara kohta käsittää tuo eksytyksen henki, joka ilmaistiin sanoilla: ”ettei koko Boremannin joukossa ole yhtään autuutta, ei yhtään totuutta, mutta pelkkiä kyykäärmeitten sikiöitä ja heidän myrkyllisiä oppejaan.” Tätä en voinut millään ottaa vastaan ennen kuin Jumala kirkasti sen minulle. Tämä on kuitenkin järkkymätön totuus.

Tämän surullisen totuuden käsittäminen selittää sitten kaiken mitä sen jälkeen olen tehnyt kristillisyyden asiassa. Levi pyysi minua saarnaamaan aivan pian eksytyksen hengen käsitettyäni. Tämä tapahtui ensimmäisen kerran Svappavaarassa muistaakseni vuonna 1970, pyhärukouksissa, jolloin puhuin armonjärjestyksen rinnalla. Ja pian Leevi kehoitti myös Eeroa saarnaamaan. Siitä me Suomen poikaset olemme sitten alkaneet ”Lapin vanhimmiksi”, niin kuin muutamat boremannilaiset ovat meitä nimitelleet. Vingbäck kutsui meitä pilkallisesti Suomen poikasiksi, ja mielellämme me sellaisina pysymmekin. Saarnatoimen ja kirjallisen työn tarkoitus on ollut alusta alkaen se, että yksi pyhä Kristuksen seurakunta tulisi kirkastetuksi koko kristillisyyden laveudessa.

Vanha Erkki Antti kutsui Kuoksua ja muita kristillisyytemme vanhimpia lännen poikasiksi mentyään itse haistamaan ”hunajaa ja mesileipää” August Lundbergin saarnoista. Olet varmaankin lukenut vanhinten kirjeistä, että lännen saarnaajien keski-ikä eriseuran tultua oli

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

siinä 35 vuoden paikkeilla. Minun käsitykseni mukaan ”vanhin” kristillisyydessä on sellainen saarnaaja, kuin Joonas Purnu Raattamaan pantua kätensä hänen päälleen, ja niin kuin Leevi oli Augustin kuoleman jälkeen. Nyt kun me Suomen poikaset olemme saarnaajina Leevi-vanhimman kuoleman jälkeen, niin tilanne on jokseenkin samannäköinen kuin Purnun kuoleman aikana. Emme voi suinkaan kutsua itseämme kristillisyyden vanhimmiksi tai Lapin vanhimmiksi, mutta tahdomme pysyä vanhinten opissa.

En luulisi meillä tulevan kysymystä siitä, kuka meistä suurin olisi, vaan siinä on painava kysymys, että me itse kukin kohdaltamme saattaisimme olla uskolliset kutsumuksessamme, ja ettemme tulisi häpeäpilkuksi kristillisyydessä. Kyllä minä tunnen sen, että yksin en saisi mitään aikaan kristillisyydessä. En kiellä uskoa enkä tahdo unohtaa kutsumustani. Kuitenkin tunnen sen, että ilman veljien ja muitten kristittyin tukea en olisi mihinkään pystyisi. Alva näkikin unessa, että Eero luki Huutavan ääntä kun minä olin väsynyt, ja kun Eero oli väsynyt, niin minä luin kirjaa. Oli meillä myös molemmilla lamppu sisällämme, joka meitä valaisi. Tarvitsemme myös veljiämme Suomessa, joihin turvaudumme apua tarvitessamme. Kukaan meistä ei yksin ole kyllin täydellinen armolahjoistaan, vaan kun kaikkien armolahjat pannaan yhteen rakennukseen, niin olemme täydelliset.

Toivotan sinut tervetulleeksi Kristuksen hengellisen huoneen osallisuuteen. Uskon että sinullakin on ja että sinullekin vielä lisätään armolahjoja, niin että saat ottaa osaa Kristuksen ruumiin rakennukseen. Ajattelen, että L.L.Laestadiuksen puhtaitten saarnojen kääntämisessä ruotsinkielelle voisit olla avullinen, kun saat siihen tilaisuutta joskus tulevaisuudessa. Roger veli Tukholmassa on jo alustavassa työssä, mutta työ on liian suuri yhdelle miehelle. Tällä asialla vain ei ole toistaiseksi kiirettä.

Lopuksi tahdon vielä kehoittaa sinua olemaan kuuliainen sille Hengelle, joka sinua on johdattanut. Ole urhoollinen, ja muista, että David sanoo: ”Vaikka minä vuoteeni helvetiini rakentaisin, niin sinä sielläkin olet...” Ja Laestadius sanoo, että vaikka tunnet, että sydämesi on täynnä perkeleitä, niin usko, että siellä on Jumalan Poika. Luther

13. VIIMEINEN PAKOPIAIKKA

sanoo, että meidän tulee keskellä kuolemaa toivoa elämää, ja suurimmassa epäilyksen puuskassa uskaltaa Jumalan armoon.

Tervetuloa Lappiin

Jumalan rauhan tervehdyksellä

vähä veljesi esikoisten seurakunnan helmassa Lauri

PS. Eero soitti juuri tänne. Häneltä rakkaimmat terveiset. Hän toivottaa sinut tervetulleeksi Kiirunan kokouksiin.

PS.2. Kirjeesi Stenille olivat hyvät. Lähetä ne hänelle. Kopio lähtee Eerolle huomenaamuna. Voit soittaa hänelle, jos tahdot, heti tämän kirjeen saatuasi. sama”

Menin Lappiin Viljakaisen Hannun ja Mäkelän Kalervon kanssa. Poikesimme mennessä Laurin luona. Hän oli kääntänyt suomeksi kirjeeni Stenille ja monistanut niitä ison pinon. Lauri sanoi niiden odottavan siinä minun lupaani, että niitä voi lähettää ihmisille. Kun tulimme Eeron luo, ajattelin, että nyt olen sitten vihdoinkin tässä talossa, jota katselin Stenin autosta jouluna 1979, jonne Leevi kehotti minua tulemaan pääsiäisenä 1980 ja johon minulla oli tarkoitus tulla isäni kanssa kesällä 1982. Keskustellessani olohuoneessa Eeron kanssa minut täytti tunne, että tässä on todellinen Jumalan mies, joka on toiminut hajaannuksen myrskyissä juuri Jumalan sydämellisen laupeuden mukaan, että Herran lauma koossa pysyisi.

Sain tavata Lapin vanhat kristityt vaimot Alva Thynin, Hilma Blombacken ja Lovisa Pålssonin sekä Eeron appivanhemmat Edvin ja Agda Abrahamssonin. Martta Nilssonkin tuli kokouksiin ja pahoitteli minulle, mitä hän oli joutunut sanomaan leeviläisistä. Mikko ja Anna-Lisa Nilsson sekä Lea Holmelid olivat niin vanhoja ja sairaita, että he eivät jaksaneet enää kulkea kokouksissa. Ehdin silti oppia tuntemaan nämä sydämelliset ihmiset, joilla oli vain halu elämän ehtoohetkeen asti pitää kiinni siitä kristillisyydestä, jonka he olivat saaneet nuorena sydämelleen. Margit Ojala oli tullut Vainiolan Maunon kanssa. Se oli hänen viimeinen kertansa Lapissa, kesällä saamansa halvauksen jälkeen hän ei jaksanut enää lähteä kauemmas, vaikka haaveilikin jatkuvasti tulevansa vielä Honkilahteen. Margit oli peräti iloinen siitä, että olin tullut kirvoitetuksi vihollisen verkoista,

mutta samalla kovasti huolissaan siitä, että jaksaisin kilvoitella kristillisyyden tiellä. Kiirunassa olivat myös Jaakko Koistinen Lappeenrannasta äitinsä Martan kera, jotka näin nyt ensi kerran.

Kun Severi saarnasi Eeron luona, Gun-Marie Dagerhult (Uno ja Linnea Martinssonin tytär) puhkesi voimakkaaseen itkuun. Ensi kerran kuulin leeviläisten liikutusta, jota nuorempi Melvin oli kutsunut *”orjuuden huu-doksi”*. Laestadius sanoo Anna-Greta lisakintytär Lahden kuolemanmuistossa, että hän oli tiainen, joka lauloi niitä lauluja, joita vain tiaiset ymmärtävät. Kalle saarnasi roomalaiskirjeen 10. luvusta. Ajattelin ihmisäni, että en ole koskaan kuullut noin selvää ja yksinkertaista selitystä kristityn koettelemusten rinnalla, mitä tarkoittaa *”Älä sano sydämessäs: kuka tahtoo astua ylös korkeuteen, se on Kristusta tuoda tänne alas”* ja *”kuka tahtoo alas syvyyteen, se on Kristusta kuolleista jälleen tuoda”*.

Lauri antoi minulle luettavaksi päiväkirjojaan, joista näin, miten samanlaisessa ahdingossa hän oli nuorena ollut kuin minäkin. Laurilla oli tekstinä Ilm.2, jossa nuhdellaan Efeson seurakunnan enkeliä siitä, että hän on hyljännyt ensimmäisen rakkautensa. Lauri jatkoi, että hänestä tuntuu, että hän on juuri sellainen, joka on hyljännyt ensimmäisen rakkautensa. Kirkkoherra Aronsson tuli kirkkoon kuulemaan. Menin pyytämään anteeksi, että olin ollut puolustamassa vääryyttä, kun olimme edellisen kerran tavanneet vuotta aiemmin samassa kirkossa. Asiani ei näyttänyt olevan erityisesti Aronssonille mieleen. Armas muisteli Eeron luona Lutherin sanoja, että Jumala saattaa peittää kristillisyyden niin monien vikojen ja erhetysten alle, ettei sitä näe, vaikka ottaisi kaikki nenälasit päähänsä.

Kysyin Laurilta hänen monisteissaan olleista lauseista, kuten että liikutukset ovat kiellettyjä boremanilaisessa kristillisyydessä. Lauri selitti – ja lähetti vielä jälkeen kirjeen – että kun Boremanin saarnasta oli tullut liikutuksia, hän oli pahoitellut sen johtuneen siitä, että hän oli puhunut huolimattomasti ilman konseptia. Lauri tarkoitti siis, että Boremanin mielipiteet ovat *”boremanilaista kristillisyyttä”*. Lausetta, että kukallinen ikkuna on boremannilaisessa kristillisyydessä kristityn tuntomerkki, hän perusteli sillä, että Jönsson oli sanonut sanomalehdessä: *”Totta kai meillä on kukat ja verhot”*. Jönsson halusi oikaista edellisenä päivänä

lehdessä olleen itälestadiolaisten väitteen, että länsilestadiolaiset eivät hyväksy kukkia eivätkä verhoja.

Soitin Stenille voidakseni keskustella kirjeestäni, mutta hän ei ollut kotona. Soitettuani uudelleen Aina vastasi: *”Sten sanoo terveisiä, että hän ei halua olla sanaakaan tekemisissä sinun kanssasi”*. Ajattelin, että näin tämä asia on sitten kääntynyt, vajaa viisi vuotta sen jälkeen, kun Sten teki minuun niin tavattoman voimakkaan vaikutuksen keskustellessani tuokion hänen kanssaan Växlaregatan keltaisen talon pihamaalla kesäkuisena päivänä Kiirunan helluntaikokousten aikana. Raattamaa kirjoitti Nattavaaran kanssapuheessa vuonna 1859 pastori Liljelbladista:

”Rukoilkaa siis Muonion seurakunnan enkelin edestä, että Herra väkevän voimansa kautta johtaisi häntä tähän lammashuoneeseen, sillä jos hän tulee oven kautta sisälle, niin monta tulee perässä, ja metsävuohet joutuvat nälkymään” (I VK, s.51).

Valitettavasti niin ei käynyt silloin eikä 120 vuotta myöhemmin Kiirunan seurakunnan enkelin kanssa. Mutta kristillisyyden työtä tehdään aina siinä toivossa, että vahingot ja loukkaukset tulisivat korjatuiksi ja kaatuneiden puiden alle jääneet tulisivat pelastetuiksi.

Minusta Stenissä oli jotakin samaa kuin Saulissa, joka alkoi kateuden vuoksi vainota Daavidia. Saul pelkäsi olevansa Daavidia vähäpätöisempi, kun naiset lauloivat: *”Saul voitti tuhannen, mutta Daavid kymmenen tuhatta”*. Saul tuli välillä synnintuntoon, *”korotti äänensä ja itki ja sanoi Daavidille: ’Sinä olet hurskaampi minua’”* (1. Sam. 24: 17–18). Sten sanoi melkein itku kurkussa Kaunisniemen leirikeskuksen saunan pukuhuoneessa 9.10.1982, että hän on monta kertaa ajatellut niitä, jotka sinne Leevin puolelle jäivät. Saul jatkoi silti Daavidin vainoamista, eikä Stenkään voinut voittaa omaa sydäntään ja korjata, missä oli tehnyt vahinkoa. Miten suurenmoista olisikaan ollut, jos repeämä olisi vältetty ja Sten olisi ollut lahjoineen edistämässä ja vahvistamassa kristillisyyden asiaa yhdessä ’Suomen poikasten’ kanssa.

Paavali muistuttaa kaikkien vastoinkäymisten keskellä:

”Mutta yksi on se: minä unohdan ne, mitkä takaperin ovat, ja kokotan niiden perään, jotka edessä ovat, ja samoan eteenpannun määrän

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

jälkeen, sen kalliin tavaran jälkeen, joka Jumalan kutsumisen kautta ylhäältä Kristuksessa Jeesuksessa ilmoitetaan.” (Fil. 3:14)

Lauri kirjoitti Sophia Hillille Amerikkaan lähetykskirjeen, jonka myös Eero, Kalle, Severi ja Toivo allekirjoittivat. Kokousten jälkeen poikkesimme Laurin ja Sirkan luona Palohuornasessa. Lauri jatkoi kirjeen loppuun:

”Lisäys illalla kotona Palohuornasessa 84-03-25 kl.11.30 illalla. Ihanat kokoukset ovat nyt ohi. Suomen ystävät poikkesivat meille kotimat-kalla. Terveisiä meiltä kaikilta. Lauri Koistinen”.

Hän kehotti minua kirjoittamaan nimeni viimeisen lauseen alle: *”Minä myös tahdon tervehtiä vanhaa Sophiata, yllä olevien veljien kanssa täysin yksimielisenä”.* Tein työtä käskettyä. Ajattelin, että tällaisesta asiasta lähti liikkeelle vyöry, joka johti tämän pienen joukon onnettomaan ha-joamiseen.

Tultuani Kiirunasta kirjoitin Turussa päiväkirjaani:

”Turussa, 29/3 1984, klo 23.50. Niin, nyt siitä on kulunut kohta viikko, kun saavuimme Kiirunaan, sehän oli hauska aika, mutta sillä oli sel-lainen vaikutus minuun, että sain halun puhua ihmisille, rukouksen, että Jumala herättäisi vielä heräyksiä ja johdattaisi lain kurittamia sieluja sydämen särkymäpaikalle, että kaikki turva tähän maailmaan loppuisi ja että voisi sitten tulla osalliseksi ilosta, joka ylittää kaiken inhimillisen ymmärryksen...klo 23.58 levoton mutta onnellinen vael-taja kohti kotimaata, J-L. Siunaa ja johdata Aulista ja Taimia, Penttiä ja Kerttua, Marttia ja Kaijaa, Ossia ja Liisaa, Laura ym. Hämeenlin-nassa, Kuokkasen väkeä, Marttia ja Elliä Lahdessa, Raittisia, Saari-saloja, Hynysiä, Yleniuksia, Elmiä, Väänäsiä ja kaikkia, että heille kir-kastuisi, missä eksesytksen henki hallitsee ja missä alkuperäinen esi-koisten seurakunta on voimassaan. Amen. J-L”

Saarisalon Helmi soitti ja kertoi Kuokkasen Vilhon soittaneen ja kutsu-neen Lahteen kokouksiin. *”Kuulemaan saa tulla, mutta mitään tutkintoa ei saa pitää Stenin eikä Juha-Lassin kanssa”*, Vilho oli ilmoittanut. Helmi ihmetteli, että tämänhän on ihan samanlaista kuin isolla puolella. Vilhon kannanottoon vaikutti varmaan, että Hämeenlinnan veljet olivat

kirjoittaneet Stenille kirjeen kysymyksiin kahdesta ajankohtaisesta asiasta (avioliitto, erimielisten tapaaminen).

Luulen, että Saarisalot eivät käyneet enää kertaakaan steeniläisten kokouksissa. Muutaman kerran tapasin Sakarin leeviläisten kokouksissa. Eero Mäkelä sanoi hänelle Nilsissä, että jos Sakarilla on jotakin sanottavaa tai kysyttävää, niin nyt voisimme vapaasti keskustella. Sakari oli vaiti. Thoralf Jensenin kuoltua yhteydet Norjaan ja Amerikkaan hiipuivat, ja vuosien mittaan Saarisalot painuivat *”isolle puolelle”*, vaikka Helmi ihmetteli minulle puhelimesta juuri siellä hallitsevaa henkivaltaa. Toisaalta on ymmärrettävää, että niin kävi. Olin saanut itse kokea, että ei minusta olisi ollut seisomaan omin voimin totuuden puolesta suurta joukkoa vastaan.

Tunsin, että minun täytyy pyytää vielä julkisesti anteeksi Tampereen rukoushuoneella. Kysyin ensin Koistisen Kallelta neuvoa. Rukoushuoneella selitin asiani Viljasen Kaukolle – Niemen Toivo ei ollut paikalla – joka sanoi, ettei hän pidä tuollaisia asioita syntyinä, mutta jos ne minua vaivaavat, saan toki esittää asiani. Seurojen jälkeen nousin ylös vanhalta tutulta paikaltani ja kerroin joutuneeni etsimään sitä, missä alkuperäinen kristillisuus olisi vielä voimassaan, ja tullessi näkemään, että Pikku-Leevi Lapinmaalla on loppuun asti vahvana pysynyt alkuperäisen opin totuudessa. Lisäsin, että koska olen ollut mukana pikkujoulujuhliissa, järjestämässä nuorten iltoja ja keräämässä kolehtia kirkossa, haluan pyytää tätä eksytyksen henkeä anteeksi. Ahtolan Viljo nousi ylös ja saarnasi voimakkaalla äänellä anteeksi *”Herran Jeesuksen pyhässä nimessä ja kalliissa sovintoveressä”*. Joku muukin teki niin, samoin Kauko Viljanen saarnatuolista. Kauko sanoi heidän ajattelevan rakkaudella Juha-Lassia ja toivovan, että hän palaa takaisin kotiin. Etukäteen olin vähän pelännyt, miten vanhempani reagoivat, mutta he istuivat vain rauhallisesti penkissä, vaikka isällä oli sellainen ilme, ettei tämä ollut erityisen mieluinen toimi. Äiti näytti miettelialt. Yleniuksen Martti oli kysynyt isältäni, mitä hän nyt ajattelee uusimmasta käänteestä. Martti kertoi isän sanoneen, että hän on tyytyväinen, Juha-Lassi on sen verran älykäs, että kun hän näki steeniläisyyden vääräksi, niin leeviläisyyden hän ainakin tulee näkemään vääräksi. Illalla olin kylässä Koskisella. Tauno sanoi ajatelleensa, että

kuuntelisivat ensin, mitä se sanoo, kun Ahtolan Viljokin nousi niin innokkaasti ylös ojentamaan kättään ja saarnaamaan anteeksi.

Yhtenä iltana Hannu soitti minulle ja kertoi saaneensa Laurilta jäljennöksen repeytyneestä Laestadiuksen saarnasta. Hannun pyynnöstä pyöräilin Liedonperään, ja yhdessä yritimme paikkailla vaillinaisia sanoja ja lauseita. Syventyessämme ennallistamistyöhön en osannut panna merkille, mitä saarnassa sanottiin. Kesällä oli lähetys Suomessa, ja silloin saarna luettiin Jarmo ja Marja Heinosen luona. Nyt vasta saatoin kuulla, miten lohdullisesti Laestadius päättää saarnansa:

Jaksavatkos kristityt uskoa, että Jumala on heille armollinen? Katuvaiset tuntevat, että Jumala on vihainen niin hyvin kuin hän armollinenkin on. Mutta kuin Jumalan lasten päälle kantaja alkaa kantamaan yötä ja päivää Jumalan lasten päälle, ettei lähde heidän katumuksestaan mitään, silloin tulee katuvaisille semmoinen pelko, ettei taida Jumala olla armollinen enää, koska riettaan kiusaukset eivät vähene, mutta tulevat raskaammaksi ja raskaammaksi, jota enemmän he kulkevat katumuksen tiellä. Silloin tulee myös katuvaisille sieluille semmoiset epäilykset ja väärät arvelukset, lieneekö tämä kristillisyyys oikea, jossa niin paljon on riettaan kiusauksia ja niin paljon epäilyksiä ja niin raskas ristin kantaminen, ja niin suuri sota ja kilvoitus, että kaikki polvet rupeavat nääntymään.

Mutta koska me toisaalta katselemme entisten kristittyjen koettelemuksia, esimerkiksi Davidin, Paavalin ja Lutheruksen, niin me löydämme, että niillä on olleet samankaltaiset koettelemukset ja samankaltaiset kiusaukset kuin meillä. Siitä saatamme päättää, että tämä kristillisyyys on oikea, koska samankaltaiset koettelemukset seuraavat.

Usein olen minä mielessäni tutkinut tätä armonjärjestystä, jonka kautta heräys on tullut monelle, ja jonka kautta moni on tullut armon tilaan, ja moni on päässyt ilolla pois maailmasta lähtemään. Yhtä hyvin on rietas saanut välistä arvelemaan, lieneekö tämä kristillisyyys oikea, koska siinä on niin paljon kiusauksia ja niin suuri sota, ja koko maailma tuomitsee tämän kristillisyyden vääräksi, villitykseksi ja

13. VIIMEINEN PAKOPIIKKA

hengelliseksi ylpeydeksi. Ja erinomattain armonvargaat sanovat, että kristityt ovat lain alla.

Mutta kuin me katselemme Daavidin, Paavalin ja Lutheruksen koetelemuksia, jotka sopivat näitten kristittyin kanssa yhteen, niin me löydämme siinä yhden vahvan todistuksen sen päältä, että tämä evankeliumi, jonka me olemme saarnanneet, on oikea evankeliumi. Ja saatamme sanoa Paavalin kanssa: "Jos enkeli taivaasta tulisi saarnaamaan muuta evankeliumia kuin mitä me olemme saarnanneet, niin olkoon kirottu!"

Että kaikki pakanat, kaikki siveät ja kaikki armonvargaat vihaavat kristityitä, se on toinen vahva tuntomerkki, että tämä kristillisuus on oikea. Ja kolmas vahva tuntomerkki on se, että ne harvat sielut, jotka tätä armonjärjestystä ovat seuranneet loppuun asti, ne ovat saattaneet ilolla ja riemulla ja suurella uskon rohkeudella pois lähteä maailmasta. Koska sitä vastaan kaikki vastustajat, jotka ovat tätä kristillisyyttä vastaan seisoneet, ovat menneet niin kuin häpeälliset koirat iankaikkisuuteen.

Siitä hedelmästä tuntekaa puuta, sillä Paavali kirjoittaa kristityille: "Jos meillä ainoastansa tässä maailmassa olisi turva Kristukseen, niin me olisimme viheliäisemmät kaikkia muita luontokappaleita." Mutta koko maailma saisi kyllä pilkata kristityitä ja sylkeä heidän päällensä, jos kristityillä ei olisi toivo paremmasta elämästä tämän vaivalloisen elämän perästä. Jumalan kiitos, katuvaisilla ja uskovaisilla on se autuaallinen toivo ja uskallus, (että he saavat kerran periä paremman maan ja paremman taivaan tämän elämän perästä, jos he jaksavat kilvoitella kalliimmassa uskossansa loppuun asti. Amen.)

Olin senkin takia alakuloisissa mietteissä, kun olin joutunut kesän kokousten aikana toteamaan, että en voi tehdä mitään vanhojen ystävien auttamiseksi. Kaikki hartaat toiveeni ja rukoukseni näyttivät valuvan hiekkaan. Siksi tämä saarna tuntui niin ihanalta voiteelta sielulle. Taisi olla Jarmon talossa muita samanlaisissa tuntemisissa, sillä saarnan lukua säesti armonlinnun laulu.

Luulen, että voin lopettaa muisteluni tähän. Paljonhan on sen jälkeenkin sattunut, ja voisin tietysti kirjoittaa jatko-osan siitä, mitä tämän jälkeen tapahtui ja millaisia keskusteluja minulla oli muisteluksissa mainittujen henkilöiden kanssa. Kuuden vuoden kuluttua olivat poissa Herman Kannonkari, Reino Syrjä, Jonn Olai Elvebakk, Thoralf Jensen, Martti Sirén, Albert Jänkänpää, Sten Johansson, Sophia Hill, Väinö Kärki, Kalle Luoma, Aulis Ihalainen, Severi Mäkelä, Yrjö Mäkelä, Ralph Niska, Hildur ja Pauli Niemelä, Onni Rauassalo, Hans Danielsen, Frans Pekkari, Johan Pietiläinen, Kåre Kuraas, Aina Johansson, Uno Martinsson ja Benhard Niemeläinen sekä molemmat isoäitini Helvi Tast ja Ester Savolainen. Sen jälkeen useimmat muutkin, joista olen kertonut, ovat siirtyneet iankaikkisuuteen, tänä vuonna oma isäni, jota sain olla saattelemassa sillattoman virran rannalle. Veisasin hänen vuoteensa äärellä Tampereen keskussairaalassa 14.1.2012 kello 4 aamulla virrenvärssyä *”Vaikka ruumis maahan lyödään ja hautaan lasketaan:..”*, kun hän puhalsi viimeisen henkäyksensä.

Pääasia on nyt kuitenkin kerrottu. Monta kertaa olen ajatellut Jumalan Sanan kuulossa, että tätä minä juuri kaipasin poikasena, saarnaa, joka kulkee matalaa sydämen ja omantunnon tietä. Se on tuntunut monasti suloiselta sormenpäitä myöten. Lähtiessäni ensimmäistä kertaa Heimon luota pyhärukouksista, missä Kalle oli saarnannut kolossilaiskirjeen 3. luvusta ja pitänyt raamatuntutkintoa, miksi samarialaiset eivät saaneet Pyhää Henkeä, vaikka he olivat uskoneet Filippuksen saarnan, tunsin pihalla sanomatonta kiitollisuuden tunnetta Jumalaa kohtaan, että Hän on näin onnellisesti johdattanut vastahakoisen lapsensa turvalliseen kotiin, jonne olin ikäväinyt koulupoikana vanhinten kirjeiden äärellä ja jossa minuakin poloista hoidetaan kahden penningin voimalla. Lohdullinen on Laupiaan Samarialaisen sana Majatalon Isännälle: *”Korjaa häntä, ja jos sinä enemmän kulutat, niin minä palatessani maksan sinulle”* (Luuk. 10:35).

13. VIIMEINEN PAKOPIKKA

HENKILÖREKISTERI

A

Aaltonen, Anni · 421, 525, 647, 666, 780
Aaltonen, Antero · 522, 523, 647
Aaltonen, Einari · 240, 241
Aaltonen, Erkki · 737
Abrahamsson, Agda · 798
Abrahamsson, Edvin · 161, 173, 440, 448, 798
Abrahamsson, Mikael · 169, 173
Aho, Juhani · 498
Ahonen, Aukusti · 421, 508, 517, 647
Ahonen, Elis · 184, 217, 220, 266, 267, 282, 283, 371, 372, 475, 557, 641, 673,
675
Ahonen, Erkki · 499
Ahonen, Hannu · 118, 119
Ahonen, Joel · 22, 23, 27, 28, 29, 50, 55, 58, 70, 84, 119, 127, 128, 175, 236,
238, 240, 241, 252, 267, 297, 343, 344, 354, 363, 391, 414, 425, 467, 474,
496, 497, 501, 506, 512, 514, 517, 524, 525, 526, 527, 537, 552, 556, 558,
654, 661, 750, 779
Ahonen, Jukka-Pekka · 230
Ahonen, Kaarina · 118
Ahonen, Liisa · 50
Ahonen, Sakari · 240
Ahonen, Viljo · 237, 515
Ahopelto, Annukka · 136
Ahopelto, Vaito · 136
Ahtola, Sirkka · 382
Ahtola, Viljo · 382, 802
Airamo, Raimo · 501
Airas (pappi) · 23, 497
Akselsen, Ann-Gerd · 710
Akselsen, Arnfinn · 709

HENKILÖREKISTERI

Akselsen, Atle · 164, 212, 477, 534, 539, 540, 560, 651, 657, 669, 693, 694,
695, 696, 697, 700, 706, 712, 717, 721, 753, 792
Akselsen, Edmund · 709
Akselsen, Edmund jr. (Munde) · 387, 708, 709, 710, 720
Akselsen, Elsie · 707, 708
Akselsen, Hilde-Merete · 710
Akselsen, Jakob · 164, 442, 609, 694, 699, 704, 706, 713, 714, 715, 717, 722,
725
Akselsen, Ken-Tore · 710
Akselsen, Margarete · 709
Akselsen, Randi · 472, 477, 539, 657, 693, 694, 695, 696, 697, 700, 718, 721,
753, 792
Alaja, Osmo · 79
Aleksandersen, Erja (o.s. Heinonen) · 104
Aleksandersen, Karl Hilmar · 104
Andersen, Kurt-Tore · 692
Anderzén, Anita · 386
Anderzén, Sölve · 169, 228, 386, 388, 389, 393, 394, 442, 443, 444, 455, 551,
602, 665, 698, 708, 731, 794
Andreassen, Hans · 700, 706
Ansaharju, Aino · 45, 225
Ansaharju, Allan · 45, 216, 225, 262, 263, 280, 310, 351, 352
Ansaharju, Anna-Liisa · 87
Ansaharju, Johanna · 45
Ansaharju, Kalevi · 87, 784
Antonsen, Bertheus · 10, 64, 68, 69, 104, 612, 681, 701, 702, 730, 739
Anttonen, Aulis · 58
Anttonen, Raino · 12
Anttonen, Virve · 12, 75
Apelthun, Fridtjof · 64
Appelqvist, Viktor · 70, 389
Arafat, Jasser · 531
Argillander, Tuula · 229
Aronsson, Evert (kirkkoherra) · 147, 541, 799
Artiva, Taimi · 539, 540, 551
Arvola, Aino · 280, 357
Arvola, Heikki · 318, 433, 434, 531
Arvola, Kaija · 531

HENKILÖREKISTERI

Arvola, Kosti · 280, 357, 700

B

Becker, Bernhard · 99

Besant, Annie · 238

Björk, David · 39, 51, 53, 55, 67, 68, 71, 81, 92, 93, 96, 97, 113, 145, 146, 154, 157, 158, 159, 160, 235, 296, 329, 372, 375, 394, 441, 444, 551, 626, 660, 678, 711, 728, 732, 733, 746, 764, 781, 787, 788, 789, 790

Björk, Nils · 154, 158

Björkman, Frans · 162, 337

Björkman, Olivia · 441

Björkman, Viktor · 30, 154, 336, 389, 390, 441, 546, 619, 747

Blombacke, Hilma · 539, 798

Bolsöy, Torgun · 93, 364, 715, 755

Bolsöy, Ulf · 93, 160, 393

Boreman, Per · 84, 157, 158, 257, 259, 330, 334, 335, 336, 337, 338, 341, 372, 380, 381, 439, 473, 783, 784, 786

Brola, Anastasia (Nasti) · 571

Brola, Anni · 571

Brune, Ananias · 259

Brännström, Olaus · 69, 140

Burns, Eunice (o.s. Niska) · 592, 617

Bäckman, Gunnar · 44, 99, 787

Bäckman, Lea · 44, 255, 406, 787

Börresen, Andreas · 337, 507, 623, 658, 664, 711

C

Carlson, Annethe (o.s. Niska) · 592

Carlson, David · 592

D

Dagerhult Burman (o.s. Martinsson), Gun-Marie · 163, 798

HENKILÖREKISTERI

Dahlbäck, Gustaf · 338

Danielsen, Hans · 211, 314, 350, 388, 481, 508, 534, 538, 540, 541, 542, 543, 544, 560, 567, 579, 590, 602, 605, 606, 607, 608, 612, 613, 615, 616, 617, 627, 632, 639, 642, 644, 646, 648, 650, 651, 652, 654, 655, 656, 658, 661, 662, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 672, 688, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 711, 712, 713, 715, 716, 717, 721, 722, 724, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 757, 804

Danielsen, Olga · 704, 706, 721

Djupsjöbacka, Minna · 80

Dynesius, Gustav · 448, 703

E

Edquist, Carl (kirkkoherra) · 300

Efrat, Sirkku (o.s. Saarisalo) · 471

Ehrnrooth, Georg C. (perustuslaillisen puolueen puheenjohtaja) · 58

Eloranta, Anneli · 535

Eloranta, Esko · 294

Eloranta, Laura · 256, 292, 346, 353, 384, 409, 415, 425, 432, 436, 469, 522, 523, 525, 575, 671, 674, 756, 757, 777, 779, 780, 791, 801

Eloranta, Svante · 522

Eloranta, Tapani · 535

Eloranta, Uno · 335, 355, 366, 444, 469, 522

Elvebakk, Jonn Olai · 45, 93, 104, 105, 111, 211, 336, 701, 726, 804

Erickson, Andrew · 602

Erickson, Caleb · 581

Eriksen, Peder · 404, 669, 693, 694, 701

Eriksson, Eila · 528

Eriksson, Max · 525, 528, 641

Eriksson, William · 11, 40, 44, 64, 86, 99, 140, 156, 160, 162, 181, 216, 259, 278, 297, 321, 325, 326, 329, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 350, 363, 390, 391, 419, 429, 476, 504, 505, 509, 511, 514, 525, 527, 571, 584, 619, 637, 660, 672, 702, 711, 732, 764

Erkkilä, Oskar · 134

Erkstam, Bror · 170

Erkstam, Frans · 44

Erkstam, Ingemar · 44

HENKILÖREKISTERI

Erlandsson, Karl Renius · 155, 337

Eyvindsen, Jim · 386

F

Fagerjord, Ingvald · 45

Fager-Pintilä, Antti · 266

Fjellidal, Peder Olsen (Meri-Pietari) · 30, 260, 548, 591, 702, 746

Fjällborg, Lydia · 153, 537

Forsström, Asseri · 425

Forsström, Emil · 76, 345, 503, 549

Forsström, Kyllikki · 16

Forsström, Pentti · 16, 502

Fredriksen, Ole · 211, 730

Friman, Sirkka-Liisa (Perälä) · 65, 80, 84, 106, 121, 124, 126, 127, 133, 171,
187, 196, 208, 218, 221, 293, 599

G

Giscard, d'Estaing Valéry (Ranskan presidentti) · 49

Gorbatshev, Mihail (Neuvostoliiton presidentti) · 593

Gunillasson Sevä, Elmina (Elma) · 542

Gunillasson Sevä, Maria · 149, 150, 537

Gunnelbrand, Anna-Lea · 149, 150, 418, 428, 729, 731, 732

Gunnelbrand, Gun-Britt · 731

Gunnelbrand, Isak · 163, 201, 428, 440, 462, 493, 588, 589, 590, 591, 616

Gustafsson, Brita · 188

Gustafsson, Emma · 120

Gustafsson, Jouni · 188

Gustafsson, Karl · 120

Gustafsson, Leila · 188, 296

Gustafsson, Maija · 188

Gustafsson, Markku · 188, 296

Gustafsson, Markus · 188

Gustavsson, Hugo · 15, 17, 39, 46, 63, 67, 68, 71, 81, 104, 113, 280, 283, 284,
375, 407, 441, 559, 675, 746

Guttormsen, Nils · 104, 721

H

Haarala, Juho · 417

Hacklin, Väinö · 244, 245, 570

Haimilahti, Antti · 91

Haimilahti, Ari · 91

Haimilahti, Aune (Hacklin) · 244

Haimilahti, Erkki · 51, 108, 172, 244

Haimilahti, Raimo · 64, 65, 88, 91, 99, 108, 109, 421

Halberg, Arthur · 376, 593

Halberg, Marian (o.s. Niska) · 376, 593, 610

Halme, Eero · 23, 24, 27, 33, 35, 65, 213, 220, 254, 257, 288, 298, 299, 315,
316, 317, 350, 351, 352, 354, 451, 452, 453, 454, 506, 507, 512, 524, 552,
553, 554, 555, 572, 614, 624, 641, 642, 646, 770, 779

Halonen, Kaaperi · 39

Hammar, Salli · 195

Hansen, Hans · 696, 697

Hansen, Sofie · 706

Hanski, Ilkka · 401

Harju, Annikki · 269

Harju, Jaakko · 269, 638

Hartikka, Aaro · 23, 71, 72, 220, 318, 430, 470, 496, 498

Hassinen, Lauri · 244, 303

Hautakangas, Reijo · 558

Havas, Väinö · 28, 85, 272, 391, 497

Havaskari, Olavi · 425

Havu, Tauno · 62

Hedlin, Vilhelm (Ville) · 158, 440

Heideman, Arthur Leopold · 40, 83, 161, 177

Heiliö, Antti · 33

Heiliö, Eero · 107, 108, 269, 285, 658

Heiman, Viljo · 789

Heimonen, Toivo · 79

Heinonen, Ari · 793

Heinonen, Henna (o.s. Rautiainen) · 380

HENKILÖREKISTERI

Heinonen, Jarmo · 358, 367, 482, 489, 530, 546, 684, 803, 804
 Heinonen, Jyrki · 217
 Heinonen, Karin (o.s. Mäkelä) · 4
 Heinonen, Maire (o.s. Panula) · 104, 217
 Heinonen, Marja · 482, 684, 803
 Heinonen, Mauri · 482
 Heinonen, Mikko · 482
 Heinonen, Mirja · 358, 487, 592, 793
 Heinonen, Osmo · 104, 217
 Heinonen, Pekka · 364, 766, 793
 Heinonen, Vihtori · 425
 Helenelund, Manda · 21
 Helenius, Kalle · 654
 Helenius, Mimmi · 654
 Hellman, Johan Fredrik · 169, 170, 257, 259, 361, 510
 Hendrickson, Alfred · 628
 Hendrickson, Amelia (Amy) · 581, 610
 Hendrickson, Carl · 621
 Hendrickson, David · 342
 Hendrickson, Ellen (Syvertsen) · 581, 610
 Hendrickson, Flora · 628
 Hendrickson, Hazel · 407, 426, 570, 579, 581, 586, 587, 605, 606, 609, 610,
 624, 628
 Hendrickson, Joan · 135, 218, 376, 378, 407, 479, 579, 581, 582, 586, 587, 596,
 599, 605, 608, 609, 610, 616, 624, 632
 Hendrickson, Keith · 375
 Hendrickson, Leon · 581, 610
 Hendrickson, Ruth · 135, 218, 221, 267, 278, 375, 378, 385, 561, 567, 579, 581,
 584, 586, 594, 595, 599, 605, 610, 611, 615, 621, 627, 629
 Hendrickson, Sivert · 135, 164, 210, 382, 407, 426, 543, 561, 562, 569, 570,
 579, 580, 581, 582, 583, 585, 586, 594, 596, 599, 600, 605, 606, 607, 608,
 609, 610, 612, 614, 615, 616, 617, 620, 621, 622, 623, 624, 628, 632, 692,
 712, 717
 Hill, Sophia · 139, 363, 491, 540, 582, 588, 597, 598, 604, 613, 618, 625, 794,
 800, 804
 Hiltunen, Erkki · 293
 Hiltunen, Usko · 175, 401, 402, 430, 500
 Hirvensalo, Frans · 368

HENKILÖREKISTERI

Hirvensalo, Leevi · 793
Hirvonen, Jaakko · 302
Hirvonen, Juho · 128, 133, 227, 301, 452, 478, 480, 494, 495
Hitler, Adolf · 494
Hokka, Matti · 791
Holand, Klaus · 606, 619, 620
Holand, Thelma · 620
Holm, Anders · 713
Holm, Lassi · 115
Holmelid, Lea · 490, 798
Holopainen, Jussi · 741
Holopainen, Pekka · 741
Homola, William (Huumola) · 93, 583, 618
Hongisto, Olavi · 117
Hongisto, Saara · 117
Honka, Olavi (oikeuskansleri) · 327
Hublin, Patrik · 76
Huhtasaari, Iisak · 260
Hus, Jan · 508, 521, 628
Huttunen, Esko · 61
Hyden, Herman · 21
Hynynen, Eino · 191, 461, 531, 570, 664
Hynynen, Lauri · 461
Hynynen, Maija · 138, 191, 244, 247, 461, 531, 532, 570, 664
Hyvärinen, Tyyne · 432, 515
Hyvärinen, Urho · 432, 515
Hyvönen, Seppo · 451
Hyötylänmäki, Jaakko · 206
Häkli, Esko · 345
Härkönen, Alli · 298
Härkönen, Eino Johannes · 298
Härkönen, Simo · 87

I

Ihalainen, Aaro · 27, 31, 44, 148, 241, 299, 315, 316, 318, 524, 564, 634, 649
Ihalainen, Antti · 33

HENKILÖREKISTERI

Ihalainen, Aulis · 27, 44, 78, 246, 262, 318, 649, 804
 Ihalainen, Elvi · 147
 Ihalainen, Terttu · 147
 Ihonen, Elias · 91, 147, 171
 Ihonen, Maria (o.s. Eskelinen) · 82, 292, 660
 Ihonen, Markku · 68, 81, 82, 83, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 103, 104,
 107, 108, 109, 113, 116, 121, 122, 124, 128, 131, 145, 146, 147, 148, 149,
 152, 154, 170, 171, 186, 187, 208, 212, 213, 223, 225, 226, 227, 266, 278,
 292, 329, 374, 375, 384, 441, 508, 660, 661, 747
 Ihonen, Mirja · 76, 81, 215
 Ihonen, Sakari (Saku) · 131, 145
 Ihonen, Salli · 91, 128, 131
 Ikonen, Alina · 298
 Ikonen, Heikki · 298, 571, 573
 Immonen, Tarja · 15
 Immonen, Tauno · 15
 Inga, Josef · 624
 Ingebrigtsen, Arne · 12, 726, 727
 Ingebrigtsen, Eli · 726, 727
 Ingebrigtsen, Gunhild · 12, 726
 Ingilä, Britt · 387, 708, 711
 Ingilä, Einar · 708
 Ingilä, Elin · 708
 Ingilä, Henry · 708
 Ingilä, Lis-Britt · 708
 Ingilä, Øystein · 708
 Ingilä, Øyvind · 387, 706, 708, 711
 Isaksen, Eva · 707
 Isaksen, Ingvald · 538, 542, 707
 Isaksson, August · 28, 36, 37, 42, 44, 46, 55, 67, 85, 86, 91, 94, 100, 101, 102,
 103, 105, 110, 112, 113, 116, 122, 124, 126, 131, 132, 140, 141, 148, 150,
 151, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 163, 172, 174, 177, 181, 184, 185,
 192, 201, 207, 210, 216, 259, 268, 269, 293, 298, 312, 323, 326, 328, 329,
 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 343, 353, 354, 363,
 372, 387, 389, 390, 394, 419, 427, 429, 436, 438, 441, 444, 445, 446, 449,
 452, 459, 467, 473, 494, 503, 504, 505, 509, 511, 525, 526, 527, 528, 533,
 534, 535, 537, 541, 547, 554, 559, 562, 575, 584, 592, 603, 608, 609, 612,

HENKILÖREKISTERI

615, 616, 619, 620, 629, 637, 647, 655, 657, 662, 663, 667, 682, 683, 684,
688, 714, 716, 730, 741, 747, 748, 750, 781, 788, 790, 791, 796
Isaksson, Hedda · 113, 141, 156, 452, 637
Iversen, Simon · 65

J

Jalo, Arvi · 44, 639, 641
Jalo, Eira · 639
Jannok, Daniel · 149, 150, 151, 163, 469, 537, 539, 727, 729
Jannok, Elisabet · 149, 150, 151, 537, 539, 727, 729, 731
Jantunen, Ossi · 109
Jensen, Aksel · 137, 164, 591, 671, 705, 706, 709, 710, 711, 712, 715, 716, 717,
718, 719, 720, 733, 744, 753
Jensen, Anne · 713
Jensen, Armida · 591, 671, 705, 706, 709, 710, 711, 717, 718, 727
Jensen, Emelie · 713
Jensen, Kristen · 713
Jensen, Nils · 726
Jensen, Rolf · 609, 669, 699, 705, 706, 713, 714, 717, 722
Jensen, Thoralf · 106, 114, 137, 163, 164, 293, 364, 381, 440, 441, 442, 475,
477, 479, 481, 484, 495, 511, 534, 538, 543, 544, 545, 548, 560, 567, 590,
591, 599, 603, 608, 609, 612, 617, 618, 631, 656, 669, 671, 681, 682, 683,
694, 695, 699, 702, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 715,
716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 725, 726, 728, 736, 742, 744, 752, 753,
759, 764, 771, 801, 804
Jensen, Thoralf jr. (Thor) · 699, 705, 706, 713, 714, 715, 722, 793
Jeskanen, Jenny · 425, 538, 689
Johansen, Harald · 27
Johansen, Magnus · 104
Johansson, Aina · 96, 137, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 160, 162,
164, 165, 166, 168, 169, 176, 222, 247, 267, 305, 395, 399, 418, 579, 605,
607, 616, 620, 621, 627, 638, 644, 657, 672, 692, 708, 714, 729, 799, 805
Johansson, Bengt · 166, 180, 281, 394
Johansson, Edvard · 51
Johansson, Gunilla · 167
Johansson, Gunnar · 157, 166, 394, 731

HENKILÖREKISTERI

Johansson, Kurt · 166, 173

Johansson, Maria · 647

Johansson, Sten · 42, 55, 56, 67, 85, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 106, 107, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 120, 122, 123, 126, 128, 131, 132, 139, 140, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 212, 213, 217, 218, 222, 224, 227, 235, 241, 244, 247, 260, 261, 267, 270, 274, 275, 276, 279, 280, 281, 282, 305, 312, 322, 324, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 343, 344, 348, 357, 359, 361, 362, 364, 365, 367, 368, 369, 371, 373, 374, 379, 381, 383, 384, 385, 387, 388, 390, 392, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 403, 405, 407, 409, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 448, 449, 451, 452, 453, 454, 455, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 465, 466, 468, 470, 471, 476, 477, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 491, 492, 493, 494, 496, 498, 502, 503, 509, 510, 517, 521, 523, 526, 527, 528, 529, 530, 532, 535, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 551, 552, 553, 554, 559, 561, 562, 563, 566, 567, 571, 573, 575, 579, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 595, 599, 600, 604, 605, 607, 608, 609, 613, 614, 615, 616, 617, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 629, 632, 633, 634, 635, 636, 638, 639, 640, 641, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 669, 672, 673, 675, 676, 682, 683, 684, 685, 686, 688, 691, 692, 704, 705, 708, 709, 711, 712, 714, 716, 717, 719, 721, 722, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 738, 742, 743, 744, 746, 747, 748, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 763, 764, 765, 767, 768, 769, 771, 773, 778, 779, 784, 787, 790, 792, 793, 794, 797, 798, 799, 800, 801, 804

Johnsen, Emanuel · 105

Johnsen, Erik · 702

Johnsen, John Aksel · 212, 387, 394, 669, 693, 694

Johnson, Junetta (o.s. Niska) · 592

Jokinen, Eino · 354, 355

Jokipalo, Hanna · 71, 432, 524, 525

Jokipalo, Suune · 71, 80, 173, 236, 240, 241, 278, 338, 432, 524, 525

Jokipalo, Tapani · 278, 314

Josefsen, Daniel · 390

HENKILÖREKISTERI

Juhonpieti, Erkki Antti · 511, 796

Jussila, Heikki · 39, 40

Juvonen, Samuel · 584

Jänkänpää, Albert · 147, 150, 153, 305, 415, 418, 426, 427, 448, 468, 539, 544,
601, 639, 647, 672, 727, 750, 804

Jänkänpää, Benjam · 427, 747

Jänkänpää, Sofia (Fia) · 147, 150, 305, 418, 539, 647, 664

Järvinen, Ilpo · 58

Jönsson, Gunnar · 11, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45,
51, 55, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 81, 86, 91, 92, 93, 101, 104, 105, 106, 113,
128, 138, 147, 156, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 166, 167, 169, 172, 175,
177, 181, 185, 194, 195, 198, 199, 211, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 224,
235, 239, 240, 241, 259, 261, 262, 263, 265, 268, 280, 283, 285, 293, 295,
299, 300, 301, 311, 317, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 329, 330, 331, 332,
333, 334, 336, 337, 338, 340, 345, 348, 354, 365, 369, 373, 388, 389, 390,
391, 392, 393, 402, 418, 419, 432, 440, 441, 445, 447, 449, 459, 460, 467,
473, 475, 485, 496, 497, 504, 505, 506, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 525,
526, 527, 530, 542, 544, 546, 554, 555, 571, 575, 583, 584, 585, 592, 601,
612, 614, 618, 619, 620, 628, 631, 636, 638, 649, 651, 652, 660, 662, 666,
673, 676, 681, 682, 683, 684, 688, 702, 705, 708, 711, 713, 715, 721, 725,
732, 748, 754, 758, 760, 764, 765, 773, 775, 779, 781, 782, 783, 784, 787,
788, 790, 793, 799

Jönsson, Hanna · 18

K

Kaikusalo, Asko · 23, 232, 233

Kalela, Olavi · 204

Kalén (lukijaissaarnaaja) · 169, 510

Kalenius, Marita (Mari) · 639

Kalenius, Roger · 639, 797

Blombacke, Karl (Martinsson) · 200, 448

Kallio-Häkkä, Aimo · 310

Kalmanlehto, Juhani · 24, 25, 26, 79

Kanerva, Akseli · 576

Kangas, Juha · 13

Kangasniemi, Markku · 745

HENKILÖREKISTERI

Kankaanpää, Kari · 567
Kankaanpää, Rauha · 325
Kankaansydän, Toini · 207
Kannonkari, Helmi · 314, 315, 634, 639, 649, 681, 689
Kannonkari, Herman (Drizhin) · 281, 314, 315, 316, 634, 639, 649, 681, 689,
804
Kantee, Vesa · 62
Kantola, Otto · 109
Karevaara, Anja (o.s. Savolainen) · 117, 206
Karevaara, Hanna · 63
Karevaara, Heini (Pasanen) · 8, 15, 18
Karevaara, Jarmo · 469
Karevaara, Kaarina · 179
Karevaara, Kalervo · 206, 256, 658
Karevaara, Leevi · 64, 106, 512
Karevaara, Mauri · 63, 102, 276, 433, 528
Karevaara, Timo-Antti · 49, 67
Karevaara, Toivo · 517
Karevaara, Ulla · 63, 102, 180, 278, 433, 528
Kari, August (Aki) · 108
Kari, Veikko Leonard (kirkkoherra) · 17, 108, 238, 239, 262, 263, 336, 338, 366,
480, 555, 570, 635, 650
Karisto, Janne · 289, 562
Karlsen, Hans · 37, 340, 390, 701
Karlsen, Klemmet · 700
Karlsen, Margit · 477, 700
Karlsson, Helge · 67, 81, 393
Karpo, Hannu · 246
Katajavuori, Salme (kansanedustaja) · 58
Katajisto, Pekka · 352
Kato, Toivo (Topi) · 59, 60
Keini, Simon Pietari · 624
Kekkonen, Urho · 55, 57, 58, 59, 319, 327, 349
Kelppe, Tarja · 622
Kempainen, Heikki · 68, 538
Kennedy, John Fitzgerald · 182
Kieri, Johan · 210, 211, 288
King, Martin Luther (mustien kansalaisoikeustaistelija) · 119

HENKILÖREKISTERI

Kinnunen, Eero · 359, 367, 499, 546, 772, 793

Kinnunen, Sanna · 772

Kinnunen, Toini · 247, 362, 639, 772, 793

Kinnunen, Veikko · 438

Kirjavainen, Pirkko · 7

Kitti, Lars · 99, 437, 542, 664

Klavu, Anna-Stiina · 680

Koistinen, Aaro · 548

Koistinen, Henri · 793

Koistinen, Jaakko · 487, 798

Koistinen, Johannes · 545

Koistinen, Kalervo (Kalle) · 56, 80, 84, 85, 122, 133, 134, 140, 141, 193, 194, 214, 222, 288, 292, 293, 294, 297, 342, 343, 353, 358, 359, 361, 363, 366, 367, 372, 404, 433, 434, 435, 459, 460, 463, 467, 468, 472, 479, 487, 488, 494, 495, 499, 509, 516, 530, 537, 545, 546, 547, 549, 551, 561, 574, 585, 588, 590, 601, 615, 638, 640, 651, 659, 660, 667, 669, 672, 673, 684, 692, 700, 733, 738, 745, 747, 751, 752, 764, 768, 784, 793, 794, 795, 798, 800, 802, 805

Koistinen, Lasse · 772

Koistinen, Lauri · 31, 32, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 46, 54, 56, 84, 85, 86, 87, 105, 106, 112, 114, 123, 127, 128, 133, 134, 138, 140, 149, 150, 153, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 170, 175, 177, 190, 191, 193, 195, 196, 201, 209, 210, 211, 222, 252, 253, 256, 257, 258, 292, 293, 304, 331, 334, 342, 344, 345, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 375, 381, 383, 384, 385, 388, 390, 391, 392, 395, 404, 405, 413, 414, 424, 428, 429, 433, 435, 436, 440, 441, 462, 463, 468, 469, 470, 473, 474, 475, 476, 477, 483, 484, 486, 488, 490, 491, 493, 494, 495, 497, 499, 509, 530, 532, 539, 542, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 561, 571, 572, 581, 585, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 596, 601, 614, 615, 618, 624, 625, 631, 640, 647, 648, 649, 655, 656, 657, 659, 664, 667, 682, 694, 695, 700, 701, 702, 703, 714, 715, 716, 717, 721, 725, 733, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 751, 752, 753, 754, 755, 760, 762, 764, 765, 766, 767, 768, 772, 773, 778, 783, 784, 789, 793, 795, 797, 798, 799, 800, 802

Koistinen, Maija · 472, 487, 793

Koistinen, Martta · 495, 798

Koistinen, Pekka · 745

Koistinen, Petri · 794

Koistinen, Reino · 202, 289, 292, 488, 545, 749, 772

HENKILÖREKISTERI

Koistinen, Salla · 363
Koistinen, Seppo · 793
Koistinen, Sinikka (o.s. Mäkelä) · 545, 749, 772
Koistinen, Sirkka · 140, 359, 367, 463, 473
Koistinen, Tapani · 659, 794
Koistinen, Wilbur · 55, 209, 618
Koivisto, Mauno · 349
Koivu, Aili · 523
Koivu, Kalevi · 40
Koivula, Kari · 13
Koivula, Timo · 42
Kolehmainen, Antti · 70, 290, 301, 302
Koljonen, Aino · 87, 129, 136, 172, 173, 437, 457
Koljonen, Alvar · 31, 41, 56, 128, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 139, 148, 164,
172, 173, 178, 182, 183, 203, 208, 213, 226, 231, 247, 270, 279, 304, 346,
355, 378, 382, 396, 405, 408, 420, 437, 438, 445, 450, 457, 461, 462, 533,
535, 568, 573, 703, 768
Koljonen, Edith · 129, 135, 178, 183, 213, 247, 437, 449, 457, 461, 531, 738,
762
Koljonen, Erkki · 65, 87, 254, 345, 408, 409, 437, 457
Koljonen, Martti · 173, 203, 457
Koljonen, Pirkko · 213, 438
Koljonen, Raissa · 65, 345
Koljonen, Teuvo · 130
Koller, Henry · 210
Konttinen, Arvo · 645
Konttori, Martti · 30, 45, 82, 176, 178, 217
Koponen, Einari · 13, 53, 79, 115, 138, 163, 215, 217, 237, 284, 324, 339, 458,
555, 636, 674, 705
Korpela, Toivo · 191
Korpela, Toivo (hurmosliike korpelalaisuuden alkuunpanija) · 150
Kortelainen, Aune · 99
Koskamo, Olli · 484
Koskimaa, Eeva (o.s. Kuokkanen) · 500
Koskimaa, Jyrki · 654
Koskinen, Anja · 188, 222, 285, 319, 458, 635, 655
Koskinen, Anne · 188
Koskinen, Henri · 63, 188, 222, 307, 325, 342, 436, 465, 555, 789

HENKILÖREKISTERI

Koskinen, Irja · 63, 222
Koskinen, Kauko · 203, 406, 408, 560
Koskinen, Liisa · 408
Koskinen, Soile · 188
Koskinen, Tauno · 60, 105, 188, 222, 285, 295, 319, 320, 321, 323, 458, 491,
655, 768, 769, 802
Kosonen, Eeva · 124
Kosonen, Juho (Jussi) · 124, 457
Kosonen, Kaija · 91
Kosonen, Sauli · 23, 85, 217
Koukkula, Tuomo · 207
Kovanen, Frans · 83
Kovanen, Tyynne · 43, 84
Krogh, August · 314, 350, 388, 481, 534, 538, 540, 541, 543, 551, 560, 567,
573, 579, 590, 605, 607, 608, 611, 612, 615, 620, 628, 632, 639, 642, 643,
644, 646, 647, 648, 650, 651, 655, 657, 659, 662, 664, 665, 666, 667, 668,
669, 672, 688, 693, 695, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 705, 706, 707, 710,
711, 712, 713, 717, 720, 722, 723, 724, 727, 729, 730, 731
Krogh, Maria · 573
Krogh, Rolf · 601, 602, 669, 705, 712
Krydsby, Finn · 64
Kulju, Erkki · 116, 400, 401
Kulju, Hugo · 182, 185, 401, 409, 434
Kulju, Markku · 457, 784
Kulju, Reino · 255
Kulju, Seppo · 470, 675
Kulonen, Maria · 143, 345
Kuokkanen, Anja · 574, 651
Kuokkanen, Hannu · 500
Kuokkanen, Irma · 674
Kuokkanen, Laina · 292, 416, 425, 432, 435, 442, 460, 492, 494, 495, 498, 499,
500, 501, 505, 531, 538, 650, 654, 661, 674, 686, 687, 727, 733, 743
Kuokkanen, Laura · 531, 538, 688, 727
Kuokkanen, Leena · 500
Kuokkanen, Lena (o.s. Johansson) · 395, 732
Kuokkanen, Leo · 431, 442, 460, 500, 531, 538, 540, 544, 551, 649, 663, 674,
688, 727, 768
Kuokkanen, Paavo · 425, 574, 651

HENKILÖREKISTERI

Kuokkanen, Reijo · 423, 442, 460, 500, 538, 551, 664, 674, 676, 688, 727, 735, 768
Kuokkanen, Robert · 500
Kuokkanen, Veikko · 500
Kuokkanen, Vilho · 137, 191, 229, 292, 406, 415, 416, 425, 430, 431, 435, 442, 457, 466, 468, 479, 481, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 531, 535, 538, 540, 542, 557, 572, 589, 635, 647, 650, 651, 653, 654, 655, 656, 661, 669, 671, 674, 676, 686, 687, 688, 705, 727, 738, 743, 750, 757, 768, 779, 801
Kuoksu, Isak · 30, 41, 42, 67, 75, 143, 195, 329, 384, 387, 488, 568, 571, 600, 654, 685, 696, 796
Kuoksu, Jan-Erik (kirkkoherra) · 784
Kuoksu, Johan Erik (Erkki) · 201, 571
Kuoljok, Erik · 152
Kuoppala, Johan (Janne) · 191, 448
Kuoppala, Raakel · 50, 124
Kuoppala, Reino · 75
Kuoppala, Vesa · 445
Kuraas, Kåre · 724, 725, 737, 805
Kuraas, Ole · 613, 662, 724
Kuronen, Aili · 191
Kuronen, Anna · 438, 659
Kuronen, Eemeli · 364, 659
Kuronen, Henry · 262
Kyrö, Jalmar · 474
Kytölä, Anni · 50
Kytölä, Tuure · 50
Kärki, Antti · 303, 304
Kärki, Hilja · 82, 480
Kärki, Jaakko · 82, 83
Kärki, Kauko · 570
Kärki, Marjatta · 570
Kärki, Väinö · 21, 82, 83, 284, 303, 480, 481, 572, 804

L

Laaksonen, Hilma · 140, 364

HENKILÖREKISTERI

Laestadius, Lars Levi · 9, 12, 20, 25, 32, 35, 36, 37, 42, 45, 51, 56, 59, 70, 74, 75, 77, 84, 99, 100, 102, 104, 105, 107, 110, 111, 115, 119, 120, 134, 138, 140, 142, 148, 151, 157, 167, 168, 169, 170, 172, 184, 190, 194, 203, 205, 206, 211, 214, 216, 217, 219, 221, 231, 252, 253, 257, 258, 259, 264, 272, 286, 291, 297, 302, 306, 307, 311, 313, 317, 318, 321, 323, 324, 330, 334, 335, 337, 338, 341, 345, 359, 360, 361, 363, 366, 372, 377, 380, 381, 383, 391, 420, 421, 422, 424, 428, 435, 439, 441, 445, 446, 452, 460, 461, 466, 467, 473, 474, 479, 487, 489, 490, 491, 505, 508, 509, 512, 514, 519, 527, 528, 532, 540, 541, 547, 548, 558, 559, 562, 564, 572, 594, 595, 599, 607, 608, 611, 618, 625, 628, 632, 652, 659, 660, 661, 664, 673, 674, 675, 680, 682, 695, 706, 713, 719, 730, 731, 738, 739, 740, 756, 759, 763, 767, 775, 778, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 797, 798, 802, 803

Lahti, Anna-Greta · 798

Lahti, Tapani · 207

Lahtinen, Aili · 213

Lahtinen, Eero · 213

Lahtinen, Heikki · 207, 217, 460

Lahtinen, Iiris (o.s. Heiliö) · 33

Lahtinen, Jukka · 33, 41, 50, 56, 203

Lahtinen, Martta · 217

Lahtinen, Riitta · 33

Lahtinen, Sakari · 207, 554

Lahtinen, Signe · 282

Lahtinen, Simo · 33

Lahtinen, Veikko · 60, 276, 438

Laine, Seppo · 107, 191, 215, 217, 574

Lamminen, Toivo · 82

Lampola, Tuovi · 251

Lampola, Viljo · 251, 252

Landsem, Arne · 44

Landsem, Kristian · 44, 105

Lantto, Johan · 85, 111, 150, 164, 282

Lapin Maria (Clemensdotter, Milla) · 140, 776

Lappalainen, Pekka · 74

Larsson, Erik · 11, 67, 423, 516, 615

Larsson, Evald · 11, 14, 15, 16, 18, 39, 45, 51, 55, 63, 67, 68, 69, 71, 81, 113, 160, 240, 241, 263, 265, 280, 282, 283, 284, 329, 339, 373, 375, 388, 389,

HENKILÖREKISTERI

- 393, 441, 480, 550, 551, 558, 618, 624, 626, 660, 675, 711, 732, 733, 746,
764, 787
- Larsson, Lars · 70, 71
- Larsson, Levi · 339
- Latvanne, Armas · 525, 528
- Laukkanen, Antti · 32, 213, 244, 283, 284, 292, 297, 298, 299, 301, 302, 303,
304, 363, 438, 459, 460, 479, 480, 674, 675, 781, 788
- Laukkanen, Heikki · 110
- Laukkanen, Laina · 32, 297, 459
- Laukkanen, Lasse · 72, 75
- Laukkanen, Martti · 87, 288
- Laukkanen, Paavo · 288
- Laukkanen, Pauli · 304
- Laukkanen, Pirkko · 609
- Laukkanen, Reijo · 534
- Laukkanen, Tapio · 214, 283, 284
- Laurell, Aarno · 400
- Laurell, Aino · 222, 223, 267, 281, 282, 354, 407, 408, 510, 780
- Laurell, Alma · 278
- Laurell, Arto · 431
- Laurell, Eemeli · 278
- Laurell, Erkki · 203, 207, 279, 309, 345, 350, 353, 409, 431, 505, 507, 510, 517,
518, 519, 520, 523, 525, 645, 647, 666, 769, 780, 789
- Laurell, Evert · 502
- Laurell, Jorma · 222, 269, 282, 286, 287, 322, 324, 348, 354, 367, 517, 638
- Laurell, Kaija · 222, 518, 639, 645, 647, 778, 801
- Laurell, Martti · 222, 235, 410, 422, 424, 466, 518, 519, 520, 521, 525, 574,
639, 641, 645, 647, 650, 727, 730, 735, 737, 738, 768, 778, 779, 801
- Laurell, Pauli · 180, 203, 206, 207, 216, 222, 223, 224, 230, 233, 235, 237, 238,
240, 241, 254, 266, 267, 268, 269, 281, 282, 291, 299, 305, 306, 307, 308,
310, 338, 351, 352, 354, 355, 388, 398, 400, 407, 408, 409, 410, 429, 430,
465, 466, 467, 468, 469, 474, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518,
520, 523, 524, 526, 528, 529, 559, 623, 633, 639, 641, 645, 647, 666, 668,
669, 673, 759, 768, 769, 780, 781, 792
- Laurell, Sinikka · 350
- Laurell, Ulla (o.s. Simolin) · 222, 269, 282, 286, 287, 293, 348
- Laurikainen, Tyyne · 316, 344, 407, 425, 523, 524, 538, 539, 540, 635, 639,
641, 649, 681, 688, 758, 779, 791, 792

HENKILÖREKISTERI

Laurikka, Petri · 88
 Lehtipuu, Olli · 29
 Lehtonen, Lahja · 80
 Leimu, Aitanga · 228
 Leimu, Luja Perustus · 228
 Leino, Olga · 75, 702
 Leino, Pekka · 12, 702
 Leppälä, Martti · 319, 320, 321, 322, 323, 537, 794
 Leskinen, Väinö · 327
 Levula, Teuvo · 570
 Levänen, Edward · 55, 342, 365, 592
 Lieslehto, Jukka · 25
 Liljeblad, Jakob Fredrik (pastori) · 800
 Liljeström, Nils · 108
 Lindberg, Nestor · 55, 211, 583, 680
 Linnamäki, Leena · 62
 Lipsonen, Timo · 713
 Listenmaa, Pekka · 8
 Liuksiala, Erkki · 26, 27, 77
 Liuksiala, Olga · 26
 Liuksiala, Pekka · 27, 87, 220, 256, 257, 464
 Lohi, Seppo · 40
 Luhta, Vesa · 76
 Lumijärvi, Johan · 568, 600, 685
 Lund, Edvard · 725
 Lundahl, Josef · 190
 Lundberg, August · 796
 Luoma, Aaro · 17, 416, 417, 418
 Luoma, Karl (Kalle) · 17, 18, 19, 22, 34, 97, 98, 103, 108, 109, 110, 111, 116,
 118, 142, 146, 148, 150, 155, 172, 180, 188, 198, 223, 226, 253, 254, 263,
 288, 308, 334, 343, 373, 416, 417, 418, 433, 494, 496, 497, 502, 506, 511,
 516, 525, 526, 527, 554, 555, 572, 661, 697, 752, 804
 Luoma, Salli · 416, 417
 Luotonen, Juha · 139
 Luther, Martti · 35, 37, 45, 77, 96, 105, 128, 134, 135, 199, 211, 232, 268, 269,
 272, 310, 313, 314, 336, 377, 382, 409, 424, 443, 453, 465, 473, 475, 483,
 501, 508, 511, 519, 521, 662, 671, 697, 710, 720, 740, 797, 799
 Luukkonen, Väinö · 228

M

Magnusson, Thomas (kilpahihtäjä) · 49
Maki, Edith · 593, 596, 599, 617
Maki, Edward · 593, 617
Maki, Pentti · 502
Malmelöv, Alvar · 145
Malmelöv, Greta · 145, 170
Mannerheim, Carl Gustaf Emil · 26, 303, 665
Markkanen, Vilhelmi · 39
Martinsson, Edla · 795
Martinsson, Esther · 165
Martinsson, Frans · 163, 165, 200, 235, 440, 448, 462, 468, 475, 509, 530, 548,
589, 590, 591, 616, 627, 717, 795
Martinsson, Linnea · 150, 163, 305, 418, 539, 798
Martinsson, Uno · 146, 150, 151, 152, 163, 168, 169, 184, 186, 305, 413, 415,
417, 418, 419, 420, 422, 435, 443, 446, 448, 451, 468, 539, 542, 605, 607,
611, 620, 622, 627, 638, 639, 647, 653, 661, 672, 692, 727, 798, 805
Masternes, Alf · 698
Mathisen, Alethe · 104
Mathisen, Isak · 106
Matikainen, Kauko · 245
Matikainen, Taisto · 245
Matoniemi, Olof · 40, 210, 354
Mattila, Lilja · 489, 545
Mattson, Ed · 529
Maxwell, Arthur · 9
Merikallio, Arvi · 22, 31, 72, 175, 192, 287
Mielonen, Isak · 19, 20, 173, 240, 241, 259, 265, 297, 363, 438, 471, 515
Mieto, Juha · 49
Mikko, Isak · 448
Milén, Niklas · 290
Minde, Barbro · 97
Minde, Odd · 71, 97, 170, 204, 340, 341, 783, 784, 785, 787
Mitterrand, Francois (Ranskan presidentti) · 49
Muonio, Abigail · 610
Muonio, Andrew · 610
Muonio, Anita · 376, 579, 581, 608, 609, 610, 614

HENKILÖREKISTERI

Muonio, Carl · 610
Muonio, Cynthia · 610
Muonio, Daniel · 610
Muonio, David · 610
Muonio, Dennis · 543, 579, 593, 596, 607, 608, 610, 611, 612, 613, 614, 625, 627
Muonio, Elaine · 610
Muonio, Elsie · 593, 608, 610, 625, 627
Muonio, Hannah · 610
Muonio, James · 596, 610
Muonio, Joshua · 610
Muonio, Linda · 610
Muonio, Mark · 610
Muonio, Michael · 543, 562, 579, 580, 581, 593, 608, 610, 620, 621
Muonio, Nathanael · 610
Muonio, Sarah · 610
Muonio, Sharon · 610
Muroma, Seppo · 62
Muroma, Urho · 62
Mustonen, Saara · 265, 292
Myllymäki, Antti · 181, 182, 188, 222
Myllymäki, Iiro · 168
Myllymäki, Ilpo · 168
Myllymäki, Ismo · 168
Myllymäki, Liisa (Maija-Liisa) · 204, 222, 223, 237, 292, 386, 778, 779, 801
Myllymäki, Mauno · 181, 182, 188, 222
Myllymäki, Ossi · 168, 172, 173, 182, 203, 204, 222, 223, 230, 235, 236, 237, 292, 314, 346, 349, 384, 422, 469, 470, 508, 509, 510, 523, 574, 635, 648, 650, 662, 668, 751, 768, 769, 778, 779, 780, 801
Myllymäki, Pentti · 181
Mäkelä, Aino · 592
Mäkelä, Alvar · 191, 472, 490
Mäkelä, Anna (o.s. Tammisto) · 487, 592, 773
Mäkelä, Ann-Katrin · 487
Mäkelä, Antero · 378, 379
Mäkelä, Armas · 87, 107, 137, 227, 488, 639, 684, 793, 799
Mäkelä, Armi (o.s. Tammisto) · 684, 772

HENKILÖREKISTERI

- Mäkelä, Eero · 112, 133, 134, 137, 138, 149, 155, 161, 162, 163, 193, 196, 222, 253, 269, 292, 293, 357, 358, 359, 360, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 371, 382, 383, 384, 387, 388, 394, 395, 397, 399, 400, 404, 414, 440, 463, 464, 473, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 493, 499, 510, 539, 541, 542, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 551, 560, 561, 585, 587, 589, 590, 591, 592, 596, 614, 615, 625, 640, 647, 649, 656, 657, 694, 696, 703, 706, 724, 744, 746, 747, 749, 752, 754, 757, 760, 768, 787, 788, 789, 794, 796, 797, 798, 799, 800, 801
- Mäkelä, Esteri (o.s. Koskinen) · 108, 639, 684, 793
- Mäkelä, Harry · 487
- Mäkelä, Heimo · 133, 134, 139, 193, 194, 359, 363, 367, 433, 434, 435, 436, 463, 472, 487, 488, 489, 490, 493, 533, 564, 574, 584, 614, 734, 746, 752, 761, 766, 772, 794, 795, 805
- Mäkelä, Hilikka · 462, 481, 684, 721, 738
- Mäkelä, Inga (o.s. Abrahamsson) · 399, 749
- Mäkelä, Kalervo · 487, 684, 798
- Mäkelä, Leevi · 359, 470, 481, 482, 483, 484, 499, 534, 684, 721, 738
- Mäkelä, Matti · 487
- Mäkelä, Merja (o.s. Tammisto) · 745
- Mäkelä, Olli · 482
- Mäkelä, Paula · 482
- Mäkelä, Pauli · 684
- Mäkelä, Pentti · 134, 360, 362, 367, 368, 685, 737, 738, 745, 748
- Mäkelä, Rainer · 382, 684, 773
- Mäkelä, Raino · 745
- Mäkelä, Rikhard · 487
- Mäkelä, Severi · 38, 46, 115, 133, 134, 189, 193, 194, 199, 280, 292, 293, 358, 360, 361, 363, 364, 367, 379, 382, 383, 433, 434, 435, 463, 472, 482, 487, 488, 489, 490, 499, 535, 546, 547, 549, 563, 564, 574, 584, 592, 615, 622, 636, 685, 714, 737, 738, 745, 746, 748, 749, 750, 751, 752, 755, 768, 772, 773, 775, 778, 779, 793, 794, 798, 800, 804
- Mäkelä, Sinikka · 137, 773
- Mäkelä, Sirke (o.s. Hirvensalo) · 368
- Mäkelä, Toivo · 133, 134, 193, 194, 359, 362, 363, 364, 366, 367, 385, 472, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 493, 499, 564, 592, 596, 625, 661, 685, 738, 744, 745, 746, 747, 748, 752, 760, 767, 772, 773, 779, 800
- Mäkelä, Tuula · 162, 382, 482, 487, 684, 738
- Mäkelä, Veera · 130, 191, 531, 532, 561, 562, 569, 573, 684

HENKILÖREKISTERI

Mäkelä, Väinö · 46, 379, 499, 750

Mäkelä, Yrjö · 38, 46, 59, 78, 107, 115, 117, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 134, 136, 137, 163, 176, 183, 184, 186, 189, 191, 193, 194, 199, 226, 227, 248, 269, 280, 290, 342, 346, 360, 364, 379, 381, 404, 433, 434, 435, 442, 454, 461, 463, 466, 469, 470, 476, 479, 483, 494, 499, 500, 518, 531, 534, 535, 552, 555, 561, 562, 563, 564, 565, 568, 569, 570, 574, 586, 590, 592, 602, 605, 606, 609, 629, 637, 645, 653, 667, 684, 686, 703, 719, 748, 749, 750, 752, 755, 756, 804

Mäkinen, Leena (o.s. Savolainen) · 31

Mäkinen, Toini · 216, 222, 411

Mäkinen, Urpo · 216, 222, 223, 240, 309, 470, 509, 523, 641, 666

Mäkitalo, Ilkka · 107, 110, 112

Mäntyvaara, Johan Jönsson (Juhani) · 330, 426, 601

Mäntyvaara, Jöns Eriksson (Juntti) · 330

N

Nelson, Helen · 594, 607, 610

Nevala, Jouni · 53, 129, 139, 358, 436, 490, 491

Nevala, Tuula · 129, 139, 140

Niemelä, Hildur · 55, 222, 324, 325, 804

Niemelä, Marja (o.s. Rautiainen) · 380

Niemelä, Pauli · 55, 60, 61, 66, 222, 324, 325, 804

Niemelä, Yrjö · 12

Niemeläinen, Benhard · 33, 34, 54, 81, 83, 213, 230, 231, 232, 261, 283, 284, 301, 334, 363, 405, 805

Niemeläinen, Erkki · 405

Niemeläinen, Heikki · 53

Niemeläinen, Jukka · 214

Niemeläinen, Päivi (Rahja) · 261

Niemi, Helena · 328

Niemi, Hilikka · 29, 53, 69, 79, 99, 135, 181, 326, 328, 427

Niemi, Ilkka · 328

Niemi, Ilmari · 129, 637

Niemi, Jukka · 328

Niemi, Karl (Kalle) · 154

Niemi, Mauri · 37, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 465, 637

HENKILÖREKISTERI

Niemi, Mirja · 319
Niemi, Pekka · 66, 328
Niemi, Toivo (Topi) · 13, 17, 24, 25, 26, 29, 32, 36, 37, 53, 56, 59, 60, 66, 67, 69,
72, 76, 77, 79, 93, 110, 136, 181, 188, 199, 237, 244, 245, 265, 280, 291,
319, 323, 325, 326, 327, 328, 331, 333, 334, 401, 420, 430, 445, 458, 459,
495, 534, 552, 554, 635, 636, 637, 667, 705, 748, 749, 765, 790, 791, 802
Nieminen, Iida · 195
Nieminen, Leevi · 713
Nieminen, Matti Vilhelm (Ville) · 28, 29, 37, 84, 124, 127, 137, 140, 195, 225,
284, 308, 309, 343, 346, 353, 354, 391, 494, 497, 508, 524, 533, 552, 554,
563, 618, 712, 744, 750, 784
Nieminen, Pentti · 46, 152
Nieminen, Reino · 75
Nieminen, Tero · 25
Niinimäki, Reijo · 190
Nikkilä, Fanni · 46
Niku, Isak · 30, 75, 95, 143, 210, 283, 384, 423, 441
Nilsen, Anders · 741
Nilsson, Anna-Lisa · 196, 197, 798
Nilsson, Martta · 344, 559, 681, 798
Nilsson, Mickel Filip (Mikko) · 196, 197, 798
Nilsson, Svante · 591, 746
Niska, Aaron · 610
Niska, Arne · 610
Niska, Arthur · 162, 209, 210, 582, 584, 592, 594, 616, 626, 761
Niska, Cara · 600, 605
Niska, Charles · 407, 519, 569, 579, 593, 594, 598, 599, 600, 601, 602, 603,
604, 605, 606, 609, 610, 613, 615, 619, 620, 631, 699, 710, 718, 744, 746,
769
Niska, Christina · 610
Niska, Eleanor · 593, 600, 601, 602, 605
Niska, Elisa · 610
Niska, Ester · 579, 593, 594, 595, 596, 605, 609, 610, 615
Niska, Hannu · 610
Niska, Harri · 596, 605, 610
Niska, Helena · 610
Niska, Jonathan · 600, 603, 605
Niska, Laura · 610

HENKILÖREKISTERI

Niska, Lea · 610
Niska, Leonard · 543, 579, 593, 594, 610, 627
Niska, Linda · 135, 137, 405, 426, 579, 582, 584, 587, 589, 592, 593, 596, 600,
602, 606, 610, 613, 736
Niska, Lois · 592, 593, 594, 599, 602
Niska, Maija · 610
Niska, Marcus · 610
Niska, Mark · 600
Niska, Matthew · 600, 605
Niska, Matti · 610
Niska, Melvin · 57, 106, 135, 137, 150, 164, 183, 209, 210, 376, 405, 406, 407,
426, 448, 473, 486, 543, 550, 560, 561, 562, 568, 579, 582, 583, 584, 585,
587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 599, 600, 601, 602, 603,
605, 606, 607, 608, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 621, 623,
624, 625, 626, 627, 628, 632, 646, 709, 712, 718, 760
Niska, Melvin jr. · 135, 164, 543, 561, 579, 580, 584, 585, 590, 593, 594, 595,
596, 597, 599, 601, 602, 603, 605, 607, 608, 609, 610, 612, 625, 627, 761,
798
Niska, Nathan · 594, 610, 611
Niska, Nils · 610
Niska, Pamela · 135, 579, 593, 610
Niska, Paul · 600, 605
Niska, Quinton · 610
Niska, Rachel · 600, 605
Niska, Ralph · 115, 135, 162, 164, 183, 270, 271, 382, 407, 509, 551, 560, 561,
562, 568, 569, 579, 586, 587, 593, 594, 595, 599, 600, 602, 603, 604, 605,
608, 609, 610, 611, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 623, 627, 631,
648, 669, 671, 692, 709, 710, 711, 712, 718, 728, 744, 753, 755, 764, 804
Niska, Ruth · 620
Niska, Sam(uel) · 610
Niska, Seth · 600, 605
Niska, Susanna · 610
Niska, Vermont · 610
Niska, Victor · 135, 543, 579, 593, 594, 599, 601, 610, 611, 612, 624, 626
Nordanfjäll, Bosse · 543
Nordanfjäll, Frans · 137, 394, 543, 544, 573
Nordvall, Hilda · 427
Nordvall, Viktor (Raasukkavaaran Viktori) · 427, 747

HENKILÖREKISTERI

Nousiainen, Eino · 16, 20, 33, 37, 53, 54, 55, 82, 117, 131, 132, 141, 146, 188,
204, 206, 239, 255, 262, 280, 315, 494, 504, 733, 794
Nousiainen, Ida · 262
Nummela, Arvo · 519
Nummela, Kaisa · 519, 520
Nupponen, Pertti (Pertsä) · 48, 396
Nurminen, Jukka-Pekka · 66, 77
Nurminen, Kaarlo Gabriel (Kalle) · 10, 12, 13, 16, 22, 31, 32, 50, 51, 60, 66, 69,
71, 100, 125, 143, 157, 184, 201, 220, 240, 259, 265, 297, 299, 319, 320,
322, 324, 325, 326, 327, 329, 333, 336, 382, 506, 510, 516, 537, 606, 677,
679, 761, 784, 790, 791
Nurminen, Sylvi · 50, 51, 66
Nuutinen, Eija · 344
Nuutinen, Pauli · 344
Nuutinen, Reino · 344
Nygren, Pekka · 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 88, 103, 104, 106, 112, 115,
117, 118, 126, 186, 230, 232, 245, 277, 278, 279

O

Ojala, Kalle · 120, 369
Ojala, Margareta (Margit) · 120, 172, 216, 252, 253, 256, 257, 258, 259, 365,
368, 369, 370, 545, 546, 798
Okkola, Vesa · 109
Oksala, Viljo · 21, 51, 73, 82, 255, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314
Olsen, Bjarne · 147, 507, 508
Olsen, Dagmar · 707
Olsen, Halvdan · 699, 707, 708, 715
Olsen, Tyyne · 507
Olsson, Hilda (Malmivaaran Hilda) · 147, 150, 152, 573
Olsson, Johan Henrik · 162, 337, 360, 559, 657, 664
Onnela, Selma · 223, 225
Orrmalm, Vilhelm · 107, 189, 200, 448, 537, 545, 573, 600, 717

P

Paavali · 14, 45, 65, 72, 74, 108, 161, 183, 245, 251, 268, 279, 344, 379, 414, 421, 480, 489, 509, 604, 607, 614, 643, 659, 765, 769, 800, 804

Pajunen, Marja-Leena (o.s. Vähäoja) · 25

Pakarinen, Kalle (Kerman Kalle) · 684

Paloniitty, Asmo · 424, 668

Paloniitty, Aulis · 80, 168, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 212, 213, 216, 222, 223, 224, 225, 230, 235, 238, 240, 241, 249, 251, 253, 254, 256, 261, 267, 271, 273, 279, 292, 293, 294, 295, 297, 309, 311, 343, 344, 345, 346, 347, 350, 353, 373, 387, 403, 406, 411, 415, 421, 422, 428, 432, 433, 435, 438, 439, 445, 460, 461, 467, 468, 469, 474, 479, 494, 504, 508, 510, 518, 520, 521, 522, 523, 527, 530, 531, 532, 533, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 547, 549, 551, 552, 553, 555, 557, 558, 572, 632, 633, 635, 639, 641, 643, 644, 645, 646, 648, 650, 651, 659, 664, 665, 668, 669, 672, 673, 693, 727, 729, 730, 731, 732, 735, 736, 738, 751, 757, 758, 759, 760, 768, 779, 780, 781, 782, 792, 801

Paloniitty, Hannu · 207

Paloniitty, Jouni · 206

Paloniitty, Kaija · 346, 411

Paloniitty, Leila · 727

Paloniitty, Markku · 212, 661

Paloniitty, Ritva · 520

Paloniitty, Sauli · 531, 727

Paloniitty, Taimi · 207, 208, 222, 291, 294, 342, 345, 346, 347, 406, 415, 421, 425, 433, 469, 522, 525, 538, 549, 551, 559, 632, 639, 641, 642, 648, 649, 650, 669, 672, 727, 731, 735, 736, 738, 751, 760, 778, 801

Paltto, Olga · 484

Panula, Elmi · 524

Panula, Kauko · 65, 131

Papinkivi, Aaro · 502

Parhiala, Pentti · 76

Parkusjärvi, Timo · 42

Parmaala, Elmi · 261, 404, 405, 413, 415, 425, 438, 439, 460, 659, 764, 801

Parmaala, Ossi · 213, 231, 245, 261, 404, 405

Parviainen, Aleksanter · 69, 462

Parviainen, Anneli · 188, 372

Parviainen, Seppo · 65, 66, 69, 438, 462, 790

HENKILÖREKISTERI

Parvinen, Kari · 82
Paulaharju, Samuli · 701
Pedersen, Jens · 508, 612, 613, 662
Pedersen, Oskar · 364, 715, 730
Pedersen, Roger · 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 228, 271, 276, 277, 393,
582, 586, 680, 702, 746
Pekkari, Frans · 150, 151, 202, 362, 415, 418, 419, 431, 434, 448, 468, 530,
539, 541, 565, 566, 804
Pekkari, Harriet · 541
Pekkari, Hilma · 150, 153, 154, 362, 537, 539, 541, 729
Peltonen, Airi · 702
Peltonen, Paavo · 21, 35, 53, 54, 55, 71, 120, 136, 174, 175, 199, 226, 238, 297,
322, 333, 334, 343, 363, 373, 393, 401, 414, 429, 496, 505, 506, 510, 512,
517, 518, 537, 628, 661
Peltonen, Petri · 47
Persen, Ella · 706, 707
Persäter, Gunnar · 71, 340, 341, 365, 388, 784, 785, 787
Persäter, William · 54
Perttala, Jari · 741
Pesonen, Jouko · 20
Pietiläinen, Gunnar · 365
Pietiläinen, Johan · 11, 54, 103, 108, 152, 259, 337, 388, 389, 390, 391, 392,
398, 519, 635, 650, 766, 805
Pirhonen, Antti · 74, 115
Pitkänen, Jaakko · 428
Pitkänen, Jouko · 342
Pitkänen, Salme · 137
Pitkänen, Veikko · 60, 66, 69, 78, 101, 137, 408, 409
Pitkäniemi, Hanna · 52
Pitkäniemi, Juhani · 52
Pitkäniemi, Kalle · 296
Pitkäniemi, Leila · 52
Pitkäniemi, Timo · 52
Pitsa, Paava · 152
Pohja, Kalle · 47, 61
Pohjoismäki, Anna · 76, 404, 503
Poidnakk, Ellen Karin · 165, 537
Poromaa, Iisak · 27, 71, 119, 222

HENKILÖREKISTERI

Poromäki, Iisakki (Ohtanan Iisakki) · 474
Puhakka, Aini · 283, 479, 480
Pulkkinen, Greta · 256, 303
Purnu, Joonas · 40, 70, 93, 110, 228, 293, 300, 337, 338, 441, 474, 499, 618,
750, 786, 796
Purtanen, Heikki · 21
Pystynen, Aarni · 58
Pyykkönen, Bertta · 79
Pyykkönen, Mikko · 79
Pålsson, Lovisa · 196, 197, 798
Pålsson, Viktor · 196, 197
Pätiälä, Heino · 478, 479
Pätiälä, Väinö · 478
Pätiälä-Saarisalo, Riitta · 478
Pääatalo, Juhani (kirkkoherra) · 457

Q

Quisling, Vidgun · 666

R

Raattamaa, Johan · 12, 22, 28, 39, 40, 70, 77, 128, 152, 168, 205, 257, 260,
264, 311, 338, 391, 395, 441, 464, 474, 482, 484, 558, 564, 618, 709, 732,
739, 741, 746, 786, 788, 796
Raattamaa, Karoliina · 40, 260
Raittila, Pekka · 40, 260, 261, 300, 301, 784
Raittinen, Heikki · 644
Raittinen, Hilikka · 292, 407, 416, 419, 425, 429, 436, 502, 503, 506, 507, 537,
540, 549, 551, 644, 647, 655, 666, 693, 743, 756
Raittinen, Jaakko · 223, 224, 407, 409, 416, 418, 422, 425, 446, 500, 502, 503,
504, 505, 506, 507, 508, 512, 537, 644, 653, 654, 674, 703, 727, 730, 743,
768, 769, 779
Raittinen, Raimo · 421
Rantanen, Lauri · 503
Rantanen, Unto · 645

HENKILÖREKISTERI

Ranta-Rönnlund, Sara · 431
 Rauassalo, Onni · 516, 804
 Rautiainen, Aino · 41
 Rautiainen, Alvar · 41, 63, 118, 129, 360
 Rautiainen, Arja (o.s. Tammisto) · 370, 371, 380, 381, 481
 Rautiainen, Eila · 17, 57, 693
 Rautiainen, Juha · 370, 380, 487
 Rautiainen, Juhani · 109
 Rautiainen, Paavo · 17, 41, 57, 58, 203, 257, 368, 381, 550, 680, 693
 Rautiainen, Pentti · 368
 Rautiainen, Tea · 380
 Rautio, Anne · 318
 Rautio, Antero · 318, 402, 423, 524
 Rautio, Juhani · 40
 Redinger, Reazo · 583
 Reinikainen, Erkki · 246
 Riikonen, Pekka · 523
 Riitamo, Anneli · 130
 Riitamo, Arja · 130
 Riitamo, Jouni · 227
 Riitamo, Kaarina · 130, 227, 684
 Riitamo, Kalle · 354
 Riitamo, Olavi · 382, 393
 Riitamo, Pekka · 228
 Riitamo, Seija · 228
 Riitamo, Vilho · 130, 227, 346, 379, 684, 744
 Ristanen, Hilja · 359
 Ristkari, Yrjö · 78
 Riuttalahti, Armas · 784
 Romo, Aili · 416, 500
 Romo, Rauno · 407, 425, 460, 500, 671
 Roos, Salla · 82
 Rosendahl, Toini · 307
 Rosenlund, Gordon · 624
 Rotschy, Marilyn (o.s. Hendrickson) · 376
 Rotschy, Pierre · 376
 Ruokonen, Sakari · 574
 Ruonavaara, Arnold · 595, 618, 628

HENKILÖREKISTERI

Rustholkarhu, Joonas · 138, 366, 535
Ryti, Risto · 26, 339
Rytkönen, Esko · 480
Räty, Iisakki · 658
Räysten, Antti · 302

S

Saarelainen, Kauko · 81, 244, 261
Saarinen, Leo · 78
Saarisalo, Aapeli · 128, 432, 471, 478, 508, 750
Saarisalo, Aki · 471
Saarisalo, Anna Maria · 478
Saarisalo, Helmi · 87, 298, 470, 471, 472, 473, 475, 478, 479, 480, 481, 531,
533, 603, 618, 620, 631, 632, 663, 671, 684, 688, 710, 801
Saarisalo, Ilkka · 470, 631
Saarisalo, Jukka · 471, 495, 531, 663
Saarisalo, Leena · 471, 479
Saarisalo, Päivi · 470
Saarisalo, Sakari · 31, 46, 82, 87, 128, 163, 192, 247, 260, 404, 432, 442, 446,
454, 461, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 495, 527,
531, 532, 533, 538, 544, 570, 573, 574, 582, 604, 618, 620, 631, 632, 663,
671, 684, 686, 688, 710, 711, 737, 742, 743, 750, 751, 762, 801
Saarnivaara, Uuras · 398, 512
Saharinen, Aune · 502
Sainio, Teija (o.s. Rautiainen) · 370, 380
Salin, Eeva · 81
Salin, Lasse · 69, 81, 214, 245
Salkio, Veikko · 242
Sallinen, Erkki · 13
Salmela, Jarmo · 230
Salminen, Erkki · 287, 305
Salo, Erkki · 574
Salo, Hannu · 78, 118
Salo, Niilo · 223, 432
Salo, Raili · 116, 188, 222, 372
Salonen, Asser · 287

HENKILÖREKISTERI

Salonen, August · 287
 Salonen, Jalmari · 287
 Salonen, Jorma · 635
 Salonen, Kerttu · 519, 521, 644, 756, 778, 801
 Salonen, Olga · 287, 368
 Salonen, Otto · 287
 Salonen, Pentti · 266, 519, 520, 521, 552, 644, 756, 768, 778, 801
 Salonen, Ritva · 521
 Salonen, Usko · 287, 437
 Santala, Helena · 506
 Sarri, Per (Pieti) · 342
 Savo, Martta · 287
 Savo, Olavi · 71, 184, 255, 283, 287, 288, 463
 Savo, Ossi · 31, 41
 Savo, Raili · 41
 Savolainen, Ester (o.s. Holopainen) · 10, 117, 206, 266, 565, 778, 805
 Savolainen, Pekka ("Utta") · 16, 35, 117, 118, 176, 266
 Schmidt, Lila (o.s. Niska) · 593, 594, 599, 602, 718
 Schmidt, Wayne · 593
 Seppänen, Eino · 518
 Seppänen, Heikki · 518
 Seppänen, Lauri · 518
 Seppänen, Matti · 13, 24, 44
 Seppänen, Pekka · 75
 Seppänen, Pentti · 82
 Sevola, Mirja · 32
 Sevola, Vilho · 32
 Siltala, Aune · 316
 Siltala, Juhani · 261, 262, 263, 264, 283, 303, 438, 439, 460
 Siltala, Jukka · 282, 285, 316
 Siltala, Lauri · 230, 314, 387, 460, 527, 668, 712, 780
 Siltala, Maija-Leena · 261
 Siltala, Maire · 18
 Siltala, Pauli · 18
 Siltala, Tapani · 282, 316, 318
 Siltala, Timo · 411
 Simolin, Aarno · 288, 289
 Simolin, Elma · 16, 77, 78, 290

HENKILÖREKISTERI

- Simolin, Juho · 70
Simolin, Kari · 288, 289, 441
Simolin, Lassi · 453
Simolin, Meeri · 16, 55, 269, 289, 290
Simolin, Olavi · 16, 55, 227, 269, 288, 289, 290, 304, 382, 462
Simolin, Pekka · 16, 77, 289, 290
Simolin, Petri · 16, 78
Simolin, Reino · 285, 286, 287, 289, 312, 316, 348, 355, 368, 379, 392, 410, 411, 431, 433, 435, 453, 638, 646, 792
Simolin, Samuli · 291
Simolin, Sirkka · 286, 287, 312, 358, 368, 379, 431, 646, 792
Simolin, Yrjö · 78
Simonen, Antti · 82
Simonson, Walfred · 582
Sirén, Kaisa · 292, 345, 404
Sirén, Leevi · 425
Sirén, Martti · 137, 191, 292, 416, 425, 432, 499, 501, 502, 801, 804
Sirkka, Karl · 658
Sivertsen, Dagmar · 260, 725
Somari, Rauha · 523
Sorsa, Kalevi (pääministeri) · 531
Spett, Arnold · 44, 93, 516
Spett, Edith · 44
Stenersen, Hjørdis · 700
Stewart, Ralph · 583, 723
Stormo, Hans · 215
Stålnacke, Arvid · 39, 149, 150, 151, 152, 153, 165, 176, 279, 281, 282, 361, 407, 424, 501, 539, 693
Stålnacke, Fredrika · 153, 166, 537, 543, 727
Stålnacke, Henrik · 543
Stålnacke, Isak · 39
Stålnacke, Lydia · 543
Stålnacke, Vilhelm · 153, 166, 537, 543, 545, 727
Stålnacke, Östen · 165
Stång, Elli · 140, 191, 292, 346, 406, 407, 416, 551, 562, 605, 801
Stöckel, Hilma · 441, 592
Stöckel, Johan Petter · 37, 38, 155, 162, 181, 268, 337, 390, 458, 511, 563, 592, 615, 619, 702

HENKILÖREKISTERI

Sukari, Esteri · 644, 761, 773
Sukari, Mirja (o.s. Simolin) · 269, 379
Sukari, Oskari · 379
Sukari, Tenho · 269, 379, 431, 469, 470, 555, 561, 565, 643, 644, 685, 736, 737, 738, 743, 744, 745, 750, 751, 752, 758, 761, 766, 767, 772, 773, 775, 792, 793
Suko, Gerald · 610
Suko, Jana · 610
Suko, Jennifer · 610
Suko, Jimmie · 610, 612, 616, 625, 626
Suko, Joe · 610
Suko, Marcene · 610
Suko, Mary Ann · 610, 625
Suko, Melaine · 610
Suko, Melissa · 610
Sundberg, Daniel · 342
Sunna, Ella Maria · 537, 539
Sunna, Elli (Nikkaluoktan Elli) · 463
Sunna, Erik · 659
Suominen, Lauri · 358
Surakka, Eino · 573
Surakka, Maila · 107, 128, 131, 191, 217, 479, 572, 573, 574, 618, 620, 671, 688, 710
Suro, Eero · 142
Suro, Maija-Liisa · 142
Svonni, Anders (Antti) · 342
Svonni, Lovisa · 539
Syrjä, Arja · 80
Syrjä, Aune · 56, 184, 185, 186, 197, 200, 201, 228, 249, 254, 260, 310, 683
Syrjä, Heikki · 112
Syrjä, Josefiina · 198
Syrjä, Lasse · 110, 112, 119, 187, 217, 229
Syrjä, Olga · 41, 140, 195, 196, 197, 222, 292, 293, 326, 334, 358, 359, 364, 367, 378, 436, 437, 509, 547, 756
Syrjä, Reino · 23, 32, 37, 38, 56, 59, 102, 111, 129, 148, 184, 185, 186, 188, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 222, 228, 260, 310, 322, 330, 333, 342, 362, 372, 382, 400, 413, 459, 462, 483, 530, 537, 544, 547, 561, 563, 564, 636, 637, 638, 640, 652, 681, 748, 749, 752, 755, 804

HENKILÖREKISTERI

Syrjä, Ritva · 310
Syrjä, Timo · 56, 80, 122
Syrjä, Urpo · 66
Syrjä, Vilho · 195
Sørensen, Johan · 700

T

Tahvanainen, Osmo · 29, 73
Taipale, Risto · 209
Takkinen, Johan · 39, 40, 211, 354, 587, 588, 664, 746, 786, 788
Talonen, Jouko · 782
Tamminen, Jukka · 139
Tammisto, Antti · 748
Tammisto, Irja · 639, 745
Tammisto, Pekka · 487
Tammisto, Petri · 203, 360, 366, 367, 368, 382
Tammisto, Risto · 382
Tammisto, Ritva (o.s. Viljakainen) · 41, 78, 108, 130, 203, 360, 367, 382, 585, 794
Tammisto, Vesa · 639, 745
Tamsi, Paavo · 353, 458, 636, 705
Tanninen, Anni · 585
Tanninen, Janne · 244
Tanninen, Lauri · 585
Tanninen, Martti · 342
Tast, Anneli · 8, 10, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 23, 26, 27, 33, 35, 36, 46, 47, 48, 53, 55, 57, 59, 68, 69, 71, 74, 79, 105, 111, 117, 118, 123, 124, 125, 126, 130, 141, 157, 172, 173, 175, 176, 183, 184, 186, 187, 189, 192, 199, 204, 208, 226, 229, 242, 248, 257, 261, 280, 294, 296, 297, 307, 308, 314, 320, 350, 395, 403, 450, 462, 486, 492, 533, 552, 580, 596, 787, 802
Tast, Axel · 120
Tast, Elisa(bet) · 171, 172, 180, 528, 574
Tast, Fredrik · 180
Tast, Harry · 266, 528, 574

HENKILÖREKISTERI

Tast, Helvi · 13, 20, 34, 44, 46, 64, 67, 87, 103, 120, 127, 171, 172, 173, 179, 192, 203, 204, 216, 217, 226, 237, 251, 260, 266, 267, 306, 330, 353, 370, 371, 433, 505, 521, 528, 529, 558, 574, 575, 576, 596, 666, 778, 780, 805

Tast, Ilkka · 341

Tast, Johan · 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 74, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 100, 103, 104, 105, 110, 111, 116, 119, 120, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 140, 141, 143, 145, 147, 152, 156, 157, 166, 167, 171, 173, 174, 175, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 192, 197, 199, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 214, 215, 221, 225, 226, 228, 229, 236, 237, 239, 241, 242, 248, 249, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 273, 280, 291, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 307, 308, 319, 320, 323, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 338, 339, 340, 342, 352, 353, 354, 355, 361, 366, 370, 371, 372, 373, 378, 380, 381, 382, 384, 386, 387, 389, 394, 395, 396, 401, 403, 405, 428, 441, 444, 445, 446, 449, 451, 453, 454, 455, 457, 464, 467, 469, 483, 486, 492, 496, 503, 505, 506, 512, 515, 517, 522, 527, 528, 533, 534, 535, 537, 552, 554, 558, 559, 560, 562, 564, 567, 570, 575, 576, 580, 582, 596, 620, 622, 641, 666, 680, 703, 737, 757, 790, 798, 802, 805

Tast, Kristiina · 266

Tast, Kukka · 21, 35, 192, 492

Tast, Niila · 15, 16, 18, 179, 328

Tast, Olle · 206, 574, 742

Tast, Otto · 20, 32, 34, 36, 44, 46, 49, 50, 53, 54, 62, 64, 65, 66, 67, 71, 82, 85, 86, 87, 94, 96, 97, 100, 101, 103, 110, 120, 140, 156, 163, 167, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 185, 192, 203, 204, 206, 208, 221, 237, 256, 259, 269, 277, 281, 294, 299, 303, 314, 315, 326, 330, 331, 333, 335, 336, 353, 354, 359, 363, 371, 372, 387, 389, 401, 428, 436, 444, 447, 453, 459, 469, 473, 505, 515, 518, 520, 524, 525, 526, 527, 528, 556, 575, 576, 634, 682, 688, 739, 741

Tast, Pentti · 620

Tast, Simo · 620

Tast, Teemu · 9, 10, 16, 17, 20, 23, 27, 32, 33, 34, 35, 37, 43, 49, 55, 61, 65, 66, 67, 68, 71, 76, 77, 78, 79, 81, 85, 100, 101, 106, 110, 111, 116, 118, 119, 120, 123, 126, 129, 130, 142, 145, 147, 170, 171, 173, 176, 177, 187, 188, 195, 203, 205, 212, 213, 232, 233, 261, 265, 271, 273, 277, 300, 309, 326,

HENKILÖREKISTERI

328, 339, 340, 372, 387, 398, 401, 402, 403, 404, 405, 453, 478, 481, 580,
677, 725
Tast, Terttu (o.s. Mäkelä) · 162, 364, 382, 482, 489, 530, 545, 561, 620, 636,
684, 738, 784
Tast-Lahti, Elina · 14, 15, 20, 22, 50, 124, 187, 492, 674, 780
Tegnér, Esajas · 435
Teofiluksenpoika, Johannes · 28
Thyni, Alva · 191, 293, 477, 539, 545, 547, 657, 742, 797, 798
Toivonen, Armi · 482
Toivonen, Eino · 269, 282, 286, 289, 638
Toivonen, Jalo · 92
Toivonen, Kaino · 289
Toivonen, Kalle · 142, 143, 499
Toivonen, Leo · 55, 115, 228, 564, 748
Toivonen, Lilli · 286, 638
Toivonen, Maire (o.s. Mäkelä) · 534
Toivonen, Pekka · 92, 228
Toivonen, Urho · 42, 166, 184, 381
Tomperit · 76
Trosten, Isak · 663
Tulokas (tykkimies) · 243
Tuomi, Marjukka (o.s. Knuuti) · 96, 106, 171
Tuominen, Aino · 142
Tuominen, Reino · 305, 454
Tuomioja, Erkki (ulkoministeri) · 198
Turkki, Miina · 20
Turpeinen, Jalmari · 195
Turunen, Marja · 574
Turunen, Uuno · 191, 574, 710, 778
tykkimies Tiainen · 243

U

Uotila, Tuomo · 622, 668
Urheim, Mikal · 681, 741

V,W

Vainikka, Antti · 41, 69, 136, 320, 328, 329, 336, 378, 461, 677, 756
Vainikka, Katri · 157, 680
Vainikka, Marjatta · 157, 680
Vainikka, Martti · 676
Vainikka, Pentti · 72
Vainikka, Tauno · 592
Vainikka, Toivo · 19, 51, 60, 69, 73, 157, 201, 211, 676, 679, 680, 755, 788
Vainio, Esteri · 309
Vainio, Paavo · 340
Vainiola, Mauno · 176, 358, 367, 477, 546, 673, 798
Vainioranta, Lauri · 277
Valkama, Oskar · 32, 301, 306
Valkonen, Timo · 25
Vartiainen, Simo · 36
Vennamo, Veikko · 58, 59
Vesikko, Heikki · 181
Vesterinen, Martti · 288
Vesterinen, Svante · 290, 298, 300, 301, 326, 443, 497, 575
Vesterinen, Toivo · 35, 53, 65, 109, 223, 290
Vieru, Joel · 523, 560
Vieru, Kerttu · 523
Vihermies, Maire · 22
Vihermies, Matti · 22, 339
Viitanen, Martti · 207, 307, 387, 553
Viitanen, Tenho · 387
Vik, Håkon · 12
Vilén, Hilja · 130
Vilén, Vilho · 12, 319
Viljakainen, Hannu (Rautiainen) · 41, 78, 130, 166, 192, 367, 368, 369, 370,
374, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 393, 394, 400, 433, 434, 435, 462, 470,
481, 483, 486, 487, 491, 540, 561, 585, 587, 659, 685, 703, 706, 757, 767,
793, 798, 802
Viljakainen, Lea · 41, 78, 382, 435, 703
Viljakainen, Salli · 525
Viljakainen, Tauno · 41, 379, 382
Viljakainen, Toivo · 525

HENKILÖREKISTERI

- Viljanen, Kauko · 65, 66, 69, 123, 802
Viljanen, Paavo · 43
Viljanen, Veikko · 23, 35, 50, 72, 245, 254, 266, 273, 295, 298, 307, 308, 309, 310, 319, 324, 366, 387, 498, 533, 553, 555, 557
Vingbäck, Johannes · 149, 150, 158, 161, 177, 191, 200, 202, 305, 362, 415, 418, 440, 448, 468, 475, 493, 537, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 548, 638, 746, 796
Vingbäck, Mari · 150, 153, 305, 537, 545
Vinkki, Väinö · 252, 253, 256, 509
Virkkunen, Matti · 59
Virtanen, Raili · 307, 523
Virtanen, Veikko (Veksi) · 203, 307, 523, 560
Visakorpi, Tapio · 225
Vitblom, Hilja · 149, 150, 539, 542
Vitblom, Isak · 150, 415, 418, 419, 421, 428, 437, 438, 446, 468, 542
Voipio, Ulla-Maija · 70
Vuohijoki, Esko · 99, 226
Vuohijoki, Ilpo · 226
Vuorenpää, Irja · 487
Vuorinen, Martti · 368, 460
Vuorinen, Sirpa · 286, 368, 460
Vuorinen, Sirpa (o.s. Siltala) · 365
Vuorinen, Sulo · 451
Väänänen, Aarno · 402
Väänänen, Anneli · 402
Väänänen, Antti · 404
Väänänen, Erkki · 302, 303
Väänänen, Hilma · 406, 415, 425, 571, 660, 674
Väänänen, Juha · 82
Väänänen, Lauri · 191, 284, 402, 403, 406, 415, 425, 426, 438, 439, 571, 572, 674
Väänänen, Markku · 402, 403, 438
Väänänen, Pauli · 54
Väänänen, Sirkka · 403
Waltari, Eero · 654
Wantaja, Hjalmar · 619, 683
Westerholm, Raino (Suomen Kristillisen Liiton puheenjohtaja ja presidenttiehdokas) · 57

HENKILÖREKISTERI

Westerlund, Jalo · 354
Wettainen, Frans (Parakka) · 28, 30, 54, 67, 84, 132, 136, 170, 210, 233, 272, 283, 299, 333, 343, 383, 391, 392, 408, 417, 427, 483, 490, 497, 556, 557, 558, 563, 566, 627, 654, 714, 740, 741, 773, 774
Wettainen, Hans-Olof · 108
Wettainen, Hulda · 150, 163, 537, 542, 549
Wettainen, Sam(uel) · 11, 55, 101, 158, 169, 170, 257, 334, 341, 539, 782, 783, 784, 786, 787
Wettainen, Viktor · 40, 57, 136, 163, 226, 331, 332, 333, 334, 336, 341, 385, 445, 447, 448, 459, 533, 542, 566, 583, 585, 660, 682, 683, 684, 765, 790
Wettasjärvi, Samuel · 30, 39, 67, 70, 150, 258, 509, 548, 591, 747
Wilén, Craig · 600, 604
Wilén, Dave · 164, 407, 491, 561, 569, 579, 582, 587, 593, 595, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 609, 610, 613, 616, 617, 620, 625, 631, 633, 635, 699, 710, 711, 718, 737, 744, 746, 769
Wilén, Evelyn · 582, 592, 593, 597, 598, 599, 604, 625
Wilén, Nick · 598, 633, 635
Wislöff, Carl · 521
Wuolijoki, Sulo · 198

Y

Ylenius, Aatos · 281, 464
Ylenius, Harri · 130, 531, 532
Ylenius, Heimo · 176, 461, 465, 531, 532
Ylenius, Hilikka · 189
Ylenius, Kirsti (Kikka) · 130, 437, 531
Ylenius, Martti · 38, 41, 121, 129, 137, 138, 162, 176, 189, 190, 191, 192, 279, 281, 318, 319, 324, 333, 346, 407, 413, 432, 461, 462, 463, 464, 465, 532, 572, 573, 636, 768, 802
Ylenius, Matti · 531
Ylenius, Pertti · 127, 130
Ylenius, Salme · 80, 107, 117, 126, 127, 129, 134, 137, 138, 139, 140, 148, 163, 164, 169, 176, 182, 183, 189, 190, 191, 192, 208, 222, 247, 281, 282, 285, 292, 346, 347, 396, 405, 409, 413, 415, 424, 437, 444, 449, 457, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 506, 525, 531, 532, 533, 537, 545, 546, 547, 568, 573,

HENKILÖREKISTERI

595, 603, 618, 620, 639, 644, 671, 681, 692, 738, 745, 746, 752, 753, 762,
765, 768, 793

Yliantti, Tuomas (Nikkari-Tuomas) · 474

Yliniemi, Elmer · 33

Yli-Vainio, Niilo · 118

Yrttivaara, Nils · 39

Z

Zidbäck, Aulis · 654

Zwingli, Ulrich · 313

Ä

Älvgren, Folke · 185

Älvgren, Julia · 181

Älvgren, Levi (Pudas) · 35, 38, 40, 42, 46, 49, 53, 55, 56, 59, 85, 87, 91, 92, 99,
100, 102, 103, 106, 113, 114, 115, 124, 129, 131, 133, 134, 137, 139, 146,
150, 152, 153, 155, 158, 159, 162, 163, 164, 166, 173, 174, 175, 177, 181,
185, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202,
205, 214, 217, 227, 252, 259, 288, 322, 324, 328, 329, 331, 332, 333, 334,
336, 337, 341, 342, 343, 352, 360, 362, 363, 364, 365, 367, 379, 381, 382,
383, 388, 392, 394, 395, 398, 400, 401, 414, 419, 420, 427, 428, 429, 430,
431, 435, 436, 438, 439, 440, 441, 448, 462, 463, 465, 467, 470, 471, 473,
475, 476, 480, 482, 483, 490, 493, 497, 509, 511, 519, 526, 530, 532, 537,
539, 542, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 554, 561, 562, 563, 564, 571, 572,
573, 574, 587, 588, 589, 590, 591, 603, 604, 623, 624, 633, 636, 637, 638,
647, 650, 652, 655, 656, 657, 659, 661, 663, 664, 683, 684, 685, 700, 703,
709, 712, 714, 716, 717, 720, 721, 732, 734, 736, 737, 742, 744, 745, 747,
748, 749, 752, 753, 754, 755, 756, 759, 760, 761, 762, 763, 768, 772, 775,
777, 779, 781, 788, 789, 795, 796, 798, 800, 802

Ø

Øfeldt, Agnes · 700, 705, 706, 711, 721

HENKILÖREKISTERI

Øfeldt, Reidar · 539, 669, 700, 704, 705, 706, 711, 717, 720, 721, 722, 753
Østrem, Åge · 64, 681, 739, 741

HENKILÖREKISTERI

HENKILÖREKISTERI

HENKILÖREKISTERI